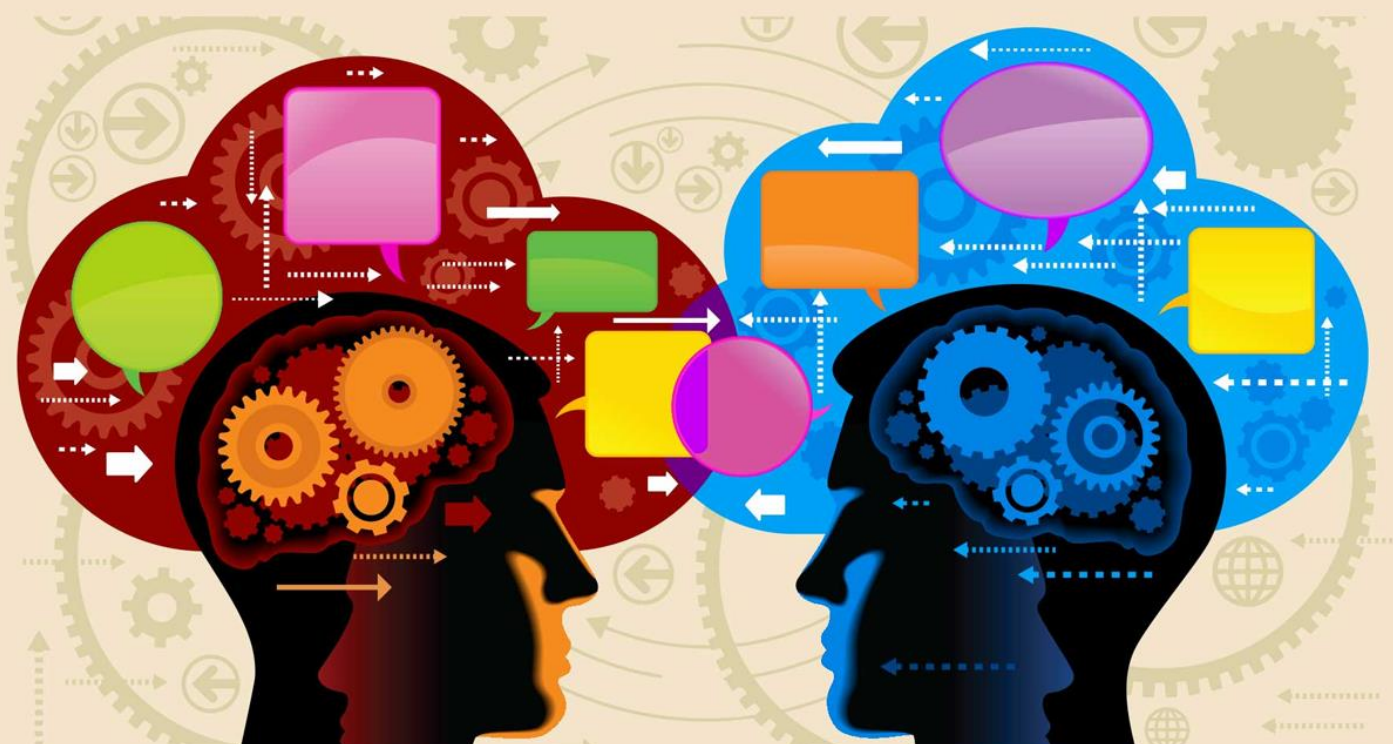

SCIENCE, SOCIETY, EDUCATION: TOPICAL ISSUES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

**ABSTRACTS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 10-12, 2020**

**KHARKIV
2020**

SCIENCE, SOCIETY, EDUCATION: TOPICAL ISSUES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference

Kharkiv, Ukraine

10-12 May 2020

Kharkiv, Ukraine

2020

UDC 001.1
BBK 29

The 6th International scientific and practical conference “Science, society, education: topical issues and development prospects” (May 10-12, 2020) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2020. 1125 p.

ISBN 978-966-8219-83-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science, society, education: topical issues and development prospects. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2020. Pp. 21-27. URL: <http://sci-conf.com.ua>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Editorial board

Velichko Ivan Pavlovich (Ukraine)
Velizar Pavlov, University of Ruse, Bulgaria
Vladan Holcner, University of Defence, Czech Republic
Haruo Inoue (Tokyo Metropolitan University)
Gurov Valeriy Ivanovich (Russia)
Bagramian Anna Georgievna (Ukraine)
Pliska Viktoriya Andriyvna (Ukraine)
Takumi Noguchi (Nagoya University)

Masahiro Sadakane (Hiroshima University)
Vincent Artero, France
Ljerka Cerovic, University of Rijeka, Croatia
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia
Marian Siminica, University of Craiova, Romania
Ben Hankamer, Australia
Grishko Vitaliy Ivanovich (Ukraine)
Nosik Alla Vadimovna (Ukraine)

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kharkiv@sci-conf.com.ua

homepage: <http://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®
©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

1	<i>Григорюк І. П., Коломієць Ю. В.</i> НАДХОДЖЕННЯ, ТРАНСПОРТ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ МІЧЕНИХ ¹⁴ C РЕЧОВИН В ЗАПАСАЛЬНИХ ТКАНИНАХ БУЛЬБ КАРТОПЛІ	20
2	<i>Корхова М. М., Коваленко О. А., Кислянка Н. П.</i> СОРТОВІ РОСЛИННІ РЕСУРСИ БІЛОРУСІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	25
3	<i>Лесновська О. В., Карлова Л. В., Назаренко А. Ю.</i> ВІДГОДІВЕЛЬНІ ТА ЗАБІЙНІ ЯКОСТІ ПОРОСЯТ РІЗНОГО ГЕНЕТИЧНОГО ПОЄДНАННЯ	30
4	<i>Мизюк А. І.</i> АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ	35
5	<i>Молдован В. Г., Молдован Ж. А., Собчук С. І.</i> ВПЛИВ СТРОКІВ СІВБИ ТА НОРМ ВИСІВУ НА ФОРМУВАННЯ ВРОЖАЙНОСТІ НАСІННЯ СОРТАМИ СОЇ З РІЗНИМ ВЕГЕТАЦІЙНИМ ПЕРІОДОМ	41
6	<i>Недільська У. І.</i> ОЗНАКИ НЕСТАЧІ ТА НАДЛИШКУ ЕЛЕМЕНТІВ ЖИВЛЕННЯ РОСЛИН КАРТОПЛІ	48
7	<i>Панкєєв С. П., Громик О. Г.</i> ТЕХНОЛОГІЯ УТРИМАННЯ ХУДОБИ У СПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ М'ЯСНОМУ СКОТАРСТВІ	52
8	<i>Панкєєв С. П., Костиця В. О.</i> ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГОДІВЛІ ХУДОБИ У СПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ М'ЯСНОМУ СКОТАРСТВІ	59
9	<i>Толстолик Л. Н.</i> СРЕДНЯЯ МАССА ПЛОДОВ ЧЕРЕШНИ	66
10	<i>Черних С. А., Пашова В. Т., Лемішко С. М., Мудрац Б. П.</i> СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ЗЕРНОВИХ ЗАПАСІВ ПРИ ЗБЕРІГАННІ ЗА УМОВ ТЕПЛОГО ЗИМОВОГО ПЕРІОДУ	69

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

11	<i>Антіпов А. А., Бахур Т. І., Гончаренко В. П., Ткаченко С. М., Ткаченко І. С.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИГЕЛЬМІНТИКІВ ЗА ЗМІШАНОЇ НЕМАТОДОЗНОЇ ІНВАЗІЇ КОНЕЙ	76
12	<i>Франчук-Крива Л. О., Гребенюкова К. О., Ланцова Д. О., Мединська Д. О.</i> АНАЛІЗ ГЕПАТОТРОПНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ СОБАК РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ	82

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

13	<i>Demirbaş Ş., Aksoy Ö. K., Düşen O., İli P., Mammadov R.</i>
DETERMINATION OF ANTIOXIDANT CAPACITY AND TOTAL
SECONDARY METABOLITES OF LILIUM CANDIDUM L.
EXTRACTS	87
14	<i>Деревянко Е. В., Деревянко А. В.</i>
ПРИМЕНЕНИЕ МАНГНИТО-ГИДРОДИНАМИЧЕСКОГО
РЕЗОНАНСА В МЕДИЦИНЕ И МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ	92
15	<i>Икрамов Н. Б., Тухтабоева Ю. А.</i>
АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ, ВЛИЯЮЩИХ
НА СОСТАВ ВОДОРΟΣЛЕВОЙ ФЛОРЫ БОЛЬШОГО
НАМАНГАНСКОГО КАНАЛА	98
16	<i>Чернета В. М., Самосієнко Я. Б.</i>
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ В
ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	105
17	<i>Шепотиненко О. В., Кобзар О. С., Черкашина А. А., Арнаут О. І.,
Чернадчук С. С., Будняк О. К.</i>
ВМІСТ ГЛУТАТІОНУ В ОРГАНАХ ЩУРІВ ПІД ВПЛИВОМ
ДЕЯКИХ ВІТАМІНІВ ГРУПИ В ТА ТІОХРОМУ	114

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

18	<i>Artemov A. V., Lytvynenko M. V., Murzin V. N.</i>
AN UNUSUAL VERSION OF A NEUROGENIC RETINAL TUMOR
IN AN ADULT	119
19	<i>Lisova Ye. M., Stratienko K. M., Lesnoy V. V.</i>
CORRELATION BETWEEN RANSON'S CRITERIA AND RED
CELL DISTRIBUTION WIDTH (RDW) IN ACUTE PANCREATITIS	124
20	<i>Ogneva L., Lisina D., Kompanyets P.</i>
FEATURES OF THE REACTIVITY AND FUNCTIONS OF THE
ENDOCRINE SYSTEM IN THE ADAPTATION OF MEDICAL
STUDENTS TO THE EDUCATIONAL WORKLOAD	127
21	<i>Yaremenko A. V., Moroz U. Yu.</i>
IMMUNOPROPHYLAXIS OF INFECTIOUS DISEASES IN THE
CHILDREN'S HEALTH MANAGEMENT SYSTEM	129
22	<i>Боярський М. Р., Нестерова А. О., Каменська Л. Е.</i>
ВПЛИВ ЧИННИКІВ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА СТАН
ЗДОРОВ'Я ЕЛЕКТРОЗВАРНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	133
23	<i>Герасименко О. І., Герасименко В. В.</i>
ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ РАПТОВОЇ
СМЕРТІ НЕМОВЛЯТ (СРСН)	136
24	<i>Самченко К. В., Сухонос Н. К.</i>
ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ КОЖНЫХ ПРОЯВЛЕНИЙ У
ПАЦИЕНТОВ С СКВ ПРИ НАЛИЧИИ САХАРНОГО ДИАБЕТА	143

25	<i>Тенкач О. О., Ярошовець Є. С., Макарчук В. С.</i> ВПЛИВ МЕТОДУ АНЕСТЕЗІЇ У ХВОРИХ З КОЛОРЕКТАЛЬНИМ РАКОМ НА РІВЕНЬ ГЛЮКОЗИ ТА КОРТИЗОЛУ КРОВІ	145
26	<i>Яременко А. В., Баскакова А. В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В ОХОПЛЕННІ ВАКЦИНАЦІЄЮ ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ	147
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ		
27	<i>Дунаєвська О. Ф., Зубрицька Л. О., Папірник Т. А.</i> ІСТОРІЯ ФАРМАЦІЇ ЖИТОМИРЩИНИ	153
ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
28	<i>Генералюк А. Ю., Потаскалов В. А.</i> ВИГОТОВЛЕННЯ ФІЛЬТРУВАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ОЧИЩЕННЯ РІЧКОВОЇ ВОДИ БАРОМЕМБРАННИМ МЕТОДОМ	157
29	<i>Заудальська В. С., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.</i> НАНОДИСПЕРСНІ ОКСИДНІ МАТЕРІАЛИ ЯК ОСНОВА ВИСОКОПОРИСТОЇ КЕРАМІКИ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ФІЛЬТРІВ	163
30	<i>Козюк І. М., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.</i> ФЛОКУЛЯЦІЯ МІДЬВМІСНИХ СТІЧНИХ ВОД	166
31	<i>Лавренюк О. І., Михалічко Б. М.</i> ПОЛІАМІНОВІ ХЕЛАТНІ КОМПЛЕКСИ НЕОРГАНІЧНИХ СОЛЕЙ КУПРУМУ(II) ЯК ЕФЕКТИВНІ АНТИПРЕНИ- ЗАТВЕРДНИКИ ДЛЯ ЕПОКСИДНИХ СМОЛ	169
32	<i>Михалічко В. М., Федина Л. О., Федорчук А. О., Федина М. Ф.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОГО ГЕРМАНІДУ $GdCo_2Ge_2$	174
33	<i>Стецьків А. О., Павлюк В. В.</i> ВИВЧЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОГО СТАНІДУ $YLiSn_2$	181
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ		
34	<i>Sierikova O., Kyselov D.</i> ATMOSPHERE POLLUTION RESEARCH BY EMISSIONS OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES	184
35	<i>Tafticht B., Derevianko D.</i> POWER QUALITY AND RENEWABLES IN ALGERIA	187
36	<i>Tereshchenko I., Khunh L. K.</i> ORGANIZATION OF ENTERPRICE VIDEO CONFERENCING	193
37	<i>Trus I., Gomelya M., Salashnyi T., Sirenko L.</i> THE USE OF REVERSE OSMOSIS IN THE DESALINATION OF LOW MINERALIZED WATERS	196

38	Антошкін О. А. ВИПРОБУВАННЯ ДАТЧИКІВ КОНТРОЛЮ ОПТИЧНОЇ ЩІЛЬНОСТІ СЕРЕДОВИЩА	203
39	Бурлака С. А. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЖИВЛЕННЯ ДИЗЕЛЬНОГО ДВИГУНА ДЛЯ РОБОТИ НА БІОПАЛИВІ ТА ЙОГО СУМІШАХ	205
40	Бучик С. С., Гатченко Р. І. ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ МАШИННОГО НАВЧАННЯ	213
41	Бучик С. С., Марценюк О. С. ЕКСПЕРТНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	217
42	Бучик С. С., Селянчин О. М. СТЕГАНОГРАФІЧНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТАХ	224
43	Воловик А. Ю. БАЗОВЫЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МОДЕЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ	228
44	Голуб В. Д. ПРИМЕНЕНИЕ ВЕРОЯТНОСТНО- СТАТИСТИЧЕСКОГО ПОДХОДА ДЛЯ ПОСТРОЕНИЯ ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ БАЛАНСОВ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ УМЕНЬШЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОИЗВЕДЕННОЙ ПРОДУКЦИИ	234
45	Грачев Ю. В. АНАЛИЗ МЕТОДОВ БЕЗОПАСНОЙ МАРШРУТИЗАЦИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПЕРЕСЕКАЮЩИХСЯ И НЕПЕРЕСЕКАЮЩИХСЯ МАРШРУТОВ В ТКС	240
46	Грицина Н. І., Грицина І. М. ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ AUTODESK REVIT ПРИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД	245
47	Демидчук Л. Б., Сапожник Д. І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ГРУПУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ	249
48	Епереші Т. Й. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ БЛАГОУСТРОЮ ПРИБУДИНКОВИХ ТЕРИТОРІЙ	256
49	Коваль М. Н. ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ ПОКАЗНИКА М'ЯКОСТІ ТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ	263
50	Коляденко Ю. Ю., Комаров О. В. ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕДАЧІ ГОЛОСУ В МЕРЕЖІ LTE	270
51	Малаков О. І. АГРОТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ КОСІННЯ ЗЕЛЕНОЇ МАСИ З ОДНОЧАСНИМ ПЛЮЩЕННЯМ	275

52	Малюк С. В. ВПЛИВ ПЕРЕКОСУ КОЛІСНИХ ПАР РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЦЬ НА ЗНОС ГРЕБНІВ БАНДАЖІВ	278
53	Мироненко М. С. РОЗРОБКА ОПТИМІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНИХ КОМАНД ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	283
54	Правило В. В., Власенко Т. І. ЗАСТОСУВАННЯ ІОТ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАФІКУ НА АВТОШЛЯХАХ	288
55	Романов О. І., Кочура М. Ю. SDN ТА МЕРЕЖЕВІ ФУНКЦІЇ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ	291
56	Федорович Я. Т., Грабовський Р. С., Полутренко М. С., Федорович І. Я. ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕМОНТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОБОТОЗДАТНІСТЬ ТРИВАЛО ЕКСПЛУАТОВАНОГО ГАЗОПРОВОДУ «ПАСІЧНА – ДОЛИНА»	295
57	Федотова Н. А., Пономаренко В. С. ВИРТУАЛЬНАЯ ЭКСКУРСИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОМ «КРУГЛЫЙ ДВОР» Г.ТРОСТЯНЕЦ	301
58	Чайка Н. Г., Новальська Н. І. ІНФРАСТРУКТУРА МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ	306
59	Шановалов О. С. МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ДОПОМІЖНИХ МАШИН ЕЛЕКТРОРУХОМОГО СКЛАДУ	315
60	Ясній П. В., Гомон С. С., Дмитрук В. П. МІЦНІСТЬ ТА ДЕФОРМІВНІСТЬ ДЕРЕВИНИ МОДРИНИ З РІЗНИМ ПОКАЗНИКОМ ВОЛОГОСТІ ЗА ЖОРСТКОГО РЕЖИМУ ВИПРОБУВАНЬ	319
ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ		
61	Shuaibov A., Minya A., Malinina A., Malinin A. ELECTROLUMINESCENCE OF ALUMINUM OXIDES NANOPARTICLES IN OVERSTRESSED NANOSECOND DISCHARGE PLASMA IN HIGH PRESSURE AIR	323
62	Котвицкая К. А., Котвицкая Л. А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНКРЕМЕНТАЛЬНОГО ЭНКОДЕРА ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЗАКОНОВ ДВИЖЕНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО МАЯТНИКА	330
63	Новосад С. С., Болеста І. М., Турко Б. І., Вельгош С. Р., Новосад І. С. СПЕКТРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕТЕРОСИСТЕМИ Ag-CdI ₂	333
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ		
64	Нрыніук V. І. PROBLEMS AND PROSPECTS OF WATER TOURISM DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION	340

65	<i>Аргіров Д. Г., Юрасов С. М.</i>	345
	АНАЛІЗ ОДНОРІДНОСТІ І ХРОНОЛОГІЧНОЇ МІНЛИВОСТІ ЗНАЧЕНЬ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ВОД Р. ДУНАЙ	
66	<i>Поторась О. В., Мельнійчук М. М.</i>	350
	ЗНАЧЕННЯ МІСТА ЛУЦЬК ДЛЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИМІРІ	

ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

67	<i>Долженков О. О.</i>	353
	ПАЛЕОГЕОХІМІЯ ПРИМОРДІАЛЬНОГО ПЛУТОНІЮ-244 ТА ПОШУКИ НАДВАЖКИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ПРИРОДІ ПО СЛІДАМ ЇХ РОЗПАДУ ТА СПОНТАННОГО ДІЛЕННЯ	

АРХИТЕКТУРА

68	<i>Грицак К. Ю., Панченко О. О.</i>	361
	МОБІЛЬНА АРХІТЕКТУРА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
69	<i>Давлетшина К. А.</i>	363
	КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ	
70	<i>Ковальчук В. С.</i>	369
	ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРИЙОМИ КОМПЛЕКСНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ КВАРТАЛІВ ЗАСТАРІЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ (БАГАТОКВАРТИРНА ЗАБУДОВА 1950-60Х РОКІВ)	
71	<i>Панченко О. О., Борисова А. О.</i>	376
	АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ	
72	<i>Панченко О. О., Хацей А. О.</i>	383
	СПЕЦИФІКА ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ПАРКІНГІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
73	<i>Тоцький Е. В.</i>	389
	РОЗВИТОК ТА ЗАХИСТ АЕРОПОРТІВ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК	

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

74	<i>Chekanovych V.</i>	391
	COMMUNICATIVE AND LINGUISTIC SYSTEMIC PRINCIPLES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES	
75	<i>Khrebtova V. V.</i>	394
	THE IMPACT OF MOTIVATION ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING	

76	Stupak M. H. THE STAGES OF STUDENTS' WORK WITH ENGLISH SCIENTIFIC TEXTS	397
77	Бондар О. В., Верховод О. В., Крутько О. М. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ	402
78	Бонь Л. М., Бонь І. І. НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	409
79	Бражник В. М., Самоленко Т. В., Янченко І. М., Контев К. Г. ПІДТРИМКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ В СЕКЦІЇ «КРОСФІТ» В ПЕРІОД КАРАНТИНУ	416
80	Бурковець Д. О., Барнич О. В. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	419
81	Войтків Г. В. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ВМІНЬ В УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ	423
82	Волошина О. В., Чехместрук А. С., Головченко К. С. КРЕОЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	430
83	Галаєвська Л. В. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЛІЦЕЮ	434
84	Галатюк Ю. М., Грицаюк А. В., Новак О. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ФІЗИЧНОГО ПРАКТИКУМУ	439
85	Головко С. Г., Першина О. П. РОЛЬ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	444
86	Гордійчук Б. В., Головіна С. С., Янченко І. М., Хапсаліс Г. Л. СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	448
87	Демченко Ю. С. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В США	451
88	Долинський Б. Т., Тодорова В. Г., Буховець Б. О. ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЮНИХ ГІМНАСТІВ З ТРАВМОЮ КОЛІННОГО СУГЛОБУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ БОБАТ-ТЕРАПІЇ	457
89	Долінська Л. В. ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	461
90	Дубінка М. М. ПРОБЛЕМА ДОЗВІЛЛЯ ТА ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ	466

91	Дудка О. М., Депутат В. Р. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПОБУДОВИ 3D-МОДЕЛЕЙ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД	474
92	Загородня А. А. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВИД ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ СТАРШОЇ ШКОЛИ	481
93	Касенова Л. Г., Дауренбекулы А. УПРАВЛЕНИЕ РАБОТОЙ В СИСТЕМЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ	485
94	Климчук І. О. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	488
95	Ковальчук В. В., Вихор В. Г. АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ	492
96	Колесник М. О. ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ КУРСІВ СВІТОГЛЯДНОГО РІВНЯ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО НА ПРИКЛАДІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ СКЛАДОВОЇ	501
97	Коломієць Л. П., Засідатель Т. І. ПРОБЛЕМА СТИЛЮ МУЗИЧНОГО ТВОРУ У МИСТЕЦТВОЗНАВЧІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	508
98	Корольов С. С., Змійвський Г. А. ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН- ГРУПОВИХ ВПРАВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	514
99	Косенко Ю. Г. ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПОРАДИ ТА СЕКРЕТИ	520
100	Криворучко І. І., Ковтанюк М. С. КІБЕРБЕЗПЕКА В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	525
101	Марков Р. А. ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ	531
102	Мартьянова М. Є. ALAIN'S METHOD OF TAKING NOTES OF LECTURES	535
103	Мелаш В. Д., Варениченко А. Б., Зайченко Н. С. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО- ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	537
104	Михайленко І. В., Нестеренко В. О. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ В ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	541

105	Мордовцева Н. В., Садовська О. О. ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	545
106	Нечепорук Я. С. НОРМАТИВНА БАЗА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СРСР КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ	550
107	Павлишина К. І., Самоленко Т. В. САМОСТІЙНІ ЗАНЯТТЯ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ КАРАНТИНУ	553
108	Петрук А. О. НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	555
109	Поліщук Л. П., Сапачук І. А. ВІДБІР ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВПРАВ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКИ ЧИТАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	562
110	Пушкар Т. М., Бондар О. О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ	568
111	Пушкар Т. М., Карплюк І. М. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ	572
112	Пушкар Т. М., Михалушко М. О. МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ	578
113	Пушкар Т. М., Шелегацька М. М. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	582
114	Савченко Н. С. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОТРЕБ, МОТИВІВ І ЦІЛЕЙ У МОТИВАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ	586
115	Свір Н. В., Бондаренко А. О. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ	594
116	Семірненко Ю. І., Семірненко С. Л. ВПЛИВ ЗАГАЛЬНОІНЖЕНЕРНИХ ДИСЦИПЛІН НА МОТИВОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ОТРИМАННЯ ФАХУ	597
117	Семчук Б. І. МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ	600

118	Сердюк О. П. ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ КУЛЬТУРА МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ	607
119	Сливко С. А. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	614
120	Степанова О. І. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ	619
121	Стеценко Н. М., Стеценко Д. В. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ	626
122	Тадеев П. О., Шевченко І. М. ОСВІТНІ-ПРОФЕСІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	631
123	Тарасенко С. М., Лимар О. Г., Амірова І. М. РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	639
124	Титаренко В. В. МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКОНАВЦІВ ХУДОЖНЬО- ОФОРМЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ	642
125	Тюльпа Т. М. ФЕНОМЕН ВОЛОНТЕРСТВА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	649
126	Ходунова В. Л. МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬО- ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	654
127	Чорненький Л. Г. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-БАЯНІСТІВ	657
128	Шишова І. О., Бурякова Є. А. ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)	662
129	Юнда В. В. ВОКАЛЬНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	669

130	Юркова Т. Ф. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРАКТИЧНО- ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ПРИРОДИ	673
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ		
131	Kovalenko O. Yu. APPROACHES AND TECHNIQUES FOR THE CONTINUITY OF MOVING TEACHING AND LEARNING ONLINE	680
132	Ажипна Л. В. МИСТЕЦЬКА ОСВІТА. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОЗНАКИ ОБДАРОВАНOSTІ	687
133	Александров Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ПРО КАР'ЄРУ	691
134	Веселова Е. Н., Теслюк В. М. КОНФЛИКТЫ ПОДРОСТКОВ: СПОСОБЫ ПОИСКА ОБЩЕГО ЯЗЫКА СО СВОИМ РЕБЕНКОМ	699
135	Іванцев Н. І., Хрущ О. В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ УСУНЕННЯ В УМОВАХ АКАДЕМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА	706
136	Калюжна Є. М., Самута Т. І. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕПРИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ	713
137	Мелех Н. В. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДЛІТКІВ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ В ХОДІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПО МЕТОДУ КОЗЯВКІНА	718
138	Попрядухина Н. Г. ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ФАКТОР ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ У ДЕТЕЙ	721
139	Цимбал М. Р. ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ ВІЛЬНОГО ЧАСУ КУРСАНТІВ ВВНЗ	726
140	Шаумян О. Г., Діденко В. С. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	729
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ		
141	Демченко В. М. ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ КОРДОН (НА ПРИКЛАДІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ)	736
142	Рюль В. О. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ	742

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

- 143 *Дяків М. В.* 749
СКУЛЬПТУРНА ПЛАСТИКА БОГДАНА ГЛАДКОГО
- 144 *Дяків О. В.* 757
СТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ СКУЛЬПТУРИ ВОЛОДИМИРА
ДОВБЕНЮКА
- 145 *Клименко М. С.* 765
ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В
ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА АРХИПЕНКА
- 146 *Кукіль Л. Л.* 767
ЗООМОРФНІ МАСКАРОНИ В АРХІТЕКТУРІ ЛЬВОВА ХІХ —
ПОЧАТКУ ХХ СТ.
- 147 *Середюк І. М.* 773
ГРАФІЧНО-ІНТОНАЦІЙНА СИМВОЛІКА ТА КОДУВАННЯ
АВТОРСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В МУЗИЧНИХ ТВОРАХ
- 148 *Ярова В. С.* 779
ГРАФІКА ВАСИЛЯ МИРОНЕНКА В КОЛЕКЦІЇ
ХАРКІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

- 149 *Воротняк К. І., Кожолянко О. В.* 784
МІЖКУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ І
РУМУНАМИ НА БУКОВИНІ В АВСТРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД (1775-
1918 рр.)
- 150 *Пономарев А. С.* 795
ЭКСКУРСИЯ КАК ОДНА ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ФОРМ ВНЕАУДИ-
ТОРНОЙ РАБОТЫ С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

- 151 *Куцак С. А.* 800
ЗНАЧИМІСТЬ МАСОВОГО СВЯТА У ДОЗВІЛЛІ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА
- 152 *Рудніцька О. О.* 807
ОСОБЛИВОСТІ РОМСЬКОЇ ПІСНІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ
ВИМІР
- 153 *Садовенко С. М.* 812
ФОЛЬКЛОРНА ДИТЯЧА ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ У ЧАСІ ТА
ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

- 154 *Zolotnytska A.* 819
PECULIARITIES OF PHONETICAL ASSIMILATION OF
UKRAINIAN AND RUSSIAN BORROWINGS IN THE ENGLISH
LANGUAGE

155	Бабай Л. В. УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ У ВНЗ	825
156	Барановська Я. В. ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ РОЛЬОВОЇ ГРИ	829
157	Глушко С. П. ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	835
158	Зуброва О. А., Процай Ю. ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI АНГЛОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	842
159	Карнець Л. А. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОВНОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	849
160	Клімова А. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: АЛЬТЕРНАТИВА ЧИ ДОПОВНЕННЯ?	854
161	Лазірко Н. О., Кицун С. М. МАТЕРІАЛЬНЕ «Я» У СВІТОГЛЯДІ ЮРІЯ КЛЕНА (ЗА В. КРИМСЬКИМ)	857
162	Пасічник А. І. МОВА ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	863
163	Рибалка Д. О., Нечипоренко Б. Ю. ПРОБЛЕМИ ДЕРИВАЦІЇ ВИХІДНОГО ЗНАЧЕННЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ СЛІВ АНТОНІМІЧНОГО ТИПУ ЗВ'ЯЗКУ	868
164	Тюхай А. І. ВЕРБАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗМІ	876
165	Шевчук О. М. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПИСЬМОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА ОСНОВІ ВПРАВ	879
ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ		
166	Дубініна В. О. ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ МЕТОД Е ГУССЕРЛЯ	885
167	Кудлач В. І. ТЕХНОЛОГІЯ МАНІПУЛЯЦІЙ СВІДОМІСТЮ	888
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
168	Балан В. Г. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ FUZZY DEMATEL-МЕТОДУ	892

169	Беренда С. В., Адетунджі О. А.	897
	УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В СИСТЕМЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	
170	Беренда С. В., Аени О. Р., Афолаби Д. А.	901
	ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И КРОССКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В НИГЕРИИ	
171	Бочарова Н. О., Ликова А. К.	907
	ПРИНЦИПИ ДІЛОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК БАЗИС МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
172	Бутков О. Р., Тихомирова К. С., Глущенко В. В.	911
	РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ	
173	Гончарова В. О.	916
	ГУМАНІСТИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ	
174	Гречаник Б. В.	920
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМУВАННЯ МІСЦЕВОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	
175	Дрокіна М. М., Васильєв О. В.	928
	АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ІМІДЖУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	
176	Егізарян Е. К.	935
	ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЯПОНІЇ ТА КИТАЇ	
177	Жук П. В.	939
	ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	
178	Заремба О. О., Корнієнко Ю. Д.	944
	РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ: ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ	
179	Карман Т. В.	950
	АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ	
180	Луцько З. В.	955
	ОСНОВИ ТЕОРІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОМУНІКАЦІЙ І ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УПРАВЛІННІ	
181	Мартиненко С. В.	958
	ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСУ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕКЛАМНИХ ЗВЕРНЕНЬ ПІДПРИЄМСТВА	
182	Мокляк Є. В.	963
	ЗАКОНОДАВСТВО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ	
183	Наумова М. А., Біла І. В.	967
	РИЗИКИ НА РИНКАХ ПРАЦІ	
184	Пенська І. О., Балакірєва К. Д.	972
	РОЗВИТОК СИСТЕМИ Е-ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	

185	Проць В. І. РАЙОНУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	976
186	Резникова Т. А. ПОСЛЕДСТВИЯ BREXIT ДЛЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ, ЕС, УКРАИНЫ	982
187	Резнікова Т. О. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СВОП РИНКУ	989
188	Рудницька К. Г., Соломіна Г. В. ФАКТОРИ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ	997
189	Сак П. О. РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИЗМІ	1000
190	Степасюк Л. М. ЯКІСТЬ МОЛОКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	1003
191	Ткачук В. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК НОВОГО ІТ-ПРОДУКТУ	1009
192	Хмельницький О. О., Леонов Д. Л. ЗАКОНОДАВСТВО ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ	1014
193	Хома С. В. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	1018
194	Чернобай Л. І., Томашевська А. Р. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)	1022
195	Шелега М. М., Бучковська Я. Г. СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ	1029
196	Щебель А. І. КОНТРОЛЮВАННЯ І КОРИГУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	1037
ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ		
197	Mylenkova R. V., Sira M. A. LEARNING ENGLISH FOR LAWYERS SPECIFICITY AND ITS PRACTICAL APPLICATION	1044
198	Vinakurova D., Kuzmenko A. O. HISTORY OF UKRAINE IN THE WORK OF ANDRIY KUZMENKO	1048
199	Бляхарський Я. С. ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ДЕВЕЛОПЕРСЬКОГО ДОГОВОРУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	1050

200	Єлісєєва О. С., Філіпська Н. О. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	1058
201	Зеленський Є. С., Никитенко Д. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	1066
202	Карнаухов О. В., Пихтіна П. В. СУЧАСНІ ВИДИ ТА МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ ДОПИТУ	1070
203	Крайник Г. С. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОПРОЕКТУ № 3128 ЩОДО ПІДСЛІДНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ	1077
204	Мормуль А. В. ПОНЯТТЯ ЕЙДЖИЗМУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ	1084
205	Мосійчук О. М. КОНЦЕПЦІЯ БЕЗТІЛЕСНИХ РЕЧЕЙ: РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ	1089
206	Мустафаєва С. М. ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДІАЦІЮ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ	1093
207	Никифорова О. А., Костюк Ю. РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ З ПОШИРЕННЯМ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ У СВІТІ	1098
208	Пікуля Т. О. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	1103
209	Подвірна О. В., Жмаченко Ю. Ю. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗГОДИ НЕПОВНОЛІТНІХ НА МЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ	1109
210	Поліщук М. Г. МИРОВА УГОДА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ	1114
211	Терещенко В. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ	1117
212	Шупер В. В., Савенко В. П. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВІДСУТНОСТІ ДІЯННЯ ЯК ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ЧЕРЕЗ ДІЮ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ	1121

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

НАДХОДЖЕННЯ, ТРАНСПОРТ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ МІЧЕНИХ ^{14}C РЕЧОВИН В ЗАПАСАЛЬНИХ ТКАНИНАХ БУЛЬБ КАРТОПЛІ

Григорюк Іван Панасович,

д.б.н., професор, член-кореспондент НАН України,

Коломієць Юлія Василівна,

д.с.-г.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Вступ. Картопля (*Solanum tuberosum* L.) – цінна продовольча, технічна, кормова, одно- (в культурі) і багаторічна (в дикому стані) рослина родини пасльонових (*Solanaceae*). Бульба картоплі являє собою потовщену частину підземного (надземного) пагона, підсім'ядольного коліна або придаткового кореня чи стебла рослин, яка спроможна нагромаджувати в тканинах значні кількості крохмалю, вітамінів, білків, мінеральних речовин, органічних кислот тощо [1, 3].

У онтогенезі рослин спочатку запускаються пускові механізми формування столонів (від латинського *stolo* (*stolonis*), які являють собою видозмінені надземні стебла, на яких утворюються бульби картоплі стеблового походження, що контролюється фітогормональною, аденозинфосфатною, ліпідною та іншими системами [5]. Унаслідок процесів росту і розвитку столонів (горизонтальний пагін з недорозвинутими листками, який слугує для вегетативного розмноження) бульб картоплі їхня маса збільшується в розмірах шляхом поділу та розтягу меристематичних клітин. Оскільки столони виникають в підземній частині стебла в пазушних бруньках у вигляді відгалужених пагонів, на кінчиках яких формуються бульби різної довжини і товщини, то їхня будова схожа із надземним стеблом рослин [3].

Відстежено, що бульби картоплі проходять вікові фази: 1) молодості (від початку розвитку до початку формування бульб), 2) зрілості (розвиток вторинних пошкоджень), 3) старіння (утворення деревини – комплексної тканини рослин, що складається переважно з клітин зі здерев'янілими оболонками і виконує провідну, механічну, запасальну та видільну функції) та 4) відмирання (повне припинення ростових процесів) [1]. Комплекс онтогенетичних змін уможливорює прослідкувати інтенсивність і спрямованість перебігу метаболічних процесів в тканинах бульб картоплі залежно від напруженості та тривалості екстремальних чинників середовища.

Нами висловлено припущення щодо можливого використання столонів як універсальних шляхів надходження і транспорту мічених ^{14}C речовин в запасальні крохмаль тканини бульб картоплі, що може внести нові уявлення у механізми функціонування біосинтетичних процесів в сітці метаболізму вуглеводів, білків та інших сполук. Водночас, екзогенні моно- і діамінокарбонові амінокислоти в умовах нестачі вуглеводів можуть утилізуватися для біосинтезу запасальних полісахаридів набагато інтенсивніше ендогенних, які після дезамінування, спроможні бути джерелами вуглецю в бульбах картоплі упродовж вегетаційного періоду.

Питання щодо вибіркової здатності тканин різних сортів бульб картоплі поглинати і нагромаджувати пули ендогенних метаболітів із водних розчинів залишається одним із центральних у фізіології рослин [4].

Виходячи із цього, **метою даної роботи** було з позицій системного підходу обґрунтувати і прослідкувати інтенсивність поглинання, нагромадження й розподіл мічених ^{14}C амінокислот, глюкози та піровиноградної кислоти в запасальних крохмаль тканинах бульб картоплі (рис. 1).

Матеріали і методи. Досліди проводили із рослинами ранньостиглого сорту картоплі столового призначення Приєкульський ранній, який вирощували у вегетаційному будинку в металевих посудинах Вагнера місткістю 16 кг дерново-підзолистого ґрунту за 60 % повної вологості, природного освітлення та температури повітря 24–28 °C.

У фазу повної стиглості відбирали непошкоджені хворобами і шкідниками бульби картоплі масою 30–35 г разом із столонами, які очищали від домішок ґрунту, промивали у воді, висушували 30 хв. на повітрі й нижнім кінцем занурювали в скляні пробірки з 5 мл мічених ^{14}C речовин у фарфоровому з піском ростильнику (рис. 1, внизу) на 7 діб.

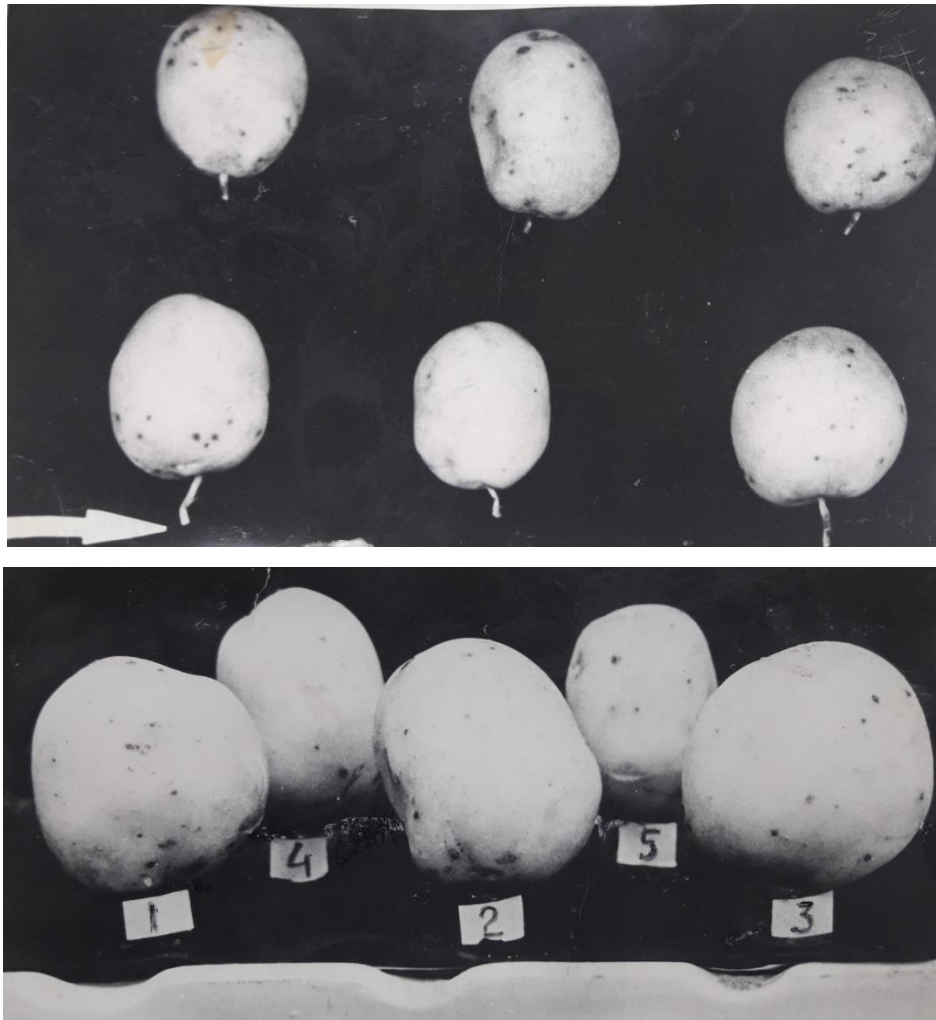

Рис. 1. Столони бульб картоплі (показано стрілкою вверху) у фазу повної стиглості, які занурено в розчин аланіну-1- ^{14}C (1), гліцину-1- ^{14}C (2), тирозину-1- ^{14}C (3), глюкози-1- ^{14}C (4) і піровиноградної кислоти-2- ^{14}C (5), що розташовані в фарфоровому з піском ростильнику (внизу).

Як автономну транспортну систему речовин використовували столони бульб картоплі довжиною 0,3–0,5 см, які відзначаються високими механічними і всмоктувальними властивостями провідних тканин, що спричинено різницею потенціалів між зовнішньою та внутрішньою поверхнями клітин.

Результати і обговорення. У літературі [1], описано спробу одночасного занурення цільних бульб картоплі у водні розчини без наявності столонів або їхнє введення медичним шприцом – дозатором, що спричиняє утворення цілого каскаду побічних реакцій, гальмування процесів міжклітинного транспорту та руйнацію тканин, які слугують сховищем нагромадження крохмалю.

Для оптимізації транспорту мічених ^{14}C речовин нами вперше запропоновано використовувати столони бульб картоплі, які здатні виконувати функцію переносника [2]. Для проведення модельних лабораторних експериментів готували поздовжні зрізи бульб картоплі за допомогою мікротону, висушували за температури повітря 22–24 °C, ставили на рентгенівську плівку типу “Agfa”, витримували протягом 10 діб в темному приміщенні, згодом проявляли та аналізували.

Установлено, що ^{14}C амінокислот, глюкози і піровиноградної кислоти інтенсивніше метаболізуються в судинно-волокнистих пучках із прилеглою до них механічною тканиною (виникає внаслідок диференціювання клітин прокамбію, по яких здійснюється транспорт води з розчиненими в ній солями та органічними сполуками), серцевині (заповнені переважно водою і солями), зоні корової паренхіми (складається із функціонально живих клітин і бере участь у біосинтезі та запасанні органічних речовин) й точках росту бульб картоплі (відзначаються сенсорними властивостями та підвищеною чутливістю до іонізуючої радіації).

Показано, що транспорт води із розчинів у інтактні бульби картоплі регулюється функціональними чинниками, зокрема силами натягу та провідністю шляху. У загальному вигляді швидкість постійного водного потоку описується рівнянням: $dV/df = \Delta\Psi_{\omega}/R$, де dV/df – швидкість транспорту молекул води, $\Delta\Psi_{\omega}$ – середня різниця величин водного потенціалу між джерелом води і тканиною, R – опір шляху.

Висновки. Отримані результати рекомендовано використовувати для оцінки шляхів транспорту води, якості і зберігання бульб картоплі в осінньо-зимовий період.

Література

1. Вечер А.С., Гончарик М.Н. Физиология и биохимия картофеля. – Минск: Наука и техника, 1973. – 262 с.
2. Григорюк И. А. О локализации ^{14}C аланина и глицина в крохмалонакапливающихся тканях клубней картофеля // Физиология и биохимия культ. растений. – 1973. – 5, вып. 5. – С. 508–511.
3. Григорюк І.П., Нижник Т.П. Фізіологічні основи регуляції посухостійкості картоплі. Хмельницький-Київ: Видавництво Сергія Пантюка, 2004. – 236 с.
4. Курсанов А.Л. Транспорт ассимилятов в растении. – М.: Наука, 1976. – 646 с.
5. Чайлахян М.Х. Регуляция цветения у высших растений. – М.: Наука, 1988. – 560 с.

СОРТОВІ РОСЛИННІ РЕСУРСИ БІЛОРУСІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Корхова Маргарита Михайлівна,

к с.-г. наук,

Коваленко Олег Анатолійович,

к с.-г. наук, доцент,

Кислянка Наталя Петрівна

магістрантка,

Миколаївський національний аграрний університет

Вступ. Сорт є надійним і економічно вигідним фактором підвищення врожайності сільськогосподарських культур за будь-якої технології вирощування. Державний Реєстр сортів являється офіційним документом, який містить відомості про сорти рослин, які пройшли державне сортовипробування та допущені до виробництва, реалізації та використання. В Україні Реєстр сортів ведеться Держветфітослужбою, а в Республіці Білорусь – ДУ «Державна інспекція по випробуванню і охороні сортів рослин».

Метою роботи було провести порівняльний аналіз Державного Реєстру сортів рослин України та Білорусії на 2019 рік.

Матеріали і методи. Матеріалом для досліджень були Державний Реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні та Державний Реєстр сортів Республіки Білорусь. В роботі використовувався метод порівняльного аналізу.

Результати та обговорення. До Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2020 рік занесено 11186 сортів, що на 8356 сортів більше, ніж в Державному Реєстрі Республіки Білорусь.

В Україні переважна більшість сортів та гібридів рослин, які зареєстровані, відноситься до групи зернових культур – 2833 сорти (41,7%), з них 1617 – гібриди кукурудзи. Друге місце за кількістю сортів в реєстрі займають овочеві культури – 2546 (22,8%), з них: томатів – 525, капусти білоголової – 260, огірків – 254, моркви – 145, перцю солодкого – 197 сортів (рис.1).

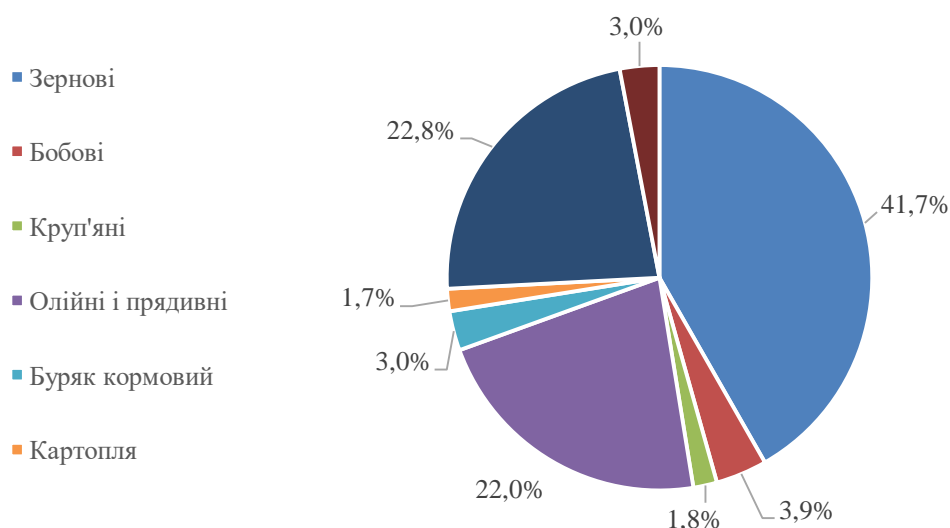

Рис. 1. Частка сортів рослин в Державному реєстрі України, 2019 р.

В Державному реєстрі України 22% (1513 сортів) олійні і прядивні культури – льон довгунець, соняшник, ріжій ярий, суріпиця озима, ріпак ярий та озимий, льон олійний, гірчиця яра та озима, гірчиця біла, чуфа. Найбільше зареєстровано сортів соняшнику (965) та ріпаку озимого (409). Частка бобових культур в Державному реєстрі сортів рослин України лише 3,9% (411 сортів), 296 сортів з яких належить сої. Серед 2830 сортів, внесених до Державного Реєстру Білорусії найбільшу частку (46,5%) займають овочеві культури – 1315 сортів, (рис.2).

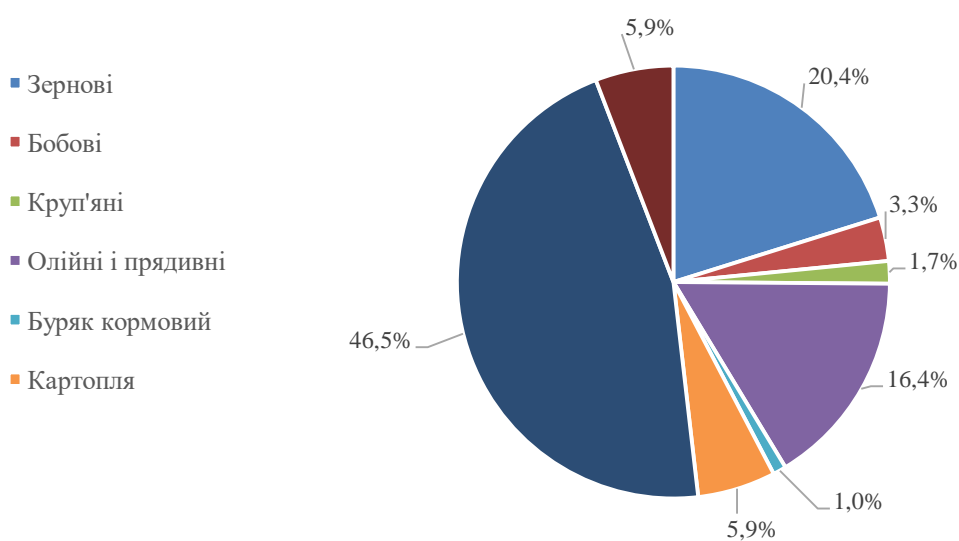

Рис. 2. Частка сортів рослин в Державному реєстрі Білорусії, 2019 р.

Сорти зернових культур тут займають 20,4% (504 сорти), що на 82,2% менше, ніж в Україні.

Проаналізувавши Державні реєстри України та Білорусії можна зробити висновки, що найбільша кількість гібридів групи зернових культур зареєстровано по кукурудзі 1617 (Україна) та 219 (Республіка Білорусь); 601 сортів пшениці м'якої озимої занесено до Реєстру України, що на 526 сортів більше, ніж в Республіці Білорусь (рис. 3).

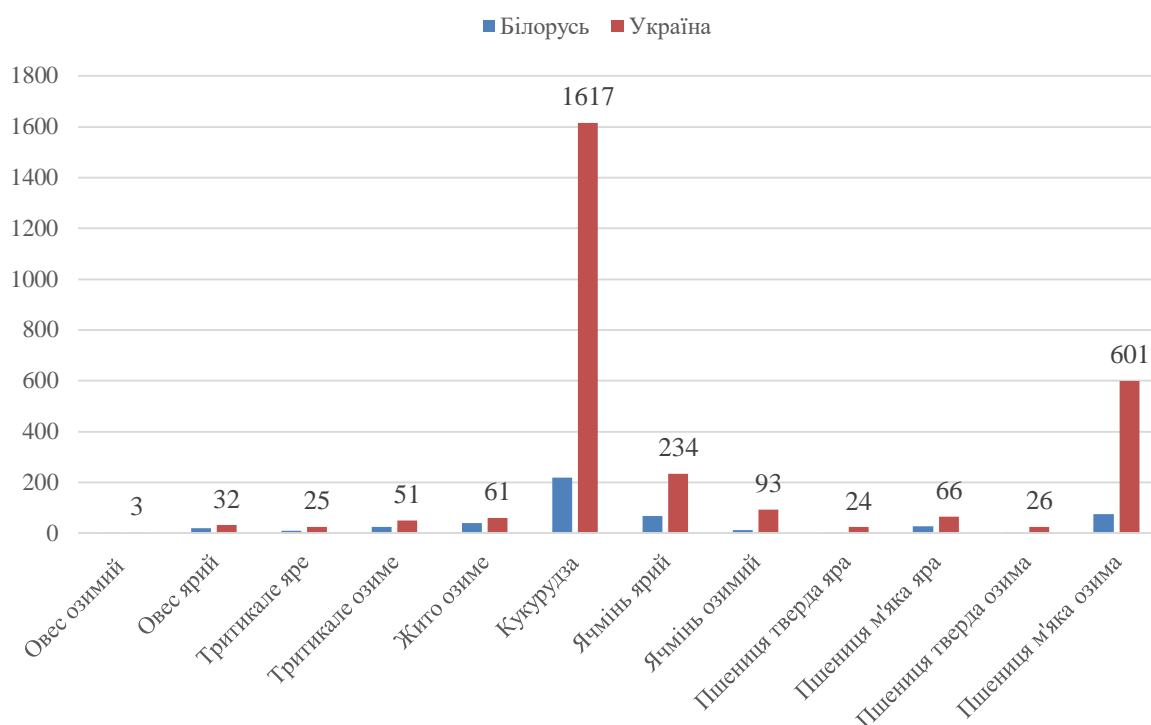

Рис. 3. Порівняльний аналіз кількості сортів зернових культур в Реєстрі України та Республіки Білорусь, 2019 р.

Сорти олійних і прядивних культур в Державному Реєстрі Білорусії займають 16,4%, з них: ріпаку озимого 107, соняшнику 62 та ріпаку ярого 50 сортів. Порівнюючи кількість сортів цієї групи рослин з державним Реєстром України встановлено, що сортів чуфи та ріжню ярого на 66,7%, ріпаку ярого на 36,7%, ріпаку озимого на 73,8%, льону олійного на 35,7%, гірчиці ярого на 71,4%, гірчиці озимої на 66,7%, гірчиці білої на 70,0% та соняшнику на 93,6% більше, ніж у Республіці Білорусь. Сортів льону-довгунця на 28 сортів та суріпиці озимої на 1 сорт більше в Реєстрі сортів Білорусії, ніж України (рис. 4).

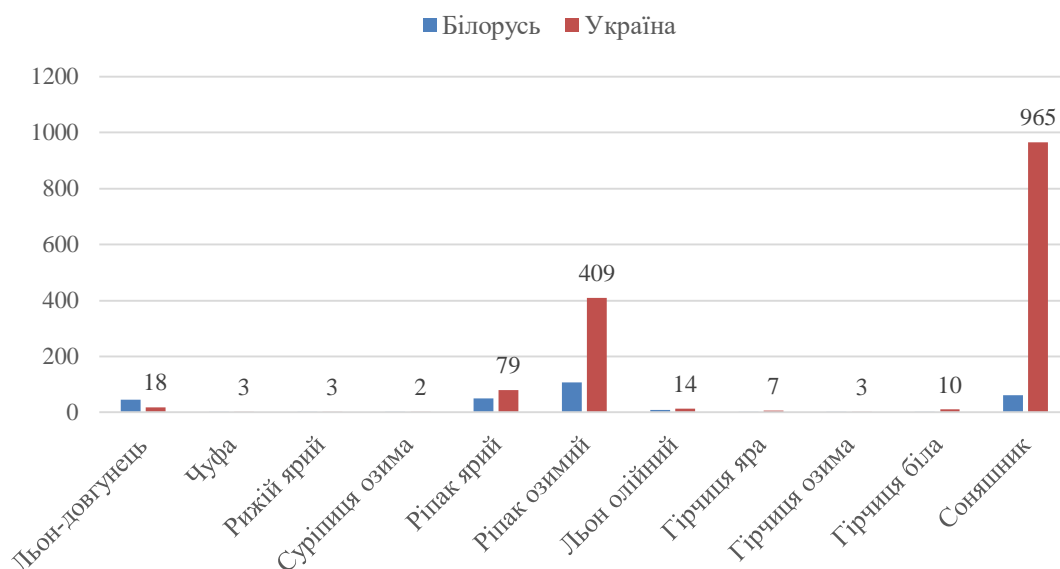

Рис. 4. Порівняльний аналіз кількості сортів прядивних та олійних культур в Реєстрі України та Республіки Білорусь, 2019 р.

Частка сортів бобових культур тут становить лише 3,3% – 65 сортів, серед яких найбільша кількість сортів гороху посівного – 39.

Круп'яні культури в обох досліджуваних Реєстрах сортів рослин (України та Білорусії) частка сортів становить від 1,7% до 1,8%. Сортів рослинні ресурси гречки їстівної в обох досліджуваних Реєстрах містяться майже в однаковій кількості – 22 в Україні та 21 в Республіці Білорусь (рис. 5).

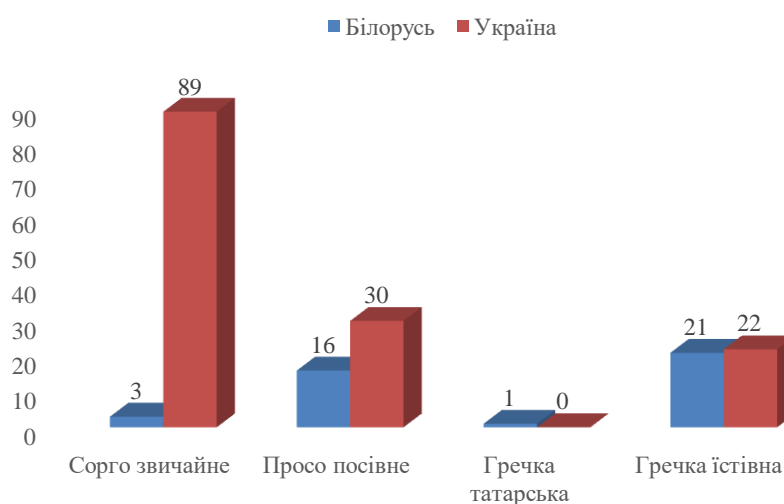

Рис. 5. Порівняльний аналіз кількості сортів круп'яних культур в Реєстрі України та Республіки Білорусь, 2019 р.

Кількість зареєстрованих сортів сорго звичайного в Україні на 96,6% перевищує в Білорусії.

Слід відмітити, що в Білорусії зареєстровано більшу кількість сортів картоплі (5,9%), ніж в Україні (1,7%), що пов'язано зі сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами вирощування цієї культури. Крім того, частка сортів однорічних та багаторічних трав в Державному реєстрі України становить лише 3% (340 сортів), тоді як у Білорусії – 5% (142 сорти).

Висновки. Таким чином, в Державному Реєстрі сортів рослин, придатних до поширення в Україні міститься 11186 сортів, що на 25,3% більше, ніж в Державному Реєстрі Республіки Білорусь. В Україні більша частка усіх зареєстрованих сортів (41,7%) зернові культури, а в Білорусії (46,5%) – овочеві культури.

ВІДГОДІВЕЛЬНІ ТА ЗАБІЙНІ ЯКОСТІ ПОРОСЯТ РІЗНОГО ГЕНЕТИЧНОГО ПОЄДНАННЯ

Лесновська Олена Володимирівна,

к. с.-г. н., доцент,

Карлова Ліна Валентинівна,

к. с.-г. н., доцент,

Назаренко Аліна Юріївна,

студент

Дніпровський державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

Вступ. Одним з основних прийомів підвищення живої маси свиней, їх відгодівельних та забійних якостей є породно-лінійна гібридизація та схрещування чистопородних свиноматок з високопродуктивними кнурами м'ясних порід, що сприяє прояву ефекту гетерозису [1-3].

Подальша ефективність виробництва свинини залежить від багатьох факторів, головні з яких – умови годівлі та утримання, вік і жива маса тварин. Чисельні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених довели, що за однакових умов годівлі та утримання відгодівельні якості свиней різних порід та міжпородних поєднань проявляються не однаково [2,4].

Метою наших досліджень було встановлення ефективності вирощування поросят різного генетичного походження в умовах фермерського господарства «Юран» Новомосковського району Дніпропетровської області.

Матеріал та методи досліджень. Для проведення дослідів було сформовано групи поросят по 20 голів в кожній. Дослідний період тривав 6 місяців.

Встановлення забійних якостей молодняку проводили за показниками забійної маси та забійного виходу, довжини півтуші, товщини шпику над 6-7 грудними хребцями, маси задньої третини туші. Забійний вихід встановлювали як відношення забійної маси до передзабійної маси, виражене у відсотках. Крім того, встановлювали масу задньої третини туші та товщину

шпику на рівні 6-7 грудних хребців.

Морфологічний склад туш піддослідних поросят виявляли під час обвалювання напівтуш. Встановлювали співвідношення м'яса до сала.

Розрахунок економічного ефекту виробництва свинини в господарстві проводили відповідно до «Методики визначення економічної ефективності використання у сільському господарстві результатів науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, нової техніки, винаходів та рацпропозицій».

Результати та обговорення. Результати досліджень показали, що молодняк свиней, одержаний від свиноматок в поєднанні з кнурами породи ландрас характеризувався кращими відгодівельними якостями (табл. 1).

Таблиця 1.

Відгодівельні якості молодняку різного генетичного походження

Група	Середньодобовий приріст живої маси за період		Жива маса наприкінці періоду, кг	Витрати на 1 кг приросту живої маси, корм.од.	
	г	± до контролю, %		корм. од	± до контролю, %
I (ВБ×ВБ)	536,7±38,4	-	97,8±3,46	4,08	-
II (½ ВБ×½Л)	571,1±48,7	+6,41	104,1±3,57	3,67	-10,05

За даними таблиці 1, поросята I групи поступалися одноліткам II дослідної групи за середньодобовим приростом на 6,41%. При цьому жива маса поросят в кінці дослідного періоду склала 97,8 та 104,1 кг відповідно.

Одним із основних показників при оцінці молодняку свиней за відгодівельними якостями є витрати кормів на одиницю приросту живої маси, адже при оцінці собівартості свинини на частку кормів припадає більше половини витрат. Витрати кормів на 1 кг приросту в розрізі груп були порівняно невисокими, і значення даного показника коливалося в межах 4,08-3,67 кормових одиниць відповідно.

Аналізуючи відгодівельні якості піддослідного молодняку свиней різних генотипів, встановлено, що схрещування великої білої породи з породою ландрас позитивно вплинуло на інтенсивність збільшення живої маси, що в свою чергу призвело до збільшення абсолютного, середньодобового приростів та до зниження віку досягнення живої маси 100 кг і витрат корму на 1 кг приросту.

Методикою роботи було також передбачено провести контрольний забій піддослідних тварин по 5 голів з кожної групи. Результати дослідження забійних показників піддослідного поголів'я наведено в таблиці 2.

За даними таблиці 2, поросята І групи в кінці відгодівлі мали живу масу 97,8 кг, що на 6,4 % менше порівняно з однолітками ІІ групи. За передзабійною живою масою молодняк І групи поступався помісним поросятим ІІ групи на 7,1 %, а за забійною масою – на 10,4 %. Забійний вихід в тушах піддослідного поголів'я коливався в межах 72,1-77,1 % залежно від генотипу.

За масою туші поросята ІІ групи переважали своїх чистопородних однолітків І групи на 8,4 %. Вихід туші в розрізі дослідних груп коливався в межах 71,3-72,2 % відповідно.

Довжина півтуші є типовою ознакою і залежить від генотипу піддослідних тварин. Найдовшими були туші поросят ІІ дослідної групи – 97,7 см. За даним показником поросята І групи поступалися на 1,6 %.

Таблиця 2.

Забійні якості піддослідного поголів'я

Показник	Дослідна група	
	I (ВБ×ВБ)	II (½ ВБ×½Л)
Жива маса поросят наприкінці періоду, кг	97,8±3,46	104,1±3,57
Передзабійна маса, кг	96,4±0,47	103,2±0,58
Забійна маса, кг	72,1±0,71	79,6±0,59

Забійний вихід, %	74,8±0,35	77,1±0,27
Маса туші, кг	68,7±0,46	74,5±0,38
Вихід туші, %	71,3±1,22	72,2±1,31
Довжина півтуші, см	96,2±0,43	97,7±0,56
Товщина шпигу над 6-7 грудними хребцями, мм	28,5±0,39	26,6±0,53
Маса задньої третини півтуші, кг	10,7±0,23	12,4±0,35

Товщина шпигу над 6-7 грудними хребцями свідчить про осаленість туш молодняку свиней. Максимальну товщину шпигу в тушах мали чистопородні поросята І групи. Вона виявилася на 7,1 % більшою, ніж у тушах помісного молодняку ІІ групи.

Маса задньої третини туш піддослідного поголів'я в розрізі груп була в межах 10,7-12,4 кг відповідно.

Під час обвалювання туш піддослідних поросят та встановлення їх забійних якостей, було також проаналізовано морфологічний склад туш. Туші піддослідних поросят ІІ групи відрізнялися більшим вмістом м'яса, що підтверджує прояв ефекту гетерозису при схрещуванні великої білої породи з породою ландрас. Так, вміст м'яса в тушах молодняку ІІ групи склав 61,4 % проти 56,1 % в тушах чистопородних однолітків І групи.

Слід зазначити, що туші поросят І дослідної групи мали більший вміст сала порівняно з помісними однолітками ІІ групи. Так, вміст сала в тушах поросят ІІ групи виявився на 5,8 % більший, ніж у молодняку ІІ групи. Вміст кісток в тушах піддослідних свиней був в межах 11,4-11,9 %.

Співвідношення м'яса:сало у чистопородних поросят склало 1:0,58, у помісних однолітків ІІ групи – 1:0,44 відповідно.

За результатами розрахунку економічної ефективності встановлено, що від вирощування та відгодівлі помісних поросят ІІ групи отримано додатково 6,44 % продукції. У вартісному виразі це складає +263,34 грн. в розрахунку на одне поросля. При цьому, загальний економічний ефект при виробництві

свинини склав +197,45 грн. в розрахунку на 1 голову.

Висновки. Відгодівельні, забійні якості піддослідного поголів'я, а також розрахована економічна ефективність проведених досліджень підтверджує доцільність виробництва свинини та вирощування поросят, отриманих від міжпородного поєднання великої білої породи з породою ландрас. Отримання додаткової продукції від вирощування помісних поросят склало 6,44 %.

Список літератури:

1. Войтенко С.Л. Продуктивність свиней породи ландрас / С. Л. Войтенко, М. О. Петренко// Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2015, Вип. 1. – С. 171-179.
2. Пелих В.Г. Селекційні методи підвищення продуктивності свиней / Пелих В.Г. – Херсон: Айлант, 2007. – 264с.
3. Рибалко В.П. Особливості розвитку світового і вітчизняного свинарства / Рибалко В.П. // Вісник аграрної науки, №2, 2003. – С. 27-30.
4. Шейко И. Улучшение откормочных и мясных качеств свиней в условиях промышленной технологи / Шейко И., Хоченков А. // Свиноводство, 2004, № 5. – С. 12-14.

АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ

Мизюк Андрій Ілліч

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. У технології виробництва картоплі існує безліч неконтрольованих чинників. Тому варто звертати увагу на ті які можна контролювати. До них можна віднести такі як - частка картоплі в структурі площ вирощуваних культур, врожайність, оснащення спецтехнікою, а також скорочення втрат при зберіганні.

Галузь картоплярства характеризується відносно високою трудомісткістю. Тому при виробництві залучається багато ручної праці (особливо під час збирання врожаю, розвантажувальних і навантажувальних робіт).

Мета роботи. Провести аналіз існуючих способів та методів підвищення ефективності вирощування картоплі.

Матеріали і методи. Вирощування картоплі вимагає наявності повного набору техніки: посадочного комплексу для одночасної підготовки ґрунту, внесення добрив в рядки, посадки бульб; наявність картоплезбирального комбайна, механічний навантажувач для картоплі. Повинні бути механізовані розвантаження і вантаження, побудовано картоплесховище з системою контролю клімату, стояти лінії із сортування та миття бульб картоплі, тому що це дозволить підвищити ціновий сегмент продукції.

Результати і обговорення. Застосування добрив є невід'ємною частиною одержання високого врожаю картоплі. Так 10 т бульб витягує з ґрунту близько 50 кг азоту, 20 кг фосфору, 90 кг калію. Для отримання 30 т/га картоплі необхідно забезпечити рівень азоту близько 120- 150 кг/га і як показує практика, подальше підвищення доз добрив знижується якість врожаю,

погіршується якість бульб при зберіганні. Щоб повністю забезпечити культуру фосфором і калієм досить внести на поливі 35-40 т/га перепрілого гною великої рогатої худоби або 10 - 12 т/га пташиного посліду. При посадці картоплі в рядки бажано внести по 30 - 35 кг/га діючої речовини азоту, фосфору і калію.

Як правило, азотні підживлення вносять 3-4 рази протягом вегетації, гній доцільно вносити з осені під основний обробіток. Картопля добре росте на кислих ґрунтах з рН 5,5-6,0; це північні регіони з легкими торф'янистими ґрунтами, але так само картопля чутлива до низького кислого ґрунтового середовища (рН нижче 5,5), внаслідок чого врожайність падає. Тому слід проводити вапнування таких ґрунтів і підбирати такі форми добрив, які давали б фізіологічно лужну реакцію (наприклад, гній) або нейтральну (з азотних, наприклад - карбамід). Негативно впливає так само і підвищена лужна реакція ґрунтового розчину рН вище 7,5; це призводить до зниження врожайності і підвищеної захворюваності. Картопля досить пластична культура, але максимальна її ефективність вирощування спостерігається в нежаркому кліматі з легкими за гранулометричним складом ґрунту.

На піщаних ґрунтах, глинистих, для збільшення вмісту органічної речовини найбільш ефективним способом є вирощування зелених добрив - сидератів. Згідно даним в Німеччині і Великобританії за 25 - 30 років використання сидератів дозволило збільшити вміст гумусу в середньому на 10-20%. Посів люпину при біомасі в 40 т/га еквівалентний 40 - 45 т гною. Технологічну перевагу має люпин - в північних районах, а в південних - гірчиця, редька олійна. Коли зелена маса рослин знаходиться в фазі бутонізації - поле дискують. Такий прийом ефективний при достатньому зволоженні або на поливі, тому що діяльність мікроорганізмів, бактерій в сухому ґрунті сповільнюється. Картопля може вирощуватися практично після будь-якої культури. Виняток становлять тільки культури родини пасльонових: томати, перець.

Основним завданням при підготовці ґрунту є забезпечення пухкого ґрунту для посадки картоплі. Тому на важких ґрунтах, таких як глинисті і

суглинні, доцільним буде проведення оранки з осені на глибину 25-30 см в період фізичної стиглості ґрунту - до настання затяжних дощів, тому що в іншому випадку буде виходити «пластин». І це буде остання обробка до весняної посадки картоплі.

Якщо на полях спостерігається застій вологи, заздалегідь необхідно провести глибоке розпушування на глибину 45-50 см. Це цілком може бути альтернативою глибокої оранки.

На легких ґрунтах, такі як дерново-підзолисті, піщані і супіщані, досить провести з осені дискування на 10 -12 см, тому що глибше обробляти немає сенсу. Обробка після збирання попередника повинна полягати в збереженні вологи і перешкоди росту нових бур'янів, для цього досить поверхово обробити землю дисковими знаряддями з катками або пружинними боронами на 6-8 см. Іноді фермери використовують навесні перед посадкою фрези для створення пухкого шару. Це допустимий варіант якщо з осені залишилися гребні від оранки. Але основним недоліком цього технологічного прийому є сильне висушування ґрунту і дрібна глибина обробки. Тобто, після глибокої оранки поля проводимо фрезерування землі, потім садимо картоплю. Мала ширина захвату призводить до більш частій їзди по полю і відповідно ущільнення землі колесами трактора. Що в свою чергу погіршує водний і повітряний режим ґрунту і як наслідок - низька врожайність картоплі. Тому так важливо підготувати ґрунт до посадки картоплі за один раз з осені.

Посадка бульб картоплі починається при прогріванні ґрунту до + 6 ... + 8 °С на глибині 8 - 10 см. При схемі посадки 70 × 22-25 см і при середній масі бульб картоплі 50 - 70 г знадобиться близько 2,8 - 4,0 т бульб на 1 га. Посадочні машини імпортних виробників розраховані на ширину міжряддя 75см, це звичайно, більш кращий варіант, тому що формується більший обсяг гребня з рихлим ґрунтом, що дозволить рослині закласти більшу кількість бульб, головне не допускати надмірного ущільнення самого гребня під час його формування.

Заздалегідь бульби картоплі протруюють інсектицидною протравлювачем для захисту від капустянки, дротяники і колорадського жука; проти корневих гнилей, фітофторозу, парші використовують препарати на основі Тірам. Для посадки картоплі найкраще використовувати спеціальні посадочні комплекси з відсіком для добрив в рядки і формуванням гряд.

Захисту картоплі від шкідників, хвороби і бур'янів слід приділяти пильну увагу. Головним шкідником на полях з картоплею є колорадський жук, за добу при чисельності 30 шт., комахи можуть повністю знищити кущ разом із стеблами. Тому проти колорадського жука використовують препарати, що містять діючі речовини імідаклоприд, циперметрин, альфа-циперметрин, диметоат. Чергування препаратів з різних класів хімічних груп дозволить уникнути резистентності до пестицидів.

Боротьба з бур'янами при вирощуванні картоплі починається завчасно, при наявності багаторічних бур'янів, таких як гірчак польовий, види осотів; коренев бур'яни: свинорой пальчатий, пирій повзучий; карантинні бур'яни: види амброзії, повитиця. Як правило, з осені відбувається відтік поживних речовин з листя, стебел в коріння рослин, тому за 3 - 4 тижні до основного обробітку ґрунту по вегетуючих бур'янах проводять хімічну обробку препаратами, що містять гліфосат, з додаванням 5 кг аміачної селітри на кожен гектар, щоб посилити ефект гербіциду. За 2 - 3 таких обробки поля стають чистими від бур'янів, і важливо в подальшому не допускати розпліднення бур'янів, тому що це призведе до збільшення запасів насіння.

Препарати на основі діючої речовини метрибузину перед використанням на посівах картоплі слід застосовувати з обережністю і детальним вивченням, тому що це хімічна речовина стійко зберігається в ґрунті. Тому не можна висівати на наступний рік будь-які овочеві культури, бобові, соняшник, ріпак, гірчиця, буряк, зернові культури. Це ті культури, які перераховані в рекомендаціях по застосуванню. Взагалі препарати, які зберігаються в ґрунті краще застосовувати в монокультурі на 2 - 3 роки, а якщо є сумніви з приводу застосування в сівозміні краще порадитися з фахівцем.

Збереження листової маси рослин картоплі протягом усього вегетаційного періоду - обов'язкова умова для отримання великої кількості продукції. За допомогою фунгіцидів необхідно запобігти ураженню посівів фітофторозом і скоротити поширення альтернаріозу до рівня, не пов'язаного із загрозою зниження врожайності. Існують моменти, коли застосування фунгіцидів виявляється найбільш ефективним. Порівняння різних термінів проведення обробок доводить, що обприскування посівів при невисокому рівні ураженості дає найкращі результати. Запізнення з обробкою фунгіцидами при масштабах ураження понад 15% призводить до незадовільних результатів. Проти таких хвороб як фітофтороз, альтернаріоз по вегетуючих рослинах картоплі проводять обприскування препаратами на основі манкоцеб, металаксил, солей міді.

Рослини картоплі протягом всієї вегетації не повинні відчувати нестачу вологи. Тільки за цієї умови можна бути впевненим в отриманні високого врожаю картоплі, особливо в посушливих ґрунтово-кліматичних умовах півдня. Режим зрошення повинен передбачати постійне підтримання вологості ґрунту на рівні 70 - 75%. Так само негативно на величині врожаю картоплі відіб'ється надлишок вологи, на землях із близьким заляганням ґрунтових вод, тому для зниження рівня споруджується дренаж.

Поливні норми повинні бути невеликими, щоб уникнути запливання на глинистих, суглинних ґрунтах і розмивання гребнів в посівах картоплі. Поливна норма знаходиться в межах 400 - 450 м³ / га. Потреба в кількості поливів встановлюється згідно датчикам вологості ґрунту, в жарких умовах зрошувальна норма може досягати до 4500 - 5500 м³ / га за сезон. За 2 тижні до збирання поливи припиняють.

Збирання врожаю картоплі - важливий і заключний етап перед закладкою бульб на зберігання в сховища. Під час дозрівання картоплі починає відмирати бадилля, а на бульбах утворюється щільна шкірка. Пізня картопля, яка закладається на зимове зберігання, прибирають при повному визріванні. Рання картопля, вирощений для літнього споживання. Землю на бульбах картоплі

підсушують, щоб вона відлетіла. У процесі сортування, здійснення навантажень і розвантажень, це питання само собою вирішується. При збиранні в сиру і дощову погоду картопля необхідно просушити протягом 2 - 3 днів на складі. При зберіганні картоплі насипом в буртах, проводять активне вентилявання для видалення зайвої вологи.

Пошкодження бульб картоплі при збиранні повинні бути мінімальні, тому що в них інтенсивно проходять процеси дихання і витрачається багато сухої речовини, можливе попадання гнильних захворювань. Але рани на бульбах картоплі мають властивості до загоєнню ран за умови високої температури близько 20оС, вільного доступу повітря і вологості повітря 90 - 95%. Такий режим підтримують протягом двох тижнів, і тільки потім температуру знижують до 2 - 3оС.

Висновки. Підвищення ефективності вирощування картоплі передбачає скорочення ручного фізичної праці людей на користь використання машин і знарядь для обробітку картоплі. Особливо при збиранні необхідні комбайни, навантажувачі, розвантажувачі, тому що виключають неконтрольовані фактори як скорочення строків збирання, можливість розширення площ вирощуваної культури, в кінцевому підсумку знижується собівартість продукції і розширюється можливість отримувати продукцію з більшою конкурентоспроможністю.

ВПЛИВ СТРОКІВ СІВБИ ТА НОРМ ВИСІВУ НА ФОРМУВАННЯ ВРОЖАЙНОСТІ НАСІННЯ СОРТАМИ СОЇ З РІЗНИМ ВЕГЕТАЦІЙНИМ ПЕРІОДОМ

Молдован Віктор Григорович,

к.с.-г.н., с.н.с.,

Молдован Жанна Андріївна,

к.с.-г.н., с.н.с.,

Собчук Світлана Іванівна

Хмельницька державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН
с. Самчики, Старокостянтинівський р-н, Хмельницька обл., Україна, 31182

Вступ. Першим важливим кроком одержання максимального врожаю є вибір оптимального строку сівби, адже для сої строки сівби мають вирішальне значення, бо від них залежить дружність сходів, густота рослин, час і можливість досягання, величина врожаю та якість насіння. Єдиного підходу до встановлення оптимального строку сівби на сьогодні немає та все ж більшість науковців погоджуються з тим, що строк сівби визначається температурними умовами ґрунту та приналежністю сорту до певної групи стиглості. Оскільки, впродовж вегетації в процесі росту і розвитку рослин, сорти сої з різною тривалістю вегетаційного періоду по-різному реагують на умови навколишнього середовища, зміну температурного режиму та вологозабезпеченості, що в результаті впливає на біометричні показники та визначає продуктивність культури [4, 6, 7].

Для формування високого врожаю сої вирішальне значення разом із строком сівби має густота стояння рослин, адже від цих прийомів залежать форма і розмір площі живлення рослин, освітленість, забезпеченість вологою та поживними речовинами, архітектоніка, кількість квіток, листків, бобів і насінин у них, висота рослин, товщина стебла, стійкість до полягання, посівні якості насіння, вміст у ньому білка, жиру тощо. За останні десятиріччя відбулися суттєві зміни щодо норми висіву насіння сої. Науковими установами для різних

грунтово-кліматичних зон розроблено і рекомендовано густоту рослин для сортів різних груп стиглості. Доведено, що оптимальною для кожного сорту в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах є така густота рослин, яка забезпечує максимальну їхню фотосинтетичну і симбіотичну діяльність [3, 5], зростання індивідуальної продуктивності рослин [8], формування високого врожаю насіння [1–3, 5].

Мета досліджень. Встановити вплив строків сівби та норм висіву на формування урожайності насіння сортами сої з різним вегетаційним періодом в умовах Лісостепу західного.

Матеріали і методи. Дослідження проводилися на Хмельницькій ДСГДС ІКСГП НААН впродовж 2016–2019 рр. Ґрунт дослідної ділянки – чорнозем опідзолений середньосуглинковий, слабозмитий, малогумусний на лесоподібному суглинку бурувато-палевого забарвлення, має дрібно-горіхову структуру. У вологому стані – в'язкий. Орний горизонт 0–28 см, верхній перехідний – 36–81 см, нижній перехідний – 81–114 см, перехідний до породи – 114–138 см, з 138 см – порода (лесовидний суглинок).

Ґрунт достатньо насичений основами – 39,8–42,0 мг екв. на 100 г, має гідролітичну кислотність 1,8–2,7 мг екв. на 100 г ґрунту. Вміст гумусу (за Тюрінім) – 3,2 %. Рухомими формами поживних речовин середньо забезпечений: вміст легкогідролізованого азоту 14,4–16,6; фосфору – 11,0–12,0, калію – 7,8–8,0 мг на 100 г ґрунту.

Погодні умови вегетаційного періоду в роки проведення досліджень характеризувалися достатньо високими середньодобовими температурами, великою кількістю опадів з нерівномірним їх розподілом та значним дефіцитом у окремі фази розвитку сої, що мало істотний вплив на тривалість періоду «сівба–сходи», ріст і розвиток рослин, формування показників їх індивідуальної продуктивності та урожайності насіння загалом.

Основні методи досліджень: польовий дослід – для вивчення дії та взаємодії організовуваних факторів, підрахунково-ваговий – для встановлення параметрів показників структури врожаю та визначення врожайності насіння,

методи математичної статистики – для визначення вірогідності результатів досліджень.

Результати і обговорення. Урожайність насіння – один із основних параметрів, який характеризує ефективність досліджуваних чинників. Зокрема, вивчаючи вплив норми висіву на формування урожайності насіння нами встановлено, що усі досліджувані сорти сої, за виключенням сорту Тріада, позитивно реагували на збільшення норми висіву до 800 та 900 тис. схожих насінин на 1 га. Найбільшу урожайність насіння ці сорти сої, за усіх строків сівби, сформували за норми висіву 900 тис. схожих насінин. Так, у сорту Діадема Поділля зростання урожайності, порівняно з нормою висіву 700 тис. схожих насінин на 1 га, становило 0,31–0,42 т/га або 8,9–19,2 %, у сорту КиВін – 0,32–0,36 т/га або 12,4–15,6 %, у сорту Княжна – 0,33–0,53 т/га або 16,0–22,9 % та у сорту Хуторяночка – на 0,11–0,22 т/га або 4,2–10,1 % залежно від строку сівби (табл. 1).

Зменшення ж норми висіву вищезгаданих сортів сої до 600 та 500 тис. схожих насінин на 1 га призвело до значного зниження урожайності насіння за усіх строків сівби. Найменшу урожайність усі досліджувані сорти сої сформували за норми висіву 500 тис. схожих насінин на 1 га. Зменшення урожайності становило: у сорту Діадема Поділля – 0,39–0,54 т/га або 15,3–20,1 %, у сорту КиВін – 0,50–0,60 т/га або 19,6–26,0 %, у сорту Княжна – 0,28–0,40 т/га або 13,6–18,3 % та у сорту Хуторяночка – 0,22–0,28 т/га або 9,9–11,0 % порівняно з нормою висіву 700 тис. схожих насінин на 1 га.

Разом з тим варто зазначити, що сорт сої Тріада, за усіх строків сівби, найвищу урожайність насіння 2,75–3,04 т/га формувал за норми висіву 700 тис. схожих насінин на 1 га. Збільшення норми висіву до 800 тис. схожих насінин на 1 га або її зменшення до 600 тис. схожих насінин на 1 га зумовлювало зменшення урожайності, відповідно, на 5,4–7,9 % та 4,7–5,3 %, тоді як подальше збільшення норми висіву до 900 тис. схожих насінин або її зменшення до 500 тис. схожих насінин на 1 га призводило до зменшення урожайності на 6,6–13,4 % та 17,8–25,7 % відповідно.

Таблиця 1.

Урожайність насіння сортів сої з різним вегетаційним періодом залежно від строків сівби та норм висіву, т/га (у середньому за 2016–2019 рр.)

Норма висіву, тис. схожих нас. насіння	Ранній (ІІІ декада квітня)			Оптимальний (І декада травня)			Пізній (ІІ декада травня)		
	урожай- ність, т/га	відхилення, %		урожай- ність, т/га	відхилення, %		урожай- ність, т/га	відхилення, %	
		за строком сівби	за нормою висіву		за строком сівби	за нормою висіву		за строком сівби	за нормою висіву
Діадема Поділля									
500	1,75	-5,4	-20,1	1,85	-	-23,7	2,15	+16,2	-15,3
600	2,00	-7,8	-8,7	2,17	-	-12,9	2,35	+8,3	-7,5
700	2,19	-8,4	-	2,39	-	-	2,54	+6,3	-
800	2,61	-1,9	+19,2	2,56	-	+7,1	2,72	+6, 2	+7,1
900	2,61	-3,3	+19,2	2,70	-	+8,9	2,90	+7,4	+14,2
КиВін									
500	1,71	-9,0	-26,0	1,88	-	-21,0	2,13	+13,3	-19,6
600	2,12	-5,3	-8,2	2,24	-	-5,9	2,44	+8,9	-7,9
700	2,31	-2,9	-	2,38	-	-	2,65	+11,3	-
800	2,51	-3,1	+8,6	2,59	-	+8,8	2,87	+10,8	+8,3
900	2,67	-1,1	+15,6	2,70	-	+13,4	2,98	+10,4	+12,4
Княжна									
500	1,78	-4,3	-13,6	1,86	-	-18,3	1,96	+5,4	-15,1
600	1,83	-9,4	-11,2	2,02	-	-7,3	2,19	+8,4	-5,2
700	2,06	-5,5	-	2,18	-	-	2,31	+6,0	-
800	2,13	-9,7	+3,3	2,36	-	+8,2	2,54	+7,6	+9,9
900	2,39	-9,1	+16,0	2,63	-	+20,6	2,84	+8,0	+22,9
Хуторяночка									
500	1,93	-3,5	11,0	2,00	-	9,9	2,35	17,5	10,6
600	2,05	-4,2	5,5	2,14	-	3,6	2,49	15,9	5,3
700	2,17	-2,2	-	2,22	-	-	2,63	18,5	-
800	2,32	+1,3	6,9	2,29	-	3,1	2,74	19,6	4,2
900	2,39	+2,6	10,1	2,33	-	4,9	2,74	17,6	4,2
Тріада									
500	2,05	-6,0	-25,7	2,18	-	-20,7	2,50	+14,7	-17,8
600	2,63	+0,8	-4,7	2,61	-	-5,1	2,88	+10,3	-5,3
700	2,76	+0,4	-	2,75	-	-	3,04	+10,5	-
800	2,61	+1,5	-5,4	2,57	-	-6,5	2,80	+8,9	-7,9
900	2,39	-2,0	-13,4	2,44	-	-11,3	2,84	+16,4	-6,6

Узагальнивши результати досліджень, нами встановлено, що усі досліджувані сорти сої найвищі показники урожайності насіння формували за пізнього строку сівби. На нашу думку, це, насамперед, обумовлено кращими погодними умовами, що склалися на час сівби та початкових фаз розвитку

рослин сої, а саме добре вологозабезпечення посівного шару ґрунту та оптимальні середньодобові температури повітря.

Зокрема, у сорту Діадема Поділля урожайність насіння за пізнього строку сівби склала 2,15–2,90 т/га, що на 0,15–0,30 т/га або 6,2–16,2 % більше порівняно з оптимальним. Зміщення сівби сої у більш ранні строки зумовлювало зменшення урожайності насіння на 0,09–0,20 т/га або 1,9–8,4 % порівняно з оптимальним строком сівби.

Сівба сої сорту КиВін у пізні строки забезпечила, у середньому, 2,13–2,98 т/га насіння, що на 0,20–0,28 т/га або 8,9–13,3 % більше порівняно до оптимального строку сівби, тоді як зміщення сівби у більш ранні строки призводило до зменшення урожайності на 0,03–0,17 т/га або 1,1–9,0 % залежно від норми висіву.

Найвищі показники урожайності насіння сорту сої Княжна також отримали за сівби у пізні строки – 1,96–2,84 т/га, що на 0,10–0,21 т/га або 5,4–8,4 % більше порівняно з оптимальним строком сівби. Сівба у більш ранні строки зумовила зменшення урожайності на 0,08–0,24 т/га або 4,3–9,7 %.

Сорт сої Хуторяночка формував за пізнього строку сівби – 2,35–2,74 т/га насіння, що на 0,34–0,45 т/га або 15,9–19,6 % більше порівняно до оптимального. Однак, варто зазначити, що за зміщення сівби у ранні строки відхилення показників урожайності, порівняно до контролю, було незначним і становило лише 0,03–0,09 т/га або 1,3–4,2 %.

Серед досліджуваних сортів урожайність насіння сорту сої Тріада була найвищою та за пізнього строку сівби склала 2,50–3,04 т/га залежно від норми висіву, що на 0,23–0,40 т/га або 8,9–16,4 % більше порівняно з оптимальним строком сівби, тоді як за сівби у ранні строки відхилення урожайності було у межах статистичної похибки порівняно до контролю.

Проведена нами математична обробка результатів досліджень показала, що досліджувані чинники по-різному впливали на формування урожайності насіння сортами сої та змінювалися за роками досліджень. Зокрема, для сортів сої Діадема Поділля, КиВін, Княжна та Хуторяночка у перший рік досліджень

більш впливовим був строк сівби, частка впливу якого склала 48,9–83,9 %, тоді як у наступні роки вона зменшилася до 38,1–43,9 %, а частка впливу норми висіву зросла до 50,1–51,9 % (табл. 2).

Таблиця 2.

Частка впливу досліджуваних чинників на формування урожайності насіння сортами сої з різним вегетаційним періодом, %

Сорт сої	Досліджуваний чинник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Діадема Поділля	строк сівби	58,8	39,9	41,5	38,1
	норма висіву	33,6	51,1	51,6	51,2
КиВін	строк сівби	48,9	41,2	38,9	39,3
	норма висіву	45,8	51,2	51,3	51,1
Княжна	строк сівби	71,5	43,4	39,9	41,2
	норма висіву	12,7	50,1	50,9	50,9
Хуторяночка	строк сівби	83,9	43,9	42,4	43,6
	норма висіву	12,8	50,7	51,0	51,9
Тріада	строк сівби	40,1	45,1	44,4	43,8
	норма висіву	49,7	50,8	50,8	51,6

Для сорту сої Тріада, впродовж усього періоду досліджень, більший вплив (49,7–51,6 %) мала норма висіву, тоді як частка впливу строку сівби становила 40,1–45,1 %.

Висновки. Таким чином, за результатами досліджень встановлено, що найвищі показники урожайності досліджувані сорти сої формували за пізнього строку сівби: Діадема Поділля – 2,90 т/га, КиВін – 2,98 т/га, Княжна – 2,84 т/га – з нормою висіву 900 тис. схожих насінин, сорт сої Хуторяночка – 2,74 т/га – з нормою висіву 800 та 900 тис. схожих насінин та сорт сої Тріада – 3,04 т/га – з нормою висіву 700 тис. схожих насінин на 1 га.

Для усіх досліджуваних сортів сої, більш впливовою при формуванні урожайності насіння, серед досліджуваних чинників, була норма висіву. Разом з тим значний вплив мали погодні умови вегетаційного періоду.

Бібліографія.

1. Баранов А. І., Ступніцька О. С. Особливості формування врожайності сої в умовах Полісся України. *Агропромислове виробництво Полісся*. 2014. Вип. 7. С. 118–121.
2. Бобро М. А., Огурцов Є. М., Міхеєв В. Г. Продуктивність сортів сої різних груп стиглості залежно від норм висіву в східній частині Лісостепу України. *Вісник ХНАУ. Серія «Рослинництво, селекція і насінництво, плодово-овочівництво»*. 2012. Вип. 2. С. 30–36.
3. Дідора В. Г., Баранов А. І., Ступніцька О. С. Формування фотосинтетичного апарату сої залежно від норм висіву в умовах Полісся України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Агрономія і біологія»*. 2013. Вип. 3 (25). С. 138–140.
4. Кохан А. В., Олєпир Р. В., Самойленко О. А., Слободянюк О. М. Вплив технологічних заходів вирощування на продуктивність сої в Лівобережному Лісостепу. *Збірник науко-вих праць ННЦ “Інститут землеробства НААН”*. 2017. Випуск 2. С. 58–66.
5. Панасюк Р. М., Лихочвор О. В., Панасюк О. В. Вплив норм висіву на формування симбіотичної та зернової продуктивності сортів сої в умовах західного Лісостепу України. *Корми і кормовиробництво*. 2011. Вип. 69. С. 133–136.
6. Цехмейструк М. Г., Шелякін В. О., Глибокий О. М. Якість насіння сортів сої залежно від строків сівби в східному Лісостепу України. *Корми і кормовиробництво*. 2016. Вип. 82. С. 39–44.
7. Шевніков М. Я., Логвиненко О. М. Вплив строків сівби, способів сівби, норм висіву різних сортів сої на її продуктивність. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. № 1. 2013. С. 12–16.
8. Шепілова Т. П., Петренко Д. І. Вплив способу сівби і норми висіву насіння на ріст і розвиток рослин сої. *Вісник Уманського національного університету садівництва*. 2017. № 1. С. 74–77.

ОЗНАКИ НЕСТАЧІ ТА НАДЛИШКУ ЕЛЕМЕНТІВ ЖИВЛЕННЯ РОСЛИН КАРТОПЛІ

Недільська Уляна Іванівна

к. с.-г. н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський

Вступ. Головною умовою формування високого врожаю картоплі є внесення органічних і мінеральних добрив. Картопля добре реагує на внесення добрив, забезпечуючи їх значними приростами врожаю бульб у всіх ґрунтово-кліматичних зонах України.

Мета роботи. Добрива впливають на поживні, смакові, кулінарні, насінні та кормові якості бульб. Поліпшують фізичні властивості ґрунту.

Матеріали і методи. Внесення відповідних добрив у певних нормах і співвідношеннях поживних речовин можна регулювати ріст, розвиток і нагромадження надземної (бульби, коріння) вегетативної маси, прискорювати і затримувати досягання врожаю, збільшувати і зменшувати в бульбах вміст сухої речовини, крохмалю, вітамінів. Від внесених добрив значною мірою можуть залежати продуктивні якості садивного матеріалу.

Результати і обговорення. При нестачі азоту у рослин картоплі спостерігаються блідо-зелений колір листя, дрібні листкові пластинки, короткі і тонкі пагони стебел, слабе гілкування, раннє відмирання листя, недостатнє надходження вуглеводів у бульби і як наслідок низький урожай та вміст сухих речовин.

Нестачу азоту в рослинах можна спостерігати в окремі періоди на всіх типах ґрунтів, особливо весною, коли нітрати вимиті в глибокі шари ґрунту при таненні снігу, а мікробіологічні процеси ще протікають слабо. У літний час рослини нерідко потерпають від нестачі азоту на піщаних і супіщаних ґрунтах у результаті його вимивання дощами.

Нестача фосфору спричинює темно-зелений, з голубим відтінком колір

листіків. Краї нижніх листків при цьому набувають бурого кольору і відмирають; фази розвитку, особливо цвітіння, затримуються; ріст пригнічений, молоде листя дрібне. Ознаки голодування проявляються спершу на нижніх листках і поширюються догори. Нестача фосфору може виявлятися на всіх типах ґрунтів, але найчастіше на кислих, які багаті рухомими сполуками алюмінію та заліза.

При нестачі у ґрунті калію листя набуває темно-зеленого, з бронзовим відтінком кольору, а згодом спостерігаються побуріння і відмирання тканин по краях листків, укорочені міжвузля і більш тісне розташування часток листків, нерівномірний ріст листової пластинки, що викликає зморшкуватість листків. Листя передчасно втрачає тургор, засихає й опадає. Ознаки проявляються спершу на старих нижніх листках, пізніше - на середніх і верхніх. Столони і корінці рослин при нестачі у ґрунті калію вкорочені.

Особливо часто картопля потерпає від нестачі калію на заплавах річок і торфовищах. Ці ґрунти нерідко є бідними на калій. Крім того, у них міститься багато кальцію та магнію, що утруднює надходження калію в рослину. Нестача калію може спостерігатись і на піщаних та супіщаних ґрунтах. Бронзовість листків найчастіше проявляється після цвітіння картоплі, проте при гострому голодуванні може проявитись навіть у період бутонізації.

При нестачі у ґрунті кальцію молоді листки набувають неправильної форми, часто бувають викривлені або з помітним закручуванням країв догори. По краях з'являються бурі плями; точка росту відмирає. Захворювання проявляється після цвітіння. Верхні листки при цьому скручуються краями догори. Вони дещо світліші, а інші - часто рожевого чи жовтого кольору. При нестачі кальцію судинна система в бульбах темніє.

При нестачі у ґрунті магнію відбувається відтік його з нижніх і середніх ярусів листків, де він витрачається повільніше. Розвивається хлороз тканин, що прилягають до жилок. Листки світлішають, колір по краях між жилками змінюється із зеленого на жовтий. Крупні жилки листка залишаються зеленими. Між ними з'являються плями спочатку антоціанового, а пізніше бурого

кольору. Тканина плям відмирає і висихає. Відмерлі плями на пластинці розташовуються симетрично відносно центральної жилки. На відміну від бронзуватості, краї листка залишаються неушкодженими. Ознаки голодування проявляються і поширюються від нижніх листків догори. Уражене листя передчасно опадає, в результаті чого рослина знизу оголюється. Вегетативна частина також передчасно засихає.

Магнієве голодування найчастіше спостерігається в дощові роки на піщаних і супіщаних ґрунтах, бідних на цей елемент. Чим вищою є кислотність на дерново-підзолистих ґрунтах, тим сильніше проявляється нестача магнію, оскільки його менше надходить у рослини при кислій реакції ґрунту.

Нестача у ґрунті заліза спричинює передусім блідо-зелений колір листя (без відмирання тканин). Верхні молоді листочки хлоротичні, однак жилки в перший період вегетації ще зелені. При тривалому голодуванні спершу відмирають тканини на краях молодих листків і засихають пагони. Старе листя має звичайний зелений колір. Голодування рослини картоплі від нестачі заліза частіше зустрічається на ґрунтах, які багаті кальцієм і мають лужну реакцію. Надлишок фосфору і нестача калію посилюють залізне голодування рослин.

При нестачі у ґрунті бору молоде верхівкове листя стає блідо-зеленим, точки росту центральних стебел відмирають, посилено розвиваються бічні пагони. Рослини цвітуть слабо при тривалому голодуванні листки і квітки опадають. Точки росту коренів відмирають, а корені розгалужуються і стають коричневими.

Нестача у ґрунті міді спричинює хлороз листя, втрату тургору, побіління кінчиків листків та затримку гілкування стебел. Мідне голодування рослин частіше зустрічається на торфових ґрунтах. Висока температура посилює його.

При нестачі у ґрунті марганцю між жилками спостерігається хлороз листків. Жилки залишаються зеленими, тому листок набуває строкатого вигляду. Хлорозні ділянки між жилками набувають здебільшого жовтуватого кольору. При тривалому голодуванні хлорозні ділянки відмирають, тому на листі з'являються плями. Марганцеве голодування зустрічається на ґрунтах із

нейтральною і лужною реакцією. Більш різко воно проявляється на торфових і карбонатних ґрунтах.

При нестачі у ґрунті цинку спостерігаються крапчасті некротичні плями на нижній стороні листкової пластинки та хлороз часток листка, який поширюється до його вершини. При гострому голодуванні ріст рослини пригнічується, листки, починаючи з нижніх, в'януть і засихають.

Надлишок азоту в ґрунті спричинює формування густо-зелених, надмірно високих стебел, які часто вилягають. Утворення бульб при цьому затримується. При надмірній кількості азоту бульби взагалі можуть не зав'язуватися.

Надлишок бору викликає затримку сходів картоплі. Ріст рослин пригнічується, вони мають укорочені міжвузля, забарвлення листків світлішає. При сильному захворюванні з'являється хлороз листків. Кінці листків у посушливі роки стають коричневими, рослини підсихають, і тому такі кущі дають низький урожай бульб.

Надлишок хлору в ґрунті виникає при систематичному внесенні калійної солі. На рослинах картоплі це проявляється в основному після цвітіння, але може спостерігатись і раніше. Листки стають блідо-зеленими, частки їхні скручуються човником уздовж головної жилки. Пізніше краї листків набувають світло-коричневого кольору і відмирають. Скручування листя і відмирання країв починається з верхньої частки. Хворе листя передчасно відмирає, але не опадає, а звисає із стебел. Стебло стає коротшим і товщим.

При надлишку в ґрунті міді ріст картоплі затримується, оскільки надмірна кількість цього елемента може викликати відмирання рослин.

Надлишок калію затримує ріст і розвиток рослин. Формування і дозрівання бульб прискорюються, але вони залишаються дрібними.

Висновок. Таким чином раціональне удобрення картоплі повинне забезпечувати рослини в елементах живлення на всіх фазах її розвитку.

ТЕХНОЛОГІЯ УТРИМАННЯ ХУДОБИ У СПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ М'ЯСНОМУ СКОТАРСТВІ

Панкєєв Сергій Петрович,

к. с.-г. наук, доцент

Громик Оксана Геннадіївна,

здобувач вищої освіти другого

(магістерського) рівня першого року навчання

Херсонський державний аграрний університет

м. Херсон, вул. Срітенська, 23

Вступ. Від системи і способу утримання худоби значною мірою залежить її продуктивність, здоров'я, витрати коштів і матеріалів для будівництва приміщень, засобів механізації, затрати ручної праці на догляд за тваринами. Застосування ресурсозберігаючих технологій утримання м'ясної худоби сприяє значному підвищенню рівня рентабельності галузі - *Алтухов Ю.П., 2004*. У господарствах, що розводять м'ясну худобу, використовують дві системи утримання: цілорічну стійлову і стійлово-пасовищну (взимку - стійлово-вигульну, влітку - пасовищну).

Основними критеріями, за якими організують культурні пасовища, являються - тривалість періодів випасання, період відпочинку, період випасання в одному циклі, розмір загонів, площа одного загону, потреба у пасовищному кормі за один цикл випасання, середня урожайність пасовища за сезон, кількість циклів випасання за пасовищний період, потреба у пасовищному кормі за один цикл випасання, добова потреба у пасовищному кормі на все поголів'я, тривалість випасання худоби в одному циклі, концентрацію поголів'я, площа пасовища, щільність поголів'я.

Між загонами, фермою і пасовищем необхідно встановити центральний скотопрігін шириною від 10 до 12 м із стаціонарною огорожею, з твердим покриттям або покриттям, засіяним багаторічними травами. Біля пасовища встановлюють пересувний будиночок для обслуговуючого персоналу, зберігання запасу концентрованих кормів, солі, мінеральних добавок,

ветеринарної аптечки. Пасовище розташовують на відстані не більше ніж 1,5 км від ферми. Тварин на пасовищі постійно забезпечують мінеральними добавками, сіллю.

Продуктивність пасовища визначає максимальну кількість тварин на пасовищі без заподіяння шкоди рослинності. Коливається залежно від погоди. Система випасання худоби – це засіб управління, що з найбільшою ефективністю використовує кормові ресурси пасовища з метою досягнення оптимальної продуктивності. Вона розробляється для конкретного господарства і має бути ефективною, базуватися на правильному використанні фуражних рослин, передбачати належну концентрацію погелів'я.

Види систем випасання худоби: безперервний випас (худоба знаходиться на пасовищі протягом всього періоду випасу); ротаційний випас (розподіл великого пасовища на окремі загои, що дозволяє чергувати випас протягом всього пасовищного періоду); компліментарний випас (система, яка використовує окремі поля культурного та природного пасовища).

За порційного випасу тваринам відводять стільки пасовищ, скільки забезпечують норму кормів на половину дня або на день. Посилений випас – це різновид, коли на пасовищі випасають дві групи худоби. Спочатку тварини з високими потребами в кормах, а потім із низькими (наприклад корови, що дають молоко, а потім корови, що не дають молока). За умов випасання у загінках з лазами телята допускаються на пасовища раніше дорослих корів, це дозволяє отримати підвищену масу під час відлучення їх від матерів. На пасовищі, розділеному поперечними перегородками господар, а не худоба контролює випас, його тривалість та інтенсивність. Він визначає, коли гурт переводять у наступний загін, яка частина гурту залишається у загоні та як довго.

Економія зимових кормів за рахунок використання приміщень залежить від приросту м'ясної худоби. Якщо прирости становлять 1,5 кг за день і більше, то тваринам такі приміщення не йдуть на користь. За менших темпів росту використання таких будівель (сараїв) дає змогу зекономити трохи корму.

М'ясні корови не виявляють бажання перебувати всередині приміщення, якщо вони розміщені в сухому, захищеному від вітру місці. Вони навіть можуть обходитись без приміщень полегшеного типу. Можна утримувати худобу в лісі цілорічно без використання електроенергії та систем видалення гною. Тут для них достатньо укриття від вітру й снігу.

Вибір системи утримання залежить від конкретних умов господарства: наявність і площа пасовищ, їх урожайність. Обидві системи утримання м'ясної худоби повинні базуватись на безприв'язному способі утримання - *Амерханов А., 2010.*

Мета роботи. Найбільш простим і надійним способом утримання м'ясної худоби є безприв'язний з відпочинком у полегшених приміщеннях або під навісом на глибокій підстилці з годівлею на вигульно-кормових майданчиках, що прилягають до приміщень (навісів) і мають суцільне або часткове тверде покриття. Вирішальною умовою високої ефективності цього способу утримання є наявність достатньої кількості соломи для підстилки, виконання всіх нормативів при будівництві і експлуатації приміщень (навісів) і майданчиків, дотримання технологічних нормативів за розміром груп тварин, площею підлоги на 1 голову, фронтом годівлі. - *В.І. Вороненко, Л.О. Омельченко, 2008.*

Прив'язне утримання м'ясної худоби неефективне через негативний вплив на виявлення охоти, оскільки отелення корів відбуваються у стійлах протягом року. За використання цієї системи економія кормів становить 10...12 % і під однією коровою можна утримувати 2...3 підсисних теляти. Тобто необґрунтовано збільшуються капіталовкладення, затрати енергії і ручної праці на виробництво яловичини.

Площа підлоги в приміщенні (навісі) для відпочинку тварин становить 5 м² на корову з телям, 3 м² - на одну голову молодняка старшого 8 місяців.

Матеріали і методи. Приміщення не повинні мати системи опалення і для зменшення тепловіддачі тварин під час їх відпочинку лежачи слід забезпечити умови; щоб у глибокій підстилці відбувались біотермічні процеси.

Перший шар соломи висотою не менше 30 см закладають не пізніше вересня з наступним додаванням через день по 2 кг у розрахунку на 1 голову. З настанням холодів соломі вносять згідно з рекомендованими нормами. На стійловий період (180 днів) необхідно мати соломи для підстилки з розрахунку на одну голову, кг: корів з телятами на підсосі - 900 кг, молодняка у віці 8-18 місяців - 540 кг.

Солому для підстилки краще зберігати в тюках на горищах приміщень і подавати її в приміщення через люки. Якщо такої можливості немає, соломі зберігають на території ферми, а не в полі - *Вороненко, В.І., Омельченко Л.О., Фурса Н.М., Макаруч Р.М., Найдьонова В.О., Дубинський О.Л., Носкова А.М., 2009.* Годують тварин на майданчиках, що прилягають до приміщень або навісів. Майданчики повинні мати суцільне тверде покриття з розрахунку 8 м² на корову з телям; 5 м² на 1 голову молодняка у віці 8-18 місяців.

Результати і обговорення. На піщаних ґрунтах майданчики можуть бути без твердого покриття, а їх площу на 1 голову збільшують до 20-25 м². Тверде покриття майданчика повинно мати поперечні ухили від приміщення (навісу) і годівниць до середини майданчика 2-4% і поздовжній ухил в один з кінців - 3%. В цьому кінці обладнують систему для відведення з майданчика рідкої фракції гною та стоків від атмосферних опадів. Приміщення (навіс) і майданчики ділять на секції, розраховані на утримання 50 корів з телятами, 100 голів молодняка. З кожної секції худоба має вільний доступ з майданчика до місця відпочинку.

Майданчики обладнують годівницями і напувалками. Фронт годівлі для корів - 0,8 м, молодняка 8-15 міс - 0,6, 15-18 міс - 0,7 м. Важливою умовою створення комфортних умов для худоби при цьому способі утримання є підтримання чистоти на вигульно-кормових майданчиках, що забезпечується правильним плануванням твердого покриття майданчиків, обладнанням їх системою зливової каналізації, вчасним видаленням гною, особливо восени, взимку та навесні. Для захисту кормів і тварин від атмосферних опадів над годівницями обладнують навіси. Вигульно-кормові майданчики захищають від

вітрів. Для цього біля них саджають дерева і кущі, а по периметру обладнують огорожу висотою 2 м. Кращою є не суцільна огорожа, а конструкції типу жалюзів, що краще розсіюють потік вітру. Очищають приміщення від гною один раз на рік - у червні-липні. Майданчики - раз на тиждень, влітку - при необхідності - *Зубець М.В., Буркат В.П., Мельник Ю.Ф., Вдовиченко Ю.В., Вороненко В.І., Омельченко Л.О., Найдьонова В.О., 2009.*

Приміщення для худоби мають бути чистими і сухими, добре провітрюватись, аби тварини не перегрівались і не мокли. Нетелей і первісток утримують окремо, отелення корів проводять у квітні — травні. За такого утримання можна використовувати технологію «зимового» пасовища, коли поряд на загородженому пасовищі будують самогодівницю для сіна та соломи. Тварини мають можливість будь-коли вийти з вигульного майданчика, пройти близько 100 м і знайти грубі корми в годівниці. Концентровані корми коровам дають тільки на початку зимівлі для формування густого підшерстка, а також у період сильних морозів, щоб компенсувати підвищені витрати енергії. Для напування взимку використовують ємкість на 200 л та принцип проточної води. Таким чином, тварини в будь-який мороз мають свіжу питну воду.

Для створення телятам на підсосі комфортних умов у приміщенні (під навісом) відгороджують спеціально для них відділення, куди корови не мають доступу. В цих відділеннях встановлюють годівниці і забезпечують телят сухим місцем відпочинку.

Вигульно-кормові майданчики захищають від вітрів. Для цього біля них саджають дерева і кущі, а по периметру обладнують огорожу висотою 2 м. Кращою є не суцільна огорожа, а конструкції типу жалюзів, що краще розсіюють потік вітру.

Очищають приміщення від гною один раз на рік - у червні-липні. Майданчики - раз на тиждень, влітку - при необхідності.

Для створення телятам на підсосі комфортних умов у приміщенні (під навісом) відгороджують спеціально для них відділення, куди корови не мають доступу.

Враховуючи, що в більшості господарств немає типових приміщень для безприв'язного утримання худоби на глибокій підстилці її можна утримувати в реконструйованих закритих приміщеннях без виходу на вигульні майданчики. В приміщенні обладнують два ряди годівниць з кормовим проїздом поміж ними. Підлога вздовж годівниць шириною 2 м (місце годівлі) повинна мати ухил у бік місць відпочинку до 5%, щоб гній збивався тваринами і не накопичувався біля годівниць.

Місце відпочинку повинно бути нижчим місця годівлі на 25-30 см. При цьому способі утримання соломи для підстилки необхідно трохи менше - 3 кг на 1 корову з телям 12 кг на 1 голову молодняка старшого 8 міс. віку на добу.

При прив'язному утриманні м'ясної худоби збільшуються затрати праці, ускладнюється процес відтворення худоби, потрібні значні витрати енергоресурсів на створення оптимальних параметрів мікроклімату та видалення гною. Це призводить до збільшення сукупних затрат праці та енергії.

Незалежно від розміру ферм худобу за статевими та віковими групами розміщують в окремих приміщеннях або секціях, формуючи такі групи:

- корови з телятами до 7-8-місячного віку;
- сухостійні корови;
- нетелі за 6 міс. до отелення;
- ремонтні телиці віком 15-18 міс. і нетелі в перших 3 міс. тільності;
- телиці віком від 8 до 15 міс;
- бугайці на племінний продаж віком від 7-8 до 12-15 міс;
- бугайці на м'ясо віком від 7-8 до 18 міс;
- корови і телиці на відгодівлі.

Висновки. Для отелення корів і нетелей в приміщенні (під навісом) влаштовують денники. При отеленні в денниках полегшуються догляд за коровою та телям, надання їм вчасної допомоги при отеленні та першому ссанні. Отелення в денниках закріплює материнські якості корів, оскільки при отеленні в стаді часто сильніші корови заважають матері облизати теля і навіть відганяють її, що нерідко призводить до відмови корови приймати теля. При

цьому необхідно враховувати сезонність отелень і час перебування корови в деннику, оскільки переводять її туди за 1-2 дні до отелення. Після звільнення денника всю підстилку видаляють, підлогу й обладнання дезинфікують і настиляють новий шар соломи товщиною 10-15 см, додаючи її потім щодня по 1,5-2 кг. Влітку всю худобу (окрім бугайців на заключному етапі вирощування на м'ясо) утримують поза приміщеннями. При наявності достатньої кількості пасовищ худобу утримують на пасовищах. При недостатній їх кількості або низькій урожайності на пасовищах утримують насамперед, корів з телятами, нетелей і телиць парувального віку.

Бібліографічний список

1. Алтухов Ю.П. Динамика популяционных генофондов животных. В кн. Динамика популяционных генофондов при антропогенных воздействиях. М.: Наука. – 2004. – С. 110-294.
2. Амерханов А. Племенная база молочного и мясного скотоводства Российской Федерации и перспективы ее развития. Молочное и мясное скотоводство. 2010. - №8. – С. 2-9.
3. Вороненко В.І. Створення типу м'ясної худоби на основі міжвидової гібридизації / В.І. Вороненко, Л.О. Омельченко // Вісник аграрної науки. – 2008. - №1. – С. 40-43.
4. Вороненко В.І. Таврійський тип південної м'ясної породи – інноваційне селекційне досягнення в зоотехнічній науці / В.І. Вороненко, Л.О. Омельченко, Н.М. Фурса, Р.М. Макарчук, В.О. Найдьонова, О.Л. Дубинський, А.М. Носкова // Науковий вісник «Асканія-Нова». Нова Каховка. – 2009. – Вип 2. – С. 38-45.
5. Зубець М.В. Південна м'ясна порода – визначне селекційне досягнення в теорії і практиці аграрної науки / М.В. Зубець, В.П. Буркат, Ю.Ф. Мельник, Ю.В. Вдовиченко, В.І. Вороненко, Л.О. Омельченко, В.О. Найдьонова // Вісник аграрної науки. – 2009. - №3. – С. 45-51.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГОДІВЛІ ХУДОБИ У СПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ М'ЯСНОМУ СКОТАРСТВІ

Панкєєв Сергій Петрович,

к. с.-г. наук, доцент

Кости́ря Васи́ль Олексі́йович,

здобувач вищої освіти другого

(магістерського) рівня першого року навчання

Херсонський державний аграрний університет

м. Херсон, вул. Срітенська, 23

Вступ. Формування худоби м'ясних порід - тривалий процес, за якого під впливом людини створюються бажані для неї продуктивні якості й біологічні особливості тварин. Значною перевагою галузі м'ясного скотарства є її економічність. М'ясна худоба ефективно використовує пасовища, споживає велику кількість грубих кормів та відходи харчової промисловості (жом, брага, меляса) при мінімальному споживанні концентрованих кормів. При розведенні м'ясної худоби зменшується потреба в капітальних спорудах. Енергоємність галузі м'ясного скотарства майже в п'ять разів менша ніж молочної, витрати праці скорочуються в 8-10 разів. М'ясні якості худоби цих порід значно кращі: забійний вихід туші складає 60-64%, вихід вищих сортів м'яса досягає 20%. Ця галузь дає значно кращу сировину для шкіряної промисловості.

Характерною особливістю галузі м'ясного скотарства є те, що від м'ясної корови одержують лише один вид основної продукції - теля. Всі витрати на утримання корови і теляти відносять на приріст живої маси приплоду за підсисний період. Тому раціональна годівля маточного поголів'я - один з основних факторів. У годівлі м'ясних корів виділяють 3 найбільш відповідальних фізіологічних періоди: сухостій, перший період лактації – 1-4-й місяці після отелення, другий період лактації - 5-8-й місяці після отелення - *Мельник Ю.Ф., 2006.*

Мета роботи. Період сухостою дуже відповідальний в годівлі, оскільки в цей час відбувається інтенсивне нарощування маси плоду і закладається рівень молочної продуктивності корів, від якої значною мірою залежить продуктивність

і здоров'я телят. Особливу увагу в цей період слід приділяти забезпеченню корів протеїном, мінеральними речовинами та вітамінами. Слід зазначити, що дуже важливо не перегодовувати корів, оскільки від цього у їх ускладнюються отелення. Від стану вгодованості корів при отеленні залежить час настання першої охоти. Недогодовані корови довше не приходять в охоту після отелення, а жирні запліднюються погано - *Мельник Ю.Ф., 2010.*

Матеріали і методи. У сухостійний період корови та нетелі за два місяці до оголення повинні додати живій масі 40-50 кг, що забезпечується 700-800 грамами середньодобового приросту. Це не тільки головна передумова одержання здорового і добре розвиненого приплоду, але й запорука високої молочної продуктивності корів. Коровам необхідно вводити до раціонів цього періоду 1,4-1,6 корм. од. на 100 кг живої маси. На одну кормову одиницю повинно припадати 108-110 грамів перетравного протеїну, 9,6 г кальцію, 5,6 г - фосфору, 41 мг — каротину. Сухостійних корів 1,1 нетелей за 2 місяці до отелення забезпечують кормами з перевагою грубих: сіна - 38-40 %, соломи - 12-5%, сінажу або силосу - 15-20%, концентрованих 20-25 % за поживністю раціону. Раціони збалансовують за вітамінами, мікро- та макроелементами згідно з нормами - *Угнівенко А.М., 1999.*

Перший період лактації корів характеризується високою інтенсивністю обмінних процесів, їх організм потребує найбільшої кількості енергії за весь репродуктивний цикл. Окрім того, що організм корови продукує молоко, її репродуктивна система готується для нового запліднення. Через 60-90 днів після отелення корова знову має бути заплідненою.

Через півгодини після отелення корові дають 1,0-1,5 відр теплої води, в яку вносять 50-60 грамів кухонної солі, 0,5-1,0 кг пшеничних висівок. Після отелення молочність корів, як правило, висока, а новонароджене теля споживає 4,5 - 5,5 кг молозива за добу, що часто призводить до розладу функцій шлунково-кишкового тракту в телят і виникнення маститів у корів.

Щоб запобігти небажаним наслідкам, коровам у перші 10-15 днів після отелення згодовують в основному сіно, поступово збільшуючи даванку інших

кормів. Концентровані корми у невеликій кількості (1,0-1,2 кг на добу) згодовують з другого дня, коренеплоди (2-3 кг на добу) - з 4-5-го, а з 6-7-го дня до раціону включають сінаж. З 9-10-го дня корови одержують повну норму кормів. У цей період не можна допускати зниження живої маси корів, оскільки це призводить до зниження молочної продуктивності і погіршення відтворних функцій. Корова при отеленні втрачає приблизно 57 кг живої маси і цю втрату вона повинна відновити за 90-120 днів після отелення. Раціони складають з розрахунку 1,7-1,9 корм. од. на 100 кг живої маси корів, Кожна кормова одиниця повинна містити 100 г перетравного протеїну, 8-10 г кальцію, 4,5-5,0 г фосфору і 40-45 мг каротину: У другу половину лактації критичний період як для теляти, так і для корови минає. Корова в цей період має бути вже заплідненою, а телята, окрім молока матері, споживають інші корми.

Результат і обговорення. У стадах м'ясної худоби, а також у групах корів молочних і молочно-м'ясних порід, від яких одержують помісний молодняк, телят вирощують на підсисі до 8-місячного віку.

Перших 20-25 днів після народження телята повинні перебувати разом з матерями на вільному підсосі. Після цього їх слід переводити на режимний підсис. Вони швидше привчаються до кормів рослинного походження, що є стимулюючим фактором розвитку шлунково-кишкового тракту на ранній стадії постембріонального розвитку. Для підгодівлі телят використовують лише якісні корми: сіно злакових і бобових трав, сінаж, силос, кормові буряки, концентрати у вигляді суміші зерна злакових і бобових або комбікорм-стартер промислового виробництва. Влітку основними кормами для підгодовування мають бути концентровані, які згодовують у "їдальнях" з годівниць, обладнаних в літніх таборах під навісами - *Угнівенко А.М., 1999*. Схемою годівлі передбачається за період підсисного вирощування (6-8 міс.) згодовувати кожному теляті 1200-1500 кг молока (умовно), 228 кг концкормів, 1032 кг силосу, 306 кг сіна. В літній період грубі корми замінюють зеленими.

Враховуючи, що теля в м'ясному скотарстві є основною продукцією корів і нетелей, необхідно здійснювати ряд заходів, спрямованих на одержання

здорового приплоду і його збереження.

У стадах м'ясної худоби, а також у групах корів молочних і молочно-м'ясних порід, від яких одержують помісний молодняк, телят вирощують на підсисі до 8-місячного віку.

Дуже важливо, щоб новонароджене теля одержало першу порцію молозива протягом години після народження. Це підвищує резистентність організму телят, оскільки вони народжуються без імунітету проти хвороб. Молозиво в перші години має підвищений вміст імуноглобулінів (до 110 мг/кг) і поживних речовин.

У першу добу після отелення в молозиві міститься 24,9% сухої речовини, в тому числі 5,1% жиру, 16,4% білка, 2,2% молочного цукру і 1,2% мінеральних речовин.

З кожним днем вміст цих речовин зменшується. На п'ятий день після отелення склад молока корови такий: сухої речовини - 12,7%; в т.ч. жиру - 3,7, білка - 3,6, цукру - 4,7; мінеральних речовин - 0,7. Окрім цього, в перші години шлунковий тракт телят має властивості засвоювати імуноглобуліни в кров через стінки сичуга, а в подальшому ця властивість втрачається.

Тому обслуговуючий персонал повинен контролювати вчасність одержання телятами молозива. У разі необхідності (слабке теля, неспокійна мати тощо) слід допомогти теляті випити перші порції молозива.

З огляду на те, що перші пів року життя для молодняка вирішальні щодо формування системи травлення, основним технологічним прийомом раціонального вирощування телят є раннє привчання їх до споживання кормів рослинного походження, починаючи з 7-10-денного віку.

Телята, рано привчені до рослинних кормів, уже в 5-6-місячному віці добре їх використовують, що дає можливість скоротити підсисний період, повністю виключити негативний вплив відлучення телят від матерів і забезпечити високі середньодобові прирости живої маси. При цьому значною мірою відшкодовуються витрати на утримання корів.

Підгодовують підсисних телят об'ємистими і концентрованими кормами з розрахунку 0,35-0,40 к.од. на голову щодоби в період з 1 до 3-місячного віку; 1,4-

2,8 корм. од. від 4- до 6-місячного віку; 13,2-13,8 корм. од. від 7- до 8-місячного віку. На одну кормову одиницю в раціоні має бути перетравного протеїну: до 3-місячного віку - 130 г, у віці 4-6 місяців - 115 грамів; від 7- до 8-місяців - 110 грамів. Для одержання живої маси 210-250 кг при відлученні необхідно витратити 1000-1100 корм, од., в тому числі за рахунок рослинних кормів - 550-600 кормових одиниць.

Після відлучення телиць від матерів забезпечують такий рівень їх вирощування, щоб у віці 15-16 місяців вони мали живу масу 400-420 кг. Таких показників досягають при середньодобових приростах 700-750, грамів. Це є запорукою того, що телиця вчасно прийде в охоту, заплідниться, дасть здорове життєздатне потомство, матиме високу молочну продуктивність і добрі відтворні властивості.

Загальний рівень годівлі встановлюють з розрахунку 1,7-1,9 кормової одиниці на 100 кг живої маси. Кормова одиниця має містити 110-112 г перетравного протеїну у віці тварини до 1 року, 100-105 г - більше року, 105-110 г - за 2-3 місяці до отелення. Норми кальцію на 1 корм. од. - 8-9 г, фосфору - 5,5-6,0 г, каротину - 30-33 мг.

У структурі раціонів для телиць в зимовий період передбачають (% за поживністю): силосу - 52-55, грубих кормів - 20-23 (в т.ч. сіна - 19-20) і суміші концкормів - 25-27.

У весняний період за відсутності сіна бажано замінити його силосом, соломою, сінажем доброї якості. При силосно-сінажному типі годівлі структура раціонів така (% за поживністю): силос кукурудзяний - 41-42, сінаж - 31-33, концкорми - 25-28.

Влітку телиць утримують на пасовищах. Добрі пасовища повністю забезпечують добову потребу тварин у кормах.

На одну телицю старшу 8 місяців на рік необхідно мати при запланованих 750-800 г середньодобового приросту таку кількість кормів, ц: сіна бобового - 1,6; сіна злакового - 7,7; соломи - 4,2; силосу - 28,0; концентрованих кормів - 4,0; трави пасовищ - 36 і сіяних трав - 4,0.

Норми годівлі бугайців, вирощуваних на плем'я, повинні забезпечити середньодобові прирости живої маси в період від 8 до 15 місяців не менше 1000 г з тим, щоб в річному віці їх жива маса була 400-420 кг, в 15 - 500-550 кг.

Структура раціонів племінних бугайців у зимовий період має бути такою (% за поживністю): сіно - 25-30, соковиті корми - 25-35, концентровані – 45.

Концкорми згодують у вигляді суміші, що включає овес, ячмінь, горох, пшеницю та інші корми. Влітку бугайцям згодують зелену масу трав, сіно, концентровані корми. Структура раціонів така (% за поживністю): зелена маса - 35-37, сіно - 15, комбікорм - 48-50.

Загальний рівень годівлі бугайців передбачає 2,0-2,4 корм. од. на 100 кг живої маси у віці до року і 1,8-2,0 корм. од. - після досягнення річного віку. Рівень протеїнового живлення до року - 108-110 г протеїну на 1 корм, од., після року - 102-105 г. У племінних бугайців висока потреба в мінеральних речовинах і вітамінах. На 1 корм. од. слід давати кальцію - 7,1-7,6 г; фосфору - 5,0-5,3 г; каротину - 26-28 мг на добу.

За період вирощування бугайців з 8 до 16 місяців (початок використання) на одну голову витрачають, ц: злаково-бобового сіна - 8,4, силосу - 17, зеленої маси - 10,6, концентрованих кормів - 10,2. Це близько 20 ц кормових одиниць.

Рівень годівлі бугаїв повинен забезпечити одержання від них високоякісної сперми, добре здоров'я, тривалий період використання. Він нормується залежно від інтенсивності використання плідників.

У період, коли бугаїв не використовують для парування, на 100 кг живої маси необхідно згодувати 0,8-1,0 корм. од. При середньому та інтенсивному використанні для парування ці норми становлять відповідно: 0,9-1,2 та 1,0-1,4 корм, одиниці. Потреба в перетравному протеїні відповідно становить: 100-104 г, 120-125, 130-135 г на 1 корм, одиницю.

На 100 кг живої маси бугаям згодують, кг: 0,7-1,0 - сіна. 0,6-0,8 - силосу, 0,4-0,6 - коренеплодів, 0,3-0,6 - концентратів. У період інтенсивного парування до раціону бугаїв необхідно вводити корми тваринного походження: (м'ясо-кісткове борошно, риба, жир, свіжі курячі яйця). В літній період бугаям

згодовують зелену масу, не знижуючи нормативів сіна та концентратів.

Висновки. Формування худоби м'ясних порід - тривалий процес, за якого під впливом людини створюються бажані для неї продуктивні якості й біологічні особливості тварин. Значною перевагою галузі м'ясного скотарства є її економічність - *Черекаев А.В., 1980*. М'ясна худоба ефективно використовує пасовища, споживає велику кількість грубих кормів та відходи харчової промисловості (жом, брага, меляса) при мінімальному споживанні концентрованих кормів. При розведенні м'ясної худоби зменшується потреба в капітальних спорудах. Енергоємність галузі м'ясного скотарства майже в п'ять разів менша ніж молочної, витрати праці скорочуються в 8-10 разів. М'ясні якості худоби цих порід значно кращі: забійний вихід туші складає 60-64%, вихід вищих сортів м'яса досягає 20%. Ця галузь дає значно кращу сировину для шкіряної промисловості.

Бібліографічний список

1. Мельник Ю.Ф. Методичні аспекти ефективності селекції від інновацій у тваринництві / Ю.Ф. Мельник, В.П. Буркат, П.І. Шаран // Вісник аграрної науки. – 2006. - №10. – С. 47-51.
2. Мельник Ю.Ф. Формування продуктивності тварин різних порід великої рогатої худоби в онтогенезі (за матеріалами проведеного породовипробування) Автореф. дис. докт. с-г наук. Київ.: Чубинське. – 2010. – 38 с.
3. Угнівенко А.М. Теоретичні і практичні аспекти селекції української м'ясної породи великої рогатої худоби // Агроекологія і біотехнологія. Зб.наук.праць / Ін-т агроекології і біотехнології УААН. – К.: Аграрна наука. – 1999. – в.2. – С. 371-374.
4. Угнівенко А.М. Селекційні методи створення та удосконалення української м'ясної породи великої рогатої худоби. Автореф. дис. докт. с-г наук. К.: - 1999. - 35 с.
5. Черкаев А.В. Зоотехнические и экономические аспекты специализированного мясного скотоводства // Пути интенсификации мясного скотоводства в разных зонах Украинской ССР. Тезисы докл. науч.-произв. конф. / МСХУССР. ВАСХНИЛ. УНИИЖ «Аскания-Нова» - Херсон. – 1980. – С. 5-6.

СРЕДНЯЯ МАССА ПЛОДОВ ЧЕРЕШНИ

Толстолик Людмила Николаевна,

к.с.-х.н., с.н.с.,

зав. отделом селекции и сортоизучения

Мелитопольская опытная станция садоводства

имени М.Ф. Сидоренко ИС НААН

г. Мелитополь, Украина

Введение./Introduction. Среди плодовых культур юга Украины черешня занимает одно из ведущих мест. Наличие современного сортимента, соответствующего основным требованиям интенсивного садоводства создает предпосылки для успешного выращивания этой культуры в данном регионе. Благодаря разнообразию сортов со значительным диапазоном сроков созревания, созданных в Мелитопольской опытной станции садоводства имени М.Ф. Сидоренко ИС НААН, черешня открывает сезон потребления свежей, высоковитаминной плодовой продукции, начиная с мая и до начала июля. Она является очень ценной культурой для южной зоны садоводства, учитывая возможность получения высококачественных плодов при минимальной пестицидной нагрузке, что повышает ее значение для курортов Приазовья.

Важным показателем, характеризующим сорта, кроме урожайности, является средняя масса плодов. Учитывая довольно высокую реализационную цену плодов черешни, для потребителей важно получить плоды не только привлекательного внешнего вида, включая крупный размер, но и с относительно большей долей мякоти, которая, собственно, и является предметом покупательского интереса в отличие от косточек, которые, будучи включенными в вес продукции, в пищу не используются.

Цель работы./Aim. Целью нашего исследования было выделение из рабочей коллекции генофонда черешни Мелитопольской опытной станции садоводства имени М.Ф. Сидоренко ИС НААН сортов, которые имеют сочетание высоких значений показателей средней массы плодов и доли мякоти.

Материалы и методы./Materials and methods. Учет значений показателей массы плодов и массы косточек проводили у 96 сортов и форм черешни мелитопольской селекции и интродуцированных в период с 2015 года по 2019 год в соответствии с «Программой и методикой сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур» (Орел, 1999) и рассчитывали среднюю массу плодов и косточек, что позволило рассчитать процент массы плода, приходящийся на косточку и мякоть.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Рабочая коллекция Мелитопольской опытной станции садоводства имени М.Ф. Сидоренко ИС НААН, собранная для решения задачи создания современных сортов черешни интенсивного типа, мелкоплодных сортов не содержит. Средняя масса плодов сортов коллекции варьирует от 4,5 г (Рубиновая ранняя), до 10,4 г (Крупноплодная), причем сорта и формы с очень крупными плодами, средняя масса которых выше 8,3 г (в соответствии с Широкоим Унифицированным классификатором СЭВ рода *Cerasus* Mill. вида *C. Avium* (L) Moench), составляют 69%, а 29 сортов и форм имеют среднеплодные значения показателя «средняя масса плодов» превышающие девять граммов. Среди них: сорта мелитопольской селекции Крупноплодная, Зодиак, Казка, Дачница, Анонс, Ділема, Талисман, Темпоріон, Любимиця Туровцева, Орион, Тотем, Дебют, Ера, Суперница, элитные формы Бигарро Туровцева, Мечта, Дружба, Авангард, Вакханка, Импульс, Видная, ряд отборных форм, а также интродуцированные сорта Merchant, Regina, Silvia, Summit.

Масса косточки в плодах черешни составляет меньше одного грамма, значения этого показателя колеблются от 0,35 г (Електра, Всплеск, Выпускница) – 0,44 г (Темпоріон, Престижная, Черная Туровцева) до 0,71 г (Меотіда, Валерий Чкалов, Міраж, Подарок юбиляру, Суперница – 0,93 г (Дружба). Между показателями «средняя масса плода» и «средняя масса косточки» установлена прямая корреляционная зависимость средней силы ($r = 0,59 \pm 0,03$), что позволяет выделить сорта, сочетающие крупноплодность с относительно некрупной косточкой и высокой долей мякоти в плодах.

Расчеты показали, что у сортов черешни в плодах содержится больше 90% мякоти. Исключение составил сорт Меотіда со значением этого показателя равным 88,4%. Максимальную долю мякоти имели плоды сорта Ласуня – 97,7%, больше 95% – сорта Романтика, Темпоріон, элитная форма Пламенная, а больше 94% – сорта Тотем, Міраж, Ера, Епос, Аншлаг, Анонс, Любимиця Туровцева, Мелитопольська красная, Скороспелка, Рубиновая ранняя, Silvia, Summit, а также элитные формы Рейнджер, Вымпел, Вакханка, Наслаждение, Подарок юбиляру, Темп, Мелитопольська школьница.

Выводы./Conclusions.. Установлено, что масса плодов подвержена более сильному варьированию в зависимости от погодных условий и урожайности, в отличие от массы косточки. Между этими показателями установлена прямая корреляционная зависимость средней силы ($r = 0,59 \pm 0,03$).

Среди сортов раннего срока созревания, которые имеют среднюю массу 4,5-5-4,9 г, высокая доля мякоти содержалась в плодах сортов Рубиновая ранняя и Скороспелка.

Из рабочей коллекции черешни выделены образцы, сочетающие высокие значения показателей средней массы плодов и доли мякоти. Это прежде всего сорт Ласуня, являющийся источником комплекса этих признаков для использования в селекционной работе, а также сорта Романтика, Темпоріон и элитная форма Пламенная. Очень крупные плоды с содержанием мякоти больше 94% имели сорта Тотем, Міраж, Ера, Епос, Аншлаг, Анонс, Любимиця Туровцева, Silvia, Summit, а также элитные формы Рейнджер, Вымпел, Вакханка.

СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ЗЕРНОВИХ ЗАПАСІВ ПРИ ЗБЕРІГАННІ ЗА УМОВ ТЕПЛОГО ЗИМОВОГО ПЕРІОДУ

**Черних Світлана Анатоліївна,
Пашова Валентина Трифонівна**

к. с.-г. н., доцент

Лемішко Світлана Миколаївна

старший викладач

Мудрац Богдан Павлович

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Одним із способів знищення комірних шкідників є охолодження і проморожування зерна з перемішуванням зернового вороху в холодну пору року. При зниженні температури зернової маси до $-5...-10^{\circ}\text{C}$ забезпечується знищення шкідників, але теплі зими вже стають звичним явищем для України, коли тепла погода несе ризики для зберігання збіжжя. На сьогоднішній шкідливої ентомофауни в комах зареєстровано 116 видів, що причиняють шкоду зерну та зерновій продукції протягом періоду зберігання. Щорічні втрати від їх діяльності сягають від 5–10 до 30 % зібраного зерна, істотно знижуються його харчові, фуражні та посівні якості [1]. Згідно біоценотичної теорії, метеорологічні чинники мають вплив на чисельність комах прямо та опосередковано, діючи на фізіологічний стан і хімізм кормової рослини та природних ворогів. Відповідно до синтетичної теорії, коливання чисельності популяцій управляються комплексом природних механізмів, які за принципом зворотного зв'язку згладжують виникаючі флуктуації та забезпечують стабільність системи [2].

Найбільш поширеними представниками є: комірний (*Sitophilus granarius* L.) і рисовий (*Sitophilus oryzae* L.) довгоносики, суринамський (*Oryzaephilus surinamensis* L.) та рудий (*Cryptolestes ferrugineus* Steph.) борошноїди, малий борошняний (*Tribolium confusum* Duv.) та булавовусий (*Tribolium castaneum*

Нб.) хрущаки, звичайний волохатий (*Glycyphagus destructor* Schrk.) та борошняний (*Acarus siro* L.) кліщі, зерновий шашіль (*Rhizopertha dominica* F.), гороховий зерноїд (*Bruchus pisorum* L.), південна комірнa (*Plodia interpunctella* Hbn.) та млинова (*Ephestia küchniella* Zell.) вогнівки, комірнa зернова міль (*Sitotroga cerealella* Oliv.).

Всі шкідники уникають світла, протягів, спарюються зазвичай вночі, вдень сидять у затемнених місцях, у щілинах стін і підлоги. Завдяки невеликим розмірам, неяскравому забарвленню і малорухливому способу життя стають майже непомітними [3].

Мета роботи./Aim. Останнім часом простежується тенденція до збільшення кількісного складу шкідників запасів зерна у зв'язку з доволі теплими зимами з короткими періодами нищівних для комах низьких температур і морозів. Підвищенню чисельності комірних шкідників, які мають високу потенційну здатність до розмноження та сприятливих для їхнього розвитку умов і здатні нагромаджуватись у значній кількості при тривалому зберіганні зернових мас, також сприяють ігнорування профілактичних заходів по знезараженню приміщень, некоректний підбір методів та способів зберігання зерна. Тому актуальною метою роботи було з'ясувати кількісний і видовий склад комірних шкідників в певному регіоні за умов глобального потепління.

Матеріали и методы./Materials and methods. Обстеження проводили у сховищах підприємств Дніпропетровської області, вивчали сезонну динаміку чисельності та видовий склад шкідників запасів зерна. Задля цього відбирали зразки зерна, визначали загальну кількість шкідників запасів зерна. Аналізи проводили з використанням загальноприйнятих методик [7]. За традиційними методиками обліку членистоногих шкідників запасів (ГОСТ 12430). Відбір проб здійснювали для насінневого зерна (11 місцях в 3 шари) і для товарних партій в 6 місцях в 3 шари. На лабораторній дошці шляхом діагонального ділення відокремлювали 1 кг зерна (пшениця, ячмінь, овес, жито, ріпак). Зразок просіювали протягом 3 хв. на двоярусних ситах із круглими отворами

діаметром 2,5 і 1,5 мм, а насіння дрібнонасінних культур – через сито з отворами 1 мм. Тому перед засипанням у сховище зерно обов'язково очищують, вилучаючи смітну і зернову домішки та неповноцінні фракції як осередки потенційного ураження. Наявність у зерні дрібних шкідників їх виявляли на решетах із довгастими вічками. Відсів висипався на темну (чорну) скляну поверхню аналізної дошки, для кращого виявлення шкідників. Просіювання продовжували до повного відсіву дрібної смітної домішки. Відсів, зерно та насіння, що залишилися на кожному ситі, аналізували окремо; виявляли довгоносиків, шашелів, борошноїдів, хрущаків та їх личинок, а на ситах з великими отворами – великого хрущака, молей, тобто комах, більших за розміром. Кількість виявлених живих шкідників кожного виду розраховували на 1 кг проби насіння [7]. Приховану заселеність зерна комірним, рисовим довгоносиками та зерновим шашелем визначали шляхом розколювання зерен, чи препарувальною голкою уздовж борозенки. Розколоті зерна розглядали під лупою (з десятикратним збільшенням) для виявлення всіх стадій розвитку комах (личинок, лялечок, імаго). Зерна з наявністю прихованої форми заселеності підраховували і виражали у відсотках.

Результати і обговорення./Results and discussion. Життєдіяльність комірних шкідників залежить від температурного режиму. Кожен вид комах і кліщів проявляє активність лише у визначених межах температур. Встановлено, що оптимальним температурним діапазоном для розвитку більшості шкідників хлібних запасів є 18–32°C. Тривалі мінусові і мінімальні позитивні температури стримують їх розвиток і розмноження. У зерні, яке охолоджене до нижніх температурних порогів, не відбувається наростання чисельності комах та кліщів і вони поступово гинуть. Такі умови дозволяють зберігати зерно і без застосування його дезінсекції. Надійним способом обмеження чисельності шкідників є проморожування зерна. Шкідники зернових запасів мають стійкість до низьких температур, більшість комах за температури нижче –15°C гинуть протягом доби.

На показники видового різноманіття значним чином впливали умови та режими зберігання зерна, абіотичні чинники, використання засобів захисту проти шкідників запасів. Переважали наступні види шкідників: борошняний кліщ (4,8 %), звичайний хижий кліщ (2,1%), рисовий довгоносик (8,7%), комірний довгоносик (9,9 %), зерновий шашіль (8,5 %). Булавовусий хрущак, південна комірна вогнівка складали 6,4 та 9,3 % від загальної кількості виявлених видів шкідників).

Комплекс заходів для проведення захисту від комірних шкідників під час зберігання зернових запасів передбачає не тільки застосування профілактичної обробки та дезінсекцію сховищ, а також проведення якісної підготовки зерна до зберігання та впровадження стратегії інтегрованого контролю шкідників. Для досягнення цієї мети необхідно дотримання системи методів, правил і процедур, які спрямовані на створення мінімально сприятливих умов для життєдіяльності, репродукції й розвитку комірних шкідників. Метою такого контролю є уникнення як зайвих, непотрібних обробок, та недопустимих рівнів зараження шкідниками хлібних запасів. Застосування моніторингу популяції шкідливої складської ентомофауни є фундаментальною частиною контролю за якістю зберігання зерна.

Але за умов теплого зимового періоду при настанні найменшого похолодання, необхідним заходом є охолодження зерна шляхом провітрювання із відчиненням дверей, вікон, активного вентилявання за допомогою стаціонарних або пересувних агрегатів, переміщенням зерна транспортерами, пропуском через зерноочисні та інші агрегати з продуванням холодним повітрям.

Залежно від ступеню зараженості зерна (за явної чи прихованої форм), визначається стратегія захисту запасів, що базується на поєднанні комплексу профілактичних і винищувальних заходів протягом періоду зберігання.

Важливими запобіжними (профілактичними) заходами по обмеженню чисельності шкідливої ентомофауни є: відповідність технічним і санітарним вимогам зерносховищ для тривалого зберігання зерна; ретельне очищення

території токів від зернових розсипів та різних залишків, дообробка врожаю, яка запобігає накопиченню шкідників і їхньому завезенню на хлібоприймальні підприємства разом із зерном; підтримання показників температурного режиму та вологості відповідно з технологічними вимогами, інструкціями та пори року; збирання врожаю при оптимальній вологості, очищення зерна від різного виду домішок, його сортування, просушування зерна на 1–1,5% нижче оптимальної, оскільки за оптимальної вологості зерна комірні шкідники мають можливість розвиватись, за вологості нижче мінімальної - вони не в змозі розмножуватися й шкодити); дотримання окремого зберігання зерна нового врожаю від минулорічного, насінневого - від продовольчого й фуражного; проведення систематичного контролю температури зерна, оскільки температурний режим істотно впливає на життєдіяльність шкідників; підтримання від'ємних або низьких додатних температур зерна та продуктів його переробки під час зберігання є одним з надійних запобіжних заходів боротьби зі шкідниками; використання штучного зниження температури до мінус 5 -10°C, яке дозволяє забезпечити знищення шкідників і подовжити тривалість зберігання зерна; суворе дотримання карантинних заходів під час роботи в декількох складських приміщеннях; використання спеціального обладнання та засобів для роботи в зерноосховищах; обов'язків огляд зернових запасів з метою виявлення осередків скупчення шкідників, які потребують першочергового знищення (використовуючи феромонні або клейові пастки); окремо треба складувати зерно: сухе – до 14 % вологості, середньої сухості – від 14,1 до 15,5 %, вологе – від 15,6 до 17 % і сире – від 17,1 до 19 % вологості, оскільки змішування зерна різної вологості в одну партію спричинює самозігрівання і створює сприятливі умови для розвитку шкідників.

Профілактичні заходи мають бути пріоритетними. У разі виявлення в зерні або в зернопродуктах навіть невеликої кількості шкідників слід негайно здійснити спеціальні винищувальні заходи. Провідного значення при цьому набуває хімічний метод. Винищувальні заходи передбачають: сепарування зерна з метою видалення комах, застосування термічної дезінсекції (за високої

температури або проморожування); проведення вологої або аерозольної обробки рідкими інсектицидами та фумігації.

Вологу дезінсекцію рекомендується проводити у приміщеннях, заражених нестійкими проти пестицидів шкідниками – борошноїдами, вогнівками, молями тощо. Приміщення, у яких виявлені комірний та рисовий довгоносики, зерновий шашіль, хрущаки та інші небезпечні й стійкі до пестицидів шкідники, доцільно піддавати фумігації або аерозольній обробці. Незавантажені склади обробляють перед засипанням у них зерна нового врожаю за температури не нижче 12°C, коли шкідники перебувають в активному стані. З цією метою використовують вентиляторні обприскувачі. Одночасно знезаражують прискладову територію, зерноочисну техніку, інвентар, конвеєри, дерев'яні щити тощо. Перед обробкою проводять ретельне очищення приміщень і обладнання. Для вологої дезінсекції використовують пестициди, дозволені для використання в Україні на час проведення обробок.

Аерозольну дезінсекцію застосовують у тому разі, якщо склад заселений найбільш небезпечними видами твердокрилих шкідників, але профумігувати його через недостатню герметичність чи близькість до житлових приміщень (менш як 50 м) неможливо.

Перед проведенням дезінсекції територія навколо та всередині складських приміщень повинна бути ретельно очищеною від сміття, зметків, бур'янів. Дезінсекція складських приміщень та зерна здійснюється в основному за допомогою фумігації (з використанням препаратів із фосфідом магнію або алюмінію) або з застосуванням обробки інсектицидами контактної дії (Актеллік, Арріво). Фумігацію зерна дозволеними препаратами проводять за температури повітря в складі не нижче 12°C. Високої ефективності обробки досягають завдяки застосуванню диференційованих норм витрати препаратів та різної експозиції [6].

Висновки. /Conclusions. Сприятливими для розмноження шкідників зернових запасів є доволі теплі зими, які мають короткі періоди з низькими температурами і морозами, що будуть нищівними для комах, а також період

зберігання зерна влітку, коли завдяки інтенсивного розмноження, позбутись комірних шкідників здебільшого досить важко. Враховуючи стратегію захисту зернових запасів при зберіганні за умов теплого зимового періоду головну увагу потрібно приділити правильності визначення можливості та тривалості застосування попереджувальних та різних видів винищувальних заходів (дезінсекції), а також активного вентиляювання, кількості повітря, необхідного для вентиляювання, яке дозволяє довести зерно до необхідних кондицій з меншими часовими і енергетичними затратами. Характерним є те, що в процесі поперечного продування досягається більш рівномірне охолодження зерна як по висоті, так і по перетинах насипу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Струкова І. Комахи – шкідники зерна і зернопродуктів за умов складського зберігання / І. Струкова // Новини захисту рослин. – 1998. – № 12. – С. 29–31.
2. Закладной Г. А. Сбережь зерно от амбарных вредителей / Г. А. Закладной // Защита растений. – 1984. – № 7. – С. 40–41.
3. Буракова О. В. Насекомые – вредители продовольственных запасов / [Электронный ресурс] - Режим доступа <http://pest-management.ru/journal/2008-3-02.pdf>.
4. Фокін А. Методи виявлення прихованої заселеності збіжжя шкідниками / А. Фокін // Пропозиція. – 2008. – № 8. – С. 86–90.
5. Черних С. А. Методи аналізування заселеності насіння шкідниками / С. А. Черних // Хранение и переработка зерна. – 2008. – № 3. – С. 26–28.
6. «Перелік пестицидів та агрохімікатів, дозволених до використання в Україні» // Спеціальний випуск журналу «Пропозиція» - К.: Юнівест Медіа, 2018. – 1024 с.
7. Методичні рекомендації з виявлення, обліку шкідливих комах і кліщів та заходи захисту зернових запасів / [Б. О. Терещенко, Г. А. Токарчук, В. Л. Горовий та ін.] – К.: Інститут зернового господарства УААН, 2007. – 37 с.

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

ПОРІВНЯЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИГЕЛЬМІНТИКІВ ЗА ЗМІШАНОЇ НЕМАТОДОЗНОЇ ІНВАЗІЇ КОНЕЙ

Антіпов Анатолій Анатолійович,

Бахур Тетяна Іванівна

Гончаренко Володимир Петрович,

канд. вет. наук, доценти

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Ткаченко Сергій Миколайович,

Ткаченко Інна Сергіївна,

викладачі 1 категорії

Компаніївський коледж ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ

м. Компаніївка, Україна

Вступ./Introduction. З реформуванням агропромислового комплексу України і переходом його на ринкову економіку, галузь конярства набуває інтенсивного розвитку і популярності [1–3]. Висока ураженість коней гельмінтами – одна з найактуальніших проблем, що стримує розвиток галузі конярства в Україні.

Основний метод боротьби із цими хворобами – використання антигельмінтних препаратів. У ветеринарній паразитології був розроблений цілий арсенал досить ефективних хімічних препаратів для боротьби з кишковими нематодозами (бензimidазолі, піримідини, тетрамізоли, антибіотики аверсектинового ряду тощо). Були розроблені різні схеми застосування цих препаратів для свійських тварин [4].

Сучасний фармацевтичний ринок антигельмінтних препаратів досить різноманітний [5]. У той же час вибрати найбільш ефективні препарати складно. Оскільки, відомо, що тривале їх застосування призводить до появи лікоопірності у гельмінтів і, як наслідок, – зниження ефективності [4, 5].

В даний час у ветеринарній паразитології виникла гостра необхідність створення нових програм для контролю нематодозів з урахуванням недоліків попередніх стратегій контролю, тривалості й ефективності їхньої дії. На думку ряду авторів [6] таким ефективним методом може стати програма інтегрованого контролю паразитарних хвороб тварин.

Мета роботи./Aim. Мета нашого дослідження – вивчити антигельмінтну ефективність бровермектин-гелю та івермікол-гелю за змішаної нематодозної інвазії в умовах навчально-виробничого центру (НВЦ) Білоцерківського національного аграрного університету.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Робота виконана на базі науково-виробничого центру та наукової лабораторії кафедри паразитології та фармакології Білоцерківського національного аграрного університету. З метою виявлення яєць нематодозів шлунково-кишкового тракту в ранковий час від кожного коня індивідуально відбирали фекалії і досліджували комбінованим методом стандартизованим Котельниковим та Хреновим [6] з використанням насиченого розчину гранульованої аміачної селітри з щільністю 1,3.

Для дегельмінтизації коней ми використали бровермектин-гель ТОВ «Бровафарма» та івермікол-гель ПП фірма “Фарматон” в дозах згідно настанов.

Дослід по вивченню антигельмінтної ефективності обробки коней бровермектин гелем та іверміколом-гелем ми провели з вересня по жовтень місяці 2019 року на конях віком від 3 до 15 років спонтанно інвазованих змішаною нематодозною інвазією. З цією метою відібрали для дослідів 18 коней, спонтанно інвазованих змішаною нематодозною інвазією (стронгіліди, параскариди) і сформували 3 групи тварин (по 6 голів) на основі дотримання принципу аналогів і розділили на дві піддослідні і одну контрольну групи. В період проведення дослідів (який тривав 12 днів) піддослідні і контрольні групи тварини знаходились в однакових умовах годівлі та утримання.

Тваринам першої дослідної групи ми застосовували бровермектин-гель, одноразово, індивідуально на корінь язика в дозі 0,2 мг на 1 кг маси тіла (по ДР) або 1 см на 20 кг маси тіла (по лікарській формі).

Бровермектин-гель який представляє собою гель білого кольору, напівпрозорий, однорідної консистенції. 1 мл препарату містить 4 мг івермектину. Івермектин – суміш двох напівсинтетичних похідних авермектинів, які належать до макроциклічних лактонів. Стимулює виділення нейромедіатора гальмування гамма-аміномасляної кислоти (ГАМК), блокує передачу нервових імпульсів через інтернейрони вентрального нервового стовбура нематод і нервово-м'язові з'єднання членистоногих, спричиняючи параліч і загибель паразитів.

Тваринам другої дослідної групи ми застосовували івермікол-гель одноразово перорально у дозі 1 г на 20 кг маси тіла тварини, що відповідає 0,2 мг/кг маси тіла.

Івермікол-гель для перорального застосування представляє собою від напівпрозорого до білого або жовтуватого кольору. 1 г препарату містить діючу речовину івермектин – 4 мг, а також допоміжні речовини: бензиловий спирт, етиловий спирт, поліетиленоксид 400, поліетиленоксид 1500. Івермектин є макроциклічним лактоном, який, посилюючи вироблення нейромедіатора гальмування – гамма-аміномасляної кислоти, порушує передачу нервових імпульсів у паразитів, що призводить до їх паралічу і загибелі. Препарат має широкий спектр протипаразитарної дії, згубно діє на нематод, личинки оводів, збудників саркоптоїдозів і ентомозів тварин.

Бровермектин-гель та івермікол-гель витискали на корінь язика із шприц-туби, який вводили в міжзубний простір ротової порожнини, після чого на декілька секунд піднімали голову тварини. Необхідну кількість препарату визначали по шкалі поршня шприц-туби. Після дегельмінтизації тварини задовільно приймали корм, ускладнень протягом перших годин не відмічали.

Тварини контрольної (третьої) групи антигельмінтик не отримували. В період проведення досліду всі дослідні і контрольні тварини знаходились в однакових умовах годівлі та утримання. До введення препарату та через 12 діб після останнього застосування антигельмінтиків проводили копроскопічні дослідження фекалій. Основними показниками ураження коней були екстенсивність та інтенсивність інвазії (EI, II), а також екстенефективність та інтенсефективність (EE, IE).

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами копроовоскопічної діагностики коней, нами було встановлено значне розповсюдження нематодозів травного каналу.

Рівень зараження коней змішаною нематодозною інвазією наведен у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень зараження коней змішаною нематодозною інвазією

Всього досліджено тварин, гол.	Уражено					
	стронгілідами			параскаридами		
	всього, гол.	Е.І., у проц.	І.І., екз.	всього, гол.	Е.І., у проц.	І.І., екз.
28	23	82,14	87,6	3	10,71	4,3

Таким чином, у коней нами було встановлено паразитування нематод, які відносяться до двох підрядів, а саме: *Strongylata* та *Ascaridata*.

Результати овоскопічних досліджень тварин до дегельмінтизації наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Результати овоскопічних досліджень коней до дегельмінтизації

Групи тварин	Кількість тварин у групі, гол.	Уражено					
		стронгілідами			параскаридами		
		гол.	Е.І., у проц.	І.І., екз. яєць	гол.	Е.І., у проц.	І.І., екз. яєць
Дослідні: перша	6	6	100	84,5	1	16,67	6,0
друга	6	6	100	87,4	1	16,67	4,0
Контрольна	6	25	100	83,7	1	16,67	5,0

Як видно з даної таблиці, що перед постановкою досліду всі коні, як дослідних так і контрольної груп були уражені на 100 % яйцями стронгілід, а інтенсивність інвазії коливалась від 83,7 до 87,4 екземплярів яєць, в середньому, у трьох краплинах флотаційної рідини. ЕІ параскарозної інвазії становила від 16,67 % при II – від 4 до 6 екземплярів яєць.

На 12-й день після останньої дачі антигельмінтних препаратів ми знову відібрали проби фекалій. Результати цієї роботи наведені у таблиці 3.

Таблиця 3.

Результати овоскопічних досліджень тварин після дегельмінтизації

Групи тварин	Кількість тварин у групі, гол.	Уражено							
		стронгілідами				параскаридами			
		гол.	Е.І., у %	Е.Е., у %	І.Е., у %	гол.	Е.І., у %	Е.Е., у %	І.Е., у %
Дослідні: перша	6	–	–	100	100	–	–	100	100
друга	6	–	–	100	100	–	–	100	100
Контрольна	6	6	100	–	–	1	16,67	–	–

З даної таблиці видно, що обидва антигельмінтики, а саме, бровермектин-гель, одноразово, індивідуально на корінь язика в дозі 0,2 мг на 1 кг маси тіла (по ДР) або 1 см на 20 кг маси тіла (по лікарській формі) та івермікол-гель одноразово перорально у дозі 1 г на 20 кг маси тіла тварини, що відповідає 0,2 мг/кг маси тіла показали 100 % вплив на стронгілід та параскарид.

Суттєвих видимих змін у стані здоров'я тварин контрольної групи, яким не застосовували антигельмінтики не відбулося. Побічної дії на піддослідних тварин застосовані в експерименті препарати не проявили. Для проведення оздоровчих і профілактичних заходів в господарстві ми рекомендуємо застосовувати бровермектин-гель, одноразово, індивідуально на корінь язика в дозі 0,2 мг на 1 кг маси тіла (по ДР) або 1 см на 20 кг маси тіла (по лікарській формі) та івермікол-гель одноразово перорально у дозі 1 г на 20 кг маси тіла тварини, що відповідає 0,2 мг/кг маси тіла, так як вони показали 100 % вплив на стронгілід та параскарид.

Висновки./Conclusions. 1. Навчально-виробничий центр БНАУ являється неблагополучним щодо нематодозів коней. У коней встановлено паразитування нематод, які відносяться до двох підрядів, а саме: *Strongylata* та *Ascaridata*.

2. Антигельмінтики бровермектин-гель, одноразово, індивідуально на корінь язика в дозі 0,2 мг на 1 кг маси тіла (по ДР) або 1 см на 20 кг маси тіла (по лікарській формі) та івермікол-гель одноразово перорально у дозі 1 г на 20 кг маси тіла тварини, що відповідає 0,2 мг/кг маси тіла являються високоефективними препаратами за змішаної нематодозній інвазії.

Список використаних джерел

1. Антіпов А. А. Ефективність еквісекст пасти при нематодозах коней / А.А. Антіпов, С.І. Пономар, В.П. Гончаренко // Ветеринарна медицина. – Харків: ННЦ „Інститут експериментальної та клінічної ветеринарної медицини”, 2011. – Вип. 95. – С. 317–318.

2. Бахур Т.І. Порівняльна ефективність антигельмінтних препаратів для лікування коней за стронгілідозу / Т.І. Бахур, А.А. Антіпов, В.П. Гончаренко та ін. // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини: Збірник наукових праць, 2017. – В. 35. – Ч. 2. – Т. 2. Ветеринарні науки. – С.27–31.

3. Ефективність пасти івермектин 1,87 % при параскарозі коней. / А.А. Антіпов, В.П. Гончаренко, М.П. Мартиненко, І.О. Савченко // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини: зб-к наук. праць Харківської державної зооветеринарної академії. Ветеринарні науки. – Харків: РВВ ХДЗВА., 2010. – Вип. 21, Ч. 2. – Т. 2. – С.341–344.

4. Лікування коней при параскарозі / В.П. Гончаренко, А.А. Антіпов., В.В. Войтко, М.П. Мартиненко // Збірка мат. II Міжнар. конф.: „Сучасні проблеми біології, екології та хімії” (01-03 жовтня 2009 р.). – Запоріжжя, 2009. – С.40–41.

5. Гугосьян Ю.А. Эффективность антигельминтиков при стронгилоидозе лошадей / Ю.А. Гугосьян // Ученые записки учреждения образования «Витебская ордена «Знак почета» Государственная академия ветеринарной медицины». 2016. – Т. 52. – Вып. 3. – С.33–36.

6. Лікування коней за змішаної нематодозної інвазії / А.А. Антіпов, Т.І. Бахур, В.П. Гончаренко та ін. // Вирішення сучасних проблем у ветеринарній медицині: Мат. IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 14-15 лют. 2019 р. Полтава: ТОВ НВП “Укрпромторгсервіс”, 2019. – С.54–56.

АНАЛІЗ ГЕПАТОТРОПНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ СОБАК РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Франчук-Крива Любов Олексіївна,

к.вет.н., асистент

Гребенюкова Катерина Олегівна,

Ланцова Дар'я Олегівна,

Мединська Дар'я Олександрівна

Студенти

Одеський державний аграрний університет,

м. Одеса, Україна

Вступ. Останнім часом, захворювання гепатобіліарної системи все частіше реєструються серед собак. За даними літератури [3, 6] після клінічного дослідження у 30–80 % собак виявляють гепатопатії. Патології печінки, як центрального органу метаболізму, спричиняють порушення гомеостазу всього організму. І хоча печінка є органом здатним до регенерації, поява тяжких форм гепатопатій, як правило, вказує на виснаження компенсаторних резервів печінки і організму в цілому [1].

На сьогодні, важливе місце в патогенетичній терапії захворювань печінки у тварин займає гепатопротекція. До групи гепатопротекторних засобів відносять препарати, які, незалежно від механізму дії, підвищують функціональну здатність клітин печінки до синтезу, детоксикації та підтримують стійкість гепатоцитів до патогенних впливів [1, 2, 5]. В останні роки відновився інтерес до природних ліків, які отримують з рослинної сировини. В гуманній медицині рослинні гепатозахисні засоби є найбільш застосовуваними і, порівняно з ветеринарною галуззю, за результатами їх досліджень опубліковано чималий об'єм наукових робіт. Враховуючи даний факт, актуальність обраної теми є достатньо обґрунтованою.

Метою роботи був аналіз лікарської рослинної сировини з гепатозахисною, жовчогінною дією окремо та у складі лікарських препаратів і біологічно активних добавок для собак, а також визначення видового складу рослин з потенційною гепатозахисною дією, поширених на Одещині.

Матеріали і методи. Методи досліджень: порівняльний, контент-аналіз, дистанційний. Збір інформації щодо ветеринарних препаратів гепатопротекторів для собак проводили шляхом опитування персоналу ветеринарних аптек, зоомагазинів, клінік і за результатами аналізу офіційних ресурсів [4]. Об'єкт дослідження – видовий склад лікарських рослин з гепатозахисною дією.

Результати і обговорення. За результатами аналізу, структура гепаторотекторів для собак була сформована, переважно, препаратами комбінованого складу – 64,3 %. Порівняно з цим, частка рослинних гепатозахисних препаратів становила 14,3 %. Наявні у продажу рослинні гепатопротектори мали комбінований склад фітосировини. На загальний об'єм гепатопротекторів іншого походження (синтетичні, на основі амінокислот та ін.) сукупно припадало 21,4 %.

До складу рослинних і комбінованих гепатопротекторів для собак входили наступні види рослин: розторопша плямиста (*Silybum marianum*), артишок справжній, або колючий (*Cynara scolymus L.*), цикорій звичайний, або дикий (*Cichorium intybus*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium L.*), андрографіс волосистий (*Andrographis paniculata*), куркума яванська (*Curcuma zanthorrhiza*), бурхавія розлога (*Boerhavia diffusa*), екліпта біла (*Eclipta alba*), тефрозія пурпурна (*Tephrosia purpurea*), ембліка (*Phyllanthus emblica*), пікрориза курроа (*Picrorhiza kurrooa*), клен ясенелистий (*Vitex negundo*), паслін чорний (*Solanum nigrum*), касія трубчаста (*Cassia fistula*), азадірахта індійська, або нім (*Azadirachta indica*). Основна кількість видів рослин у складі гепатотропних препаратів для собак виявилась нетрадиційною для нашої країни і поширеною в південноазіатських країнах. Між тим, найпоширенішими видами рослин у складі препаратів і біологічно активних добавок гепатозахисної дії були: розторопша плямиста, артишок справжній та цмин пісковий (безсмертник), які відносились до родини Айстрові (*Asteraceae*).

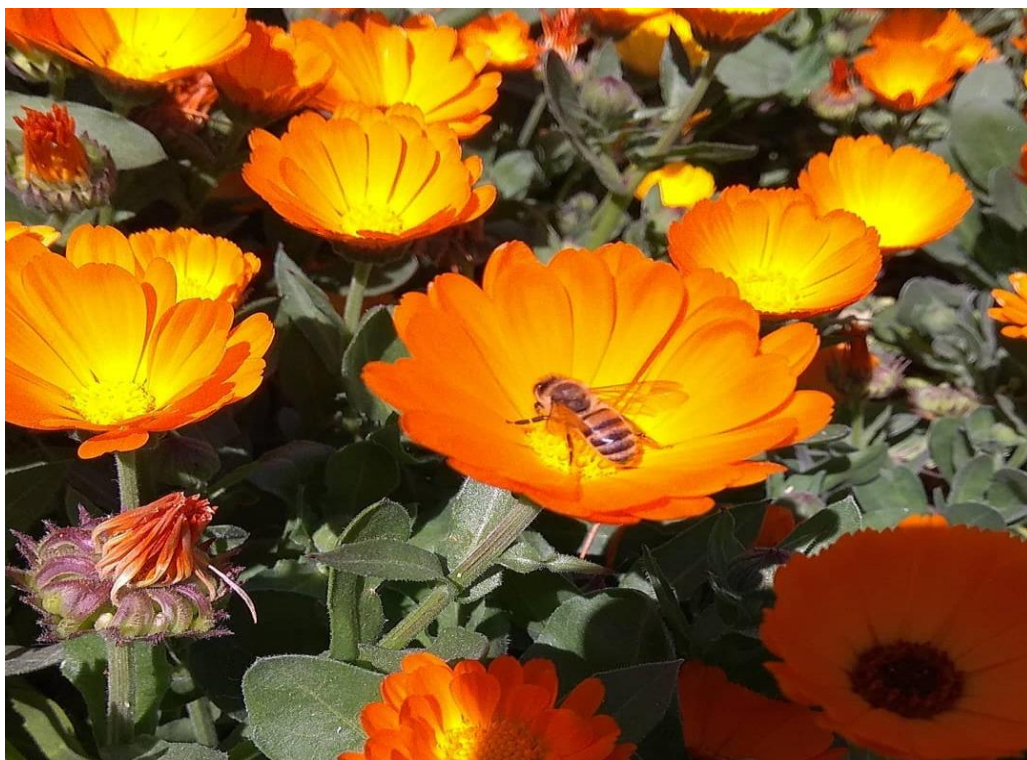
Порівняно з ветеринарними гепатотропними засобами, у гуманній медицині препарати даної групи (в тому числі: збори, гомеопатичні препарати,

біологічно активні добавки) містили і інші види рослин: датиска конопляна (*Datisca cannabina* L.), ласкавець золотистий (*Bupleurum aureum*), маакія амурська (*Maackia amurensis*), курай пагорбовий, або солянка пагорбова (*Salsola collina* Pall.), карагана гриваста (*Caragana jubata*), календула лікарська, або нагідки лікарські (*Calendula officinalis*), солодка гола, або локриця (*Glycyrrhiza glabra*), гарбуз звичайний (*Cucurbita Pepo*), рутка лікарська (*Fumaria officinalis*), соя щетиниста (*Glycine max*), вероніка лікарська (*Veronica officinalis*), козлятник лікарський (*Galega officinalis* L.), чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.), шипшина голчаста (*Rosa acicularis* Lindl), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), волошка синя (*Centaurea cyanus*), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare* L.), плаун булавоподібний (*Lycopodium clavatum* L.), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale*), барбарис індійський (*Berberis aristata*), бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata* L.), чистець прямий (*Stachys recta*), буквиця лікарська (*Betonica officinalis* L.), коріандр посівний (*Coriandrum sativum*), астрагал еспарцетний (*Astragalus onobrychis* L.) та ін. Лідируючі позиції за поширенням мали розторопша плямиста, артишок справжній, цмин пісковий, рутка лікарська.

Зазначені види лікарських рослин проявляють жовчогінну, протизапальну, мембраностабілізуючу, антиоксидантну і спазмолітичну дії.

Гепатозахисна дія є переважаючою у плодів розторопші плямистої (флаволігнани), насіння сої щетинистої (ессенціальні фосфоліпіди), квіток цмину пісового (комплекс флавоноїдів), трави артишоку польового (цимарін), насіння гарбуза звичайного (фосфоліпіди, ефірні олії, віт. А, Е, F).

За нашими спостереженнями, досить поширеною і доступною на Одещині лікарською рослиною з гепатотропною дією є нагідки лікарські (*Calendula officinalis*) (рис. 1). З огляду на появу гепатозахисних препаратів на основі календули в гуманній медицині (канефлон, календула-6, гепанеза), її застосування в ветеринарній медицині у комплексному лікуванні гепатопатій може бути перспективним напрямом.

*Рис. 1. Calendula officinalis: фази бутонізації і повного цвітіння
(Джерело: розроблено авторами)*

Висновки. Основний об'єм гепаторотекторів для собак – препарати комбінованого складу (64,3 %). Частка рослинних гепатозахисних препаратів становить 14,3 %. Частими видами рослин у складі ветеринарних препаратів і біологічно активних добавок гепатозахисної дії є представники родини *Asteraceae*: розторопша плямиста, артишок справжній та цмин пісковий. Поширеною на Одещині лікарською рослиною з доведеною гепатотропною дією є нагідки лікарські.

Список літератури:

1. Аюшева С.Ц. Основные группы гепатопротекторных препаратов. *Сибирское медицинское обозрение*. 2006. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-gruppy-gepatoprotekturnyh-preparatov>
2. Бусалаева Е.И., Тарасова Л.В., Матвеева Т.С. Гепатопротекторы в клинической практике. Алгоритм выбора. *Здравоохранение Чувашии*. 2015. № 2. URL: https://giduv.com/journal/numbers/2015/2-j_nomer/gepatoprotektory (дата обращения: 13.03.2015).

3. Гудима Т.М. Жирова гепатодистрофія у собак: діагностика і лікування : автореф. дис. ... канд. вет. наук : 16.00.01 / БНАУ. Біла Церква : Білоцерк. нац. аграр. ун-т, 2017. 20 с.
4. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. Реєстр ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів. URL: <https://data.gov.ua/dataset/8f3e00b2-16e8-4b30-af7d-b9212837b0a6> (дата звернення: 02.03.2020).
5. Клиническая фармакология гепатотропных препаратов / О.Ю. Бычкова и др. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2011. № 975. С. 94–99.
6. Краснолобова Е.П. Распространение и этиология гепатитов у собак в условиях г. Тюмени. *Фундаментальные исследования*. 2012. № 9 (1). С. 44–46.

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

DETERMINATION OF ANTIOXIDANT CAPACITY AND TOTAL SECONDARY METABOLITES OF *Lilium candidum* L. EXTRACTS

Şerife Demirbaş¹,
Özge Kılınçarslan Aksoy¹,
Olca Düşen,
Pınar İli,
Ramazan Mammadov²

MSC Student, PhD Student, Prof.Dr.

¹Pamukkale University, Science Institute, Department of Biology, Denizli, Turkey

²Muğla Sıtkı Koçman University, Science Faculty, Department of Molecular and
Genetic, Muğla, Turkey

Introduction: In the world, the Liliacea family contains 250 genera and 3500 species and approximately 12.8% of these species are in our country. *Lilium* sp. is a member of Liliaceae family. It is one of the oldest plants that people know. In our country, *Lilium* sp. It is named as lily, white lily, white lily, scented lily, musk lily, sickle lily and Turkish lily. *Lilium* L. Genus is divided into 5 or 10 chapters or subclasses by different authors (1-7). 6 species of this genus, one of which is endemic, grows naturally. These species have yellow or pink flowers and *L. martagon* L. (Turkish Lily) grown in Northeast Anatolia and *L. candidum* L. (White Lily) in Southwestern Anatolia (8-10). *Lilium* L. genus maintains its position as the most important group of ornamental plants with both garden plants and flowers taken in culture (11,12). *Lilium* species have been shown to have antioxidant, cytotoxic (antiallergic, antiviral) and genotoxic effects, and also the content of many chemical components such as glycerol and saponin have been determined. The active ingredient of *Lilium* species contributing to pathogen defense, protection from ultraviolet rays and medical use has been identified. Antioxidant studies with *Lilium* species have been shown to show strong antioxidant activity, which positively correlates with total phenolic, total flavonoid and total flavanol contents, and it is

suggested that *Lilium* onions can serve the food and pharmaceutical industry as a potential natural antioxidant source (13).

Lilium candidum L. is commonly known as the Madonna lily, a symbol of purity and innocence. These species grow wildly in the Asian and Mediterranean regions but are cultured in almost all countries. It has leaves that extend from the lanceolate floor rosette. The stem has flat, densely enlarged leaves and lengths up to 70-150 cm. *L. candidum* L., known to be an important edible plant since ancient times, is an important medicinal plant used to alleviate inflammatory diseases (14,15).

Purpose of Study: In current study, we aimed to determine the antioxidant activity and total secondary metabolites (phenolic, flavonoid and tannins) of *L. candidum* extracts prepared with acetone, methanol and water.

Material and Methods: *L. candidum* species used in our study were obtained from Hasan Duran, who was growing *L. candidum* in Balıkesir, Manyas, together with the above and underground parts (50 pieces). Identification of the species was made by Prof. Dr. Olcay DÜŞEN at Pamukkale University, Systematic Botanic Laboratory.

To prepare for extraction procedure, the plant samples purified from soil residuals and were dried on shade. The shade dried plant material powdered with blender. Samples ready for extraction were extracted according to Kılınçarslan and Mammadov (16).

β -Carotene / Linoleic Acid method (Amin et al. 2002) and DPPH radical removal activity method (Wu et al. 2006) were used to determine the antioxidant activity of the extracts. In order to determine total secondary metabolite amounts, total phenolic flavonoids and tannins were determined. Total phenolic amount was determined by Folin-Ciocalteu method (Slinkard and Singleton 1977). total flavonoid amount was carried out by Aluminum chlorid test (Arvouet Grand 1994) and total tannin amount was determined by sulfuric acid-vanillin method (Bekir et al. 2013).

Results: In this study, where we determined the antioxidant and total secondary metabolite amounts of *L. candidum* extracts, the highest total antioxidant

activity was in the water extracts of the underground parts ($98.03 \pm 6.14\%$) and the acetone extract ($86.07 \pm 2.77\%$) in the aboveground parts. It has been observed. According to the results of DPPH radical removal activity, it was revealed that aboveground acetone extract showed the highest removal activity (Table 1).

Table 1:

Antioxidant Capacity and Total Secondary Metabolites of *L. candidum* Extract

	WB	WL	MB	ML	AB	AL
Tannin (mgCE/g)	1.02±0.02	2.12±0.01	2.08±0.01	4.23±0.01	8.76±0.02	10.88±0.01
Flavonoid (mgQE/g)	1.43±0.00	2.75±0.00	75.06±0.00	57.31±0.00	7.46±0.00	5.85±0.00
Phenolic (mgGAE/g)	8.75±0.00	18.25±0.00	15.75±0.00	20.75±0.00	16±0.00	31±0.00
β-carotene/L inoleic Acid (%)	98,03±6,14	64,10±4,89	21,42±16,6	25±11,31	61,90±7,43	86,07±2,77
DPPH (IC50 µg/ml)	6,75±0,15	1,62±0,94	1,71±0,67	2,08±1,18	1,84±0,07	1,07±0,54

*WB: water extract of bulb, WL: water extract of leaf; MB: methanol extract of bulb, ML: methanol extract of leaf; AB: acetone extract of bulb, AL: acetone extract of leaf. CE: catechin standard; QE: quercetin; GAE: gallic acid. All datas was given as mean±standard error

As seen in the Table 1, acetone leaf extracts have the highest total phenolic content. Methanol bulb extract to the highest total flavonoid amount; it has been determined that the highest amount of tannins has acetone leaf extracts.

Conclusion: Our data show that *L. candidum* extracts have high antioxidant content and rich secondary metabolite content. These results show that *L. candidum* extracts can be used as a natural antioxidant source and can be used in pharmacological studies.

References

1. Siljak-Yakovlev, S., Peccenini, S., Muratovic, E., Zoldos, V., Robin, O. and Valles, J. (2003). Chromosomal differentiation and genome size in three European

- mountain *Lilium* species. *Plant Systematics and Evolution*, 236, 165-173.
2. Sharma, JR., Sharma, A., Singh, A.K. and Kumar, S. (1996). Economic Potential and Improved Varieties of Aromatic Plants of India, *Journal of Medicinal and Aromatic Plant Sci.* 19, 512-522.
 3. Baser, H.C., 1998. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Endüstriyel Kullanımı TAB Bülteni 13-14, 19-43.
 4. Comber, H. F. (1949). A new classification of the genus *Lilium*. *Lily Year-Book*, 13, 86–105.
 5. De Jong, P. C. (1974). Some notes on evolution of lilies. N. Amer. *Lily Year-Book*, 27, 23–28.
 6. Baranova, M. V. (1988). Konspekt sistemy roda *Lilium* (Liliaceae). A synopsis of the system of the genus *Lilium* (Liliaceae). *Bot. Zhurn. (Mos-cow & Leningrad)*, 73(9), 1319–1329.
 7. Mabberley, D. J. (1990). The Plant-Book. *Cambridge University Press*, Cambridge.
 8. Arslan, N., (1998). Türkiye’de doğal çiçek soğanlarının potansiyeli ve geleceği. I. Ulusal Süs Bitkileri Kongresi, Haziran, 202-215, Yalova.
 9. Davis, P.H., (1985). Flora of Turkey and The East Aegean Island, Edinburgh University Press, 8, Edinburgh.
 10. Zencirkıran, M., (2002). Geofitler. Uludağ Rotary Derneği Yayınları, 1, 105, Harman Ofset. İstanbul.
 11. Pelkonen, V. and Pirttilä, A.M. (2012). Taxonomy and Phylogeny of the Genus *Lilium*. *Floriculture and Ornamental Biotechnology* 6(2), 1-8.
 12. Karamanoglu, K. (1973). *Farmasötik Botanik*. Ankara Uni. Ecz. Fak. Yay., 44, Ankara.
 13. Mammadov, T., Deniz, N., Rakhimzhanova, A., Kilincarslan, O., & Mammadov, R. (2017). Studies on *Lilium* species. *International Journal of Secondary Metabolite (IJSM)*, 4(1).

14. Patocka, J., Navratilova, Z., & Yokozawa, T. (2019). Bioactivity of *Lilium candidum* L-A Mini Review. *Biomedical Journal of Scientific & Technical Research*, 18(5), 13859-13862.
15. Jin L, Zhang Y, Yan L, Guo Y, Niu L (2012) Phenolic compounds and antioxidant activity of bulb extracts of six *Lilium* species native to China. *Molecules* 17(8): 9361-9378.
16. Kılınçarslan, O., & Mammadov, R. (2018). HPLC analysis and antioxidant, antibacterial and cytotoxicity activities of various solvent extracts of *Erysimum kotschyianum* Gay.(Brassicaceae). *J. Chem. Soc. Pak*, 40(04), 707.
17. I. Amin, S.H. Tan, Antioxidant activity of selected commercial seaweeds, *Malays. J. Nutr.*, **8**, 167-177 (2002).
18. C. Wu, F. Chen, X. Wang, H.J. Kim, G. He, V. Haley-Zitlin, G. Huang, Antioxidant constituents in feverfew (*Tanacetum parthenium*) extract and their chromatographic quantification, *Food Chem.*, **96**, 220–227 (2006).
19. Arvouet-Grand, A., B. Vennat, A. Pourrat, P. Legret, Standardization of propolis extract and identification of principal constituents, *J. Pharm. Belg.*, **49**, 462 (1994).
20. K. Slinkard, V.L. Singleton, Total phenol analyses: Automation and Comparison with Manual Methods, *Am. J. Enol. Vitic.*, 28: 49-55 (1977).
21. Bekir, J., Mars, M., Souchard, J. P., & Bouajila, J. (2013). Assessment of antioxidant, anti inflammatory, anti-cholinesterase and cytotoxic activities of pomegranate (*Punica granatum*) leaves. *Food Chem Toxicol.*, 55, 470–475.

ПРИМЕНЕНИЕ МАНГНИТО-ГИДРОДИНАМИЧЕСКОГО РЕЗОНАНСА В МЕДИЦИНЕ И МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ

Деревянко Елена Васильевна,

М.Н.С.

Деревянко Александр Васильевич,

Н.С.

Институт проблем материаловедения НАНУ

г. Киев, Украина

Введение. В отличие от решения большинства технических задач, связанных с улучшением комфорта и быта человека, медицина преследует цели, направленные на преодоление существования источников нездоровья. Т.е. пытается решать задачи не техногенного плана, что иногда бывает важнее.

Цель работы. На примере об электро-механическом воздействии на объект показать, что есть некоторые единые подходы в решении задач сохранения здоровья человека и материаловедческих наук.[1, 2].

Материалы и методы. Так существуют методики, которые применяют методы девитализации носителей заболеваний (бактерии, вирусы), в том числе онкологических (опухоли; опухолевые клетки; микроорганизмы), например [3, 4]. В некоторых из них применяют электрическое поле и электромагнетизм, что призвано сыграть определенную роль в достижении положительного эффекта.

Лечение, например, экзогенными и эндогенными электромагнитными волнами низкой интенсивности определенной формы и частоты, с которыми структуры организма могут вступать в резонанс, есть основой биорезонансной терапии. Этот метод базируется на подавлении патологических, обновлении и усилении физиологически частотных спектров волн пациента и их синхронизации между собой. В основе заложены эмпирические наблюдения исследователей по эффекту влияния, как на отдельные органы человека, так и на весь организм человека в целом сигнала воздействия через определенные точки на его коже. [5].

В 45-ти странах мира биорезонансная терапия является неотъемлемой частью медицины. Так в свое время Р. Фолль интегрировал в современную науку, которая изучала электрофизиологию, иммунологию, хронопатологию и некоторые другие разделы практику китайской медицины, основанную на воздействии на определенные точки тела механическими (массаж разного рода), термическими (прижигание) и электрическими (пропускание эл. тока малой величины) методами. В Англии, Германии и России начали изобретать приборы для практического применения нового метода. Они стали, если не инструментами альтернативной (неортодоксальной) терапии, то скорее соответствующей помощью для энцефалографии и томографии. Были созданы атласы и карты для использования электромагнитных волн при отдельных заболеваниях (несколько сотен) с частотами от 0,01 Гц до 10000 Гц [6].

С другой стороны, в материаловедении, во время прохождения акустических волн через расплавленный металл или сплав, который отождествляется как жидкость, состоящая из кластеров с очерченной границей перехода между областями, от возникающей механической вибрации в точках, где есть изменения структуры, имеют место различные интересные явления. Т.е. происходит очистка внутри зеренной структуры, дисперсия, дегазация и заполнение пустот.

Недавно Charles Vivès [7-9] предложил новый метод путем воздействия электромеханическими вибрациями на объект вместо механических. Электромеханический метод является неконтактным методом, который устраняет наибольшее препятствие механического метода вибрации. Vivès и др. наблюдали дезинтеграцию кластера при отвердевании Al-Si сплавов под действием переменного электрического и постоянного магнитного полей. Этот факт показывает, что явление кавитации позволяет получить очень высокое давление. Создается оно в расплаве посредством генерации переменного электромеханического воздействия от подведения только переменного электрического и постоянного магнитного полей. При этом можно инициировать явления кавитации и с намного меньшей затратой энергии для

условий когда имеет место резонанс в акустической волне. Т.о, нам важно показать, что акустические волны могут вызывать генерацию осциллирующего магнитного поля через явление резонанса в объекте воздействия. Более того, Vivès провел исследование магнито-гидродинамического раствора и показал, что амплитуда вибрирующего давления возрастает очень резко на определенной частоте, которая есть резонансной для объекта.

Для достаточно крупных объектов альтернативным решением в направлении уменьшения энергозатрат можно достигнуть при применении принципа резонатора Гельмгольца для магнитной электродинамики - магнито-гидродинамического (МГД) резонатора [10, 11].

МГД резонатор состоит из полости, содержащей жидкий металл, где перешеек оглавляется пульсирующей электромагнитной помпой. Эта помпа играет роль возбудителя для полости резонирования. Переменное напряжение определенной частоты было приложено между двумя электродами, тогда как на помпу воздействует стационарное магнитное поле B_0 , перпендикулярное переменному электрическому току (рис 1).

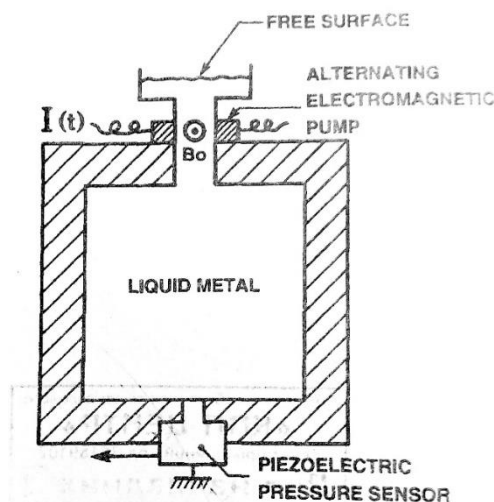

Рис. 1. Принципиальная схема МГД кавитационного резонатора [4]

Вариация пульсации электрического тока позволяет детектировать максимальное значение электромагнитного давления внутри полости, измеряемой средствами пьезотехнического сенсора на резонансной частоте.

Было продемонстрировано, что звуковые или ультразвуковые вибрации механического происхождения имеют эффект увеличения жидкотекучести и достижения им фактора 3 [12]. Более того, вибрации в технике способствуют смачиванию, упрочнению металлических расплавов, как результат частичной десорбции адсорбированных газов с поверхности частиц.

Результаты и обсуждение. Проведенные исследования показали, что возбуждение, возникающее в биосреде от воздействия на нее электромагнитных и механических кавитационных колебаний (например, как при применении МГД резонатора), обеспечивает при лечении опухолей достаточно частое столкновение иммунокомпетентных клеток с антигенами. Это, в свою очередь, повышает антигенность поверхностных антигенов (ПА), которые находятся на поверхности клеток. Возбуждение от электромагнитных и механических кавитационных колебаний непосредственно снижает электрический потенциал на поверхности опухолевых клеток, которые обычно своей природой затрудняют распознавание их иммунокомпетентными клетками. Это происходит за счет того, что указанные кавитационные колебания создают дополнительные силы, которые способствуют преодолению сил кулоновского взаимодействия между опухолевыми и иммунокомпетентными клетками. Кавитационные поля срывают с поверхности клеток ПА и переводят их в окружающую жидкость. Таким способом отводится и убирается часть электрического заряда от опухолевых клеток. Клетки с отличным от окружения поверхностным электрическим потенциалом становятся доступными для опознания клетками иммунной системы живого организма [5].

С другой стороны при воздействии электрического тока и механического нагружения на межчастичный контакт при искро-плазмовом спекании (SPS technology) могут происходить те же явления, что и в МГД резонаторе Гельмгольца. Это в межволокнутом пространстве инициирует эффект инфильтрации, который обычно используется для изготовления металлических матричных композиций. Эти инфильтрационные процессы включают помещение волокнутой заготовки, укрепляющей фазы в середине мульды и

инфильтрование ее расплавленным металлом для того, чтобы изготовить композитный материал. Жидкий металл не самостоятельно смачивает волоконную заготовку. Под воздействием электромеханического воздействия жидкий металл "принуждает", вообще говоря, проникать в заготовку наполнитель, что превосходит капиллярные и задерживающие силы. [13, 14].

Выводы.

На примере возникновения магнито-гидродинамического резонанса в объекте видно, что решение некоторых задач медицины и материаловедения имеет общую физическую основу. Такой подход совместного взгляда на возникающие задачи может помочь своей неординарностью.

Список литературы.

1. Райченко А.И. Сравнительный анализ математических одночастичных моделей в материаловедении и онкологии. I. Математические модели.- Порошковая металлургия.- 2005.- №11/12.С.72-77
2. Райченко А.И., Сравнительный анализ математических одночастичных моделей в материаловедении и онкологии. II. Качественное исследование уравнений // Порошковая металлургия.- 2006.- №1/2.- С.92-98.
3. Патент України № 48632, 25.03.2010. Бюл.№ 6, 2010. "Комбінований пристрій для девіталізації мікроорганізмів".
4. Патент України № 91475, 26.07.2010. Бюл.№ 14, 2010. "Спосіб девіталізації мікроорганізмів в рідких середовищах".
5. Тезисы и доклады IX международной конференции "Теоретические и клинические аспекты биорезонансной терапии", Скотт Морли, Лондон, Великобритания, 2003г.
6. Патент України № 15083, МПК А 61 N 2/00, 2006 р., "Склад для біорезонансної терапії".
7. Патент України № 29009, МПК А 61 N 2/02, 2002 р., "Магнітотерапевтичний апарат".
8. Charles Vivès - Effects of forced electromagnetic vibrations during the solidification of aluminum alloys: Part I. solidification in the presence of crossed

alternating electric fields and stationary magnetic fields. Metallurgical and Materials Transactions B, June 1996, Volume 27, Issue 3, pp 445–455.

9. Charles Vivès - Effects of forced electromagnetic vibrations during the solidification of aluminum alloys: Part II. solidification in the presence of colinear variable and stationary magnetic fields. Metallurgical and Materials Transactions B, June 1996, Volume 27, Issue 3, pp 457–464.

10. Helmholtz, Hermann von (1885), On the sensations of tone as a physiological basis for the theory of music, Second English Edition, translated by Alexander J. Ellis. London: Longmans, Green, and Co., p. 44. Retrieved 2010-10-12.

11. Общая акустика. М. А. Исакович. Учебное пособие. Издательство «Наука», Главная редакция физико-математической литературы, М., 1973 г.

12. Трухов А.П., Маляров А.И. "Литейные сплавы и плавка". - Учебник для студентов вузов. — М.: Академия, 2004. — 336 с.

13. Raichenko A.I., Derevyanko A.V., Popov V.P., Vishnjakov L.R., Moroz V.P. Activating Action of an Electric Current on the Penetration of Molten Metal into Surface Defects of Materials of a Diverse Nature // Powder Metallurgy and Metal Ceramics. - 2003. - V. 42, No 3-4. - P. 213-216.

14. Попов В.П., Райченко А.И., Вишняков Л.Р., Мороз В.П., Красовский В.П., Горобинская В.Д., Деревянко А.В. Безвакуумная пропитка в системах металл-неметаллический наполнитель под действием электрического тока. - Сборник тезисов докладов международной конференции "Перспективные материалы 99" (ПМ-99). – Киев. – 1999. – 4-7 октября. – с. 115.

АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ, ВЛИЯЮЩИХ НА СОСТАВ ВОДОРΟΣЛЕВОЙ ФЛОРЫ БОЛЬШОГО НАМАНГАНСКОГО КАНАЛА

Икрамов Нуриддин Боходирович

Преподаватель

Тухтабоева Юлдузхон Абдусатторовна

к.б.н.

Наманганский государственный университет

г.Наманган, Узбекистан

Введение. Факторы, влияющие на развитие водорослей в экологической среде, изучаются в тесной связи с абиотическими и биотическими факторами, которые не участвуют в деятельности живых организмов. Абиотические факторы являются ограничивающими, что определяется устойчивостью водорослей к воздействию этих факторов.

Цитоплазма водорослей состоит из 85-90% воды. Хлоропласты и митохондрии также содержат не менее 50% воды. Для большинства водорослей вода является постоянной средой обитания. Некоторые из сине-зеленых водорослей сохраняют свою жизнеспособность, даже если у некоторых зеленых водорослей происходит обезвоживание. Гербарий *Nostoc commune Elenk* развился через 107 лет, когда увлажнил и восстановил клеточный метаболизм. Есть виды водорослей, принадлежащих к роду *Homohydris Ulothrichales*, которые обычно растут в областях, которые постоянно влажные.

Цель работы. Целью исследования является изучение каналов альгофлоры, таксономии, влияния факторов окружающей среды на ее формирование и роли водорослей в оценке экологического и санитарного состояния воды.

Материалы и методы. Не так много исследований было сделано по изучению альгофлоры канала. Тем не менее, исследования в Центральной Азии и Узбекистане служат основой и объектом современных исследований. Информация об альгофлоре рек, таксономии, влиянии факторов окружающей

среды на ее формирование и роли водорослей в оценке экологического и санитарного состояния воды от зарубежных ученых J. Komarek, J. Kostovsky, J. Mares, J. Johansen (2014), B. Zarei Darki (2004), Н. Абдель-Рауф, АА Аль-Хомайдан, И.Б.М. Ибрагим (2012), Болотова Н.Л. (2017), Ш.И.Коган (1985), Горбулин О.С. (2017), Е. Охвачены работы Патова (2017) и другие.

Объект исследования - каналы, протекающие через Среднюю Азию. Водоросли и гидробиологические методы в основном используются в исследованиях.

Результаты и обсуждение. Соленость и минеральное содержание воды является одним из важных факторов, влияющих на распространение альгофлоры. Данные о минерализации азота, серы и фосфора в водах Большого Наманганского канала и реки Нарын, которые он получает, приведены в таблице ниже (таблица 1).

таблица 1

Некоторые химические показатели вод Нарынского и Большого Наманганского каналов (в мг / л). (Информация Наманганского областного комитета по охране природы)

Водоемы		Года	pH	N- NO ₂	N- NO ₃	N- NO ₄	SO ₄	PO ₄	минерализации	твёрдый
Нарын		2017	7,1	0,015	2,55	0,039	89,5	0,20	602	6,5
НБК	Начало		7,1	0,016	2,39	0,031	84,2	0,20	600	6,5
	Конец		7,1	0,016	2,78	0,033	86,4	0,20	710	7,05
Нарын		2018	7,1	0,022	2,9	0,152	89,4	0,23	653	6,7
НБК	Начало		7,1	0,023	3,4	0,158	87,2	0,23	653	6,7
	Конец		7,1	0,027	3,9	0,201	96,9	0,24	729	7,07
Нарын		2019	7,1	0,030	3,3	0,160	92,3	0,24	721	6,9
НБК	Начало		7,1	0,025	3,5	0,162	90,1	0,25	680	7,1
	Конец		7,1	0,032	4,1	0,204	99,2	0,25	733	7,16

Из таблицы видно, что уровень минерализации в верхнем и нижнем течении реки к 2019 году увеличился по сравнению с предыдущими годами. Это объясняется влиянием загрязнения воды и антропогенных факторов на протяжении многих лет [1; 27-30], [2; 214-218].

Кислотность воды (рН) является одним из важных факторов окружающей среды в распространении таксонов у альгофлоры. Устойчивость водорослей, принадлежащих к разным таксонам, к изменениям кислотности воды (рН) аналогична устойчивости к изменениям минерализации и солености. В зависимости от кислотности водной среды, те, которые находятся в щелочных условиях, называются алкалофилами, а те, которые находятся в кислых условиях, называются ацидофилами. Флора водорослей в Большом Наманганском канале низка у алкалофилов и ацидофилов, так как кислотность воды не изменилась с рН 7,1 до конца канала. Были обнаружены только представители семейства *Desmidiaceae*.

Биогенные вещества. Наличие макро- и микроэлементов, в которых растут водоросли, является фактором их развития. Биогенные макротрофные вещества широко усваиваются водорослями. Азот и фосфорные элементы играют здесь важную роль. В слизи, которая окружает кальциевую клетку, магний в большом количестве накапливается в хлорофилле. На микроэлементы особенно влияют железо, марганец, цинк, медь, бор, кремний, кобальт, молибден, хлор, ванадий [6; 248-278], [5; 125].

Недостаток альгофлоры в фитопланктоне каналов Центральной Азии объясняется мутностью воды по данным А. М. Музаффарова (1965), Эргашева (1974). Кроме того, в литературе утверждается, что скорость турбулентного потока в каналах, которые получают воду из горных рек, также не позволяет развиваться водорослям. Аналогичная ситуация существует в Большом Наманганском канале [3; 45-48], [4; 43].

Температура является важным фактором географического распределения альгофлоры в ее развитии в течение сезонов года и во многих случаях оказывает косвенное, а не прямое влияние. Поскольку температурный оптимум разных таксонов не одинаков, их состав меняется в зависимости от сезона. Вегетация альгофлоры в наших условиях начинается в первой половине марта. Самая высокая температура, при которой растут водоросли, приходится на «горячие» источники, колеблющиеся от +90 до + 930С. Минимальная

температура такова, что вода богата минералами и не замерзает даже при -7-80 ° С. К эвритермическим видам, которые могут расти в широком диапазоне температурно-зависимых условий, относятся водоросли из разреза Chlorophyta Большого Наманганского канала, а также стенотермы с большими колебаниями температуры, а также мезофильные группы [1; 27-30].

Альгофлора-содержащие эвритермы, идентифицированные из Большого Наманганского канала, включают *Aphanothece clathrata* (West & G.S.West 1906), *Gomphosphaeria aponina* (Kutziing 1836), *Anabaena cylindrica* (Lemmerman 1896), *Aphanizomenon flos-aquae* (Ralfs ex Bornet & Flahault 1886), сечение-Cyanophyta, *Melosira italica* ((Ehrenberg) Kutziing 1844), *Cyclotella kuetzingiana* (Thwaites 1848), *Synedra ulna* (Kutziing 1844), *Cladophora glomerata* ((Linneus) Kutziing 1843), *Pediastrum duplex* (Meyen 1829)-Chlorophyta. Эта группа водорослей широко распространена вдоль канала в течение периодов, отличных от зимы.

Из 212 водорослей таксонов, обнаруженных в Большом Наманганском канале, 37 вида (0,17 %) являются криофильными группами. Эти водоросли развиваются в канале поздней осенью, зимой и весной. Они также были обнаружены в наших образцах при температуре воды от 12–16С до +2-+4С. *Oscillatoria irrigua* (Kutziing ex Gomont 1892), *Oscillatoria terebriformis* (Agard ex Gomont), *Phormidium foveolarum* (Gomont 1892), *Hydrurus foetidus* ((Villars) Trevisan 1848), *Melosira distans* ((Ehrenberg) Kutziing 1844), *Diatoma hiemalis* ((Roth) Heiberg 1863), *Cymbela affinis* (Kutziing 1844), *Navicula radiosa* (Kutziing 1844), *Euglena proxima* (P.A.Dangaerd 1902), *Ulothrix zonata* (Kutziing 1833), *Cladophora glomerata* ((Linneus) Kutziing 1843). Температурный фактор оказывает существенное влияние на распределение таксонов во флоре водорослей Большого Наманганского канала. В связи с тем, что температура является основным фактором, влияющим на формирование сезонов, мы описали в отдельной главе в нашей диссертации (таблица 2), [2; 214-218].

Распределение термофильных, мезофильных, криофильных групп во флоре водорослей Большого Наманганского канала

Отдель альгофлоры	Количество общие видов	Процент	Термофилы		Мезофилы		Криофиллар	
			Количество видов	Процент	Количество видов	Процент	Количество видов	Процент
Cyanophyta	60	0,283	16	0,27	30	0,50	14	0,23
Rhodophyta	1	0,004	1	100	-	-	-	-
Chrysophyta	3	0,014	1	0,33	2	0,67	-	-
Bacillariophyta	85	0,401	23	0,27	47	0,55	15	0,18
Dinophyta	2	0,009	-	-	2	100	-	-
Euglenophyta	9	0,042	2	0,22	6	0,67	1	0,11
Chlorophyta	52	0,245	10	0,19	35	0,68	7	0,13
Общая	212	100	53	0,25	122	0,58	37	0,17

Трофические факторы влияют на системный состав альгофлоры в водоемах. В водной экосистеме водоросли являются создателями органического вещества. Поэтому потребители питающихся водорослями в растущей экосистеме также влияют на их распределение и количество. В литературе недостаточно данных о видах беспозвоночных и позвоночных, питающихся водорослями Большого Наманганского канала, их численном распределении, питании [3; 45-48], [5125].

Эта группа водорослей снижает свою удельную массу, чтобы выжить на поверхности воды (образуя масло в водорослях деления *Bacillariophyta*), образуя различные опухоли (у водорослей семейства *Scenedesmaceae* подразделения *Chlorophyta*), хивчинов (семейство *Volvocaceae* подразделения *Chlorophyta*). Большинство планктона имеют небольшие размеры. Планктон большого Наманганского канала не так богат по видам, как в других каналах. Одноклеточные конолиальные формы отделов *Chlorophyta* и *Cyanophyta*, особенно таксоны *Volvocales*, отряд *Protococeales*, *Pediastrum*, *Scenedesmus*,

сине-зеленый *Microcystis*, *Anabaena*, *Aphanizomenia* и подобно *Glooth*. В фитопланктоне мало делений таксонов *Ceratium*, *Peridinium*, *Euglenophyta*, *Bacillariophyta* из отдела *Dinophyta* [1; 27-30].

В водах Большого Наманганского канала чаще встречаются прибрежные породы, *Ulothrix zonata*, *Hydrurus foetidus*, *Bangia atropurpurea* и особенно *Cladophora glomerata* *C. fracta*. Таксоны, принадлежащие к семействам *Ulothrix*, *Oedogonium*, *Aphanothece*, *Hydrurus*, *Characium*, *Gomphonema*, *Lyngbya*, *Oscillatoria*, *Calothrix*, *Microcoleus*, *Achnanthes*, *Cocconeis* широко распространены в части тела, покрытой слизью [5; 125], [6; 248-278].

Выводы. По нашему мнению, водопады, построенные на берегах канала, имеют особые экологические условия. При погружении его в воду образуется своеобразная альгофлора, место, где вращаются бабочки, покрыто темно-коричнево-зелеными диатомовыми водорослями. В наших собранных образцах было идентифицировано 42 вида: 28 видов из отдела *Cyanophyta*, 6 видов из отдела *Bacillariophyta*, 7 видов из отдела *Chlorophyta* и 1 вид из отдела *Rhodophyta*. К ним относятся *Phormidium molle* (Gomont 1892), *Ph.tenue* (Gomont 1892), *Ph.subfuscum* (Kutziing ex Gomont 1892), *Ph.papyraceum* (Gomont ex Gomont 1892) из семейства *Phormidium*, наряду с *Diatoma elongatum* ((Lyngbe) C.A.Agard 1824), *Gomphonema parvilius* наряду с *Plactonema terebrans*, *P. Notatum*, *Lyngbya aestuarii* наиболее распространенный. Приведенные выше цифры показывают, что среди видов, относящихся к 4-му отделу, виды, относящиеся к подразделению *Cyanophyta*, были наиболее распространенными и преобладающими. Это объясняется тем, что абиотические и биотические условия для видов, принадлежащих к этой категории, достаточно затронуты.

Таким образом, развитие и распространение альгофлоры в Большом Наманганском канале, анализ факторов, влияющих на него, показывает, что на водоросли, образующиеся в этом водохранилище, влияет множество различных абиотических и биотических факторов окружающей среды. Водоросли объясняются тем, что они формируют различные приспособления к ним.

Использование литературы

1. Алимжанова Х.А. Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов. Ташкент, “Фан”. 2007.- С.27-30.
- 2.Зеров Д.К. Очерк филогении бессосудистых растений. Киев, “Наукова думка”. 1972.– С. 214-218.
- 3.Эргашев А.Э.К. Формированию альгофлорыискусственных водоемов Средней Азии. ВКН.: Споравые растения Средней Азии. Тошкент.“Фан”. 1969.– С.45-48.
4. Буриев С.Б. Микроводоросли как очистители сточных вод и объекты для разработки эффективных водоохраных биотехнологий: Автореф. дис.докт. биол.наук. Ташкент. 1993. -43 с.
5. Алимжанова Х.А., Шайимкулова М.А. Альгофлора реки Акбууры и ее значение в оценке качестве воды. – Ташкент. 2008. 125-с.
- 6.Виноградова К.Л., Голлербах М.М., Зауер Л.М., Сдобникова Н.В. Определитель пресноводных водорослей СССР. Вып. 13. Зелёные водоросли. Chlorophyta: Классы Сифонокладовые, Сифоновые. Siphocladophyceae, Siphonophyceae. Красные водоросли – Rhodophyta.Бурые водоросли – Phaeophyta. Л.: Наука. Ленинградское отделение. 1980. –С.248-278.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ В ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Чернета Валерій Миколайович,
старший викладач кафедри БЖД
Самосієнко Ярослав Богданович

Студент

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Вступ. Одним із джерел формування змісту освіти є культура. Культура визначає фактори відбору матеріалу, принципи конструювання та побудови його у відповідну структуру. Саме ця структура визначає безпеку життя і спосіб її ведення у всіх галузях життя людини. Одним із них є саме екологічна безпека.

У погіршенні екологічної ситуації найчастіше звинувачують різноманітні підприємства, які викидають у повітря шкідливі речовини. Так, дійсно підприємства найбільше забруднюють навколишнє середовище, але не тільки вони є винуватцями екологічних проблем. Кожен з нас вносить свою краплю в цю справу: викидаючи сміття, вирубуючи дерева на новорічні свята, забруднюючи водойми хімікатами тощо.

Питання погіршення екології на сьогоднішній день гостро стоїть не тільки в Україні, а й у міжнародному співтоваристві. За даними доповіді експертів Програми ООН з навколишнього середовища і Європейської економічної комісії Організації понад 95 відсотків міських жителів Європи дихають повітрям, рівень забрудненості якого перевищує норми, допустимі Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Більш ніж півмільйона європейців передчасно вмирають саме з цієї причини[1].

Також згідно ще однієї доповіді – Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) забруднення повітря, води і ґрунту, шкідливі хімічні речовини, зміна клімату та ультрафіолетове випромінювання викликають

більше сотні захворювань. У їх числі – неінфекційні хвороби, такі як інсульт, рак і хронічні захворювання дихальних шляхів[2].

Сучасну екологічну ситуацію, в якій зосереджена загроза всьому суспільству і світу природи вже неможливо вирішити тільки за допомогою вдосконалення техніки і екологізації наявних технологій. Необхідно змінювати всю систему споживчого мислення, світорозуміння, психології, виховання і безпеки людини. Виходячи з даного розуміння, стає актуальним поняття «екологізація культури безпеки», під якою розуміють процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією відносин між суспільством і природою, які виникають в духовному і матеріальному житті в умовах сформованої екологічної кризи.

Без нової системи поглядів на світ, без екологічної етики і психології майбутні покоління як біологічний вид приречені на фізичне і духовне знищення. Рішення екологічних і соціальних проблем як глобального, так і регіонального характеру можливо тільки за умови створення нового типу екологічної безпеки і, відповідно, екологізації освіти відповідно до актуальних потреб особистості і суспільства в цілому.

Метою дослідження стало виявлення формування і розвитку екологічної культури безпеки в умовах сучасного життя студентів технічного ВНЗ.

Методи дослідження визначалися методологічними засадами, цілями, сутністю поставлених теоретичних і практичних проблем, а також особистісно-діяльнісних і компетентнісних підходами, реалізованими в дослідженні. У зв'язку з цим використовувалися наступні методи:

- теоретичного рівня: теоретичний аналіз і вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, законодавчих актів в галузі безпеки, нормативних і програмно-методичних документів;
- емпіричного рівня: спостереження, бесіда, опитування, самооцінка та експертна оцінка, педагогічний експеримент.

Результати та їх обговорення. Отже, зосередимо увагу на об'єкті теоретичного дослідження - екологічної культури безпеки студентів технічного ВНЗ.

Екологічна безпека – такий стан навколишнього середовища, при якому стає неможливим погіршення екологічного стану і виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека – це компонент національної безпеки, що забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних чи потенційних загроз, які створюються антропогенними чи природними чинниками відносно навколишнього середовища.

Екологічна безпека може бути розглянута в глобальних, регіональних, локальних і умовно точкових межах, у тому числі в межах держав і будь-яких їхніх підрозділів. Фактично вона характеризує геосистеми (екосистеми) різного ієрархічного рангу – від біогеоценозів (агро-, урбоценозів) до біосфери загалом. Екологічна безпека обмежена часом й розмірами акцій, що проводяться в її межах: короткочасна дія може бути відносно безпечною, а довготривала – небезпечною, локальні зміни майже нешкідливі, а широкомасштабні – фатальними. Екологічна культура безпеки – це сукупність певних властивостей навколишнього середовища і створюваних цілеспрямованою діяльністю людини умов, за яких з урахуванням економічних, соціальних чинників і науково-обґрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери утримуються на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на навколишнє середовище і негативні зміни, що відбуваються в ньому, забезпечується збереження здоров'я життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і наступних поколінь. Першочерговими постають питання збереження генофонду людства, виживання, забезпечення права на життя і сприятливе природне середовище.

Об'єктами екологічної безпеки є все, що має життєво важливе значення для суб'єктів безпеки: права, матеріальні та духовні потреби особистості,

природні ресурси та довкілля як матеріальної основи державного та суспільного розвитку.

Суб'єктами екологічної безпеки є індивідуум, суспільство, біосфера, держава.

Хотілося б докладніше розглянути всі компоненти екологічної культури в контексті функцій формування їх в технічному ВНЗ.

Один з важливих компонентів екологічної культури безпеки студентів технічного ВНЗ - екологічну свідомість. Становлення екологічної свідомості характеризується такими ознаками, як глобальність, переосмислення всіх основних світоглядних питань, опора на науку, з'єднання її з гуманістичними цінностями, здатність піднятися над своїми інтересами заради інтересів більш широких суспільних верств, прагнення діяти в ім'я збереження природи, порятунку життя на планеті. Можна виділити чотири напрямки становлення екологічної свідомості:

Таблиця 1

Напрямки становлення екологічної свідомості

Напрямок	Опис
наукове	прагнення реалізувати на практиці знання в існуючих в природі зв'язках в тому, як можна уникнути їх порушення в ході виробничої діяльності
економічне	усвідомлення економічну невинноватість виробничої діяльності, яка руйнує природу
культурне	бажання зберегти природу як елемент культурного середовища
політичне	прагнення особистості створити умови, відповідні гідності людини

Таким чином, екологічна свідомість - це форма свідомості, що знаходиться в стадії формування, яка включає в себе сукупність ідей, теорій, поглядів, мотивації, що відбивають екологічну сторону суспільного буття, а

саме, реальну практику відносин між людиною і середовищем його життя, між суспільством і природою.

Величезну роль у формуванні екологічної свідомості студентів технічного ВНЗ грає викладацький склад, який безпосередньо формує ставлення до навколишнього середовища, допомагає вибирати екологічно доцільні стратегії [3].

Екологічна поведінка студентів технічного ВНЗ формується знову ж під безпосереднім впливом викладацького складу. Мотивація в цьому питанні відіграє центральну і чільну роль. Мотиви в своєму розвитку проходять такі етапи: виникнення, насичення змістом, задоволення.

Так ось «насиченню» мотивів студентів «екологічним змістом» повинна приділятися особлива увага в технічному ВНЗ. Особистий приклад екологічно-грамотного педагога допоможе сформувати потрібну мотивацію і послідовно розвинути і вибудувати всі щаблі екологічної поведінки студентів.

Третій традиційний і обов'язковий елемент екологічної культури - це екологічна освіта. У світовій практиці використовуються дві основні взаємодоповнюючі моделі такої освіти.

Таблиця 2

Моделі екологічної освіти

Модель	Опис
перша модель	введення в зміст освіти на різних рівнях навчального предмета «екологія»
друга модель	екологізація всіх навчальних дисциплін, оскільки екологічні проблеми носять глобальний, міждисциплінарний характер

Саме другу модель на сьогоднішній день реалізують багато технічних ВНЗ, зокрема Придніпровський державний університет архітектури та будівництва. Пов'язано це, по-перше, з тим, що університет, в якому я навчаюся готує будівельників, архітекторів, шляховиків, які, за словами В.І. Вернадського, - «не повинні закривати очі на можливі наслідки їх роботи,

наукового прогресу». Тому екологічна освіта в технічному ВНЗ має характеризуватися міждисциплінарним підходом, включати світоглядні, політичні, моральні, правові, естетичні та інші аспекти формування особистості студентів. Для розгляду екологічних проблем є місце практично у всіх дисциплінах: від філософії і історії до спеціальних дисциплін по кожному напрямку.

На наш погляд, в теперішній час спостерігається недостатній рівень розвиненості екологічної культури безпеки, у першу чергу, в технічних ВНЗ. Звичайно ж, ця проблема зрозуміла: екологічна культура освіти, тим більше в його сучасному варіанті, за історичними мірками ще дуже молода. По суті, воно тільки зароджується.

Дозвіл різноманіття подібних проблем і подальшу увагу до екологічної освіти у вищих технічних навчальних закладах могли б сприяти формуванню його цілісної, науково обґрунтованої структури.

Таблиця 3

Структура екологічної освіти в технічних ВНЗ

Структура	Характеристика
культурологічний	екологічна освіта студента технічного ВНЗ як компонент, органічно властивий його загальній культурі
гуманістичний	формування гуманістичного середовища ВНЗ як умова розвитку екологічної культури та практичної готовності випускника технічного ВНЗ
педагогічний	підготовка кваліфікованих і екологічно грамотних педагогічних кадрів в технічному ВНЗ
екологічний	створення і розвиток навчально-методичної бази для безперервної екологічної освіти на високому професійно-кваліфікованому рівні

Навчальний процес в технічних ВНЗ складається з ряду дисциплін, завдяки яким студент отримує обмежений рівень різноманітних знань. Екологічна освіта - це безперервний процес виховання, навчання, самоосвіти та

розвитку цілісної особистості, спрямований на формування норм моральної поведінки людей.

Ядром екологічної культури безпеки можна вважати:

- національні стереотипи способу життя;
- рівень і структура споживання, стереотипи споживання;
- культурні зразки екологічних уявлень і екологічної поведінки;
- норми і зразки соціальної взаємодії господарських суб'єктів, способи відтворення і трансляції цих зразків;
- організаційні форми існування екологічної культури;
- ступінь реалізації екологічної мети і завершеності самої екологічної діяльності;
- міра інтенсивності освоєння (обробки) екологічного простору.

В результаті проведеного аналізу самого феномена екологічної безпеки і культури, її структури і функцій ми прийшли до висновку, що для її існування як особистісного феномена людині необхідно:

- відчувати себе в нерозривній єдності з усім людством, але зберігати при цьому свою неповторну етнічну самобутність;
- володіти екологічною свідомістю і світоглядом, які переводяться в екологічні цінності і життєві орієнтири;
- свідомо дотримуватися екоорієнтованих морально-етичних принципів, установки, правила і навички природособразної поведінки;
- творчо підходити до організації своєї життєдіяльності з максимальною реалізацією своїх природних здібностей і задатків, що реалізуються в життєвій стратегії, яку можна назвати екособразною.

Цілеспрямовану педагогічну діяльність по формуванню екологічної культури безпеки у майбутніх фахівців в області охорони навколишнього середовища в період навчання у професійній вищій школі можна розглядати як один з найкращих періодів для такої діяльності, так як просторово-часові фактори для цього періоду розвитку особистості складаються якнайкраще, оскільки:

- студентський вік є найбільш сензитивним для розвитку рефлексивних здібностей, осмислення себе в світі і світу навколо себе;
- відбувається професійне становлення особистості, яке можливо звернути на формування екоорієнтованих технологій виробничої діяльності;
- освітнє середовище ВНЗ в змозі забезпечити морально-розвиваючу атмосферу прийняття екологічних цінностей, де можлива організація необхідного спілкування з носіями екологічної культури і де в повній мірі можна здійснити екологічну освіту;
- можна забезпечити безперервний процес формування екологічної культури студентів, починаючи від загальної екоорієнтованої культури до стилю життя, який можна назвати екосообразним.

Позначену таким чином педагогічну діяльність найдоцільніше проводити в рамках педагогічної системи, до побудови якої підійшли з системних позицій. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що на формування даної педагогічної системи впливає ряд факторів, які забезпечують інтегративний підхід до вирішення проблеми, і які були позначені як культурологічні, гностичні, дидактичні, управлінські та особистісно-професійні.

Висновки

Отже, очевидно, що призначення екологічної культури безпеки полягає в екологізації не тільки самої культури, а й усіх інших напрямків суспільного життя: науки, економіки, освіти, новітніх технологій, будівництва і так далі.

Таким чином, під екологізацією можна вважати процес зміни, нормування будь-якої названої сфери у відповідність з тими екологічними вимогами, які пред'являються суспільству в справжній період часу і вважаються нормою, закономірністю.

У висновку хотілося б нагадати про те, що ми - жителі епохи глобальних змін навколишнього середовища. Тільки в наших силах сформувати екологічно культурних, безпечних і грамотних випускників вищого технічного навчального закладу, екологічна свідомість яких в подальшому може виявитися «небайдужим» для природи. Нехай не всі наші випускники стануть

керівниками, які приймають глобальні рішення в області екології. Головне, щоб вони були екологічно культурними й освіченими фахівцями в своїй галузі.

Екологічна культура безпеки, екологічна освіта, екологічна свідомість і поведінку завжди будуть захисно-приспосувальним механізмом виживання людини і суспільства в масштабах планети і нашої неньки України.

Література:

1. <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/219829/index.html#.V58GWia9HXA>
2. <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/212806/index.html#.V58Ggya9HXA>
3. <https://sites.google.com/site/bigplanetgreen/seminary/1-1>

ВМІСТ ГЛУТАТІОНУ В ОРГАНАХ ЩУРІВ ПІД ВПЛИВОМ ДЕЯКИХ ВІТАМІНІВ ГРУПИ В ТА ТІОХРОМУ

Шепотиненко Олександр Володимирович,
Кобзар Олена Сергіївна,
Черкашина Анастасія Андріївна,
Арнаут Олена Іванівна,
студенти біологічного факультету
Чернадчук Сніжана Сергіївна,
к.б.н., доцент кафедри біохімії
Будняк Олександр Костянтинович,
к.б.н., доцент кафедри біохімії
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Антиоксидантна система захисту організму тварин контролює і гальмує всі етапи реакцій утворення вільних радикалів, починаючи від їх ініціації і закінчуючи утворенням гідроперекисів та малонового діальдегіду [6]. Дана система об'єднує в собі низку різних за своєю природою речовин. Кожен із компонентів антиоксидантної системи діє у тісному взаємозв'язку з іншими її структурними елементами, гармонійно доповнює, а в багатьох випадках – підсилює дію один одного. Функціональну основу системи антиоксидантного захисту формує глутатіонова система, складовими елементами якої є власне глутатіон і ензими, що каталізують реакції його зворотного перетворення.

Ефективне функціонування АОС забезпечують вітаміни, вітаміноподібні речовини, а також окремі мікроелементи–метали [1, 2, 3, 6]. Механізми антиоксидантної дії окремо взятих вітамінів, вітаміноподібних речовин та мікроелементів зумовлені особливостями їх хімічної структури, а також специфікою участі в процесах метаболізму.

Так вітаміни групи В є складовою частиною багатьох ферментів, які забезпечують обмін вуглеводів, ліпідів, білків та води. Вони захищають мембрани клітин від токсичного впливу продуктів перекисного окиснення, є антиоксидантами та імуномодуляторами [4].

В останні роки значна увага надається вивченню впливу на організм не лише сумішей вітамінів, які містять в собі не тільки коферментні форми, а також деякі метаболіти вітамінів, біологічна активність яких вважалась відсутньою.

Мета роботи. Вивчення впливу вітамінів групи В та тіохрому на вміст глутатіону в мозку та серці щурів.

Матеріали та методи досліджень. Дослідження проводили на безпорідних щурах-самцях, вирощених в умовах віварію Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, при вільному доступі до їжі і води, а також природному чергуванні добової освітленості. При експерименті були дотримані усі біоетичні норми згідно з Європейською конвенцією «Про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних і наукових цілей».

Досліди проводили на тваринах, розділених на 3 групи:

1 група - контрольні тварини, яким вводили внутрішньом'язово фізіологічний розчин з розрахунку 1 мл на 100 г маси тіла (ФР).

2 група - тварини, яким вводили розчин вітамінного комплексу (вітамін В₁ – 6 мг/кг, вітамін В₂ – 2 мг/кг нікотинову кислоту – 25 мг/кг) (ВК).

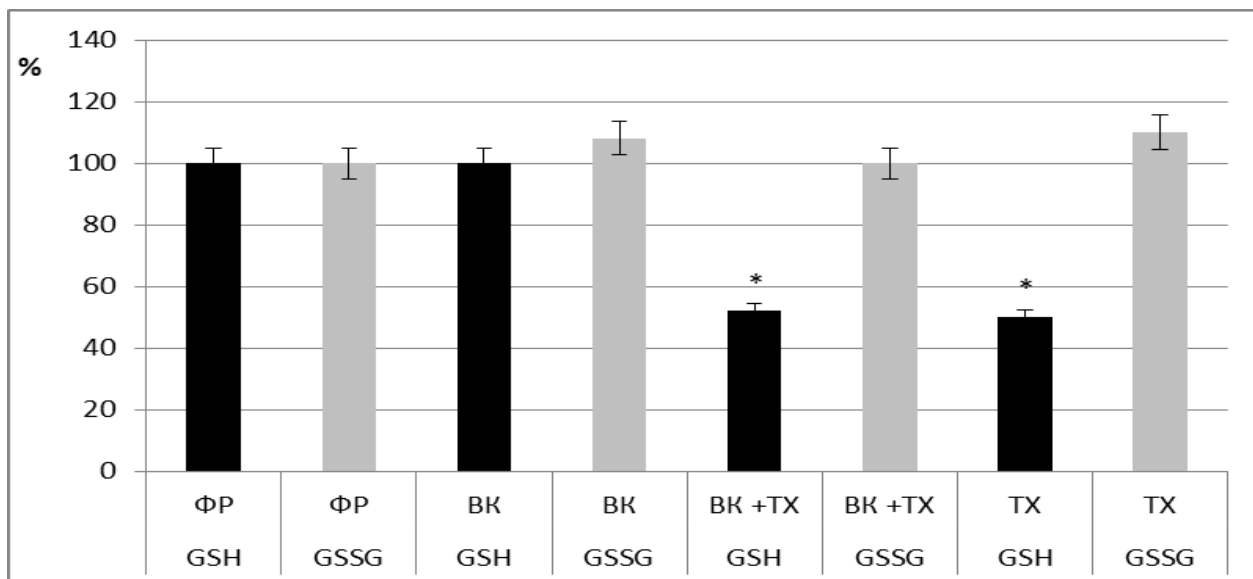
3 група - тварини, яким вводили розчин вітамінно-метаболітного комплексу (тіохром – 6 мг/кг, вітамін В₂ – 2 мг/кг нікотинову кислоту – 25 мг/кг) (ВК+Тх).

4 група - тварини, яким вводили розчин тіохрому – 6 мг/кг (Тх).

Ін'єкції проводили протягом 10 днів.

Принцип методу визначення GSH заснований на тому, що відновлений глутатіон при взаємодії з реактивом Еллмана утворює сполуку з максимум поглинання при 412 нм. Принцип методу визначення GSSG заснований на тому, що окислений глутатіон при взаємодії з реактивом Еллмана (5,5-дітіобіс-2-нітробензойна кислота) утворює сполуку з максимум поглинання при 480 нм [5].

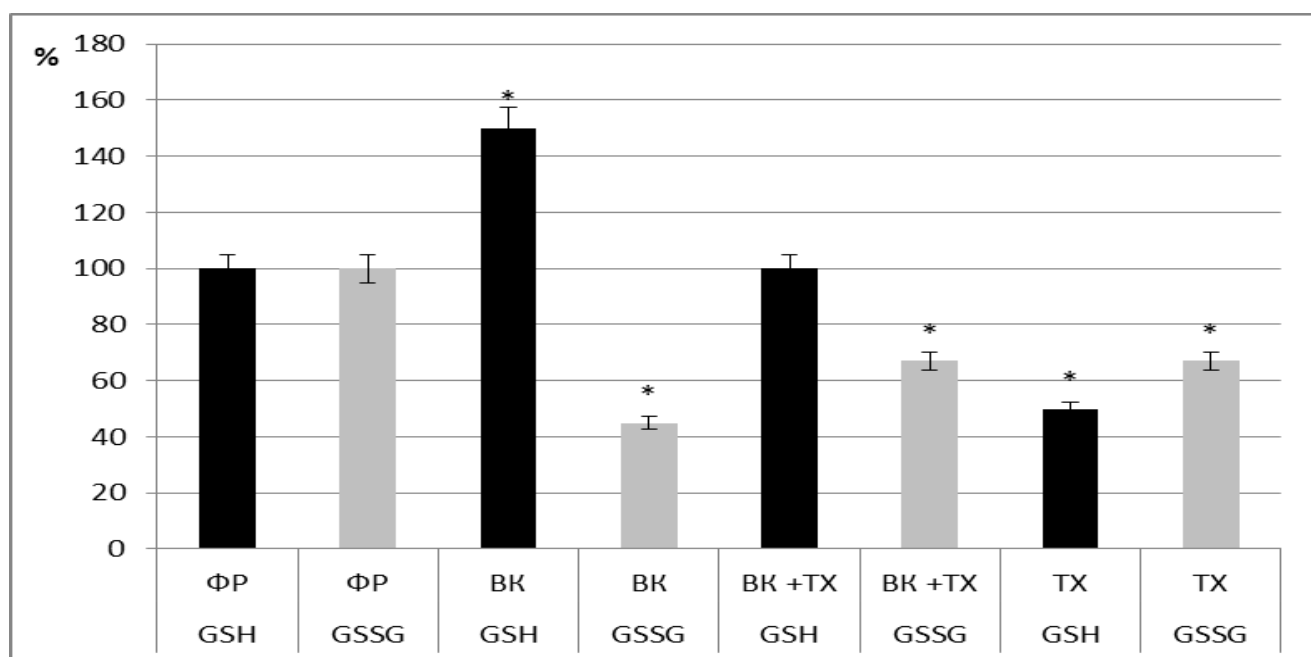
Результати досліджень та їх обговорення. Вміст глутатіону у контрольній групі щурів, яким вводили фізіологічний розчин, прийняли за 100% (рис.1, 2). Дослідження вмісту глутатіону в серці щурів, показало, що ін'єкції з сумішшю вітамінів (БК) не викликали змін вмісту як відновленого, так і окисненого глутатіону (рис.1). Ін'єкції вітамінного комплексу з тіохромом (БК+ТХ) та моноін'єкції тіохрому (ТХ) призводили до достовірного зменшення (на 50 %) відновленого глутатіону. Що стосується вмісту окисненої форми глутатіону, то значних змін не відбувалося відповідно до контрольної групи щурів.

Примітка: * - різниця достовірна по відношенню до показників контрольної групи тварин ($P \leq 0,05$)

Рис. 1 Вміст глутатіону в серці білих щурів за дії вітамінних комплексів різного складу (n=5)

При дослідіах вмісту глутатіону в мозку щурів, ми спостерігали підвищення вмісту GSH і значне зменшення накопичення GSSG (50 %) при введенні вітамінного комплексу, по відношенню до контрольної групи (рис. 2).

Примітка: * - різниця достовірна по відношенню до показників контрольної групи тварин ($P \leq 0,05$)

Рис. 2 Вміст глутатіону в мозку білих щурів за дії вітамінних комплексів різного складу (n=5)

При ін'єкціях вітамінного комплексу з тіохромом лише вміст GSSG зменшився на 35 %.

Введення лише ТХ викликали достовірне зниження як GSH, так і GSSG, по відношенню до контрольної групи щурів.

Аналізуючи отримані дані, можливо припустити існування органоспецифічності дії вітамінів на вміст глутатіону.

Висновок. В результаті проведеного дослідження нами було встановлено, що під дією тіохрому спостерігаються порушення окисно-відновлювальної рівноваги, яка характеризується змінами вмісту глутатіону. Отримані дані, можливо, пов'язані з некоферментною дією метаболітів тіаміну.

Література

1. Pleiner J., et al. Intra-arterial vitamin C prevents endothelial dysfunction caused by ischemiareperfusion / J. Pleiner Atherosclerosis 2008; 197:383–391.
2. Holick M.F. Vitamin D deficiency / M.F Holick N. Engl. J. Med 2007; 357:266–281.

3. Біологія: Навч. посіб. / А. О. Слюсарєв, О. В. Самсонов, В. М. Мухін та ін.; За ред. та пер. з рос. В. О. Мотузного. – 3-тє вурівид., випр. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 622 с.

4. Горбачев В. В. Витамины, микро- и макроэлементы: Справочник / В. В. Горбачев, В. Н. Горбачева. – Минск: Книжный дом: Интерпрессервис, 2002. – 544 с.

5. Горячковский А.Г. Клиническая биохимия. – Одесса: Астропринт. – 1998. – 572 с.

6. Беленічев І.Ф., Коваленко С.І., Дунаєв В.В. "Антиоксиданти: сучасне уявлення, перспективи створення" / Ліки. – 2002. – № 1. – С.25-29.

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

AN UNUSUAL VERSION OF A NEUROGENIC RETINAL TUMOR IN AN ADULT

Artemov Alexander Valentinovich,

Ph.D., Head of the laboratory

State Institution «Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy named after
V.P. Filatov NAMNU»

Odessa, Ukraine

Lytvynenko Marianna Valeryevna

Ph.D., assistant professor

Odessa National Medical University

Odessa, Ukraine

Murzin Vladimir Nikolayevich,

pathologist of the highest category

State Institution «Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy named after
V.P. Filatov NAMNU»

Odessa, Ukraine

Introduction . Retinoblastoma is practically the only malignant tumor of the retina, which is histo-genetically not connected with the outer leaf of the optic vesicle. According to most authors, up to 80% of retinoblastomas are diagnosed in children under 5 years of age. The remaining 20% are detected in children and adolescents up to 10 years. Single descriptions of retinoblastoma are known in adult patients 30-50 years old, made mainly in the first half of the last century .

Given the imperfection of histo-morphological classifications of that period, as well as the fact that these descriptions were made mainly by ophthalmologists, it is difficult to judge the reliability of the diagnosis. One of the most detailed descriptions made in the 60s of the last century belongs to E.F. Levkoeva, who presented two unusual retinal tumors in a man of 47 years and a woman of 52 years. According to the author, both tumors were more consistent with medulloepithelioma, although undifferentiated cells of the retinoblast (neuroblast) type were noted in some places.

Thus, the question of the possibility of developing true retinoblastomas in adults remains debatable.

Aim. The purpose of this study is to use the example of an extremely rare case to analyze the possibility of developing adult neurogenic retinal tumors histogenetically close to retinoblastoma and to pay attention to their morphological features.

Materials and methods. The analysis of data of the clinical observation is carried out. The results of histo-morphological (hematoxylin-eosin stain) and immuno-histochemical studies of an unusual eye tumor removed in an elderly man are presented.

Results and discussion. A tumor of the right eye, clinically verified as intraocular melanoblastoma was revealed in man born in 1959 who came to the ophthalmologic clinic in 2016. Initially the patient refused the proposed enucleation. However, in July 2019, the patient returned again due to acute pain in the right eye. A clinical examination of the right eye revealed edema of the eyelids, a pronounced injection of conjunctival vessels, corneal edema, and a narrow anterior chamber. The fundus for ophthalmoscopic examination was not available. An ultrasound scan was performed that detected a tumor node measuring 20x21x17.3 mm. Left eye without pathological changes.

Enucleation of the right eye was performed. Microscopic examination revealed a tumor that performs almost the entire cavity of the eyeball and is represented by fields of rounded small cells of the lymphocytic type, forming perivascular sockets and rosettes with an abundance of dry necrosis and small calcifications. The bulk of the tumor tissue was localized in the vitreous body and connected with the retina. The invasion of the choroid was determined only on a small extent - in the form of a flattened node with a prominence of up to 1-2 mm.

As a whole the microscopic picture corresponded to that with the retinoblastoma of so-called an undifferentiated type, for which pathognomonic Flexner-Wintersteiner rosettes are not characteristic (Fig. 1).

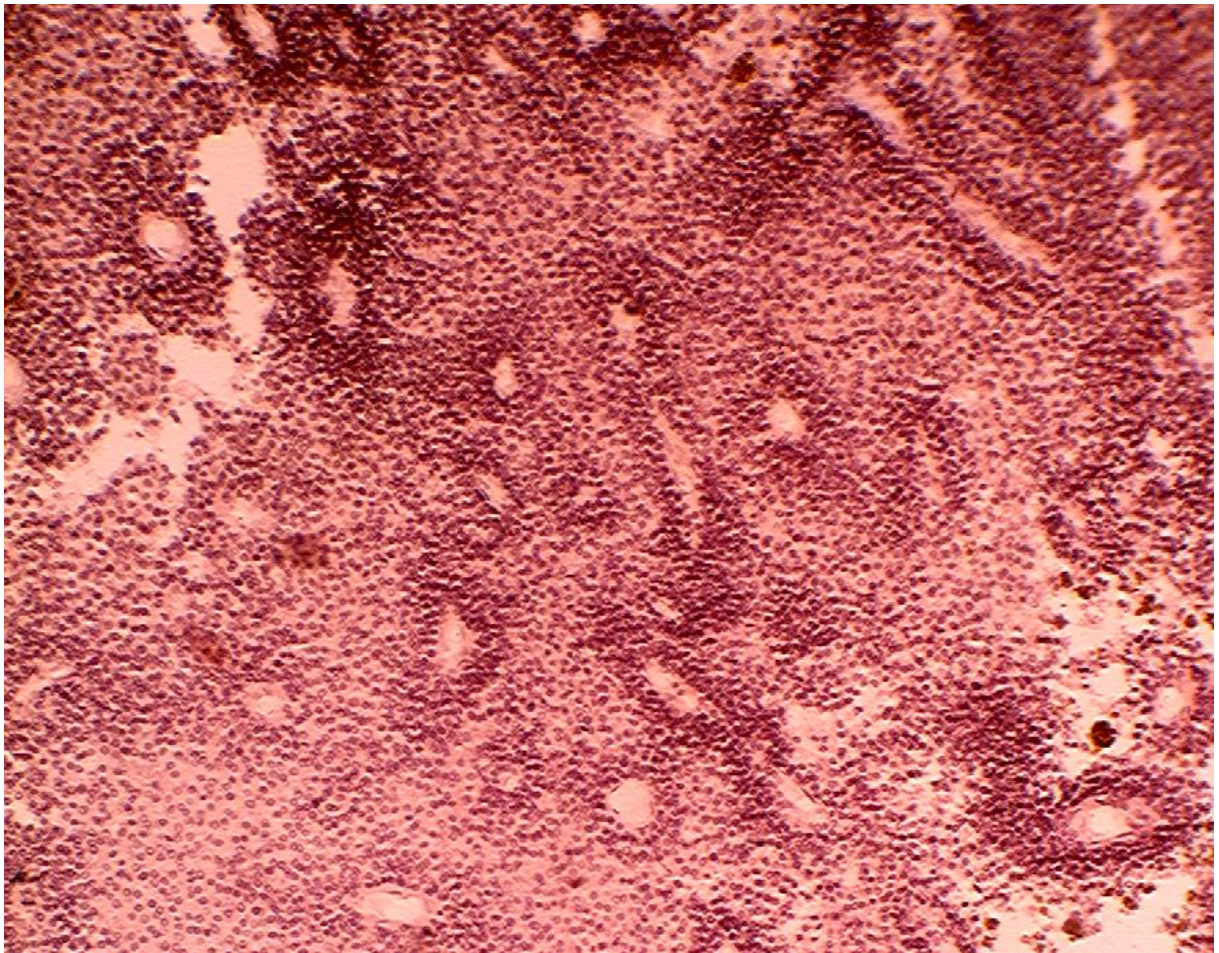

Fig. 1. The microscopic picture of the tumor at low magnification

Thus, the absence of choroidal growth and the nature of histological patterns indicated the retinal origin of the tumor. At the same time, neuro-epithelial patterns characteristic of medulloepithelioma were absent in the tumor, and rosette structures were sporadic and resembled Homer Wright rosettes rather than Flexner-Wintersteiner rosettes typical of retinoblastoma - in the micrograph they are shown by arrows (Fig. 2).

In general, histo-morphological patterns were sufficient to diagnose retinoblastoma. Therefore, the preliminary histo-morphological diagnosis was as follows: low-grade neurogenic retinal tumor with patterns characteristic of retinoblastoma. However, given the patient's age (more than 60 years), it was considered advisable to supplement the histological examination with immuno-histochemical studies. Although there have been isolated descriptions of cases of retinoblastoma in adults, all of them were made in the last century based on

microscopic analysis of tumor tissue.

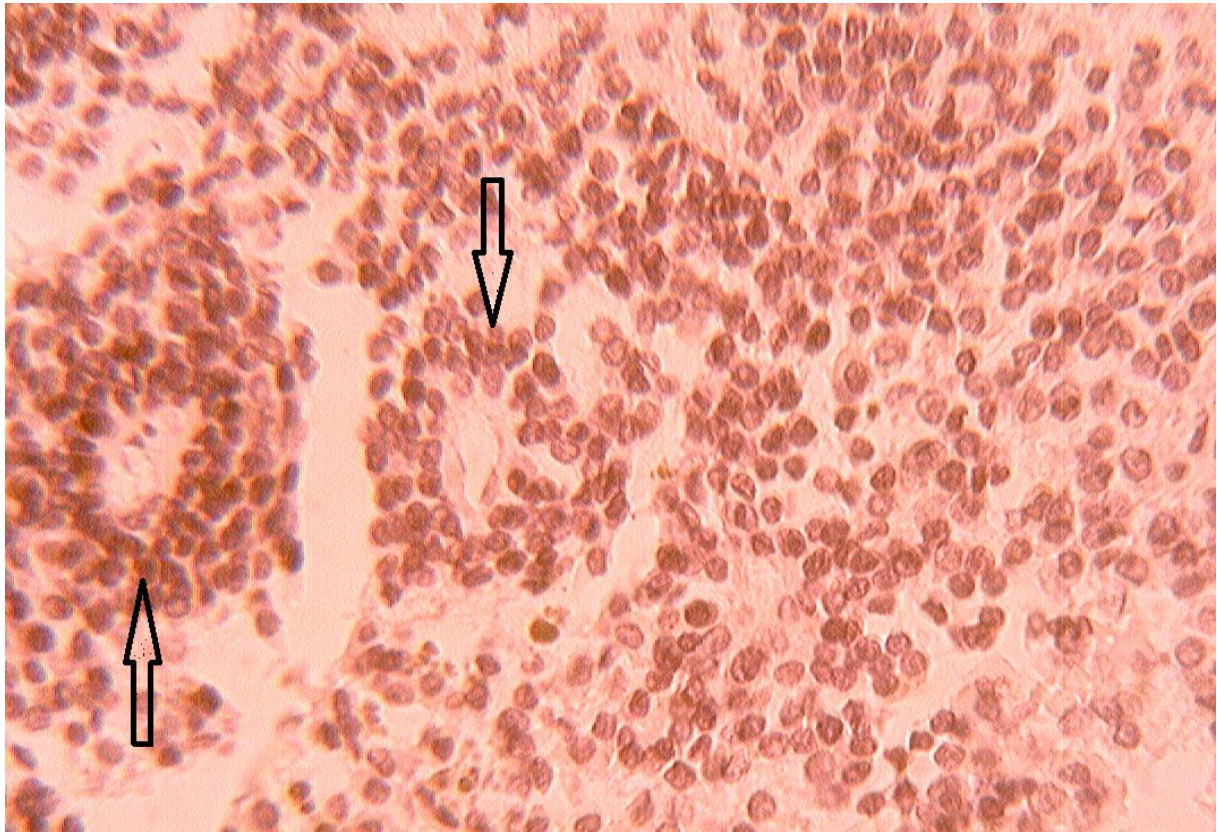

Fig. 2. The microscopic picture of the tumor at high magnification

Immunohistochemical study yielded the following results, which are presented in the table (Table 1). So, probable diagnosis, taking into account the immunohistochemical data: cellular ependymoma of the 2nd degree of malignancy, according to the classification of CNS tumors. Anyway, immunohistochemical patterns testified against medulloblastoma and other tumors of neuroepithelial and neuroectodermal genesis.

Other markers (Neuroblastoma, Cytokeratin MNF-116, Neurofilaments, Sinaptophysin, CD-45, CD-56, CD-99, HMB-45) showed a negative result.

Conclusions. A histomorphological and immunohistochemical study of an unusual intraocular tumor detected in a 60-year-old man and initially clinically diagnosed as uveal melanoma revealed a rare type of neurogenic retinal tumor other than medulloblastoma. Histologically, the tumor is close to retinoblastoma, however, the absence of true Flexner-Wintersteiner rosettes and the immunohistochemical profile do not allow us to uniquely identify this tumor as retinoblastoma. This

observation indicates the need to highlight this type of neoplasm in the classification of eye tumors. The existing gap in the classifications, apparently, is associated with the erroneous verification of tumors of this type as medulloblastoma (medulloepitelioma) or amelanotic melanoma. The illustrations submitted here suggest that without immunohistochemical studies, many of these neoplasms were previously presented as rare variants of retinoblastoma in adults.

Table 1

Immunohistochemical profile of the tumor

Immunohistochemical marker	Result
GFAP - <u>Glial fibrillary acidic protein</u>	+++
Vimentin- type III <u>intermediate filament</u>	++
S-100 protein	++
Ki-67 - proliferative index	2%
EMA -Epithelial membrane antigen	+
Neuroblastoma - <u>type IV intermediate filaments of the cytoplasm of neurons</u>	0
Cytokeratin MNF-116 – first line marker for epithelial tumors	0
Neurofilaments- typeIV intermediate filaments of the cytoplasm of neurons.	0
Sinaptophysin - the major synaptic vesicle protein p38	0
CD-45 - protein tyrosine phosphatase	0
CD-56 - contributes to cell-cell or cell-matrix adhesion during development	0
CD-99- inhibition of cell-extracellular matrix adhesion	0
HMB-45 - antigen for melanoma	0

CORRELATION BETWEEN RANSON'S CRITERIA AND RED CELL DISTRIBUTION WIDTH (RDW) IN ACUTE PANCREATITIS

**Lisova Yelyzaveta Mykolayivna,
Stratienko Kateryna Mykolayivna**

students of medical faculty

Lesnoy Vadym Viktorovich

Ph. D., assistant of the Department of Surgery № 2

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introductions. Acute pancreatitis (AH) is an actual problem of urgent surgery, which has a leading place in the structure of emergency abdominal pathology. Prevention and elimination of organ disorders is a strategic direction of treatment of patients. Screening-diagnosis of severe forms and complications of AP is a very important at an early stage with using integrated scales of different orientations.

In a comprehensive assessment of the severity of the patient's condition is used different in accuracy and timing clinical (scale systems Ranson, BISAP, Glasgow, APACHE II, MODS, SOFA) and biochemical (C-reactive protein, interleukins, neutrophil elastase) methods.

Ranson's criteria is a widely used in clinical practice around the world, but this system has limitations. It includes five points on admission (WBC > 16k, age > 55, glucose >200 mg/dL (>10 mmol/L), AST > 250, LDH > 350) and six points during first 48 hours (Hct drop >10% from admission, BUN increase >5 mg/dL, Ca <8 mg/dL, arterial pO₂ <60 mmHg, base deficit >4 mg/dL, fluid needs > 6L). Evaluation 48 hours after admission is not possible, which may lead to the absence of an early treatment window and increased mortality. The reliability of this method reaches 96%. Ranson's criteria estimates mortality of patients with pancreatitis, based on initial and 48-hour lab values. Ranson's criteria allow to differentiate the form of AP and to predict its further course. Mortality at 3-5 points on a scale is 10-20%, and at 5-6 points – 40%, ≥7 points– 100%.

Erythrocyte distribution width (RDW-CV) is a component of complete blood count, which is a characteristic of erythrocyte anisocytosis (quantitative assessment by size). RDW is an indirect indicator of inflammation and a prognostic marker for determining the risk of mortality in patients with AP.

The **aim** is to study the correlation between the Ranson scale and the RDW in order to improve the treatment outcomes of patients with AP.

Materials and methods. The case histories of 52 patients (random sampling) hospitalized in the surgical department during 2019-2020 were analyzed. There were 23 women (44.3%) and 29 men (55.7%) at presentation. The age of patients ranged from 34 to 73 years, the mean age was 43 ± 1.5 years. Median length of hospital stay was 7 days (range: 5–13 days). Acute pancreatitis was diagnosed by physical examination, elevated plasma amylase ≥ 3 , and visual verification by ultrasonography and/or abdominal tomography.

Results and discussion. Acute biliary pancreatitis was found in 27 cases (51.9%), alcohol-alimentary cases in 18 cases (34.7%), traumatic cases in 5 cases (9.6%) and other etiology cases in 2 cases (3.8%). According to the degree of severity of the AP, the subjects studied were: mild degree - 21 (40.4%), medium degree - 25 (48.0%), severe degree with multiple – system failure - 6 (11.6%).

The average RDW was 14.25% in the heavy group of AP, and the average RDW was 13.6% in patients with mild course of the disease. The difference between the two groups was statistically reliable ($p = 0.004$). The ROC curve for the initial RDW predicts the severe course of the AP plane under the curve (AUC - area under the curve) of 0.648 (95% DI, 0.55-0.74).

Ranson's criteria averaged 4 (range: 3-5) and 1 (range: 1-2) for patients with severe degree and mild pancreatitis, respectively. The ROC curve for the Ranson estimate, which predicts heavy AP, gave AUC 0.625 (95% DI, 0.49-0.77).

Based on the high sensitivity and specificity values generated by the ROC curve, >4 was chosen as the Ranson's criteria line value, and 14% was used as the RDW limit value.

RDW at the time of admission (day 0) correlated with the 48-hour Ranson's criteria scale ($r = 0.22$; $p < 0.002$). On day 0, there was no correlation between the RDW and the 0-hour Ranson ($r = 0.07$; $p = 0.6$).

The average RDW was found to be significantly higher on the Ranson's criteria >4 patient scale than Ranson's criteria <4 patients (14.2% [range: 13.6-15.2%] against 13.8% [range: 12.9-14.6%]; $p = 0.046$).

Conclusions. Objective assessment and selection of therapeutic tactics requires a comprehensive approach using specific and non-specific scales combined with modern visualization techniques. The RDW level can be useful for early prediction of the severity of AP, especially in the early stages of medical care, through its own ease of use and applicability within the first 48 hours. However, further development of the study, with a large sample size, is needed to accurately estimate the predictive RDW value of the AP.

FEATURES OF THE REACTIVITY AND FUNCTIONS OF THE ENDOCRINE SYSTEM IN THE ADAPTATION OF MEDICAL STUDENTS TO THE EDUCATIONAL WORKLOAD

Ogneva Lily,
Ph.D., assistant
Lisina Dariia,
Kompanyets Pylyp
Students
Kharkov National Medical University,
Kharkov, Ukraine

Introductions. The characteristic changes in reactivity of the body have individual characteristics of reactivity in each individual. A modern young person links the importance of health to the possibility of self-fulfilment and effective, successful socialization, and is therefore obliged to work for the preservation of health.

Aim. The aim of the study was to study the lifestyle of the students and to uncover mechanisms for influencing the reactivity of the hormones of the anterior pituitary gland, which stimulate the secretion of adrenal cortex hormones. Health needs to be considered not in static, but in the dynamics of environmental changes and ontogenesis.

Materials and methods. The adrenal glands in the reactivity mechanism are mainly determined by the hormones of the corticosteroids. The adaptation of students to the new social conditions associated with higher education has its own specific features.

The subjects of observation were 184 students of Kharkiv National Medical University. Students were interviewed on the questionnaire we developed. The respondents were for the most part girls between 19 and 21 years of age.

Results and discussion. The adaptation of medical university students to the academic load is accompanied by moderate (medium) anxiety, but some students

(38.4%) experience high situational anxiety, while only 34.3% of students have high personal anxiety.

By the third year of study at a medical university, the majority of students (77.9%) are fully adapted to the workload and the environment due to the activation of the parasympathetic department of the autonomic nervous system, which indicates the use of a more economical way of adaptation for the body. When comparing the dependence of anxiety levels on the level of cortisol in the blood, it was found that visiting students have higher cortisol levels than normal, which, along with the revealed sympathicotonia, indicates the tension of regulatory systems that provide adaptation to a new lifestyle.

Conclusions. The high plasticity of the central nervous system when using physical and mental corrective training allows you to adapt the entire body and its individual systems to increasing physical and psycho-emotional stress throughout the entire educational process. The most energetic efforts of doctors can not guarantee our health. To be healthy, you need to want to become one.

IMMUNOPROPHYLAXIS OF INFECTIOUS DISEASES IN THE CHILDREN'S HEALTH MANAGEMENT SYSTEM

Yaremenko Alyona Vladimirovna

assistant of the department

Moroz Ulana Yuryevna

student

Kharkov National Medical University

Kharkov, Ukraine

Introduction: To date, a primary infectious disease is immunization. According to experts who over the past century the human lifespan thanks to vaccinations, increased by an average of 25 years. In the structure of primary morbidity of children population, infectious diseases account for 5.9% and the overall incidence steadily occupy the second rank position, second only to respiratory diseases. The modern development of immunoprophylaxis in the world has demonstrated fantastic success in reducing the incidence of childhood mortality from graft infections. In recent years in the characterization of children's health, a number of stable negative trends: declining number of healthy children, a growing number of children, forming of chronic pathology from an early age remains significant in a population the proportion of children with disabilities. The steady rise in disease prevalence and incidence in the last five years, a high percentage of refusals of vaccinations increase the risk of spreading a communicable disease until the epidemic. The high percentage of failures not caused by medical outlets, how many negative attitudes in the population toward vaccination, which is supported by a formed "antiprivivochnaya movement." It is therefore very timely and significant works to introduce effective preventive technologies, especially vaccination, which allows to preserve the health of the child population, and this, in turn, should be seen as providing medico-demograficheskoe the security of the region and the country as a whole. With the introduction of innovative vaccines, a practice has arisen the need to expand the immunization schedule. However, not enough studied the effectiveness of

different tactics of immunization, not the optimum age to vaccinate children and duration of postvaccinal immunity.

Objective: to develop and implement a regional calendar of preventive vaccinations, to raise the health, social and economic importance of immunization in the control system of children's health.

Research methods:

1) Epidemiological method of research. To analyze population coverage, vaccination was used the automated information system "vaccinal prevention", which includes software to control the state of previtali of the population: "arm-immunologist" and "arm - vaccination." The analysis of the results of the annual monitoring of the tension postprevious immunity to such infections as diphtheria, tetanus, pertussis, influenza, mumps, polio, measles, rubella. The research results are recorded and processed using the software tool "Serology". Also, when analyzing used logs of the laboratory tests, reports of serological, virological and clinical diagnostic laboratories. Assessment of the epidemiological effectiveness of immunization was carried out on the basis of the comparison of intensive indicators total morbidity. A comparative analysis of the incidence of specified infections in deprivity and vaccination period.

2) Clinical immunologicheskieskie research method. In order to assess the immunological efficacy and safety profile of innovative vaccines used for immunization of the child population, we have conducted clinical studies of vaccines against tick-borne encephalitis, influenza, rotavirus, varicella, pneumococcal infection. In carrying out these studies examination of children with an objective assessment of the status of internal organs and systems. In the analysis we evaluated the data of the individual registration cards, diaries observations for each participant of the study, results of serological studies. In the course of the studies carried out serological monitoring of the level of specific antibodies in vaccinated, i.e. the study of the dynamics of formation of immunity to a particular infection in the process of immunization.

3) Virological method of research. For detection in the grip of the virus antigen was investigated ixodid ticks received from people seeking medical help for a tick bite.

The paper presents data on the study 75387 mites. During this same time period, the data on the results of the study batches of ticks collected in the region. The studies were conducted in accordance with the Protocol standardized the operating procedure of the immunoassay studies.

Results and discussion:

- 1) Immunoprophylaxis of infectious diseases in the region is structural-functional macrosystem management children's health, including epidemiological surveillance information, diagnostic subsystems, and monitoring of population immunity.
- 2) Universal tactics of immunization of the child population against infections regardless of their transmission mechanism, regulated by the regional vaccination calendar, provides prevention of infection of children; reduces the severity of clinical manifestations of diseases; the rates of disability, mortality, and leads to the elimination of these infections.
- 3) Innovative vaccines against influenza, rotavirus gastroenteritis, pneumococcal disease, varicella safe for children. On the introduction of these immunobiological preparations, children demonstrate a high degree of immunocompetence, forming a stable post-vaccination immunity.

Conclusions: Immunoprophylaxis is the main method of reducing infectious diseases in the children's population, due to which poliomyelitis has been eliminated in the Kharkiv region, the level of elimination of measles, mumps, rubella, and diphtheria has been achieved. The fundamental element of immunization in the health management system of the region's children is the system of epidemiological surveillance with its information, diagnostic and managerial support, which has a single database on the state of vaccination history of each child and the entire population. Based on the analysis of epidemiological, immunological and economic efficiency, it was found that the basis for the fight against infectious diseases with various transmission mechanisms is immunoprophylaxis. Innovative vaccines against tick-borne viral encephalitis, influenza, rotavirus gastroenteritis, chickenpox, pneumococcal infection have proven high safety and immunological effectiveness.

The high medical, social and economic efficiency of immunoprophylaxis of infectious diseases in children has been established.

Literature

1. Ада, Гордон Вакцины, вакцинация и иммунный ответ / Гордон Ада , Алистер Рамсей. - М.: Медицина, 2002. - 344 с
2. Эпидемиология инфекционных болезней: учеб. пособие / Н. Д. Ющук [и др.]. - 3-е изд., перераб. и доп. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2014. - 496 с.
3. Hagberg H., Wennerholm U. B., Savman K. // Current Opinion in Infectious Diseases». – 2015. - Vol. - № 3. - P. 301-306.
4. Pickering L.K.(ed.) Red book 2000/ Report of the Committee on Infectious diseases. Elk Grove Village/ III/ American Academy of Pediatrics. 2000.
5. Plotkin S., Saliou P. Les Vaccines du 21eme siecle, Le pediatre, 2002; 37(184): 7—18.
6. WHO-recommended standards for surveillance of selected vaccine preventable diseases, 2003 (WHO/V&B/03.01). (Also available from <http://www.who.int/vaccines-documents/DocsPDF06/843.pdf>)

ВПЛИВ ЧИННИКІВ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА СТАН ЗДОРОВ'Я ЕЛЕКТРОЗВАРНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Боярський Мирослав Романович

канд. мед. наук, асистент кафедри гігієни та екології №1

Нестерова Анна Олегівна

Каменська Лідія Едуардівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

г.Харків, Україна

Вступ. Слід зазначити що у час новітніх технологій, коли світ не стоїть на місці, промисловість також вносить свій вклад в їх модернізацію, і робітники, за допомогою яких і створюється це "нове", зазнають певного впливу, та на жальне завжди позитивного.

Мета роботи. Задля того, щоб покращити працю і не доводити до тих самих, негативних наслідків, нам, як майбутнім лікарям, потрібно взяти до уваги і провести оцінку здоров'я працюючих на машинобудівних підприємствах, спираючись на стан їхньої нервової, серцево-судинної та дихальної систем.

Матеріали і методи. Клінічні обстеження та статистична їх обробка.

Результати і обговорення. Приймаючи до уваги данні клінічних обстежень електрозварників, які працюють на машинобудівних підприємствах, визначено, що більше скарг неврологічного характеру відмічається у людей з основної групи (функціональні розлади нервової системи) - загальна слабкість, головний біль у скронево-лобних відділах, підвищена дратівливість, утруднене засипання, часте пробудження у нічний час і недостатнє відчуття відпочинку після сну, затемнення в очах при зміні положення тіла. У осіб з контрольної групи цей показник значно нижчий.

Значно різняться ці показники і у осіб з цих груп в залежності від стажу роботи(стаж роботи більше 1 року).

Також звертає на себе увагу тремор заплучених повік та пальців рук, тотальне підвищення сухожильних рефлексів(явище ірітації у руховому аналізаторі), зниження брюшних рефлексів, які замикаються і в надсегментарних рівнях(а не тільки в спинному мозку). Зі збільшенням стажу роботи зростає кількість осіб, які мають зрушення у неврологічному статусі – тремор пальців рук. А у осіб з малим стажем роботи – ціаноз кистей і їх гіпотермія.

При обстеженнях також виявляються, зокрема функціональних розладів нервової системи, вегетативно-судинні дисфункції. Дослідження дають змогу стверджувати , що такі розлади є наслідком впливу виробничих факторів, в тому числі і імпульсного електромагнітного поля.

Про це свідчать наступні скарги:

- поява під час роботи загальної слабкості, сонливості, головного болю;
- на деякі зміни в неврологічному статусі;
- на поступовий розвиток функціональних розладів під час роботи з імпульсними електромагнітними полями без явних на те невиробничих причин для їх виникнення.

Залежно від стажу працюючих спостерігались зміни капеляроскопічної картини, про це свідчать дослідження функціонального стану капілярів. Дослідження стану серцево-судинної системи свідчило про її зміни у електрозварників у порівнянні з контролем.

У зв'язку зі значним навантаженням на верхні кінцівки у електрозварників значно підвищений поріг больової чутливості в обох областях кінцівок.

Також при дослідженні функцій зовнішнього дихання виявлені зміни в емоційно-вольовій сфері у електрозварників, про що свідчать високі проби із затримкою дихання Штанге і Саабразе.

Спираючись на вищесказане, можемо думати , що деякі дослідження свідчать на користь певного впливу виробничих факторів на стан працюючих.

Але аналіз даних про стан внутрішніх органів у осіб з основної групи не дозволяє пов'язати більшість захворювань з впливом несприятливих умов

праці. Винятком є зміни серцево-судинної системи, про що свідчать електрокардіографічні дослідження. При їх проведенні виявлено значний відсоток однотипних змін на електрокардіограмах. Оскільки зміни в міокарді були виявлені у більшості молодих обстежених, то їх можна віднести до змін за рахунок несприятливої дії імпульсного електромагнітного поля.

У електрозварників виявлено різкі зміни у системі кровообігу, а саме:

- зниження рівня лейкоцитів у периферійній крові внаслідок дії різноманітних виробничих чинників, особливо імпульсного електромагнітного поля.

Така картина вказує на можливість появи еозинофілії (14 % випадків), нейтропенії (12% випадків) та моноцитопенії (44,5% випадків).

Також проводились дослідження стосовно рівня вмісту молочної кислоти, аміаку, глутаміну та глюкози, в результаті чого були виявлені такі зміни:

- підвищення рівня молочної кислоти, а глутаміну, глюкози та аміаку навпаки.

Різниця даних показників була незначна, а при тривалому контакті робочих основної групи з ЕМП взагалі зникла та набула компенсаторно-приспосувального характеру.

Висновок. Отже, підсумувавши всі вище наведені факти, можемо зробити висновок, що робітники яких обстежували мають знижений імунітет та розлади нервової та серцево-судинної системи, тобто виробничі фактори мають не тільки пристосувальний або функціональний характер, але ще й призводять до виникнень великої кількості захворювань та патологій.

Дані дослідження були проведені виключно з метою попередження виникнення професійних захворювань та введення способів їх профілактики. Вони є дуже актуальними на даний момент, так як існує багато шкідливих професій, які несуть негативний вплив на здоров'я працівників. Тому керівники виробництва зобов'язані звертати на це увагу та впроваджувати різноманітні засоби профілактики та усунення даної проблеми.

ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ РАПТОВОЇ СМЕРТІ НЕМОВЛЯТ (СРСН)

Герасименко Олександр Іванович,

д.мед.н., професор

Герасименко Вікторія Валеріївна,

к.мед.н., доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Вступ. СРСН – головна причина постнатальної смертності в Сполучених Штатах Америки, складає майже 40% випадків смерті немовлят від 1 місяця до 1 року. Щороку від 6000 до 7000 випадків смерті немовлят діагностуються як СРСН у цій країні. Приблизно 1,5 із кожних 1000 живонароджених немовлят щорічно помирає внаслідок СРСН. СРСН – діагноз винятку. Через труднощі у точній діагностиці СРСН і неможливість спостереження достовірних випадків смерті внаслідок СРСН був досягнутий незначний прогрес у скороченні частоти виникнення СРСН. Точні дані про частоту СРСН в Україні на сьогодні практично відсутні.

Мета роботи. Важливим чинником для диференційної діагностики та діагностики СРСН є дані патогістологічного дослідження, які є підставою для аналізу морфо-функціональних змін в органах та тканинах трупів немовлят, що померли раптово.

Матеріал та методи дослідження. Досліджено 87 випадків смерті дітей першого року життя поза лікувальними закладами з метою дослідження комплексу соціально-біологічних показників (житлово-побутові умови, зареєстрованість шлюбу, освіта і соціальний стан батьків, вік батьків, сімейний анамнез, дані перебігу періоду новонародженості, показники постнатального розвитку). Дані були отримані на основі аналізу медичної документації (історій розвитку дітей у поліклініках). Дані макроскопічного і гістологічного дослідження органів були отримані на основі аналізу актів судово-медичної експертизи трупів дітей. Бактеріологічне і вірусологічне дослідження

шматочків тканин легень і трахеї, а також серологічне дослідження сироватки крові проводилися у вірусологічній і бактеріологічній лабораторіях.

Результати та обговорення.

Головний мозок. Вади розвитку у немовлят, що померли внаслідок СРСН, під час макроскопічного дослідження головного мозку не спостерігались. Виразними є набряк головного мозку різного ступеня виразності (100% випадків), який добре помітний під час розтину трупа та під час гістологічного дослідження. Набряк тканини головного мозку спостерігається як у випадку виразного повнокров'я судин мозку, так і у випадку незначного кровонаповнення. М'яка мозкова оболонка дещо набрякла на фоні повнокровних судин, та не має ознак клітинної (лейкоцитарної чи макрофагальної) інфільтрації.

У речовині стовбура головного мозку іноді спостерігаються ділянки скупчення гліальних клітин біля судин – гліоз (Рис. 1), але чіткої закономірності в частоті цього явища немає.

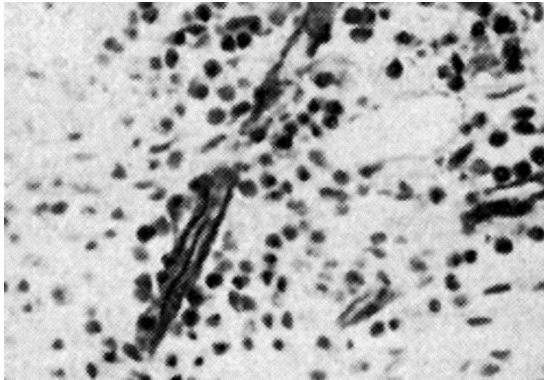

Рис. 1 Стовбур головного мозку немовляти 45 діб, що померло внаслідок СРС: ділянка збільшеної кількості гліальних клітин. ГЕ. 3б.х400.

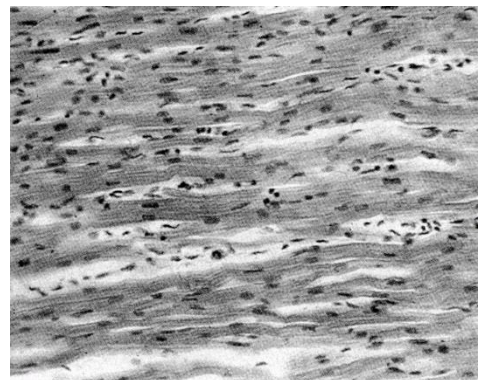

Рис. 2 Міокард немовляти 45 діб, що померло внаслідок СРС: набряк строми. ГЕ. 3б. х200.

Дослідження окремих авторів свідчать, що гліоз є наслідком гіперперфузії тканини головного мозку або тканинної гіпоксії (Naeye R.L., 1976). Але детальний аналіз цього чинника можливий, очевидно, у випадку врахування ступеня зрілості дитини, тому, що на певному етапі формування головного

мозку проліферація глії є закономірним процесом, що сприяє мієлогенезові в центральній нервовій системі.

Загалом, слід зазначити, що специфічних змін у тканині головного мозку, які б були патогномонічними для СРСН, не виявлено.

Серце. У переважній більшості випадків виразних макроскопічних змін у серці немовлят, що померли внаслідок СРСН, не виявлено, за винятком наявності цяткових крововиливів у вигляді петехій під епікардом, які є ознакою гіпоксії, що мала місце в агональному періоді.

Гістологічне дослідження виявило ділянки набряку строми міокарду (Рис. 2). Є ознаки ділянкової дистрофії кардіоміоцитів навіть з ознаками зникання ядер – некрозу, яку часто нелегко відрізнити від авлолітичних процесів, що швидко розвиваються в трупах немовлят. Помітні в окремих випадках ділянки гіпертрофованих кардіоміоцитів. Під епікардом іноді спостерігаються ділянки скупчення лімфоїдних клітин.

Легені. Макроскопічне дослідження свідчить, що в переважній більшості випадків у немовлят, що померли внаслідок СРСН, себплеврально є значна кількість петехій, які свідчать про гіпоксію, що мала місце в агональному періоді. Ці ж діapedезні крововиливи добре помітні й під час гістологічного дослідження.

На розтині помітні ознаки набряку легенів, а під час гістологічного дослідження спостерігаються ділянки набряку та емфіземи. Іноді спостерігаються ділянки з ознаками недорозвиненості легеневої тканини (Рис. 3). В периваскулярних та перибронхіальних зонах у дітей першого року життя часто спостерігається помірна та виразна лімфоїдна інфільтрація (Рис. 4) як прояв напруженого імунітету. Відомо, що в легенях, як нормальна реакція на антигени, які надходять до організму немовляти, розвиваються інтерстиційні зміни як прояв імуноморфологічних реакцій. Саме ці явища й призводять до помилок під час трактування виявлених мікроскопічних змін у легенях немовлят, що померли раптово. Такі зміни часом невірно трактуються як серозно-десквамативна або ж проміжна пневмонія. Але ж вона не мала

відповідних клінічних проявів та й морфологічні зміни мінімальні і не можуть порушити функцію легенів до такого ступеня, щоб настала смерть.

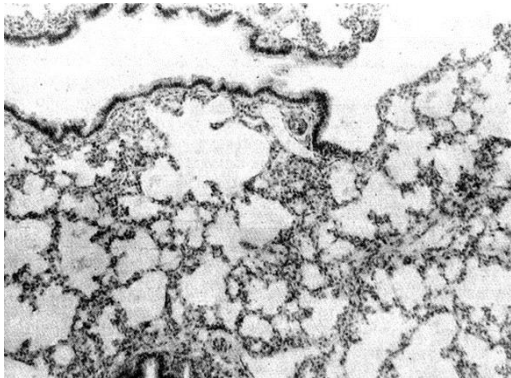

Рис. 3 Легені немовляти 2 міс., що померло внаслідок СРС: ділянки гіпоплазії легеневої тканини. ГЕ. 3б. x200.

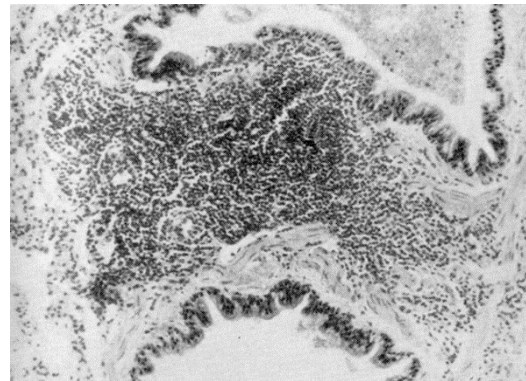

Рис. 4 Легені немовляти 4 міс., що померло внаслідок СРС: перибронхіальне скупчення лімфоцитів. ГЕ. 3б. x200.

А в дітей, що мали уроджені пороки серця часто можна спостерігати в легенях ознаки гемосидерозу.

У випадках пневмонії, в т.ч. гнійної, та гострої респіраторної інфекції (Рис. 5) в лімфатичних вузлах має місце виразне повнокров'я, гіперплазія фолікулів та ознаки каріорексису в центрі фолікулів, але виразна гіперплазія може бути й відсутньою у дітей з ослабленим імунітетом.

У випадках СРСН немає чітких ознак гіперплазії лімфоїдних фолікулів.

Печінка. Найчастіше під час макроскопічного дослідження печінки у немовлят, що загинули внаслідок СРС, виявляється виразне повнокров'я печінки, яке безумовно помітне й під час мікроскопічного дослідження. До характерних знахідок належить виявлення ділянок екстрамедулярного кровотворення (Рис. 6), хоча як відомо це явище можна спостерігати й у немовлят, що загинули від насильницької смерті, а не від СРСН. Але є відомості про те, що екстрамедулярне кровотворення у немовлят розвивається внаслідок хронічної гіпоксії (пороки серця, анемії тощо).

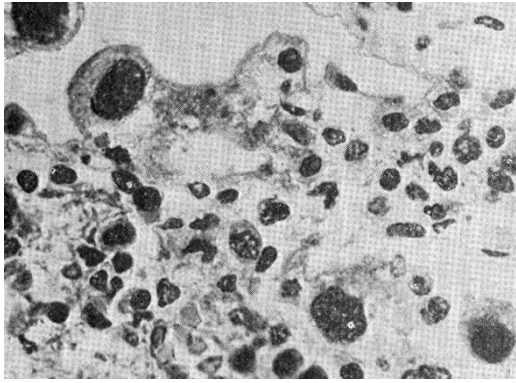

Рис. 5 Легені дитини 10 міс.:
аденовірусна інфекція; пневмонія з
гігантськими клітинами. ГЕ. 3б.х600.

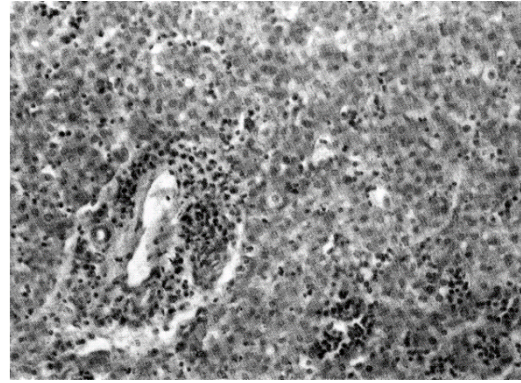

Рис. 6 Печінка немовляти 3 міс., що
померло внаслідок СРС: в
периваскулярній зоні та в паренхімі
печінки є ділянки екстрамедулярного
кровотворення. ГЕ. 3б. х300.

Якщо провокуючим чинником розвитку раптової смерті немовляти була гіпоглікемія, то в печінці спостерігається «спустошення» гепатоцитів – прозора цитоплазма. Як правило, це є наслідком того, що дитину перед нічним сном не годували і до ранкового годування вона не дожила. Як правило, смерть настає у вісні перед ранком. Іноді має місце отруєння немовлят алкоголем через молоко матері чи з їжею, в таких випадках спостерігається типова жирова дистрофія печінки.

Найчастіше в гепатоцитах та в жовчовивідних шляхах виразні морфологічні зміни не помітні, але відносно швидко розвивається автоліз, який слід відрізняти від дистрофії чи навіть некрозу.

Нирки. Макроскопічні зміни в нирках немовлят, що загинули внаслідок СРСН, не помітні. Мікроскопічне дослідження виявило дистрофічні зміни епітелію вивідних каналців нирок (від незначних до виразних) – зернисту та вакуольну дистрофії. Відносно часто (біля 40% спостережень) мали місце ознаки недорозвинення нефронів або лише клубочків (Рис. 7).

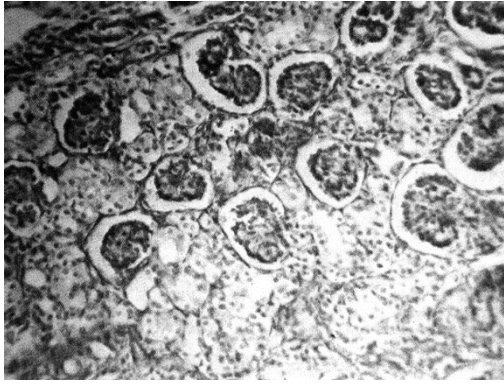

Рис. 7 Нирка немовляти 4,5 міс., що померло внаслідок СРСН: у підкапсульній зоні окремі нефрони в стадії формування (ознака незрілості).
ГЕ. 36. х200.

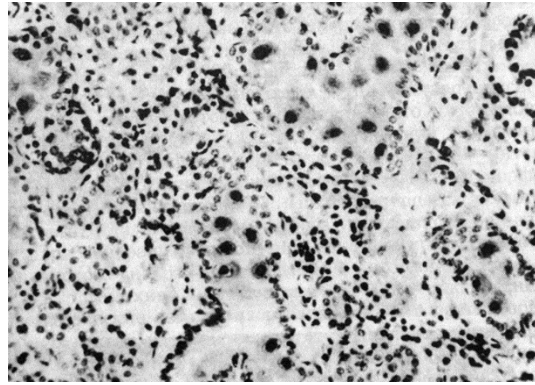

Рис. 8 Слинна залоза дитини 6 міс: цитомегалійний паротит. ГЕ. 36.х300.

Тимус. Об'єм тканини тимуса у немовлят, що померли внаслідок СРСН, доволі варіабельний, але в переважній більшості випадків спостерігався тимус з дещо збільшеними розмірами (понад 15 г). Тимус мав часточкову структуру з капсулою та виразною мережею судин, часто з петехіальними крововиливами під капсулою. Під час гістологічного дослідження помітне повнокров'я, чіткий поділ зон, наявність тілець Гассаля.

Щитовидна залоза. Часто виявляються ознаки повнокров'я. Іноді спостерігаються поряд з “колоїдним” типом структур щитовидної залози ділянки “десквамативного” або перехідного типу, що є ознакою незрілості (недоношеності) дитини.

Слинна залоза. Морфологічне дослідження слинної залози є необхідним через те, що дозволяє виявити цитомегаловірусну інфекцію (Рис. 8), яка може бути причиною смерті дитини. У немовлят, що померли внаслідок СРСН, виразних морфологічних змін у слинних залозах не спостерігалось.

Висновки. Морфологічне дослідження засвідчило, що СРСН має певні патогістологічні особливості: діapedезні крововиливи в тканинах; наявність ознак екстрамедулярного гемопоєзу; ознаки гіпоплазії в окремих органах; ознаки гліозу в головному мозкові; виразну клітинну імунну реакцію в органах

та тканинах. Разом з тим, ці морфологічні зміни не є специфічними, тому СРСН є діагноз винятку, коли раптову смерть немовляти від 7-го дня життя до 1-го року , неможливо адекватно пояснити за даними історії хвороби та розтину або шляхом дослідження обставин смерті та місця події.

ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ КОЖНЫХ ПРОЯВЛЕНИЙ У ПАЦИЕНТОВ С СКВ ПРИ НАЛИЧИИ САХАРНОГО ДИАБЕТА

Самченко Катерина Вадимовна

Студентка

Сухонос Наталия Константиновна

к.мед.н., ассистент

Харьковский национальный медицинский университет

г.Харьков, Украина

Введение. Системная красная волчанка является хроническим аутоиммунным заболеванием, характеризуется гиперпродукцией органоспецифических аутоантител к различным компонентам клеточного ядра с развитием иммуновоспалительного повреждения тканей и внутренних органов. Течение СКВ при наличии сахарного диабета, сопровождается тяжелым течением кожных проявлений и частым присоединением вторичной инфекции.

Цель. Проследить течение кожных проявления при СКВ и сахарном диабете.

Материалы и методы. В данном исследовании мы выделили основную группу, в которую входило 12 пациентов с СКВ и сахарным диабетом. И контрольную группу - 12 пациентов с СКВ, без сопутствующих заболеваний. У всех пациентов наблюдались кожные высыпания: эритема лица по типу «бабочки», фотодерматит кожный, дискоидная сыпь, телеангиоэктазии. Для лечения кожных изменений пациенткам рекомендовалось избегать пребывания под прямыми солнечными лучами: защитная одежда, кремы с солнцезащитным фильтром $SPF \geq 15$. Местное лечение включало в себя: мази и кремы с содержанием ГКС или ингибитор кальциневрина (0,1 % такролимус). Общесистемное лечение: антималярийные ЛС (хлорохин п/о 250 мг 2 × в день, поддерживающая доза 250 мг/сут); ретиноиды (0,5 мг/кг 1 × в день).

Критериями оценки были: тяжесть кожных проявлений, длительность течения, возникновение осложнений.

Результаты и обсуждения. Мы наблюдаем, что у пациентов с основной группы эритема лица по типу «бабочки» выявилась у всех пациентов, в то время как у пациентов с контрольной группы у 8, фотодерматит выявлялся у 9-ти пациентов с первой группы и у 7-ми со второй, кожный васкулит – у 7-ми и у 5-ти соответственно, капилляриты – у 5-ти у 3-х, дискоидная сыпь – у 3-х с основной группы, в контрольной данных проявлений не наблюдалось. Длительность кожных проявления в контрольной группе была дольше в среднем на 7 дней и у 5-ти пациентов возникло осложнение в виде присоединения вторичной инфекции.

Выводы. У пациентов с СКВ течение кожных проявлений проходит сложнее при наличии сопутствующего заболевания - сахарного диабета. И характеризуется увеличением количества кожных проявлений, длительностью их течения и частотой возникновения осложнений.

ВПЛИВ МЕТОДУ АНЕСТЕЗІЇ У ХВОРИХ З КОЛОРЕКТАЛЬНИМ РАКОМ НА РІВЕНЬ ГЛЮКОЗИ ТА КОРТИЗОЛУ КРОВІ

Тенкач Олександр Олександрович

Асист. кафедри

Ярошовець Євгеній Сергійович

Макарчук Вікторія Сергіївна

Студенти

Медичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Вступ. На сьогодні більшість хірургічних втручань все ще супроводжуються недопустимо високою частотою післяопераційних ускладнень і летальних наслідків. Оцінка факторів, зумовлюючих подовження термінів постопераційної реабілітації виявила що найважливішим індуктором дисфункції різних органів і систем (легенева дисфункція, збільшення потреби міокарда в кисні, парез ШКТ, дисбаланс коагуляції та фібринолізу) є хірургічна стрес-відповідь (Kehlet H., 1997; Kehlet H., Wilmore D., 2002). Дане поняття включає в себе сукупність патофізіологічних змін в організмі, викликаних змінами метаболізму та запальними (імунними) реакціями, індукованими операційною травмою.

Матеріали і методи дослідження. виконано проспективне дослідження на базі КНП ЗПЦ ЗОР м. Ужгород. Було вибрано 48 пацієнтів з колоректальним раком зі стадією T2-3 N0M0 та 2-3 класом за ASA. Інформовану згоду отримано від всіх досліджуваних пацієнтів. Хворих (n=48) було поділено на дві групи. Першій групі хворих (n=24) проводилася комбінована анестезія. Виконано епідуральну катетеризацію на рівні Th11-12 за стандартною методикою. Епідурально було введено розчин лонгокаїну 0,25% - 4ml контрольну тест-дозу та 0,125% з комбінацією фентанілу 2 мкг/мл на інфузоматі, з розрахунку 5,5-9,5 ml/h. Індукційний компонент – тіопентал натрію 1% у дозі 3-5 мг/кг в/в. Фентаніл 0,1-0,2 мг в/в. Підтримка анестезії проводилась періодичним введенням (кожні 20 хв) розчином тіопенталу натрію у дозі 2-3 мг/кг. Друга

група (n=24), котрим проводилась лише загальна анестезія за схемою першої групи. Міорелаксація в обох групах проводилась та підтримувалась розчином атракуріуму 0,1-0,2 мг/кг. Виконували оцінку рівня глюкози у крові та кортизолу у слюні до оперативного втручання, під час розрізу шкірних покривів та вранці в 1-у післяопераційну добу. Статистичну обробку здійснено за допомогою програми “STATISTICA 10.0” Парні t-тести використані для оцінки відмінностей між етапами, непарні – для оцінки відмінностей між групами.

Результати. Серед проаналізованих показників рівня глюкози та кортизолу, виявлено, що у першій групі (комбінована анестезія) рівень глюкози складав $4,4 \pm 1,2$ ммоль/л до початку операції, $5,1 \pm 1,9$ ммоль/л в момент розрізу шкіри і $4,6 \pm 1,3$ ммоль/л у першу добу після оперативного втручання. У другій групі (загальна анестезія) $4,4 \pm 1,1$ ммоль/л, $6,9 \pm 1,8$ ммоль/л та $5,7 \pm 1,8$ ммоль/л відповідно. Рівень кортизолу у першій групі до початку операції становив 5,4 нг/мл, в момент розрізу шкірних покривів 6,9 нг/мл, і 6,6 нг/мл у першу добу після оперативного втручання. У другій групі він становив 5,6 нг/мл, 8,2 нг/мл і 7,1 нг/мл відповідно.

Висновки. З огляду на широкий спектр ураження організму в умовах хірургічної стрес-відповіді, її періопераційна модуляція, ймовірно, є однією з найактуальніших проблем анестезіології сьогодення. Проведення комбінованої анестезії, вочевидь, є її ефективним методом.

ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В ОХОПЛЕННІ ВАКЦИНАЦІЄЮ ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ

Яременко Альона Володимирівна

Асистент

Баскакова Анастасія Віталіївна

студент

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Соціальний прогрес та розвиток сучасного суспільства базуються на принципах гідності і цінності людської особистості, що забезпечує дотримання прав людини і соціальну справедливість на усіх рівнях. Такі позиції обумовлюють негайну і остаточну ліквідацію всіх форм нерівності, що суперечать цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй (ООН). Сучасне трактування нерівності передбачає вихід за межі суто економічних параметрів. Окрім економічної нерівності виділяють: нерівність соціальну, політичну і етнокультурну, тож питання рівності і справедливості в охороні здоров'я є актуальними в усьому світі. Стратегії Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) спрямовані на удосконалення системи охорони здоров'я в країнах Європейського регіону через забезпечення справедливого та рівного доступу населення до медичних послуг. Оцінка потенціалу країни та ефективної політичної кампанії обов'язково ураховує критерії, що відображають ефективність діяльності системи охорони здоров'я, серед яких важливе значення відіграють показники малюкової та дитячої смертності. На рівень цих показників впливають різноманітні фактори соціального, економічного, екологічного та біологічного характеру соціальної нерівності. Здорове дитяче населення саме по собі програмує високий людський потенціал країни. Хоча держава і гарантує рівні права і можливості в галузі охорони здоров'я для кожного громадянина, проте нерівність зберігається завдяки ряду факторів, навіть серед дитячого населення. У розрізі теми нерівності по відношенню до

здоров'я, поняття соціального градієнту можна прослідкувати через оцінку охоплення вакцинопрофілактикою дитячого населення країни. Також відомо, що процес вакцинації є актуальною політико-правовою проблемою, на ефективність виконання якого впливають процеси соціальної нерівності серед населення, таким чином підвищуючи показники дитячої та малюкової смертності в країні. Виконанню обсягів повного охоплення вакцинацією дитячого населення заважають процеси соціальної нерівності в суспільстві, що надалі негативно позначається на критеріях ефективності системи охорони здоров'я.

Мета роботи. Визначити тенденції соціальної нерівності в Україні, аналізуючи охоплення вакцинацією дитячого населення.

Матеріали та методи. При виконанні роботи було використано бібліосемантичний метод і метод структурно-логічного аналізу. Для забезпечення комплексного підходу до вивчення тенденцій соціальної нерівності в охопленні вакцинацією дитячого населення опановано основні стратегії програми ВООЗ «Здоров'я – 2020» щодо питань нерівності в системі охорони здоров'я та проаналізовано виконання обсягів планових щеплень дитячого населення України у 2019 році згідно бази даних УКРВАК.

Програма імунізації населення була затверджена ВООЗ ще у 1974 році, з тих пір світова спільнота охорони здоров'я демонструє прихильність до реалізації повного потенціалу вакцинації, докладаючи зусиль, спрямованих на забезпечення широкого поширення вакцин серед населення, незалежно від соціального статусу, економічного положення тощо. Таким чином, передбачається, що соціальний градієнт нерівності не повинен стосуватися питань вакцинації, особливо серед дитячого населення. Програми імунізації в цілому досягають успіхів у світі, але існують труднощі в повному охопленні населення вакцинацією. Наприклад, в 2014 році поставка трьох доз комбінованої вакцини проти дифтерії, правцевого анатоксину і коклюшу (АКДС3) досягла 86% у всьому світі, однак через те, що близько 18,7 мільйона дітей не були вакциновані, існує зростаюча потреба в забезпеченні того, щоб

знедолені групи населення не залишалися позаду. Диспропорція соціально-економічного розвитку регіонів призводить до наявної диференціації стану громадського здоров'я. Ці процеси яскраво відображаються в різниці стану здоров'я дітей серед забезпеченого та бідного населення. З одного боку незабезпечене населення саме по собі більш сприйнятливим до інфекційних захворювань, а з іншого боку тенденція до географічної кластеризації вразливих підгруп може привести до відсутності колективного імунітету. Адже відомо, що багатші підгрупи населення, як правило, мають високий рівень охоплення вакцинацією, тоді як рівень охоплення серед бідніших підгруп варіюється у різних країнах в залежності від відповідної політики в державі. У 2000 році на базі ВООЗ створено Вакцинний альянс – це організація, що займається вирішенням питань соціальної нерівності в охопленні вакцинацією населення у світі. Підхід до розширення охоплення програм імунізації орієнтований на рівність серед населення та повинен враховувати нерівність між країнами і всередині країн, включаючи необхідність охоплення вакцинацією дитячого населення. Глобальний план дій щодо вакцин (GVAP), схвалений 194 державами-членами Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я в 2012 році, сприяє справедливому доступу до вакцин для всіх людей до 2020 року. Досягнення загального охоплення програмами імунізації є важливим внеском сприяння виживанню і здоров'ю дітей в цілому як одним з важливих критеріїв оцінки людського потенціалу. Вимірювання нерівності в охопленні імунізацією між країнами і всередині країн показує, де існують прогалини в регулярному поставленні вакцин і допомагає формувати відповідні підходи для охоплення груп ризику.

Диспропорція соціально-економічного розвитку регіонів України призводить до регіональної диференціації стану громадського здоров'я. За даними дослідників рівень життя населення (ВВП в розрахунку на душу населення і індикатора економічного розвитку) України різниться між різними регіонами більше ніж в 2 рази. У сучасному розумінні соціальна нерівність виходить за суто економічні рамки, різниця у регіонах виражається також і в

суспільних, політичних, етнокультурних позиціях. Відповідно окремі групи населення, в результаті обмеження своїх прав, можуть страждати від конкретного виду нерівності, але найбільш гострі прояви має їх комбінація. Саме через кумулятивний вплив формуються такі вкрай негативні і загрозливі для національної безпеки явища, як відторгнення окремих груп населення від суспільного життя. Скоротити розриви в стані здоров'я справедливим чином можна за допомогою підвищення рівня здоров'я представників груп ризику до рівня здоров'я представників благополучних груп. Для подолання соціально детермінованої нерівності щодо здоров'я необхідні сильна політична прихильність, системний підхід, ефективні системи та узгодженість політики у сфері охорони здоров'я. Принципи справедливості з самого початку необхідні для подолання нерівності серед дитячого населення. За висновком фахівців ВООЗ, більше 200 млн дітей у всьому світі не реалізують свій потенціал, що має величезні наслідки для їх здоров'я і суспільства в цілому. Інвестування в здоров'я і розвиток дітей забезпечує значну частину потенціалу для зменшення несправедливості по відношенню до здоров'я, адже формування здорового середовища, у якому проживає дитина з раннього дитинства - це запорука високого потенціалу покоління. Процес вакцинопрофілактики дітей – це найуспішніший метод створення колективного імунітету задля можливості керування інфекціями, які суттєво можуть знизити кількість дитячого населення, тим самим підірвати здоров'я та кількість майбутнього покоління. Подолання тенденцій нерівності в охопленні вакцинацією дитячого населення є актуальною проблемою на світовому рівні.

Результати та обговорення. Проаналізувавши виконання обсягів планових щеплень дитячого населення України у 2019 році згідно бази даних УКРВАК, слід зазначити, що в цілому показники ,які стосуються здоров'я серед сільського населення значно нижчі за показники серед міського населення країни. Наявний вплив детермінант здоров'я , наприклад: вища освіта, яка превалює серед жителів міст , частіше пов'язана з більш високою оплатою праці, а отже і з більш здоровим способом життя, більшою тривалістю

життя, Стиль життя міського населення пов'язаний із більшою обізнаністю щодо питань здоров'я, вищими показниками охоплення вакцинацією, порівняно з сільським населенням. За 2019 рік найнижчі показники виконання обсягів планових щеплень дитячого населення згідно бази даних УКРВАК виявляються у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Дніпропетровській, Одеській та Львівській областях. Як відомо, у Вінницькій, Волинській та Закарпатській областях превалює сільське населення, звідси низькі показники охоплення вакцинацією дитячого населення і невиконання плану охоплення.

Висновки. В ході роботи опановано основні стратегії програми ВООЗ «Здоров'я – 2020» щодо питань нерівності в системі охорони здоров'я, проаналізовано виконання обсягів планових щеплень дитячого населення України у 2019 році згідно бази даних УКРВАК та визначено:

1. Тема нерівності у сфері здоров'я є актуальною проблемою у світі, що передбачено стратегіями програми ВООЗ «Здоров'я – 2020».
2. Диспропорція соціально-економічного розвитку регіонів призводить до наявної диференціації стану громадського здоров'я.
3. Здорове дитяче населення саме по собі програмує високий людський потенціал країни
4. Вакцинопрофілактика дитячого населення – це найуспішніший метод створення колективного імунітету задля можливості керування інфекціями, які суттєво можуть знизити кількість дитячого населення, тим самим підірвати людський потенціал майбутнього покоління.
5. Глобальний план дій щодо вакцин (GVAP), схвалений 194 державами-членами Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, сприяє справедливому доступу до вакцин для всіх людей до 2020 року.
6. Соціальна нерівність відображається у тенденціях охоплення населення вакцинацією.
7. Охоплення вакцинацією дитячого населення нижче, ніж охоплення міського населення, що зумовлено соціальною нерівністю, зокрема нерівністю у сфері охорони здоров'я.

Література

1. Атлас інфекційних хвороб Андрейчин М.А., Копча В.С., Крамарєв С.О. та ін. / за ред. Андречина М.А. Тернопіль: ТДМУ, 2010. - 248 с.
2. Bosch-Capblanch X. Unvaccinated children in years of increasing coverage: how many and who are they. Evidence from 96 low- and middle-income countries/ X. Bosch-Capblanch, K. Banerjee, A. Burton //T ropical Medicine & International Health. — 2012. — P. 697 710. doi: 10.1111/j.1365-3156.2012.02989.x.
3. Hebert C.J. Lessons learned and applied: what the 20h century vaccine experience can teach us about vaccines in the 21st century / C.J. Hebert, C.M. Hall, L.N. Odoms / / Hum. Vaccin. Immunother. — 2012. — Vol. 8, № 5. — P. 560-568. doi: 10.4161/hv.19204

ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ІСТОРІЯ ФАРМАЦІЇ ЖИТОМИРЩИНИ

Дунаєвська Оксана Феліксівна,

д. б. н., доцент

Зубрицька Людмила Олександрівна,

викладач-методист

Папірник Тетяна Андріївна,

студентка

КЗВО Житомирський базовий фармацевтичний коледж ЖОР

Вступ. Фармацевтична промисловість забезпечує населення необхідними лікарськими засобами, а також медичними препаратами, дієтичними добавками, санітарно-гігієнічними та косметичними засобами. Пацієнту гарантується клінічна ефективність, безпека та якість ліків. У фармацевтичну галузь входять підприємства-виробники, підприємства, які здійснюють гуртові та роздрібні продажі; наукові установи, які виконують дослідження та розробки зі створення нових лікарських засобів, обладнання та методів контролю якості; навчальні заклади, які забезпечують підготовку та перепідготовку фахівців.

Мета роботи. Підготувати короткий історичний нарис розвитку фармацевтичної галузі на Житомирщині, який студенти використовуватимуть для опанування дисциплін «Вступ до професії», «Організація та економіка фармації».

Матеріали та методи. У роботі використані історичні, описові, аналітичні, порівняльні методи.

Результати і обговорення. За часів Київської Русі існували «зелені ряди» – своєрідний базар, де можна було придбати лікарські мазі, трави, настої або відвари. У монастирях були травники, які збирали лікарську сировину. Наприкінці XVIII ст. право на відкриття аптек поширювалося на Лівобережну Україну. У Житомирі аптеку вперше відкрив у 1789 році Ян Даніель Вадцл. Дозвіл на відкриття закладу дав Станіслав II Август Понятовський. Аптека була

з дерева, сьогодні тут розташований Житомирський академічний український музично-драматичний театр імені Івана Кочерги. Через кілька років вона належала Францу Гейнчу, аптека була більше схожа на комерційне підприємство, ніж медичний заклад. У ньому були спеціальні виробничі приміщення, де виготовляли ліки, косметику та ветеринарні препарати, продавались збори та матеріали для перев'язки. У 1793 році в Житомирі була створена медична рада, працівники якої, серед інших обов'язків, збирали лікарські трави. Під час війни з Наполеоном, 28 березня 1812 року, імператор Олександр I наказав перенести Житомирську польову аптеку до Києва та назвати її Київською польовою аптекою. До кінця 19 століття в Житомирі з'явилося ще кілька аптек, якими володіли Едвард Маріан Галл, Карл Гротт та Леон Патерковський. Аптека на Михайлівській вулиці належала Йосипу Саковичу і була першою в місті гомеопатичною аптекою. На початку XX ст. відкрито ліцензовану аптеку провінційного фармацевта Володимира Каленського та члена Житомирської міської комісії з охорони здоров'я. Порядок в аптеках того часу був зразковим. Цьому сприяли щорічні ревізії та великі штрафи. Ліки виготовлялися лише за патентом, підписаним лікарем та медичною комісією. Ось чому почали з'являтися магазини та аптеки, де можна було придбати готові ліки. Одна з таких аптек під назвою «Античність і розкіш» знаходилась у будинку, що знаходиться на розі вулиць Великої Бердичівської та Майдану Соборного, і продавала не лише ліки, а й косметику та парфуми. Аптечна мережа поступово зростала. Цьому сприяло відкриття лікарень, на території яких розташовували аптеки. Так, 1 травня 1902 року (за старим стилем) засідання медичного відділення вважало за необхідне створити сільську лікарню в місті Любар Новоград-Волинського району та створити Любарський медичний округ, який повинен був обслуговувати Любарську, Остропільську, Кустівецьку та Деревецьку волості. Заклад отримав назву Земської сільської лікарні і мав, зокрема, медичну та фельдшерську, аптечну, операційну зони. Амбулаторії та лікарні в районах та містах, а разом з ними і аптеки, поступово починають відкриватися. Так, 1-а міська лікарня Житомира

станом на 1917 р. мала 7 обладнаних будівель, де розміщувалось 12 відділень, у тому числі 4 лабораторії, аптека. У 1919–20 рр. аптеки в УРСР були націоналізовані, а їх основні функції були чітко окреслені: 1. Надання невідкладної медичної допомоги населенню; 2. Поширення санітарно-гігієнічних знань серед населення; 3. Проведення інформаційної роботи серед медичних та фармацевтичних фахівців. За роки радянської влади аптечна мережа в Україні зростає (з 1067 аптек у 1913 р. до 2419 у 1941 р.). 3 травня 1961 року в Житомирі була відкрита аптека №127 з експонуванням міні-музею. Станом на лютий 2019 року в Україні функціонує 22 642 аптеки та аптечних пунктів, з них 158 – у Житомирі.

Важливою складовою фармацевтичної галузі є виробництво лікарських засобів. Житомирська фармацевтична фабрика розпочала свою діяльність як галеново-фасувальна лабораторія обласного аптечного складу у 1938 році. Продукція, що вироблялася на той час, була представлена настоянками, водними та спиртовими розчинами, мазями та випускалась у невеликій кількості для того, щоб забезпечити аптеки в межах області. Фармацевтична фабрика, спрямовуючи свою діяльність на поліпшення технічного рівня виробництва, впровадження високоефективних технологій, використання якісної сировини та виробництво доступних лікарських засобів, поступово збільшувала асортимент. Основна діяльність підприємства – розробка, виробництво та реалізація лікарських засобів. На сьогоднішній день продукція фармацевтичної фабрики Vishpha® складається з приблизно 70 найменувань препаратів. Компанія приділяє пріоритетну увагу виробництву та розробці препаратів, що застосовуються в урології, гінекології, ревматології та педіатрії. Асортимент фармацевтичної фабрики включає патентовані препарати, які мають власні торгові назви, для просування яких компанія використовує весь спектр маркетингових інструментів. Науковий потенціал фабрики реалізується в науково-дослідному центрі підприємства, де активно ведеться пошук та розробка нових сучасних лікарських засобів, а також удосконалення вже відомих препаратів.

Сьогодні в Україні існує кілька фармацевтичних шкіл: Львівська, Харківська, Київська, Запорізька, Житомирська. У кожної з них є свої славні традиції, пріоритетні наукові напрями. Наступником Житомирської фармакологічної школи, заснованої в 1938 році, є Житомирське фармацевтичне училище, перейменоване в 1954 році (далі Житомирський базовий фармацевтичний коледж імені Г.С. Протасевича I-II рівня акредитації). У 1990 році було відкрито відділення «Лабораторна діагностика». У 2005 році наказом Міністерства охорони здоров'я України коледж був визнаний базовим навчальним закладом навчально-методичної роботи для вищих фармацевтичних навчальних закладів I-II рівня акредитації, які готують фахівців фармацевтичних спеціальностей. Коледж здійснює підготовку студентів не тільки на освітньо-кваліфікаційному рівні молодшого спеціаліста, а й на рівні «бакалавра» за спеціальністю «Фармація, промислова фармація». 28 травня 2019 року в коледжі відбулося урочисте відкриття навчального центру "Навчальна аптека - навчальний кабінет" за підтримки ТОВ "Біоріка" - представництва в Україні виробника високоякісних рослинних ліків (Німеччина) та мережа аптек ТОВ «Первоцвіт-Фарм» (Житомир та область).

Висновки. Так, перша житомирська аптека була відкрита в 1789 році, в 1793 році – створена медична рада. У лютому 2019 року у Житомирі було 158 аптек та аптечних пунктів. У 1938 році розпочали свою діяльність фармацевтична фабрика та фармацевтичне училище.

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ВИГОТОВЛЕННЯ ФІЛЬТРУВАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ОЧИЩЕННЯ РІЧКОВОЇ ВОДИ БАРОМЕМБРАННИМ МЕТОДОМ

Генералюк Анастасія Юріївна

студентка хіміко-технологічного факультету

Потаскалов Вадим Анатолійович

канд. хімічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Як відомо, внаслідок постійного забруднення річки втратили здатність до саморегуляції та відновлення, що відображається в подальшій деградації якості води. [1, 56 с.]. Існує велика кількість різноманітних методів очищення стічної та питної води. Особливу увагу варто приділити баромембранним методам очищення [2, 232 с.].

Для баромембранних методів використовують мембрани різноманітні за складом і властивостями, виготовлені з полімерів (целюлози, ацетилцелюлози, поліаміду, полісульфону, полівінілфлориду тощо), або неорганічних речовин (металів, кераміки, графіту, скла, поліфосфазену) [3, 140 с.]. Але, як правило, такі мембрани є дорогими та складними у виготовленні.

Так як у наш час проблема очищення промислової та питної води постає дуже гостро, а вартість фільтрів не завжди є поміркованою та доступною для людей, то актуальність нашої роботи полягає у вирішенні такого питання, як очищення річкової води належним способом, а саме використанням нами методом баромембранного фільтрування із використанням загальнодоступного обладнання та матеріалів на базі шкільної хімічної лабораторії.

Мета роботи. Дослідити можливості найпростішого отримання фільтрувального матеріалу папероробним способом для очищення річкової води баромембранним методом з додаванням легкодоступних наповнювачів і

перевірити ефективність фільтрування експериментальним методом хіміко-аналітичного визначення показників якості річкової води в ході практичних досліджень на базі шкільної хімічної лабораторії.

Матеріали і методи. Об'єкт дослідження – целюлоза. Предмет дослідження – методика виготовлення фільтру та визначення показників якості води для порівняння ефективності фільтрування. Були використані такі методи наукового пошуку: аналіз наукових праць з вивченням стану теоретичної розробки проблеми; експериментальні методи спостереження та порівняння, органолептичний метод та якісний аналіз аніонів.

Теоретична цінність полягає у виокремленні інформації про баромембранні методи очищення води з наступною систематизацією зібраних літературних джерел. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання результатів методики елементарного виготовлення фільтру для подальших наукових досліджень та етапів оцінювання розробленості проблеми.

Методика виконання передбачала виготовлення серії п'яти зразків із вмістом целюлози та віскози, а також різними наповнювачами для очищення обраних проб річкової води.

По закінченню процесу підготування целюлози на основі хімічного обеззоленого фільтрувального паперу та віскозного волокна, що полягав у їх механічній обробці, що дозволяє покращувати різні властивості фільтрів: міцність, м'якість, гігроскопічність, наступним кроком було приготування клею.

Рис. 1. Наповнювачі для фільтрувальних зразків.

Наповнювачі для фільтрувальних зразків використовувались трьох видів: крохмальний клейстер, каолін та клей, на основі желатину. Всі три види передбачувані забезпечувати проникність, затримувальну здатність, товщину та найголовніше структурну цілісність кожної мембрани.

Рис. 2. Підготовка фільтрувальних зразків.

У ході роботи було розглянуто різні методи виготовлення п'яти зразків, їх розміри, час повного просушення кожного зразка, а також варіанти композиції.

Таблиця 1

Характеристика виготовлених серій зразків фільтрувального матеріалу

<i>Серія</i>	<i>Варіант композиції</i>	<i>Кількість (шт.) та розміри (см)</i>	<i>Тривалість просушення (год)</i>
Зразок №1	Целюлоза та каолін	1, Діаметр – 6	24
Зразок №2	Целюлоза, каолін та крохмальний клейстер	1, Діаметр – 6	24
Зразок №3	Целюлоза, каолін та клей, на основі желатину	1, Діаметр – 6	24
Зразок №4	Целюлоза, каолін та віскоза	1, Діаметр – 6	24
Зразок №5	Целюлоза та віскоза	1, 18×15	—

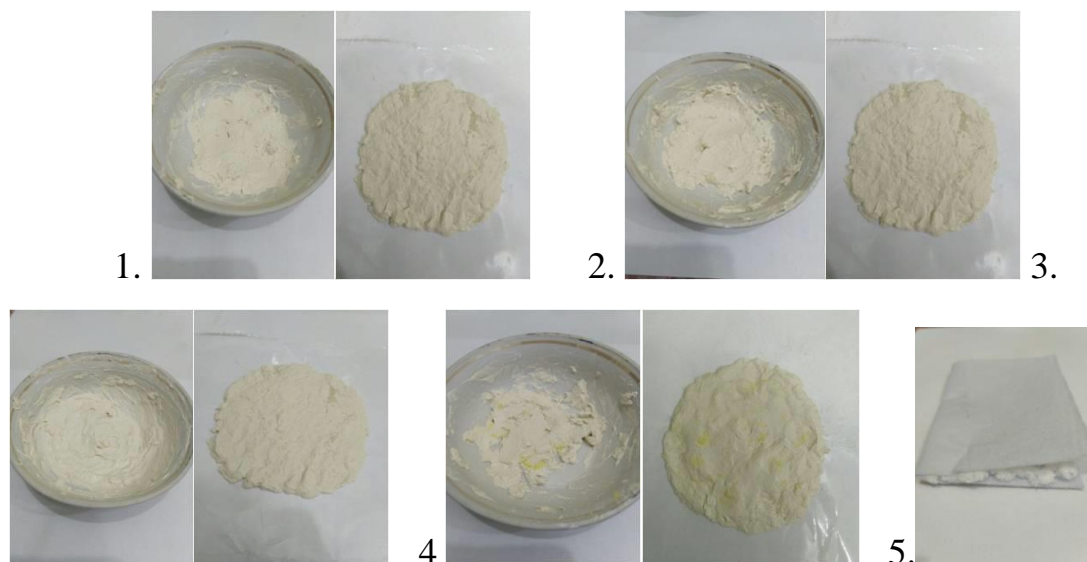

Рис. 3. Зразки фільтрувального матеріалу

Ефективність фільтрування кожного зразка було перевірено на пробах річкової води міста Старокостянтинів. Кожен із зразків застосовувався за таким планом: спершу було визначено показники якості води до фільтрування, а саме п'яти проб, потім було обрано одну пробу річкової води з найгіршими показниками якості та перевірено на ній ефективність фільтрування. Із органолептичних показників було визначено колір, прозорість, мутність та запах, а також РН, твердість, наявність органічних речовин, вмісту сульфатів та хлоридів.

Рис. 4. Дослідження зразків фільтрувального матеріалу

Після застосування усіх мембран було проведене повторне дослідження якості води, а саме однієї обраної нами проби, за результатами якого можна зробити невеликий висновок, що органолептичні показники води покращились, в той час, коли інші ж свідчать про покращення показників якості води на достатньому рівні.

Результати й обговорення. Завершальним етапом експериментальної частини наукового проекту було визначення ефективності фільтрування: зазначено, що найкращу пропускну здатність виявив зразок №5 – целюлоза та віскозний матеріал. Найгіршу – фільтр, із вмістом целюлози, каоліну та клею, на основі желатину (зразок №3). Пропускна здатність інших зразків була досить хорошою, але їх недоліком виявилась низька ефективність фільтрації води.

Тож у результаті виготовлення серії зразків, фільтрувальний матеріал був оцінений за таким критерієм, як ефективність фільтрування за рахунок порівняння показників якості води до та після фільтрації обраних проб.

Отже, для проведення подальших досліджень із застосуванням фільтрів рекомендовано використовувати зразок №5, низької або високої щільності, на основі целюлози та віскози.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика показників якості води

<i>Показник якості води</i>	<i>До фільтрування</i>	<i>Після фільтрування</i>
Прозорість	Мутна	Ледь мутна
Колір	Ледь жовтий	Ледь жовтий
Мутність	Велика кількість мулу, водоростей, без піску	Відсутність мулу, водоростей
Запах	Виразений болотний, землистий, деревний	Слабкий болотний запах
Кислотність (pH)	5-6	5-6
Твердість	Середня твердість	М'яка
Наявність органічних речовин	Сірий колір (середній вміст)	Ледь сірий колір
Наявність аніонів SO_4^{2-}	Близько до 100 мг/л	Менше 100 мг/л
Наявність аніонів Cl^-	Менше 10 мг/л	Менше 10 мг/л

Висновки.

1. Здійснено аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми.
2. Проведена експериментальна частина роботи із використанням методики виготовлення фільтру, враховуючи всі лабораторні умови, що є поштовхом для подальших наукових досліджень та етапів оцінювання розробленості проблеми.
3. Визначено, що для подальших досліджень із застосуванням фільтрів рекомендовано використовувати зразок на основі целюлози та віскози, низької або високої щільності.

Перелік посилань

1. Основні показники використання вод в Україні за 2002 р. – К.: Держкомводгосп України, 2003. – Вип. 22. – С. 56.
2. Дытнерский Ю.И. Мембранные процессы разделения жидких смесей. – М.: Химия, 1975. – С. 232.
3. Беркман А.С., Мельникова И.Г. Пористая проницаемая керамика. – Л.: Стройиздат, 1969. – С. 140.

НАНОДИСПЕРСНІ ОКСИДНІ МАТЕРІАЛИ ЯК ОСНОВА ВИСОКОПОРИСТОЇ КЕРАМІКИ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ФІЛЬТРІВ

Заудальська Вероніка Сергіївна,

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна,

к.х.н., доцент

Власенко Наталія Євгенівна,

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
м. Київ, Україна

Вступ. Основні переваги оксидних керамічних фільтрів полягають в тому, що вони хімічно неактивні, мають високу пористість, корозійностійкі, вогнетривкі, а завдяки цьому придатні для фільтрації води (питної і технологічної), кислот, лугів, стерилізації повітря, очищення розпечених газів та розплавів [1]. Ультразвукове диспергування, на відміну від традиційного механічного подрібнення, дозволяє на декілька порядків зменшити розміри зерен порошку [2].

Мета роботи. Метою роботи є вивчення методики виготовлення зразків високопористої кераміки на основі нанодисперсних оксидів та аналіз впливу ультразвукової обробки на формування структури й властивостей спеченої високопористої кераміки.

Матеріали та методи. Теоретичні – вивчення й аналіз наукових джерел, з'ясування методики проведення досліджень та експериментальні – виготовлення високопористої кераміки на основі нанопорошків оксиду алюмінію (Al_2O_3) та діоксиду кремнію (SiO_2) та дослідження впливу зміни часу ультразвукового диспергування на пористість, об'ємну усадку, та мікроструктуру отриманих матеріалів.

Досліди проводили в лабораторіях інженерно-фізичного факультету Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет» ім.Ігоря Сікорського.

Результати і обговорення. Існують різноманітні технології порошкової металургії по виготовленню керамічних фільтрів, які відрізняються застосуванням вихідних порошків отриманих різними традиційними способами. Але проблема полягає в тому, що відомі способи отримання порошків для виготовлення керамічних фільтрів не дають можливості отримати частинки порошку набагато менші від 1 мкм.

Тому як додаткова обробка - ультразвукове диспергування, на відміну від традиційного механічного подрібнення, дозволяє на декілька порядків зменшити розміри зерен порошку [3]. До того ж ультразвукова обробка дає можливість отримати однорідні і ультрадисперсні порошки, які важко чи неможливо виготовити існуючими методами (механічний, фізико- хімічний, термічний). Вагомий вплив на розміри частинок нанопорошку має час ультразвукового подрібнення, середовище подрібнення та інші фактори.

В ході роботи було виготовлено декілька зразків високопористої кераміки складу $Al_2O_3 - 50\%SiO_2$. Вихідні порошки подрібнювали на ультразвуковому диспергаторі УЗДН-А з частотою 6 ГГц протягом різного часу (15; 30; 45; 60 хв). Дослідження показали, що оптимальним варіантом є зразок, складу $Al_2O_3 - 50\%SiO_2$, з часом ультразвукового диспергування 45 хв та частотою ультразвукових коливань 6 ГГц. При цьому, за тиску пресування 50 МПа загальна пористість становить близько 50%, з яких 40-30% – відкриті пори. Середній розмір пор становить 20-25 нм. Важливою особливістю даної технології є зниження температури спікання до 1200-1250 °С, що робить її енергозберігаючою.

Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення порошкової технології виготовлення пористої кераміки ультратонкої фільтрації, дають можливість отримувати проникні керамічні матеріали з певними фізичними характеристиками в залежності від часу ультразвукової обробки.

Висновки. Встановлено, що розміри пор керамічних фільтрів значною мірою залежать від розміру частинок порошку. Використання традиційних

технологій порошкової металургії в більшості є малоефективним для отримання ультрадисперсних порошків і однорідності структури матеріалів. Ультразвукова обробка сприяє зменшенню розмірів частинок порошку та руйнації агломератів.

Отримані результати підтверджують ефективність технології виготовлення керамічних зразків на основі нанодисперсних оксидних матеріалів з використанням ультразвукової обробки порошків для виготовлення фільтрів з властивостями ультратонкого очищення питної води від мікробіологічного забруднення.

Список літератури

1. В. В. Викулин, М. Ю. Русин. Современные и перспективные керамические материалы производства ФГУП "ОНПП" Технология" //Огнеупоры и техническая керамика. – 2009. – № 9. – С. 29-32.
2. Бардаханов С.П., Лысенко В.И., Номоев А.В. Керамика из нанопорошков и её свойства // Стекло и Керамика. – 2009. – № 7. – С. 38–41.
3. Mason T.J., Lorimer J.P. Applied Sonochemistry: Used of Power Ultrasound in Chemistry and Processing. Wiley. – 2002. – 314 p.

ФЛОКУЛЯЦІЯ МІДЬВМІСНИХ СТІЧНИХ ВОД

Козюк Ірина Мирославівна

студентка інженерно-фізичного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент,

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Проблема забруднення водних ресурсів є сьогодні досить актуальною у зв'язку з тривалим зростанням антропогенного навантаження на природне середовище. У сучасному світі не можливо уявити життя на планеті без доступної питної води. Неочищені стічні води промислових підприємств впливають на колір, запах і присмак води, порушують кислотно-лужний баланс середовища [1]. Нафтопродукти, рослинні і тваринні жири при попаданні в річки і озера утворюють на поверхнях водойм плівку, яка перешкоджає збагаченню води киснем. Найпоширенішими забруднювачами стічних вод є нафтопродукти та різні види металів і хімікатів. Для вирішення цієї проблеми використовуються різні методи очищення [2, 3] .

Метою роботи є вивчення перспективи використання методів флокуляції для регенерації стічних вод. Порівняння хімічних та економічних показників.

Методи та засоби дослідження. Відображення відомостей про реагентні методи очищення промислових стоків. Порівняння властивостей з метою виявлення якісних і кількісних відмінностей. Узагальнення отриманих результатів.

Результати та обговорення. Висока забрудненість водних об'єктів токсичними речовинами вимагає прийняття негайних заходів по зниженню екологічного ризику, інакше водні ресурси планети можуть опинитися в катастрофічному стані. Важкі метали відносяться до однієї з найбільш

небезпечних груп речовин, що забруднюють біосферу. При попаданні іонів важких металів найбільший збиток наноситься гідросфері, при цьому максимальне скидання у водойми (до 80%) забезпечують стічні води гальванічних виробництв. Останні щорічно скидають неочищені або недостатньо очищені гальваностоки, які потрапляють у річки, озера та інші поверхневі водойми, завдаючи істотної шкоди гідробіонтам.

Для очистки стічних вод від іонів важких металів, зокрема міді, незважаючи на появу нових методів, технологій та матеріалів, використовують реагентні технології. Вони досить дешеві і прості, тому залишається досить перспективним.

Відомо, що фероціаніди важких металів мають дуже низьку розчинність, тому пропонується використати фероціаніду калію як осаджувача для видалення іонів міді із досліджуваних розчинів. Багато речовин шкодять живим організмам, потрапляючи у водойми. Ступінь токсичності певних речовин на деякі речовини показано в таблиці.

Таблиця.

Вміст важких металів в стічних водах, мг/л.

Речовина	Характеристики очистки			
	До очистки	Після очистки	ПМК скид в каналізацію	Оборотня вода
Cu^{2+}	15-25	0-0.20	0.5	1.0
Fe	10-20	0-0.20	3	0.3
Zn^{2+}	25-40	0-0.60	5	0.5
Cr^{3+}	7-12	0-0.06	1	0.5
pH	3-7	7.5-8	6.8-8.8	6.5-8.5

Традиційний реагентний метод очистки від іонів важких металів передбачає використання сульфідів натрію. Проте, не вдається повністю подавити гідроліз сульфідів і попередити виділення сірководню навіть при

підлюговуванні розчинів. Крім того, відстоювання сульфідів міді не дає досить повного і надійного осадження сульфідів цього металу, оскільки утворюються колоїдні розчини. Вилучення міді методом флокуляції є досить дешевим і простим, тому залишається досить перспективним способом очистки.

Висновки. Вивченню перспективи регенерації стічних вод методом флокуляції. Порівняння хімічних та економічних показників – такий метод очищає стічні води на 85-90%. Використання реагентних методів очищення визначається переважно економічними чинниками (дешевизною та простотою).

Література:

1. Глобальні проблеми світу. Міжнародний банк реконструкції та розвитку// К.: ДНВП «Картографія», 2009. - 144 с.
2. Іванова Н.Д., Герасимчук А.І., Власенко Н.Є. Кінетика процесу електроекстрації Си (II) з розбавлених розчинів електролітів з використанням біполярного електрода. ЖПХ 2002 75(7) С. 1096-1098.
3. Тригубець Б.О., Власенко Н.Є., Коваленко І.В. Кінетика процесу електролізу водопровідної води./ II Міжнародна науково – практична конференція «Priority directions of science development» Львів, 25-26 листопада 2019. С. 123-125.

ПОЛІАМІНОВІ ХЕЛАТНІ КОМПЛЕКСИ НЕОРГАНІЧНИХ СОЛЕЙ КУПРУМУ(II) ЯК ЕФЕКТИВНІ АНТИПІРЕНИ-ЗАТВЕРДНИКИ ДЛЯ ЕПОКСИДНИХ СМОЛ

Лавренюк Олена Іванівна,

к.т.н., доцент

Михалічко Борис Миронович,

д.х.н., професор

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

м. Львів, Україна

Вступ. Найпоширенішим способом зниження горючості полімерних матеріалів, в тому числі й матеріалів на основі епоксидних смол, є застосування антипіренів. Втім все більшою популярністю користуються реакційноздатні антипірени, тоді як обсяги застосування інертних антипіренів постійно знижуються. Це зумовлено беззаперечними перевагами антипіренів реакційноздатного типу. На відміну від антипіренів адитивного типу, які спроможні лише механічно суміщатися з полімером, реакційноздатні антипірени (завдяки наявності функціональних груп) вступають в різноманітні реакції на стадії синтезу полімерів.

Серед різних класів реакційноздатних антипіренів, які успішно використовують для зниження пожежної небезпеки полімерних матеріалів на основі епоксидних смол, є комплексні сполуки металів змінної валентності і, зокрема, поліамінові хелатні комплекси солей купруму(II), атоми металу яких виявляють високу електроноакцепторну спорідненість до донорних гетероатомів (N, S, O тощо) горючих органічних речовин.

Мета праці. Важливим питанням, що потребує невідкладного вирішення, є пошук нових комплексів цього класу, спроможних ефективно знижувати пожежну небезпеку композиційних матеріалів на основі епоксидних смол. Особливо привабливим з точки зору можливої антипіренової дії на епоксі-амінні композиції можуть виявитися такі неорганічні солі купруму(II) як CuSO_4 ,

CuCO_3 , CuSiF_6 , CuCl_2 , тощо. Тому основним лейтмотивом роботи є виявлення закономірностей і механізму послідовного взаємозв'язку між модифікацією, структурою та властивостями полімеру, що є ключовим моментом у розв'язанні практичного завдання – отримання матеріалів з підвищеною пожежною безпекою.

Матеріали і методи. Для пошуку нових хелатних комплексів і синтезу на їх основі епокси-амінових композитів з пониженою горючістю були використані такі вихідні речовини: $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $(\text{CuOH})_2\text{CO}_3$, $\text{CuSiF}_6 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$, $\text{CuCl}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, поліетиленполіамін (*pера* – $\text{H}_2\text{N}[-\text{C}_2\text{H}_4\text{NH}-]_n\text{H}$, де $n = 1$ (*eda* – етилендіамін), 2 (*deta* – диетилентриамін) і бісфенол А дигліцидилового ефіру (*DGEBA*).

Отримання хелатних комплексів здійснювали прямою взаємодією попередньо зневоднених відповідних неорганічних солей купруму(II). Кристалічну структуру хелатних комплексів досліджували методом рентгеноструктурного аналізу та ІЧ-спектроскопії. Їх антипіренові властивості вивчали шляхом вимірювання температур займання і самозаймання. Участь отриманих хелатних комплексів як затвердників епоксидних смол доводили через їхнє інкорпорування в полімерну матрицю *DGEBA* для подальшої епоксі-амінної полімеризації, яку досліджували ІЧ-спектроскопічно. Механізм антипіренової дії встановлювали на основі квантово-хімічних обчислень.

Результати і обговорення. Відомо, що поліетиленполіамін (*pера*), який складається з аміноолігомерів, в тому числі з етилендіаміну (*eda*) та діетилентриаміну (*deta*), широко застосовується як затвердник при полімеризації епоксидних смол. З іншого боку *pера* (*eda* + *deta*) – це потенційно полідентатний ліганд, який може хелатувати атоми Cu(II) . Ця особливість поведінки *pера* дозволила нам вирішити проблему розробки нового типу полімерних матеріалів із зниженою горючістю, використовуючи при цьому наступний підхід. Антипірен, а саме. CuSO_4 [1], $(\text{CuOH})_2\text{CO}_3$ [2], CuSiF_6 [3] і CuCl_2 додавали до епоксі-амінового полімеру. У цьому процесі хімічна взаємодія між атомами Cu(II) перелічених вище неорганічних солей з

молекулами *perpa* (*eda* + *deta*) зсприяє зниженню горючості отриманих епоксі-амінових композитів [4–6]. Це пояснюється утворенням практично негорючих хелатних комплексів – $[\text{Cu}(\text{deta})\text{H}_2\text{O}]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$, $[\{\text{Cu}(\text{deta})(\text{H}_2\text{O})(\text{CO}_3)\}_2] \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, $[\text{Cu}(\text{deta})(\text{eda})]\text{SiF}_6$ and $[\text{Cu}(\text{deta})_2] \cdot (\text{H}_2\text{O} \cdot \text{Cl}_2)$ [7–9].

Квантово-хімічні розрахунки (*ab initio*) розподілу електронної густини на атомах і енергії зв'язку для *perpa* в координованому і вільному станах показали, що $\text{Cu}(\text{II})$ –(*perpa*) хелатування супроводжується деякими змінами електронних параметрів для координованого *perpa* у порівнянні з вільною *perpa* [10–14]. Отже, електронна густина атомів N, у межах координаційного ядра, ефективно зміщується до центрального атома $\text{Cu}(\text{II})$ завдяки хелатному ефекту. При цьому неподілена електронна пара кожного N атома аміногруп більш ефективно перекривається з чотирма незайнятими гібридними $sp^3 d_{x^2-y^2} d_{z^2}$ АОs центрального атома $\text{Cu}(\text{II})$. У той же час загальна енергія трьох зв'язків Cu –N, які належать до квадратно-пірамідального координаційного ядра, становить $237,39 \text{ кДж} \cdot \text{моль}^{-1}$. Вихідне октаедричне оточення атома $\text{Cu}(\text{II})$, сильно деформується і набуває квадратно-пірамідальної форми. Завдяки сумісній дії квадратно-пірамідального поля лігандів і ефекту хелатування, виродження $3d$ -АО іона Cu^{2+} знімається. Геометричні параметри квадратно-пірамідального багатогранника атома $\text{Cu}(\text{II})$ добре узгоджуються з принципом Яна-Теллера і є результатом взаємного посилення цих двох ефектів. Такий синергізм викликає розщеплення вироджених $3d$ -АО іона Cu^{2+} на чотири набори енергетичних рівнів ($d_{xy} < \text{двічі вироджені } d_{xz} \text{ і } d_{yz} < d_{z^2} < d_{x^2-y^2}$).

Висновки. Як засвідчують проведені нами дослідження, міцні координаційні зв'язки, що виникають між атомами $\text{Cu}(\text{II})$ негорючих неорганічних солей та атомами N амінового затверджувача при формуванні стійких хелатних комплексів у твердому стані, є відповідальними за пониження горючості епоксі-амінових композитів, модифікованих неорганічними солями купруму(II).

Література

- [1] Lavrenyuk H., Mykhalichko O., Zarychta B., Olijnyk V., Mykhalichko B. A new copper(II) chelate complex with tridentate ligand: synthesis, crystal and molecular electronic structure of aqua-(diethylenetriamine-N, N', N'')-copper(II) sulfate monohydrate and its fire retardant properties // J. Mol. Struct. – 2015. – Vol. 1095. – P. 34–41. DOI: 10.1016/j.molstruc.2015.03.039
- [2] Lavrenyuk H., Mykhalichko O., Zarychta B., Olijnyk V., Mykhalichko B. Synthesis, structural, and thermal characterization of a new binuclear copper(II) chelate complex bearing an amine-hardener for epoxy resins // J. Coord. Chem. – 2016. – Vol. 69(18). – P. 2666–2676. DOI: 10.1080/00958972.2016.1212340
- [3] Lavrenyuk H., Mykhalichko B., Dziuk B., Olijnyk V., Mykhalichko O. A new copper(II) chelate complex with polyamines as fire retardant and epoxy hardener: Synthesis, crystal and electronic structure, and thermal behavior of (ethylenediamine-N,N')-(diethylenetriamine-N,N',N'')-copper(II) hexafluorido-silicate // Arabian J. Chem. – 2020. – Vol. 13(1). – P. 3060–3069. DOI: 10.1016/j.arabjc.2018.08.014
- [4] Lavrenyuk H., Mykhalichko B. Epoxy composite with lowered combustibility. Patent No 109187 UA, 2015 (in Ukraine).
- [5] Lavrenyuk H., Mykhalichko B., Pastuhov P. Self-extinguishing epoxy composition with reduced smoke formation. Epoxy composite with lowered combustibility. Patent No 114557 UA, 2017 (in Ukraine).
- [6] Lavrenyuk H., Mykhalichko B., Parhomenko V.-P. Flame retardant-hardener for epoxy resins and self-extinguishing epoxy-amine composition. Patent No 118709 UA, 2019 (in Ukraine).
- [7] Lavrenyuk H., Kochubei V., Mykhalichko O., Mykhalichko B. A new flame retardant on the basis of diethylenetriamine copper(II) sulfate complex for combustibility suppressing of epoxy-amine composites// Fire Saf. J. – 2016. – Vol. 80. – P. 30–37. DOI: 10.1016/j.firesaf.2016.01.001

- [8] Lavrenyuk H., Kochubei V., Mykhalichko O., Mykhalichko B. Metal-coordinated epoxy polymers with suppressed combustibility. Preparation technology, thermal degradation, and combustibility test of new epoxy-amine polymers containing the curing agent with chelated copper(II) carbonate // *Fire and Materials*. – 2018. – Vol. 42. – P. 266–277. DOI:10.1002/fam.2489
- [9] Lavrenyuk H., Parhomenko V.-P., Mykhalichko B. The effect of preparation technology and the complexing on the service properties of self-extinguishing copper(II) coordinated epoxy-amine composites for pouring polymer floors // *Int. J. Tech.* – 2019. – Vol. 10(2). – P. 290–299. DOI: 10.14716/ijtech.v10i2.66
- [10] Lavrenyuk H, Mykhalichko B. DFT study on thermochemistry of the combustion of self-extinguishing epoxy-amine composites modified by copper(II) sulfate // *Voprosy Khimii i Khimicheskoi Tekhnologii*. – 2018. – Vol. 6. – P. 42–48. DOI: 10.32434/0321-4095-2018-121-6-42-48
- [11] Lavrenyuk H.I., Mykhalichko B.M., Parhomenko V.-P.O. Quantum-chemical simulation of the behavior of $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{NC}_2\text{H}_4\text{NH}_2)(\text{H}_2\text{NC}_2\text{H}_4\text{NHC}_2\text{H}_4\text{NH}_2)]\text{SiF}_6$ chelate complex, a fire retardant-hardener of epoxy resins, under the conditions of burning // *Voprosy Khimii i Khimicheskoi Tekhnologii*. – 2018. – Vol. 3. – P. 31–36. (in Ukraine)
- [12] Lavrenyuk H., Mykhalichko B., Pastuhov P. Applying of copper(II) carbonate as a decrease mode of a fire hazard of epoxy-amine // *ScienceRise*. – 2016. – Vol. 22(5/2). – P. 25–29. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.69601
- [13] Lavrenyuk H., Hamerton I., Mykhalichko B. Tuning the properties for the self-extinguishing epoxy-amine composites containing copper-coordinated curing agent: flame tests and physical-mechanical measurements // *Reactive Funct. Polym.* – 2018. – Vol. 129. – P. 95–102.
DOI: 10.1016/j.reactfunctpolym.2017.10.013
- [14] Lavrenyuk H., Mykhalichko B. Principles of controlled effects of performance properties of self-extinguishing epoxy-amine composites modified by copper(II) carbonate // *Voprosy Khimii i Khimicheskoi Tekhnologii*. – 2019. – Vol. 5. – P. 58–64. DOI: 10.32434/0321-4095-2019-126-5-58-64

ДОСЛІДЖЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОГО ГЕРМАНІДУ GdCo_2Ge_2

Михалічко Віталія Михайлівна,

к.х.н., наук. співр. кафедри напівпровідникової електроніки
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Федина Лариса Олександрівна,

к.х.н., доцент, зав. кафедри природничо-математичних дисциплін
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна

Федорчук Анатолій Олександрович,

д. х. н, професор, професор кафедри біологічної та загальної хімії
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

Федина Михайло Федорович,

к.х.н., доцент, зав. кафедри хімії
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

Рентгенівським методом порошку (дифрактометр ДРОН-2М, $\text{Fe } K_{\alpha}$ -випромінювання) досліджено структурні параметри тернарного германіду GdCo_2Ge_2 (структурний тип (СТ) CeGa_2Al_2 , символ Пірсона (СП) $tI10$, просторова група (ПГ) $I4/mmm$, $a = 3,99040(15)$, $c = 10,1257(3)$ Å, $V = 161,235(10)$ Å³, $R_B = 0,0360$, $R_P = 0,0573$, $\chi^2 = 1,42$). Проаналізовано просторове заповнення структури сполуки каркасами з атомів меншого розміру навколо атомів Гадолінію.

Ключові слова: Гадоліній, Кобальт, Германий, рентгенівський метод порошку, кристалічна структура.

Вступ. Особливістю потрійних систем $R\text{-}M\text{-Ge}$ (R - рідкісноземельний метал, M - d -метал IV періоду) є утворення низки тернарних інтерметалідів, що характеризуються однаковим вмістом M та X компонентів [1-3]. Ці сполуки належать до структурних типів $\text{Gd}_6\text{Cu}_8\text{Ge}_8$, $\text{Ce}_2\text{Cu}_3\text{Ge}_3$, CeGa_2Al_2 , CaBe_2Ge_2 , ThCr_2Al_2 , ZrNiAl , TiNiSi , LiGaGe , CaIn_2 , AlB_2 , NdPtSb тощо. Абсолютним рекордсменом за кількістю представників виділяється структурний тип CeGa_2Al_2 , який є впорядкованою надструктурою до СТ BaAl_4 .

Вперше про тернарний германід GdCo_2Ge_2 повідомили автори праці [4], які провели лише перший етап структурних досліджень цієї сполуки. Магнітні властивості сполуки GdCo_2Ge_2 досліджували автори праць [5, 6].

Мета роботи. Метою нашої роботи було встановлення структурних параметрів тернарного германіду GdCo_2Ge_2 та аналіз особливостей структури сполуки.

Методики дослідження. Сплави масою 1 г виготовили в електродуговій печі з вольфрамовим електродом на мідному водоохолоджуваному поді. Плавлення проводили в атмосфері очищеного аргону з металів високої чистоти (не менше 99,85 мас. % основного компонента). Як гетер використовували губчастий титан. Сплави відпалювали для гомогенізації при 600°C протягом 900 год у вакуумованій кварцовій ампулі. Після відпалу зразки гартували у холодній воді без розбивання ампул. Кристалічну структуру синтезованої сполуки досліджували рентгенівським дифракційним методом полікристалу за масивом дифракційних даних двофазного зразка складу $\text{Gd}_{14,3}\text{Co}_{54,1}\text{Ge}_{28,6}$, одержаним на дифрактометрі ДРОН-2М (Fe $K\alpha$ – випромінювання).

Результати дослідження і обговорення. Експериментальні умови одержання масиву дифракційних даних та результати уточнення структури сполуки GdCo_2Ge_2 представлено в табл. 1.

Другою фазою у досліджуваному зразку ідентифіковано Co (СТ Cu, СП $cF4$, ПГ $Fm-3m$). Профільні та структурні параметри уточнено методом Рітвельда – порівнянням теоретично розрахованих профілів дифрактограм з експериментальними (рис 1.).

Усі розрахунки виконано з використанням комплексу програм FullProf Suite [7]. Координати та ізотропні параметри теплових коливань атомів наведено у табл. 2, міжатомні віддалі (δ) та координаційні числа (КЧ) атомів – у табл. 3. Міжатомні віддалі добре корелюють з сумами атомних радіусів компонентів, суттєвого скорочення міжатомних віддалей не спостерігається.

Таблиця 1.

**Експериментальні умови одержання масиву дифракційних даних та
результати уточнення структури сполуки $GdCo_2Ge_2$**

Склад зразка	$Gd_{14,3}Co_{54,1}Ge_{28,6}$
Вміст фази, %	83,4(3)
Склад сполуки	$GdCo_2Ge_2$
Структурний тип	$CeAl_2Ga_2$
Символ Пірсона, просторова група	$tI10, I4/mmm$
Параметри комірки:	
$a, \text{\AA}$	3,99040(15)
$c, \text{\AA}$	10,1257(3)
Об'єм комірки $V, \text{\AA}^3$	161,235(10)
Густина $D_X, \text{г}\cdot\text{см}^{-3}$	8,657
Параметр текстури $G, [\text{напрям}]$	0,664(3), [001]
Інтервал $2\theta, ^\circ / \text{крок}, ^\circ / \text{час сканування}, \text{с}$	10-124 / 0,05 / 3
Параметри ширини піків:	
U	0,07(2)
V	0,24(3)
W	0,027(9)
Параметр змішування η	0,82(3)
Параметр асиметрії піків P_1	0,095(7)
P_2	0,005(3)
Фактори розбіжності:	
R_B	0,0360
R_F	0,0262
R_p	0,0573
R_{wp}	0,0728
χ^2	1,42
Кількість уточнених параметрів	24

Таблиця 2.

**Координати та ізотропні параметри коливання атомів у структурі
сполуки GdCo_2Ge_2**

Атом	ПСТ	x	y	z	$B_{\text{ізо}}, \text{\AA}^2$
Gd	$2a$	0	0	0	0,38(8)
Co	$4d$	0	1/2	1/4	0,52(11)
Ge	$4e$	0	0	0,3730(2)	0,82(10)

Таблиця 3.

**Міжатомні відстані та координаційні числа атомів у структурі сполуки
 GdCo_2Ge_2 (СТ CeAl_2Ga_2 , СП $tI10$, ПГ $I4/mmm$)**

Атоми		$\delta, \text{\AA}$	КЧ
Gd	– 8Ge	3,1013(8)	22
	– 8Co	3,2232(1)	
	– 2Ge	3,7708(7)	
	– 4Gd	3,9901(17)	
Co	– 4Ge	2,3515(11)	12
	– 4Co	2,8216(1)	
	– 4Gd	3,2232(1)	
Ge	– 4Co	2,3515(11)	9
	– Ge	2,572(3)	
	– 4Gd	3,1013(8)	

Елементарну комірку сполуки GdCo_2Ge_2 та координаційні многогранники атомів показано на рис. 2. Координаційними многогранниками атомів Gd є двадцятидвохвершинники у формі гексагональних призм з десятьма додатковими атомами), атомів Co – деформовані кубооктаедри, а атомів Ge – тетрагональні антипризми з одним додатковим атомом.

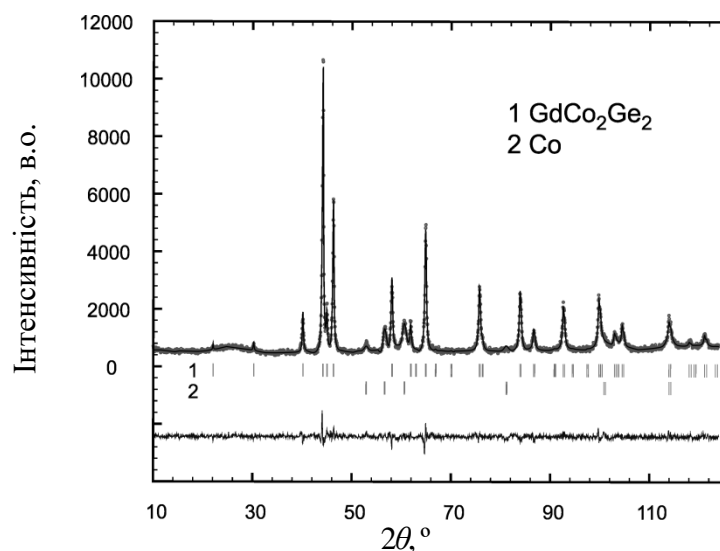

Рис. 1. Експериментальна (точки), розрахована (суцільна лінія) та різницева (суцільна лінія внизу рисунка) дифрактограми зразка складу $\text{Gd}_{14,3}\text{Co}_{54,1}\text{Ge}_{28,6}$ ($\text{Fe } K_{\alpha}$ -випромінювання). Вертикальні риски вказують на положення відбить hkl тернарної сполуки GdCo_2Ge_2 і Co .

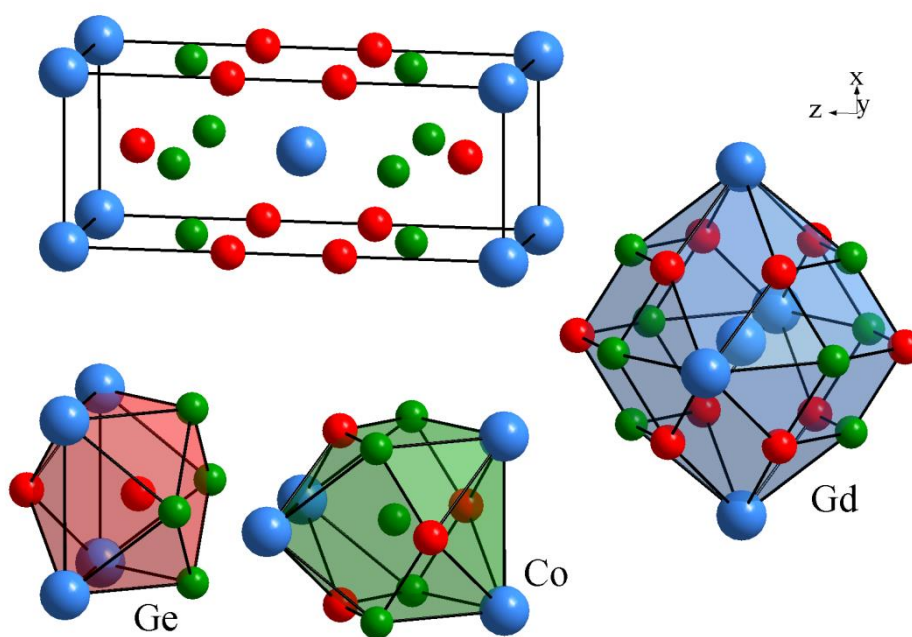

Рис. 2. Елементарна комірка структури сполуки GdCo_2Ge_2 та координаційні многогранники атомів.

За систематикою структур за найближчим координаційним оточенням (НКО) найменш електронегативних атомів [8] структура дослідженої сполуки GdCo_2Ge_2 відноситься до класу сполук з НКО 16 у вигляді гексагональної призми з чотирма додатковими атомами навпроти двох пар суміщених граней.

Такі поліедри щільно заповнюють простір у структурі тернарного інтерметаліду.

У дослідженій структурі тернарного германіду GdCo_2Ge_2 атоми меншого розміру Кобальту та Германію утворюють подвоєні гофровані стрічки, які сполучаються між собою завдяки зв'язкам Ge-Ge. Незначне скорочення міатомних віддалей ($\sim 5\%$) спостерігається між атомами Кобальту та Германію. У гексагональних пустотах знаходяться атоми найменш електронегативного компонента – Гадолінію (рис. 3).

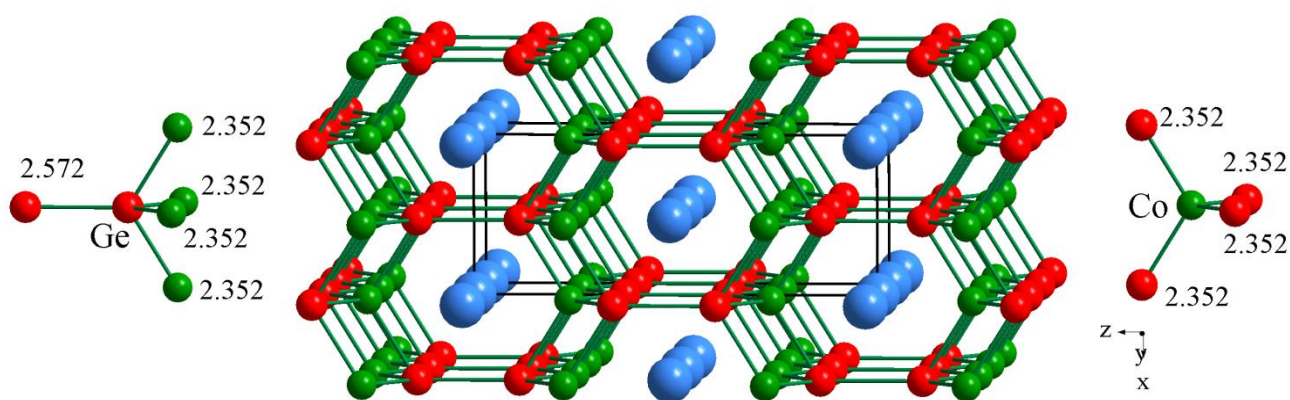

Рис. 3. Каркас з атомів Co та Ga у структурі сполуки GdCo_2Ge_2 .

Висновки. Рентгенівським методом порошку (дифрактометр ДРОН-2М, Fe K_α -випромінювання) вивчено структурні параметри тернарного германіду GdCo_2Ge_2 . Проаналізовано просторове заповнення структури сполуки каркасами з атомів меншого розміру навколо атомів Гадолінію.

1. Гладышевский Е. И. Кристаллохимия силицидов и германидов – М.: Металлургия, 1971. – 296 с.
2. Бодак О. И., Гладышевский Е. И. Тройные системы, содержащие редкоземельные металлы – Л.: Вища школа, 1985. – 328 с.
3. Salamakha P. S., Sologub O. L., Bodak O. I. Ternary rare-earth germanium systems // Handbook on the Physics and Chemistry of Rare Earths / Eds. K.A. Gschneidner, Jr. L. Eyring. Amsterdam : Elsevier, – 1999. – Vol. 27. – P. 1–223.

4. *Rieger W., Lonza A.G., Parthé E.* Ternäre Erdalkali- und Seltene Erdmetall-Silicide und -Germanide mit ThCr_2Si_2 -Struktur // *Monatsh. Chem.* – 1969. – Bd. 100. – S. 444-454.
5. *Felner I. Nowik I.* Magnetism and hyperfine interactions in EuM_2Ge_2 and GdM_2Ge_2 (M= Mn, Fe, Co, Ni, Cu) // *J. Phys. Chem. Solids* – 1978. – Vol. 39. – P. 763-773.
6. *Duong N.P., Buschow K.H.J., Brück E., Klaasse J.C.P., Tai L.T., Hien T.D.* Magnetic properties of GdT_2Ge_2 compounds (T= 3d, 4d) // *J. Alloys Compd.* –2000. – Vol. 298. – P. 18-25.
7. *Rodríguez-Carvajal J.* Recent Developments of the Program FULLPROF // *Commission on Powder Diffraction (IUCr). Newsletter.* – 2001. – Vol. 26. –P. 12-19.
8. *Федорчук А., Федина М., Кітук І.* Найближче координаційне оточення атомів у структурах неорганічних сполук – Чернівці: Видавничий дім “Родовід”, 2013. – 198 с.

ВИВЧЕННЯ КРИСТАЛІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРНАРНОГО СТАНІДУ YLiSn_2

Стецьків Андрій Остапович

д.х.н., доцент

Івано-Франківський національний медичний університет

Павлюк Володимир Васильович

д.х.н., професор

Львівський національний університет

Вступ. Основою для одержання матеріалів з заданим комплексом фізико-хімічних властивостей залишається вивчення діаграм фазових рівноваг багатокомпонентних систем, встановлення кристалічної структури сполук, які утворюються в них, комплексне дослідження властивостей сплавів. Аналіз літературних даних свідчить про значне зацікавлення до вивчення взаємодії компонентів у потрійних системах, які містять рідкісноземельний метал (РЗМ, R), Літій та р-елементи IV групи, що зумовлено наявністю в цих системах сполук з широким спектром цікавих властивостей [1–4].

Мета роботи. Систематичне вивчення потрійної системи Y-Li-Sn, встановлення існування нових сполук та дослідження їх структур.

Матеріали і методи. Для дослідження системи Y-Li-Sn було виготовлено 35 подвійних і потрійних сплавів. Зразки масою 1 г синтезували методом електродугового плавлення шихти з компактних металів високої чистоти (Y з вмістом основного компоненту не менше 0,998 мас. частки, Li – 0,9996 мас. частки, Sn – 0,9999 мас. частки). Приготовлену шихту із наважок чистих компонентів плавили в електродуговій печі з вольфрамовим електродом на мідному водоохолоджуваному поді в атмосфері очищеного аргону. Одержані зразки відпалювали у вакуумованих кварцових ампулах при температурі 400 °C впродовж 480 годин і гартували в холодній воді, не розбиваючи ампул.

Фазовий аналіз синтезованих зразків проводили за масивами експериментальних даних дифракції рентгенівського випромінювання, одержаних

за допомогою дифрактометру URD-6 (Cu $K\alpha$ -випромінювання). Для детальнішого вивчення кристалічної структури використовували масив даних, отриманих на дифрактометрі STOE STADI P (Cu $K\alpha$ -випромінювання). Щоб запобігти текстуруванню, зразки наносилися на поверхню кварцевої кювети у вигляді пасти з порошку сплаву, розтертого в індиферентній олії. Для усунення інструментальних помилок, що впливають на точність вимірів кутів відбиття на дифрактограмі, в досліджуваній сплав вводився внутрішній стандарт – порошок Силіцію ($a_{Si} = 0,543107$ нм).

Оскільки Літій неможливо визначити за допомогою рентгенівських спектральних мікроаналізаторів, то його вміст у сплавах визначали за допомогою методу полуменевої фотометрії, використовуючи полуменевий фотометр Carl Zeiss Flapho-4. Для експериментального визначення вмісту Літію сплав масою до 150 мг попередньо розчиняли в 25 мл 1М HCl, а потім приготований розчин досліджували за допомогою полуменевого фотометра Flapho-4, використовуючи інтерференційний фільтр (671 нм). Виміряне значення вмісту Літію у виготовленому розчині вимірювали в мг/л, що дало змогу перерахувати в атомні або масові відсотки лужний метал у сплаві.

Розрахунки та індексування порошкових дифрактограм проводилися з використанням програм LATCON (уточнення періодів ґратки) [5] і POWDER CELL-2.3 (розрахунок теоретичних дифрактограм) [6]. Розрахунки для уточнення структури зразків проводилися за допомогою програм CSD [7] та FullProf 98 [8].

Результати дослідження. При температурі відпалу у потрібній системі було підтверджено існування більшості бінарних фаз подвійних систем Y–Sn та Li–Sn, а також тернарної фази YLiSn, яка була досліджена раніше [9]. Окрім цієї фази, в системі Y–Li–Sn при 400 °C встановлено існування нової тернарної сполуки YLiSn₂, яка кристалізується в структурному типі CeNiSi₂ та характеризується орторомбічною симетрією (просторова група *o*S16, символ Пірсона *Cmcm*, параметри комірки: $a = 0,4252(1)$ нм, $b = 1,8001(7)$ нм, $c = 0,4339(1)$ нм). У системі не виявлено розчинності третього компонента у бінарних фазах.

Висновок. методом порошку досліджено кристалічну структуру нової тетрарної сполуки $YLiSn_2$ (структурний тип $CeNiSi_2$, просторова група $Cmcm$). Густина станів в області рівня Фермі свідчить про металічний тип зв'язку у дослідженій фазі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Pavlyuk V.V., Bodak O.I., Pecharskii V.K., Skolozdra R.V., Gladyshevskii E.I. New ternary stannides of rare-earth metals and lithium // *Inorg. Mater.* 1989. Vol. 25. P. 962–965 (in Russian).
2. Makongo J.P.A., Suen N.T., Guo S., Saha S., Greene R., Bobev S. The $RELi_xSn_2$ ($RE=La-Nd$, Sm , and Gd ; $0 \leq x < 1$) series revisited. Synthesis, crystal chemistry, and magnetic susceptibilities // *J. of Solid State Chemistry*. 2014. Vol. 211. P. 95–105.
3. Todorov I.S., Sevov S.C. In search of cyclohexane-like Sn_6^{12-} : Synthesis of $Li_2Ln_5Sn_7$ ($Ln= Ce$, Pr , Sm , Eu) with an open-chain heptane-like Sn_7^{16-} instead // *Inorg. Chem.* 2007. Vol. 46. P. 4044–4048.
4. Todorov I.S., Sevov S.C. Heavy-Metal Aromatic and Conjugated Species: Rings, Oligomers, and Chains of Tin in $Li_{9-x}EuSn_{6+x}$, $Li_{9-x}CaSn_{6+x}$, $Li_5Ca_7Sn_{11}$, $Li_6Eu_5Sn_9$, $LiMgEu_2Sn_3$, and $LiMgSr_2Sn_3$ // *Inorg. Chem.* 2005. Vol. 44. P. 5361–5369.
5. Schwarzenbach D. Program LATCON: refine lattice parameters.- Lausanne: University of Lausanne, 1966.
6. Kraus W., Nolze G. PowderCell for Windows.- Berlin: Federal Institute for Materials Research and Testing, 1999.
7. Akselrud L.G., Grin Yu.N. WinCSD: software package for crystallographic calculations (Version 4) // *J. Fppl Crystallogr.* – 2014. –Vol. 47. –P. 803-805.
8. Rodriguez-Carvajal J. FULLPROF: A Program for Rietveld Refinement and Pattern Matching Analysis, version 3.5d; Laboratoire Léon Brillouin (CEA–CNRS): Saclay, France, 1998.
9. Steinberg G., Schuster H.U. $YLiSn$ - eine ternäre Verbindung mit verzerrtem Li-Sn-Wurtzitgerüst. // *Z. Naturforsch.* 1979. Bd. 34B. S. 1237-1239.

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

ATMOSPHERE POLLUTION RESEARCH BY EMISSIONS OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

Olena Sierikova

PhD, senior lecturer

Dmytro Kyselov

Student

National University of Civil Defence of Ukraine

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Modern mechanical engineering in Ukraine is developing on the basis of large production association, which includes billets, forging and pressing, foundry, finishing workshops, workshops for thermal, machining of metals and other production sites. They also include testing stations and auxiliary production units.

Aim is to identify the consist and amount of harmful substances emissions into the atmosphere by sections of the machine-building enterprises.

The largest sources of dust and gas emissions in foundry sections are the follow: furnace, arc and induction furnaces, storage sites, processing of charge and molding materials etc.

In melting process of 1 metal ton in the open cast iron furnace, the 900-1200 m³ of flue gas is emitted, which includes: carbon, sulfur and nitrogen oxides, oil vapors, polydispersed dust and others. At the flue gas dilution with the air which sucked in through the loading window of the furnace, the leaving gases quantity increases in 1,5-3,5 times.

The parameters and composition of the emitted gases from the cast iron furnace have been presented in Table 1. The chemical composition of dust released from furnaces depends of the composition of the loaded metal, fuel, operating conditions of the furnaces and could vary within (wt.%, %): SiO₂ – 20 - 50; CaO - 2-12; Al₂O₃ - 0,5 - 6; MgO - 0,5-4; MnO - 0,5-2,5; (FeO + Fe₂O₃) – 10-36; C – 30 – 45.

Table 1.**Harmful substances emissions into the atmosphere from cast iron furnaces**

Air supply to the furnace (m ³ /hour) during:		Emissions, kg/hour				The flue gases temperature, °C	Consumption of gas waste, m ³ /hour	Productivity of the furnace, t/hour
blast	flue gases emission	dust	CO	SO ₂	NO, NO ₂			
2 850	2 500	26	190	5,0	0,15	160	7 500	3
4 800	4 250	50	370	8,0	0,30	180	11 500	5
6 700	6 250	74	480	11,0	0,45	200	15 000	7
9 600	9 500	100	680	12,5	0,80	250	21 000	10
14 400	13 800	150	920	17,0	1,20	260	30 000	15

The median dust size for the hot blast is 20 microns, and for a cold blast it is 70 microns. In closed cast-iron furnaces with a capacity of 5-10 t/h per 1 ton of burnt iron, there are exude of 11-13 kg of dust, 190-200 kg of carbon monoxide, 0.4 kg of sulfur dioxide, 0.7 kg of hydrocarbons. The concentration of dust in the exhaust gases is 5-10 g/m³ and the median dust size is 35 microns. Table 2 shows the pollutant emissions from electric arc furnaces during steel smelting.

Table 2**The pollutant emissions from electric arc furnaces during steel smelting**

The furnace capacity, t	Furnace productivity, t\hour	Emissions, kg\ t		
		dust	CO	NO, NO ₂
0,5	0,33	9,9	1,4	0,27
1,5	0,94	9,8	1,2	0,26
5,0	2,0	9,4	1,3	0,26
10,0	3,0	8,8	1,4	0,27
20,0	5,9	8,1	1,5	0,29
50,0	11,4	6,9	1,4	0,28
100,0	21,0	6,6	1,5	0,29

The chemical composition of the dust depends on the grade of the molten steel. the considerable amount of dust and gases emitted into the atmosphere by the foundry sections, which engaged in the preparation, processing, use of charge and molding minerals.

Dust, acid and oil aerosols (fog), carbon monoxide, sulfur dioxide, etc. are emitted in the processes of heating and metal processing in forging and pressing and rolling mills.

The rolling mill dust emission is on average 200 g per ton of rolled products. If in the process of rolling used fire cleaning the surface of the workpieces, then the allocation of dust increases to 500-2000 g per ton.

There is in heat metal process in flame furnaces of blacksmith shops, the carbon monoxide, sulfur, nitrogen and other combustion products are emitted.

The source of a large amount of pollution could be the evaporation process, even if the evaporation of a small amount of substances in an open way, that is, in the presence of unorganized sources of environmental pollution.

Conclusion. The machine-building industry is one of the most influential to the environment, so the environmental management systems creation for machine-building enterprises is the actual issue today.

The issue of minimizing the engineering industry impact on the environment could be solved by the combination of management and engineering activities. It is proposed to increase the efficiency of existing methods of cleaning industrial emissions into the environment, to introduce new alternative technologies (environmentally friendly, waste-free) and preventive measures to improve the environmental safety level of machine-building enterprises.

POWER QUALITY AND RENEWABLES IN ALGERIA

Tafticht Badis,

Student,

Derevianko Denys,

Ph.D, assoc. prof.,

Igor Sikorsky Kyiv Politechnic Institute

Kiev, Ukraine

Introductions. Energy is the primary and most universal measure of all kinds of work by human beings and nature. Energy is a crucial input in the process of economic, social and industrial development. As conventional energy sources are depleting day by day, utilization of alternative energy sources is the only solution. The increased power demand, depleting fossil fuel resources and growing environmental pollution have led the world to think seriously for other alternative sources of energy. Basic concepts of alternative energy resources are related to the issues of sustainability, renewability and pollution reduction.

Aim. The aim of the paper is to analyze the most likely renewables for grid connection in Algeria.

Brief review of energy sector in Algeria:

Algeria is in the top five for the production of natural gas and in the top ten for oil production in the world, respectively. Additionally, the vast majority of the generated energy depends on natural gas and 94% of this energy is recently obtained from natural gas. So, half of the produced gas is used to generate energy. Electricity consumption in Algeria will increase to 83 TWhr in 2020 and up to 150 TWhr in 2030. In the light of the projection studies, oil reserves can cover only the next 50 years, while natural gas will be available only over the next 70 years [9, 10].

Residential electricity consumption in Algeria has the highest portions with 64% as it illustrated in the Fig. 1[11]

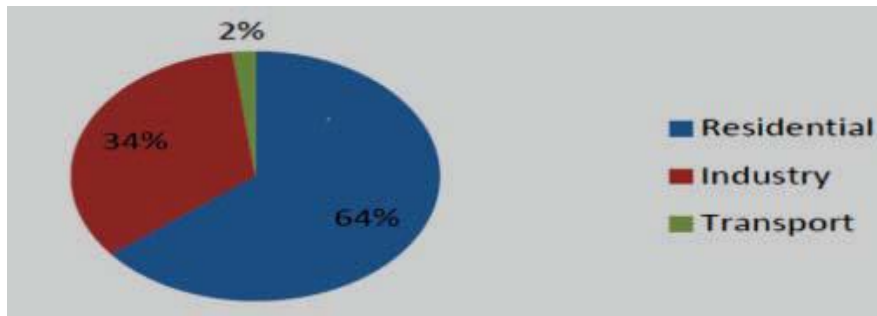

Fig. 1. Electricity consumption in Algeria

Notions and principle on renewable energies:

Renewable energy means energy from the sun, wind, the heat of the earth, water or even biomass. Unlike fossil fuels, Renewable Energies are unlimited resource energies.

Renewable energies such as wind, solar, biomass and hydropower are promising solutions to compete with mass energy sources such as fossil and nuclear.

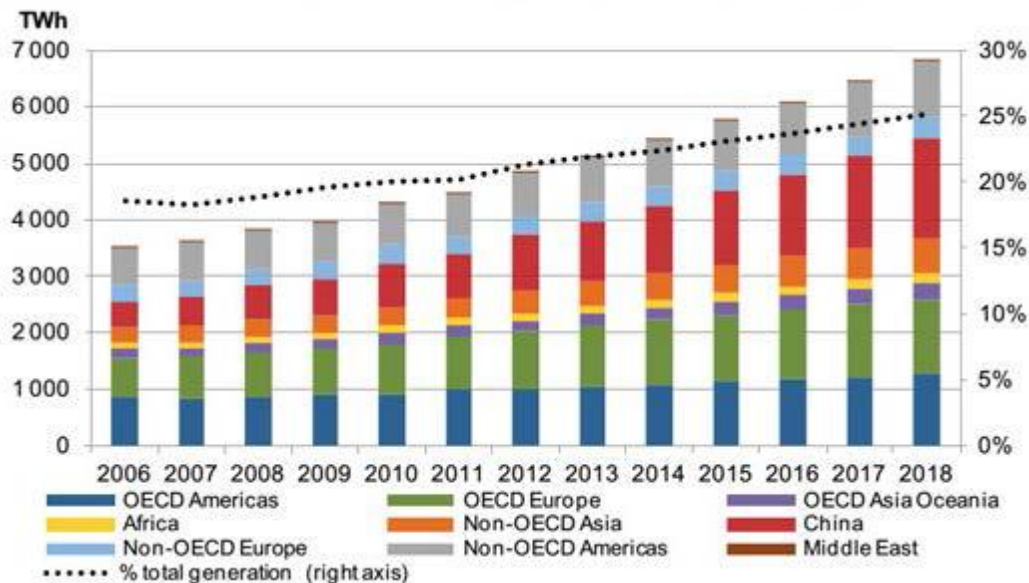

Fig. 2. Global renewable electricity production by region

Materials and methods.

It is possible to use a photovoltaic generator in a non-autonomous way, by connecting it to the public electricity distribution network. In this case, the energy produced is either consumed on site by the site or is sold on the network in the event

of excess production. When there is a deficit or during unfavorable moments, the network supplies the site. Therefore there is no battery.

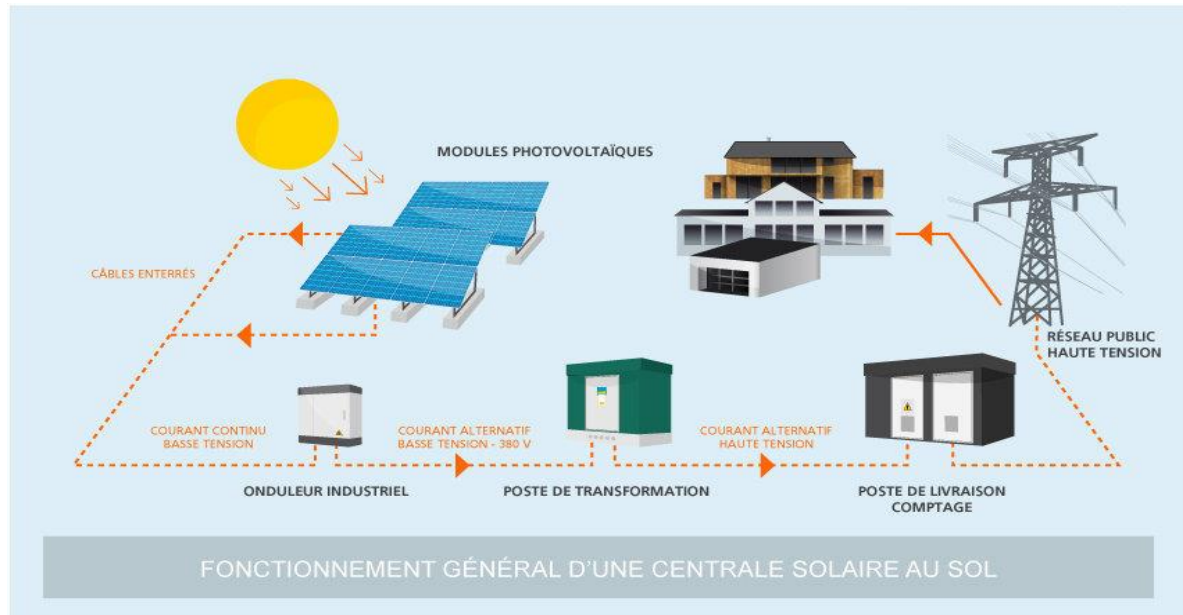

Fig. 3. Scheme of a photovoltaic system connected to an electrical network

Wind energy has been used for at least two thousand years. In Mesopotamia, around 1700 BC, wind power was used for irrigation and to grind grain. Mechanical wind pumps were largely used in the 19th century to provide energy for irrigation, drainage, etc. and have marked the landscape of many countries.

Wind energy is an important and effective renewable energy resource of Algeria. The southwest have strongest winds, as shown in the next Figure 4, particularly near Adrar. So the first wind farms were completed in 2013 that generates 10 MW With the installation of 12 Gamesa 850kW turbines [12].

The modern use of wind power is today almost exclusively used for the production of electricity. The major discovery of wind power was made with the oil crisis in 1973, when the skyrocketing oil prices went from US \$ 12 to US \$ 35.

Suddenly, the OECD countries wanted to become more independent of oil imports and turned to the development of wind power, almost exclusively for the production of electricity. Twenty years later, wind turbine technology has matured and wind turbines have grown from 10 kW to over 3,000 kW

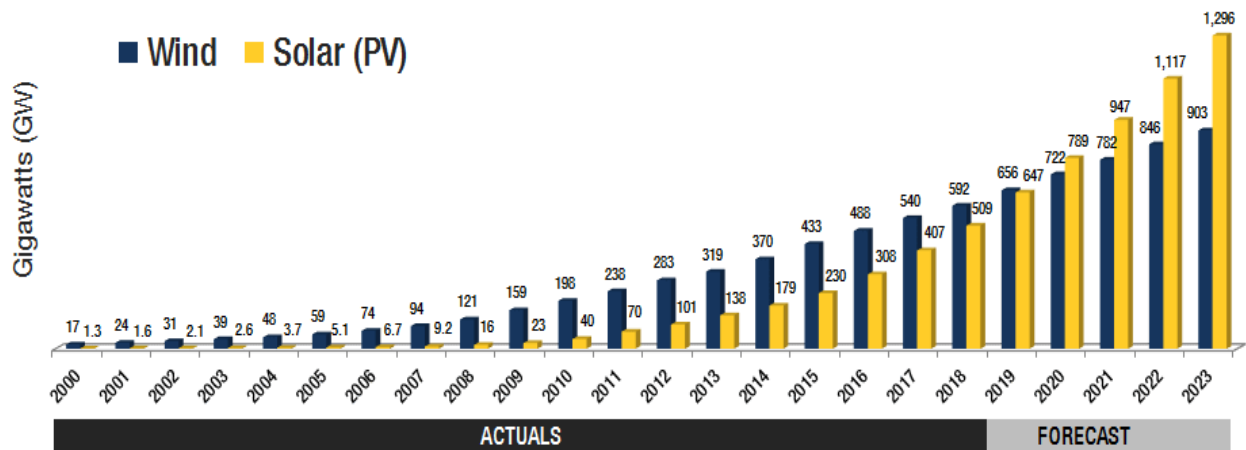

Fig. 5. the evolution and forecast of wind power and solar PV capacities in the world 2000-2023

Geothermal Energy

There are more than 240 sites for inventory of the thermal springs at now in Algeria. The temperature of hot Algerian waters varies between 22 and 98 °C. The recorded temperatures of highest springs are 68 °C in the western area (HammamBouhnifia), 80 °C in the central area (Hammam El Biban) and 98 °C in the eastern area (HammamMaskhoutine) in northern Algeria

Results and discussion.

Power grids have three main functions: power generation, transmission and distribution, as shown in Figure .6 the first step is the generation of power at the power station (coal, nuclear, geothermal, power station hydroelectric). The second stage is the transmission of power, which involves the transfer of electricity from the power plants to supply the distribution systems of the enterprises. In the end, energy distribution complements the functions of power grids by supplying energy to consumers.

Presently, the grid is facing a multitude of challenges that can be outlined in those categories [16]:

- One way communication.
- Dependency on a high capacity fossil fuel generation.
- Increasing carbon emissions.
- Getting a large amount of power in one.

- Using a long transmission lines to deliver power.
- Cost of the invoice of electricity.
- Impact of renewable energy in the grid.

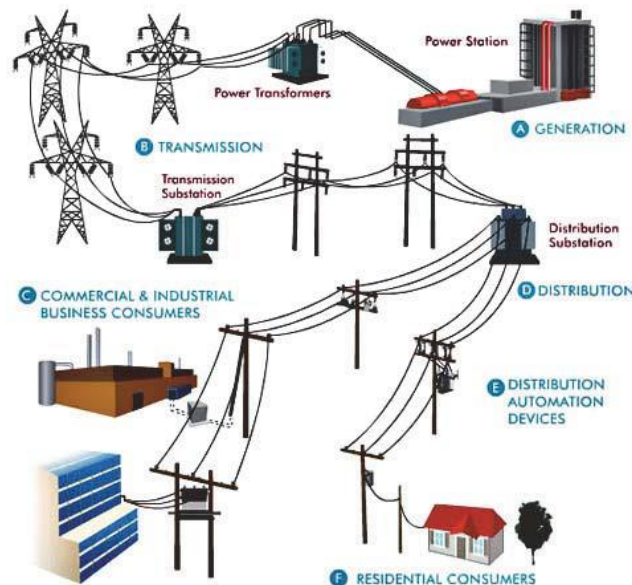

Fig.6. The Electric Grid [15]

In the era of development of new types of energy sources it is important to investigate the most likely sources to integrate to the electricity network.

Conclusions. Today for all countries, the transformation of traditional electricity grids into a SmartGrids has become an inevitable future especially those with renewable energy resources. For Algeria the most perspective are: Solar, Wind and Geothermal energy resources.

References:

- [1] :G. Didier, « Modélisation et diagnostic de la machine asynchrone en présence de défaillances, »Thèse de Doctorat, Université de Henri Poincaré, 29/10/2004.
- [2] :A. Chouder and S. Silvestre, "Automatic supervision and fault detection of PV systems based on power losses analysis," Energy Conversion and Management, vol.51, pp. 1929-1937, 2010.
- [3] :J.XU "Filtrage active shunt des harmoniques des réseaux de distribution d'électricité". Thèse de doctorat de l'INPL, Nancy, Janvier 1994.
- [4] :F. POITIERS «Etude et commande de génératrices asynchrones pour l'utilisation de

L'énergie éolienne-Machine asynchrone à cage autonome-Machine asynchrone à double alimentation reliée au réseau» Thèse de Doctorat Université de Nantes, 2003.

[5] : Researchgate.Net, 2020, https://www.researchgate.net/profile/R_Ibtiouen/publication/273406253/figure/fig3/AS:388466597744646@1469629063051/Schematic-diagram-of-wind-turbines-based-on-grid-connected-DFIG.png.

[6] : Wildi Théodore, Sybille Gilbert, « électrotechnique », de boeck, 4e édition, 2005

[7]: Researchgate.net 2020, https://www.researchgate.net/figure/Parts-inside-the-wind-turbine_fig5_290094650.

[8]: Djalel, D.I.B.; Bendakir, A.; Metatla, S.; Soufi, Y. The algerian challenge between the dependence on fossil fuels and its huge potential renewable energy. Int. J. Renew. Energy Res. 2012, 2, 463–470

[9]: K. Benahmed and A. Douli “Design of Smart Grid System in the South of Algeria”. International Conference on Information Technology for Organization Development, IEEE , University of, Bechar. Algeria p5, 2014.

[10]: H. F. Abarghouei, S. Hasanvand, S. Sahraneshin, « Distributed Generation Planning & Grid Partitioning for Voltage Control of Smart Distribution System », International Journal of Renewable Energy Research-IJRER, Vol 6, No 4 (2016).

[11]: Salma Bakr, “Design, Simulation, and emulation o f a residential load management algorithm utilizing a proposed smart grid environment for the MENA region”, march 2012.

[12]: A. Boufarrouk, “Renewable energy development in Algeria”,

[13]: N. Kasbadji, “Wind energy assessment in Algeria. Proceeding of International Workshop on Physics and Renewable Energies. pp. 28- 32, 2010.

[14]: B. Khelifa. A. Smahi, S. Hireche, “Smart Grid in Algeria: Ambition Towards a Great Expectation”,

[15]: <https://cleantechnica.com> (last accessed on 29.07.2017)

[16]: A. Garrab, A. Bouallegue, R. Bouallegue, “An Agent Based Fuzzy Control for Smart Home Energy Management in Smart Grid Environment”, International Journal of Renewable Energy Research- IJRER, Vol 7, No 2, 2017.

ORGANIZATION OF ENTERPRICE VIDEO CONFERENCING

Igor Tereshchenko,

Ph. D., Assosiate Professor

Luk Kuanh Khunh,

Student

Kharkiv National University of Radio Electronics

Introductions. Conferencing is a communication service (function, service) that provides the possibility of simultaneous telephone communication of three or more subscribers (interlocutors).

Conferencing is designed to hold meetings for numerous participants, when several people sitting in the same room, attract remote interlocutors to active discussion using modern communication channels – telephony or the Internet. At the same time, such a high quality level of communication is ensured, as if all conference participants are talking while sitting in close proximity at the same conference table in the same room.

Aim. Videoconferencing is used as an operating machine that makes decisions in a particular area in the local area, which is used to effectively manage and use communications.

The main role in video conferencing is played by communication channels between subscribers. Here are some ways to organize video conferencing channels.

Materials and methods. The simplest and cheapest method of video conferencing is via the Internet. However, the quality of the communication session in this case may be low, since the Internet is not a guaranteed transmission channel for audio and video data. Added to this is the problem of video conferencing, that is, it can become "public domain". Video conferencing over the Internet requires static IPs and communication channels with a throughput of at least 384 kbps on both sides (for outbound and inbound traffic).

Configuring GRE (Generic Routing Encapsulation) communication is more difficult. The protocol belongs to the network layer. It can encapsulate other

protocols and then route the entire set to its destination. In this case, there is minimal protection for video traffic on the Internet, which prevents a certain number of "inexperienced" intrusions into the information cloud of video conferencing. The same principle, though much higher security, is embedded in IPsec.

Organization of ISDN (Integrated Services Digital Network) video conferencing channels. Digital Integrated Services Networks are networks where the primary mode of communication is the mode of switching channels with digital data processing.

ISDN has several advantages over traditional analogue networks, however, it has some critical disadvantages compared to new telecommunication technologies:

- it is difficult to track where a communication failure occurred;
- low speed of recovery of communication channels;
- the relatively high cost of using inter-regional communication services.

Organization of video conferencing channels using IP VPN MPLS (Multiprotocol Label Switching) technology. MPLS implements a data transmission mechanism that emulates the various properties of packet-switched networks over packet-switched networks. IP VPN MPLS communication service is currently one of the most reliable and inexpensive for video conferencing. This is facilitated by VPN (Virtual Private Network) technology, which enables one or more secure network connections (logical network) over another network.

IP VPN MPLS technology is classified as a trusted zone. It is used in cases where the transmission environment can be considered reliable and only the problem of creating a virtual subnet within a larger network needs to be solved.

Results and discussion. Standard data transmission protocols are intended to make video conferencing as widespread as telephone and fax communications. Video Conferencing Protocol - leaves the choice of the customer for this service and is a certain set of agreements that determines the exchange of data between the same OSI (Open Systems Interconnection) levels of different subscribers. Protocols define the means of data transmission and error handling on the network and allow the development of standards that are not tied to a specific hardware platform.

Conclusions. Standard data transfer protocols are designed to make video conferencing as common as telephone and fax communication. Thanks to support system protocols video conferencing from different manufacturers can easily install interconnection and interconnect with other telecommunication devices.

THE USE OF REVERSE OSMOSIS IN THE DESALINATION OF LOW MINERALIZED WATERS

Trus Inna

PhD

Gomelya Mukola

Doctor of Technical Sciences, Professor

Salashnyi Taras

Student

Sirenko Ludmila

PhD, Associate Professor

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kyiv, Ukraine

Introductions. Nowadays, the problem of salinization of water is very common in Ukraine due to natural and anthropogenic factors, and industrial regions suffer the most. The high level of mineralization is occurred due to the presence of coal, iron ore and uranium mines. Great contribution to the salinity of water objects is made by the discharge of mine water, saline wastewater, water from cooling systems and brine infiltration of many slime storages. Unfortunately, modern methods of saline water treatment do not solve the problem, but only aggravate the situation in densely populated areas with well-developed industry.

The solution to this problem is the introduction of innovative complex water desalination technologies at the utilities and industrial enterprises. It will helps to use water that has an increased mineralization, which will ensure a significant reduction of discharges of mineralized sewage and will lead to improvement of the quality of groundwater.

Membrane technologies have high efficiency and can be used at different stages of water treatment, as well as together with other methods of purification.

In regions with a lack of fresh water, membrane technologies are widely used to desalinate highly mineralized waters.

Depending on the quality of the water and the requirements for the treated water, only membrane separation methods can be used for water treatment and wastewater treatment in a technologically grounded combination.

Aim. The goal of this research work was to study the processes of desalination of mineralized waters for the creation of innovative technologies of desalination of mineralized waters for ecologically safe water use systems.

Materials and methods. In this work, water desalination was studied using cartridges with low-pressure reverse osmosis membrane Filmtec TW30-1812-50 and the properties of the membrane is described in Table 1.

Table 1

Properties of the reverse osmosis membrane Filmtec TW30–1812–50

Parameter	Value
Productivity, dm^3/day at a pressure of 4-7 bar and temperature 25 °C	225–395
Stable salt removal, %	98
Minimal salt removal, %	96
Maximum water supply, dm^3/min	7.6
Maximum operating pressure, bar	21
Maximum operating temperature, °C	45
Maximum colloidal index	5
Ph range (long-term work)	2–11
Ph range (flushing up to 30 min)	1–13
Maximum concentration of free chlorine, mg/dm^3	< 0.1
Size, mm	295×55

The model solution was used through experiments:

hardness – $9.0 \text{ mg-eqv}/\text{dm}^{-3}$,

alkalinity – $5.0 \text{ mg-eqv}/\text{dm}^{-3}$,

SO_4^{2-} – $13.0 \text{ mg-eqv}/\text{dm}^{-3}$,

$\text{Cl}^- - 3.5 \text{ mg-equiv/dm}^3$,

$\text{pH} = 8.9$.

For desalination of water, samples of 10 dm^3 were used. The degree of selection of permeate was changed from 10 to 90 %. The concentrations of chlorides, sulfates, hardness and alkalinity were determined in initial solutions and in permeate. The selectivity and productivity of the membrane were calculated.

In the work, the effect of the mechanical water purification on the productivity and selectivity of the reverse osmosis membrane of low pressure Filmtec TW30-1812-50 was determined (Трус І.М. Вплив попереднього механічного доочищення води на ефективність зворотньоосмотичного опріснення води / І.М. Трус, М.Д. Гомеля, В.М. Радовенчик // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 9 (198) Ч.2. – С. 197-202.).

Results and discussion. The membrane Filmtec TW-30-1812-50 provides an effective water desalting at pressures up to 1 MPa (in this case, $P = 0.3 \text{ MPa}$) with high process efficiency. Despite the fact that through a cassette with a reverse osmosis membrane only 10 dm^3 of model solution was passed, its pre-lighting significantly influenced the productivity of the membrane.

During filtering an increase in membrane productivity on 12-20 % is observed (Fig. 1).

The efficiency of removal of chlorides, sulfates and ions of hardness from water slightly depends on the pre-purification of water. When desalting the model solution, the highest residual concentrations of chlorides were fixed in the permeate. The residual concentrations of sulfates and hardness ions were rather low. The content of ions in concentrates was determined by their initial concentration and the effectiveness of detention on the membrane.

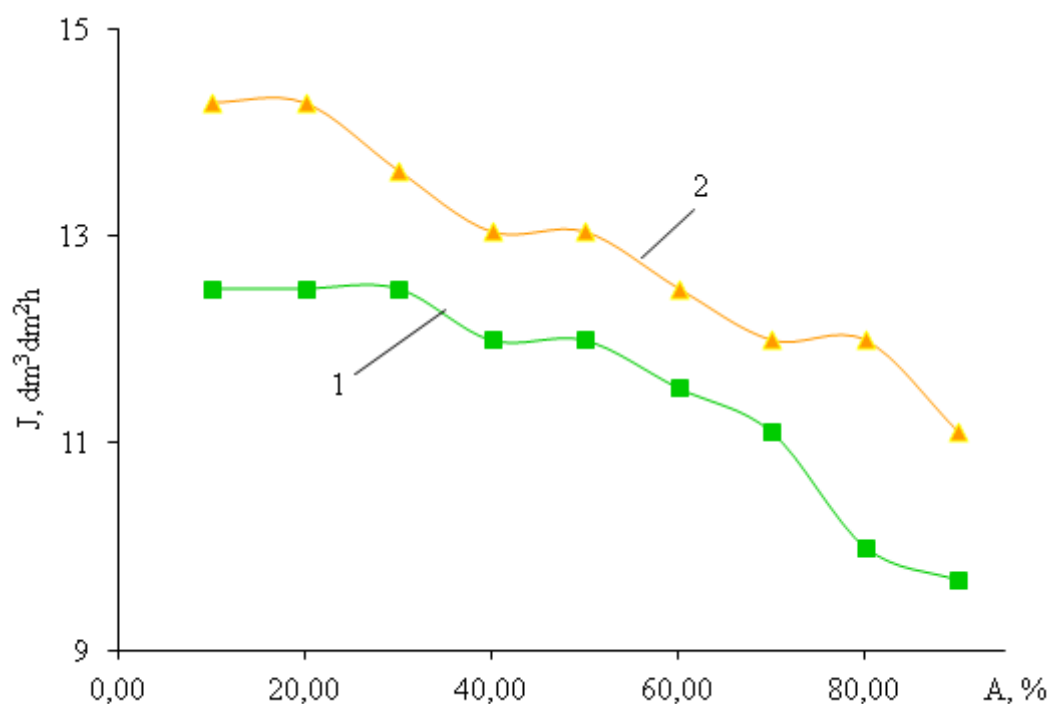

Figure 1. Dependence of the productivity of the reverse osmosis membrane Filmtec TW-30-1812-50 on the degree of selection of permeate during desalination of unfiltered (1) and filtered model solution (2)

In concentrates, the increase in concentrations of all cations and anions that were controlled in this process were observed. The highest concentrations correspond to hardness ions and to sulfates.

Since the efficiency of water purification from any ions depends not only on the residual concentrations of ions, but also on their initial concentration, then the efficiency of the water purification process from any ions is better to evaluate by the values of the membrane selectivity (Fig. 2, Fig. 3, Fig. 4).

During filtering, the Filmtec TW30-1812-50 membrane was characterized by the lowest selectivity of 89-95% in relation to chlorides (Fig. 2); the selectivity towards sulfates and ions of hardness reached the values 98.8–99.7% (Fig. 3, (Fig. 4).

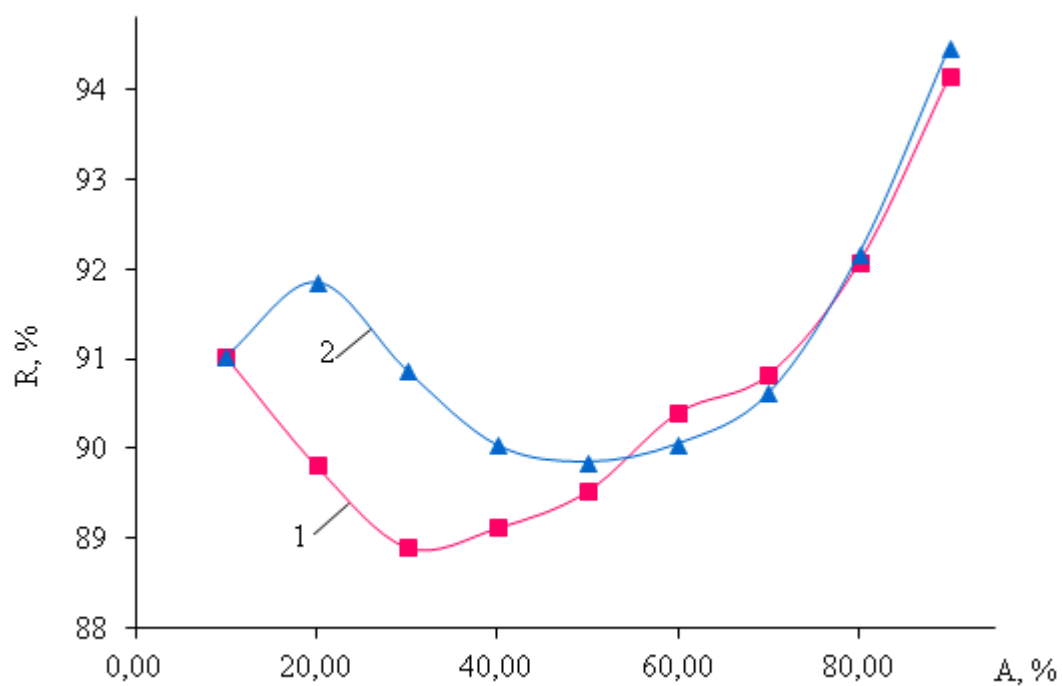

Figure 2. Dependence of the selectivity of the reverse osmosis membrane on chlorides (unfiltered (1), filtered model solution (2))

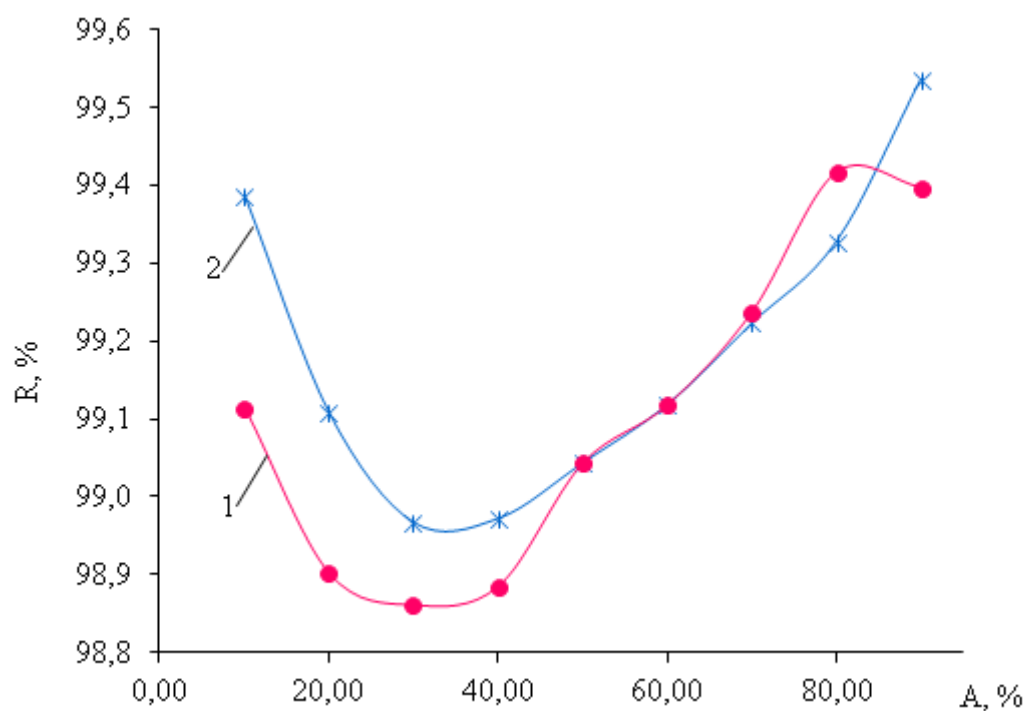

Figure 3. Dependence of the selectivity of the reverse osmosis membrane on sulfates (unfiltered (1), filtered model solution (2))

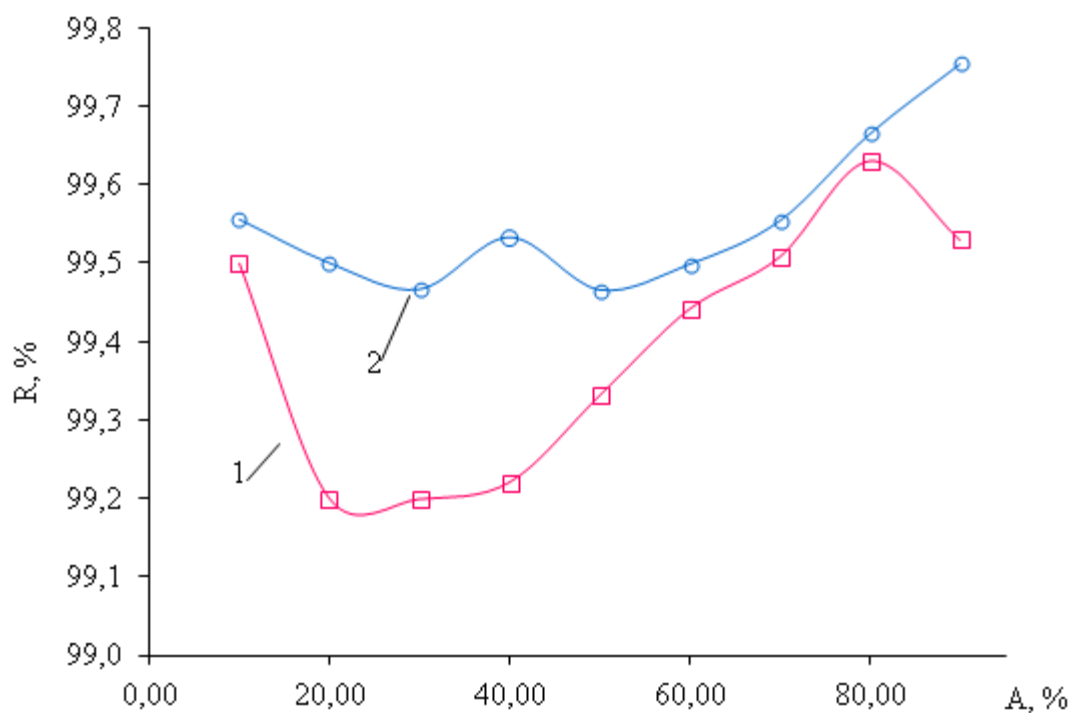

Figure 4. Dependence of the selectivity of the reverse osmosis membrane on ions of hardness (unfiltered (1), filtered model solution (2))

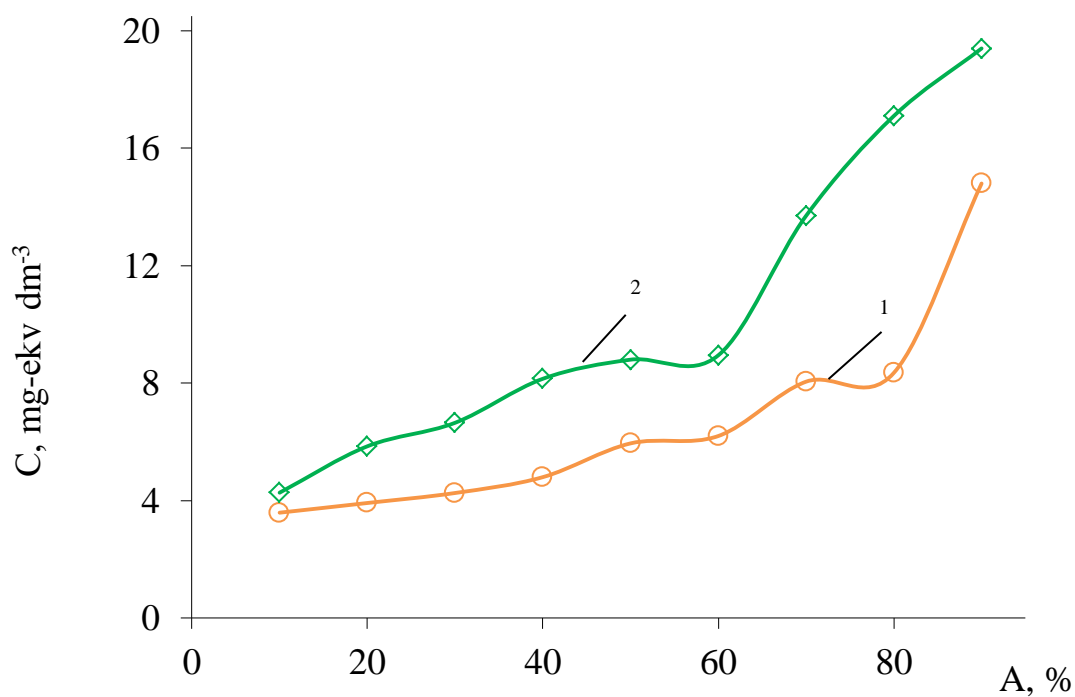

Figure 5. Dependence of the concentrations of chlorides (1) and alkalinity (2) in concentrate of the reverse osmosis membrane Filmtec TW-30-1812-50 on the degree of selection of permeate during desalination of filtered model solution

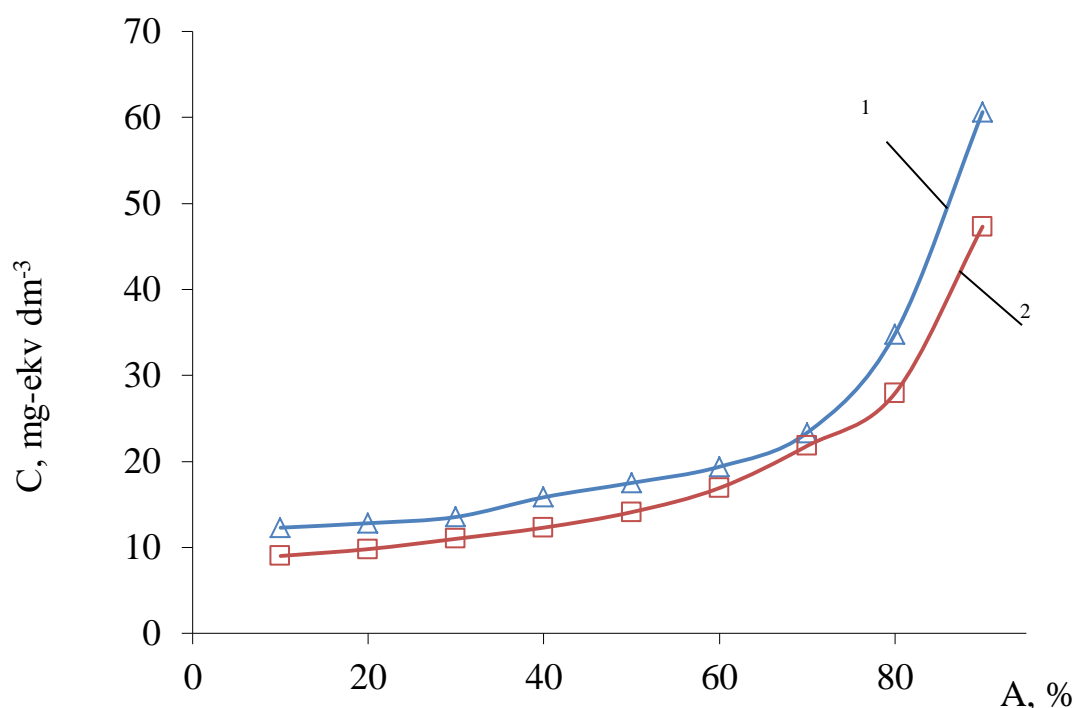

Figure 6. Dependence of the concentrations of sulfates (1), hardness (2) in concentrate of the reverse osmosis membrane Filmtec TW-30-1812-50 on the degree of selection of permeate during desalination of filtered model solution

The effectiveness of water purification can also be evaluate by the residual concentrations of chlorides, sulfates and hardness ions in permeates and their content in concentrate. It should be noted that in all cases concentrates, which formed, together with sulfates ($\approx 60.0 \text{ mg-equiv/dm}^3$) also contain significant concentrations of ions of hardness ($\approx 50.0 \text{ mg-equiv/dm}^3$) (Fig. 5, Fig. 6).

Thus, initial lighting of water leads to a decrease in water turbidity from 0.5 to 0.1 mg/dm^3 and to increase in membrane productivity up to 1.2-2.0 times.

Among the promising methods, which is used to soften water solutions and to remove sulfates from them, the reagent method can be accented.

Conclusions. The optimal parameters of membrane desalinization of solutions providing high water quality were determined in the work. The methods of pre-lighting of water before barometric desalination was developed to increase the efficiency of the productivity and the operation time of the membranes.

ВИПРОБУВАННЯ ДАТЧИКІВ КОНТРОЛЮ ОПТИЧНОЇ ЩІЛЬНОСТІ СЕРЕДОВИЩА

Антошкін Олексій Анатолійович,

викладач,

Національний університет цивільного захисту України,

м. Харків

Вступ./Introduction. Можна навести багато прикладів систем контролю, в яких нагляд за середовищем здійснюється шляхом контролю оптичної щільності середовища. До таких систем відносяться системи контролю запилення, системи пожежної сигналізації з відстежуванням диму, як однієї з первинних ознак пожежі та інші. Поєднує ці системи те, що в режим тривоги (попередження) вони переходять після досягнення щільності середовища певного (порогового) значення. Як правило, здійснюється це за допомогою оптико-електричних чутливих елементів датчиків.

Як і будь яке обладнання, датчики контролю вказаних систем потребують регулярного технічного обслуговування, перевірки працездатності, спроможності спрацьовувати при досягненні щільності порогового значення. Для цього проводяться їх випробування під час яких імітується реальний вплив запиленого (задимленого) середовища на чутливі елементи датчиків. Наслідком такого впливу стає забруднення чутливих елементів, зниження їх працездатності.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є розробка способу випробування оптико-електронних датчиків контролю щільності середовища з мінімальним негативним впливом на них.

Матеріали і методи./Materials and methods. Слід відзначити, що випробування датчиків контролю оптичної щільності середовища, можуть бути двох видів – оперативні та стаціонарні. Перші здійснюються на місці їх встановлення без демонтажу. Другі виконуються в лабораторних умовах.

Обидва види потребують використання спеціального обладнання. Але принципових відмінностей за змістом робіт вони не мають.

Спрацювання датчика під час випробувань спонукає подача в його контрольну камеру імітатора, який за своїми властивостями повинен бути близьким до контролюемого середовища (запиленого або задимленого). При цьому після закінчення впливу чутливий елемент не повинен змінювати свої технічні характеристики. Тобто в приладах для випробування може бути реалізований метод еквівалентних впливів.

Для того, щоб досягти максимальної еквівалентності впливу на чутливий елемент, необхідно до контрольної камери подавати дрібні розпилені частки, які за своїми характеристиками (розмір, ступінь прозорості та ін.) близький до реальних часток, що впливають. Крім того, час існування хмари для тестування датчика, не повинен бути менш періоду інерційності датчика.

Результати та обговорення./Results and discussion. Як показала серія експериментів найкращі результати дає використання дрібнодисперсного аерозолю суміші етилового спирту (ректифікованого 96%) і бензину Б-70. Такий аерозоль за своїми властивостями (можливий розмір часток, прозорість та ін.) нагадує пил або дим. Розмір часток можна регулювати в розпилювачі. Вказана суміш швидко випаровується і не залишає плівки на поверхні оптичних елементів системи виявлення. У разі, коли принциповим є колір аерозоль-імітатора (наприклад, імітація білого чи чорного диму), у склад базової рідини можна додавати фарбник.

Висновки./Conclusions. Для випробування датчиків систем контролю запилення (задимлення) середовища в роботі було запропоновано використовувати аерозоль-імітатор, який за своїми характеристиками наближений до реальних середовищ, з якими працюють вказані системи. Вказаний підхід дозволить тестувати датчики без погіршення їх характеристик, фізичного старіння. Що, на відміну від існуючих підходів, суттєво продовжить термін експлуатації систем контролю, дозволить знизити витрати на їх технічне обслуговування.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЖИВЛЕННЯ ДИЗЕЛЬНОГО ДВИГУНА ДЛЯ РОБОТИ НА БІОПАЛИВІ ТА ЙОГО СУМІШАХ

Бурлака Сергій Андрійович

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Система живлення дизельного двигуна виконує ряд функцій, а саме: збереження запасу палива, очистку від води й домішок, дозування палива згідно з режимом роботи двигуна й подачу циклової порції палива за встановленою характеристикою в циліндри згідно з порядком їх роботи й фазами впорскування, розподілення палива по камері згоряння, забезпечення необхідних динамічних якостей двигуна, особливо на перехідних режимах роботи.

У зв'язку з посиленням законодавства щодо екологічних вимог, виробники дизельних двигунів постійно вдосконалюють систему подачі палива. Цілком очевидно, що механічна система впорскування палива не відповідає таким вимогам. В окремих системах тиск палива залежить від навантаження і від частоти обертання колінчатого валу. Зниження тиску впорскування та якості розпилення призводить до осідання великих крапель палива на поверхні і зниження коефіцієнта корисної дії згоряння паливо-повітряної суміші та підвищення вмісту шкідливих речовин у відпрацьованих газах.

Мета роботи. Для вирішення даних проблем, пов'язаних з використанням біопалива доцільно використовувати системи живлення з електронним регулюванням складу дозованої паливної суміші залежно від режимів роботи двигуна.

Матеріали і методи. Використання біодизельного палива для дизельних двигунів є досить актуальним, тому що ці питання пов'язані з енергетичною безпекою держави Україна і ними займаються багато науковців. У більшості наукових праць наведено результати дослідження впливу на техніко-економічні

та екологічні показники дизеля при використанні чистого біодизельного палива та його суміші з дизельним. Також для покращення екологічних характеристик дизеля пропонувалися методики визначення характеристики регулювання оптимального співвідношення компонентів суміші палив залежно від режиму роботи дизеля.

Наприклад, розроблялася схема пристрою для змішування дизельного і біодизельного палив у різних пропорціях залежно від режимів роботи дизеля. Недоліком цієї методики є те, що відсотковий склад суміші палив залежить від частоти обертання колінчастого валу й не враховує ступінь навантаження двигуна, до того ж аналіз інших систем паливоподачі дизельних двигунів вітчизняного і зарубіжного виробництва показав, що неможливість забезпечення потрібного відсоткового співвідношення біологічного і мінерального палива в залежності від навантажувально-швидкісних режимів дизельного двигуна також присутня.

Результати і обговорення. Для ефективного використання біодизельного палива була вдосконалена система живлення дизеля (рис. 1), яка забезпечить зміну відсоткового складу суміші дизельного та біодизельного палив залежно від режиму роботи двигуна. До вдосконаленої системи вносять зміни, які не погіршать роботу дизеля та забезпечать базову потужність і крутний момент, а саме додано ряд елементів: паливний бак для БП, фільтри грубої очистки, паливний насос низького тиску, електрогідророзподільник, змішувач палив та ємнісний датчик.

Змішувач палив, електрогідророзподільник, ємнісний датчик і ЕБК забезпечують регулювання відсоткового складу суміші ДП та БП в залежності від навантажувально-швидкісних режимів. Таким чином удосконалена система живлення дизеля з електронним регулюванням відсоткового складу суміші палив (наведено на рис. 1) забезпечує роботу двигуна на ДП, БП та їх сумішах з різними відсотковими складами зі збереженням ефективних показників дизеля. Удосконалення системи живлення ніяким чином не впливає на роботу дизеля на ДП.

Для досягнення позитивного ефекту від застосування БП необхідно використовувати його на двигунах зі встановленням або вже обладнаними ЕБК, що забезпечують оптимізацію управління двигуном, велику швидкодію та точність визначення параметрів роботи дизеля. ЕБК обладнанні більшість сучасних двигунів.

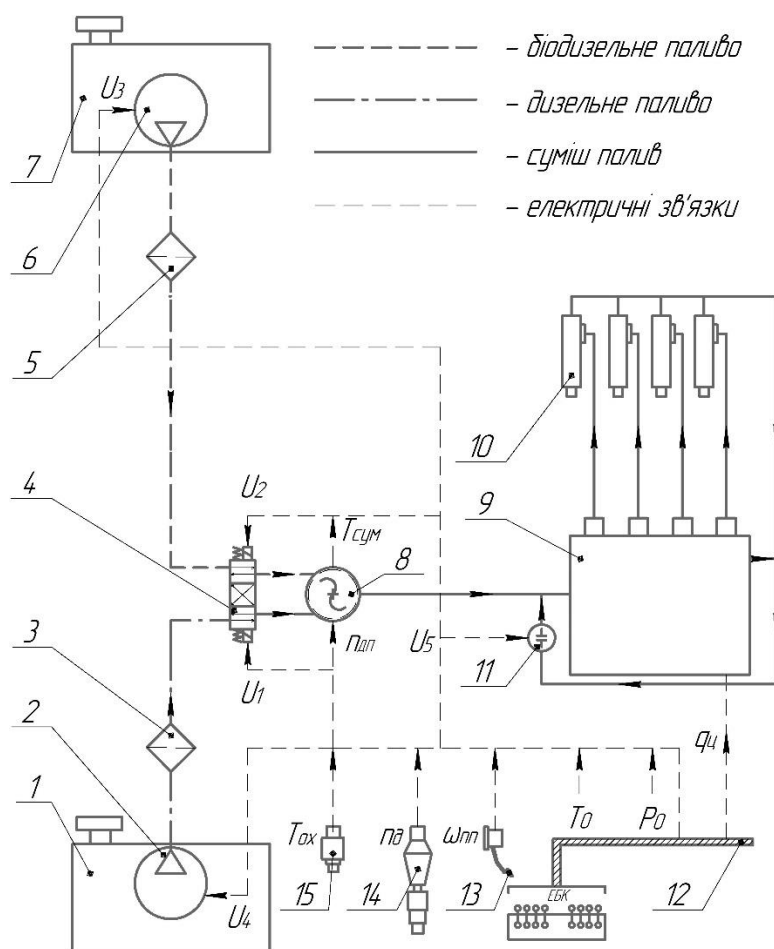

Рис. 1. Удосконалена система живлення дизельного двигуна з електронним регулюванням складу дозованої паливної суміші

На рис. 1 наведені такі позначення: 1 – паливний бак для ДП; 2 – насос подачі дизельного палива (ДП); 3 – фільтр грубої очистки ДП; 4 – електрогідророзподільник; 5 – фільтр грубої очистки БП; 6 – насос подачі біодизельного палива (БП); 7 – паливний бак для БП; 8 – фільтр-змішувач; 9 – паливний насос високого тиску (ПНВТ); 10 – форсунки; 11 – ємнісний датчик визначення складу суміші; 12 – електронний блок керування (ЕБК); 13 – важіль

керування подачею палива; 14 – датчик обертів колінчастого валу; 15 – датчик температури охолоджуючої рідини.

Система живлення з електронним регулюванням складу дозованої паливної суміші забезпечує запуск та прогрів дизеля на ДП та працює таким чином.

В ЕБК 12 надходять вихідні дані про тиск T_o та температуру P_o навколишнього середовища; сигнал про положення важеля подачі палива 13 W_{m1} від відповідного датчика, сигнал про частоту обертання колінчастого валу двигуна n_o від датчика 14, сигнал про температуру охолоджуючої рідини T_{ox} від датчика 15.

Прогрів двигуна виконується на дизельному паливі і встановлюється за температурою охолоджуючої рідини T_{ox} . При цьому лінія електрогідророзподільника, що відповідає за подачу дузельного палива – відкрита ($U1 = 1$), насос подачі 2 ($U4 = 1$), а біопалива 4 – закрита ($U2, U3 = 0$). Так як фізико-хімічні характеристики БП мають відмінності від ДП, то необхідно підігрівати БП для зрівноваження показників. Так як фільтр-змішувач 8 розміщений безпосередньо на двигуні біопаливо та суміш підігрівається до відповідної температури.

Дані про температури палив у фільтрі-змішувачі 8 $T_{сум}$ надходять в ЕБК 12. Відповідно, якщо температура охолоджуючої рідини T_{ox} та температура $T_{сум}$ набули мінімально допустимого значення, то дизельний двигун переходить на роботу на суміші палив, склад якої регулюється та уточнюється ємнісним датчиком 11 ($U5 = 1$) вмикається насос подачі біопалива 6 ($U3 = 1$).

В ЕБК 12 підбираються значення відсоткового складу $n_{БП}$ та циклової подачі q_u суміші палив. Далі інформація $n_{БП}$ надходить на електрогідророзподільник 4, сигнал зі значенням q_u надходить на ЕБК 12.

При роботі двигуна електрогідророзподільником 4 регулюється кількісне відношення ДП, БП та суміші палив. Під час прогріву лінія ДП електрогідророзподільника 4 ($U1 = 1$) повністю відкрита, а БП ($U2 = 0$). Далі в залежності від навантажувально-швидкісних показників та режимів роботи

положення електрогіддорозподільника 4 для обох палив змінюється в залежності від відсоткового складу суміші яка регулюється ємнісним датчиком 11 ($U_5 = 1$).

Перед зупинкою дизеля з ЕБК поступає сигнал на керуючий орган електрогіддорозподільника 4 на встановлення в положення, яке забезпечує 100% ДП ($U_1 = 1$), при цьому насос 6 вимикається ($U_3 = 0$), а лінія подачі біопалива електрогіддорозподільником 4 перекривається ($U_2 = 0$). При цьому суміш палив зі зворотнього трубопроводу подається в ПНВТ 9, система живлення дизеля (паливні трубопроводи низького тиску після змішувача, паливні трубопроводи високого тиску, ПНВТ, форсунки) заповнюється ДП. Це забезпечить наступний легкий запуск дизеля.

Тепер двигун готовий до зупинки. Заповнення системи живлення дизеля ДП можливе безпосередньо перед зупинкою дизеля.

Особливістю управління системою живлення дизеля під час переведення його на роботу з використанням суміші і регулюванням її відсоткового складу є необхідність в управлінні змішувачем та елементами системи відводу невикористаного палива. Дизельне та біодизельне палива подаються до змішувача з індивідуальних трубопроводів та насосів. У змішувач залежно від положення регулювального пристрою створюється суміш палив із відповідним відсотковим складом та подається в ПНВТ.

У розробленій системі живлення додано лінію низького тиску подачі біодизельного палива, у якій відбувається керування насосом. Підігрівання біодизельного палива є обов'язковим під час його використання, особливо за низьких температур навколишнього середовища. Так, під час підігрівання біодизельного палива з 20°C до 50°C його в'язкість зменшується приблизно на 51% . Показники густини, поверхневого натягу тощо теж змінюються, але не так суттєво. На холодному двигуні погіршується процес випаровування та згорання палива та збільшується ймовірність потрапляння палива в картер двигуна, де воно розбавляє мастило. Вплив біодизельного палива на мастило більш негативний, ніж дизельного палива. Властивості біодизельного палива

зумовлюють більшу його здатність до коксування, що особливо проявляється під час поганого розпилюванні палива (на невідігрітому біодизельному паливі).

Підігрівання відбувається автоматично завдяки розміщенню змішувача. Насос подачі біопалива вмикається тільки тоді, коли температура біодизельного палива досягає значення допустимого для його використання та вимикається за умови зменшення температури біодизельного палива нижче допустимої або перед зупинкою роботи дизеля, коли система живлення наповнюється дизельним паливом.

Фізико-хімічні показники біопалива і його сумішей відрізняються від аналогічних показників дизельного палива. Порівняльна характеристика була проведена на базі розрахунку ефективних показників біопалива і дизельного палива (табл. 1).

Таблиця 1

Фізико-хімічні показники біопалива і його сумішей

Склад суміші, %	Показники		
	Нижча теплота згорання Q_n , МДж/кг	Густина сумішей ρ при $T=323K$, кг/м ³	Динамічна в'язкість μ при $T=323K$, Па с
5БП/95ДП	42,3475	832,2	0,003196
10БП/90ДП	42,195	834,4	0,003392
15БП/85ДП	42,0425	836,6	0,003588
20БП/80ДП	41,89	838,8	0,003784
25БП/75ДП	41,7375	841	0,00398
30БП/70ДП	41,585	843,2	0,004176
35БП/65ДП	41,4325	845,4	0,004372
40БП/60ДП	41,28	847,6	0,004568
45БП/55ДП	41,1275	849,8	0,004764
50БП/50ДП	40,975	852	0,00496
55БП/45ДП	40,8225	854,2	0,005156
60БП/40ДП	40,67	856,4	0,005352

65БП/35Д П	40,5175	858,6	0,005548
70БП/30Д П	40,365	860,8	0,005744
75БП/25Д П	40,2125	863	0,00594
80БП/20Д П	40,06	865,2	0,006136
85БП/15Д П	39,9075	867,4	0,006332
90БП/10Д П	39,755	869,6	0,006528
95БП/5ДП	39,6025	871,8	0,006724
100БП/0Д П	39,45	874	0,00692

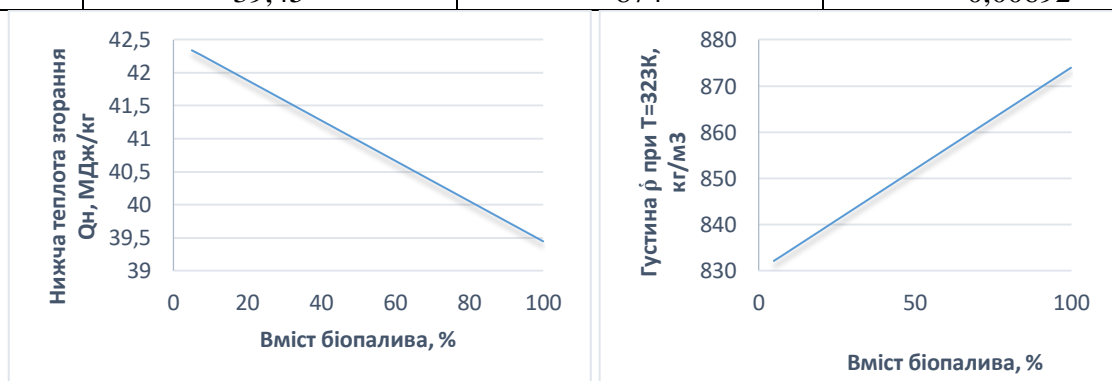

Рис. 2. Показники нижчої теплоти згорання Q_n , МДж/кг та густини сумішей ρ при $T=323K$, кг/м³ для різного вмісту біопалива

Внаслідок того, що у біопаливі є кисневмісні речовини ($O=10,9\%$) його нижча теплота згорання ($Q_n = 39,45$ МДж/кг) менша за дизельне паливо ($Q_n = 42,5$ МДж/кг) ($O=0,4\%$) (рис. 2). Цей факт приводить до зниження потужності дизельного двигуна (до 25% для номінального режиму).

Дослідження процесів впорскування палива та сумішоутворення показали, що середній діаметр крапель при дослідженні МЕРО збільшився до 20 %, що відповідно збільшує дальnobійність струменя порівняно з дизельним паливом і негативно відображається на процесах сумішоутворення і згорання.

Висновки. Застосування альтернативних палив рослинного походження зі зменшеною на 10% долею вуглецю дозволяє зменшити емісію CO₂. Швидкість утворення сажових часток при згорянні біопалива у 8,8 рази менше ніж при згорянні дизельного палива.

Використання системи паливоподачі дизельного двигуна з електронним регулюванням складу дозованої паливної суміші дасть можливість покращити його техніко-економічні і екологічні показники залежно від умов руху та завантаження машино-тракторного агрегата.

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Бучик Сергій Степанович

доктор технічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Гатченко Роман Ігорович

магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Антифрод система - Це потужний програмний комплекс, призначений для ідентифікації можливого шахрайства за допомогою ряду "прапорів", які представляють собою адресу або діапазон ір адрес і унікальних характеристик браузера, а також спеціальних типів cookies, деякі з яких є неможливими до очистки при звичайному очищенні.

Мета. Метою даного дослідження є підвищення ефективності засобів запобігання виявлення шахрайств в банківській платіжній системі шляхом додавання машинного навчання.

Матеріали та методи. Існує кілька основних способів запобігти фінансовому шахрайству за допомогою машинного навчання:

1. Навчання поведінці клієнтів. Здійснюється інтегрування системи на основі поведінки клієнта. В цьому випадку необхідно детально проаналізувати кожного клієнта. Моделі при цьому не завжди орієнтуються на історію кожної транзакції, а на дії конкретного замовника, вивчаючи його типові особливості. Якщо замовник робить транзакцію, яка далека від його звичної поведінки, система повідомить про це, і буде означати, що замовнику потрібно негайно перевірити чому це сталося.

Таким чином, всі дії замовника можна розділити на категорії: звичайні і підозрілі.

Перевага цього методу полягає в тому, що моделі зупиняються залежно від даних, отриманих у процесі машинного навчання. При цьому може збиратися непотрібна інформація, яка не має нічого спільного з конкретним клієнтом, або може бути навпаки недостатньо даних для прийняття рішення системою.

Навчання поведінки замовника – дуже популярний сьогодні метод, де використовується машинне навчання. Багато веб-сайтів та мобільних додатків почали використовувати його для запобігання шахрайству. Це допомагає боротися з шахрайством, оскільки система запам'ятовує поведінкові та купівельні моделі клієнтів і реагує на порушення.

2. Аналіз узагальнених даних. Наступний метод являє собою виявлення підозрілих фінансових маніпуляцій шляхом аналізу всіх наявних даних. Переваги такого підходу – це більш якісні та більш точні моделі, оскільки він вивчає великий масив різноманітної інформації і використовує глибоке навчання для виявлення шахрайства.

Але машини все ще можуть стикатися з помилковими позитивними транзакціями, які не порушують закон, але алгоритм визнає це незаконним. Отже, сьогодні алгоритми машинного навчання не можуть існувати повністю автономно. Фахівцям потрібно перевірити всі операції, які алгоритм визнав шахрайськими, і виправити проблему, якщо це помилкова тривога.

3. Аналіз соціальних графіків. Аналіз соціальних медіа стає все більш популярним, оскільки допомагає виявити багато небезпечних та зловмисних операцій. Не всі рахунки можна візуалізувати як соціальну мережу, де платіжна операція дорівнює особистому повідомленню. Мета алгоритму – виявити, звідки гроші підозріло зникають. Це є одним з найбільш широко розповсюджених видів шахрайства у банківському секторі.

4. Автоматизація рутинних процесів. Окрім виявлення шахрайських схем, машинне навчання може допомогти автоматизувати деякі рутинні процеси фінансової роботи, такі як створення та підготовка звітів, надсилання повідомлень та покращення та прискорення облікового процесу. В результаті

ефективність зростає, а інтенсивність праці, а також експлуатаційні витрати зменшуються.

5. Контроль інформації про ідентифікатор навчання користувача. Згідно з дослідженнями, проведеними корпорацією IBM, щоденний збиток для фінансової галузі, спричинений шахрайством, дорівнює приблизно 80 мільярдам доларів США. І машинне навчання допомагає зменшити цю цифру в експоненціальному вимірі. Завдяки нещодавно розробленим рішенням можна проаналізувати історію транзакцій для побудови моделі, яка може виявити шахрайські дії.

Наприклад технологію машинного навчання використовує галузь FinTech, компанії якої здійснюють біометричну автентифікації користувача. Перш ніж увійти в обліковий запис, користувач робить селфі за допомогою звичайної камери. Але всередині цієї камери програмне забезпечення машинного навчання аналізує селфі та ідентифікує користувача за картою вен у білих очах та іншими індивідуальними особливостями очей. Шахраї можуть підробляти дані користувачів, говорити від імені користувача, але вони не можуть створити точну карту очей користувача.

Рис.1. Шляхи запобігання шахрайству за допомогою машинного навчання

Результати та обговорення. Розумні системи проти шахрайства, встановлені в промислових центрах обробки даних або в серверних місцях всередині їхніх алгоритмів, використовують математичні моделі типового робочого дня, тоді як формування приватних моделей поведінки відбувається на основі технології машинного навчання з великими даними.

Висновки. У праці виконано теоретичний аналіз методів запобігання, які застосовуються у банківських системах. Розглянуто класифікацію цих методів.

Перевага машинного навчання полягає в самонавчанні. Враховуючи накопичення даних із систем самонавчання, можна зменшити ймовірність помилково позитивного та помилково негативного шахрайства у фінансовому секторі.

Помилкове позитивне шахрайство означає звичайні законні угоди, які були визнані небезпечними та були заблоковані. Це може здатися кращим, ніж якби ігнорувалася реальна небезпека, але насправді це може істотно уповільнити бізнес-процеси користувача.

Помилково негативне шахрайство означає справжнє шахрайство, яке було проігноровано та спричинило серйозні втрати та шкоду платіжній системі та користувачеві зокрема. Таким чином, система повинна використовувати машинне навчання, щоб постійно вдосконалювати своє функціонування.

Крім того, що ризик ігнорування шахрайства завжди реальний. Кіберзлочинці створюють все більш хитрі способи нападу на платіжні системи по всьому світу. Ось чому технологія машинного навчання є обов'язковою особливістю у вашому програмному забезпеченні, щоб захистити його від будь-яких фінансових маніпуляцій.

ЕКСПЕРТНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Бучик Сергій Степанович

доктор технічних наук, доцент
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Марценюк Олексій Сергійович

Магістрант
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Підприємства середнього бізнесу приносять 39% валового національного продукту в економіку України і ця тенденція зростає. В таких умовах між підприємствами середнього бізнесу неминуче виникає жорстка конкуренція і це призводить до того, що конфіденційна інформація, якою володіє підприємство, може дати перевагу конкурентам і привести до втрати власником контролю над підприємством, банкрутство підприємства, втрати репутації. Тому інформація, яка циркулює на підприємстві, є одним з найцінніших активів. Як правило, сучасний середній бізнес не може застосовувати для захисту інформації дороги системи і наймати велику кількість спеціалістів. Але такі підприємства дуже мобільні і швидко впроваджують в свої бізнес-процеси нові сучасні технології, що приводить до зниження витрат на виробництво продукції і тим самим, дає перевагу на ринку перед конкурентами.

Таким чином, розробка та впровадження експертної системи управління ІБ є найбільш економічно обгрунтованим засобом створення захищеного інформаційного середовища на підприємстві середнього бізнесу.

Мета. Метою роботи є розробка методики створення експертної системи для управління інформаційною безпекою на підприємстві а також розробка методики оцінки інформаційних активів та загроз для бази знань ЕС.

Матеріали і методи. Матеріали і методи розробки методики базуються на аналізі предметної області, документації міжнародних та національних стандартів в галузі управління інформаційною безпекою, теорії нечітких множин, теорії алгоритмів, теорії управління, теорії обчислювальних систем та мереж.

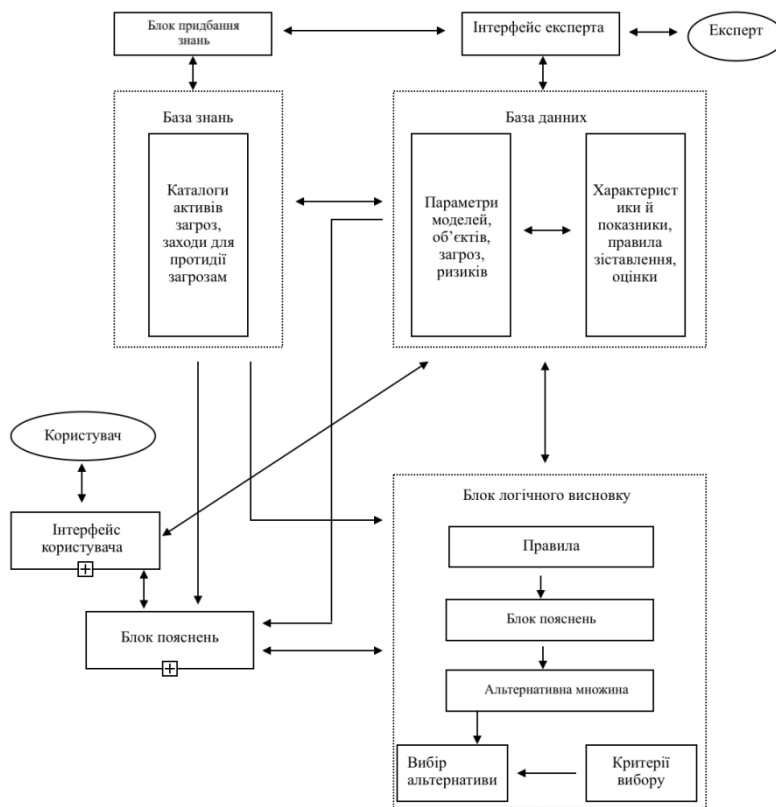
Методика створення ЕС передбачає наступний алгоритм:

- проведення аналізу предметної області;
- обґрунтування доцільності розробки ЕС;
- визначення структури ЕС;
- визначення рівня розробки ЕС;
- визначення основних вимог до ЕС .

На етапі аналізу предметної області потрібно визначити методику ідентифікації ресурсів, загроз, оцінки та аналізу ризиків, генерації заходів з протидії небезпеці. З цією метою потрібно забезпечити нормативно-законодавче, математичне та інформаційне підґрунтя. Так як ідентифікація активів та загроз відбувається в умовах неповної та невизначеної інформації, а оцінка захищеності ІС в умовах багатокритеріальних завдань, то найкращим математичним апаратом для визначення ризиків буде теорія нечітких множин.

Оцінку доцільності проводимо на підставі результатів аналізу предметної області. Вважається, що застосування ЕС доцільно, як що її розробка можлива, виправдана та розумна.

Сучасний досвід розробки експертних систем та дослідження в цій галузі дозволяють побудувати та обґрунтувати структуру експертної системи управління інформаційною безпекою (Мал.1).

Мал.1.

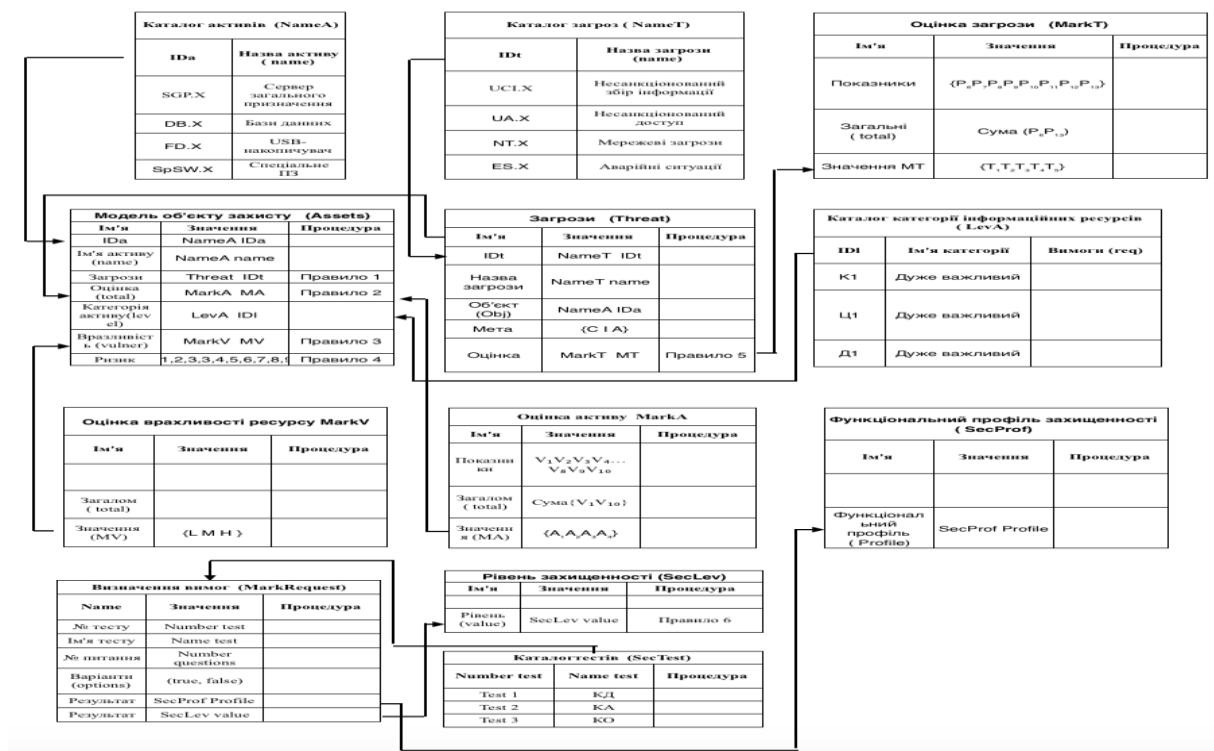
Структура експертної системи УІБ для підприємств середнього бізнесу

Як видно з мал.2, загальна структура ЕС УІБ складається з:

- бази знань;
- бази даних;
- блоку логічного висновку;
- інтерфейса користувача;
- блоку пояснень;
- Блоку придбання знань;
- інтерфейса експерта.

База даних складається з каталогів категорій інформаційних ресурсів, каталогу інформаційних активів підприємства, каталогу загроз, каталогів тестів для визначення відповідності системи функціональним вимогам.

База знань складається з набіра фреймів (Мал.2) та правил-продукцій (Мал. 3), які здатні описувати об'єкти, події та взаємний зв'язок між ними. Згідно досліджень, знання в базі знань найкраще реалізовувати у вигляді продукційно-фреймової моделі.

Мал.2. Приклад частини фреймової моделі бази знань, розробленої для підприємства.

Розроблена фреймова модель бази знань складається з класів різного підпорядкування. Так класи 1-го порядку включають в себе класи 2-го порядку. Наприклад, клас 1-го порядку «Каталог активів» включає в себе клас 2-го порядку «Модель об'єкта». Крім того існують класи постачальників. Так клас 2-го порядку «Модель об'єкта» для реалізації своїх функцій використовує клас-постачальник «Каталог показників, оцінок».

Використання системи фреймів забезпечує наочність та простоту представлення знань. Правила продукції використовують для побудови процедур оцінки ризиків. Вони володіють привабливими властивостями: кожне правило описує невеликий, незалежний фрагмент знань; додавання нових правил в базу знань відбувається незалежно від інших правил; старі правила можна замінити на нові незалежно від інших правил; використання правил сприяє прозорості системи. В умовах і висновках правил присутні посилання на фрейми та їх слоти.

Найменування	Правило-продукція
Правило А	If (Threat Obt - Assets IDal) Then Threat IDt
Правило В	<p>If(((Assets total=D1)&((Assets vulner-B)or(Assets vulner C)) or (((Assets total=D2)&(Assets vulner-B)&((Threat markT-Tl)or(Threat markT-T2))) or ((Assets total=D3)&(Assets vulner B)(Threat markT- Tl)) or ((Assets total=D4)&(Assets vulner=B)&(Threat markT-Tl)) Then (Assets risk)=1</p>

Мал.3. Приклад побудови правил-продукцій

Блок логічного висновку забезпечує витяг знань з бази знань. В робочу пам'ять блоку надходять вхідні данні, які в модулі порівнянь порівнюються з правилами. Це дає змогу сформувати множину альтернативних рішень. Наприклад, з множини загроз для певного ресурсу, можна відібрати найбільш небезпечні загрози.

Інтерфейс користувача реєструє користувача, веде діалог з користувачем, виводить на екран питання, повідомлення, веде протокол обстеження і координує роботу експертної системи в цілому. Користувач через інтерфейс користувача може контролювати і впливати на хід роздумів експертної системи.

Блок пояснення рішень надає можливість користувачу впливати на процес міркувань експертної системи та завчасно вносити корективу для отримання вірного результату.

Редактор бази знань. Інтелектуальний редактор забезпечує функції отримання знань від експертів, підтримку БЗ і доповнення її за необхідністю. Завдяки інтелектуальному редактору експерт коригує та наповнює базу знань новими знаннями. Експерт через редактор вибудовує обчислювальні та логічні процедури, генерує гіпотези про властивості та зв'язки між об'єктами.

На наступному етапі потрібно визначити рівень розробки ЕС. Такий рівень визначається з урахуванням кількості правил-продукцій в базі знань. Експертна система прийняття рішень з УІБ відноситься до 1 типу за кількістю правил-продукцій та завдань .

На етапі визначення особливостей та основних вимог потрібно провести класифікацію за прийнятою сучасною класифікацією інтелектуальних систем . За результатами аналізу предметної області, структурних елементів ЕС можна стверджувати, що ЕС підтримки прийняття рішень із УКБІ відноситься до експертно-аналітичних систем вибору рішень і повинна надавати рекомендації користувачеві щодо протидії, а також є багатофункціональною та гібридною.

Експертна система повинна виконувати наступні вимоги: встановлювати взаємозв'язок між показниками; отримувати кількісні оцінки; оцінювати стан інформаційної безпеки; застосовувати різні методики оцінок; оперативно реагувати на зміни умов функціонування ІС підприємства. На підставі таких загальних вимог, розроблені користувацькі функціональні вимоги на мові функцій, які включають опис реагування системи на вхідні данні та опис поведінки системи в певних ситуаціях.

Для розробки ЕС підтримки прийняття рішень із УКБІ доцільно використовувати мову UML, яка є стандартною мовою CASE-інструментів. Опис мови UML містить опис класів, з примірників яких будується UML-модель програмної системи, а також графічні позначення (UML-нотацію) для цих класів. Для опису класів і зв'язків між ними використовуються діаграми. Побудована UML-модель може бути представлена візуально у вигляді діаграм.

На сьогоднішній день не існує методичної літератури з оцінки ефективності ЕС. Але основними методами в оцінці ефективності ЕС керівники підприємств будуть вважати: витрати на придбання або створення в порівнянні з іншими системами; дружелюбність до користувача, здатність до адаптації.

Результати та обговорення. Розроблений алгоритм побудови експертної системи прийнято до розробки на підприємстві. Методикою оцінки ризиків, яка буде використовуватися в базі знань обрано теорію нечітких множин. Для

визначення профілю захищеності системи розроблені тести на підставі НД ТЗІ 2.5-004-99. Результати роботи на етапі побудови методики створення експертної системи, показують, що підприємство від впровадження експертної системи для інформаційної безпеки зможе заощаджувати до 5% валового доходу в рік.

Висновки. Запропонований алгоритм створення експертної системи управління інформаційною безпекою. Розроблена загальна структура системи. В зв'язку з тим, що система буде працювати в умовах неповної та невизначеної вихідної інформації та в умовах багатокритеріальних завдань, розроблені спеціальні вимоги з описом процесів реагування системи на певні ситуації. Для ефективної роботи бази знань створена фреймова мережа, що дозволить описувати об'єкти, події, ситуації, поняття і взаємозв'язок між ними. На підставі відносин, що задаються в правилах, виконується логічний висновок. Реалізація експертної системи по запропонованій методиці дозволить користувачам працювати без допомоги фахівців в галузі безпеки, а також система дозволить оперативно приймати рішення щодо забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві.

СТЕГАНОГРАФІЧНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТАХ

Бучик Сергій Степанович

доктор технічних наук, доцент

Селянчин Олександр Миколайович

магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Існує чимало варіантів здійснення стеганографічного захисту інформації, але розробка нових методів, чи удосконалення старих безперечно є дією необхідною та актуальною для галузі сучасного захисту інформації (ЗІ).

Мета. Метою даного дослідження є підвищення ефективності засобів стеганографічного захисту інформації у частину гнучкості та зручності використання шляхом розробки програмного продукту, який реалізує оптимальний (за обраними критеріями) стеганографічний метод з елементами його удосконалення

Матеріали та методи. Першочерговим завданням є вибір типу контейнера, що буде використовуватися для зберігання повідомлення. Це можуть бути звукові, текстові, графічні файли, а також – відеофайли. Порівняння характеристик вище зазначених контейнерів наведені у табл.1. При застосуванні певної кількісної оцінки стає очевидним, що графічні об'єкти є найкращим типом контейнерів, що використовуються для стеганографічного вбудовування інформації.

Наступним кроком, що конкретизує стеганоалгоритм є вибір області, у яку записуватиметься повідомлення: просторову чи частотну. Тут в процесі вибору будемо спиратися на значно вищу складність програмної обробки повідомлень у частотній області. Для обґрунтування такої тези нагадаємо, що обробка у просторовій області відповідає використанню нестиснутих зображень формату BMP, в той час як під роботою у частотній області мається

на увазі обробка формату JPEG, що сам по собі використовує перетворення Фур'є.

Таблиця 1

Порівняння характеристик різних по типу контейнерів

Критерій	Текстовий файл	Звуковий файл	Графічний файл	Відеофайл
Відносна місткість, η	<10%	до 25%	75%	50%
Абсолютна місткість, Мб	$\approx 0,001$ Мб	< 1 Мб	< 2 Мб	< 100 Мб
Доступна часова / частотна області	+ / –	+ / +	+ / +	+ / +
Технічна складність	низька	низька / середня	низька / середня	дуже висока
Частота передач R2P	висока	дуже низька	середня	низька

У комплекс факторів, які впливають на весь процес вбудовування повідомлення у кінцеве зображення та якість результату цього вбудовування, можна включити наступні характеристики зображення:

- розмір зображення;
- орієнтація зображення;
- якість зображення.

У якості розвитку ідеї LSB можна запропонувати можливість заміни не одного, а кількох молодших бітів, причому у кожній кольоровій компоненті пікселів зображення. Цей підхід скорочено можна назвати Least Significant Bits, або LSBs. Кількість нижніх бітів, що підлягають заміні, може варіюватися залежно від цілей конкретного завдання, вимог до показників якості

заповненого контейнера та показників якості контейнера у порожньому стані, тощо.

Тож потенційно перспективним шляхом розвитку алгоритму LSB є введення можливості зчитування із повідомлення не одного біту b , а деякої їх невеликої кількості K штук, і які можна позначити b_1, b_2, \dots, b_k :

$$B = \{bk \mid k = 1..K\}, \quad (1)$$

де $K \in \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$.

При використанні такого модифікованого алгоритму виникають окремі питання технічного характеру, пов'язані із специфікою виконання операцій вводу-виводу при необхідності зчитування окремих бітів. Так мінімальна порція інформації, яку можна зчитати із файлу у всіх мовах програмування рівна 1 байтові (зчитати частину байту, зокрема 1 чи декілька бітів неможливо), тому із нього (та, можливо, більших одиниць інформації) слід вичленяти окремі групи бітів. Таке виділення зручно робити у невеликому циклі, в якому на початку черговий блок S_{10} секретного повідомлення S_1 зчитується із відповідного файлу і на кожній ітерації з цього блоку S_{10} береться рівно K бітів для внесення у контейнер S_2 . Очевидно, для того, щоби програмний код був універсальним, блок S_{10} повинен складатися із цілої кількості груп бітів по K .

Наступним кроком є вибір мови програмування для створення продукту, що реалізовував би оптимізований метод. Відмітимо, що спеціалізованих мов програмування, призначених для створення стеганографічних систем не існує, тому слід використати одну із мов загального призначення, найпопулярнішими з яких на сьогоднішній день є C/C++, Java, C#, Python, Pascal. Остання не зважаючи на свої зручність та простоту стабільно не має широкої популярності серед професійних розробників програмного забезпечення, а використовується в основному для малих проектів та навчальних цілей. Важливою особливістю, що перешкоджає вибору мов програмування Java та C# для цілей даного дослідження, є неможливість створення програмного забезпечення за

технологією структурного програмування, яка обрана у якості основної. Таким чином, зважаючи на вимоги, пред'явлені до програмного забезпечення у даній роботі, обираємо мову програмування C/C++ для подальшої розробки.

Результати та обговорення. Розглянутий алгоритм було реалізовано програмно. Спочатку обрано мову програмування, у якості якої взято C/C++, а потім і середовище розробки для неї, а саме Microsoft Visual Studio. Спроектовано інтерфейс користувача такої системи (візуальний або віконний) та розглянуто особливості її програмної реалізації; виконано опис роботи та тестування реалізованого програмного продукту. Результати роботи показують, що при заміні 2-3 нижніх бітів вся операція практично непомітна для ока користувача, що спостерігає зображення на звичайному моніторі.

Висновки. У праці виконано теоретичний аналіз стеганографічних методів, які застосовуються у сучасній комп'ютерній галузі. Розглянуто класифікацію цих методів та на її основі обрано конкретний стеганографічний алгоритм, що переважно орієнтований на системи P2P (тобто коли передача даних відбувається між двома приватними особами): це метод заміни найнижчого біта у байтах контейнера на біт секретного повідомлення (назва методу – LSB).

У якості підходу до оптимізації алгоритму LSB запропоновано зчитувати із секретного повідомлення за один прохід по 24 біти, що дозволяє виконувати заміну у байтах контейнеру не одного біта, а різної їх кількості: 1, 2, 3, 4 або 6 бітів.

Створене кінцеве програмне рішення, яке дозволяє виконувати приховування інформації у гнучкому режимі, обираючи ступінь помітності.

БАЗОВЫЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МОДЕЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Воловик Андрей Юрьевич

к.т.н, доцент

Винницкий национальный технический университет

г. Винница, Украина

Введение. Непрерывное увеличение сложности современных промышленных систем и объектов, а также постоянно растущие требования к их функциональной надежности и качеству контроля являются достаточно весомыми предпосылками для дальнейшего развития теории, а также практических приложений в вопросах контроля и технической диагностики. Раннее обнаружение ошибок очень важно в процессе предотвращения исполнительно-функциональной деградации, повреждения высокотехнологического дорогостоящего оборудования и самое главное – сохранение человеческой жизни.

После принятия Акта о независимости от 24 августа 1991 года, государство Украина покинуло постсоветское пространство союза независимых государств и соответственно с 1 января 2016 года стандарты бывшего СССР на территории современной Украине больше не действуют. Не исключением, в этом направлении, является и ГОСТ 13337–75 «Надежность в технике. Термины и определения». Наряду с этим широко используемые и положительно зарекомендовавшие себя стандарты ЕС на Украине также не имеют юридической силы, поскольку будучи заложником геополитических обстоятельств, Украина, на сегодняшний день, не смогла стать членом ЕС, а соответственно и не вступила в систему коллективной безопасности. С учетом стратегических направлений развития Украины и в силу создавшихся коллизий, в этом отношении наиболее целесообразным шагом была бы постепенная адаптация национальных стандартов к стандартам Европейского Союза. Именно поэтому, становится необходимым придерживание и дальнейшее

развитие общепринятой терминологии и определений, основанных на рекомендациях одной из наиболее авторитетных международных организаций по процессам безопасности в автоматических системах – технического комитета IFAC SAFEPROCESS.

Цель работы. Формирование и анализ базовых определений таких понятий как: работоспособность, техническое состояние объекта контроля, неисправность, отказ, возмущение, неопределенность входа, обнаружение, локализация и идентификация неисправности, диагностика отказов и диагностические наблюдатели, которые, в последствии, можно было бы использовать в качестве концептуальных основ в вопросах разработки организационно сложных систем функционально устойчивого управления с использованием модельно ориентированной диагностики.

Материалы и методы. Основными материалами и методами для достижения поставленной цели является анализ отечественных и зарубежных научных источников, докладов и публикаций сделанных на специальных сессиях, авторитетных международных конференциях последних десятилетий на предмет определения актуальности и перспективности выбранного научного направления. В этом отношении показательными являются регулярные сессии конгрессов IFAC SAFEPROCESS по безопасности промышленных процессов, проводимых раз в три года: Мюнхен (1987), Таллин (1990), Сидней (1993), Сан-Франсиско (1996), Пекин (1999, 2006), внеочередная сессия в Будапеште (2000), Барселона (2009), Мехико (2012), Париж (2015), Тулуза (2017), Варшава (2018) .

Результаты и обсуждение. Определим значения наиболее употребляемых терминов и определений в сфере связанной с обнаружением ошибок функционирования сложных промышленных электронных систем, процессом наблюдения за ними, контролем их безопасности и отказоустойчивым контролем в целом.

Работоспособностью контролируемого объекта называется такое его состояние, при котором он способен выполнять заданные функции, сохраняя

при этом значения параметров в пределах, установленных нормативно-технической документацией.

Неисправность трактуется как недопустимое отклонение, по меньшей мере, одного из параметров, характеризующих динамическую систему, от установленного номинального значения.

Свойство объекта непрерывно сохранять работоспособность в течение заданного времени называется его безотказностью.

Полная потеря работоспособности интерпретируется как отказ, а кратковременную потерю работоспособности принято считать сбоем в работе контролируемого объекта.

Как следует из вышеприведенных определений, понятие отказа используется для описания события, заключающегося в полной потере работоспособности, в то время как неисправность означает всего лишь процесс отклонения от номинального режима. Тем не менее, что касается задач обнаружения, локализации неисправностей и отказов в динамических системах, то они решаются одинаковыми методами. Более того, в настоящее время, неисправность принято интерпретировать как процесс, действующий на дополнительном внутреннем входе системы или непредвиденного изменения параметров системы, которое изменяет ее технические характеристики. Таким же способом трактуются возмущения, ошибки, обусловленные неполной адекватностью принятой модели, шумы, т.е. они, учитываются в модели введением дополнительных, неопределенных внутренних входов. Однако, в отличие от неисправностей, эти неизвестные входы являются неизбежными, они не контролируются, не наблюдаются, и действуют на протяжении всего периода работы контролируемого объекта в нормальном режиме. В противоположность этому, неисправности оказывают весьма существенное влияние на характеристики объекта контроля, и поэтому должны быть обнаруженными и распознанными. Кроме того распознавание неисправностей необходимо и для того, чтобы предупредить появление аварийных, нештатных состояний, которые чреваты тяжелыми последствиями. Теперь следует

уточнить, какой смысл, вкладывается в понятие «распознавание неисправностей», поскольку в нормативной документации такой термин отсутствует. В переводе с греческого, это означает «диагноз» – процесс исследования объекта с целью определения его состояния. Естественно, если объектом диагностирования является техническая система, то соответственно и диагностирование называется техническим.

Техническое состояние объекта контроля определяется как совокупность его свойств, которые подвержены изменению в процессе производства или эксплуатации и характеризуются на данный момент времени признаками, установленными нормативно - технической документацией на данное изделие.

Признаками технического состояния объекта контроля могут быть количественные или качественные характеристики его свойств. Фактические значения этих характеристик, соотнесенные с предъявляемыми к ним требованиями, например, с допустимыми их значениями, определяют вид технического состояния объекта контроля. Примерами технического состояния объекта могут быть: работоспособность, неработоспособность, исправность либо неисправность и т.п.

Определение состояния динамической системы по результатам измерений входных и выходных сигналов называется наблюдением состояния динамической системы, а устройства или процедуры, которые реализуют этот процесс, принято называть наблюдателями состояний.

Как будет показано далее, процесс наблюдений состояния динамической системы является составной частью задачи технического диагностирования. Если процесс наблюдений состояния для целей диагностики реализуется в режиме реального времени, т.е. в процессе функционирования объекта контроля и без подачи испытательных сигналов, то такая диагностика называется функциональной, а соответствующий наблюдатель – диагностическим.

Общая задача поддержания непрерывной работоспособности динамической системы в условиях воздействия дестабилизирующих факторов в

соответствии с теоремой разделения может быть разбита на две относительно независимых подзадачи:

1. Определение технического состояния объекта контроля по результатам измерений входных и выходных сигналов в условиях появления неисправностей, возмущений, непредвиденного изменения параметров, неучтенных нелинейностей, шумов и других дестабилизирующих факторов;

2. Управление оцененным состоянием путем изменения параметров, либо структуры, либо того и другого вместе на принципах самоорганизации с целью сохранения работоспособности объекта контроля.

С практической точки зрения, решение вышеуказанных задач предполагает, что в любом случае, контролируемая динамическая система должна оставаться в пределах действия таких важнейших характеристик системы как полные управляемость, наблюдаемость и идентифицируемость. В противном случае должен быть сформирован сигнал аварийного останова, и предприняты меры по ликвидации возможных последствий. Ввиду важности введенных понятий целесообразно дать их определение, первоначально на содержательном уровне.

Проблема наблюдаемости возникает при попытке восстановить полноформатный вектор состояния системы по результатам измерений выходного вектора меньшей размерности. Система является полностью наблюдаемой, если все ее состояния можно определить непосредственно или косвенно по вектору выходных переменных. Следовательно, когда определенное состояние или его изменение не влияет на вектор выходных переменных, то система является ненаблюдаемой. Выполнение условия наблюдаемости означает, что каждое состояние системы влияет на вектор измеряемых выходных переменных.

Проблема управляемости связана с условиями перевода динамической системы из заданного начального состояния в требуемое конечное состояние за ограниченное время, с использованием допустимых управляющих воздействий.

Система является полностью управляемой, если каждое ее состояние чувствительно к воздействию входного сигнала. В противном случае она неуправляема.

Динамическая система называется полностью идентифицируемой, если ненулевые начальные условия (ненулевые входные сигналы) возбуждают все возможные колебания (моды) присущие данной системе.

Выводы. Определив значения основных терминов касающихся функциональной надежности сложных технических объектов и проанализировав их по отношению к модельно ориентированным диагностическим системам становится очевидным, что дальнейшие разработки целесообразно проводить в направлении исследования таких динамических систем, которые при воздействии дестабилизирующих факторах все же остаются полностью наблюдаемыми, управляемыми и идентифицируемыми. Принципиальным отличием таких динамических информационно измерительных систем является то, что их главной целью является не уменьшение количества неисправностей и отказов в отдельных подсистемах контролируемого объекта, а на обеспечение выполнения жизненно важных функций, когда нарушения работоспособности уже произошли.

Терминология изложенная в этой работе являются наиболее употребляемой и по мере проведения дальнейших исследования в направлении функционально устойчивого управления на базе модельно ориентированных диагностических систем нуждается, соответственно, в дальнейшем расширении формате.

ПРИМЕНЕНИЕ ВЕРОЯТНОСТНО- СТАТИСТИЧЕСКОГО ПОДХОДА ДЛЯ ПОСТРОЕНИЯ ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ БАЛАНСОВ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ УМЕНЬШЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОИЗВЕДЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Голуб Вячеслав Дмитриевич

Магистрант

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Введение. Развитие экономики государства сегодня является одним из важнейших вопросов. Одним из шагов для достижения цели является повышение энергоэффективности и энергосбережения, что возможно благодаря применению научно-обоснованных методов управления использованием топливно-энергетических ресурсов в объединенной энергетической системе Украины.

Анализируя существующие потребители электрической энергии, можно сказать, что наибольшую долю среди потребителей электроэнергии занимает производственный сектор, который оказывает существенное влияние на функционирование энергетической системы, которая была построена на территории Украины еще в Советское время. Уменьшить денежные затраты на производство той или иной продукции, снизить себестоимость и сделать продукцию конкурентоспособной на европейском рынке возможно в условиях рационального использования электрической энергии на производственных объектах. Исходя из этого, можно говорить, что построение электрических балансов и контроль эффективного использования электроэнергии не только на предприятиях, но и в бытовом секторе, является важной задачей каждого гражданина государства.

Цель работы. Целью написания данной работы является развитие методических основ применения вероятностно-статистического подхода к

построению электрических балансов потребления электроэнергии и контроля эффективности использования электроэнергии в производственном секторе.

Материалы и методы. Построение электрических балансов выполняется для контроля эффективного использования энергии, но, к сожалению, единого метода или методики, с помощью которых можно было бы построить и проанализировать электрический баланс на предприятиях сегодня практически не существует. Этим вопросом занималась ряд ведущих исследователей. Как показывает практика, традиционные методы не позволяют строить достаточно достоверные и обоснованные электробалансы, посему, на сегодняшний день эта проблема не решена на достаточном уровне.

Основной проблемой построения балансов потребления электрической энергии на промышленных предприятиях является определение структуры их расходной части, другими словами, состава и величины полезного расхода, а также потерь электрической энергии. Для построения электрических балансов потребления электрической энергии уже существует традиционный расчетно-аналитический метод, но он не может учитывать переменный характер электропотребления, а также изменения в самих исходных данных, поэтому вполне закономерным является возникновение идеи использования другого, в корне нового – вероятностно-статистического подхода. Такой подход представляет собой использование методов теории вероятности и математической статистики, которые помогают строить более точные и достоверные электрические балансы потребления электрической энергии на предприятиях.

Результаты и обсуждение. Использование вероятностно-статистического подхода, который основывается на учете случайного характера процессов электропотребления, технологических и других производственных показателей является одним из перспективных путей повышения обоснованности и достоверности результатов построения балансов потребления электрической энергии на производстве. К тому же, вероятностно-статистический подход дает возможность использовать в расчетах нечеткие

значения соответствующих выходных величин, что позволяет построить электрические балансы на большинстве предприятий, где обычно выходные данные являются не достоверными или не четкими.

Построение электрического баланса потребления электрической энергии на предприятиях, используя вероятностно-статистических подход, осуществляется в три этапа. Первым этапом является проведение экспертного опроса работников предприятия.

Главной целью экспертного опроса является установление возможных интервалов всех возможных значений, а также оценки вероятности нахождения отдельных их значений в соответствующих интервалах. В качестве экспертов обычно используют мнение главных энергетиков, технологов или операторов тех или иных установок. После обработки результатов экспертного опроса определяются все возможные уровни значений каждого из предварительно определенных нечетких исходных параметров, которые в дальнейшем необходимо использовать при построении электробаланса на предприятии.

Для оценки частоты нахождения определенных значений продолжительности работы или коэффициентов загрузки оборудования в соответствующих интервалах, для экспертов может быть представлена таблица с тремя лингвистическими уровнями.

Вторым этапом построения электробалансов с помощью вероятностно-статистического подхода, является формирование псевдо реальных статистических данных о числовых значениях нечетких исходных параметров с помощью методов имитационного моделирования. Для этого в каждом из установленных экспертами интервалов возможных значений производственных параметров, исходя из оценок уровня частоты (табл.1), целесообразно использовать, например, метод Монте-Карло, с помощью которого может быть сгенерирована соответствующее количество псевдо реальных величин продолжительности работы оборудования и коэффициентов его загрузки.

Таблица 1

Уровни, характеризующие частоту нахождения фактических объемов электропотребления каждого вида оборудования в соответствующих интервалах.

Лингвистический уровень	Характеристика уровней
Редко	Фактический объем электропотребления оборудования находится в соответствующем интервале не чаще, чем в 20% случаях
Часто	Фактический объем электропотребления оборудования находится в соответствующем интервале в пределах 20 ... 50% случаях
Очень часто	Фактический объем электропотребления оборудования находится в соответствующем интервале чаще, чем в 50% случаях

Таким образом, результатом второго этапа построения электробаланса на предприятиях с использованием вероятностно-статистического подхода, является формирование достаточно больших по объему выборок псевдо реальных значений всех нечетких производственных параметров, которые в дальнейшем будут использованы для расчета нормативных затрат электроэнергии как отдельными видами оборудования, так и в целом на предприятии.

Третьим этапом построения электробаланса с помощью вероятностно-статистического подхода, является формирование расчетных моделей электропотребления, другими словами, формирование некоего, достаточно большого количества псевдо реальных балансов потребления электрической

энергии. Формирование таких расчетных моделей потребления электрической энергии представляет собой отдельную и достаточно сложную итеративную процедуру.

В начале выполнения этой процедуры, основываясь на ранее сформированных выборках псевдо реальных величин нечетких технологических параметров, генерируются возможные комбинации их числовых значений. На основании «индивидуальных» вероятностей появления отдельных величин нечетких исходных параметров может быть рассчитана «суммарная» вероятность появления каждой из возможных комбинаций значений всех производственных параметров, необходимых для построения балансов потребления электроэнергии предприятия.

Каждая из полученных таким образом комбинаций псевдо реальных значений нечетких производственных параметров представляет собой отдельный набор четко определенных исходных данных, благодаря которым можно построить одну из возможных расчетных моделей электропотребления предприятия.

Последним этапом применения вероятностно-статистического подхода к построению балансов потребления электрической энергии на предприятиях является сравнение полученных на предыдущем этапе правдоподобных вариантов этих электробалансов за «суммарной» вероятностью их появления. Достоверным следует считать тот вариант расходной части баланса потребления электроэнергии, «суммарная» вероятность появления которого является наибольшей.

Выводы. Чтобы достичь весомых практических результатов в области энергосбережения необходимым есть постоянное, систематическое управление энергоэффективностью. Одной из важных функций такого управления является контроль эффективности использования топливно-энергетических ресурсов, в частности электроэнергии, в производственном секторе. Традиционно контроль энергоэффективности на промышленных предприятиях, осуществляется на основе построения и анализа электрического баланса. Единой методики

составления и анализа электрических балансов сегодня не существует, а традиционные методы их построения, учитывая особенности отечественных предприятий, не позволяют получать достаточно достоверные и обоснованные электробалансы производственных объектов. В связи с этим существующие методы построения электрических балансов требуют усовершенствования.

Одним из перспективных направлений получения более достоверных и обоснованных балансов потребления электрической энергии на производственных объектах является дальнейшее развитие методических основ применения вероятностно-статистического подхода для построения электробалансов.

АНАЛИЗ МЕТОДОВ БЕЗОПАСНОЙ МАРШРУТИЗАЦИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПЕРЕСЕКАЮЩИХСЯ И НЕПЕРЕСЕКАЮЩИХСЯ МАРШРУТОВ В ТКС

Грачев Юрий Вадимович,

Студент

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

Кафедра ИКИ

г. Харьков

Введение. Сегодня понятие телекоммуникации стало более широким. На разных этапах развития общества появлялись новые технические средства, разрабатывались новые методы организации данных, их передачи, хранения, обработки.

Современные телекоммуникационные технологии основаны на использовании информационных сетей. Эти технологии характеризуются не только применением компьютеров, но и активным вовлечением в процесс конечных пользователей, возможностью для рядового пользователя доступа к общим ресурсам сети.

В связи при создании сети со многим пользовательским режимом работы в локальных и глобальных сетях возникает целый ряд взаимосвязанных проблем по защите информации.

Однако, возникают случаи, когда даже такая защита становится уязвима и не срабатывают программные продукты для защиты информации.

Практика показывает, что несанкционированный пользователь или программные продукты, имеют достаточный опыт в области системного и сетевого программирования, поставили себе целью подключиться к сети, даже имея ограниченный доступ к отдельным ресурсам, рано или поздно все равно может получить доступ к некоторым защищенным ресурсам сети. Поэтому возникает проблема необходимости в создании дополнительных аппаратных и

программных средств защиты этих ресурсов от несанкционированного доступа или подключения.

Цель работы. Анализ путей повышения безопасной маршрутизации телекоммуникационных сетей.

В работе проведен анализ существующих способов повышения безопасности, таких как: безопасная маршрутизация (safe routing) и многоуровневая маршрутизация направленных на реализацию основных схем защиты элементов сети: схемы защиты узла, канала, маршрута.

Акцентируется внимание на использовании безопасной маршрутизации с использованием пересекающихся и непересекающихся маршрутов.

Материалы и методы. Как показал проведенный анализ, возможность вычисления вероятности компрометации сообщения переданного в сети, в основном определяется особенностями построения структурной сети и типами используемых путей.

Общеизвестно, что набор путей в сети можно разделить на два подмножества: подмножество непересекающихся путей и подмножество, которое позволяет пересекать узловое связки. Более того, непересекающиеся пути означают только те маршруты с общими узлами назначения источника. Если пути содержат хотя бы один общий узел или ссылки, то они называются пересекающимися путями. Кроме того, если пути имеют общие узлы, они называются путями, которые пересекаются над узлами.

Если они имеют общие ссылки, они называются путями, пересекающимися по ссылкам. Одним из направлений обеспечения определенного уровня информационной безопасности в коммуникационных сетях является реализация механизма, основанного на многоуровневой маршрутизации передаваемого сообщения, ранее разделенного на части в соответствии со схемой Шамира.

В результате использования такой схемы можно уменьшить вероятность компрометации отправленных сообщений, поскольку злоумышленник для

компрометации сообщения должен скомпрометировать все пути, обычно не перекрываются, по которым части разделенного сообщения передаются.

Преимущества описанного способа включает в себя тот факт, что использование набора непересекающихся путей при передаче частей конфиденциального сообщения значительно упрощает процесс вычисления вероятности его компрометации в сети.

Поэтому, если использование доступного набора непересекающихся путей не позволяет удовлетворить требование, задача по обеспечению должного уровня информационной безопасности остается нерешенной.

Можно интуитивно предположить, что использование обычных путей в одной топологии сети может привести к повышению вероятности компрометации отправленных сообщений и, как результат, к успешному решению задачи.

Адекватные результаты для случая узлового пересечения путей, могут быть получены только в том случае, если существует настоящая гипотеза о том, что вероятность компрометации всех узлов сети равна нулю и, только узлы могут быть скомпрометированы.

Это справедливо для некоторых классов беспроводных сетей. В более общем случае любой сетевой узел, подверженный сетевым атакам, также может быть всегда представлен, условием его компромисса равным вероятности скомпрометировать смоделирован узел.

В этом контексте мы должны дополнительно ввести еще два типа путей: простые и сформированы последовательным соединением линий связи сети. В свою очередь, композитные пути более сложные структурные формы, включают перекрытия простых путей. В этом отношении мы уточняем ранее введенные обозначения и вводим некоторые дополнительные.

Чтобы обеспечить формулировку выражения для вычисления вероятности компрометации композитного пути в аналитической форме при безопасной маршрутизации, путь должен содержать два типа фрагментов, состоящих из ряда (рис. 1a) или параллельный (рис. 1b).

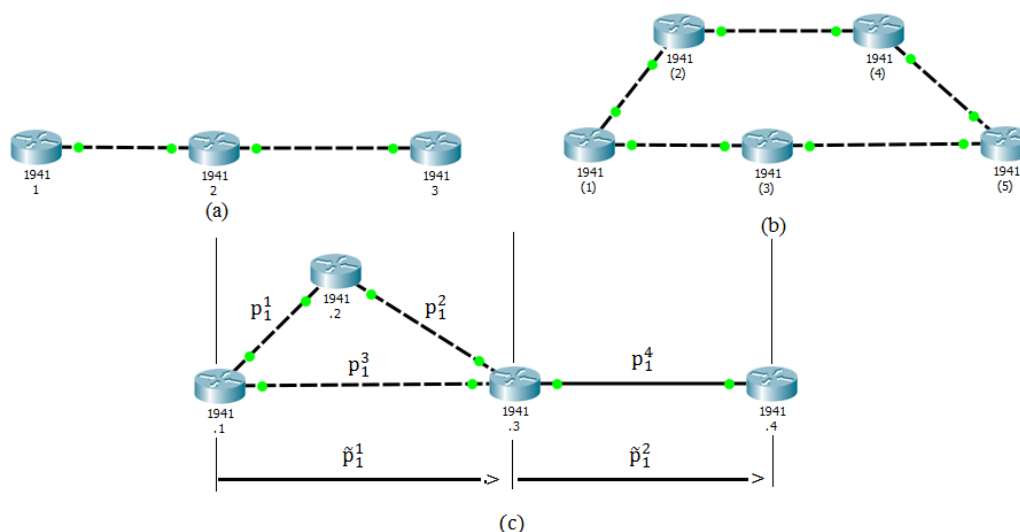

Рис. 1. Пример фрагментированного вида и композитного пути: (a) - последовательный путь, (b) - параллельный, (c) - композитный

Изображение на (рис. 1c) представляет примерный путь с последовательным подключением двух сетевых фрагментов. Первый фрагмент представлен параллельным соединением узлов, а второй - последовательным. Структуру сети содержит один композитный путь, который включает в себя сочетание двух пересекающихся простых путей.

Результаты и обсуждение. Предлагаемый метод безопасной маршрутизации сообщений по нескольким рядовым путям является инструментом для проактивного подхода в качестве повышения уровня информационной безопасности

Это зависит от того, что на основе постоянного анализа состояния сети, ее структуры и параметров безопасности линий связи, а также при сбалансированных частях конфиденциального сообщения по рядовым путям реализуются все доступные возможности чтобы свести к минимуму вероятность компрометации передаваемых данных.

Выводы. В современных компьютерных сетях, одной из важных ролей занимает - безопасность. Уверенность в достоверности и целостности информации, является одним из главных приоритетов любой организации.

В настоящее время основой безопасной маршрутизации на любом предприятии являются: фильтрация, туннелирование, ограничения трафика многоуровневая маршрутизация.

Список литературы.

- Лемешко, О.В. Математична модель розрахунку максимальної кількості шляхів, що не перетинаються, при безпечній маршрутизації [Текст] / О.В. Лемешко, О.С. Єременко, А.В. Персіков // Проблеми кібербезпеки інформаційно-телекомунікаційних систем: Збірник матеріалів доповіді та тез; м. Київ, 05-06 квітня 2018 року; Київський національний університет імені Тараса Шевченка /– К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. – С. 6-10.
- Лемешко А.В., Єременко А.С. Усовершенствование модели безопасной маршрутизации сообщения с оптимальной балансировкой числа его фрагментов по непересекающимся маршрутам // Захист інформації. – 2015. – Т. 17, №2. – С. 135-142.
- Yeremenko O., Lemeshko O., Persikov A. Secure Routing in Reliable Networks: Proactive and Reactive Approach // Advances in Intelligent Systems and Computing II. CSIT 2017. Springer. (2018), Vol 689. P. 631-655.
- Lou W. SPREAD: Enhancing Data Confidentiality in Mobile Ad Hoc Networks / W. Lou, W. Liu, Y. Fang // INFOCOM 2004. Twenty-third Annual Joint Conference of the IEEE Computer and Communications Societies, IEEE. – 2004. – Vol. 4. – PP. 2404 – 2413

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМИ AUTODESK REVIT ПРИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ МОДЕЛЮВАННІ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД.

Грицина Наталія Іванівна,

к.т.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Грицина Ігор Миколайович,

к.т.н., доцент

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Вступ. Інформаційні технології проникають в усі сфери промисловості та бізнесу. В даний час стало реальною необхідністю для вузів – підготувати випускника, компетентного в питаннях інформаційного моделювання. Якщо раніше, використовуючи CAD-технології, оформлювались кресленики, які умовно символізували наш об'єкт, то використовуючи інструменти для реалізації BIM-технологій (Building Information Modeling - інформаційне моделювання споруд), ми створюємо цифровий прототип, насичений інформацією про майбутній об'єкт. Як добитися створення цифрового прототипу? Потрібно розуміти з чого складається цей об'єкт. Він складається з конструкцій, а будь-які конструкції - з матеріалів, а матеріали - це в свою чергу: візуальні властивості, фізичні властивості, проектні характеристики (характеристики якості конструкції), економічні характеристики і т. д.

Мета роботи. З метою подальшого впровадження BIM-технологій в учбовий процес при проектуванні інженерних споруд, поставлена задача аналізу можливостей сучасних методів параметричного комп'ютерного моделювання та створення інформаційної моделі типової мостової балки зі змінними параметрами в пакеті Autodesk Revit.

Матеріали та методи. Сучасні комп'ютерні системи реалізують концепцію параметричного моделювання. Суть її – в можливості завдання параметрів для елементів моделі. Параметри є наборами характеристик, що

визначають поведінку елемента моделі і його взаємодію з іншими елементами. Такий підхід значно спрощує редагування моделей і скорочує число помилок.

Звичайно ж, BIM-технологія – це не просто 3D модель, а цілий інноваційний підхід до сучасного проектування, можливість створити повну базу даних. Один із інструментів, що дозволяє здійснити проектування за допомогою BIM-технологій – це пакет Autodesk Revit.

Результати та обговорення. Параметричне моделювання спочатку стало застосовуватися при машинобудівному проектуванні. Але, нажаль, параметричні системи машинобудівних САПР не підходять для моделювання будівель і споруд. Вони реалізують дві основні технології обробки змін: послідовну (при зміні відтворюються заново всі операції по створенню моделі) або варіаційну (при зміні перераховуються всі взаємозв'язки, накладені на геометрію і компоненти). Використання цих технологій при моделюванні навіть простих будівель призводить до дуже повільної роботи програм. Машинобудівні САПР, крім того, вимагають від користувача зв'язати всі елементи моделі виробу залежностями, що описують їх поведінку.

Це виправдано при конструюванні виробів, але є надлишковим при проектуванні споруд. Останні в основному складаються з збірних компонентів, пов'язаних відносно невеликим числом природних залежностей.

Для моделювання будівель і споруд необхідна система параметричного моделювання, здатна автоматично координувати будь-які зміни. Платформа Autodesk Revit була розроблена спеціально для цієї мети. Якщо говорити, що BIM – це концепція створення цифрового прототипу об'єкта, то Revit – інструмент для реалізації цієї концепції.

У комп'ютерних програмах для архітектурно-будівельного проектування (таких як Graphisoft ArchiCAD та Autodesk Revit) існує велика кількість стандартних елементів, таких як стіни, вікна, двері, перекриття, та ін., які дозволяють створювати інформаційні моделі споруд, не витрачаючи зайвого часу на розробку окремих елементів. Що стосується проектування мостових переходів – процес створення інформаційних моделей тут набагато складніший.

Кожен мостовий перехід є унікальним. А комп'ютерні програми використовують тільки певні типи опор, балок чи прогонових будов, які мають однакову стандартну форму і відрізняються за розмірами. Отже актуальним питанням, на нашу думку, є створення інформаційних моделей деяких складових зі змінними параметрами.

На рисунку 1 представлена форма балки з попередньо напруженою арматурою, яка запроєктована під навантаження A14 і H14. В опорних зонах, де ребро розширюється, частина плити недобетонується для об'єднання в температурно-нерозрізний ланцюг.

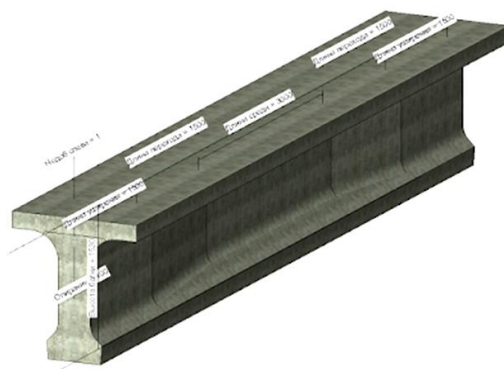

Рис. 1. Балки з попередньо напруженою арматурою

Для вивчення специфіки роботи в системі Autodesk Revit при створенні інформаційних моделей, була побудована типова мостова балка зі змінними параметрами.

Проаналізувавши форму балки (рис. 1), ми поділили її на характерні ділянки, а саме: зони по краях з розширенням в опорній частині, посередині – основна ділянка та дві перехідні зони. Для кожної зони створили тіло (рис. 2), використовуючи можливість пакету Revit для побудови об'єктів таку, як «Модель в контексті» та команди «Видавлювання» і «Перехід по траєкторії». Потім об'єднали всі елементи в одне ціле командою з'єднати і сформували порожнисті тіла по плиті, що моделюють недобетонування. Результат моделювання продемонстрований на рисунку 3.

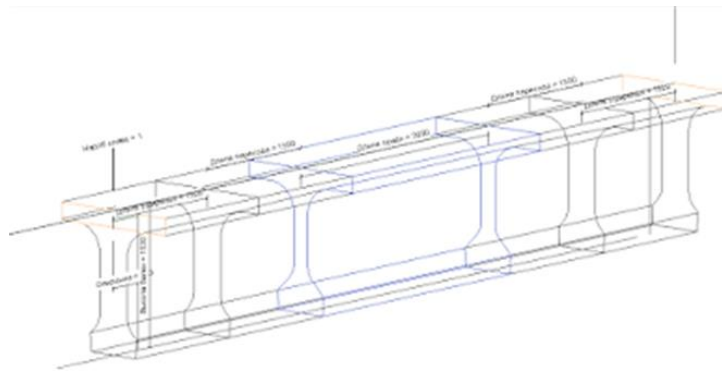

Рис. 2. Створення тіла балки

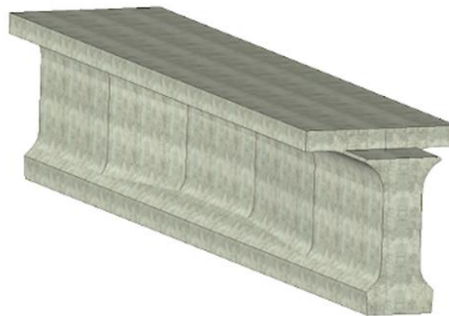

Рис. 3. Результат моделювання мостової балки в системі Autodesk Revit

Використовуючи можливості системи Autodesk Revit було розроблено один з методів по створенню інформаційної моделі типової мостової балки зі змінними параметрами. До параметрів, що можуть змінюватись введений кут нахилу самої балки з урахуванням точок її спирання.

Висновки. Виконуючи роботу, був проведений аналіз можливостей сучасних методів параметричного комп'ютерного моделювання під час проектування інженерних споруд, зокрема програми Autodesk Revit; запропонований один з методів по створенню інформаційної моделі типової мостової балки зі змінними параметрами в пакеті Autodesk Revit. В процесі моделювання мостової балки було реалізовано недобетонування плити, вдалося жорстко зафіксувати точку вставки балки в одному з місць спирання, задати змінним параметр кута нахилу балки.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ГРУПУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Демидчук Людмила Богданівна

канд. техн. наук, доцент,

Сапожник Дмитро Іванович

канд. техн. наук, доцент

кафедра товарознавства та експертизи в митній справі
Львівський торговельно-економічний університет (ЛТЕУ),
м. Львів, Україна

Вступ. Огляд доступних інформаційних джерел не дозволяє зробити остаточний висновок, яким чином конкретно при групування і та класифікації ідентифікуються вироби товарної групи «Музичні інструменти», не кажучи вже про народні музичні інструменти, у т. ч. і українські. Адже від того, до якої групи віднесено певний інструмент, з якими інструментами його порівнюють чи споріднюють, залежить розуміння його не тільки культурно-історичних зв'язків, шляхів еволюції, а також і закономірності конструктивних змін. У правильній систематизації музичних інструментів зацікавлені не тільки фольклористи, етнографи, музикознавці, музейні працівники, словом, усі, хто має відношення до їх вивчення. Багато питань та непорозумінь виникає у сфері виробництва музичних інструментів, торгівлі, товарознавчої, експертної та митної діяльності.

Мета роботи. Метою дослідження була спроба проаналізувати сучасні підходи до групування та класифікації музичних інструментів.

Матеріали та методи. Спроб систематизувати (класифікувати) музичні інструменти було багато. Але не всі вони є науковими і зручними для користування, оскільки не мають єдиних логічних критеріїв поділу інструментів на відповідні групи. У різні часи і в кожного народу ці критерії відрізнялися. Наприклад, у стародавньому Китаї головною ознакою поділу музичних інструментів на групи був матеріал, з якого виготовляли даний інструмент. Залежно від цього вони поділялися на вісім класів: кам'яні,

металеві, мідні, дерев'яні, шкіряні, гарбузові, земляні (глиняні) і шовкові. На думку спеціалістів, ця класифікація зумовлена китайським мистецтвом тонких нюансів, відчуттям різноманітних тембрів. Так, яшмова свиріль викликала тихий сум, а звук мідного дзвона (джуна), під який оголошувалися накази, – войовничі пристрасті; дерев'яна флейта символізувала гармонію життя, а ритмічний малюнок, утворений ударами кам'яного чи нефритового ударного інструмента (щиціна), вважався символом ясності [1].

Результати та обговорення. Одна з давніх класифікацій – система Боеція (лат. Boethius) (VI ст.), якою користувався ще древній філософ, лікар, поет і натураліст Ібн Сіна (лат. Avicenna), – була заснована на способі видобування звука. Інструменти ділилися на щипкові, ударні й духові. За такою системою, наприклад, цимбали були в одній групі з барабанами, а скрипкам і колісним лірам взагалі не було місця. Композитор барокко М. Преторіус (M. Praetorius) (кін. XVI – поч. XVII ст.) поділяв інструменти лише на дві групи: духові і ударні. Причому до ударних інструментів відносив також струнні. І хоча його поділ інструментів всередині груп ґрунтувався на науковому принципі – способі звуковидобування, у конкретному розташуванні інструментів також не було чіткості. Крім того, ним робився поділ інструменти на фундаментальні і розважальні. Певною мірою йому наслідував композитор М. А. Римський-Корсаков, який класифікував інструменти на співучі, ударні й ті, що дзвенять.

У середині XIX ст. Ф. Геварт (Gevaert) Франсуа Огюст (директор Брюсельської консерваторії) і композитор Луї Гектор Берліоз (фр. Louis Hector Berlioz) запропонували систему поділу інструментів на струнні, духові й ударні. Автори намагалися об'єднати оркестрову практику з видимими ознаками інструмента. Ця система досить зручна для оркестрів. Однак принцип поділу інструментів на групи в цій системі не достатньо логічний, тому що струнні та духові згруповані за джерелом звука, а ударні — за способом звуковидобування [1].

Наукову концепцію сучасної класифікації музичних інструментів на початку XX ст. сформулював W. Mayon. Він поділив усі музичні інструменти на чотири групи за єдиним критерієм — залежно від джерела звука: самозвучні (в яких джерелом звука є природна пружність тіла), перетинкові (джерело звука — натягнута мембрана, перетинка), струнні (звук утворюється віброючою струною), духові (звучить стискуване повітря). По суті, цю систему використовував Гнат Хоткевич, поділивши їх на три розділи: струнні, духові й ударні інструменти, проте всередині ударних групує окремо ідіофони і мембранні. Але не були запропоновані єдині критерії для поділу музичних інструментів усередині груп. Це було зроблено поділом інструментів кожної групи на підгрупи залежно від способу видобування звука [2].

У світі музики існує свій порядок і класифікація. Інструменти поділяються на великі групи: струнні, клавішні, ударні, духові, язичкові та електронні. Отже, керуючись сучасними вимогами, до слова, запропонованими німцями Hornbostel E. M. та von, Sachs K. ще у 1914 р., групувати музичні інструменти треба, поділивши їх на чотири групи залежно від джерела звука: самозвучні (ідіофони), перетинкові (мембранофони), струнні (хордофони) та духові (аерофони). У кожному розділі музичні інструменти поділяються на підгрупи залежно від способу звуковидобування.

Інструменти розділяють за двома основними ознаками: джерелом звуку і способом видобування звуку. Наприклад, за першою ознакою інструменти ділять на самозвучні, мембранні, струнні і духові. У самозвучних інструментах (ідіофонах або автофонах) джерелом звуку є сам матеріал, з якого зроблений інструмент або його частина. До цієї групи входять більшість ударних інструментів (за винятком барабанів) і деякі інші. За способом видобування звуку самозвучні інструменти підрозділяються на три групи: щипкові (варган); фрикційні (краатспіль, цвяхова і скляна гармоніки): інструмент вібрує через тертя іншим предметом, напр., смичком; ударні (ксилофон, тарілки, кастаньєти); духові самозвучні (напр., aeolsklavier (англ.)): інструмент вібрує в результаті проходження через нього потоку повітря.

У мембранних інструментах (мембранофонах) джерело звуку - туго натягнута мембрана. Подальший підрозділ включає: фрикційні (бугай): звук досягається за рахунок тертя об мембрану; ударні (барабан, литаври).

У струнних інструментах (хордофонах) джерелом звуку є одна або декілька струн. Сюди відносяться і деякі клавішні інструменти (напр., фортепіано, клавесин). Струнні підрозділяють далі на групи: щипкові (балалайка, арфа, гітара, клавесин); смичкові (кеманча, скрипка) та струнні ударні (цимбали, фортепіано, клавикорд);

У духових інструментах (аерофонах) джерело звуку - стовп повітря. Виділяються наступні групи: флейтові (флейта): звук утворюється в результаті розтину потоку повітря об грань інструменту; язичкові (зурна, гобой, кларнет, фагот): джерело звуку - вібруючий язичок; мундштучні (труба): звук виникає за рахунок коливання губ виконавця.

Серед сучасних музичних інструментів виділяють в особливу групу електричні, джерелом звуку яких служать генератори коливань звукової частоти. Їх далі ділять на електронні (синтезатори) і адаптовані, інструменти звичайного типу, забезпечені підсилювачами звуку (електрогітара).

Загалом повна система класифікації включає більше 300 категорій [3, 4].

На жаль, прагматична сучасність вносить свої акценти і в сферу групування та ідентифікації представників музичного інструментального світу. Так в Гармонізованій системі опису та кодування товарів, яку використовують в процедурі ідентифікації при митному оформленні народні музичні інструменти серед музичних (Група 92. Музичні інструменти; їх частини та приладдя) взагалі не згадуються, оскільки основними ознаками класифікації служать: сировинний склад, єдність технологічних процесів виробництва, напрям використання і фізико-хімічні властивості (табл.1).

Таблиця 1

**Скорочене групування музичних інструментів в товарній номенклатурі
ЗЕД (Група 92. Музичні інструменти; їх частини та приладдя) [5]**

Код	Назва
9201	Фортепіано, включаючи автоматичні; клавесини та інші клавійні струнні інструменти:
9201 10	- піаніно:
9201 10 10 00	- - нові
9201 10 90 00	- - що використовувалися
9201 20 00 00	- роялі
9202	Інші інструменти музичні струнні (наприклад, гітари, скрипки, арфи):
9202 10	- смичкові:
9202 10 10 00	- - скрипки
9202 90 30 00	- - гітари
9205	Інструменти музичні духові (наприклад, клавійні органи з трубами, акордеони, кларнети, труби, волинки), крім ярмаркових органів і механічних шарманок:
9205 10 00 00	- інструменти духові "мідні"
9205 90 10 00	- - акордеони та подібні інструменти
9205 90 30 00	- - губні гармонії
9205 90 50 00	- - клавійні духові органи, фісгармонії та інші клавійні інструменти з металічним звучанням
9206 00 00 00	Інструменти музичні ударні (наприклад, барабани, ксилофони, тарілки, кастаньети, маракаси)
9207	Інструменти музичні, в яких звук створюється або має посилюватися електричним способом (наприклад, органи, гітари, акордеони):
9207 10	- інструменти клавійні, крім акордеонів:
9207 10 10 00	- - органи
9207 10 30 00	- - фортепіано цифрові
9207 10 50 00	- - синтезатори
9207 90 10 00	- - гітари
9208	Скриньки музичні, органи ярмаркові, шарманки механічні, птахи співучі механічні, пилки музичні та інші інструменти музичні, в іншому місці не зазначені; вабики всіх видів; свистки, різьби та інші духові сигнальні інструменти:
9208 10 00 00	- скриньки музичні
9209	Частини (наприклад механізми музичних скриньок) та приладдя для музичних інструментів (наприклад, картки, диски та валики для механічних інструментів); метрономи, камертони, труби з фіксованою висотою звуку всіх видів:

Тобто ознаки, кінцевою метою застосування яких є встановлення ставки мита під час нарахування митних платежів та зборів [6, 7]. Ці об'єкти можуть бути віднесені хіба що до предметів колекціонування або антикваріату товарних позицій 9705 або 9706 номенклатури.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що одним із шляхів вирішення розглянутої проблеми є розробка довідкових матеріалів, а саме спеціалізованих довідників, з урахуванням нових комерційних найменувань сучасного видового асортименту груп музичних товарів. Крім того, необхідно переглянути і розширити перелік стандартизованих найменувань виробів з урахуванням її сучасного видового асортименту.

Висновки. Поділ інструментів на ці групи - всього лише один із способів класифікації. Існує і багато інших: наприклад, китайці об'єднували інструменти в залежності від матеріалу, з якого вони були виготовлені: дерев'яні, металеві, шовкові і навіть кам'яні... Способи класифікації не так важливі. Набагато важливіше вміти розпізнавати інструменти і за зовнішнім виглядом, і по звуку.

Систематика музичних інструментів дає можливість глибше пізнати кожную інструментальну культуру, взаємозв'язки між групами та видами інструментів. Класифікаційні роботи певною мірою є емпіричними, узагальнюючи знання і досвід інструментальної традиції відповідної епохи, відображають структуру інструмента в безпосередній формі, інший вид систематик – підвищує ці відомості на вищий, абстрактний рівень і тому є універсальними. Інструментарій аналізують на основі обраних критеріїв – акустичного, конструкційного, виконавсько-технічного, що упорядковують залежно від їхньої важливості, тим самим утворюючи ієрархію інструментальних груп, підгруп та ін.

Це питання ще не розв'язане науковцями, що у свою чергу підвищує перспективність таких досліджень, де різноманітні класифікаційні роботи стануть джерелом об'єктивного й комплексного вивчення музичного інструментарію. Одночасно проблематика класифікації такого складного й різноманітного предмета є діалектично суперечливою, оскільки класифікаційні роботи є дещо умовними, відносно статичними, а сам предмет – динамічним.

Список літератури

1. Газарян С. В мире музыкальных инструментов / С. Газарян. – М.: Просвещение, 1985. – 280 с.

2. Черкаський Л. Українські народні музичні інструменти / Л. Черкаський. – К.: Техніка, 2003. – 258 с.
3. Сучасна класифікація музичних інструментів. – URL: <https://allguitars.livejournal.com/749.html>.
4. Ганудельова Н.. Аерофони в контексті розвитку світових класифікацій та систематик музичних інструментів / Н. Ганудельова // Студії мистецтвознавчі. – К.: ІМФЕ НАН України, 2009. – № 4(28). – С. 54-62.
5. Про Митний тариф України. Закон України: від 19.09.2013 р. № 584-VII (в редакції від 01.01.2018) . – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.
6. Сапожник Д. І. Ідентифікація та кодування окремих груп непродовольчих товарів у товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності / Д. І. Сапожник, Л. Б. Демидчук // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. – Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2019. – Вип. 22. – 124 с. – (Технічні науки). – С. 113-117.
7. Сапожник Д. І. Особливості ідентифікації та класифікації окремих груп непродовольчих товарів в сучасних товарних номенклатурах / Д. І. Сапожник, Л. Б. Демидчук // Актуальные научные исследования в современном мире // Журнал - Переяслав, 2020. - Вып. 4(60), ч. 1 – 223 с.. – С. 201-207.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ БЛАГОУСТРОЮ ПРИБУДИНКОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Епереші Тетяна Йосипівна,

викладач вищої категорії

Мукачівський кооперативний торговельно-економічний коледж,

м. Мукачево, Україна

Вступ. Ситуація на українському роздрібному ринку товарів для ремонту і будівництва упевнено розвивається на користь мережевого ритейла (різновид сучасної роздрібної торгівлі, яка передбачає реалізацію товарів безпосередньо кінцевому споживачу). Розширюють територію обхвату як мережі міжнародного масштабу, так і вітчизняні. При цьому найбільше число продажів як і раніше спостерігається на будівельних ринках, яким зараз належить приблизно 80-90% об'ємів всього будівельного ритейла. Відповідно, зворот всіх останніх (цивілізованих) форматів – магазинів-одинаків, мережевих магазинів і гіпермаркетів - складає всього 10-20% [1].

Український ринок зараз переживає період, який польський ринок пережив 6-7 років назад. Доречі у Польщі як і в інших західноєвропейських країнах зараз спостерігається перенасичення будівельного ринку. Дослідженнями встановлено, що найближчим часом перспективними для розвитку бізнесу в Україні є ринок будівництва і ринок будівельних матеріалів [2].

Мета роботи. Метою вивчення був аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку будівельних матеріалів для благоустрою та облаштування покриттів прибудинкових територій.

Результати та обговорення. В якості виробів для благоустрою прибудинкових територій для мощення використовують різні види будівельних матеріалів, серед яких значне місце належить бруківці та тротуарній плитці. Укладка бетонної бруківки нині вважається одним з найбільш затребуваних способів облаштування тротуарів. Сучасна розмаїтість форм, кольорів і фактур

тротуарних плиток дозволяє надавати акуратного і доглянутого вигляду міським тротуарам, паркам, торговим і виставочним павільйонам, входам в магазини, літні кафе і багатьом іншим об'єктам інфраструктури [3].

Сьогодні асортимент вітчизняного ринку будматеріалів для мощення і впорядкування не поступається зарубіжному. У нас є практично все те ж, що і за кордоном, відрізняється тільки вартість і іноді якість матеріалів. По суті, всі ці матеріали діляться на дві категорії: натуральні камені - граніт, мармур, пісковик і штучні матеріали – клінкер і тротуарна плитка [4].

Збільшена кількість пропозицій на ринку сьогодні ставить перед важким завданням вибору. Правильним він може бути тільки якщо підходити до питання комплексно: що подобається (підходить по екстер'єру) та що практично (довго служитиме). Також важливо – якість складання та монтажу.

Вироби з натуральних каменів – граніту і пісочника найчастіше використовуються в мощенні, але якщо пісочник використовується тільки в приватному впорядкуванні, то граніт з успіхом бере участь і в міському мощенні парків, площ, уздовж центральних доріг і мостів, оскільки володіє високою міцністю, морозостійкістю і зносостійкістю (рис. 1).

а

б

Рис. 1. Зовнішній вигляд природних матеріалів для мощення (фото автора):
а – граніт; б – пісочник

Для приватного впорядкування така міцність не потрібна. Пісочник має рівнішу поверхню, але з часом він може розшаровуватися і кришитися. Вартість натурального каменя набагато вища, ніж у бетонної плитки або клінкеру. Дороге і укладання, оскільки вимагає підбору по малюнку і по

розмірах - плити, в основному, мають неправильну форму і різну товщину. Виготовлення і доставка натуральних каменів займають від 1,5 до 3 місяців.

Що стосується декоративних можливостей, якщо колірна гамма натуральних каменів обмежена, то, звичайно, краса натурального каменю незаперечна, недаремно ж всі останні тенденції в розвитку штучних каменів направлені на наслідування натуральним. Але вона і зобов'язує, тому що гранітна бруківка безглуздо виглядає у поєднанні з дерев'яним або цегляним будинком.

Серед штучних елементів мощення розглянемо: клінкерну цеглину, вібролиту і вібропресовану тротуарну плитку (рис. 2).

Рис. 2. Зовнішній вигляд штучних елементів мощення плитка (фото автора): клінкерна цегла (а); вібролита (б) та вібропресована (в) тротуарна

Майже два століття клінкерною цеглою мостять європейські міста. У нас з багатьох причин не виходить масове виробництво через відсутність якісної сировини. Але і застосування її в наших кліматичних умовах дещо ризиковано – міцність і морозостійкість недостатні (М150, F50). Тому в міських умовах її не використовують взагалі, а в приватних володіннях вона поступається першістю тротуарній плитці – переважно через ціну і терміни експлуатації.

Ціни на клінкер, оскільки він доставляється з-за кордону, високі і залежать від валютного курсу. Відповідно, у зв'язку з дальньою доставкою терміни теж не радують. Якщо клінкеру немає, то його очікування складає від одного місяця до двох. За колірною гамою клінкер перевершує граніт і

пісочник, але поступається тротуарній плитці. З декоративного боку гармонійно поєднується з дерев'яними і, природно, цегляними будинками.

Тротуарна плитка на сьогоднішній день виготовляється двома способами: вібролитвом і вібропресуванням (табл.1 та 2) [5].

Таблиця 1

Технічні параметри тротуарної плитки

Технічні вимоги	Од. виміру	За ДСТУ	Вібропресована тротуарна плитка	Вібролита тротуарна плитка
Морозостійкість	цикли	200	200	350
Водопоглинання	%	6	5	3
Зносостійкість	г/см ²	0,7	0,7	0,7
Міцність на стиск	г/см ²	400	450	600
Міцність на вигин	г/см ²	50	50	60
Відпускна міцність бетону	%	70	70	70-90

Таблиця 2

Структура продаж тротуарної плитки в Україні

Вібропресована плитка	% у продажу	Вібролита плитка	% у продажу
Бруківка	58	Цегла	30
Старе місто	20	Луска	30
Фалка (Хвиля)	19	Ретро	30
Діагональ	1	Клевер	10
Подвійне Т	2	-	-

Секрет популярності тротуарної плитки (бетонної бруківки) не лише в привабливому зовнішньому вигляді, якого набувають міські вулиці, вимощені нею. До безперечних переваг цього виду покриття відносяться високі експлуатаційні характеристики, властиві якісній бетонній бруківці. Так, наприклад, міцність, низька зношуваність, морозостійкість і стійкість до дії багатьох хімічних речовин забезпечують багаторічний термін служби тротуарного покриття навіть в умовах сучасного мегаполісу.

Як відзначають виробники, відпускні ціни на основні види тротуарної плитки за останні декілька років не зазнали істотних змін. Вартість 1 м² коливається в межах 25-40 грн. і знаходиться в прямій залежності від технологій, що використовуються при її виробництві (пресована плитка дорожче литої приблизно на 5-8%), товщини і кольору (табл. 3).

Таблиця 3

Середня вартість тротуарної плитки в залежності від кольору та способу виготовлення (грн./м²) [5]

Колір тротуарної плитки	Вібrolита плитка		Вібропресована плитка	
	60 мм	80 мм	60 мм	80 мм
Сірий	25-27	33-36	27-29	31-36
Кольорова	27-29	36-38	29-32	34-38
Білий	29-32	38-41	39-42	44-49

А простота укладання і екологічність роблять тротуарну плитку оптимальним способом впорядкування території. Більшість виробників бетонної бруківки відзначили, що попит на тротуарну плитку виріс приблизно на 10-15%. Причому, за відгуками учасників ринку будівельних матеріалів, в останні роки помітно «активізувався» приватний споживач. На думку деяких виробників, частка «приватника» складає практично 50% в споживчій структурі ринку

На поверхні з бруківки ніколи не буде калюж, вся вода йде крізь шви. На відміну від асфальту тротуарна бруківка більш міцна і не деформується, ні при механічному впливі, ні за якихось атмосферних впливах: мороз, сонце, спека. Тротуар або доріжка з бруківки не потріскається, тому що складається з безлічі елементів.

Бруківка дозволяє покривати різні складні і хитромудрі форми доріжок та тротуарів. А різноманітність форм і кольору дає можливість реалізувати найрізноманітніші дизайнерські задуми. Технологія укладання бруківки досить проста і дозволяє обходитися без якоїсь важкої будівельної техніки. Бруківку найчастіше застосовують для вимощення. Вона буває різних кольорів: сірий, чорний, графітовий, коричневий, червоний, оранжевий тощо. Має форму прямокутника, квадрата, шестигранника, хвилі тощо. Краї бруківки бувають рівні або з фаскою. Бетонна бруківка має товщину 4-10 см, ширину 6-20 см і довжину 10-28 см. Найчастіше для вимощення застосовують плитку товщиною 6 см. Проміжки між бруківкою заповнюють піском. Для завершення вимощення використовують бордюри і крайові елементи.

В даний час для мощення доріжок і майданчиків на ділянках заміських будинків, для паркувальних місць широке поширення набула клінкерна бруківка, виготовлена за найсучаснішими технологіями із застосуванням тільки кращих натуральних матеріалів. Клінкерна бруківка міцна, зносостійка, довговічна, водонепроникна і морозостійка. Відмінні споживні властивості клінкерної бруківки були відомі в Європі ще 300 років тому, багато доріжок в європейських містах зобов'язані своєю вишуканістю і міцністю саме цьому натуральному матеріалу. Сьогодні клінкерна бруківка – це насправді матеріал еліт-класу для проведення будівельних робіт. Характеристики матеріалу Клінкерна – тротуарна цегла, або тротуарна бруківка, витримує мінімум 50 циклів поперемінного заморожування/відтавання, а міцність не буває нижче марки М400. Такі можливості забезпечуються великою щільністю цегли, досягнутої завдяки спеціальному сировини та нових технологій обробки. При виробництві цієї цегли застосовують тугоплавкі глини, обпалені до спікання при більш високих температурах, ніж при «випіканні» простої будівельної цегли.

Клінкерна бруківка здатна витримати величезне навантаження: один елемент цього матеріалу витримує вагу семи повністю навантажених товарних потягів, що відповідає тиску 170 Н/кв. мм. Бруківка отримує високу здатність до навантажень за рахунок випалення при дуже високій температурі - 1100°C. Тільки за допомогою електроніки можна точно відрегулювати температуру випалу, щоб вийшли вироби однаково високої якості. Зменшення кисню при випалюванні дає кольорові «вогняні» переливи, які ніколи не повторюються і при кладці цегельної стіни або мостової утворюють живу строкату картину. Характерні відтінки кольору обпаленої глини вирішальною мірою залежать від складу мінералів, що входять до неї.

Висновки. Клінкерні покриття доріжок стають невід'ємною частиною ландшафтного дизайну в Україні. Не виключенням стали і дорожні покриття м. Мукачево (Закарпатська обл., Україна). Клінкер тривалий час не потребує ремонту, атмосферні опади з різними домішками не можуть змінити структуру

поверхні, та й більше комбінацій за кольором і формою. Тротуарна бруківка, або тротуарна цегла, є найкращим декоративним матеріалом для ландшафтного дизайну. Маючи прекрасний вигляд і споживні якості, тротуарна бруківка може тривалий час приносити задоволення не тільки зовнішнім виглядом, але й володіє високими експлуатаційними якостями.

Список літератури

1. Тенденції українського ринку будівельних матеріалів: abarus market research. – URL: <http://www.nowex.com.ua/ua/>.
2. Качан Ю. Характеристика структурних змін у вітчизняній торговельній мережі будівельно-оздоблювальних матеріалів. – URL: www.nbuv.gov.ua/portal/chem.../136_Kaczan_14_1.pdf/
3. Модные европейские и российские тенденции в области мощения и благоустройства. – URL: <http://www.gradi.ru/site/page/view/tendencii/>
4. Рунова Р. Ф. Основи виробництва стінових та оздоблювальних матеріалів / Р. Ф. Рунова, Л. О. Шейніч, О. Г. Гелевера, В. І. Гоц. - К.: КНУБА, 2001. - 354 с.
5. Тротуарна плитка: тенденції ринку. – URL: http://www.vindor.vn.ua/stasti_trotuarna_plitka_ua.htm.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ ПОКАЗНИКА М'ЯКОСТІ ТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Коваль Мирослав Несторович

канд. техн. наук, доцент,
кафедра товарознавства та експертизи в митній справі
Львівський торговельно-економічний університет (ЛТЕУ),
м. Львів, Україна

Вступ. Питання про необхідність удосконалення методів оцінювання властивостей текстильних товарів, що задовольняють нематеріальні потреби людей, стає все більш актуальним. В матеріалознавчих наукових дослідженнях серед споживних властивостей текстильних матеріалів білизняного призначення їх м'якість згадують в числі важливих чинників формування функціональних, ергономічних та естетичних властивостей готових виробів [1]. М'якість є важливим показником не лише в комплексі показників, що характеризують перераховані властивості, але й важливим чинником формування зносостійкості матеріалів. Серед критеріїв при виборі білизняного виробу, серед усієї сукупності опитаних на м'якість виробу на дотик звертають увагу до 17% споживачів [2].

Відчуття м'якості формується у людини внаслідок комплексного подразнення рецепторів шкіри та м'язо-кісткового апарату. Тактильна чутливість зумовлена функціонуванням механічно чутливих сенсорних систем людського організму, які здатні розпізнавати відчуття поверхневого дотику, тиску, руху тощо [3]. В нашому випадку органи чуття, що їх сприймають, розміщуються та чутливих ділянках поверхні пучок пальців, за допомогою яких оцінюється фактура поверхні матеріалу. Цей органолептичний метод побудовано на сенсорному сприйнятті дотику, тобто за своєю суттю є суб'єктивним з усіма притаманними цим методам недоліками: суб'єктивністю, складністю повторного відтворювання, невисокою точністю, отриманням

результатів у формі якісних суджень за діаметральним принципом ”м’який – твердий” тощо.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження властивостей м’якості текстильних матеріалів та можливості застосування методики їх визначення на прикладі полотен білизняного призначення. Завданням дослідження було одержання статистично достовірних результатів визначення з використанням запропонованої методики.

Результати та обговорення. Сучасний асортимент текстильних матеріалів є дуже широким. Ще більш широким є перелік їх властивостей, характеристик, параметрів. Наприклад, тільки для текстильних волокон розглядають геометричні, механічні, фізичні та хімічні властивості. Для оцінювання споживних властивостей, виявлення дефектів, прогнозування стану об’єктів під час експлуатації використовується так звані діагностичні параметри. Діагностичні параметри обирають з множини принципово можливих параметрів, досліджуючи інформативність ознак, які формуються на цих параметрах.

Оснoву лoгічнoї пpoцeдypи дiагнoстyвaння склaдaє cyкyпнiсть фiзичних величин, за допомогою яких вимірюванням визначаються структурні параметри діагностування об’єктів. Вибір цих параметрів для текстильних матеріалів наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Параметри діагностування текстильних матеріалів (вибрані фізичні)

Група параметрів	Параметри
Геометричні	довжина, площа, кривизна
Статичні і динамічні	маса, сила, робота, коефіцієнт тертя, коефіцієнт опору, коефіцієнт пружності
Механічні і молекулярні	густина, питомий об’єм, питома вага, кількість речовини, твердість, м’якість
Випромінювання	колір

М'якість текстильних матеріалів є важливим чинником формування функціональних, ергономічних та естетичних властивостей готових виробів.

Відчуття м'якості формується у людини внаслідок комплексного подразнення рецепторів шкіри та м'язо-кісткового апарату. У зв'язку з цим, оцінювання м'якості найчастіше здійснюється органолептичними методами з усіма притаманними цим методам недоліками: суб'єктивністю; неможливістю повторної перевірки; невисокою відтворювальністю та отриманням результатів у формі якісних суджень в дуже широкому діапазоні визначення «м'який – твердий» тощо.

Цих недоліків позбавлені інструментальні методи. Аналіз інформації у цій галузі дозволяв виявити декілька фірм, що пропонують приклади відповідного призначення [4], побудований за принципом вимірювання сили, яку необхідно прикласти до випробувального зразка, для протягування його крізь отвір дзвоноподібного пристрою (рис. 1 та 2).

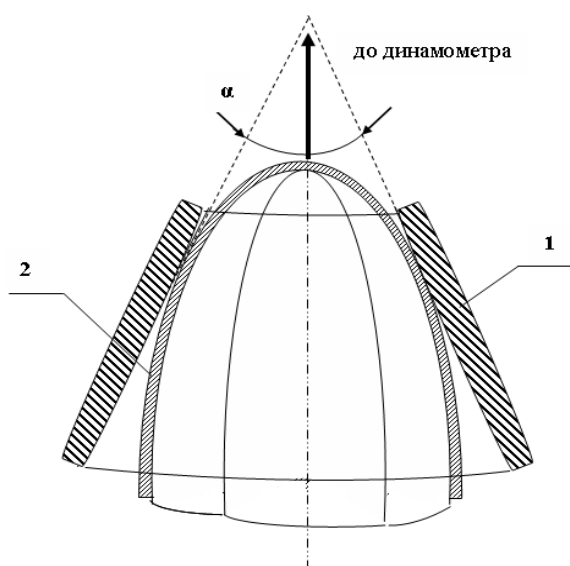

Рис. 1. Принцип дії Fabrie Softness Tester фірми TRI: 1 – дзвоноподібний пристрій з отворами (у розрізі); 2 – зразок текстильного матеріалу; α – вхідний кут

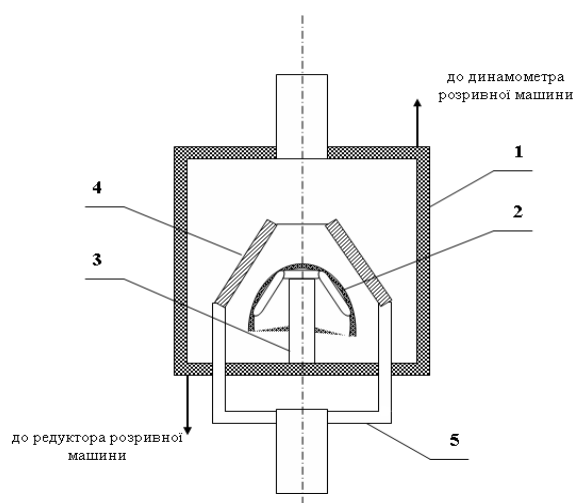

Рис. 2. Пристрій для вимірювання м'якості текстильних матеріалів за допомогою розривної машини: 1 – тяга динамометра; 2 – випробний зразок; 3 – проштовхуючий шток; 4 – дзвін; 5 – тяга редуктора

Вимірювання фізичних параметрів покладене в основу різних методів і засобів технічного діагностування, за допомогою яких аналізують і оцінюють стан об'єктів. Для діагностування текстильних матеріалів використовують широку номенклатуру випробувальних машин, в тому числі прилади для

визначення м'якості і пружних констант, дослідження впливу кліматичних чинників, машини для випробування на розтягування, стискання, згинання, зрізання, кручення тощо.

Перспектива розвитку та удосконалення методів і засобів технічного діагностування пов'язана з оптимальним застосуванням для вимірювання відомих фізичних явищ і ефектів, а також із вивченням нових можливостей, які з'являються у зв'язку з розвитком світової цивілізації. Реалізація цієї перспективи для текстильних матеріалів вимагає, перш за все, наукової класифікації методів та технічних засобів їх діагностування. Класифікація методів діагностування є основою для подальшого аналізу з метою визначення того чи іншого метода для дослідження стану текстильного матеріалу. Вона є основою для аналізу нормативних документів, які визначають методи випробувань цих матеріалів, є відправною точкою для пошуку можливостей удосконалення як самих методів діагностування так і технічних засобів їх реалізації.

Для визначення м'якості трикотажних полотен із застосуванням задекларованого принципу використаний дещо удосконалений прилад, що схематично зображений на рис. 3 [5].

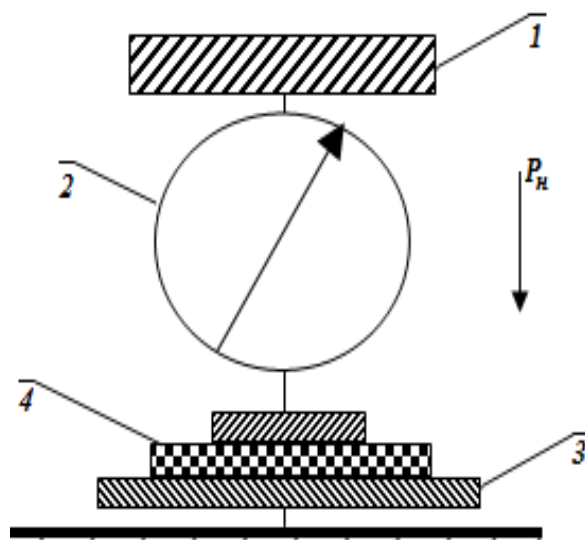

Рис. 3. Загальна схема приладу для визначення м'якості трикотажного полотна

Прилад складається з опорної площини (3), на яку встановлюється досліджуваний зразок (4), індикатора для вимірювання товщини (2) з ціною поділки 0,01 мм і навантажуючого елементу (1).

Для підтвердження результатів визначення м'якості досліджуваних зразків були проведені дослідження традиційним, органолептичним методом з використанням думок групи експертів. Порівняння отриманих результатів дозволило виявити діапазони значень коефіцієнтів м'якості для запропонованої шкали (табл. 2).

Таблиця 2

**Коефіцієнти, що відповідають органолептичному сприйняттю
м'якості трикотажних полотен**

Органолептичне сприйняття м'якості	твердий	напівтвердий	напівм'який	м'який	дуже м'який
Діапазон значень коефіцієнта м'якості (I)	1-1,53	1,53-2,13	1,65-2,13	1,71- 2,20	2,13- 2,20

Як видно з даних табл. 2, важко відрізнити зразки, які експерти визначають як тверді і напівтверді ($M=1,53 \div 2,13$). Не зовсім чітко ідентифікуються напівтверді зразки від напівм'яких і м'яких. Можливою причиною цього є невеликий діапазон при визначенні коефіцієнта м'якості в межах зусиль стискування у процесі формування відчуття м'якості через дотик і достатньо велике значення похибок вимірювання цих зусиль у запропонованих межах.

Авторами запропоновано замість коефіцієнта м'якості вимірювати безпосередньо різницю між роботою стискування абсолютно твердого зразка і роботою стискування дослідного зразка в межах зусиль, що характеризують тактильну чутливість людини (1):

$$\Delta A = \frac{P \cdot \Delta}{2} - \int_0^{\Delta} D(\Delta) \cdot d\Delta \quad (1)$$

де: ΔA – різниця між роботою стискування абсолютно твердого зразка і роботою стискування дослідного зразка в межах зусиль;

Δd – диференціал змінної.

Тобто практично доцільним є вимірювання м'якості текстильних матеріалів із використанням даних про роботу опору зразка зусиллю стискуванню, яка залежить від величини деформації зразка яка змінюється із зміною м'якості досліджуваних матеріалів.

Дослідження довели, що відчуття дотику або тиску виникають тільки в тому випадку, якщо механічний подразнювач викликає деформацію поверхні шкіри. Інтенсивність відчуття тиску залежить також від швидкості, з якою здійснюється деформація: сила відчуття тим більша, чим швидше здійснюється деформація.

Невід'ємною умовою в роботі тактильної системи дотику є моторна відповідь. Фізичної наявності тіла, його опору недостатньо для оцінювання властивостей поверхні. Для того, щоби отримати сигнал про фактуру необхідно здійснити моторну дію, рух, іншими словами – роботу.

Аналіз наведених теоретичних міркувань дозволяє запропонувати вимірювати м'якість текстильних матеріалів не через коефіцієнт м'якості, а саме через роботу стискування зразка із зусиллям в межах середнього діапазону значень чутливості людини до подразнення тиском шкіри на кінчиках пальців руки. Оскільки діапазон цих зусиль достатньо незначний, то робота стискування буде в основному залежати від величини деформації зразка.

Висновки. Аналіз наведених теоретичних досліджень та отриманих при цьому результатів дозволяє запропонувати вимірювати м'якість текстильних матеріалів, зокрема, трикотажних полотен не через коефіцієнт м'якості, а через роботу опору зразка стискуванню із зусиллям в межах середнього діапазону значень чутливості людини до подразнення тиском шкіри на кінчиках пальців руки. Оскільки діапазон цих зусиль є достатньо незначним, то робота стискування буде зазвичай залежати від величини деформації зразка яка буде тим більшою, чим м'якішим є досліджуваний матеріал.

Запропонований метод оцінки м'якості текстильних матеріалів на відміну від традиційного (органолептичного) метода дає можливість одержати статистично достовірні результати, що підтверджують результати дослідження.

Список літератури

1. Кукин Г. Н. Текстильное материаловедение (текстильне полотна и изделия) / Г. Н. Кукин, А. Н. Соловьев, А. И. Кобляков. – М.: Легпромбытиздат, 1992. – 272 с.
2. Коваль М. Н. Дослідження властивостей м'якості текстильних полотен / М. Н. Коваль, Д. І. Сапожник // Вісник Хмельницького Національного університету (Науковий журнал, технічні науки). – 2013. – С. 121- 124.
3. Pan N. The Optimal Subset Selection from the Parameter Group Correlating with Fabric Hand / N. Pan, H. J. Yan // J. China Textile Univ. Eng. Ed. 2. – 1984. – P. 35.
4. Fabric Hand Feel Tester. – URL: <http://www.qinsun-lab.com/138.html>.
5. Пат. 102363. Україна, МПК (2015.01). Інструментальний спосіб визначення показника м'якості текстильних матеріалів / М. Н. Коваль, Д. І. Сапожник – № заявки U 2015 04250; заявл. 30 04.2015; опубл. 26.10.2015. – Бюл. № 20. – 6 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕДАЧІ ГОЛОСУ В МЕРЕЖІ LTE

Коляденко Юлія Юріївна,

д.т.н., Професор

Комаров Олексій Владиславович,

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Вступ. Сьогодні майже ні у кого немає сумнівів в тому, що технологія LTE має найбільшу перспективу в широкосмуговому мобільному зв'язку. За даними організації Global mobile Suppliers Association (GSA), за станом на 5 грудня 2017 року в світі налічувалося понад 500 операторів зв'язку, які дали зобов'язання з побудови мережі LTE. З них 251 оператор уже запустив мережу в 93 країнах, а до середини 2018 року їхня кількість досягне 260.

Хоча мережа LTE в даний час використовується здебільшого для цілей доступу в Інтернет, звичайно, передача даних буде не єдиною послугою, яка надається в цих мережах. Оператори, як і раніше, отримують основний дохід від телефонії, і навіть незважаючи на швидке зростання трафіку даних, для них дуже важлива можливість збереження послуги передачі голосу і SMS. Проблема в тому, що LTE, передачу голосу не підтримує в тому сенсі, в якому ми це розуміємо на прикладі традиційних мереж GSM / UMTS. Теоретично, завдяки відмінним характеристикам (малі затримки і висока швидкість), мережа в змозі забезпечити той рівень якості мови, який надавали технології попередніх поколінь, а може і краще.

Мета роботи. Мета роботи полягає в пошуку рішення для реалізації голосових послуг в мережі LTE. Для досягнення даної мети в роботі необхідно зробити загальний огляд технологій по передачі голосу в мережі LTE.

Матеріали та методи. CSFB - це технологія, яка дає можливість організовувати дзвінки з LTE-пристроїв і на них через стандартні мобільні

мережі з комутацією каналів. Стандарт вводить новий інтерфейс між MME в LTE і MSCs / VLR в мережі GSM / UMTS.

Суть механізму CSFB полягає в тому, що абонентський пристрій, що працює в мережі LTE, на час здійснення вихідного або прийому голосового виклику перемикається в традиційну мережу GSM або UMTS. А сесія передачі даних через LTE на цей час або припиняється з відновленням після завершення виклику, або також переходить в GSM / UMTS. Очевидно, що для роботи CSFB обов'язково перекриття радіомереж LTE і GSM / UMTS. Також необхідна підтримка CSFB на абонентському обладнанні і на комутаторах мобільного зв'язку (MSC). На MSC реалізується спеціальний інтерфейс в бік обладнання LTE / EPC, який призначений для пейджинга абонентських пристроїв і управління їх перемиканням між мережами LTE і GSM / UMTS, а також для доставки вхідних і вихідних SMS. При цьому доставка SMS через цей інтерфейс здійснюється без перемикання абонентських пристроїв в GSM / UMTS.

Механізм CSFB дозволяє операторам використовувати існуючі комутатори за умови їх обмеженою модернізації. Абонентам ж надається повний набір традиційних послуг, доступних з MSC, включаючи базові голосові виклики та додаткові види обслуговування, доставку SMS, виклики з попередньою оплатою та інтелектуальні послуги. Однак технологія CSFB має кілька недоліків. Витрати на модернізацію всіх MSC для підтримки CSFB можуть виявитися вельми і вельми значними. Необхідність перемикання в GSM / UMTS призводить до помітного збільшення затримки встановлення голосових з'єднань, як при вихідних, так і при вхідні дзвінки. А внаслідок припинення сесії передачі даних або зниження швидкостей до рівня GSM / UMTS у абонента може створюватися враження, що під час голосового виклику сесія передачі даних переривається.

Основні характеристики технології:

- Вимагає модернізації MME і MSC для сигналізації та SMS;
- Потрібно перекриття зон GERAN / UTRAN і E-UTRAN;

- Процедура перемикавання в CircuitSwitch-домен пов'язана з помітним збільшенням затримки при встановленні голосового з'єднання;
- Збільшення затримки при встановленні голосового з'єднання;
- Деградація сесій передачі даних до швидкостей 2.5G / 3G;
- Термінал після завершення виклику, назад в мережу LTE переходить не відразу.

Форум VoLGA запропонував інше рішення. Воно покликане забезпечити голосові послуги і послуги передачі повідомлень через мережу LTE на основі існуючих стандартів GSM / UMTS. Ідея рішення VoLGA полягає в тому, що абоненти VoLGA представляються комутатора MSC звичайними абонентами GSM / UMTS. Всі необхідні перетворення специфічної сигналізації VoLGA і мовних пакетів VoIP в домені LTE в зрозумілу для MSC сигналізацію і мовні канали зі звичайним для мереж зв'язку тимчасовим поділом виконує спеціальний шлюз доступу в мережу VoLGA. З точки зору MSC цей шлюз - звичайний контролер базових станцій мережі GSM BSC (Base Station Controller) або контролер радіомережі UMTS RNC (Radio Network Controller), причому інтерфейси - знову ж стандартні A і Iu-CS. Для LTE він представляє собою якесь IP-пристрій, куди через PDN-GW можна передати сигнальні і трафіковий IP-пакети по інтерфейсу SGi (аналогом цього інтерфейсу в 2G / 3G є Gi-інтерфейс, що йде від GGSN до зовнішнього світу). Для роботи в мережі VoLGA природною вимогою є підтримка процедур і протоколів VoLGA на абонентських пристроях.

Рішення VoLGA дозволяє операторам використовувати встановлені комутатори MSC без будь-якої їх модернізації і надавати абонентам весь набір традиційних послуг, доступних з MSC. Однак при всій своїй уявній привабливості воно не отримало широкого визнання в мобільній індустрії. Незважаючи на те, що це рішення було публічно продемонстровано на останньому Всесвітньому Конгресі GSM, архітектура VoLGA фактично перейшла в заморожене стан, особливо після публікації рекомендацій NGMN про застосування CSFB. Причина проста: оператори прагнуть запобігти

фрагментацію мереж і виключити проблеми з роумінгом, неминучі при реалізації несумісних методів VoLTE.

VoLGA дозволяє в значній мірі перевикористати поточний обладнання 2G / 3G мереж, а саме - MSC / MSCs, MGW, HLR / HSS.

Радіомережа 2G / 3G є необов'язковою, хоча хендовери з / в LTE - підтримуються. Устаткування, яке має бути доопрацьовано для роботи з VoLGA - абонентський термінал. Новий елемент - VANC (VoLGA Access Network Controller). Все інше обладнання – стандартне.

VoLGA базується на стандартизований 3GPP вирішенні UMA / GAN (Unlicensed Mobile Access / Generic Access Network).

- Туннелірование сигналізації даних 2G / 3G через LTE до VANC через IPsec і далі до MSC (A / Iu);
- Зберігаються традиційні послуги;
- Підтримується хендовер (handover - перехід) в 2G / 3G;
- Підтримується поруч постачальників обладнання, але в основному просувається силами T-Mobile, Alcatel-Lucent, Kineto Wireless і ZTE;
- Всі послуги надаються через LTE / EPS без перемикання в CSдомен.

Результати та обговорення. Відмінності в реалізації підтримки голосових викликів в мережах 4G (LTE) - один з чинників, що затримують їх широке поширення по всьому світу. Оскільки вендори зацікавлені в просуванні "свого", розробленого компанією, або прийнятого за зразок варіанту реалізації, повнотою уявлень в області того, які є варіанти, володіють не всі фахівці операторів стільникового зв'язку.

VoLGA і CSFB - цей спроба надати голосові сервіси шляхом повернення до паче не потрібного в all-IP мережі CS домену. Навіщо це планується - зрозуміло. Це і перевикористання існуючого обладнання, і ясні і відпрацьовані роками механізми інтерконекту та роумінгу, можливість безболісної інтеграції різних сервісів, які є і працюють зараз, і простота та прозорість в забезпеченні міжсистемних хендовера з LTE в UMTS / GSM і т.д.

Проаналізувавши ситуацію, стає зрозумілим, що використання IMS - єдине рішення для довгострокової перспективи, яке зможе в повній мірі розкрити потенціал нових all-IP мереж. Дану систему можна буде впроваджувати тільки після суцільного покриття мережею LTE, що найближчим часом - не реалізовується.

Проблеми в розгортанні IMS не тільки в технічних аспектах, а й у зміні поглядів у всій індустрії - відмова від комутації каналів і повний перехід на IP. А це міграція сервісів, політик і взаємодій з традиційними мережами.

Висновки. Результати дослідження показали, що затримки існують і можуть вплинути на якість обслуговування. Запропоновано варіант з впровадженням технології CSFB з подальшим оновленням до ULTRA-Flash CSFB.

Володіючи розгорнутою мережею третього покоління, технологія CS Fallback забезпечить плавний перехід до мереж LTE з послугою передачі голосу. А оновлення дозволить знизити величину затримок і поліпшити інші характеристики мережі.

Варто відзначити, що для довгострокової перспективи єдиним рішенням є варіант впровадження системи IMS. Кінцевою метою буде повноцінна платформа IMS і перехід всієї голосового зв'язку (дзвінків) в пакетні мережі.

АГРОТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ КОСІННЯ ЗЕЛЕНОЇ МАСИ З ОДНОЧАСНИМ ПЛЮЩЕННЯМ

Малаков Олександр Іванович

аспірант

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. На сьогоднішній день сільське господарство потребує все більш ефективних і продуктивних агрегатів для виконання різноманітних операцій. Гостро постає проблема у своєчасному збиранні рослинної маси для галузі тваринництва. Скошування рослинної маси є енергоємною операцією технологічного процесу заготівлі сухих кормів чи кормів на основі зеленої маси. Підвищення продуктивності косарок скоротить терміни збирання врожаю. Останніми роками у закордонному кормовиробництві починають домінувати гнучкі технології, які забезпечують високу ефективність заготівлі кормів за мінімальних втрат поживних речовин під час зберігання. Для реалізації таких технологій розроблені технічні засоби, що характеризуються високою продуктивністю, якісним виконанням технологічного процесу, багатофункціональністю та автоматизацією. Тому наші науковці, співпрацюючи з іноземними фахівцями все частіше замислюються над питаннями вдосконалення косарок. Важливим є той факт, що покращення конструкції потребує значної металоємності та потужності силового агрегату, але, в свою чергу, позитивно впливає на процес косіння.

Мета роботи. Визначення оцінки якості косіння зеленої маси з одночасним плющенням враховуючи агротехнічні вимоги до скошеної культури.

Матеріали і методи. Щоб отримати сіно високої якості і уникнути втрат, траву слід скошувати в кращі агротехнічні терміни. Бобові культури, до яких відноситься конюшина, прибирають в фазу бутонізації і закінчують прибирання

не пізніше фази цвітіння. Запізнення із збиранням трав на 10 15 днів збільшує втрати поживних речовин в сіні на 15 ... 20%, а на 20 днів - 25 ... 30%.

У перестояних травах вміст перетравного білка знижується майже на 50%.

Висоту скошування встановлюють залежно від рельєфу ґрунту і ботанічного складу травостою. Однорічні сіяні трави скошують на висоті 5 ... 6 см, а отаву - 6 ... 7 см, багаторічні трави в перший рік життя і при збиранні на насіння - на висоті 8 ... 9 см. Траву краще косити вранці. Тривалість сушіння трав першого укосу, проведеного з 6 до 9 години, скорочується в 3,5 рази в порівнянні з часом висушування трав, скошених в полудень.

Для отримання сіна високої якості і скорочення часу його сушіння, стебла свіжоскошеної трави розплющують. В процесі скошування плющильний апарат повинен розплющувати не менше 90% скошеної маси. Залежно від стану скошуваного травостою питомий тиск між плющильними вальцями становить 0,6...0,8 кН/см (6...8 кгс/см). Рослини, що проходять між вальцями, не повинні перетиратися, а загальні втрати не перевищувати 2%.

При одночасному скошуванні з плющенням щільність укладання маси в прокошування не повинна перевищувати 15 кг/м³, а ширина валка – 1,5 м.

У сіні, отриманому з розплющених люцерни і конюшини, міститься до 70% каротину, а з нерозплющених – лише 25...30%. Найбільшу швидкість сушіння забезпечує плющення безпосередньо зі скошуванням і ворухінням в прокошуваннях. У гарну погоду плющення стебел прискорює сушку в 2...3 рази, а при поганій – розплющені стебла поглинають вологу з повітря, крім того, збільшуються втрати поживних речовин [1].

Контроль і оцінка якості роботи

В процесі роботи регулярно стежать за станом ріжучих апаратів. Затуплення сегментів ножів або порушення регулювань збільшує зусилля різання, погіршує якість зрізу і призводить до великих втрат маси.

Якість скошування перевіряють на початку і в кінці зміни. Візуально визначають прямолінійність і рівномірність укладання скошеної трави в

прокошування або валок, положення польових дошок і відповідних прутків, відсутність похибок. Важливо, щоб скошена трава не підминалась колесами трактора, а в зоні дії ріжучого апарата не було незрізаних стебел. Висоту зрізу визначають виміром висоти стерні лінійкою по ширині захоплення і ходу агрегату. По ширині захвату агрегату її заміряють в двох місцях, розташованих на $1/4$ захвату від діляника, по ходу агрегату – через 10 м. З 10 замірів обчислюють середню висоту стерні. Візуально визначають рівномірність укладання трави в прокошування або валок, утворення рівномірних валків, відсутність похибок. Якість скошування рослин, укладання і втрати оцінюють в балах так само, як при роботі косарок.

Висновки. Для визначення якості плющення проїжджають косаркою-плющилкою 8...10 м, потім зупиняють її та порівнюють розплющені рослини з нерозплющеними. У нормально розплющених рослин поверхня злегка зволожена, має більш зелений колір в порівнянні з нерозплющеними. Якщо на поверхні стебел помітно значне виділення вологи, то необхідно зменшити стиснення пружин. Зайве плющення призводить до втрат поживних речовин за рахунок видавлювання їх разом з соком.

ВПЛИВ ПЕРЕКОСУ КОЛІСНИХ ПАР РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЦЬ НА ЗНОС ГРЕБНІВ БАНДАЖІВ

Малюк Сергій Валентинович

Асистент

Держаний університет інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Вступ. Через багаторазове збільшення інтенсивності зносу гребнів коліс рухомого складу останнім часом проблема зносу коліс і рейок перетворилася в одну з актуальних. Одним з факторів, що впливають на інтенсивний знос гребнів бандажів електровозів, є перекис колісних пар щодо рами візка. Під перекосом колісної пари розуміють відхилення осі колісної пари від передбачуваної лінії, перпендикулярної до рейки.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз впливу перекосу колісних пар рухомого складу залізниць в рамах візків, узагальнення наслідків перекосу та аналіз методів вирішення проблеми перекосу.

Матеріали і методи. Раніше в депо перевіряли співвісність колісних пар локомотивів. Це було документально зафіксовано в правилах ремонту рухомого складу. Зараз подібна перевірка не проводиться, і новими правилами ремонту параметр перекосу колісної пари щодо рами візка не нормується. Тому виникла ідея перевірити вплив перекосу колісних пар на знос гребнів.

В експлуатації важко домогтися установки колісної пари без перекосу. Тому можливий максимальний пробіг бандажа до обточування при певному навантаженні на колісну пару буде визначатися допустимим кутом перекосу при випуску з ремонту та вмістом екіпажу в період експлуатації. Залежно від величини перекосу буде зростати знос бандажів і відповідно знижуватися пробіг локомотивів між обточуванням колісних пар. На це не звертають належної уваги і в більшості випадків усувають знос гребнів бандажів що утворився, а не прагнуть його запобігти, дотримуючись технологію ремонту

колісних пар і їх складання в рамах візків. Хоча подібний недолік можна і потрібно повністю усунути.

Проаналізовані результати вимірів, зроблених на рамах візків електровозів, пояснюють, що перекис колісних пар закладений вже при складанні на заводі-виробнику - не дотримуються розміри і допуски на складання рами.

Перекуси колісних пар в рамі візка, які спостерігаються в експлуатації, досягають 2° , що викликає майже п'ятикратне збільшення зносів гребнів коліс. Кути набігу гребнів на рейки і, отже, зносу гребнів колісних пар залежать від величини перекосу колісних пар має велике значення: взаємний перекис в 0,004 радіан збільшує фактор зносу в 4 - 8 разів.

Аналогічні результати отримані на полігоні в Пуебло (США), на підставі чого Асоціацією американських залізних доріг зроблено висновок про те, що відхилення паралельності осей колісних пар понад 0,003 радіан не припустимо.

Перекис колісних пар в колії призводить до збільшення прослизання гребня колеса по бічній грані головки рейки, що й обумовлює їх підвищений знос. Як правило, в цьому випадку зношується гребінь одного з коліс внаслідок появи одностороннього направляючого зусилля, що також зумовлює появу гострого накату гребня.

Колісні пари в візку можуть встановлюватися з одностороннім перекосом, тоді права чи ліва боковина рами зміщується вперед при русі в одну сторону. При зміні напрямку руху змінюється і перекис рами візка. До такого стану візка в експлуатації можуть привести різні діаметри по колу кочення після їх обточування і різна конусність профілю бандажа.

На практиці важко розраховувати на установку колісної пари в рейкової колії без перекосу, тому можливий максимальний пробіг бандажа до обточування при певному навантаженні на колісну пару буде визначатися допустимим кутом перекосу. Залежно від величини перекосу збільшується знос бандажів і, відповідно, знижується пробіг локомотивів між обточування колісних пар.

У різних дослідженнях були виконанні вимірювання візків грузових вагонів, які показали, що кількість колісних пар із однаковою товщиною гребнів не перевищує 20 %. При зносі гребня одного з коліс до 25 мм середня товщина гребня другого колеса становила 30,3 мм, а у 65% колісних пар знос гребня спостерігається взагалі тільки у одного колеса. Цьому сприяє також те, що у 40% вагонів, відчеплених по зносу гребнів, візки були сформовані з відхиленнями по базі бічних рам, що сприяло перекосу колісних пар, також як і відмінності в товщині стінок букс, досягають в 20% випадків 3 мм і в 4% випадків 6 мм. Це веде до перекосу колісних пар, що перевищує 0,003 радіан навіть при креслярських розмірах елементів рам візка. Підбір букс при складанні дозволив зменшити різницю товщини їх стінок до 2 мм.

Поздовжні забіги бічних рам один щодо одного особливо шкідливі при русі по кривих ділянках шляху, тому що викликають повороти колісних пар в площині шляху проти напрямку кривої. Це, в свою чергу, збільшує кути набігу гребнів коліс на рейки, від яких залежить їх взаємний знос, тому що при цьому зменшується площа контактної площадки гребня з бічної гранню рейки і, відповідно, збільшується на ній питомий тиск, що визначає їх знос.

При досягненні граничних значень згаданих зносів зв'язків у візках, коли зазори досягають декількох міліметрів, бічні рами постійно залишаються в зміщеному положенні навіть при русі по прямим ділянках колії. При цьому гребінь колеса виявляється постійно притиснутим до бічної грані рейки і стрімко зношується. Це дає пояснення того, що гребні біля правого і лівого коліс у більшості колісних пар зношуються вкрай нерівномірно.

Результати і обговорення. Результатом даного дослідження може бути необхідність у контролі кута перекосу при ремонті а також зміна конструкції рам візків.

Існує декілька способів вимірювання кута перекосу колісних пар в рамі візка. Під перекосом колісної пари розуміють відхилення осі колісної пари від передбачуваної лінії, перпендикулярної до рейки. Перекіс може бути виражений в градусній мірі і в міліметрах. В останньому випадку перекіс є

відстань від плями торкання колеса колісної пари до точки перетину рейки і перпендикуляра до нього, опущеного з точки торкання іншого колеса цієї ж колісної пари.

Один із способів є вимірювання зазору між буксою і буксовою направляючою, товщини лиштва направляючої букси та товщини гребня. Далі отримані значення використовують для аналітичного визначення перекосу за формулою:

$$P = \frac{[(p_1 + p_2) - (l_1 + l_2)]}{L_{\text{рам}}} * L_{\text{ц.к}}$$

Ще один із методів визначення перекосу колісних пар є використання спеціального шаблону (рис.1).

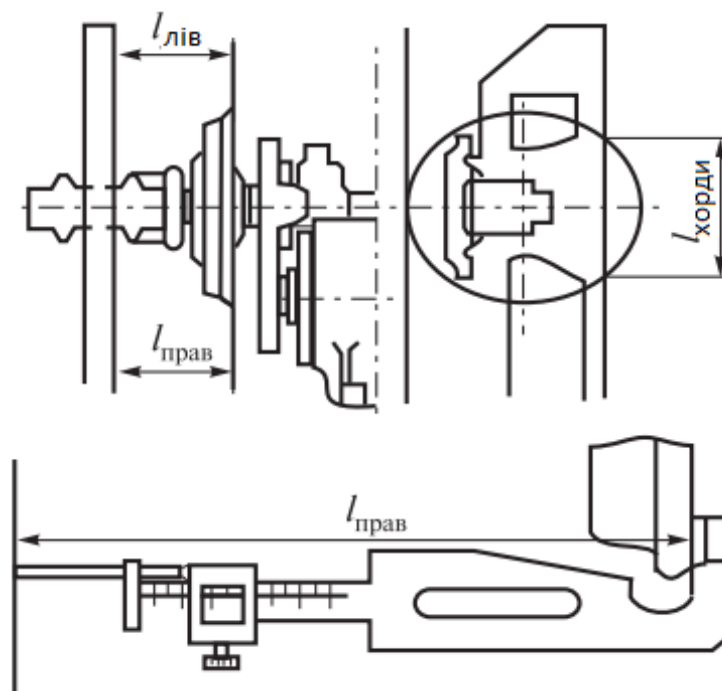

Рис. 1. Спеціальний вимірювальний шаблон

Даний шаблон використовується для вимірювання осьового розбігу колісної пари. Для знаходження максимального перекосу цим шаблоном додатково використовувався вимірювальний щуп. На рівні верхньої частини брускової боковини рами замірялася відстань від внутрішньої грані колеса до

внутрішньої поверхні рами. Замір проводився для правої і лівої частин колеса на кожній стороні колісної пари.

Кут перекосу колісної пари $\alpha_{пер}$ визначався з різниці правого і лівого вимірів за формулою:

$$\operatorname{tg} \alpha_{пер} = \Delta l / l_{хорди}$$

де Δl - різниця правого і лівого вимірів, $\Delta l = l_{прав} - l_{лев}$;

$l_{хорди}$ - довжина хорди окружності колеса по вершині гребня на рівні верхньої частини брускової боковини рами.

Таким чином, зазначені методи визначення перекосу колісних пар, в умовах депо дадуть змогу значно зменшити інтенсивність зносу гребня, що приведе до меншого технологічного зносу бандажів.

Висновки. На підставі наведених матеріалів можна зробити висновок, що перекоси колісних пар в рамах візків знаходяться серед найбільш істотних факторів, які впливають на знос гребнів коліс і бічних граней рейок.

В результаті дослідження доведено, що геометричні розміри і конструкція екіпажної частини рухомого складу впливають на інтенсивність зносу гребнів бандажів і рейок, особливо при установці осей колісних пар в рамі візка з перекосом і різниці діаметрів кіл кочення окремих колісних пар.

Постійний моніторинг перекосу колісних пар в рамі візка значно зменшать інтенсивність зносу бандажів колісних пар, а саме гребнів, та дадуть змогу збільшити міжремонтні пробіги рухомого складу між обточуванням коліс.

РОЗРОБКА ОПТИМІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТНИХ КОМАНД ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мироненко Максим Сергійович,

магістрант

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку інформаційних технологій супроводжується багатьма організаційно-технічними інноваціями, зокрема пов'язаних з поліпшенням технологій програмування та організації бізнес-процесів розроблення програмних продуктів. Однією з таких технологій є технологія, що розроблена Microsoft – Microsoft Solutions Framework. Головною відмінністю цієї технології є використання так званих ролевих кластерів виконавців проекту - особливих класифікаційних ознак, що визначають функції виконавців ІТ-проектів за різними технологічними етапами розробки програмних продуктів. Однією з ідей, покладених в основу дослідження, що пропонується, є визначення такого складу проектних команд, який відповідає умовам на обмеження: загальної кількості виконавців проекту; загального часу на виконання проекту (проектів) та його фаз; загальної вартості проекту (проектів) та його фаз. Ясно, що за таких умов вирішення завдання щодо оптимізації складу виконавців при наявності вказаних обмежень стає досить складним внаслідок його комбінаторного характеру. Тому її вирішення є актуальним та потребує створення моделі та методу для ефективного вирішення.

Ціль роботи. Розробка моделі, що враховує особливості технології розроблення програмних продуктів MSF та методу, що дозволяють за наявності різних умов (обмежень) на виконання ІТ-проекту забезпечити ефективність прийняття рішень щодо визначення складу проектних команд організації в реальному часі.

Матеріали та методи. Сьогодні в світі бізнесу найбільшої популярності набула командна форма діяльності, бо вона не тільки сприяє скорішому процесу виконання поставлених завдань, а й збільшує експертну оцінку такої групи, допомагає членам команди не втрачати мотивації до виконання свого процесу, знаходити вихід з будь-якої ситуації, адже завжди можна звернутися за порадою до колеги. Така команда являється автономною одиницею – гравцем цілого підприємства, що досягає поставленої мети за мінімального контролюючого фактору, але повинна сама мати високий рівень самоконтролю.

Виділяють чотири математичні моделі формування та функціонування команд: «Задача про призначення», «Теоретико-ігрові моделі», «Експериментальні дослідницькі» та «Рефлексивні».

Задача про призначення - модель, що використовують для вирішення оптимізаційних задач при формуванні складу команд, розподіленні ролей та обсягів робіт. Усі типи задач такої моделі вирішуються циклічно, бо для правильного формування команд потрібно чітко орієнтуватися, які функції у команді виконує той чи інший її член, кому з команди можна доручити ті чи інші ролі для оптимального досягнення спільної мети команди.

Теоретико-ігрові моделі побудовані на основі принципів теорії ігор у процесі формування та функціонування команд при розподілі обов'язків. До цього напрямку формування команд також включають модель Маршака-Рандера, де перемога команди залежить від вектору прийнятих рішень членами команди та поведінки природи, модель колективного стимулювання, де до уваги приймається лише фінальний результат без розподілення досягнень серед членів команди, не важливо хто і як досяг поставленої задачі – важливий лише результат, його швидкість, якість та задоволення первісних потреб, та модель репутації, що базується на тому, які дії і в яких ситуаціях буде виконувати той чи інший агент, і норм діяльності, коли обирається допустима норма – можливий стан природи у множині допустимих дій агентів – яка буде мати максимальну ефективність.

Експериментальні дослідницькі команди включають імітаційні експерименти та ділові ігри. Під «експериментальними» дослідженнями команд приймають ділові ігри або імітаційні експерименти, що проводяться задля перевірки тих чи інших гіпотез про процеси або ж умови формування, функціонування та загального стану команд. Ці команди можуть базуватися на одному із двох принципів: зрівняльному або ієрархічному. В першому всі члени команди отримують однакове винагородження за проведення роботи за результатом, який їм вдалося отримати, не звертаючи увагу на можливість одних членів команди зробити більший внесок у фінальний результат. Ієрархічний принцип базується на виборі лідера з команди, який буде мати більші привілеї, але ж додається в нього і відповідальність та обов'язки за інших агентів команди.

Рефлексивні моделі використовують методи рефлексивних ігор для побудови моделі взаємодії всередині команди. Також за однією з класифікацій команди поділяють на однорідні та неоднорідні.

Результати та обговорення.

Модель процесів MSF (MSF process model) представляє загальну методологію розробки та впровадження ІТ-рішень. Особливість цієї моделі полягає в тому, що завдяки своїй гнучкості і відсутності жорстко нав'язуваних процедур вона може бути застосована при розробці широкого кола проектів. Ця модель поєднує в собі властивості двох стандартних моделей: каскадної (waterfall) та спіральної (spiral). Модель включає наступні фази: "Вироблення концепції", "Планування", "Розробка", "Стабілізація", "Впровадження".

Модель проектної групи MSF (MSF Team Model) описує підхід Microsoft до організації, працюючого над проектом персоналу для максимізації успішності виконання проекту. Дана модель визначає рольові кластери виконавців, їх області компетенції та зони відповідальності, а також рекомендації членам проектної групи, що дозволяють їм успішно виконати проект. Модель проектної групи включає наступні рольові кластери: "Архітектор" (architect), "Управління продуктом" (product management),

"Управління програмою" (program management), "Розробка" (development), "Тестування" (test), "Задоволення споживача" (user experience) та "Управління випуском" (release management). Вони відповідальні за різні області компетенції (functional areas) та пов'язані з ними цілі і завдання проекту. Одна роль (або один кластер) може бути представлена одним або декількома співробітниками в залежності від розміру проекту, його складності та професійних навичок.

Методологія MSF може застосовуватися в будь-яких проектах: починаючи з малих, в яких задіяні 2-3 виконавці, і закінчуючи великими (сотні виконавців). Основна ідея проектної моделі полягає в тому, що в команді повинні бути обов'язково представлені всі сім ролей (рольових кластерів). Зазвичай виділення як мінімум однієї людини на кожен рольовий кластер забезпечує захист інтересів кожної з ролей, але це економічно виправдано не для всіх проектів. Як правило, члени проектної групи можуть об'єднувати ролі. У малих проектних групах об'єднання ролей є необхідним. При цьому повинні дотримуватися два принципи: роль команди розробників не може бути об'єднана ні з якою іншою роллю; другий принцип - це уникнення поєднання таких ролей, що мають конфлікти власних інтересів. Наприклад, менеджмент продукту має на меті задовольнити замовника, в той час як менеджмент програми забезпечує готовність продукту у відведений час і в рамках чинного бюджету. У разі поєднання цих ролей виникає ризик, що затребувана замовником зміна або не буде розглянута, або буде прийнята без належного аналізу впливу результатів на проект. Подання цих ролей різними людьми в проектній команді забезпечує рівновагу двох суперечливих точок зору. Те ж саме відноситься до можливості об'єднання ролей розробки і тестування.

Висновки. При проведенні детального огляду сучасного стану і проблеми щодо формування проектних команд для створення програмного забезпечення було виявлено, що розробка системи, яка може бути використана для знаходження найліпшого співвідношення кількості членів команди та їх ролей є актуальною у наш час. При проведенні аналізу предметної області, а також аналізу існуючих моделей формування та функціонування команд, серед

яких було виділено: «Задача про призначення», «Теоретико-ігрові моделі», «Експериментальні дослідницькі» та «Рефлексивні», були сформовані фактори, які потрібно виконати під час формування команди, задля досягнення мети за найменших ресурсних затрат.

ЗАСТОСУВАННЯ ІоТ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАФІКУ НА АВТОШЛЯХАХ

Правило В. В.

Доцент кафедри інформаційно-телекомунікаційних мереж ІТС

Власенко Т. І.

студентка 4-го курсу кафедри інформаційно-телекомунікаційних мереж

Інститут телекомунікаційних систем КПІ ім. Ігоря Сікорського,

м. Київ, Україна

Вступ. Інтернет речей (ІоТ - це нова технологія, яка може сполучати різні датчики і існуючий інтернет, але поява Інтернету речей ламає звичайне мислення. Минулі ідеї розділяють фізичну інфраструктуру і ІТ-інфраструктуру: одна частина використовує - аеропорти, дороги, будівлі, а інша - центр обробки даних, персональні комп'ютери, широкосмуговий доступ і інше. За часів інтернету речей дороги, автомобілі будуть інтегровані з чіпами, широкосмуговим доступом і стануть єдиною інфраструктурою. Усі елементи будуть підключені до мережі для зручної ідентифікації і управління за допомогою сенсорних пристроїв, таких як RFID - пристрою, інфрачервоних датчиків, системи глобального позиціонування, лазерні сканери.

У системі моніторингу інформації про дорожній рух, коли транспортні засоби приєднуються в платну станцію, станція виходить із смарт-карти (чи радіочастотної карти), що ініціалізована для водіїв. Смарт-карта зберігає просту інформацію про автомобіль. Коли автомобіль їде по шосе, смарт-карта у будь-який момент може відправити інформацію про рух в центр моніторингу і управління через засоби супутникового зв'язку. Система автомагістралей повинна мати основні оперативні дані, включаючи фізичне місце розташування кожної платної станції і інформацію про сегмент дороги.

Основні статистичні показники автотранспортних засобів включають кількість транспортних засобів, що в'їжджають і виїжджають з платних станцій,

середньочасову швидкість автомобільних доріг та фактичну пропускну спроможність.

Мета роботи. У цьому документі ми запропонували модель безпеки і моніторингу автомобільних доріг на основі інтернету речей. Пропоную розглянути транспортні засоби, які добираються до платної станції одночасно, але після їзди на деякий час проїхали б на різних ділянках, оскільки мають різну швидкість. Та все ж, як і в інших застосуваннях, найбільше завдання полягає в тому, щоб ефективно аналізувати отримані дані і давати практичне виведення з інформації.

Результати дослідження. Розділення основних розділів повинне здійснюватися відповідно до цих правил:

- Кожна платна станція має бути кінцевою точкою базової секції;
- Кожна базова ділянка повинна мати тільки одно стан дороги (наприклад, підйом, спуск, об'їзд, віадук, тунелі і так далі);
- На кожній базовій ділянці мають бути встановлені межі мінімальної і максимальної його довжини (наприклад, мінімум 1000 метрів, максимум 5000 м).

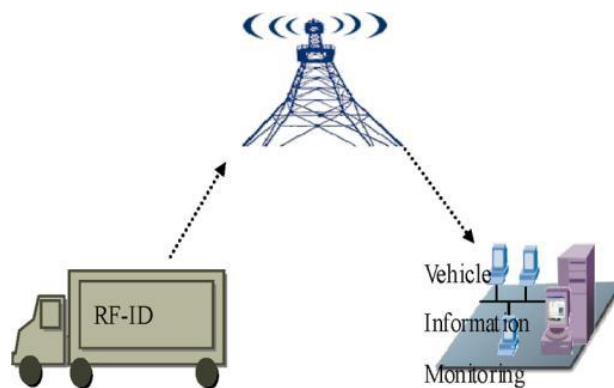

Рис. 1. Принципова схема режиму збору інформації про дорожній рух

Для підтримки зв'язку в режимі реального часу з центром моніторингу дорожнього транспортного засобу, теоретично у будь-який час можна скласти статистику по кількості транспортних засобів на кожній базовій секції, але фактична робота системи зазвичай дискретна подія. Спочатку ми беремо менший часовий інтервал M (часто 2-5 хвилин), розраховуємо кількість транспортних засобів на кожній базовій ділянці у цей момент, потім через $t.t$

час прогнозуємо кількість транспортних засобів на кожній базовій ділянці, через інший M час повторюємо роботу знову, потім отримаємо інформацію про рух як Рис. 2.

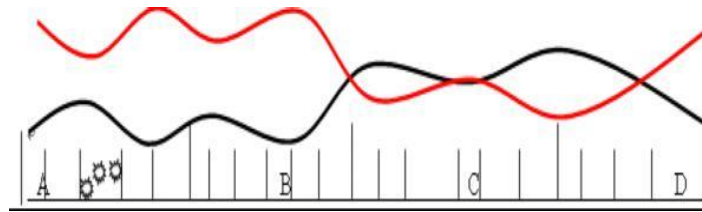

Рисунок 2. Блок-схема графічного дисплея

На основі історичних даних, прогнозування тимчасових інтервалів $t.t$ індикаторів роботи дорожнього транспортного засобу є важливою частиною управління трафіком дорожнього руху. Щоб отримати ці показники необхідно зробити деякі припущення для моделі.

1. В межах інтервалу часу $t.t$ кількість транспортних засобів добираються до платної станції і заходять на шосе, відповідно до стійкого розподілу Пуассона;
2. Між двома сусідніми інтервалами часу $t.t$ середня швидкість прибуття транспортного засобу залишається незмінною;
3. У короткому інтервалі часу M транспортні засоби на базовій секції зрівнюються в рух з постійною швидкістю
4. Між двома сусідніми транспортними засобами з тимчасовим інтервалом M рух по шосе у бік плати, але основна задача транспортних засобів як і раніше – це рух по шосе і виходячи з плати залишитися без змін.

Висновки. На основі методів Інтернету речей, результати показали, що пропонований створення концептуальної моделі моніторингу інформації про дорожній рух на основі технології Інтернету речей з технологією безпроводного зв'язку Інтернету речей. Також провели дослідження точної статистичної моделі руху транспортних засобів, прогнозували короткостроковий потік руху і запропонували систему візуальної інформації попередження про безпеку з прогнозуванням потоку руху.

SDN ТА МЕРЕЖЕВІ ФУНКЦІЇ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ

Романов Олександр Іванович

доктор технічних наук, професор.

Кочура Марина Юріївна

Студентка

Інститут телекомунікаційних систем КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Введення. Високий темп розвитку сервісів, масштабів їх охоплення, а так само зростання кількості та варіативності контенту призвели до зміни концепції організації обчислень — місце застарілої клієнт-серверної архітектури зайняли центри обробки даних (ЦОД) і хмари.

З розвитком Інтернету моніторинг і управління мережею стали вузьким місцем в класичному мережевому підході. Це призвело до появи нової концепції побудови мереж на базі архітектури SDN (Software defined network).

Особливістю цієї архітектури є відділення рівня управління від рівня передачі даних. При цьому вся логіка управління мережею зосереджена в контролері, а всі інші пристрої мережі використовуються лише для передачі даних.

Крім терміна SDN, я скажу що є термін NFV – Network Function Virtualization, тобто тут основною метою цього терміна полягає в тому що ми, по суті йдемо від дорогих апаратних мережних спеціалізованих пристроїв і ці функції ми перекладаємо на обчислювальну інфраструктуру по віртуалізації на сервера.

Мета. Що ж таке SDN і NFV, в чому між ними різниця, і який їх взаємозв'язок?

Одним з найбільш перспективних напрямків розвитку телекомунікаційних мереж є побудова на базі концепції мережі SDN (Software-defined networking). Суть концепції SDN полягає в розподілу функцій управління і передачі трафіку. При цьому всі функції управління покладаються

на централізований елемент мережі. Даний підхід допомагає ефективно обробляти великі потоки даних, а також спрощує контроль і налаштування великої кількості мережевого обладнання. Основна відмінність такого підходу від принципу побудови існуючих мереж є те, що рівень управління мережею відділений від рівня передачі даних. При цьому, ряд рішень багатьох завдань управління покладається на програмні модулі.

Віртуалізація мережевих функцій (NFV) - це концепція мережевої архітектури, яка використовує технології віртуалізації ІТ для віртуалізації функцій мережного вузла в будівельні блоки, які можуть з'єднуватися для створення служб зв'язку. Наприклад, NFV може ставитися до переміщення служб, таких як балансування навантаження і міжмережевий екран, із вибраного обладнання в віртуалізоване середовище. Рішення NFV в основному були розгорнуті в центрах обробки даних для хмарних платформ, що використовуються як на підприємствах, так і у постачальників послуг.

NFV і SDN - дві тісно пов'язані технології, які в деяких випадках доповнюють один одного. Більшість сучасних платформ NFV містять контролери SDN. З одного боку, хоча цілі NFV можуть бути досягнуті з використанням механізмів без SDN, при використанні принципів SDN це може підвищити продуктивність, спростити сумісність з існуючими розгорнутими і спростити процедури експлуатації і технічного обслуговування. З іншого боку, NFV може підтримувати SDN, надаючи інфраструктуру, на якій можна запускати програмне забезпечення SDN. Крім того, NFV тісно узгоджується з цілями SDN по використанню звичайних серверів і комутаторів. Очікується, що ці рішення можуть в кінцевому підсумку об'єднатися з системами оркестрації, такими як хмарні платформи управління або платформи оркестрації мережевих служб.

Методи. NFV — це частина змін, які відбуваються в роботі і взаємодії мережевого програмного і апаратного забезпечення. У поєднанні з SDN технологія NFV створює середовище з різноманітними можливостями автоматизації та програмування. Крім того, NFV дозволяє операторам і

постачальникам послуг розгортати більш клієнтоорієнтовані мережеві інфраструктури, динамічно адаптуються до потреб та вимог клієнтів. Оператори великих мереж звертаються до технології NFV, так як їх приваблює її програмовані відкриті стандарти. Крім того, вона позбавляє їх від обмежень, що накладаються власницькими мережевими платформами.

Цілком можливо реалізувати функцію віртуалізованої мережі (VNF) як автономний об'єкт, використовуючи чинні мережеві та оркеструвальні стандарти. Проте, існують переваги використання концепції програмно-конфігурованих мереж для впровадження та управління інфраструктурою NFV, особливо для управління та оркестрування функцій віртуалізованих мереж, і саме тому розробляються мультивендорні платформи, які включають SDN і NFV, які працюють як одна система.

Результат. Інфраструктура NFV потребує централізованої системи оркестрування та управління, яка приймає запити від операторів VNF та проводить необхідну обробку, зберігання та конфігурацію мережі, яка необхідна для введення в експлуатацію VNF. Після введення в експлуатацію VNF має здійснювати моніторинг місткості та використання VNF та при необхідності змінюватись.

Всі ці функції можуть бути реалізовані за допомогою SDN. NFV можна вважати одним з основних випадків використання SDN у системах постачальників послуг. Також очевидно, що багато випадків використання SDN можуть включати поняття, ініційовані NFV. Наприклад, централізований контролер управляє розподіленою функцією пересилання пакетів, яка фактично може бути також віртуалізованою на чинному пристрої обробки або маршрутизації.

Не можна сказати, що перехід на технології SDN і NFV в мережах операторів буде гладким і безболісним. Тут також можна провести аналогію з переходом на цифрові станції від аналогових. Цей процес зайняв роки і навіть десятиліття. Багато хто пам'ятає повільне зростання «відсотка цифровізації» для операторських мереж. Точно також і зростання "NFV-зації" операторських

мереж також буде поступовим. У міру вироблення терміну служби або морального старіння апаратних платформ IMS/EPC, мереж агрегації і доступу, буде відбуватися процес поступового переходу на «хмарні» платформи SDN/NFV, які будуть реалізовувати віртуалізацію vIMS/vEPC. Основна проблема, яка тут буде виникати – наявність власних дата-центрів у операторів, або доступність дата-центрів у провайдерів хмарних для аутсорсингу ресурсів стандартних серверів і систем зберігання даних.

Висновок. Таким чином можна зробити висновок, що в даний час багато постачальників мереж інвестують в технології NFV і SDN. Драйвери і переваги технології NFV і SDN схожі, що не дивно, оскільки для досягнення своїх результатів NFV часто залежить від використання контролера SDN. Це може спростити управління мережею, прискорити надання нових послуг і потенційно скоротити витрати.

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ РЕМОНТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОБОТОЗДАТНІСТЬ ТРИВАЛО ЕКСПЛУАТОВАНОГО ГАЗОПРОВОДУ «ПАСІЧНА – ДОЛИНА»

Федорович Ярослав Теодорович,

к.т.н., доцент

Грабовський Роман Степанович,

д.т.н., професор

Полутренко Мирослава Степанівна,

д.т.н., професор

Федорович Ігор Ярославович

к.т.н., інженер

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Серйозною проблемою і однією з основних причин аварійних ситуацій тривало експлуатованих газопроводів, є дефектність, пов'язана із впливом корозійних середовищ та дією статичних, циклічних і динамічних навантажень [1]. Одночасна дія цих факторів спричинює утворення і розвиток корозійних та корозійно-втомних дефектів [1, 2]. Для запобігання аварійних ситуацій планові діагностичні огляди проводяться кожні 5 років, за їх результатами визначаються та піддаються ремонту дефектні ділянки.

Мета роботи. Дослідити вплив поверхневих дефектів, корозійного середовища, тривалості експлуатації, поверхневого зміцнення та протикорозійної поверхневої обробки на роботоздатність експлуатованого газопроводу. Запропонувати спосіб ремонту газопроводів, який утруднює утворення втомних та корозійно-втомних тріщин на оброблюваній поверхні експлуатованих труб.

Матеріали і методи. Об'єктом розгляду є фрагмент труби з досліджуваного газопроводу “Пасічна – Долина” ($D = 530$ мм, $t = 7$ мм), який після 43 років експлуатації був вирізаний з повністю заміненої дефектної ділянки [3]. Котушка вирізана з труби, розрахованої для проектних напружень $\sigma_{роб} = 230$ МПа, які відповідають проектному робочому тиску $p_{роб} = 5,4$ МПа.

Матеріал експлуатованої газопровідної труби – сталь 10Г2СД ($\sigma_B = 575,3$ МПа, $\sigma_{0,2} = 457,8$ МПа, $\delta = 19,9$ %, $\psi = 52,1$ %).

Для дослідження на втомну міцність металу газопровідних труб використовували переобладнану установку УКЗ-6І [4], принципова схема якої зображена на рис. 1, а. Зразки вирізали із катушки труби згідно розмірів, зображених на рис. 1, б.

Досліджувані фрагменти труб мали нарізаний на віддалі 10 мм від опори консольного защемлення V – подібний концентратор напружень глибиною 1 мм з кутом при вершині 60° і радіусом у його вершині не більше 0,1 мм.

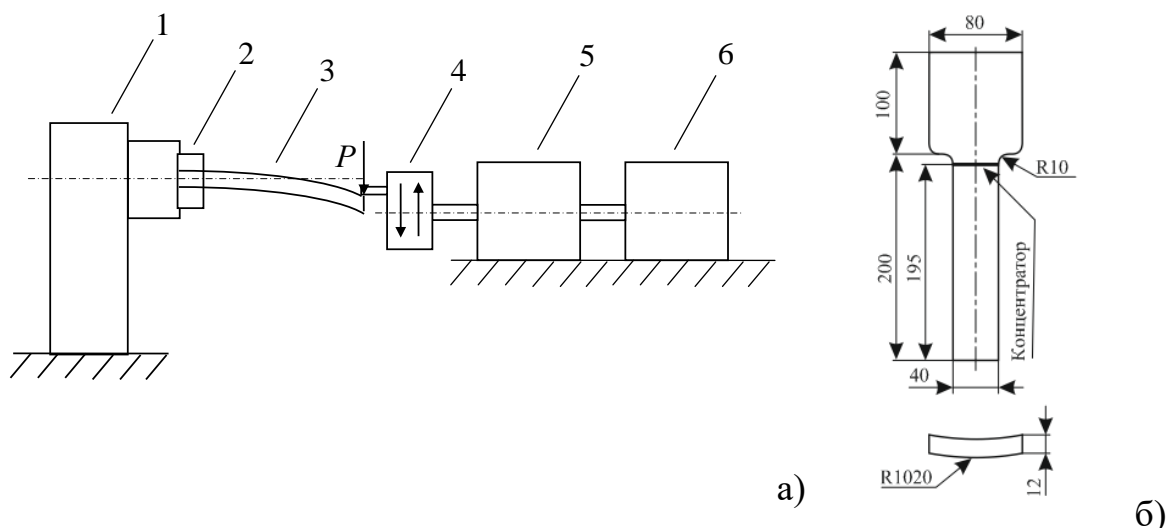

Рис. 1. Принципова схема установки УКЗ-6І для випробування фрагментів труб на втомну міцність (а) та зразок для досліджень (б):

1 – нерухома опора; 2 – нерухомий затиск; 3 – фрагмент труби (зразок); 4 – навантажувальний пристрій; 5 – коробка швидкостей; 6 – електродвигун

Установка УКЗ-6І (рис. 1, а) працює наступним чином. Коробка швидкостей 5, що жорстко з'єднана із електродвигуном 6, забезпечує через проміжний вал обертання навантажувального пристрою 4, який забезпечує віднульову синусоїдальну форму циклу втомного навантаження для досліджуваного фрагменту труби 3, закріпленого у затиску 2, який розміщений

в нерухомій опорі 1. В такий спосіб забезпечується навантаження консольним згином досліджуваного фрагменту труби. Установка дозволяє проведення експериментальних досліджень при частоті $f = 3,0$ Гц причому у досліджуваних поперечних перерізах фрагментів труб забезпечує рівень нормальних напружень в діапазоні від їх робочих до екстремальних значень ($\sigma_{0,2}$ – границя плинності), а також дозволяє вивчати вплив експлуатаційних корозійних середовищ.

Результати та обговорення. Досліджено вплив та причини усунення впливу експлуатаційних дефектів та корозійного середовища ($pH\ 6,7$) NS4 ($0,483\ NaHCO_3\ g/l$; $0,120\ KCl$; $0,137\ CaCl_2$; $0,131\ MgCl_2 \cdot H_2O$), яке слугувало імітатором ґрунтового електроліту [5] на працездатність експлуатованого газопроводу. Досліджували накопичення втомних пошкоджень при циклічному пружно-пластичному деформуванні матеріалу газопровідних труб за жорсткою схемою навантажування консольним згином з амплітудами деформації $a = 3,5 \dots 4,8$ мм. Дослідження тривало експлуатованих зразків із сталі 10Г2СД проводили при постійній температурі $T = 20^\circ C$ за циклічної частоти $f = 3,0$ Гц та максимально допустимого рівня завантаженості газопроводу $\sigma_2^* = 368,0$ МПа згідно умови [6] $\sigma_2^* = 1,6 \cdot \sigma_{роб}$.

За результатами експериментів визначено кількість циклів до руйнування досліджуваного фрагменту труби. Результати експериментальних досліджень представлені у табл. 1.

Дослідження по зміцненню поверхні фрагментів труб, вирізаних із нового та експлуатованого газопроводу (табл. 2) провели згідно методики розробленої у ФМІ ім. Г.В. Карпенка [7]. Очищені і обезжирені фрагменти труб піддавали піскоструменевій обробці на спеціальному комплексі термоабразивної очистки КТО-1. При обробці поверхні експлуатованих труб вибирали такі часові режими: 30, 50, 70, 90 с. Зміцнення поверхні трубопроводу здійснювали шляхом її обробки кварцовим піском через сопло піскоструменевого апарату діаметром 10 мм розташованим на віддалі 70 - 150 мм з кутом нахилу струменя

піску до поверхні в межах $70^{\circ} - 90^{\circ}$. Вихід піску через сопло відбувався під тиском $p \approx 0,5 \div 0,55$ МПа .

Таблиця 1

Результати експерименту на втомну міцність фрагментів з експлуатованої труби без концентраторів та з нанесеними концентраторами на повітрі і середовищі NS4

Умови експерименту	Середовище	N, цикли	σ^* , МПа	Результат експерименту
без концентратора	повітря	10006724	371,0	без руйнування
з концентратором	повітря	709213	369,0	руйнування
з концентратором	NS4	284035	368,0	руйнування

Визначили, що стабільність розподілу залишкових напружень в приповерхневих шарах експлуатованих труб досягається при оптимальній тривалості режиму обробки, яка становить 50 с.

Також досліджували зразки труб з нанесеним інноваційним покриттям на бітумно-полімерній основі. На очищену і поверхнево зміцнену поверхню фрагментів досліджуваних труб, що містили концентратор напружень наносили праймер, модифіковану біоцидом бітумно-полімерну мастику. Для зміцнення поверхні металу зверху модифікованої мастики додатково наклеювали ізоляційну стрічку. Завдяки запропонованому способу [8] досягалося структурно-однорідне покриття з високими показниками механічних властивостей. У результаті втомних випробувань в корозійному середовищі NS4 підготовлених таким чином фрагментів як з труб запасу, так і експлуатованих труб, що містили концентратори напружень, зміцнених піскоструменевою обробкою поверхонь мало місце руйнування в обох випадках. Однак кількість циклів до руйнування поверхнево зміцнених та оброблених протикорозійно фрагментів досліджуваних труб більше у 2,7 рази від протикорозійно не оброблених (табл. 2).

Таблиця 2

Результати експерименту на втомну міцність зміцнених при оптимальних режимах оброблення фрагментів труб з нанесеними концентраторами

Умови експерименту	Середовище	N, цикли	σ^* , МПа	Результат експерименту
з концентратором та п/с обробка 50 с	NS4	2010317	368,0	руйнування
з концентратором, п/с обробка 50 с та модифіковане покриття	NS4	5523048	371,0	руйнування

Одержані результати засвідчують (табл. 2), що запропонований спосіб ремонту з використанням інноваційного біостійкого протикорозійного покриття сталевих газопроводів утруднює утворення втомних та корозійно-втомних тріщин на оброблюваній поверхні труб.

Висновки. Корозійне середовище суттєво впливає на втомне руйнування досліджуваних фрагментів газопровідних труб з нанесеними концентраторами напружень. Так, за інших аналогічних умов проведення експерименту, кількість циклів до руйнування в повітряному середовищі фрагментів експлуатованих труб в 2,5 рази більша ніж в корозійному середовищі (NS4).

Встановлено, що кількість циклів до руйнування поверхнево зміцнених та протикорозійно оброблених фрагментів труб підвищується більше, ніж у 2,7 рази.

Запропоновано спосіб ремонту сталевих трубопроводів з використанням інноваційного біостійкого протикорозійного покриття, яке включає модифіковану біоцидом бітумно-полімерну мастику та ізоляційну стрічку, що істотно утруднює утворення втомних та корозійно-втомних тріщин на оброблюваній поверхні газопровідних труб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижанівський С. І., Никифорчин Г. М. Корозійно-воднева деградація нафтових і газових трубопроводів та її запобігання: [наук.-техн. посіб. у 3-х т.]

- під заг. ред. В. В. Панасюка. Івано-Франківськ – Львів: вид-во Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, 2012. Т. 3: Деградація газопроводів та її запобігання. 2012. 433 с.
2. Мазур И. И., Иванцов О. М. Безопасность трубопроводных систем. Москва: Елима, 2004. 1104 с.
3. Грабовський Р. С., Федорович І. Я. Оцінка умов експлуатації газопроводу з експлуатаційними дефектами. *Машинознавство*. 2013. №9-10 (195-196). С. 29-34.
4. Крижанівський Є. І., Побережний Л. Я. Методологічні аспекти дослідження взаємозв'язку процесів деформації та руйнування трубопроводів. *Нафтова і газова промисловість*. 2002. №5. С. 33-38.
5. Capelle J., Gilgert J., Dmytrach I., Pluvinage G. Sensitivity of pipelines with steel API X52 hydrogen embrittlement. *International Journal of Hydrogen Energy*. 2008. Vol. 33, № 24. P. 7630-7641.
6. Методика продления срока безопасной эксплуатации магистральных газопроводов ОАО "Газпром" СТО Газпром 2-3.5-252-2008. Введ. 2009-04-15. М.: ООО "ИРЦ Газпром". 60 с.
7. Бережницька М. Визначення залишкових макронапружень у призматичних і циліндричних стержнях. НТШ. Матеріалознавство та механіка матеріалів, Т.9. Львів. 2003. С. 80-86.
8. Пат. 84769 Україна. Спосіб ремонту сталевих трубопроводів. Опубл. 25.11.2008.

ВИРТУАЛЬНАЯ ЭКСКУРСИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОМ «КРУГЛЫЙ ДВОР» Г.ТРОСТЯНЕЦ

Федотова Наталія Анатоліївна,

к.э.н., доцент

Пономаренко Вікторія Сергіївна

Студент

Национальный авиационный университет

г. Сумы, Украина

Введение. Виртуальная экскурсия - это моделирование реальной местности и обычно состоит из серии видео или фотографий. На сегодняшнее время мы имеем множество возможностей их реализаций, используя различные мультимедийные функции. Например, дополнительные звуки местности, музыка или другие дополнительные эффекты. Это радикально отличается от просмотра телевизора или любых видеоматериалов, прежде всего, потому, что пользователь может контролировать передвижения самостоятельно во время такого типа путешествия.

Таким образом используются действенный способ усвоения информации, а именно активное обучение. Данный процесс представляет собой непосредственное взаимодействие пользователя с исследуемым им объекта, в нашем случае исторический памятник Круглый двор.

Собственно мой проект будет представлять современный тип виртуального тура, а именно в стиле дополненной реальности. Виртуальная реальность – это имитация, которая может быть похожей или совсем не отличаться от реального мира. Применение данных технологий используются не только в развлекательных целях, но и в учебных.

Цель работы. Цель проекта является создание визуальной модели главной достопримечательности города Тростянец «Круглый Двор», согласно оригиналом и переноса на движатель Unreal Engine для возможности перемещения по созданной сцене.

Применение современных технологий в данной сфере поможет пользователю ознакомиться с городом Тростянец Сумской области и его памятником «Круглый двор». Данный проект - это возможность открыть для туриста интересное историческое место Украины. Главной целью является разработка дополнения, поможет пользователю ознакомиться с местностью самого туристического объекта, а также пересмотреть место проведения большинства масштабных проектов, а именно «Старая Крепость», «Восток рок», «Чайковский-фест».

Материалы и методы. Можно выделить основные виды трехмерной компьютерной графики, а именно, такие как полигональная, аналитическая и сплайновая. Развитый и наиболее часто используемый способ моделирования - полигональный. Данный тип проектирования, прежде всего, отличается высокой скоростью обработки созданных моделей. Любой объект полигональной графики задается набором полигонов. Полигон - это плоский многоугольник. Таким образом, можно задать трехмерный объект как массив или как структуру.

Средствами компьютерной графики, визуализация конструктор имеет возможность спроектировать и увидеть, что может получиться в итоге. В данном случае, результат должен передавать местность и внешний вид сооружения «Круглый двор».

Ради создания полноценного площадки с реализованными объектами, мы должны выбрать программные продукты для разработки моделей. Программа должна быть оптимальная по функционалу, иметь определенный перечень возможностей, которые необходимы для корректного создания виртуального тура. Ведь главная цель - полностью изобразить экстерьер здания «Круглый двор» и ближайшую местность вокруг него.

После создания приложения не менее важным этапом является создание текстур. При их создании нужно учитывать такие аспекты как, поглощения и отражения света, материалы и общий вид объекта. Все это можно выполнить с помощью шейдинга, что и помогает визуализировать сложные поверхности, но

каждая программа имеет собственные возможности и те или иные ограничения. Существует множество параметров и критериев, которые отвечают за настройки и получения корректного результата [9].

Кроме того, для создания некоторых текстур используются приложения для редактирования фото. В созданные заготовки используется Adobe Photoshop, ведь у нее удобный и интуитивно понятный интерфейс. Данная программа не бесплатна, но данная компания предоставляет тестовый период продолжительностью в месяц, что будет достаточным для выполнения поставленных задач.

Результаты и обсуждение. Данное приложение дает потенциальному клиенту возможность визуально ознакомиться с внешним видом исторического памятника, используя данные технологии. Виртуальная экскурсия раскрывает множество возможностей показать пользователю, все, что не в состоянии рассказать. Ощущение присутствия положительно отражается на общей заинтересованности к продукту.

Саму модель исторического здания «Круглый двор» представлено на рисунке 1.

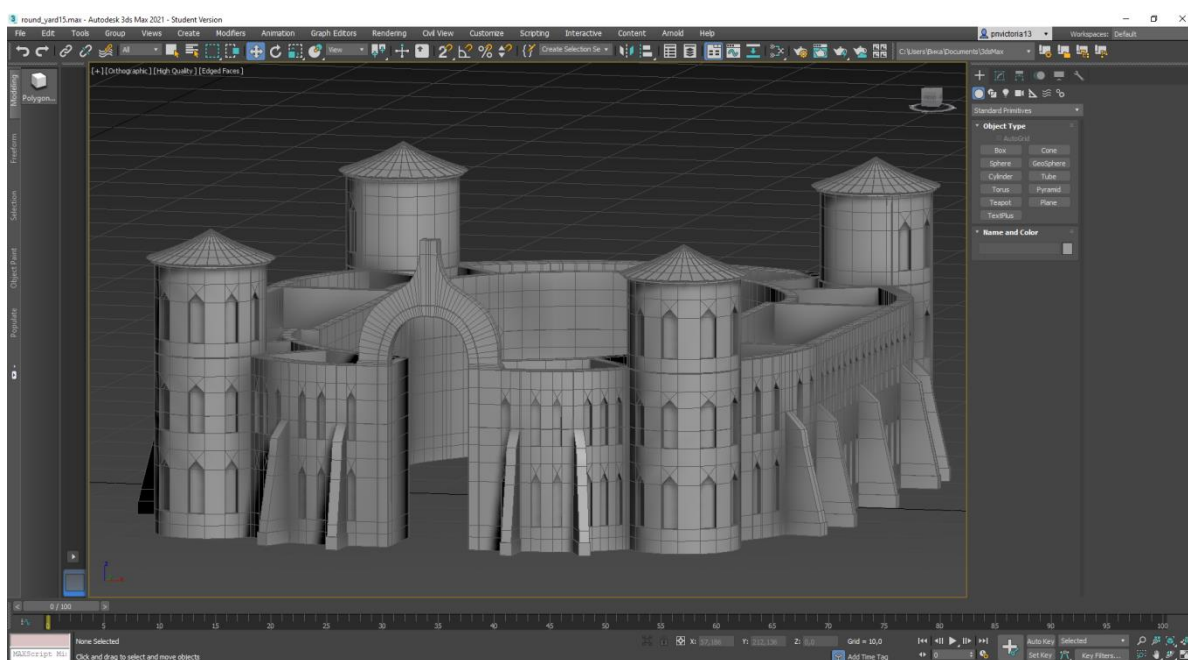

Рисунок 1 – Модель исторической памятники

Как известно, базовые блоки в Unreal Engine называются объектами и содержат множество необходимых функций для создания полнофункционального приложения. Хорошим примером является созданное меню для виртуального тура (рис. 2). Итак, в целом проект может быть масштабируемый, ведь каждая 3d модель создается отдельно в программе 3Ds Max и переносится не посредственно в приложение (рис. 3).

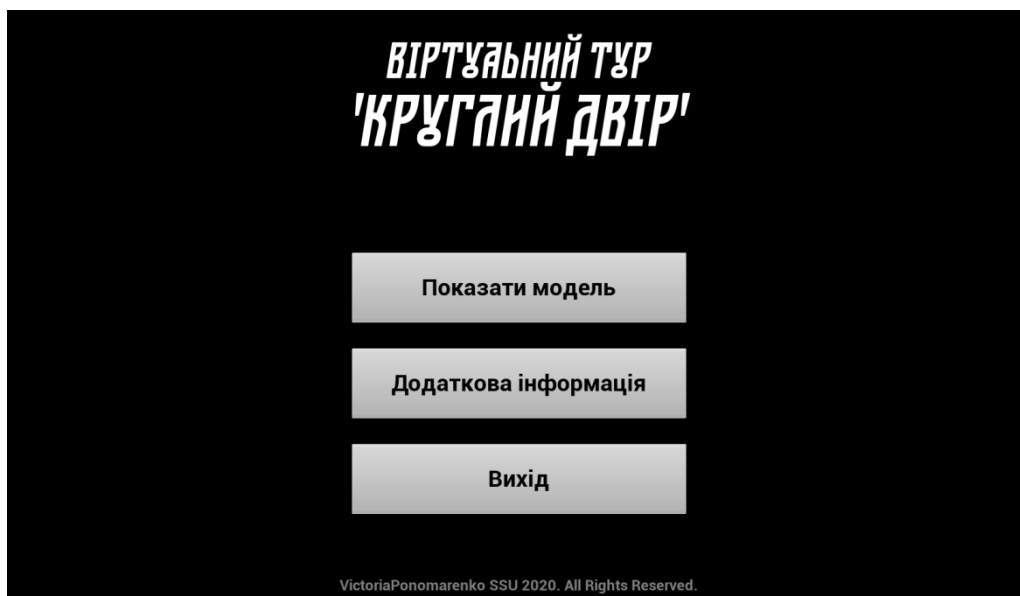

Рисунок 2 – Меню приложения

Рисунок 3 – Перенесена модель до рушыя

Выводы. При выполнении данной работы был проведен анализ предметной области на основе литературных источников, определены актуальность работы. Освещены информацию об объекте моделирования.

После анализа программных средств был избран инструменты для моделирования и создания приложения, а именно Autodesk 3ds Max, Corona Render и Unreal Engine. Было сформулировано техническое задание к дипломной работе, в котором описывается назначение модели, цель создания, целевая аудитория использования. Подготовлена документация по планированию работ.

Опираясь на всю информацию и знания была выполнена 3d модель исторического памятника «Круглый двор».

ІНФРАСТРУКТУРА МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Чайка Наталія Григорівна,

к.і.н., доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Новальська Надія Іванівна,

к.е.н., доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Загальновідомий факт, що Україна розташована на перехресті головних транс'європейських коридорів, котрі з'єднують Східну і Західну Європу, країни Балтії з Чорноморським регіоном, та являється важливим транспортним хабом між Європою та Азією. Однак нерозвинена транспортна інфраструктура, застарілі технології та глибоко вкорінена корупція не дають змоги транспортному сектору країни посісти гідне місце на карті європейських маршрутів.

В 2017 році Україну включили до індикативних карт Європейської транспортної мережі TEN-T. Загальноєвропейська транспортна мережа TEN-T – це інфраструктурний проект Європейського Союзу, що передбачає створення до 2050 року нової транспортної системи на території ЄС, яка має охопити 94 порти, 38 аеропортів і близько 15 тис. км швидкісних залізниць. Приєднання до TEN-T відкриває великі перспективи широкомасштабної міжнародної співпраці з розвитку мультимодальних перевезень між Європою та Азією і закріплює за Україною статус країни-транзитера. Побудова сучасної та ефективної держави вимагає революційних підходів. Розбудова ефективної транспортної інфраструктури є одним з найважливіших пріоритетів для України.

Мета роботи./Aim. Метою статті є обґрунтування сутності поняття «інфраструктура мультимодальних перевезень» та визначення її складових для окреслення напрямів ефективного управління сучасними транспортними технологіями в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Основними матеріалами для дослідження сутності поняття «інфраструктура мультимодальних перевезень» є інформація, що міститься в міжнародних угодах з питань транспортної галузі та відповідно у вітчизняних нормативно-правових актах. Крім того, основою для окреслення вітчизняної інфраструктурної системи мультимодальних перевезень є напрацювання вчених з проблем визначення інфраструктури та споріднених тем, що стосуються стану та розвитку транспортної інфраструктури України на сучасному етапі.

Опрацювання широкого загалу теоретичного матеріалу для з'ясування дефініції «інфраструктура мультимодальних перевезень» здійснювалось за допомогою взаємозумовлених наукових методів аналізу і синтезу. Метод діалектичного аналізу дозволив проникнути в сутність визначень шляхом здійснення розчленування предмета дослідження – інфраструктури мультимодальних перевезень – на складові частини й дослідження кожної з них. За допомогою зворотнього методу – синтезу – відбулося об'єднання виокремлених частин, численних визначень та характерних ознак в єдине цілісне специфічне поняття. Методом узагальнення зафіксовано загальні ознаки та властивості цілісного структурного поняття.

Результати та обговорення./Results and discussion. Розглядаючи поняття «інфраструктура мультимодальних перевезень» необхідно, в першу чергу, розібратися з терміном «мультимодальність» у транспортних технологіях. Необхідно зауважити, що на світовому ринку транспортних технологій існує практична необхідність у розвитку саме мультимодальних перевезень, що обумовлюється прискоренням розвитком інформаційного та технологічного забезпечення міжнародних вантажних перевезень. З іншого боку теоретичне обґрунтування, нормативне закріплення відповідної термінології формується паралельно практичному розвитку і навіть дещо гальмується.

Розглядаючи етимологію терміну, необхідно уточнити, що слово мультимодальний має латинське походження «multimodalis», де multus –

численний і *modus* – міра, розмір) [1]. У даному випадку множинність форми стосується множинності видів транспорту.

Міжнародна нормативно-правова база щодо мультимодальних перевезень в світовому просторі залишається складною, носить фрагментарний характер. На сучасний момент даний час не ухвалено єдиного міжнародного нормативного документу, який би повністю врегулював усі організаційні питання, що виникають при здійсненні мультимодальних перевезеннях.

Основні визначення та сутнісні поняття прописані в міжнародних актах (угодах), які повністю присвячено мультимодальним перевезенням. До такого переліку потрібно віднести наступні міжнародні угоди: Конвенцію про міжнародні залізничні перевезення (COTIF) (Берн, 9 травня 1980 р.) [2], Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про міжнародні змішані перевезення вантажів (Женева, 24 травня 1980 р.) [3]; Європейську угоду про найважливіші лінії міжнародних комбінованих перевезень та відповідні об'єкти (СЛКП) (Женева, 1 лютого 1991 р.) [4]. Крім того, положення про мультимодальні перевезення містяться в окремих розділах міжнародних конвенцій, які присвячено перевезенню вантажів певним видом транспорту.

Аналіз тексту вище наведених міжнародних актів, опрацювання міжнародних документів, зокрема таких, як «Термінологія комбінованих перевезень» (*Terminology on combined transport*) (Нью Йорк – Женева 2001 р.) [5], а також Доповідь, підготовлена секретарем ЮНКТАД «Здійснення правил мультимодального транспорту» (*Implementation of multimodal transport rules*), ухвалена Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (United Nation Conference on Trade and Development, UNCTAD) (27 червня, 2001 р.) [6], дають підстави стверджувати, що на даний час у міжнародному транспортному праві відсутнє нормативне закріплення єдиного поняття «мультимодальні перевезення». В цілому ж бачення сутності поняття «мультимодальні перевезення» зводиться до сучасних технологій та певних особливостей правових норм змішаних перевезень вантажів різними видами транспорту, включають поняття

«інтермодальні перевезення», які, в свою чергу, виступають підвидом «мультимодальних перевезень».

Таким чином, термін «мультимодальні перевезення», як і його еквівалент «мультимодальне сполучення», передбачає застосування декількох видів транспорту при одному перевезенні. Але в умовах прискорених якісних змін процесу транспортування вантажів, що обумовлено залученням найсучасніших цифрових технологій та технологічних змін, термін «мультимодальні перевезення» не може бути просто синонімом терміну «пряме змішане сполучення», він відображає якісно новий етап взаємодії видів транспорту, що заснований на принципах сучасної макрологістики.

Ознаками мультимодальної системи вантажоперевезень є: наявність єдиного оператора доставки від початкового до кінцевого пункту; єдина відповідальність за своєчасність доставки вантажу та за його стан на всьому шляху перевезення; наявність єдиного договору; єдина наскрізна ставка фрахту відповідно до єдиного транспортного документу. Отже, «мультимодальність» як поняття передбачає виняткові особливості декількох складових процесу вантажних перевезень: управління процесом транспортування, транспортної інфраструктури, транспортних засобів, вантажних одиниць та терміналів.

Відповідно до тлумачення терміну «інфраструктура» (infrastructure: infra- + structure) відомим словником «Online Etymology Dictionary», слово означає «установки, які складають основу для будь-якої операції чи системи». Латинський префікс «infra», що означає «нижче», тобто те, що являється основою. «structura» – будова, розташування.

Термін «інфраструктура» спочатку використовувався виключно у військовій справі Франції (з 1875 р.), пізніше був запозичений і до англійської мови (з 1887 р.) [7].

Наприкінці XVIII – початку XIX ст. термін «інфраструктура» починає використовуватися у наукових працях економічної теорії. Так, А. Сміт, обґрунтовуючи принцип «невидимої руки ринку», покладав на державу

функцію інфраструктурного інвестора (обов'язок утримувати громадські споруди та громадські установи) [8].

Оксфордський словник «Oxforddictionaries» дає наступне визначення терміну «інфраструктура»: «основні фізичні та організаційні структури і споруди (наприклад, будівлі, дороги, джерела живлення), необхідні для функціонування суспільства або підприємства» [9].

В середині ХХ ст. поняття «інфраструктура» в економічній теорії розглядається як складова теорій економічного зростання та економічного розвитку. В подальшому науковому розвитку відбувається класифікація об'єктів інфраструктури: за галузями економіки, функціями діяльності, за масштабами розвитку, за середовищем тощо. Виділення різних видів інфраструктури відбувалося поступово, шляхом відокремлення окремих функцій основних виробництв.

У сучасному розуміння інфраструктура – сукупність матеріальних і організаційно-правових умов, що забезпечують стабільний економічний розвиток. До матеріальних умов належить наявність розвинутої мережі шляхів сполучення, засобів зв'язку, мереж електро- та водопостачання тощо, а до організаційно-правових – наявність розвинених державних і приватних інститутів, а також стабільної законодавчої бази.

Інфраструктура економіки являє собою сукупність систем, споруд, організацій, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення життєдіяльності суспільства. Транспорт відповідно до зазначеного трактування розглядається як одна зі складових частин інфраструктури виробництва. Інфраструктура виступає як фактор, організуючий економічний простір, що забезпечує освоєння і розвиток певних територій.

Будучи однією з основних складових виробничої інфраструктури економіки, транспорт, в свою чергу, має «власну» інфраструктуру. Інфраструктура транспорту і сукупність транспортних засобів є основою транспортної системи будь-якої країни.

Українське законодавство не містить єдиного визначення «об'єкт інфраструктури транспорту». В той же час аналіз галузевих законодавчих актів дозволив виявити наступне.

Антимонопольний комітет України, розглянувши подання Департаменту моніторингу і контролю державної допомоги від 28 лютого 2018 року № 500-01/20-п оприлюднив нормативний акт «Роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги», де встановив визначення поняття «об'єкт інфраструктури», у тому числі й до об'єктів транспорту [10].

Крім того, певні трактування транспортної інфраструктури містяться у і в інших галузевих нормативних актах за видами транспорту: Закону України «Про морські порти» від 17.05.2012 № 4709-VI; Технічний регламент безпеки інфраструктури залізничного транспорту, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 494; Лист Міністерства інфраструктури України від 05.12.2017 № 12571/12/10-17 тощо. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж»: інфраструктура об'єкта транспорту – виробничо-технологічні комплекси і споруди авіаційного, автомобільного, залізничного, морського і річкового, трубопровідного транспорту, міського електротранспорту, що надаються або можуть надаватися власником інфраструктури об'єкта доступу у користування замовнику на договірних засадах [11].

Підсумовуючи опрацювання зазначених вище нормативно-правових актів, необхідно узагальнити, що об'єкти транспортної інфраструктури включають в себе залізничні, трамвайні та внутрішні водні шляхи, контактні лінії, автомобільні дороги, тунелі, естакади, мости, вокзали, залізничні та автобусні станції, метрополітени, аеродроми і аеропорти, об'єкти систем зв'язку, навігації та управління рухом транспортних засобів, а також будівлі, споруди, пристрої та устаткування, що забезпечують функціонування транспортного комплексу країни в цілому.

Розглянувши особливості мультимодальних перевезень та поєднавши це визначення із визначенням транспортної інфраструктури можемо сутнісно окреслити поняття «інфраструктура мультимодальних перевезень». До компонентів інфраструктури мультимодальних перевезень входять найбільш важливі шляхи сполучення різних видів транспорту і термінальні об'єкти різного типу. При цьому розгляд шляхів сполучення ведеться в аспекті транспортних коридорів, розвиток яких є найважливішим інструментом сучасної макрологістики. Транспортні термінали мають розглядатися в якості об'єктів, які, поряд з процесами вантажного руху в середині країни забезпечують процеси руху вантажів в макрологістичних системах світового значення, у тому числі при інтеграції терміналів в структуру міжнародних логістичних центрів. При розгляді інфраструктури мультимодальних перевезень необхідно також акцентувати увагу на створенні транспортно-логістичних кластерів, що передбачає об'єднання транспортних вузлів магістральної інфраструктури, транспортно-розподільчих логістичних центрів, магістральних, регіональних і локальних шляхів сполучення усіх видів транспорту в єдину систему перевізного процесу, здатну надати якісний сервіс внутрішнім або зовнішнім споживачам при мінімізації загальних витрат.

Висновки./Conclusions. «Мультимодальні перевезення» – це поняття, яке відноситься, перш за все, до транспортної політики кожної країни зокрема та світового економічного суспільства в цілому, до створення розгалуженої цілісної національної транспортної системи.

Розбудова ефективної інфраструктури мультимодальних перевезень можлива тільки через створення єдиної багаторівневої транспортної системи, що складається з матеріальних і нематеріальних об'єктів, основу яких складають технологічні, економічні та інституційні складові, що відображають економічну природу та функції об'єктів інфраструктури, перелік яких визначається потребами національного виробництва та розвитку економіки, а також спроможністю використання транзитного потенціалу країни.

Список використаних джерел

1. Мультимодальний // Вікісловник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wiktionary.org/wiki>.
2. Конвенція про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ). 9 травня 1980 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_291
3. Конвенция ООН о международных смешанных перевозках грузов (Женева 1980 г.) // Международное частное право. – Москва: БЕК, 1997. –С. 370 – 387; Convention concerning International Carriage by Rail of 9 May 1980. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukpandi.com/fileadmin/uploads/ukpi/legal/COTIF-1999-e.pdf>.
4. Європейська угода про найважливіші лінії міжнародних комбінованих перевезень та відповідні об'єкти (СЛКП) (Женева, 1 лютого 1991 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU91351.html.
5. Terminology on Combined Transport (January 2001). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unece.org/index.php>.
6. Implementation of multimodal transport rules (UNCTAD/SDTE/TLB/2). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q>.
7. Infrastructure // Online Etymology Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.etymonline.com/search?q=infrastructure>.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: монография / А. Смит. – Москва : Прогресс, 1962. – 654 с.
9. Infrastructure // Oxforddictionaries/. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/infrastructure>.
10. Роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги Антимонопольного комітету від 28.02.2018 № 2-pp/дд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/>

amku/control/main/uk/indexsessionid=1BD395597C26B8C580C1AA405C891755.app1.

11. Закону України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж» із змінами, внесеними згідно із Законом № 440-IX від 14.01.2020 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1834-19>.

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ДОПОМІЖНИХ МАШИН ЕЛЕКТРОРУХОМОГО СКЛАДУ

Шаповалов Олександр Сергійович

Аспірант

Дніпровський національний університет залізничного транспорту

імені ак. В. Лазаряна

м. Дніпро, Україна

Вступ. На сучасному рухомому складі в якості тягового приводу використовуються трифазні асинхронні двигуни з короткозамкнутим ротором (АТЕД). В порівнянні з тяговими електродвигунами постійного струму локомотивний АТЕД з короткозамкнутим ротором відрізняється рядом відмінностей, таких як: значна потужність при однакових розмірах в порівнянні з двигунами постійного струму, збільшений термін служби, простота в експлуатації, знижена вартість життєвого циклу АТЕД локомотива, збільшена вагова норма потягів.

Локомотивні АТЕД на практиці показують свою витривалість та простоту в експлуатації. Проте в процесі експлуатації можуть виникати пошкодження елементів двигуна, що в свою чергу, викликає передчасний вихід з ладу електричної машини. В роботі раптовий вихід з ладу АТЕД може привести до непередбачуваних наслідків. Дуже важливо виявити дефект на самій ранній стадії, що дозволить попередити появи серйозних пошкоджень машини.

Мета роботи. Метою роботи є огляд можливих методів діагностики асинхронних двигунів як при обслуговуванні та ремонті так і безпосередньо в роботі.

Матеріали та методи. Згідно ДСТУ 2582:2017 кожна виготовлена, а також відремонтована тягова електрична машина повинна пройти приймально-здавальні випробування. В програму приймально-здавальних випробувань АТЕД входить: вимір опору обмоток кожної фази постійному струму, випробування опору ізоляції, випробування холостого ходу, випробування

короткого замикання а також випробування на нагрівання. Всі приведені випробування проводяться в умовах заводських і депоських ремонтів. Приймально-здавальні випробування з виконанням взаємного навантаження вирізняються достатньо точними і достовірними за умови повного дотримання регламенту випробувань. Проте не кожне депо має дані стенди, що значно зменшує якість ремонту.

Оскільки для асинхронного приводу висувуються вимоги по збільшенню міжремонтних пробігів, то постає проблема моніторингу технічного стану електричної машини під час роботи.

Відомі методи і засоби діагностики технічного стану асинхронної машини, засновані на вимірюванні величин струмів, температури, вібрації та акустичних характеристик електричних машин. Наприклад, методика діагностики заснована на безперервному контролі температури конкретної точки обмотки статора, і зрівняння її з температурою навколишнього середовища, визначення перевищення температури та формування сигналу на вимкнення машини при перевищенні температури. Проте ця методика не визначає причину перегріву обмотки, тобто не визначає за яких факторів обмотка перегрівається: через технологічне перевантаження, чи виткові замикання, або обрив фаз обмотки статора (ротора), або через знос підшипників, чи інші причини. Віброакустична методика моніторингу технічного стану електричних машин на рухомому складі досить складна в реалізації оскільки через значну кількість віброакустичних шумів в кузові електрорухомого складу практично неможливо визначити технічний стан електричної машини.

Також відома методика, яка заснована на вимірюванні фазних струмів та їх спектральному аналізі, яка дозволяє діагностувати стан підшипникових вузлів. Суть метода полягає в періодичній реєстрації і виконанню спектрального аналізу споживаних струмів та отриманні спектральної характеристики струмів асинхронної машини. Характеристика порівнюється з

аналогічними спектральними характеристиками струмів асинхронних машин зі справними підшипниками.

Вченими розроблена методика діагностування розвитку та ідентифікації несправностей обмоток асинхронних машин, яка заснована на реєстрації реальних фазних напруг живлення, споживаних струмів, і моделюванню на їх основі результуючого магнітного поля двигуна, а також його енергетичні показники, з наступним їх порівнянням з результуючим обертовим магнітним полем і енергетичними характеристиками попередньо справного двигуна по признакам, які визначають спотворення обертового магнітного поля статора, та ідентифікаторами несправності обмоток.

Результати та обговорення. Вченими розроблена велика кількість методів контролю технічного стану АТЕД. Кожен метод має як переваги так і недоліки. Проаналізуємо кожен з розглянутих методів з точки зору можливості використання безпосередньо на рухомому складі.

Система взаємного навантаження передбачає обов'язкове зняття електродвигунів з рухомого складу, отже для діагностики АТЕД в роботі не може використовуватись.

Метод контролю температури перегріву обмоток технічно можливо використовувати в роботі, вартість датчиків температури на сьогодні порівняно низька, а точність висока, отже цілком можливо використання системи контролю технічного стану АТЕД за допомогою термодатчиків.

Віброакустичний метод контролю технічного стану АТЕД достатньо точний, але складний в реалізації на рухомому складі. Це пов'язано зі значними віброакустичними шумами в кузові рухомого складу, а також значною складністю монтажу датчиків і високою їх вартістю.

Метод контролю технічного стану АТЕД заснований на вимірюванні фазних струмів та їх спектральному аналізі вирізняється достатньо високою точністю, а також простотою монтажу вимірювального обладнання, тому цілком може використовуватись на рухомому складі.

Метод діагностування технічного стану АТЕД заснований на реєстрації реальних фазних напруг живлення, споживаних струмів, і моделюванні результуючого магнітного поля цілком можливо використовувати для моніторингу технічного стану АТЕД рухомого складу.

Висновки. Не дивлячись на велику кількість методів діагностики електродвигунів, питання залишається актуальним по ряду причин. Серед них відсутність надійних критеріїв оцінки технічного стану, динаміки розвитку дефектів, відсутність методів прогнозування остаточного ресурсу, недостатня кількість досліджень окремих несправностей двигунів. Розроблені критерії враховують тільки граничні або допустимі стани параметрів, що не дозволяє оцінити дефект на ранній стадії розвитку.

МІЦНІСТЬ ТА ДЕФОРМІВНІСТЬ ДЕРЕВИНИ МОДРИНИ З РІЗНИМ ПОКАЗНИКОМ ВОЛОГОСТІ ЗА ЖОРСТКОГО РЕЖИМУ ВИПРОБУВАНЬ

Ясній Петро Володимирович

д.т.н., професор

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Тернопіль, Україна

Гомон Святослав Святославович

к.т.н., доцент

Дмитрук Володимир Петрович

доцент

Національний університет водного господарства та природокористування

Рівне, Україна

Вступ. З року в рік попит на деревину в світі та Україні збільшується. За останній час площі лісів районів Карпат та Полісся все зменшуються і зменшуються. Деревина заповнила більшість галузей народного господарства. З іншої сторони вироби, матеріали та конструкції з деревини можуть використовуватися та експлуатуватися в умовах з підвищеною вологістю. Кількість експериментальних досліджень деревини з різними показниками вологості є недостатніми, і вони, як правило, стосуються таких досліджень за м'якого режиму випробувань [1,2]. Тому експериментальні дослідження деревини на стиск вздовж волокон за жорсткого режиму випробувань різної вологості є перспективним та актуальним напрямком. Зокрема, дослідження міцнісних та деформативних властивостей хвойної породи модрини, яка з кожним роком все рідше і рідше зустрічається в лісах Карпат.

Мета роботи. Дослідження міцнісних та деформівних властивостей деревини модрини на стиск вздовж волокон за жорсткого режиму випробувань з різним показником вологості.

Методика експериментальних досліджень. Для проведення експериментальних досліджень було виготовлено призми суцільного перерізу

конструкційних розмірів 1 сорту деревини перерізом 30х30х120 мм у віці 60 років (рис.1) [3]. Деревина модрина була вирощена в лісах Івано-Франківської області. Дані зразки мали вологість 12%, 21% та 30%. Призми, які мали вологість 12% та 21%, висушувалися в спеціальних камерах. Деревина з найвищою вологістю 30% в природних умовах. Вологість деревини контролювалась за допомогою вологоміра.

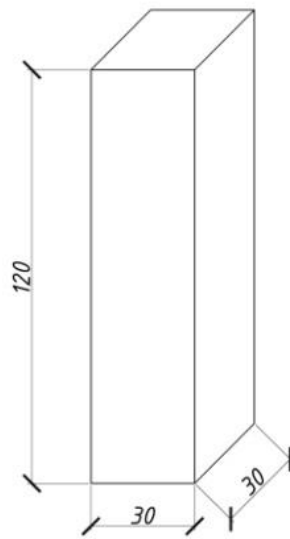

Рис.1. Геометричні розміри зразків

Експериментальні дослідження відбувались в стінах Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. Експеримент проводився на сервогідравлічній випробувальній машині СТМ-100 [4]. Максимальне навантаження пресу складає 10 т. Результати досліджень виводяться на монітор комп'ютера. При випробуванні зразків інтерфейс комп'ютера показує різні параметри.

Результати досліджень та обговорення. Дослідження зразків модрини різної вологості проводилися на стиск вздовж волокон за жорсткого режиму випробувань (за приростом переміщень преса). Було випробувано наступне число призм: за вологості 30% - 6 шт.; 21% - 6 шт.; 12% - 9 шт. На основі проведених експериментальних досліджень були побудовані повні діаграми

залежностей « σ - ϵ » (рис.2) за середніми значеннями різної вологості (30%, 21%, 12%).

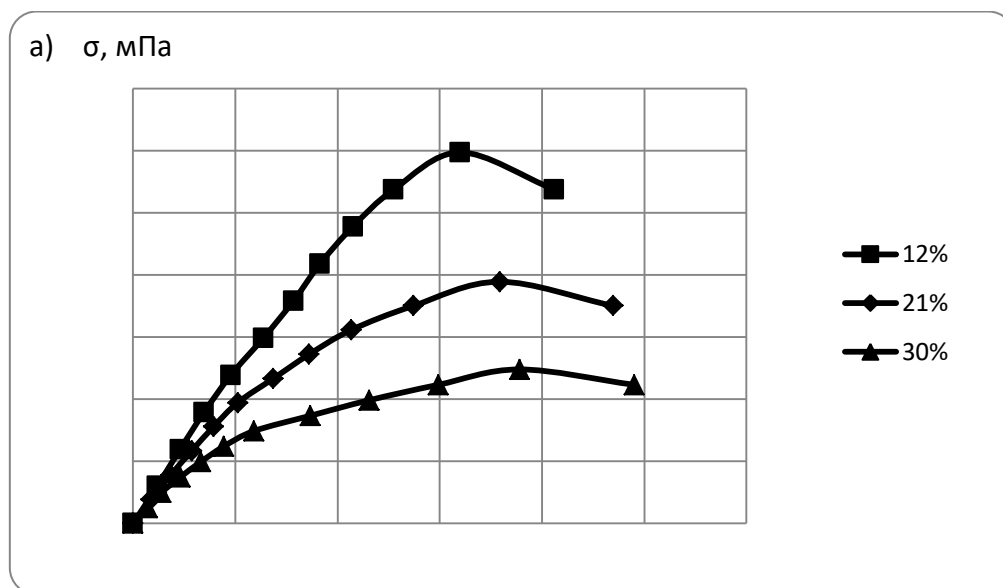

Рис. 2. Середні значення діаграми « σ - ϵ » деревини модрини за різної вологості.

Згідно рис.2 максимальна середня міцність деревини модрини за вологості 30% складає 24,8 МПа; за 21% - 38,9 МПа; за 12% - 59,7 МПа. При цьому зразки модрини мають наступні показники критичних деформацій: за вологості 30% - 0,00756; за 21% - 0,00717; за 12% - 0,00640.

Детальний аналіз досліджень показав, що міцність деревини модрини збільшується зі зменшенням вологості. При цьому деформації зменшуються.

Висновки. 1) вперше побудовані повні діаграми « σ - ϵ » та отримані нові експериментальні дані деревини модрини на стиск вздовж волокон різної вологості (30%, 21%, 12%) за жорсткого режиму випробувань;

2) встановлено, що міцність деревини модрини збільшується зі зменшенням вологості. Максимальне напруження деревини модрини за вологості 30% становило 24,8 МПа. За вологості 21% максимальні напруження збільшуються на 56,9% і становлять 38,9 МПа, а при – 12% ще збільшуються у 2,41 рази у порівнянні з міцністю у 30%.

3) аналіз експериментальних досліджень показав, що деформівність деревини модрина зменшується зі зменшенням вологості. Критичні деформації за вологості 30% за відповідного максимального напруження становили 0,00756. За вологості 21% критичні деформації зменшуються на 5,4% і становлять 0,00717, а при – 12% ще більше зменшуються до позначки 0,00640.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко М.Д. Влияние температурно-влажностного состояния древесины на ее прочность. М.: Гос. изд-во литературы по строительству и архитектуре, 1952. 96 с.
2. Madsen B. Recommended moisture adjustment factor for lumber stresses. Can. J. Civil Engineering. 1982. Vol. 9. №4. P. 602-610.
3. Гомон С.С., Гомон П.С. Побудова дійсних діаграм механічного стану деревини « σ - ϵ » суцільного перерізу ялини та берези за жорсткого режиму випробувань. Ресурсоекономні матеріали, конструкції, будівлі та споруди. Зб. наук. праць. Рівне: Вид-во НУВГП, 2020. Вип 38. С. 321-330.
4. Ясній П.В. Пластично деформовані матеріали: втома і тріщинотривкість: монографія. Львів: Світ, 1998. 292 с.

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ELECTROLUMINESCENCE OF ALUMINUM OXIDES NANOPARTICLES IN OVERSTRESSED NANOSECOND DISCHARGE PLASMA IN HIGH PRESSURE AIR

Alexander Shuaibov

Dr.Sc., Professor

Alexander Minya

Ph.D.

Antonina Malinina

Ph.D

Alexander Malinin

Dr.Sc., Professor

Uzhhorod National University

Introduction. The results of a study of the characteristics and kinetics of processes in a heterogeneous plasma based on mixed flows of a buffer gas -argon, an oxidizing agent - water molecules and aluminum dust are presented in [1]. In such a plasma, the gas component, liquid droplets, solids and plasma simultaneously coexist. The work is related to the search for effective and cheap hydrogen production technologies based on the plasma-chemical oxidation of aluminum in water vapor. As a result of such a stimulated process, aluminum dioxide is formed and thermal energy is released [2]. Moreover, the value of obtaining a hydrogen molecule does not exceed 1.5 eV/molecule, which is much more economical than the hydrolysis method of producing hydrogen.

When using a subnanosecond high-voltage discharge between aluminum electrodes, the results of studying the characteristics of aluminum atmospheric pressure plasma with the ecton mechanism of aluminum vapor injection are presented in [3].

The use of aluminum plasma and oxygen-containing gases can be used for the synthesis of nanostructures of aluminum oxides, which in the form of thin films or powders can be used in the form of luminophores, which stimulates the study of new physical methods of their synthesis [4, 5].

Currently, there is practically no work on the synthesis of alumina-based nanostructures using pulsed discharges with an ectonic mechanism [6] for the injection of aluminum vapor into an oxygen-containing gas plasma. The results of such studies of the synthesis conditions and some characteristics of copper, zinc, and iron oxides nanostructures are presented in [7–9].

This paper presents the results of a study of the synthesis conditions and the electroluminescence characteristics of aluminum oxide nanostructures that were synthesized in a plasma of an overstressed nanosecond discharge between aluminum electrodes in air and argon.

Aim. The aim of our study was to investigate the electroluminescence of aluminum oxide nanoparticles in plasma of an overstressed, bipolar nanosecond discharge ignited between aluminum electrodes at an interelectrode distance of 2 mm and an air pressure in the range of 50-202 kPa.

Materials and methods. The scheme of discharge chamber with a system of electrodes and a substrate for deposition of nanostructures is presented in our work [10].

To ignite the discharge, high voltage bipolar pulses with a total duration of 50-100 ns and an amplitude of $\pm (20-40)$ kV were applied to the electrodes.

The plasma volume depended on the repetition rate of voltage and current pulses and in the frequency range 10–150 Hz increased from 3 to 25 mm³. The discharge was photographed using a digital camera, and as a scale, the distance between the electrodes was used to determine the plasma volume. With an interelectrode distance of 1-2 mm, the discharge gap was highly overstressed. The nanosecond discharge at a pressure of $p = 5-202$ kPa was quite uniform, which was caused by the action of the preliminary ionization system, which in this case can be played by a runaway electron beam and the accompanying x-ray radiation.

The voltage pulses at the discharge gap and the discharge current were measured using a wide-band capacitive divider, a Rogovsky coil, and a 6-LOR 04 wide-band oscilloscope. The temporal resolution of this recording system was 2-3 ns. The spatial characteristics of the discharge were studied using a digital camera. The pulse repetition rate varied in the range $f = 35\text{-}1000$ Hz. The plasma radiation spectra were recorded using an MDR-2 monochromator, a FEU-106 photomultiplier, a direct current amplifier, and an electronic potentiometer. The radiation of the discharge plasma was analyzed in the spectral range of 200-650 nm. The plasma radiation registration system was calibrated by the radiation of a deuterium lamp in the spectral range of 200-400 nm and a gang lamp in the range of 400-650 nm. The pulsed electric power of an overstressed nanosecond discharge was determined by graphically multiplying the waveforms of voltage and current pulses. The time integration of the pulsed power made it possible to obtain energy in one electric pulse, which was introduced into the plasma.

Thin nanostructured films based on the degradation products of aluminum electrodes and air molecules were deposited during 2-3 hours of operation of the reactor in the form of a thin transparent film on glass or quartz substrates, which were installed at a distance of 3 cm from the center of the discharge gap. The resulting films were studied for light transmission in the visible wavelength range. The experimental technique and technique for recording the transmission spectra of synthesized films are described in [11, 12].

Results and discussion. In Fig. 4 the characteristic emission spectra of an overstressed nanosecond discharge plasma between aluminum electrodes in air is shown. The experiments with argon, which were carried out in the same pressure range as with air, were also performed and demonstrated the absence of emission bands of nanostructures of aluminum oxides in an inert gas plasma (in the absence of oxygen molecules).

It can be seen from these spectra that the intensity of the glow of the discharge plasma in air at all the pressures studied by us exceeds the radiation intensity of spectral lines and discharge bands in argon. In the emission spectra of air plasma with

a small admixture of aluminum vapor, radiation was detected at the transitions of atom and singly charged aluminum ion, nitric oxide radicals and nitrogen molecules, as in the emission spectra of a subnanosecond plasma in a similar medium [3]. In an argon-based discharge, radiation was predominantly recorded at transitions of an atom and an aluminum ion.

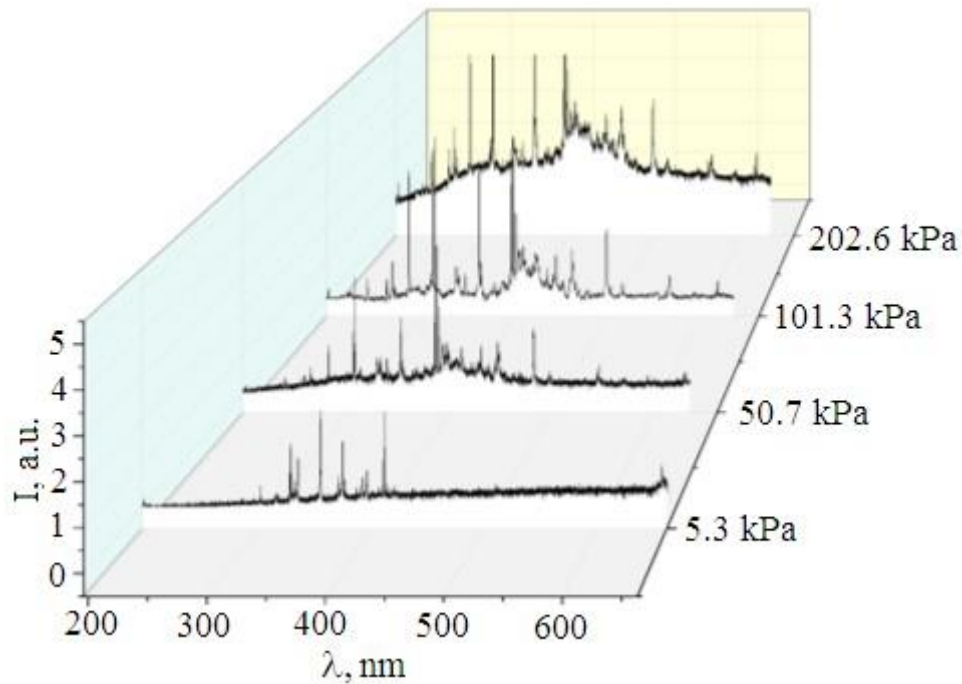

Fig.1. Emission plasma spectra of an overstressed nanosecond discharge at different air pressures (5.3; 50.7; 101.3 and 202.6 kPa).

In a discharge in air mixtures with a small admixture of aluminum vapor in the emission spectra (Fig. 1), broad emission bands with maxima in the spectral ranges of 410–420 nm and 300–390 nm are recorded. The highest radiation intensity of these bands was obtained at a maximum air pressure of 202 kPa. In argon-based mixtures, these bands are absent in the discharge emission spectra.

It was noted in [4] that a wide emission band was observed with a maximum at a wavelength of 415 nm in the photoluminescence spectrum of anion-defective single crystals of nanostructured ceramics based on alumina when the corresponding samples were excited by radiation with a wavelength of 205 nm. This band coincides with that obtained in the present experiment. It is interpreted as the luminescence

band of F centers (the transition is $1S - 3P$ with the maximum of the emission spectrum at an energy of 3.0 eV and a decay time constant of 36–40 ms).

The transmission spectrum of a film based on aluminum oxide nanostructures synthesized at room temperature on a glass substrate in the visible region of the spectrum has been studied and it is shown in Fig.2.

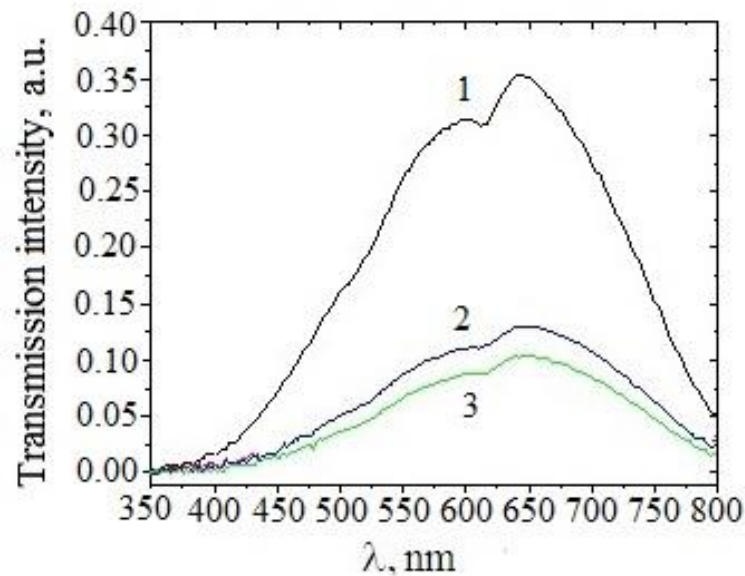

Fig.6. The transmission spectra of a nanostructured alumina film on a glass substrate in the spectral region of 350-800 nm (band lamp): 1 is pure glass, 2 is a film obtained by sputtering aluminum electrodes in air at a pressure of 101 kPa, a current pulse repetition rate of 40 Hz and a sputtering time of 3 hours, 3 is a film synthesized by replacing aluminum electrodes with chalcopyrite-CuInSe₂ electrodes synthesized under the same conditions as and film 2.

The obtained film was characterized by a weak transmission of radiation in the visible wavelength region, comparable with the transmission of radiation by a chalcopyrite film (which is such as a result of strong light absorption by chalcopyrite [13]). As is known, chalcopyrite films are used in photovoltaic devices (solar cells) and are effective converters of light into electricity [14]. According to [5], films based on nanostructured alumina ceramics are practically not transparent to the

visible region of the spectrum; their transmission begins to increase in the spectral range of 0.8–2.0 μm from 1-3 to 25%.

Conclusions. Thus, it was found that the plasma of an overstressed nanosecond discharge, formed under the action of a packet of 5-10 ns voltage pulses with a total duration of 100-120 ns, between aluminum electrodes at air pressures of 50-202 kPa, pulse discharge power of 3-6.5 MW and the energy input per pulse 110-153 mJ is a source of luminescence of aluminum oxide nanoparticles in the form of a wide band, which is in the spectral range 300-430 nm. The detected broad luminescence bands from a nanosecond discharge plasma are assigned to the radiation of the F^- and F^+ centers of oxygen vacancies in nanostructured alumina ceramics. Upon deposition of degradation products of electrodes and air molecules in a plasma on a glass substrate, films based on aluminum oxides were obtained, which are characterized by low transparency in the visible region of the spectrum.

REFERENCES

1. V. A. Bityurin, A. V. Grigorenko, A. V. Efimov, A. I. Klimov, O. V. Korshunov, D. S. Kutuzov, and V. F. Chinnov, *High Temperature*, 52: 3 (2014).
2. E.I. Shkolnikov, A.Z. Beetle, B.M. Bulychev, M.N. Larichev, A.V. Ilyukhina, M.S. Vlaskin, *Oxidation of aluminum with water for efficient power generation* (M.: Science, Joint Institute for High Temperatures RAS: 2012)
3. D.V. Beloplotov, V.F. Tarasenko, M.I. Lomaev, *Optika Atmosfery i Okeana*, 29, No. 02: 96, (2016) [in Russian].
4. V.S. Kortov, A.E. Ermakov, A.F. Zatsepin, M.A. White, S.V. Nikiforov et al. , *Solid State Physics*, 50:916 (2008).
5. I.V. Gasenkova, N.I. Mukhurov, Yasin Mohsin Vakhioh , *Reports of BSUIR*, 96: 114 (2016).
6. G. A. Mesyats, *Usp. Fizich. Nauk.*, 165:601 (1995).
7. A.K. Shuaibov, A.Y. Minya, A.A. Malinina, A.N. Malinin, V. V. Danilo, M.Yu. Sichka, I.V. Shevera, *American Journal of Mechanical and Materials Engineering*, 2: 8 (2018).

8. A.K. Shuaibov, A.I. Minya, Z.T. Gomoki, and V.V. Danilo, and P.V. Pinzenik, *Surface Engineering and Applied Electrochemistry*, 55: 65 (2019).
9. O.K. Shuaibov, A.A. Malinina, A.N. Malinin, *New gas-discharge methods for producing selective ultraviolet and visible radiation and synthesis of transition metal oxide nanostructures. Monograph* (Uzhhorod: Publishing house UzhNU "Goverla": 2019).
10. Alexander Shuiabov, Alexander Minya, Antonina Malinina, Alexander Malinin, Roman Golomb, Igor Shevera, Zoltan Gomoki and Vladislav Danilo, *Synthesis of nanostructured transition metal oxides by a nanosecond discharge in air with assistance of the deposition process by plasma UV-radiation*, *Adv. Nat. Sci.: Nanosci. Nanotechnol.*, 9: 035016 (2018).
11. V.M. Holovey, K.P. Popovych, M. V. Prymak, M.M. Birov, V.M. Krasilnits, V.I. Sidey, *Physica B.*, 450: 34 (2014).
12. A.K. Shuaibov, A.Y. Minya, Z.T. Gomoki, R.V. Hrytsak, A.A. Malinina, and A. N. Malinin, *Journal of Physics and Chemistry Research*, 1: 1 (2019).
13. Ya. Vertsimakha, P. Lutsuk, O. Lytvyn, P. Gashin, *Ukr. J. Phys.*, 52:399 (2007).
14. G.F. Novikov, M.V. Gapanovich, *Physics-Uspekhi*, 187: 173 (2017).

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНКРЕМЕНТАЛЬНОГО ЭНКОДЕРА ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЗАКОНОВ ДВИЖЕНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО МАЯТНИКА

Котвицкая К. А.

доцент кафедры физики

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

г.Харьков

Котвицкая Л. А.

студентка физического факультета

Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина,

г.Харьков

Введение. При изучении физических процессов очень важным является повышение точности измерительных приборов. Одним из способов достижения этой цели служит применение микропроцессорной техники. Такой подход позволяет одновременно увеличить объем данных, которые поступают при проведении физического эксперимента, уменьшить время проведения эксперимента, а также значительно улучшить мотивационную составляющую при изучении различных физических явлений.

Цель работы. Целью данной работы является объединение областей знаний: физики и программирования, и тем самым, повышение заинтересованности студентов при изучении этих наук.

Материалы и методы. Для изучения законов колебаний физического маятника в работе был использован металлический стержень с различными грузами положение которых можно регулировать. Для регистрации отклонения физического маятника от положения равновесия на него был закреплен диск с чередующимися прозрачными и непрозрачными полосками, плоскость которого была расположена между датчиками оптического инкрементального энкодера типа HEDS-9700 см. рис.1.

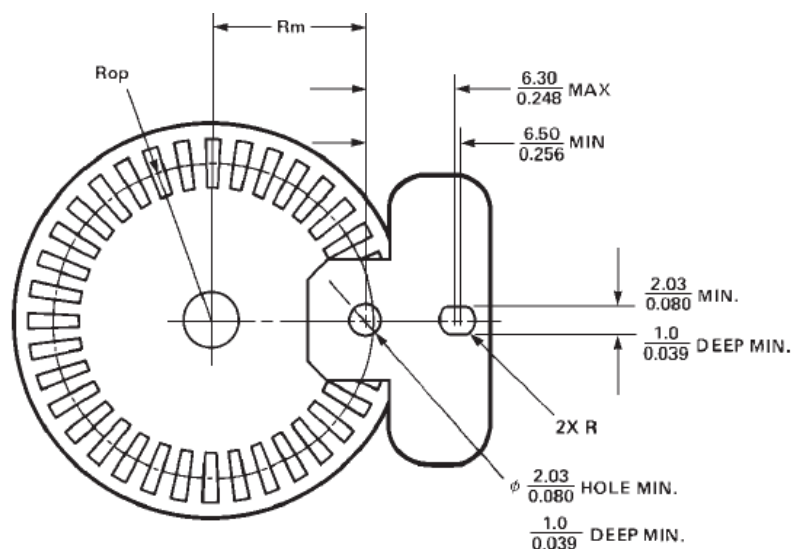

Рис.1. Схема взаимного расположения энкодера и измерительного диска.

Данные с каналов CH A и CH B (рис.2.) инкрементального энкодера поступают на пины микроконтроллера ATmega 328P, поддерживающие внешние прерывания INT0 и INT1, соответственно.

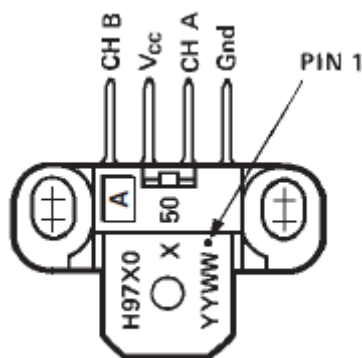

Рис.2. Инкрементальный энкодер HEDS-9700.

Микроконтроллер обрабатывает поступившие сигналы с помощью программы написанной на языке C++ и выводит данные в монитор, которые представляют собой зависимость угла отклонения от времени.

Результаты и обсуждение. Полученная зависимость угла отклонения от времени сохраняется в виде текстового файла. Продолжить обработку полученных данных можно в любой из программ: Excel, Origin, Wolfram

Mathematica и т.д. При этом можно получить зависимость угловой скорости и углового ускорения от времени, по которым можно рассчитать действующие силы и момент сил на физический маятник, а также вычислить момент инерции.

Выводы. В данной работе был применен подход, общие методы и цели которого были предложены в [1]. Этот подход основан на взаимной связи физики и программирования, который позволяет студенту с одной стороны глубже вникнуть в физические законы и процессы, а с другой стороны, применить утилитарный подход в программирование.

Список литературы:

1. Котвицька К.А, Котвицька Л.А. Використання оптичних інкрементальних енкодерів у фізичних експериментах. Agit-2018.
2. Волков Е.В. Применение микроконтроллеров в составе установок для лабораторных работ по физике. [http: // 120-bal.ru/doc/1715/index/html](http://120-bal.ru/doc/1715/index/html).
3. Ляшенко О. І. Моделювання та дослідження електронних пристроїв: Навч. посібник // Луцьк. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2013. – 217 с.
4. Биков В.Ю. Демонстраційний експеримент з фізики: [навч.пос.]/ В.Ю. Биков, І.М.Шут.- К.: ВЦ «Просвіта», 2003.- 234 с.
5. Колосков, С.Ю. Использование цифрового измерительного комплекса на базе платформы Arduino в лабораторном практикуме по физике // Открытое и дистанционное образование. – 2017. - № 1 (65). – С. 51-57.

СПЕКТРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕТЕРОСИСТЕМИ Ag-CdI₂

Новосад Степан Степанович,

к. ф.-м. н., пров. наук. співроб.

Болеста Іван Михайлович,

д. ф.-м. н., професор, зав. кафедри

Турко Борис Ігорович,

Вельгош Сергій Романович,

к. ф.-м. н., доценти

Новосад Ірина Степанівна,

к. ф.-м. н., зав. лабораторії

Львівський національний університет

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Йодистий кадмій відноситься до шаруватих сполук $A^{II}B^{VII}$, для яких характерна анізотропія механічних, оптичних та електричних властивостей. Кристали CdI₂, вирощені з розплаву, мають структуру 4Н-політипу, яка характеризується гексагональною щільною упаковкою аніонів у половині октаедричних порожнин розташовані атоми кадмію [1]. Взаємодія атомів кадмію з атомами йоду призводить до утворення потрійних шарів I–Cd–I, всередині яких існують іонно-ковалентні зв'язки. Сусідні шари зв'язані між собою відносно слабкими ван-дер-ваальсовими силами, так, що анізотропія сил зв'язку Cd–I/I–I становить ~ 125 [1, 2], що зумовлює ідеальну спайність CdI₂ уздовж базисних площин (0001). Елементарна комірка 4Н-політипу CdI₂ містить два потрійних шари I–Cd–I, у яких є незаповненими одна октаедрична та дві тетраедричні порожнини.

Мета роботи. Для отримання додаткових даних про випромінювальні процеси у кристалах йодистого кадмію з домішкою срібла в роботі проаналізовано результати дослідження впливу температури та дії рентгенівського і лазерного випромінювання на спектральні характеристики гетеросистеми Ag-CdI₂.

Матеріали і методи. Гетеросистема Ag-CdI_2 була отримана термічним осадженням плівки металічного срібла товщиною ~ 100 нм на свіжосколоту поверхню (0001) кристалічної пластини CdI_2 , товщина якої становила $\sim 2,0$ мм. Спектри поглинання системи Ag-CdI_2 вимірювалися за кімнатної температури на спектрофотометрі Specord M40. Дослідження спектральних характеристик люмінесценції в інтервалі температур 85–295 К отриманого матеріалу проводили у вакуумі в металічному кріостаті на установці, змонтованій на основі монохроматора спектрофотометра СФ-4А і фотоелектронного помножувача ФЭУ-51. При дослідженні фотолюмінесценції (ФЛ) збудження гетеросистеми здійснювали з допомогою азотного лазера ЛГИ-21 ($\lambda_{36} = 337,1$ нм). У разі дослідження спектрів рентгенолюмінесценції (РЛ) для збудження Ag-CdI_2 використовували рентгенівський апарат УРС-55А (трубка БСВ2-Сu, $U = 45$ кВ, $I = 12$ мА). Сигнал з фотоелектронного помножувача підсилювався підсилювачем постійного струму і подавався на двохкоординатний реєструючий прилад ПДА-1. Температуру Ag-CdI_2 вимірювали мідь-константановою термопарою, закріпленою на кристалотримачі біля гетеросистеми.

Результати і обговорення. В спектрі поглинання Ag-CdI_2 виявлено складну смугу з максимумом близько 500 нм. Ця смуга пов'язана з поверхневим плазмонним резонансом у наночастинках срібла, які формуються при напиленні металу Ag на поверхню кристала CdI_2 [3]. Аналіз структури смуги поглинання гетеросистеми показав, що наночастинки срібла мають форму плоских еліпсоїдів, більша вісь яких лежить в базисній площині (0001) кристал CdI_2 . Оцінено, що при $c > a$ співвідношення осей еліпсоїда становить 1,43 [3].

Незначне легування кристала CdI_2 іонами Ag^+ відбувається в процесі формування металічної плівки. Існування вільних порожнин в структурі йодистого кадмію сприяє дифузії атомів Ag з напиленої плівки в об'єм кристала. Частинки срібла проникають у кристалічну речовину тому, що їх хімічний потенціал в CdI_2 менший, ніж в металічній плівці [4].

У процесі зберігання гетеросистеми Ag-CdI_2 за кімнатної температури внаслідок дифузії срібла з плівки в кристал CdI_2 спостерігається зростання концентрації центрів, відповідальних за люмінесценцію в ділянці 580–820 нм [3, 5]. Свічення реєструється тільки при збудженні гетеросистеми лазером зі сторони металу, а при опроміненні з протилежного боку спектр люмінесценції співпадає зі спектром нелегованого CdI_2 . Це свідчить про локалізацію центрів випромінювання в приповерхневій ділянці кристала CdI_2 , що є в контакті з напиленим металом. Інтенсивність свічення досягає насичення з часом, що минув після напилення плівки металу в межах до ~ 70 год.

Раніше [6, 7] показано, що у разі збудження монокристала CdI_2 азотним лазером на ділянці власного поглинання спектр ФЛ подібний до спектра РЛ. Спектр випромінювання неактивованого CdI_2 при 85 К характеризується широкою неелементарною смугою з максимумом близько 550 нм. Підвищення температури зразка до 295 К призводить до значного зменшення інтенсивності свічення та зміщення максимуму спектра до 495–500 нм.

При 85 К спектри РЛ і ФЛ кристала CdI_2 можуть бути представлені суперпозицією елементарних гаусових смуг з максимумами близько 495, 550, 575, 660 та 685 нм [8]. Випромінювання в смузі 495 нм пов'язується з аніонними екситонами, локалізованими на катіонних вакансіях. Люмінесценція з максимумом при 550 нм виникає при рекомбінації електронів з центрами I_2^- , свічення в смузі 575 нм спричинене аніонними екситонами, локалізованими на однозарядному акцепторі (Cd^+ або на неконтрольованій домішці Cu^+). Випромінювання з максимумом при 660 нм зумовлене аніонними вакансіями, асоційованими з неконтрольованою домішкою свинцю, а люмінесценція в смузі 685 нм – з аніонними екситонами, локалізованими на вакансіях йоду. За температури 85 К рентгенівським і лазерним випромінюванням в монокристалі CdI_2 збуджуються переважно центри свічення, що зумовлюють смуги 495, 550 і 575 нм, які головно визначають положення максимуму в сумарному спектрі. Легування CdI_2 з розплаву AgI (однозарядним акцептором Ag^+) призводить до

послаблення короткохвильового свічення і, відповідно, до зростання інтенсивності люмінесценції з максимумами близько 575 та 685 нм [8].

Спектр РЛ гетеросистеми Ag-CdI₂ за температури 85 К при збудженні зі сторони металу характеризується широкою інтенсивною неелементарною смугою 550 нм і слабо помітним перегином в ділянці 600–660 нм. Опромінення матеріала рентгенівськими квантами зі сторони нанесеної металічної плівки протягом 10 хв призводить лише до незначного підсилення люмінесценції та до зміщення максимуму спектра до 545 нм (рис. 1 а). За температури 295 К спектр РЛ гетеросистеми представлений широкою слабкою неелементарною смугою з розмитим максимумом в ділянці 640–660 нм.

У разі збудження Ag-CdI₂ лазером на інтенсивність і спектральний склад випромінювання значно впливає температура. Спектри ФЛ гетеросистеми подано на рис. 1 б. За температури 85 К спектр характеризується неелементарною смугою 555 нм (крива 1). При 175 К домінує випромінювання

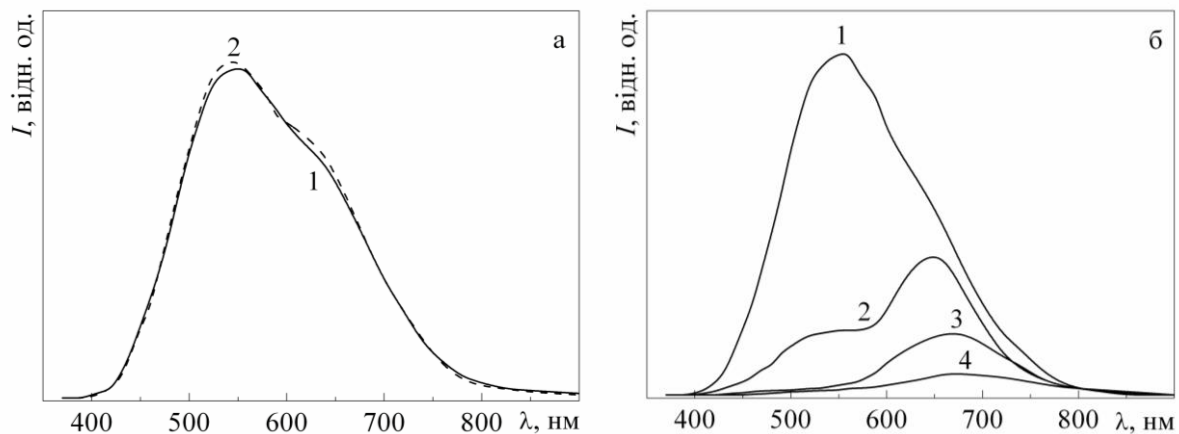

Рис. 1. а – Спектри РЛ гетеросистеми Ag-CdI₂ при 85 К до (1) і після опромінення (2) рентгенівськими квантами при 295 К.

б – Спектри ФЛ гетеросистеми Ag-CdI₂ при 85 (1), 175 (2), 240 (3) і 295 К (4).

з максимумом 640 нм, при цьому свічення в короткохвильовій ділянці значно послаблене (крива 2). Нагрівання Ag-CdI₂ до температури 295 К супроводжується подальшим зменшенням інтенсивності ФЛ. За температур 240

і 295 К спектри люмінесценції представлені широкими смугами з максимумами при 685 нм (криві 3 і 4). Опромінення гетеросистеми лазером при 295 К протягом 10 хв призводить до незначного підсилення низькотемпературної люмінесценції та зміщення максимуму спектра до 535 нм.

У спектрах випромінювання гетеросистеми Ag-CdI_2 , в значній мірі проявляються особливості, характерні для монокристалів CdI_2 , легованих з розплаву іонами Ag^+ [8]. За температури 85 К спектр люмінесценції Ag-CdI_2 також представлений суперпозицією смуг з максимумами близько 495, 550, 575, 660 та 685 нм. Оскільки свічення Ag-CdI_2 з максимумом в червоній ділянці спектра спостерігається в «чистих» і активованих домішками Cd^0 , Sn^{2+} та Pb^{2+} кристалах йодистого кадмію [1, 9–11], то можна припустити, що при активації CdI_2 у випадку дифузії атомів Ag з металічної плівки в об'єм кристала, аналогічно як при отриманні матеріалу $\text{CdI}_2:\text{AgI}$ з розплаву, в процесі заміщення Cd^{2+} однозарядним домішковим іоном Ag^+ в регулярних вузлах катіонної підґратки утворюються центри Ag_{Cd}^- , ефективний негативний заряд яких компенсується вакансіями йоду V_I^+ . При цьому утворюються донорно–акцепторні пари $\text{Ag}_{\text{Cd}}^- - \text{V}_\text{I}^+$ з підвищеною ефективністю випромінювання в смузі 685 нм аніонних екситонів, локалізованих на вакансіях йоду.

Висновки. Неелементарну смугу поглинання з максимумом при ~ 500 нм гетеросистеми Ag-CdI_2 пов'язано з поверхневим плазмонним резонансом у наночастинках срібла, які формуються при напиленні металу на поверхню кристала CdI_2 . Незначне легування кристала йодистого кадмію іонами Ag^+ відбувається в процесі формування металічної плівки. Зберігання гетеросистеми Ag-CdI_2 за кімнатної температури внаслідок дифузії срібла із металічної плівки в кристал CdI_2 спостерігається зростання концентрації центрів, відповідальних за свічення в ділянці 580–820 нм. За температури 85 К спектр РЛ системи Ag-CdI_2 при збудженні зі сторони металу характеризується широкою інтенсивною неелементарною смугою 550 нм і слабо помітним перегином в ділянці 600–660 нм. У разі збудження системи Ag-CdI_2 азотним лазером спектр ФЛ при 85 К представлений неелементарною смугою 555 нм.

Нагрівання гетеросистеми до 295 К супроводжується зменшенням інтенсивності ФЛ і зміщенням максимуму спектра до 685 нм. В спектрі випромінювання гетеросистеми Ag-CdI₂ в значній мірі проявляються особливості, характерні для кристалів CdI₂, легованих з розплаву іонами Ag⁺. За температури 85 К спектр випромінювання Ag-CdI₂ може бути також представлений суперпозицією елементарних смуг 495, 550, 575, 660 та 685 нм. Дифузії атомів Ag з металічної плівки в CdI₂ призводить до формування у кристалі донорно–акцепторних пар Ag_{Cd}⁻–V_I⁺ з випромінюванням в смузі 685 нм аніонних екситонів, локалізованих на вакансіях йоду.

Список використаної літератури

1. Широкозонные слоистые кристаллы и их физические свойства / Под ред. А. Б. Лыкович – Львов: Вища школа, изд-во при Львов. ун-те, 1982. – 148 с.
2. Liu Q.-J. Calculations of structural, elastic, electronic, and optical properties of trigonal CdI₂ / Q.-J. Liu, Z.-T. Liu, L.-P. Feng // Phys. Status Solidi. – 2011. – Vol. 248. – P. 1629–1633.
3. Болеста І. Плазмонне поглинання та люмінесценція гетероструктур Ag-CdI₂ / І. Болеста, С. Вельгош, О. Кушнір, В. Лесівців, І. Ровецький // Вісник Львівського університету. Серія фізична. – 2015. – Вип. 50. – С. 1–11.
4. Костышин М. Т. Эффект фотографической чувствительности системы тонких слоев полупроводника и металла, или стимулированная излучением диффузия // Физические основы полупроводниковой электроники / Под общей ред. О. В. Снитко. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 192–200.
5. Bolesta I. M. The luminescence of metal-cadmium iodide heterostructures / I. M. Bolesta, I. V. Kityk, V. I. Kovalisko, O. G. Syrbu // Phys. Stat. Sol (a). – 1995. – Vol. 147. – P. K53–K56.
6. Novosad S. S. Silver admixture effect on luminescence properties of CdI₂ scintillators / S. S. Novosad, A. B. Lyskovich, Ya. A. Pastyrski, B. M. Kostyuk

- // Functional materials. – 2000. – Vol. 7, No. 1. – P. 62–66.
7. Новосад С. С. Вплив фотохімічних перетворень на оптико-спектральні характеристики кристалів йодистого кадмію з домішкою міді / С. С. Новосад // Український фізичний журнал. – 2000. – Т. 45, № 11. – С. 1311–1317.
 8. Novosad I. S. Influence of Cu, Ag and Au impurities on the lowtemperature luminescence of cadmium iodide / I. S. Novosad, S. S. Novosad, B. M. Kalivoshka // XVI th International seminar on physics and chemistry of solids (ISPCS'10), 6–9 June, 2010 : seminar program and book of abstracts. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Україна, 2010. – P. 79.
 9. Новосад С. С. Спектрально-кинетические характеристики активированных кристаллов иодистого кадмия / С. С. Новосад, Р. М. Турчак, О. Б. Кушнир, Я. А. Пастырский // Неорганические материалы. – 2001. – Т. 37, № 8. – С. 1005–1009.
 10. Новосад С. С. Оптические, люминесцентные и электретные свойства кристаллов $\text{CdI}_2:\text{Sn}^{2+}$ / С. С. Новосад, Р. О. Ковалюк // Изв. РАН. Сер. Неорганические материалы. – 1997. – Т. 33, № 11. – С. 1193–1199.
 11. Новосад С. С. Люминесцентные свойства кристаллов CdI_2 , активированных ионами Pb^{2+} и Mn^{2+} / С. С. Новосад, И. С. Новосад, И. П. Пашук, Л. В. Костык // Неорганические материалы. – 2007. – Т. 43, № 8. – С. 981–987.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF WATER TOURISM DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION

Hryniuk Victoria Ihorivna

Assistant in
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. The Carpathian region is a real natural pearl of Ukraine, characterized by a dense hydrographic network and promotes the development of water tourism. This type of tourism is one of the most difficult ones and requires special preparation for water travel, namely: having skills, knowledge on the collection of special equipment safety rules during the passage of the water route.

The first publications in Ukraine on the organization of water tourism appeared in the middle of the XX century. They focused on the features of rafting and kayaking. Scientific works by Yu. N. Fedotov, Yu. V. Shchura, A.D. Kalihman, Yu. A. Grabovsky; O.V. Skaliy., T.V. Skaliy; V.D. Dekhtyar; I.O. Willows; O.Ya. Bulasheva, M. Hamkalo, I.H. Bondarenko are devoted to the problems and peculiarities of water tourism. This type of tourism has reached its biggest popularity over the course of past ten years. However, the mechanism for organizing water tourism in the Carpathian region is imperfect and requires the use of effective management tools.

Aim. The goal of this research work is to establish the peculiarities of the water tourism development in the Carpathian region.

The main tasks are: analysis of water tourism types that are common in the studied area; identifying problems of water tourism and building prospects for its development.

Materials and methods. The research methodology is based on the collection, analysis, processing and systematization of information related to the selected topic.

Water tourism is a type of sport tourism that requires the technical knowledge of water travel and compliance with safety rules. With regular exercises, a person's physical qualities are improved, namely strength, endurance, speed, agility, flexibility, coordination, and a sense of balance. Water tourism is divided according to the degree of complexity into six categories. The higher it is, the greater the risk of tourists' safety. For example, the sixth category of difficulty involves the presence of river thresholds, and only experienced athletes can complete such route. There are also non-categorized hikes that are more difficult, but last less than set for hikes of category I complexity, including stage (1, 2, 3 degrees of difficulty) and weekend hikes [1; 2].

The Carpathian region has a fairly dense river system, suitable for water camping on various types of vessels. Popular types of water tourism are: rafting, kayaking and canoeing.

River rafting is a dynamic type of active recreation, which involves moving on rubber inflatable boats, kayaks, rafts and catamarans downstream. Such trips can be made both on quiet wide rivers, and on rough mountain streams.

Rafting is an extreme modification of river rafting on special inflatable boats (rafts). As a rule, they are designed for 6-8 people and, unlike kayaks or catamarans, are extremely passable and stable. Rafting is carried out on stormy mountain rivers and is a team trip. Each person in the crew has its own function and not only the travel safety, but also the lives of comrades depends on the their coordinated work. In the Ukrainian Carpathians, the most popular rivers for rafting are: Black Cheremosh, Prut, White Cheremosh, Black and White Tysa. Other rivers have unstable water levels which makes it difficult to use them for rafting.

Kayaking is one of the most extreme and challenging type of water tourism, which requires great skill from athletes. Travel is carried out on small single or rarely double small boats – kayaks.

Canoeing is a fascinating kind of travel on rivers and lakes. The canoe boat is very easy to operate and maneuver and it is also very stable and convenient for transporting passengers and placing cargo on it.

The most popular among tourists is rafting on such rivers as : Black and White Cheremosh, Cheremosh, Prut, Svicha, Dniester, Limnitsa, Bystritsa, Salauta Ribs. Mountain rivers are known for high flow capacity, rapid speed reaching 10-15 km/h, powerful thresholds and long shivers.

Also, the water route through the Dniester canyon with a length of about 100 km, which runs through the Horodenka and Tlumach districts of Ivano-Frankivsk region is quite popular among the tourists. The rafting takes place on inflatable rafts downstream and is combined with walking routes along the coast to monuments of nature, history and culture. As the coastal infrastructure is not developed, tourists spend the nights in tents, cooking over open fire. There are special places for tourists recreation that are located on the river near the villages of Kunisivtsi and Repuzhyntsi of Horodenka district.

The main tributaries of the Dniester River where water tourism trips are organized are: Stryj, Svicha, Mizunka, Zbruch and Seret [3]. Under climatic conditions of the studied area certain times of the year clearly were formed that allowed maximum use of these waterways. The water tourism season in the Carpathian part (Dniester, Stryi, Svicha, Mizunka) lasts from March to May. During heavy rains (June-July) the water level in mountain rivers rises significantly, which also creates favorable conditions for the rafting organization. Due to the speed of the current and the difficulty of overcoming obstacles, it is possible to use such watercrafts as: catamarans, inflatable and frame kayaks, kayaks and rafts.

The great importance for water tourism carries the slope of the river, because it affects the speed of the river and as a consequence the level of difficulty of its passage. It should be noted that not every river is suitable for water tourism (travel): small rivers are bound to have shoals, rocks, thickets, blockages, low bridges, dams, and high-water rivers tend to have motor boats, river vessels complicating water trips. Rivers with a slope of up to 3-3.5 m per kilometer are suitable for water hikes with well-prepared groups. It is not recommended to swim on rivers with a slope of more than 1.5 m per kilometer, if there are beginners in the group. When developing a route, it is necessary to identify as accurately as possible the obstacles that may be

encountered on the river, and put them on the map. Obstacles complicate and delay the movement of the group, and this must be taken into account when calculating the estimated time.

Results and discussion. However, there are problems that interfere in the development of water tourism:

- 1) pollution of surface waters by industrial wastewater;
- 2) activity and construction of new hydroelectric power station, which leads to a change in the hydrological regime of the year;
- 3) insufficient advertising and informational support;
- 4) weak management of tourism culture;
- 5) low level of transport accessibility;
- 6) uncontrolled destruction of biotic resources.

The Carpathian region has a great natural and recreational potential for the development of water tourism. To attract tourists who are interested in a combination of sports and recreation, it is necessary to improve the work of tourist informational centers that will provide relevant information for travelers (places to purchase sports equipment, available tourist routes, unique natural attractions, accommodation and catering); use of marketing tools (advertising on social networks, flyers, discounts on equipment rent), improving the tourists' environmental culture and attracting investment for the development and promotion of water tourism.

Conclusions. Therefore, in order to revive the development of tourism in the studied area, it is necessary to create tourist information centers, places for renting tourist equipment, as well as regularly run a promotional and information campaigns. Further research will focus on studying the mountain rivers in regards of their quality in the Carpathian region for safety and comfortable travel of vacationers.

References:

1. Dekhtyar V. D. Osnovy sportyvno-ozdorovchoho turyzmu: navchal'nyy posibnyk. Kyiv. Vydavnytstvo "Naukovyy svit", 2003. 203 s.
2. Bulashev A. YA. Sportyvnyy turyzm. Kharkov. KHHAFK, 2009. 332 s.

3. Rozvytok turyzmu v baseini r. Dnister u konteksti staloho rozvytku. URL:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rtqGGRAIwtwJ:ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/43318/2/2018_Hamkalo_M-Rozvytok_turyzmu_v_baseini_296-298.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=firefox-b

АНАЛІЗ ОДНОРІДНОСТІ І ХРОНОЛОГІЧНОЇ МІНЛИВОСТІ ЗНАЧЕНЬ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ВОД Р. ДУНАЙ

Аргіров Денис Георгійович,
магістрант

Юрасов Сергій Миколайович,
керівник, к.т.н., доцент

Одеський державний екологічний університет
м.Одеса, Україна

Вступ: Однорідність рядів спостережень свідчить про незмінність умов формування відповідних фізичних величин, а також про відсутність грубих помилок при їх вимірюванні. Випадкове порушення таких умов (внаслідок будь-яких причин природного або антропогенного походження) і грубі помилки вимірювань призводять до порушення однорідності рядів, що несе за собою невірні уявлення про закономірності часової мінливості розглядуваних фізичних величин.

Мета роботи: За допомогою процедури перевірки рядів спостережень на однорідність та їх хронологічного аналізу виявити закономірності часової мінливості значень показників якості вод р. Дунай–м. Вилкове.

Матеріали та методи: В роботі виконані результати термінових спостережень за якістю вод р. Дунай–м. Вилкове з 2001 по 2017 рр. Характеристики рядів спостережень за показниками приведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Показники якості вод р. Дунай–м. Вилкове характеристики рядів
спостережень (вихідні дані)**

№	Показник	n	C_{\min}	$C_{\text{сеп}}$	C_{\max}	σ
1	HCO_3^- , мг/дм ³	178	130	179	234	21,5
2	$\text{Na}^+ + \text{K}^+$, мг/дм ³	175	6,4	20,0	41,2	5,84
3	Ca^{2+} , мг/дм ³	177	35,7	52,3	72,6	6,96
4	Mg^{2+} , мг/дм ³	177	7,8	13,7	21,8	2,38
5	SO_4^{2-} , мг/дм ³	176	25,5	37,1	62,0	6,10
6	Сух. залишок, мг/дм ³	177	213	289	388	35,8
7	Cl^- , мг/дм ³	178	17,6	28,5	47,3	5,53
8	Мінералізація, мг/дм ³	160	256	334	434	39,2

Продовження табл. 1

№	Показник	<i>n</i>	C_{MIN}	C_{CER}	C_{MAX}	σ
9	<i>pH</i>	176	7,5	8,0	8,5	0,163
10	NH_4^+ , мг/дм ³	177	0,026	0,158	0,68	0,123
11	BCK_{20} , мг/дм ³	160	0,9	3,88	10,7	1,88
12	Si , мг/дм ³	156	0,2	3,26	6,3	1,23
13	NO_3^- , мг/дм ³	177	0,75	5,18	10,9	2,34
14	NO_2^- , мг/дм ³	177	0,006	0,0694	0,330	0,0460
15	Перм. окисл., мг/дм ³	160	2,3	3,643	6,2	0,763
16	Розчин. O_2 , мг/дм ³	168	5,8	9,30	13,5	1,87
17	Фосфати, мг/дм ³	176	0,028	0,147	0,40	0,0540
18	<i>P</i> (заг.), мг/дм ³	177	0,016	0,0687	0,38	0,0343
19	XCK , мг/дм ³	159	5,8	17,5	65,7	6,35
20	$АПАР$, мг/дм ³	163	0,001	0,0566	0,45	0,0719
21	Fe , мг/дм ³	176	0,004	0,0673	0,47	0,0661
22	Mn , мг/дм ³	141	0,01	0,0517	0,38	0,0502
23	Cu , мг/дм ³	109	0,001	0,00301	0,016	0,002559
24	$НП$, мг/дм ³	174	0,005	0,0219	0,325	0,028496
25	Феноли, мг/дм ³	123	0,001	0,00150	0,008	0,000978
26	Cr^{3+} , мг/дм ³	87	0,001	0,00182	0,005	0,001018
27	Cr^{6+} , мг/дм ³	150	0,001	0,00174	0,005	0,000878
28	Cr (заг.), мг/дм ³	106	0,001	0,00310	0,006	0,00124
29	Zn , мг/дм ³	68	0,001	0,0163	0,056	0,0130

Результати та обговорення: Статистична обробка результатів спостережень виконана наступним чином.

Спочатку перевірена однорідність рядів спостережень за критерієм 3σ . Для апроксимації розподілу показників якості вод використаний логнормальний закон.

Відомо, якщо випадкова величина C має нормальний закон розподілу, то в інтервал $C_{CER} \pm 3\sigma$ входить приблизно 99,7% всіх її значень. Таким чином, межі інтервалу мають ймовірність 0,15% і 99,85%. Розрахункові значення випадкової величини з такою ймовірністю ($C_{0,15\%}$ і $C_{99,85\%}$) є межами довірчого інтервалу. При розрахунку $C_{0,15\%}$ і $C_{99,85\%}$ значення, що розглядаються, необхідно видалити з ряду, а потім перевірити, потрапили чи ні ці значення в розрахований інтервал.

Якщо значення випадкової величини виходять за межі довірчого інтервалу (мінімальні менші нижньої межі $C_{0,15\%}$, а максимальні більш ніж верхня межа $C_{99,85\%}$), то з ймовірністю 99,7% їх можна вважати помилковими (такими, що мають грубі помилки) і виключити з подальшої статистичної

обробки.

Всього з 29 показників якості вод у 15 було видалено по декілька значень. Результати аналізу на однорідність наведено в табл. 2. Напівжирним шрифтом виділено скорочені ряди спостережень (n – довжина ряду).

Таблиця 2

**Показники якості вод р.Дунай–м.Вилкове характеристики рядів
спостережень після аналізу на однорідність**

№	Показник	n	C_{MIN}	$C_{\text{СЕР}}$	C_{MAX}	σ
1	HCO_3^- , мг/дм ³	178	130	179	234	21,5
2	$\text{Na}^+ + \text{K}^+$, мг/дм ³	172	8,9	20,2	41,2	5,62
3	Ca^{2+} , мг/дм ³	177	35,7	52,3	72,6	6,96
4	Mg^{2+} , мг/дм ³	175	9,4	13,8	21,8	2,31
5	SO_4^{2-} , мг/дм ³	175	25,5	36,92	53,3	5,82
6	Сух. залишок, мг/дм ³	177	213	289	388	35,8
7	Cl^- , мг/дм ³	178	17,6	28,5	47,3	5,53
8	Мінералізація, мг/дм ³	160	256	334	434	39,2
9	pH	175	7,7	8,0	8,5	0,158
10	NH_4^+ , мг/дм ³	177	0,026	0,1575	0,680	0,123
11	BCK_{20} , мг/дм ³	160	0,90	3,875	10,7	1,88
12	Si , мг/дм ³	145	1,3	3,45	6,3	1,03
13	NO_3^- , мг/дм ³	177	2,42	5,809	10,9	1,90
14	NO_2^- , мг/дм ³	173	0,013	0,0709	0,330	0,0455
15	Перм. окисл., мг/дм ³	160	2,30	3,64	6,20	0,763
16	Розчин. O_2 , мг/дм ³	168	5,80	9,30	13,5	1,87
17	Фосфати, мг/дм ³	173	0,049	0,148	0,300	0,0488
18	P (заг.), мг/дм ³	173	0,024	0,0667	0,140	0,022
19	ХСК , мг/дм ³	156	7,8	17,2	33,8	4,61
20	АПАР , мг/дм ³	162	0,004	0,02972	0,098	0,0205
21	Fe , мг/дм ³	175	0,006	0,0654	0,350	0,0588
22	Mn , мг/дм ³	141	0,010	0,04948	0,150	0,0350
23	Cu , мг/дм ³	105	0,001	0,002581	0,008	0,00130
24	НП , мг/дм ³	169	0,005	0,0180	0,061	0,00933
25	Феноли, мг/дм ³	121	0,001	0,0014	0,004	0,000716
26	Cr^{3+} , мг/дм ³	87	0,001	0,0018	0,005	0,00102
27	Cr^{6+} , мг/дм ³	150	0,001	0,0017	0,005	0,000878
28	Cr (заг.), мг/дм ³	106	0,001	0,0031	0,006	0,00124
29	Zn , мг/дм ³	67	0,002	0,0166	0,056	0,0130

Далі, були побудовані графіки хронологічної мінливості показників якості вод, з яких було видно, що у більшості показників багаторічний тренд або відсутній, або їм можна знехтувати (фосфати, рис. 1), і тільки у семи показників SO_4^{2-} , NH_4^+ , BCK_{20} , NO_3^- , АПАР , Cu і Zn є негативний багаторічний тренд

(АПАР, рис. 1).

Тренд показників був апроксимований експоненційною залежністю вида
(1)

$$C_{Tn} = b \exp(\alpha n), \quad (1)$$

де C_{Tn} – значення функції тренду в n -й момент часу; n – порядковий номер момента часу (порядковий номер місяця); b – значення показника в початковий момент часу; α – параметр експоненційної залежності.

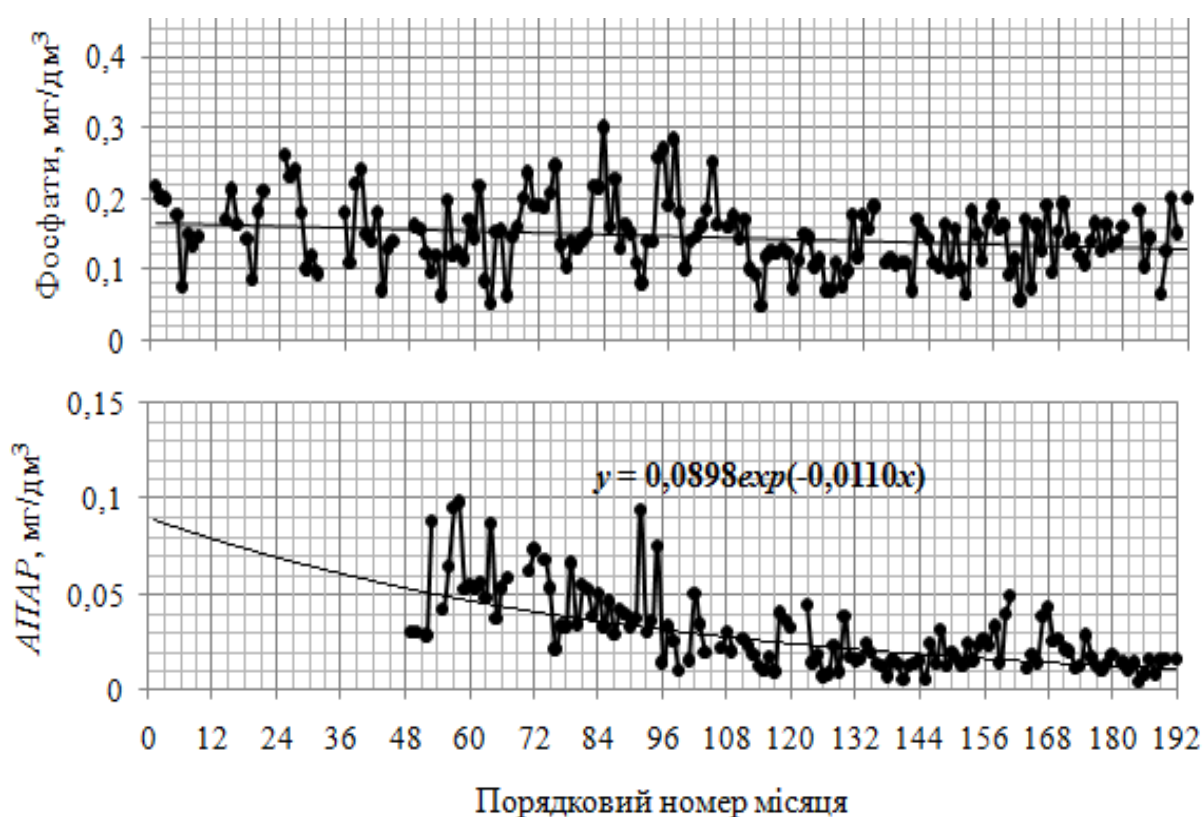

Рис. 1. Закономірності хронологічної мінливості показників

Параметри ліній тренду показників наведено в табл. 3. За параметром α можна встановити наскільки тренд є суттєвим: чим більше α , тим більше тренд (тим більшу інтенсивність зниження мають осереднені значення показників).

За табл. 3 видно, що найбільшій негативний тренд має АПАР, найменшій – у сульфатів (SO_4^{2-}). При прогнозах на невеликі інтервали часу трендом SO_4^{2-} можна знехтувати.

Параметри ліній тренду показників

№	Показник	Параметри лінії тренду	
		b	α
5	SO_4^{2-} , мг/дм ³	34,0	-0,000639
10	NH_4^+ , мг/дм ³	0,215	-0,00591
11	BCK_{20} , мг/дм ³	4,79	-0,00306
13	NO_3^- , мг/дм ³	6,40	-0,00137
20	$АПАР$, мг/дм ³	0,0898	-0,0110
23	Cu , мг/дм ³	0,00328	-0,00353
29	Zn , мг/дм ³	0,0198	-0,00424

Висновки:

1. При аналізі рядів спостережень за якістю вод р.Дунай–м.Вилкове у 15 показників були видалені від 1 до 11 значень, що не пройшли тест на однорідність.

2. У 22 з 29 показників якості вод р.Дунай–м.Вилкове (HCO_3^- , $Na^+ + K^+$, Ca^{2+} , Mg^{2+} , сухий залишок, мінералізація, pH , Si , NO_3^- , NO_2^- , перманганатне окислення, розчинений O_2 , фосфати, фосфор загальний, XCK , Fe , Mn , нафтопродукти, феноли, Cr^{3+} , Cr^{6+} , Cr загальний) багаторічний тренд або відсутній, або він дуже малий і їм можна знехтувати.

3. Сім показників SO_4^{2-} , NH_4^+ , BCK_{20} , NO_3^- , $АПАР$, Cu і Zn мають негативний багаторічний тренд з параметром α від «-»0,000639 до «-»0,0110. Тренд апроксимований експоненційною залежністю.

4. При прогнозуванні концентрації SO_4^{2-} на малі інтервали часу трендом можна знехтувати.

ЗНАЧЕННЯ МІСТА ЛУЦЬК ДЛЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИМІРІ

Поторась Олег Володимирович,

студент

Мельнійчук Михайло Михайлович,

к.г.н., доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Луцьк є головним містом Волинської області, у якому зосереджені найпотужніші підприємства, потужна наукова база, формується осередок економічного розвитку області.

Мета роботи. Дослідження значення міста Луцьк для Волинської області як економічного центру.

Результати та обговорення. Луцьк – обласний адміністративний центр Волинської області, займає площу понад 42 км². Протяжність міста Із заходу на схід становить 10 км, а з півночі на південь – 15 км. У Луцьку кількість наявного населення на 1 січня 2020 року була 217315, постійного – 214232 особи [2].

Місто має вигідне географічне положення. Луцьк знаходиться на північному заході України. Від Києва місто відділяє 398 км. Відстань до державного кордону з Республікою Польща становить 85 км, до кордону з Білорусією – 150 км. Місто розташоване на перехресті автомобільних доріг державного та міжнародного значення: Луцьк-Ковель-Брест, Луцьк-Київ, Луцьк-Львів, Луцьк-Чернівці, Луцьк-Ягодин-Хелм, Луцьк-Люблін, а також залізниці Київ-Варшава, Київ-Берлін, Київ-Львів, Київ-Брест та інші [1].

Пріоритетними у соціальному і економічному напрямі міста Луцька є насамперед: удосконалення механізмів управління ресурсами міста, з метою їх раціонального використання; доступності широкого спектра надання соціальних послуг для населення міста; забезпечення належного

функціонування транспортної інфраструктури та усунення недоліків у роботі CityCard; дотримання екологічних стандартів у роботі місцевих підприємств; створення умов для стійкого економічного зростання економіки та зростанні внутрішніх та зовнішніх інвестицій. В наслідку, ми отримуємо підвищення рівня життя і рівня добробуту громадян міста Луцьк.

Основними завданнями місцевої влади є виконання пріоритетних напрямків економічного і соціального розвитку міста Луцька, для покращення його стабільності:

- забезпечення нормального функціонування міста, підприємств державного, комунального та приватного секторів, бюджетних організацій, збереження позитивних тенденцій соціально-економічного зростання галузей;
- виконання планових завдань щодо наповнення бюджету міста та повної реалізації цільових програм;
- забезпечення функціонування соціальної та гуманітарної сфери на рівні державних стандартів;
- створення відповідних умов для поліпшення функціонування закладів охорони здоров'я, освіти, культури та інших установ соціально-культурної сфери;
- створення нових робочих місць, сприяння працевлаштуванню молоді, підвищенню рівня заробітної плати;
- створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій в економіку міста;
- створення ефективної системи управління земельними ресурсами;
- стабільна робота та розвиток житлово-комунального господарства;
- створення умов для модернізації теплоенергетичного господарства міста з метою зниження споживання енергоносіїв;
- екологічне оздоровлення довкілля, недопущення погіршення якості життя населення;

- оновлення, модернізація та стабільна робота пасажирського транспорту міста;
- розширення та поглиблення зовнішніх зв'язків, реалізація спільних програм співпраці з містами-партнерами;
- підтримка, розвиток та сприяння створенню бюджетоутворюючих підприємств;
- збереження існуючої мережі закладів культурної спадщини, пам'яток архітектури та містобудування, формування туристично-рекреаційного комплексу міста;
- подальше впровадження енергозберігаючих заходів в усіх сферах господарювання з метою економії паливно-енергетичних ресурсів [3].

Завдання і заходи фінансуватимуться за рахунок коштів бюджету міста, субвенцій з державного бюджету, коштів, залучених у рамках міжнародних проектів та грантів, прямих іноземних інвестицій та власних коштів суб'єктів господарювання.

Висновки. Реалізація пріоритетних завдань та заходів економічного і соціального розвитку міста дозволить покращити інвестиційну привабливість, створити умови для підвищення рівня конкурентних переваг та потенціалу міста і його території, та на цій основі досягти належних стандартів життя та доступності якісних послуг як для населення міста, так і Волинської області в цілому.

Використана література:

1. Паспорт області <https://voladm.gov.ua/article/pasport-oblasti/>
2. Головне управління статистики у Волинській області <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
3. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року / Волинська обласна державна адміністрація. – Офіц. вид. – Луцьк, 2015

ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПАЛЕОГЕОХІМІЯ ПРИМОРДІАЛЬНОГО ПЛУТОНІЮ-244 ТА ПОШУКИ НАДВАЖКИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ПРИРОДІ ПО СЛІДАМ ЇХ РОЗПАДУ ТА СПОНТАННОГО ДІЛЕННЯ

Долженков Олександр Олегович

Студент 1 курсу магістратури

Геолого-географічного факультету ОНУ імені Мечникова,
м. Одеса, Україна

ВСТУП/Introduction. У роботі розглянуто тему про пошуки примордіального плутонію у природі. Зроблено огляд на минулі дослідження, приділено увагу тому, що не всі вчені згодні з існуванням у природі плутонію-244. Запропоновано метод пошуків слідів плутонію-244, який міг існувати у минулі геологічні ери, шляхом пошуків не самого плутонію, а слідів його спонтанного ділення та продуктів розпаду. Розраховано найбільш вірогідні продукти спонтанного ділення примордіального плутонію, обґрунтовано необхідність проведення мас-спектрометричних досліджень для їх практичних пошуків. Розглянуто і обґрунтовано теорії про геохімію плутонію та необхідність його пошуків у мінералі монацит. Розраховано нинішні та минулі кларки плутонію. Задача даної статті – запропонувати пошуки надважких трансуранових елементів за другорядними ознаками – по слідах спонтанного ділення та продуктам α -розпаду. Мета даної статті – вирахувати уламки ділення, які найбільш вірогідно знайти у докембрійських породах, які колись містили плутоній, та продукти α -розпаду цього ізотопу. Актуальність статті у тому, що запропонований метод пошуків слідів елементів, що давно розпалися, за продуктами їх розпаду – може у майбутньому допомогти у пошуках інших надважких елементів у природі, у тому числі хасію, коперницію, флеровію,

оганесону, унбігексію та інших НВЕ з «острова стабільності», можливе існування яких у природі постулюють різні вчені.

Плутоній – хімічний елемент з групи актиноїдів, сріблясто-білий з синім відливом метал, радіоактивний. Атомний номер плутонію – 94 [17], атомна маса найбільш стабільного ізотопу – 244 [18]. Вважалося, що цього елементу у природі бути не може, оскільки вік Землі – 4,5 мільярди років, а найбільш стабільний ізотоп має період напіврозпаду 82 мільйони років. Однак, за дослідженнями американських вчених [4], у рідкоземельному мінералі бастнезиті докембрійського віку методом спектрометрії було знайдено сліди найбільш стабільного Плутонію-244. Вміст його виявився надзвичайно малий – 10^{-18} г/г. Інші дослідники (*Lachner, J, 2012*) змогли навіть встановити його процентний вміст у протоземлі – 0,008 по відношенню до тодішньої кількості урану [12], та його нинішній вміст у земній корі, який, за оцінками різних фахівців, становить від 9 до 1400 грамів (за розрахунками автора статті О.О.Долженкова, – 660 г)[14]. Також було знайдено у природі [5] три радіогенних ізотопи плутонію – Pu-240, який є продуктом розпаду вищезгаданого плутонію-244, Pu-239, який формується при захопленні ядрами природного урану нейтронів від спонтанного ділення, реакції (α -n) та з космічних променів, і Pu-238, - продукт рідкісного подвійного $\beta\beta$ -розпаду Урану-238. Оскільки вкрай малоймовірно, що Плутоній-244 міг би сформуватися від природних нейтронів (за винятком умов природному ядерному реакторі в Окло, Габон, де він був знайдений [6] теж) - минулими дослідниками було зроблено висновок про примордіальну природу цього нукліду. Однак, критики цього відкриття (*Hoffman та інші*) почали доводити, що такі малі кількості плутонію неможливо було помітити апаратурою, яка існувала у 1971 році, і це відкриття досі не було повністю підтверджено та загальновизнаним.

Мета роботи/Aim. – довести можливість існування надважких елементів у природі, підвести теоретичну базу для методів їх пошуків, описати ці методи. Також було зроблено огляд на вже проведені дослідження по цій темі –

знаходження у природних мінералах докембрійського віку природного Плутонію-244. Запропоновано шукати надважкі елементи у природі не безпосередньо, а за допомогою ізотопних слідів – уламків спонтанного ділення та радіоактивного розпаду. Також зроблено деякі передбачення в плані геохімічних властивостей деяких надважких елементів (якщо вони все ж існують у природі).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ/ Materials and methods.

Включають у себе теоретичні розрахунки нинішніх та колишніх кларків примордіального плутонію, розрахунок уламків спонтанного ділення та продуктів α -розпаду плутонію-244, які очікується знайти там, де колись був цей ізотоп, аналіз раніше проведених досліджень на цю тему, пошук невирішених питань та шляхів до їх розв'язання та практичні дослідження за допомогою мас-спектрометрії. Мета і завдання досліджень у даній статті – запропонувати пошуки надважких трансуранових елементів не безпосередньо, а за другорядними ознаками – по слідах спонтанного ділення та продуктам α -розпаду, а також вирахувати уламки ділення, які найбільш вірогідно знайти у докембрійських породах, які колись містили плутоній, та продукти α -розпаду цього ізотопу. Актуальність статті у тому, що запропонований метод пошуків слідів елементів, що давно розпалися, за продуктами їх розпаду – може у майбутньому допомогти у пошуках інших надважких елементів у природі, у тому числі хасію, коперницію, флеровію, оганесону, унбігексію та інших НВЕ з «острова стабільності», можливе існування яких у природі постулюють різні вчені (Нікітін, Чердинцев, Marinov)[7-9].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ/results and discusion. На підставі теоретичної концепції про пошук слідів надважких елементів (НВЕ) методом виявлення ізотопних аномалій, викликаних уламками спонтанного ділення НВЕ, можна зробити висновок, що непідтверджену гіпотезу про наявність у природі примордіального плутонію (а в перспективі – і інших НВЕ) треба перевіряти, шукаючи за допомогою мас-спектрометрії в досліджуваному зразку такі речовини, як торій (продукт α -розпаду плутонію-

244) та підвищений у порівнянні із природним вміст ізотопів з масовими числами 94-98 та 140-150. Особливо слід шукати такі ізотопні сліди, як Молибден-97, Неодим-145, Цирконій-96, Неодим-146, Молибден-98, та Самарій-144, які є продуктами спонтанного поділу плутонію-244 та які виявити набагато простіше, ніж надзвичайно малі сліди самого плутонію-244.

Як було встановлено дослідниками примордіального плутонію (**Lachner, J, 2012**), відношення плутонію-244 до урану-238 у перші сто мільйонів років існування Землі було 0,008. Враховуючи те, що ті часи пройшли приблизно 1 період напіврозпаду урану-238 та 57 періодів напіврозпаду Плутонію-244 тому, можна підрахувати, що якщо нинішній кларк урану складає $2.5 \cdot 10^{-4} \%$ [18], а 4.5 млрд років тому він, відповідно, був вдвічі більший, то кларк плутонію складав приблизно $4 \cdot 10^{-6} \%$. Оскільки маса Землі складає $6 \cdot 10^{24}$ кг, то можна вирахувати, що 4,5 мільярди років тому, у протоземлі, плутонію було приблизно 200 трильйонів тон (для порівняння – кларк срібла складає $7 \cdot 10^{-6} \%$ [18]., а маса всього срібла у Землі – бл. 420 трильйонів тон). Це може означати, що, оскільки у 99,87% випадків плутоній-244 розпадається шляхом альфа-розпаду, то 99,87% цього плутонію-244 розпалися у торій, період напіврозпаду якого – 14 мільярдів років, а решта 0,121% - розпалася шляхом спонтанного ділення [19]. Тим самим можна підтвердити, що торій обов'язково має бути там, де у давні часи був присутній плутоній-244. Вирахувати осколки СД, на які перетворюється 0,121% плутонію-244, досить нескладно. Віднімемо від атомної маси Плутонію-244 число η – кількість нейтронів, що вивільняються при СД. Для Плутонію-244 воно рівне у середньому 3. Ці нейтрони більше не входять у склад ядра та розлітаються, тому сумарна маса двох осколків ділення складатиме вже 241 а.о.м. Складемо і розв'яжемо два рівняння, які допоможуть нам вирахувати атомний номер A та атомну масу Z осколків СД Плутонію-244 (за умови, що осколки ділення, як це найчастіше буває, співвідносяться за масою як 2:3):

$$2x+3x=241$$

$$x=241/5$$

$$2y+3y=94$$

$$y=94/5$$

$$x=48.2$$

$$2x=96.4$$

$$3x=144.6$$

Де x – це атомна маса та
число нуклонів

$$y=18.8$$

$$2y=37.6$$

$$3y=56.4$$

Де y – це число протонів та
атомний номер

Тепер, оскільки атомна маса не може бути не цілим числом, округлимо ці значення в обидві сторони та отримаємо, що найбільш вірогідні пари уламків спонтанного ділення плутонію-244 – це радіоактивні Рубідій-97 та Цезій-145, Стронцій-96 та Ксенон-146, і Криптон-98 та Барій-144. Звірівшись з таблицею нуклідів [19], побачимо, що ці короткоживучі ізотопи розпадуться через бета-розпад та перетворяться на стабільні Молібден-97, Неодим-145, Цирконій-96, Неодим-146, Молібден-98, та Самарій-144. Саме ці нукліди варто шукати у породах, де може бути плутоній. Наявність ізотопних аномалій, викликаних вищеперерахованими нуклідами, та наявність великої кількості торію та свинцю-206 – кінцевого продукту розпаду торію – вкаже на присутність тут у минулі часи Плутонію-244. В цілому, треба шукати не конкретно розраховані нами уламки, а підвищений порівняно із природним вміст всіх ізотопів з атомними масами 94-98 та 140-150, відповідно до кривої уламків поділу ядра.

ВИСНОВКИ/Conclusions. Питання про наявність примордіального плутонію з часів формування Землі досі є **дискусійним** та не підтвердженим повністю. Необхідно провести детальні дослідження та шукати у зразках, де (можливо) були виявлені сліди природного плутонію, не тільки сам плутоній – але і його продукти розпаду та ізотопні аномалії, викликані продуктами СД.

У цій роботі:

1) Зроблено огляд на минулі дослідження, приділено увагу тому, що не всі вчені згодні з існуванням у природі плутонію-244.

2) Запропоновано метод пошуків слідів плутонію-244, який міг існувати у минулі геологічні ери, шляхом пошуків не самого плутонію, а слідів його спонтанного ділення та продуктів розпаду. Розраховано найбільш вірогідні

продукти спонтанного ділення примордіального плутонію - Молібден-97, Неодим-145, Цирконій-96, Неодим-146, Молібден-98, та Самарій-144 і взагалі всі ізотопи з атомними масами 94-98 та 140-150, підвищений вміст яких обов'язково має бути там, де раніше був плутоній. Ідея пошуків НВЕ у природі за уламками їх вимушеного та/або спонтанного ділення насправді не нова і підкріплюється тим, що саме за ізотопними аномаліями, викликаними поділом урану, було відкрито і доведено існування природного ядерного реактора біля міста Окло у Габоні [6, 11].

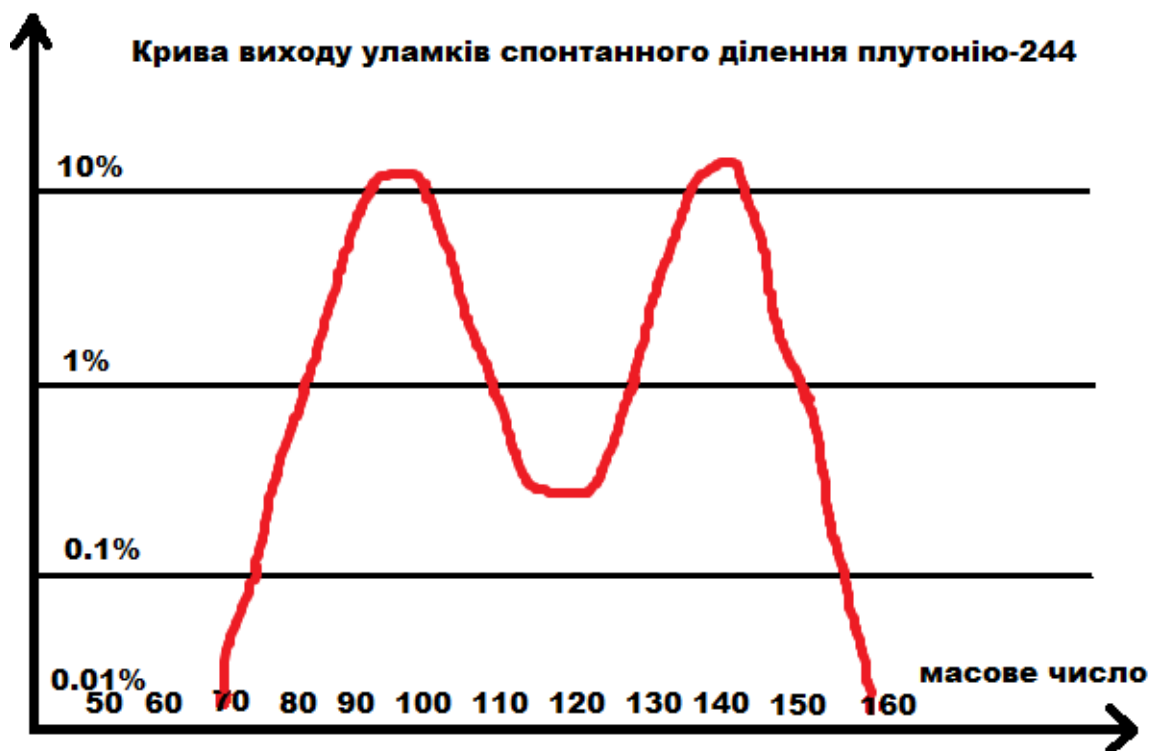

Рис.1. Крива виходу уламків спонтанного поділу плутонію-244.

3) Обґрунтовано необхідність пошуків цих ізотопних слідів шляхом проведення ізотопного аналізу за допомогою мас-спектрометрії [5, 7, 9], які, якщо теорія підтвердиться, будуть у вигляді аномалій ізотопного складу елементів з центру Періодичної таблиці.

4) Зроблено теоретичні розрахунки та розглянуто теоретичні аспекти пошуків плутонію та НВЕ у природі. Для досягнення цієї мети треба вивчати рідкоземельні та торієві мінерали протерозойського чи архейського віку, оскільки чим старше мінерал або порода – тим вірогідніше там знайти сліди

примордіального плутонію. Це означає, що більшість примордіальних нуклідів варто шукати на гранітних щитах, оскільки вони є найдавнішими породами Землі [14, 15, 21]. Автор даної статті планує зробити мас-спектрометричні практичні дослідження і далі розвивати цю тему.

Список літератури

1. Burbidge, E. M.; Burbidge, G. R.; Fowler, W. A.; Hoyle, F. (1957). "Synthesis of the Elements in Stars". Reviews of Modern Physics. 29 (4): 547–650. doi:10.1103/RevModPhys.29.547
2. Cherdyntsev, V. V.; "The Primordial Transuranium Isotope in Nature". (1963) Cherdyntsev, V. V.; Mikhailov, V. F. *Geokhimiya*,
3. Curtis, David; "Nature's uncommon elements: plutonium and technetium". (1999). Curtis, David; Fabryka-Martin, June; Paul, Dixon; Cramer, Jan *Geochimica et Cosmochimica Acta*.
4. Hoffman D. C.: "Detection of Plutonium-244 in Nature" (1971), D. C. Hoffman, F. O. Lawrence, J. L. Mewherter, F. M. Rourke: in: Nature -234, 132–134;
5. Dickin, A.P. (2015). Radiogenic Isotope Geology. Dickin, A.P. Cambridge University Press.
6. Gauthier-Lafaye, F.; "Natural fission reactors in the Franceville Basin, Gabon: a review of the conditions and results of a "critical event" in a geologic system". (1996) Gauthier-Lafaye, F.; Holliger, P.; Blanc, P.-L. *Geochimica et Cosmochimica Acta*.
7. Hinton, R.W. (1979). High resolution ion microprobe measurement of lead isotopes: variations within single zircons from Lac Seul, Northwestern Ontario. *Earth Planet. Sci. lett.* 45, 309-325
8. Lachner, J.; (2012)"Attempt to detect primordial ^{244}Pu on Earth". . Lachner James, *Physical Review C*.
9. Maly, J.; SEARCH FOR SUPERHEAVY ELEMENTS AMONG FOSSIL FISSION TRACKS IN ZIRCON, (1980), J. Maly and D. R. Walz, Stanford University, Stanford, California.
10. Marinov, A.; "Evidence for a long-lived superheavy nucleus with atomic mass number $A=292$ and atomic number $Z\sim 122$ in natural Th" (2008) Marinov, A.;

- Rodushkin, I.; Kolb, D.; Pape, A.; Kashiv, Y.; Brandt, R.; Gentry, R. V.; Miller, H. W. International Journal of Modern Physics, p.56-60
11. Meshik, A. P.; et al. "Record of Cycling Operation of the Natural Nuclear Reactor in the Oklo/Okelobondo Area in Gabon". (2004). Meshik, A. P.; Physical Review Letters.
 12. Tissot, François L. H.; Dauphas, Nicolas; Grossmann, Lawrence (4 March 2016). "Origin of uranium isotope variations in early solar nebula condensates" Science Advances. 2 (3): [doi:10.1126/sciadv.1501400](https://doi.org/10.1126/sciadv.1501400)
 13. Аксёнова М., Энциклопедии М. Аксёнова, Геология, 2002, 4 том издательство Аванта, г. Москва.
 14. Долженков О.О. «Монацитовмісні породи Півдня України та перспективи їх практичного використання», дипломна робота на здобуття наукового ступеня бакалавру, Долженков О.О, бібліотека ГГФ ОНУ ім.Мечникова, 2019.
 15. Матковський О, Павлишин В., Сливко Є. Основи мінералогії України. Підручник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 856 с. ISBN 978-966-613-694-0
 16. Нікітін А.О. "Новый трансурани найден в природе", 1970. журнал Наука и Жизнь, выпуск 2.
 17. Періодична система хімічних елементів Д.І.Менделєєва
 18. Таблиця кларків хімічних елементів (ГЕОХІ РАН)
 19. Таблиця нуклідів, Los-Alamos Nuclear Research Laboratory
 20. Чиприани Н. Сокровища Земли, 2001, Chippriani N., 1996, перевод с итальянского, БММ АО, г. Москва. 168 с.
 21. Шварц Г.А., «Геологічний звіт з геолого-розвідної експедиції до Вознесенського району Миколаївської області», Шварц Г.А., - 1997, - документ з архіву ДП «Причорноморгеологія», м. Одеса.
 22. Шкловский И. С. Звезды: их рождение, жизнь и смерть. Шкловский И. С — М.: «Наука», 1975. — 367 с.

АРХИТЕКТУРА

МОБІЛЬНА АРХИТЕКТУРА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Грицак Катерина Юріївна

студентка магістратури

Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури

Панченко Оксана Олександрівна

доцент кафедри ДАС архітектурного факультету

Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури

м. Київ, Україна

Вступ. По різному трактують поняття «мобільності»: в одному випадку - це пересувний будинок на колесах, в іншому це збірно-розбірна конструкція, в третіх це залізобетонний будинок з малою площею забудови. У 50-60 р.р. XX століття з'явилися перші прояви мобільної архітектури в світі. Дана концепція зводилася до того, що виконувало функцію пересувного житла, для тимчасового проживання на одному місці, але поступово це переросло в більш індивідуальний характер.

Мета роботи. У сучасному повсякденному житті ми все частіше використовуємо термін «мобільність». З розвитком нових технологій і потреб людини прийшов час по новому поглянути на звичну для нас архітектуру.

Матеріали та методи. На сьогоднішній день вже існує безліч проєктів мобільних будинків. Особливий інтерес ця область викликає у молодих архітекторів. Найбільш незвичайними проєктами є будинки голландського архітектора Кааса Остеруйса, «переносні» будинки, будинки-«ембріони», що розвиваються із заданого центру. Більшість з цих проєктів поки залишаються концепцією, але деякі почали реалізовуватися в склі, сталі, бетоні та інших матеріалах. Можна відзначити токійський будинок Origami House від архітектора Yasuhiro Yamashita's. Цей будинок демонструє відмінні лінії і форми, які є фантастичним

рішенням для густо населених міст. Для багатьох архітекторів на сьогоднішній день головним пріоритетом є економічність і екологічність, тому зараз все більше створюються проекти, що дозволяють людині жити в гармонії з природою, незавдаючи їй шкоди. І незважаючи на сучасні технології та інноваційні будівельні матеріали, все більше людей повертаються до природи, до гармонії з нею.

Результати та обговорення. Легкі будинки, пересувні або у вигляді готельних номерів не потребують значних матеріальних затрат, а також часу на проведення монтажних робіт, тому вони економічно вигідні. Характерним для мобільної архітектури є «внутрішня мобільність». Мається на увазі пристосування об'єкта до нових умов: соціальний або економічний статус, зміна складу сім'ї, зміна поколінь, або просто зміна житла «під настрій», без зміни загальних об'ємно-конструктивних параметрів, шляхом трансформації внутрішнього простору об'єкта, його інтер'єру. І саме ці параметри характеризують мобільну архітектуру. Яскравим представником розвитку мобільного архітектури є Японія. Одними з тих, що привертають увагу, є архітектори Ацуши і Маюмі Кавамото з архітектурного бюро «mA-style». Їхній приклад мобільної архітектури називається «Riverbank House», має форму рівнобедреного трикутника і стоїть на крихтній ділянці поблизу річки. Зазвичай мобільний будинок економічний, легкий в монтажі, практичний, займає невелику площу. Ці будинки 523 повністю функціональні, де все має своє призначення. Вони мають своє джерело електроенергії (сонячні батареї), деякі збирають дощову воду, але в основному обов'язкове підключення до каналізації і водопостачання.

Висновки. Мобільні будинки можна запроектувати та звести будь-де. Наприклад їх можна використовувати, як готельні окремі номери, які розташовують на деревах та навіть на воді. Люди які постійно хочуть змінювати своє навколишнє середовище або подорожувати, використовують мобільну архітектуру на колесах (це трейлери, автобуси та ін. об'єкти які спеціально запроектовані для комфортного проживання). Мобільна архітектура – це яскравий приклад сучасного житла.

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Давлетшина Каміла Альфрідівна

Студент

Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність роботи. XX століття характеризувалось демографічним вибухом, в результаті якого темпи урбанізації стрімко зросли. Приріст міського населення супроводжувався великим приростом міських територій та ущільненням забудови. Виник дефіцит землі під житлову забудову у великих містах, що призвело до пошуку та раціонального використання міських територіальних резервів.

В даний час умови будівництва в великих містах такі, що найбільш інтенсивно будівельні роботи ведуться в центральній частині населених пунктів. Це пов'язано, з одного боку, з привабливістю для інвесторів розміщення об'єктів в районах з уже розвиненою інженерною інфраструктурою і найбільшою концентрацією населення, а з іншого боку, з історичною психологією престижності об'єктів нерухомості в центральних районах міст.

Основною специфікою проектування житла в тісних умовах є дефіцит площі та обмеженість ділянки проектування. Труднощі виникають при проектуванні зон спільного використання, зокрема рекреаційні та господарські території, автостоянки та озеленення території. Чинні проектні норми України не дають відповіді на ці питання, оскільки орієнтовані на проектування у не щільній забудові.

У сучасній ситуації формування характеристик житлового середовища ґрунтується на економічних потребах забудовника, які впливають на соціальну анонімність, безлюдність, уніфіковані житлові будинки, що ігнорують соціально-психологічні, психофізіологічні, візуальні і поведінкові потреби

мешканців. Отже, доцільним і актуальним є виведення на перший план якостей житла в щільній забудові, заснованих на потребах його споживачів.

В даний час умови будівництва в великих містах такі, що найбільш інтенсивно будівельні роботи ведуться в центральній частині населених пунктів. Це пов'язано, з одного боку, з привабливістю для інвесторів розміщення об'єктів в районах з уже розвиненою інженерною інфраструктурою і найбільшою концентрацією населення, а з іншого боку, з історичною психологією престижності об'єктів нерухомості в центральних районах міст. У сучасній ситуації формування характеристик житлового середовища ґрунтується на економічних потребах забудовника, які впливають на соціальну анонімність, безлюдність, уніфіковані житлові будинки, що ігнорують соціально-психологічні, психофізіологічні, візуальні і поведінкові потреби мешканців. Отже, доцільним і актуальним є виведення на перший план якостей житла в щільній забудові, заснованих на потребах його споживачів.

Мета роботи. Виявити особливості функціонально-планувальної організації житлових комплексів в умовах ущільненої забудови; розробити архітектурно-планувальні принципи проектування житлових комплексів в умовах ущільненої забудови для покращення якості проживання людини.

Концепції формування та теоретичні передумови дослідження житлових комплексів

Пропонована модель нового житла в історично сформованій забудові середмістя передбачає:

- інтенсивне використання територій будівництва
- обмежені розміри ділянок зумовлюють значний відсоток площі забудови та невеликі прибудинкові території, а подеколи і повну їх відсутність. У таких обставинах потрібне максимально ефективне використання наявних просторів – влаштування багатофункціональних зон, використання підземних просторів та, за наявності, верхніх рівнів існуючих споруд;
- компенсаційні заходи відсутності ряду елементів житлового середовища

- інтеграцію деяких прибудинкових функцій у об'єм будинку, компенсація частини елементів приватними просторами у окремих квартирах;
- вибір об'ємно-планувальної структури будинку та типів житлових одиниць на основі аналізу ділянки забудови та містобудівної ситуації, у якій вона розташована,
- вибір планувальної структури будинку та квартир повинен орієнтуватись на потенційного споживача, орієнтація на якого відбувається в результаті аналізу сучасної ситуації, у якій розташована ділянка (вигідність розташування у структурі міста, наявність озеленення, рекреаційних територій, функціональних елементів забудови – торгових, навчальних, громадських), та можливостей облаштування необхідних елементів житлового простору на ділянці (рекреаційні, господарські, санітарні елементи).

Сучасні архітектори, містобудівельники, соціологи обґрунтовують ущільнення міської забудови низкою причин. Так, демографи пов'язують цю проблему з перенаселенням планети, різким збільшенням темпів приросту населення. Соціологи свідчать, що квартири та офіси на верхніх поверхах особливо популярні серед молодих бізнесменів, акторів, архітекторів, дизайнерів та інших представників ділової і творчої молоді з активним способом життя. Значення історичної забудови в старих містах складно переоцінити. Вона є візиткою міста, ілюструє його історію і розвиток, зберігає дух міста та його генетичний код. У дуже цінній центральній, часто історичній забудові кількість ділянок є обмежена, і вартість кожної дуже висока.

Фактори, що впливають на формування житлових комплексів у тісній забудові

Природно-кліматичні чинники враховують особливості клімату місцевості, впливають на архітектуру житла, його функціональну і просторову організацію, вибір конструкцій, матеріалів. Ландшафтні фактори враховують характер природного середовища (тип і структура ландшафту, особливості рельєфу, характер існуючої деревночагарникової рослинності, наявність водних поверхонь (річка, озеро)). Демографічні та національно-побутові чинники

враховують цілу низку ознак: чисельність і темпи зростання населення, його статевовіковий склад, число, розмір і структура сімей. Естетичні фактори. Предметне втілення естетичних ідеалів і традицій в архітектурі житла здійснюється в ході його формоутворення на всіх рівнях: забудова – будинок – велика пластика будинку – деталь – квартира. Інженерно-технічні фактори: площа інженерних, комунікаційних і конструктивних елементів, системи і методи зведення будівель; інженерне обладнання; будівельні матеріали. Техніко-економічні чинники формують огорожувальний простір будинку – матеріально-конструктивну оболонку будівлі; відображають технічні та економічні можливості забудовника.

Методи дослідження функціонально-планувальної організації житлових комплексів

В сучасних умовах розвитку міст України ураховуючи існуючі містобудівні проблеми міст, виникає потреба перегляду основної концепції їх планувального розвитку з питань більш раціонального урахування природних умов міст і можливості більш ефективного використання їх простору. Метод кількісного і якісного аналізу з попереднім визначенням основних груп об'єктів застосовано головним чином при розгляді питань першого розділу – сучасний стан дослідження і теоретичних розробок, а також виявлення особливостей їх формування і розвитку. Цей же метод застосовано і при розгляді чинної Законодавчо-нормативної бази України в галузі архітектури і містобудування.

Методи кількісного, якісного, і порівняльного аналізу застосовані при розробленні другого розділу роботи – виявленні основних чинників, що визначають архітектурно-планувальну організацію а також основні функції цих споруд. Методи кількісного аналізу, синтезу і гіпотетичного моделювання застосовані при організації у відповідності до функціонально-планувальної організації та обслуговуючої функції цих споруд, що дало змогу вирішити питання складу і змісту установ і підприємств обслуговування, їх розміщення з урахуванням необхідності їх безпосереднього взаємозв'язку з транспортно-пішохідною функцією, а також визначення особливостей розміщення житла.

Методи аналізу, синтезу, гіпотетичного моделювання, а також якісної оцінки архітектурно-просторових і естетичних вирішень при дослідженні і розробленні засобів архітектурнопросторового вирішення – навколишнього середовища та його впливу на споруди в залежності від їх функціонально-планувальної організації та конструктивної схеми, а також формування архітектурно-естетичного образу споруд.

Принципи проектування житлових комплексів в умовах ущільненої забудови

Принцип ергономічності передбачає формування житлового середовища, відповідного параметрам поняття функціонального, екологічного та психологічного комфорту. Принцип природної інтеграції спрямований на досягнення екологічної стійкості будинку за допомогою здійснення таких природоохоронних заходів, як виявлення унікальних елементів ландшафту, визначення територій для розміщення будинку шляхом дослідження їх природних особливостей, зниження ступеня видозміни ландшафтів архітектурними засобами та ін. Принцип структурного формоутворення дозволяє поліпшити здійснення основних процесів життєдіяльності людей у будинку. Принцип екологічної комфортності дозволяє за допомогою використання архітектурно-планувальних засобів забезпечити екологічну рівновагу між природою та архітектурою. Принцип естетичної унікальності спрямований на подолання суперечностей між методами будівництва, що використовуються і візуальним художнім сприйняттям об'єму житлового будинку. Принцип функціональної інтенсифікації заснований на теорії інтегрованого урбанізму, який передбачає суміщення в житловому будинку зон різного функціонального призначення. Принцип типологічного розмаїття передбачає інтеграцію в єдиному будинку різних типів житлових одиниць, що відповідають різним соціальним групам, потребам населення і чисельним складам сім'ї та сприяє підвищенню архітектурно-типологічного різноманіття забудови.

Висновки. Визначено основні фактори, що впливають на формування житлових комплексів у тісній забудові (ландшафтні фактори, містобудівні фактори, природно-кліматичні фактори, еколого-гігієнічні фактори, демографічні та національно-побутові фактори, соціально-психологічні фактори, естетичні, інженерно-технічні, техніко-економічні фактори та ін.)

Визначено принципи проектування житлових комплексів в умовах ущільненої забудови (принцип ергономіки, принцип природної інтеграції, принцип структурного формоутворення, принцип екологічної комфортності, принцип естетичної унікальності, принцип функціональної інтенсифікації, принцип типологічного розмаїття та принцип адаптивності)

Станом на сьогодні характерною рисою сучасної архітектурно-містобудівної діяльності є формування багатофункціональних житлово-громадських комплексів, створення нових типів закладів обслуговування, реконструкція та модернізація житлових кварталів, впровадження нових будівельних технологій у спорудженні багатоквартирних будинків. Усе це зумовлює ущільнення існуючої забудови, зокрема як підвищення поверховості житлових та громадських будівель і забудови вільних ділянок, прилеглих до існуючих споруд.

Сучасні будівельні технології виробництва робіт нульового циклу, що іменуються сьогодні в широкому колі фахівців як геотехнології дозволяють вирішувати будь-які інженерні завдання будівництва і реконструкції. Перехід від типового будівництва на вільній території до реконструкції і нового будівництва в складних умовах щільної міської забудови — це актуальне завдання всіх учасників сучасного будівельного комплексу. Тому на сьогодні архітектора має як належні теоретичні засади, так і відповідне інженерне спорядження, для того щоб відповідати усім вимогам сучасного світу та потребам людини.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРИЙОМИ КОМПЛЕКСНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ КВАРТАЛІВ ЗАСТАРІЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ (БАГАТОКВАРТИРНА ЗАБУДОВА 1950-60Х РОКІВ)

Ковальчук Вікторія Сергіївна,
студентка магістратури
Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Вступ. Людина, змінюючись протягом усього свого життя якісно – фізично, психологічно, набуваючи власного досвіду і знань та взаємодіючи із соціумом, змінює ставлення до простору перебування – ближчого, внутрішнього (житла) та довколишнього, зовнішнього (середовища). Рухомі протягом її життєдіяльності, якісні характеристики самої людини, співвіднесені з навколишнім простором, проявляються комплексом специфічних, обумовлених цією рухомістю вимог до цього простору – його структури параметрів. Динаміка потреб людини вступає в суперечність з міцною, довговічною конструкцією його житла і тим проковує необхідність його видозмінення, реконструкції.

Фонди типового житла, особливістю яких є масовість, стандартна структура житлового будинку та мінімізація квартир за площею, потребують найбільшої уваги фахівців через їх значні обсяги, планувальну та конструктивну обмеженість і специфічні риси контингенту людей, що мешкають у районах масової типової забудови (застарілий житловий фонд).

В Україні наявна велика кількість об'єктів застарілого житлового фонду – забудова до п'яти поверхів, крім садибної забудови, які за технічними станом не відповідають сучасним нормативним вимогам щодо безпечного і комфортного проживання, граничний строк експлуатації яких збіг або знос основних конструкційних елементів яких становить не менше 60 %.

Згідно Статистичного збірника (2018р.) Державної служби статистики України на 1 січня 2018 року в м. Києві:

- ветхого житлового фонду – 30 665 м²;
- аварійного житлового фонду - 12 097 м².

В ці площі входить забудова житлових будинків перших масових серій 1950-60-хх рр., що поступово перетворились у закутні райони-почивальні. Невиразний проектний штамп із часом утратив свіжість новобудови, поступово обростаючи самобудовою на фасадах (відповідно до тяжких силових навантажень населення збільшити площу своїх квартир), він (цей штамп) перетворив забудову 50-60-хх років на барачну.

Продовження експлуатації таких будинків несе в собі не тільки неестетичне, некомфортне існування мешканців таких об'єктів, а й пряму загрозу для їх життя.

Ціль роботи. Формування, за рахунок реконструкції або нового будівництва, комфортабельного кварталу для життя, разом з паралельним підвищенням щільності населення кварталу:

- Вивчення об'ємно-планувальної організації будівель 50-60-хх років (вивчення можливості модернізації, раціоналізації використання простору будинків);

- Вивчення методів та видів реконструкції ;
- Вивчення технічного стану окремих будівель 50-60-хх років;
- Пошук більш ефективних шляхів експлуатації застарілого житлового фонду (визначення напрямів реконструкції або перебудови);
- розробка заходів, щодо комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду;
- оздоровлення життєвого середовища - поліпшення умов проживання, шляхом реконструкції розташованих в межах кварталу (мікрорайону) застарілого житлового фонду - багатоквартирних будинків 1950-60-хх рр, об'єктів інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури, а також нового будівництва, створення безбар'єрного середовища.

Матеріали та методи. Основні містобудівні матеріали, що регламентують принципи та методи здійснення комплексної реконструкції

застарілого житлового фонду : ДБН Б.2.2-12:2019 "Планування і забудова територій", ДБН В.2.2-15:2019 "Житлові будинки. Основні положення.", ЗУ "Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду" та супутні, уточнюючі, містобудівні нормативи описані в основних матеріалах.

Наразі нормативно-правовим актом, який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади проведення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) із заміною застарілого житлового та нежитлового фондів є Закон №525-V «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду». У зазначеному Законі, зокрема, відображено механізм компенсації власникам жилих (нежилих) приміщень, земельних ділянок та іншого майна, відчуженого під час комплексної реконструкції кварталів застарілого житлового фонду; Першочергово Закон №525-V спрямований на врегулювання питання, пов'язаного із порядком надання нового житла, фізичним особам, які мешкають в будинках призначених до зносу, зокрема, аварійних.

Однак, застосування положень цього Закону на практиці виявилось неможливим, а поодинокі будівництво будинків та споруд не забезпечує комплексного вирішення порушеного питання. В Україні практично відсутній досвід реалізації проектів оновлення кварталів застарілого житлового фонду.

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду».

Вказаним проектом запропоновано викласти Закон України від 22 грудня 2006 року №525-V в новій редакції. Наразі проект Закону пройшов громадські слухання: при цьому пропозицій та зауважень до проекту Закону не надходило, остання редакція відбудеться 01.01.2020, через те, що набрав чинності 17.10.2019 ЗУ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

стимулювання інвестиційної діяльності в Україні (документи мають між собою правові зв'язки).

Одними із головних недоліків, що не дають ефективно реалізувати положення цього Закону на практиці, є нечіткість процедури доведення до відома мешканців кварталу всіх прийнятих рішень, пов'язаних із реконструкцією кварталу; відсутність фінансування програм реконструкції з державного та місцевого бюджетів; незацікавленість інвесторів у спрямуванні коштів на реконструкцію кварталу.

Також важливий фактор, що присутній в нашій країні - соціальна напруженість пов'язана з питанням інвестування в нерухомість, будівництвом соціального житла та підтримки держави в цих питаннях. Можливо висловити думку так : "громадяни, які мають квартири не погодяться на реконструкцію кварталу, доки не побачать реальні квадратні метри, в які їх зможуть відселити, з негіршими умовами життя ніж вони мають зараз". Цю проблему має вирішити незалежне маневрене житло - будується на вільній від забудови ділянці, перший етап відселення.

Надалі буде розроблена Міська комплексна цільова програма реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду в м. Києві на 2019-2024 роки, що пов'язано з розробленою Програмою оновлення/створення містобудівної документації в м. Києві.

Основні методи реконструкції:

- Методи підбудови і пересуву будинків (доцільний для унікальних історичних об'єктів);
- Метод надбудови на 1-2 поверхи (з використанням несучої здатності конструкцій);
- Метод надбудови на декілька поверхів на металевих або залізобетонних опорах («метод фламінго»);
- Метод прибудови окремих приміщень, еркерів, лоджій на поперечних несучих стінах, що спираються на фундаменти, за межами існуючого будинку;

- Метод розширення квартир першого поверху, шляхом прибудови окремих функціональних зон на прибудинкових територіях;
- Метод прибудови блоків квартир або блоків квартир;
- Метод прибудови житловими будинками мало-, середньо-, і багатопверховими вздовж, упоперек фасаду і в торці будинку або групи будинків.
- Метод включення окремих будинків нового будівництва в існуючий контекст забудови.

Результати та обмірковування. Ділянки першої типової забудови на Генеральному плані м. Києва, як і в інших містах України, складають значну частину міських територій, на ній розташовано приблизно 2 тис. будинків, які містять понад 6,5 млн м² загальної площі квартир. Враховуючи те, що реконструкція будинків і територій в середньому становить 53—77% вартості нового будівництва, і соціальний аспект проблеми - дефіцит коштів у населення, велику кількість безробітних і пенсіонерів у цих районах, можна стверджувати, що завдання їх перебудови надзвичайно важливе й своєчасне. Протягом 1997 р. в Держкомархітектури України була підготовлена Державна програма з реконструкції житлових будинків перших масових серій. Головна мета складання Програми - дати пропозиції щодо вирішення основної проблеми: поліпшити житлові умови незаможного населення, яке мешкає у цих районах на базі комплексної реконструкції середовища, житлових будинків, квартир, та інженерного обладнання.

Реконструкція дво- та п'ятиповерхової забудови порівняно з новим будівництвом споруд підвищеної поверховості гіпертрофованого масштабу може утворювати більш гуманізоване середовище, за рахунок невеликих параметрів висоти будинків і дворових просторів, завдяки використанню інших типів конструкцій і матеріалів, варіантів рішень дахів, різних типів літніх приміщень, декору та інших засобів, що забезпечують можливість індивідуалізації середовища під час творчої переробки кварталу.

Висновки. Проект комплексної реконструкції застарілого житлового фонду має відбуватись на базі чітких містобудівних норм, мати чітку організацію (етапи проектування) та спиратися на принципи контекстуалізму.

Використання принципів контекстуалізму - зміщення акцентів проектування з архітектурного об'єкта на формування міської тканини. А саме: використання принципів адхокізму - врахування реальних умов конкретного місця; та партиципації (- співпраці архітектора та споживача), альтернативне проектування - розроблення альтернативного проекту розвитку кварталу і “виставлення” його на відкрите обговорення громадськості.

Основні ідеї і методи контекстуального проектування досягаються за рахунок:

- проектування ліпшого середовища для життя мешканцям кварталів;
- проведення комплексної реконструкції та забудови територій кварталів відповідно до містобудівної документації, проектів забудови території;
- збереження благоустрою та озеленення (на території ростуть багатолітні дерева) прилеглих прибудинкових територій, а в разі необхідності - його додаткового проектування;
- гарантії та забезпечення захисту майнових прав громадян на жилі та нежилі приміщення, які реконструюються, або зносяться з подальшим будівництвом ;
- раціонального використання територій кварталів (мікрорайонів) відповідно до встановлених норм і правил;
- забезпечення гарантій речових прав на нерухоме майно під час комплексної реконструкції кварталів застарілого житлового фонду;
- забезпечення дотримання вимог щодо створення для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення умов для їх безбар'єрного доступу до всіх реконструйованих або заново збудованих, включаючи маневрені жилі будинки, об'єктів жилого та громадського призначення і територій кварталів.

Враховуючі опрацьовані матеріали з концепцій реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду, проектування має відбуватись за такими етапами :

- 1-й етап – проведення аналізу реально існуючої ситуації;
- 2-й етап – співставлення вихідних даних з моделлю, яку необхідно отримати після реконструкції житлової забудови;
- 3-й етап – проведення кореляції балансу територій до та після (прогнозованих даних) реконструкції житлового фонду;
- 4-й етап – встановлення почерговості проведення робіт з реконструкції.

АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Панченко Оксана Олександрівна

Доцент

Борисова Анна Олександрівна

Студент

Київський національний університет будівництва та архітектури
м. Київ, Україна

Вступ. Основною тенденцією в нерухомості в усьому світі, яка впливає на подальший розвиток і українського ринку, є поступове зміщення протитяги у бік зведення великих об'єктів змішаного типу. Сучасний ритм життя, недосконалість транспортної системи і багато інших нюансів життя міст-мільйонників змушують шукати нові концепції нерухомості. У зв'язку з цим, в даний час зростає попит на універсальні багатофункціональні комплекси, що поєднують в собі різні функції: житлові, торгові, офісні та інші приміщення. Крім цього, зростають вимоги до проєктів щодо їх екологічності та урбаністики.

Багатофункціональний житловий комплекс - це ансамбль будівель, в якому крім звичайних житлових квартир є в наявності площі, призначені для здійснення не житлової діяльності, тобто нежитлові приміщення. Однак, відповідно до міжнародної класифікації, звичайний багатоквартирний будинок з розташованими на першому поверсі торговими площами не може претендувати на горде звання багатофункціонального комплексу.

Багатофункціональний житловий комплекс - це більш глобальне явище і в західних країнах багатофункціональними комплексами прийнято називати тільки ті об'єкти нерухомості, які включають в себе приміщення торгового, розважального, офісного, адміністративного та житлового призначення. Тобто, на думку експертів ринку, на звання багатофункціонального житлового комплексу можуть претендувати тільки ті об'єкти, де є всі перераховані вище

види нерухомості, БФК насправді повинен являти собою невелике «місто в місті», жителі якого можуть і працювати і розважатися, не залишаючи територію комплексу.

У нашій країні поки тільки поодинокі житлові комплекси можуть носити назву дійсно багатофункціональних, що пропонують своїм мешканцям не тільки житлові квартири, а й розвинену інфраструктуру. Зазвичай подібні комплекси спеціалізуються на двох напрямках, так великий розвиток отримали торгово-житлові комплекси, торгово-розважальні, офісно-ділові ансамблі. Куди рідше зустрічаються поєднання житлового та офісного напрямку.

Мета роботи. Аналіз умов та факторів, що призвели до появи та становлення багатофункціональних житлових комплексів. Визначення особливості проектування, підходу до вирішення проблем, пов'язаних із створенням такого типу житла. Для отримання результатів дослідження його можна розподілити на наступні задачі: проаналізувати історію виникнення нового типу житла, фактори що зумовили поєднання громадських та житлової функцій в одному комплексі; вивчити досвід зарубіжних країн у створенні об'ємно-планувальних рішень, визначити плюси та мінуси різних підходів; визначити тенденції, які впливають на формування житлового середовища, та їх міру впливу на підхід до проектування; проаналізувати типологію багатофункціональних житлових комплексів, чим вона зумовлена, які методи та підходи в проектуванні застосовуються для різних типів житла.

Матеріали та методи. У 1926 році провідні теоретики Об'єднання сучасних архітекторів (ОСА) оголосили «Товариський конкурс на попередній проект житла для робітників». Звіт про конкурс, опублікований у третьому випуску журналу «Сучасна архітектура» (СА), закликав до розробки нових типологій житла.

Вісім пропозицій були представлені членами ОСА: Мойсей Гінзбург, Григорій Вегман, В'ячеслав Володимиров, Андрій Оль, Ніна Воротинцева та Раїса Поляк, Олександр Нікольський, Олександр Пастернак та Іван Соболев.

Незважаючи на те, що всі учасники групували різні громадські зони по-різному, можна спостерігати три основні стратегії кластеризації цих просторів. У той час як пропозиції Володимирова та Пастернака розміщували комунальні споруди на нижньому поверсі житлового будинку, Гінзбург та Вегман розділили їх, додавши кімнати для їдалень, дозвілля, освіти та послуг на верхньому поверсі, а місця, присвячені дітям, розташовувались на нижньому поверсі. Таке розташування на першому поверсі для ясел та дитячих садків означало, що передпокої більше не займають місця, тому що діти можуть бути скинуті та забрані батьками безпосередньо по дорозі на роботу та з роботи. Нарешті, Оль, Соболев, Воротинцева та Поляк запропонували окремі будівлі для комунального користування. Гінзбург, Вегман та Соболев також додали підняті переходи для з'єднання комунальних крил та житлових кварталів. Це дозволило отримати доступ до всіх сфер, не виходячи з будівлі. Ззовні ці підняті мости змусили дому-комуни постати замкнутим, автономним контуром, що нагадує попередню пропозицію Костянтина Мельникова.

У 20-ті роки активно розвивалася концепція будинку з колективним обслуговуванням (використанням допоміжних площ - кухонь, ванних, пралень та ін.). Принциповими характеристиками будинків такого типу з'явилися: виділення з квартири функцій харчування, виховання дітей, прання - тобто, це виражалось в усупільненні побуту. При цьому вважалося, що колективне обслуговування значно здешевлює житло.

У 1950-х рр. нові проєктовані міста, нові райони міст створювалися на основі мікрорайонної системи і розглядалися як діловий центр і спальні периферійні житлові райони, де квартира віддалялася від насиченого громадським життям міського центру, масове житло при цьому було житловим комплексом. Житло створюється вже не для контролю над людьми, а для зручності проживання, але так само, як і в попередній період, призначається для робітничого класу (у цей період розглядалося поняття рівня доходів населення).

У 1960-х рр. зародилася ідея багатоповерхових житлових комплексів як альтернативний принцип організації гуманної міської житлової забудови, що відбиває вимоги збільшення її щільності, інтеграції життя, укрупнення і багатопрофільності ділових центрів та обслуговування.

При проектуванні житлового комплексу необхідне формування розвинутої системи озеленення, що включає всі елементи ділянок громадських установ, житлових будинків, спорту, пішохідних алей, пов'язаних між собою в єдину систему, що сприяє поліпшенню мікроклімату.

У 1970-1980-і роки житлове будівництво здійснювалося переважно у вигляді великих житлових комплексів, що включають не тільки житлові будинки, але також споруди культурно-побутового обслуговування населення (дитячі установи, магазини, спортивні споруди та ін.).

У 1990-і рр. в Україні здійснюються перші проекти багатоповерхових житлових комплексів як місто в місті, висотні житлові комплекси з розвинутою соціально-побутовою структурою, що відповідають всім вимогам сучасної людини. У цей період створюються житлові комплекси, доступні виключно людям з високим рівнем доходів.

21 ст. Можна відзначити, що на даному етапі вітчизняна та зарубіжна практика проектування і будівництва схожі. Так, формування великих житлових утворень вимагає комплексного підходу, при якому враховуються різноманітні фактори: соціальні, економічні, функціональні та інші.

На сучасному етапі проектування і будівництва можна виділити три види житлових комплексів по їх соціальному статусу: елітні, клубні, комерційні. У структурі елітних багатоповерхових житлових комплексів практично відсутні місця для спільного перебування мешканців, але при цьому значно розвинений блок обслуговування, яке доступне тільки мешканцям даного комплексу. Внутрішня інфраструктура комплексу клубного типу специфічна. У ньому є зал прийомів, більярдна, сауна, тренажерний зал. При цьому передбачається, що жителі мають власних перукарів, масажистів, лікарів, які приїжджають за викликом. Блок установ обслуговування доступний мешканцям і гостям

комплексу. У комерційних багатоповерхових житлових комплексах обслуговування доступно не тільки мешканцям даного комплексу. У структурі комплексів такого типу розвинена ділова складова обслуговування.

Значний вплив на формування житла створюють природно-кліматичні особливості. Вони залежать від інженерно-геологічної характеристики місцевості, її ландшафту і кліматичних характеристик (температура і вологість повітря, природне освітлення, вітер, опади, інсоляція). Рельєф місцевості бере активну участь у формоутворенні житлових будинків та у виборі прийомів забудови.

Фактором, що впливає на проектування житла є демографічна ситуація в країні. Найбільш суттєві ознаки якої є чисельність і темпи зростання населення, його статевіковий склад, число, розмір і структура сімей.

До числа факторів, що впливають на проектування житла відноситься також рівень освіти населення, який неухильно підвищується. З підвищенням рівня освіти посилюються потреби в таких типах квартир, у яких можливе створення робочого місця для домашніх занять навчанням, науковим і творчою працею.

Конструктивні системи та методи зведення будівель також відіграють не аби яку роль в будівництві сучасного житла. Об'ємно-планувальна структура житлового будинку безпосереднім чином залежить від вибору конструкцій і методу зведення будівлі. Однак скорочення трудовитрат на будівництві ще не означає обов'язкового зниження вартості будівництва. Наприклад, розвинена і налагоджена технологія монолітного і збірно-монолітного домобудівництва дає вартість загальної площі нижче, ніж у великопанельне будинку.

Задачі дослідження місця майбутнього проектування: вибір тематики дипломного проекту; пошук аналогів за даною тематикою; визначення місця майбутнього проектування; містобудівний аналіз місця проектування.

Ці задачі можливо виконати на етапі науково-дослідної практики. На підготовчому етапі дуже важливо ознайомлення з історичним контекстом, географічними даними, картографічними документами місця майбутнього

проекту. Але основою цього етапу є безпосереднє знайомство з природним середовищем.

Можна виділити 9 принципів проектування багатфункціональних житлових комплексів. Принцип 1: контекстний і сусідський характер. Розгляд місцевого контексту важливий для всіх ділянок, включаючи забудову в історичних районах, тих, що зазнають змін або визначених для змін. Принцип 2: форма будівлі та масштаб. Хороший дизайн досягає масштабу, об'ємності та висоти, відповідних існуючому або бажаному майбутньому характеру вулиці та навколишніх будівель. Принцип 3: щільність. Спроектowana щільність повинна відповідати наявному чи прогнозованому населенню району. Відповідна щільність може підтримуватися наявною або запроектованою інфраструктурою, громадським транспортом, доступом до робочих місць, громадських об'єктів та навколишнього середовища. Принцип 4: стійкість. Хороший дизайн поєднує в собі позитивні екологічні, соціальні та економічні результати та включає використання природної поперечної вентиляції та сонячного світла для комфорту та здоров'я мешканців. Принцип 5: ландшафтний дизайн. Хороший дизайн пізнається там, де ландшафт та будівлі діють як інтегрована і стійка система, в результаті чого розроблюються привабливі проекти з високим комфортом. Принцип 6: комфорт. Високий комфорт поєднує в собі відповідні розміри та форми кімнат, доступ до сонячного світла, природну вентиляцію, зовнішній вигляд, зорову та акустичну конфіденційність, безпеку, внутрішній та відкритий простір, ефективні планування та зони обслуговування та легкість доступу для всіх вікових груп та ступенів мобільності. Принцип 7: безпека. Хороший дизайн передбачає безпеку та охорону в межах ділянки та для загального користування. Він передбачає якісні публічні та приватні простори, які чітко визначені та використовуються за призначенням. Можливості максимально пасивного нагляду за громадськими та комунальними районами сприяють безпеці. Принцип 8: різноманітність житла та соціальна взаємодія. Хороший дизайн досягається поєднанням розмірів квартир, забезпечуючи вибір житла за різною демографією,

побутовими потребами та бюджетами сімей. Принцип 9: естетика. Хороший дизайн використовує різноманітні матеріали, кольори та фактури.

Результати та обговорення. Результатом дослідження є створення проекту багатофункціонального житлового комплексу в м. Виноградів Закарпатської області.

Висновки. Ринок багатофункціональних житлових комплексів в Україні лише починає розвиватись, хоча подібне житло має довгу історію становлення. Поступове підвищення комфорту, ефективності та естетики будівель наближає архітектуру України до світових тенденцій.

Багатофункціональний житловий комплекс, що пропонує квартири на будь-який смак і найширший вибір послуг на місці, являє собою зменшену копію цілого міста і за змістом, і за цілями будівництва. На сучасному етапі проектування і будівництва можна виділити три види житлових комплексів по їх соціальному статусу: елітні, клубні, комерційні.

Особливості формування багатофункціональних житлових комплексів: об'ємно-планувальні рішення ґрунтуються на якості житлового середовища, необхідності доцільної організації внутрішньої структури комплексу, що впливає на клас комфортності; особливості функціональної організації ґрунтуються на раціональній організації установ обслуговування в структурі житлового комплексу; композиційні особливості спираються на різні чинники (рівень комфортності комплексу та ін.), при цьому зовнішній вигляд житлового комплексу є одним з головних елементів.

Основні фактори, що впливають на проектування: архітектурно-планувальні фактори, соціально-демографічні чинники, економічні фактори, інженерно-технічні фактори.

СПЕЦИФІКА ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ПАРКІНГІВ В МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Панченко Оксана Олександрівна,

Доцент

Хацей Арсеній Олександрович,

Студент

Київський національний університет будівництва та архітектури
м. Київ, Україна

Вступ. Прогрес розвитку цивілізації невід’ємний від історії розвитку транспорту. З розвитком держав, будівництвом міст, із розселенням людей на все більш великих територіях, зростанням торгівлі темпи розвитку транспорту постійно збільшувалися. В даний час загальна чисельність легкових автомобілів має тенденцію до значного зростання. Масова автомобілізація породжує величезну кількість взаємопов’язаних між собою проблем: соціальних, економічних, екологічних, санітарно-гігієнічних та ін. Індивідуальний автотранспорт частіше поглинає відкриті простори міста, ускладнюючи контакт людини з природним оточенням. На сьогоднішній момент автомобілі зберігаються в самих невідповідних місцях, на тротуарах, газонах і навіть на дитячих майданчиках. Населення міст все більше відчуває кризовий стан середовища, що включає місця зберігання автомобілів, незручність користування парковками, постійні конфлікти рухомого і нерухомого автотранспорту. Зростає вуличний травматизм. Вплив транспортних засобів, в тому числі їх паркування, часто призводить до дегуманізації міських просторів, дискомфорту і екологічної кризи міського середовища. За ступенем руйнівного впливу на міське середовище транспортні комунікації і їх об’єкти відносяться до числа стабільно агресивних. Тому стосовно до них відчувається максимальна необхідність пошуку ресурсів природи, здатних знизити гостроту існуючих проблем. Нерівномірність просторового розподілу транспортних

функцій створює зони екологічної напруженості поблизу міських вокзалів, уздовж автомобільних магістралей безперервного руху особливо з торговими комплексами. Кожна з перерахованих зон з точки зору характеру впливу на міське середовище має свою специфіку, але всі вони можуть знайти інші якості в разі раціонального застосування природних елементів і вдосконалення транспортної та пішохідної інфраструктури найбільшого міста.

Ціль роботи. Робота має декілька цілей:

- Розглянути феномен паркінгів в міському середовищі, їх економічність та популярність.
- Проаналізувати існуючі паркінги в міському середовищі, їх конструктивні схеми.
- Створити комплексну систему існуючих паркінгів в міському середовищі.
- Розглянути конструктивні схеми виконання різних типів паркінгу: наземна, підземна, багаторівнева.
- Проаналізувати вартість такого будівництва, терміни будівництва та знайти найбільш економічний варіант.
- Розглянути різні планувальні схеми та вибрати найвигіднішу та найзручнішу.

Матеріали и методи. Методи, використані в роботі:

- Аналіз європейських досліджень, попиту на будівництво, нормативні документації та існуючі проекти.
- Статистичний аналіз щодо кількості потенційних користувачів системи.
- Системний підхід до аналізу районів в яких необхідне будівництво, відстані від центру міста та зручності розташування.

Результати і обговорення. Міське середовище поетапно формувалося в процесі розвитку цивілізації. Передумови формування міського середовища з'явилися ще в період первісно-суспільного ладу на базі древніх поселень, які в подальшому удосконалю-валися і стали основою розвитку міст. Як показав проведений аналіз, міста стали в основному виникати на основі вигідного

транспортно-містобудівного розташування з торговою функцією і при наявності природних ресурсів (сировинний фактор). Міське середовище в даний час є демоекосистемою з сукупністю природних і антропогенних компонентів, які формують середовище життєдіяльності населення. Його характеризує займана площа, чисельність населення, природні та антропогенні елементи ландшафту з відповідною архітектурно-містобудівної структурою, яка забезпечує основні функціональні процеси життєдіяльності в міському середовищі – праця, побут, відпочинок. Взаємозв'язок всіх об'єктів середовища життєдіяльності створюється за рахунок функціонування пішохідно-транспортної інфраструктури міста, яка також формувалась поетапно в процесі розвитку цивілізації. Аналіз світового досвіду формування пішохідно-транспортної інфраструктури міста дозволив виявити три етапи її історичного розвитку: I етап – доіндустріальний період розвитку (починаючи з н. е. до початку XVIII ст.); II етап – індустріальний період розвитку (середина XVIII – середина XX ст.); III етап – постіндустріальний період розвитку (середина XX–XXI ст.). Визначено, що на першому етапі формувалась пішохідна інфраструктура міста з незначним використанням гужового транспорту; на другому етапі формувалась пішохідно-транспортна інфраструктура з найпростішими транспортними засобами; на третьому етапі здійснювалося формування транспортно-пішохідної інфраструктури з системою складних транспортних вузлів і комунікацій. Пішохідно-транспортна інфраструктура почала створюватися в міському середовищі вже в античний період. Міста Стародавньої Греції та Риму мали досить чіткий планувальний каркас, що забезпечує пішохідний і транспортний рух. У Стародавній Греції система міського плану включала вільне мальовниче планування, але в Стародавньому Римі переважало тільки регулярне планування, обумовлено стратегічними цілями – створення міста-табору. У цей період основним видом транспорту був гужовий: 2-х і 4-х колісні візки, криті вантажні вози, вершники, а також застосовувалися ноші. В античну епоху переважно створювалися пішохідні комунікації. Вперше пішохідні утворення у вигляді локальних просторів

з'явилися в Стародавній Греції. Вони розвивалися і удосконалювалися на протязі всіх епох давньогрецької культури: гомерівської, архаїчної, класичної, елліністичної. Ефективна система в містах Стародавньої Греції створювалася в класичний період. Цьому сприяв період регулярного планування міст, ґрунтованого на поєднанні взаємно перпендикулярних вісей. Так, наприклад, в деяких містах велике значення в планувальній композиції мав загальноміський центр, розташований на перетині вісей. Тут розміщувалася система пішохідних просторів з торговою, релігійною, громадською функціями. Майже у всіх містах в Стародавній Греції з'явилася розвинена система пішохідних просторів центру – головні вулиці і кілька площ. Площі і вулиці давньогрецьких міст-полісів мали просторову орієнтацію, яка визначалася не тільки містикорелігійними поглядами, але також релігійними вимогами. Агори диференціювалися за призначенням (торгівля різними товарами, суспільні функції). Вперше в пропорціях агор і акрополів почав простежуватись принцип «золотого перетину». При цьому масштаб міських просторів відповідав розмірам людської фігури, чому сприяв філософсько-релігійний світогляд. Поступово в міському середовищі отримала розвиток планувальна структура міста з житловими кварталами, системою пішохідних агор з торговою функцією, акрополь з релігійної функцією. У Стародавньому Римі створювалася більш розвинена інфраструктура пішохідних утворень, особливо в центрі міста. В цілому пішохідна інфраструктура створювалася для зв'язку житлових кварталів з об'єктом центру міста із застосуванням більш досконалих композиційних прийомів формування їхнього середовища. Розвиваючи композицію прямокутних площ римляни відкрили новий принцип: вони вперше застосували систему площ, розташованих по одній глибинній вісі, і разом з цим ввели півкруги, які раніше не застосовувались. Центр давньоримського міста являв собою вже більш розвинену пішохідну систему: кілька форумів (серед яких за значимістю і величиною виділявся головний), прилеглі до них перистильні двори, невеликі спеціалізовані, часом криті простори (культові і торгові), а також поєднуючі їх вулиці. У великих і особливо в столичних містах

спостерігалось формування досить розвиненої системи пішохідних спеціалізованих форумів (громадські, храмові, торговельні), що відповідало різноманітності видів діяльності городян. Найчастіше форуми розташовувалися на одній глибинній вісі і з'єднувалися між собою, формуючи розвинену пішохідну систему центру міста. У центрах міст Стародавнього Риму виник простір, призначений виключно для пішоходів (сучасна пішохідна зона), де був заборонений в'їзд навіть колісниці імператора. Римляни підняли на якісно новий рівень інженерне облаштування вулиць. Вони відокремили проїжджу частину від пішохідного тротуару, розробили особливий тип мощення вулиць кам'яними плитами з плоским верхом. Рух транспорту здійснювався з урахуванням часу. Вozам дозволялося їздити тільки вночі. Слід також зазначити, що римляни на відміну від греків велику увагу приділяли наявності транспортних зв'язків між містами. Вони першими ввели в міський пейзаж утилітарні інженерні споруди (дороги, акведуки, мости, гавані, фортеці) як високохудожні архітектурні об'єкти. Римські дороги справили величезний вплив на подальше формування в цілому всієї комунікаційної структури європейської цивілізації. Дороги прокладалися за попередніми планами, при цьому вибирався максимально короткий шлях між пунктами без урахування рельєфу. У дорожньому будівництві широко застосовувався бетон. На дорогах розміщували мильні стовпи, біля яких ставили лави для відпочинку. Давньоримські дороги стали основою для створення в майбутньому мережі європейських автомобільних і залізничних шляхів. Ширина доріг була стандартною, в центральних провінціях імперії вона становила близько 5 м, що дозволяло роз'їхатися двом вozам. Ширина сучасної європейської залізничної колії – 143 см. Вона збігається зі стандартною відстанню між колесами в римських вozах, під які виконувалися спеціальні колії на дорогах Стародавнього Риму. Згодом багато доріг використовувалися для зв'язку між середньовічними містами. У період середньовіччя V–XV ст. н. е. формується замкнута система пішохідних утворень. Початок середньовічної епохи пов'язують з падінням римської імперії близько V ст. н. е., що призвело до

падіння римських канонів, зміни філософських, естетичних і релігійних поглядів, проте містобудівна спадщина римського античного міста багато в чому визначила подальший розвиток і формування пішохідних утворень.

Висновки. Взаємозв'язок всіх об'єктів середовища життєдіяльності створюється за рахунок функціонування транспортної інфраструктури міста, яка також формувалась поетапно в процесі розвитку цивілізації. Аналіз світового досвіду формування транспортної інфраструктури міста дозволив виявити три етапи її історичного розвитку: I етап – доіндустріальний період розвитку; II етап – індустріальний період розвитку; III етап – постіндустріальний період розвитку. Визначено, що на першому етапі формувалась пішохідна інфраструктура міста з незначним використанням гужового транспорту; на другому етапі формувалась пішохідно-транспортна інфраструктура з найпростішими транспортними засобами; на третьому етапі здійснювалося формування транспортно-пішохідної інфраструктури з системою складних транспортних вузлів і комунікацій. Застосування сучасних паркувальних технологій – одне з можливих і перспективних напрямків архітектури і будівництва цих об'єктів. У великих містах-мегаполісах зростає не тільки щільність забудови, але і вартість землі. Існуючий стан на практиці намагаються знівелювати шляхом використання сучасних технологій організації паркувальних місць, наприклад застосування багаторівневих парковок. У висновку слід зазначити, що специфіку формування архітектури паркінгів визначає комплекс факторів, що впливають: архітектурномістобудівних, еколого-енергетичних, конструктивних, інженернотехнічних. В умовах масової індустріальної забудови і невиразності міського середовища в серединній і периферійній зонах міста особливо необхідне створення об'єктів з високою інформативністю. Такими об'єктами повинні стати паркінги. Інформативність повинна забезпечуватися спеціальними навігаційними системами в структурі будівель. Це можливо із застосуванням медіархітектури.

РОЗВИТОК ТА ЗАХИСТУ АЕРОПОРТІВ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК

Тоцький Євгеній Володимирович

Студент магістратури

Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури

Україна

Введення./ Introduction. Поняття тероризму, та терористичні атаки вперше з'явилося в 18 віці, саме поняття застосовуються для опису насильницьких дій, на людей, або країну для досягнення політичної, чи релігійної мети, або залякування чи шантажування.

Тероризм буває декількох видів:

- Неорганізований такий наприклад як, терористична атака однієї людини за котрою не стоїть організація чи інші люди.
- Організований тероризм котрий планується декількома людьми, або групою людей чи організацією.

Ціль роботи./ Aim.

- Статистичні данні щодо терористичних атак у світі.
- Виявлення слабких місць в охороні аеропортів.
- Методи боротьби з терористичними атаками, та способи їх запобігання.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Методом досліджень були статистичні данні, та конкретні випадки терористичних атак на будівлі аеропортів.

Результати та обговорення./ Results and discussion. За результатами досліджень в п'ятірку найбільш небезпечних країн за терористичними атаками є: Афганістан, Ірак, Нігерія, Сирія, Пакистан. Україна входить в цей список під 20 пунктом.

Будівлі аеропортів займають приблизно 3 місце у відсотках, за кількість терористичних атак, першому місці знаходяться торгівельно розважальні

центри 22%, житлові будівлі 21%, аеропорти 16%, стадіони 11%, громадський транспорт 10%, демонстрації 6%, вулиці 5%, інші 2%.

Найбільш частіше терористичні атаки проводяться вже безпосередньо на борту літака в польоті, або перед самою будівлею. Також основним з планів терористів є заволодіння літаком, та можливість шантажування зарахунок цього фактору.

Висновки./ Conclusions. Таким чином можна зробити висновок, що найбільша кількість терористичних атак здійснюються на території таких країн які мають нестабільну політичну систему, або ведуть бойові дії, на свої території. Для запобігання терористичним атакам, потрібно підвищити перевірку людей, та території будівлі, на наявність підозрілих людей.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

COMMUNICATIVE AND LINGUISTIC SYSTEMIC PRINCIPLES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES

Chekanovych Valentyna,

senior lecturer

Kherson State Agrarian University

Kherson, Ukraine

Introduction. With expanding interhuman relations due to the continuous development of science and technology in our globalized world, there emerges an urgent need for everyday and specific professional communication using a foreign language. The formation and development of the ability and competence of communication in a foreign language becomes a priority of teaching and learning. Higher education seekers in the field of different spheres of science require not one kind of a foreign language (for purely specific purposes), but a range of knowledge and skills to meet the needs of practical professional application (participation in international conferences, writing scientific articles, abstracts), as well as interaction in the multi-cultural environment. In this regard, the **objective** of the paper is to consider some aspects of communicative and linguistic systemic principles in teaching a foreign language for specific purposes to future specialists in various fields at non-language higher education institutions.

Results and discussion. Communicative orientation determines the importance of mastering language skills and speech habits, and here the personality-aimed character of teaching a special foreign language is becoming even more important. Learners of a foreign language for specific purposes should gain knowledge of all aspects of speech activity – phonetics, vocabulary, grammar, but due to lack of study hours special attention is paid only to speciality-aimed content. If we adequately emphasize the development of different levels of the language system, learners acquire a sufficient, program-based level of communicative competence. In

this case, future professionals will be able to communicate in a foreign language, which is, in particular, an opportunity to improve their specialism as well.

In real life, speaking a foreign language involves a communicative aspect and ability to communicate spontaneously. This requires motivation and regular efforts of knowledge seekers and the development of practical skills. Elaboration of such techniques that contribute to learners developing the ability to quickly mobilize linguistic knowledge, skills to express their own thoughts and feelings is one of the pressing problems of modern teaching methods. To achieve effective performance, this task is to be solved jointly by the teacher and the learner. Future specialists of different spheres have the opportunity to master basic language structures, listening comprehension, practice of speaking, reading, writing, to develop the skills of controlled and restricted communication within their professional foreign language content, grammar support and relying on and using specialized vocabulary.

The selection of topics and approaches is based not on the study of theoretical aspects of a foreign language, but on the pragmatic emphasis on their use in formulating and performing certain tasks aimed at developing skills that bring us closer to the possibility of real communication in real situations, both professional and everyday. Both the communicative approach and the functional-conceptual approach that are the basis of modern methods and genre attitude to the choice of teaching materials and development of integrated skills require proportionate attention to and practice of speaking, reading, listening and writing in all or most of the projects of speech activity. The same skill-based approach also takes into account the foundations of organizational skills and develops cognitive skills. That is why it is important to use the interconnection of communicative and linguistic systemic principles of foreign language acquisition, which is most natural in vocabulary. It is urgent, therefore, to expand the range of tools and techniques providing communicative causality of all kinds of activities aimed at vocabulary expansion, including exercises and tests based on listening with visual perception which promote the development of live communication skills.

Active foreign language vocabulary of students majoring in different fields of science includes common, general and especially technical vocabulary. The source of selection of active major-based vocabulary is materials of congresses and conferences, original texts, adapted texts. When introducing new lexical units, it is necessary to use different means of semantization. We may provide etymological comments, definition, demonstration of new structures in a dialogue or polylogue, then do lexical exercises to develop lexical skills, use exercises in which familiar grammar is combined with new vocabulary. We can use oral monologues and dialogues reflecting everyday, extra-linguistic and professional situations as an objective and a way to teach a foreign language for urging a learner to develop their ability to communicate. At the beginning, learners are taught to express their thoughts with a phrase or in a single sentence, then they venture to describe a situation with a couple of sentences, and eventually they have enough vocabulary and linguistic knowledge to express themselves creatively with elements of evidence based on vocation or their own judgments (description of a technological process, preparation of presentations with data including their scientific research outcomes). In this context, elements of role-playing using speech situations related to students' professional field are quite effective, being a good opportunity to master all the components of the material and develop a required communicative competence in a target language.

Conclusions. The most vital constituent of mastering a foreign language competence is the ability to use properly not only active everyday vocabulary in oral communication but acquire specific language resources in a particular specialism sphere of science and knowledge to be used in both oral and written professional communication. All the above mentioned indicates that a foreign language for specific purposes taught to future specialists of different fields of science and industry based on communicative and linguistic systemic principles and implemented within the framework of a pragmatic approach to acquiring all components of its system, provides the development of learners' skills and competencies in both everyday and specific professional environment.

THE IMPACT OF MOTIVATION ON FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Khrebtova Victoria Volodymyrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Zaporizhzhya National University

Zaporizhzhya, Ukraine

Introductions. Motivation is the most important factor in successful learning. It is going to be hard but hard is not impossible. Most beginners think that vocabulary and grammar are essential to learn. However, it is not language study but knowledge of specific rules of psychology which help learners to reach their aim and become successful. All students have to remember that a negative mind will never give you a positive consequence. Your motivation, your desire and your enthusiasm for foreign language are what creates your mastery and as a final result successful speaking English.

Aim. The main objective of the article is to consider the role and the impact of motivation on foreign language learning, to discover the peculiarities and advantages of motivation in the process of positive thinking.

Materials and methods. Motivation is the reason for people's actions, willingness and goals. Motivation is derived from the word motive in the English language which is defined as a need that requires satisfaction. An individual's motivation may be inspired by others or events (extrinsic motivation) or it may come from within the individual (intrinsic motivation) [1]. Motivation has been considered as one of the most important reasons that inspires a person to move forward in life [2]. Once you start working on something, don't be afraid of failure, don't abandon it. Remember that people who sincerely work are the happiest and the most successful.

There are some examples how to motivate your learners. First of all try to think about their personality. Learning objectives must be clear to learners. They all have to know what they are learning and why they are doing it. Some types of positive competition may enhance learning. When students start to work in team-based educational competitions they become more cohesive, and better collaborators.

Encourage students to be productive in learning by offering rewards. All kinds of rewards tend to create a feeling of pride and satisfaction. As students achieve success, they can learn to be motivated by their own achievements. Give your students possibilities to determine their own strong and weak sides. Students are much more motivated by creating critiques of themselves than by hearing some unpleasant words from the teacher. The effect of teacher enthusiasm is undisputable. The more enthusiastic and dynamic teachers are, the more engaged students become, cognitively and emotionally. You have to know your students. It means much more than just memorizing their names. Students really want to realize that their teacher has a great interest in them and cares about them and their success in learning. Believe in your students and support them in different situations. They have to feel that in any case you are near and you will not afford them to give up. Make goals high but attainable. Failure and poor self-esteem often result when teachers challenge students beyond their ability. Try to create ladders of opportunity for all students.

Various methods of interactive learning can be widely used to keep your class interesting and fun, the most effective of which are: “Project method”, “Cross-cultural training method”, “Stimulation method”, “Method of role-playing games”, “Method of debate”, “Method of analysis of the sources”, “Interactive modeling method”, “Microphone”, “Brownian Movement”, “Openwork”, “Brainstorming”, business games, discussions, debates, round tables, brain rings, quizzes, conferences, methods such as “Lace Saw”, “The Scale of Thoughts”, business games with a specialty (lessons-excursions, consultations, parliamentary debates, interview, etc.).

Results and discussion. Nowadays the extra-curriculum work of students can be presented with a large multicultural load that includes the preparation and implementation of design works, the independent selection of materials of multicultural orientation in a foreign language, the organization and conduct of concerts, competitions, evenings, intellectual auctions, participation in multicultural activities, the use of multimedia resources for intercultural communication with representatives of other countries, trips abroad for the exchange of professional

experience. Learners' desire and enthusiasm is a necessary condition for the successful result in foreign language learning.

Conclusions. To conclude, we would like to note that foreign language learning is an active process that needs to be motivated and guided towards desirable ends. It is emphasized that motivated teachers look at teaching through different lens, and, in doing so, motivate their students in their learning too. One of the most important factors that leads human beings to reach their goals is motivation, if this driving force would have not existed then a world full of technology, great discoveries and the evolution of everything would not have happened.

References:

1. Ryan, Richard M.; Deci, Edward L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*. 25 (1): pp. 54-67.
2. Jodai, Hojat; Zafarghandi, Amir Mahda Vi; Tous, Maryam Danaye (2013). Motivation, Integrativeness, Organizational Influence, Anxiety, and English Achievement. *Glottology*. 4 (2): pp. 72-74.

THE STAGES OF STUDENTS' WORK WITH ENGLISH SCIENTIFIC TEXTS

Stupak Maryna Hennadiyivna,

Senior Lecturer

Chernivtsi Trade and Economics Institute of
Kyiv National University of Trade and Economics
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Nowadays the system of higher education in Ukraine aims at providing the possibilities for development and self-development of future experts with regard to social and economic processes taking place in our country. In this context, the major requirements for national higher educational establishments are to train qualified specialists with high levels of creativity and foreign language proficiency.

In order to meet these requirements the students' research work has become an integral part of their curriculum since, on the one hand, it plays a significant role in developing talented and creative persons. On the other hand, the findings of investigations supposed to be presented mainly in English at different international conferences or contests stipulate that students must possess a high level of foreign language proficiency. Consequently, they should be taught how to use original scientific literature in writing research papers in English.

Aim. The primary purpose of this paper is to describe the stages of students' work with English scientific texts and to analyze the skills and abilities they acquire at each stage.

Materials and Methods. Since the process of academic writing in English deals with various original sources (books, manuals, articles, reviews etc.), English scientific texts provided the methodological and theoretical basis of our investigation. To achieve the goal of our paper, we used the following general scientific methods of investigation: analysis (examination of each separate stage of students' work with original scientific literature), synthesis (consideration of students' stage-by-stage

work with English scientific texts as a single whole), specification (determination of students' various activities at each stage and abilities acquired), and generalization (identification of the full set of skills and abilities acquired by the students at all stages of their work with original sources). We also used empirical methods (observation, questioning and conversation) to find out what problems students faced while working with English scientific texts.

Results and discussion. It is worth noting that a word-for-word translation of scientific literature into the mother tongue is impossible. It is necessary for students to be aware of the lexical and syntactical structure of the English scientific text to be able to express their thoughts in future investigations [1].

In this context, the most difficult task for students is how to use scientific literature in writing research papers. Efficient work with scientific texts includes the following four stages to be examined below:

1. Selection of relevant information.
2. Information processing.
3. Information recording for further use.
4. Application of selected and recorded information in practice.

1. Selection of relevant information. A new research project always begins with a literature or information search, the goal of which is to evaluate investigators' prior knowledge on a proposed scientific topic before they start advancing it. The literature search focuses mainly on reading rather than on just finding relevant papers. It implies choosing special information resources on issues under investigation. Selection of relevant information plays an important role since during this process students acquire abilities of identifying and understanding the necessary scientific material.

2. Information processing. This stage is considered to be the most significant in training students on how to work with foreign scientific literature. It is concerned with extracting and semantic processing of information contained in sources, which have already been selected during the searching stage. Information processing facilitates the students' abilities to choose, classify and measure the data; to discover,

correlate and compare different facts and views presented in the texts; to determine the value, objectivity and novelty of information as well as to consider its prospects. Taking into account the above-mentioned, students are required to master the skills of analytic and synthetic processing of information, i.e. the skills of conceptualization, analysis and assessment of scientific texts.

It is not just enough to fully or partially understand and absorb the original information. It is necessary to learn how to highlight the basic information, formulate and present it briefly in logical sequence, thereby creating a secondary text in order to retain, process and systematize the background information [2]. Ultimately, development of students' skills in semantic processing of the text has a positive effect on improvement of their reading competency.

3. Information recording for further use. The stage of information recording aims at retaining and additional processing of information. The task of data retention is realized by students' taking notes of necessary data in the process of reading and rereading scientific texts. The ability of students to take relevant notes is crucial for efficient work with scientific texts since recording of information optimizes its further use, namely facilitates the students' ability to systemize, generalize and remember the information. Accordingly, recorded data should be clarified, structured and presented in a coherent and logical manner.

In this respect, a primary tool for students before presenting the results of their own research in a scientific paper is to make a plan. It is intended to simplify the final stage – application of selected and recorded information in practice. There exist many kinds of plans (simple, detailed, complete, question, sentence etc.), but no matter which of them students prefer, planning enables them to:

- organize their thoughts efficiently;
- decide on the most efficient way to present information;
- keep to a logical sequence of points and not wander off on a tangent;
- remember all the information that must be included;
- cut out unnecessary or irrelevant bits [3, p. 6].

Once the plan has been completed, it is worth proceeding to presentation of a scientific paper in written form.

4. Application of selected and recorded information in practice. The final stage is intended to generate all students' skills and abilities acquired during the previous stages of their work with English scientific texts, i.e. during the stages of searching, selecting, processing and recording the relevant information on topic under investigation before applying it in practice. Besides, it aims at developing the students' academic writing skills.

The major purpose of this stage is to communicate the results of the students' work to a target audience via publication. In this regard, Robert A. Day (2012) points out that a scientific experiment is not complete until the results are published [4].

To make the communication efficient, scientific papers have a standardized framework so that the authors could present their investigations appropriately. Provided the students master the first three stages of work with English scientific texts and learn the content and structure of stereotyped research papers, they will be able to organize their findings and ideas in an orderly and logical manner.

Conclusions. Taking into account the above mentioned, it is obvious that the work with original scientific literature is a complex creative process encouraging students to find out the latest advances in science, examine its key trends, study different views on certain problems, determine the relevance of the investigated topic, choose the methods of research, provide credibility of findings, etc. Moreover, these kinds of activities help the students acquire strong writing and reading competencies, and finally develop the skills of English scientific communication. In addition, such research-related tasks as selecting, processing and recording of relevant information are helpful for development of students' analytical thinking. Thus, all stages of students' work with English scientific texts have a pivotal role in their intellectual development.

References:

1. Mihelson, T. N., Uspenskaya, N. V. (1995). How to write in English scientific articles, abstracts and reviews: A Tutorial. St. Petersburg, 101 p.

2. Horchinska, L. V. (2017). Conference proceedings, Vinnytsia. Available at: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/index/pages/view/zbirn2017>.
3. Svobodova, Z., Katzorke, H., Jaekel, U. (2000). Writing in English: a Practical Handbook for Scientific and Technical Writers. European Commission Leonardo da Vinci programme, 74 p.
4. Day, R., Gastel, B. (2012). How to Write and Publish a Scientific Paper, 7th ed. University Printing House, Cambridge, 293 p.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Бондар Олена Валеріївна,

к.п.н., викладач вищої категорії

Верховод Ольга Вікторівна,

к.ф.н., викладач вищої категорії

Крутько Олена Миколаївна,

к.п.н., викладач вищої категорії

ВП «Старобільський гуманітарно-педагогічний
коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Вступ. Процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, накладають відбиток й на систему професійної освіти, висуваючи нові вимоги до організації та якості підготовки фахівців. Нині існує запит на виховання творчої особистості, індивідуальності, здатної на відміну від людини-виконавця, самотійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Тому важливим завданням професійної підготовки фахівців є розвиток творчого мислення студентів. Результатом творчої співпраці викладачів і здобувачів освіти можуть стати нові педагогічні проєкти та моделі освіти, методи, технології навчання та виховання, навчальні програми.

Одним із головних протиріч сучасної освітньої практики є те, що студент, обравши собі спеціальність, недостатньо активний у навчанні й не завжди здатний працювати самотійно, тим більше творчо підходити до організації власної навчально-пізнавальної діяльності. Таким чином, на одне з перших місць в освіті виходить завдання підготовки молоді до творчої праці, розвитку творчих здатностей, що прискорює творче переосмислення й генерацію нових і корисних ідей.

Навчальний процес молодших бакалаврів повинен бути спрямований на формування професійно-важливих особистісних характеристик майбутніх фахівців (діловодів, вихователів дитячих садків, учителів початкових класів

тощо), на розвиток їх умінь самостійного пошуку та використання професійних знань для підвищення продуктивності праці в галузях управлінської та освітньої діяльності, уміння ставити перед собою мету, знаходити засоби та способи для її досягнення шляхом самоосвіти й самовиховання, швидко адаптуватися в нових технологічних та ринкових ситуаціях і з усією повнотою брати відповідальність за ухвалені ними рішення.

Актуальність теми дослідження обумовлюється необхідністю оновлення змісту професійної освіти, активізацією науково-педагогічної ініціативи та творчості, спрямованих на пошук нових резервів якісної підготовки фахівців, їхньої компетентності й особистісної зрілості.

Мета роботи: охарактеризувати специфіку творчого мислення та розкрити основні умови розвитку творчого мислення студентів у процесі навчання й виховання у коледжі.

Матеріали та методи. Питаннями творчого розвитку особистості активно займаються В. Андреев, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов та ін. На їх думку формування творчої особистості обумовлює необхідність органічної єдності освіти, навчання й виховання в рамках цілісного педагогічного процесу. Різні аспекти проблеми розвитку творчого мислення в навчально-виховному процесі відображено в працях М. Алексєєвої, В. Загвязинського, А. Хуторського та ін. (проблемне навчання); О. Савенкова, Л. Оганезової, А. Хуторського та ін. (метод проєктів); І. Лернера, А. Хуторського, Г. Володиної та ін. (евристичний метод навчання); В. Давидова, Л. Занкова, Д. Ельконіна, М. Олексєєва, О. Савенкова та ін. (дослідницьке навчання). Переваги використання творчих методів навчання перед традиційними методами в контексті формування в здобувачів освіти загальнолюдських цінностей дослідили Е. Арванітопуло, Л. Байдурова, І. Зимня, І. Мудрицька, А. Муратов, Є. Полат, Т. Полилова, Т. Шапошникова та ін.

Результати та обговорення. Сучасні соціально-економічні трансформації, які відбуваються у нашому суспільстві, висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців, їх адаптаційних можливостей

щодо пристосування до нових реалій, демократизації суспільства, глобалізації, інтеграції у світову спільноту. Зростання наукової інформації, необхідність значного підвищення культури та професійного рівня потребують формування активної, ініціативної, самостійної особистості – людини, що здатна самостійно критично мислити, шукати шляхи подолання труднощів реального життя, вміти розв'язувати проблеми, орієнтуватися в інформаційному просторі, мати високий рівень розвитку творчого мислення.

Творче мислення – вид мислення, результатом якого є принципово чи суб'єктивно новий або вдосконалений образ певного аспекту дійсності. Творчий характер мислення проявляється в таких його якостях як гнучкість, оригінальність, швидкість, глибина, рухливість. Саме наявність даних якостей дозволяє студентам більш легко освоювати основи дисциплін, а також є необхідною складовою їхньої майбутньої професійної діяльності. Розвиток творчого мислення дає можливість виробляти у майбутніх фахівців такі якості, як компетентність, емпатію, вміння встановлювати контакти та вирішувати можливі конфліктні ситуації у професійній діяльності, вміння швидко реагувати на мінливі умови й знаходити адекватні шляхи виходу з тих чи інших професійних або життєвих ситуацій [1].

Розвивати творчість – означає виховувати в здобувачів освіти інтерес до знань, самостійність у навчанні. Таку зацікавленість може збудити постановка й вирішення найрізноманітніших завдань, які є важливою ланкою пізнавального, пошукового й творчого процесу. Тому майстерність викладача полягає в такому доборі різних завдань, щоб студенти побачили щось по-новому, не так, як бачили це раніше. Звичайно, цьому сприятимуть повчальні завдання, під час розв'язання яких у здобувачів освіти пробуджується інтерес не тільки до знань, а й до процесу їх пошуку. Різного роду завдання по-різному впливають на розвиток мислення майбутніх фахівців. Творче мислення передбачає здійснення нешаблонних дій, уміння ставити нові цілі [3].

Перед здобувачами освіти ставляться завдання, які не завжди можна вирішити традиційними шляхами, а потрібен креативний підхід. У цьому

випадку розкриттю творчого потенціалу сприяє позанавчальна діяльність, яка реалізується за допомогою залучення майбутніх фахівців до участі у спортивних змаганнях, фестивалях, концертах, у виставках, різного роду гуртках, тощо і допомагає студентів адаптуватися в тих чи інших умовах, розкрити свої приховані ресурси. На нашу думку, позанавчальна діяльність допомагає здобувачам освіти боротися зі своїм комплексами, недоліками. Саме такий вид діяльності дозволяє майбутньому фахівцю займатися й отримувати знання саме в тій галузі, яка, на його думку, здається найбільш цікавою, а, отже, вдосконалювати знання, уміння й навички, розвивати здібності й прагнути до першості.

Одним з механізмів, що стимулюють творче мислення студентів, є інтелектуальні завдання. Вони розкривають і приводять у рух пізнавальні ресурси, формують дослідний стиль розумової діяльності. Виникаючи на основі скрутних ситуацій, при вирішенні значущих для людини проблем, інтелектуальне завдання своєрідно моделює процес творчого мислення, слугує дієвим засобом його формування та розвитку у студентів.

В умовах якісного оновлення українського суспільства, зростання в зв'язку з цим вимог до випускників закладів освіти навчально-пізнавальна діяльність здобувача освіти наповнюється новим змістом і стає за своєю суттю різновидом соціальної активності. Найважливішими ознаками такої активності є усвідомлення студентом кінцевої мети оволодіння знаннями, орієнтація на вищу освіту як суспільно значущу цінність і на цій основі творче відношення до процесу пізнання.

Педагогічний процес у професійній школі виконує суспільні функції, найважливішим з яких є розвиток творчих здібностей та творчого мислення випускників. З погляду виконуваної випускниками роботи ця здатність містить, насамперед, три важливі компоненти діяльності:

1. Здібність до засвоєння та самостійного розширення суспільних знань зі своєї спеціальності та їх використання в професійній діяльності.

2. Здібність до наукової роботи в усіх специфічних галузях діяльності (індивідуальна робота, керівництво творчими колективами і т. ін.).

3. Здібність до творчості за фахом і в суспільній роботі, а відтак, і до подальшого розвитку рівня знань в суспільній практиці (винахідництво, відкриття, новаторство, продуктивні рішення).

Для стимулювання творчості в організації навчального процесу й навчальної діяльності здобувачів освіти необхідно розвивати професійну діяльність майбутніх випускників в період навчання щодо цих трьох компонентів і забезпечувати подальший прогресивний розвиток їх індивідуальності [5].

Спрямування навчального процесу на розвиток здібностей і таланту, творчого мислення студентської молоді – одне з важливих завдань професійної освіти. Створення умов для розвитку творчих можливостей майбутніх фахівців передбачає використання форм навчальних занять і методів навчання, що активізують навчально-творчу діяльність студентів [4].

Тому для формування творчо мислячої та діючої особистості майбутнього фахівця викладачі повинні всебічно стимулювати прагнення студента до самостійного вибору цілей, завдань і засобів їх рішення, а не тільки повідомляти знання. Людина, яка не звикла діяти самостійно, брати на себе відповідальність за ухвалені рішення, втрачає здатність до творчої діяльності.

Для підвищення ефективності розвитку творчого мислення майбутніх фахівців у цілісному навчальному процесі висувуються такі важливі вимоги:

1. Підвищення якості та кількості знань.

2. Диференційована мотивація й стимуляція поведінки при досягненні результату залежно від індивідуальної мотивації студентів.

3. Інтеграція вимог, які орієнтують на суб'єктивні творчі досягнення, а також створення таких ситуацій, які вимагають творчих досягнень (наприклад, курсові роботи).

4. Цілеспрямоване навчання методам пізнання та практичної діяльності:

– науковим методам розв’язання, наукової постановки завдань, а також загальним і специфічним для даної дисципліни (евристичним методам і алгоритмам);

– характерним для даної спеціальності методологічним знанням і методам пізнання й дослідження;

– креативним способам мислення (таким як оригінальність, гнучкість тощо);

– розумовим операціям (аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування).

5. Інтеграція орієнтованих на досягнення вимог, стимулюючих творче мислення відповідно до різних видів діяльності, які включають творчий процес діяльності особистості: поняття, суперечності, поняття проблеми, аналіз проблеми, пошук ідеї, формулювання гіпотези, формулювання рішення, тощо.

6. Інтеграція вимог, що відносяться до спеціальності, яка стимулює творче мислення та дії щодо інтересу до пізнання: апробація; фантазування, пошук альтернативи, цікавість, прогнозування, конструювання, тощо.

7. Організація навчального процесу з урахуванням формування у студентів прогресивного відношення до діяльності засвоєння й застосування знань [2; 5].

Висновки. Отже, проблема розвитку творчого мислення у майбутніх фахівців на сьогодні є безумовно актуальною, оскільки високий показник рівня сформованості продуктивного мислення забезпечує успіх у будь-якій діяльності, й, насамперед, у навчальній. Творчий інтелект є міцним підґрунтям для майбутнього зросту особистості у всіх відношеннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарнець О.М. Гнучкість мислення та його розвиток у школярів / О. М. Гарнець. – М., 1979. – 84 с.
2. Гуманізація вищої освіти: Філософські виміри // Зб. статей за матеріалами IV Міжн. наук.-практ. конференції. – Суми : Сум. ДУ, 2004. – 276 с.

3. Кирнос Д.И. Индивидуальность и творческое мышление / Д. И. Кирнос. – М., 1992. – 68 с.
4. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : Навчальний посібник / За заг. ред. О. Г. Мороза. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 337 с.
5. Сисоєва С.О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти / С. О. Сисоєва. – К. : АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 2000. – 273с.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Бонь Лариса Миколаївна

викладач,

Бонь Ігор Іванович

завідуючий денним відділенням,

Канівський коледж культури і мистецтв

Уманського державного педагогічного університету імені П.Тичини

м. Канів, Україна

Вступ. Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни в усіх сферах людської діяльності зумовлюють зростання потреби суспільства у формуванні творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, творчих можливостей, здатної до створення та засвоєння інновацій у будь-якій галузі. Саме така особистість є найбільшою цінністю в усіх країнах, а для незалежної України, яка робить кроки на шляху розбудови високорозвиненої правової демократичної держави, проблема розвитку творчих здібностей, активізації творчої діяльності її громадян набуває пріоритетного значення.

Вирішення цього важливого завдання покладено насамперед на систему освіти, що потребує принципово нових підходів до навчання, виховання та підготовки до самостійного життя юного покоління, постійного оновлення форм та методів навчання з метою їх ефективнішого впливу на розвиток особистості учнів.

Мета роботи. Дослідження умов і чинників, що забезпечують формування та розвиток творчої особистості у процесі навчання.

Матеріали і методи. Аналіз науково-теоретичних джерел засвідчує, що проблеми формування творчої особистості справді є нагальними у системі освіти. Так, зокрема, питання розвитку особистості досліджували С. Подмазін, Г. Коджаспарова, А. Коджаспаров та ін. Проблеми творчості знайшли своє відображення в роботах В. Андрєєва, Л. Виготського, М. Гончаренка, Я. Пономарьова, В. Рибалка, С. Рубінштейна та ін. Методи розвиваючого навчання досліджували О. Плохотнюк, І. Топчієва, а особливості використання

діалогового підходу у мистецькій освіті – Л. Паньків. Загальні проблеми підготовки фахівців творчих спеціальностей у своїх роботах відображали Т. Островська, С. Федоріщева, Я. Романчук та ін.

Результати і обговорення. Особистість у суспільних науках визначається як людина – учасник історико-еволюційного процесу, – яка є носієм соціальних ролей і має здатність самостійно обирати життєвий шлях, у ході якого нею здійснюються перетворення природи, суспільства і самої себе. Разом з тим, особистість розглядається як особлива якість людини, набута нею в умовах суспільних відносин у процесі спільної діяльності та спілкування. У гуманістичній філософії та психології особистість розглядається як цінність, заради якої власне і здійснюється розвиток суспільства.

Розвиток особистості відбувається в діяльності, яка керується системою мотивів. Він може бути представлений як процес і результат входження людини до нового соціального середовища та інтеграції у нього.

Коли індивід входить до відносно стабільної соціальної спільноти, він за сприятливих умов проходить три стадії становлення особистості:

- адаптації, яка передбачає засвоєння наявних цінностей і норм та оволодіння відповідними засобами і формами діяльності, що зумовлює подібність індивіда іншим членам спільноти;

- індивідуалізації, що породжується гостротою суперечностей між «бути таким, як усі» і намаганням індивіда до персоніфікації, персоналізації;

- інтеграції, що характеризується протиріччям між намаганням індивіда бути ідеально представленим своїми ознаками і відмінностями у спільноті та потребою сприйняти, схвалити і культивувати лише ті його особливості, які допомагають розвитку спільноти, а отже – і розвиткові самого індивіда як особистості.

Парадоксальність феномена особистості полягає у тому, що носієм особистісного начала є індивід, а сутність особистості формується у соціально-життєвому просторі як соціально-культурному середовищі взаємодії індивіда з навколишнім світом.

Особистість не може створити себе, як неможливо створити її «з нічого». Вона завжди формується і розвивається на основі засвоєння і привласнення досягнень загальнолюдської і національної культури, досвіду життєдіяльності у соціумі.

Загальновизнано, що особистість не існує поза творчістю. У спеціальній науковій літературі творчість найчастіше визначається як процес діяльності, наслідком якого є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, які мають суспільну та особистісну значущість. Водночас творчість – це здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні та особистісні потреби. На думку академіка В. Вернадського, саме завдяки своїй продуктивній праці та творчій думці людство здійснило перехід від біосфери до ноосфери («ноос» з грецької – розум).

Творчість людини – явище складне, багатогранне і суперечливе, охоплює чимало сфер її буття. «У людини немає благороднішого заняття, яке виправдовувало б її існування на землі, підтверджувало б високе звання людини, давало б їй глибоку й істинну насолоду від ранньої юності до похилої старості, ніж творчість», – зазначав філософ М. Гончаренко [1, с. 218].

Психологи стверджують, що людина здатна до творчості у всі періоди свого життя і в усіх галузях діяльності, оскільки кожен індивід має творчий потенціал різного рівня, а творчі здібності піддаються вихованню й культивуванню.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники В. Андрєєв, А. Бертон, Л. Виготський, Г. Костюк, І. Лернер, А. Маслоу, Ж. Піаже, Я. Пономарьов, Дж. Редфорд, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін. наголошують, що навчання творчості та продуктивному мисленню можливе. Воно зумовлене дією механізму переносу, тобто вправляння у творчій діяльності в одній галузі може бути перенесене в іншу галузь. Таким чином, якщо, наприклад, вчитель музичного мистецтва на своїх уроках буде сприяти розвитку творчих

здібностей учнів, які у майбутньому стануть фахівцями певної сфери, він, безперечно, допоможе їхньому становленню як творчих особистостей, а сформовані на уроках творчі здібності допоможуть молодим спеціалістам в їхній професійній діяльності.

Отже, людина від природи – творець, бо приречена створювати те, чого в навколишньому середовищі та соціумі досі не існувало. Здатність творити максимально виявляється у новаторському розв’язанні найскладніших проблем людського буття, мінімально – у готовності реалізувати вже відомі завдання оригінально, новими способами.

Це стосується і професійної діяльності, в якій «особистість досягає такого рівня виявлення своєї сутності, коли її індивідуальні прояви набувають культурно-історичного змісту, а кожний окремий продукт цього діяння виходить за межі встановленого раніше, позначає нові грані, нові потенційно можливі площини професійно-творчого діяння» [2, с. 343].

Творчість є предметом дослідження багатьох гуманітарних та природничих наук – філософії, психології, педагогіки, соціології, літературознавства, мистецтвознавства, фізіології, методики, кібернетики тощо. Кожна з цих наук вивчає творчість у своєму специфічному аспекті.

У контексті даної роботи нас насамперед цікавлять висновки педагогічної науки, яка досліджує формування й розвиток творчої особистості учнів та студентів. Ще В. Сухомлинський вказував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне «заштовхування» в дітей готових знань. Відтак покликання педагога – у розвитку творчих можливостей, здібностей дитини, вихованні в неї потягу до нового, формуванні творчої особистості.

Кожен творчий фахівець у своєму розвитку, за твердженням І. Раченка, проходить такі стадії:

- професійне становлення: це за суттю шлях «спроб і помилок», особистих пошуків у професійній діяльності;

- стихійне самовдосконалення: полягає в орієнтації творчої діяльності працівника на здобуті ним базові знання, уміння та навички;

- планомірна раціоналізація особистісної творчої діяльності, що виражається у плануванні особистістю свого творчого досвіду, а також у несистемному використанні власних новацій в професійній діяльності;

- оптимізація процесу і результатів праці: період, коли творча діяльність не лише планується, а й на основі наукової організації праці прогнозується її розвиток [7, с. 134-175].

Які ж умови і чинники забезпечують розвиток творчої особистості?

Як уже зазначалося, пріоритетною у вирішенні проблеми розвитку творчих здібностей особистості є система освіти та виховання, зокрема мистецького.

Мистецьке виховання – це не стільки виховання митця, скільки людини, готової до будь-якої діяльності, людини з потужним духовним і творчим потенціалом, розвиненим образним і раціональним мисленням, здатної самостійно подбати про свою конкурентоспроможність. Естетично розвинена людина – завжди особистість. Самодостатня, творча, вона здатна самостійно здійснювати вибір у буттєвій практиці між добром і злом, красою і фальшу, обов’язковим і випадковим.

Розвитку творчих можливостей, формуванню творчо мислячої особистості сприяє і модель особистісно-орієнтованого навчання, яка передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво. Ця етика зумовлює моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

У цьому контексті вирішальне значення мають знання, що сприяють розвитку дитини, удосконаленню її творчих здібностей, здатності мислити, аналізувати, виробляти власні естетичні судження, розв’язувати пізнавальні і життєві проблеми, адаптуватися до мінливих умов сучасності. Цілком очевидно і доведеною є думка про те, що важливу роль у формуванні творчої особистості відіграє особистість вчителя, наставника. Загальновідомо, що дати імпульс розвитку творчих здібностей, підготувати до творчості може лише

творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами: розвинутою творчою уявою, фантазією та інтуїцією; схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій. Творчий педагог створює в аудиторії атмосферу, що передбачає схвалення, підтримку пошукової активності учнів, ініціативи, оригінальності та самостійності у вирішенні навчальних завдань; сприяє та стимулює прагнення молодих людей до самовираження; розробляє і конструює нові форми навчальної взаємодії, широко використовує інтерактивні методи і прийоми навчання, спрямовані на розвиток творчої особистості.

Використання зазначених методів і форм навчання сприяє створенню атмосфери пошуку і творчості, конструктивного проблемно-діалогічного спілкування педагога і учнів, відмови викладача від «менторської» функції, його перехід на позиції консультанта і помічника, можливості постановки учнями оригінальних запитань і висунення ними цікавих гіпотез, бажання самостійно вибудувати свій творчий навчальний процес.

Отже, особистісно-орієнтована технологія навчання, естетичне виховання та творча особистість педагога, безперечно, є тими важливими чинниками, які сприяють формуванню і розвитку творчих здібностей учнів, підготовці їх до самостійної творчої професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, стає зрозумілим, що реформування сучасної освіти, спрямованої на всебічний розвиток інтелектуального потенціалу, творчих здібностей дітей, неможливо здійснити і повною мірою реалізувати без такого феномена, як особистісна орієнтація навчання. І хоча вона не може виступати панацеєю від усіх хвороб освітянської практики, проте в руках творчого педагога-професіонала стає надійним інструментом розвитку індивідуальності юної особистості, її творчих здібностей і можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991. – 432 с.

2. Коджаспаров А. Ю., Коджаспарова Г. М. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 176 с.
3. Концепція 12- річної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України. - 2000. - №21. – С. 14-25.
4. Основы психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – Вид. 5-те стереотип. – К.: Либідь, 2002. – 632 с.
5. Подмазин С. И. Личностно ориентированное образование: социально-философское исследование. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 84 с.
6. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя. – К., 1998.
7. Раченко И. П. Книга для учителя. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1989. – 237с.

ПІДРИМКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ В СЕКЦІЇ «КРОСФІТ» В ПЕРІОД КАРАНТИНУ

Бражник Вадим Миколайович,

старший викладач

Самоленко Тетяна Володимирівна

канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент

Янченко Ірина Миколаївна

Коптев Константин Геннадійович

старший викладач

Київський національний торговельно-економічний університет

г. Киев, Украина

Вступ. Дистанційна освіта – комплекс освітніх програм, що призначені полегшити стратегію навчання, не залежну від щоденного контакту з викладачем, засновану на кращому використанні навчання студентів. Дистанційна освіта є формою навчання, за якою переважає самостійне навчання з використанням сучасних технічних засобів трансляції інформації. Ще в одному визначенні дистанційну освіту охарактеризовано як освіту на відстані, у якій очні і синхронні заняття з викладачем зведено до мінімуму або їх взагалі немає.

Наказ № 867 від 11.03.2020 року: Призупинити проведення в Київському національному торговельно-економічному університеті аудиторних навчальних занять та масових заходів з 12 березня по 03 квітня 2020 року. Уточнити графік навчального процесу здобувачів вищої освіти, ввести зміни до розкладу занять та екзаменаційної сесії, забезпечити виконання в повному обсязі всіх видів навчальних робіт та форм контролю. Здійснити організацію та контроль щодо консультування здобувачів вищої освіти в дистанційному режимі. Забезпечити наповнення навчально-методичними та інформаційними матеріалами системи дистанційного навчання. Здійснювати постійне та своєчасне оновлення інформації на офіційному сайті.

Саме біг сприятливо діє на всі системи організму: підвищує витривалість, покращує стан серцево-судинної системи, сприяє схудненню. Щоб заняття проходили з максимальною користю, необхідно придбати відповідальний інвентар. Вона повинна відповідати вимогам у багатьох аспектах: доступна площа, допустимі навантаження, функціональність, набір програм. Тому є необхідність використовувати бігову доріжку в закритому приміщенні на рівній поверхні, для підтримки функціонального стану організму. Замінити біг також можна роботою на велотренажері, при цьому необхідно виконувати і слідкувати за інтенсивністю виконання навантаження. Скакалка, це ще одна чудова вправа, оскільки вона розвиває весь організм, використовують в якості тренажера, що зміцнює серцево-судинну систему, а також для розминки перед більш складними вправами. Доступний і зручний спортивний снаряд – скакалка один з тих тренажерів, використання яких має на увазі можливість займатися, не виходячи з дому.

Мета дослідження. Вивчення ефективності дистанційного навчання студентів секції «Кросфіт».

Матеріали і методи. Використання матеріалів корпоративної платформи «Moodle» та платформи сервісу ZOOM, опитування студентів.

Результати та обговорення. Дистанційна робота зі студентами із дисципліни «Фізичне виховання» розміщена на корпоративній платформі КНТЕУ системи «Moodle». Викладач секції «Кросфіт», для дистанційного навчання розмістив на сайті: робочу програму, методичні рекомендації та інші навчальні матеріали, та різноманітні комплекси вправ для розвитку фізичних якостей. Кожний студент звернувся до викладача, для отримання доступу (приєднання в групи) до дисципліни. Студенти самостійно опрацьовують методичний матеріал. Заняття відбуваються відповідно до розкладу у вигляді відео-конференції на платформі сервісу ZOOM.

Необхідно зацікавити студентів самостійно займатися фізичною культурою. Студенти університету розподіляються по секціям з різною спортивною спеціалізацією з урахуванням зацікавленості. В секції «Кросфіт»

займаються студенти перших та других курсів, з шести факультетів – 218 з них 140 дівчат, 78 хлопців: з факультету ресторанно-готельного і туристичного бізнесу (ФРГТБ) відвідує 30 студентів – по 15 дівчат та хлопців; з факультету обліку, аудита, і інформаційних систем (ФОАИС) відвідує 32 студента 25 дівчат та 7 хлопців; з факультету фінансів і банківських справ (ФФБС) відвідує 16 студентів, тільки хлопці; з факультету економіки, менеджменту і психології (ФЕМП) відвідує 45 студентів – 30 дівчат та 15 хлопців; з факультету торгівлі і маркетингу (ФТМ) 75 студентів – 30 дівчат та 45 хлопців; з факультету міжнародної торгівлі і права (ФМТП) відвідує 50 студентів – 20 дівчат та 30 хлопців. Після опитування студентів в секції «Кросфіт» було виявлено, що у 30 студентів в дома є бігові доріжки, у 22 студентів велотренажери. Викладачем, кожному з них, були підготовлені індивідуальні заняття, в залежності від їх фізичної підготовленості. Також викладач підготував різноманітні комплекси зі скакалкою. Інші студенти виконують кардіотренування та вправи з власною вагою та на витривалість, комплекси вправ для розвитку м'язів спини. Виконують вправи на прес, на силу ніг та рук, на концентрацію уваги та вправи на координацію, відбувається зміцнення серцевого м'яза, вправ для розвитку м'язів спини, рук, ніг та черевного пресу. Після виконання спеціальних завдань студенти можуть неупереджено аналізувати їх між собою та контролювати власні зусилля.

Також студентам кафедри фізичної культури надаються домашні завдання: відправляти відео самостійних занять с виконанням різноманітних комплексу вправ для розвитку фізичних якостей в домашніх умовах. Самостійно опрацьовують методичний матеріал Обмін інформацією відбувається у вигляді консультацій в додатках Viber та Telegram.

Висновки. Отже, дистанційне навчання кафедри фізичної культури активно працює для студентів, всі **викладачі працюють у дистанційному режимі**. Постійно йде надання консультацій і додатково при необхідності студенти всі питання надсилають у робочий час та відсилають на електронну пошту.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Бурковець Д. О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр

Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Барнич О. В.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мов і методики їх викладання

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Відповідно до вимог Нового Державного стандарту початкової загальної освіти та специфіки реформування початкової ланки освіти організація продуктивного едукативного середовища має здійснюватися з метою розвитку ключових компетентностей молодших школярів, наскрізних умінь. Учитель початкових класів НУШ має постійно реагувати на виклики нової освітньої парадигми, удосконалюючи методи, прийоми навчання. Підвищувати рівень власної майстерності та якості уроків, результатом яких має бути активність, умотивованість дітей та засвоєння програмного матеріалу на відповідному рівні. Окрім цього, НУШ орієнтує сучасного педагога на фасилітацію педагогічного процесу за рахунок організації командної роботи на засадах співпраці, взаємодопомоги та приязного ставлення один до одного, що також допоможе запобігти булінгу. На нашу думку, саме інтерактивні технології мають необхідних потенціал для реалізації означених завдань.

Використання інтерактивних технологій – це спосіб створення в класі атмосфери, котра найліпшим чином сприяє співпраці, порозумінню та доброзичливості. Інтерактивні форми роботи допомагають приділити увагу кожному учню. Працюючи в групах чи парах, школярі самостійно розв'язують доступні для них завдання, стають дослідниками, разом переборюють труднощі на шляху до мети. Крім того, інтерактивні форми навчання розвивають

комунікативні вміння та навички, формують емоційний інтелект. Школярі вчаться критично мислити, дискутувати, самостійно приймати рішення.

У нашому дослідженні вважаємо за необхідне звернути увагу на таку інтерактивну вправу, як «Анаграма». Анаграма - це прийом, суть якого полягає в перестановці букв якогось слова, що в результаті дає зовсім інше слово. Найчастіше анаграми використовуються для розвитку і тестування інтелекту, наприклад, в розвиваючих онлайн тренажерах і IQ-тестах.

Анаграми одна з найпотужніших вправ для розвитку швидкого читання; *вид мовної головоломки.*

На уроках літературного читання, таку вправу проводять у формі гри. Правила гри: переставити місцями букви або склади, щоб вийшло слово.

Наприклад:

Розшифруйте слово

Бан-ра-ба

Ро-бо-да

Ко-ло-мо

Гра «Розгадай анаграми»

Учитель пояснює дітям, як відгадати кожен тип загадок.

Наприклад.

Заміни букву, щоб вийшло слово ч і Н – я частина доби, ч і П – я грію щозими, ч і Р – предметом стану я, от вам загадка моя. (Ніч, піч, річ).

Склади слова

1. Шляхом перестановки букв назви неістот перетворити на назви істот.

БРАС (барс), ФАНЗА (фазан), ШКАЛА (шакал), КОРБА (кобра), КОРДОН (кондор), ЯРУГА (ягуар), ОПКА (окапі).

2. Складнішими, а тому й цікавішими є завдання на творення анаграм із двох чи й більше слів. Утворити назви рослин (зелена аптека).

КАМЕРА, ТИН – материнка; ОБРІЙ, ВІЗ – звіробій; МИРОН, СОДА – смородина; ВІК, ЛЕПТА – евкаліпт; ТІСТО, ЛИН – столітник; ГРИВА, ДНО –

виноград; ІВАН, КОЛЯ – конвалія; ВІК, БАРОН – барвінок; СОМ, ЛИН – ломиніс; ВІСК, ЖИТО – живокіст, САПЕР, ТАНК – пастернак.

3. Анаграми на творення назв птахів.

СТІЛ, КАВА – ластівка; ОБЛАСТЬ, АР – альбатрос; ВІНИК, РЕБУС – буревісник; РУКА, ПІК – куріпка; ІКЛО, БІР – колібрі; ЮРМА, ГЛІД – дрімлюга; КОРОП, ОСУД – сорокопуд; ЧАРИ, КОЛБА – рибалочка; КОВИЛА, ГУРТОК – крутиголовка; ВІЛКА, МІНА – малинівка.

Мовна гра «Анаграми»

Переставляючи букви у словах, утворіть нові слова.

Аврал – (лавра)	Марш – (шрам)
Автор-(товар)	Мета – (тема)
Арфа – (Куба)	Маяк –(ямка) Варта –(трава)
Антон –(тонна)	Вобла –(обвал)
Артек – (катер)	Слово - (волос)
Банка –(кабан)	Газон – (загон)
Баня-(баян)	Фарш – (шарф)
Баку – (Куба)	Масло – (смола)
Кіно – (коні)	Повар – (право)
Літо – (тіло)	Силач –(число)

Такі завдання розвивають у дітей не тільки швидке читання, але увагу, взаємодопомогу, можливість змагатися, бажання бути кращим. Таку гру можна проводити у різних формах: як індивідуально (кожному роздається свій набір слів на картках), так і фронтально (на дошці або екрані зображення слів або літер).

Отже, інтерактивні технології дозволяють розв'язати одразу кілька завдань: розвивають комунікативні вміння й навички, допомагають встановленню емоційних контактів між учасниками процесу; забезпечують виховне завдання, оскільки змушують працювати в команді, прислухатися до думки кожного; знімають нервові напруження, дають можливість змінювати форми діяльності, переключати увагу на основні питання.

Список використаних джерел

1. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення: як цього навчати. Науково – методичний посібник. – Х.: Видавнича група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. – К.: «Початкова освіта»
3. Інтерактивні технології навчання у початкових класах./Авт. – упор. І.Дівакова.- Тернопіль: Мандрівець, 2008.–180 с.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ВМІНЬ В УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Войтків Галина Володимирівна,

к.п.н, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м.Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Ми живемо у швидкозмінному світі, де постійно зростає кількість інформації, яку ми отримуємо з різних джерел, і яку нам потрібно вміти використовувати з користю для себе у найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Переважну більшу кількість інформації в школі ми отримуємо «читаючи» матеріал шкільних підручників. Але слід розуміти, що навички читання, які вважалися потрібними для успіхів у навчанні, особистісного розвитку 20 років тому, відрізняються від тих, які потрібні сьогодні. Сьогодні важливим є розуміння контексту прочитаного матеріалу, взаємодія із онлайн-матеріалами, вміння швидко ознайомитись із великою кількістю різноманітної інформації та виділити головні її аспекти, проаналізувати для подальших висновків та опрацювання. Змінилося й саме трактування «тексту». Тому актуальним є питання формування читацьких вмінь в учнів основної школи для успішної подальшої самореалізації та навчання протягом цілого життя.

Мета роботи. З'ясування сутності поняття «читацькі вміння» та можливості предмету фізики для формування читацької грамотності в учнів.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети було використано теоретичні та емпіричні методи дослідження: *аналіз* – з метою вивчення психолого-педагогічних, науково-методичних досліджень, нормативних документів у галузі освіти з питання формування читацьких вмінь учнів основної школи; *синтез* – для встановлення найбільш оптимальних шляхів формування читацьких вмінь і навичок учнів на уроках фізики; *спостереження* навчального процесу з метою визначення його закономірностей та методичних

особливостей з метою формулювання методичних рекомендацій щодо формування читацьких вмінь учнів на уроках фізики.

Результати і аналіз. Розвиток технологій швидко змінив характер того, як люди читають та обмінюються інформацією. Автоматизація рутинних робочих процесів створює потребу у людях, які вміють шукати і дізнаватися інформацію з різноманітних джерел [2]. У всі сфери життя проникає сьогодні і інтернет: навчання реальне та дистанційне, робота на фізичному та віртуальному робочому місці, постійна взаємодія із різними упорядкованими системами при влаштуванні своїх справ таких як, наприклад, оплата комунальних послуг, податків, медичні послуги чи планування відпустки, дає можливість зрозуміти, що учень в школі повинен навчитися працювати не тільки з друкованими текстами, але й цифровими, які можуть мати різну форму, бо вони вже є частиною нашого життя. В зв'язку із цим поняття читацькі вміння сьогодні стає набагато ширшим, ніж в доцифрову епоху.

В науковій, психолого-педагогічній літературі зустрічаються поняття «читацька грамотність», «читацька компетентність», «читацькі вміння». Так , «читацька компетентність ... – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які дають змогу учневі свідомо здійснювати пошук книжок, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного»[1]; «читацьке уміння – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення та вияв зацікавлення до текстів з метою досягти певні цілі, розвинути свої знання і потенціал, а також брати участь у житті суспільства»[2, с. 12].

Варто заявити, що поняття «читацька компетентність» в українській педагогіці пов'язують тільки з дітьми початкової школи, питання формування читацької грамотності в учнів основної школи не розглядаються, формування

читацьких вмінь і навичок розглядаються тільки на предметах мовно-літературного циклу.

Дослідженням питання формування читацьких вмінь та грамотності на предметах природничо-математичного циклу частково велося в рамках моніторингового дослідження PISA . Зважаючи на сьогоденне трактування поняття «тексту», що «позначає усю мову, яка представлена у графічній формі: написану від руки, друковану чи на екрані; до текстів відносимо наочні зображення, такі як діаграми, ілюстрації, карти, таблиці, графіки і комікси, які містять елементи писемного мовлення (наприклад, підписи); такі візуальні тексти можуть існувати як незалежно, так і бути частиною більших текстів» [2,с.13], питання формування читацьких вмінь та читацької грамотності на предметах фізико-математичного циклу є необхідним, бо дає можливість охопити досвід читання різних «текстів».

Аналіз нормативних документів та програм з фізики показав, що окремого поняття «читацькі вміння» чи «читацька грамотність» не зустрічаються, однак можна виокремити деякі їх компоненти, через які вони виражається. Ці компоненти є складовими ключових компетентностей (табл.1.) [5].

Фізика на відміну від предметів гуманітарного циклу має широкі можливості для формування навичок роботи із різними текстами, зокрема: графіками, діаграмами, формулами, таблицями тощо.

У фізиці відомий графічний метод для розв'язування задач та опису залежностей між величинами. Якщо математика, як навчальний предмет дає можливість ознайомитись із графіками функцій та їх побудовою суто як інструментом, то на уроках фізики діти мають можливість побачити цей інструмент в дії, і переконатись, що часто його використання дає краще представлення інформації. Зокрема, у методичній літературі описано використання графічного методу при формуванні поняття миттєвої швидкості нерівномірного руху, знаходженні залежності проекції переміщення від часу за графіком залежності проекції миттєвої швидкості від часу, розв'язуванні задач

на рівняння теплового балансу, побудові графіків газових законів, моделюванні закону радіоактивного розпаду тощо. Саме використання графічного методу на уроках фізики дає можливість не тільки краще зрозуміти фізику, але й набути навичок роботи із інформацією представленою графічно.

Таблиця 1

Компоненти читацьких вмінь у ключових компетентностях

Ключові компетентності	Компоненти
Спілкування державною (і рідною — у разі відмінності) мовами	<i>Уміння:</i> - розуміти інформацію з підручників, посібників й інших текстових та медійних джерел державною/рідною мовою; - представляти текстову інформацію в іншому вигляді.
Спілкування іноземними мовами	<i>Уміння:</i> - використовувати іншомовні навчальні та науково-популярні джерела для отримання інформації фізичного й технічного змісту, самоосвіти та саморозвитку.
Математична компетентність	<i>Уміння:</i> - застосовувати математичні методи для опису, опрацювання та оцінювання результатів експерименту.
Інформаційно-цифрова компетентність	<i>Уміння:</i> - визначати можливі джерела інформації, відбирати необхідну інформацію, оцінювати, аналізувати, перекодовувати інформацію; - використовувати сучасні пристрої для отримання, опрацювання, збереження, передачі та представлення інформації.
Уміння вчитися впродовж життя	<i>Уміння:</i> - застосовувати набуті знання для оволодіння новими, для їх систематизації та узагальнення.
Ініціативність і підприємливість	<i>Уміння:</i> - оцінювати можливість застосування набутих знань з фізики в майбутній професійній діяльності, для ефективного вирішення повсякденних проблем.

Табличний метод подання інформації на уроках фізики часто використовують при виконанні лабораторних робіт (табл.2.)

Таблиця 2

Дослідження коливань нитяного маятника

Номер досліджу	Кількість обертів N	Час обертів t, с	T, с	T _{ср} , с
1				
2				
3				

Зняті покази приладів, значення вимірюваних величин, обчислені похибки вимірюваних величин заносяться у таблицю, яка дає можливість добре відструктурувати матеріал, є своєрідним алгоритмом, до якого звикають діти, при виконанні всіх лабораторних робіт.

Вміння читати формули, одиниці вимірювання фізичних величин, кратні і частинні одиниці вимірюваних величин, перетворювати кратні і частинні одиниці вимірювання в основні є важливим при читанні наукових текстів технічного та природничого характеру. Досвід роботи із *одинацями вимірювання, їх позначенням* діти здобувають *при розв'язуванні фізичних задач*. При чому важливим є вносити порівняння, щоб діти не тільки запам'ятовували, а розуміли значення результатів своїх вимірів, вміли проаналізувати. Наприклад, який тиск чинить бджола жалом на тіло людини, і який тиск чинять колеса легкового автомобіля на дорогу.

Навики читання та створення діаграм для візуалізації залежностей, можна сформулювати *в процесі проектної діяльності*. На етапі узагальнення результатів та створення презентації проекту дуже зручно використовувати діаграми та об'єкти SmartArt. При чому дітям варто не тільки представляти інформацію, а й обговорити чому саме обраний об'єкт ієрархія, а не піраміда чи матриця, наприклад. Тобто крім подачі матеріалу в такому форматі, важливо також пояснити, що це за формат, чому саме його використали в даному випадку для можливості використати досвід для навчання протягом життя.

Для кращого розуміння тексту існують багато методичних прийомів, зокрема: методичний прийом «Читання із маркуванням тексту» – системна

розмітка тексту під час читання та обдумування, що дозволяє значно активізувати процес сприйняття інформації та підвищити його ефективність; методичний прийом опорних слів або «Телеграма тексту» та ін.[3; 4]

Висновки. Фізика, як навчальний предмет має великий потенціал для формування вміння читати сучасні тексти. Специфіка предмету фізики дозволяє сформувати досвід читання діаграм, таблиць, графіків, аналітичних залежностей між величинами (формул), який знадобиться в подальшій професійній та повсякденній діяльності. Подальших досліджень потребує методика читання онлайн текстів, які все більше і більше витісняють друковані матеріали.

Література:

1. Українська педагогіка. URL: <http://ukped.com/statti/teorija-navchannja/5080-formuvannia-chytatskoi-kompetentnosti-molodshykh-shkoliariv.html/>
2. PISA 2018 Рамковий документ з грамотності читання. URL: https://dniokh.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Ramk_doc_chytannya.pdf
3. Панченков А. Дидактичні стратегії критичного читання. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1125/>
4. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку URL: <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf>
5. Фізика. Навчальна програма для 7-9 класів ЗНЗ. URL: <https://ru.osvita.ua/school/program/program-5-9/56124//>

КРЕОЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Волошина Оксана Василівна,

к.п.н., доцент

Чехместрук Анастасія Сергіївна,

Головченко Крістіна Сергіївна,

студенти,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського,

м. Вінниця, Україна

Вступ. У сучасній дидактиці одним з основних принципів є принцип наочності, що полягає в залученні органів чуття учнів до сприйняття навчального матеріалу. Аналіз методичних праць з проблеми наочності (О.Анісімова, О. Корда, Е. Нежури, О. Селіванової) дозволяє зробити висновки про переваги використання креолізованих текстів як засобу наочності з позиції психологічних особливостей вивчення певного матеріалу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні використання креолізованого тексту як засобу активізації пізнавальної діяльності студентів.

У процесі дослідження використано такі **методи**: аналіз методичних джерел; типологічний метод; синтез отриманої інформації; проблемно-пошуковий метод; емпіричні методи: спостереження, бесіда – для окреслення проблем застосування креолізованих текстів в процесі вивчення матеріалу

Результати і обговорення. Використання засобів візуальної наочності, в нашому випадку реклами і карикатури, обумовлено їх позитивним впливом на функціонування таких механізмів, як мислення, сприйняття, увага і пам'ять.

Виокремимо основні функції креолізованого тексту як засобу наочності:

1. Інформаційна функція. Креолізований текст повідомляє у вербально-візуальній образній формі інформацію про певну подію або явище; можемо

розглядати його як інструмент створення образів немовних та мовних явищ, концептів, асоціацій.

2. Комунікативна функція полягає в тому, що за допомогою креолізованих текстів ведеться діалог з читателем. Креолізовані тексти використовують як фактор, так і результат успішної комунікації, в тому числі і навчальної.

3. Креолізований текст може виконувати освітню функцію: допомагає розвантажити оперативну пам'ять від утримання логічної послідовності. Креолізований текст є засобом стимулу висловлювання, що реалізується у створенні певної мовленнєвої ситуації. Може застосовуватися для створення певної ситуації спілкування при вивченні практично орієнтованої теми. Оскільки наша мова, як і будь-яка інша діяльність, завжди мотивована і адресна, то для того, щоб у людини виникло бажання щось сказати, вона має опинитися в таких умовах, коли змущена буде це зробити. Отже, креолізований текст може виконувати функцію моделювання «передбачуваних умов» (термін К. Станіславського), відповідно до яких студент вестиме певну комунікацію. Ця функція може реалізовуватися в завданнях типу: «Що б Ви сказали, якщо б опинилися в ситуації, зображеній на картині?»

4. Виховна функція передбачає формування за допомогою креолізованих текстів певних моральних норм, позитивних почуттів і переконань.

5. Естетична функція. Креолізований текст занурює учнів в певний естетичний контекст. «Красиві актори, яскраві фарби, приємна музика, дизайн товарів і інтер'єрів, пейзажі і тварини – все це є важливим навіть для того, хто далекий від естетичного сприйняття навколишнього світу. Це сприяє формуванню смаку і естетичних уподобань» [4, с. 42].

6. Контролююча функція креолізованого тексту може бути реалізована при перевірці знань і умінь студентів.

Креолізований текст не тільки може виступати засобом наочності, він також може виконувати функцію активізації пізнавальної діяльності студентів.

Психологами було встановлено, що позитивні емоції посилюють, тонізують роботу кори головного мозку, а негативні – гальмують, пригнічують. Позитивні емоції спонукають людину до діяльності. Існує два методи вивчення дійсності: емоційний і логічний. І емоції, і мислення – це внутрішня діяльність (психіка), що аналізує інформацію про навколишнє середовище, на основі якої людина отримує орієнтири до певних дій. Тобто, у емоцій і мислення спільне призначення.

Проте ця функціональна спільність змінюється, коли абсолютизується роль мислення, а емоції виключають з процесу прийняття рішення (оцінювання), відносять до них лише результати цього процесу: хвилювання, переживання – тобто те, що є зовнішньою оцінкою. [2, с. 130]. Перевага емоцій полягає в тому, що вони спроможні захопити людину цілком, тоді як логічне мислення захоплює лише певну частину психіки людини. Тому, ймовірно, використання

креолізованого тексту в процесі навчання може допомогти одночасно задіяти як емоційну, так і логічну сторони людської психіки. Наприклад, карикатура, апелюючи до почуття гумору студентів, викликає емоційне ставлення до досліджуваного матеріалу. А відповідно до одного з психологічних принципів свідомої діяльності людини, в першу чергу, засвоюється і особливо міцно запам'ятовується те, що викликає певне ставлення. Так, сприйняття і розуміння карикатури завжди передбачає творчу, пошукову діяльність, оскільки карикатура створюється за принципом обманутого очікування, оскільки в карикатурі завжди присутня певна невідповідність, перебільшення або натяк на те, що знаходиться за кадром. Карикатура – це своєрідна загадка, для розв'язання якої необхідно докласти певних зусиль.

Розгадавши цю загадку, подолавши неоднозначність, закладену в карикатурі, стає зрозуміло, чому вона смішна, оскільки студенту для розуміння сенсу карикатури необхідно активізувати певні знання, докласти зусилля. Отже, карикатура в руках досвідченого викладача стає засобом посилення мотивації

до навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів, а також засобом створення сприятливого психологічного мікроклімату в групі. Як відомо, те, що в процесі вивчення викликає труднощі, але є цікавим, запам'ятовується мимоволі і краще, оскільки бажання зрозуміти суть зашифрованої інформації (у нашому випадку причини комічного ефекту карикатури) мобілізує психологічну активність студентів.

Використання засобів візуальної наочності, в тому числі реклами і карикатури, обумовлено їх позитивним впливом на процес мислення. Процеси відчуття, сприйняття, пам'яті є основою для процесів мислення, тобто це відображення дійсності шляхом пошуку і знаходження істотних ознак явищ і предметів

Як відмічає О. Щукін, «...мислення, що виходить за межі чуттєвого досвіду, не втрачає зв'язку з відчуттями, сприйняттям і уявленням, тому наочно-чуттєвий досвід має велике значення в процесі формування понять у всіх категорій учнів" [5, с. 72].

Існують різні способи пізнання дійсності, які корелюють з різними видами мислення. У психіці кожної людини різною мірою присутні три типи мислення: наочно-дієве, наочно-образне і абстрактно-логічне. В.Артемов виділяє два види пізнання:

1) у науковому дослідженні за допомогою понять, що відповідає абстрактно-логічному типу мислення;

2) пізнання життя через образ, за допомогою мистецтва, розвиток у себе здатності пізнавати сутність предметів і явищ за їх суттєвими ознаками. Це означає сприймати їх так, щоб вони стали особливо змістовними: конкретними, чуттєво-наочними виразниками законів життя, що відповідає наочно-образному типу мислення [1, с. 248].

На наш погляд, специфіка використання креолізованих текстів полягає в тому, щоб в конкретних образах можемо представити закономірності навколишнього світу. В одних людей переважає абстрактне мислення, в інших – наочно-образне. Це визначається індивідуально-психологічними

особливостями людини (більшою розвиненістю правої або лівої півкулі кори головного мозку), віком, можливо, культурно-історичним досвідом народу, його менталітетом. Вважаємо, що такі фактори необхідно враховувати при використанні креолізованих текстів при вивченні певних тем.

Висновки. Вважаємо, що безпосередня робота з наочним матеріалом допоможе викладачу підтримувати атмосферу освітнього процесу. Потенціал подальшого використання креолізованих текстів вбачається ще й у тому, що візуалізація стимулює в студентів осмислення, узагальнення, уточнення образів, забезпечує повноту й цілісність їх сприйняття різних тематичних пластів у системі педагогічної освіти.

Література:

1. Артёмов В. А. Психология наглядности по методике обучения иностранным языкам Текст. / В. А. Артёмов // Преподавание иностранных языков. Теория и практика / под ред. А. Т. Базиева. М. : Наука, 1971.-С. 241-258.
2. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник / О.В. Волошина. – Вінниця: , 2015. – 161 с.
3. Волошина О.В. Использование ментальных карт в процессе преподавания дисциплин педагогического цикла. / О.В. Волошина // Актуальные проблемы технологического образования: компетентность, мастерство, инновации : Материалы IV Международной заочной научно-практической конференции, Мозырь, 3 ноября 2015 г. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина ; редкол.: В. Н. Навныко (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2015. – С.41-43.
4. Томбу Д.В. Социология рекламной деятельности: учебное пособие. –М.: ИД «Форум»: ИНФРА –М., 2009.-240 с.
5. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам. Теория и практика.- М.: Филоматис, 2003 – 389 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЛІЦЕЮ

Галаєвська Людмила Вікторівна

молодший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. Виховання культури мовлення – не лише лінгводидактична проблема, це також проблема моральна, що має соціальну значущість. Передаючи з покоління в покоління багатство і чистоту рідної мови, ми зберігаємо зв'язок часів, традиції і дух народу. Вихованість і культура людини яскраво виявляється в умінні оформляти думку в слова, манері говорити і спілкуватися, багатстві словникового запасу. За визначенням В. Сухомлинського, «мовна культура людини – це дзеркало його духовної культури». Ось чому важливо, щоб зростаючи, дитина з раннього віку вчилася водночас мислити і виражати думку словами, уміла спілкуватися засобами мови, дотримуючись загальноприйнятого мовного етикету.

Актуальність окресленої проблеми визначається тим, що сьогодні діалог розглядають як невід'ємний складник в ієрархії загальнолюдських цінностей. Домогтися оновлення процесів виховання і освіти неможливо без осмислення культури діалогу, теоретичного і практичного обґрунтування концептуальної ідеї гармонізувального педагогічного діалогу як методу, способу і засобу навчання, виховання й управління.

Результати й обговорення. Проблема діалогічного мовлення, діалогу висвітлювалася в працях вітчизняних і зарубіжних учених (М. Бахтіна, Т. Винокур, П. Дудика, О. Єфіменко, І. Ізаренкова, В. Костомарова, Л. Кочубей, Т. Ладиженської, Е. Палихати, К. Саламатова, Г. Сагач, В. Скалкіна, В. Сухомлинського, І. Хоменко, Н. Шведової та ін.). Попри великий інтерес дослідників, діалог, діалогічне мовлення, культура діалогу залишаються

актуальними у лінгвістиці й лінгводидактиці. Для вчителя-словесника важливо визначити сутність діалогу, його конструктивні варіанти і функції й розробити методику формування культури діалогу в здобувачів освіти.

Як основна й первинна форма спілкування, діалог супроводжував доісторичний (уснорозмовний) та історичний (писемний) період розвитку людської мови.

З позиції лінгвістики діалог розглядають як первинну природну форму мовленнєвого спілкування, що реалізується у повсякденних бесідах людей, ділових розмовах, дискусіях, полеміці тощо. Як літературознавчий жанр, діалог зародився й активно розвивався у Стародавній Греції, де став предметом осмислення багатьма філософами, психологами, лінгвістами. Учені намагалися розкрити феномен діалогу в зв'язках його з різними галузями знань – філософією, літературознавством, культурологією, лінгвістикою, психологією тощо.

Найбільш показовим у цьому плані є трактування діалогу М. Бахтіним. Учений виділяє кілька різновидів діалогу, намагаючись розкрити найістотніші його особливості й функції:

- діалог у міжособистісному спілкуванні – безпосередній діалог живих людей, «діалог особистостей»;
- діалог у мовленні – найпростіша форма діалогічних стосунків мовців;
- діалог у мисленні – діалектика, «чисто логічні відношення»;
- діалог у свідомості – «діалогічний внутрішній монолог»;
- діалог культур, традицій, діалог поглядів [2, с.35].

За висновками М. Бахтіна, «діалог – невід'ємний атрибут життя особи», адже жити – «означає брати участь в діалозі». Ми розглядаємо діалог як спосіб пізнання дійсності і водночас як особливе дидактико-комунальне середовище, що забезпечує суб'єктно-сміслову спілкування, рефлексію і самореалізацію особи.

Особистість поза спілкування з іншою особистістю не існує, вона «комунальна» (за М. Бахтіним) за генезою і за способом існування. Отже,

кожен із нас існує як мовна особистість, оскільки в спілкуванні з іншими в діалозі виявляються наші особисті якості, інтелект, емоційний стан тощо. Саме міжособистісний діалог дає змогу виявляти особливі стосунки між мовцями, їхню взаємодію, що виявляється на логічному, лінгвістичному й психологічному рівнях.

Аналіз різних підходів до тлумачення феномена «культура» ввів В. Сухомлинський у середині ХХ ст. Детальне ознайомлення зі змістом наукових праць ученого доводить, що автор намагається трактувати свої вчення через призму діалогу, культури діалогу, яка має бути притаманна кожній людині й виявлятися під час спілкування.

Щоб осмислити сутність терміна «культура діалогу» або «діалогічна культура», звернемося до поняття *культура*. Її розуміють як систему норм і цінностей, відтворену у людській пам'яті, ступінь досконалості й розвитку особистої сфери певної людини, спосіб її життя, один з компонентів людського буття, особистісний багаж людини, що забезпечує її саморозвиток і вдосконалення, засіб взаємодії особистості у соціумі [3, с.31-32].

Спираючись на таке трактування поняття культура, розуміємо, що ці ознаки її виявляються насамперед у діалогічному спілкуванні людей.

Так, автор виокремив види соціокультурного середовища, у яких можливе виховання здобувачів освіти, а саме: культурно-пізнавальне, художньо-естетичне, культурно-комунікативне, культурно-трудове, культурно-рефлексивне.

Пізнаючи доводити і доводячи – пізнавати – саме в цій єдності мислення і праці й полягає єдність розумового виховання і формування світогляду. Внаслідок своєї праці людина бачить не тільки матеріальні цінності, а й саму себе – свою наполегливість, силу волі.

Це доводить, що діалогічне мислення, на відміну від монологічного, передбачає пізнання істини через зіставлення і взаємозабезпечення різних поглядів, що для культури діалогу особливо важливо, оскільки забезпечує

толерантне, ввічливе й взаємоповажне спілкування мовця з іншими людьми, і водночас демонструє особисті культуромовні вміння і навички.

Висока культура вчителів і володіння різноманітними засобами спілкування – ефективний спосіб впливу на учнів, на розвиток їхньої особистості. У побудові діалогічного спілкування суть виховання бачили К. Ушинський, Ф. Буслаєв, С. Русова, І. Огієнко. Учені виділяли різні його характеристики. По-перше, рівність позицій учителя і учня, що передбачає визнання здобувачів освіти активним суб'єктом виховання і самовиховання. По-друге, пізнання, вивчення дитини розглядали як основний стрижень, на якому будується все спілкування з ним. По-третє, за висновками педагогів, результати спілкування не повинні зводитися до оцінювання; підхід до виховання через посилення позитивних особистих характеристик і спрямувань, схильних сторін у боротьбі з власними слабкостями має здійснюватися так, щоб дитина, отримуючи від учителя відомості про себе, вчилася давати собі оцінки сама. По-четверте, підкреслюється необхідність щирості й природності у прояві емоцій. Центральну роль у реалізації принципу самовиховання відводили вчителеві. Досвід роботи відомих учених показує, що спілкування-діалог розвиває в учнів упевненість у власних силах і критичність у ставленні до себе, довіру і вимогливість до навколишніх людей, готовність до творчого розв'язання проблем, що виникають, і віру в можливість їх вирішення.

Висновок. На основі проаналізованого переконуємося, що на сучасному етапі не втратили свого значення положення й рекомендації В. Сухомлинського, С. Чавдарова, К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка та. ін. учених щодо діалогічної культури учнів.

Як бачимо, такі феномени, як діалог культур, культура діалогу залишаються актуальними в лінгводидактиці і потребують подальшого вивчення й осмислення, особливо в сучасних умовах підвищених вимог до виховання й самовиховання підростаючого покоління.

Література.

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство. 1979. 424с

2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія. 2004. 344 с.
3. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення. *Дивослово*. 2003. №1. С. 31-33.
4. Палихата Е.Я. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення. *Дивослово*. 1995. №3. С. 29-143.
5. 5.Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа. 1994. 240 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ФІЗИЧНОГО ПРАКТИКУМУ

Галатюк Юрій Михайлович,
к. пед. наук, професор
Грицаюк Андрій Валерійович
Новак Ольга Василівна,
Студенти

Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Реформування повної загальної середньої освіти на основі концепції Нової української школи ґрунтується на діяльнісному, компетентнісному та особистісно зорієнтованому підходах до навчання. Тому діяльнісна теорія навчання і заснований на ній діяльнісний підхід як методологічна основа організації освітнього процесу залишаються актуальними у теорії та методиці навчання фізики, незважаючи на велику кількість публікацій і проведених досліджень.

Актуальність даного питання зумовлена ще й тим, що в самій педагогічній психології діяльнісна теорія навчання, що була започаткована і розроблялася в радянські часи психологами П.Я. Гальперінім, Н.Ф. Талізінною, О.М. Леонтьєвим та ін., не була завершена до кінця. Існує думка, що діяльнісна теорія навчання не була завершена з тієї причини, що в радянські часи сфери впливу в гуманітарних науках були поділені. З часом інтерес у психологів до цієї тематики з різних причин пропав. Мабуть вони вважали, що справа вже завершена. Як наслідок, методологічні та теоретичні обґрунтування діяльнісного підходу в навчанні у завершеному вигляді сформульовані не були. Не були також доопрацьовані механізми реалізації даного підходу в освітньому процесі, і в результаті педагогіка швидко зруйнувала недобудовану споруду діяльнісного навчання, забалакавши його.

Діяльнісний підхід у навчанні ґрунтується на загальній психологічній теорії діяльності. Як зазначав один із її засновників О.М. Леонтьєв, життя людини – це сукупність, точніше система діяльностей, що змінюють одна одну.

З погляду діяльнісного підходу процес навчання – це ініціювання та організація навчально-пізнавальної діяльності та засвоєння способі цієї діяльності її суб'єктом – учнем. Тобто йдеться також про розвиток навчально-пізнавальної компетентності учня – його здатності організовувати і виконувати цю діяльність.

Мета роботи. У контексті викладеного наша мета полягає в дослідженні й теоретичному обґрунтуванні способів моделювання та організації навчально-пізнавальної діяльності у процесі виконання лабораторних робіт фізичного практикуму.

Матеріали і методи. Проблема полягає в тому, що при традиційній організації лабораторної роботи з фізики діяльнісний підхід лише декларується, а не реалізується. Теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що його треба реалізовувати не з позицій наївно-побутового рівня, на зразок: учень виконує якісь практичні чи розумові дії, отже – це і є діяльнісний підхід. Психолого-педагогічний аналіз суті навчально-пізнавальної діяльності, системно-структурний підхід, засновані на ньому методи моделювання та проектування, перевірка розроблених моделей на практиці є методологічною основою нашого дослідження.

Результати та обговорення. На нашу думку, реалізовувати діяльнісний підхід треба, виходячи з основних психолого-педагогічних засад, що лежать в основі даного підходу, як основного методологічного принципу дидактики. Йдеться, насамперед, про наступні концепти:

- освітній процес – це взаємодія двох діяльностей, навчальної, суб'єктом якої є учень, і навчаючої, суб'єктом якої є учитель;
- учитель організовує, проектує і керує навчальною діяльністю учня;
- учень є одночасно суб'єктом і об'єктом навчальної діяльності;

– навчальна діяльність має задачний характер, тобто є процесом розв’язування навчальних задач;

– продукти навчальної діяльності – це ті психологічні новоутворення, які виникають в учня у результаті її здійснення, а отже, вони не можуть бути відчуженні від суб’єкта цієї діяльності.

– навчальна діяльність є багатограним, але цілісним системним утворенням, що має власну структуру і допускає різні способи її декомпозиції.

Вище названі – це ще не усі особливості навчальної діяльності. Але, в даному контексті, для нас актуальним є її процесуальний аспект. Як відомо, процес будь якої діяльності, у тому числі й навчальної, має такі складові: *орієнтувальна частина, виконавська, контрольо-корегуюча.*

Суть орієнтувальної частини полягає у тому, що перед тим як здійснювати практичну діяльність суб’єкту необхідно зорієнтуватися в ситуації, тобто сформувати орієнтувальну основу. Адже діяльність виконується суб’єктом за певних відносно нього умов як зовнішніх, так і внутрішніх.

Орієнтувальну основу діяльності формує сам суб’єкт. Відповідно в умовах навчальної діяльності орієнтувальну основу діяльності формує учень, як правило, під навчаючим впливом учителя. Орієнтувальна основа діяльності має дві складові: “загальну” і зорієнтовану на “на виконання”. Перша забезпечує аналіз і оцінку ситуації, вибір адекватних засобів, друга спрямована на розробку плану здійснення діяльності.

Таким чином орієнтувальний етап складає теоретичну частину діяльності, а інші два етапи її практичну частину.

Розглянемо в даному контексті процес розв’язання експериментальної задачі. Як відомо, розв’язування експериментальних фізичних задач – одна з активних форм організації навчально-пізнавальної діяльності. Розв’язуючи експериментальні задачі на основі застосування лабораторного обладнання, учні самостійно спостерігають за протіканням фізичного явища, самостійно

експериментують, а тому процес навчального пізнання для них набуває пошукового, дослідницького характеру.

Розв'язок експериментальної задачі містить п'ять важливих етапів. Зупинимося на них детальніше:

1. З'ясування і усвідомлення умови задачі.
2. Розробка теоретичної моделі розв'язку, отримання робочої формули.
3. Розробка моделі експерименту. Складання плану експериментування на основі теоретичної моделі.
4. Здійснення наміченого плану.
5. Оцінка результатів експерименту.

На останньому етапі учні перевіряють правдоподібність відповіді, аналізують отримані результати, здійснюють пошук альтернативних способів розв'язку експериментальної задачі.

Як бачимо, тут представлені усі процесуальні частини діяльності: орієнтувальна частина (1 і 2 етапи), виконавська (3 - 4 етапи), контрольно-корегуюча частина (5-й етап).

Виділення зазначених етапів дає можливість розробити механізм проектування навчально-пізнавальної діяльності у процесі виконання лабораторних робіт, заснованому на розв'язуванні експериментальних задач.

Лабораторну роботу ми моделюємо як процес розв'язування творчої експериментальної задачі. Ключовим творчим моментом такої навчальної діяльності є необхідність пошуку та теоретичного обґрунтування самого алгоритму, тобто послідовності дій, а також відповідних засобів організації й проведення фізичного досліджу.

Така сукупність експериментальних засобів і дій називається моделлю фізичного експерименту. Моделювання експерименту і його реалізація є основними етапами творчої лабораторної роботи в структурі розв'язання експериментальної задачі.

Висновки. Як показали результати проведеного нами педагогічного експерименту, такий підхід до організації лабораторних робіт фізичного

практикуму, дозволяє значно активізувати пізнавальну діяльність, сприяє засвоєнню способів діяльності, формує пізнавальну мотивацію, підвищує інтерес до предмету.

Він дає можливість проектувати навчально-пізнавальну діяльність, виділяючи її ключові структурні компоненти: суб'єкт діяльності, предмет, процедуру, продукт (результат), зовнішні умови, наповнюючи їх реальним змістом у контексті розв'язування конкретної експериментальної задачі. Як бачимо, експериментальна задача є засобом проблемно-змістового забезпечення та ініціювання навчально-пізнавальної діяльності.

РОЛЬ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Головка Світлана Григорівна,

к.э.н., доцент

Першина Олександра Павлівна

Студент

Національний авіаційний університет

М. Київ, Україна

Вступ. Сьогоднішня, політично нестабільна, ситуація в Україні зумовлює потребу в процесі ще більшої демократизації суспільства. Саме тому актуальним стає питання ролі педагога вищої школи у процесі громадянського виховання студентів. Саме вищі навчальні заклади загалом, та педагоги, зокрема – формують оптимальне середовище для формування громадянського виховання сучасних студентів. На сучасному етапі розвитку сфери освіти відбувається реформування вищої школи, тому важливим завданням викладача є не лише кваліфікована підготовка майбутніх спеціалістів, а й формування в студентів стійкої громадянської позиції. Формування та розвиток громадянської позиції, соціальної та політичної активності студентів, їхніх моральних установок відіграє важливу роль не лише у становленні індивідуальності майбутніх професіоналів, а й у збереженні соборності держави.

Ціль роботи. Метою даної роботи - є аналіз ролі педагога вищої школи у процесі громадянського виховання сучасного студента. Розкриття аспектів впливу ролі викладача вищих навчальних закладів на формування громадянської позиції студентів.

Матеріали та методи. Для досягнення мети роботи були використані теоретичні методи, зокрема аналіз наукової літератури (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння). Аналіз наукової літератури базувався на розгляді теоретичних та практичних дослідженнях: Андрущенко В., Беха І.,

Вишневецького О., Поплужного В., Струманського В., Сухомлинської О., Гриньова В., Євтух М., Михайловський В., Савченко О., Сухомлинський В., Мироненко Т., Самохіна Н., Вербицький В., Волошин П., Шевченко Г., Кон І., Божович Л., та багатьох інших.

Результати і обговорення. Перед сучасною сферою вищої освіти стоїть завдання виховувати у студентів громадянську позицію та переконання. Правове забезпечення цього завдання здійснюється на основі Конституції України, Закону України «Про громадянство України» та Закон «Про освіту» від 2 квітня 2020 року. Цими документами визначається важливість виховання у школярів та студентів громадянської позиції та системи ціннісних орієнтацій та суспільних переконань.

В умовах сучасного розвитку освіти вищої школи та громадянської позиції особистості, громадянське виховання – це тривалий процес формування та розвитку в людини моральних ідеалів суспільства та держави, активації громадянської позиції, виховання творчої особистості, формування саморозвитку індивіда та демократичної громадянської свідомості. За Постановою Президії Академії педагогічних наук «Про концепцію громадянського виховання дітей та молоді», громадянське виховання пояснюється як формування та розвиток громадянськості особистості, яка дає людині змогу відчувати моральну, соціальну, політичну та юридичну дієздатність та захищеність.

Громадянськість студентів – це суспільна та моральна цінність особистості, і вона характеризується ставленням молоді до держави, народу, суспільства та до себе. Важливо щоб становлення громадянськості сучасної молоді базувалось на демократичних цінностях та установках. Саме через це, важлива роль у громадянському вихованні студентів відводиться викладачам вищих навчальних закладів.

З огляду на важливість громадянського виховання варто охарактеризувати особливості, якими повинен володіти викладач: загальнолюдські цінності, демократичні переконання, світоглядні принципи,

психологічні та педагогічні, наукові та методичні знання, вміння планувати та організовувати, рефлексія та самоосвіта, налагодження психологічного контакту зі студентами, емоційна стійкість, готовність до соціальної та політичної діяльності, здатність проявляти громадянську позицію, знання та усвідомлення прав та обов'язків особистості як громадянина, тощо.

Роль педагога вищої школи у громадянському вихованні студентів полягає в тому, що викладач має: виховувати в студентів національні цінності; навчати критичності мислення та сприймання; формувати почуття гуманності та моральності; формувати опорну позицію студентів щодо порушення демократичності суспільства; виховувати свідоме ставлення студентів до власних обов'язків перед суспільством та державою; розвивати емоційну культуру молоді; формувати лідерські якості та волю; розвивати у студентів громадянську свідомість та реалізацію суспільної діяльності; виховувати високий рівень громадянської свідомості та поваги.

Педагог сучасної вищої школи повинен не тільки формувати та розвивати у студентів поняття суспільних цінностей та громадянської позиції, а й сприяти участі молоді в громадських організаціях, акціях та ініціативах. Участь студентів у таких заходах як, наприклад благодійна допомога, екологічні чи соціальні проекти, соціально-психологічні опитування, тощо – допоможе викладачеві сформувати у молоді поведінкові норми та когнітивні міркування, критичність мислення та бажання брати участь у громадському житті держави, а також здатність орієнтуватись та адаптуватись у суспільстві та захищати свої інтереси та інтереси інших громадян.

Викладач у громадянському вихованні студентів повинен прагнути до формування у молоді патріотизму та громадянськості, як складових сформованої громадянської позиції людини. Також, викладач вищого навчального закладу повинен враховувати те, що певні суспільні цінності можуть суперечити індивідуальним цінностям студентів, тому потрібно застосовувати індивідуальний підхід до громадянського виховання кожної окремої особистості.

Також, не менш важливою, функцією педагога вищого навчального закладу в процесі громадянського виховання студентів є засвоєння ними знань, що будуть корисними в самореалізації у громадянському суспільстві держави. Відповідно до цього, викладач повинен сформувати у студентів особливий світогляд та здатність і вміння аналізувати громадянську позицію, щоб в майбутньому молодь могла реалізувати власні права. Серед таких знань варто виділити: знання демократії, патріотизму та справедливості, громадянськості та громадянської позиції особистості, а також історичні та сучасні знання подій власної держави та світу загалом.

Висновки. Роль викладача вищої школи у громадянському вихованні студентів на сучасному етапі розвитку освіти, полягає в тому, щоб сумлінно здійснювати навчальну діяльність, формувати у студентів відповідний світогляд та систему цінностей, моральних та суспільних принципів, навчити студентів критичного мислення та творчої самореалізації. Діяльність педагога вищого навчального закладу повинна спрямовуватись на формування майбутнього професіонала і свідомого громадянина держави. Сьогодні, в умовах економічно-політичної кризи в Україні, зусилля педагогів вищої школи зможуть сформувати особистість студента як свідомого громадянина та людину, що вміє правильно проявляти власну громадянську позицію.

Література

1. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: монографія / П. В. Вербицька. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.
2. Ігнатенко С.А. / Виховання громадянськості студентської молоді: метод. посібник / С.А. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2008. – 103 с.
3. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Шестопалюк О. Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді / О. Шестопалюк // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 33 – 35.

СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**Гордійчук Богдана Валеріївна
Головіна Світлана Сергіївна
Янченко Ірина Миколаївна
Хапсаліс Гаяне Левонівна**

старший викладач

Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Для студентів закладів вищої освіти рухова активність є основною складовою їх здорового способу життя. Понад 350 студентів-спортсменів КНТЕУ беруть участь у всесвітніх та міжнародних змаганнях, у тому числі 3 майстри спорту міжнародного класу, 12 майстрів спорту, 82 кандидатів в майстри спорту.

Серед них видатні студенти-легкоатлети які закінчили університет: Сергій Демедюк спеціальність «фінанси підприємств», МСМК (Майстер спорту міжнародного класу) – рекордсмен України з бігу на 110 і 60 метрів з бар'єрами. Учасник Олімпійських ігор 2004 і 2008 років, чемпіон Всесвітньої Універсіади 2007 року, переможець і призер Кубків Європи та фіналіст чемпіонатів Європи, багаторазовий переможець чемпіонатів і Кубків України, п'ятиразовий рекордсмен України. Іван Гешко – ЗМС (Заслужений майстер спорту) з легкої атлетики, чемпіон Світу та Європи з бігу на 1500 м в приміщенні, учасник Олімпійських ігор в Сіднеї, в Афінах, та Пекіні. В 2004-2011 роках навчався в Чернівецькому торгово-економічному інституту КНТЕУ. Іван Гришин метальник диску МСМК, учасник Всесвітній Універсіади 2008р., та чемпіонату світу 2008р з легкою атлетики, переможець зимового Кубка Європи з метань. Сергій Копанайко – МСМК з легкої атлетики, багаторазовий чемпіон України з бігу на 110 м з бар'єрами, бронзовий призер командного чемпіонату Європи. Ольга Завгородня – МСМК, неодноразовий чемпіон і призер першості

чемпіонатів України (серед юнаків та юніорів), стрибки в довжину, 400 м, 400 м з/б, багатоборстві. Переможець Всесвітні Універсиади з бігу на 800 м та інші.

Мета дослідження. Вивчення спортивної діяльності студентів непрофільних закладів вищої освіти.

Матеріали і методи. Використання науково-методичного матеріалу.

Результати та обговорення. У Київському національному торговельно-економічному університеті (КНТЕУ) створені всі умови для тренувального процесу для студентів-легкоатлетів.

В період 2020 року, студенти-легкоатлети які спеціалізуються з бігу на середні та довгі дистанції успішно взяли участь на Командному чемпіонаті України з легкої атлетики, у скарбничці спортсменів 3 срібні медалі. В лютого пройшов головний старт сезону Чемпіонату України з легкої атлетики у приміщенні серед дорослих та молоді, де Ярослава Ястреб у бігу на 3000 м з перешкодами у результаті 10.14,35 стала срібним призером, та на Кубку України в приміщенні стала другою з бігу на 2000 м показав результат 6.39,02 с.

На базі Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ) створені дві команди з чирлідінгу «CHEER_KNUTE» та «PURPLE_CHEER». Збірна команда «CHER_KNUTE»: переможці Кубку чирлідерів м. Києва та Київської області у номінації «спортивний пом» (23 березня 2019); відкритого Кубку чирлідерів України (14 квітня 2019). Переможці Кубку чирлідерів м. Києва та Київської області у номінації «спортивний пом». Збірна команда «PURPLE_CHEER» в 2019 році вони стають срібними призерами Відкритого Чемпіонату м. Києва зі спортивної аеробіки серед студентів у номінації «Аеро денс» (3 березня 2019). Срібні призери Всеукраїнського спортивного фестивалю «Всеукраїнські студентські ігри» (16 квітня 2019). Чемпіони на Red Foxes Cup-2019 у номінації «Cheer dance show» (19 травня 2019). На Кубку м. Києва – Red Foxes Cup завоювали третє місце (10 листопада 2019). Чемпіони Кубку України з чирлідінгу 2019 «UKRAINIAN OPEN CHEERLEADING and MAJORETTE-SPORT CUP 2019» у номінації «Cheer dance show». Також, команда стає володарем Кубку міста Києва з

чирлідінгу серед студентів в програмі V Спартакіади серед закладів вищої освіти м. Києва 2019/2020 навчального року.

Збірна команда з перетягування канату кращі на чемпіонаті України серед студентів та дорослих, що відбувся восьмого березня 2020 року: перший склад чоловічої збірної посіла перше місце, друга команда посіяла друге місце.

Володарем ювілейного трофею стала наша студентська команда з баскетболу на турнірі з баскетболу м. Києва серед студентів.

Команда «КНТЕУ-МЕРКУРІЙ» в травні 2019 року стала срібним призером чемпіонату м. Києва серед студентських команд.

Висновки. Таким чином, спортивні результати студентів-спортсменів і вміння правильно поєднувати навчання з тренувальними заняттями підвищує результативність. Наші студенти та спортивні команди, що захищають честь університету в Україні та Європі, завоювали більше 70 різних медалей на спортивних змаганнях різного рангу, серед яких представники багатьох олімпійських та професійних видів спорту.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В США

Демченко Юлія Сергіївна

фахівець з професійної реабілітації

Департамент охорони здоров'я та соціальних служб

шт. Вашингтон, США

Вступ. Розвиток американського суспільства, особливо в умовах глобальної економічної кризи, зумовлює необхідність розробки нових підходів до розвитку соціальної політики для зменшення рівня безробіття в країні, соціального захисту та охорони здоров'я населення. Одним з найважливіших способів втручання держави для запобігання наслідків соціально-економічної кризи є надання кваліфікованої соціальної допомоги та реабілітації населенню на засадах виваженої та врегульованої державної політики. У цьому контексті важливу роль відіграють департаменти та центри соціальної реабілітації.

Мета роботи полягає в з'ясуванні ключових функцій центрів соціальної реабілітації та охорони здоров'я у США, а також програм та послуг, які вони пропонують для покращення рівня життя населення.

Матеріали і методи. Для зазначеної проблеми особливий інтерес становлять наукові дослідження з різних аспектів соціальної реабілітації груп населення, що мають значні порушення соціального функціонування, наприклад люди з особливими потребами, наркозалежні, колишні засуджені, безробітні тощо (О. Безпалько, Н. Бідюк, Л. Завацька, Д. Клименко, Л. Коваль, Л. Смеречак, Ю. Чернецька, А. Шевцов та ін.). Серед науковців активно дискутується сутність поняття «соціальна реабілітація», а також специфіка підготовки фахівців до соціальної реабілітації населення (Л. Коваль, Н. Коношенко, В. Ніколаєва, Н. Сайко, В. Шпак та ін.). У контексті порушеної проблеми важливими є погляди американських науковців (Т. Bahle, F. Howell, L. Kenworthy, M. Pfeifer, C. Wendt та ін.) із соціально-економічних, культурно-освітніх, психологічних, нормативно-законодавчих та управлінських аспектів.

В науковій літературі бракує уваги питанням організації та використання потенціалу різних центрів в соціально-реабілітаційних цілях. Відповідно до мети дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних *методів*, зокрема: аналіз, синтез, порівняння, інтерпретація, систематизація, узагальнення, бесіда, діалог, спостереження, обговорення з американськими колегами тощо.

Результати і дискусія. На підставі аналізу й узагальнення наукових праць та рефлексії практичного досвіду підсумовано, що завдання соціальної реабілітації – це відновлення, збереження й підтримка життєдіяльності та здоров'я різних груп населення. Так, на думку Ф. Хоувел (F. Howell), соціальна реабілітація – це одна з основних форм підтримки суспільством осіб, система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності [3]. Л. Кенворті (L. Kenworthy) стверджує, що соціальна реабілітація – це глобальна державна програма, яка має забезпечувати підтримку осіб та сімей у вигляді грошових виплат [4, с. 4]. Аналогічної позиції дотримуються Т. Бале (T. Bahle), К. Вендт (C. Wendt), М. Пфейфер (M. Pfeifer), які наголошують на необхідності та активізації діяльності уряду щодо розширення способів та форм надання соціальної реабілітації населенню [2, с. 558]. Соціальна реабілітація – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, з метою поліпшення або відтворення їхньої життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Соціальні послуги можуть надаватись в рамках соціальних служб, установ, центрів та закладів освіти тощо. Заслуговує на увагу діяльність Центрів соціальної реабілітації та охорони здоров'я в американському досвіді.

Головним органом з питань соціальної реабілітації є Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб США (US Department of Health and Human Services), місія якого полягає у зміцненні, захисті здоров'я та добробуту всіх

американців [5]. Існують також місцеві департаменти соціального обслуговування людей, завданням яких є забезпечення добробуту та соціальної реабілітації населення певного штату, наприклад, Вашингтонський Департамент охорони здоров'я та соціальних служб (Washington State Department of Social and Health Services). Основними завданнями та функціями департаментів штатів є розроблення та активне впровадження програм та послуг для забезпечення благополуччя громадян: медичне страхування для сімей та дітей з низьким рівнем доходу (відвідування лікаря, тривала медична допомога, опіка та інші витрати пов'язані зі здоров'ям); довготривала допомога людям похилого віку та особам з обмеженими можливостями; програма пільгової закупівлі продуктів (Supplemental Nutrition Assistance Program) та грошова допомога для нужденних сімей (Temporary Assistance For Needy Families); послуги з охорони здоров'я та освіти для людей з особливими потребами.

Розв'язання проблеми соціальної реабілітації в американському суспільстві відбувається шляхом приведення соціальних послуг відповідно до потреб населення та вимог ринкової економіки. Важливими чинниками соціальної захищеності населення в США є відповідно врегульований законодавчий супровід, розробка і реалізація на загальнодержавному рівні соціальних програм, професійна консультаційна підтримка населення. У цьому контексті важливу роль відіграють Центри соціальної реабілітації штатів, які надають комплексні послуги в різних галузях та сферах життєдіяльності: стабілізування зайнятості; зменшення потреби в інституціоналізації людей похилого віку; покращення доступу до послуг, які запобігають зловживанню; забезпечення підтримки громадянам у важких ситуаціях; підвищення самодостатності населення; підтримка молоді на основі консультування з питань психічного здоров'я; шкільне консультування; охорона здоров'я мігрантів, профілактика й лікування залежності в молоді тощо.

Заслужовує на увагу діяльність центрів, які надають освітні та соціальні послуги безробітним, зокрема Центру навчання на виробництві (On-the-Job Training, OJT), Центру практичної професійної підготовки (Occupational Skills

Training), Центру професійного навчання під замовлення (Customized Skill Training), Центру розвитку (планування) кар'єри (One Stop Career Center). Діяльність цих центрів і підрозділів спрямована на дослідження та розв'язання таких проблем: максимальне задоволення потреб безробітних для навчання спеціальностей, необхідних в умовах економічної кризи; надання допомоги при виборі напряму в сфері підприємницької діяльності; організаційна, консультаційна підтримка самозайнятості безробітного населення; надання послуг та консультацій роботодавцям щодо впровадження випереджувального навчання фахівців, які перебувають під ризиком звільнення; формування навчально-методичної бази для професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації; розробка спеціальних програм підготовки персоналу для навчання безробітних; розробка заходів щодо активної співпраці з державними та недержавними структурами з питань нормативно-правового та фінансового забезпечення професійної підготовки безробітних; оперативне реагування на зміни у світовій економіці та суспільстві; професійна орієнтація, організація та проведення семінарів, майстер-класів; спецкурси з професійного навчання та кар'єрного зростання; інформування про ринок вакансій тощо. Найдоступнішими соціальними установами в усіх штатах є Центри розвитку кар'єри, які здійснюють профорієнтацію безробітних, моніторинг знань, умінь та навичок, організацію індивідуального та групового навчання, консультування та планування кар'єри, пошук роботи та працевлаштування, забезпечення безкоштовного навчання через відповідні освітні провайдери, інформування про різні види соціальної допомоги [1].

Важливими напрямками діяльності центрів є ліквідація функціональної неграмотності, яка завдає особистісних та соціальних незручностей громадянам та матеріальних збитків державі. Зауважимо, що частка функціонально неграмотних осіб у США складає 50% (за рахунок інтенсивної еміграції з країн Латинської Америки, передусім Мексики). Роботою з ліквідації функціональної неграмотності займаються місцеві агентства, комунальні коледжі, школи, громадські організації, профспілки, бібліотеки, приватні бізнесові структури.

Серед програм професійної реабілітації в США можна виокремити такі: «Трудовий корпус» (Job Corps) – національна програма США з професійного навчання «важкої» молоді у віці 16–24 років; програма професійного навчання без відриву від виробництва («Apprenticeship»); молодіжні програми («Youth Programs»); програма допомоги звільненим працівникам («Assistance for Dislocated Workers»), програма допомоги в галузевій адаптації («Trade Adjustment Assistance»), програма швидкої реакції на масові звільнення («Rapid Response on large-scale layoffs»), програми освіти дорослих («Adult Education Program»), програми освіти індіанців та корінних жителів Америки («Indian and Native American Programs»), Національна програма професійного навчання представників аграрного сектора («National Farmworker Jobs»), Навігаційна програма для осіб з обмеженими фізичними можливостями («Disability Navigator Program»), програма працевлаштування людей похилого віку («Senior Community Service Employment Program») та інші. Зазначені програми є важливою соціокультурною проблемою, розв'язання якої можливе лише за умов надання освітніх послуг згідно з новими вимогами ринкової економіки та об'єднання зусиль усіх соціальних партнерів.

Висновки. Незважаючи на те, що американська економіка є динамічною і на певному етапі створює соціальні конфлікти, для розв'язання яких необхідні дієві механізми, що могли б регулювати ці конфлікти, не руйнуючи суспільства, американським урядом розроблена система заходів забезпечення зайнятості та соціальної підтримки населення. Вивчення досвіду США з розбудови системи соціальної реабілітації населення викликає значний інтерес і може стати цінним джерелом для осмислення й творчого використання його позитивних ідей в Україні.

Література

1. Бідюк, Н. М. (2010). *Теорія і практика професійного навчання безробітних в США*. (Дис. доктора пед. наук). Київ.
2. Bahle, T., Pfeifer, M. & Wendt, C. (2010). *Social assistance*. The Oxford handbook of the welfare state. Oxford: Oxford University Press. P. 558.

3. Howell, F. (2001). *Social Assistance – Theoretical Background*. *Applied Knowledge Services*. Retrieved from: <https://gsdrc.org/document-library/social-assistance-theoretical-background/>.
4. Kenworthy, L. (1999). Do Social-Welfare Policies Reduce Poverty? *Social Forces*. Oxford: Oxford University Press. Vol. 77. p. 4.
5. U.S. Department of Health & Human Services. *Fast facts*. Retrieved from: <https://www.hhs.gov/>

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЮНИХ ГІМНАСТІВ З ТРАВМОЮ КОЛІННОГО СУГЛОБУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ БОБАТ-ТЕРАПІЇ

Долинський Борис Тимофійович

д.пед.наук, професор

Тодорова Валентина Георгіївна

д.н.ф.с., доцент

Буховець Божена Олегівна

к.н.ф.с.

Державний заклад

Південноукраїнський національний педагогічний університет

ім.К.Д.Ушинського

м. Одеса, Україна

Вступ. Травми колінного суглобу у юних гімнастів під час тренувального процесу можуть супроводжуватися психофізичними порушеннями, обмеженням активності у пересуванні, що засвідчують порушення рухової функції, наявністю больового синдрому, а також змінами у навчальному та тренувальному процесі. Необхідно зазначити, що травми колінного суглобу можуть привести до ряду негативних наслідків, що супроводжуються у деяких випадках навіть неможливістю повернення гімнаста до тренувального процесу.

Отже фізична реабілітація юних спортсменів повинна бути індивідуальною, а її методи та засоби відіграють в цій роботі основну роль.

Серед сучасних методів фізичної реабілітації при порушеннях опорно-рухового апарату різного генезу широко застосовується метод Бобат-терапії, основним засобом якого є фізичні вправи, що виконуються у основних вихідних положеннях: лежачи на животі/спині, стоячи на колінах, на чотирьох, в ходьбі, що стимулюють покращення рухової функції на нейрофізіологічному рівні. Однак, незважаючи на доведений позитивний досвід проблема, їх ізольованого та комплексного застосування, ще й досі залишається не вирішеною.

Мета. Визначити ефективність застосування засобів Бобат-терапії направлених на покращення показників рухової функції для успішної фізичної реабілітації юних гімнастів з травмою колінного суглобу.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтуються на теоретичних та емпіричних даних, що включають вивчення та аналіз даних спеціальної та науково-методичної літератури. Для виявлення переваг запропонованої нами програми фізичної реабілітації юних гімнастів з травмою колінного суглобу застосовувались такі методи дослідження: педагогічні (констувальний і формувальний експеримент), спостереження, опитування, тестування («Карткою-тестом оцінки рухових можливостей дітей» за К. і Б. Бобат»). Отриманий матеріал в ході дослідження обчислювали за допомогою методів математичної статистики.

Результати та обговорення. Заняття методом Бобат-терапії будувалися за стандартною схемою: вступна, основна, заключна частини. Вступна частина включала фізичні вправи з малим навантаженням для дрібних і середніх м'язових груп у вихідному положенні лежачи на спині профілактичного та загальнопідготовчого характеру, дихальні вправи, лікування положенням, ігри та передбачала поступову адаптацію дитини до навантаження, яке зростало.

Основна частина поєднувала елементи загального та спеціального тренування. Поставлені завдання вирішувались за допомогою коригувальних вправ у вихідних положеннях лежачи на животі, боках, сидячи, на чотирьох, стоячи; дихальними вправами; навчанням самообслуговування та догляду за особливою дитиною, іграми. У першій половині основної частини застосовувались фізичні вправи, що вже були знайомі спортсмени, а у другій – виконувались нові вправи.

В заключній частині зниження фізичного навантаження реалізовувалось за рахунок використання дихальних вправ та фізичних вправ у вихідних положеннях сидячи та стоячи на колінах, що виконувались у повільному темпі та з невеликою кількістю повторень.

В результаті порівняльного аналізу рухової функції «Картою-тестом оцінки моторних можливостей» юних гімнастів з травмою колінного суглобу було констатовано високий рівень виконання тестових вправ в вихідному положенні лежачи на животі у 53,33 % спортсменів, а у вихідному положенні лежачи на спині у 36,51% досліджуваних. Незначна кількість досліджуваних (22,46%), змогли вільно переходити в задане вихідне положення та утримуватись в ньому без додаткового обладнання. Самостійно виконати перехід у вихідне положення на чотирьох та утриматися в ньому змогли 22,3% спортсменів [9].

Таблиця 1

Показники рухової функції (n = 36)

Показники		Середньостатистичні показники, бал				
		n = 36				S
		\bar{x}	Me	25%	75%	
Лежачи на спині	До	38,89	55,56	2,78	-	-
	Після	75,0*	25,0*	-	-	-
Лежачи на животі	До	30,56	61,11	5,56	-	-
	Після	72,22*	27,78*	-	-	-
Поворот у бік	До	30,56	61,11	5,56	-	-
	Після	55,56*	38,89	5,56	-	-
Поворот на живіт	До	16,67	52,78	30,56	-	-
	Після	55,56*	38,89*	5,56	-	-
Сидячи	До	13,89	38,89	47,22	-	-
	Після	33,33	58,33	8,33*	-	-
На колінах	До	19,44	22,22	58,33	-	-
	Після	36,11	52,78	11,11	-	-
Навприсядки	До	8,33	25,0	58,33	8,33	-
	Після	33,33	44,44	22,22	-	-
Стоячи	До	5,56	27,78	50,0	13,89	2,78
	Після	13,89	50,0	36,11	-	-

Примітка: * - $p < 0,05$ при перевірці статистично значущості відмінностей частки дітей до експерименту, що відносяться до відповідного рівня розвитку рухової функції, порівняно з даними після дослідження.

Після курсу фізичної реабілітації відмічались суттєві покращення рухової функції у основних вихідних положеннях, що відображені у табл. 1. Так після

курсу фізичної реабілітації досліджувані показники рухової функції юних гімнастів у вихідному положенні лежачи на спині збільшились на 8,70 %, лежачи на животі – на 9,51 %, сидячи – на 10,10 %, на колінах – на 12,73 %, навприсядки – на 13,22 %, стоячи – на 15,95 % та здатності здійснювати поворот у бік – на 6,38 %, а на живіт – на 7,14 %.

Висновки.

Результати аналізу даних літературних джерел з питань фізичної реабілітації спортсменів з травмою колінного суглобу підтверджують наявність великої кількості сучасних підходів. Незважаючи на все вище перераховане, і досі є актуальною проблема, вибору методів та засобів фізичної реабілітації спортсменів та організації самого реабілітаційного процесу. Однак, за результатом наукового дослідження, застосування саме засобів Бобат-терапії у фізичній реабілітації спортсменів сприяє покращенню рухової функції юних гімнастів з травмою колінного суглобу.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Долінська Людмила Василівна

кандидат педагогічних наук
коледж комп'ютерних технологій
державного екологічного університету
Одеса, Україна

Актуальність. Реформування української освіти сьогодні відбувається шляхом оновлення державних стандартів, удосконалення змісту освіти через модернізацію існуючих освітніх програм, навчальних планів. Це, у свою чергу, підвищує вимоги до професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних працівників. У світовій та вітчизняній практиці посилення кадрового потенціалу викладачів реалізовується через концепцію компетентнісного підходу, тобто вдосконалення складових професійної компетентності. Тому розробка і обґрунтування педагогічних умов професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища закладу фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО) (якими є коледжі, технікуми) є надзвичайно актуальною задачею.

Постановка задачі. Досягнення зазначеної мети зумовлює наступну постановку задачі дослідження: виявити і теоретично обґрунтувати компоненти, критерії, показники і рівні розвитку професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища ЗФПО.

Виклад основного матеріалу. З метою виявлення і теоретичного обґрунтування компонентів, критеріїв, показників і рівнів розвитку професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища ЗФПО запропонована: структура, зміст та логіка організації проведення педагогічного дослідження; методика діагностики сформованості професійної компетентності фахівців технічного профілю в означеній системі; отримані кількісні результати попереднього стану розвитку компетентності [1].

Відповідно до розробленого плану, педагогічний експеримент триває з 2014 до теп. ч. і охоплює послідовні етапи науково-педагогічного пошуку. На першому (констатувальному) етапі сформульовано тему і завдання дослідження, відібрані учасники експерименту, обрано бази дослідження (експериментальна платформа), підібрані тести, питання для анкетування та опитування респондентів, створені індивідуальні картки та інші засоби діагностики. У педагогічному експерименті приймають участь викладачі з шести ЗФПО Одеси, Харкова, Черкас, Києва. Загальна кількість учасників експерименту складає 371 особу. Диференціювання на групи здійснювалося шляхом проведення опитування, анкетування, тестування. Це дозволило виявити: а) володіння основами педагогіки, психології, дидактики, елементами педагогічної інноватики, навичками проведення педагогічного моніторингу; б) знання теорії та наявність практичних навичок організації і проведення виховних заходів; в) рівень мотивації вибору професії педагога тощо. Сформовані дві групи викладачів технічного профілю, які демонстрували приблизно однакові результати на констатувальному етапі експерименту: експериментальна група (далі – ЕГ) – 185 учасників, та контрольна (далі – КГ) – 186 особи.

Проведений на попередньому етапі зріз, засвідчив, що більшість респондентів ЕГ (78%) та КГ (71,5%) нечітко розуміють важливість теоретико-інформаційної підготовки щодо підвищення професійної компетентності в системі освітнього середовища ЗФПО.

Обізнаність викладачів обох груп щодо сутності та особливостей діяльнісно-практичної роботи обмежується лише власним досвідом, отриманим під час навчання в закладі вищої освіти (81%). Відсутність знань до вироблення власної системи ідеалів, переконань, поглядів, що стосуються педагогічної діяльності, виявили майже 76% респондентів; потребу до виконання виховних дій проявили 34% опитаних; принципами самовдосконалення керуються у своїх діях 37% викладачів; таке поняття, як рівень педагогічної майстерності був зрозумілим лише 22% фахівців (мотиваційно-ціннісний компонент [2]).

Відповідно до виокремлених компонентів розвитку професійної компетентності, які є найбільш динамічними в системі освітнього середовища коледжу (теоретико-інформаційний, діяльнісно-практичний, мотиваційно-ціннісний), було визначено наступні критерії: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, а також їх показники, які представлені у табл. 1 [3].

Для констатації рівня сформованості теоретико-інформаційного компоненту, використано тести, які мають три категорії складності і створені на основі узагальненого аналізу психолого-педагогічних джерел. З метою визначення рівня розвитку мотиваційно-ціннісного компоненту професійної компетентності, респондентам пропонувалися тести, що орієнтовані на з'ясування характеристик мотивів до роботи.

Шляхом проведення статистичного аналізу (обсяг вибірки – 370 осіб), нами визначена кількість фахівців для яких ключовими мотивами була «педагогічна професія», «педагогічна робота» (47%). Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості здійснювалася шляхом тестування за методикою С. Бубнова. Визначення поведінки особистості, ставлення до себе та оточуючих, а також до виконання професійних обов'язків, використана діагностика векторів спрямованості (спрямованість виявляється в потребі, інтересах, ідеалах, переконаннях, мотивах особистої поведінки та проведення педагогічної роботи). Для визначення діяльнісно-практичного компоненту розроблена і впроваджена у дію методика проведення аудиторних навчальних занять та виховних заходів за оригінальною авторською методикою із залученням досвідчених колег [1].

Нами запропоновано використання наступних рівнів розвитку професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища ЗФПО: репродуктивний рівень; адаптивний; локально-методологічний; системно-моделюючий; системно-моделюючий діяльність і поведінку [2,3].

Таблиця 1

Компоненти, критерії та показники розвитку професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі ЗФПО

Компоненти	Критерії (засіб оцінювання)	Показники	
Теоретико-інформаційний	Когнітивний тести на оцінювання знань з основ педагогіки, дидактики, психології	знання основ педагогіки, психології, дидактики, методики викладання фахових дисциплін; розуміння особливостей педагогічної роботи, принципів та методів педагогіки	здатність до інтелектуальних дій і розумових операцій, що є необхідними для опрацювання інформації (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, встановлення причинно-наслідкових зв'язків)
		володіння методами, прийомами та підходами, що розширюють власний науковий та науково-методичний світогляд	володіння особливостями самовдосконалення, здатність до творчого вирішення складних проблемних завдань
		винахідливість, трансформація набутих знань, вміння зосереджуватись на виконанні професійних завдань	знання способів та методів самостійного отримання та фіксації інформації, моделювання складових освітньої діяльності
Мотиваційно-ціннісний	Мотиваційний (тести на мотивацію особистості щодо професії педагога)	розуміння необхідності та важливості підвищення рівня фахової і освітньої компетентності	бажання виконувати педагогічну роботу (високий соціальний статус; визнання та повага людей тощо)
		розвиненість позитивних психолого-педагогічних якостей особистості (любов, милосердя)	соціальна активність щодо впровадження позитивних змін у суспільство
Діяльнісно-практичний	Діяльнісний (анкетування, аналіз відгуків наставників, наукових керівників, презентації, звіти)	адекватна оцінка результатів пізнавальної і виховної роботи	володіння методами організації та проведення виховних заходів, а також самоосвітньої діяльності
		вміння підготувати презентацію-звіт про результати проведення організаційно-педагогічної роботи	готовність до активної співпраці зі студентами, методичного та професійно-педагогічного спрямування
		вміння працювати у складі динамічної педагогічної та наукової пари	інтерес і зацікавленість до різних аспектів педагогічної діяльності

Висновки. Аналіз результатів на констатувальному етапі дослідження, точок зору досвідчених викладачів, дозволили сформулювати перспективу напрямку роботи: 1) розробити і впровадити експериментальну методику (програму) розвитку професійної компетентності викладачів технічного профілю в систему освітнього середовища ЗФПО; 2) створити методичні рекомендації, що орієнтовані на набуття знань та розширення педагогічного світогляду у фахівців технічного профілю, які є необхідними у процесі проведення організаційно-педагогічної роботи; 3) виокремити ті педагогічні умови, які є необхідними для розвитку професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища ЗФПО.

Список літератури

1. Dolins'ka L. V. Pedagogical conditions of training of specialists of the technical profile to carrying out study in higher education shool. European Science Review. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna (Austria), 3(4). 2018. P. 157–160.
2. Долінська Л. В. Педагогічні умови професійного вдосконалення викладачів технічних дисциплін в освітньому середовищі коледжу. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія : Педагогіка. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2018. Вип. 1. С. 23–28.
3. Долінська Л. В. Розвиток професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища коледжу. Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу». Слов'янськ : ДНВЗ «Донбаський державний педагогічний університет». 2018. Вип. 1 (87). С. 22–29.

ПРОБЛЕМА ДОЗВІЛЛЯ ТА ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

Дубінка Микола Михайлович,

к.п.н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Сучасний етап оновлення загальної середньої освіти в Україні, запровадження Концепції нової української школи та інших державних документів в освітній галузі, спрямований на забезпечення оптимальних умов виховного середовища, надання дитині свободи дії та волевиявлення, створення особистісної траєкторії розвитку, що забезпечить формування творчої особистості, здатної обирати власний освітній та життєвий маршрут, самовизначатися, зорієнтованої на саморозвиток та самореалізацію. У цьому контексті важливими є питання організації освітньо-дозвілєвої діяльності школярів. Адже саме ця діяльність є важливим підґрунтям для формування та розвитку фундаментальних людських потреб. Завдяки різноманітним формам дозвілєвої активності можна підтримувати емоційне здоров'я, переборювати свої недоліки, формувати характер, волю, сприяти всебічному розвитку особистості. Тому весь устрій життєдіяльності закладу середньої освіти, її освітнє середовище має бути спрямоване на формування особистості, здатної усвідомлювати свою соціальну відповідальність, бути суб'єктом особистісного і професійного зростання, спроможною до творчої діяльності у різних її видах.

Зазначена проблема має певний науковий інтерес. Так, соціально-педагогічні аспекти дозвілля, його роль у розвитку та самореалізації особистості досліджували вчені І. Бех, В. Воловик, А. Воловик, Л. Гордієнко, О. Гриценко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, І. Зверєва, М. Каплан, В. Піча, Н. Цимбалюк; дослідження основних засад організації дозвілєвої діяльності, обґрунтування функцій та

принципів дозвілля здійснювали Ю. Бардашевська, М. Бушканець, Г. Волощенко, О. Дубасенюк, А. Капська, О. Молчан, С. Литвиненко, Г. Майборода, І. Петрова, Ю. Стрельцов, Б. Титов, В. Шпак, П. Щербань, Н. Яременко. Актуальність вивчення процесів розвитку особистості шляхом включення їх у дозвілльєву діяльність доводять В. Гладиліна, Т. Гончар, О. Гончарова, О. Діба, Т. Зрєлова, Є. Лаврентьєва, С. Лаврецова, Ю. Пєлєх, О. Рассказова, І. Рябченко, А. Фатов, С. Цюлюпа та ін.

Однак, варто зазначити, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемі організації дозвілля школярів, стан її розв'язання, як свідчать результати вивчення практичного досвіду, не можна вважати задовільним. Тому так важливо забезпечити належний рівень організації дозвілля школярів.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності дозвілля та дозвілльєвої діяльності учнів та визначенні особливостей її організації.

Матеріали та методи. Для реалізації зазначеної мети було використано *теоретичні методи*: аналіз і узагальнення наукової літератури з проблем дозвілля, визначення сутнісних характеристик та особливостей організації дозвілльєвої діяльності; *емпіричні*: цілеспрямоване спостереження за процесом і результатами педагогічної діяльності вчителів з організації дозвілля школярів.

Результати й обговорення. Сучасні суспільні реалії вимагають педагога нового покоління, здатного формувати особистість дитини, ефективно впливати на її становлення, виявляти творчі здібності, діяти на засадах співробітництва, стимулювати до креативної діяльності, ефективно наповнювати вільний час, завдяки різноманітності форм дозвілльєвої діяльності. Адже, як слушно вказує Н. Флегонтова, що саме у «...феномені вільного часу ... є той потенціал для особистісного культурно-духовного та фізичного розвитку, соціалізації та творчої самореалізації людини, якого немає у часі, що витрачається на виконання будь-якої обов'язкової життєво-забезпечуючої діяльності, у тому числі такої як освіта...» [7, с. 10–11].

Дійсної цінності вільний час набуває лише тоді, коли використовується для всебічного розвитку особистості. У вільний час людина здатна розкрити себе, піднятися до вищого рівня прояву своїх здібностей, повніше задовольнити свої постійно зростаючі потреби [2]. Не випадково, за сучасних умов розвитку суспільства, вільний час є справжньою цінністю, де спрямованість демократичних засад у напрямку вільного часу базується на праві людини самостійно розпоряджатися своєю свободою і здійснювати життєдіяльність, виходячи з особистих потреб та інтересів. Однак суспільству небайдуже, як і на що людина витрачає свій вільний час, тому одним із завдань є формування ціннісних орієнтацій у сфері дозвілля, а іншим – створення належної інфраструктури його організації і проведення. Головною ідеєю є те, що людина має використати вільний час передусім на відновлення власного здоров'я і на розвиток своєї особистості. Також варто знати, як підкреслює Н. Флегонтова, що у структурі вільного часу виокремлюють два рівні: рівень суспільно необхідного часу та рівень часу індивідуально вільного [7, с. 11–12].

У цьому аспекті для нас цінною є позиція В. Пічи, що зазначає: «Вільний час можна визначити як частину соціального часу, вивільнену працею від неодмінних справ, яка є сферою вільної діяльності людей, зумовленою всією сукупністю соціальних відносин певного суспільства і рівнем духовного розвитку кожної особи» [5, с. 26]. Він, як зазначають В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк, набуває форми дозвілля, але не зводиться цілком до нього [2]. Отже, вільний час є соціально зумовленим, визначається духовністю особистості, залежить від ціннісного налаштування людини та соціальних умов життя. При цьому дозвілля є певним змістовим виміром вільного часу взагалі.

Досліджуючи етимологічну сутність «дозвілля» (від лат. «*licere*» – «бути дозволеним», з фанц. – «*loisir*» («вільний час»), а з англ. – «*leisure*» («свобода вибору дій»)), зазначаємо, що це самостійна галузь знання, яка вивчає значення вільного часу в житті людини, його змістове наповнення, розвиток індивіда при включенні у дозвілєву діяльність. Не випадково, в умовах сьогодення розвиваються такі напрями наукового знання як дозвілєзнавство та педагогіка

дозвілля, предметом яких є дозвілля як самостійний і значимий аспект духовної сфери людської діяльності. При цьому дозвілля та вільний час постають як соціально значущі чинники, що визначають простір можливостей для соціального вдосконалення сучасної людини, яке відбувається невимушено, без регламентації, менторства, диктування зі сторони оточення [8, с. 253].

У Соціолого-педагогічному словнику «дозвілля» визначається як «частина вільного часу (позаробочого часу), який людина має у своєму розпорядженні на свій розсуд» [6, с. 94–95], тобто дозвілля є складовою часового простору, що передбачає розподіл цього часу. Певну деталізацію у цьому контексті знаходимо в підручнику «Педагогіка дозвілля», де автори А. Воловик та В. Воловик визначають його як «вільний час людини, під час якого вона за своїм вибором займається різноманітною діяльністю» [3, с. 28]. При цьому відмічаємо спрямованість особистості зреалізувати себе у продуктивній діяльності, яка цікава та цінна для неї. Характеризуючи дозвілля як «сукупність занять» у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні «фізичні, психічні та духовні потреби», науковець В. Піча наголошує, що «на відміну від природної основи відновлення сил людини – це специфічний засіб регенерації цих сил» [5, с. 17]. Час відведений на дозвілля, доводить науковець, є часом розвитку особистості.

Дозвілля є особливою потребою і цінністю людини, що має такі форми вияву: потреба в культурі – фільми, читання, вистави тощо; потреба в здоров'ї – відпочинок, фізичні заняття тощо; потреба в спілкуванні; потреба в підвищенні майстерності – самоосвіта, володіння діяльністю; потреба у розвагах – свята, конкурси тощо. Воно спрямоване на задоволення безпосередніх фізичних, психічних і духовних потреб, забезпечуючи рекреаційно-відновлювальну здатність. При цьому важливим є ціннісна спрямованість дозвілля, адже правильна його організація розвиває та збагачує особистість, відкриває нові царини світу, дає можливість почувати себе значущою в соціумі, реалізуватись у життєдіяльності, зрозуміти соціальну значущість спілкування з оточуючими, допомагає запобігти впливу негативних явищ соціуму, убезпечити себе.

Що ж стосується специфіки вільного часу юної особистості, то, будучи, здавалося б, вільним щодо вибору, цей час все ж підпадає під контроль батьків (родини), педагогічних працівників освітнього закладу, дитячих організацій чи інших культурно-дозвілєвих об'єднань, визначається ними та спрямовується. Тому таким важливим є під час дозвілля, щоб юна особистість, спрямована на власне самопізнання та удосконалення, за допомогою дорослих змогла знайти вільний вибір шляху такого удосконалення. Саме тому нагальною є проблема організації дозвілєвої діяльності школярів, що має «два взаємопов'язаних пласти – мотивація власного самовдосконалення та створення середовища, у якому таке самоудосконалення є можливим» [4, с. 20].

Ураховуючи позиції (А. Воловик, В. Воловик, Н. Кононенко, Т. Корнієнко, П. Літвінський, Н. Цимбалюк) дозвілля школярів визначаємо як специфічну сторону їхньої діяльності у вільний час, у якій розширюються можливості для інтелектуального, духовного, творчого і фізичного розвитку особистості, задовольняються її особистісні інтереси й нахили, забезпечуються потреби у спілкуванні, особистісно-індивідуальному самовираженні. При цьому стверджуючи, що дозвілля має вагомий потенціал, можливості для формування різних потреб особистості: моральних, інтелектуальних, фізичних та ін. [2, с. 9].

Досліджуючи зазначену категорію, важливим є врахування специфічних **ознак** дозвілєвої діяльності: 1) свобода вибору, без регламентації та менторства; 2) добровільна участь; 3) прагнення отримати радість, задоволення від процесу та радість успіху щодо результату (компенсаційність); 4) самостійність у поєднанні з відповідальністю; 5) творчість. При цьому наголошуємо: свобода вибору пов'язана з відчуттям самоцінності часу, що сприймається особистістю як вільна діяльність; та зазначаємо: основною цінністю вважається не сама можливість «робити, що хочу» в процесуальному аспекті, а об'єктивний зміст і суспільна цінність, тобто якою мірою вільна діяльність сприяє розвитку особистості та стимулює її до саморозвитку й самовдосконалення.

Ураховуючи актуальність проблеми організації дозвілєвої діяльності підростаючого покоління, її виховні можливості й педагогічні перспективи,

сучасні науковці (І. Бех, А. Богуш, В. Кузь, С. Литвиненко, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, Т. Черніговець) указують, що дитяче дозвілля, яке здійснюється в емоційно-розважальному середовищі неформального спілкування, виявляє свою суть як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів (сім'я, заклад освіти, культурно-дозвіллієві й спеціальні позашкільні заклади, включаючи державні бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації) [1, с. 7].

Специфіка ж дозвіллієвої діяльності обумовлена двома обставинами: характером дій (праці) і віковими особливостями особистості. Цінним у цьому контексті є позиція науковців А. Воловика та В. Воловик, що виділяють наступні специфічні особливості дозвіллієвої діяльності: 1) основним структурним елементом є її дійсний мотив – потреба особистості в процесі цієї діяльності, а наслідком – її здійснення; 2) вона може бути різноманітна по своїй суті; 3) на відміну від інших видів діяльності, мета і зміст яких знаходяться всередині цієї діяльності, мета і зміст дозвіллієвої діяльності вибираються школярем залежно від його морального розвитку і культурного рівня; 4) дозвіллієва діяльність може мати соціально корисний характер, соціально нейтральний, бути замкнутою в системі вузько згрупованих цінностей і набувати характер соціально неприйнятний, асоціальний [3, с. 7–8].

Дозвіллієва діяльність відрізняється від інших видів тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда, з метою отримання задоволення, розваги, відпочинку, урізноманітнення життя. Тому вибір її певного виду зумовлюється індивідуальною та соціальною цінністю для особистості, а змістовне наповнення дозвіллієвих занять відображає мету та завдання, які особистість ставить перед собою: набуття знань та навичок, вироблення норм поведінки, засвоєння культурних цінностей, опанування різними видами суспільної діяльності тощо. Не випадково, І. Шевчук розглядає її як «культуротворчий процес, що стимулює розвиток творчої індивідуальності, створює умови для виявлення та задоволення свободи вибору дозвіллієвих потреб та інтересів і утвердження на цьому підґрунті системи цінностей особистості» [8, с. 259].

Висновки. Отже, під дозвіллевою діяльністю ми розуміємо діяльність, що пов'язана з організацією вільного часу та відпочинку школяра, виконує певну виховну мету через реалізацію основних функцій дозвілля, спрямована на творчий саморозвиток особистості, задоволення її дозвіллевих потреб і бажань, що базуються на системі людських цінностей. Тому такими важливими завданнями є розуміння місця і значення дозвілля у розвитку школяра, ролі вільного часу у процесі становлення особистості, правильної організації дозвіллевої діяльності, адже від цього багато в чому залежить і психологічний комфорт дитини, її самопочуття, розвиток сил та здібностей, формування потреб та інтересів, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Бойчев І.І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів: автореф. дис.. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І.І. Бойчев. – Одеса, 2005. – 24 с.
2. Бочелюк В.Й. Дозвіллезнавство. навч. посіб. / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 208 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/bocheluk.htm.
3. Воловик А.Ф. Педагогіка дозвілля [Текст]: підручник / А.Ф. Воловик, В.А. Воловик. – Харків : ХДАК, 1999. – 332 с.
4. Кочубей Н.В. Культурно-дозвіллева діяльність дітей у просторі сучасного «дорослого» суспільства / Н.В. Кочубей // Культура і сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2012. – № 2. – С. 19–23.
5. Піча В.М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз / В.М. Піча. – Львів : Світ, 1990. – 152 с.
6. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радула, вид. 2-е. – Харків : Мачулін, 2015. – 444 с.
7. Флегонтова Н.М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: навч.-метод. посіб. / Н.М. Флегонтова. – К. : Освіта України, 2007. – 224 с.

8. Шевчук І.В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвілєвої діяльності / І.В. Шевчук // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – № 1(60). – 2014. – С. 250–259.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПОБУДОВИ 3D-МОДЕЛЕЙ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУД

Дудка Ольга Михайлівна,

к. пед. н., доцент

Депутат Вікторія Романівна,

магістр

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Використання новітніх технологій візуалізації у навчальному процесі є надзвичайно важливим для сучасної освіти. Оскільки використання комп'ютера практично увійшло у повсякденне життя сучасної людини, зокрема і школяра, то актуальною постає проблема візуалізації матеріалів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Комп'ютерна візуалізація, зокрема, технології 3D, відкривають нові перспективи в процесі моделювання об'єктів, оскільки будь-яка модель може бути створена в віртуальному просторі та наочно візуалізована з фотореалістичною достовірністю і відтворенням матеріалів, структур, світла і тіні. Візуалізація об'єктів і процесів зараз відіграє важливу роль в сучасному світі, тому введення 3D-моделювання в навчальний процес дозволяє йти в ногу з часом та підвищити інтерес учнів до навчання.

Сучасний етап розвитку середньої загальної освіти пов'язаний з необхідністю розв'язання проблеми підвищення інтелектуального рівня, пізнавального і творчого потенціалу учнів. Питання важливості візуальної підтримки під час навчання стає дедалі актуальнішим. Новітні інформаційно-комунікаційні технології дають широкий інструментарій для заохочення учнів до здобуття знань на протязі усього часу навчання [2]. Тому актуальним є поширення 3D-моделювання в сучасних школах України, адже вивчення сучасних моделюючих систем сприяє загальному розвитку особистості, формуванню її світоглядної культури, індивідуального досвіду та творчості.

Також 3D-моделювання розвиває в учнів уяву, абстрактне мислення, дослідницькі навички та інтелектуальні здібності [1].

Метою дослідження є розробка методичних вказівок та рекомендацій до проведення занять з курсу «Побудова 3D-моделей архітектурних споруд» для учнів 10-11 класів.

Матеріали і методи. Робота базується на дослідженні наукового доробку вчених та аналізі результатів їх діяльності. Питання використання 3D-технологій у різних галузях людської діяльності досліджували українські та зарубіжні науковці, а саме О. Андрійчук, В. Бондаренко, Д. Миташоп, А. Петришина, S. Bhandari, E. Canessa, K. France, H. Lipson, M. Zennaro. У своїх публікаціях О. Боднар, О. Бойчук, В. Даниленко, В. Мироненко розкрили зміст тривимірного моделювання як інструменту в архітектурі та освіті.

Основою для вивчення 3D-технологій є проектно-технологічна система навчання, яка ґрунтується на творчій, навчально-пізнавальній та дослідно-пошуковій діяльності старшокласників від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проект [1].

Використано наступні методи дослідження: спостереження, аналіз літератури, теоретичний аналіз, аналіз навчальних програм та продуктів творчої діяльності, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація наукових джерел з педагогіки та методики навчання інформатики.

Результати і обговорення. Вирішення багатьох задач візуалізації архітектурних споруд можливе з використанням 3D-технологій. Жодна раніше створена технологія не відтворить так точно макет споруди, як 3D-моделювання. Його використовують також при реставрації архітектурних пам'яток. Створивши комп'ютерну 3D модель, архітектори і будівельники мають можливість відновлювати споруди з найвищою точністю, а людство таким чином не втрачає своєї культурної спадщини, яку можна зберегти для багатьох наступних поколінь. Популярними програмами для 3D-моделювання є AutoCAD, Sweet Home 3D, Blender, SketchUp, Autodesk 3ds Max, T FLEX CAD, 3D Home Architect, ArchiCAD, Xilinx Planahead, Home Plan Pro, Xilinx

PlanAhead тощо. Отож вибір програм для тривимірного моделювання є досить широким і кожна з них має свій функціонал, інструментарій та сфери використання.

У порівнянні з багатьма іншими популярними програмами, SketchUp (<https://www.sketchup.com/>) має багато переваг, які дають змогу використовувати її у навчальному процесі. SketchUp — програма для моделювання відносно простих тривимірних об'єктів — будівель, меблів, інтер'єру [4]. Середовище для 3D-моделювання SketchUp найкраще відповідає навчальним цілям для навчання учнів 3D-моделюванню архітектурних споруд, оскільки володіє певними перевагами серед інших програм: зрозумілий та зручний інтерфейс, велика функціональність, наявність навчальної версії програми, наявність навчальних матеріалів в мережі Internet [3].

Під час навчання учнів 3D-моделюванню формується компетентність у цифрових технологіях і безпосередньо характеризується умінням учня застосовувати комп'ютер та відповідні програмні засоби для використання і конструювання інформації, яка необхідна для створення проекту. А також формується проектно-технологічна компетентність — здатність учня застосовувати техніко-технологічні знання, уміння, навички, способи мислення та особистий досвід у процесі роботи над проектом [1].

На допомогу вчителю розроблено календарний план курсу «Побудова 3D-моделей архітектурних споруд» для учнів 10-11 класів, який складається з 17 занять, на яких учні за допомогою програми SketchUp створюють тривимірні моделі простих об'єктів та будівель (див. Табл.1).

Розроблені матеріали курсу вчитель може використовувати на уроках технологій для учнів 10-11 класів, а також на уроках інформатики та на факультативних заняттях.

Перше заняття курсу присвячене основам 3D-моделювання та комп'ютерної графіки. Учні знайомляться з поняттям “модель”, класифікацією моделей, різноманітністю комп'ютерної графіки, процесом та етапами комп'ютерного моделювання.

На другому занятті відбувається ознайомлення з середовищем моделювання SketchUp, вивчаються його можливості, інтерфейс та інструменти. Оскільки дана програма має велику кількість різноманітних засобів, володіння якими є необхідним для процесу побудови комп'ютерних 3D-моделей архітектурних споруд, то, перш ніж переходити до роботи з об'єктами, потрібно упевнитися, що учні добре володіють інструментами, їх призначенням та можливостями. Розпочати моделювання можна з побудови простих фігур і знайомства з методами побудови.

Таблиця 1

**Календарно-тематичне планування уроків курсу
«Побудова 3D-моделей архітектурних споруд»**

№ уроку	Назва розділу	Тема уроку
1	Загальні відомості про комп'ютерне об'ємне моделювання	Основи 3D-графіки та 3D-моделювання. Графічні 3D-редактори.
2		Середовище SketchUp. Інтерфейс та основні налаштування програми.
3		Робота з готовими об'єктами та оперування ними. Робота з плоскими об'єктами.
4		Створення та редагування простих 3D об'єктів (паралелепіпед, піраміда, сфера, конус) та накладання текстур.
5		Створення поверхонь обертання зі складним контуром.
6	Проектування та об'ємне моделювання споруди	Проектування та об'ємне моделювання виробу. Постановка проблеми.
7		Робота з інформаційними джерелами. Пошук інформації, яка необхідна для виконання завдань проекту.
8		Аналіз і систематизація зібраної інформації та створення банку ідей на основі зібраної та проаналізованої інформації.
9		Розробка ескізних малюнків об'єкту моделювання.
10		Розробка і моделювання деталей об'єкту.
11		Робота над створенням цілісної об'ємної моделі об'єкту проектування.
12		Робота над текстурами. Накладання текстур на деталі.
13		Нанесення розмірів деталей.
14		Вигляд виробів з різних точок зору.
15	Презентація та оцінка проектної діяльності	Створення матеріалів для презентації
16		Презентація та оцінка проектної діяльності.
17		Захист проекту.

На третьому, четвертому і п'ятому занятті учні створюють прості 3D-об'єкти та об'єкти обертання, вчать оперувати ними, редагувати, накладати на них текстури. На рис.1 представлено завдання для виконання. Саме на цих уроках учні знайомляться з етапами моделювання (на прикладі побудови будинку). На допомогу учням підготовлено наглядні інструкції виконання завдань.

Рис.1. Створення простих 3D-об'єктів та об'єктів обертання

Наступні одинадцять уроків школярі працюють безпосередньо над створенням власного проекту на тему «Архітектурні споруди нашого міста», створюють 3D-моделі архітектурної споруди та готують документацію до проекту. Учні починають працювати над проектом з пошуку та підбору якісної 3D-моделі для роботи. Об'єкт проектування кожен обирає самостійно. Наприклад, можна запропонувати учням створювати 3D-моделі споруд університетів міста, театрів, архітектурних пам'яток чи просто власних будинків. Учні збирають інформаційний матеріал про об'єкт проектування, його вигляд з різних сторін, визначають його розміри та етапи проектування. Далі розробляють ескізний малюнок споруди в цілому, моделюють її деталі, наносять розміри деталей, налаштовують текстуру та її накладають.

В процесі виконання завдань необхідними є такі можливості SketchUp, як створення динамічних об'єктів (наприклад, дверей, які відкриваються при кліку вказівника миші); створення «компонентів», які можуть бути використані багато разів (вікна, елементи даху тощо), також можна використати бібліотеку

готових моделей та матеріалів (дерева для оформлення ландшафту), а робота з шарами полегшує роботу моделювання кожної деталі об'єкту [4].

Програма SketchUp дає можливість створення моделей реальних будівель (можна вказати реальні фізичні розміри, переглянути модель в режимі «від першого лиця», додати до моделі поверхню землі з регулюванням ландшафту, використати програму Google Earth для імпорту супутникової фотографії потрібної споруди та розмістити створену 3D-модель у віртуальному середовищі на рельєфі Google Earth).

Після того, як 3D-модель об'єкта побудовано, учні готують матеріали для презентації проекту і на останньому занятті презентують та захищають свій проект (рис.2).

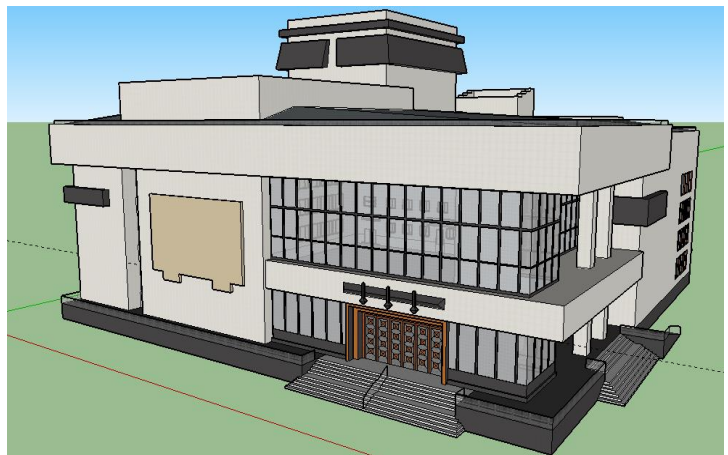

Рис.2. Приклад проектів моделювання міської ратуші Івано-Франківська та Івано-Франківський музично-драматичний театр ім. І. Франка

За допомогою Google-форми було проведено дослідження, метою якого було визначити наскільки цікавою є тема комп'ютерного 3D моделювання для учнів, з якими програмами вони знайомі, визначити рівень зацікавленості 3D моделюванням та встановити, який об'єкт було б найцікавіше учням спроектувати на заняттях. Як показує дослідження, учням надзвичайно цікаво займатись 3D-моделюванням архітектурних споруд, оскільки вони після

завершення роботи над проектом отримують наочний результат, і можуть порівняти та оцінити відповідність своєї 3D-моделі оригіналу. Слід відзначити, що більшість учнів (54%) виражали бажання створювати на заняттях проект свого майбутнього будинку.

При захисті проекту доцільно, щоб кожен здійснив аналіз та самооцінювання своєї роботи за розробленими критеріями. Такий прийом розвиває в учнів критичне мислення та відповідальність і підвищує якість навчальної діяльності.

Висновок. Таким чином, можна констатувати, що розвиток комп'ютерних програмних засобів значно стимулює процеси візуалізації матеріалів, побудови 3D-об'єктів та об'єктів обертання, створення 3D-моделей архітектурних споруд. Сутність технології моделювання навчання полягає у оптимальному поєднанні різних форм і методів навчання. В процесі візуалізації з використанням комп'ютерних технологій реалізується основний дидактичний принцип наочності, стимулюється пізнавальний інтерес, виникає бажання створювати моделі об'єктів, які нас оточують. Учням надзвичайно цікаво займатись 3D-моделюванням архітектурних споруд, оскільки вони працюють на результат. Крім того, кожен з них може самостійно обрати об'єкт проектування, що робить процес моделювання більш цікавим та захоплюючим.

Список використаних джерел

1. Навчальна програма «Технології 10-11 кл.» / Рівень стандарту/ МОНУ / – URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/tehnologiyi-ostatochnij-variant-10.11.17.docx>
2. Заторський Р.А., Дудка О.М., Власій О.О. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у візуалізації вивчення математики // Фізико-математична освіта. - 2017. - №3 (13). - С.39-44 URL: <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/1-1-0-203>
3. Петелин А. Ю. 3D-моделирование в Google SketchUp – от простого к сложному. М: ДМК Пресс, 2014. –344с. - URL: <https://cutt.ly/nyxPOoA>
4. SketchUp. Основні принципи. - URL: <http://www.architector.dp.ua/sketchup.htm>

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВИД ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Загородня Алла Анатоліївна
доктор педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Проголошення Україною в 1991 р. незалежності поставило перед закладами освіти нові завдання щодо зміни організації освітнього процесу, стилю керівництва, структурної перебудови, вдосконалення освітніх програм, створення нових підрозділів. Головним завданням професорсько-викладацького складу в 90-ті роки стало забезпечення такого рівня підготовки учнів, який би в повній мірі відповідав державним стандартам. Профільне навчання слід розглядати як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання. Його мета полягає у забезпеченні рівних можливостей для доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки; гарантування неперервної освіти впродовж усього життя; виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства [1].

Завдання профільного навчання полягають у: створенні умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; виховання в учнів любові до праці, забезпеченні умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією; формуванні соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної,

технологічної компетенції учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності; забезпеченні наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [2].

Профільне навчання ґрунтується на таких принципах: фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів для їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [4].

На момент проголошення незалежності України Верховною Радою вже був прийнятий Закон «Про освіту» (1991 р.) [3], який створював правову основу для розбудови національної системи освіти. Відповідно до закону, повна загальна середня освіта має бути обов'язковою й забезпечувати всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину і суспільство, екологічне виховання, фізичне вдосконалення. Здобуття загальної середньої освіти у навчально-виховних закладах в обсязі освітнього мінімуму оплачується державою.

Відповідно до закону в червні 1991 р. була складена і затверджена Міністерством освіти України «Програму розвитку народної освіти України на перехідний період (1991-1995 рр.)». Цим документом передбачалися зміни у шкільній мережі, зокрема, розширення мережі ліцеїв, гімназій, шкіл із поглибленим вивченням окремих предметів, спеціалізованих шкіл, а також відкриття приватних, кооперативних шкіл, альтернативних державним. Відповідно до програми планувалося удосконалення змісту загальноосвітньої

підготовки, оновлення навчально-методичних комплексів, забезпечення диференціації й різнорівневого підходу при викладанні шкільних дисциплін. Передбачалося скорочення обов'язкового навантаження учнів, розширення шкільного компонента освіти, введення додаткових спецкурсів, факультативів, курсів за вибором учнів, більш широке запровадження профільного навчання.

Починаючи з 1 вересня 2001 р. середня школа перейшла на 12-річний термін навчання [3], який було обґрунтовано тим, що інтеграція і глобалізація соціальних, економічних та культурних процесів, перспективи розвитку української держави потребують випереджаючого, глибокого оновлення системи освіти.

В рамках реалізації «Програми розвитку народної освіти» у 1991 році було прийнято «Концепцію середньої загальноосвітньої школи України», де означалося, що єдина за своєю сутністю, метою і завданнями, основним змістом навчання і виховання загальноосвітня школа функціонує у вигляді навчальних закладів різних типів. Серед яких розрізняють: середню загальноосвітню школу; школу з поглибленим вивченням окремих предметів; школа з профільним навчанням, або спеціалізована школа.

Слід зазначити, що за останні 28 років кількість загальноосвітніх навчальних закладів значно зменшилась, про це свідчать дані державної служби статистики України. Так, 1990–1991 рр. кількість у цілому по Україні становила 21,8 тис., у 1995 – 1996 рр. – 22,2 тис., у 2000 – 2001 рр. – 22,2 тис., у 2002 – 2003 рр. – 22,0 тис., 2004–2005 рр. – 21,6 тис., 2006–2007 рр. – 21,2 тис., 2008–2009 рр. – 20,6 тис., 2010–2011 рр. – 19,9 тис., 2012–2013 рр. – 19,3 тис., 2014–2015 рр. – 17,3 тис., 2016–2017 рр. – 16,2 тис., 2018–2019 рр. – 15,5 тис. (див. *рис. 1*).

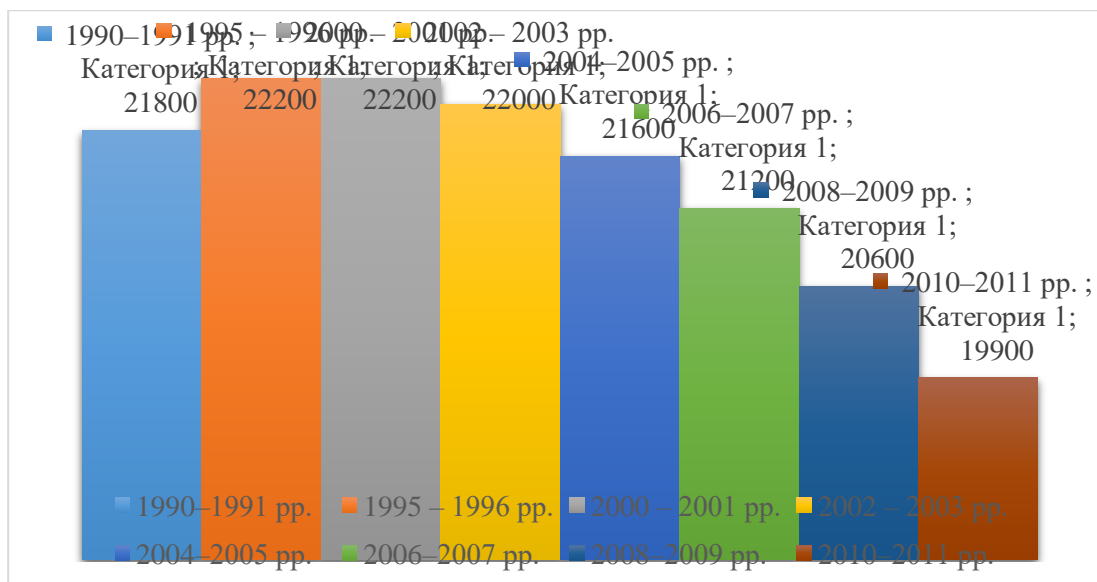

Рис. 1. Загальна кількість загальноосвітніх навчальних закладів в Україні (1991-2019 рр.)

Отже, як видно з наведених даних ця мережа у порівнянні з 1990 р. по 2019 рр. зменшилась на 6,3 тис., що у відсотках становить 1,4%.

Список літератури

1. Базовий навчальний план середніх закладів освіти України. (1998). *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. (№ 5). (с. 4–10).
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Історія української школи і педагогіки : хрестоматія. (2005). О. О. Любар, (уклад);. В. Г. Кременя, (за ред.). Київ, (с. 600–623).
3. Загородня А. А. (2018). Диференціація змісту навчання в старшій школі України (1991-2010 рр.). Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій : зб. мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, (11-12 жовтня 2018 р., Івано-Франківськ). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», (с. 141–148).
4. Загородня А. А. (2019). Спеціалізовані школи як провісники профільного навчання У 90-Х роках ХХ століття. *Науково-пед. журн. «Молодь і ринок»*. (№ 4(171)). (с. 66–72).

УПРАВЛЕНИЕ РАБОТОЙ В СИСТЕМЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Касенова Лейла Галимбековна

к.п.н., доцент

Дауренбекулы Алиби

магистрант,

Казахский университет экономики финансов и международной торговли
Казахстан, г.Нур-Султан

Вступление. Дистанционное обучение сейчас является неотъемлемой частью образовательного ландшафта. В отличие от обучения в техническом колледже или университете, этот тип обучения в сфере высшего образования может быть разработан очень гибко. Вместо обязательного посещения лекции учебный материал просто доставляется бесплатно.

Тогда вам нужно только решить это и сдать соответствующие экзамены. С одной стороны есть государственные университеты, такие как Университет Хагена, которые специализируются на дистанционном обучении. С другой стороны, некоторые частные поставщики курсов дистанционного обучения зарекомендовали себя на рынке образовательных услуг, которые предлагают многочисленные образовательные предложения, такие как языковые курсы, университетские степени или другие курсы.

Преимущества дистанционного обучения

Огромное преимущество дистанционного обучения: вы сами определяете темп обучения. Вы можете часто тестировать курс дистанционного обучения в течение двух недель бесплатно. У вашего дистанционного учителя, специалиста в области преподавания, у вас есть контактное лицо, которое всегда доступно для вас - по почте, телефону или электронной почте. Кроме того, плата за курсы может субсидироваться некоторыми курсами от частных поставщиков через ваучеры образования от Федерального агентства занятости.

Дистанционное обучение - круг предметов

Большое количество курсов степени, которые предлагаются в классе, также могут быть изучены в дистанционном обучении. Некоторые предметы лучше подходят для этого, чем другие. Курсы, которые являются очень теоретическими и текстовыми, особенно популярны. Классикой являются, например, экономика или право.

Дистанционное обучение - обучение по содержанию

Новые медиа значительно расширили диапазон и возможности дистанционного обучения. В течение долгого времени студенты больше не только полагались на книги или сценарии, но и могли изучать содержание своего предмета мультимедийным способом. Большая часть информации может быть найдена в Интернете или может быть загружена с определенных платформ. Например, есть:

Текстовые файлы;

Аудио и видео файлы;

Варианты контактов для преподавателей, например, в чатах;

Виртуальные семинары;

Форумы, где сокурсники могут общаться, обсуждать и сотрудничать;

Экзамены, такие как научные статьи, часто могут быть созданы полностью в цифровом виде и представлены онлайн. Но даже при дистанционном обучении физическая посещаемость обязательна для экзаменов и экзаменов. Некоторые курсы дистанционного обучения дополняются семинарами, в которых знания могут быть практически углублены.

Дистанционное обучение - признание степеней

Степень бакалавра, полученная посредством дистанционного обучения, имеет в точности ту же ценность, что и степень бакалавра в классе. Вы должны только удостовериться, что курс, который вы хотели бы изучать, официально признан - то есть Федеральным министерством образования и науки и Советом по аккредитации. В государственных университетах так должно быть всегда

Дистанционное обучение - будущее

Ожидается, что после завершения Болонского процесса спрос на магистерские программы дистанционного обучения увеличится. Поскольку уже можно начать свою карьеру после получения степени бакалавра, вы можете рассмотреть возможность получения степени магистра по заочной форме обучения. Таким образом, вы можете гибко достичь следующей более высокой степени, не покидая профессию.

Ожидается также рост для неуниверситетских курсов. Поскольку ситуация на рынке труда по-прежнему очень напряженная, вы можете получить дополнительную квалификацию с помощью дистанционного обучения, что может быть полезно при подаче заявления.

Библиографический список

1. Андреев, А.А. Дидактические возможности свободно распространяемых программных средств в интернет-обучении / А.А. Андреев, В.Н. Фокина // Новые образовательные технологии в вузе: сб. докл. пятой междунар. науч.-метод. конф., 4-6 февр. 2008 года. В 2 ч. - Екатеринбург: УГТУ-УПИ, 2008. - Ч 2. - С. 119-125.
2. Андреев, А.А. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация / А.А. Андреев, В.И. Солдаткин. - М.: Изд-во МЭСИ, 1999. - 196 с.
3. Андреев, Г.А. Краткий педагогический словарь: учеб. справ. пособие / Г.А. Андреев, Г. С. Вяликова, И.А. Тютюкова. - М. : В. Секачев, 2005. -17 с.
4. Вайндорф-Сысоева, М.Е. Виртуальная образовательная среда как неотъемлемый компонент современной системы образования / М.Е. Вайндорф-Сысоева // Вестник ЮУрГУ.
5. Вайндорф-Сысоева, М.Е. Виртуальная образовательная среда: категории, характеристики, схемы, таблицы, глоссарий: учеб. пособие / М.Е. Вайндорф-Сысоева. - М.: МГОУ, 2010. -102 с.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Климчук Ірина Олександрівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
м. Київ, Україна

Вступ. У будь-якій країні освіта є вигідним джерелом інвестування. Наразі обсяги як попиту так і пропозиції освітніх послуг в різних країнах світу зростають занадто високими темпами. Так, у найбільш економічно розвинених країнах, де темпи економічного зростання досягають 10-15% на рік. окупність грошей, залучених в освіту становить, за світовими стандартами, від 3 до 6 доларів на кожен залучений долар, а це приблизно в шість разів більше, ніж в будь-якій галузі економіки. Водночас в Україні, існують проблеми, пов'язані зі сталим і достатнім фінансуванням загальної середньої освіти та скороченням державного фінансування закладів загальної середньої освіти, що обумовлено необхідністю пошуку нових джерел фінансування, механізмів їхнього залучення, а також оцінки їхньої ефективності.

Мета і завдання. *Мета* дослідження: аналіз та визначення додаткових джерел фінансування та пропозиції щодо вироблення національної стратегії з питань фінансового забезпечення розвитку закладів загальної середньої освіти в Україні. *Завдання* дослідження: 1. Дослідження фінансово-економічних показників освітньої галузі в Україні. 2. Аналіз основних моделей фінансування закладів загальної середньої освіти, що існують у світовій практиці управління школою.

Матеріали та методи. Основні матеріали: «Концепція нової української школи [Текст]: Концептуальні засади реформування української школи» . URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> ; «Про затвердження Інструкції про організацію та діяльність гімназії. Інструкції про організацію та діяльність ліцею [Текст]: Наказ Міністерства освіти України

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-472290-02>; Які обсяги фінансування і на що саме заклали у Державному бюджеті України на 2019 рік? Який розмір середньорічної зарплати вчителя та директора школи закладено? На що спрямовано додаткові видатки бюджету? Формула розподілу освітньої субвенції на 2019 рік. URL: URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/biudzheth-osvity-ta-nauky-2019>

Основні методи: збір, аналіз та обробка отриманих даних.

Результати та обговорення. На обсяг видатків на освіту безпосередньо впливає показник, вартості освітньої послуги. Водночас, вартість освітніх послуг визначає безліч факторів, які є досить різноманітними за характером складності, тривалості дії та способом обліку. Врахування сукупності впливу цих факторів дозволяє визначити реальну вартість певної освітньої послуги. Всі фактори, що формують вартість освітньої послуги, доцільно об'єднати за двома основними групами: зовнішні і внутрішні.

Зовнішні фактори, вплив яких не залежить від діяльності конкретного освітнього закладу: рівень інфляції в країні і, відповідно рівень цін на товари і послуги в регіоні, що визначає можливість/неможливість придбання закладом освіти необхідних для здійснення освітньої діяльності товарів, послуг (у першу чергу, комунальних послуг, тепло-, енергопостачання, прибирання закладу та обладнання школи та шкільної території); територіальне розташування закладу освіти; природно-кліматичні, соціально-демографічні та геополітичні умови – все це є комплексною характеристикою середовища, в умовах якого функціонує заклад освіти, і, що відповідно, визначає економічні умови та нормативи фінансування закладу незалежно від того, чи здійснюється воно на основі бюджетного фінансування чи фінансується за допомогою спонсорів, благодійної допомоги.

Внутрішні фактори, фактори, які безпосередньо впливають на специфіку діяльності освітнього закладу: комплекс реалізованих в освітньому закладі загальноосвітніх послуг (програм, курсів, спеціалізацій), що безпосередньо впливає на якість навчальної діяльності самого закладу освіти. Специфіка контингенту учнів в класах (корекційні класи, класи, де навчання інклюзивне,

дистанційне), що визначає структуру загальних витрат закладу на освітню діяльність, а також формує обсяг загальних витрат на реалізацію освітніх програм, оскільки вони різняться між собою. Стан матеріально-технічної бази закладу освіти визначає загальний обсяг витрат на капітальний ремонт та реконструкцію, поточний ремонт та технічне переобладнання закладу освіти. Склад і кваліфікація кадрів визначає обсяг видатків на оплату праці всіх працівників освітнього закладу за штатним розкладом.

На основі аналізу особливостей на регіональному рівні доцільно розробляти коефіцієнти подорожчання/здешевлення освітніх послуг. Застосування об'єктивних коефіцієнтів обумовлене тим, що одна і та ж освітня послуга може різнитися за вартістю в закладах одного регіону. Такий підхід дозволяє на практиці враховувати індивідуальні особливості окремих закладів освіти, збалансувати регіональні відмінності, що існують між ними.

Механізми та технології пошуку та залучення грошей в освіту – моделі фінансування освіти в різних країнах світу різняться. У світовій практиці використовуються три основні моделі фінансування середньої освіти:

Модель, орієнтована на вільний ринок, характеризується скороченням державних витрат на освіту і розвитком конкуренції, приватизацією навчальних закладів, розвитком приватних навчальних закладів, впровадженням системи освітніх ваучерів, грантів, можливістю оплати навчання «в кредит» або поетапно (по модулях), зміною системи оплати праці вчителів за результатами навчальних досягнень учнів, а також практикою винагороди працівників освітніх установ, підвищенням юридичної незалежності навчальних закладів від держави, підвищенням конкурентоспроможності закладів освіти і фінансової самостійності навчальних закладів з метою продажу освітнього продукту, стимулювання підвищення якості наданих освітніх послуг.

Модель, орієнтована на суспільний ринок, характеризується частковою приватизацією системи освітніх установ, скороченням державного фінансування освіти та підвищенням вкладень індивідуумів в отримання якісної освіти, політикою, яка гарантує рівні можливості для всіх за умови стабільності

фінансових джерел в освіту освіти фінансуванням особистого інтересу до навчальної діяльності з метою задоволення індивідуальних соціальних, економічних і професійних потреб.

Антиринкова модель фінансування освіти, орієнтована на альтернативне інтегроване суспільство, характеризується переважною роллю держави у вирішенні питань фінансування освіти, бюджетним фінансуванням, збільшенням (зменшенням) викладацького складу закладу освіти, скороченням робочого часу персоналу навчальних закладів, залежності підвищення заробітної плати вчителів та викладачів освітніх закладів в залежності від державного фінансування освіти

Висновки

1. Результативність діяльності закладів освіти в Україні може визначатися відповідно до зростання/зниження освітнього рівня та якості освітніх послуг, отриманих під час навчання в школі. Проблема пошуку та залучення коштів у загальноосвітнє середовище на часі є найбільш актуальним завданням. Водночас пошуки альтернативних джерел фінансування призводять до необхідності більш ретельного *вивчення системи факторів*, що впливають на вартість освітніх послуг зокрема.
2. Світова економіка, практика управління освітою свідчить про те, що система закладів загальної освіти має можливість функціонувати і успішно розвиватися в будь-якій країні за умов, коли витрати на освіту знаходяться на рівні не менше 5 - 7% від ВВП, з урахуванням економічних, політичних факторів розвитку та етнічних традицій кожної країни окремо.
3. Моделі фінансування освіти, що існують у світовій практиці орієнтовані на підвищення якості освіти. Попередній аналіз показав, що на теперішній час для України не існує універсальної моделі фінансування загальної середньої освіти. Наразі в Україні доцільніше розробляти «змішану» модель фінансування та розвитку загальної середньої освіти, яка відповідає вимогам існуючої реальності, фінансових можливостей країни та має прогноз розвитку на майбутнє, а саме: забезпечення *рівних умов* доступу до загальної середньої освіти.

АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ

Ковальчук Володимир Володимирович,

д.ф.-м.н., професор

Одеський коледж комп'ютерних технологій

Одеського державного екологічного університету (Одеса, Україна)

Вихор Віктор Григорович

доцент, кандидат педагогічних наук

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

Актуальність. Сьогодні, у часи, коли мультимедійні джерела інформації все більше і більше поширюються у суспільстві, невіртуальне, а реальна комунікація (вербальна взаємодія) суттєво зменшується. Це стає досить актуальною проблемою, особливо для молоді, яка віддає перевагу віртуальній комунікації через смартфон, комп'ютер тощо. З нашої точки зору, саме комунікація (спілкування) виступає найважливішою складовою життєдіяльності будь-якої людини, у будь-якому суспільстві.

З появою та розширенням комунікативного простору через комп'ютерну мережу, фахівці (педагоги, соціологи, психологи) вирізняють негативну тенденцію щодо особистого спілкування. Знижується динаміка участі учнів, студентів, курсантів та інших представників молоді, яка навчається (далі, у статті ідентифікуємо їх, як суб'єкт навчання і позначимо аббревіатурою: СН) у безпосередньому вербальному контакті. Краще висловити свою думку віртуальному співрозмовнику, а не у форматі «очі в очі».

У цьому контексті, ця стаття орієнтована на аналіз особливостей комунікації, у сенсі вербальної взаємодії, між СН. Метою нашого дослідження стало вивчення деяких особливостей та характеристик комунікації (предмет дослідження) СН (об'єкт дослідження).

У роботі вирішувалася наступна задача: визначити поняття педагогічної комунікації та сформулювати її технологічну характеристику. Було висунуто гіпотезу: засвоєння психолого-педагогічних особливостей комунікації підвищує

ефективність роботи педагога у напрямку збільшення багатогранності особи, яка навчається.

Виклад основного матеріалу. Запропонована тема є актуальною ще й тому, що в підлітковому віці вже сформувався певний стереотип поведінки людини [1]. Після вступу до закладу освіти (коледж, академія, університет та ін.), коли змінилося оточення (педагоги, друзі є зовсім іншими, як правило, не знайомі) відкривається можливість переформатування манери поведінки, зокрема, комунікаційні навички. Наскільки легко учень-старшокласник, студент молодших курсів буде вміти спілкуватися з оточуючими людьми, налагоджувати контакт, залежать його подальші успіхи в навчальній, а далі й, у трудовій діяльності. Саме в цей період формуються навичка брати на себе відповідальність за свої слова, правильно організовувати діалог з метою встановлення стосунків з оточуючими. Закладається вміння дисциплінувати себе, головним чином, у вербальному сенсі, організовувати як особистісну так і групову діяльність. Виокремлюється розуміння цінності співпраці, спілкування і відносин у спільній діяльності. Саме в цьому віці затверджуються правила і норми комунікації, яких СН буде дотримуватися завжди і скрізь, незалежно від обставин, що будуть складатися у майбутньому. А характер мовного й експресивного спілкування визначить міру самостійності, ступінь свободи серед друзів, колег, родичів [1].

Виходячи з цього, необхідно визначити причини утруднення вербальної взаємодії, щоб вчасно допомогти, надати пропозиції навіть, провести корекційну роботу. Виникнення труднощів у спілкуванні, з нашої точки зору, як правило, обумовлено фактором формування людської спільноти, особливостями розвитку особистості в соціальному, освітньому середовищі, соціально-психологічною природою спілкування, механізмами відображення і взаємодії з рідними, близькими та іншими людьми [2].

Проблема утруднення комунікативної взаємодії інтенсивно досліджується науковцями – педагогами, психологами, політологами, соціологами тощо. Пильна увага вчених і практиків до цієї проблеми пояснюється складністю

феномена утрудненої комунікації, багатогранністю форм та сфер прояву. Але найбільший інтерес викликають дослідження саме педагогічної взаємодії між СН.

Головна ціль педагога – це передача знань СН, формування у ньому вмінь та затвердження навичок. І тут провідним видом педагогічної взаємодії є, власне, процес навчання. У цьому перманентному процесі, як правило, виникає протиріччя — між роллю, яку відіграє спілкування у житті СН та недостатньою увагою педагога до розвитку даного виду діяльності. Слід зауважити, що взаємодія людини з навколишнім світом здійснюється в системі об'єктивних відносин (стосунків), що складаються між людьми у суспільному житті. Відображенням об'єктивних взаємовідносин між членами групи є суб'єктивні міжособистісні відносини, які вивчає саме соціальна педагогіка та психологія [1].

Будь-яке виробництво передбачає об'єднання людей. Але ніяка людська спільнота не може здійснювати повноцінну спільну діяльність, якщо не буде встановлений контакт між людьми, не буде досягнуто між ними належного взаємопорозуміння. Для того, щоб педагог передав учневі знання, він має вступити з ним, перш за все, у вербальну взаємодію – комунікацію, спілкування. Комунікація – це багатоплановий процес розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами спільної діяльності.

Комунікація, перш за все, включає в себе обмін інформацією. Спілкуючись, люди звертаються до мови, одного з найважливіших засобів контакту. Друга сторона спілкування — це взаємодія тих, хто спілкується, тобто обмін не лише словами, але й діями та вчинками. Третя сторона спілкування передбачає фізичне сприйняття тих, хто спілкується. Дуже важливим є те, що у процесі вербального спілкування між партнерами існують елементи довіри, інтелекту, поміркованості, вихованості. Партнери мають зрозуміти тему і характер повідомлень, мають розбиратися у контексті сказаного. У єдиному процесі вербальної комунікації слід умовно виділити три сторони: комунікативну, інтерактивну і перцептивну.

Знання закономірностей вербального спілкування, розвиток навичок і здібностей останнього є особливо важливими для педагога, професійне завдання якого може бути успішно вирішеним лише в тому випадку, якщо йому вдасться продуктивно включити СН у спільну з ним діяльність, налагодити взаємодію та взаєморозуміння, що відповідає цілям та завданням виховання, тобто здійснювати повноцінне педагогічне спілкування [3].

Дидактичні та власне виховні завдання діяльності педагога неможливо досить плідно реалізувати без організації продуктивного процесу спілкування викладача та СН. Спілкування в діяльності педагога, таким чином, виступає: по-перше, як засіб вирішення власне навчальних завдань; по-друге, як система соціально-психологічного забезпечення виховного процесу; по-третє, як спосіб організації певної системи взаємин викладачів і СН, які обумовлюють успішність виховання і навчання; по-четверте, як процес, поза яким є неможливим виховання індивідуальності СН.

Під педагогічною комунікацією будемо розуміти: систему, прийоми та навички взаємодії педагога та колективу СН, змістом якого є обмін інформацією, створення навчально-виховної взаємодії та організації взаєморозуміння. Власне педагог (викладач, вчитель, вихователь) є ініціатором, організатором та керівником цього процесу.

Педагогічна комунікація, з одного боку, створює емоційний фон навчально-виховного процесу, а з іншого, є його змістовною характеристикою.

Комунікація — це багато функціональна категорія і феномен. Існує декілька класифікацій її функцій, зокрема, інформаційна, регуляторна, афективна. Перша функція полягає в передачі інформації. Вона припускає наявність взаємодіючих СН, один з яких передає інформацію, а інший її отримує. Друга функція належить до регуляції поведінки. Людина в процесі взаємодії регулює не лише свою власну поведінку, але й поведінку інших людей, а також зазнає впливу з їхнього боку. Дана функція в основному реалізується, власне, під час, вербального контакту. З цією функцією пов'язані також явища наслідування, навіювання і переконання. Третя функція належить

до емоційної сфери людини. Людські емоції виникають і розвиваються в умовах спілкування. Спілкуванням може визначатися рівень емоційної напруженості і емоційної розрядки. Найчастіше сама потреба у спілкуванні у людини може виникнути у зв'язку з необхідністю змінити свій емоційний стан. У процесі спілкування відбувається зміна модальності інтенсивності емоційних станів, взаємне їх посилення або ослаблення, зближення станів партнерів або їх поляризація. Виділяються також такі функції, як пізнання людьми один одного, організація спільної діяльності і управління нею, формування та розвиток міжособистісних відносин.

Сьогодні виділяють наступні функції вербальної комунікації: інструментальну (є необхідною для обміну інформацією в процесі управління та спільної праці), синдикативну (забезпечує згуртованість груп), трансляційну (є необхідною для навчання) і самовираження.

За метою вирізняють наступні функції комунікації: контактну (передбачає встановлення контакту як стану готовності до підтримки взаємозв'язку, до прийому і передачі повідомлення); інформаційну (передбачає обмін повідомленнями, думками, рішеннями); спонукальну (стимулює активність партнера на виконання будь-яких дій); координаційну (передбачає взаємне орієнтування та погодження дій в межах спільної діяльності); розуміння (розуміння змісту повідомлення, а також переживань і станів партнера); емотивну (передбачає збудження у партнері потрібних емоційних переживань, зміну власних переживань і станів, тобто обмін емоціями); встановлення стосунків (усвідомлення і фіксація свого місця в системі відносин і міжособистісних зв'язків); вплив (передбачає зміну стану або поведінки партнера, його рішень і намірів).

Охарактеризуємо основні види комунікації. Перше. Пряме (безпосереднє) спілкування. Воно пов'язане з природним контактом за допомогою слів і жестів. Друге. Непряма (опосередкована) комунікація. Вона пов'язана з неповним психологічним контактом за допомогою технічних або письмових пристроїв, що віддаляють чи ускладнюють отримання зворотного зв'язку.

Невербальна комунікація – це спілкування без використання мовних і мовних засобів, єдиним інструментом якого стає тіло людини. Основними засобами невербальної комунікації є поза, рухи і жести, міміка, погляд, характеристики голосу і просторова поведінка. Невербальні засоби закладені не лише на генному рівні, але й формуються водночас з формуванням культури особистості. Зауважимо, що невербальна комунікація має принципові відмінності від вербального спілкування і характеризується у такий спосіб. По-перше, вона реалізується водночас через різні органи чуття (полісенсорна природа). По-друге, базується на еволюційно-історичному підґрунті (тобто існувала задовго до появи мови). По-третє, не є довільною, формуючись підсвідомо. Четверте. Є незалежною від мовних бар'єрів і характеризується особливостями психофізіологічних механізмів сприйняття та особливостями акустичних засобів кодування.

Невербальна комунікація дозволяє передати широкий спектр інформації, який не є характерним для сучасного віртуального контакту. Так, за допомогою невербальних засобів можна отримати уявлення про расову, національну та соціальну приналежність людини; про фізичний та психологічний стан; про емоційне ставлення людини, про психологічний клімат в групі тощо. Невербальна поведінка надає глибоку інформацію про темперамент людини, енергійність, самооцінку.

Мова — це вербальна комунікація, тобто процес спілкування за допомогою мови. Засобом вербальної комунікації є слова. Побудовані на основі психолого-педагогічних досліджень, сучасні методики навчання грамоті сприяють формуванню у студіюючої молоді вміння виробляти свідомий звуковий аналіз мови, що істотно полегшує перехід до продуктивного оволодіння грамотним письмом. Тому найважливішою умовою розвитку мови і мислення СН є вільна і точна мова педагога.

Вступаючи в процес комунікації, люди, як правило, переслідують певну мету. Наприклад, зробити іншу людину одностороннім, домогтися зізнання, утримати від неправильного вчинку тощо. Щоб реалізувати цю мету, часто

використовують свою промову, свою експресію, спонукаючи діяти в подібних випадках саме так, а не інакше, визначити потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації.

Разом з тим, характеризуючи комунікацію як особливий вид діяльності, необхідно також бачити, що без нього не може відбуватися повноцінний розвиток людини і як особистості, і як суб'єкта діяльності, і як індивідуальності.

Багаторічне навчання обов'язково передбачає комунікацію. А далі: праця, як відомо, в переважній кількості випадків вимагає постійної взаємодії людей у формі спілкування. На формування низки стійких характеристик психічних процесів, станів і властивостей особистості кожної людини, а також на формування структури цих властивостей, предметна діяльність спілкування впливає сукупно з різним ефектом. Це залежить від їх співвідношення.

Виховне значення комунікації полягає не лише в тому, що воно розширює загальну ерудицію людини, сприяє інтелектуальному розвитку, формує мовну культуру. Для СН обов'язковим є створення системи психологічних елементів, які конче потрібні для успішного виконання будь-якої практичної діяльності, що носить предметний характер.

Комунікація є обов'язковою умовою формування загального інтелекту людини, перцептивних, мнемічних, розумових характеристик. Розвиває емоційну сферу особистості, формує почуття. Настільки ж істотним є вплив на вольовий розвиток людини.

Організація комунікації, відповідно до принципів справжнього гуманізму, передбачає поєднання вимогливості до інших і, власне, до себе, доброзичливість по відношенню до оточуючих.

Кожний учень, студент, кожна людина повинна бути здатною до відповідально високих принципів гуманізму в межах не віртуального, а особистої комунікації з іншими людьми. Для цього СН повинні обов'язково оволодіти певною психологічною культурою. Останню можна звести до трьох елементів. А саме: розбиратися в інших людях і правильно оцінювати

психологію оточення. Адекватно емоційно відгукуватися на поведінку і стан того, з ким спілкуються, і вибирати по відношенню до кожного з них такий спосіб звернення, який в рамках моралі спрямований на ствердження ідеалів. Але усе це повинно належним чином відповідати індивідуальним особливостям тих, з ким доводиться контактувати безпосередньо.

Найважливішими вимогами, які висуває педагогічна професія до особистості педагога, є чіткість його соціальної позиції та професійного рівня. Позиція педагога – це система інтелектуальних і емоційно-оцінних відносин до світу, існуючої дійсності, педагогічної діяльності. Соціальна та професійна позиції педагога не можуть не відбитися на стилі його педагогічної комунікації (далі – ПК). Під ПК розуміють індивідуально-типологічні особливості взаємодії педагога з СН. Загальноприйнятою класифікацією стилів ПК є їх поділ на авторитарний, демократичний та анархічний.

При авторитарному стилі педагог одноосібно вирішує всі питання, що стосуються життєдіяльності як колективу студіючих, так і кожного СН. Педагог визначає положення і цілі взаємодії, суб'єктивно оцінює результати діяльності. Цей стиль реалізується за допомогою тактики диктату та опіки.

Анархічний стиль характеризується прагненням педагога мінімально включатися в діяльність, що пояснюється зняттям з себе відповідальності за її результати. Цей стиль реалізує тактику невтручання, основу якої складають байдужість та незацікавленість проблемами як навчального закладу, так і, власне, СН. Спільними особливостями комунікації, незважаючи на визначену вище протилежність, є «дистантиційність» взаємовідносин, відсутність довіри, відособленість, відчуженість, демонстративне підкреслення свого домінуючого положення.

Альтернативою цим двом стилям ПК є стиль співробітництва учасників педагогічної взаємодії, який, сьогодні виокремлюють як демократичний. При такому стилі спілкування педагог орієнтований на підвищення суб'єктивної ролі педагога у взаємодії, на залучення кожного з СН до вирішення спільних справ. Основна особливість цього стилю – це взаємна відкритість до

спілкування, інтелегентність. Демократичний стиль спілкування педагога з СН — це досить ефективний, на наш погляд, реальний спосіб організації спільної праці, формування співробітництва. Для педагогів, які дотримуються цього стилю, характерною рисою є активно-позитивне ставлення до СН, адекватна оцінка їх можливостей, успіхів та невдач.

Висновки. Таким чином, у роботі проведено аналіз особливостей педагогічної комунікації між СН. Виокремлена, власне, концепція ПК. Проаналізована концепція ПК, представлена його технологічна характеристика. Проведений нами аналіз доводить, що у процесі комунікації педагогу особливо необхідно звертати увагу на розвиток саме «педагогічно занедбаних» сторін комунікативності СН.

Список літератури

1. Бодальов А.А. Психологія спілкування. – К: Тиса, 2012. – 231 с.
2. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень. – К.:Слово, 2009. – 327 с.
3. Dolins'ka L. V. Pedagogical conditions of training of specialists of the technical profile to carrying out study in higher education shool. European Science Review. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna (Austria), 3(4). 2018. P. 157–160.

ЗМІСТ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ КУРСІВ СВІТОГЛЯДНОГО РІВНЯ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО НА ПРИКЛАДІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ СКЛАДОВОЇ

Колесник Марина Олександрівна,

к.пед.н, доцент

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г.Шевченка

м.Чернігів, Україна

Вступ. Визначаючи науковий світогляд, розглядається певна сума знань, спосіб осягнення дійсності або відношення до нього, система поглядів, переконань та уявлень про світ. Однією з задач освіти є формування наукового світогляду [2]. Певний стереотип, що навчання, зокрема у закладах вищої освіти, надає людині весь необхідний об'єм знань для подальшого розвитку як професіонала, сьогодні вже не справджується. Враховуючи неперервний характер освіти, можна говорити й про неперервність та видозміну й світоглядних позицій індивідуума. Тож механізми природничої освіти варто описувати мовою системного світобачення, а саме – картини світу, що розкриває закономірності складних відкритих, динамічних, здатних до самоорганізації систем [1].

Мета роботи – презентувати зміст та методику експериментального курсу відповідно запропонованої моделі універсальної наукової картини світу (УНКС) та навести результати локальної апробації його.

Матеріали та методи. Завдання та характер дослідження визначили загальну логіку дослідження: від спостереження об'єкта в умовах вищої школи, аналізу методологічного аспекту проблеми та стану її вирішення в педагогічній науці до модельної гіпотези - побудови моделі універсальної інтегрованої природничо-наукової картини світу. Далі дана модель планується використовуватись як метод пізнання для аналізу змісту та логічної структури знань в курсах дисциплін природничого циклу для студентів природничих

спеціальностей педагогічних ЗВО. Локальні експерименти на теоретичному етапі дослідження також сприяли цьому.

Результати та обговорення. Модель формування універсальної наукової картини світу враховує дві складові моделі універсальної наукової картини світу (УНКС) – природничо-наукову та соціально-гуманітарну, а також – соціотехнологічну діяльність людини, що були описані вище. Розкриємо суть її побудови на прикладі природничо-наукової складової УНКС. Зокрема, звернемо увагу на те, що поняття «образ світу» та «образ природи», що входять до її складу – не є тотожними. «Образ світу» по відношенню до «образу природи» розглядається в надсистемі. Модель УНКС має як ієрархічність побудови, так і динамічні синергетичні взаємозв'язки. Причинно-системний підхід в моделюванні дозволяє побачити статично-динамічну структуру в причинно-наслідкових зв'язках.

Методологічною основою плану причин образу світу є методологічне ядро картини світу, що відображає універсальний алгоритм всезагальних законів природи, методологічні принципи моделювання УНКС та дозволяє врахувати функційні стани систем, що розглядаються крізь призму природопричинності в змістовному доборі світоглядних понять, як методологічної вісі. Складові методологічного ядра моделі корелюють за змістом з такими ж в ядрі універсальної природничонаукової картини світу, що розкривають суть образу природи і розглядаються в ієрархічному включенні в надсистему образу світу [3]. Для перевірки ефективності моделі формування УНКС нами було здійснено ряд локальних експериментів, в яких частково втілюється модель формування УНКС в конструюванні змісту експериментальної програми «Універсальна наукова картина світу - методологія природознавства» для студентів магістратури природничо-математичного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка.

Оскільки зміст підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти повинен враховувати тенденції розвитку середньої природничої освіти, маємо

при розробці експериментальних курсів з формування УНКС спиратися на означені в дидактиці рівні побудови змісту та ще два синтезуючих рівня, які пропонуємо ми до розгляду відповідно до причинно-системного підходу.

Так, в ядрі УПНКС розглядаємо природопричинне поєднання математичної, хімічної, фізичної та біологічної картин світу. Ядро УНКС виступає своєрідним змістовним «буфером» між образом світу і світоглядними установками самої людини, є шляхом осмислення принципів світобудови через природничу спрямованість та алгоритм універсальних всезагальних законів природи. Зміст природничо-наукової картини світу набуває загальноосвітнього значення і формує образ природи через світоглядну вісь людини. Становлення світорозуміння людиною дійсності природи відбувається інструментами ядерної структури дидактичної частини моделі. Дидактична складова формується відповідно до змістовної, запроваджує сферу послідовних дій та алгоритмів в поетапному формуванні причинно-системного світогляду і, як наслідок в результаті освітнього процесу, впливає на якісне перетворення архетипів суспільства на різних рівнях УНКС.

Провідна методологічна ідея експериментального курсу описує аналітичну та синтетичну фази освітнього циклу. На основі інтегрованої моделі системи неперервної освіти надати цілісне уявлення про картину світу, формуючи поняття універсальності еволюційного розвитку відповідно до універсальних світобудови, що відображають цілісність світу та означають світоглядні позиції становлення людини. Зміст програми формується на основі універсальних принципів та закономірностей розвитку світу, що відображені в моделі формування УНКС та призначений закласти основи розуміння суті динамічної рівноваги будь-якої системи життя. Синтезуюча фаза освітнього циклу (друга частина курсу) формуватиме компетенцію універсального моделювання в практичній, пізнавальній, творчій та професійній діяльності, вміння застосовувати універсальні моделі розвитку для формування адаптивності людини до соціального середовища в різних контекстах та

ситуаціях, стратегії і тактики світоосягнення через застосування універсальї світобудови.

В запропонованій програмі реалізація причинно-системного підходу у конструюванні природничонаукового змісту для формування цілісної наукової картини світу реалізовуватиметься відповідно за наступними напрямками діяльності:

- визначення загальних для всіх дисциплін природничонаукового циклу понять, законів та теорій, послідовності в розкритті їх змісту, що має корелювати з соціально-гуманітарною складовою освіти;

- забезпечення дуальності, наступності, причинності, циклічності, альтернативності, ієрархічності та телеологічності;

- забезпечення універсальної інтерпретації загальних понять, законів та теорій, відповідного оперування ними у кожній з навчальних дисциплін у відповідності до специфіки структурних форм організації руху та матерії.

Дотримуємось також принципу поліцентризму Вернадського В.І. – ідеї первинності, універсальності та рівнозначності трьох рівнів організації життя: клітинно-організменного, популяційно-видового, біосферно-біогеоценотичного.

Нами було здійснена локальна експериментальна перевірка запропонованих ідей, які стали основою для конструювання змісту експериментальної дисципліни «Універсальна наукова картина світу – методологія природознавства» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «магістр».

Навчальна дисципліна «Універсальна наукова картина світу – методологія природознавства» для магістрів завершує весь цикл педагогічних дисциплін і логічно пов'язаний з основними курсами педагогіки (загальної, теорії і методики виховання, дидактики, школознавства), а також відображає основні тенденції інтегрованого підходу в освіті, що на сьогодні є одним з найактуальніших в методиці викладання природничих дисциплін, у поєднанні з соціально-гуманітарною складовою та філософського осмислення світобудови

у формуванні інтегрованої універсальної картини світу на основі алгоритму всезагальних законів природи.

Програма навчальної дисципліни «Універсальна наукова картина світу – методологія природознавства» розроблена на основі аналізу навчального змісту та освітньо-професійної програми підготовки викладача природничих дисциплін з використанням системно-структурного підходу. Це дозволило виділити змістовні модулі курсу, встановити логічну послідовність їх вивчення з метою зведення окремих понять та навчальних елементів в єдину систему. На вивчення кожного змістовного модуля обґрунтовано розподіл часу.

При розробці даної програми сформульовані мета, головна проблема та провідна ідея вивчення кожного модуля, здійснено ґрунтовний аналіз змісту курсу для забезпечення оптимального конструювання навчального матеріалу курсу та методики його вивчення. Вибір питань, тем модулів та розділів навчального матеріалу базується на визначенні типової задачі діяльності викладача біології кваліфікаційного рівня “магістр” та змісту умінь, які повинні набути студенти в результаті вивчення дисципліни.

Перелік загальних компетентностей, що набуватимуться:

- здатність до пошуку та аналізу інформації з використанням різних джерел, у т.ч. результатів власних досліджень;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність виконувати професійні функції і проводити дослідження на відповідному рівні у галузі природничих наук і на межі предметних галузей;
- здатність діяти із дотриманням морально-етичних норм професійної діяльності і необхідності інтелектуальної чесності;
- здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;
- здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу інформації в галузі природознавства і на межі предметних галузей.

Перелік фахових компетентностей, що набуватимуться:

- здатність до поглиблення теоретичних та методологічних знань у галузі природничих наук на межі предметних галузей;
- здатність застосовувати завдання і принципи організації інтегрованої освіти природничого напрямку у поєднанні також і з соціально-гуманітарною сферою;
- здатність застосовувати знання у професійній діяльності з урахуванням новітніх досягнень, у т.ч. для дослідницької роботи;
- знання основних сучасних положень фундаментальних наук стосовно походження, розвитку, будови і процесів життєдіяльності живих організмів, явищ природи, природних процесів, здатність їх застосовувати для формування світоглядної позиції.

Для перевірки ефективності запропонованого експериментального курсу за моделлю формування УНКС нами був проведений локальний експеримент серед студентів магістратури в експериментальному курсі «Універсальна наукова картина світу – методологія природознавства» на базі природничого факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка в 2018-2019 н.р.. Для опанування світоглядними поняттями нами були виділені пари понять, що складають основу світоглядної вісі УНКС та розкриваються в змісті курсу. Було здійснено порівняльний аналіз динаміки змін теоретичного мислення студентів (здіяно 53 студенти) (рис.1).

Складені взаємозалежності, як еталоний варіант відповідей, до яких додається конкретний приклад явищ та процесів природи, були використані також і як діагностичний показник рівня сформованості теоретичного мислення студентів за критеріями повноти (П), точності (Т) та узагальнення (У) (методика дослідження теоретичного мислення [4]).

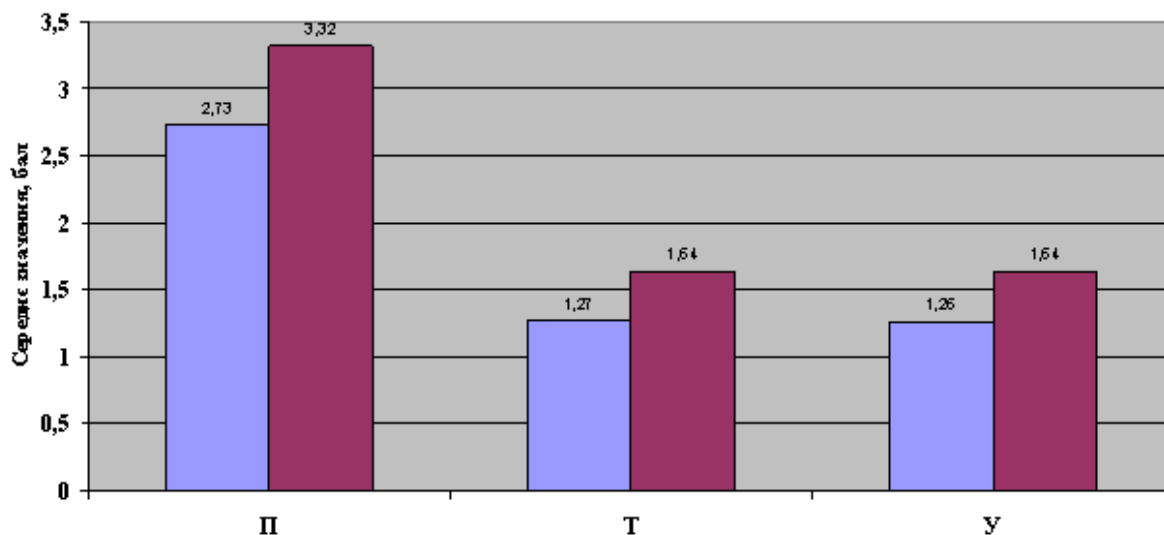

Рис.1. Порівняння рівня теоретичного мислення узагальнені результати) при опануванні світоглядними поняттями до та після проходження експериментального курсу «Універсальна наукова картина світу – методологія природознавства».

Висновки. Професійні можливості, які набуватимуть студенти в ході вивчення даного курсу, наступні: моделювання педагогічних систем на основі міждисциплінарного синтезу причинно-системного підходу; створення особистісно-орієнтованого і розвивального середовища для опанування світоглядним рівнем навчального матеріалу; конструювання змісту навчального матеріалу відповідно до міждисциплінарного причинно-системного підходу; використання у навчально-виховному процесі методологічних, історико-наукових знань та інноваційних технологій, моделювання різноманітних видів навчальних занять.

Список використаних джерел:

1. Гершунский Б.С. Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. 432с.
2. Ильченко В.Р. Формирование естественнонаучного миропонимания школьников. М.: Просвещение, 1993. 192с.

3. Колесник М.О., Поляков В.А. Моделювання наукової картини світу на основі універсального алгоритму всезагальних законів природи. Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімнізії» - Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». №4. Кн. 2. Том III (85). К.: Гнозис. 2019. С.405-422.

4. Скребец В.А. Экологическая психология: Программа изучения дисциплины. К., МАУП. 1998. 26с.

ПРОБЛЕМА СТИЛЮ МУЗИЧНОГО ТВОРУ У МИСТЕЦТВОЗНАВЧІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Коломієць Л. П.

Засідатель Т. І.

Канівський коледж культури та мистецтв

У сучасному музикознавстві однією з найбільш актуальних є проблема стилю. В українській музиці вона особливо актуалізується у 60-70-ті рр. ХХ ст. та пов'язана зі зміною нової генерації композиторської школи. У цей час надзвичайно гостро постають питання взаємозв'язків стилю з творчим методом, художнім мисленням, змістом та формою, виконавськими засобами тощо. Центральне місце у цьому ряду займає питання взаємодії різних стилєвих тенденцій.

Поняття «стиль» багатогранне і відбиває історичні, філософські, естетичні та ін. аспекти. Це поняття може визначати певний мистецький напрям епохи, індивідуальний стиль митця, якість художнього твору, музично-виконавську інтерпретацію, особливості певної національної школи тощо. За оцінкою С. Скребкова, стиль у музиці – це найвищий ступінь художньої єдності, в основі якої лежить певний домінуючий принцип розвитку музичного матеріалу: тематизму, музичної мови, формотворення [1, с. 10]. Однак мінливість стилю неможлива без певної його константності, у цьому вбачається той принцип цілісності, який синтезує остінатність і перемінність попередніх стилів.

У «Музичному енциклопедичному словнику» зазначається, що в музичній естетиці категорія стилю з'явилася наприкінці ХVІ ст. у зв'язку із диференціацією музики на світську та духовну й виниклою необхідністю розрізняти зміст творів і засоби вираження. Наводяться наступні тлумачення поняття: у ХVІ-ХVІІ ст. під музичним стилем розуміється характеристика жанру та національних шкіл, у ХVІІІ – історичний період, у ХІХ –

індивідуальна манера композитора, у ХХ – те ж саме, але у відношенні різних періодів творчості одного й того ж автора, й навіть окремого твору [3, с. 522]. У цьому разі до поняття стилю правомірно включити систему виконавських виразних засобів (виконавську інтерпретацію), яка загалом відбиває стиль твору, маючи певну самостійність.

Поряд із загальним визначенням поняття висвітлюються його естетичний та історичний аспекти. За «Словником...», естетичні критерії музичного стилю виражаються в оціночному значенні і вказують на єдність, органічний взаємозв'язок виразних засобів твору, співвідношення традиційного та новаторського в індивідуальній композиторській манері. З естетичного боку поняття стилю може свідчити про концептуальну спрямованість твору чи втілювати стильові ознаки музики минулого, які відбивають явища стилізації або полістилістики. В історичному аспекті категорія стилю особливо активно застосовується з кінця ХІХ ст. у зв'язку з проблемою періодизації історії музики [3, с. 522].

Українське музичне мистецтво й відповідно музикознавські науково-теоретичні розробки переважну частину ХХ ст. були однією із складових радянської культури. На той час для мистецтва всіх країн, що входили до складу СРСР, встановлювалися регламентовані мистецькі норми та еталони, у художній творчості єдино прийнятним був метод соціалістичного реалізму, в теорії випрацьовувалися відповідні стереотипи наукового мислення. У всіх галузях культури здійснювався контроль за виконанням певних художніх стандартів. За їх порушення чи будь-який інакший прояв особистості таврували зрадою народних або партійних інтересів. Спільність культурно-наукового простору радянських республік визначала загальність поставлених проблем і шляхів їх вирішення. У виниклій ситуації дуже складно виділити здобутки окремої національної школи, тому аналіз теоретичної бази з будь-яких музикознавчих проблем потребує звернення до тих напрацювань, які здійснювалися з цих питань у країні Рад.

Звертаючись до проблеми визначення категорії стилю в музиці, необхідно враховувати й те, що історично теорія стилю у вітчизняній культурі майже до останньої третини ХХ ст. розвивалася на матеріалі образотворчого мистецтва, архітектури, згодом – літератури. Музикознавство торкалося цих питань епізодично. Стиль у музичному мистецтві опрацьовувався тривалий час тільки з практичного боку: у виконавстві й композиторській творчості. М. Арановський відзначає, що при таких історичних умовах для створення теорії музичного стилю був потрібний сміливий ривок, «інтелектуальний» прорив, який, на його думку, здійснив М.К. Михайлов [1, с.14].

М.К. Михайлов у капітальних роботах, присвячених стильовим проблемам («Стиль в музиці» та «Етюди про стилі в музиці»), висвітлив аспекти взаємовідношення стилю та змісту і форми, стилю та жанру, ієрархії стильових рівнів, природі стильових зв'язків. Автором надані блискучі зразки стильового аналізу, виявлена його сутність, створена методика. У полі зору дослідника опиняються й питання творчого музичного мислення, його стилістичної зумовленості, що дозволяють простежити виникнення індивідуального із загального, нового із старого, «власного» із «чужого». Ці питання висвітлюють процес формування персонального стилю на основі загальних інтонаційних кодів, що великою мірою пов'язано з національними витоками стилю.

Розглядаючи взаємодії романтичних та класицистських тенденцій, М.К. Михайлов окреслив умови реального історичного існування музичного стилю, визначивши їх у понятті «стильової динаміки».

У цьому випадку взаємодії конкретних стилів автором виявлено діалектичний підхід до розв'язання питання про походження неокласицизму. Як зазначає А. Вульфсон, «з одного боку, М.К. Михайлов переконливо показує генетичний зв'язок класицистських тенденцій у романтизмі і неокласицизмі ХХ ст. ..., але, з іншого боку, відмічає якісний стрибок..., який визначив виникнення неокласицизму як принципово нового явища» [2, с. 10].

Звертаючись до найрізноманітніших аспектів проблеми стилю, не мінає М.К. Михайлов і питання визначення стильових ознак. Будучи одним з перших у розробці цієї проблеми, дослідник акцентував увагу на двох важливих стилістичних факторах: фонізмі та диференціації ознак індивідуального стилю. Не розробляючи ретельно останнє, він, тим не менш, вказував на зв'язок образних сфер композиторської творчості зі специфічними стилістичними комплексами, що утворюють «стиль у стилі» [2, с. 11]. Ним здійснюється й спроба введення у класифікацію стильових ознак ціннісного критерію, який дозволяє виявити «квазістиль» (окремий прийом, манеру).

За Михайловим, поняття стилю «в першу чергу припускає певну спільність ознак, що повторюються, і властиві деякій множині явищ» [2, с. 40]. Його трактовка дозволяє віднести поняття «стиль» до категорії історичної. У цьому разі «критерієм спільності тут є ознаки, що зумовлені історичним процесом музично-творчого мислення» [2, с. 41].

Стрижневими принципами об'єднання музичного матеріалу в даній теорії виступають остінатність, перемінність та централізована єдність, що відбивають розвиток п'яти стилістичних епох, які окреслюються в роботі наступними хронологічними межами:

1. Від найдавніших часів до XII ст. включно. Основним принципом організації музичного матеріалу відзначається остінатність.

2. Епоха Відродження: від XIII до XVI ст. включно. Формується новий принцип музичного розвитку, що характеризується як перемінний.

3. Епоха становлення й зрілості класичного стилю європейської музики (кінець XVI-XVIII ст.). Бароко і класицизм не виокремлюються як різні стильові напрями. Провідним музично-драматургічним принципом тут визначається принцип централізованої єдності, що є синтезом попередніх (остінатності і перемінності).

4. XIX ст. – епоха романтизму. Відзначається внутрішня диференціація класичного принципу централізованої єдності.

5. Сучасна епоха – рубіж XIX-XX ст., яка не має стилістичної єдності.

Причину цього дослідник вбачав у боротьбі антагоністичних ідеологій. Формулювання єдиних принципів основ гармонії, поліфонії та формоутворення зробило можливим показ стилістичної єдності виразних музичних засобів у їх історичному становленні. Саме це зумовило визначення автором поняття стилю як вищого виду художньої єдності.

Надана в роботі історична перспектива розвитку закономірностей музики стає основою для логічної зумовленості художніх принципів історичних стилів європейської музики від давнини до сучасності. Тут стиль як категорія історична одночасно виступає з розумінням його як категорії логіки.

Розглянуті аспекти проблеми музичного стилю дозволили виявити наявність найістотніших та найзагальніших філософсько-естетичних понять, а саме: співвідношення історичного і логічного, світового і національного, фольклорного і авторського, індивідуального і загального, свого та чужого, старого і нового, традиційного і новаторського, теоретичного і практичного. Більш докладний розгляд музикознавчих питань стилю, без сумніву, розширить визначене коло. На цих підставах поняття «стиль» постає як одна з найважливіших мистецтвознавчих категорій.

Список використаної літератури

1. Скребков С. С. Художественные принципы музыкальных стилей. – М.: Музыка, 1973. – 448 с.
2. Михайлов М. К. Этюды о стиле в музыке: Статьи и фрагменты / Сост., ред.и примеч. А. Вульфсона; Вст. ст. М. Арановского. – Л.: Музыка, 1990. – 288 с.
3. Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. В. Келдыш. – М.: Сов.энциклопедия, 1991. – 672 с.

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ГРУПОВИХ ВПРАВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Корольов Станіслав Сергійович,
к. і. н., доцент, начальник кафедри
Змійвський Геннадій Анатолійович,
старший викладач,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Одним із основних видів навчальних занять з тактичних дисциплін у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України є групова вправа. Вона проводиться методом ділової гри. На занятті курсанти (студенти) всі на одній посаді на фоні єдиної тактичної обстановки приймають рішення на бій (дії), оформлюють його на картах та доповідають керівнику заняття, ставлять завдання підпорядкованим підрозділам, організовують взаємодію, управління та всебічне забезпечення, здійснюють управління підрозділами в ході бою (дій) в умовах створеної (змодельованої) керівником заняття обстановки, яка безперервно розвивається. Викладач при цьому виступає на посаді старшого командира (начальника).

У зв'язку з переведенням освітнього процесу закладів вищої освіти України на період загальнонаціонального карантину на дистанційний режим навчання у науково-педагогічних працівників Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі інституту) виникли певні труднощі в питаннях ефективного проведення групових вправ.

Метою роботи є вивчення досвіду підготовки та проведення викладачами інституту цього виду навчальних занять із застосуванням технологій дистанційного навчання та формулювання відповідних технологічних і

методичних рекомендацій для подолання цих труднощів і недопущення помилок у майбутньому.

Матеріали і методи. Матеріалом для здійснення роботи були наукові джерела в галузі інформаційних технологій дистанційного навчання. Під час проведення досліджень використовувалися методи аналізу та узагальнення досвіду підготовки та проведення онлайн-групових вправ викладачами інституту.

Результати і обговорення. Зі змісту групової вправи видно, що її проведення потребує взаємодії між викладачем і тими, хто навчається, в режимі реального часу (синхронному режимі). Крім того, самотійно виконати завдання, які виносяться на заняття, курсанту (студенту) досить складно.

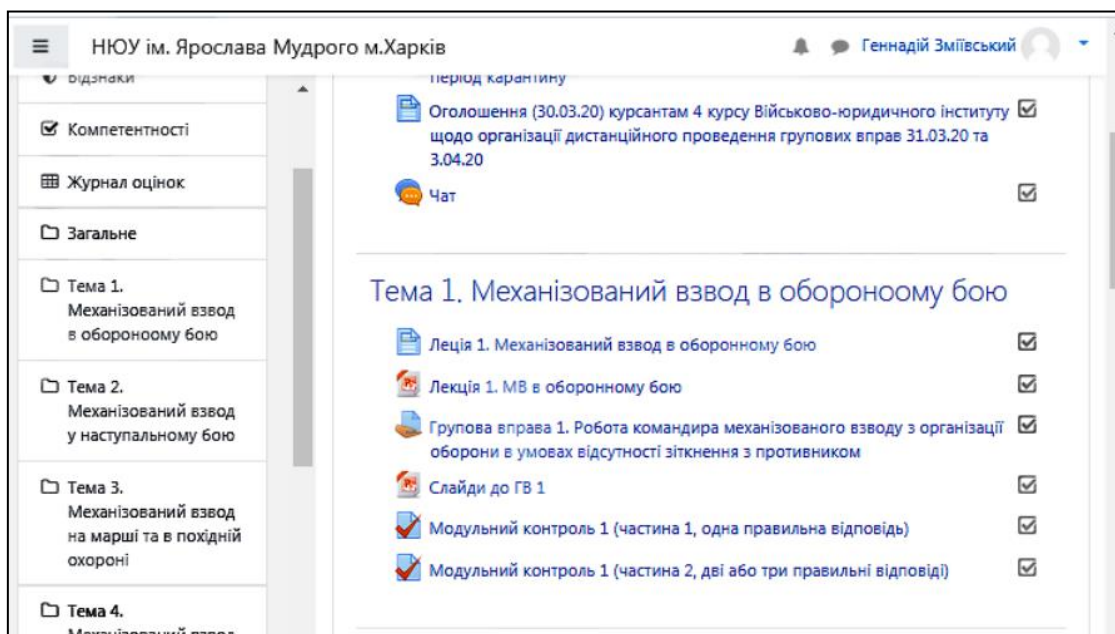
Платформа Moodle, яка використовується для організації порталу навчальних електронних інформаційних комплексів університету та реалізації технологій дистанційного навчання, такого виду діяльності як «вебінар» не має. Отже, можливість двосторонніх аудіо- або відеокommunікацій між викладачем і курсантами (студентами) онлайн відсутня. Використання з цією метою Чату повністю потреби заняття не задовольняє, так як надає можливість обміну тільки короткими текстовими повідомленнями і не забезпечує виконання плану заняття, особливо в частині, яка стосується розподілу часу. Крім того, за допомогою Чату викладач не може контролювати роботу курсанта (студента) з картою (схемою).

Таким чином, викладачі інституту дійшли висновку, що платформу Moodle, при відсутності вебінару, для реалізації технологій дистанційного навчання доцільно використовувати тільки на етапі підготовки групової вправи.

При цьому тема (сектор) дистанційного курсу повинна містити такі основні елементи: Лекція, Завдання (тактичне завдання курсантам (студентам) до групової вправи), Тест, Чат (рис. 1).

При виборі платформи для проведення онлайн-групової вправи науково-педагогічні працівники в першу чергу керувалися тим, що вона повинна

забезпечувати формат відеоконференції – можливість спілкування між учасниками у відео та аудіорежимі.

**Рис. 1. Елементи дистанційного курсу
з навчальної дисципліни «Загальна тактика»**

Із ряду популярних програм була вибрана платформа Zoom. Безкоштовна версія Zoom забезпечує можливість:

- спілкування з групою без затримок у трансляції;
- високої якості відео, чистого звуку;
- безкоштовного спілкування тривалістю до 40 хвилин у групі до 100 чоловік;
- запису заняття і збереження його на комп'ютері або в хмарі;
- підключення до конференції як через комп'ютер, так і через смартфон;
- демонстрації екрану разом із відео та аудіо;
- комунікацій в чаті, обміну файлами, управління чужими клавіатурою / мишкою;
- використання електронної дошки;

– організації заняття з групою, а для окремих питань створення міні-груп або пар всередині конференції та ін.

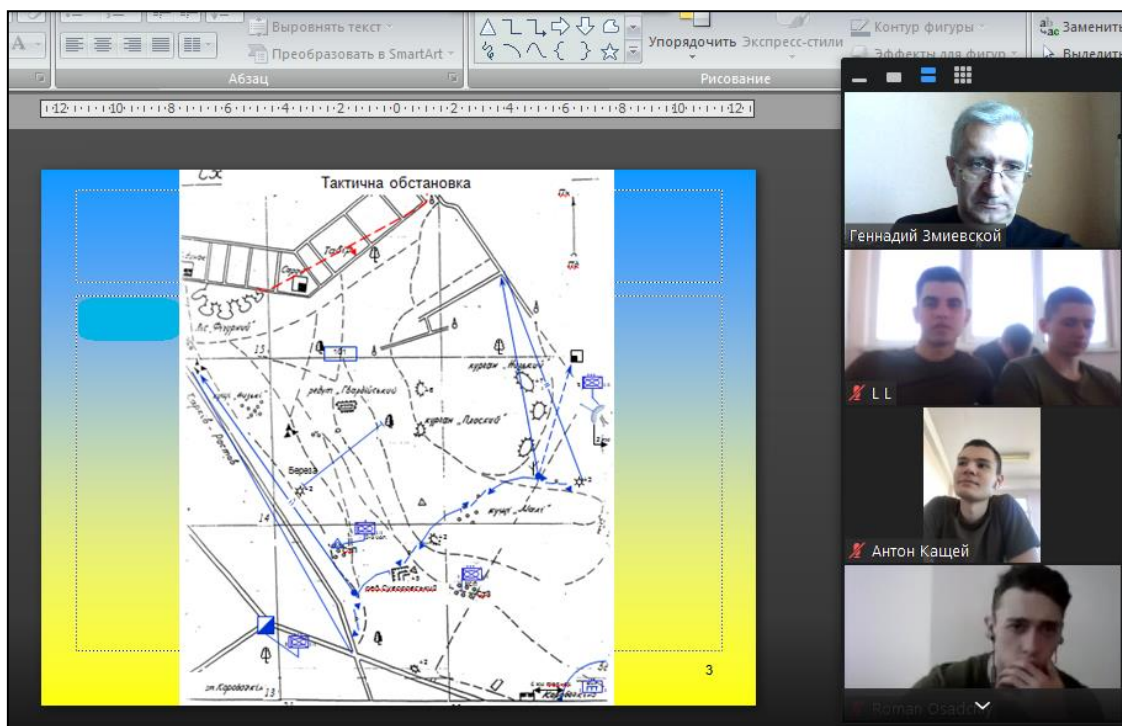
Дані можливості цілком відповідають вимогам до проведення онлайн-групової вправи, за винятком нетривалого часу проведення. У зв'язку з цим онлайн-заняття в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого в період загальнонаціонального карантину планувалися тривалістю 45 хвилин, що в свою чергу висувало нові, більш високі вимоги до їх підготовки та проведення.

За результатами аналізу та узагальнення досвіду проведення онлайн-групових вправ із застосуванням сервісу відеоконференцій Zoom в умовах карантину можна сформулювати такі методичні і технологічні рекомендації.

У зв'язку з обмеженістю часу на проведення заняття усвідомлення отриманого завдання, оцінювання обстановки, прийняття рішення та оформлення його на схемі місцевості курсантами (студентами) мають проводитися ще на етапі підготовки групової вправи під час самостійної роботи, а доповіді висновків, заслуховування варіантів рішення та їх обговорення – безпосередньо на занятті. Напередодні заняття планується онлайн-відеоконсультація.

Технічно онлайн-групова вправа складається з презентації, яка виконує роль дошки для викладача, пояснень викладача, завдань (запитань), які він ставить та відповідей курсантів (студентів), що відбуваються в режимі відеотрансляції (рис.2). Чіткість зображення на екрані в Zoom дозволяє демонструвати графічний матеріал до ротної тематики включно.

Для забезпечення наочності та запланованої динаміки навчання презентація обов'язково повинна містити слайди зі схемами вихідної обстановки, зразка рішення на бій (дії), тактичних епізодів, які плануються для розіграшу на занятті та ін. Крім того, для нагадування, тим хто навчається, порядку їх дій до презентації слід включати інформацію про зміну оперативного часу та зміст заходів, які проводяться на етапах організації бою (дій) тощо.

**Рис. 2. Демонстрація вихідної обстановки
під час онлайн-групової вправи**

Варто пам'ятати про те, що часу на заслуховування викладачем розгорнутих доповідей курсантів (студентів) висновків з усвідомлення завдання, оцінювання обстановки, прийнятого рішення недостатньо. При цьому окремі курсанти (студенти) в ході заняття можуть проявляти пасивність. Тому в даному випадку викладач має застосовувати метод ключових запитань. Запитання повинні бути ретельно продуманими, максимально короткими, не передбачати обширних відповідей, спонукати учасників заняття до цікавого онлайн-обговорення (наприклад, варіантів рішення), при цьому стимулювати думку, а не підказувати ідею рішення. Це дозволить зекономити час і активізувати творчу діяльність курсантів (студентів).

Відповіді курсантів (студентів) теж мають супроводжуватися демонстрацією схем (вихідної обстановки, прийнятого рішення (формат PNG) та ін.) за допомогою функції «демонстрація екрану» (рис. 2).

З курсантами (студентами), які проявляють пасивність, рекомендується контактувати ще до початку обговорення та давати невеликі індивідуальні завдання для того, щоб вони зробили свій внесок у обговорення питань.

Підвищення ефективності групової справи можна досягти також шляхом створення двох навчальних підгруп всередині конференції для відпрацювання окремих питань. Це потребує залучення до заняття ще одного викладача, але при цьому два курсанта (студента) одночасно будуть мати можливість працювати безпосередньо з тими, хто навчає.

Для стимулювання мислення та вироблення ідей, підвищення рівня організації заняття та оцінювання курсантів (студентів) доцільне застосовування методу роботи в малих групах. При цьому запитання (завдання) спочатку обговорюється в малій групі, відповідь (пропозиції) надає старший групи, а потім організовується обговорення цих відповідей у складі навчальної групи. Оптимальний розмір групи для обговорення становить 4 – 6 осіб. У такому випадку оцінюється робота не окремого курсанта (студента), а малої групи.

Оформлені курсантами (студентами) на схемі місцевості рішення в електронному вигляді (формат PNG) слід відправляти викладачу для оцінювання і подальшого занесення оцінок до електронного журналу, додавши відповідь на сторінці тактичного завдання дистанційного курсу системи дистанційного навчання на базі платформи Moodle.

Висновки. Отже, підготовка та проведення онлайн-групової справи потребує комплексного підходу. На етапі підготовки заняття може бути використана платформа Moodle, а на етапі його проведення доцільно застосовувати платформу онлайн-конференцій Zoom. Для досягнення ефективності заняття слід урахувати технологічні та методичні рекомендації, які базуються на результатах узагальнення досвіду підготовки і проведення цього виду навчальних занять у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України в умовах карантину.

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПОРАДИ ТА СЕКРЕТИ

Косенко Юлія Григорівна,

викладач

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Вступ. Носієм мови є особистість, що знає мову, уміє користуватися нею в різних життєвих ситуаціях. Важливе значення формування особистості має мовне середовище. Тому в мовній освіті кожному іноземцю складно відразу сформувати в собі мовні здібності, уміння, готовності до здійснення мовних учинків на нерідній мові різного рівня складності.

Мовна особистість – багатокомпонентний набір, який складається з усвідомлення значення мови, що сприяє її розвитку. Людина – головна загадка для філософського мислення. Головна філософська постать античності в розумінні людини – Сократ. Оригінальний розум, глибина та переконлива логіка міркувань, етична складова філософії та особистісні переконання – всі ці риси зробили Сократа та його філософію людини інтелектуально привабливими для філософів різних історичних часів та сучасності.

Пізнавати людину надзвичайно цікаво. Однак і надзвичайно складно. Кожна людина – це окремий скарб. Сократ вбачав у людині головний предмет філософського пізнання. Вихідним принципом філософського пізнання людини вважав самопізнання. «Пізнай самого себе!» – улюблений вислів Сократа. Позицію Сократа щодо розуміння людини називають етичним антропологізмом, оскільки людське пов'язується з моральними вчинками. Сократ вважав, що завдяки розуму людина здатна мати загальне, достовірне знання. Однак його не можна отримати в готовому вигляді, а треба здобути власними зусиллями. Сократ проголошував: «Я знаю лише те, що нічого не знаю. Згадаємо також рядки "І мертвим, і живим..." Т.Г. Шевченка: "Учітесь, читайте, І чужому наuczайтесь, Й свого не цурайтесь." / ...Якби ви вчилися так, як треба, То й мудрость би була

своя". Давньогрецький філософ Сократ також писав: «Заговори, щоб я тебе побачив». Глибину цього вислову важко переоцінити. Дійсно, саме манера мовлення, словарний запас та грамотність дозволяють зробити висновок про рівень освіти та інтелектуальний розвиток людини. Високорозвинена особистість володіє певною культурою мовлення та мовним етикетом. Вона ніколи не допустить використання образливих, непристойних слів. Така людина ввічливо та з повагою звертається до оточуючих, має певний рівень грамотності. Відтак уміння говорити може перетворити звичайну людину на видатну особистість. Ораторське мистецтво під силу не кожному, але кожна людина, яка з повагою ставиться до оточуючих та самого себе, повинна вчитися основам культури мовлення. Саме володіння культурою мовлення також допомагає налагодити контакти та знайти своє місце навіть у соціальних мережах.

Невпевненість і страх спілкування часом відбуваються від невміння розуміти людей. У зв'язку з цим, **метою статті** є демонстрація шляхів успішної комунікації завдяки, якій кожен комунікативний партнер навчиться оптимізувати процес спілкування.

Матеріали та методи. Нині світ змінився, тому з величезною швидкістю набирає обертів розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, який впливає на зміни у всіх сферах життя. Використання онлайн-платформ стало обов'язковою умовою сучасного навчання. Вибір професії суттєво впливає на майбутнє, тому у наш час освіта важлива як ніколи. Онлайн-студенти це реальність. Звідси випливає, що потрібно бути мобільним і швидко пристосовуватися до нових умов, намагатися не протистояти трендам, а навпаки знаходити переваги та вдало використовувати їх на практиці. Ми розробили онлайн-платформу «Твій успіх» <https://www.youtube.com/channel/UCLHrL4yHWDwHLPWphFHL1BQ> з вивчення іноземних мов, де розміщені навчальні відео з української та російської як іноземних. На цьому сайті Ви маєте можливість детально ознайомитися з онлайн-уроком на тему: «Як вивчити іноземну мову: поради та секрети». Радимо Вам також скористатися наступними порадами щодо самовдосконалення: цінуйте кожну мить життя та пізнавайте світ; навчайтеся бути кращими, ніж ви були

вчора; постійно навчайтеся. У кожного є можливість бути успішним і щасливим. Шлях до успіху лежить тільки у вашому бажанні.

Давньогрецький філософ Сократ писав: «Заговори, щоб я тебе побачив». Глибину цього вислову важко переоцінити. Дійсно, саме манера мовлення, словарний запас та грамотність дозволяють зробити висновок про рівень освіти та інтелектуальний розвиток людини. Високорозвинена особистість володіє певною культурою мовлення та мовним етикетом. Вона ніколи не допустить використання образливих, непристойних слів. Така людина ввічливо та з повагою звертається до оточуючих, має певний рівень грамотності. Українська народна мудрість навчає: «Птаха пізнають по пір'ю, а людину по мові». Людину, яка вміє гарно розмовляти, в усі часи шанували, нею захоплювалися, прагнули бути в її товаристві. Відтак уміння говорити може перетворити звичайну людину на видатну особистість. Ораторське мистецтво під силу не кожному, але кожна людина, яка з повагою ставиться до оточуючих та самого себе, повинна вчитися основам культури мовлення. Як бачимо, добро є те, що дає людині задоволення, зло – те, що спричиняє страждання. У житті немає нічого складного. Це ми складні. «Життя – проста штука, і у ній чим простіше, тим правильніше», – писав Оскар Уайльд.

Результати і обговорення. Як свідчить практика і показує досвід, неможливо чогось навчитися, вивчаючи лише теорію. Єдиний спосіб позбутися страху спілкування – перейти до практики, почати спілкуватися. І чим більше ви будете практикуватися, тим швидше спілкування з незнайомими людьми стане для вас звичною справою. Тому завжди будьте впевнені в собі. Повірте, краще викласти розумну думку, навіть трішки хвилюючись, ніж ховатися від людей або мовчати, страждаючи пізніше від нерозуміння і несправедливості. Ніхто не стає успішним оратором без підготовки і досвіду, ви – не виняток. Не можна навчитися плавати, не стрибнувши у воду чи їздити на машині, знаючи лише теорію. Не можна навчитися спілкуватися та відстоювати свою думку, не відстоюючи її. Спокій і відсутність невпевненості залежать від досвіду спілкування в різних ситуаціях. Чим більше досвіду – тим менше невпевненості. Невпевненість і страх спілкування часом відбуваються від невміння розуміти людей. Ви повинні

навчитися відчувати себе більш вільно, потрібно бути зосередженим на самому процесі спілкування, а не на своїх внутрішніх реакціях і страху невдачі.

Існує цікавий парадокс: ви почнете робити гарне враження на людей тільки тоді, коли перестанете на цьому концентруватися. Згадайте, як спілкуються маленькі діти – легко і безпосередньо, не думаючи про те, що про них подумают інші. Існує ще одне дивне правило, багаторазово перевірене на практиці. Шлях до успіху – це єдиний вид діяльності, у якому ви нікому нічого не винні! Живіть у першу чергу за своїми моральними законами, а не відповідно до оцінок і вимог оточуючих. Парадокс у тому, що ті люди, які дійсно можуть оцінити вас, навряд чи стануть вас оцінювати. А якщо хтось «косо» дивиться або обговорює вас за вашою спиною, то це точно не та людина, до чиєї думки варто прислухатися. «Хто розуміє, не оцінює; а хто оцінює – не розуміє», – стара китайська мудрість.

Тільки самоповага та бажання рухатися вперед відкривають можливості до успішної комунікації. Звертаючись до академічних мігрантів, радимо бути впевненими у собі та завжди з радістю приймати виклики. Загальновідомо, що іноземці стикаються з безліччю труднощів на шляху до спілкування. Тому викладач має підготувати іноземних слухачів до реальних життєвих ситуацій.

Т. Кудіна наголошує, що умовою реалізації говоріння є наявність мовленнєвих автоматизмів або мовленнєвих навичок (Л. Виготський, А. Лурія, М. Жинкін, О. Леонтьєв, Т. Рябова, С. Сільвестрова). У процесі навчання мовам важливими є ситуації дійсності, що спонукають до говоріння. Такі ситуації називають комунікативними. Умовно-комунікативні і комунікативні вправи складають обов'язковий компонент контенту навчального курсу для іноземних слухачів [7, с. 8].

Комунікативна ситуація у процесі навчання професійно зорієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів – це така ситуація, в якій умови й обставини підпорядковані єдиній меті: розв'язати завдяки спілкуванню певну професійну проблему реального життя, прийняти рішення, досягти бажаного результату. Такі ситуації передбачають свідоме використання студентами засвоєного фахового матеріалу на практиці [1, с. 75].

Подаємо перелік комунікативних ситуацій для інокомунікантів, які можна використовувати для практики спілкування. Більш детальна інформація щодо цієї теми розміщена на каналі «Твій успіх» за посиланням: <https://www.youtube.com/channel/UCLHrL4yHWDwHLPWphFHL1BQ>.

1. Виберіть магазин з продажу мобільних телефонів. Попросіть продавців, щоб вам показали один або кілька моделей телефонів і детально проконсультували щодо вартості та умов використання. Подякуйте за консультацію та вийдіть з магазину, нічого не купивши.
2. Зайдіть в дуже дорогий і модний салон автомобілів і з цікавістю розглядайте їх. Дізнайтеся інформацію про стан машини та попросіть здійснити тест-драйв.
3. У банку попросіть касира розміняти долари на гривні.
4. Зверніться на вулиці до перехожого і попросіть його розміняти вам гроші, для того щоб мати гроші на маршрутку.
5. Зверніться на вулиці до перехожого і спитайте де знаходиться залізничний вокзал.
6. Попросіть викладача скористатися його телефоном, оскільки на вашому рахунку закінчилися кошти.
7. В автобусі ввічливо попросіть одного пасажера поступитися для бабусі місцем.
8. Запропонуйте дівчині піти з вами в кінотеатр.
9. Запропонуйте другу пообідати разом в ресторані.
10. Запросіть дівчину на побачення.

Висновки. Отже, радимо іноземним студентам практикуватися, набувати досвіду у спілкуванні, розширювати словниковий запас слів. Не опускаючи руки, якщо одразу успіху немає, хвалити себе вже за саму спробу, оскільки ви поборолі власний страх і невпевненість, коли зробили перший крок до спілкування. Пам'ятайте про те, що мова людини – це дзеркало, у якому відображується рівень її культури та духовний розвиток.

Список літератури

1. Іванишин Г. Я. Навчання професійно зорієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей у процесі вивчення української мови: дис... канд. пед. н.: 13.00.02 / Херсонський державний університет. Херсон (Івано-Франківськ), 2013. 252 с.
2. Косенко Ю.Г. Читаємо та розмовляємо українською мовою: навчальний посібник для студентів підготовчого факультету / Сумський національний аграрний університет. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга»», 2020. 69 с.
3. Косенко Ю.Г. Вступний фонетико-граматичний курс української мови як іноземної «Твій успіх»: навчальний посібник / Сумський національний аграрний університет. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга»», 2019. 218 с.
4. Косенко Ю.Г. Вводный фонетико-грамматический курс русского языка от А до Я: учебное пособие для англоговорящих студентов подготовительного факультета, начинающих изучать русский язык. – Сумы: ЧФ «Издательство «Университетская книга»», 2018. – 209 с.
5. Косенко Ю.Г. Вводный фонетико-грамматический курс русского языка от А до Я: учебное пособие для турецкоговорящих студентов подготовительного факультета, начинающих изучать русский язык. – Сумы: ЧФ «Издательство «Университетская книга»», 2018. – 209 с.
6. Косенко Ю.Г. Читаем и говорим по-русски: учебное пособие для студентов подготовительного факультета, начинающих изучать русский язык. – Сумы: ЧФ «Издательство «Университетская книга»», 2019. – 68 с.
7. Кудіна Т. М. Формування лексичної компетентності української мови і іноземних слухачів підготовчих відділень: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2013. 23 с.

КІБЕРБЕЗПЕКА В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Криворучко Інна Ігорівна,

викладач-стажист

Ковтанюк Максим Сергійович

викладач-стажист

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Питання про кібербезпеку гостро стоїть з того часу, як комп'ютерна техніка перестала бути лише прерогативою великих наукових центрів. З появою та поширенням локальних і глобальних мереж змінилося розуміння кібербезпеки, відповідних трендів, проблем і задач.

Під'єднання до цифрової інформаційної мережі стало невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Багато державних та приватних організацій, такі як медичні, фінансові та заклади освіти, використовують мережу для збору, обробки, зберігання та обміну великою кількістю цифрової інформації. Оскільки велика кількість цифрових даних збирається та спільно використовується, захист цієї інформації стає ще більш важливим для нашої національної та особистої безпеки.

Викрадення персональних даних, коштів з карток, акаунтів соціальних мереж – ось наслідки роботи кіберзлочинців. Якщо раніше було достатньо мати антивірус на комп'ютері для того, щоб захиститись від будь-якого шкідливого програмного забезпечення та не стати жертвою кіберзлочинності потрібно мати базові знання з цифрової кібербезпеки.

Чим більше часу ми проводимо в Інтернеті, тим більший вплив він має як офлайн, так і онлайн. Людина, як офлайн персону – це особа, з якою ваші друзі та сім'я взаємодіють щодня дома, у школі, університеті чи на роботі. Вони знають вашу персональну інформацію, таку як: ім'я, вік або місце проживання. Ваша онлайн персону – це та особа, якою представляєтесь іншим в Інтернеті. В мережі Інтернет ви повинні розкривати лише обмежену кількість інформації

про себе, інакше, ви можете стати жертвою кіберзлочинця та втратити свої кошти або цінну персональну чи корпоративну інформацію.

Будь що розміщене в Інтернеті може залишатись там назавжди, навіть якщо ви змогли стерти всі копії, що є у вашому розпорядженні. Якщо сервери були зламані, конфіденційна інформація про персонал може бути оприлюднена. Хакер може пошкодити веб-сайт компанії, розмістивши неправдиву інформацію та зруйнувати репутацію компанії, яка будувалась багато років. Хакери також можуть вивести з ладу веб-сайт компанії, через що компанія втратить дохід. Якщо веб-сайт виходить з ладу на тривалий період часу, то компанія може здаватися ненадійною та втратити довіру. Якщо веб-сайт або мережа компанії були зламані, то це може призвести до витоку конфіденційних документів, розкриття комерційних таємниць та викрадення інтелектуальної власності. Втрата всієї цієї інформації може заважати росту та розширенню компанії.

Кіберзлочинці для досягнення своєї мети використовують багато методів та засобів. Одним із таких засобів є шкідливе програмне забезпечення: шпигунські програми, рекламне ПЗ, програми-вимагачі, псевдоантивірус, руткіт, вірус, троянський кінь, черв'яки або хробаки. Крім того, існує ще багато методів викрадення інформації, серед них найпоширенішими є поєднання фішингу та методу соціальної інженерії.

Детальний опис подано у таблиці 1 [1].

Всі перераховані методи та засоби використовуються зловмисниками дуже активно, саме тому постає питання як боротися з шкідливим ПЗ.

1. Бути уважним. Більшість шкідливого ПЗ встановлюється користувачами через їхню неуважність, адже невірно вибраний пункт в меню при встановленні якої небуť програми може призвести до зараження всього ПК.

2. Оминати підозрілі сайти. Часто зловмисники створюють сайти з шкідливим ПЗ, яке вони видають за ліцензійне. Саме тому, варто замислитись

чи завантажувати ПЗ із сайту, який наповнений рекламою або ж підозрілим доменним ім'ям.

3. Використовувати складні паролі або користуватись ПЗ, які автоматично генерують вам складний пароль.

4. Використовувати спеціальні розширення в браузерях та антивіруси для захисту вашого ПК.

5. Нікому не розголошувати паролі та логіни соціальних мереж, пошт та персональних кабінетів на різних веб ресурсах.

6. Не вказувати свою пошту або номер телефону на сумнівних веб-сайтах.

Таблиця 1

Шкідливе програмне забезпечення та деякі методи викрадення інформації

Назва	Опис
Шпигунські програми	зловмисне програмне забезпечення, призначене для стеження та шпигування за користувачем
Рекламне ПЗ	призначене для автоматичного поширення реклами. Рекламне ПЗ часто встановлюється разом з деякими версіями програмного забезпечення. Іноді рекламне ПЗ призначене лише для поширення реклами, але досить часто з ним поширюється шпигунське ПЗ.
Програми-вимагачі	це шкідливе ПЗ призначене для блокування комп'ютерної системи або розміщених на ній даних до моменту здійснення викупу. Такі програми зазвичай шифрують дані на комп'ютері за допомогою невідомого користувачу ключа.
Псевдоантивірус	тип шкідливого ПЗ, що переконує користувача виконати конкретну дію, використовуючи його страх. Scareware створює спливаючі вікна, схожі на діалогові вікна операційної системи. Ці вікна відображають підроблені повідомлення про те, що система знаходиться під загрозою або необхідне виконання відповідної програми для повернення до нормальної роботи.
Руткіт	зловмисне програмне забезпечення, призначене для змін в операційній системі з метою створення чорного ходу (backdoor). Після чого нападники використовують цей чорний хід для віддаленого доступу до комп'ютера.

Вірус	шкідливий виконуваний код, який прикріплюється до інших виконуваних файлів, часто легітимних програм. Більшість вірусів вимагає активації з боку кінцевих користувачів і можуть спрацювати у певний день або час.
Троянський кінь	зловмисне ПЗ, яке здійснює шкідливі дії під виглядом бажаної операції. Цей шкідливий код використовує привілеї користувача, який його запускає. Часто трояни містяться в файлах зображень, аудіофайлах або іграх.
Черв'яки або хробаки	шкідливий код, який клонує себе, самостійно використовуючи вразливості в мережах. Хробаки зазвичай уповільнюють роботу мереж. Вони використовують вразливість системи, мають здатність до самостійного розповсюдження і виконання дій на користь зловмисника.
Фішинг	вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних. Прикладом є ситуація, коли зловмисник надсилає шахрайського електронного листа, який виглядає як повідомлення від легального надійного джерела. Мета цього повідомлення – змусити одержувача встановити зловмисне ПЗ на своєму пристрої або розкрити особисту чи фінансову інформацію.
Соціальна інженерія	спеціальна методика маніпуляції, яка допомагає змусити людину віддати зловмисникам необхідні дані використовуючи людські слабкості – тобто емоції та природну поведінку жертви. Зловмисники можуть «маскуватися» під установи, яким довіряє людина. Наприклад, прикидаючись представниками оператора мобільного зв'язку або працівниками банку, вони можуть надсилати електронні листи з додатком або посиланням, за яким людина має ввести свої особисті дані.

Кібербезпека – це постійні зусилля спрямовані на захист мережевих систем та всіх даних від несанкціонованого використання або заподіяння шкоди. На особистому рівні вам потрібно захистити вашу ідентичність, ваші дані та ваші електронні пристрої.

З кожним днем росте кількість жертв цифрової кіберзлочинності. Саме тому важливо знати як боротися із шкідливим ПЗ. В статті детально описано види шкідливого ПЗ, методи та засоби боротьби з ним, правила безпечної поведінки в Інтернеті та можливі наслідки кібератак. Ці базові знання цифрової безпеки в Інтернеті дозволять вберегти ваші дані, кошти на картках та акаунти в соціальних мережах від зловмисників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Найпоширеніші загрози безпеці комп'ютерних систем [Електронний ресурс].
– Режим доступу :<https://sites.google.com/site/zagrozu/project-updates>.

ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Марков Роман Анатолійович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Фізична підготовка курсантів, які навчаються в ВНЗ в системі МВС України, є невід’ємною і важливою частиною навчального процесу. Це пов’язано з тим, що на сьогоднішній день майбутній працівник МВС повинен безпомилково діяти в ситуаціях коли потрібно точно і обґрунтовано здійснити розрахунок фізичних сил, та надійність їх застосування. Тому на сьогодні постає проблема стосовно правильного, раціонального, систематизованого впровадження в навчальний процес методів фізичної підготовки курсантів, які навчаються в ВНЗ в системі МВС України.

Підчас дослідження актуальних проблем фізичної підготовки курсантів, була використані праці вчених які прямо досліджують цю проблему, а саме: Заярін Г.О., Матюхін С.О., Несін О.М., та вчених дослідження яких спрямовано на загальний фізичний розвиток молоді, до них відносяться: Ільницький В.І., Ясінський Є.А тощо.

Виклад основного матеріалу. Варто розпочати з того, що рівень підготовки майбутнього працівника органів МВС України являється однією з головних завдань вищого навчального закладу, адже фізична підготовка виступає так би мовити різновидом зброї, яку може використати курсант, як для самозахисту і в тому числі для запобігання вчинення суспільно небезпечного діяння. Необхідно враховувати фізичну дію з боку правопорушника, вміння дозувати силу власного фізичного впливу. Виховання в курсанта фізичної культури дає змогу запобігти грубоцям, непотрібному насильству, демонструванню влади. Фізичний вплив на правопорушника повинен диктуватися необхідністю і бути обґрунтованим [2, с. 45].

Ці моменти дуже важливі в процесі здійснення своїх службових обов'язків так, як на сьогодні показує практика незаконне застосування фізичної сили до правопорушників має вагоме місце в діяльності органів МВС, що прямо порушує права особи, звичайно більшість скажуть що так і потрібно впливати на небезпечних для суспільства осіб, але все ж таки ми живемо в ХХІ в якому виробилися норми моралі та етики, тай найголовніше те, що так би мовити «правопорушником» може бути взагалі невинна особа, до якої працівник МВС застосовує фізичний вплив. Тому, рівень підготовки майбутніх захисників суспільного правопорядку повинен бути ретельно продуманий і скоординованим.

Потрібно зазначити, що на сьогодні основним засобом фізичної підготовки є фізичні вправи. Перш за все до них відносяться: навчальні заняття, ранкова фізична зарядка, спортивно-масова робота, фізичне тренування, по-друге самостійна підготовка курсантів.

Головним завданням викладачів повинно бути досягнення високої працездатності, а також атлетичного розвитку курсанта. Щоб цього досягти потрібно докласти немалих зусиль, які би спрямовували, зацікавлювали курсанта виконувати на 100% запропоновані викладачами фізичні вправи [3, с. 225]. Не менш важливіше й те, що настанови повинні бути не тільки підчас фізичних занять, але й в процесі начальних занять. Великою проблемою на сьогоднішній момент є знехтування самими курсантами виховуватися фізично, на це є не мало факторів: переоцінка власних сил, негативна позиція до самої системи фізичної підготовки тощо.

Вчені здійснили дослідження за його допомогою з'ясувалось, що більша частина працівників ОВС, які були опитані (майже 70%) орієнтуються на тактику щодо попередження та запобігання ситуацій, що в змозі мати негативний вплив щодо їхнього фізичного стану. Беручи до уваги основу даних можемо припускати: є наявність великою імовірності такого, що під час утворення екстремальної ситуації співробітник ОВС буде виконувати не вирішення проблем, а забезпеченням його безпеки [3, с. 226]. Потрібно брати

до уваги також, що дане опитування здійснювалось між працівниками, які володіють стажем роботи в ОВС понад три роки. Інакше кажучи, люди, що володіють деяким досвідом та більш-менш є стійкими та сформованими життєві цінності та настанови.

Більшість співробітників у критичних ситуаціях помічається деяких стереотип поведінки, який, має залежність від їхнього рівня фізичної підготовленості. Якщо є наявна висока підготовка даний співробітник у складній обстановці надіється основним чином «на себе», на власне рішення та вирішення ситуації своїми силами та засобами, які, зрозуміло, засновуються на знаннях, які необхідні директивним розпорядженням деякому особистому досвіду. Співробітники, які менше підготовлені, в таких же випадках відсутність правильного уявлення щодо кола власних обов'язків, досвіду дій в умовах, які є подібними, викликає невпевненість у собі, спроби здійснити перекладання відповідальності на когось іншого, чи на накази «зверху», прояви великого піклування у критичний момент не про таке, що потрібно терміново виконувати, а про таке, хто буде потім відповідальним за це.

Тому, в цьому аспекті потрібно роз'яснювати майбутнім працівникам правоохоронних органів, що головним аспектом збереження власного життя і життя колег є виконання всіх навантажень які на них покладені, не беручи до уваги фізично ти розвинений чи ні [4, с. 37].

Варто зазначити, що під час занять фізичними вправами та спортом розвиваються головні якості якими повинен володіти кожний майбутній правоохоронець, а саме: сила волі, сміливість, самовладання, рішучість, упевненість у своїх силах, витримка, дисципліна, підпорядкування своїх вчинків меті команди і колективу, вольові зусилля, подолання різних труднощів, подолання негативних емоцій, нервово-стресових явищ (зустріч з відомим сильнішим суперником).

Висновок. Підсумовуючи вище викладене можна зробити підсумок, що фізична підготовка курсантів займає одне з найголовніших місць всього навчального процесу. Досягнення високого рівня фізичної підготовки

забезпечить не лише захист власного життя, в екстремальній ситуації, а життя колег. Тому, саме їй потрібно приділяти вагому увагу, навчальний процес повинен бути ретельно продуманим та скоординованим.

Список літератури

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 22.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Заярін Г.О., Матюхін С.О., Несін О.М. Загальна та спеціальна фізична підготовка працівників поліції. *Підручник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України*. ДІВС, 2002. 304 с.
3. Трішин К.О., Носкова Т.І. Фізична підготовка курсантів, які навчаються у вищих навчальних закладах системи МВС України. *Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції*. 2016. С. 225-226.
4. Романчук С. Стан проблеми фізичної підготовки курсантів-жінок вищих військових навчальних закладів та інноваційні шляхи її вирішення. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. № 2(28). 2017. С. 35-42.

ALAIN'S METHOD OF TAKING NOTES OF LECTURES

Мартьянова Марія Євгеніївна,

викладач

Запорізький державний медичний університет

м. Запоріжжя, Україна

Lecture is one of the most informative and effective teaching methods that is used in higher education institutions all over the world. Taking into the consideration the fact that new technologies have changed the approach to learning, we are observing the tendency of decreased perception of information during the lecture. French scientist, teacher and philosopher, Alain, has developed his own style of lecturing. Analysing the performance of the colleagues' lectures, Alain concludes that one of the signs of its effectiveness is the systematization of educational material. Alain points out that many experienced teachers are guided by inspiration and choose an improvised teaching style, which makes it difficult to understand and absorb information. To avoid these difficulties, Alain advises to implement writing exercises during the lesson. [8, p. 85]. The scientist insists on the effectiveness of "dictation lectures", quoting the phrase: "everything that I say should be reflected on the board and in students' notebooks" [8, p.85]. According to Alain, such approach forces the teacher to submit the material in a structured way, and taking detailed notes makes students activate cognitive processes and does not allow them to "have their head in the clouds".

Based on the position that any lesson during which the student does not read or write is the "lost lesson", the scientist offers the method of "three sentences". This method can control the quality of teaching material and its assimilation by students, reproducing the information in the writing form [8, p.88]. While a teacher reads some sentences, which conclude the topic, students are not allowed to take notes. The task is to reproduce that material in three sentences. The teacher states that not everyone will be able to cope with this task perfectly well, most students will make mistakes, get off the point and offer their interpretation of the mentioned information. In this

case the teacher helps the student to change the situation, analysing the results and adding one or two sentences in the middle or at the end of the mini composition. According to Alain it will help to fill in the ideological gap. The last element of the task should be the demonstration of the best works on the board and their discussion. **[Ошибка! Источник ссылки не найден., с.90]**. Alain's method of "three method" is used as the reflection phase which helps students to analyse the received results and to master the content of educational material.

The scientist assigned not the least role to taking notes of lectures, explaining that the effectiveness of educational and scientific processes depends on the ability to absorb the received information. Alain defines qualitative supportive notes as structured material which highlights the main ideas and gives the meaningful analysis of scientific and journalistic texts. **[Судження про виховання, с.117, L]**.

The main challenge of taking notes for the listener is the difference between the rate of speech and writing speed. Contemplating current trends at the time, the scholar notes that "students have developed the habit of learning by ear" **[Judgment of Education, p.118, L]**, meaning ignoring the acquaintance of students with the necessary techniques of keeping notes at the beginning of the academic period, which leads to neglect to write quality work. Observing the modern trends, the scientist notes that "students have developed the habit of learning by ear" **[Судження про виховання, с.118, L]**. It means that at the beginning of the studying the students are ignored to teach how to take supportive notes which leads to the neglect of quality writing. According to the French teacher the most effective way of making notes is to plan their layout, highlight the most important information and accentuate key points with different colours. Studying different types of notes, Alain criticizes the development of accelerated note-taking methods aimed at compiling an arbitrary abstract, which presents only the main idea of the lecture or text. He gives arguments for compiling textual notes with a detailed analysis and citation of the text.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мелаш Валентина Дмитрівна,

к.пед.н., доцент

Варениченко Анастасія Борисівна

аспірантка

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Зайченко Наталя Сергіївна

вихователь ГПД

Маслівська загальноосвітня школа I-III ступенів

Новокаховської міської ради Херсонської області

Вступ. Людство в ХХІ ст. зіткнулося з глобальною екологічною кризою, ознаками якої є суттєво забруднене і зруйноване довкілля, занапащене фізичне і моральне здоров'я людей. Стає очевидним, що останнім часом планета «працює на межі» своїх біологічних можливостей і подальша підтримка життєдіяльності людства викликає занепокоєння.

За цих умов суспільство зобов'язане охороняти, зберігати, раціонально використовувати ресурси природи і сприятливі для життя умови довкілля, що актуалізує завдання підготовки екологічно грамотної, свідомої та активної молоді – майбутніх вчителів початкової школи, які усвідомлюють важливість ситуації, глибоко переконані та готові постійно, на кожному кроці, посилено оберігати природу рідного краю.

Саме особистість майбутнього педагога, його фахова підготовка, професійна самосвідомість, професійно значущі властивості та сформований індивідуальний стиль діяльності повинні забезпечити учнів необхідним обсягом знань, умінь та навичок, навчити приймати самостійні рішення щодо збереження природи, дотримуватися принципів соціальної справедливості, сформувати екологічно збалансовану поведінку та еколого-етичні цінності.

Мета нашої роботи полягає в обґрунтуванні необхідності професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування еколого-етичних цінностей молодших школярів та надання технології проведення природоохоронної акції в закладі вищої освіти.

Матеріали і методи. Еколого-етичні цінності характеризуються морально-ціннісним ставленням до природного середовища, відповідно до якого задоволення особистісних потреб узгоджується з інтересами природи, зумовлюючи еколого-етичну діяльність і поведінку особистості. Складовими еколого-етичних цінностей є турбота про фауну та флору, самоусвідомлення й переживання своєї єдності з природою, економне ставлення до природних ресурсів і національних багатств та формування такого ставлення в учнів; обмеження власних споживацьких потреб і контроль за своєю практичною поведінкою та поведінкою учнів у довкіллі.

Еколого-етичні цінності також пов'язують з категорією «екологічного імперативу»: це нагальна потреба дотримуватися законів природи, розуміти й беззаперечно сприймати вимоги й обмеження, що визначаються цими законами в усіх сферах життєдіяльності людини включно зі здоровим способом її життя. Тобто, під екологічним імперативом слід розуміти систему формальних і неформальних вимог, правил, норм, що регулюють антропогенну діяльність та впливають на зміни в навколишньому природному середовищі. Слід підкреслити, що екологічні імперативи є динамічним поняттям і можуть змінюватися залежно від рівня розвитку суспільства, його технологій, свідомості, добробуту, інституційного середовища та процесів глобалізації. Екологічним імперативам притаманний «спіральний» тип їх розвитку: діючи на певній території, у певний проміжок часу, за певних обставин (наявних технологічних, економічних, інституціональних умов тощо), вони, змінюючись (удосконалюючись, трансформуючись), переходять на вищий, якісніший, більш еколого орієнтований рівень.

Еколого-етичні цінності майбутнього вчителя початкової школи характеризуються морально-ціннісним ставленням до природного середовища,

відповідно до якого задоволення особистісних потреб узгоджується з інтересами природи, зумовлюючи еколого-етичну діяльність і поведінку особистості.

Одним з найефективніших видів еколого-педагогічної діяльності з формування еколого-етичних цінностей майбутніх вчителів початкової школи є організація та проведення природоохоронної акції в закладі вищої освіти.

На базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького члени студентської наукової лабораторії «Екологічна освіта для сталого розвитку» кафедри початкової освіти Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти щорічно організовують та проводять Міжнародну природоохоронну акцію «Година Землі». У 2020 році ця акція була проведена 28 березня під гаслом – *природа має значення*.

Учасниками стали студенти денного та заочного (I-IV курсів) відділення спеціальності «Початкова освіта».

Мета акції – доєднатися до глобального руху і внести свій вклад у збереження ресурсів і біорізноманіття через символічне вимкнення світла безпосередньо у день акції та організувати природоохоронну активність, щоб привернути увагу громадськості до екологічних проблем і надмірного споживання природних ресурсів. Майбутні вчителі підготували рекламу-повідомлення, де повідомили, що акція «Година Землі» – символічне вимкнення на одну годину зайвого освітлення та електроприладів, час для відчуття себе дітьми цієї неймовірної Планети. Але, головне, – це імпульс для розвитку, освіти та осмислення звичок – власних, родини, компанії та цілої країни заради життя в гармонії з природою.

Під час проведення акції студенти, майбутні вчителі початкової школи, долучились до природоохоронної діяльності:

- «Лікарські рослини рідного краю» (висадження та удобрення: квітів (чайна троянда); дерев (вишня, яблуня), кущів (смородина, ялівець, м'ята, меліса);

- «Зустрічаємо співучих шпаків» (підгодовування птахів, встановлення

шпаківень);

- «Турбота про друзів» (піклування про домашніх улюбленців: папуги, хом'яки, рибки, собаки, кішки);

- «У гармонії з природою» (сортування сміття: папір, пластик);

- «Зелений город на підвіконні» (пророщування зерен пшениці; висадження зелені на підвіконні (цибуля, кріп, петрушка, базилік, листові різновиди салатів);

- «Краса природи» (перегляд фільмів про планету: «Наша планета» 2019 р.; «Дім» 2009 р.; «Життя Пі» 2012 р.; «Одіссея» 2016 р.; «Людина» 2015 р.; «Сміття» 2012 р.);

- «Мистецтво слова» (читання творів українських письменників Л.Глібов, Олена Пчілка, Леся Українка, Тарас Шевченко, Марко Вовчок).

Також студентів закликали поділитися фото-звітами про участь у Міжнародній природоохоронній акції Година Землі 2020 р. у соціальній мережі на тему «Як я провів Годину Землі 2020!»). (Facebook: https://www.facebook.com/groups/531018384221007/?multi_permlinks=531030857553093¬if_id=1585164879049761¬if_t=feedback_reaction_generic).

Висновок. Активна робота студентів під час проведення акції продемонструвала, що використання різних видів еколого-педагогічної діяльності надає майбутньому вчителю початкової школи усвідомлення особистісно-значущої позиції у вирішенні проблем екологічної освіти, наявність соціально і особистісно значущих мотивів екологічної діяльності, оціночні судження про природу як джерело краси, про екологічну діяльність як діяльність, орієнтовану на екологічно доцільний розвиток особистості, зміна його ставлення до себе, природи і навколишнього світу.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИВЧАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ В ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Михайленко Ірина Володимирівна,
к.пед.н, старший викладач,
Нестеренко Володимир Олексійович,
старший викладач,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Стрімкі зміни – основна характеристика сучасного суспільства. Інтенсивне впровадження прогресивних технологій в усі сфери життя зумовило безупинне вдосконалення людської діяльності. Попит на фахівців технічних напрямків на ринку праці зростає набагато швидше, ніж на інші спеціальності, тому виникає гостра освітня потреба у якісному навчанні майбутніх фахівців технічних дисциплін. Розвиток системи вищої та середньої освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження сучасних технологій та нових методів навчання майбутніх фахівців. Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобалізаційними та інтеграційними процесами.

Аналіз актуальних досліджень. Впровадження STEM – технологій в освітній процес навчальних закладах різного профілю розглядали такі вітчизняні науковці, як Д. Васильєва, О. Воронкін, С. Кириленко, Л. Клименко, В. Мачуський, Н. Морзе, І. Пархоменко, Н.Поліхун, І. Савченко, В. Сіпій, О. Стрижак, І. Чернецький та ін.

Мета статті. Проаналізувати розвиток та впровадження інноваційних технологій, зокрема, технологій STEM-освіти в освітній процес при вивченні вищої математики в технічних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються

показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово "інновація" має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [1].

У сучасному світі університети мають навчитися вирішувати принципово нове завдання – виховувати молодих людей, здатних критично і глибоко мислити й готових стояти біля витоків змін і працювати зі змінами. Ми практично не знаємо глибинної сутності й інформаційного простору професій, до яких готуємо студентів. Робочі навички, які потрібні в 2020 р., це: логічне та неординарне мислення; соціальний інтелект; інноваційне та адаптивне мислення – уміння думати поза заданих траєкторій; міжкультурна компетентність – однаково ефективно спілкуватися з усіма бізнес-партнерами і клієнтами, незалежно від культурних відмінностей; алгоритмічне мислення; уміння фільтрувати зайву інформацію (куратор змісту) – швидко переробляти й резюмувати великий обсяг даних; уміння працювати із сучасними медіа; уміння працювати віддалено [4].

Звернемо увагу на нову інноваційну технологію освіти, як STEM–освіта, яка активно розвивається в країнах Євросоюзу, та набуває свого розвитку в Україні, що є актуальною проблемою для розробки нових програм, методів навчання для вищих та загальноосвітніх навчальних закладів освіти

Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничонауковий компонент + інноваційні технології.

STEM (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics). Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics).

Впровадження STEM-освіти змінить економіку нашої країни, зробить її більш інноваційною та конкурентоспроможною. Адже, за деякими даними [2], залучення тільки 1% населення до STEM- професій підвищує ВВП країни на \$50 млрд. А потреби у STEM-фахівцях зростають у 2 рази швидше, ніж в інших

професіях, тому що STEM розвиває здібності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення.

Відмінність STEM-освіти від традиційного природничо-наукового навчання полягає в змішаному середовищі навчання та демонстрації студентам того, як науковий метод застосовується в реальному житті. Така технологія формує у студентів логічне мислення, фокусує увагу студентів на розв'язуванні реальних проблем [6].

В цілому значення реформи освіти в STEM – напрямку можна виразити через три ключових фактори [7]: перший – пов'язаний з глобальними економічними проблемами; другий – вказує на зміни потреб в висококваліфікованих кадрах, що вимагає комплексних знань, вмінь та навичок, що відповідають вимогам XXI століття; третій – попит на STEM-грамотність, необхідну для вирішення глобальних технологічних проблем.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, робимо висновок, що STEM-освіта – це інноваційна освітня технологія, що сприяє формуванню характеристик, які визначають компетентного фахівця, а саме: вміння побачити проблему й визначити якомога більше можливих сторін і зв'язків цієї проблеми; вміння сформулювати дослідницьке запитання і визначити шляхи його вирішення; креативність мислення; оригінальність підходів та відхід від шаблонів, здатність до абстрагування або аналізу, здатність до конкретизації або синтезу.

Перспективи подальших розвідок полягають в розробці методичного забезпечення навчання вищої математики з урахуванням STEM – технологій.

Список бібліографічних посилань

1. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С.12-28.
2. Інститут модернізації освіти. STEM – освіта. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita>

3. Коваленко О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США / О.Коваленко, О.Сапрунова // Рідна школа. – 2016. – № 14, С. 46-49.
4. Молчанов А. Концептуальна основа електронного університету [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/alexmolchanow/ss-34019566>
5. Шулікін Д. STEM-освіта [Електронний ресурс] / Д.Шулікін. – Режим доступу: <http://iteach.com.ua/news/mass-media/?pid=2621/> – Назва з екрану.
6. What is STEM Education? By Elaine J. Hom, LiveScience Contributor | February 11, 2014 05:16pm ET [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.livescience.com/43296-what-is-stem-education.html>.
7. Bybee R. W. The case for STEM education: Challenges and opportunities. [Електронний ресурс] // Arlington, VA: National Science Teachers Association Press. 2013. URL: <http://static.nsta.org/files/PB337Xweb.pdf>..

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Мордовцева Наталія Валеріївна,

к. пед. н, доцент

Садовська Олена Олегівна,

магістрантка

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Вступ. Протягом чотирьох століть основною формою організації навчальної діяльності практично у всіх країнах світу є класно-урочна система, яка була прогресивною. Але, згідно з інформацією представленою у проекті «Нової української школи», спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. Матеріал підручників затеоретизований, переобтяжений другорядним фактологічним матеріалом. Учні спроможні лише відтворювати фрагменти несистематизованих знань, проте часто не вміють застосовувати їх для вирішення життєвих проблем. Однією з головних причин цього є те, що за останні роки загальний інформаційний потік у світі значно зріс, що призвело до стрімкого зростання обсягу загальноосвітніх знань, які підлягають обов'язковому засвоєнню. Зміни життя в сучасному світі диктують і зміни мети та призначення сучасної освіти. Знизилась функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від викладача до слухача перестала бути основним завданням навчального процесу. Вирішення освітніх проблем потребує трансформації традиційної системи шляхом широкого застосування активних методів навчання заснованих на співпраці, тобто на інтеракції, що здійснюється за допомогою відповідних методів.

Методи інтеракції вважаються педагогами, методистами-практиками одними з найперспективніших у навчанні, адже вони створюють умови для

творчої самореалізації учнів; підвищують мотивацію до навчання; сприяють розвитку інтелектуальних здібностей; дозволяють залучити кожного учня до активного пізнавального процесу; формують навички пошуково-дослідницької діяльності; виявляють свої здібності у груповій співпраці, набуваючи комунікативних умінь.

Мета роботи: розкрити можливості застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови в початкових класах.

Матеріали і методи. Інтерактивні методи захоплюють слухачів, пробуджують в них інтерес та мотивацію, навчають самостійному мисленню та діям.

Сучасна лінгводидактика збагатилася знаннями про інтерактивні методи навчання (Р. Балан, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вербило, О. Горошкіна, О. Караман, М. Красовицький, Т. Окуневич, М. Олійник, М. Пентиліук, Л. Пироженко, О. Пометун, Т. Симоненко, Н. Солодюк та ін.), а саме поняття інтеракції, як свідчать наукові дослідження, прийшло із соціології (роботи Дж. Г. Міда, Р. Сирса та ін.).

Поняття інтерактивність нині широко опановується педагогікою, методиками, до того ж не лише в галузі комп'ютерного навчання, а й у процесі організації навчання. Узагальнюючи наукові студії з цієї проблеми, погоджуємось з думкою Наталії Солодюк, що інтерактивні методи навчання на уроках української мови – це способи міжособистісної взаємодії в режимі вчитель – учень, учень – учитель, учень – учень, що забезпечують реалізацію мети й завдань уроку.

Ефективність інтерактивного навчання була підтверджена ще наприкінці ХХ ст. у 80-х рр. коли інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, Національним тренінговим центром (США, штат Мерілен) було проведене дослідження, результати якого показали, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень були відображені в схемі, що отримала

назву «Піраміда навчання» [Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання :
Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. К.
: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.].

З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання, а найбільших – інтерактивного. Ці дані цілком підтверджуються дослідженнями сучасних вітчизняних психологів. За їхніми оцінками, старший школяр може, читаючи очима, запам'ятати 10% інформації, слухаючи – 26%, розглядаючи – 30%, слухаючи і розглядаючи – 50%, обговорюючи – 70%, особистий досвід – 80%, спільна діяльність з обговоренням – 90%, навчання інших – 95%180%, спільна діяльність з обговоренням – 90%, навчання інших – 95% [Ксендзова Г. Ю. Перспективные школьные технологии. М. : Педагогическое общество России, 2000. С. 76.].

Інтерактивні методи мають перевагу, бо сприяють активізації навчального процесу, роблять його більш цікавим та менш втомлюваним для учнів. Завдяки застосуванню інтерактивних методів у роботі задіяні всі діти класу, вони вчаться працювати у команді, що сприяє формуванню доброзичливого ставлення до опонента, кожна дитина має можливість пропонувати свою думку, створюється «ситуація успіху», за короткий час опановується багато матеріалу, формуються навички толерантного спілкування, вміння аргументувати.

Одним з найважливіших завдань удосконалення якості української освіти є формування в учнів мовленнєвої компетентності, яка формується у тому числі і на уроках рідної мови. Залежно від мети уроку та форм організації навчальної

діяльності учнів О. Пометун та Л. Пироженко розподіляють інтерактивні технології на чотири групи:

- технології кооперативного навчання (робота в парах; два-чотири – всі разом; ротаційні (змінні) трійки; два-чотири – всі разом; «Карусель»; робота в малих групах; «Акваріум», «Інтерв'ю», «Акваріум»);
- технології колективно-групового навчання (обговорення проблеми в загальному полі; «Мікрофон»; «Незакінчені речення»; «Мозговий штурм»; «Навчаючи – учусь»; «Ажурна пилка»);
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

У методичних розробках уроків української мови можна побачити, що вчителі активно впроваджують такі інтерактивні методи як «Робота в групах», «Робота в парах», «Асоціативний куш», «Карусель», «Мікрофон».

Розкриємо деякі з них. Метод «Асоціативний куш». Під час вивчення теми, наприклад про школу, вчитель задає питання: Що ви уявляєте, коли чуєте слово «школа»? (урок, перерва, спортзал). Завдяки цьому методу здійснюється побудова «асоціативної сніжинки» – у центрі слово «школа», на промінцях-підібрані слова.

Цікавим для дітей є метод «Роботи в групах». Вони об'єднуються в групи («горобчики», «синички»), отримують фішки, які розподіляють обов'язки («секретар», «доповідач», «секундант», «спікер»). Кожна група отримує інструкцію та конкретне завдання. Наприклад, групі «синички» треба підготувати доповідь про ставлення до птахів узимку. Цей метод потребує дотримання правил роботи у команді (Не принижуй! Не критикуй! Уважно слухай того, хто говорить, та інші). Добре, коли ці правила формулюються усім класом та виносяться на окремий наочний стенд. У ході заняття стенд можна доповнювати.

«Робота в парах». Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботі у малих групах. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу.

«Карусель». Цей варіант кооперативного навчання найбільш ефективний для одночасного включення всіх учасників в активні роботи з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.

«Мікрофон» дає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Висновки. Використання інтерактивних методів у процесі вивчення української мови у початковій школі дозволяє значно підвищити зацікавленість учнів у навчальному процесі, застосувати сучасні технології навчання, задіяти всіх учнів класу для проведення різноманітних досліджень, що сприяють підвищенню якості знань учнів, формуванню вміння працювати у команді, планувати свою роботу та реалізовувати заплановані завдання. На сьогодні інтерактивні методи навчання на уроках української мови – це вже не просто цікаво. Застосування їх у щоденній практичній діяльності – це професійна необхідність. Так, урізноманітнюючи методи організації навчальної діяльності на уроках мови, можна досягти високого рівня мовленнєвої компетентності школярів.

НОРМАТИВНА БАЗА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СРСР КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Нечепорук Яна Сергіївна,

к.пед.н., докторант

Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м.Кропивницький, Україна

Вступ. Головним важелем авіаційної освіти середини ХХ століття був Закон СРСР Про народну освіту. Закон було введено в дію з 1 жовтня 1974 року (згідно з Постановою Верховної Ради Української РСР від 28 червня 1974 року N 2779-VIII) Професійно-технічні навчальні заклади були основною школою професійно-технічної освіти молоді і формування гідного поповнення робітничого класу.

Мета роботи. Метою статті є вивчення нормативно-правової бази, що регулювала народну освіту СРСР кінця ХХ століття (професійно-технічну та вищу). Дослідити правила прийому громадян до таких закладів освіти, вивчити основні їх завдання та визначити основні принципи та результати професійно-технічної та вищої освіти.

Матеріали і методи. До професійно-технічних навчальних закладів (училищ, професійних шкіл) приймалися громадяни СРСР, які закінчили восьмирічну або середню загальноосвітню школу. Прийом до професійно-технічних навчальних закладів проводився відповідно до правил, затверджуваних Державним комітетом СРСР з професійно-технічної освіти.

Згідно зі статтею 44 Закону головними завданнями професійно-технічних навчальних закладів було: 1) підготовка для народного господарства всебічно розвинених, технічно освічених і культурних молодих кваліфікованих робітників, які володіють професійною майстерністю, відповідають вимогам сучасного виробництва, науково-технічного прогресу і перспективам їх розвитку; 2) здійснення в середніх професійно-технічних училищах

професійної і загальної середньої освіти молоді; 3) формування в учнів марксистсько-ленінського світогляду, виховання у них високих моральних якостей, соціалістичного інтернаціоналізму, радянського патріотизму, комуністичного ставлення до праці і суспільної власності, готовності берегти і примножувати революційні і трудові традиції робітничого класу; 4) естетичне і фізичне виховання учнів, зміцнення їх здоров'я, підготовка до захисту соціалістичної Батьківщини.

Стаття 45 регулювала взаємовідносини професійно-технічних навчальних закладів з базовими підприємствами, установами та організаціями. Професійно-технічні навчальні заклади спеціалізуються на підготовці робітничих кадрів по галузях народного господарства і проводять свою роботу на базі відповідних підприємств, установ та організацій.

Відповідно до основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту взаємовідносини професійно-технічних навчальних закладів з базовими підприємствами, установами та організаціями, а також обов'язки міністерств, державних комітетів і відомств, підприємств, установ та організацій по створенню і подальшому зміцненню навчально-матеріальної бази і забезпеченню необхідних умов для успішної роботи цих навчальних закладів визначаються в порядку, встановлюваному Радою Міністрів СРСР. Така політика забезпечувала стовідсоткову професійну зайнятість майбутніх авіаційних спеціалістів.

Якщо ж говорити про головні завдання вищих навчальних закладів то це було: 1) підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які володіють марксистсько-ленінською теорією, глибокими теоретичними знаннями і практичними навичками з спеціальності і з організації масово-політичної і виховної роботи; 2) виховання у студентів високих моральних якостей, комуністичної свідомості, культури, соціалістичного інтернаціоналізму, радянського патріотизму, готовності до захисту соціалістичної Батьківщини; фізична підготовка студентів; 3) постійне вдосконалення якості підготовки спеціалістів з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки та

культури і перспектив їх розвитку; 4) виконання науково-дослідних робіт, які сприяють підвищенню якості підготовки спеціалістів, суспільному і науково-технічному прогресу; 5) створення підручників і навчальних посібників; 6) підготовка науково-педагогічних кадрів; 7) підвищення кваліфікації викладацького складу вищих і середніх навчальних закладів, а також спеціалістів з вищою освітою, зайнятих у відповідних галузях народного господарства.

Результати та обговорення. Льотне училище в Радянському союзі це був вищий або середньо-технічний навчальний заклад, що здійснює підготовку льотно-підйомного складу. Льотно-підйомний склад – це фахівці, які безпосередньо брали участь в польоті повітряного судна в якості членів екіпажу, - льотчики (пілоти і штурмани), льотчики-спостерігачі, повітряні стрілки, радисти, бортінженери, бортовий технік, бортовий механіки. У цивільній авіації членом екіпажу може виступати і бортпровідник.

Льотні училища в СРСР ділилися на: **цивільні**, що готували пілотів для цивільної авіації — середні (*льотні училища цивільної авіації — ЛУЦА*) та вищі (*ВЛУЦА*); **військові**, що готували льотчиків для військової авіації — середні (*військове авіаційне училище льотчиків - ВАУЛ*) та вищі (*ВВАУЛ*).

Висновки. Кінець ХХ століття в Радянському Союзі характеризувався процесом формування соціалістичної ідеології, що успішно загартовував характер нової людини - будівника комунізму. Тоді ж відбувались і початкові спроби побудувати демократичну систему народної освіти широко розвинути професійно-технічну, середню спеціальну і вищу освіту.

В СРСР, до складу якого на основі добровільного об'єднання і рівноправності з іншими союзними республіками входила і Українська Радянська Соціалістична Республіка, громадяни якої мали реальну можливість дістати середню і вищу освіту, а також роботу відповідно до спеціальності і кваліфікації.

САМОСТІЙНІ ЗАНЯТТЯ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Павлишина Катерина Ігорівна

студентка 3 курсу 4 групи, факультету міжнародної торгівлі та права

Самоленко Тетяна Володимирівна

науковий керівник

канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент

Київський національний торговельно-економічний університет,

Київ, Україна

Вступ. З урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10 березня 2020 року наказує Призупинити проведення в Київському національному торговельно-економічному університеті аудиторних навчальних занять та масових заходів з 12 березня по 03 квітня 2020 р. (на виконання Постанови Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020, відповідно до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-154 від 11.03.2020). Уточнити графік навчального процесу здобувачів вищої освіти, ввести зміни до розкладу занять та екзаменаційної сесії, забезпечити виконання в повному обсязі всіх видів навчальних робіт та форм контролю, передбачених навчальними планами.

Тому, студенти свої заняття фізичними вправами повинні виконувати в умовах карантину, в домашніх умовах.

Мета дослідження. Вивчення ефективності самостійних занять студентів старших курсів в умовах карантину.

Матеріали і методи. Використання матеріалів опитування студентів старших курсів.

Результати та обговорення. У Київському національному торговельно-економічному університеті (КНТЕУ), авторами проведене опитування, в якому прийняли участь 219 студентів старших курсів. Одним із головних було питання «Чи займаєтесь ви спортом на карантині?». Запропоновані три варіанти відповідей: «Так, виконую фізичні вправи», «Так, але рідко», «Ні, нічого не

роблю». Також було питання стосовно самопочуття студентів. Опитування студентів свідчать, що деякі студенти ефективно формують самостійні заняття фізичними вправами.

В результаті опитування ми отримали наступні дані: 43% студентів систематично виконують фізичні вправи, 36% рідко, але тренуються, 21% зовсім не підтримують фізичний стан свого тіла шляхом виконання фізичних вправ (рис. 1).

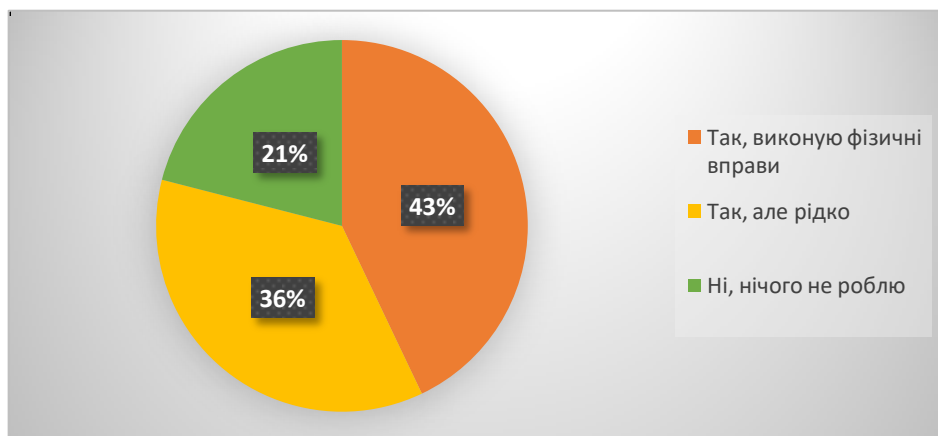

Рис. 1. Виконання фізичних вправ студентами старших курсів в умовах карантину

Отже, найбільше страждають спина, попереки, шия, а також очі (зір). Задля підтримки здорового стану цих органів необхідно робити перерви, розминку, зарядку та вправи. Брак елементарної фізичної активності, коли немає змоги вийти зі своєї квартири, треба якось компенсувати. Важливо кожного дня виконувати будь-які фізичні вправи. В інтернеті зараз є безліч відео-тренувань для всіх груп м'язів, що допоможе робити вправи правильно.

Висновки. Отже, в умовах карантину звична фізична активність відсутня. Щонайменше, ми ходили в університет, на прогулянку, норму кроків за день важко виконати у квартирі.

НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Петрук Анастасія Олександрівна

Студентка

Житомирський державний педагогічний університет ім. І. Франка

м. Житомир

Вступ. У сучасному освітньому процесі питання про застосування інноваційних технологій є достатньо актуальним. Під інноваційними технологіями маються на увазі не тільки нові технічні засоби, але й нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Існує необхідність застосування таких технологій у всій системі освіти і під час навчання іноземної мови зокрема.

Вивчення іноземної мови – це тривалий і трудомісткий процес. У зв'язку з цим в даний час постає питання про розробку нових засобів, методів і технологій, які дозволяють збільшити швидкість сприйняття великих потоків інформації і тим самим оптимізувати процес навчання. Неоціненну допомогу в цьому надає використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою роботи є розгляд особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні лексики на заняттях англійської мови в закладах дошкільної освіти. Ефективна інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в процес навчання іноземним мовам допомагає вирішити багато навчальних завдань, одним з яких є розвиток комунікативних умінь і навичок, тобто практичне володіння іноземною мовою, в тому числі і в сфері майбутньої професійної діяльності.

Матеріали і методи. Головним засобом мовного спілкування в усній і письмовій формах є лексика. Навчання лексиці – це не просто заучування нових слів, а засвоєння наявних між ними в мові фонетичних, граматичних, смислових і асоціативних зв'язків. Саме слово виражає комплекс значень, що належать до різних рівнів мови, тому, опановуючи словниковим складом, учні

осягають одночасно організовану сукупність звукових явищ, сукупність морфем, сукупність лексичних та граматичних значень. Слово об'єднує окремі акти говоріння і розуміння, тобто реалізує письмове та усне спілкування, прийом і видачу інформації.

При навчанні лексиці відбувається знайомство зі словом: з його формою, значенням і вживанням. Використання новітніх інформаційних технологій навчання дозволяє формувати графічний образ слова одночасно з його звуковим і моторним чином. Так, на сьогодні найбільш універсальним, сучасним технічним засобом навчання є інтерактивна дошка (ІД), за допомогою якої можна організувати лексичну роботу на всіх етапах навчання. На інтерактивній дошці можна розміщувати зображення (в тому числі анімаційні), переміщати об'єкти, групувати їх за певними ознаками, працювати з написаним текстом, перетягуючи і групуючи необхідні компоненти, виконувати різні вправи, а також створювати інтерактивні презентації за допомогою програми Smart Notebook.

Новітні інформаційно-комунікаційні технології можна поділити на наступні секції:

1. Аудіотехніка. Одним з видів мовленнєвих умінь є аудіювання (слухання; вміння сприймати, в даному випадку, іноземну мову на слух). Аудіотехніка і аудіювання мають спільний початок, тому як є взаємодоповнюючими компонентами.

Використовуючи в процесі роботи педагогом звукові файли (пісні, вірші, невеликі тексти, записані носіями мови), вирішується одне із завдань формування англомовної компетентності: сприяти формуванню елементарних лінгвістичних умінь дошкільнят. Це можливо при створенні сприятливих умов для оволодіння дитиною первинною комунікацією іноземною мовою за допомогою елементарного магнітофона.

Прослуховування пісень, з подальшим їх обіграванням і виконанням англійською мовою. Дітям подобається знаходити в пісні знайомі слова, сприймаючи їх на слух. Наприклад, при завершенні теми «Пори року. Погода.

Природа». програмний матеріал даної теми пропонує пісню «Rainbow Song» для формування у дошкільників елементарних навичок аудіювання.

Завдання можуть бути наступні:

- «Зловити» в пісеньці назву веселки англійською: Rainbow;
- уважно послухати і сказати, скільки разів в пісні звучить слово веселка;
- запитати, які назви кольорів учень почув.

Де аудіювання, там фонетика. За допомогою ІКТ часто використовується прийом візуалізації вимови. Мультимедійні можливості дозволяють прослуховувати мову на мові, що вивчається, адаптуючи її відповідно до свого рівня сприйняття.

2. Відеотехніка. На даний момент існує величезна кількість відеоматеріалів (дитячі мультфільми, передачі тощо), мета яких: ознайомити дошкільнят з англійською мовою. Є серія відеоматеріалів з лексичних тем «Magic English», за якою англійську разом з дітьми вчать герої диснейвських мультфільмів. Можливості використання відеотехніки незамінні при формуванні у дітей країнознавчих знань.

3. Ресурси інтернету. Інтернет – чудовий засіб для отримання інформації про цікаві факти. За допомогою Інтернету можна перетворити групову кімнату або кабінет в агентство новин, а своїх вихованців – в першокласних репортерів.

4. Багатофункціональні пристрої (БФП). Сканер допоможе дітям стати повноцінними учасниками створення слайд-шоу. Вони завжди із задоволенням приносять з дому улюблені книжки, малюнки, картинки на задані теми. Разом з педагогом даний матеріал сканується і вставляється в слайд-шоу або кліп. При показі готового матеріалу кожна дитина дізнається свою картинку, що, звичайно ж, викликає бурю емоцій. Наступного разу дитина буде підбирати картинки та ілюстрації прикладаючи подвійні зусилля, звертаючись до максимальної кількості джерел. Це є пізнавальною активністю і, як результат, варіативність наочного ряду. Отже, залучаючи дітей безпосередньо до

створення різного роду мультимедіа ресурсів, педагог перетворює їх з об'єкта педагогічних зусиль в суб'єкт освітньої діяльності.

5. Мультимедійні презентації (ММП). З усіх засобів ІКТ, саме ММП – найкращий помічник у організації навчання на заняттях з англійської мови та формування англомовної компетентності дошкільнят, тому що презентація може супроводжуватися як звуковими, так і відео ефектами.

Мультимедійна презентація іншомовного матеріалу – спосіб пред'явлення творчо переробленої педагогом, адаптованої для певного віку дітей мовної інформації у вигляді логічно завершеної добірки слайдів з певної лексико-граматичної, країнознавчої теми.

Результати і обговорення. Найбільш популярним з вище перелічених інформаційно-комунікаційних технологій є мультимедійні презентації. Адже, при наявності відповідного обладнання мультимедійні програми мають майже необмежені графічні можливості, що дозволяє уявити будь-який вид діяльності в формі малюнків і анімації.

Технологія безпосереднього використання ММП в навчальному процесі передбачає кілька етапів: підготовчий; перед демонстраційний; демонстраційний; після демонстраційний; рефлексивний.

Підготовчий етап включає в себе відбір необхідного матеріалу, аналіз і створення педагогом ММП. В ході апробації даної технології нами було вироблено алгоритм створення ММП, слідуючи якому, педагог повинен:

- визначити педагогічні завдання, які вирішуються за допомогою створюваної ММП;
- продумати мету і завдання створення слайдів;
- уявити себе на місці дитини, враховуючи її вікові особливості, потенційні можливості;
- підібрати ілюстрації (малюнки, звуки), використовуючи мультимедійні можливості комп'ютера (обробка зібраної раніше інформації або пошук нової);

- продумати зміст текстів виходячи з основних вимог до ММП;
- скласти сценарій презентації;
- застосувати анімаційні та звукові ефекти;
- проаналізувати і оцінити підготовлену презентацію відповідно до

вимог до ММП.

У перед демонстраційний етап входять зняття мовних труднощів, перевірка розуміння раніше вивчених лексичних одиниць, повторення необхідного граматичного матеріалу і формулювання цілей і завдань для дітей.

На демонстраційному етапі відбувається пред'явлення матеріалу з паралельним коментарем педагога, робота над змістом кожного слайда, при необхідності повтор потрібних слайдів.

Після демонстраційний етап охоплює питально-відповідні вправи, підведення дітьми підсумків, самостійну формулювання ними правила, повторення лексичних одиниць.

Рефлексивний етап включає аналіз і висновки педагога про результативність підготовки та показу ММП, моніторинг.

Існує цілий ряд переваг використання презентацій при викладанні іноземної мови в закладах дошкільної освіти:

- поєднанні різноманітної текстової аудіо- та відеонаглядності;
- використання окремих слайдів в якості роздаткового матеріалу (опори, колажі, роздруківки на папері та ін.);
- управління увагою дошкільнят за рахунок ефектів анімації;
- підтримці пізнавального інтересу учнів, посилення мотивації навчання, а також ефективності сприйняття і запам'ятовування нового навчального матеріалу;
- здійснення контролю нових знань і систематизації вивченого матеріалу;
- економії навчального часу.

Використання ММП можливо при вивченні практично будь-якої граматичної чи лексичної теми. При правильному розташуванні, вдалому графічному оформленні, використанні схем і таблиць, голосовому супроводі (вимова прикладів іноземною мовою) матеріал буде сприйматися легше і швидше дошкільнятами.

Висновки. При навчанні англійської мови основна роль відводиться формуванню і накопиченню активного вокабуляра, робота над яким супроводжує всьому процесу навчання. Лексика в системі мовних засобів є найважливішим компонентом мовленнєвої діяльності. Через лексику реалізується принцип необхідності самовираження особистості в процесі комунікації. Це визначає її важливе місце на кожному занятті з іноземної мови, і формування лексичних навичок постійно перебуває в полі зору викладача. Доведено, що пам'ять працює не тільки по типу заучування, а за механізмом «раз і назавжди» - побачив і запам'ятав.

Заняття з навчання іноземної лексики в закладах дошкільної освіти мають свою специфіку, вони повинні бути емоційними, яскравими, із залученням великої кількості ілюстративного матеріалу, з використанням звуко- і відеозаписів. Все це може забезпечити нам комп'ютерна техніка з її мультимедійними можливостями.

На практиці найчастіше використовують такий вид інформаційно-комунікаційних технологій як мультимедійні презентації. Це особливо важливо:

- при ознайомленні з новою лексикою, так як зображення на моніторі/екрані дозволяють асоціювати фразу іноземною мовою безпосередньо з предметом або дією;
- при вивченні граматичного матеріалу, коли у дітей дошкільного віку ще не розвинене абстрактне мислення, а побачені на екрані картинки, схеми, анімовані образи сприяють кращому сприйняттю і засвоєнню нового матеріалу.

Саме можливість використання презентації як своєрідної інтерактивної, мультимедійної дошки, яка дозволяє більш наочно схематизувати новий лексичний та граматичний (а можливо, і фонетичний) матеріал, а також здійснювати опорну підтримку під час навчання різних видів мовної діяльності, робить ММП ефективним засобом організації процесу навчання лексики іноземної мови в закладах дошкільної освіти.

ВІДБІР ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВПРАВ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКИ ЧИТАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Поліщук Людмила Петрівна

к. пед. н, доцент

Сапачук Іванна Анатоліївна

Студентка

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку освіти потреба у вивченні іноземної мови є досить актуальною та важливою. Успішне вивчення іноземної мови, що включає в себе і читання, залежить від ефективного використання прийнятих принципів, основним з яких є принцип домінуючої ролі вправ. Даний принцип передбачає таку організацію навчальної діяльності учнів, при якій можуть бути успішно сформовані навички та уміння іншомовного мовлення. Він реалізується у навчальному процесі шляхом виконання учнями різноманітних вправ, що спонукають їх до здійснення мовленнєвих дій, в основі яких лежать певні мовленнєві та мовленнєво-розумові операції. Формування та вдосконалення навичок і вмінь мовлення відбувається завдяки функціонуванню цих операцій у процесі виконання вправ.

Мета роботи полягає у дослідженні процесу навчання технічних навичок читання на початковому етапі в загальноосвітній школі. Навчання читання розпочинається із засвоєння алфавіту. Його вивчають протягом усного вступного курсу і передбачається паралельне вивчення назв букв і їх звукових еквівалентів. Такий підхід до засвоєння графічних образів букв і буквено-звукових відповідностей призводить до виникнення додаткових труднощів під час оволодіння складним процесом читання англійською мовою, так як при цьому виникає інтерференція між назвами букв та їх звуковими образами. В результаті цього лише учні з високим рівнем розвитку відповідних психічних

процесів можуть запам'ятати одночасно назви букв та їх звукові еквіваленти. Учні з низьким рівнем функціонування психічних процесів відчують значні труднощі у засвоєнні даних завдань, що призводить до виникнення прогалин уже на початку навчання техніки читання.

Матеріали і методи. Навчання читання вголос на початковому етапі можна умовно поділити на два періоди: дотекстовий та текстовий. Метою дотекстового періоду є відпрацювання первинної матерії – графіки, а також правил читання, слів, словосполучень і простих речень. Механізм, на якому базується навчання читання, передбачає паралельну дію двох сигналів – графічного образу букви та її звукового вираження. У процесі їх одночасного сприймання в свідомості учнів формується відповідна асоціація. Аналогічно відбувається засвоєння буквосполучень та слів. На практиці це означає одночасне демонстрування букв (буквосполучень, слів) і їх озвучення. На різних етапах цей процес може бути різноспрямований: від звука до графічного образу або від графічного образу до звука. Методично доцільним тут можуть бути такі форми роботи:

- 1) Учитель показує букву або буквосполучення і озвучує їх, а учні повторюють хором.
- 2) Тренування в парах. Користуючись алфавітом сильніший у парі учень а) показує партнерові букву і просить озвучити її, б) озвучує букву і просить показати її в алфавіті.
- 3) Буквений диктант. Учитель диктує букви, а учні записують їх у зошити. Менш підготовленим учням при цьому дозволяється користуватися алфавітом.

Для розвитку графемно-фонемних зв'язків використовуються також такі вправи:

- прочитати букву в різних позиціях у слові;
- вибрати названу букву з ряду даних;
- визначити кількість букв і звуків у слові;
- підібрати до малих букв великі (і навпаки), озвучити їх;

- показати / написати букву, що відповідає вимовленому учителем звуку;
- з ряду слів вибрати ті, що починаються з даної букви. Наприклад, b—boy, day, bench, desk, bed, ball, doll, best, big, dig;
- назвати слова з літерою... на початку слова;
- визначити подібність або розходження в словах: is-ice, form-from, pen-pan,
- and-end, you-your, as-ask та ін.

Раціональним способом демонстрації закономірностей буквено-звукових відповідностей є демонстрація їх на невеликому, але достатньому за об'ємом ряду однотипних слів і виділення в них повторюваних букв і буквосполучень. Пізніше з цього ряду виділяють відповідні слова базового словника, які відпрацьовуються в подальшому з допомогою ілюстрацій.

Ефективним на даному етапі є поєднання вправ на озвучення з аудіюванням (парна робота). Учням пропонують подивитися на певну кількість ілюстрацій без слів до них і ряду відповідних і невідповідних слів. Ілюстрації повинні бути позначені номерами. Учень, озвучуючи слово, або вказує на відповідну ілюстрацію або не показує, якщо відповідної ілюстрації не існує. Учень, що слухає, але не бачить того, що показує перший, називає відповідний номер ілюстрації. Хоча такий тип роботи виконується на рівні значень, він не тільки знімає вербалізацію, а й забезпечує якісне запам'ятовування буквено-звукових відповідностей. Досить ефективним в цьому випадку є напіврепродуктивні вправи, коли слова записують на слух відповідно до заданих орфограм. Для кращого засвоєння особливостей графіки, її диференційних ознак слід користуватися "друкуванням". Засвоєння учнями написання друкованих букв активізує, сприйняття учнями друкованого шрифту. Успіх навчання техніки читання на початковому етапі значною мірою залежить від того, як учитель вирішує питання усної основи навчання іноземної мови. Відповідно до методичної концепції, що лежить в основі діючих навчальних комплексів, учні повинні засвоювати техніку читання виключно на матеріалі, який до того був опрацьований усно.

Результати і обговорення. Приступаючи до організації читання слів, слід зазначити, що лексика, яка пропонується для навчання читання, організовується за типами слів. З цієї точки зору англійські слова поділяються на 2 групи: а) слова, які відповідають певним звуко-графічним типам; б) слова-винятки. Засвоюючи читання однотипних слів за групами, учні запам'ятовують графічний образ слів даного типу, за яким впізнають їх у читанні. Більше того при створенні загальних зорово-графічних образів слів різних типів учень повинен опиратися не на їх словесний опис, а на ключові слова, які відповідають певним типам слів. Слова-винятки засвоюються на більш старшому етапі в індивідуальному порядку. Хоча найнеобхідніші слова цієї групи вивчають уже на початковому етапі частково на основі аналогії, шляхом багаторазового їх повторення в різноманітних вправах. Під час вивчення графічної сторони таких слів можна використовувати звуковий буквений аналіз. Для дітей з менш розвинутою зоровою пам'яттю метод цілих слів викликає значні труднощі, а саме: запам'ятовування слів за їх оптичними образами, зв'язування звукового і графічного образу слова і т.д. Відчутну допомогу цій категорії учнів дають вправи з частковою транскрипцією, словесним наголосом, завдання, диференційовані за об'ємом. Крім того, на даному етапі варто зупинитися на можливості застосування відповідних правил. Існують різні думки щодо ефективності використання правил читання у навчанні англійської мови, де правила стосуються здебільшого невеликого числа випадків. Проте і тут відмовлятися від правил не варто, бо вміння самостійно усвідомлено розпізнавати образи слів і словосполучень є передумовою успіху зрілого читання. Для оволодіння технікою читання методисти радять використовувати опори у вигляді коротких правил-інструкцій перед читанням однотипних слів чи структур та правил-узагальнень після засвоєння певного графічного матеріалу. Такі правила допомагають ефективному оволодінню навичками техніки читання учнями з різним рівнем підготовки, а особливо учням із недостатньою підготовкою. На більш старших етапах читання нових слів часто викликає труднощі в учнів через те, що у них

відсутні сталі буквено-звукові зв'язки і знання правил читання.

На цьому етапі навчання-доцільно вплітати слова в нескладні словосполучення і в речення простої конструкції, наприклад, a big desk, black desk; this is a line, this is not a dot.

Від відпрацювання фонетично односкладних слів переходять до відпрацювання більш складних слів, формуючи важливу навичку редукування голосних. Необхідно підкреслити, що відпрацюванню редукації потрібно приділяти стільки ж уваги, скільки і чіткій вимові голосних в наголошених складах, оскільки в умовах нової мови учні проявляють тенденцію чітко і повно вимовляти ненаголошені голосні, наприклад / k t n/ замість /k t n/ .

Від навчання читання слів переходять до формування навичок озвучення словосполучень. Учням перш за все демонструють злитну вимову повнозначних і службових слів і редукування останніх (a wall, at the wall), а також об'єднання повнозначних слів в синтагматичну групу (a town wall, an old town wall).

В сучасній практиці вчителі використовують такі вправи з техніки читання ізольованих слів та словосполучень:

- визначити тип складу в даних словах: pin, kite, girl, pine, park, bag, form;
- підібрати малюнки до названих вчителем слів;
- змінюючи початкову літеру, утворити нові слова, напр.: make – take..., прочитати їх;
- прочитати пари слів, що відрізняються одним елементом: come – some, far – farm, take – make, yet – let, does – goes, ice – nice;
- підібрати пари слів, що римуються: bad, dog, bus, come, cry, log, red, some, try, us, head, fog;
- прочитати незнайомі слова за правилами читання;
- відгадати пропущену літеру, прочитати слова: -er, -ake, -ook, -ar, c-t, b-x, r-se, hous-, no-e;
- підібрати до слів відповідні малюнки і навпаки). Прочитати слова;

- знайти вимовлене учителем слово серед ряду слів на картках;
- прочитати слова – іменники і підібрати до них відповідні прикметники (слова на картках або дві колонки на дошці);
- прочитати про себе словосполучення і підібрати до них відповідні малюнки (напр.: a long pencil, a black box, a red flower і т.д.);
- прочитати вголос ряд слів за... секунд (орієнтовна швидкість - одне слово за секунду);
- запам'ятати слова, які на картках швидко показує вчитель (3,5,7 слів), і відтворити їх якомога точніше вголос.

Висновки. Для успішного формування навичок техніки читання важливу роль відіграє знання значень слів і змісту структур, використання вправ із перекладом на рідну мову в процесі семантизації слів та їх читанні значно полегшує цей процес. Автори навчальних комплексів англійської мови, вказуючи на можливість опори на рідну мову в процесі навчання, використовують її для семантизації доволі рідко, замінюючи їх наочними (в основному візуальними) засобами, нерідко жертвуючи точністю розуміння, оскільки наочні засоби не завжди включають внутрішній переклад. Відсутність чітких семантичних образів слів і недостатнє розуміння змісту структур перешкоджає швидкому їх впізнаванню в процесі читання, що в кінцевому результаті впливає на якісну сторону техніки читання усіх учнів, а особливо недостатньо підготовлених, які вимагають більш тривалої роботи для засвоєння значення мовного матеріалу.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ

Пушкар Тетяна Миколаївна

к. пед. н., доцент

Бондар Ольга Олегівна

Студентка

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
Україна

Вступ. В період інтеграції України у міжнародний освітній простір особливо акцентуалізується проблема вивчення іноземних мов. Значні зрушення в соціальному, економічному і політичному житті нашої країни сприяють підвищенню ділової активності особистості, її прагненню оволодіти новими знаннями і, насамперед, іноземними мовами. Завтрашній день — це демократичне суспільство, загальна комп'ютерна освіченість та міжнародні зв'язки. Щоб учні почувалися впевнено в цьому середовищі, їм потрібно забезпечити відповідну підготовку. На сьогоднішній день їх не задовольняє сума знань, їм потрібні практичні навички володіння іноземною мовою в різноманітних ситуаціях, наближених до реальних. Суспільству не потрібні роботи з механічними знаннями, воно потребує критично і творчо мислячих громадян. Тому, одне з основних завдань навчання - це створення сприятливих умов для розкриття здібностей і творчого самовираження. Звичайно, це не так просто, і потрібно прикласти максимум зусиль, щоб створити атмосферу довіри, взаєморозуміння та поваги.

В умовах втілення в життя програми навчання іноземної мови в загальноосвітніх та спеціалізованих школах, гімназіях, ліцєях, учні починають вивчати іноземну мову з 2-го класу. У зв'язку з цим зростають вимоги до викладання іноземної мови в школі. Невід'ємною частиною навчального процесу стає розробка нових методів навчально-пізнавальної діяльності та

використання сучасних технологій навчання іноземної мови. Згідно з програмою для загальноосвітніх закладів практична мета навчання визначається як оволодіння іншомовним міжкультурним спілкуванням, яке передбачає формування в учнів певного рівня комунікативної компетенції, до складу якої входить монологічне мовлення. Останнє розглядається як спроможність людини організувати свою мовленнєву діяльність в її продуктивних та рецептивних видах відповідно ситуації спілкування, вирішувати засобами іноземної мови мету спілкування в основних сферах людської діяльності, досягаючи взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови. Навчання монологічного мовлення є дуже складним процесом, тому що, на відміну від діалогічного мовлення, яке представляє собою процес комунікації, монолог передбачає дуже ретельну підготовку як учнів, так і вчителя, знання вікових та психологічних особливостей учнів, знання основних дидактичних і методичних принципів.

Мета роботи полягає у дослідженні методики співробітництва як засобу оптимізації вмінь усного монологічного мовлення учнів середнього етапу в ЗНЗ, що сприяє комунікативній діяльності, яка орієнтована на всебічний розвиток особистості.

Матеріали і методи навчання монологічного мовлення - дуже складний процес. Щоб полегшити цей процес і забезпечити високі результати навчання, необхідно розробити систему вправ для формування умінь усного монологічного мовлення. Також слід визначити види та типи цих вправ за певними критеріями, охарактеризувати їх та виявити відповідність для формування навичок монологічного мовлення.

Враховуючи особливості навчання монологічного мовлення на середньому ступені, доцільним вважаємо використання саме 2-го підходу, коли навчання монологічного мовлення відбувається на основі використання текстового матеріалу.

Використання методики співробітництва оптимізує процес навчання усного монологічного мовлення, якщо в основу його використання закладений

комплекс вправ, який включає в себе загальні методичні та дидактичні етапи розвитку умінь усного монологічного мовлення.

Використання парної, групової та командної видів робіт є доцільним, оскільки вони вимагають від учнів колективної роботи, взаємного контролю, висловлювання спільної точки зору, навчання один у одного та взаємної допомоги.

Результати та обговорення. Для вдосконалення умінь усного монологічного мовлення з використанням методики співробітництва доцільно добирати мотиваційно-спонукаючі, аналітико-синтетичні та контрольнo-корегуючі вправи комунікативного характеру з врахуванням психологічних та вікових особливостей підлітків;

Для ефективного розвитку вмінь усного монологічного мовлення обов'язковим є знання та врахування психологічних основ цього процесу, так як врахування психологічних механізмів є запорукою успішності навчання означеному виду мовленнєвої діяльності. Проаналізувавши психологічні особливості утворення монологічного висловлювання, ми визначили, що існує три основних рівні усного мовлення: мотиваційно-спонукаючий, формуючий, реалізуючий, кожен з яких має бути врахований при навчанні підлітків монологічному мовленню іноземною мовою.

Згідно лінгвістичних особливостей усного монологічного мовлення, проблеми в навчанні означеному виду мовленнєвої діяльності виникають через труднощі, пов'язані з фонетичним, лексичним, граматичним аспектами. Тому, навчанню усного монологічного висловлювання повинна передувати ретельна робота з відповідною тематичною лексикою, граматичними формами, які є типовими для різних типів монологічних висловлювань, врахування структурної специфіки окремих типів монологу.

Вивчення вікових та психологічних особливостей підліткового віку (аналітико-синтетичне сприймання, логічне мислення, абстрактно-логічна пам'ять, довільний розвиток уяви, неуважність, нестійкі інтереси, прагнення бути дорослим, самостійність, активність, ініціативність, розширений

світогляд) дало можливість виділити шляхи активізації навчання усного монологічного мовлення на середньому етапі, головним з яких є використання методики співробітництва для розвитку умінь усного монологічного висловлювання.

Розглянувши особливості навчання усного монологічного мовлення можна зауважити, що монолог-опис, монолог-розповідь, монолог-повідомлення, роздум/переконання є провідними на середньому етапі навчання в ЗНЗ, кожному з яких притаманна своя методична специфіка, яка має бути врахована при підготовці занять.

Висновки. Проаналізувавши специфіку методики співробітництва, ми акцентуємо увагу на тому, що цей метод є надзвичайно актуальним у навчанні усного монологічного мовлення на середньому етапі вивчення іноземної мови в ЗНЗ, так як відповідає віковим особливостям підліткового віку, створює так звану «внутрішню» мотивацію до обговорення матеріалу, дозволяє використовувати різні режими роботи, активізує мисленнєві процеси, оптимізує формування і розвиток вмінь говоріння, оптимізує розвиток та формування іншомовної комунікативної компетенції учня в цілому, оскільки дозволяє розвивати одночасно інші мовленнєві компетенції, такі, як читання, письмо.

Отже, використання методики співробітництва для активізації розвитку умінь усного монологічного мовлення є ефективним на середньому етапі навчання.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Пушкар Тетяна Миколаївна

к. пед. н, ст. викладач

Карплюк Ірина Миколаївна

Студентка

Житомирський державний університет імені
Івана Франка, Україна

Вступ: Школа відіграє важливу роль у формуванні нового суспільства. Серед основних завдань навчального закладу є не лише забезпечення систематичної освіти молодого покоління, а й підготовка людини до життя. На сьогодні освітньо-виховні програми передбачають в учнів не лише набуття знань, а й навичок їх застосування у позашкільному житті. Це обумовлено розвитком новітніх технологій, а такий розвиток передбачає необхідність інтелектуальної, активної та творчої позиції у сучасному професійному середовищі. Адже суспільство, що розвивається, потребує освічених людей, котрі відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, яким важливе не лише їх матеріальний добробут, а й соціально-економічне процвітання держави. Та надзвичайної необхідності набуває вміння співпрацювати та обґрунтовано аргументувати свою ідею, її необхідність втілення у життя.

Мета роботи: проаналізувати методичну та теоретичну літературу за темою дослідження.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати методичну та теоретичну літературу за темою дослідження.
2. Розкрити сутність та завдання навчання діалогічного мовлення.
3. Розглянути лінгвістичну та психологічну характеристику діалогічного мовлення.
4. Вивчити методи та засоби навчання діалогічного мовлення.

Було обрано такі **методи наукового дослідження**:

1. Теоретичний аналіз наукових робіт присвячених даній темі;
2. Методи опису та синтезу.

Результати та обговорення: Діалогічне мовлення відрізняється наступними рисами:

одиноцею діалогічного мовлення вважається діалогічна єдність, тобто сукупність двох сусідніх діалогічних реплік, пов'язаних ситуативно, слід зауважити що така єдність є тимчасовою, а не постійною;

діалогічна єдність – це не лише питання - відповідь а й структури що продовжують думку. Репліки в діалогічних єдностях можуть пов'язуватися не лише як «запит та отримання інформації», тож в навчанні слід враховувати усі можливі зв'язки;

реплікам в діалозі притаманні еліпси та дислокації, це обумовлено ситуативністю, тобто відсутність потреби в суворій організації. Звідси отримуємо, що слід навчати і коротким відповідям та запитанням;

в діалогічному мовленні часто застосовуємо певні кліше, що робить діалогічне мовлення емоційним та виразним;

діалогічне мовлення вирізняється тим що кожна наступна репліка обумовлена поведінкою партнера. Це веде за собою необхідність в швидкій реакції, на що обов'язково слід звертати увагу при навчанні діалогу.

Починаючи навчання діалогу на уроках іноземної мови, вчитель часто зустрічається із тим, що в учнів недостатньо сформовані психічні механізми діалогічного мовлення - понад фразові вправи, здатність планувати логічний розвиток діалогу, швидкість реакції на репліку партнера та інше.

Таким чином, завданням навчання діалогу повинно стати становлення таких механізмів на ряду з формуванням високого рівня володіння мовним матеріалом.

В методиці викладання іноземних мов розглядається два шляхи навчання діалогічному мовленню – дедуктивний та індуктивний методи. При використанні дедуктивного підходу навчання починається з представлення

цілого діалогічного зразка як еталону для побудови йому подібних. Діалог зразок є діалогічним комплексом, складається з кількох діалогічних єдностей. Навчання починається з прослуховування цілого діалогу, завчання його напам'ять, потім відбувається варіювання його лексичного наповнення, опрацювання елементів, учні підводяться до ведення діалогу на ту ж тему що й представлений зразок. Ті хто надають перевагу такому навчанню діалогічного мовлення посилаються на те що учень в природних умовах засвоює систему мовлення «зверху до низу»: від більших інтонаційно-синтаксичних блоків до їх елементів, розвиток проходить шляхом виокремлення елементів з цілого.

Недоліком такого методу в тому, що учень не розвиває здатність самостійно використовувати матеріал у мовленні, зосереджуючись на формальному боці мовлення.

Шлях від цілого діалогу до засвоєння його елементів приводить до того, що настає передчасна автоматизація елементів мовлення у тому взаємозв'язку, в якому вони застосовуються в цілому діалозі. Що призводить до його механічного завчання та обмеженню можливості вільного мовлення в нових умовах.

Таким чином, завданням навчання діалогу повинно стати становлення таких механізмів на ряду з формуванням високого рівня володіння мовним матеріалом.

В методиці викладання іноземних мов розглядається два шляхи навчання діалогічному мовленню – дедуктивний та індуктивний методи. При використанні дедуктивного підходу навчання починається з представлення цілого діалогічного зразка як еталону для побудови йому подібних. Діалог зразок є діалогічним комплексом, складається з кількох діалогічних єдностей. Навчання починається з прослуховування цілого діалогу, завчання його напам'ять, потім відбувається варіювання його лексичного наповнення, опрацювання елементів, учні підводяться до ведення діалогу на ту ж тему що й представлений зразок. Ті хто надають перевагу такому навчанню діалогічного мовлення посилаються на те що учень в природних умовах засвоює систему

мовлення «зверху до низу»: від більших інтонаційно-синтаксичних блоків до їх елементів, розвиток проходить шляхом виокремлення елементів з цілого.

Недоліком такого методу в тому, що учень не розвиває здатність самостійно використовувати матеріал у мовленні, зосереджуючись на формальному боці мовлення.

Індуктивний підхід – передбачає шлях від засвоєння елементів діалогу і самостійному його веденню на основі навчальної мовленнєвої ситуації. У цього шляху більше користувачів завдяки тому, що з перших шляхів направляє на вивчення взаємодії, що є в основі діалогічного мовлення, становлення мовленнєвих умінь та навичок, за такого підходу, відбувається у процесі спілкування.

Опора на аналогію відіграє велику роль на початковому рівні, тоді як на більш високому рівні володіння на перший план виступає завдання навчити школярів самостійному плануванню мовленнєвих дій.

У відповідності з індуктивним методом навчання підготовка до ведення діалогу включає: удосконалення психологічних механізмів діалогічного мовлення формування навичок використання лексичного матеріалу, оволодіння навичками взаємодії з партнером.

Перший підхід "згори донизу", також передбачає чотири рівні.

Перший рівень - учні сприймають діалог на слух двічі, але вдруге вже з опорою на друкований текст діалогу, з метою загального розуміння змісту діалогу, визначення головних дійових осіб та займаних ними позицій.

Другий рівень передбачає визначення і засвоєння особливостей діалогу, а також контроль розуміння діалогу.

Третій рівень - драматизація, розігрування за ролями, тобто "присвоєння діалогу" або вивчення його напам'ять. Під час третього етапу в залежності від рівня володіння учнями мовою можна застосовувати опори: вербальні, невербальні/ зображальні, вербально зображальні (початки реплік, діалог-зразок з пропущеними словами, словосполученнями, ключові слова,

функціональні, структурно-мовленнєві схеми, сюжетні малюнки, серію малюнків, фотографій та інші).

Четвертий рівень - етап спонукання до діалогічного спілкування на основі подібної, ситуації. Цей етап зазвичай не передбачає опору, хоча для слабких учнів така можливість не виключається.

Згідно другого підходу навчання передбачають такі чотири етапи. Нульовий (підготовчий), завданням якого є навчання реплікування, містить вправи на імітацію, підстановку, відповіді на запитання, на запит нової інформації, повідомлення інформації та інші. Вправи на імітацію, підстановку, трансформацію, та відповіді на запитання.

Перший етап - оволодіння певними діалогічними єдностями. На цьому етапі використовуються рецептивно-продуктивні умовно-комунікативні вправи. На першому етапі доцільно застосовувати парну роботу, що передбачає взаємодію між учнями. Тобто, учні спілкуються перед класом за певними інструкціями, що надані вчителем. Вчитель моделює та окреслює мовленнєву ситуацію.

Другий етап - оволодіння мікродіалогом. Мікродіалог є імпліцитною структурною ознакою розгорнутого діалогу і включає взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей. Мікродіалоги є відносно завершеними. Вони складаються з 2-3 діалогічних єдностей. Мета другого етапу - навчити учнів поєднувати засвоєні діалогічні єдності, підтримувати бесіду. На цьому етапі використовують також як і на першому рецептивно-продуктивні вправи, але вони вже є комунікативними. На другому етапі використовуються опори: зразки, таблиці, схеми. Доцільно прослухати зразки діалогів перед виконанням завдання.

Третій етап - учні повинні навчитись вести діалоги різних функціональних типів, обсяг яких відповідає програмовим вимогам. При виконанні вправ на третьому етапі можна використовувати: географічні карти, білети, малюнки та ін. Діалог певного комунікативного типу включає кілька мікродіалогів, які учні вже встигли опанувати.

Висновки: Вітчизняні вчителі надають перевагу підходу «знизу вгору», проте не виключаючи можливості прослуховування діалогів-зразків. Що наводить на думку про доцільність застосування змішаног підходу.

Для оптимізації прийомів та форм роботи з розвитку діалогічного мовлення, вчитель повинен чітко усвідомлювати зв'язок лексичної наповненості діалогу із ситуацією, в межах якої відбувається спілкування.

Окрім того в результаті виконання системи вправ учні оволодівають комунікативною здатністю керувати діалогічним мовленням, що сприяє розвитку ініціативності учнів.

МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Пушкар Тетяна Миколаївна

к. пед. н, ст. викладач

Михалушко Марія Олександрівна

Студентка

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
Україна

Вступ. Уміння писати англійською мовою здобуває все більшого значення через низку причин. Сьогодні з'явилася можливість подорожувати, працювати в іноземних фірмах, брати участь у міжнародних конференціях і програмах обміну, спілкуватися через Інтернет. Усе це передбачає вміння заповнювати анкети й декларації, вести ділову переписку, скласти резюме, писати есе й доповіді. Іншими словами, необхідно вміти виражати думки й ідеї в писемній формі, володіючи основами композиції, знаючи стилеві особливості й дотримуючись певних правил організації письмового тексту.

Формування навичок письма відбувається вже на початковому етапі вивчення іноземної мови, зокрема англійської, яка в контексті роботи цікавитиме нас найбільше. В основній і старшій школі робота з формування орфографічних навичок має продовжуватися. Важливо систематично здійснювати роботу на кожному уроці, хоч у програмі, починаючи з 5-го класу, формуванню компетенції з техніки письма увага приділяється мінімальна.

Письмо, що належить до продуктивних видів мовленнєвої діяльності, у словнику лінгвістичних термінів О.С. Ахманової визначається як «додатковий до звукового мовлення засіб спілкування за допомогою системи графічних знаків, що дозволяють фіксувати мовлення для передачі її на відстань, для збереження її надбань у часі»

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні формування англословної стратегічної компетенції учнів середньої школи в процесі

навчання письму. У цілому, «компетенція» розуміється комплексно як структура, що складається з різних частин – сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення конкретної професійної діяльності; властивостей особистості; потенційної здатності індивіда вирішувати різні завдання. Щодо навчання іноземній мові, поняття «компетенція» одержало детальну розробку в рамках досліджень, проведених Радою Європи для встановлення рівня володіння іноземною мовою, і визначається як здатність до виконання будь-якої діяльності на основі придбаних у ході навчання знань, навичок, умінь, досвіду роботи.

Матеріали і методи. Завдання навчання письма зумовлюють наявність таких етапів оволодіння умінням писати іноземною мовою:

- 1) навчання графіки / каліграфії;
- 2) навчання орфографії.

Першим етапом у вирішенні цих завдань можна вважати вправи, спрямовані на різного роду списування/виписування/вписування окремих букв/графем; другим – репродукування на письмі окремих слів/словосполучень; третім – написання різного роду диктантів; четвертим – самостійне використання правил орфографії під час вираження своїх думок у письмовій формі, де мають функціонувати орфографічні навички.

Вправи для формування графічної компетентності, як правило, рецептивні, репродуктивні некомунікативі, вони полягають у списуванні окремих літер, їхніх сполучень, слів. Списуванню можуть передувати певні пояснення вчителя щодо накреслення літери й демонстрація написання ним з повторенням учнями його рухів у повітрі. Рекомендують навчати написання літер не в алфавітному порядку, а за набором елементів, що їх складають. Інша думка – починати з тих букв, які зустрічатимуться у перших необхідних для спілкування лексичних одиницях. Зважаючи на тісний зв'язок читання і письма й відповідно техніки читання і техніки письма, доцільно вчити учнів писати літери після того, як вони навчилися читати певні букви та їхні буквосполучення, в яких вони зустрічаються. Дуже важливо якомога швидше

переходити і до написання графем – буквосполучень, що передають один звук (наприклад, англ.: ee, ea, oo, ar, ir, er, sh, ch, ck; нім.: sch, ch). Сучасні вчені не рекомендують використовувати прописи під час навчання письма, адже вимога каліграфічного виписування літер сьогодні замінена на імітацію друкованого шрифту.

Крім того, під час навчання іноземній мові формуються основні види письмової мовленнєвої діяльності:

- контрольоване письмо (Controlled writing):
- написання букв;
- написання слів;
- складання речень (або переписування, копіювання текстів).
- спрямоване письмо (Directed or Guided writing).
- письмова робота, що виконується відповідно до певного завдання.
- вільне письмо (Free writing).

Результати обговорення. У складі стратегічної компетенції важливу роль відіграють різнопланові навички самоконтролю. У їх основі лежить високий рівень концентрації уваги, напружена інтелектуальна активність, зосередженість. У процесі створення письмового тексту автор повинен стежити за орфографією, за структурно-семантичним і логіко-композиційним оформленням свого письмового висловлювання. Технічна специфіка писемного мовлення сприяє здійсненню самоконтроля, адже автор може завжди повернутися та перевірити написане. Необхідно пам'ятати, що навчання писемного мовлення повинне поєднуватися з іншими видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням (диктанти, перекази, заповнення пропусків і таблиць), читанням (післятекстові вправи, відповіді на запитання, завершення розповіді, додавання деталей), говорінням (інтерв'ю з наступним письмовим викладом інформації, парне або групове обговорення із записом аргументів обох сторін). Майстерність учителя полягає у такому відборі вправ під час

навчання письму, який забезпечив би формування всіх компетенцій й стратегічної в першу чергу.

Висновки. Важливим аспектом оволодіння стратегічною компетенцією є аналіз класифікацій різноманітних стратегій, що їх добирає учитель і учень на уроках іноземної мови. Особливість фонових знань про комунікативні особливості іноземного адресата (культура, національні традиції тощо), а також комплекс умінь ураховувати наявні міжкультурні комунікативні розбіжності в процесі спілкування з носіями певної іноземної мови зумовили увагу дослідників не тільки до власне лінгвістичної компетенції та методів її формування, а й на так звані метакогнітивні моменти, як от психологічний, емоційний стан учня, організаційні моменти його навчання тощо.

Письмо – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, розвивати який необхідно паралельно й сукупно з іншими видами – говорінням, аудіюванням и читанням. Навчання письма у школі складається з оволодіння технікою письма (графікою, орфографією) та формування вмінь писемного мовлення. Відповідно до цього вчитель підбирає вправи. Необхідно враховувати опору на рідну мову, адже процес формування письмових навичок буде тут подібним. Особливість писемного мовлення сприяє здійсненню самоконтроля, адже автор може завжди повернутися та перевірити написане.

Отже, стратегічна компетенція в повній мірі реалізується на основі писемних умінь. Цьому сприяє відбір вчителем різноманітних вправ як репродуктивного, так і творчого характеру.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Пушкар Тетяна Миколаївна

к. пед. н, доцент

Шелегацька Марія Миколаївна

Студентка

Житомирський державний університет імені
Івана Франка, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку освіти потреба у вивченні іноземної мови є досить актуальною та важливою. Іноземна мова є засобом спілкування і здійснює залучення учнів до вивчення культури іншого народу. Вона виховує комунікативні потреби учнів у пізнанні інших країн і народів, допомагає здійснювати пошук друзів не тільки для спілкування, але й для розв'язання певних проблем власної життєдіяльності. В початковій школі закладаються основи вивчення іноземної мови, що в майбутньому дозволить учням вільно спілкуватися зі знавцями мови або ж вони зможуть здійснити подорож до країни, мову якої вивчають.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей вивчення іноземної мови в початковій школі. На початковому етапі вивчення англійської мови здійснюється формування вмінь спілкування в усній і писемній формах у відповідності до вікових особливостей учнів, їх інтересів. Учні вчаться виконувати нескладні творчі вправи, завдання, спрямовані на розвиток креативного мислення, давати оцінку певним явищам і діям, сприймають на слух вивчене, можуть брати участь у бесідах, діалогах, складають невеликі повідомлення. Тому, дослідження вивчення іноземної мови молодшими школярами є досить актуальним в наш час.

Матеріали і методи. Вивчення іноземної мови в ранньому віці корисно всім дітям, оскільки відбувається стимулювання загального та мовленнєвого розвитку дітей, краще розвивається пам'ять, увага, мислення, сприйняття, уява.

Молодші школярі, вивчаючи іноземну мову, повинні отримувати задоволення від самого процесу навчання. Для цього вчитель має використовувати різні технології: інформаційні, комунікативні, ігрові. Ці технології дозволять скоротити час на освоєння матеріалу, збільшити рівень розвитку, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвивати творчі здібності дитини, формувати пізнавальні і розвиваючі мотиви.

Позитивну мотивацію в учнів для вивчення іноземної мови, зокрема англійської, можна підвищити, організовуючи різні конкурси, ігрові завдання на основі тієї теми, що вивчається, або для закріплення вже пройденого матеріалу.

Навчаючись читати іноземною мовою, учні початкових класів повинні засвоїти лексико-граматичний матеріал. Вчитель дає учням завдання на певну тематику, під час яких діти повинні навчитись володіти технікою читання мовчки, вголос, але обов'язково мають розуміти зміст прочитаного. Це можуть бути вправи на картках з певними зображеннями, які учні повинні перекласти, або ж вони повинні знайти відповідність між картками; знайти зайве слово серед перелічених тощо. Ці завдання учні можуть виконувати кожен окремо або у командах. Це обов'язково принесе позитивні результати.

Результати і обговорення. Варто зазначити, що молодшим школярам легше навчатись, якщо заняття подане у формі гри. За допомогою гри учні залучаються до самостійного пошуку шляхів і засобів розв'язання певних завдань на уроках англійської мови, у дітей розвивається мислення, уява, уважність, мовлення, пам'ять, наполегливість. Під час гри діти можуть імпровізувати і не боятися помилитися. В учнів також розвиваються такі якості, як дружба, співчуття, вміння прийти на допомогу. Урок, проведений як гра, має велике значення для розвитку особистості. Позитивний результат в кінці такого уроку залежить від можливостей дітей, а також від їх вікових особливостей. Щоб дитина відчувала себе комфортно на уроці, вчителю необхідно створити сприятливі умови для спілкування.

Для учнів початкових класів іноземна мова є цікавою, пізнавальною, але, водночас, важкою. Багато незрозумілих слів, побудова речень, говоріння тощо є складним для дітей молодшого віку. Щоб зацікавити учнів у вивченні іноземної мови, вчителю необхідно на уроках застосовувати: графічні засоби (картинки, схеми, малюнки), технічні (навчальні кінофільми, аудіо- та відеозаписи, телепередачі тощо), підручники, навчальні посібники, нестандартні завдання, творчі вправи, дидактичні ігри, ігрові заняття, комп'ютери, мультимедійні технології тощо.

Головним серед засобів навчання англійської мови в початкових класах є підручник. Він є навчальним посібником для учня. Підручник повинен містити мовний і мовленнєвий матеріал, вправи для виконання, довідковий матеріал з граматики, граматичні таблиці, словник, пісні, вірші тощо. Завдяки цьому учні можуть освоїти лексику, граматику, вони вчаться спілкуватися англійською мовою, вести монологічне і діалогічне мовлення, можуть писати короткі листи тощо.

Підручник має бути ефективним засобом самоосвіти, надаючи учням можливість удосконалювати знання, вміння у процесі самопідготовки.

Сучасне навчання неможливо уявити без комп'ютерів, інтернету, мультимедійних засобів, особливо у початковій школі, де учні молодшого віку не можуть довго всидіти на одному місці, у них ще не присутня постійна увага. Молодшим школярам дуже подобаються мультфільми, яких є безліч. Але потрібно, щоб від їх перегляду дітям була максимальна користь. Перегляд мультфільмів на уроках англійської мови є повчальним та виховним. Наприкінці уроку вчитель може задати учням питання, що вони зрозуміли, переглядаючи мультик, які нові слова почули, чи запам'ятали їх.

Також ефективними для вивчення англійської мови є вірші та пісні. Учні можуть їх вивчити і розповідати або ж наспівувати в школі, вдома, гуляючи з друзями. Це дозволить молодшим школярам вивчити нові слова або краще засвоїти вже вивчені.

Висновки. У молодшому віці діти здатні відчувати задоволення від досягнутих успіхів і мають стійкий інтерес до виконання завдань. Вони із захопленням вивчатимуть іноземну мову, якщо зміст навчального матеріалу відповідатиме їхнім уявленням, віковим особливостям та інтересам. Вивчення іноземних мов з раннього віку сприяє розвитку інтелекту дитини в цілому.

Використовуючи різноманітні засоби навчання на уроках англійської мови, перед вчителем постає завдання виховати творчу особистість, сформувати в дитини такі якості, як комунікабельність, відкритість, розвинути комунікативні вміння і навички, соціокультурні знання тощо. Засоби навчання є необхідним компонентом навчального процесу, які допомагають підвищити ефективність навчання в початковій школі.

Урок, проведений як гра, має велике значення для розвитку особистості. Позитивний результат в кінці такого уроку залежить від можливостей дітей, а також від їх вікових особливостей. Учні молодшого віку негативно реагують на критику та через побоювання зробити помилку вони можуть замкнутися в собі і бути мовчазними на уроках. Тому найкращим способом є залучення дітей у колективну чи рольову гру. Учні можуть пригадати казкових героїв, розповісти віршик, намалювати улюблених героїв. Це дає можливість створити доброзичливу атмосферу на уроці, коли діти відчувають емоційно-психологічний комфорт, що є необхідною умовою ефективного проведення заняття. Для учнів молодших класів ігрові заняття є необхідними як при вивченні нового матеріалу, так і при закріпленні вже вивчених тем.

Оскільки в дитинстві схильність до вивчення іноземних мов набагато більша, то велику увагу потрібно приділити вивченню англійської мови школярів саме в початкових класах.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОТРЕБ, МОТИВІВ І ЦІЛЕЙ У МОТИВАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Савченко Наталія Сергіївна

д.п.н., професор

Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
Кропивницький, Україна

Вступ. Модернізаційні процеси, що відбуваються в системі освіти України, необхідність реалізації концепції Нової української школи підвищують вимоги до здійснення управлінської діяльності та забезпечення ефективного мотиваційного менеджменту керівників навчальних закладів. Тому успішне управління загальноосвітнім навчальним закладом потребує від керівника не лише професійних знань, але й умінь швидко реагувати на зміни, що відбуваються, вести за собою педколектив, бути лідером, мотивувати вчителів до результативної, творчої педагогічної діяльності, розуміти їх потреби та мотиваційні настанови. Однією з умов такого успішного управління є задоволення потреб, інтересів і мотивів працюючих (тобто їх мотивації праці [11]).

Мета роботи. Висвітлення сутності та особливостей управління мотивацією педагогічних працівників.

Матеріали та методи. У роботі використаний комплекс загальнонаукових, конкретнонаукових, спеціальних методів дослідження: *теоретичні*: аналіз і синтез філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних наукових знань, нормативних документів, навчальних видань з проблем вищої професійної освіти; узагальнення даних щодо аналізу тенденцій розвитку вищої професійної освіти; *емпіричні*: вивчення, аналіз та узагальнення практики вищої професійної освіти; педагогічне спостереження умов здійснення вищої професійної освіти.

Основи сучасних концепцій мотивації праці закладено у працях зарубіжних авторів С. Адамса, К. Альдерфера, В. Врума, Ф. Герцберга, К. Левіна, Е. Локка, Е. Лоулера, Д. МакГрегора, Д. МакКлелланда, А. Маслоу, Л. Портера, У. Оучі, Х. Хекхаузена, М.Х. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі. Питання мотивації та її психологічні механізми розкрито в працях В. Вілюнаса, Н. Коломінського, М. Рогова та ін. Праці, присвячені теорії соціального управління були оприлюднені такими науковцями як К.К. Грищенко, А.А. Ручка, Н.А. Сакада.

Результати і обговорення. У психології під мотивацією розуміють спонукання, що викликає активність людини і визначає її спрямованість [8]; у педагогіці – “сукупність сил, які спонукають людину до виконання певних дій [3; 4]; в соціології й управлінні – “процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистісних цілей і цілей організації” [14]; “функція керівництва, яка полягає у формуванні у працівників стимулів до праці, а також у довготривалому впливі на працівника з метою зміни структури його ціннісних орієнтацій та інтересів згідно із заданими параметрами, формуванні відповідного мотиваційного ядра й розвитку на цій основі трудового потенціалу» [12, С.39–40]; стан особистості, який визначає ступінь активності і спрямованості дій людини в конкретній ситуації [13]; спонукання, що викликає активність людини і визначає її спрямованість [1]; мета виховання [5].

Мотивацію у психології, як правило, розглядають за допомогою трьох понять: емоція, почуття, потреби і розподіляють на два значення (за ступенем розгортання цієї категорії), як: сукупність стійких мотивів, що втілені у попередньому життєвому досвіді людини, її визначених потреб; процес активізації будь-якого мотиву та його функціонування (внутрішня спонук до діяльності визначеної спрямованості). Останнє використовується також у двох значеннях: «як система факторів, яка викликає активність організму і спрямованість поведінки людини; до них відносяться потреби, мотиви, наміри, цілі, інтереси, устремління; характеристика процесу, яка забезпечує поведінкову активність на певному рівні, тобто мотивування» [6, с. 38].

Мотиваційний процес характеризується постійним пошуком альтернативної поведінки і співвідноситься з життєвим досвідом особи, її уявленням про те, що можливо і належить зробити, з її життєвими планами та функціональними особливостями, а також з очікуваними наслідками своїх дій. На його характер значний вплив справляють індивідуальні особливості людини (здібності, освіта, соціальний стан, матеріальний добробут), їх мотиваційна спрямованість і такі властивості, як зусилля, ретельність, сумлінність, а також соціальна думка [7].

Мотивація трудової діяльності з точки зору соціології праці є процесом вибору і обґрунтування людиною свого способу участі в трудовій діяльності. Її визначають як складний, відносно стійкий, обумовлений певними особистісними властивостями людини, процес, викликаний необхідністю задоволення її потреб у відповідності зовнішнім стимулюючим умовам при певному виді діяльності. М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі трактують мотивацію як «процес стимулювання людини до трудової діяльності, який спрямований на досягнення мети організації» [10, С. 384], а також особистих цілей працівника.

Мотивуючі фактори в теорії мотивації поділяють на потреби та інстинкти; мотиви; емоції, суб'єктивні переживання, установки [6].

Під інстинктом розуміється сукупність спадкових компонентів психіки людини; під потребою – стан живого організму, людської особистості, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності, рушійну силу її активності. Через потреби проявляється взаємозв'язок суспільства і особистості. Вони є рушійними силами трудової діяльності людини, а суспільство формує їх зміст. Кількісно і якісно характеристика потреб, її структура адекватні соціальній структурі суспільства, відображає історично визначений спосіб життя, а також місце кожної країни в міжнародному розподілі праці, а звідси – у світовому господарстві. Чим вище рівень суспільного розвитку, тим складніша система потреб людини. Історія розвитку людини зв'язана з історією розвитку її потреб [8].

Одним із ефективних способів опосередкованого управлінського впливу на будь-якого працівника є стимулювання, особливість якого полягає в тому, що трудова поведінка людини регулюється не безпосереднім впливом на особу, а на зовнішні по відношенню до неї обставини, на умови її життєдіяльності, які забезпечують появу певних інтересів і потреб. При опосередкованому управлінському впливові працівник перебуває в ситуації вибору найбільш прийнятих стимулів, які являють собою спонукальні причини, що зацікавлюють людину в здійсненні певної трудової діяльності з метою задоволення особистих потреб.

Мотиваційний процес є поштовхом, що утворюється за рахунок потреб та особистісних факторів зовнішнього характеру (стимулів) і утворення завершального збудження. Потреби і мотиви виступають у ролі збудників різного типу: потреби виконують роль “збудників причини”, а мотиви – “збудників – наслідків”. Мотив є остаточно сформованим рішенням, кінцевим продуктом мотивації, що отриманий на основі певної інформації про потреби, стимули даної ситуації, їх відповідність одне одному, які визначають цілеспрямований характер дії і діють як усвідомлені збудники [10]. Мотив є завершальною ланкою мотивації. Процес мотивації завершується виробленням мотиву, який визначає готовність особистості здійснити дію з відповідною ефективністю.

Проте не кожен мотив є реакцією на стимул. Система мотивів трудової діяльності ширша, ніж система стимулів до неї. Якщо стимули за своїм економічним змістом – об’єктивна категорія, то мотиви мають більш суб’єктивний характер. Вони пов’язані із світоглядом особистості, рівнем її культури, ступенем розвиненості, свідомості [6]. Ми погоджуємося з думкою про те, що мотиви – це стимули, які пройшли через свідомість людини і виступають як її самостимули.

В основі цих спонукальних дій лежать зовнішні чинники (матеріальні, моральні, соціальні). Під стимулом розуміють зовнішні спонукання, які мають цільову спрямованість. Мотив — це теж спонукання до дії, але в основі його

може бути як стимул (винагорода, підвищення по службі, адміністративна ухвала — наказ, розпорядження тощо), так і особисті причини (почуття обов'язку, відповідальність, страх, благородство, прагнення до самовираження тощо). Трудова діяльність людини реалізується цілою системою мотивів, які можуть мати і протилежну спрямованість. Ефективність трудової діяльності визначається ступенем досягнення поставлених цілей. Зрозуміло, що ціль трудової діяльності не може бути однозначною, тому правомірним є поняття “дерево цілей” [8].

Цілі – це те, що усвідомлюється як засіб задоволення потреб. Ступінь задоволення, яке дістають досягнувши поставленої цілі, впливає на поведінку людини в подібних обставинах у майбутньому. Загалом люди намагаються повторити ту поведінку, яка асоціюється у них із задоволенням потреб, і уникати того, що асоціюється з незадоволенням чи недостатнім задоволенням. Ціль – це те, на що спрямована діяльність, а мотив – те, заради чого вона здійснюється; ціль є конкретнішою за мотив. Один мотив може формувати різні цілі. Будь-яка діяльність, яка усвідомлена людиною, є цілеспрямованою. Тому, ціль – це усвідомлений образ майбутнього результату діяльності, яка співвідноситься з результатом діяльності, тоді як мотив – з потребами. Організовує і спрямовує дії суб'єкта саме його орієнтація на ціль, вектор: “мотив – ціль”.

Потреби у свідомості людини перетворюються на мотив, який її спонукає до певної цільової дії. З різних поглядів на сутність мотивів найбільш доцільним є той, в якому мотив розглядається у контексті відображення та вияву потреб [8].

Тісний зв'язок мотивів і потреб пояснюється передовсім схожістю сутностей. Потреби людини – це нестача чогось, мотиви – це спонукання людини до чогось. Мотиви з'являються майже одночасно з виникненням потреб і проходять певні стадії, аналогічні стадіям формування потреб. Отже, правомірним є твердження, що мотив – це те, що породжує певні дії людини. Мотив знаходиться «всередині» людини, має «персональний» характер,

залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх, стосовно людини, чинників. Мотив не тільки спонукає людину до дії, спрямовані на результат (ціль), а й визначає, що треба зробити і як саме здійснюватиметься ця дія. Ціль – це бажаний об'єкт чи його стан, до володіння яким прагне людина.

Загальна схема мотиваційного процесу, який відбиває його циклічність і багатоступеневість, а також взаємозв'язок потреб, мотивів і цілей, має такий вигляд: потреба (нестача чогось) – спонукання чи мотиви – поведінка (дії) – ціль – результат (задоволення потреб, часткове задоволення потреб, незадоволення потреб).

Важливим завданням є вивчення соціально-економічних аспектів суспільних потреб, під якими розуміються „потреби, що виникають у процесі розвитку суспільства в цілому, соціально-економічних груп населення та окремих його членів” [1,С.6]. Потреби суспільства визначаються необхідністю забезпечення умов його функціонування і розвитку.

Особисті потреби виникають і розвиваються в процесі життєдіяльності людини, яка виступає важливим фактором формування її особистих потреб. Чим ширша і багатогранніша діяльність людини, тим різноманітніші її потреби і тим повніше вони задовольняються. Проявом загального економічного закону підвищення потреб, який діє в усіх соціально-економічних формаціях, є те, що особисті потреби постійно зростають. Однак, конкретні форми прояву цього закону, інтенсивність, сфера і характер його дії залежать від рівня розвитку продуктивних сил, пануючих виробничих відносин.

Висновок. Отже, сучасний розвиток теорії мотивації праці відбувається під впливом концепцій ситуативного й мотиваційного менеджментів, в межах яких органічно поєднуються ідеї як «наукового менеджменту», так і «доктрини людських відносин».

У ”ситуативному менеджменті” активізація людського чинника здійснюється як шляхом необхідної регламентації діяльності, так і шляхом демократизації людських відносин. При цьому винагорода тісно ув'язується з досягненням конкретних результатів у праці, а головним завданням менеджера

є постановка цілей – завдань перед групами та окремими працівниками, відстеження одержуваних результатів, дозування матеріальних і соціальних стимулів залежно від здобутих результатів.

Для того, щоб мотивувати працівника, управлінець має дати йому можливість задовольнити свої найважливіші потреби завдяки такій трудовій діяльності, яка б сприяла досягненню цілей організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.М., Данюк В.М., Колдот А.М. Мотивація і стимулювання праці в умовах переходу до ринку / В.М. Абрамов, В.М. Данюк, А.М. Колдот. – Одеса : ОКФА, 1995. – С. 96.
2. Афанасьев В.Г. Мир живого: системность, эволюция и управление / В.Г. Афанасьев. – М : Политиздат, 1986. – С. 334.
3. Виханский О.С. Стратегическое управление / О.С. Виханский. – М : Гардарики, 2000. – С. 296.
4. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс: Учеб. Пособие / О.С. Виханский, А.И. Наумов. – М : МГУ, 1995. – С. 421.
5. Гребенюк Д., Грабовський П., Петрова С. Риски в современном бизнесе / Д. Гребенюк, П. Грабовський, С. Петров. – М : Аланс, 1994. – С. 221.
6. Дмитренко Г.А., Шарапатова Е.А., Максименко Т.М. Мотивация и оценка персонала : Учеб. Пособие / Г.А. Дмитренко, Е.А. Шарапатова, Т.М. Миаксименко. – К : МАУП, 2002. – С. 248, С. 38.
7. Конаржевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю.А. Конаржевский. – М : Центр «Педагогический поиск», 2000. – С. 24.
8. Кредісов А.І., Панченко Є.Г., Кредісов В.А. Менеджмент для керівників / А.І. Кредісов, Є.Г. Панченко, В.А. – К : Тов. «Знання», КОО, 1999. – С. 556.
9. Маслоу А. Социализация личности и образование: Пер. с англ. предисл. Г.А.Балла / А. Маслоу. – К. – Донецк, 1994. – С. 52.

10. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М : Дело, 1992. – С. 702, С. 384.
11. Уткин Э.А. Мотивационный менеджмент / Э.А. Уткин. – М : “Тандем” Изд-во ЭКМОС, 1999. – С. 256.
12. Ядов В.А., Здравомыслов А.Г. Человек и его работа: социологическое исследование / В.А. Ядов, А.Г. Здравомыслов. – М, 1967. – С. 39–40.
13. Mayo E. The Human Problems of an Industrial Civilization / E. Mayo. – New York: Macmillan, 1933.
14. Taylor F. The principles of Scientific Management / F. Taylor. – N.Y. – 1911.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Свір Наталя Вікторівна,

Старший викладач

Бондаренко Анастасія Олександрівна,

студент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Здобувачі географічної освіти як майбутні фахівці насамперед повинні володіти географічною компетентністю. Географічна компетентність представляє собою володіння знаннями про географічні закономірності у межах планети та розташування значних фізико-географічних та соціально-економічних об'єктів, передбачає здатність фахівця-географа самостійно вирішувати конкретні теоретичні та практичні географічні питання, а також використовувати набуті під час навчання знання у практичній діяльності, знаходити вірні рішення з використанням творчих підходів до роботи.

Мета роботи. Формування професійної географічної компетентності здобувачів освіти вищого навчального закладу є комплексною характеристикою, тому вона складається з багатьох складових.

Комплексність цієї характеристики фахівця можна пояснити тим, що географія як напрям включає в себе дуже багато елементів, які є необхідними для вивчення фахівцями цього напрямку, тому ми не можемо говорити про професійну географічну компетентність як цільне поняття, вона є дискретною.

Матеріали і методи. Дослідженням складових частин географічної професійної компетентності необхідно займатись задля покращення якості викладання ключових дисциплін. Також при працевлаштуванні роботодавці потребують наявності окремих складових географічної компетентності від особи, яку приймають на роботу, тому необхідним є спрямованість

географічної освіти на практичне застосування отриманих знань, вмінь та навичок.

Загалом географічна компетентність поділяється на три великі блоки:

1. фізико-географічний, куди увійшли дисципліни з вивчення природної складової оточуючого середовища;
2. соціально-економічний, до якого входять предмети з вивчення економічних та соціальних процесів, як наслідків людської діяльності;
3. методичний, який включає в себе сукупність методик, прийомів та концепцій проведення досліджень, а також роботи з аудиторією, викладання матеріалу, тощо.

До фізико-географічної складової професійної географічної компетентності відносяться:

- ✓ картографічна;
- ✓ топографо-геодезична;
- ✓ метеорологічна;
- ✓ гідрологічна;
- ✓ геоморфологічна;
- ✓ ґрунтознавча;
- ✓ ландшафтознавча.

Соціально-економічна складова включає в себе компетентності з обробки матеріалу та виконання проектів у соціальній та економічній сферах, до неї відносяться:

- ✓ соціально-географічна компетентність;
- ✓ економіко-географічна компетентність;
- ✓ країнознавча компетентність;
- ✓ етнографічна компетентність;
- ✓ туристсько-рекреаційна компетентність.

Методична складова професійної компетентності майбутнього географа визначається вмінням донести до звичайних людей фахову інформацію у доступній формі, для цього необхідно володіти:

Знаннями: про методики проблемного та евристичного навчання, форми та методики навчання з використанням комп'ютерних технологій, про сучасні напрями географічних досліджень на території України та у світі, нові геоінформаційні програми, вимоги до оформлення документації, основні педагогічні технології, розуміти принципи кредитно-модульної системи, дидактичні особливості виховання, вимоги до здобувачів середньої та вищої освіти;

Вміннями: працювати з великим обсягом наукових даних, використовувати новітні методи при проведенні досліджень, готувати наукові розробки, працювати з джерелами інформації, застосовувати на практиці форми управління, розробляти систему навчання географії та її використовувати, складати програму педагогічних спостережень.

Результати і обговорення. Основою формування професійної компетентності виступає визначення цілісно-змістових орієнтирів, які дозволяють обирати спеціалізацію та сферу майбутньої діяльності. Здобувач освіти має володіти засобами самовизначення у ситуаціях вибору, опираючись на власні позиції, вміти приймати рішення, брати відповідальність за їх наслідки.

Кожен здобувач освіти має вміти ставити навчальні цілі, шукати шляхи їх досягнення та вміти формулювати їх етапи.

Висновки. Під час навчання здобувач освіти повинен навчитися обирати необхідні прилади та обладнання для проведення досліджень, вміти використовувати елементи вірогідних та статистичних методів пізнання, описувати результати досліджень та формувати висновки. Чим більше засвоїть фахових компетентностей випускник, тим легше буде йому знайти у майбутньому роботу за фахом, і тим вищою буде його вартість на біржі праці.

ВПЛИВ ЗАГАЛЬНОІНЖЕНЕРНИХ ДИСЦИПЛІН НА МОТИВОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ОТРИМАННЯ ФАХУ

**Семірненко Юрій Іванович,
Семірненко Світлана Леонідівна**

к.т.н., доценти
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. За своє життя інженеру, як і будь-якій людині з вищою освітою, доводиться кілька разів змінювати профіль своєї роботи. У більшості випадків, інженер працює на інженерних посадах, але з різного напрямку, або на посадах, що потребують інженерних знань, – а це можливо тільки завдяки належній загальноінженерній підготовці. Постійний процес оновлення техніки та технологій вимагають від майбутніх інженерів глибоких знань, умінь, гнучкості в перекваліфікації. Для цього на перший план виходить необхідність формування потужної основи для подальшого формування майбутнього конкурентоспроможного та мотивованого спеціаліста. Такою основою і є загальноінженерні дисципліни, які формують майбутнього інженера.

Мета роботи. Визначення проблем вмотивованості студентів спеціальності «Агроінженерія» до отримання фаху та пошук шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи. Для вирішення завдання дослідження були використані методи: теоретичний, емпіричний та імовірнісний.

Результати та обговорення. Викладання загальноінженерних дисциплін на спеціальності «Агроінженерія» розпочинається з першого курсу першого семестру з дисципліни «Нарисна геометрія та комп'ютерна графіка» і закінчується другим семестром третього курсу, а саме – дисципліною «Деталі машин». Тобто, загальноінженерні дисципліни викладаються протягом трьох курсів і викладачі даних дисциплін одними з перших зіштовхуються з

проблемами навчання студентів та засвоєнням ними матеріалу. Однією із таких проблем є не розуміння студентами змісту обраної професії. Значна частина студентів, які вступили на інженерні спеціальності, мають низьку мотивацію до вивчення, як пропонованих дисциплін згідно з навчальним планом, так і до отримання самої спеціальності загалом.

На нашу думку, процес загальноінженерної підготовки студентів був ускладнений такими основними факторами як: нерозуміння сутності вибраної професії; (не)свідомість вибору спеціальності; низький рівень шкільної підготовки; відсутність у навчальних планах загальноосвітніх шкіл предмета «Креслення». Дані фактори були виявлені в результаті проведення кількісних розвідувальних досліджень.

Для виявлення проблем мотивації студентів до навчання та знаходження шляхів їх вирішення нами було проведено відповідне анкетування. Причому, анкетування проводиться на другій лекції у тих же студентів по мірі переходу з курсу на курс та вивчення відповідних дисциплін.

На початку першого семестру першого курсу проводиться перше анкетування з метою виявити розуміння студентів щодо змісту обраної професії, мотиву вибору спеціальності, визначення наявності дисципліни «Креслення» у шкільній підготовці. Виявлення вмотивованості студентів до отримання ними обраної спеціальності і ставлення до вивчення даної дисципліни проводилось як на початку вивчення кожної з дисциплін по курсах, так і наприкінці вивчення даних дисциплін.

На наступних курсах, при вивченні відповідних загально-інженерних дисциплін, проводиться друге анкетування.

У результаті проведення досліджень було встановлено, що розуміють зміст обраної професії 75% студентів, 10% не розуміють, 15% не дали відповіді. Відсоток студентів, які хотіли в шкільні роки навчатися на даній спеціальності і отримати даний фах – 52,5%.

Проведені анкетування по визначенню рівня шкільної підготовки показали, що 47,5% студентів вважають рівень своєї шкільної підготовки

недостатнім і тільки 20,0 % – достатнім.

Одним із основних шкільних предметів, що забезпечує якісне освоєння матеріалу загальноінженерних дисциплін є креслення. Результати анкетування показали, що даний предмет у школі вивчали 55% студентів, а 45% зовсім не вивчали.

Вмотивованість студентів до отримання фаху суттєво зростала з першого курсу до третього. Так, підвищення відсотку вмотивованих до отримання вибраного фаху студентів становило 5 % (на 1 курсі – 81,25%, на 2 курсі – 83,75%, на 3 курсі – 86,25%).

На вмотивованість студентів до отримання фаху, звичайно, великий вплив мало проходження практик студентами, проте основу складали особисті якості викладачів та впровадження нових технологій навчання: проблемно-активізовані технології проведення лекційних занять, технології проведення практичних занять на основі використання активізованих методів навчання, комп'ютерні технології проведення лабораторного практикуму, комп'ютерно-активізовані технології курсового проектування, застосування електронних підручників, комп'ютерні технології контролю знань студентів (модульний, підсумковий контроль).

Висновки. На основі проведених досліджень щодо розуміння сутності обраної студентами спеціальності й майбутнього цільового навчання вважаємо за потрібне:

- покращити профорієнтаційну роботу з учнями старших класів, шляхом проведення роз'яснювальної роботи з вибору майбутньої спеціальності;
- повернути спецкурси з креслення, фізики та ін. дисциплін;
- проводити зі студентами додаткові індивідуальні заняття;
- впроваджувати нові технології навчання;
- вдосконалювати матеріальну базу.

МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Семчук Богдан Іванович

викладач кафедри дошкільної освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Вступ. В умовах інформатизації суспільства, входження України до європейського соціокультурного простору, реформування освіти, виведення її на рівень розвинених держав світу значною мірою залежить від підвищення ефективності виховання і навчання в її першій ланці – дошкільній освіті, що неможливо без підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних професіоналів-вихователів.

У законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку в Україні на період до 2021 року важливим завданням вищої педагогічної освіти визначено підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів, здатних забезпечувати інноваційний поступ сучасної системи освіти. Вимоги сучасного суспільства до майбутнього вихователя визначають необхідність професійної компетентності в сфері використання засобів інформаційних технологій і ефективної роботи з медіаінформацією.

Мета роботи. Розкрити особливості впливу медіатехнологій на професійне становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Матеріали і методи. Для розв'язання поставлених завдань використано методи порівняльного і системного аналізу для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, ознайомлення з нормативними документами, обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до застосування медіатехнологій у професійній діяльності.

Результати і обговорення. Цивілізаційною перспективою, до якої рухається людство, новою якістю суспільного розвитку виступає «суспільство знань». Вирішальним його чинником стане розумна, інноваційна, демократична й

самодостатня Людина, для якої отримання знань буде сутнісною рисою способу життя, яка здатна діяти на основі отриманих знань, а також практичного їх використання. Важливою складовою «суспільства знань» залишається інформаційна [3, с. 4–6].

Щодня світ медіа створює навколо людей медійну реальність, під впливом якої формуються світогляд людини, її освіта, культура та життєві цінності. Одне з найважливіших завдань вищої школи – інформатизація педагогічного процесу, невід’ємною часткою якої є використання медіаосвітніх технологій [9].

Сьогодні відбуваються складні процеси трансформації і модернізації всього інтелектуального світу людини, тому розвиток вищої освіти став одним із найважливіших пріоритетів України. Аналіз офіційно-нормативних документів, що регламентують діяльність вищих навчальних закладів (Закон України «Про вищу освіту», «Основні напрями реформування вищої освіти в Україні», Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні», «Європейський простір у сфері вищої освіти», «Спільна декларація міністрів освіти Європи»), засвідчують про те, що основними стратегічними напрямами розвитку освіти України слід назвати:

- реалізацію ідей педагогічного партнерства у дистанційному навчанні;
- організацію адаптивного навчального процесу, інноваційного освітнього процесу у ЗВО;
- підвищення доступності якісної освіти для найширших верств населення шляхом використання системи дистанційного навчання на основі сучасних інформаційних технологій [4, с. 401].

Інформаційна революція та глобалізація світу зробили наше сприйняття дійсності в значній мірі залежними від того, як його подають медіа. Тому в епоху розвитку цифрових та інтерактивних технологій комунікації, це є актуальною проблемою для становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що включає в себе: набуття системи знань і практичних умінь для орієнтації в надмірних інформаційних потоках сьогодення; пошуку, засвоєння, застосування необхідної інформації, зокрема, медіаінформації; адекватного сприймання,

критичного осмислення, звільнення від непотрібних впливів, творчого інтерпретування різноформатної медіапродукції.

Сьогодні існують різні теоретичні напрацювання, що стосуються теорії підготовки педагогів до роботи з медіаінформацією (А. Копів, Е. Столбнікова, А. Федоров, Н. Хілько, А. Шаріков); теоретико-методологічні основи застосування засобів інформаційних технологій в професійно-педагогічній діяльності (В. Беспалько, І. Захарова, Г. Коджаспірова, Є. Машбиць, Е. Полат, І. Роберт, В. Трайнев); соціокультурні особливості сприймання медіаінформації (А. Копів, Г. Малюченко).

Одним з основних завдань вищої школи є медіаінформатизація освітнього процесу, що сприяє створенню та розвитку медіасередовища. В умовах реформування освіти наголошується на ефективності застосування медіаосвітніх технологій в освітньому процесі у закладах вищої освіти [5, с. 147].

Стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, Інтернет-планшети, мобільні телефони, нетбуки, інтерактивні дошки – медіатехнології, які мають активно використовуватись у закладах вищої освіти, аби ефективно реалізувати, урізноманітнити освітній процес; зацікавити майбутніх вихователів до застосування медіаінформації в подальшій професійній діяльності, інтерактивно підходити щодо реалізації завдань сучасної освіти. Такий комплекс медіатехнологій створюють медіа-середовище, що вважається запорукою успішного оволодіння всіма можливостями та привілеями, які надає нам сучасний інформаційний простір. Крім того, бездротовий, мобільний Інтернет – дозволяє майбутнім вихователям навчатися дистанційно, контролювати потік освітньої інформації, постійно знаходитись в тренді сучасних новин будь-якої галузі. Тому, отримання інформації завдяки місцевій, локальній, регіональній системі Інтернет дозволить молоді удосконалити власні знання, уміння й навички щодо застосування медіа [8, с. 195–204].

Використання сучасних медіатехнологій навчання розширює можливості викладання, робить освітній процес продуктивним та креативним. Комп'ютеризоване навчання, мультимедійні навчальні посібники застосовуються для

активізації навчання, діалогу, дискусії, конференції, ділових ігор, тренінгових технологій, інтегрованих бінарних занять, самостійної роботи студентів тощо. Веб-ресурс вищу постійно інформує про події і новини освітнього закладу, містить оголошення, повідомлення для абітурієнтів тощо.

Поміж найважливіших чинників, що формують особистісні, інформаційні та професійні компетентності педагога є включення медіаосвіти та її медіатехнологій до програм та курсів закладів вищої освіти України на шляху інтеграції сучасної освіти до загальноєвропейської та світової.

Цінний досвід медіаінформатизації освітнього процесу набуто зарубіжною вищою школою. Так, у США пріоритетом є не лише наповнення навчальних закладів апаратними засобами (Intel, Apple, AMD), а й створення мережевої освітньої інфраструктури (Apple, Macintosh, Microsoft та інші), для кожного з рівнів освіти відкривається філія медіаінформаційної системи навчання — DM (data mart — «інформаційна вітрина») у вигляді окремої бази даних. Одна з найбільш масштабних міжнародних освітніх програм у галузі медіатехнологій — програма корпорації Intel® «Навчання для майбутнього», проголошена у 2000 році лише в деяких країнах [7].

Застосування медіатехнологій у освітньому процесі закладів вищої освіти є не лише доцільним, а й необхідним. Вони виконують такі основні функції:

- інформатизація освітнього процесу (доступ до різних джерел інформації);
- активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- підвищення мотивації студентів до навчання;
- інтерактивність навчання;
- моніторинг освітнього процесу;
- підвищення ефективності засвоєння студентами навчального матеріалу;
- спонукання до творчої діяльності (підготовка презентацій з використанням комп'ютерних програм;
- участь студентів у відеоконференціях, робота із зарубіжними студентами.

Системне використання медіатехнологій в освітньому процесі ЗВО сприяє активізації пізнавальної, творчої діяльності, підвищенню якісної успішності

студентів; досягненню цілей навчання і виховання за допомогою сучасних електронних навчальних матеріалів; розвитку навичок самоосвіти і самоконтролю; підвищенню рівня комфортності студентів; зниженню дидактичних труднощів у студентів; підвищенню рівня активності й ініціативності на заняттях та у вільний від занять час; набуттю навичок роботи на комп'ютері [2, с. 36].

Одним з можливих шляхів підготовки майбутнього вихователя до впровадження медіатехнологій у професійну діяльність є використання готових засобів навчання та навчальних курсів медіаосвітнього спрямування. Серед таких засобів навчання можна виокремити різні дистанційні курси медіа освітнього спрямування:

- «Metaliteracy: Empowering Yourself in a Connected World» (платформа Coursera) – навчити орієнтуватися, знаходити, критично оцінювати та продукувати інформацію у відкритому просторі Інтернет та соціальних медіа середовищах;

- «History and theory of media» (платформа Coursera), – формування базових уявлень про розвиток медіа та медіа систем, про історію медіа як історію розвитку соціального інституту;

- «Media LIT: Overcoming Information Overload» (платформа EdX) – формування медіаграмотності слухача курсу, здатного аналізувати медіаінформацію, формувати активного користувача медіаінформації;

- «Making Sense of the News: News Literacy Lessons for Digital Citizens» (платформа Coursera) – розвиток критичного мислення під час пошуку достовірної медіаінформації в повідомленнях професійного спрямування;

- «Launch Your Journalism Career» (платформа Coursera) – ознайомлення з етичними стандартами слухача, збирання медіаінформації та створення власних повідомлень професійного спрямування;

- «Медіаграмотність для громадян» (платформа Irex) – надання базових знань у сфері медіа, ознайомити слухачі з найрозповсюдженішими видами маніпуляцій і пропагандою, а також надати їм базові інструменти перевірки

інформації та критичного мислення. Головне завдання цього курсу полягає не в тому, щоб сказати, якою медіаінформацією потрібно користуватись, а навчити їх не підпадати під вплив пропаганди та дезінформації [6, с. 303].

Інтенсивний розвиток медіатехнологій в освітній діяльності визначається станом медіасередовища: на зміну Веб 1.0 прийшов динамічний Веб 2.0, що дозволяє впроваджувати сучасні інтерактивні технології, а розвиток Веб 2.0 сприяє становленню Веб 3.0 – спілкування в мережі Інтернет та нової медіатехнології – хмарних обчислень. Сьогодні існує цілий спектр комп'ютерних програм, розроблених для вдосконалення й підтримки освітнього процесу, зокрема: автоматизовані навчальні системи, експертні навчальні системи, навчальні бази даних, навчальні бази знань, системи мультимедіа, системи віртуальної реальності, освітні комп'ютерні телекомунікаційні мережі. Поява нових Інтернет-сервісів впливає на розвиток дистанційного навчання (освіти), формального, неформального, інформального та соціального навчання [7].

Висновки. Отже, слід зазначити, що застосування медіатехнологій докорінно змінює роль і місце викладача й студента в педагогічному процесі вишу. Більше того, уже з'явився новий напрям діяльності – розроблення сучасних медіатехнологій, які дають змогу суттєво підвищити рівень методичного забезпечення освітнього процесу, відкривають нові можливості для підвищення якості освіти і відповідно сприяють кваліфікованій підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до використання медіаінформації у майбутній професійній діяльності.

Список літератури

1. Бігуненко О. Г. Особливості застосування медіаосвіти у закладах вищої освіти // Матеріали 50-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів «Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти». – Полтава: РВВ ПДАА, 2019. – С. 102-105.
2. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх учителів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в

підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця, 2009. – Вип. 21. – С. 33-36.

3. Кремень В. Г. «Якісна освіта і нові вимоги часу» // Директор школи, ліцею, гімназії.– 2013. № 4. – С. 4–6.

4. Лекції з педагогіки вищої школи: навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. – Харків : «ОВС», 2006. – 496 с.

5. Миколаєнко А. Є. Сутність формування засобами медіаосвіти технологічних понять в учнів професійно-технічного навчального закладу // Наукові записки. – 2013. – №3. – С. 147-151.

6. Остапенко Людмила, Соловйова Ольга. Підготовка майбутнього медіапедагога до створення електронних засобів навчання // Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції. – Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. – 393 с.

7. Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення : монографія / За ред. О. І. Огієнко; Авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красицький, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т. О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – 2013. – 224 с.

8. Шевирьова І. Г. «Медіа-середовище» як фактор формування медіа-компетентності майбутніх учителів початкової школи // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2018. – Ч. 2. – № 1 (315). – С. 195 - 204.

9. Шепелюк В. М. Застосування медіатехнологій як мотивація здібностей у студентів до навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univerua.lv.ua/VNS1/Shepeluk_V.M.pdf.).

ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ КУЛЬТУРА МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ

Сердюк Оксана Петрівна,
методист з музики та естетичних дисциплін
комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Суми, Україна

Вступ.. Музичне мистецтво – невід'ємна частина духовної культури суспільства. Вченими (Б. Асаф'єв, Ю. Алієв, В. Белобородова, Л. Горюнова, Н. Грозденська, В. Шацька та ін.) доведено, що музична освіта сприяє формуванню естетичних почуттів, свідомості, потреб, смаку, відчуттю і усвідомлення краси та гармонії в мистецтві та житті.

Масова музична освіта, яка здійснюється на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти та охоплює всіх без винятку учнів, надає можливість формування музичної культури підростаючого покоління. Тому доречними, на наш погляд, є слова видатного критика О. Серова: «Не всім бути художниками – але любити і розуміти мистецтво можуть і повинні всі».

Як відомо, в основі будь-якої музичної діяльності (а, значить, і музичної культури особистості) лежить процес сприймання музики. Тому формування культури сприймання та розуміння музичних творів є одним із пріоритетних напрямів музичної освіти.

Мета статті. Незважаючи на значну кількість опублікованих праць, проблему культури сприймання музики не можна вважати достатньо вивченою. Тому мета нашої статті – розглянути культуру музичного сприймання як категорію музичної педагогіки, розкрити її сутність та основні підходи до формування.

Матеріали та методи. Проблема культури музичного сприймання розглядається на перетину багатьох наук. Поняття «музичне сприймання» та

«музична культура» сьогодні широко використовується в філософських, естетичних, музикознавчих, психологічних, соціологічних роботах.

У першу чергу розглянемо категорію «культура», що у науковій літературі та повсякденній мові використовується неоднозначно і налічує понад 300 тлумачень.

Французький філософ і культуролог А. Моль розглядає культуру у двох ракурсах: як «інтелектуальне «оснащення», яким володіє кожна окрема людина в той чи інший момент»; як «структуру знань, якими вона володіє як член певної соціальної групи» [6, с. 46]. Також вчений робить висновок про те, що «індивідуальна культура – це «екран знань» мислення, на який індивідуум проектує стимули-повідомлення, одержувані ним із зовнішнього світу; на цій основі він будує *сприймання*» [6, с. 83].

Вчена О. Лобова у своєму науковому дослідженні «Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика» виокремлює «можливість трьох тлумачень змісту культурного феномену: культура – сукупний об'єктивно існуючий культурний світ, наближений до поняття цивілізації; культура суспільства, як вияв розвитку сфери його духовного життя; індивідуальна культура – особистісний, суб'єктивний, властивий конкретному індивіду рівень опанування культурних надбань» [5, с. 79].

Культурологічний аспект є невід'ємною складовою музичної педагогіки. Недаремно музичне виховання розглядається як «процес прилучення особистості до музичної культури, метою якого є передача досвіду музичної діяльності (створення, виконання, сприймання, аналізу музичного твору) новому поколінню» [7, с.605].

Теоретичний аналіз літератури показав, що поняття «музична культура» розглядається з різних позицій, ракурсів і аспектів та має безліч підходів до визначення. Здебільшого (Ю. Юцевич та ін.) музична культура визначається як досягнення, яке робиться у сфері музичної творчості, виконавства та освіти, а також рівень обізнаності та вихованості людини в галузі музичного мистецтва.

Головне місце в музичній культурі посідають накопичені суспільством цінності мистецтва, тому музична культура особистості характеризується тим, якою мірою людина освоїла ці цінності. В музичній педагогіці (Л. Дмитрієв, Н. Черноіваненко, С. Беляєва-Екземплярська) до ознак музичної культури відносять: морально-естетичні почуття і переконання, музичні смаки і потреби; знання, уміння, навички, без яких неможливо освоєння музичного мистецтва (сприймання, виконання); музичні і творчі здібності, що визначають успіх музичної діяльності.

Відомі педагоги-музиканти (Б. Асаф'єв, Л. Безбородова, Ю. Алієв) визначили мету музичної освіти і виховання, насамперед, у розвитку музичної культури школярів.

Зокрема Ю. Алієв одним із визначальних чинників гуманізації життя школи вбачає у насиченні її духом високого музичного мистецтва, що «є необхідною умовою розвитку культури виховного процесу. Ось чому так важливо розвивати ту актуальну сукупність знань, потреб, якостей особистості учня, яка виражається інтегрованим поняттям «музична культура школяра» [1, с. 21]. При цьому педагог-музикант під музичною культурою особистості учня загальноосвітньої школи розуміє:

- індивідуальний соціально-художній досвід, що обумовлює виникнення високих музичних потреб;

- інтегративну властивість особистості учня, головними показниками якої є музична розвиненість (любов до музичного мистецтва, емоційне ставлення до нього, потреба в різних зразках художньої музики, музична спостережливість) і музична освіченість (володіння способами музичної діяльності, мистецтвознавчими знаннями, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва і життя, «відкритість» новій музиці, новим знанням про мистецтво, розвиненість музикально-естетичних ідеалів, художнього смаку, критичне вибіркове ставлення до різноманітних музичних явищ) [1, с.22].

Е. Абдуллін вважає, що головним показником музичної культури школяра є: творчо-активна особистість, що виявляє свою любов і цінує

насамперед високохудожнє музичне мистецтво в різних формах спілкування з ним [2, с.45].

Отже, поняття «музична культура» надзвичайно об'ємне і може мати різні трактування. Так, Д. Кабалевський у зміст цього поняття ставить на перше місце «... здатність *сприймати музику* як щось живе, нерозривне – це «особливе почуття» музики, що змушує сприймати її емоційно, відрізняючи в ній хороше від поганого, це здатність на слух визначати характер музики й відчувати внутрішній зв'язок між характером музики і характером її виконання, це здатність на слух визначати автора незнайомої музики, якщо вона характерна для даного автора, його творів, з якими учні вже знайомі... » [3, с. 23]. Відомий композитор наголошував, що «... намагання подальшого розвитку музичної культури в країні за відсутності добре налагодженої роботи з музичного виховання дітей рівноцінні спробі споруджувати монументальну будівлю без фундаменту» [3, с.15].

Усю свою музично-пропагандистську діяльність і композиторський талант Д. Кабалевський віддав спорудженню цього фундаменту, відмічаючи «важливість виховання уважного, розуміючого слухача з самого раннього дитинства». У своїх роботах митець визначив етапи формування музичної культури через накопичення слухового досвіду (як уміння при першому ж прослуховуванні «схоплювати» найбільш суттєве серед порівняно великої кількості творів) та відточування музичної культури, завдяки умінню глибоко проникати у порівняно невелику кількість найбільш значних творів, шляхом багаторазово слухання та аналізу [3, с. 22].

Отже, процес формування музичної культури дитини є одним з найбільш складних та різнопланових завдань сучасної музичної освіти. У цьому контексті О. Ростовський провідною проблемою сучасної музичної педагогіки вважає формування музичного сприймання школярів. Науковцем були розроблені педагогічні закономірності та принципи керівництва процесом музичного сприймання.

Виступаючи в якості центрального стрижня музичного життя, музичне сприймання органічно включено в загальний соціально-історичний та музично-стилістичний контекст епохи, реагує на зміни, що відбуваються в області музично-мовних засобів, які укладає в собі музична практика нашого століття. Тому в процесі спілкування з музичними творами слухач збагачує свій музичний і життєвий досвід, що стає можливим на основі розуміння їм специфіки музичної мови як системи змістовно-комунікативних засобів.

О. Костюк у роботі «Сприймання музики та художня культура слухача» підкреслював, що «...для розуміння мистецького твору – продукту культури – необхідна певна культура сприймання, яка, разом з тим, сприяє і формуванню духовного зростання слухача». Але, зазначає автор, «це здійснюється не «автоматично», не як безпосередній наслідок прослухування хорошого твору, а в тривалому, різноманітному і суперечливому «спілкуванні» з музикою», де «природні музичні дані людини є необхідною, але недостатньою, умовою» [4, с. 7].

Результати та обговорення. Отже, музичне сприймання є однією з складових музичної культури, розвиток якої неможливий без розвитку та формування культури музичного сприймання, що лежить в основі всіх видів музичної діяльності.

Видатний педагог-музикант В. Шацька акцентувала на тому, що «кожна дитина, кожен школяр повинен стати культурним слухачем, який активно, з інтересом сприймає музику, більш різноманітну і складну, ніж та, яку він може виконувати, слухачем, здатним мати судження про музику, яку він сприймає та визначає своє ставлення до прослуханого» [8, с. 29].

Питання адекватного музичного сприймання знайшли відображення у працях Є. Назайкінського, Г. Овсянкіної, М. Очеретовської, М. Старчеус, К. Тарасовой, Ю. Холопова, де воно розглядається як з музикознавчих, так і з музично-психологічних позицій. Найбільш повно явище адекватності висвітлюється в роботах В. Медушевського та Н. Бучіло, де акцент робиться на співвідношенні двох аспектів – особи і культури (суб'єктивного і об'єктивного). Зокрема В. Медушевський трактує адекватне сприймання як «ідеал, еталон

досконалості сприймання» певного твору, що ґрунтується на досвіді всієї художньої культури, в якому критерієм адекватності стає відповідність сприймання даному досвіду, а її мірою – рівень культури реального сприймання.

Як вже зазначалося, музичне сприймання лежить в основі всіх видів музичної діяльності. Тому для засвоєння музичного твору потрібне повноцінне його сприймання, тобто слухання й розуміння, що вимагає відповідної підготовки, керівництва, виховання. Під вихованням музичного сприймання (В. Багадуров, Т. Беркман, В. Дишлевська, Д. Локшин, М. Румер) розуміють виховання: а) емоційної чуйності на музику, б) свідомого ставлення до змісту і характеру музичного твору, до його музичного образу, до засобів музичної виразності.

До проблеми слухацької культури звертаються сучасні науковці, які сутність цього процесу вбачають у «послідовному накопиченні слухацького досвіду (формування слухацьких еталонів по різних музичних жанрах, способів аналізу виразності музичного твору), що передбачає спадкоємність, тобто використання досягнутого рівня розвитку сприймання музики в складнішій за змістом пізнавальної діяльності» (Т. Бессонова); «інтегративну багаторівневу якість особистості, що проявляється у здатності до духовного збагачення за допомогою сприймання та виконання музики в умовах навчальної та дозвільної діяльності і містить ряд взаємозалежних компонентів: мотиваційний, емоційний, пізнавально-інтелектуальний, оцінний, діяльнісний» (Н. Ломакіна); «прокладає шлях до виховання культури комунікативної, тобто здатності чути іншого, як в опосередкованому музичним висловлюванням, так і в особистісному спілкуванні» (Л. Єжова).

Висновки. Культура музичного сприймання як педагогічна категорія не має однозначного визначення. Це складний процес, що представляє собою систему з ієрархічним підпорядкуванням елементів структури, до якої належить розвиток музичного смаку, емоційно-чуттєвої сфери, понятійного апарату.

Отже, означена проблема остаточно не розв'язана і потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю.Б.Алиев. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 336 С. : ноты. – (Б-ка.учителя музыки).
2. Абдуллин Э.Б. Методика музыкального образования : Учебник для студ. высш. пед. заведений / Э.Б.Абдуллин, Е.В.Николаева ; под общей редакцией И.И. Ройтерштейна. – М. : Музыка, 2006. – 336 с.
3. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы: Программа по музыке. – М.: Просвещение, 1980. – 187с.
4. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача / О.Г.Костюк. – К. : «Наукова думка», 1965. – 121 с.
5. Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика : [Монографія] / Ольга Лобова. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 516 с.
6. Моль А. Социодинамика культуры : Пер. с фр. / А.Моль ; Предисл. Б.В.Бирюкова. Изд. 3-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 416 с.
7. Российская педагогическая энциклопедия в двух томах. Том I (А-Л) – М. : Научн. изд. «Большая Российская энциклопедия», 1993. – 608 с.
8. Шацкая В.Н. Воспитание музыкального вкуса [Текст] / В.Н. Шацкая // Известия Академии педагогических наук РСФСР / Академия педагогических наук РСФСР, Институт художественного воспитания. – Вып. 11: Вопросы художественного воспитания – 1947. – С. 29 – 41.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сливко Світлана Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
завідувач навчально-методичним кабінетом
КВНЗ «Ніжинський коледж культури і мистецтв
імені Марії Заньковецької» Чернігівської обласної ради
м. Ніжин, Україна

Вступ / Introductions. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу є досить актуальною проблемою, оскільки від методичного комплексу навчальних дисциплін у значній мірі залежить ефективність досягнення освітніх і навчально-виховних результатів, які передбачені програмовими вимогами та на які очікує викладач і здобувач освіти.

Особливо значущим на сьогодні є питання щодо навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін мистецького спрямування, оскільки при їх викладанні необхідно, з одного боку, враховувати сучасні мистецькі тенденції й можливості фахової реалізації майбутніх спеціалістів, а з іншого – цілеспрямовано і систематично розвивати творчі здібності студентів, комплексно формувати мистецько-виконавські уміння й навички.

Мета роботи / Aim. Метою даної статті є аналіз проблеми навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін, які викладаються в коледжі культури і мистецтв та пов'язані з вивченням гри на фортепіано. На основі аналізу даної проблеми та узагальнення власного педагогічного і наукового досвіду в статті надаються поради щодо структурного й змістового наповнення навчально-методичного пакету та методичного забезпечення занять з фортепіано.

Матеріали і методи / Materials and methods. Відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» заклади вищої освіти, в тому числі й коледжі культури і мистецтв, мають право самостійно вирішувати питання

складу й змісту навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. При цьому необхідно обов'язково дотримуватися вимог законодавства та враховувати специфіку закладу вищої освіти, зважати на особливості галузі знань або фахової спеціальності, брати до уваги специфіку конкретної освітньої програми, конкретної навчальної дисципліни та інше.

У коледжі культури і мистецтв є декілька мистецьких дисциплін, які пов'язані з вивченням *гри на фортепіано*: «Музичний інструмент» (фортепіано), що викладається на спеціалізаціях «Видовищно-театралізовані заходи» і «Народна хореографія»; дисципліна «Фортепіано», що викладається на спеціалізації «Народне інструментальне мистецтво» (народні й духові інструменти); дисципліна «Основний музичний інструмент», що викладається на спеціалізації «Народне пісенне мистецтво».

Ці навчальні дисципліни є невід'ємним компонентом підготовки майбутніх фахівців культурно-мистецького профілю, адже знання з основ виконавського мистецтва та піаністичні навички стануть в нагоді і керівникам аматорських колективів, і викладачам мистецької школи, і артистам-виконавцям.

Аналіз навчально-методичних пакетів вищезазначених дисциплін показав, що вони створені з дотриманням усіх вимог законодавства і включають необхідні складові. Разом з тим, при ретельному вивченні змістового наповнення складових навчально-методичних пакетів різних дисциплін мистецького спрямування були виявлені певні недоліки.

Так, зміст навчальних дисциплін та вимоги до результатів навчання не завжди узгоджуються з потребами здобувачів вищої освіти та недостатньо зорієнтовані на фахові запити сучасного ринку праці. Крім того, критерії оцінювання часто спрямовані лише на запам'ятовування конкретної інформації, а не на оцінювання здатності здобувачів освіти використовувати ці знання у практичній мистецькій діяльності.

В окремих випадках навчально-методичне забезпечення дисциплін мистецького спрямування повністю або частково є недоступним для здобувачів

освіти. Навчально-методичне інформування здійснюється, зазвичай, при безпосередньому контакті з викладачем на заняттях. Під час самостійної роботи здобувачі освіти часто губляться у великому потоці навчальної інформації, не завжди орієнтуються на високо-естетичні мистецькі зразки.

Тому, зважаючи на необхідність удосконалення навчально-методичного забезпечення дисциплін, пов'язаних з викладанням гри на фортепіано, нами були розроблені напрями та орієнтовні назви складових навчально-методичного пакету дисциплін.

Оскільки і виконавець-початківець, і музикант з достатнім виконавським досвідом мають володіти певною виконавською технікою, це питання обов'язково необхідно включати до навчально-методичного пакету. Доцільно розробити методичні рекомендації з *розвитку піаністичного апарату студентів*, висвітлити його основні складові, дати їх коротку характеристику та обґрунтувати значення для практичного фортепіанного виконання. Важливим доповненням стане комплекс *технічно-виконавських вправ* на різні види фортепіанної техніки, пояснення і рекомендації щодо їх виконання та використання під час самостійних занять.

Досить актуальними будуть методичні рекомендації по *самостійному вивченню* музичних творів різних жанрів і стилів з детальним висвітленням їх особливостей. Доцільно розробити навчально-інструктивний матеріал щодо художнього аналізу музичного твору, особливостей його інтерпретації на основі художнього осмислення засобів музичної виразності. З огляду на це бажано надати інформацію про ключові засоби музичної виразності, основні етапи вивчення музичного твору та способи досягнення художньо-виразного і технічно-досконалого виконання.

Досить значущими стануть методичні рекомендації з розвитку *навичок читання з листа та підбору по слуху* музичного матеріалу, оскільки вони мають пряму практично-виконавську спрямованість. До того ж, практичну значущість матимуть *різноманітні виконавські вправи на розвиток творчих здібностей студентів*, формування їх слухової уваги та художнього мислення. Це можуть

бути вправи на достворення мелодії, підбору акомпанементу, творче варіювання, транспонування, доповнення музичного тексту твору тощо. Ці вправи мають стати важливим елементом постійної творчої роботи студентів як на заняттях з фортепіано, та і під час самостійної роботи.

З метою розвитку навчальної самостійності студентів бажано надати їм *музичний репертуар*, музичні хрестоматії, у яких розмістити музичні твори різного художньо-образного спрямування, з яскраво вираженими жанровими і стильовими особливостями та на різні види музично-виконавської техніки. Окрім того, доцільно розробити методичні рекомендації по використанню *різних джерел інформації* (рекомендовані музично-теоретичні посібники, літературу з історії фортепіанного мистецтва, навчальні фільми про композиторів тощо).

Зазначені напрями та орієнтовні назви складових навчально-методичного пакету значно розширяють методичне забезпечення дисциплін, що пов'язані з викладанням гри на фортепіано, допоможуть у самостійній роботі студентів, стануть в нагоді на заняттях з фортепіано.

Результати та обговорення / Results and discussion. Проблема навчально-методичного забезпечення освітнього процесу стала предметом широкого обговорення та вивчення в Ніжинському коледжі культури і мистецтв. Навчально-методичний кабінет ініціював проведення цілеспрямованої та систематичної роботи щодо удосконалення методичних пакетів дисциплін мистецького спрямування. Завідувачем навчально-методичного кабінету були проведені методичні засідання, підготовлені доповіді та різний методично-інструктивний матеріал. Викладачі коледжу активно долучилися до обговорення проблеми й розпочали роботу по планомірній розробці та удосконаленню навчально-методичного забезпечення дисциплін.

На сьогодні в умовах тимчасового дистанційного навчання викладачі фортепіано активно використовують підготовлені навчально-методичні матеріали та постійно працюють над створенням нових. Нами був розроблений

сайт, на якому розміщено різні навчально-методичні матеріали з навчання гри на фортепіано. Згідно програмних вимог на сайті представлена інформація теоретичного та історичного спрямування, яка уточнюється й більш широко висвітлюється у презентаціях і відеоматеріалах з мистецьких питань. Важливим доповненням до теоретичної інформації є різноманітні творчі практично-виконавські завдання, які спрямовані на розвиток і удосконалення фахових фортепіанно-виконавських умінь. При розміщенні навчально-методичних матеріалів застосовується диференційований підхід: студенти кожної спеціалізації та курсу отримують свою навчальну інформацію і виконують конкретні практично-виконавські завдання.

Висновки / Conclusions. Отже, навчально-методичний комплекс дисципліни, як сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів, є необхідним при викладанні навчальної дисципліни і досягнення бажаного навчально-освітнього результату. Розробка навчально-методичного комплексу має здійснюватися з урахуванням мети опанування нормативного змісту навчальної дисципліни, переліку ключових компетентностей, якими повинні оволодіти здобувачі освіти та інших елементів робочої програми. При цьому слід обов'язково орієнтуватися на самостійність здобувачів освіти, розширення меж їх навчально-пізнавальної активності та всебічний розвиток креативних здібностей. Усі навчально-методичні матеріали мають бути доступні студентам і активно використовуватися у навчальному процесі й самостійній діяльності здобувачів освіти.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Степанова Ольга Іванівна,

к.філол.н., доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Вступ/ Introductions. Розв'язання проблеми розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) має особливе значення, оскільки ця патологія позначається на формуванні всього психічного життя дитини. Під впливом мовленнєвого дефекту часто виникає низка вторинних відхилень, які утворюють картину аномального розвитку в цілому.

Специфіка ЗНМ полягає в системному порушенні всіх сторін і форм мовлення. Найістотніші вади виявляються під час засвоєння й застосування дітьми лексики та граматики рідної мови на практичному рівні. В їхніх висловлюваннях спостерігається недосконалість змістових та формальних характеристик мовлення. Учені Н. Гаврилова, Р. Лалаєва, Р. Левіна, В. Тищенко, Є. Соботович, В. Тарасун, Т. Філічева, М. Шеремет та інші звертають увагу на те, що в дітей із загальним недорозвиненням мовлення сюжети бідні й неоригінальні, порушено структуру повідомлення, спостерігається обмеженість у використанні стилістичних засобів [3, с.5].

У дослідженнях багатьох фахівців (Г. Бабіна, В. Воробйова, Ю. Гаркуша, Т. Захарова, Є. Карпушкіна, Р. Лалаєва, Р. Левіна, Н. Січкачук, Т. Туманова, Т. Філічева, С. Шаховська, М. Шеремет та інші) звертається увага на утруднення в засвоєнні дітьми із ЗНМ експресивних мовних засобів. На думку вчених, несформованість мовленнєвих операцій (задум, програмування, відбір і синтез мовленнєвого матеріалу) призводить до того, що дитина із ЗНМ не вміє лексично і граматично правильно оформити думку, переказати текст, зберігаючи авторські слова і вирази, скласти зв'язну розповідь за малюнком або серією малюнків, використовуючи образні засоби мови [1, с. 18].

Актуальними для вивчення питання щодо корекції лексико-граматичного боку мовлення в дітей із ЗНМ є роботи С. Коноплястої, І. Марченко, Р. Лалаєвої, Н. Пахомової, О. Ревуцької, Н. Серебрякової, Н. Січкачук, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та інших.

Сучасні дослідження показують, що основним напрямом словникової роботи повинно бути забезпечення мовленнєвого розвитку, створення умов для засвоєння мовних засобів і мовленнєвих навичок. З цією метою в корекційно-логопедичній практиці широко використовують носії образності (казки, вірші, загадки, прислів'я, приказки), і не лише під час корекції лексико-граматичної сторони мовлення, але й фонетико-фонематичної. Для більшості дітей із ЗНМ важко зрозуміти зміст художніх текстів через наявність великої кількості образних висловів, отже, реальна ефективність використання літературних творів значно нижча за потенційну [3, с.11].

Д. Богоявленський, О. Гвоздєв, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, О. Ревуцька, Є. Соботович, О. Шахнарович, М. Шеремет та інші зазначають, що основною рушійною силою розвитку мовлення дитини є опанування семантикою мови, і надають великого значення розширенню меж смислової сторони слова, словосполучення, фрази. Це передбачає приділення більшої уваги розумінню значення мовних одиниць, семантичних відношень між ними під час роботи над літературними текстами.

Мета роботи/Aim полягає в розробленні методики корекційної (логопедичної) роботи, спрямованої на збагачення словника засобами художніх текстів у дітей із ЗНМ.

Матеріали і методи/Materials and methods. Роль слова у всебічному розвитку дітей розкривається в роботах М.Коніної, Н.Карпінської та інших. Автори підкреслюють, що художні твори сприяють формуванню мовлення, дають зразки української літературної мови, збагачують словниковий запас новими словами, поетичною лексикою, образними виразами тощо. Опанування слів із текстів літературних творів, ще до вивчення граматичних правил, допомагає дитині практично засвоїти граматичні норми в єдності з лексичними

та стилістичними. У художньому слові діти пізнають лаконізм, точність, музичність, співучість, ритмічність української мови [2, с. 16].

Відповідно до завдань дослідження нами було розроблено методику збагачення словника дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами художніх текстів, визначено її динамічний зміст і основні етапи впровадження, а саме: 1) організаційно-підготовчий; 2) корекційно-формувальний; 3) підсумково-діагностичний. Кожен із виділених етапів мав свою мету, завдання та напрями діяльності.

До організаційно-підготовчого етапу входила розробка навчальних планів, попереднє створення педагогічних умов для досягнення позитивних результатів корекційно-формувального навчання. Такими умовами визначено: 1) збагачення мотивації щодо використання засобів образності у власному мовленні дітей; 2) розроблення системи мовленнєвих вправ, які будуть впроваджуватися в навчальний процес на логопедичних заняттях і заняттях учителя за завданнями логопеда; 3) створення розвивального середовища, як-от: а) включення образних засобів мови в навчальну, ігрову, побутову, трудову та інші види діяльності; б) активне використання засобів образності в мовленні педагогів; в) створення певного мовленнєвого режиму в діяльності педагогів.

Важливим для збагачення словника в дітей із ЗНМ є активізація мотивації мовленнєвої діяльності, що забезпечується створенням проблемних ситуацій, особливим добором мовленнєвого матеріалу, формулюванням ігрових, соціальних мотивів, включенням елементів змагання.

Корекційно-формувальний етап містить такі підрозділи: корекція розвитку антонімічних і синонімічних явищ у мовленні дітей, формування явищ полісемії, опанування засобами образності: тропами, емоційно-оцінною лексикою, фразеологізмами, образними порівняннями тощо.

Напрями реалізуються послідовно/паралельно з виділенням таких розділів корекційно-формувальної роботи: 1) формування різних рівнів лексичних узагальнень: а) визначення категоріального значення слова, контекстуально зумовленого значення, кумуляція варіативних значень одного і

того самого слова; б) з'ясування конотативного значення слова; 2) засвоєння різних лексико-семантичних явищ: синонімії, антонімії, полісемії; 3) опанування образних засобів мови, стійких фразеологічних зворотів.

Результати й обговорення/Results and discussion. О.С. Ушакова підкреслює, що розвиток мовлення та навчання рідної мови у дітей-логопатів тісно пов'язані з формуванням художньо-мовленнєвої діяльності як однієї із невід'ємних складових естетичного виховання. Так, використання переказу поетичного слова для формування у дітей уміння зв'язно висловлюватися передбачає й ознайомлення їх із засобами художньої виразності (порівняннями, синонімами, антонімами, метафорами тощо), і це, безумовно, сприяє розвитку художнього сприймання літературних творів, а ще власній словесній творчості. Щоб дитина вміла сама оперувати словом, вона має систематично виконувати творчі завдання [4, с.46].

Під час опрацювання всіх розділів корекційно-формуального навчання засвоюються механізми, які є основою розуміння та вживання образних засобів мови: метафоризації, інференції, генералізації, механізму смислових заміन та мовного контролю.

Виходячи із напрямів і розділів корекційно-формуального навчання, зміст роботи можна визначити такими завданнями: 1) збагачення фонових знань, які є основою для розуміння та використання образних виразів; 2) формування структури значення слова, а саме: розвиток у дітей значення полісемічних слів, уточнення значення слів на основі протиставлення антонімів і зіставлення синонімів та слів, близьких за значенням; 3) збагачення словника антонімами, синонімами, образними виразами, прислів'ями, приказками, порівняннями, метафорами, епітетами, сприяння засвоєнню переносних значень слів; 4) розвиток уміння розуміти зміст образних виразів, свідомо сприймати і використовувати слова з переносним значенням; 5) розширення меж використання образних засобів.

Підсумково-діагностичний етап передбачає визначення рівня сформованості антонімічних, синонімічних, полісемічних явищ та таких

засобів образності, як тропи, емоційно-оцінна лексика, фразеологізми, образні порівняння. Важливим завданням цього етапу є аналіз отриманих результатів і формулювання висновків.

Розвиток образного мовлення дітей буде ефективним лише в процесі сприймання ними художнього слова та самостійного складання зв'язних висловлювань. Мовлення молодших школярів стає образним, щирим та живим, якщо в них виховується інтерес до мовного багатства, розвивається вміння вживати в своєму мовленні різноманітні виразні засоби.

Традиційна методика ознайомлення дітей із художньою літературою обґрунтовує, що одним із обов'язкових видів літературних занять є заучування напам'ять віршів. Але дослідження психологів переконливо довели, що заучування напам'ять – глибоко індивідуальний, пов'язаний з особливостями пам'яті, мовленнєвих паталогій, емоційної сфери кожної дитини, процес, який не можна підганяти під колективну організацію занять. Наполягати на цьому – чинити тиск на дитячу природу [1, с. 10]. Тому сучасний підхід до цього питання – тільки індивідуальний характер заучування віршів – здається нам більш гуманним і доцільним.

Н. Гавриш рекомендує активно проводити заняття з використанням жартівливих віршів, віршів-забавок, які допомагають розвивати виразність, точність, влучність мовлення дітей, а також сприяють формуванню поетичного смаку, виховують інтерес до краси українського художнього слова. Як зазначає учена, гумористичні фрагменти, підкріплені жартівливими текстами, – чудове доповнення до будь-яких занять, вносять пожвавлення в побутові моменти, підносять настрій будь-коли, роблять привабливішими дитячі розваги [2, с. 81].

Сприйняття та художній аналіз поезій як важливий компонент естетичного виховання і літературно-мовленнєвого розвитку дитини посідає значне місце в роботі з формування словника. Метою занять є виховання художньо-естетичного сприйняття образної сутності, мелодійності, ритму, краси поетичного слова, відчуття виразності мовних засобів, що надають особливої яскравої наочності картина аналізованих текстів.

Особливу увагу необхідно приділити ліричній атмосфері заняття. Вони поєднують музику, живопис, літературу. Центальною ланкою цього поєднання є мистецтво слова. Тому поетичні образи художнього тексту знайшли своєрідне відображення в репродукціях картин, слуханні музичних творів, дитячих малюнках тощо.

Важливого значення набуває правильно організована робота з мовлення: художній аналіз образної будови тексту через конкретні запитання, що виявляють ступінь усвідомлення значення виразних мовних засобів, добір порівнянь, уточнень, побудова синонімічних рядів, пошук антонімічних пар тощо.

Виконання творчих завдань ліричного напрямку, розігрування психологічних емоційно яскравих етюдів, добір ілюстрацій, малювання за темою, творча розповідь – все це допомагає дітям глибше відчувати ідею і характер художнього твору, забезпечує особливе емоційне піднесення, привертає увагу дітей до літератури.

Художні твори посідають чільне місце в роботі по формування і активізації словника дітей. У кожному освітньому закладі повинен бути створений книжковий фонд. Це зібрання творів для дітей різних письменників, наприклад: «Кобзар» Т. Шевченка, твори Л. Глібова, Л. Українки, М. Коцюбинського, І. Франка, П. Тичини, А. Малишка, Н. Забіли та інші.

Роботу з дитячою книгою необхідно проводити в кількох напрямках: ознайомлення з її текстом на занятті; бесіда про письменника, ознайомлення з портретом письменника, окремими виданнями його творів; виставки творів письменників у куточку книги; літературні ранки, вечори, зустрічі з дитячими письменниками. У куточку книги необхідно періодично влаштовувати виставки дитячих книг. Якщо виставку присвячено пам'яті письменника або виставляються твори сучасника, то в куточку книги вміщують портрет письменника, дитячі книжки – видання його творів, ілюстрації.

Ефективним буде і проведення літературних ранків і вечорів, присвячених творчості письменників. Мета цих заходів – виховати любов до

рідного слова, повагу та інтерес до художньої літератури, закріпити в дітей знання художніх творів, активізувати рідне мовлення, викликати радісний, бадьорий настрій. Літературні ранки та вечори – це своєрідні свята національної книги, пропаганда художнього слова не тільки серед дітей, але і батьків.

Висновки/Conclusions. Отже, доведено, що твори художньої літератури сприяють розвитку мовлення, надають зразки української літературної мови, збагачують словниковий запас новими словами, словосполученнями, образними виразами тощо.

Таким чином, у роботі над збагаченням словника дітей із ЗНМ правомірно використовувати носії образності (оповідання, казки, вірші, загадки, прислів'я, приказки) під час корекції як лексико-граматичної, так і фонетико-фонематичної сторін мовлення.

Список використаних джерел:

1. Богачук Ю. В. Теоретико-методологічні засади розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами художньої літератури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2015. Вип. 29. – С. 16-21.
2. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
3. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія.* 2003. №2. С. 2-11.
4. Ушакова О.С., Гавриш Н.В. Знакомим дошкольников с литературой. Москва: Творческий центр «Сфера». 1998. 208 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ

Стеценко Наталя Миколаївна

к.пед.н., доцент

Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Стеценко Дар'я Володимирівна

викладач

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ Україна

Вступ. Важливу роль у навчанні іноземної мови має культурологічний підхід, що дозволяє навчити студентів англійської мови не лише як засобу спілкування, а й як засобу пізнання іноземної культури.

Використання аудіовізуальних засобів навчання у цьому контексті є достатньо популярним на всіх рівнях освіти і розглядається у роботах як зарубіжних так і вітчизняних методистів, таких як І. Зимня, О. Полат, Є. Глушак, В. Прокоф'єва, Є. Русакова, Г. Поличко, І. Терехова, М. Allan, D. Buckingham, R.Cooper, S.mStempleski, I. Willis, та інші. Використання на заняттях аудіовізуальних засобів дає можливість якісно змінити процес навчання, особливо на просунутому етапі; зробити його більш насиченим, цікавим, а, отже, забезпечити високий рівень опанування іноземної мови. До таких засобів навчання можна віднести і сучасні англомовні анімаційні фільми, що є достатньо популярними як серед школярів, так і серед студентської молоді. Однак, у навчальному процесі закладів вищої освіти анімаційні фільми не часто використовуються на заняттях з іноземної мови хоча і являють собою автентичний відеоматеріал, що виконує інформаційну, мотиваційну, моделюючу, ілюстративну, розвиваючу та виховну функції [3].

На нашу думку, мультфільми є дієвим засобом навчання іноземної мови в цілому і формування соціокультурної компетентності, зокрема. Студенти

молодших курсів у силу своїх вікових особливостей є достатньо відкритими для даного виду телекомунікації. Викладач може використовувати автентичне відео для презентації мовленнєвого матеріалу у реальному контексті.

Мета статті - висвітлити потенціал сучасного анімаційного фільму як засобу формування соціокультурної компетентності студентів на заняттях з іноземної мови.

Матеріалом слугував американський мультиплікаційний фільм "The Secret Life of Pets".

Результати та обговорення. Соціокультурна компетентність є результатом залучення особистості до іншомовної культури, розширення обсягу лінгвокультурологічних знань, оволодіння вербальними та невербальними нормами мовленнєвої поведінки, що прийняті у країні, мова якої вивчається.

Існує велика кількість визначення поняття "соціокультурна компетентність". Так, В. Сафонова трактує соціокультурну компетентність як "знання учнями національно-культурних особливостей країни, мова якої вивчається, уміння здійснювати мовленнєву поведінку у відповідності до цих знань, а також готовність і здатність жити та взаємодіяти у сучасному полікультурному світі"[1].

Однією з важливих властивостей соціокультурної компетентності є уміння розуміти та приймати особливості іншої культури, що відрізняється від власної. Соціокультурна компетентність розглядається не лише як здатність взаємодіяти із представниками інших культур на різних рівнях, а і як сукупність знань, поведінкових моделей.

П. Сисоєв виділяє чотири основні складові соціокультурної компетентності:

- соціокультурні знання (інформація про країну, особливості культури, менталітету, духовні цінності, традиції);

- досвід спілкування (використання відповідного стилю спілкування, усвідомлення мовленнєвих явищ, тощо);
- особистісне ставлення до фактів іншомовної культури (уміння уникати конфліктних ситуацій; здатність вирішувати проблеми);
- володіння способами використання мови (інтонація, використання мовленнєвих одиниць відповідно до ситуації) [2].

Таким чином, формування соціокультурної компетентності є складним, багатогранним процесом, що потребує ретельного добору іншомовного матеріалу, що сприятиме реалізації цього завдання. Саме англomовні анімаційні фільми можуть стати таким матеріалом, що містить цінну лінгвокультурологічну інформацію.

Розглянемо потенціал формування соціокультурної компетентності студентів на прикладі мультиплікаційного фільму "The Secret Life of Pets".

Вагоме значення у доборі відеоматеріалу має початок фільму, його кольорова гамма та музичний супровід. Доречними стануть анімаційні стрічки, що відображають визначні міста чи місця країни, мають яскраву кольорову тональність та знайомі студентам саундтреки, що супроводжують розповідь мультфільму.

Реалістичність дійсності мультиплікаційного фільму "The Secret Life of Pets" реалізується завдяки детальному зображенню сучасного Нью Йорку. Яскраві пейзажі Центрального парку, Статуя Свободи та Атлантичний океан, пісня відомої американської співачки - Тейлор Свіфт "Welcome to New York", дозволяють студентам зануритися в атмосферу Нью Йорку та заохочують до сприйняття відеоряду і автентичної мовленнєвої атмосфери.

Важливим критерієм при виборі анімаційного фільму є лінгвістичні особливості мови героїв. Саме лексична насиченість діалогів мовними кліше, ідіомами та побутовими типовими фразами надає змогу студентам краще зрозуміти лінгвокультурні та соціолінгвістичні особливості країни, мову якої вони вивчають. На цьому етапі важливим є грамотний добір вправ, що

сприятиме запам'ятовуванню та відтворенню лексичних одиниць, наприклад: *fill in the gaps, find the synonyms/antonyms, complete the dialogue, choose the correct word from the box*. Таким чином, студенти будуть більш уважними до діалогів або монологів героїв, що дозволить швидше оволодіти новою лексикою, запам'ятати автентичні ідіоми та висловлювання.

У анімаційній стрічці "The Secret Life of Pets" значна кількість діалогів головних героїв є шаблонними фразами, що використовуються на побутовому рівні: *Jeez, what happened here?; Oh, you **headed a dangerous area**, a small cat!; The game is just **incomprehensible** to me*. Більшість слів легко зрозуміти із загального контексту, тому сприйняття та запам'ятовування реплік не викликає утруднень.

Важливим змістовним компонентом є пропагування моральних цінностей, що імпліковані у тексті мультиплікаційного твору. Втілені у мовленні головних персонажів ті чи інші інтенції є основним фактором під час вибору анімаційної стрічки. Для студентів більш цікавими стануть мультфільми, що розповідають про дружбу, кохання та родину. Однак, не слід обирати занадто дитячі чи соціально значущі тексти для того, щоб зберегти увагу студентів упродовж усього перегляду стрічки.

Основним мотивом фільму "The Secret Life of Pets" є дружба та кохання. Тварини намагаються знайти та повернути своїх друзів додому. Команду очолює тендітна болонка, яка до нестями закохана у головного героя і готова піти на все, щоб знайти його: *"Save my **true love**! I love him with all of my heart!"*

Під час аналізу стрічки важливо звернути увагу на стереотипні особливості розповіді, національні розбіжності або подібності двох країн, традиційні свята чи фестивалі. Таким чином, студенти глибше ознайомляться із соціокультурними цінностями країни, мову якої вивчають. Вони навчатимуться толерантності та краще розумітимуть світогляд носіїв мови, зрозуміють характерні риси поведінки та ідеології. Ці фактори також впливають на спроможність студентів вербально коректно будувати речення.

На фінальному етапі, для закріплення отриманих знань, варто розробити загальні питання на розуміння тексту, тренування лексики та усні відповіді. Ессе чи короткий переказ побаченого дозволять розвинути письмову грамотність студентів, закріпити лексику та граматику. Додатковими можуть бути завдання, спрямовані на розуміння пісень з анімаційної стрічки. Це особливо важливо, якщо обираються мультфільми-мюзикли, де переважна більшість тексту - пісні.

Висновки: Таким чином, за допомогою анімаційних стрічок студенти мають змогу ознайомитися та вивчити:

- нові лексичні одиниці англійської мови (побутові діалоги, кліше, ідіоми та повсякденні розмовні фрази);
- порівняти культурні розбіжності чи подібності своєї країни з країною, мову якої вони вивчають;
- проаналізувати моральні цінності, що несуть анімаційні стрічки;
- навчитися критичному та асоціативному мисленню;
- розвинути навички вербальної та письмової комунікації.

Література:

1. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. – 237с.
2. Сысоев П.В. Культурное самоопределение личности как часть поликультурного образования в России средствами иностранного и родного языков. / Иностранные языки в школе. – 2003. №1. С.42 -47.
3. Stempleski Susan, Tomalin Barry. Video in Action. Recipes for using in language teaching. University Press, Cambrige, 1993. – 173p.

ОСВІТНІ-ПРОФЕСІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Тадєєв Петро Олександрович,

д.п.н., професор

Шевченко Ірина Мавіївна,

старший викладач

Національний університет водного господарства
та природокористування

Вступ. У сучасному світі швидкий розвиток інформаційних ресурсів і засобів їх активізації визначають потенційні можливості успішного розвитку держави, забезпечення її національних інтересів. Важливим фактом на користь сприяння розвитку ІТ технологій, як стратегічно важливого напрямку розвитку держави, є те, що серед основних макросекторів у ринковому середовищі (споживчих товарів, засобів виробництва, праці, грошей, цінних паперів та інформації) ринок інформаційних продуктів та послуг за оборотом і темпами зростання в більшості розвинутих країн далеко випереджає ринок матеріальних продуктів і послуг. Тому особливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі ІТ технологій, здатних забезпечити необхідний ІТ рівень сучасному суспільству.

Формування змісту освіти здійснюється на основі компетентнісного підходу, вимог Національної рамки кваліфікацій та стейкхолдерів (роботодавців) і відображається в професійних та освітніх стандартах. Реформування вищої освіти України надало автономію університетам. Відтепер вони суттєво впливають на формування змісту освіти у термінах програмних результатів навчання та переліку дисциплін, які забезпечать ці результати.

Мета роботи. Проаналізувати особливості освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 122 «Комп'ютерні науки» та 126 «Інформаційні системи та технології» для визначення їх спільних характеристик, розбіжностей, відмінностей та унікальності кожної з них.

Матеріали і методи. Процес підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій на бакалаврському рівні у закладах вищої освіти побудовано з врахуванням таких нормативно-правових актів, як Закон України «Про вищу освіту» (2014), закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), «Про інноваційну діяльність» (2002), «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 р.» (2007), «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення» (2012), а також освітні стандарти в галузі знань 12 «Інформаційні технології».

Аналізуючи праці вітчизняних і зарубіжних дослідників (З. Сейдаметова, В. Свистун, А.Рощенюк, S. Cole, та ін.) можна зробити висновок, що на підготовку майбутніх фахівців з інформаційних технологій значний вплив мають упровадження інноваційних освітніх стандартів, перехід від інформативних до активних методів і форм навчання, наукового пошуку та різних форм самостійної роботи. Важливим також є вивчення майбутніми фахівцями з інформаційних технологій прикладних програм і програмних засобів, формування професійно-спрямованого інформаційного середовища, мовна підготовка. Для успішного ІТ-професіонала важливим є не лише фіксований набір знань, умінь і навичок у відповідній галузі, а сформованість набору компетентностей, серед яких: навчально-пізнавальна компетентність, інформаційна компетентність та комунікативна компетентність.

Результати і обговорення. Фахівці у галузі ІТ є дуже перспективними у суспільстві, але активний розвиток і широке впровадження технологій, створення та вдосконалення розмаїття технологій процесу розробки програмного забезпечення призвели до появи дуже широкого спектру напрямків, що, у свою чергу, вимагає наявності фахівців з дуже різними професійними знаннями і компетентностями. Професійні вимоги до фахівців ІТ індустрії визначаються етапами життєвого циклу програмного забезпечення. На рис. 1 представлено етапи проектування ПЗ з розподілом праці ІТ фахівців [1].

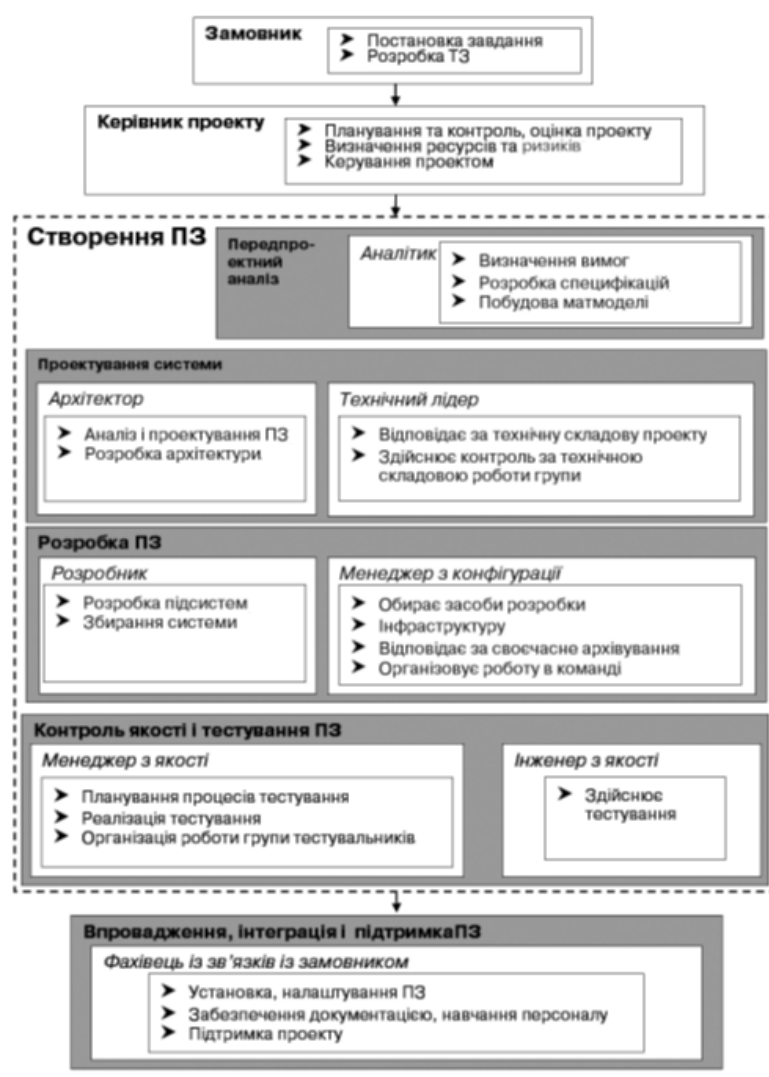

Рис. 1. Етапи проектування ПЗ з розподілом праці ІТ фахівців

У Постанові Кабінету Міністрів України № 53 від 1.02.2017 р. визначено перелік спеціальностей вітчизняної системи вищої ІТ-освіти (табл. 1). Ці спеціальності наближено до тих, що існують у вищій освіті Європи, США та інших розвинених країнах і рекомендований Computing Curricula 2005 [2].

Таблиця 1 [3]

Спеціальності ІТ освіти

12	Інформаційні технології	121	Інженерія програмного забезпечення (Software Engineering SE)
		122	Комп'ютерні науки (Computer Science CS)
		123	Комп'ютерна інженерія (Computer Engineering CE)
		124	Системний аналіз (System Analysis SA)
		125	Кібербезпека (Cybersecurity)
		126	Інформаційні системи та технології (Information Systems & Technologies IST)

Для спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології» розроблено освітні стандарти, які є базою для розроблення освітньо-професійних програм, в яких визначаються навчальні дисципліни відповідно до спеціальності. У стандартах вищої освіти України подається опис предметної області, в якому визначаються об'єкти вивчення, цілі навчання, теоретичний зміст предметної області, а також визначаються загальні і спеціальні (фахові) компетентності, якими має володіти випускник. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти визначається у термінах результатів навчання.

Існує деяке дублювання в змісті освіти спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології», оскільки всі вони належать до однієї предметної області, розглядаючи її під різним кутом зору та виконуючи різні завдання.

Проаналізуємо освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 122 «Комп'ютерні науки» та 126 «Інформаційні системи та технології», за якими здійснюється підготовка ІТ фахівців з метою визначення їхніх розбіжностей, відмінностей та унікальності. За основу візьмемо освітні стандарти цих спеціальностей з врахуванням освітньо-професійних програм, за якими навчаються майбутні ІТ фахівці в Національному університеті водного господарства та природокористування.

Потрібно зазначити, що обов'язкові освітні компоненти навчальних планів цих спеціальностей співпадають більш як на п'ятдесят відсотків. Однак, підхід до вивчення цих освітніх компонент визначають компетентності, якими повинен володіти випускник.

Особливості цих спеціальностей згідно з освітніми стандартами подано в табл. 2.

Таблиця 2 [4,5]

Об'єкти діяльності та теоретичний зміст предметної області в стандартах ІТ-освіти України

Код спеціальності	Назва спеціальності	Об'єкти вивчення та діяльності	Теоретичний зміст предметної області
121	Комп'ютерні науки	математичні, інформаційні, імітаційні моделі реальних явищ,	сучасні моделі, методи, алгоритми, технології, процеси та

		об'єктів, систем і процесів, предметних областей, подання даних і знань; методи і технології отримання, зберігання, обробки, передачі та використання інформації, інтелектуального аналізу даних і прийняття рішень; теорія, аналіз, розробка, оцінка ефективності, реалізація алгоритмів, високопродуктивні обчислення, у тому числі паралельні обчислення та великі дані	способи отримання, представлення, обробки, аналізу, передачі, зберігання даних в інформаційних системах
126	Інформаційні системи та технології	теоретичні та методологічні основи й інструментальні засоби створення і використання інформаційних систем та технологій; критерії оцінювання і методи забезпечення якості, надійності, відмовостійкості, живучості інформаційних систем та технологій, а також моделі, методи та засоби оптимізації та прийняття рішень при створенні й використанні інформаційних систем та технологій	поняття та принципи інформаційного менеджменту, системної інтеграції та адміністрування інформаційних систем, управління ІТ-проектами, архітектури ІТ-інфраструктури підприємств; методи, методики, підходи та технології фундаментальних та прикладних наук, моделювання

Об'єкти вивчення та діяльності і теоретичний зміст предметної області формують загальні та спеціальні (фахові) компетентності здобувачів вищої освіти. Освітньо-професійна програма «Комп'ютерні науки» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 122 «Комп'ютерні науки» 2019 року, яка реалізується в Національному університеті водного господарства та

природокористування, має на меті формування базових й професійних компетентностей бакалаврів у галузі інформаційних технологій, які здатні застосовувати математичні основи, алгоритмічні принципи в моделюванні, проектуванні, розробці та супроводі інформаційних систем і технологій; здійснювати розробку, впровадження і супровід інтелектуальних систем аналізу та обробки даних в організаційних, технічних, природничих та соціально-економічних системах. З огляду на зазначене та рис. 1, на якому представлено етапи проектування ПЗ з розподілом праці ІТ фахівців, можна визначити спектр професій, за якими зможуть працювати випускники: програміст прикладний, програміст системний, фахівець з розробки та тестування програмного забезпечення, фахівець з розроблення комп'ютерних програм, інженер з програмного забезпечення, адміністратор системи, тощо [6].

Освітньо-професійна програма «Інформаційні системи та технології» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 126 «Інформаційні системи та технології» 2019 року, яка реалізується в Національному університеті водного господарства та природокористування, має на меті формування базових й професійних компетентностей у бакалаврів в галузі інформаційних технологій, необхідних для ефективного розв'язування складних спеціалізованих задач та практичних проблем у галузі інформаційних технологій, які пов'язані з проектуванням, розробкою, налагодженням та вдосконаленням системного, комунікаційного та програмно-апаратного забезпечення інформаційних систем та технологій, а також застосовувати отримані знання в наукових дослідженнях проблем розвитку теорій, методів та практики використання інформаційних систем та технологій. ІТ фахівці з такими компетентностями можуть виконувати роботу аналітика, архітектора інформаційної системи (програмного продукту), контролювати якість і тестувати ПЗ, а також здійснювати впровадження, інтеграцію та підтримку ПЗ. Спектр професій, за якими зможуть працювати випускники: програміст (бази даних), програміст прикладний, програміст системний, фахівець з розробки та тестування програмного

забезпечення, фахівець з розроблення комп'ютерних програм, комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність [7].

Висновки. Дискусії щодо розбіжностей, відмінностей та унікальності спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології» в Україні продовжуються до сьогодні. Проведений аналіз і порівняння освітньо-професійних програм двох популярних ІТ спеціальностей дає можливість зробити висновок, що різниця між ними полягає в заданнях, які слугуватимуть одній меті – підвищенню конкурентоспроможності ІТ-випускників закладів вищої освіти на ІТ ринку праці. ІТ-індустрії потрібні компетентні фахівці, готові без додаткових витрат роботодавця успішно влитися в ІТ-компанію.

Література

1. Щедролосьєв Д.Є. Особливості підготовки ІТ-фахівців в українських вищих навчальних закладах. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 2010. №3. С. 12-15.
2. Computing Curricula 2005. The Overview Report. *A volume of the Computing Curricula Series*. A cooperative project of the ACM, the AIS, the IEEE-CS. 30 September 2005. 62 p. URL: <https://www.acm.org/binaries/content/assets/education/curricula-recommendations/cc2005-march06final.pdf>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 року № 53: Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітні 2015 р. №266.
4. Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 126 «Інформаційні системи та технології» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки від 12.12.2018 р. №1380. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/126-informatsiyni-sistemi-ta-tekhnologii-bakalavr.pdf>
5. Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 122 «Комп'ютерні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки від 10.07.2019 р. №962. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/122 - kompyuterni-nauki-bakalavr.pdf>

6. Освітньо-професійна програма «Комп'ютерні науки» першого (бакалаврського) рівня вищої науки : затверджено Вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування. Протокол від 04.09.2019 р. № 7. URL: http://ep3.nuwm.edu.ua/16896/1/opp_122_knbak_2019.pdf
7. Освітньо-професійна програма «Інформаційні системи та технології» першого (бакалаврського) рівня вищої науки : затверджено Вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування. Протокол від 04.06.2019 р. № 5. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/16961/1/%D0%9E%D0%9F%20126%20%D0%86%D0%A1%D0%A2%20%D0%B1%D0%B0%D0%BA%202019%20%281%29.pdf>

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Тарасенко Світлана Мефодіївна,

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри

Лимар Ольга Геннадіївна,

старший викладач

Амірова Ірина Миколаївна

викладач

Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

м. Житомир, Україна

Введення. Постійне набуття військовослужбовцями міжкультурної комунікативної компетентності сьогодні є ключовим питанням для успіху будь-якого типу міжнародного співробітництва України у військовій сфері. Оскільки ця компетентність у контексті подолання бар'єрів, викликаних культурними відмінностями представників збройних сил різних країн, відіграє особливу роль у контексті військової комунікації.

Мета роботи. Дослідження шляхів формування міжкультурної комунікативної компетентності у майбутніх військовослужбовців.

Матеріали та методи. Відповідно до теми й завдань роботи було використано комплекс методів дослідження: вивчення та аналіз літератури (педагогічної, психологічної, методичної та культурологічної) з метою визначення сучасних підходів, принципів, змісту й технологій розвитку міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх військовослужбовців; узагальнення та систематизація одержаної інформації з метою визначення основних критеріїв оцінювання рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності; анкетування, тестування та бесіди; пряме й непряме спостереження; аналіз та узагальнення позитивного педагогічного досвіду з метою визначення ефективних шляхів розвитку міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх військовослужбовців.

Результати та обговорення. Хоча це поняття має різні визначення, більшість дослідників стверджує, що «міжкультурна комунікація» відбувається між людьми, які усвідомлюють свої культурні відмінності, а також визначається як міжособистісна, пряма та безпосередня форма спілкування, яка є змінною за своєю природою, через різні впливи, що постійно формують цінності, поведінку та переконання, що її визначають.

На сучасному етапі військові контингенти різних країн все частіше використовують англійську мову як офіційну мову для спільної роботи та проведення навчань. Ключовим компонентом ефективної міжкультурної комунікації військовослужбовців є мовна сумісність, що підтримується Угодою про стандартизацію НАТО (STANAG 6001), яка є шкалою, що включає дескриптори рівнів мовленнєвої компетенції.

Водночас більшість представників військової освіти виступають за прийняття «стратегії культури та мови», що передбачає розвиток володіння мовою, обізнаність у культурі та досвід. Відповідно, для забезпечення ефективного спілкування в полікультурному середовищі знання іноземних мов українськими військовослужбовцями повинно підтримуватися володінням навичками міжкультурного спілкування.

Серед ефективних рекомендацій щодо розвитку та вдосконалення навичок міжкультурної комунікації можемо назвати:

- усвідомлення власної культури;
- зорієнтованість на інших;
- зацікавленість у спілкуванні з представниками різних культур;
- толерантність до незрозумілого та неоднозначного;
- поведінкова гнучкість;
- емпатичність.

У наші дні посилення взаємодії та інтеграції людей у всьому світі також посилило можливості для вивчення іноземних мов щодо розвитку компетенції міжкультурної комунікації.

Крім того, вдосконалення технологій та той факт, що Інтернет набув значного поширення у світі, створили можливості для людей здобувати знання й розвивати розуміння різних культур та мов шляхом обміну інформацією та залучення до двосторонніх проєктів, заходів, дискусій тощо.

Висновки. Отже, завдяки набутим знанням про інші культури (цінності, норми, вірування, табу, ритуали, звичаї) в процесі вивчення іноземних мов сучасний український військовослужбовець може розвинути навички ефективного спілкування з представниками інших культур, навчитися уникати комунікативних невдач та легко адаптуватися до конкретних міжкультурних ситуацій.

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКОНАВЦІВ ХУДОЖНЬО- ОФОРМЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ

Титаренко Віталій Васильович

аспірант

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ./Introduction. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті визначила стратегічну мету розвитку системи навчання та виховання молоді: забезпечення можливостей духовного зростання особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації. Тому виникає нагальна потреба домогтися оновлення змісту та якості професійної підготовки фахівців, що зумовлено суттєвими змінами в освітньо-мистецькому житті сучасної України [1, с. 74].

Мета роботи./Aim. Метою статті є висвітлення специфіки організації й проведення майстер-класу як форми проведення занять з професійної підготовки майбутніх виконавців художньо-оформлювальних робіт.

Матеріали и методи./Materials and methods. Питання підготовки й проведення майстер-класів розглядають у працях М. Поташник, А. Дулова, М. Михнюк, Л. Соламати́на, У. Стукало та інші. Завдання дослідження: узагальнити підходи організації й проведення майстер-класів; розробити програму заняття майстер-класу на тему: «Виконання складних елементів петриківського розпису». Методи дослідження, зокрема, аналіз і вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури, інформаційних джерел з проблеми дослідження; аналіз особливостей організації й проведення майстер-класів на практиці.

Результати та обговорення./Results and discussion. Реформування сучасного суспільства неможливе без його духовного оновлення, відродження

культурних традицій, орієнтації на духовні цінності, що висуває нові вимоги до професійної підготовки кваліфікованих робітників [1, с. 74].

Концептуальні положення щодо підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел знайшли відображення в законах України «Про народні художні промисли» (2001) [2], в Указі Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (2006) [3].

Українські твори мистецтва значною мірою визначаються широтою художньо-образного відтворення світу. Безмежність навколишнього світу, гармонія та довершеність форм природи завжди надихали митців на постійний творчий пошук тем та образів для своїх творів. Саме це сприяло зародженню та розвитку декоративно-прикладного мистецтва, народних художніх промислів. Як зазначено в Законі України «Про народні художні промисли» (2001) ст. 1 «народний художній промисел – творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів».

Кожен твір українських митців позначено розмаїттям тематики змісту, настроїв і емоцій, виконаний у певних традиціях народного ремесла, і тому це виріб народного художнього промислу. Відповідно до Закону України «Про народні художні промисли» (2001) ст. 1 «виріб народного художнього промислу – художній виріб декоративно-вжиткового призначення, відповідно до традицій даного промислу ручною працею або з використанням механізованої праці у підготовчих і допоміжних операціях»

Сьогодні в Україні спостерігається хвиля інтересу до народного декоративно-прикладного мистецтва. Відроджуються ремесла, досліджуються традиції, які доповнюються новими сучасними тенденціями та ідеями, проводяться численні виставки та фестивалі народної творчості. Створення

готових виробів за кілька годин на майстер-класах перетворюється на хобі, стає розвагою у вихідні дні для багатьох людей [2].

Для розвитку навичок декоративно-прикладного мистецтва майстром виробничого навчання був проведено заняття у формі майстер-класу з декоративному розпису в майстернях ВХПТУ № 5 у такій послідовності:

1. Повідомлення теми майстер-класу. Обґрунтування актуальності теми, головної ідеї, яку запропоновано для розгляду.
2. Формування мети і завдань заняття.
3. Мотивація пізнавальної діяльності.
4. Основна частина. Зміст заняття майстер-класу за етапами.
5. Рефлексія. Осмислення, узагальнення, систематизація знань

Хід уроку

1. Тема майстер-класу: «Виконання складних елементів петриківського розпису». Обґрунтування актуальності теми, головної ідеї, яку запропоновано для розгляду. На території України існує багато видів декоративного мистецтва. Найяскравішим видом народного декоративного мистецтва є розписи: Самчиківський, Яворівський, Опішнянський, Гуцульський, Київський. Найпоширенішим є Петриківський розпис, який розвивався протягом багатьох років, набув яскравості, виразності та визнання у світі. Тому ми вивчаємо цей вид мистецтва, підтримуючи народні, національні традиції України.

2. Мета заняття: формувати знань про декоративний розпис, його функції, технологію виконання декоративних елементів; розвивати вміння аналізувати робочі операції, забезпечити в ході майстер-класу оволодіння навчальним матеріалом; виховувати позитивне ставлення до праці і навчання, охайність у роботі.

Завдання заняття: ознайомити учнів із історією виникнення та розвитку декоративного розпису; навчити технологічним прийомам та сформувати вміння та навички виконання елементів декоративного розпису.

3. Мотивація пізнавальної діяльності.

Петриківський розпис увійшов яскравою сторінкою в історію культури українського народу. Розпис поряд з іншими видами декоративно-прикладного мистецтва – це гордість та духовне надбання українського народу. Народні майстри України, використовуючи техніку петриківського розпису, вдало поєднали образи риб, птахів, звірів, людей та зображень рослин із самобутнім орнаментом. Для того щоб навчитися виконувати декоративний розпис виробів, необхідно пройти певні етапи навчання, потрібно послідовно оволодіти технікою виконання окремих елементів розпису та навчитись створювати композиції з елементів, що дозволить створити справжні твір мистецтва.

4. Основна частина.

Учасники майстер-класу ознайомлюються з технологією виконання елементів петриківського розпису.

Вправа 1

Спочатку намічають напрямок розміщення середньої лінії листка, потім – загальну форму, після цього малюнок виконують фарбою. У природі листки симетричні, посередині вони розділені лінією симетрії. На малюнках ця симетрія здебільшого умовна, а середня лінія не завжди пряма, доволі часто її малюють кривою у вигляді дуги. Більшість листків по контуру мають зубці. Тому в процесі малювання листків пензлик слід ставити кінчиком до контуру листка і повторювати мазки слід за формою листка.

Мета завдання – оволодіння навичками виконання елементу розпису «листок» (рис. 1)

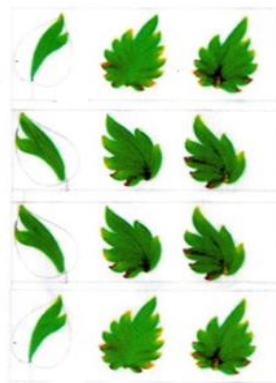

Рис.1. Виконання елементу розпису «листок»

Вправа 2

«Цибульку» малюють як «перехідним мазком», так і звичайним. Спочатку виконують праворуч і ліворуч мазки, які визначають розмір елементів, послідовно завершуючи малюнок, а потім темнішим кольором проводять прожилки. Розпис повинен бути виразним, мазки плавні, розміщені симетрично до середньої лінії.

Мета завдання – оволодіння навичками виконання елемента «цибулька» (рис. 2).

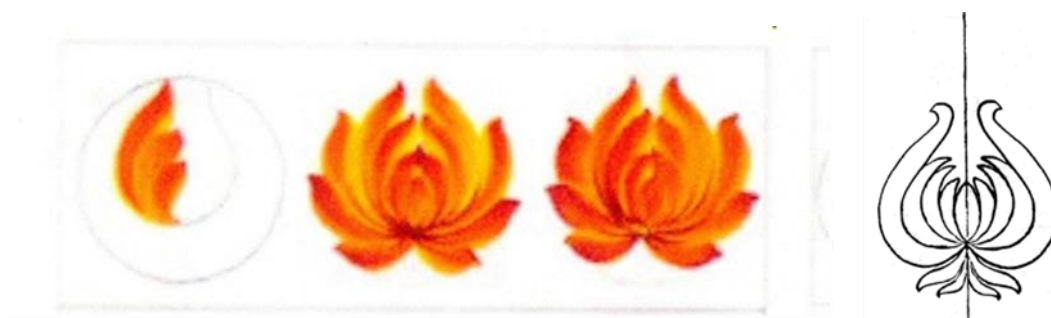

Рис. 2. Виконання елемента «цибулька»

Вправа 3

Оволодівши навичками виконання елементів розпису можна спробувати виконати просту композицію розпису.

Мета завдання – набуття навичок побудови простої композиції декоративного розпису за пропонованою схемою (рис. 3).

Рис. 3. Схема побудови простої композиції декоративного розпису

Під час роботи потрібно дотримуватись правил безпечного користування інструментами та правил поведінки в майстерні.

Проводиться пояснення способів раціональної організації робочих місць учнів при виконанні завдань. Перед початком роботи слід правильно організувати робоче місце. Інструменти та матеріали, які необхідні для роботи над завданням мають бути справними та якісними, розташовуються з права, якщо робота виконується правою рукою і зліва, якщо учень працює лівою рукою. Зайві речі та не потрібні інструменти і матеріали не повинні знаходитись на робочому місті. Правильна організація робочого місця сприяє підвищенню ефективності праці, якісному практичному виконанню завдання, усуває можливість виникнення виробничого травматизму під час роботи. Під час виконання завдання дотримуватись трудової дисципліни та культури праці. Роботу виконувати у спеціальному одязі, призначеному для уроку виробничого навчання. Дотримуватися правил гігієни праці. Протягом перерви дотримуватись правил безпеки. Пересуватися по коридорах і сходах повільно, бути уважними. Завжди пам'ятати про правила дорожнього руху та безпечного поведіння на вулиці та у громадських місцях, обережно поводитись з електроприладами.

Майстер проводить роз'яснення типових помилок та способи їх попередження:

- порушення технології виконання перехідного мазка
- помилка у формі зображення елементів листка, квітки
- не правильний підбір інструментів для виконання елементів розпису.

Порядок виконання роботи.

1. Ознайомитися з технологією виконання декоративних елементів розпису;
2. Підготувати потрібні матеріали та інструменти для виконання декоративних елементів розпису;
3. Згідно технології виконувати вправи;

По завершенню завдання робимо попередню оцінку, відштовхуючись від вимог технології виконання розпису. Виявлені помилки виправляються з допомогою майстра.

5. Рефлексія. По завершенню коригування завдання, формується практичні уміння, поглиблюються теоретичні знання на занятті.

Завершуючи заняття обговорюємо організацію та проведення роботи. Учасники майстер-класу висловлюють своє враження, що до проведення заняття.

Висновки./Conclusions. Основні переваги майстер-класу у фаховій підготовці майбутніх виконавців художньо-оформлювальних робіт спрямовані на якісне закріплення теоретичних знань і придбання практичних навичок з технології виконання декоративного розпису.

Наведений приклад програми проведення заняття майстер-класу: «Виконання складних елементів петриківського розпису», дало позитивні результати та ефективно вплинуло на професійну підготовку майбутніх виконавців художньо-оформлювальних робіт. Було досягнуто закріплення здобутих умінь, навичок і знань з технології виконання декоративного розпису.

Список літератури

1. А. Козир Структурні компоненти професійної майстерності викладачів мистецтвознавчих дисциплін. Професійно-художня освіта України: Зб. наук. праць / Редкол.: І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заступники голови) та ін. Київ; Черкаси: видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. 250 с. URL: lib.iitta.gov.ua > рхo4. С. 74

2. Закон України «Про народні художні промисли». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Указ Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ФЕНОМЕН ВОЛОНТЕРСТВА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Тюльпа Тетяна Миколаївна

канд. пед. наук

Глухівський національний педагогічний університет ім. О.Довженка

м. Глухів

Вступ. Спрямованість вищої освіти на розвиток особистості студента обумовлює подолання суперечності між традиційним змістом вузівської освіти як вузько предметної професійної підготовки й новими викликами сучасності, що проявляються в трансформації функцій соціального інституту освіти; зміні позиції студента – суб'єкта по відношенню до вибудовування власної траєкторії освітнього саморозвитку в контексті прогнозування конструктивної життєдіяльності в сучасному соціумі. Разом із Т. Малхасяном, В. Орел, Л. Сафроновою, Н. Яксою вважаємо, що соціальний досвід є досвідом спільної життєдіяльності людей, зафіксований в знаннях, принципах і нормах поведінки, моральних приписах, традиціях, звичаях, ритуалах відображений у всій сукупності знань, накопичених людством. Відповідно до специфіки соціально орієнтованої діяльності, яка реалізується в пізнанні, соціально-професійному спілкуванні, соціальній практиці відбувається активна взаємодія студента з навколишньою дійсністю, набуття соціального досвіду в умовах соціокультурного середовища ЗВО, яке є «простіром спільної життєдіяльності студентів, співробітників університету, що забезпечує вибір цінностей, освоєння культури, життєвих смислів, способів культурної самореалізації, розкриття індивідуальних ресурсів особистості, ...інтегративним чинником особистісного становлення студента, вплив якого опосередковується через включення студента в різні її сфери.» [2, с. 47].

У зв'язку з цим принципово значущою виступає ідея розвитку суб'єктності студента в соціально орієнтованій діяльності, що представляє

собою цілеспрямоване комбінування системи його активної взаємодії із зовнішнім світом при оптимальному використанні ресурсів соціуму, освітнього процесу й особистісних ресурсів для ефективного соціального навчання, самопізнання і самореалізації майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей в умовах освоєння продуктивних форм і методів пізнання світу, перетворення й примноження досвіду творчої діяльності.

Мета роботи. розкрити особливості феномену волонтерства як умови формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Матеріали та методи. Феномен волонтерства сьогодні є потужним фактором самоорганізації українського суспільства, в умовах якого відбувається розвиток й активізація соціально-культурного творчості й громадських ініціатив. Завдяки особливому погляду на суспільні проблеми, майбутні фахівці соціономічних спеціальностей стають ініціаторами змін в суспільстві, волонтерство, своєю чергою, як громадський рух відкриває перспективу проявити свої соціальні й культурні особливості, що й активізує вивчення зазначеної проблеми.

Результати та обговорення. Спираючись на ідею, що системоутворювальним фактором цілеспрямованого формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є діяльність, активність самого студента, важливою умовою успішності процесу вважаємо активізацію досвіду соціально значущої діяльності, яка є способом вибудувати соціальні відносини, розвивати й знаходити застосування своїм моральним, духовним якостям, отримати нові навички, а також знаходити друзів, відчувати свою необхідність і користь. Він зафіксований в матеріальній і духовній культурі, в формах і способах діяльності; в суспільній свідомості, сформований у системі суспільних відносин результат їх минулої діяльності, які задають об'єктивні умови й межі її подальшої реалізації. Ця ідея підтверджується дослідженнями Н. Якси, яка доводить, що формування власного соціального досвіду відбувається «в процесі різноманітної діяльності, освоєння всього

спектру умінь, навичок; спілкування з людьми різного віку, в рамках різних соціальних груп з типовими для них соціальними символами, установками й цінностями; оволодіння й виконання різних соціальних ролей, засвоєння моделі поведінки» [3, с. 152]. Саме це дозволяє надати процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей комунікативний, діяльнісний, інтерактивний характер.

Результати й обговорення. Феномен волонтерства сьогодні є потужним фактором самоорганізації українського суспільства, в умовах якого відбувається розвиток й активізація соціально-культурного творчості й громадських ініціатив. Волонтерська робота як фактор активізації досвіду соціально значущої діяльності спрямована на допомогу ближньому, дозволяє майбутнім фахівцям соціономічних спеціальностей реально побачити позитивний результат своєї праці, витраченого особистого часу. Потреба в набутті досвіду взаємодії є усвідомленою соціальною потребою. З одного боку, волонтерство є сукупністю суспільних відносин, соціально спрямована корисна добровільна діяльність, з іншого – діяльність, що надає можливість вирішувати проблеми морального, етичного й особистісного характеру, набуті певних професійних умінь і навичок. Одним з важливих напрямків формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є їхнє педагогічно організоване включення в соціальні реалії, подолання відчуження молодого покоління від суспільного життя.

Серед багатьох видів волонтерства – в сфері культури, ситуативне, корпоративне, екологічне, – для формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей найбільш дієвим фактором активізації досвіду соціально значущої діяльності є соціальне волонтерство – діяльність з надання допомоги таким категоріям громадян, як особи з обмеженими можливостями здоров'я, люди похилого віку, ветерани, малозабезпечені, бездомні, громадяни, які постраждали в екстремальних ситуаціях (природних, соціальних), неповнолітні з груп соціального ризику та ін. Важливою складовою соціально значущої діяльності є волонтерство молоді

в зв'язку з потребами інклюзивної освіти яке виражається в організації й проведенні майбутніми фахівцями соціономічних спеціальностей заходів, спрямованих на трансляцію цінностей інклюзії, створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри й підтримки в освітніх установах.

Процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей набуває практико орієнтованого значення під час розв'язання основних завдань волонтерської діяльності:

- залучення студентів в соціальну практику й інформування про потенційні можливості їхнього професійного розвитку;
- надання можливості студентам проявити себе і реалізувати свій потенціал;
- розвиток творчої активності студентів;
- інтеграція молодих людей в активне соціальне середовище [1].

З позицій компетентнісного підходу соціальне волонтерство як суспільно корисна діяльність студентської молоді може служити основою для формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Висновки. Таким чином, урахування можливостей волонтерства дозволяє розглянути процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей як формування досвіду продуктивної соціально-комунікативної діяльності через накопичення індивідуального, особистого досвіду, спрямованого на формування гуманістичного й демократичного стилю спілкування учасників соціальної взаємодії, розвитку стійкої системи мотиваційно-ціннісних орієнтацій, формування особистісних норм і переконань з урахуванням соціокультурних стратегій розвитку суспільства, розвитку соціальної активності, міжособистісної соціальної взаємодії й творчої самореалізації.

Список літератури

1. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. – К., 2008. – 247 с.
2. Тюльпа Т. М. Соціокультурне середовище вищого педагогічного навчального закладу як умова успішної соціалізації студентської молоді / Т.М. Тюльпа // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 3. – С. 45-48
3. Якса Н. В. Формування соціального та особистісного досвіду людини як соціалізаційний процес // Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2015. – Вип. 10. – С. 148-153.

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ходунова Вікторія Леонідівна,

к.п.н., доцент, докторант

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Введение./Introductions. Проблема використання сучасного комп'ютера у педагогічному процесі ЗДО, висвітлена в роботах учених: Р.Вільямса, Б.Гершунського, В.Глушкова, А.Єршова, К. Маклін, Ю. Машбиця, С. Пейперта, Є. Полат та ін.

Питаннями розробки й використання комп'ютера у навчально-виховному процесі займалися Н.Апатова, А.Верлань, М.Головань, А. Гуржій, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Ю. Жук, І. Іваськів, В. Лапінський, В. Мадзігон, Д. Матро, Н. Морзе, С. Раков, Ю. Рамський, І. Роберт, П. Ротаєнко, В. Руденко, М. Семко, Т. Павлюк, О. Християнінов та ін.

Мета роботи. /Aim. Окреслення шляхів використання сучасних мультимедійних технологій в освітньо-інформаційному середовищі закладу дошкільної освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Окреслену проблему розкрито завдяки використанню загальнотеоретичних методів.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), у варіативній складовій введено освітню лінію «Комп'ютерна грамотність», що передбачає формування інформативної компетенції дошкільника. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі ЗДО – це одна із самих нових та актуальних проблем у педагогіці.

Інформатизація освіти спрямовується на вдосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання для поліпшення рівня освіти.

Так, на думку І. Стеценко, інформаційні технології для освіти розвиваються і впроваджуються дуже стрімко, проте вони не забезпечені науково-педагогічним обґрунтуванням (недостатньо враховані наукові дослідження медиків і психологів щодо впливу комп'ютера на психіку та здоров'я дітей). Технічні стандарти щодо створення комп'ютерних навчальних систем існують і вдосконалюються, а педагогічних стандартів їх розробки досі немає (відсутні методичні розробки підвищується інформаційна компетентність дітей, які активно взаємодіють із сучасним інформаційно-культурним середовищем, в той час, як педагоги відстають у цьому, що призводить до відсутності фахівців, які можуть на досить високому рівні грамотно проводити заняття).

Суттєвою проблемою використання комп'ютера в ЗДО є недостатня матеріально-технічна база. Дошкільників недопустимо вчити на фізично застарілих комп'ютерах, а наявне програмне забезпечення не завжди дозволяє використовувати сучасні комп'ютерні навчально-ігрові середовища, які допомагають конструювати завдання, а не просто послуговуватися «автоматизованими» підручниками.

Ми поділяємо думку Г. Лаврентьєвої, що зараз серед розмаїття програмної продукції надто мало якісних електронних засобів освітнього призначення, що ґрунтуються на науково-педагогічних засадах і є результатом роботи колективів фахівців – педагогів, методистів, психологів, дизайнерів, програмістів. Апробація пропонованих засобів у реальних умовах навчання часто проводиться з методичними огріхами, результати педагогічного експерименту спотворюються. Досі не існує цілісної й ефективної системи оцінки якості електронних засобів освітнього призначення, тож не можна повною мірою оцінити вплив інформаційних технологій на розвиток дошкільників.

З. Дорошенко вважає, що сучасні мультимедійні технології в освітньо-інформаційному середовищі ЗДО мають виконувати такі функції:

- 1) виступати як засіб навчання;

2) виконувати роль технічного засобу автоматизації процесу навчання дитини, що включена у пізнавальну, дослідницьку, експериментальну роботу, який дає змогу мобільно працювати з текстом, графічним, звуковим або відео документом, якісно подавати інформацію, обробляти її, спілкуватися зі своїми однолітками;

3) бути зразком сучасних інформаційних технологій та розвивати навички оволодіння ними;

4) виступати ефективним тренажером, що розвиває пізнавальну і творчу активність особистості, спонукає її приймати власні рішення, бачити їх результат, перевіряти їх правомірність.

О. Гавриленко стверджує, що використання комп'ютера в системі дидактичних засобів сприяє успішному розв'язанню завдань різнобічного розвитку дитини, дає змогу не лише формувати інтерес до навчального предмету, але й активізувати у дітей розвиток аналітичного мислення, пізнавальної активності, сприяє вихованню таких якостей особистості, як наполегливість, самостійність, відповідальність.

Выводи./Conclusions. Впровадження ІКТ у дошкільну освіту дає змогу розширити світогляд дітей, а вихователю повніше використовувати наявні освітні ресурси, що істотно підвищить рівень освіти. Використання цих технологій під час навчання створює додаткові умови і спричинює появу нових цілей та оновлення змісту дошкільної освіти, дає змогу досягти значно кращих результатів навчальної діяльності, забезпечує для кожного вихованця формування й розвиток його освітньої траєкторії.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-БАЯНІСТІВ

Чорненко Леонід Гаврилович

викладач

Комунальний вищий навчальний заклад
«Ніжинський коледж культури і мистецтв
імені Марії Заньковецької»
Чернігівської обласної ради
м. Ніжин, Україна

Вступ. Відомо, що техніка роботи з музичним інструментом – це уміння втілювати нотний матеріал та почутий звуковий образ засобами рухового апарату.

В літературі баянну техніку поділяють на дрібну (пальцеву) та крупну.

До дрібної техніки відносять: гаммо- та арпеджиообразні пасажі, різні мелізми, репетиції, подвійні ноти, варіації.

До крупної техніки відносять: акорди, октави, скачки, пальцеве тремоло.

Формування у студентів вмінь та навичок роботи з кожною із зазначених технік є важливим етапом в навчальній діяльності та основою виховання й становлення майбутнього музиканта-баяніста. Саме тому, на нашу думку, слід надавати важливого значення цьому питанню при підготовці студентів.

Мета роботи. На основі аналізу відомих теоретичних досліджень та власного педагогічного досвіду обґрунтувати особливості розвинення та формування технічних навичок студентів-баяністів на прикладі техніки подвійних нот.

Матеріали та методи. Для реалізації поставленої мети використано теоретичні методи дослідження: вивчення психолого-педагогічної літератури з питання формування вмінь та навичок студентів гри на баяні; аналіз навчальних планів і програм підготовки майбутніх фахівців; формулювання

висновків і рекомендацій щодо підвищення ефективності підготовки майбутніх баяністів.

Результати та обговорення. Вивчивши ряд літературних джерел з питання підготовки студентів-баяністів, маємо відмітити, що проблема формування технічних навичок у студентів таких спеціальностей є досить актуальною.

В роботі [1] окреслено «особливості процесу підготовки майбутніх вчителів музики для гри на баяні як додатковому музичному інструменті, наголошено на ролі викладача для загального музичного розвитку студентів та їхнього фахового вдосконалення».

У статті [2] висвітлено «особливості організації самостійної роботи студентів-баяністів у процесі фахової підготовки. Автор пропонує розглянути питання, пов'язані із самосвідомістю, активізацією уваги, здібністю до самоаналізу та самооцінки, самоконтролю майбутніх виконавців-інструменталістів, психологічними та фізичними властивостями, які необхідні для успішного навчання гри на музичних інструментах».

Розгляд питання про розвиток виконавської техніки баяністів та акордеоністів у процесі роботи над етюдами в початковий період навчання запропоновано в дослідженні [3]. Зокрема, розроблено методичні рекомендації з постановки виконавського апарату, підбору зручної аплікатури та опанування необхідних засобів звукодобування.

В роботі [4] запропоновано методичні основи організації самостійної роботи студентів у класі баяна-акордеона.

Розуміючи, що художній розвиток неможливий без технічного, формування різних технічних навичок є головним у навчальному процесі. Ефективність такої діяльності можлива за умов цілеспрямованості, рівня усвідомлення і розуміння учнями важливості та мети даної роботи.

Відомо, що техніка подвійних нот належить до дрібної. Особливості її в тому, що виконується двома пальцями, які мають діяти злагоджено і активно, як один. Маємо відмітити, що необхідно ретельно вивчати власні можливості

різних пар пальців та їх поєднання між собою. Важливим є також вдалий підбір етюдів та вправи для розвитку даної виконавської техніки. Зокрема, можна запропонувати студентам роботу над етюдом М. Різоля [5, ст. 71 – 72] та вправами з посібника [6, ст. 26 – 27]. Підбір завдань має сприяти формуванню комплексу навичок і умінь гри на баяні з урахуванням можливостей та здібностей студента. Також слід пам'ятати, що оволодіння основними видами баянної техніки є необхідним для відтворення художнього образу та задуму автора музичного твору.

Робота з технікою подвійних нот сприяє розвитку музичних здібностей: ритму, слуху, музичної пам'яті, гармонічного мислення, емоційності. Виконуючи досить прості вправи, важливо слідкувати за ритмічною та рівною грою, позбуватися від скутості рук при зміні позицій, розвивати гнучкість і енергійність рук.

Важливе значення для ефективного навчання має постановка виконавського апарату: посадка студента-баяніста; положенням його рук, ніг, корпусу під час виконання; положення музичного інструмента виконавця стосовно корпусу; положення правої та лівої рук на клавіатурі під час гри на баяні.

Ці моменти варто контролювати як викладачу, так і студенту під час кожного заняття, виступу, самопідготовки як на початковому етапі навчання, так і в професійній діяльності.

Наведемо практичні поради щодо роботи над технікою подвійних нот та іншими видами дрібної техніки.

1. Будь-яку роботу над технікою слід розглядати не лише як пальцеву, а й як розумову, що вимагає ясності, точності та швидкості мислення.
2. При виконанні вправ та творів необхідно передбачати кінцевий результат, мету, з якою вони вивчаються.
3. Для вдосконалення технічних навичок роботи з інструментом потрібно змінювати темп, штрихи, ритм, метр, динаміку, акценти, напрям руху міха.

4. Навчальні вправи, етюди є своєрідним «ключем» до швидкого оволодіння різними музичними творами та шляхом для формування навичок технічної майстерності.

Часто спеціальні вправи необхідні для того, щоб привести руки до «робочого стану» перед виконанням будь-якого твору.

5. Всі технічні елементи мають виконуватись грамотно, найбільш зручною для виконавця аплікатурою.

6. Важливе значення для оволодіння технікою має робота в повільному темпі. В такому повільному темпі слід працювати над твором в цілому, тобто над звучанням, нюансуванням, стилем, художньою обробкою. При повільному виконанні має зберігатися цілісність музичних образів, а також має бути цілісною мелодійна та ритмічна структура твору.

Працюючи в повільному темпі музикант може чітко відчувати кожен рух, що не перекривається наступним рухом. Перехід від повільного виконання до швидкого здійснюється легко, тоді, як від швидкої гри до повільної – набагато складніше. До повільної гри інколи доцільно повертатися й після повного засвоєння музичного твору. Вивчивши твір повністю, потрібно прибирати рефлексії на деталі та грати суцільною хвилею.

Висновки. В даній роботі вивчається питання про особливості формування технічних навичок студентів-баяністів на прикладі техніки подвійних нот. Дана проблема є актуальною, про що свідчать проаналізовані літературні джерела. На основі власного досвіду наведено практичні рекомендації для ефективності оволодіння дрібною баянною технікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник В. Ф. Особливості методики викладання гри на баяні в класі додаткового музичного інструмента – Збірник наукових праць. – Випуск 12. – 2012 – с. 383-386.

2. Розумович О. Особливості організації самостійної роботи студентів-баяністів у процесі фахової підготовки. – Проблеми підготовки сучасного вчителя. – № 17. – 2018 – С. 221-229

3. Гончаров О. І. Розвиток виконавської техніки баяністів та акордеоністів у початковий період навчання. *Культура України*. –Випуск 34. – 2011– С. 228-233
4. Методичні основи організації самостійної роботи студентів у класі баяна-акордеона / Уклад. Бегун-Трачук Л.О – Мукачево: МДУ, 2017. – 26 с.
5. Ризоль Н., Яшкевич И. Школа двойных нот для баяна. – К., «Музычна Украина», 1989. – 178 с.
6. Бесфамильнов В., Семешко Ф Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К., «Музична Украина», 1989. – 196 с.

ЛОГОПЕДИЧНА РИТМІКА У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Шишова Інна Олексіївна,

к.п.н., доцент

Бурякова Єлизавета Анатоліївна,

студентка

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Вступ. «У сфері осіб, причетних до соціальної адаптації дітей з особливими потребами, досить часто спостерігаються психологічні явища, що ведуть до погіршення настрою, стресів, депресії, зниження загального емоційного тону. Емоції є складною реакцією організму на різноманітні подразники. Вони можуть як позитивно, так і негативно впливати на стан і процес життя людини в оточуючому соціальному середовищі» [4, с. 221].

Навчальним предметом, який забезпечує ефективний напрямок у системі корекційно-розвивальної, реабілітаційної роботи щодо подолання психофізичних і мовленнєвих порушень, є логоритміка. Основними поняттями логоритміки є: ритміка, ритмічні здібності, рух, рухова навичка, рухливі ігри, ритм, музичний ритм, словесний ритм, психотерапія, аутогенне тренування, тілесно-орієнтована терапія, психосоматика, кінезітерапія, слухання, арт-терапія, музичне виховання, музика, музикотерапія, музичні інструменти, емоції, естетичні почуття, настрій, танець, музично-ритмічні етюди, гра, казка.

Мета статті – проаналізувати історію становлення, зміст та дослідити роль у навчально-виховному процесі дисципліни «Логоритміка» у структурі підготовки майбутнього спеціального педагога.

Матеріали та методи – аналіз наукових джерел з логопедичної ритміки.

Результати та обговорення. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» широко охоплює всі вразливі категорії учнів. Цих дітей, або дітей,

яких почали вважати дітьми з особливими потребами відносно нещодавно, внаслідок різних причин стає у соціумі все більше. В освітніх установах усе частіше зустрічаються діти, що зазнають труднощів соціально-психологічної адаптації і навчання внаслідок важких соматичних захворювань, а також у зв'язку з наслідками важких емоційних переживань, що перевищують за своєю інтенсивністю або тривалістю індивідуальні адаптивні можливості дитини. Зростає число складних (комбінованих) особливостей розвитку, збільшення кількості дітей з психогенними порушеннями, що виявляються в аутизації, агресивності, порушеннях поведінки та діяльності, тривожно-фобічних розладах, спотвореннях процесів соціалізації, що істотно утруднюють і ускладнюють вирішення корекційно-освітніх завдань в спеціальній освіті.

Проблеми навчання, виховання, соціалізації дітей із особливими освітніми потребами, особливості спеціальної освіти дітей, шляхи соціальної адаптації та реабілітації досліджували у своїх працях науковці В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Виготський, І. Єременко, В. Засенко, А. Колупаєва, Г. Мерсіянова, Т. Сак, В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна, М. Шеремет, І. Шишова, М. Ярмаченко та інші вчені й практики.

В Україні існує система закладів загальноосвітньої та спеціальної освіти осіб з особливими освітніми потребами. У вищих навчальних закладах готують фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Цей процес є багатоаспектним, науковим, творчим, містить впровадження різноманітних форм та методів.

Логопедична ритміка є дисципліною, об'єктом якої є структура порушення мовлення, немовленнєві психічні функції і мовленнєві порушення у осіб з патологією мовлення, предметом – різноманітні порушення психомоторних, сенсорних функцій і система рухів у поєднанні з музикою і словом, метою – подолання порушення мовлення шляхом розвитку і корекції немовленнєвих і мовленнєвих психічних функцій, адаптація людини до умов зовнішнього і внутрішнього середовища [1; 2; 3]. Зазначимо також, що, хоча і не всі діти з особливими освітніми потребами мають порушення мовлення,

саме завдяки використанню різноманітних методів, засобів, прийомів, враховуючи малорухомість більшості учасників навчально-виховного процесу, ця дисципліна є однією з принципово важливих.

Завдання логопедичної ритміки визначають як оздоровчі, освітні (пізнавальні), виховні, корекційні. У результаті розв'язання оздоровчих завдань зміцнюється кістково-м'язовий апарат, розвиваються дихання, моторні, сенсорні функції, виховується почуття рівноваги, правильна постава, хода, грація рухів. Здійснення освітніх завдань сприяє формуванню рухових навичок і вмінь, здатності довільно пересуватися у просторі, розвитку спритності, сили, витривалості, переключення, координації рухів, організаторських здібностей. Під час реалізації освітніх завдань відбувається засвоєння теоретичних знань. Розв'язання виховних завдань сприяє розумовому, моральному, естетичному і трудовому вихованню.

Природнича основа логопедичної ритміки складається з комплексу наукових дисциплін (анатомія, фізіологія, невропатологія, гігієна, психологія, педагогіка, теорія фізичного виховання, теорія і методика музичного виховання, дефектологія). Важливе місце в цьому комплексі займає учіння І. Сеченова, І. Павлова про умовно-рефлекторні часові зв'язки, про утворення дихального стереотипу та сучасні дослідження вищої нервової діяльності, які дозволяють проникати в закономірності формування рухових навичок і правильно будувати методику навчання та виховання у випадках їх порушення або недорозвинення.

Корекційну спрямованість занять зумовлено урахуванням механізму і структури порушення мовлення, комплексністю та поетапністю логопедичної роботи. Спеціаліст враховує вікові і особистісні особливості дитини, стан рухової системи, характер і ступінь порушення мовленнєвих і немовленнєвих процесів. Логоритмічна корекція вимагає повторення тих рухових навичок, над якими працюють. Під час багаторазових систематичних повторень утворюються здорові динамічні рухові стереотипи.

Передумовами розвитку логоритміки можна вважати використання давніми народами різноманітних рухів під музику з метою опанування певних психологічних станів.

Музичну та рухову терапію у професійній діяльності як зі здоровими, так і з людьми з особливими потребами успішно використовували: один з основоположників сучасної психіатрії, творець власної наукової школи, автор першого наукового керівництва з психіатрії «Про душевні хвороби» і перший клінічний викладач-професор Жан-Етьєн Домінік Ескіроль, французький фізіолог Жорж Демені, а засновником напрямку, котрий поєднав колоритність і ритм рухів, був оперний співак Франсуа Дельсарт. Першим педагогом, який звернув увагу на всеохоплююче значення ритму в музиці та в житті людини, вважають Еміля Жака-Далькроза, ідеї якого перегукуються з ідеями народної школи Й. Песталоцці та його учня Х. Негеля, психологічною теорією сценічного руху А. Дельсарта, теорією ритму Луссі, концепцією вільного танцю А. Дункан і популярною на зламі ХІХ-ХХ століть шведською гімнастикою [3, с. 38-40].

Свій внесок у теорію та методику впливу музики та рухів на психофізіологічний розвиток людини здійснили німецький композитор, музикант і педагог Карл Генріх Марія Орф, відомий в історії угорської та світової педагогіки як творець унікальної музично-виховної концепції, автор знаних у всьому світі музичних творів, фольклористичних, методичних, мистецтвознавчих праць, натхненник та керівник створених прогресивних програм, підручників, методичних посібників з предмету «Спів та музика», відомий музикант-педагог, громадський діяч Золтан Кодай (Kodály), австрійський вчений, соціальний реформатор, основоположник антропософії Рудольф Йозеф Лоренц Штайнер, танцівник, хореограф, педагог і теоретик танцю, якого вважають творцем та основоположником кінетографії танцю – системи нотації рухів людського тіла, методики аналізу руху Рудольф фон Лабан, видатний український педагог, мислитель, композитор та культурно-громадський діяч, який дотримувався у своїй педагогічній діяльності народно-

пісенних традицій, що ґрунтувалися на національних засадах, Микола Дмитрович Леонтович, композитор Микола Андрійович Римський-Корсаков, його учениця, випускниця Інституту музики і ритму у Німеччині, професор Московської консерваторії Н. Александрова, видатний мистецтвознавець і громадський діяч ХХ ст., активний пропагандист нової гімнастичної системи в Росії Сергій Михайлович Волконський, подружжя Александрових, В. Грінер, М. Румер і М. Баженов, Н. Романова та інші [3, с. 41-44].

Ввів лікувальну ритміку в систему лікування пацієнтів академік, видатний психіатр, **який зробив великий вклад у всі розділи психіатрії** Василь Олексійович Гіляровський, а ґрунтовне дослідження у галузі розвитку та діагностування музикальності було проведене психологом, концепція якого ґрунтується на теорії І. Павлова про основні властивості нервової системи та поділ на типи вищої нервової діяльності, Борисом Михайловичем Тепловим. Відомим у якості автора концепції масового музичного виховання дітей і широко відомої програми з музики для загальноосвітніх шкіл, який розширив традиційний діапазон викладання предмета «Музика», акцентувавши процес активного сприймання музичних творів, виховання емоційного, естетичного ставлення до музичного мистецтва, тісно пов'язаного з сучасним життям, є Дмитро Борисович Кабалевський [3, с. 45].

В Україні проблемами музично-ритмічного виховання у контексті хореографічної підготовки на національній основі плідно займався у міжвоєнний період вітчизняний педагог, музикознавець, етнограф, хореограф, диригент і композитор, який запропонував першу класифікацію українських народних танців, поділивши їх на масові, парні й сольні, розробив педагогічні засади музично-естетичного виховання дітей, включаючи музичні ігри та народні танці, першим з-поміж вітчизняних фольклористів дав назву майже всім танцювальним рухам, відповідно до їхнього характеру й внутрішнього змісту, розробив і запропонував оригінальний метод запису хореографічного матеріалу, що полягає в словесному описі рухів і їх комбінацій, ілюстрованих рисунками та схемами, Василь Миколайович Верховинець [3, с. 45-46].

Великого значення естетичному, музичному розвитку своїх вихованців, театральній діяльності, художньому читанню, хоровому співу, оркестру приділяв талановитий організатор діяльності і виховання молодого покоління, майстер художнього слова Антон Семенович Макаренко [3, с. 46].

На важливості музичної творчості у процесі розвитку і становлення дитячої особистості наголошував видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський [3, с. 46].

Цікавою і актуальною є методика філософії життя і *виховання талантів* японського вченого Сініті Судзукі, яка передбачає, що, якщо є бажання грати на музичних інструментах, треба зануритися у світ музики [3, с. 47].

Таким чином, логоритміка є тілесно орієнтованою психотерапією і тілесно орієнтованою психотехнікою та однією з форм кінезітерапії (напрямку фізичної терапії, який передбачає виконання активних і пасивних рухів, певних вправ лікувальної гімнастики та роботи на тренажерах для досягнення конкретного терапевтичного результату), засобом впливу в комплексі методик навчання, виховання та лікування, що дозволяє прискорити процес усунення мовленнєвого порушення і сприяє соціалізації. Існує тісний взаємозв'язок логопедичної ритміки з методикою музичного виховання, оскільки музика впливає на якість виконання рухів: поліпшуються їх виразність, ритмічність, чіткість, координація, плавність, злитість, переключення.

На логоритмічних заняттях використовують наочні, словесні і практичні методи. Звертаючись до естетичних почуттів, емоцій, настрою логоритміка використовує музично-ритмічні рухи та вправи, рух, танець, музично-ритмічні етюди, казки, вправи на розвиток уваги, на регулювання м'язового тону (масаж та самомасаж), на формування та розвиток чуття ритму, темпу й метру, слухання (сприймання) музики (із наступною бесідою, визначенням засобів музичної виразності твору), різні види ігор, співи, вправи для розвитку голосу й артикуляції, розслаблення. Кожне заняття має включати ігри та етюди, спрямовані на вираження емоції радості, що позитивно впливає на розвиток дитини. Завершувати заняття бажано заспокоєнням дітей.

Важливим є урахування різних типів темпераменту дитини (холерик, сангвінік, меланхолік та флегматик).

Доцільним на логоритмічних заняттях є використання найкращих доцільних етнопсихологічних засад, етнопедагогічних та народнодидактичних методів та засобів.

Висновки: 1. Історія становлення логопедичної ритміки свідчить про велику потребу людства у технологіях розвитку та корекції психологічних та фізіологічних особливостей людини. 2. Одєю з навчальних дисциплін, спрямованих на оволодіння студентами цілим спектром знань, вмінь та навичок психооздоровлювального спрямування є «Логоритміка», яка має свою цікаву історію. Зміст дисципліни «Логоритміка» та її роль у навчально-виховному процесі у структурі підготовки майбутнього спеціального педагога передбачають оволодіння найкращими методиками цієї науки.

Список літератури

1. Шишова І.О. Корекційна освіта і мистецтво / І.О. Шишова // Наукові записки. Випуск 139. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 127-131. (Серія: Педагогічні науки).

2. Шишова І.О. Логопедична ритміка у системі підготовки студентів до корекційної освіти дітей з особливостями фізичного та психомовленнєвого розвитку / І.О. Шишова // Наукові записки / Ред. кол. В.Ф. Черкасов, В.В. Радул, Н.С. Савченко та ін. – Випуск 147. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 145-149. (Серія: Педагогічні науки).

3. Шишова І. О. Логоритміка. – Кропивницький: ФОП Піскова М.А. – 2019. – 104 с.

4. Шишова І.О. Оздоровча фізична культура та спорт у підвищенні емоційного тону учасників процесу соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / І.О. Шишова // Основи побудови тренувального процесу в циклічних та екстремальних видах спорту: збірник наукових праць [Електронний ресурс]. – Харків: ХДАФК, 2019. Вип. 3. URL: http://journals.urau.ua/cvs_konf/issue/archive. С. 214-222.

ВОКАЛЬНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Юнда Вікторія Вікторівна,
викладач ІКМ ЛНУ ім.Тараса Шевченка
г. Киев, Украина

Введення./Introduction. У державних документах України наголошується про важливість підготовки творчих фахівців, які будуть спроможні здійснювати музично-педагогічну діяльність на високому рівні, розвивати традиції музичного виховання та сприяти зростанню музичної культури підростаючого покоління.

Підготовка вчителя музичного мистецтва, який буде відповідати науково-методичним, культурно-мистецьким вимогам українського суспільства, втілювати інноваційні нововведення та бути здатним до саморозвитку є головною метою музично-педагогічної освіти.

У формуванні професійних компетенцій майбутніх вчителів музичного мистецтва значне місце займає вокальна підготовка. Питання вокальної підготовки майбутніх фахівців в навчальних закладах розглядалися в роботах В. Антонюк, М.Адулова, І.Гадалової, Б.Гнидь, Л.Дмитрієв, М.Жижкович, О.Маруфенко, А.Менабені, В.Морозова та інших. Відомі вокалісти-педагоги вважають, що наукове обґрунтування вокальної методології ще не враховує повністю всі фактори, на яких будується співочий процес.

Мета роботи./Aim. Метою нашої роботи є дослідження питань вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз науково-методичної літератури впевнює в тому, що вокальна підготовка потребує не тільки здібностей майбутніх вчителів музичного мистецтва до вокального навчання, але й глибоких знань з історії розвитку вокального мистецтва, будови голосового апарату, співочого звукоутворення, роботи гортані; знати

класифікацію співочих голосів; усвідомлювати важливість розвитку різноманітних вокальних навичок, акторської майстерності, емоційної культури.

Успішність занять у вокальному класі визначається увагою педагогів до організації занять, урахуванням індивідуальних особливостей студентів, рівнем розвитку музичних здібностей та наявністю досвіду вокальної діяльності.

Вокальна педагогіка спирається на загальнодидактичні та спеціально вироблені принципи навчання, серед яких найбільш важливими вважаються принципи виховного навчання, науковості, свідомості, поступовості і послідовності, індивідуальний підхід у навчанні та зв'язок з життям.

У класі вокалу важливо, щоб вокальний педагог не намагався як можна швидше розвивати верхню ділянку діапазону, а розвивати такі якості як володіння співочим диханням, резонаторами, артикуляційним апаратом та звертати увагу на розвиток музичальності майбутнього вчителя його інтелект, тембральні якості голосу володіння основами співочого дихання тощо.

Під вокальними навичками, в основі яких лежить створення і закріплення умовнорефлекторних зв'язків, створення систем таких зв'язків, розуміють часткового автоматизований спосіб виконання співочої дії. Найбільш важливими вокальними навичками, без яких неможливим стає виразне виконання, вважаються наступні: навички співочого звукоутворення, звуковедення, співочого дихання, артикуляції, дикції тощо. Під вокальною технікою розуміють таке володіння співочим голосом, коли співак досягає максимальну точність у виконанні та створенні художнього образу вокального твору. Від ступеню володіння майбутнім вчителем музичного мистецтва і керівника дитячого хору вокальної техніки багато в чому буде залежати процес сприйняття школярами вокально-хорових творів. У процесі розвитку співацького голосу і педагог і учень повинні орієнтуватися на внутрішні відчуття, які виникають в організмі співака. Основні з них — це вібраційні відчуття, вони завжди з'являються при правильному звукоутворенні і ніколи при неправильній роботі голосового апарату.

Мета роботи педагога-вокаліста - не тільки розвиток вокальної техніки, виконавських задатків, але й формування музично-естетичного смаку, розвиток пам'яті, музичного мислення, уяви, тощо. Провідні педагоги наголошують, що в процесі вокального навчання йде активний процес формування творчої особистості.

Вчитель музичного мистецтва повинен добре знати закономірності та особливості вокально-хорової діяльності в сучасній школі, вокально-хоровий репертуар для школярів різного шкільного віку. У майбутнього фахівця повинні сформувати навички інтонування внутрішнім слухом хорової партитури твору, вміння здійснювати виконавський та вокально-хоровий аналіз творів, вміння використовувати основні художньо-технічні засоби в роботі над дитячими вокально-хоровими творами та вміння управляти хоровим звучанням дитячого хору.

Однією з важливіших задач виховання співочого голосу є розвиток вміння працювати самостійно. Навчити людину самостійно працювати над формуванням голосу, навчити формувати співацький тон можливо тільки за умови вміння визначати послідовно наступні етапи самостійної роботи з розвитку голосу.

Л.Дмитрієв підкреслював, що важливим є питання всебічного розвитку майбутніх співаків. Він наголошував, що якщо співак буде залишатися теоретично безграмотним, то співочий голос так і не отримає належного розвитку.

Методи навчання співу відрізняються різноманіттям, більшість з яких відносяться до раціонально-технічних засобів: наприклад, фонетичний метод, який базується на маніпулюванні відтінків голосних, різні артикуляційні методи, які потребують визначеної форми язика, губ (наприклад, вимога посмішки), положення нижньої щелепи, дихальні методи тощо. Але при цьому не використовуються в потрібній мірі всі співочі резерви організму.

Результати та обговорення./Results and discussion. Емоційна природа співу наголошує на принципово іншому шляху організації співочого процесу —

активізацію глибоких емоційних механізмів, які можуть забезпечити формування красивого і сильного співочого голосу. Поява у співака (причому автоматично і підсвідомо) таких механізмів може правильно скоординувати роботу окремих частин голосового апарату — дихання, гортані, резонаторів, тобто забезпечити максимально ефективність роботи співочого апарату.

В Морозов наголошує про необхідність більш широкого і різностороннього застосування у вокальній педагогіці методів емоційного впливу на розвиток естетичних і технічних якостей голосу співака. Адже емоції — це ключ, завдяки якому відкриваються не тільки естетичні можливості співочого голосу, але й технічні засоби їх досягнення. Він підкреслює, що ідея єдності емоційного і раціонального лежить в основі розвитку співочого голосу. Співочий голос створює високий співочий інтелект, глибоке розумове і емоційне усвідомлення співаком сутності процесу співу як засобу вираження внутрішнього світу людини.

У ХХ столітті розвиваються оригінальні нетрадиційні методики розвитку співочого голосу, наприклад методика вокаліста-фоніатра В.Емельянова, методика американського викладача вокалу К.Линклейтер та інші.

Навчання майбутнього фахівця в класі вокале повинно стати і для студента нескінченним процесом творчості. Розвиток співочого голосу це неспішний та тривалий процес, в якому значну роль відіграє виховання в студента свідомого керування процесом звукоутворення і звуковедення, співочим диханням, розширенням діапазону тощо.

Вільне володіння співочим голосом буде дозволяти майбутньому фахівцю на високому професійному рівні виконувати вокальні твори, передавати виразно у співі художній образ вокально-хорових творів, викликати у дітей емоційний відгук і, таким чином, впливати на подальший музичний розвиток вихованців. Відомі вокальні педагоги наголошують на важливості вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва та удосконаленні навчального процесу вокальної підготовки у ВНЗ.

Висновки./Conclusions. Володіння співочим голосом на високому професійному рівні є важливою умовою в майбутній музично-педагогічній діяльності вчителя музичного мистецтва. Музичною педагогікою вже накопичено в достатній мірі принципи і методи підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. У ХХІ столітті створюються умови для вироблення науково обгрунтованих методів навчання в музично-педагогічних навчальних закладах. Проблемою вокальної методології, яка складається з різноманітних спроб дати можливе наукове пояснення існуючим у ній явищам, на сучасному етапі є встановлення більш чи менш точних, об'єктивних, маючих науковий характер, положень. Ця проблема потребує значної уваги та досліджень фахівців з різних наук - вокальної педагогіки, психології, фізіології та фоніатрії.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРАКТИЧНО- ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ПРИРОДИ

Юркова Т. Ф.

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова
Херсонський державний університет

Громадянська зрілість підростаючого покоління містить ціннісне ставлення до природи, що є справою як внутрішньодержавною, так і міжнародною. Це ставлення виявляється в особистій причетності й відповідальності за збереження природних багатств, вироблення вміння співіснувати з природою, у нетерпимості й у безкомпромісній боротьбі проти губителів природи, усвідомленні особливостей і основних екологічних проблем навколишнього середовища. Ставлення до природи – своєрідна проекція тих ціннісних підходів, що виробляються людством у процесі культурного розвитку. Як зазначає І.Січко : “ ... важливо, щоб перші наукові істини дитина пізнала в навколишньому світі, щоб джерелом думки була краса й невичерпна складність природних явищ, щоб дитину поступово вводили до світу, суспільних відносин, праці [2, с. 113]”.

Мета статті – обґрунтувати механізм оцінювання рівня сформованості практично-діяльнісного компонента ціннісного ставлення підлітків до природи.

Процес виховання ціннісного ставлення до природи – неоднорідний та нерівномірний, передбачає формування ряду структурних компонентів особистості: а) потреб в екологічно доцільній діяльності; б) мотивів у взаємодії з природою на основі усвідомлення цих потреб; в) емоційної готовності на усвідомлення цінностей природи; г) особистого досвіду ціннісного ставлення до природи [1]. Формування ставлення до природи як до універсальної

цінності відбувається тоді, коли природні об'єкти сприймаються й визначаються як рівноправні, такі, які мають право на існування незалежно від волі людини. Цілком закономірний інтерес виявляють науковці до питань, пов'язаних із формуванням екологічних ціннісних імперативів особистості.

З точки зору дослідників цієї проблеми (Г.Тарасенко, В.Оржеховська, О.М'ягченко, О.Гречишкіна, Ю.Гречишкіна та ін.), саме екологічні ціннісні орієнтації визначають спосіб існування індивіда в природному, біологічному, фізіологічному значенні, форми взаємозв'язку з людиною і суспільством.

З метою установлення питомої ваги практично-діяльній складовій ціннісного ставлення респондентів до природи ми керувалися тим, що в процесі аналізу змісту поняття “ціннісне ставлення до природи” виникає необхідність охарактеризувати питання організації діяльності, яка визначає характер цілей взаємодії підлітків з природою, її мотивів, готовність обирати ті чи інші стратегії поведінки, інакше кажучи, стимулювали екологічно-доцільні вчинки.

Запитання були сформульовані таким чином : а) у яких заходах по поліпшенню екологічної ситуації ви брали участь? б) чи тримаєте ви вдома тварин і кімнатні рослини, як піклуєтеся про них? в) чим ви реально можете допомогти природним об'єктам та істотам, що вас оточують? г) чи прагнете ви самостійно брати участь в екологічних заходах? тощо.

Унаслідок узагальненого аналізу відповідей респондентів щодо рівня розвитку практично-діяльностей компонента ціннісного ставлення до природи відзначимо, що майже всі підлітки висловили бажання брати активну участь у природоохоронних акціях.

А втім, як виявилось, реальну участь у відповідних діях, за власним визнанням, беруть тільки 22,4% тих підлітків, які, за їх визнанням, утілюють свою любов до природи в конкретні дії. Це, як правило, догляд за домашніми тваринами, рослинами, участь у таких природоохоронних акціях, як “Первоцвіти”, “Мій голос я віддаю на захист природи”, “Посади своє дерево”, “Свіжий вітер”, “Не рубай ялинку”, “Нове життя джерел”, допомога птахам і звірям узимку, охорона водоймищ, виявлення природних об'єктів, що

потребують охорони тощо.

Відповіді на запропоновані підліткам запитання засвідчили, що учнів, які старанно дбають про своїх улюбленців – домашніх тварин і рослин, знайшлося не так багато: 28,3% із 222 молодших підлітків, 25,7% із 218 середніх підлітків і 18,5% із 220 старших підлітків (табл.1).

Таблиця 1

Рівень розвитку практично-діяльнісного компоненту ціннісного ставлення підлітків до природи

Вік	Участь підлітків у природоохоронних акціях		
	рівень прагнення участі в акціях	загальна кількість	%
Молодші підлітки	високий	222	28,3
Середні підлітки	середній	218	25,7
Старші підлітки	низький	220	18,5

Як засвідчують дані, наведені в таблиці, молодші підлітки на 2,6 і 9,8 % відповідно випереджають середніх та старших підлітків в участі у природоохоронній роботі.

В. Ясвін, провівши з цього приводу ґрунтовне дослідження, довів, що в молодшому підлітковому віці ставлення дітей до природи знаходиться на максимальному рівні, потім у середньому підлітковому віці відбувається незначне зниження, а у старшому підлітковому віці спостерігається різке падіння інтенсивності ставлення до природи [4].

Тому переважаючий тип ставлення до природи в молодшому і середньому підлітковому віці В. Ясвін трактує як “суб’єктно-етичний”, а у старших підлітків як “об’єктно-прагматичний” [4, с. 24].

Крім цього, висновки Г. Пустовіта, В. Ясвіна, а також результати нашого дослідження виявили негативну тенденцію прояву, особливо серед старших підлітків, “жорстокого ставлення значної частини учнів 7-8 класів до окремих об’єктів чи природи в цілому,” зафіксували низький рівень їхніх практичних

навичок у вивченні й охороні природи [3, 4].

І це за умов, коли саме практична діяльність у галузі охорони природи є центральною складовою в процесі формування ціннісного ставлення особистості до довкілля і разом з тим невід’ємною від розглянутих раніше складових – когнітивної та емоційно-ціннісної. Отже, досліджуючи взаємозв’язок цих складових, ми керувалися принципом єдності свідомості та діяльності, тому що практична діяльність є першоджерелом відомостей про природне середовище.

У процесі проведеної перевірки було виявлено недостатній рівень обізнаності з доступними для учнів підліткового віку екологічними проблемами, поверховий характер сприйняття екологічних ідей, відсутність належного впливу цих ідей на емоційну сферу підлітків, розгляд природи тільки у зв’язку з її корисністю, відсутність активної екологічної діяльності тощо.

Узагальнені дані, отримані в процесі визначення вихідного стану сформованості в підлітків ціннісного ставлення до природи, дали змогу виокреми критерії: а) екологічний тезаурус підлітків: повнота, глибина й осмисленість відповідних знань; б) емоційність сприйняття природних цінностей та вплив його на формування в підлітків ціннісного ставлення до природи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи; в) активність в екологічній діяльності; г) здатність до екологічної рефлексії та самореалізації природоохоронних дій і поведінки в природі.

Кожний рівень сформованості в підлітків ціннісного ставлення до природи характеризується відповідно до визначення компонентів та їх показників. Характеристики рівнів ціннісного ставлення підлітків до природи стали результатом узагальнень, що є важливим орієнтиром для з’ясування динаміки і тенденцій формування в підлітків ціннісного ставлення до природи в освітньому процесі навчального закладу.

На підставі результатів наших досліджень виділено типи ставлення підлітків до природи (табл. 2).

Типи ставлення підлітків до природи

Тип ставлення	Показники	%
1. Яскраво виражене ціннісне ставлення	чітко виражена спрямованість на екологічні цінності, чітке розуміння сутності основних екологічних понять і норм, активна самостійна участь у практичній діяльності екологічної спрямованості	14,19
2. Ціннісне ставлення	їм властиве знання основних екологічних норм, розуміння дотримання правил екологічної поведінки	8,9
3. Неціннісне ставлення	вузькість екологічного кругозору, низький ступінь розвитку екологічного тезауруса і розуміння екологічних понять	53,72

Таким чином, результати констатувального експерименту виявили недостатній рівень ціннісного ставлення до природи переважної більшості підлітків, екологічні уподобання, оцінні вміння, стан залучення до екологічної діяльності, який нами досліджувався.

З огляду на зазначене вище нами визначено основні чинники, що слугують тому причиною: а) розрізнене сприйняття екологічних знань; б) організація пізнання природи в відриві від самої природи – за малюнками, схемами, приборами тощо; в) відсутність системного підходу до залучення підлітків до екологічних учинків і поведінки; г) недостатнє охоплення учнів позаурочною формою екологічного навчання і діяльності.

Усе це свідчить про наявність у сучасній загальноосвітній школі елементів формального підходу до організації екологічної освіти й виховання в цілому і до формування ціннісного ставлення до природи зокрема.

З цими висновками, в основному, збігаються як результати пошуків (Г. Тарасенко, С. Шмалей та ін.), які досліджували можливості екологічної освіти й виховання в освітньому процесі загальноосвітньої школи, так і тих, які вивчають переваги формування у школярів ціннісного ставлення до природи в процесі діяльності позашкільних навчальних закладів (В. Вербицький,

Г. Пустовіт та ін.)

Підбиваючи підсумок, слід зауважити, що проведене нами дослідження не вичерпує зазначеної проблеми, тому, з огляду на це нагальною стає необхідність подальшого пошуку і застосування таких засобів організаційно-педагогічного забезпечення освітнього процесу навчального закладу, які сприяли би ефективному формуванню в підлітків ціннісного ставлення до природи.

Список літератури

1. Маршицька В.В. Теоретичні основи виховання ціннісного ставлення школярів до природи // Взаємодія школи та громадських організацій у вихованні ціннісного ставлення школярів до природи: матеріали Всеукраїнської наук.-практич. конф.-К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2004. – С.44.
2. Січко І.І. Формування в молодших школярів культури поведінки у природі на засадах спадщини В.О. Сухомлинського. Педагогічний альманах: зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2015. – Випуск 26. – С.113.
3. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія / Г.П. Пустовіт. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
4. Ясвин В.А. Психология отношения к природе / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2000. – 456 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

APPROACHES AND TECHNIQUES FOR THE CONTINUITY OF MOVING TEACHING AND LEARNING ONLINE

Kovalenko Oksana Yuriivna

Candidate of Philological Sciences, Docent, Associate Professor
at the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Introductions. Just as many of teachers are being asked to teach in an entirely new way as a rapid response to the teaching situation the current COVID-19 pandemic has thrown the teachers and students into is a new experience for them. Moving our teaching and students` learning from face-to-face to online in response to a global crisis is a necessary solution, but it comes with many challenges.

Aim. In this article, we will attempt to demystify the process, and provide some pointers as to where potential online tutors can go to gain the skills and experience needed to perform this role successfully.

Materials and methods. Online learning for students is education that takes place over the Internet. It is often referred to as “e-learning” among other terms. However, online learning is just one type of “distance learning” - the umbrella term for any learning that takes place across distance and not in a traditional classroom. Distance learning has a long history and there are several types available today, including: Correspondence Courses: conducted through regular mail with little interaction. Telecourses: where content is delivered via radio or television broadcast. Due to the closure of educational institutes across Ukraine in view of the coronavirus pandemic the TeleSchool has been launched by the government). CD-ROM Courses: where the student interacts with static computer content. Online Learning: Internet-

based courses offered synchronously and/or asynchronously. Mobile Learning: by means of devices such as cellular phones, PDAs and digital audio players.

What online teaching is. To find out the answer, we must first look at what online education, or e-learning, is - and what it isn't. If an educational institution decides to put a course online, they put a number of text files online, download the documents, read them. This is not online learning; this is an online bookshop. If an educational institution decides to provide courses for learning English online, they put a number of self-study exercises on a CD-ROM, open the CD ROM, do a few drag and drop or gapfill exercises, develop tests online and upload them to the platform. This is also not online learning as yet. It is a self-study platform in digital format. True e-learning attempts to recreate, as far as possible, more traditional face-to-face learning environments, whilst simultaneously trying to leverage the obvious differences between the bricks and mortar classroom and the virtual one. Online tutoring, by extension, is similar to face-to-face tutoring, with the most obvious difference being that online tutors will rarely meet course participants and will therefore need to work harder to emulate the social atmosphere and group dynamic characteristic of the face-to-face course. Online teaching is part pastoral, part technical, part pedagogical. [4]

It must be taken into account that online teaching is different to face-to-face teaching. One of the most obvious differences will be the perceived lack of real people on the course - a perception that can lead to feelings of alienation and isolation on the part of the participants unless it is addressed creatively from the very beginning of the course. Much more time is needed in online courses in what is often called the socialisation. [2] It is often necessary to spend up to a week online to achieve the same feelings of group identity and collegiality. This phase of an online course will not only create a safe and comfortable group dynamic, but should also be used to negotiate the 'rules of engagement' which will be observed by the group - this stage is also important as there is a great deal of potential for misunderstanding online, given the lack of paralinguistic features. It will also allow participants to get a feel for each other before moving on to the course content

itself. The socialisation phase is also an ideal time to address technical problems and access difficulties, as well as to discuss and clear up unrealistic expectations on the part of the participants. For many teachers as well as for students, their first time is confusing, frustrating and disappointing unless these issues are overtly dealt with early on.

Results and discussion. There are two general approaches to online learning: self-paced and facilitated/teacher-led. Self-paced learners are alone and completely independent, while facilitated and instructor-led online learning courses provide different levels of support from tutors and instructors and collaboration among learners. Often, online learning courses combine both approaches, but for simplicity it is easy to consider the two separately. Teacher-led and facilitated online learning is scheduled and led by a teacher and/or facilitator through an online learning platform. E-learning content for individual study can be integrated with instructor's lectures, individual assignments and collaborative activities among students. At the end, a final step typically includes an exercise or assessment to measure learning.

Self-paced online learning. Students are offered e-learning courseware, which can be complemented by supplemental resources and assessments. Course material is usually housed on a platform, and students can access it from an online learning platform or on CD-ROM. Students are free to learn at their own pace and to define personal learning paths based on their individual needs and interests.

As we have seen, online learning approaches can combine different types of e-learning components, including: online learning content; online teaching/tutoring; collaborative learning; and virtual classroom.

It should be mentioned that the teaching online can be synchronous (live) or asynchronous. [2] Depending on the learning objective, learners can benefit from both synchronous and asynchronous learning. Each offers its bright sides, and of course, its drawbacks. Synchronous learning is any type of learning that takes place in real-time, where a group of people are engaging in learning simultaneously. Although learning occurs at the same time, learners don't have to

be there in-person, or even in the same location. Synchronous learning enables learners to ask questions and receive answers on-the-spot, while also collaborating freely with their co-learners. Asynchronous learning is more learner-centered. It enables your learners to complete courses without the constraints of having to be in a certain place at a certain time. In essence, asynchronous learning doesn't hinder learners by place or time. As long as they have access to the internet, asynchronous learners have the freedom to complete course materials whenever they choose, and from any location.[2]

The flexibility of Internet technology creates gray areas around the concepts of synchronous and asynchronous. [2] For example, video and audio sessions can be recorded and made available for learners who cannot attend a live event.

The teachers' first reaction might be to host live sessions with learners on web conferencing software, but instead they could head towards asynchronous, which can be more inclusive. Look to prerecord, share resources via the institution's platform as Moodle, Learning Management System (LMS). Learning management system. Otherwise known as an LMS. Online classes typically take place via institution's chosen learning-management system - a platform that include communication, content delivery, and assessment tools to facilitate the teaching-and-learning process Or a shared online folder GoogleClass, GoogleDoc, GoogleForms, or messaging platforms such as email, blogs, pre-recorded video lessons, webinars or WhatsApp, Telegram instead.

The following step is to choose the right tools for teaching. Firstly, teachers can teach remotely with video calls using Zoom, Google Meet where teachers can create video calls and invite their entire class. Record their lessons for immediate playback. Record their lessons so their students and colleagues can watch later.

To manage a virtual classroom, teachers create their first assignment in Google Classroom. Google Classroom helps teachers create and organize assignments, provide feedback, and communicate with their classes. Also it is possible to structure their lessons with Google Slides. Google Slides makes their lessons come to life with a variety of presentation themes, embedded video,

animations, and more. Or create, share and edit Google Docs. Collaborate in real time with Google Docs, where they can create, edit, share and print documents all in one place. With Google Sites they can easily create a private class website to host lesson information, worksheets, videos and more.

What are the advantages and disadvantages? For the teachers, the advantages are many: online tutors can work from any location equipped with an Internet connection, and at any time of the day or night. Online tutoring means adding another string to your bow as a teacher - as the Internet becomes increasingly ubiquitous, and the demand for online study grows, so will the demand for trained and experienced online tutors.[4] And of course, for any teacher, learning new skills and developing oneself professionally is usually a hugely rewarding experience. For the students, the minimum requirement for students to participate in an online course is access to a computer, the Internet, and the motivation to succeed in a non-traditional classroom.

As for disadvantages, there are two main negatives: one is the amount of time that online tutoring takes up, not only in providing constant learner support and feedback, but in designing new materials for online delivery if you do not already have these ready. Of course, there is no point in re-inventing the wheel, and there is already plenty of good material out there on the Internet. [1] Another negative is that institutions who implement e-learning often see it as the 'cheap' alternative to face-to-face teaching, and underestimate the amount of hours that an online tutor will need to put in to run a successful online course. [3] Luckily this rather blinkered view is becoming less prevalent, as online course providers realise that offering quality online courses is the only way forward - and that this implies some investment in effective materials design, and in tutor training and tutor time.

It's important to remember that if we use online resources with our students, we should consider how to appropriately acknowledge where those resources came from.

Preparing for teaching online should follow a process: support students pastorally, keep students interested and engaged, check the quality of materials, find resources on how best to run an online session. provide accessibility and access for

everyone, follow timing and scheduling. Given the current situation we are adapting the usual approaches. When we support a new teacher going online we would follow a process that typically aligns to these stages : get some qualifications: there are a few organisations offering online tutor training courses, and experiencing an online course yourself can really help us become a good online tutor. Get more IT training: we will need to be able to answer technical questions and general Internet questions, as well as course-related queries. The teachers should be prepared for this. Re-write, don't adapt: few face-to-face courses will lend themselves naturally to online conversion. A lot of re-writing will be needed for successful online implementation. Never assume anything: first-time online participants will need plenty of support, encouragement and motivational input. Drop out rates for online courses tend to be quite high. Create the right environment: spend time on socialisation and group dynamic. An online course will wither and die without it. Deal with problems overtly: encourage open discussion of ongoing problems and issues in your online group - be proactive. Set a few simple rules, establish terms/ times of your availability during the course. Develop participant skills: work with your learners to explore how knowledge is constructed, assimilated and dealt with online. Help them to gain the skills they need to get the most out of the course. Encourage reflection: provide opportunities for participants to reflect - not only on what they have studied, but on the process of online study itself. Weekly journals are an ideal space for this kind of reflection. Allow for closure: a period of 'mourning' is customary at the end of any course. [3] Allow participants to deal with this positively by planning for closure, and allowing them to continue working together if they wish. Reflect and revise: each course you run will flag up problems, issues and potential for improvement. Listen to your participant feedback and be open to incorporating the best of it into future versions of your courses.

Then the online course lifecycle can be briefly described as: plan around context: how you teach and your students' needs. Design a student-centric approach to storyboard a course. Build content and media: rich resources and activities for

teaching and learning. Run a course with active teaching and learning. Review and evaluation: ensuring we reflect and iterate based on feedback.

Conclusion. With some effort, with creative thinking, with curiosity and courage, teachers can discover the fizz of teaching within an online classroom. This article will have given some brief insights into the issues and challenges surrounding online teaching. The person leading a successful online class must be a proponent of facilitative learning, and have confidence in the system in order to make it work. The online facilitator should be open, concerned, flexible, and sincere. An online teacher must be able to compensate for the lack of physical presence in the virtual classroom by creating a supportive environment where all students feel comfortable participating and especially where students know that their instructor is accessible. Failure to do this can alienate the class both from each other and from the instructor and would make for a very weak learning environment. Online students are as busy, or busier, than anyone else in today's hurried world. An online teacher should be willing to give individual attention to students who may need extra help. Being sensitive, open and flexible is mandatory for success in the online realm. We hope that in future articles we will be able to look in more detail into some of the issues we've raised in this article.

References:

1. Berge, Z. L. & Collins, M. P. (Eds.) (1995). Computer Mediated Communication and the Online Classroom. Volumes 1-3. Cresskill, NJ: Hampton Press.
2. Matt Bower, Barney Dalgarno, Gregor E. Kennedy, Mark J.W. Leed, Jacqueline Kenneya (2015) Design and implementation factors in blended synchronous learning environments: Outcomes from a cross-case analysis. Computers & Education. Volume 86, August 2015, p. 1-17
3. Palloff, R. and Pratt, K. (2003) The Virtual Student: A Profile and Guide to Working with Online Learners. San Francisco , Jossey-Bass.
4. White, K. and White, K. (1999) The Online Teaching Guide: A Handbook of Attitudes, Strategies, and Techniques for the Virtual Classroom. Allyn & Bacon.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОЗНАКИ ОБДАРОВАНOSTІ

Ажиппа Людмила Василівна

викладач вищої категорії, викладач-методист,
завідувач відділом «Загальноосвітні дисципліни»
ВНЗ КФВ «Маріупольський коледж мистецтв»
м. Маріуполь, Україна

Введення. Сьогодні набуває напрям підготовки фахівців, який ставить за мету окреслити сучасні пріоритети і підготувати спеціаліста, здатного на творчу реалізацію нової стратегії українського суспільства.

Рішення найважливіших завдань, що стоять перед мистецтвом і освітою взагалі, потребує від викладача музичної школи і школи естетичного виховання якісних фахових та психолого-педагогічних знань, вміння працювати з учнями різного рівня здібностей, з обдарованою дитиною.

Мета роботи – визначити психолого-педагогічні ознаки здібностей і прояву обдарованості, бо саме ці знання будуть сприяти успіху в роботі викладача музичної школи і школи естетичного виховання.

Існує багато визначень обдарованості. Найбільш узагальнене стверджує, що обдарованість – це підвищений рівень розвитку однієї чи кількох здібностей людини, на основі котрих з'являється можливість досягти високих результатів в соціально значних видах діяльності.

Зазвичай вимірюють обдарованість за рівнем інтелекту, креативністю, пізнавальними здібностями тощо. Розрізняють обдарованість постійну та вікову, що проявляється лише в дитячому віці. Обдарованість завжди унікальна, і треба брати до уваги все різноманіття її проявів.

Сучасна психологічна наука доводить, що дітям можуть передаватися від батьків як фізичні ознаки, так і інтелектуальні здібності, а людський досвід показує, що суттєвим фактором є соціальні умови розвитку (можливість отримати освіту, інтелектуальні цінності в сім'ї, коло спілкування та інше).

Класифікація обдарованості виділяє загальну та спеціальну обдарованість. Під загальною обдарованістю мається на увазі високий загальний розумовий розвиток при інших рівних умовах. Під спеціальним – більш вузьку, специфічну, направлену на одну область науки, техніки тощо. Спеціальну обдарованість поділяють на інтелектуальну, творчу, фізичну та організаторську.

Ознаки обдарованості – це особливості дитини, які виділяють її, у чомусь підіймають над загальним рівнем. Ознаками обдарованості зазвичай називають оригінальність ідей, гнучкість словарного та образного мислення, можливість знаходити ідеї у складних та обмежених ситуаціях.

Найчастіше академічні успіхи талановитих дітей вищі, ніж у одноліток. Хоча можливий варіант, коли не проявляється інтерес в дитинстві до академічних знань або зосереджується лише на кількох напрямках. Зосереджені на вирішенні цікавої для них проблеми, творчо обдаровані діти ззовні можуть проявляти байдужість до всього іншого, навіть до спілкування з однолітками. Вони не приймають легких і готових відповідей, а намагаються знайти їх самі. Іншими ознаками обдарованості є багата уява, фантазії, великий словниковий запас, старанність у заняттях улюбленою справою.

МУЗИЧНІ ЗДІБНОСТІ

До музичних здібностей належать музичне сприйняття, музична діяльність, музична пам'ять і уява, інтелект і музичне відчуття.

Музична обдарованість розуміється більшістю дослідників як своєрідне сполучення спеціальних здібностей і емоційних сторін особистості, що проявляються в музичній діяльності.

Музичні здібності спеціальні (виконавчі і композиторські) та загальні – необхідні для будь-якої музичної діяльності. Для викладача музики більш необхідні загальні здібності учнів – ладове відчуття та можливість вільно оперувати музично-ритмічним відчуттям та відчуттям цілого (музичної форми).

Професія музиканта потребує єдності широкого комплексу як загальних, так і спеціальних здібностей.

Здібності не існують без діяльності, яка буде сприяти не тільки проявленню вже сформованих, але й може визвати до життя потенційні здібності. Потенційні здібності – це психологічні резерви особистості, що реалізуються чи не реалізуються в залежності від конкретних умов, і лежать в основі подальшого індивідуального розвитку людини.

Особливе місце в структурі особистості музиканта слід відвести мисленню як якості, що лежить в основі його професійної діяльності.

Розумова діяльність музиканта проходить через внутрішні процеси – аналіз, синтез, абстракцію та узагальнення у вигляді системи свідомо регульованих інтелектуальних операцій. Роль педагога в цьому процесі – допомогти учню відчувати і зрозуміти елементи твору, що максимально розкривають задум композитора, його художній образ.

Емоційна сторона мислення допомагає зрозуміти суть твору. Єдність емоційного та логіки утворює такий феномен як музичне мислення. За допомогою педагога, його слова та виконання музичних творів учні поступово вчаться розуміти і аналізувати музику.

Рекомендується формувати естетичні погляди і уподобання особистості на основі цілісного пізнання розвитку навколишнього світу.

Формування музичного сприйняття світу починається з самого народження і важливо не порушити слабкий музичний слух дитини неприродними звуками. Музично-просвітницька і дослідницька діяльність діячів у галузі музичної освіти здійснює акцент на цілісному відчутті світу, тому плідним буде залучення різноманітних асоціацій, а у пошуках аналогій звертатися до театру, літератури, живопису, архітектури тощо. Асоціації умовно поділялися на зорові, літературно-мовні, рухові та музичні.

Процес формування сприйняття музики та, як наслідок, музичних здібностей й музичної творчості проходить через накопичення вражень, спонтанне вираження творчості в зорових, сенсорно-моторних та мовних

проявах, імпровізацію, створення композицій, що є відображенням художніх вражень, музичну творчість.

Висновки. Таким чином, і формування музичних здібностей, і прояв обдарованості має тісний зв'язок з розвитком творчої активності. Творчий процес пізнання набуває розвиваючого характеру, коли від простих проявів мистецтва здійснюється перехід до більш складних, розвиваються якості, притаманні творчій особистості – ініціативність, самостійність, наполегливість та інші.

Список використаних інформаційних джерел

1. Бочелюк В.Й., Зарицька В.В. Педагогічна психологія / Міністерство освіти і науки України – Київ , 2006
2. Збірник статей .Випуск 8 К.; Музична Україна.
3. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти// Освіта і управління. - 1997.
4. Грабовський А. І. Види дитячої обдарованості / Грабовський А. І. // Обдарована дитина. – 2004. – № 1.
5. Цуккерман В. А. Про вчення Яворського / В. А. Цуккерман // Музична академія. – 1994. – № 1.
6. Журнал «Музика». К.; 2020
- 7.Електронна бібліотека «Культура України», 2020

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ПРО КАР'ЄРУ

Александров Юрій Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет
внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Вступ. Вибір кар'єри – це більше, ніж просто рішення про те, чим кожен збирається заробляти собі на життя. Характер занять впливає на спосіб життя людини в цілому. Так, рівень заробітку, стреси, соціальна ідентичність, визнання, освіта, манера одягатися, захоплення, вибір друзів, спосіб життя, постійне місце проживання та навіть особливості індивідуальності пов'язані з професійним життям людини. Крайтс підкреслює, що визначення «кар'єра» більш сучасне та глибше, ніж «професія» і, окрім цього, воно ширше, ніж «заняття», яке Герр та Крамер визначають як групу однорідної праці, що виконується у різних галузях промисловості або організаціях. Робота – це тільки активність, що здійснюється задля отримання грошової винагороди. Але на неї впливає багато факторів, на які треба звертати увагу.

Щоб зрозуміти походження цих факторів, спочатку важливо визначити специфіку терміну «кар'єра». Так, в словнику української мови кар'єра розуміється як швидке, успішне просування в службовій, суспільній, науковій та ін. діяльності; досягнення слави, вигоди тощо [1]. С'юпер запропонував доволі вдале визначення, яке базується на практичному досвіді. Він розглядає кар'єру як «ланцюг подій, які складають життя: послідовність професійних занять та інших життєвих ролей, які разом виражають схильність людини діяти згідно узагальненого зразку саморозвитку; це послідовність позицій, що займає людина починаючи з підліткового віку до виходу на пенсію, серед яких професійна діяльність є тільки певною частиною. В цілому погоджується зі С'юпером Мак – Деніелс, але розширює визначення, включаючи в нього поняття дозвілля.

Ціль роботи. Вивчити специфіку уявлень чоловіків та жінок про кар'єру.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 30 осіб віком від 20 до 31 року. Респонденти були розділені на дві групи (по 15 осіб у кожній). Перша група (А) складалася з чоловіків. До складу другої групи (В) входили жінки.

У дослідженні було використано такі методики: «Якоря кар'єри», «Провідні мотиви професійної діяльності» та «Мій символ життєвого успіху».

Результати та обговорення.

Особливості мотивів професійної діяльності чоловіків та жінок.

Результати діагностики провідних мотивів професійної діяльності наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники провідних мотивів професійної діяльності($M \pm m$)

Шкала	Чоловіки	Жінки	t	P
Мотив безпосередньо праці	12,3±2,1	12,3±2,75	0	-
Мотив проф. майстерництва	12,9±2,8	14,4±4,2	1,15	-
Мотив самоствердження в праці	11,6±5,5	11,2±6	0,18	-
Мотив соц. значущості праці	10,6±7,8	8,8±6,9	0,67	-

Аналізуючи отримані дані тесту «Провідний мотив професійної діяльності» достеменних відмінностей між двома групами не виявлено. Отже, ми можемо казати про те, що представники обох груп мають майже однакові провідні мотиви професійної діяльності. У свою чергу, серед запропонованих провідних мотивів професійної діяльності, в обох групах лідером є мотив професійного майстер-ництва. Це обумовлено тим, що останнім часом жінки не менш за чоловіків зацікавлені у кар'єрному зростанні та підвищенні свого інтелектуального рівня.

Особливості кар'єрних орієнтацій чоловіків та жінок.

Результати вивчення кар'єрних орієнтацій чоловіків та жінок представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники кар'єрних орієнтацій чоловіків та жінок($M \pm m$)

Шкала	A	B	t	P
Професійна компетентність	8,5±1,6	7,4±1,8	1,83	-
Менеджмент	8,7±1,4	8,7±1,3	0	-
Автономія (незалежність)	8,7±1,2	8,6±1,2	0,23	-
Стабільність місця роботи	9,7±1	9,9±0,4	0,22	-
Стабільність місця проживання	8,1±2,3	7,2±2,4	1,03	-
Служіння	5±1,9	5±2,8	0	-
Виклик	5,5±2,8	4,2±3,1	3,6	0,001
Інтеграція стилів життя	9,4±0,6	9,7±0,4	0,48	-
Підприємницька діяльність	6,1±2,5	5,4±3,8	0,6	-

Отримані дані дозволяють побачити відмінність за шкалою «Виклик», що свідчить про те, що чоловікам у більшій мірі цікава ситуація змагання та перемога, ніж рутинна робота, а жінки менш зацікавлені у цій боротьбі. Основні цінності для кар'єрної орієнтації цього типу – конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення важких завдань. За іншими шкалами відмінностей знайдено не було. З цього можна зробити висновок про те, що кар'єрні орієнтації представників обох статей збігаються між собою.

Особливості репрезентації символу життєвого успіху чоловіків та жінок.

Результати дослідження особливостей репрезентації символу життєвого успіху чоловіками та жінками наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Показники репрезентації символу життєвого успіху чоловіками та жінками (%)

Типи	Чоловіки	Жінки	ϕ	P
Я – професіонал	13,30	33,30	1,32	-
Ідеалізований	60	33,30	1,48	-
Інфантильний	26,60	33,30	0,4	-

В групі чоловіків тип «Я – професіонал» представлений в 13,3 %, в групі жінок – в 33,3 % , вірогідні відмінності відсутні. В групі чоловіків тип «Ідеалізований» склав 60 %, а в групі жінок – 33,3 %, вірогідні відмінності відсутні. В групі чоловіків тип «Інфантильний» складає 26,6 %, а у іншій групі (жінок) – 33,3 %, вірогідні відмінності також відсутні. Аналізуючи отримані дані по цій методиці, достеменних відмінностей не знайдено. Тобто це свідчить про те, що як серед чоловіків, так і серед жінок приблизно в рівному співвідношенні маються в наявності всі три типи репрезентації символу життєвого успіху. Тобто уявлення чоловіків та жінок щодо того, до чого треба прагнути збігаються.

Особливості взаємозв'язків провідних мотивів професійної діяльності з кар'єрними орієнтаціями чоловіків та жінок.

Результати дослідження особливостей взаємозв'язків провідних мотивів професійної діяльності з кар'єрними орієнтаціями чоловіків наведені у таблиці 4.

Розглядаючи значимі кореляції встановлено, що чим вище професійна компетентність, тим нижче мотив власне праці, чим вище мотивація праці, тим нижче орієнтація «стабільність місця роботи», чим сильніший мотив професійної майстерності, тим нижче орієнтація керування, чим вище мотивація соціальної значущості роботи, тим вище орієнтація керування.

Таблиця 4

Показники кореляції провідних мотивів праці та кар'єрних орієнтацій чоловіків (r)

	Мотив власне праці	Мотив професійної майстерності	Мотив самостверджен ня у праці	Мотив соціальної значущості
Професійна компетентність	-0,45*	0,04	0,03	0,15
Менеджмент	-0,43	-0,55**	-0,42	0,77****
Незалежність	-0,14	0,12	0,3	-0,22
Стабільність місця роботи	-0,47*	0,11	-0,28	0,33
Стабільність місця проживання	0,14	0,08	0,22	-0,25
Служіння	-0,21	0,18	-0,1	0,06
Виклик	-0,34	0,15	-0,38	0,33
Інтеграція стилів життя	-0,19	0,42	0,29	-0,35
Підприємницька діяльність	-0,14	-0,04	0,36	-0,18

Умовні позначення. * - р

Результати дослідження особливостей взаємозв'язків провідних мотивів професійної діяльності з кар'єрними орієнтаціями жінок наведені у таблиці 5.

Розглядаючи значимі кореляції встановлено, що чим вище мотивація само-ствердження у роботі, тим вище орієнтація на професійну компетентність, чим вищий мотив соціальної значущості роботи, тим слабкіша орієнтація професійної компетентності, чим вищий мотив професійної майстерності, тим вища орієнтація управління, чим сильніша мотивація професійної майстерності, тим слабкіша орієнтація на стабільність місця роботи, чим вищий мотив власне роботи, тим вища кар'єрна орієнтація «Стабільність місця проживання», чим

вища мотивація «Самоствердження у роботі», тим вища кар'єрна орієнтація «Виклик».

Таблиця 5

Показники кореляції провідних мотивів праці та кар'єрних орієнтацій жінок (r)

	Мотив власне праці	Мотив професійної майстерності	Мотив самоствердже ння у роботі	Мотив соціальної значущості
Професійна компетентність	-0,31	0,31	0,54**	-0,46*
Менеджмент	0,17	0,69***	0,35	-0,27
Незалежність	0,24	-0,17	0,31	-0,14
Стабільність місця роботи	0,27	-0,54**	-0,15	0,34
Стабільність місця проживання	0,68***	0,05	-0,32	0,19
Служіння	-0,25	0,19	0,18	-0,01
Виклик	-0,03	-0,02	0,47*	-0,23
Інтеграція стилів життя	-0,21	0,13	-0,24	0,18
Підприємницька діяльність	-0,01	0,11	0,29	-0,21

Умовні позначення:

* - $p < 0,1$; ** - $p < 0,05$; *** - $p < 0,01$.

Висновки.

Результати дослідження дозволяють зробити висновки про те, що багаточисельні фактори, враховуючи внутрішні потреби і мотиви, зовнішні обставини, такі як матеріальний стан, стать, освіченість, етнічна приналежність і соціальний стан, об'єднуючись, обумовлюють кар'єрні рішення. Світовий прогрес, особливо у галузі технологій, також впливає на професійну сферу. Кар'єрне зростання – це постійний процес запланованих та спрямованих на досягнення життєвої мети та реалізацію особистої зайнятості дій. Розвиток

визначає зростання та застосування навичок індивіда. Кар'єрне зростання є підсумком індивідуального планування кар'єри та забезпечення організацією підтримки працівників для реалізації його можливостей, у ідеалі, це процес співпраці. Особливості мотивів професійної діяльності чоловіків та жінок не мають розбіжностей. Особливості кар'єрних орієнтацій чоловіків та жінок дуже схожі між собою. Проте спостерігаються певні розбіжності за шкалою «Виклик», що свідчить про те, що чоловікам більше ніж жінкам потрібна конкуренція, постійна ситуація змагання та виграш. Особливості репрезентації символу життєвого успіху чоловіків та жінок між собою нічим не відрізняються. Особливості взаємозв'язків провідних мотивів професійної діяльності з кар'єрними орієнтаціями чоловіків та жінок відрізняються наступним: у чоловіків чим сильніший мотив професійної майстерності, тим нижче орієнтація керування; чим вище мотивація соціальної значущості роботи, тим сильніше вони орієнтовані на менеджмент; чим вище професійна компетентність, тим нижче мотив власне праці; чим вище мотивація праці, тим нижче орієнтація «стабільність місця роботи». В свою чергу у жінок чим вищий мотив професійної майстерності, тим вища орієнтація управління; чим вище мотивація самоствердження у роботі, тим вище орієнтація на професійну компетентність; чим вищий мотив соціальної значущості роботи, тим слабша орієнтація професійної компетентності; чим сильніша мотивація професійної майстерності, тим слабша орієнтація на стабільність місця роботи; чим вищий мотив власне роботи, тим вища кар'єрна орієнтація «Стабільність місця проживання»; чим вища мотивація «Само-ствердження у роботі », тим вища кар'єрна орієнтація «Виклик».

Отже, певні уявлення чоловіків про кар'єру відрізняються від уявлень жінок. Проте, багато в чому погляди чоловіків та жінок на те, якою все ж таки повинна бути їх власна кар'єра збігаються. Зумовлено це тим, що самореалізація жінки в професійній діяльності – об'єктивна реальність сьогодення. Сьогодні відбуваються значні зміни в поглядах на жінку як професіонала, кваліфікованого робітника, що має необхідні здібності та

особистісні професійні якості. Наукові дослідження, а головне – життєва реальність все частіше спростовують стереотипи стосовно неспроможності жінок займати достойне місце у «діловому» чоловічому світі, виконувати керівні функції, отримувати задоволення від професійної діяльності. Жінки на рівні з чоловіками орієнтовані на вдалу кар'єру, бо мають схожу з чоловіками систему диспозицій, ціннісних орієнтацій, соціальних настанов, інтересів і подібних соціально обумовлених спонукань до діяльності. І можна стверджувати про необхідність подальших досліджень проблеми, що вивчається.

Список літератури

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970—1980. — Т. 4. С. 105.

КОНФЛИКТЫ ПОДРОСТКОВ: СПОСОБЫ ПОИСКА ОБЩЕГО ЯЗЫКА СО СВОИМ РЕБЕНКОМ

Веселова Елена Николаевна

студентка III курса

Теслюк Валентина Михайловна

к. психол. н., доцент кафедры психологии

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
(Киев)

Введение: Тема отношений родителей и детей является актуальной по причине возникновения новых трудностей в воспитании из-за изменчивости социума, в котором воспитываются новые поколения. Поскольку все родители были детьми, целью каждого является воспитание из своего ребенка достойного родителя, который сможет передать свой опыт поколениям.

Цель работы: Изучение фактических проблем подростков, с которыми они сталкиваются в период переходного возраста.

У подростков в период критического переходного возраста (12-16 лет) начинает формироваться характер, проявляются индивидуальные особенности, персональная психология, свои законы. С подростками можно говорить, как со взрослыми, но повторять придётся несколько раз как для детей, что чаще всего вызывает бурную реакцию у «взрослого ребенка».

Подростковый возраст — это сложный период, в котором родители легко теряют контакт со своими детьми и вступают в непродуктивные конфликты, во избежание которых необходимо общаться с ними, даже если их стиль разговора недопустим для родителей. Важно отказать вещам, которые родители считают неприемлемыми. Подростки расположены к импульсивным решениям, поэтому родители должны их предостеречь, создать твердое препятствие решению подростка, заодно продемонстрировав взвешенный подход к персональным решениям и готовность не спеша обсуждать с детьми свои планы.

Подростки находятся в тяжелом возрасте для противостояния принуждению к чему-либо и готовности отстаивать свою свободу. Подростки отчаянно хотят считать себя взрослыми и унывают, когда с ними обращаются как с детьми, ибо считают, что достигли достаточно осознанного возраста, чтобы иметь свою зону ответственности, а именно возможность принятия решений без разрешения. Избыточная родительская тревога за подрастающего ребенка препятствует развитию его самостоятельности, в результате чего проявляется защитная реакция – агрессия. Адекватным решением должен быть непрерывный контроль с постепенной передачей умений ребенку, чтоб он научился самоконтролю.

Как бы проблематично не было, но подростков необходимо учить, а им – учиться. Это пора, когда родители должны подготовить их к взрослой жизни, где необходимы самоконтроль, ответственность и уравновешенность. Если прекратить или отказаться делать, то это приведет к тому, что через определенное время придется решать более серьезные проблемы с детьми-подростками.

По отношению к выполнению заданий нужно учить организованности, умению ставить собственные цели и осуществлять их. Вера в себя очень важна в будущем, так как она не даст опустить руки в жизненных ситуациях, где нужна твердость и хладнокровность принятия решений. По отношению к сверстникам и старшим следует учить мягкости, внимательности, сдержанности и выдержке. Им поистине не хватает данных качеств, и учить этому лучше всего на собственном примере. По отношению к себе подростков нужно учить лояльности и позитиву. Они склонны к негативу: самобичеванию, чрезмерным переживаниям ввиду собственных маленьких ошибок и комплексов. В период 12-16 лет начинает не нравиться своя внешность. Именно комплексы часом руководят неконтролируемой агрессией подростков, они становятся поводом для издевательств сверстников, что оставляет отпечаток на всю жизнь.

Столкнувшись с несвойственным поведением ранее послушного ребенка, зачастую родители реагируют либо агрессивно, либо сдаются и сами впадают в переживания в первую очередь из-за неготовности. В этот момент заканчивается не только воспитание, а начинается отрицательный круг во взаимоотношениях: абсолютно новое поведение подростка вызывает недоумение у родителей, которое в свою очередь провоцирует подростков на более вызывающие действия.

Кризисом подросткового возраста называется возраст, который проходит без конфликтов со взрослыми. В этот период подросток хочет доказать, что он может делать все самостоятельно, без родителей. Ему важно, чтобы никто не вмешивался в его жизнь, он хочет независимости от родительского контроля. Для этого периода вполне нормально предъявлять свои права, но вопрос в другом: позволять ли это или пресекать на месте. В большинстве семей родители работают на опережение кризиса: они заботятся, чтобы дети к подростковому возрасту уже достаточно повзрослели, стали образованными и ответственными. Они сами, не дожидаясь требований и ссор, предоставляют подросткам их права. С другой стороны, они могут проявить и необходимую жесткость, или пустить все на самотёк, что уже является вопросом авторитета родителей.

Самая распространенная жалоба родителей: подросток «ничего не хочет». Родителям кажется, что их ребенок не интересуется ничем важным, слишком безынициативен. Разобравшись в причине холода к происходящему, оказывается, что любопытство осталось, но круг интересов подростка не вписывается в систему ценностей родителей. Зачастую это такие увлечения, как компьютерные игры или провокационная музыка, которой подростки проявляют внутренний протест, что перерастает в разногласия с родителями. Многим в подрастающем поколении интернет-общение почти полностью заменяет реальную жизнь, компьютер для таких детей становится чуть ли не единственным способом снять напряжение, справиться со сложными переживаниями или просто отвлечься. Одна из самых эмоционально сложных

проблем для подростков состоит в коммуникации с одноклассниками. С этим сталкиваются дети не только стеснительные, робкие, но и импульсивные, физически очень крепкие, которым трудно контролировать поведение из-за своей вспыльчивости. Такие подростки часто признаются, что не могут держать себя в рамках. Подобное поведение создает дискомфорт сверстникам, учителям и им самим по причине сложности нахождения в окружении, в котором им приходится учиться и взрослеть.

Всегда важно находить силы для диалога, учитывая такую особенность возраста как стремление к большей самостоятельности. Большинству в 12-16 лет интереснее общаться со сверстниками, чем с родителями, так как на данном этапе социализации легче найти общий язык с товарищами по интересам, чем пытаться посвятить взрослых в современное, модное движение. Но признавая право подростка на поиск собственного пути, своих философии, круга общения и места в жизни, важно помнить, что он, хоть сам этого может не осознавать, нуждается в поддержке родителей и в столкновении с границами, выстроенными родителями. Без таких границ взросление невозможно, поэтому воспитание подростка нельзя свести к поддержке и нежным словам – не менее важно договориться с ним, что можно, а что нельзя, у кого в семье какие обязанности. Поэтому важно всегда быть с подростком рядом, но не навязываться.

Сами родители были в свое время в этой роли, но большую часть из своего детства все забывают. Довольно часто мама, жалуясь на ребенка, говорит, что в ее детстве ничего подобного не было, она была тихим и спокойным ребенком. Но стоило поговорить с бабушкой или дедушкой, выясняется, что конфликты с родителями у нее случались на почве агрессии к тому, что её никто не понимает и не хочет понять, что была непоседой, возможно, даже сбегала из дому. Когда мама это вспоминает, то сама себе удивляется. Мифы относительно своего прошлого, конечно, мешают наладить диалог с детьми, но помогают понять их проблемы. Но проведя параллель и вспомнив себя в этом возрасте с рассмотрением нюансов поведения своего

ребенка, можно прийти к компромиссу. На что нужно обращать внимание в подростковом периоде:

1. Вегетативная дисфункция

В школьном возрасте дети часто испытывают повышенную тревожность, резко реагируют на раздражители, легко теряют самоконтроль, становятся замкнутыми, им тяжело общаться со сверстниками и старшими. Под давлением ребёнок становится ослабленным и раздражительным, поэтому может вспыхивать даже от самого мелкого замечания. Такому состоянию может способствовать нарушение регуляции сосудистого тонуса, от чего страдают до 75% детей. Признаки: повышенная утомляемость, снижение физической активности, вялость, пониженная работоспособность и снижение памяти во второй половине дня.

2. Дефицит внимания и гиперактивность

Ритм жизни постоянно растёт, особенно в больших городах. В итоге занятые карьерой взрослые уделяют всё меньше внимания и детям, и себе. Но ребёнку с таким ходом вещей трудно мириться. Он кричит, скандалит, портит вещи, чтобы привлечь к себе внимание, пока родители наконец не переключатся на него. В условиях дефицита общения с родителями ребёнок запоминает такую модель поведения, как единственный эффективный способ завоевать внимание родителей и становится гиперактивным. Признаки:

- нежелание и невнимательность длительного выполнения неинтересного задания, тогда как чем-то интересным для них они могут заниматься часами;
- гиперактивность, когда дети не могут неподвижно сидеть во время урока, могут громко кричать и вести себя деструктивно;
- импульсивность проявляется у детей в виде выкрикивания ответа на уроке, не отвечая на них полностью, прерывания других учеников или учителя.

3. Темперамент

Дети реагируют на раздражители по-разному, зависимо от типа личности:

- Холерики импульсивны и в споре могут не сдерживать свои эмоции или и вовсе спровоцировать драку;

- Сангвиники бывают активны, непослушны, их редко удаётся убедить;
- Флегматики зачастую медлительны и рассеяны;
- Меланхолики болезненно воспринимают неудачи.

4. Зависимость от гаджетов

Попадая из паутины «совершенного мира» в социум с конкретными людьми, реальными ситуациями, ребёнок испытывает стресс и хочет вернуться в виртуальный мир. Простые правила, благодаря которым ребенок будет себя чувствовать спокойным:

- Отсутствие сюсюканья, обращения как к ребенку, нянченья;
- Проявление инициативы в повседневных «как дела?», «что нового?»;
- Не расспрашивать с пристрастием, сердитостью и осуждением, особенно когда чувствуется ответное напряжение. Важно подождать, пока эмоции утихнут;
- Не всегда только отказывать, но и объяснять, почему так, поскольку дети свойственны к смене желаний. Если чётко объяснить, то он согласится и передумает, понимая, что на данный момент это не самое важное;
- Сдержанная и лаконичная беседа на интересную тему никогда не лишняя;
- Интерес к занятиям и увлечениям ребенка;
- Предоставить ребенку возможность прокомментировать Ваши планы и дать совет – это прекрасный способ показать, что Вам важно его мнение;
- Моральное поощрение, похвала за проявленную инициативу в чем-либо;
- Говорить с ребенком. Если он нуждается в поддержке, то нужно уметь слушать и подбирать правильные слова;
- Никогда не поднимать руку, пытаться всё решить методом диалога;
- Не принуждать заниматься деятельностью, которая не нравится ребенку, дать полную свободу выбора секции для посещения внешкольное время.

Соответственно, залог успеха в том, когда все перечисленное в меру.

Выводы: Подросток уже не ребенок, но еще не взрослый. Помогая ему обрести себя, участвуя с ним в поисках собственного места в жизни,

становишься свидетелем становления взрослой личности. Какими бы важными факторами в жизни подростка не были друзья, главный пример он будет брать из семьи. Как бы сильно родителя не беспокоила карьера, время для своего ребенка всегда должно быть. Ребенок — это дом, каждый кирпич — усилия, знания, опыт, которые вкладывают родители. Чем более чуткими и внимательными будут родители к детям в этот период, тем человечнее и образованнее будет новое поколение.

Список литературы

1. Козлов Н. И. «Психологос. Энциклопедия практической психологии», Эксмо, Москва, 2017.
2. Семенюк Л.М., «Хрестоматия по возрастной психологии: учебное пособие для студентов»/Под ред. Фельдштейна Д.И.: издание 2-е, Москва, 1996.
3. Казанская, Священник, Дмитриевский, «Душа вашего подростка. Гид-антистресс для родителей», Москва, 2017.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ УСУНЕННЯ В УМОВАХ АКАДЕМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Іванцев Наталія Ігорівна,

к. психол. н., доцент

доцент кафедри загальної та клінічної психології

Хрущ Олена Василівна

к. психол. н., доцент

доцент кафедри загальної та клінічної психології

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Студентський період життя молоді людини – це важливий етап, який характеризується оволодінням усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини, отриманням права вибору, набуття певної відповідальності, можливості включення в усі види соціальної активності, здобуттям вищої освіти та опануванням професією.

Входження в академічне середовище призводить до кардинальних змін у способі життєдіяльності молодих осіб через поліморфність студентського життя. Нові обставини, відносини, інформаційно-насичене навчальне навантаження - потребують значного фізичного та психічного потенціалу від юнаків та дівчат. Непомірна обтяженість, поєднана з недостатнім вмінням до диференціації власних ресурсів, може призвести до появи різних ознак стану та особливостей поведінки, які разом взяті являють собою сукупність під назвою «емоційне вигорання». Мова йде про стан, який заважає в діяльності та спілкуванні через поступову втрати фізичної, емоційної й когнітивної енергії. Остання проявляється у відповідних симптомах виснаження, в особистісній віддаленості і зниженні задоволення від виконання роботи.

Враховуючи високу ймовірність появи синдрому «емоційного вигорання» у студентської молоді, та визнаючи, що етап фахового навчання зумовлює

напругу щодо майбутньої професійної самореалізації, переживання низки психологічних феноменів, пов'язаних з віковими особливостями молоді й потраплянням в академічне середовище, важливо вчасно розпочати корекційну роботу із застосування відповідних психокорекційних методів для усунення проявів емоційного вигорання, так як ігнорування вказаної проблеми може призвести до серйозних негативних наслідків.

Мета роботи. Вивчення та теоретичний аналіз фокусу основних напрямків наукових досліджень проблеми емоційного вигорання студентської молоді та сучасних уявлень про шляхи його подолання в умовах академічного середовища.

Матеріали і методи. Історія дослідження емоційного вигорання дає можливість виокремити три основні етапи: на першому його ототожнювали з поняттям стресу, вважаючи «вигорання» наслідком стресу своєї діяльності; другий етап – системний, на якому емоційне вигорання описували як системний конструкт у єдності динамічного та статичного аспектів, критеріїв їх визначення; третій етап – гуманістичний, на якому емоційне вигорання розглядають як комплекс специфічних переживань і вбачають у ньому конструктивні можливості для самоактуалізації фахівця. При цьому у більшості вказаних підходів вирізняються спільні ознаки, а саме: емоційне вигорання тлумачать як специфічний процес, результатом якого є стан психосоціальної дезадаптації особистості фахівця зі зниженням рівня його психофізіологічних ресурсів; ознаки цього стану виявляються у всіх сферах особистості, проте, перш за все, в емоційній та смисловій.

У контексті нашого теоретичного аналізу щодо вивчення означеної проблеми, нами було визначено, що у наукових дослідженнях часто зустрічаються такі поняття як «навчальне вигорання», «студентське вигорання». Проте, незважаючи на різноманітність існуючих підходів, більш доцільним до вживання, вважається термін «емоційне вигорання студентів» як більш традиційний і такий, що підкреслює як змістову, так і статусну домінанти даного синдрому.

Стосовно розгляду поняття «емоційне вигорання», то з динамічної точки зору – це процес поступової втрати студентом емоційної, фізичної й когнітивної енергії, що проявляється у симптомах фізичної втоми, розумового й емоційного виснаження, і зниження задоволення від виконання навчальної діяльності. І, як зауважують у своїх дослідженнях О. П. Сергєєнкова та О. А. Столярчук, емоційне вигорання студента - це стійкий стан його емоційного, фізичного й розумового виснаження, який супроводжується особистісним відчуженням і знеціненням навчальних досягнень.

Нажаль, теоретичний аналіз фокусу основних напрямків наукових досліджень проблеми емоційного вигорання під час професіоналізації молодих осіб не виявив єдиної системи психологічних чинників вказаного феномену.

Зокрема, представниками організаційного підходу в якості чинників «вигорання» визначено фактори робочого середовища – специфіку організаційної структури, характер керівництва, режим діяльності тощо (Н. Водоп'янова, К. Маслах). У рамках індивідуального підходу причинами «вигорання» вказують специфіку емоційної й мотиваційно-ціннісної особистісних сфер (В. Бойко, С. Хобфолл) представниками соціально-психологічного підходу причиною емоційного вигорання студентів вказано задіяність у соціальній сфері, що характеризується значною кількістю обтяжливих для психіки контактів з різними людьми. Натомість, розширену модель індивідуального підходу пропонують представники екзистенційно-аналітичного підходу (Т. О. Богданова, А. Ленгле, Д. А. Леонтьєв, В. Є. Орел, В. Франкл). Представниками динамічного підходу емоційне вигорання охарактеризовано як тривалий розлад психоемоційної сфери, що супроводжується пригніченням емоційного фону і поширюється на всі сфери життєдіяльності особистості. Відношення останньої до самої себе й до оточуючого світу за умов, якщо така особистість має ознаки «вигорання», характеризується хронічною втомою, відчуттям порожнечі, що супроводжується наростанням почуття втрати певних духовних орієнтирів рано чи пізно до порожнечі додається і почуття беззмістовності, поширюючись на

різні аспекти життєдіяльності (на вільний час, навчальну діяльність, особисте життя і т.д.), і в результаті саме життя переживається як таке, що не має сенсу.

Вдаючись до узагальнення, на основі викладених позицій науковців, апелюємо до виділення ними трьох основних чинників, які відіграють кардинальну роль у синдромі емоційного вигорання студентської молоді: особистісний, рольовий та організаційний, тобто розвиток і рівень вираженості вказаного синдрому у студентів залежить від ряду внутрішніх і зовнішніх чинників. До зовнішніх чинників відносять соціально-психологічні умови навчальної діяльності студента. Важливими у цьому контексті є такі зовнішні чинники як несприятливий емоційний фон взаємин між педагогами вишу й студентами, недостатньо чітка організація (наприклад, надмірні вимоги викладачів при нечіткому інструктажі). Існує зв'язок між рольовою конфліктністю, рольовою невизначеністю та емоційним вигоранням. Розвитку емоційного вигорання сприяє відсутність інтеграції дій і конкуренція, адже успішність результату залежить від злагодженості дій. У контексті організаційного чинника розвиток «вигорання» пов'язаний із напруженою психоемоційною діяльністю: інтенсивне спілкування та сприйняття, підкріплені емоціями, інтерпретація й переробка отримуваної інформації, прийняття рішень. Інші причини емоційного вигорання – неблагополучна психологічна атмосфера, тобто нечітка організація й планування діяльності, нестача необхідних засобів, бюрократичні моменти, довготривала діяльність тощо.

У досить помітних дослідженнях сучасних фахівців визначено, що такі психологічні характеристики студента як тривожність, фрустрованість, негативний настрій, тип темпераменту з тяжінням до меланхолічності та погане самопочуття є чинниками, що сприяють розвитку синдрому емоційного вигорання. На основі здійсненого кореляційного аналізу у їхніх дослідженнях, констатується факт, що: чим вищий рівень агресивності, тим більша схильність до появи «емоційного вигорання» (відповідно, вказана риса є чинником цього синдрому); чим гірше самопочуття у студента, тим нижчими є його активність та настрої (ймовірнішим є розвиток у нього емоційного вигорання); чим більш

особистість за типом темпераменту тяжіє до меланхолічності, тим вищим є ризик її емоційного вигорання.

Результати і обговорення. Попередньо окреслені підходи до дослідження проблеми емоційного вигорання під час професіоналізації особистості (Т. Вашека, М. Воробйова, М. Гриньова, А. Грись, Т. Зайчикова, А. Картузова, І. Кондратенко, А. Мудрик, В. Носенко, З. Рахматі, Б. Столікер, О. Столярчук, Х. Янг та інших) підкреслюють високу ймовірність появи емоційного виснаження серед студентської молоді. І на основі продемонстрованих результатів, вчені акцентують увагу на тому, що корекційна робота по усуненню даної проблеми має здійснюватися комплексно.

Так, І. Мигович та С. Пальчевський пропонують розпочинати цю роботу вже на таких етапах професійної підготовки як: обґрунтований вибір абітурієнтів, допрофесійна підготовка спеціалістів, їх «виращування» з волонтерів за допомогою підготовлених опитувальників, з'ясування абітурієнтами причин вибору ними цієї професії та бажання працювати з людьми, обізнаності у сферах майбутнього працевлаштування, причин готовності до здійснення різних видів діяльності.

Шляхами виходу з емоційного вигорання є також підвищення рівня психологічної компетентності та оволодіння прийомами саморегуляції психічних станів, навчання методів аутотренінгу та релаксації як у періоди навчання та професійної допомоги, так і в період практичної діяльності.

Що стосується допомоги студентам, то у випадку виявлення схильності останніх до «емоційного вигорання», форми можуть бути індивідуальними або груповими (лекції, пам'ятки, статті, семінари, практики, професійні тренінги). Авторські підходи для подолання синдрому емоційного вигорання пропонують зарубіжні дослідники К. Маслах та Дж. Голдберг, які базуються на взаємодії особистих і ситуаційних факторів. На думку вказаних дослідників, ці підходи забезпечують чіткішу стратегію запобігання «вигоранню», аніж типові одномірні «стресові» моделі, оскільки ці нові підходи визначають критерії для

оцінки результатів і зосереджують увагу на взаємовідношенні між людиною і ситуацією, а не на кожній із них окремо.

На думку К. О. Балакіревої, ефективними при синдромі емоційного вигорання є наступні способи психологічної допомоги такі, як: дихальна гімнастика та вправи з глибоким диханням, як фундаментальний навик емоційно-орієнтованого подолання стресу; зняття напруги та релаксація; трансформація негативних думок та переконань; регуляція емоційного стану; самодопомога при стресі; пошук і накопичення внутрішніх ресурсів; фізичні навантаження; режим та харчування; робота з супервізором та самосупервізія, відвідування тренінгів, групова робота над проблемою.

Деякі основні змінні, які впливають на появу синдрому емоційного вигорання знаходяться в соціально-міжособистісній сфері. Синдром «емоційного вигорання» бере свій початок у міжособистісних взаєминах, тому основна психокорекційна мета – навчити студентів удосконалювати соціальні процеси (формальні й неформальні), що розвиваються під час їхньої навчальної діяльності.

Для подолання дистресу фахівці рекомендують прийоми копінгу, ґрунтовані на когнітивній активності та раціоналізації: зібрати достатню кількість інформації про можливість настання стресових ситуацій; продумати способи попередження конкретних життєвих стресів та небезпек, спробувати знайти способи їх пом'якшення; не намагатись напередодні самої події робити поспішні висновки; усвідомити, що більшість ситуацій, які викликають стрес, людина здатна вирішити самотійно; прагнути активно змінювати ситуацію, яка викликає стрес; зрозуміти і прийняти, що серйозні зміни – це невід'ємна частина життя; пам'ятати, що стресогенні життєві ситуації краще і швидше опановують ті, хто вміє використовувати методи релаксації.

Висновки. Вивчення та теоретичний аналіз фокусу основних напрямків наукових досліджень проблеми емоційного вигорання студентської молоді підтверджує нашу думку про те, що емоційне вигорання є процесом поступової втрати фізичної, емоційної й когнітивної енергії, що проявляється у відповідних

симптомах виснаження, в особистісній віддаленості і зниженні задоволення від виконання діяльності. Психокорекційні заходи у випадку ураження студента емоційним вигоранням може здійснюватися на основі методів подолання стресу спрямовані на зміну будь-яких аспектів потрійної реакції (психофізіологічної, когнітивної, поведінкової), що формується організмом при зіткненні зі стресом.

За алгоритмом подолання синдрому емоційного вигорання, слід визначити групу симптомів, які можуть свідчити про вигорання; за допомогою тестових методик підтвердити наявність синдрому вигорання і визначити ступінь його прояву; проаналізувати найбільш імовірні чинники синдрому вигорання; проаналізувати, які з правил психологічної безпеки при роботі (навчальній діяльності) було порушено; розробити план дій, який би містив способи уникнення (чи зменшення дії) чинників синдрому емоційного вигорання і способи дотримання правил психологічної безпеки; використовувати способи психологічної допомоги при синдромі емоційного вигорання та способи збереження власного психологічного здоров'я.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕПРИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Калюжна Євгенія Миколаївна,

к.психол.н., доцент

Самута Тетяна Іванівна,

магістрант

Інститут підготовки кадрів ДСЗУ (м. Київ)

Сьогодні наше суспільство зіткнулося з новим соціальним явищем у зв'язку із всесвітньої пандемією. Ми вимушені суттєво реорганізувати своє життя та частково чи повністю відмовлятися від звичних раніше для нас соціальних дій.

В науці є багато понять, які можна застосувати до реалій сьогодення. Це, насамперед, такі поняття, як ізоляція, дистанціювання, депривація.

У даній роботі розглянемо більш детально поняття депривації.

Вчені різних галузей (філософії, соціології, психології та психіатрії) почали вивчати феномен депривації приблизно з другої половини XIX століття, і ці наукові пошуки тривають й до сьогодні. Дослідження різних видів депривації можна знайти у працях таких науковців, як: О. Ануфрієва, О. Асмолов, Е. Берн, К. Бірман, Й. Боулбі, Дж. Боулді, Л. Варава, О. Гордєєва, Я. Гошовський, Ю. Дмитрієв, М. Єрмаков, Т. Зелінська, Д. Кун, Й. Лангмейєр, А. Маслюк, З. Матейчек, В. Москалець, Г. Прихожан, Ю. Терлецька, Д. Хееб та інших дослідників.

Потрібно зазначити, що поняття «депривація» (від лат. deprivation – втрата, позбавлення) в науковій літературі трактується по-різному.

Так, наприклад, Д. Хебб розкриває її як специфічний стан, пов'язаний з біологічно повноцінним, але психічно недостатнім середовищем. Й. Боулбі у своїй роботі «Материнська турбота та психічне здоров'я» підкреслював, що депривація – це ситуація, за якої суб'єкт страждає від недостатності емоційних зв'язків, що зумовлює низку порушень психічного здоров'я різних ступенів

стійкості. Р. Шпіц та У. Голдфарб підкреслювали здебільшого тяжкі наслідки довготривалої повної депривації, її драматичний перебіг, стійкість і глибоке втручання у структуру особистості, що зумовлює схильність до правопорушень або навіть психозу [2].

Й. Лагмейєр та З. Матейчек визначають депривацію як психічний стан, який виникає в результаті життєвих ситуацій, коли суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) психічні потреби достатньою мірою упродовж тривалого часу. Йдеться про втрату чогось такого, що необхідно індивіду для задоволення певних важливих потреб. Це призводить до різних моральних і психологічних відхилень у поведінці та діяльності людини [4].

Існує точка зору, згідно з якою, депривацію можна розглядати як процес, коли людина реально переживає нестачу чи відсутність чогось; водночас, вона не є психічним станом, оскільки останній – це «відображення людиною взаємодії внутрішніх і зовнішніх психічних впливів у певний статичний відрізок часу» [2, с. 232].

За М. Й. Варієм, депривація – це тимчасова або постійна, повна або часткова, штучна або зумовлена життєдіяльністю ізоляція людини від взаємодії її внутрішнього психічного із зовнішнім психічним. Оскільки депривація супроводжується тривалим блокуванням значимих потреб людини, це може спричиняти різноманітні порушення функціонування її психіки [2, с. 856].

Найчастіше відокремлюють такі форми психічної депривації:

- *депривація стимульна* (сенсорна): знижена кількість сенсорних стимулів або їхня обмежена мінливість;

- *депривація значень* (когнітивна): занадто мінлива хаотична структура зовнішнього світу без чіткого упорядкування і змісту, що не дає змоги розуміти, передбачати і регулювати інформацію, яка надходить ззовні (Й.Лангмейєр, З. Матейчек);

- *депривація емоційного ставлення* (емоційна): недостатня можливість для встановлення інтимного емоційного ставлення до якої-небудь особи, або розвинення подібного емоційного зв'язку, якщо такий вже було створено;

- *депривація ідентичності* (соціальна): обмежена можливість для засвоєння самотійної соціальної ролі.

Розглянемо детальніше явище соціальної депривації.

Психологи-науковці по-різному визначають сутність соціальної депривації. Найчастіше під соціальною депривацією розуміють специфічні відхилення від реальних соціальних норм поведінки і спілкування, що відображають певний ступінь ізоляції індивіда від соціуму внаслідок втрати зв'язків із навколишнім соціальним середовищем. Соціальна депривація зазвичай супроводжується позбавленням або обмеженням доступу людини до звичних для неї благ, якими вона користувалася тривалий час [2].

Як зазначають дослідники, соціальна депривація як вид психічної депривації є недорозвиненням чи недооформленням певних психічних утворень у психіці людини або повна їхня відсутність внаслідок повної чи часткової відсутності впливу оточуючого соціального середовища як зовнішнього психічного [3, с. 6].

На думку О. Г. Алексеєнкової, соціальна депривація – це повна відсутність контактів людини (або якої-небудь групи) із суспільством. Дослідниця поділяє соціальну депривацію на такі різновиди [1, с. 52]:

1. *Вимушена*, коли людина чи група осіб цілковито позбавлені зв'язків із суспільством по незалежним від них причинам (наприклад, жертви корабельних катастроф).

2. *Примусова*, коли суспільство ізолює людей, незалежно від їх бажання, а нерідко і всупереч йому (наприклад, засуджені, вихованці дитячих будинків та шкіл-інтернатів).

3. *Добровільна*, коли людина (група) самоізолюється за власної ініціативи (наприклад, ченці, сектанти, пустельники).

4. *Добровільно-примусова*, коли для досягнення певної мети є необхідність суттєво обмежити контакти зі звичним оточенням (різні професійні закриті групи, спортивні школи-інтернати, інтернати для особливо обдарованих дітей і підлітків).

За тривалістю депривація буває:

- короткотривалою (наприклад, робота водолаза кілька годин на дні моря, хвороба тощо);
- затяжною (наприклад, перебування космонавтів на навколоземній орбіті);
- довготривалою (відсутність фізичного навантаження упродовж років, зречення суспільного життя шляхом самоізоляції в монастирі, членство в культових організаціях (сектах) тощо).

Депривація має різні рівні розвитку [5]:

- високий рівень депривації наявний, коли ізоляція людини досягла повної замкнутості, тобто, цілковито відсутня взаємодія її внутрішнього психічного із зовнішнім психічним відповідного характеру;
- середній – коли взаємодія людини із зовнішнім психічним відповідного характеру здійснюється або рідко, час до часу та в малому обсязі;
- низький – коли взаємодія з зовнішнім психічним відповідного характеру здійснюється систематично, хоча й не в повному обсязі та не активно.

Соціальна депривація може відбуватися у формі самоізоляції, ситуативної ізоляції, спеціалізації. За характером прояву вона може мати як відкриту, так і скриті форми. Крім того, депривація може виявляти певну картину невропатичних ознак, а іноді – виражені соматичні особливості [2].

Отже, на підставі проведеного теоретичного аналізу, констатуємо, що попри багатозначність наукового тлумачення депривації, психологічні аспекти цього явища все ще залишаються недостатньо вивченими. З урахуванням подій сьогодення, можемо стверджувати, що дослідження психологічних наслідків психічної та соціальної депривації в умовах карантинної ситуації в Україні та в усьому світі, стає гострою та актуальною проблемою.

Список використаних джерел:

1. Алексеев Е. Г. Личность в условиях психической депривации: учебн. пособие. СПб.: Питер, 2009. 96 с.

2. Варій М. Й. Загальна психологія. Підручник. 3-тє вид. Київ: «Центр навчальної літератури», 2009. 1007 с.
3. Варій Ю. М. Соціальна депривація як вид психічної депривації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць* / головний редактор М.Й.Варій. Львів: ЛьвДУВС, 2010. Вип. 2. С. 3-15.
4. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. Прага: Медицинское издательство «Авиценум», 1984. 334 с.
5. Ярославцева И. В. Психическая депривация в детском и подростковом возрасте: учеб. пособие. Иркутск: Изд-во ИГУ, 2014. 190 с.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НЕВЕРБАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДЛІТКІВ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ В ХОДІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПО МЕТОДУ КОЗЯВКІНА

Мелех Наталія Володимирівна

лікар-психолог

ТОВ “Міжнародна реабілітаційна клініка Козявкіна”

м. Трускавець, Україна

Вступ. Труднощі відновного лікування дітей та підлітків з дитячим церебральним паралічем обумовлені не тільки наявністю рухового дефекту, але й певними особливостями їх психічного та емоційно-особистісного розвитку [1, с. 48-53]. Вкрай мало робіт присвячено невираженим, легким порушенням когнітивних функцій при ДЦП. Як правило, такі підлітки, маючи нормативні значення рівня інтелектуального розвитку, навчаються за програмами загальноосвітніх шкіл, однак можуть відчувати різні проблеми і труднощі, пов'язані з засвоєнням навчального матеріалу і адаптації до школи [2, с. 64-70]. Тому своєчасна та комплексна медико-психологічна реабілітація таких хворих залишається однією з найактуальніших [3, с. 8-13]. Метод Козявкіна передбачає застосування комплексу лікувально-корекційних заходів, спрямованих на створення в організмі хворого на ДЦП нового функціонального стану шляхом корекції патологічних станів і активізації внутрішніх захисно-компенсаторних і адаптаційних можливостей організму [4, с. 125; 5, с. 76].

Методи. Було обстежено 73 підлітки у віці від 14 до 17 років з діагнозом «Дитячий церебральний параліч» (G80 згідно МКХ-10), з когнітивними та емоційними порушеннями резидуально-органічного генезу, а саме: легкий когнітивний розлад (F06.7) і органічний емоційно-лабільний розлад (F06.6). Всі обстежені підлітки перебували в зоні інтелектуального розвитку, що відповідав різним варіантам норми (від низької норми до середньої і хорошої). Спостереження відбувалося в період 2016–2019 роки в Міжнародній

реабілітаційній клініці Козявкіна (м. Трускавець, Україна). Усім підліткам, поряд зі стандартним обстеженням до початку і після завершення двотижневого курсу реабілітації за Методом Козявкіна було проведено психодіагностичне дослідження. Для оцінки невербального інтелекту використовувався чорно-білий варіант тесту Равена (Прогресивні матриці Равена) [6, с. 27].

Результати. Аналіз закономірностей динаміки інтелектуальної продуктивності обстежених пацієнтів показав, що після завершення курсу реабілітації за Методом Козявкіна показники розподілу пацієнтів по зонах інтелектуального розвитку змінилися. У зоні середньої норми знаходилися 54,8% хворих в порівнянні з 43,8% хворих до лікування ($p < 0,05$). У зоні низької норми – 31,5% хворих в порівнянні з 45,2% до лікування ($p < 0,05$). Тобто, якщо до лікування показники основної частини хворих знаходилися в межах низької норми, то після лікування – в межах середньої норми. Поряд з цим дещо збільшилася кількість осіб з показниками інтелекту в межах оптимальної норми і навпаки, зменшилася кількість пацієнтів з граничним рівнем розвитку (відмінності статистично не достовірні). У групі хворих легким когнітивним розладом (F06.7) зменшилася кількість пацієнтів, які перебували в межах границь низької норми (з 61,3 до 54,8%, відмінності не достовірні), збільшилася кількість хворих з середньо-нормативними показниками розвитку (з 29,0 до 38,7%, $p \leq 0,01$), дещо зменшилася (з 9,7 до 6,5%) пацієнтів з граничним станом. У групі хворих з органічним емоційно-лабільним розладом після лікування були відзначені наступні показники інтелектуального розвитку: середня норма була у 66,7% хворих в порівнянні з 54,8% до лікування ($p < 0,05$), хороша норма - у 19% у порівнянні з 11,9% до лікування, низька норма – у 14,3% в порівнянні з 33,3% до лікування ($p < 0,05$). Позитивна динаміка інтелектуальної продуктивності була більш виражена у хворих з органічним емоційно-лабільним розладом в порівнянні з хворими з легким когнітивним розладом. Більш виражена позитивна динаміка відзначалася в групі хворих з початково більш високим рівнем інтелектуального розвитку, тобто у другій

групі в порівнянні з першою, пацієнти якої характеризувалися в цілому більш низьким рівнем інтелектуального розвитку.

Висновки. Отримані результати свідчать про ефективність застосування Методу Козявкіна для корекції різних когнітивних розладів, зокрема невербального інтелекту у підлітків з ДЦП. Ці дані відкривають нові перспективи в контексті корекції психопатологічної симптоматики, що спостерігається в рамках різних клінічних варіантів ДЦП.

Список літератури

1. Батышева Т.Т. Коррекция когнитивных нарушений у детей и подростков с церебральным параличом при лечении пантокальцином / Батышева Т.Т., Платонова А.Н., Чебаненко А.Н. [та ін.] // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2013. – № 9. – С. 48–53
2. Детский церебральный паралич и эпилепсия — подходы к лечению и реабилитации / Быкова О.В., Платонова А.Н., Балканская С.В. [та ін.] // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 2012. – Т. 7. № 2. – С. 64 – 70.
3. Козявкин В.И., Шестопалова Л.Ф., Подкорытов В.С. Детские церебральные параличи. Медико-психологические проблемы. – Львів: «Українські технології», 1999. – 133 с.
4. Козявкин В.А., Бабадаглы М.А., Ткаченко С.К., Качмар О.А. Детские церебральные параличи. Основы клинической реабилитационной диагностики. – Львів: «Медицина світу», 1999. – 312 с.
5. Система интенсивной нейрофизиологической реабилитации: метод Козявкина. Пособие реабилитолога / Под ред. В.И. Козявкина. – Львов: «Папуга», 2012. – 240 с.
6. Равен Дж. К., Стайл И., Равен М. Цветные прогрессивные матрицы: классическая форма. – М.: «Когито-Центр», 2004. – 72 с.

ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ФАКТОР ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ У ДЕТЕЙ

Попрядухина Наталья Григорьевна,

к.психол.н., доцент

Орский гуманитарно-технологический

институт (филиал) ОГУ

г. Орск, Россия

Введение./Introductions. Для современного общества изучение детско-родительских отношений является чрезвычайно важным как для понимания фактов, влияющих на становление личности ребенка, так и для оптимизации взаимодействия в системе «ребенок-взрослый». Влияние родителей на эмоциональное развитие личности ребенка велико. Нарушение детско-родительских отношений ведет к формированию различных психологических проблем и комплексов у ребенка.

В настоящее время, психологическая наука располагает обширным теоретическим и эмпирическим материалом, позволяющим говорить о влиянии ранних внутрисемейных отношений субъекта на его дальнейшее психическое развитие и социальную дезадаптацию. Так, в исследованиях В.Г. Колесникова, показана роль таких факторов семейной жизни, как социально-психологический климат в семье, численность и структура семьи, социально-экономический статус членов семьи, культурно-образовательный уровень, психологическая зрелость родителей на психическое развитие дошкольника.

В последние десятилетия актуальность проблемы изучения влияния социально-психологического климата семьи на эмоциональные нарушения ребенка дошкольного возраста определяется следующими обстоятельствами:

- переоценкой моральных ценностей;
- ориентацией существующих альтернативных программ дошкольного воспитания на формирование психического и физического здоровья ребенка;

- возрастанием роли и значения эмоционального фактора в социализации дошкольника.

Необходимость исследования данной проблемы вызвана тем, что в настоящее время в дошкольной психологической науке делается акцент на воспитание счастливого ребенка. Основопологающим в этом процессе является его психическое здоровье и эмоциональное благополучие.

Цель работы./Aim. На основе анализа психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме эмоционального становления дошкольников, было выявлено, что в старшем дошкольном возрасте дети очень эмоциональны. Свои эмоции дети выражают ярче и непосредственно по сравнению со взрослыми. Положительные или отрицательные эмоциональные переживания появляются у ребенка в результате его взаимоотношений с окружающими людьми, взрослыми и детьми. Как правило, при внимательном и заботливом отношении к ребенку со стороны взрослых, а также при дружеском взаимодействии со сверстниками, старший дошкольник испытывает эмоциональное благополучие, чувство уверенности, защищенности. В таких психоэмоциональных условиях дошкольник доволен собой и окружающим миром, в его жизни преобладают положительные эмоции. При варианте неблагоприятных взаимоотношений со значимыми взрослыми и сверстниками, у ребенка начинают преобладать отрицательные эмоции в жизнедеятельности и поведении.

Итак, детско-родительские взаимоотношения в семье влияют на развитие эмоциональной сферы ребенка. Состояние психологического климата семьи определяется положением конкретных взаимоотношений в континууме: «благоприятный – неблагоприятный». По данным многих исследователей (В.Ю. Александрова, Е.А. Сулова, Д.П.Горский, С.В. Ковалев, Т.А. Немчин, Ю.Т. Тимофеев и др.) нарушение социально-психологического климата семьи, длительная дезадаптация в семейной сфере и, прежде всего, распад межличностных отношений в семье, оказывают серьезное воздействие на эмоциональное развитие ребенка.

Теоретический анализ психолого-педагогической литературы по проблеме определения сущностных характеристик определения детско-родительских отношений, показал, что существуют различные точки зрения на его определение. Поэтому мы придерживаемся определения детско-родительских отношений в семье, согласно которому, детско-родительские отношения это интегративная характеристика семьи, которая отражает эмоционально-психологическую атмосферу, уровень ситуативной и личностной тревожности, степень удовлетворенности основными аспектами жизнедеятельности семьи, самочувствие, активность, настроение членов семьи.

Мы считаем, что детско-родительские отношения в семье является определяющим фактором, определяющим не только жизнедеятельность всех членов семьи, но и формирование эмоциональной сферы ребенка.

Материалы и методы./Materials and methods. Диагностика уровня и характера эмоционального состояния детей была проведена с помощью подборки методик. Для выявления социально-психологического климата через изучение отношения родителей к разным сторонам семейной жизни использовался опросник «Родительских установок PARY». Изучение доминирующих типов детско-родительских отношений через их оценку родителей было проведено с помощью теста-опросника родительского отношения к детям А.Я. Варга, В.В. Столина и детского рисунка «Семьи». Для диагностики эмоциональной сферы дошкольника нами были использованы: тест тревожности Р. Тэмми, Ж. Дэрки, тест «Страхи в домиках» А. И. Захарова.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В ходе опытно-экспериментальной работы было определено, что в семьях, участвующих в эксперименте, были выявлены две группы типов отношений – положительные и отрицательные. Для дальнейшей диагностики нами были определены семьи, у которых в отношениях преобладала авторитарная гиперсоциализация. Родители, использующие данные типы отношений, отчетливо проявляют авторитаризм по отношению к ребенку, требуют от ребенка безоговорочного послушания и дисциплины, стараются навязать ребенку во всем свою волю, не в состоянии

встать на его точку зрения. Они считают, что за проявление своеволия ребенок должен быть серьезно наказан. Взрослые члены семьи постоянно контролируют социальные взаимодействия ребенка, отслеживают его достижения, индивидуальные особенности, стараются быть в курсе его рассуждений, привычек, чувств.

Что касается шкалы «отвержения», то здесь также можно видеть высокие показатели. Это свидетельствует о том, что родители воспринимают своего ребенка плохим, неприспособленным, неудачливым. По большей части испытывают к ребенку злость, досаду, раздражение и т.д.

Также были получены высокие показатели по шкале «маленький неудачник», что означает, что родители приписывают свои детям несостоятельность, стараются оградить своего ребенка и строго контролируют его.

Высоких симбиотических и кооперационных отношений в данных семьях не наблюдается. Для этих семей характерны частые конфликты между членами семьи, излишняя эмоциональная дистанция, авторитарность родителей, безучастность одного из родителей в воспитании ребенка.

Проведенный анализ результатов изучения уровня тревожности детей в этих семьях показал, что в семьях с неблагоприятным социально-психологическим климатом у 75% детей наблюдается высокий уровень тревожности, что характеризуется нежеланием и неумением действовать совместно со взрослыми и сверстниками, отсутствие инициативы в общении, избегание взаимодействия, отсутствие самоконтроля в действиях, поведении и эмоциях, исключительная ориентация на собственные действия, конфликтность, агрессивность, отсутствие понятий «хорошо-плохо» или нежелание им следовать при их сформированности.

- у 25% ребят – средний уровень тревожности и выше среднего, что проявляется в недостаточной инициативности в общении, предпочтение исключительно пассивных ролей, ситуативной регуляции аффективных проявлений, неумение улаживать конфликты, принятие помощи и возможность ее оказания.

Низкий уровень тревожности не показал ни один ребенок. Также стоит отметить, что общение и поведение детей из семей с неблагоприятным социально-психологическим климатом имели свою специфику, которая проявлялась в их ответах. В беседе они, как правило, были молчаливы, с некоторой боязнью давали ответы, выражающие тревожное состояние касались как раз семейных взаимоотношений.

Анализ результатов, полученных по итогам диагностики с помощью методики на определение страхов, показал, что у испытуемых детей большое количество страхов. Особо следует отметить, что в ответах всех детей наблюдался страх «мамы и папы», «темноты», «уколов», «того, что тебя накажут», «замкнутого пространства» и т.д.

Следует отметить, что практически во всех семьях, принимавших участие в экспериментальном исследовании, хозяйственно-бытовые отношения отмечены как положительные.

Анализ детских рисунков семьи вновь показал наличие эмоциональных нарушений у детей, воспитывающихся в семьях с неблагоприятным социально-психологическим климатом. У испытуемых ярко прослеживалась личностная тревожность, связанная с отношениями в семье. Дети, как правило, отрицательные эмоции связывали с родителями, например, «у нее печальное лицо в рисунках, когда «отец играет с братом, она стоит одна», «выговор», «ребенок стоит между родителями».

Выводы./Conclusions. Итак, в ходе нашего опытно-экспериментального исследования был проведен анализ результатов изучения эмоционального состояния детей, воспитывающихся в семьях с неблагоприятным социально-психологическим климатом, который показал, что дети в этих семьях имеют средний или высокий уровень тревожности и большое количество страхов, связанных с семейными взаимоотношениями.

Итак, негативные детско-родительские отношения, как правило, влекут за собой нарушения в эмоциональной сфере ребенка.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ ВІЛЬНОГО ЧАСУ КУРСАНТІВ ВВНЗ

Цимбал Михайло Романович,
аспірант, старший викладач
кафедра гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військова академія
м. Одеса, Україна

Вступ. Актуальність дослідження дозвіллевої активності курсантів ВВНЗ пояснюється важливістю морально-психологічного стану майбутніх офіцерів для навчання, виконання завдань за призначенням та якісної підготовки керівного складу армії завтрашнього дня.

Метою нашого дослідження – дослідити суб'єктність курсантів у відношенні власного дозвілля.

Об'єктом став особистісний розвиток майбутніх офіцерів у період підготовки у ВВНЗ.

Предметом – дозвіллева активність курсантів і ставлення до свого вільного часу.

Аналіз теоретичних джерел показав, що опанування власним дозвіллям на якісному рівні є важливим для відновлення особистості після бойових дій (Т.М. Титаренко, В.І. Осьодло та ін.)

Методи емпіричного дослідження: спостереження, анкетування та бесіда для виявлення особливостей суб'єктності курсантів з різними рівнями організації власного дозвілля в залежності від їх психологічних особливостей, тест Д. Келлі для дослідження смислових конструктів курсантів у відношенні проведення вільного часу. Інтерпретація отриманих емпіричних даних здійснювалась за допомогою контент-аналізу отриманої інформації.

Вибірка курсантів для дослідження склала 135 осіб тилового факультету, серед юнаків 16 дівчат. Дослідження проводилось на протязі 2018-2020 років.

Теоретичною основою дослідження стали твори Б.Г. Ананьєва та В.О. Татенка. Отримані у дослідженні результати:

11,8% склали курсанти з високим рівнем суб'єктності при організації власного дозвілля. Їх характеризує наявність розвиненого хобі ще до навчання у ВВНЗ. Вони читають, при цьому, це читання більшою мірою пов'язане з обраною професією, займаються спортом, грають, зокрема, у футбол, цікавляться музикою. Їх високий рівень самореалізації у вільний час пояснюється тим, що вони люблять те, чим займаються у вільний час і бажають цим займатися, реалізують ці бажання в їх поточній діяльності.

У 65,12% курсантів відмічається рівень суб'єктності, при якому спостерігається здебільшого, очікування на надання більших можливостей вибору, загального вільного часу у розпорядку дня, більш реального використання середовища, що обумовлюється розташуванням вищого закладу освіти у великому місті. Ті можливості, які існують і надаються, розглядаються як такі, що можна удосконалити, більше пов'язати з професійними уподобаннями та спеціалізацією.

15, 54% склали особи, що вказують на можливості покращення власного вільного часу з боку керівництва, з одної сторони, з іншої – на нав'язливість цієї турботи при низькій, на їх думку, якості концертів, зустрічей, шаблонність, примусовість тощо. Вони потребують особливої поваги, ввічливості і уваги до їх потреб. Їх значна частина (цього рівня) свідчить про те, що втомлюються навчанням настільки, що «немає сил і бажання» відпочивати. А після того, як час відпочинку минув, «немає відчуття, що відпочив». Так вважає половина з усіх дівчат, що досліджувались. Їм приходится витрачати свій вільний час заради підтягування навчання. Дівчата також скаржаться на те, що у військовому ВВНЗ не вистачає гуртків саме для дівчат. Це об'єктивна проблема, адже кількість дівчат в армії за останній час зросла, а це потребує задоволення культурних потреб саме відповідно їх статі.

Характерно, що представники всіх рівнів суб'єктності розуміють значення вільного часу, але найбільш активні в оцінці – представники низького рівня.

Курсанти свідчать: «вільний час знімає навантаження, попереджує нервові зриви, є профілактикою бажання відрахуватися», «після гарного відпочинку, актуалізується потреба щось пізнавати, навчатися», «гарний відпочинок зміцнює сили». Представники середнього та високого рівня суб'єктності говорять про важливість заохочення курсантів, що успішно навчаються, додатковим відпочинком, можливість створення невеличких бібліотек з актуальної літератури безпосередньо у казармах, фільмотек.

Висновки. Вільний час, особливо якісне організоване дозвілля з високим рівнем суб'єктності його власників є потужним мотивуючим фактором для покращення якості навчання та професійної підготовки, є джерелом натхнення і життєвих сил, покращення морально-психологічного стану.

Чим нижчий рівень суб'єктності у ставленні до власного відпочинку, тим більше майбутні офіцери звертають увагу на кількість вільного часу, а не на його змістовність. Це свідчить про зовнішній локус контролю і споживацьке очікування на організацію і забезпечення відпочинком, які їм мають створити. Для середнього і високого рівня суб'єктності характерна орієнтація на конструктивну взаємодію. Відмічене прагнення зробити відпочинок розвиваючим розум, ерудицію, творче мислення, вміння комунікувати тощо.

Тому подальші дослідження доцільно спрямовувати на розширення уявлення курсантів про можливості відпочинку та його організації.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Шаумян Олена Геворківна

кандидат психологічних наук

Діденко Вікторія Сергіївна

Студентка

ПВНЗ «Кропивницький інститут

державного та муніципального управління»

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного осмислення феномену соціального сирітства. Таке соціальне явище часто негативним чином позначається на суспільному стані. Ця науково-дослідницька проблема має міжгалузевий характер, знаходиться на перетині проблемних сфер соціальної роботи, соціології, соціальної психології, соціального менеджменту та педагогіки, включаючи в себе питання соціальних витоків і соціального змісту феномену сирітства, соціальної політики щодо цієї категорії населення, влаштування осиротілих дітей в прийомні сім'ї, переміщення їх у відповідні установи, проблеми навчання, соціальних виплат і пільг, забезпечення житлом тощо. Від того, наскільки органічно соціальні сироти будуть інтегруватися в суспільство, багато в чому залежатиме стабільність та успішний розвиток української держави.

Проблема соціального сирітства в Україні потребує детального вивчення. Становище ускладнюється тим, що формування принципово нової системи соціальної підтримки і допомоги сиротам здійснюється у світлі процесів глобалізації суспільства та розвитку інформаційних технологій, підвищення соціальної напруженості, різкого посилення соціальної нерівності та соціальної дискримінації, яка посилюється численними соціальними конфліктами. Питання соціального сирітства в якості самостійної соціальної проблеми розглядалися у вітчизняній соціологічній науці.

Сучасне суспільство поставлено перед об'єктивною необхідністю вирішення проблеми соціального сирітства у зв'язку з інтенсивним збільшенням числа соціальних сиріт. Найбільшу важливість в сучасних умовах набувають причини появи соціальних сиріт, а саме: методи та шляхи розв'язання проблеми, дослідження соціально-інституціонального аспекту проблем соціальної адаптації і соціального захисту, соціальної підтримки дітей-сиріт як відносно самостійної групи населення, аналізу соціального змісту сирітства, дослідження положення і соціальних перспектив цієї соціальної групи, вирішення питання про соціальний захист дітей-сиріт [3].

Мета роботи. Зважаючи на безперечну актуальність та недостатню дослідженість окресленої проблеми, метою нашого дослідження є здійснення соціологічного аналізу сирітства як соціального явища сучасного суспільства на матеріалах соціологічних досліджень, проведених в Україні та розглянути існуючі технології соціальної роботи з дітьми позбавленими батьківського піклування.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- розкрити зміст поняття «соціальне сирітство» і виявити причини появи даного соціального явища;
- проаналізувати існуючі технології роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- провести та проаналізувати емпіричне дослідження особливостей емоційно-ціннісного ставлення дітей, позбавлених батьківського піклування.

Матеріали і методи. Сирітство як соціальне явище існує стільки ж, скільки людське суспільство і є невід'ємним елементом цивілізації. Найбільш актуальною ця проблема стає для країн, які переживають різні соціальні трансформації. З'являється соціальне сирітство, коли діти позбавляються піклування батьків у силу небажання або неможливості здійснювати останніми батьківські обов'язки, в результаті чого батьки відмовляються від дитини або усуваються від його виховання. Проблема дітей-сиріт набуває ще більшої гостроти через те, що кількість їх не зменшується, а безперервно зростає [2].

Соціальна адаптація сиріт – це успішне засвоєння соціальних ролей у системі суспільних відносин. Дитина-сирота є одночасно суб'єктом і об'єктом соціальних відносин. В якості об'єкта сирота виступає як пасивна сторона, на яку спрямовано вплив соціальних інститутів та груп на особистість дитини. В якості суб'єкта – активний учасник суспільних відносин. Соціальна адаптація дітей-сиріт є одним з основних компонентів соціальної захисту і показником соціальної захищеності дітей-сиріт.

Відомо, що залишаючи дитячі будинки, діти-сироти, потрапляють у нові, незнайомі обставини життя, часто ускладнені умовами самостійного існування і відчують труднощі у взаєминах з оточуючими. Крім того, у вихованців сирітських установ дуже низький рівень соціального інтелекту, слабо розвинуте почуття відповідальності за свої вчинки, що може призвести до тяжких наслідків. У зв'язку з цим одним з пріоритетних завдань в галузі соціальної адаптації випускників закладів для дітей-сиріт є вдосконалення системи роботи цих установ.

Процес соціальної адаптації складається з таких етапів:

- підготовчий – з моменту включення в соціальну групу (соціальна діагностика, визначення статусу, ознайомлення з особистими особливостями вихованця);
- включення в соціальну групу – передбачає допомогу у пристосуванні до умов дитячого будинку;
- засвоєння ролей – участь у різноманітній діяльності з накопиченням досвіду, нових знань і умінь;
- сталий адаптований стан – коли діти можуть вирішити практично будь-яку проблему, яка виникає в природних для них умовах середовища.

Щоб адаптація відбувалася найбільш сприятливо для дитини, слід дотримуватися послідовності у накопиченні інформації, що характеризує вихованця. Соціальна адаптація повинна бути спрямована на подолання психологічного бар'єра (настороженість, недовіра), перебудову самооцінки. Особливе місце на цьому етапі займають бесіди, тренінги, спостереження [5].

Особливою процедурою технологізації соціальної роботи є корекція. Вона покликана допомогти особам, що мають визначені проблеми у соціальному функціонуванні. На відміну від профілактики корекція націлена не на попередження негативного розвитку, а на його подолання, на виправлення відхилень від загальноприйнятих моделей сприйняття реальної дійсності і поведінки в соціумі. Тому корекційна робота зачіпає психологічну, педагогічну, соціально-суспільну, етичну та інші сфери життєдіяльності індивіда, сім'ї, колективу [4].

Результати та обговорення. На базі Комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради нами було проведене емпіричне дослідження «Методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності» (Д. Рассел і М. Фергюсон в адаптації Н.Є. Водоп'янової), в якому взяло участь 24 особи, віком від 12 до 17 років [1].

Мета дослідження: визначити рівень відчуття самотності у дітей, які проживають в умовах реабілітаційного центру.

Таблиця 1

Рівень суб'єктивного відчуття самотності (за методикою Д. Рассела та М. Фергюсона)

Рівень	Жіноча стать	Чоловіча стать	Загальний % респондентів	% жіночої статі	% чоловічої статі
Високий	2	3	20,83	18,18	23,07
Середній	5	8	54,16	45,45	61,54
Низький	4	2	25	36,36	15,38

Дана таблиця свідчить, що більшість дітей-сиріт відчують середній рівень самотності (54,16 %). Цей показник говорить нам про те, що респонденти інколи переживають самотність, за певних життєвих обставин. Вони демонструють проміжні характеристики високого та низького рівнів переживання почуття самотності.

Дещо меншим є показник з низьким рівнем самотності (25 %), це вказує на те, що особи з такими показниками мають оптимістичні уявлення про життя, здатні самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність, такі діти є найбільш благополучними та характеризуються позитивною поведінкою, впевненістю в собі та ставляться до самотності як до позитивного переживання.

Найменшим є показник з високим рівнем самотності (20,83 %). Такі особи характеризуються невпевненістю в собі, схильються до контролю з боку оточуючих з метою уникнення відповідальності за прийняття рішень. Їм властиво відчувати складнощі у налагодженні контактів та взаємин з іншими людьми.

Отже, проаналізувавши отримані результати, можна сказати, що більшість дітей, які перебувають в умовах реабілітаційного центру переживають глибоку самотність дуже рідко, у виняткових життєвих ситуаціях.

Висновки. Для того, щоб адаптація відбувалася найбільш сприятливо для дитини, слід дотримуватися послідовності у накопиченні інформації, що характеризує вихованця. Соціальна адаптація повинна бути спрямована на подолання психологічного бар'єра (настороженість, недовіра), перебудову самооцінки. Особливе місце на цьому етапі займають бесіди, тренінги, спостереження. Адаптація дітей до умов дитячого будинку сприяє позитивний досвід спілкування у вихованців: уявлення про групові норми спілкування,

навички конструктивного спілкування з однолітками та дорослими в стінах установи та за межами. Необхідно створити позитивний емоційний клімат в колективі, надати допомогу дитині в усвідомленні своїх емоцій і почуттів, формувати навички оцінки і розв'язання життєвих ситуацій.

Результати методики діагностики суб'єктивного відчуття самотності показала, що лише у декількох респондентів був високий рівень відчуття самотності. Звичайно, дітям не вистачає рідних батьків і частіше за все тривалий час вони не відчувають себе комфортно в нових умовах, не можуть знайти спільну мову з однокласниками в школі та іншими дітьми, з якими проживають в комунальному закладі «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Кіровоградської обласної ради, між дітьми стаються конфліктні ситуації, що потребують допомоги та підтримки з боку педагогів, психологів.

Запропоновані рекомендації під час індивідуальної бесіди з кожною дитиною, позбавленою батьківського піклування щодо покращення своєї життєвої позиції, уникнення конфліктів, застереження від необдуманих вчинків та асоціальної поведінки.

Майбутній особистості слід допомагати формувати внутрішній стан включеності у світ, розкривати творчий потенціал з метою забезпечення досягнення особистістю гармонійного стану. Слід виокремити детермінанти розвитку саме для конкретної дитини, сформувати потребу цілісного життя, включаючи різноманітні сфери життя людини, задля позитивного успішного розвитку.

Література:

1. Андрущенко Т. В., Т. М. Зелінська Практикум із соціальної психології Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 300 с.
2. Артющкіна Л. М., Поляничко А. О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема: монографія. Суми: Сум ДПУ, 2002. 268 с.

2. Дейна В. В. Діти, позбавлені батьківського піклування, як феномен соціального сирітства. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2006. №1. С. 33-37.

4. Комарова Н. М., Пеша І. В. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання. К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2006. 92 с.

5. Пеша І. В. Причини соціального сирітства та розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт в умовах трансформації українського суспільства. Український соціум, 2008. №2 (13). С. 59-68.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ КОРДОН (НА ПРИКЛАДІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ)

Демченко Володимир Миколайович

к. філол. н., доцент,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,
Національний технічний університет,
м. Херсон, Україна

Вступ. Усі дефініції терміна «кордон» загалом визначають його як межу, рубіж, семантично – «розмежування». Зрозуміло, що цей рубіж потрібно охороняти для збереження в тому вигляді, як то декларовано в міжнародних актах і зафіксовано на географічних, економічних тощо картах. Екстраполюючи на українське сьогодення, відзначаємо такі аналогії: державний кордон – то не лише лінія офіційного розмежування територій України та Росії, а й елемент реального захисту. На жаль, міжнародно декларовані межі держави фактично виявляються не такими вже й непорушними, що неодноразово засвідчено в історії (найбільш актуальна паралель: німецька агресія 1939 року – російська 2014-го, які стосуються окремих територій України). Подібна агресія відбувається не лише у військовому вимірі, а й у етнодуховному, соціально детермінованому. Саме тому етносоціальний чинник є, можливо, вирішальним у таких умовах, особливо в поліетнічному ареалі країни, що є об'єктом агресії.

Мета роботи. Відповідно до вищенаведеного в цій розвідці ставимо завдання аргументувати українську етносоціальну домінанту Півдня України згідно з особливостями офіційного заселення регіону наприкінці XVII століття, що актуалізується на сьогодні як аспект захисту («кордону») від імперських загроз колишньої метрополії.

Матеріали та методи. Означена мета потребує аналізу відповідних матеріалів дослідження – результатів Першого загального перепису населення

Російської імперії 1897 року [1], подальших переписів радянського часу та інших статистичних документів [2-4], праць тогочасних місцевих істориків Є. Загоровського [5] й А. Скальковського [6], а також власного дослідження [7]. Відповідно до цього використано статистичний метод (вирахування відсоткової частки від загальної кількості переписаного населення в певній корелятивній площині), методи аналізу й синтезу (врахування отриманих відсотків для відповідних висновків), компаративний метод (зіставлення часових площин XIX, XX і XXI століть).

Результати та обговорення. Етносоціальний аспект державотворення набуває особливого значення в умовах розвитку колишньої колоніальної частини імперії, коли метрополія не лише не сприяє – свідомо чи несвідомо – цьому розвитку, але й заважає, при тому маючи плани на нову анексію. Про це наголошують зарубіжні вчені Р. Бенедикт, В. Єфімов, А. Інклес, М. Мід, Г. Хофстеде та ін.), вітчизняні науковці (Л. Масенко, О. Суший та ін.).

В означених умовах колишня метрополія сподівається на ментальні особливості значної частини населення колишньої колонії, що передбачають відповідний комплекс ознак, серед яких – система духовних цінностей (традицій, вірувань, героїв) і, звичайно, метрополійна мова (у нашому разі – російська), що має не поступатися функційно етнічній мові аборигенів (українській). Остання набуває статусу державної, отримуючи можливості функційного розвитку – від наукового, освітнього, офіційно-ділового статусу до побутового. Цей чинник разом з усвідомленням етнічної (національної) ідентичності стає фактичним «кордоном» для агресивних намірів (як прихованих, так і відкритих) колишньої метрополії-імперіаліста.

Ці наміри реалізуються за схемою «від прикордонних районів – до центральних» з орієнтацією на регіони, де високий показник етнічних росіян і де історично сформовані пріоритети радянської / російської духовної культури (зокрема й мови). Після донецької низовини таким сприймається й Південь України, що масово заселявся наприкінці XVII століття за царським (імператорським) наказом і відповідно маркується як «Новоросія»

проімперськими силами (вважається ними більш російським за, скажімо, Поділля, яке входить у межі Одещини, або Полісся в межах Чернігівщини). Для спростування цієї суто політичної ідеї розглянемо кілька особливостей заселення південних земель.

Ці землі до офіційного заселення не були однозначно «порожніми». Так, відомі історики 2-ї половини XIX століття – одесити Є. Загоровський, О. Маркевич, А. Скальковський – відзначали, що південна територія, яку було надано для колонізації, «належала власне Запоріжжю», монархія ж не бажала сприймати ці землі як такі, що «до неї не належать», а тому бажала якнайшвидше знищити навіть натяк на певні окремішні права: «сепаративний устрій має поступитися місцем загальноруському» [5]. Ці «окремішні права» передбачені наявністю жителів козацьких сіл і паланок – власне українців, а тому останніх можна цілком аргументовано ідентифікувати як корінне населення (аборигенів) – хліборобів [7]. Про це свідчать і відповідні етнічні топоніми – Гола Пристань, Збур'ївка, Микільське, Бургунка, Дримайлівка, Тягинка, Давидів Бід, Каїри, Кам'янка, Милове, Золота Балка, Осокорівка та багато інших (напрошується аналогія північноамериканських топонімів, які переважно мають індіанське походження – на противагу новим англомовним).

Отже, самодержавна політика імперії на той час передбачала знищення будь-якого «сепаративного устрою», а тому вимагалось застосувати всіх можливих заходів для швидшого «обрусіння» Малоросії. Можна навести аналогію з більш актуальним для сучасної України повоєнним періодом (від 1946 року), коли на керівні посади призначалися винятково «великороси» (росіяни). Зрештою наприкінці XIX ст. частка колоністів була найбільшою саме серед адміністрації та військових (відповідно 67% і 52%), освітян (до 50%), прислуги та проститутток (до 50%) і поступалася кількісно лише серед хліборобів українцям, частка яких складала там 74% [1].

З іншого боку, фіксуємо високий рівень української («малоросійської») етнічної ідентичності, що виявляється у самовизнанні переписуваними особами національної приналежності через рідну (материнську) мову. Такими були 21%

з-поміж адміністрації та 18% військових. Серед людей, що свідомо визнавали себе українцями, були і дворяни, і духовенство, і купці. Частку ж осіб, які визнали себе «великоросами», будучи етнічними українцями, неможливо визначити (малоросом себе міг визнати єврей, а великоросом – українець). Про останніх свідчить запис від укладача результатів перепису: малоросів у містах налічувалось всього чверть населення, «хоча всюди на вулицях і базарах серед сірого люду чулася чиста малоруська мова, а в колі середнього й вище середнього класу панує говір з густим диханням». Цей кореспондент пояснює ситуацію таким чином: «інтелігенція з малоросів, що звикла вже в домашньому житті використовувати книжну мову, переважно вважає себе не малоросами, а руськими. Те ж могло трапитися й з багатьма з маси малоросів, які володіють певною мірою російською мовою та бажають виділити себе від “простих хохлів”. Тільки таким чином можна пояснити таку невідповідність цифр життю» [2]. Аналогія з 50-60-ми роками ХХ століття: певний керівник-українець усіма засобами намагався поставити себе над масою своїх земляків саме за допомогою російського мовлення. Пізніше в умовах міста це будуть робити всі – від першокурсника профтехучилища до секретаря обкому партії.

Ще один аспект формування регіону стосується розмежування населення у площині «місто – село», що стало вирішальним у подальшому протистоянні місцевої української та метрополійної російської мов. На той час у повітах мешкала більшість населення імперії, а тому 63,2% українців серед повітян свідчать про їх безперечне домінування (росіян – 11,34%, румунів – 6,7%, німців – 5,7%). Принагідно визначаємо етноси урбаністичного типу (росіян, євреїв) і неурбаністичного (українців, молдован і німців). Євреї поступово переїжджали до міст, формуючи масив міщан, і А. Скальковський їх характеризує за такими демографічними ознаками: приріст більший ніж у «християнського населення», яке не зменшується «тільки завдяки постійному приливу сільського населення» [6]. Аналогія: упродовж двох сторіч аж до сьогодні саме так поповнюється місто, що й зберігає проукраїнський етнічний баланс в українському місті.

Через 30 років, за переписом 1926 року, у місті Херсоні кількості носіїв української та російської мов дорівнялись (по 36%), євреї склали 25,5%. У селі українців було 82,6%, росіян – 9,2%, загалом в окрузі – відповідно 77,4% та 11,9% (євреїв – 6,5%) [3]. На той час з'являється адміністративна одиниця «селище міського типу», жителів якого стали фіксувати як міських, а працівників довколишніх радгоспів – як робітників, що зрештою призвело до виникнення почуття меншовартості у вихідців із села, відповідно – до зменшення їх частки та офіційного збільшення кількості робітників і міських жителів. Загалом це давало змогу піднести російську мову (як мову більшості міщан) до статусу єдиної офіційної.

Останній радянський перепис 1989 року засвідчив факт домінування української національності в Херсонській області (75,7%). Причому, якщо в області цей відсоток зменшився після перепису 1979 року на 1%, то в Херсоні – збільшився з 66 % до 67,1 %, що знову-таки доводить тезу про поповнення міста за рахунок селян.

За вищенаведеним аналізом можна зробити загальний висновок про кількісне домінування українського етносу на території Півдня ще до початку масового заселення (колонізації) регіону й під час цього процесу – і до сьогодення. При цьому від часів імперії залишаються й негативні як для української державності чинники – функціонування в умовах міста російської мови в неофіційному / побутовому спілкуванні, що пов'язано з колоніальним синдромом етнічної меншовартості, що формувався через політику, медіа, освіту й культуру. Це чи не єдина лазівка в суцільному етносоціальному кордоні для імперських сил. Базова ж його частина залишається незмінною – домінування українського етнічного конгломерату, що включає віковичний комплекс духовних / генетичних цінностей.

Висновки. Отже, можна аргументувати факт домінування українського населення в Херсонській губернії наприкінці XIX століття та поповнення міст за рахунок саме сільського (переважно українського) населення. На той час переїзд із села був жорстко регламентований, а тому саме державний курс на

колонізацію Півдня сприяв цьому. І хоча офіційно (публічно) заселення краю відбувалося іноземними колоністами та селянами з російських губерній, насправді ж це були переважно селяни з українських губерній. За сто років мовно-етнічна ситуація принципово змінилася лише в містах, залишившись незмінною в сільській місцевості та загалом у регіоні. Це визначається за допомогою наукового аналізу, водночас спроби втручання на користь певних політичних сил залишалися марними, відбиваючись лише на міському соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. XLVII. Херсонская губерния. Москва, 1904. – 319 с.
2. О населении губернии по данным всеобщей переписи 1897 г. Херсон, 1905. – 67 с.
3. Одеська область (адресна й довідкова книга) на 1935 р. Одеса, 1934. – 327 с.
4. Херсонський обласний державний архів. Ф.Р 2000. Оп. 4. Спр. 7. Арк. 11-29.
5. Загоровский Е. Славянская колонизация Новороссии в XVIII в. Київ, 1913. – 59 с.
6. Скальковский А. Одесса 84 года тому назад и теперь. Одесса, 1844. – 60 с.
7. Демченко В. М. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України. Херсон: АЙЛАНТ, 2001. – 212 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Рюль Вікторія Олександрівна

к. соц. н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

м. Ужгород, Україна

Вступ. Ми живем в епоху, коли людство починає замислюватись над тим, яку планету залишить наступним поколінням, а також над гармонійним співіснуванням з природою. Сучасний стан навколишнього природного середовища переконливо свідчить, що наш дім потерпає від нашого впливу і ситуація з кожним днем тільки погіршується, і ми невпинно наближаємося до точки не повернення. Світова спільнота наразі активно обговорює та піднімає екологічні питання, активізувались різні екологічні рухи та активісти, модним стає екологічна обізнаність, багато уваги приділяється екологічному вихованню.

Наш час - це період тотального екологічного виховання, коли основи екологічних знань викладають усім, починаючи з дитячого віку - в школах та інститутах, на різних семінарах і курсах, о радіо й телебаченню - та закінчуючи підвищенням рівня екологічної освіти керівників усіх рангів у всіх країнах, на всіх континентах. У більшості країн світу екологія стала обов'язковою дисципліною в усіх школах і вищих закладах освіти. У багатьох вищих навчальних закладах створено кафедри або факультети екологічного профілю, проведено сотні екологічних національних і міжнародних семінарів, конференцій, з'їздів. За останні 5 років у нашій державі також розроблено програми й концепції розвитку екологічної освіти і виховання, видано посібники й підручники з екології, створено десятки кафедр і факультетів екологічного профілю в інститутах та університетах, започаткувалося багато журналів. Сьогодні активно розвиваються як формальна екологічна освіта (в школах, вищих навчальних закладах, інститутах підвищення кваліфікації), так і

неформальна (за допомогою засобів масової інформації, кіно, музеїв, виставок, заходів природоохоронних товариств тощо). Концепція освіти в Україні повинна враховувати безпрецедентну інтерактивність екології, її орієнтацію на вивчення сфери безпосередніх життєвих інтересів людини. Від формування цих знань залежить певний рівень ставлення людини до навколишнього середовища, тобто не лише знання і розуміння, але й виховання. Від цих знань залежить саме існування людства і всієї планети Земля.

Мета роботи. Дослідити потреби населення Закарпатської області в екологічній освіті на прикладі лісової педагогіки.

Матеріали і методи. Серед соціальних екологічних інститутів першорядне місце, безумовно, займає система освіти і виховання - школа та вищі навчальні заклади. Саме вони покликані закласти основи індивідуальної екологічної культури, дати екологічні знання, виховати любов до природи. Без перебільшення можна стверджувати, що від їх успіху або невдачі залежить, чи впораються з екологічною проблемою майбутні покоління.

Екологічна освіта — свідомий і планомірний розвиток знань про навколишнє природне середовище. Основна її мета полягає у формуванні уявлень про природне середовище, специфіку його внутрішніх відносин, особливості впливу людини на середовище, принципи гармонійного розвитку людини і довкілля. Вона включає певні знання про природне середовище, особливості антропогенного впливу на нього і формування поведінки людини, спрямованої на збереження, збагачення і розвиток природи. Критерієм ефективності екологічної свідомості є не тільки знання і навички щодо охорони довкілля, а й активна екологічна поведінка, спрямована на збереження і примноження природних багатств. Новаторством у екологічній освіті вважається Лісова педагогіка - це навчання про ліс безпосередньо в лісі. Лісова педагогіка як частина екологічної освіти – це вчення про лісову екосистему та освіта людини щодо сталого способу життя на прикладі лісу. Діяльність лісової педагогіки націлена на усі цільові аудиторії, особливо на дітей та молодь.

Результати і обговорення. В рамках проекту «Ліси для суспільства –

ліси без бар'єрів» на замовлення організації FORZA було проведено соціологічне дослідження в 2018 році кафедрою соціології та соціальної роботи ДВНЗ «УжНУ». В роботі ми представимо вторинний аналіз результатів цього дослідження, оскільки вони відповідають тематиці нашої наукової роботи. Метою проекту було створення умов та проведення заходів, націлених на вивчення природної та культурної спадщини та підвищення обізнаності щодо ключової ролі лісів у забезпеченні сталості на планеті та необхідності відповідального громадянства. Крім цього, завданням проекту є покращення рівня знань про ліси та їх цінності та продукти та поглиблення розуміння природи, особливо серед молоді. Завданням проведеного в рамках проекту соціологічного дослідження стало вивчення освітніх потреб населення Закарпатської області в розрізі нижчезазначених цільових груп з метою підготовки адекватних умов і продуктів екологічної освіти та екологічного туризму на лісових територіях відповідно до результатів дослідження. Дослідження було сфокусоване на зацікавленні населення у екологічних питаннях, екологічній обізнаності, очікуваннях та потребах відвідувачів лісу стосовно багатофункціонального ведення лісового господарства, затребуваних послугах, продуктах та зручностях в лісі, зацікавленні у програмах екологічної освіти та лісовій педагогіці.

Вибірку дослідження склали 400 осіб в межах Закарпатської області, зокрема в розрізі цільових груп: відвідувачі/туристи: 250 осіб (62,5%), представники освітніх установ: 100 осіб (25%), особи з обмеженими фізичними можливостями: 50 осіб (12,5%).

Для кожної цільової групи використовувався опитувальник з фокусом на специфічні освітні потреби туристів, освітян та людей з обмеженими можливостями. Спільними для всієї сукупності респондентів виступали питання щодо розміщення інтерактивних освітніх об'єктів у лісі. На запитання «Чи Вам колись зустрічався інтерактивний освітній об'єкт безпосередньо у лісі?» ми отримали наступні відповіді: 15,3% респондентів відповіли «Так», причому вищий відсоток тих, хто спостерігав освітні об'єкти серед туристів та

відвідувачів лісу (17,2%), а найнижчий – серед людей з обмеженими можливостями (8,2%); 46,6% респондентів відповіли «Ні, але з задоволенням відвідали б» (в розрізі між групами респондентів помічена зворотна картина – 59,2% людей з обмеженими можливостями підтримали цей варіант, що є найвищим показником серед груп, і лише 42,4% туристів обрали саме цей варіант відповіді, й ось цей показник виявився найнижчим); 38,1% респондентів ніколи не зустрічали освітні об'єкти в лісі (розподіл серед різних груп показав невелику дисперсію $\pm 5\%$). В ході дослідження лише 52 особи з 61 тих, хто зустрічав інтерактивний освітній об'єкт безпосередньо у лісі вказали, що саме вони бачили. З них 11 осіб (2,8%) бачили лісові ворота, 9 осіб – стенди з зображенням лісу (2,3%), інформаційні мапи та фотостіни зустрічали по 4 респондентів (відповідно по 1% від усіх респондентів). Окрім цього серед освітніх об'єктів зазначали: «лісові гноми вирізьблені з дерева», «дерев'яні статуетки», «кормушки, дендрофон», «маршрутні вказівники», «умовні позначки на деревах», «картинки з тваринами» «шпаківні» тощо.

Нами було з'ясовано, що 75,9% респондентів бажають зустрічати більше освітніх об'єктів у лісі. Найбільший відсоток таких серед представників освітніх установ – фактично кожні дев'ять осіб, представників даної групи з десяти відповіли ствердно на запитання «Чи хотіли б Ви, аби у лісі, парку і т.д. було більше інтерактивних освітніх об'єктів?». Найменший відсоток серед туристів та відвідувачів лісу – всього 68,7%. А люди з обмеженими можливостями в своїй думці наближаються до освітян. Не бажають бачити освітні об'єкти в лісі 8,3%. При чому найбільший відсоток таких серед туристів – 12%, тоді як серед освітян та людей з обмеженими цей відсоток в межах статистичної похибки. Вагалися з конкретною відповіддю 15,8% усіх респондентів. Найбільше таких спостерігалось серед туристів - 19,3%, а найменше серед освітян – 8%.

Зібрана інформація дозволила побачити які саме об'єкти, хотіли б бачити респонденти в якості освітніх унаочнень. Найбільш популярним потенційним освітнім об'єктом в лісі стала фотостіна на тему тварин, дерев'яні макети

тварин. Її бажають зустріти в лісі 55,6% респондентів. Серед конкретних груп спостерігаємо наступний розподіл: 50,5% – туристи та відвідувачі лісу, 57,7% - представники освітніх установ, 72,9% - люди з особливими потребами. Другим за популярністю виявився об'єкт – «шпаківні та годівниці для різних тварин, пташиний годинник». Його б не проти спостерігати в лісі 46,1% респондентів. В розрізі груп маємо наступну картину: 29,2% - люди з обмеженими можливостями, 45,1% - туристи та відвідувачі лісу, 56,8% - представники освітніх установ. (рис.1) (рис.2)

Рис.1 Інтерактивні об'єкти, обрані туристами

В число найбільш популярних об'єктів також увійшла дитяча спостережна вежа, дерев'яна хатка – має 42,4% прихильників. Найбільшими прихильниками цього об'єкту є освітяни (61,1%) відносно популярною він є у туристів (38,7%), а найменш зацікавленими зустріти такий об'єкт є люди з обмеженими можливостями (тільки кожен п'ятий представник цієї категорії респондентів). Об'єкт «дерев'яні віконця, що обертаються (з зображенням тварин або рослин на відповіддю на звороті)» здобув прихильність у 40,9% респондентів. Як і у попередніх випадках, найбільш популярним об'єкт став у освітян (53,7% респондентів з цієї групи хотіли б бачити такий об'єкт у лісі), дещо меншу популярність він має у людей з особливими потребами (45,3%) і

тільки кожен третій турист або відвідувач лісу волів би бачити дерев'яні віконця в якості освітнього об'єкту в лісі. (рис.1) (рис.2)

Більше третини респондентів (37,9%) бажають спостерігати в лісі трав'яну спіраль (висаджені лікарські рослини). В розрізі груп маємо наступну ситуацію: 48,4% представників освітніх установ не проти зустріти цей об'єкт у лісі, 39,6% людей з обмеженими можливостями також не проти зустрічі з об'єктом, серед туристів ж таких виявилось всього 32,7%.(рис.1) (рис.2)

Рис.2 Інтерактивні об'єкти, обрані представниками освітніх установ

Фактично, кожен третій респондент (33,2%) підтримує встановлення лісового ксилофону і дендрофону (використання дерев'яних планок з однієї або різних порід для видобування з них різних звуків) в якості освітніх об'єктів. Цікавим є те, що на відміну від ситуації з підтримкою попередніх унаочнень, найбільше ратують за встановлення подібних освітніх об'єктів люди з обмеженими можливостями – 37,5% (це може бути пов'язане з легкістю сприйняття органами чуття, особливо, що стосується людей з вадами зору). 35,3% туристів та 26,8% освітян підтримують ці об'єкти. Майже однакову підтримку здобули об'єкти «конструкція лисячої нори» - 27,7% (розподіл серед різних груп показав невелику дисперсію $\pm 3\%$) та «дерев'яні пазли (кубики або

пласкі частинки з різних порід)» (розподіл серед різних груп показав мінімальну дисперсію $\pm 1,5\%$). Передостаннім за популярністю виявився об'єкт лісової брами. Його б не проти спостерігати в лісі лише 21,9% респондентів. При чому найменше бажають бачити такий об'єкт представники освітніх установ – всього 9,5%. В той же час, підтримують встановлення лісових брам 27% туристів та кожна четверта людина з особливими потребами. (рис.1) (рис.2)

Висновки. В результаті нами було з'ясовано, що представники різних категорій населення зацікавлені в інтерактивних об'єктах лісової педагогіки і мають чіткі уявлення про те, які саме інтерактивні об'єкти хочуть бачити на лісових територіях Закарпатської області. Особливої уваги заслуговує те, що в ході дослідження дві цільові групи (туристів і відвідувачів лісу та людей з обмеженими можливостями) виявили зацікавлення у платних програмах «навчання про ліс у лісі» у супроводі кваліфікованих гідів-лісових педагогів.

Цей напрямок екологічної освіти потребує подальших досліджень та розвитку в нашій державі, оскільки він забезпечує не тільки знання, але й впливає на емоційний стан людини, сприяє набуттю навичок і цілісного розвитку особистості. Лісова педагогіка використовує елементи пригідницького навчання, процес якого включає насамперед ігрові моменти, коли діти відчують ліс із залученням усіх органів чуття для кращого сприйняття інформації та набуття емоційного досвіду. Лісова педагогіка у процесі навчання використовує методи розвитку творчого і дослідницького навчання та критичного мислення, роботу в команді, літературні та художні прийоми, музичну терапію, роботу з використанням натуральних матеріалів, трудову діяльність, заходи у лісі та інші інтерактивні підходи навчання.

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

СКУЛЬПТУРНА ПЛАСТИКА БОГДАНА ГЛАДКОГО

Дяків Марія Володимирівна

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
Навчально-наукового Інституту мистецтв
ДВНЗ “Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника”
м. Івано-Франківськ, Україна

У матеріалах статті розглянуто творчість професійного скульптора Богдана Гладкого, який є найяскравішим представниками своєї професії в сучасному мистецтві Івано-Франківська, тому **мета** даного дослідження полягає у виявленні та аналізі художніх ознак творчості автора.

Матеріали і методи. Тема дослідження нова та ще не достатньо опрацьована сучасними мистецтвознавцями, зокрема, про творчість Богдана Гладкого, поки що не має ґрунтовних досліджень, а в газетних інтерв'ю з'являється часткова інформація про виконані митцем твори. Для виявлення стану розвитку скульптури і в тому числі сучасної у дослідженні залучено працю В. В. Одрехівського “Українська скульптура кінця XX – початку XXI століття: трансформації монументального формотворення”, де подано важливу інформацію про історію розвитку української скульптури впродовж століть і це дає можливість цілісно зрозуміти становлення стилістичних орієнтирів в мистецтві скульптури [4]. Чимало питань пов'язаних з розвитком українського мистецтва і в тому числі скульптури знаходимо у сучасних дослідників І. Дундяк, В. Типчук, М. Дяків, М. Аронець [3]. У праці Анастасії Гончаренко “Українська скульптура 1990-х – 2000-х рр.: стан дослідженості проблеми” визначено етапи становлення сучасного пластичного мистецтва, а саме:

“трансформацію 1980-х – початку 1990-х, що пов’язана із появою нового творчого простору та виникненням можливості вільної інтерпретації форм та вибору творчих методів” [1, 54].

Результати та їх обговорення. Митці Івано-Франківська пропонують глядачу широкий спектр мистецьких проявів портретного жанру в образотворчому мистецтві, в пластиці об’ємів погрудь, бюстів та рельєфів працює відомий скульптор Богдан Гладкий. Саме в його творчості реалізовано пластичні засоби творення, які професійно розпрацьовані митцем в граніті, вапняку, мармурі, гіпсі та бронзі. Творча біографія Богдана Гладкого (1962 р. н.) розпочинається навчанням у Львівському училищі прикладного і декоративного мистецтва ім. Івана Труша (з 1979 до 1983 рр.); згодом у Львівській академії мистецтв на відділенні монументально-декоративної пластики (1987 – 1992 рр.) та в Українському Католицькому Університеті св. Климента в Римі (1991 р.). З 1997 р. скульптор працює у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника, в цей період розпочинає роботу над серією скульптурних портретів викладачів, студентів кафедри образотворчого мистецтва та відомих людей. Харизматичні образи Володимира Луканя, Миколи Варенні є одними з перших, втіленими у об’ємі глини, а пізніше відлиті у гіпсі і тоновані. Працює скульптор з натурою, споглядаючи та вивчаючи особливості анатомічної будови тої чи іншої голови, він вловлює найхарактерніші емоції, відтворює деталі у масштабі до загальних пропорцій. Митець обрав певний стиль виконання для своїх робіт, об’єм досягається пластичним проліплюванням деталей, експресивною текстурою та фіксацією найхарактернішого стану портретуючого. Перші пластичні портрети Богдана Гладкого – це спроби знайти авторський підхід та стиль у подачі об’ємної форми. Можна говорити і про вплив на його творчість львівської скульптурної школи, адже за роки навчання в цьому осередку мистецтва митець здобув не тільки професійну освіту, а й набув світоглядних уявлень про сучасну скульптуру. Перебуваючи під враженнями від робіт славнозвісного Пінзеля скульптор створив “Портрет старого” (1989 р.), тут помітні ознаки певної

стилізації форм, видовженість пропорцій та псевдобарокова пластика деталей. Присвятив митець чимало своєї уваги жіночим портретам, серед них: “Люба” (1998 р.), “Ліда” (2003 р.), “Злата” (2002 р.), “Студентка” (2001 р.), “Замріяна” (2004 р.). Кожен жіночий образ спроектований скульптором, щодо емоційного враження та авторського розуміння образу кожної з героїнь. Молоді обличчя світяться легкою невимушеною радістю, тендітні риси облич виражають красу та все сторонність жіночої природи. Цікавим методом Богдан Гладкий створює волосся в портреті “Люба” – пасма неначе розбурхані вітром та м’яко входять у структуру голови і шиї. Цікавлять митця й емоційні стани натурниць, так в портреті “Ліда” віднайдений емоційний спокій дівчини із заплющеними очима, граційно вигнута шия та відкинута назад голова вторять романтичному образу.

Скульптор обирає для портретів харизматичні образи, ставить акцент на анатомічні особливості натурниць, наприклад “Студентка” вирізняється тонкою витягнутою шиєю та зосередженістю погляду, спрямованого в низ. Голова нахилена, статичність порушена легким вигином ракурсу, деталі обличчя чітко відточені умілими руками майстра. Продовгуватий ніс та глибокі очні впадини творять пластику обличчя, опущені додолу повіки виявляють зосередженість, тендітні вуста таким чином та злегка випукле підборіддя довершують образ молодої дівчини.

Серед чоловічих портретів 2000 років бачимо чимало цікавих образів. Скульптор в пластиці фіксує свого товариша Володимира Луканя (2002 р.), Івана Фічору (2005 р.), Олександра Семенюка (2006 р.). У кожній з цих робіт митець виявляє натурні харизми, завдяки певним засобам та підходам ліплення, з особливою ретельністю відтворює портрет Володимира Луканя – відчутна найменша пульсація м’язів, напруга в погляді, технічно увиразнено густі маси волосся та бороди. В іншому портреті митець набирає об’єм голови грубою ліпниною, не розрівнюючи площини чола, носа, щік, а навмисно створює грубі текстурні поверхні. Таке виконання є певною інновацією у творчості майстра і спробою перетворення традиційного образу на технічно розроблену модель з дотриманими в ній анатомічними особливостями. Не змінює техніку виконання

портретів митець протягом багатьох років – спочатку виліплює з глини, створює форму і відливає в гіпсі. Працює над удосконаленням передачі індивідуальних якостей обличчя, настрою, емоцій. Скульптурні портрети цікаві з огляду на пластичність здавалось би статичних форм, так у творі “Бобровников Олексій” нахил голови на бік зумовлений спостережливістю автора і такий ракурс привертає увагу глядача, адже фіксує натурника у природному русі. Анатомічно фіксуються найдрібніші деталі, зокрема на першому етапі творення Богдан Гладкий набирає з глини загальну основу, тобто череп та м’язові тканини, а пізніше переходить до відтворення шкіряного покриву та волосся і при цьому не руйнує побудову. Глиняні моделі взаємодіють з простором, органічно поєднуються не тільки з інтер’єрами, а й з природними ландшафтами. Обраний універсальні розміри таких портретів – більші за натуральні з чітко визначеною анатомією. До розгляду можна навести ще два приклади скульптурного портрету автора – це “Ганжа Олег” та “Ткачик Богдан”. У першому випадку голова знаходиться у статичному положенні, маса підборіддя і загалом уся нижня щелепа масивні, що візуально розширює форму в низу та звужує до верху. Скульптор розуміє тектоніку формування об’єму за рахунок освітлення, тому усі деталі голови добре пропорційно узгодженні не тільки з натурою, але й між собою. Формує матеріальність гіпсового об’єму, точно увиразнює анатомічні елементи черепа, зокрема вискові кості, що трикутними формами змодельовані згідно натурних. Дещо іншим є другий портрет “Ткачик Богдан”, голова злегка нахилена і виражає вікові зміни старіння чоловіка. Майстром вдало підмічені глибокі очні впадини з експресивною лінією брів, подекуди виявлено зморшки та передано ритмічними наліпками густу бороду. В кожному творі автор виявляє і звертає увагу на прикметні ознаки натури, тому усі портрети мають очевидну схожість з реальними персонажами. Скульптурні портрети сучасників Богдан Гладкий створює й до нині, для нього позують відомі творчі особистості Івано-Франківська, до прикладу можна навести пластичній твір “Житинський Тарас Петрович” (український музикант, вокаліст, автор пісень, лауреат фестивалю

“Червона Рута-91” у Запоріжжі, лауреат Конкурсу молодих виконавців популярної пісні Міжнародного фестивалю “Слов’янський база-92”). Особливістю цього портрета є те, що в його композицію включено ліву кисть, яка цілком органічно поєднується з головою. Харизматична постать цього музиканта зворушила митця справжнім патріотизмом, що відчутний не тільки в репертуарі, а й в зовнішніх ознаках поведінки чоловіка, його позиціонування себе як справжнього українського козака з оселедцем. Цей образ влучно використано скульптором, він подає Тараса, через призму чоловічої мужності, нескореності українського духу, а тому його голова високо піднята, погляд ціленаправлено звернений уперед, вуста дещо напружені. В портреті відчутно емоційну напругу за рахунок загострено-чітких деталей обличчя, які добре узгодженні по масам між собою та виявляють змістовну наповненість цього твору.

Скульптурні портрети майстра періодично експонуються на виставках, але є й такі, які створюються для широкого загалу глядачів, тобто як пам’ятники. Працюючи на замовлення Богдан Гладкий створив пам’ятник Івану Франку (погруддя), котрий встановлено у Рахові на роковини відзначення ювілею Каменяра. Поет постає перед глядачем як певний символ, ракурсно повернута в бік голова виявляє динаміку усього погруддя. Напружені риси обличчя викликані зосередженістю погляду великого поета, його образ є наслідком скульптурного пошуку форми зі світлин. Досить масивну голову обрамлює хвилеподібне волосся, яке створює додатковий об’єм. Загалом митець виконав портрет в класичній манері, тобто чітко і ретельно промодельював деталі, сформував різнотекстурні поверхні. Митцем також було створено пам’ятник Тарасу Григоровичу Шевченку для студентського простору в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. Як каже сам автор “студентське середовище, зона відпочинку, фонтан, швидше камерна, а не монументальна скульптура, облагороджена пластикою в образі молодого хлопця” [5]. Згідно із задумом постать поета не статична, а має певну динаміку руху – дещо розвернутий торс, ліва рука попереду підтримує кобзар, а права

припіднята, трішки відвернута на зад і кисть лежить на грудній клітці. Обличчя поета є прототипом відомого автопортрету Т. Г. Шевченка в молодому віці, характерним для якого є високе чоло та зосереджений погляд. Портрет технічно довершений, що доводять добре промодельовані деталі обличчя, дотримані натурні пропорції та пластика поверхонь, зокрема волосся.

Працює митець і над темою українського козацтва, в його творчому доробку є два пам'ятники присвячені збірним чоловічим образам, один виконаний в рамках участі в Міжнародному скульптурному пленері, присвяченому Дню Незалежності України в м. Збаражі, а інший в Лисянці Черкаської обл. Ці два твори цілком протилежні по стилістиці та манері виконання, але їхні персонажі це символи мужності та нескореності українського народу. Збараський пам'ятник – це символічний образ присвячений мужності українського козацтва, а саме з глиби пісковика витесана фігура козака з шаблею в руках, його голова звернена на бік, погляд рішучий і в ознаках обличчя впізнаємо образ з минулого козака Мамає. Відкритий пам'ятник Михайлові Хмельницькому - батькові гетьмана України Богдана Хмельницького, який створений на основі реалістичного образу і в пластиці, якого помітні ознаки стилю бароко, зокрема, автор попрацював з об'ємами задрапірованого одягу, рельєфно увиразнив декор тканини. Скульптор для створення подібних портретних зображень користується не тільки історичними світлинами, але й використовує натурну практику, тобто орієнтується при роботі на сучасні реальні моделі. Захоплено працює над ідентифікацією скульптурного портрета історико-часовому просторі.

Останнім часом у творчості Богдана Гладкого виокремилась тенденція до “пленерної скульптури”, тобто творення об'ємних зображень на пленерних виїздах УСЛАД 2014 р. Найчастіше твердий камінь замінюють на дерево, в якому втілюються теми слов'янської міфології. Юні обличчя домінантно звершують статуарні маси, звільнені майстром від всього зайвого вони наділені символічним значенням. Богдан Гладкий, як і багато інших митців

використовує “...принцип абстрагування форми, яка є праобразом реалістичного зображення...” [2, 121].

Висновки. Творчість скульптора виділяється на тлі сучасних мистецьких процесів в Івано-Франківську, адже має професійну основу, що вдало поєднується з талантом митця. Світоглядне ставлення сформоване на кращих скульптурних традиціях львівських майстрів призвело до творення авторської пластики в портреті. Виразні, харизматичні образи колег, друзів і просто знайомих Богдан Гладкий втілює у гіпсових формах. Його концептуальний творчий задум ґрунтується на збереженні індивідуальних портретних ознак, але при цьому в манері та техніці відбуваються зміни, автор експериментує намагаючись знайти вдале рішення для того чи іншого твору. Пластика скульптури має ознаки неомодерністичної стилістики, зокрема, динаміка в ліпнині, текстурність площин, певна стилізація об’ємів. Митець йде шляхом удосконалення творчих вмінь та навичок, поступово відбувається періорієнтація на нові тенденції, які якісно впливають на творчість і в результаті цих процесів формується авторське ставлення до подачі тривимірного зображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко А. Українська скульптура 1990-х – 2000-х рр.: стан дослідженості проблеми / А. Гончаренко // Мистецтвознавство. Вип.10, 2014. С. 53 – 61.
2. Дяків М. Полістилізм української скульптури ХХ ст. / М. Дяків //Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Художня творчість Григорія Крука в контексті світового мистецтва”. Івано-Франківськ: “Лілея-НВ”, 2011. С. 117 – 125.
3. Дяків О. В. Надгробкова пластика Терехівщини / О. В. Дяків // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. Л.: Логос, 2013. С. 589 – 599.
4. Одрехівський В. В. Українська скульптура кінця ХХ – початку ХХІ століття: трансформації монументального формотворення. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства / В. В. Одрехівський

// Міністерство культури України. Львівська національна академія мистецтв. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Київ, 2018. 419 с.

5. Паляниця Л. Богдан Гладкий: видатний скульптор Прикарпаття / Л. Паляниця. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://franyk.com/ua/fullnews/67785>

СТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ СКУЛЬПТУРИ ВОЛОДИМИРА ДОВБЕНЮКА

Дяків Олена Василівна

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
Навчально-наукового Інституту мистецтв
ДВНЗ “Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника”
м. Івано-Франківськ, Україна

Скульптурні твори, що знаходяться в середовищі міста Івано-Франківська є кращими взірцями пластичного мистецтва, серед їх творців виокремлюється постать Володимира Михайловича Довбенюка. За мету дослідження поставлено аналіз стилістики подачі об'єму та авторської манери розкриття образів в камені. Творча біографія скульптора розпочинається 1959 року в місті Делятин Надвірнянського району Івано-Франківської області, де народився. В 1987 році закінчив Київський державний художній інститут та одержав кваліфікацію з Монументальної та станкової скульптури. До основних його творів належать: “Т.Шевченко”, 2000р.; “Андрій Шептицький”; 1993р. “Св.Ольга”, 1994р.; “Св.Володимир”, 1994р.; пам'ятник Страчених, 2005р.; пам'ятник ЗУНР, 2004р.; “Хомишин”, 2010р.; “Комерційний пейзаж” (2000); “Букет метаморфоза” (2010); “Пам'яті Малевича” (2014). За свою натхненну працю відзначений нагородами: Лауреат обласної мистецької премії ім.Я.Лукавецького (2011р). Член НСХУ з 1990р. Учасник мистецьких виставок: обласні - із 1987р., всеукраїнські - із 1985р., всесоюзні - із 1985р., персональні - 1992р., групові - 1999р., 2000р.

Результати та їх обговорення. Творчість цього автора наповнена цікавими роботами, передусім на історичну тему. Їхня художня сутність полягає в передачі образу засобами об'ємної пластики. Будучи митцем, що живе та творить в двох століттях Володимир Довбенюк використовує, як

традиційні прийоми ліпки, так і орієнтується на західноєвропейську модерністичну традицію. Прогулюючись центральною частиною міста біля Івано-Франківської синагоги знаходимо пам'ятний знак страченим українським націоналістам. Його було відкрито 14 жовтня 2003 р. і в такий спосіб було вшановано та увічнено пам'ять про українців, розстріляних німецькими окупантами під час постановки оперети Я. Барнича “Шаріка” у Станіславівському театрі імені І. Франка 1943 р. За задумом автора середовище неширокої вулички не передбачало помпезного монументу, тому було створено доволі не високу пластичну форму, яка виражає ідею страждання та муки невинно розстріляних душ. Зі слів очевидця тих подій Василя Яшана дізнаємось інформацію про те, що “під час розстрілу всі в'язні поводитись поважно і гідно. Майже всі молились, дехто кидав оклик “Слава Україні”, а одна десятка за інтонувала наш національний гімн і з його звуками загинула” [2]. Не маючи конкретних персонажів Володимир Довбенюк творить образ людини, що бореться з накинutoю на неї пеленою. Обмежені рухи постаті під тягарем динамічної драперії виявляються в зігнутому стані та тільки часткових проявах людського тіла. Ця постать вигинається, намагається прямувати вперед, виривається з під гніту, але все ж таки опиняється в “обіймах пастки”. Хто ця людина не відомо, відомо лиш те, що вона жива, її душа – це вся нація. Пластика зображення доволі динамічна з глибокими перепадами фактури форми та хвилеподібними абрисами.

Володимир Михайлович Довбенюк. Памятник страченим патріотам.

Івано-Франківськ. 2003 р.

Цікавим та своєрідним за формою виконання є пам'ятник автор присвячений проголошенню ЗУНР в Станіславові (відкритий у 2004 р. та встановлений перед Домом правосуддя на вулиці Грюнвальдській). Основна і єдина маса пам'ятника це вертикальна стовпоподібна форма з чотирма нішами постаменту, де розміщено барельєфи видатних діячів ЗУНРу: Євгена Петрушкевича (1863 – 1940 рр.), Дмитра Вітовського (1887 – 1919 рр.), Льва Бачинського (1872 – 1930 рр.) і Костянтина Левицького (1859 – 1941 рр.), а над ними встановлено стилізовану фігуру січового стрільця. Площу перед будинком міського суду було обрано не випадково, адже у січні-травні 1919 р. тут працював уряд ЗУНР. Як певний спомин про доленосний для України Акт Злуки обох її частин, цей пам'ятний знак тепер виявляє вдячне ставлення містян до звитяги наших предків. Композиція форми доволі проста та зрозуміла на перший погляд, колоноподібна вертикаль з невеличким постаментом має по собі чотири виступаючі грані, що перетворюють округлу форму в чотирикутну. Кути в певних місцях виступають більше, а на постаменті й зовсім зникають. Така трансформація потрібна, щоб створити рух статичної форми, урізноманітнити висоту переходу від постаменту до портрету вояка. Барельєфні зображення виконані доволі реалістично із збереженням натурних ознак героїв. В ознаках портрету вояка виявляється тенденція до узагальнення та лаконічного трактування голови повернутої у профіль, та рук, які зафіксовані скульптором у русі – права високо піднята та тримає шаблю, а ліва злегка притримує кінець зброї. Вояк, як символ нескореності українського духу уособлює ті прагнення нації до здобуття незалежності, які тривали протягом не одного століття української історії. Непохитність цього воїна зафіксована у напружених рисах обличчя, в суворому погляді, який звернений до всіх ворогів українського народу. Витесана композиція із суцільного сірого мармуру – матеріал твердий, але коштовний та якнайкраще підходить для скульптури у відкритому середовищі. Вся проявлена міць каменю, неначе нескореність всіх тих українців, що віддали свої життя за незалежність України.

Скульптор плідно працює в перше десятиліття 2000 рр., з під його руки вийшло чимало скульптурних композицій, зокрема пам'ятник жителям села Пасічної, які загинули за волю України. Композиція розірваного чотиригранника вміщує фризове зображення людських фігур, що переплелись між собою. Не видно людських голів та нижніх частин постатей, тому реалістичність торсів умовна, передано напругу людських тіл, але не ідентифіковано їх як особистості. Розсунуто межі кам'яної глиби, де панує життя – символічно наголошено на моменті смерті, яка припиняє рух в середині твердої маси. Як бачимо митець активно працює з пошуком найкращих скульптурних форм для виявлення теми. Він не перенасичує об'єми зайвими елементами, а мислить узгоджено відносно сюжету, мети та завдань творення пам'ятника.

Творче кредо автора є пізнаванням у багатьох його творах, наприклад модерну пластику, яку він поєднує із реалістичними формами використано у пам'ятнику чорнобильцям Прикарпаття (2014 р.). Скульптурна композиція містить чимало символічних елементів згрупованих навколо образу матері-берегині. На його постаменті написано: "І мертвим, і живим, і ненародженим чорнобильцям Прикарпаття. Вони спасли світ від ядерної катастрофи". Тема пам'ятного знаку розпрацьована так, щоб сучасне покоління могло емоційно проникнутись ідеєю героїзму тих людей, чийми зусиллями було припинено аварію на ЧАЕС. Скульптор ідейно візуалізував свій твір, через образ жінки, що тримає дзвін над розколотою навпіл будівлею атомної електростанції. Її постать надто могутня (пропорційно велика по відношенню до інших елементів), фігура – це маса із жіночими ознаками прихована в динаміці широкого одягу. Тримаючи дзвін у правій руці тіло жінки злегка вигнулось, напнулася грудна клітка, що свідчить про добре володіння митцем знаннями анатомії. Суворий вираз її обличчя надає образу міцності та статичності, хоча всі частини скульптури приведені у дію руху. Митець зміг "сформувати індивідуальний творчий метод і унікальну систему формально-стилістичних вирішень, де було поєднано традиції вітчизняної скульптурної пластики,

модерністичні новації, притаманні для аристократичної практики країн Центральної та Західної Європи, та результати багатолітніх авторських пошуків” [3, 374]. Володимир Довбенюк як і Еманнуїл Мисько образне тлумачення розкриває через пластичне трактування від імпресіоністичного до практично кубоподібного вирішення.

Окрім, скульптур присвяченим історичним темам, Володимир Довбенюк займається сакральною скульптурою та створює фігуративні пам’ятники. Так з ініціативи пластунів Івано-Франківська поблизу скверу імені Адама Міцкевича було встановлено пам’ятник пластунам, що не зламали своїх присяг в 2012 р. Виконаний у вигляді бронзової скульптури юнака в однострої зразка 1925 р. з мандрівним наплічником та орлом на руці. Саме це покоління пластунів найактивніше брало участь у національно-визвольній боротьбі за Українську Державність [4]. Доволі високий постамент компенсує невеличкі розміри самої скульптури і на ньому зроблено надпис: “Пластунам, що не зламали своїх присяг”. Концепція розташування цього пам’ятника в центральній частині міста означається поглядом юнака, який спрямований у бік найголовніших будівель Івано-Франківська – Ратуші та Катедрального собору. Ці споруди нагадують нам про вірність Богові та Україні. В положенні тіла юнака відчувається рух, його ноги зафіксовані в ходьбі по колоді. Птах на руці символічно означає вільний дух, свободу цього персонажа, який існує у гармонії з оточуючим світом. Ретельна деталізація постаті, збереження автентичності одягу та реманенту свідчить про дослідницьку роботу скульптора спричинену прагненням точного відтворення персонажа.

Володимиром Довбенюком були створені два горельєфи та скульптури на фасаді архікатедрального собору Воскресіння Христового, що у місті Івано-Франківську. Ці роботи було виконано приблизно в 1996 – 1997 рр. Крайнім зліва є горельєф станіславівського єпископа Григорія Хомишина, який був наставником Шептицького. З права встановлено меморіальну таблицю митрополита Андрея Шептицького, а в нішах обабіч центрального входу дві скульптури хрестителя України-Русі Св. Володимира Великого та Св. Ольги.

Історичні персони скульптор філігранно вводить в архітектуру екстер'єру – гордовита постава Св. Володимира Великого, щонайменше викликає захоплення вдало знайдений образ. Князь Володимир тримаючи великий меч перед собою уособлює стійкість християнської віри. Багато драпірований одяг пластичними формами складок граційно мережить фігуру. Дотримано правдоподібності в трактуванні рис обличчя мужнього чоловіка, що своєю харизмою підтверджує історичну персону.

У 2015 р. скульптор виконав ще одне замовлення створивши найбільшу скульптуру Ісуса Христа в Україні, яку освятили 19 квітня в селищі Солотвино Богородчанського району. До 2015 року на місці статуї стояв римо-католицький костел Непорочного Зачаття Діви Марії. У 2014 році костел мав руйнівний стан. Храм не підлягав ремонту, його стіни от-от могли розвалитись і завдати комусь шкоди. У підсумку спільними зусиллями зупинились на величній статуї Ісуса Христа. З місцем також пощастило, навколо простяглись дуби, яким понад 500 років, зазначає отець Дмитро Фуфалько [1]. На засіданні щодо статуї вирішили зробити її великою, щоб привертала увагу туристів, які проїжджають через селище. Висота постаменту склала 2 м, висота самої скульптури – 5,5 м. Процес створення статуї тривав 8 місяців. Скульптор Володимир Михайлович Довбенюк згадує, що це вже не перша його робота в селищі Солотвин. До цього він створив меморіальну дошку Олександрові Феданку на вулиці Грушевській та відреставрував пам'ятник Т.Г. Шевченку біля школи.

Володимир Михайлович Довбенюк. Статуя Ісуса Христа.

Селище Солотвино Богородчанського району. 2015 р.

Композиція скульптури є прототипом всесвітньовідомої статуї Ісуса Христа в Ріо, адже використано задум статичної фігури Спасителя з розведеними в сторону руками, які ніби то охоплюють цілий світ. Автор надав постаті певної динаміки використавши прийом легкої ходи, тобто висунув праву ногу злегка вперед, через що складається враження, що Ісус йде на зустріч глядачу. Монументальність образу зумовлена не тільки висотою статуї, а й тим, як опрацьована пластика форм. Драперії одягу формують чітко відточений ритм форм вільно спадаючої тканини хітона та сорочки. Кисті рук тендітними силуетами виникають з під глиби плаща, що формує трикутні абрисы усієї фігури. Злегка відкинута назад грудна клітка продовжує хвилеподібну вісь постаті, яка увінчується добре промодельованим обличчям з виразними канонічно усталеними ознаками. Розглядаючи постать Христа навколо, слід відзначити роботу майстра над просторовим рішенням постаменту, який імітує земну півкулю, не надто високий, але такий який дозволяє піднести Божого Сина над мирським життям. По стилю виконання цю роботу Володимира Довбенюка слід віднести до сучасної постмодерної пластики, адже в ній не спостерігається підвищеної барокової пластичності, ані спрощеного геометризованого фактору творення форми модерністичної.

Висновки. Творчість Володимира Довбенюка становить культурно-мистецьку традицію виконання скульптури, що формувалась на протязі кінця XX та XXI ст. Розглядаючи та аналізуючи авторські твори виокремлюються художні відміни, які полягають у технічних та стилістичних прийомах виконання. Пріоритетним для Володимира Довбенюка стало знаходження вдалих пропорцій, поєднання реалізму з модерністичними тенденціями подачі форми. Митець є й сьогодні затребуваним скульптором, адже його роботи прикрашають не тільки середовище нашого міста. Досвід виконанні чималої кількості замовлень, призвів до кристалізації особливих авторських ознак: вміння творити з твердого матеріалу граційно-пластичні об'єми, надавати сюжетам нового прочитання, розкривати суть образу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Веркалець О. Маленьке Ріо поблизу Івано-Франківська, або історія однієї статуї / О. Веркалець // West news. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://westnews.com.ua/malenke-rio-poblizu-ivano-frankivska-abo-istoriya-odniyeyi-statuyi/>
2. Відбулось віче на вшанування пам'яті страчених борців за незалежність України в роки другої світової війни / Івано-Франківськ. Офіційний сайт міста. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mvk.if.ua/news/8709>
3. Мисько Я. Меморіальна скульптура Еммануїла Миська: специфіка художньо-образних вирішень / Я. Мисько // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 23., 2013. С. 368 – 375.
4. Ребрик А. Пластунам, що не зламали своїх присяг / А. Ребрик. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://100kroktiv.info/2012/04/plastunam-scho-ne-zlamaly-svojih-prysyah/>

ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ В ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА АРХИПЕНКА

Клименко Марія Сергіївна

аспірант

Львівська національна академія мистецтв

м. Львів, Україна

Вступ. Ідейно-сміслову повноту образу жінки Олександр Архипенко (1887 – 1964) проніс крізь все своє мистецьке життя. Універсальна тема постає в іпостасі Берегині, Богині-Матері, Землі, які творять життя.

Мета роботи – визначити базові засади філософсько-естетичного змісту жіночого образу в творчості Олександра Архипенка.

Результати і обговорення. Центральним мотивом творчості Олександра Архипенка була жінка. Одвічна тематика сягає глибокої давнини. «Поняття Великої Матері походить із історії релігії й охоплює найрізноманітніші прояви типу богині-матері». «Безсмертя Великої матері забезпечується не лише тією жінкою, яка народила, вигодувала і виховала, але всіма контактами людини з природою і суспільством. А головне тим, що вона завжди і несвідомо успадковує даний архетип, і в її стосунках зі світом обов'язково присутнє материнське». Давні праобрази національної ментальності були базовими духовно-ціннісними координатами у пошуку естетичних новацій Олександра Архипенка. Візуальний ряд, який можна й далі продовжувати, формують такі скульптурні композиції, як «Печаль» (1909), «Жінка (Голова на коліні)» (1909), «Жінка і кіт» (1911), «Жінка в манто» (1911), «Мадонна скель» (1912), «Жінка Ваза I» (1918), «Жінка Ваза II» (1919), «Мадонна» (1936). У статті «Жінка в творах Архипенка», опублікованій в часописі «Жінка» під псевдонімом Марія Пеньковська, Павло Ковжун писав: «Наша доба, якої найчільнішим представником у пластиці всього світу є саме Архипенко, відкинула всі давніші підходи до жіночої наготи, а видвинула жіноче тіло – як абсолютне втілення в жіночій моделі не тільки досконалих ліній, форм і брили, але й праістоти

людського роду». «Для Архипенка жінка – це не тільки абсолютна краса, не тільки досконалий твір природи, але й творчий побудник, в якому геніальний мистець найкраще висловлює свої найглибші думки і почування». «Основна тема скульптора – “жінка-мати-богиня”. Його творчості характерна семантична еволюція жіночого від жіночої субстанції, яка народжує дитину, – до субстанції, яка народжує всесвіт. Новий всесвіт у його скульптурі антропоморфний і постає у вигляді символічної фігури жінки».

Висновки. Провідна тематика жіночого образу у творчості Олександра Архипенка інтегрувалася у глибокий духовно-метафізичний вимір. Інспіраційним джерелом на підсвідомому рівні мистця слугував прадавній досвід Трипілля із культом Матері-прародительки. Земля, яка уособлює безкінечний процес оновлення й очищення, символізує продовження роду. Плід творення з’являється у новій іпостасі і є паралеллю із безкінечним новаційним процесом пошуку формотворення Олександра Архипенка.

ЗООМОРФНІ МАСКАРОНИ В АРХІТЕКТУРІ ЛЬВОВА ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Кукіль Лідія Любомирівна

Аспірантка

Львівська національна академія мистецтв

Вступ. Зооморфні маскарони складають невід'ємну частину художніх образів, характерних для архітектурно-декоративної пластики Львова ХІХ — початку ХХ ст. Ця група масок позначена різноманіттям художніх і стилістичних прийомів, композицій та габаритів. Символізм, що закладений архітектором у формі рельєфної голови тварини на фасаді, пов'язаний із характерними рисами звіра, які з плином часу стали показником заможності власника споруди та часто виконували роль апотропеїв чи розпізнавальних знаків.

Мета дослідження: укласти типологію львівських зооморфних маскаронів ХІХ — початку ХХ ст., проаналізувати їх символіку та визначити стилістичні особливості.

Джерела та методи. Першоджерелами та основою дослідження є, безпосередньо, маскарони на фасадах львівських споруд збудованих в період ХІХ — на початку ХХ ст. Джерельна база дослідження складає близько 100-ні львівських зооморфних маскаронів досліджуваного часового проміжку. Завдяки великому обсягу об'єктів дослідження, ми можемо прослідкувати весь спектр художньо-стилістичних та образно-символічних трансформацій львівських зооморфних маскаронів.

Для вирішення поставлених завдань у дослідженні ми використовували комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: системний аналіз; іконологічний, іконографічний, семіотичний, герменевтичний, порівняльний методи, метод синтезу, структурний та формальний методи.

Результати дослідження. Екстер'єри багатьох будівель Львова декоровані маскаронами левів, букраніями, а також поодинокими взірцями масок інших тварин. Вони складають комплекс масок звірів з широким різноманіттям художніх і стилістичних вирішень.

Серед усього розмаїття скульптурно-декоративної пластики особливу популярність в архітектурі Львова ХІХ — початку ХХ ст. мали маскарони левів.

Маски левів не лише збагачують архітектурно-декоративну пластику, а й, немов, визначають значення цієї споруди. Архітектурні об'єкти, декоровані маскаронами левів, виглядають підкреслено урочистими, вишуканими, парадними.

В архітектурі та образотворчому мистецтві лев був традиційно символічною твариною, якій приписувалось багато значень. Зображення лева на фасаді — один із найбільш поширених символів влади, сили та величі. В певний момент розвитку культури та мистецтва природні властивості цього звіра стали його символами, знаками. Тобто лев, наділений рисами сили та хоробрості став символізувати ці риси. Таким чином, у європейському мистецтві скульптурне зображення лева, в тому числі маскарон, поступово перетворилось на оберіг. В ХІХ ст. символіка лева набула світського значення і отримала широке застосування в європейській архітектурі.

В стилістиці класицизму скульптори надавали рельєфним образам левів строгих, близьких до натуралізму форм. В цей період лев'ячі маски прикрашали не лише палаци і державні установи Львова, а й будинки рядової історичної забудови. Архітектори еkleктики в не меншій мірі, ніж прихильники класицизму, використовували лев'ячі маски в декорванні фасадів споруд. Починаючи з середини ХІХ ст. і до початку ХХ ст. масками левів починають декорувати невеликі особняки, прибуткові будинки, театри, а також банківські споруди та контори, кредитні товариства, торгові будівлі купців і підприємців, що були не проти позначити цим символом своє значення в соціальному житті тодішнього львівського суспільства.

Художні особливості масок левів в еkleктичній архітектурі відрізняються від своїх «побратимів» інших стилів великою мірою агресивності — від загрозливого оскалу до широко розкритої пащі, при спогляданні якої, практично відчувається зловісний рев звіра.

Якщо в класицизмі більшість лев'ячих масок «самостійні», тобто без всяких супутніх атрибутів, то еkleктику відрізняє багатство композицій маскаронів. Еkleктика заставила лев'ячі маски тримати в зубах кільця, квіткові та фруктові фестони. Багато маскаронів стали зв'язковою ланкою у композиції рослинного орнаменту.

У спорудах постісторизму зламу ХІХ — ХХ ст. маскарони левів зустрічаються рідше і не насичують фасади, як в неостілях другої половини ХІХ ст., але все ж присутні на низці споруд. Представники модерну надали зображенню лева більш декоративного вигляду, а художньо-пластичні варіації образів різнились у відповідності до напрямків у мистецтві початку ХХ ст.

Отже, маскарони даної типологічної групи різняться за стильовими напрямками, характером пластичного трактування, методом обробки матеріалу та розмірами. Габаритні маски левів часом відіграють роль самостійних акцентів на фасадній поверхні споруди. Невеликі розміри масок, роблять їх малопомітними і не створюють для художнього образу лева відповідної репрезентативності.

Архітектори розташовували маскарони левів по всій площині фасадної поверхні — від першого поверху до даху. Так, на аттиках, підносячись над спорудою, рельєфні морди левів визначають її значимість. Часто вони розділяють споруду на яруси, умовними рядами тягнуться вздовж лінії фасаду, підкреслюючи ритм пілястрів та вікон. Також маски левів можна зустріти на капітелях і п'єдесталах колон, модільйонах, кронштейнах, замкових каменях порталів, дверних і віконних прорізів. Вони оздоблюють метописи фризів, входять в структуру карнизів, а також довільно розташовані на площині фасаду.

Архітектори зазвичай створювали серію лев'ячих масок, які гармонійно вписуються в багату орнаментальну структуру екстер'єрів споруд Львова ХІХ

— початку XX ст. Чергування і ритм маскаронів на фасаді, у взаємозв'язку з композицією і всіма архітектурними елементами будівлі, сприяють досягненню відповідного художнього ефекту парадності.

Маскарони левів в архітектурі Львова XIX — початку XX ст. можна розподілити на наступні підгрупи:

1. Офіційні маски левів з пишною гривною, що вирізняються вишуканістю і ретельним опрацюванням. Зазвичай, вони є надбанням значних за габаритами споруд.
2. Загрозливо-агресивні, маски левів, що гарчать та скалять зуби. Такого типу маски виступають символом сили та пильності, а також відіграють оберегову функцію.
3. Лев, що тримає в пащі кільце — символ сонця та безкінечності, втілює на фасадах споруд подвійний захист. Згідно іншої версії це образ прирученого лева. До кільця в пащі звіра скульптори часом підв'язували картуш з гербом власника дому або табличкою із датою будівництва споруди, що доповнювались квітково-фруктовими фестонами, завитками, стрічками.
4. Окрему підгрупу масок левів в архітектурно-декоративній пластиці XIX — початку XX ст. становлять маскарони левів із лапами, що зазвичай зображають лева перед стрибком і є символом активного захисту.
5. Ще одну підгрупу маскаронів левів становлять художні образи, що поєднують морду лева та рослинні форми. Згідно особливостей образно-пластичного вирішення ці маски можна іменувати «зеленими левами» (по аналогії з маскаронами Грінмена).

Всі зазначені вище маски присутні у декоративно-архітектурній пластиці львівських споруд класицизму та історизму. Модерн, а саме стилістика орнаментальної та раціональної сецесії, а також модернізованих неостилів початку XX ст. мала сильний вплив на зміну образно-пластичного вирішення масок левів.

На етапі орнаментальної сецесії лев'ячі маскарони, як і жіночі лики, доповнювались рослинними мотивами, що симетрично розташовані над або

обабіч рельєфної морди звіра. Ці елементи скульптурного декору членують фасад споруди, та часто завершують «соковитим» акцентом ритм пілястр екстер'єру. Для стилістики пізнього модерну характерна зміна пластичної мови елементів в бік геометризації та схематизації художніх образів.

На початку XX ст. на фасадах будівель споруджених у стилістиці орнаментальної сецесії та модернізованих неостилів зустрічаються маскарони з зображенням левиць. Ці маски тримають у своїх пащах пласкі кільця та доповнені стилізованими рослинними мотивами й звивистими пагонами.

Наступну підгрупу зооморфних маскаронів, що представлені у архітектурі Львова XIX — початку XX ст. складають маски-букранії. Череп жертвовного бика або барана, переживши тисячоліття релігійного поклоніння, увійшов в орнаментику європейської архітектури Нового часу. У поєднанні з іншими декоративними елементами фасадного декору будівлі, маски-букранії найчастіше розміщені на рівні верхніх поверхів або в метопах фризів, завершуючи художнє оформлення споруди.

У львівських масках-букраніях використовувались художні образи різних рогатих тварин. Зображення бика пов'язане із символікою влади, родючості, сексуальної сили, багатства та весни. В архітектурі Львова рельєфні черепи биків доповнені квітковими гірляндами або ж піддаються гротесній інтерпретації.

В архітектурі Львова також присутні зображення черепа або голови барана з закрученими рогами, яке у багатьох культурах служило уособленням чоловічої сили. Маскарони кози — виступають символом плодючості та турботи. Загалом, маски-букранії несуть в собі неповторний подих античності та викликають у сучасних людей зацікавлення до таємниці свого походження.

Якщо маски левів можна зустріти в будь-якому районі забудови Львова XIX— початку XX ст., а букранії на фасадах незначної кількості споруд центральної частини міста, то маскарони інших символічних тварин — рідкість. Відмінна зооморфна тематика в масках характерна в основному для стилістики модерну. В цей період зодчі, проявивши фантазію, ввели в архітектурний декор

споруд зображення тварин, які раніше не зустрічались (кабан, кіт, слон). Ці маски є прикладом пошуків і цікавих ідей скульпторів та архітекторів в художньому оформленні забудови Львова зламу століть.

Висновки. Отже, в період ХІХ — початку ХХ ст. давній символізм, що був закладений у рельєф голови тварини втрачає актуальність та стає показником заможності власника будівлі або ж виконує виключно декоративну функцію. Особливо популярними в архітектурі Львова досліджуваного періоду були маскарони левів різноманітних типологічних підгруп та стилістичних вирішень, а також маски-букранії. Зооморфні маски часто доповнені картушами, квітково-фруктовими гірляндами та іншими символами, що повинні підкреслювати значущість споруди, залучати удачу або ж відкривати свої таємниці лише вузькому колу людей.

ГРАФІЧНО-ІНТОНАЦІЙНА СИМВОЛІКА ТА КОДУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В МУЗИЧНИХ ТВОРАХ

Середюк Ірина Мирославівна,

викладач

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені В.Стефаника»
м.Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Приховані послання в мистецтві – явище, яке має тривалу історію, різноманітну мотивацію і численні форми. Зміст кодованих послань також може поставати з засад масонської, герметичної, каббалістичної, езотеричної, розенкрейцерівської та іншої символіки, мати особистісну, автобіографічну природу тощо. Серед митців, які послуговувалися мовою таємних закодованих послань у своїх творах є Данте д'Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Уільям Шекспір, Едгар По, Джеймс Джойс, Умберто Еко, Томас Манн, Мікеланджело Буонарроті, Леонардо да Вінчі, Альбрехт Дюрер та численні інші.

Музичне мистецтво постає як споріднене до систем кодування, оскільки сенс висловленого подає у вигляді, який потребує тлумачення (прочитання, інтерпретації).

Мета роботи. Дослідити різновиди музичних графічно-інтонаційних символів, котрі пов'язані з проявом семантики авторської присутності, що заслуговують на особливий підхід, оскільки поєднують в собі функції творчого вираження і відображення водночас.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугують твори композиторів де спостерігається послідовно втілюване у творчості особисте зацікавлення системами тайнопису (Джованні П'єрлуїджі Палестріна, Джованні Тартіні, Міхаель Гайдн, Роберт Шуман та ін.). Мистецька самоідентифікація, співвіднесення особистості і образу творця, автора і його творіння, портрету та автопортрету, символу чи знаку його присутності, пізнаваність унікальності його постаті через комплекс семантично виразних

рис індивідуального стилю чи умовних сигнатур формує унікальне та винятково багатовекторне поле дослідження. З цієї причини названі категорії постійно знаходяться у колі наукового зацікавлення музикознавців, спеціалістів у галузі музичної психології, філософії, естетики, педагогіки, інтерпретації тощо. Серед філософів-класиків, яка торкалася проблематики самоусвідомлення особистості – Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, Г. Фіхте, Г. В. Ф. Гегель, Ф. Шеллінг. Теоретичну базу дослідження складають праці у галузі естетики і філософії творчості, семіотики, психології творчості, ігрових засад творчості, теорії стилю, музикознавства та багатьох інших, що охоплюють широкий спектр музикознавчої проблематики, пов'язаної із категорією «образу композитора» у музичному тексті.

Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що охоплює: історико-компаративний принцип; метод структурно-герменевтичного аналізу конкретних музичних творів; ретроспективний, культурно-історичний та культурологічний методи.

Результати і обговорення. Достатньо численно представленими є коди-послання в музичному мистецтві, які позначають певні семантичні пласти, створюють додатковий змістовий ряд, маркують/вуалюють ім'я автора, образи осіб з його близького оточення, інших адресатів послання. Серед різновидів музичних графічно-інтонаційних символів, пов'язаних з проявом семантики авторської присутності найбільш поширеними є закодоване ім'я, монограма, анаграма, криптограма, аббревіатура імені чи життєвого гасла митця, енігма, які конкретизують філософські погляди автора, його переконання, позиції, знакові імена, місця чи дати у їх житті. Символьні чи змістові коди можуть також відтворюватися на підставі нумерологічної символіки, нотно й римічно-текстових шифрів або риторичних фігур.

Ідея використання елементів музики для передачі позамузичної смислової значущості (явної чи прихованої) може реалізуватися в найрізноманітнішими способами. Слова, які потрібно акцентувати можуть відповідати складовим назвам нот: наприклад, «ге» для поняття «цар» («гex») чи «sol» як «сонце».

Приклади подібних кодувань можна зустріти в творчості від Жокена де Пре до Генріха Шютца, їх доповнюють візуальні ознаки партитурного запису, які зустрічаються в барокову добу, які несуть знаковість символіки жесту, руху чи цифри. З огляду на напрям дослідження, виокремимо лише ті види музичної символіки та кодованих послань, які мають безпосередню дотичність до автора музичного твору та його безпосереднього тезаурусу, пов'язаного з позначенням власної присутності.

Найпоширенішим з усіх таких засобів було використання нотно-буквенних аналогів для створення виразів із слів або (частіше) імен людей, що тісно пов'язане з кодуванням фіксації авторства твору. Проте вже відтоді формується ставлення до коду-знаку, як маркування авторської присутності. В залежності від надзавдань наукових досліджень, зустрічаються відмінні терміни для позначень окреслених явищ. М. Михайлов їх називає «абстрактно-висотними схемами». Натомість Ольга Сурмінова як визначення для категорії звукового вираження власного імені пропонує термін «ономафонія».

Тип відтворення імені відрізняється способами, методами, матеріалом, виразовим комплексом, рівнем вуалювання.

Так, транслітерацію складових імені через прочитання буквенних чи складових назв звуків, які відповідають буквенним позначенням нот Ю. Холопов окреслює як «літерафонію». В тих нечисленних випадках, коли прізвище цілком прочитуване крізь призму літерафонії, маємо підстави говорити про повну музичну сигнатуру, проте в більшості випадків складові імені автора постають лише вибірково, залишаючись прочитуваними тільки для самого митця (а отже потребують спеціальних авторських коментарів для ідентифікації).

Проте в дослідницьких працях для подібних явищ найчастіше застосовують термін «монограма», маючи на увазі значно ширше коло явищ, пов'язаних з маркуванням авторського імені. Однак, слід зазначити, що під монограмою в універсальному сенсі слід розуміти максимально стисле позначення перших літер імені та прізвища особи, іноді одного імені, з'єднаних

в один знак або переплєтєних у вигляді вензеля (каліграфічно виконаної монограми).

Автоперсоніфікація через звукову монограму чи сигнатуру – найпоширеніше явище, котре фігурує серед засобів, за допомогою яких маркується образ автора чи іншого композитора у музичному творі.

Серед найбільш відомих музикантів, які звертались до музичної монограми: Бедржих Сметана (В [E]S), Цезар Кюї (С-С), Дмитро Шостакович (D [E]S-С-Н), Едісон Денисов (Е-D-[E]S), Альфред Шнітке (А-(D) [E]S-С-Н), Софія Губайдуліна ([E]S G); комбінуючи латинську та кириличну форми прочитання буквенних назв: Ніколай Сідельніков (Н-D-E) та ін.

Повну музичну сигнатуру можемо спостерігати у наступних кодованих автографах: Йоганн Себастьян Бах (В-А-С-Н), Джон Кейдж (С-А-G-E); комбінюючи буквенну і складову системи: Анатолій Лядов (La-Do-F), Константин Беляев (В-La-F).

Літерафонію, як принцип позначення імені в усічених, часткових сигнатурах представляють: Йозеф Гайдн ([E]S-E-F А-D), Франц Шуберт (F-[E]S-С-Н; F-А [E]S-С-Н-В-E), Йоганн Штраус (Н-А [E]S-А-[E]S), Роберт Шуман ([E]S-С-Н-А; В-E [E]S-С-Н-А), Фелікс Мендельсон-Бартольдї (F-E D-[E]S-Н В-А), Ріхард Вагнер (С-Н-А-D G-E), Йоганес Брамс (Н-А-E-[E]S В; В-А-Н-[E]S), Антон Брукнер (А В-С-E), Густав Малер (G-[E]S А-Н Е), Ріхард Штраус (С-Н-А-D -[E]S), Макс Регер (А Е-G), Бела Барток (В-E В-А; В-А В-E), Пауль Гіндеміт (А Н-D-E), Карл Орф (С-А F), Ганс Ейслер (Н-[А Е]S-E), Пауль Дессау (А D-[E]S-E-[E]S-А), Ежен Ізаї (Е-G-E-[E]S-А), Арнольд Шенберг ([E]S-С-Н-В-E-G), Альбан Берг (А-В-Н-F), Карлґайнц Штокхаузен, (А-Н-Е [E]S-С), Маурісіо Кагель (А-С Е), Ганс Генце (Н-А [E]S-E), Родіон Щедрін ([E]S-Н-С-Н-E-D);

Окрему групу творять символічні підписи-портрети автора, до яких насамперед віднесемо криптограми, анаграми, енігми.

Нерідко в ХХ столітті, в час численних раціональних екпериментів в сфері композиторських технік, технологізації та діджиталізації самого процесу

творчості, сфера особистісного та інтимного самовиразу відходить на дальній план, а сама сутність кодованих послань набуває символно-інформативного характеру. Всупереч цьому, чи радше, поряд з цим, в музичному мистецтві ХХ – ХХІ століть нерідкими є закодовані образи-символи коханих – як знаки не лише автобіографічності, а уособлення інтимного простору митця. Зокрема, Альбан Берг, який захоплювався нумерологією, застосував у своїй «Ліричній сюїті» цифрові символи: свій (23) і своєї коханої Ханни (10).

Подібні випадки зустрічаємо й в українській музиці: «Б. Лятошинський зашифрував прізвище своєї дружини Маргарити Царевич. ДО (латинською – С – ЦЕ) та РЕ є головною складовою основних мотивів – тематичних зерен ряду творів 1922–1928 і 1955–1968, та своє прізвище – початок імені – літера Б (латинською – В – БЕ), позначає звук СІ БЕМОЛЬ. Початок прізвища – це позначення звука ЛЯ», - констатує в своєму дослідженні Євгенія Харченко [Харченко Євгенія Валеріївна. Інтертекстуальність, с. 14]. С. Прокоф'єв у побічній партії Сонаті № 3 ля фортепіано закодував прізвище консерваторської подруги Єше (Е-С-Н-Е).

Розгорненою в часі є й традиція музичної загадки (енігми). Вона виростає з естетики Середньовіччя й знаходить продовження музичному мистецтві Ренесансу, відштовхуючись від алегоричних та символічних засобів розкриття прихованих смислів (принцип непрямого вираження думки, так званої параболи) у проповідях правд Віри Ісусом Христом.

Висновки. Серед різновидів музичних графічно-інтонаційних символів, пов'язаних з проявом семантики авторської присутності найбільш поширеними є закодована сигнатура, музична транслітерація букв імені, а також аббревіатури імені чи життєвого гасла митця, монограма, анаграма, криптограма, енігма.

Символьні чи змістові коди можуть також відтворюватися на підставі літерафонії, криптофонії, нумерологічної символіки, шифрів, в яких поєднуються буквенні і складові назви нот, латинські й кириличні їх

прочитання, поєднання нотних, ритмічних, графічних комплексів та риторичних фігур.

Семіотичне поле авторської присутності твориться комплексом засобів, які окреслюють репрезентацію своєї творчості і своєї особистості, його досвід і світосприйняття, його цінності і пошуки, самовираження і самопізнання, прагнення усвідомлення значення чи суголосності власної творчості з його епохою.

ГРАФІКА ВАСИЛЯ МИРОНЕНКА В КОЛЕКЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

Ярова Віра Сергіївна,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач

Харківський національний університет

міського господарства імені О.М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Графіка – особлива царина образотворчості, яка зазвичай надає митцеві цікаві можливості творчого прояву, проте водночас вимагає специфічного художнього бачення, майже інтуїтивного знання найбільш вдалих шляхів побудови зображення за допомогою лінії, штриха, плями. Закладене (або набуте з досвідом) відчуття нюансів та тонкощів роботи, природи матеріалу тим більш важливе для майстрів гравюри, коли опосередкований та технічно ускладнений процес створення зображень таїть небезпеку втратити авторську присутність у аркуші. Можливо тому серед величезної когорти митців, є персоналії, художня природа яких беззаперечно пов'язана саме з графікою. До такого кола належить Василь Федорович Мироненко (1910–1964). Один з найкращих майстрів офорту у вітчизняному мистецтві, він багато зусиль присвятив розвитку та популяризації цієї техніки в українській образотворчості. Великою мірою завдяки його багаторічній творчій та педагогічній діяльності харківська графічна школа знайшла свій самобутній та неповторний шлях, стала одним з найвпливовіших та найцікавіших осередків графічного мистецтва у країні.

Творчий доробок В.Ф. Мироненка неодноразово привертав увагу мистецтвознавців як в радянські часи, так і за незалежної України. Між тим комплексного, ґрунтового дослідження спадщини митця не було зроблено, отже наразі залишається актуальним вивчення окремих аспектів образотворчої діяльності автора.

Мета роботи. Робота присвячена науковому аналізу графічних творів В. Мироненка та мала на меті встановлення характерних прийомів втілення образів, з'ясування жанрових пріоритетів та стилістичних особливостей, що мали прояв на різних етапах творчої еволюції митця.

Матеріали та методи. Джерельною базою дослідження виступили образотворчі матеріали, що зберігаються у фондах Харківського художнього музею. Зібрання включає найвідоміші, ключові у спадщині майстра серії та окремі аркуші, що дають цільне уявлення про провідні тенденції його творчості. У ході роботи головними стали методи мистецтвознавчого аналізу (образно-стилістичного, порівняльно-типологічного, іконографічного), що дозволило виявити художньо-образні особливості, тематичний діапазон, характер формально-пластичних рішень.

Результати та обговорення. Василь Федорович Мироненко отримав художню освіту у Харківському художньому інституті (нині Харківська державна академія дизайну та мистецтв), де навчався у відомого українського графіка Василя Касіяна. Ще за часів студентства захопився друкованими техніками, зокрема дипломну серію «Колгоспне село» втілював за допомогою досить популярної на той час кольорової літографії. Що ж до гравюри на металі, то, можливо через доволі складний технічний процес отримання відбитків, вона не набула тоді широко розповсюдження. Проте В. Мироненку вдалося розкрити самотутні образотворчі ресурси офорту, який не просто буде провідним у творчості майстра, а стане нивою органічного та яскравого втілення його мистецьких інтенцій. Перш за все техніка надавала можливості графічними засобами працювати з кольором, світловими ефектами, що стане невід'ємною частиною творчої манери майстра.

Невдовзі визначився і жанровий пріоритет В. Мироненка – пейзаж, який міг реалізувати і прагнення створити лірично-мрійливий образ української природи, і захоплення індустріальною естетикою, і бажання поділитися захопленням красою та неповторністю рідного міста.

В період з 1937 до 1941 художник працює над альбомом «Український пейзаж в офортах Василя МIRONЕНКА», до якого увійшли двадцять аркушів. В краєвидах серії митець майстерно та вишукано втілив оспіваний багатьма поетами та малярами лірично-мрійливий образ української природи. Відбитки було виконано із застосуванням акватинти, що значно розширило діапазон пластичних засобів у відтворенні фактурного багатоманіття, площин різної тональної сили, світло-тіньових відношень. На обґрунтоване переконання дослідників творчості В. МIRONЕНКА вже ранні твори зазначеного циклу свідчили про появу у вітчизняному мистецтві пейзажу яскравої індивідуальності, для якої цей жанр не був випадковим, не був просто втечею від ідеологічних сюжетів, а становив свідомо обраний шлях мистецької еволюції, що й підтверджено всією подальшою діяльністю художника.

Значне місце у творчості В. МIRONЕНКА займав і міський пейзаж. Чисельні аркуші містять зображення відбудованих після Другої світової війни вулиць, площ, скверів та парків Харкова. Краєвиди найчастіше відтворюють добре знайомі, навіть знакові, для містян об'єкти, як то Південний вокзал, пам'ятник Т. Шевченку тощо. Гравюри сповненні відчуттям незримого зв'язку міста з його мешканцями, їх повсякденними турботами, прагненнями, заповітними мріями. У творах В. МIRONЕНКА втілюється характерний для радянського мистецтва повоєнної доби настрій щасливого буденного існування: насолода миром та спокоєм, ранковим сонцем, снігом, літнім теплом, досягнення дорожньої можливості милуватися неповторним виглядом та атмосферою міста.

З тематичною лінією повоєнної відбудови пов'язане й становлення у творчості В. МIRONЕНКА індустріального пейзажу, що згодом стане одним з пріоритетних для митця. Вже офорти з серії «Відродження» (1944) показали здатність В. МIRONЕНКА доволі легко та органічно перейти від пейзажної лірики з її специфічною художньою мовою до зовсім іншої стилістики у передачі промислової романтики. Виважена монументальність, акцентована ритмічність у пластичному відтворенні споруд, механізмів, архітектурних будівель,

цілісність композиційно-просторових рішень характеризують зображення даного циклу та пізніші індустриальні краєвиди. Після поїздок до таких промислових центрів як Донецьк, Запоріжжя, Маріуполь, Нова Каховка було виконано серії «Донбас» (1947–1950), «Домни Азовсталі» (1950), «В мартенівському цеху» (1952), «Нова Каховка» (1952–1953), «Приазов'я» (1954–1956), «Індустриально-колгоспна України» (1958–1960), «Запоріжсталь», «У доменних печей», «Індустрія» (1960).

Декілька серій В. Мироненка з'явилися за результатами творчих поїздок Європою, приміром кольорові офорти «По народній Болгарії» (1956-57) або «Польські мотиви» (1957-58). Здебільшого присвячені архітектурним та історичним пам'яткам аркуші витримані у спокійній, споглядальній емоційній манері. В колекції музею зберігаються аркуші з серії «Італією» (1960), художня мова яких відзначена певним прагненням до живописності. Аркуші виконані у популярній на той час техніці гравюри на лінолеумі, що різко відрізнялася пластичними можливостями від офорта, дала змогу працювати великими площинами кольору, надати лініям плавкості, контурам та об'ємам м'якості. Зберігаючи загальну лапідарність художнього виразу, цикл аркушів дає докладну та небайдужу образотворчу розповідь автора про одну з найкрасивіших країн світу.

Мистецька діяльність В. Мироненка не обмежувалась тільки пейзажним жанром, в різні роки він звертався до книжкової ілюстрації (до творів Т. Шевченка, Ю. Федьковича), працював над створенням плакатів, агітаційних листівок (зокрема під час Другої світової війни). Доробок майстра багаторазово представляв здобутки харків'ян на міжнародних, всесоюзних та республіканських виставках. Багато років митець поєднував художню практику з активною громадською діяльністю та самовідданою педагогічною роботою у Харківському художньому інституті. Чи не найважливішим здобутком Василя Мироненка у справі розвою вітчизняного гравірувального мистецтва та становлення місцевої школи виступає відкриття експериментальної графічної майстерні, що відбулось 1953 р.

Висновки. Графічний доробок В. Мироненка, що зберігається у Харківському художньому музеї, представляє найважливіші етапи становлення творчої особистості майстра, відображає магістральні тематичні напрямки та провідні стилістичні тенденції діяльності художника. Непересічна граверна майстерність, вагоме збагачення вітчизняної пейзажної спадщини виразними серіями та вражаючими окремими творами у поєднанні із невпинним прагненням долучити до справді високого та вишуканого мистецтва офорту молодих митців й забезпечили те особливе місце, яке займає Василь Мироненко в історії харківської графічної школи.

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

МІЖКУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ І РУМУНАМИ НА БУКОВИНІ В АВСТРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД (1775-1918 рр.)

Воротняк К. І.

студентка,

Кожолянюк О. В.

Кандидат історичних наук, доцент,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
кафедра історії стародавнього світу, середніх віків та музеєзнавства
м. Чернівці, Україна

Постановка проблеми. Вивчення етнокультурних взаємозв'язків між народами – одне з важливих теоретичних і практичних завдань сучасної етнографічної науки. Тому неабиякий інтерес становить дослідження міжетнічних процесів, що відбуваються в умовах безпосередніх контактів у певній етноприкордонній зоні, до яких слід зарахувати й українсько-румунські етнокультурні взаємовідносини на території Буковини, що мають дуже давню й багату історію. Саме в таких зонах, розміщених на окраїнах національних територій, на думку багатьох учених, традиційно-побутова звичаєвість та усна поетична творчість зберігаються значно стійкіше, ніж у центральних областях [4, с. 65].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші публікації присвячені міжетнічним взаєминам досліджуваного періоду належать до кінця XIX – початку XX ст. До них слід віднести комплексне дослідження “Буковина. Загальне краєзнавство” [12], автор якого Е. Фішер подав інформацію про особливості матеріальної і духовної культури етнічних спільнот, які компактно проживали на території краю. Не оминув дослідник своєю увагою питання міжетнічних культурних взаємовпливів.

У 1884 р. Л. А. Симігінович-Штауфе видав історико-етнографічне дослідження “Етнічні групи Буковини”. Варто відзначити, що автор з симпатією ставився до представників етнічних спільнот краю [14].

Чималий фактологічний матеріал, що засвідчує українські і румунські взаємовпливи в галузі матеріальної і духовної культури представлений у публікаціях сучасного чернівецького дослідника А. А. Мойсея [4-6].

Метою нашої публікації є комплексна характеристика українсько-румунських міжетнічних взаємовпливів досліджуваного періоду. Виходячи з мети, **основними завданнями** дослідження є: з’ясувати вплив православ’я на міжетнічну толерантність українців і румунів на Буковині; визначити специфіку мовних запозичень етнічних спільнот; виділити спільні риси у традиційній матеріальній і духовній культурі.

Виклад основного матеріалу. Територія Буковини ще з часів перебування краю в складі Молдавського князівства (XIII – XVIII ст.) була місцем міжетнічної взаємодії українського і східнороманського етносів. Німецький дослідник Г. Брюске (1921 р.) вважав, що головним місцем впливу української культури на румунську, у тому числі й мову, слід вважати саме Молдавію в її старому історичному об’ємі (середньовічне Молдавське князівство), тобто включаючи Буковину і Бессарабію. При цьому провідником впливу він вважав українське населення, яке проживало тут раніше, ніж румунське і частково згодом було поглинуте останнім [8, с. 125].

Дослідники етнічних спільнот австрійського періоду звертали увагу на українсько-румунський міжетнічний симбіоз. Про це, зокрема, писав К. Е. Француз: «Кров румунів сильно перемішана зі слов’янською, монгольською, татарською кров’ю» [11, с. 115]. Дану тезу розвинув автор видання, присвяченого краєзнавству Буковини, Е. Фішер: «Складається враження, що румуни, як і русини Буковини, не належать до чистокровних народностей. Особливо виявляється, що в тій зоні, де стикаються обидва народи, при схрещуванні слов’янської крові з іншою бере гору, як правило, перша. Тому, здається, що русинізм проявляє свою більш експансивну природу

поширенням серед нижніх верств населення; зате у вищих і міщанських суспільних класах перемагає румунський елемент» [12, с. 46]. «...Побіжний погляд на ці викладки дозволяє зробити висновок про схожість, котра домінує тут між русинами й румунами в антропологічному плані, з чого випливає, що обидві народності впливають одна на одну і не є різко окресленими расовими групами, а також те, що безперервне схрещування крові відбувалося і ще відбуватиметься, внаслідок чого характерні расові ознаки дещо розмиваються і стають уже не такими чіткими» [12, с. 47]. Як з'ясували дослідники, етнографічна розмежувальна лінія, що відділяла русинів від румунів, виражена нечітко, часто відбувалося переселення з одного мовного регіону до іншого, внаслідок цього виникло населення, що складалося з суміші русинів і румунів. Прикладом такого змішання можуть слугувати топоніми, поширені в буковинській Гуцульщині (поряд зі слов'янськими поширені також румунські назви, як наприклад: Діл, Перкалаб, Піре, Ротундул і Радул). Те саме саме стосується і гуцульських прізвищ, серед яких траплялися румунські [3, с. 9].

На крайньому півдні Буковини (територія, де в основному проживали румуни), в громадах Остра і Джеміне, проживали гуцули. В Сучавському і східній частині Радівецького повітів існували окремі русинські громади. Серетський і Сторожинецький повіти були наполовину руськими (українськими) [12, с. 98]. До сказаного вище слід додати вже згадувану вище обставину, що представники обох народностей належали до однієї віри – православ'я.

Народознавець кінця XIX ст. Л. А. Симигінович-Штауфе писав з цього приводу: «Русин православної віри відвідував одну церкву зі своїми товаришами по вірі – румунами – доти, поки він, або принаймні його нащадок, не забував про своє походження і мову та починав сприймати себе як румуна. У тих населених пунктах, де населення було переважно русинським, відбувалася протилежна денаціоналізація. Чого не могла зробити спільна віра, те відбувалося через шлюби. Дружина – байдуже, румунка чи русинка правила у маленькому сімейному колі і вербувала любих діточок на користь тієї чи іншої

національності. Тому немає нічого дивного в тому, що буковинський румун сумнівається у собі» [14, с. 39]. Професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький 1897 р. писав: «Коли ми говоримо про русинів і про волохів як про народності, то тим ніяк не хочемо твердити, що у них в часі прилучення Буковини до Австрії були вже розвинені свідомість і почуття народності, а значить це лиш тільки, що найбільші маси мешканців Буковини вживали в бесіді мови руської або волоської. Релігія становила тоді головну різницю між людьми, а що так Русини і Волохи не почуваючи релігійної різниці між собою уважали себе за одну громаду, один народ, ба навіть називали себе одним ім'ям волохів, котре слово мало тоді, очевидно релігійне, а зовсім не етнографічне значення» [9, с. 21]. Поширеною була думка, що русини – це люди руської віри, тобто греко-католики. В. Сімович писав з цього приводу: «З того виходили не раз такі куріози, що наприклад румуни греко-ктолики з чисто румунського містечка Бояни часто називали себе “руснаками”, а їх сусіди, православні українці з Гоголини, були – люди “волоської віри”. Коли ж було приперти такого чоловіка, а то й забалакати до нього по-румунськи, то можна було дістати нерідко дуже кумедну відповідь, що “ми мовляв, із тих волохів, що по-волоськи не балакаємо” [цит. за: 2, с. 58].

Українсько-румунські взаємовпливи знайшли своє вираження в мовах обидвох спільнот. Як відзначали науковці того часу, «Мова українців пронизана багатьма чужими, особливо румунськими елементами, особливо біля розмежувальної етнографічної лінії» [12, с. 103]. Так само словниковий запас румунів «особливо часто перемішаний зі слов'янськими елементами» [12, с. 52]. За підрахунками науковців, румунська мова мала у своєму складі 3/5 слов'янських слів [10, с. 28]. Не обійшлося і без румунського мовного впливу на українські говірки Буковини. Найбільш вживані румунізми в українських буковинських говірках: бадіка, бадічка – в гуцулів старший брат для меншого чи для меншої сестри; баюр, баюри, баюрки – вповивач, поясок до торби (тайстри, трайсти), вузенький пояс для малих хлопців; бриндушка – перші весняні квітки синьої й білої фарби; буката – кусник, кусок, шматок; вакар –

пастух рогатої худоби; готар – границя, межа; курмей – короткий мотуз для прив'язування худоби (іменники); уритний, вритний – поганий, ненависний; обцаркований – обгороджений; блиндий – лагідний, смирний (прикметники); пацати, попацати і попацити – потерпіти, мати нещасливу пригоду; суферяти – терпіти, допустити; скапати – утекти, збутися чогось неприємного, викрутитися (дієслова) та ін. [10, с. 28-31] Відомий дослідник культури і побуту Р. Ф. Кайндль у своїй монографії навів ряд слів, запозичених гуцулами з румунської мови: боугар – пастух; будз – кружало сиру; царинка – сіножать; портати – носити; ватра – вогонь; вере – це правда і т. ін. Етнограф наголошував на тому, що більшість цих слів запозичена з тваринницького й молочарного господарства [3, с. 10].

Перебуваючи у постійному контакті зі своїми сусідами – румунами, русини Буковини запозичили в них багато звичаїв, як і, з іншого боку, численні традиції, що були властиві раніше русинам, перейшли до румунів [12, с. 120]. В матеріальній культурі такі взаємовпливи проявилися, в першу чергу, в одязі, тому своєю зовнішністю русинське сільське населення на Буковині майже ніяк не відрізнялося від румунського [14, с. 45]. Так русини називали довгий кожух «цурканкою», дівочий головний убір, прикрашений кольоровими намистинами, пір'ям павича та стеблинками висушеної трави – «коланом», дволатові горботки (спідниці) – «фота», великі хустки – «тулпан», маленькі – басман [5, с. 208].

Основними продуктами харчування в обох етносів були каша з кукурудзяного борошна («мамалига» у румунів, «кулеша» в українців – як жителів рівнинної частини краю, як і гуцулів), борщ, який готували з однакових інгредієнтів, малай – хліб спечений з кукурудзяної муки [14, с. 19; 13, с. 247]. Те ж саме можна сказати і про основні продукти, що складали основу харчового раціону: картопля, капуста, цибуля, часник, буряк, квасоля, горох, боби, огірки. Вагомою складовою були також молоко і молочні продукти (сир, бринза, масло) [12, с. 83, 132].

Міжетнічна взаємодія особливо помітна в духовній культурі. Відомо, що буковинські русини запозичили в румунів танці «гора» (хора) і «аркан» [6, с. 108]. При цьому під час виконання танцю «аркан» русини виголошували команди румунською мовою: «ин дряпта» (праворуч), «ин стинга» (ліворуч), «ла кулме» (до центру) тощо [6, с. 208]. Відзначимо також, що й румуни запозичили від українців танець із промовистою назвою «guseaska» (руська) [6, с. 57].

Багато спільних рис дослідники зафіксували у весільній обрядовості: ритуал сватання, звичай носіння вінків, виплетених з квітів напередодні весілля, звичай співати пісні під час вбирання нареченої, звичай обдаровування старостів та близьких родичів нареченого під час весільного застілля у батьків нареченої та ін.

До запозичень від українців вчені відносили назви весільних старостів, назви «дружба», «пріпой» (від укр. «пропій»), «калач», весільний прапор, звичай прикрашати молоду вінком на весіллі, звичай збирати на весіллі гроші для підтримки молодої сім'ї [6, с. 228].

Спільна православна конфесійна приналежність пояснює наявність у календарному циклі традиційної обрядовості українців і румунів майже цілковиту ідентичність низки церковних вірувань, звичаїв та обрядів. Спільні повір'я та обряди існують і в святкуванні Різдва: наприклад, вірування в те, що худоба на це свято може розмовляти, звичаї залишати рештки страв для душ родичів, перев'язувати неплідні дерева сіном чи соломомою тощо.

Комплекс зимових драматичних обрядів дає багато прикладів взаємозапозичень. Наприклад, у проведенні ритуалу ходіння з козою простежується ідентичність у складі учасників, основних етапів проведення, одязі та масках ряджених [5, с. 213].

І східні романці, і українці Буковини вважали, що на певні календарні свята відкриваються небеса (Великдень, Новий рік та ін.), що душі покійних родичів існують у потойбіччі і турбуються про живих. Тотожно проводяться ритуали освячення води на Водохреща, обходи священиком господарств селян, звичай ходіння з церковною колядою, зіркою, Іродом / живим вертепом тощо.

Крім спільного комплексу великодніх обрядів суто церковного характеру, зумовленого конфесійною тотожністю, спостерігаються спільні риси у таких звичаях, як обливання водою, спорудження гойдалок, приготування ритуальних страв, заборони й обмеження впродовж Великого посту та ін. [5, с. 212].

Спостерігаємо багато спільного у світоглядному уявленні про народний календар. Так, в українців, румунів і молдаван Буковини дотепер збереглося повір'я, що на Стрітєння зустрічається зима з весною (передбачали погоду за поведінкою ведмеда, вірили, що у цей день він виходить з берлоги); звичаї випікати сорок калачиків у день сорока мучеників, розпалювати ритуальні вогнища на Великдень, святкування Бабиних днів (Баби Докії / Баби Явдохи). З різних переказів з'ясовується, що баба є втіленням згубної зими і цим вона дуже близька до чорта і вампірів [3, с. 116]. Спільне в них і вірування, що якою буде погода на Благовіщення, такою й на Великдень; що у ніч на Синзиєнє / Івана Купала розцвітає папороть; а ще – заборона на будь-які роботи для захисту від вогню на св. Іллі та ін. [5, с. 212].

В багатьох випадках календарні дати, до яких приурочені найважливіші поминальні дієства в українців і східних романців, збігаються (Великдень, Провідна неділя, Вознесіння, Зелені свята, субота перед св. Дмитрієм). Спільною є також традиція роздавати поману біля церкви, на цвинтарі, панахиди по померлих у церкві, звичай поминати «заложних» покійників, поминки, ритуальні вогні на честь померлих, заборони під час поминальних днів тощо.

На св. Георгія (Юрія – 6 травня) і у східнороманського, і українського населення Буковини повелось уперше виводити худобу на пасовище, зеленою вербовою лозою прикрашати ворота, хату, криницю і могили; вірили, що напередодні активізується нечиста сила, а тому проводили антидемонічні ритуали [5, с. 213].

Спільні риси проявлялися у проведенні українським та східнороманським населенням Буковини комплексу землеробських обрядів. Серед них зазначимо: перший вихід з плугом (спільними були етапи та символіка, різнилася лише

дата проведення); ритуали, спрямовані на забезпечення родючості неплодних дерев; обряди першого й останнього снопа (в українців мали назву «Спасова борода», «Власова борода», «Їльова борода», в румунів і молдаван – «перший сніп», «черкетуре», «вінок пшениці»); «заклинання врожаю» (колядницькі обходи) тощо [5, с. 211].

Як у румунів, так і русинів виняткову роль відігравало міфічне чарівне зілля – «матригуна». Процес зривання цієї рослини такий же, як у румунів, а під час висмикування із землі необхідно скрикнути. Знали вони й про розбійницьку квітку румунів. Представники обох етносів вірили, що з її допомогою розбійники і злодії могли відкрити будь-який замок – для цього необхідно було торкнутися квіткою цього замка [12, с. 126].

Основна частина матримоніальних ворожінь тотожна в українського та східнороманського населення Буковини. Зокрема, це стосується ворожіння за прихованими під мисками предметами, за ритуальними стравами, за кілками в огорожі, за перекинутим через хату чоботом тощо [5, с. 214].

Результати вивчення та типологізації матеріалу про ритуали дошлюбної ініціації молоді в румуномовних селах краю: «виведення дівчини на танець» та «виставлення могоричу» (при переході хлопців у стан парубків) мали аналоги в українського населення Буковини. Порівнюючи обряди переходу хлопців у парубки в східнороманського та українського населення краю, варто підкреслити ідентичність проведення етапів обряду, складу учасників, символіки тощо [5, с. 213].

В демонологічних віруваннях виявлено чимало спільних рис. Так, в уяві румунів відьму (стригойку) ідентифікують за тим, що у неї останній хребець хребта видовжений і закінчується коротким волохатим хвостом. Якщо в родині народжувались одна за одною сім дочок, то остання завжди є відьмою [12, с. 73]. Подібним чином ідентифікували відьом і українці [12, с. 123]. Як румуни, так і українці приписували відьмам наступні функції: відбирання молока в корів, підміна дітей, втручання у сімейні справи (провокування чвар, а також

любіві злагоди) пророкування майбутнього, цілительство, вплив на атмосферні явища [12, с. 74, 124].

Компаративний аналіз традиційної матеріальної і духовної культури двох автохтонних етносів краю засвідчує факт взаємозпозичень і взаємовпливів. Наявність спільних елементів у культурі і побуті українців і румунів є результатом засвоєння елементів культур взаємодіючих етнічних груп протягом багатовікового спільного чи суміжного проживання на Буковині. Спільні елементи спостерігаються у плануванні, меблюванні, внутрішньому убранні селянської хати. Наприклад, про це свідчать елементи хатнього інтер'єру: жердина, підвішана до стелі, скриня, шафа, полотняні вироби (килими, рушники), які були звичними речами в селянській оселі як українця, так і румуна [6, с. 238].

Побутування окремих волоських пастуших термінів в українському карпатському тваринництві (ватра, царок тощо), значної кількості слов'янізмів у землеробській термінології румунів (*boroană* – борона, *brazdă* – борозна, *boroni* – боронувати, *plugar* – опрач, *părlagă* – переліг тощо) свідчить про взаємний тривалий історичний культурний та економічний контакт слов'яно- і романоновних народів, які населяють карпатський історико-етнографічний регіон [7, с. 137]. Для назви основного і найбільш важливого землеробського знаряддя румуни використовували термін “плуг”. Слов'янське походження цього терміну серед східних романців, не викликає у науковців жодних сумнівів [1, с. 68].

Етнографам вдалося з'ясувати факт запозичення у румунів українцями такого знаряддя обробітки ґрунту, як «грапа» (різновид борони). Це знаряддя мало такий вигляд: до нетовстого (15 см в діаметрі) шматка круглого дерева з одного боку по довжині прикріпляли тяж, а з другого – тернові гілки, частіше вершини дерева, на які накладали якийсь тягар (каміння, кусок скиби тощо), щоб тернини глибше продирали ґрунт. Сам термін – албанського походження, звідки його запозичили румуни, а вже від них перейняло українське населення Буковини [1, с. 137].

Висновки. Отже, порівняльний аналіз традиційної матеріальної і духовної культури двох автохтонних етносів краю засвідчує факт взаємозапозичень і взаємовпливів. Наявність спільних елементів в культурі і побуті українців і румунів є результатом засвоєння елементів культур взаємодіючих етнічних груп протягом багатовікового спільного чи суміжного проживання на Буковині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Демченко Н. Д. Земледельческие орудия молдаван XVIII – начала XX вв. / Н. Д. Демченко. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967. – 162 с.
2. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 572 с.
3. Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Фрідріх Кайндль. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – 208 с.
4. Мойсей А. Зимові карнавальні традиції українців Сучавського повіту Румунії / А. А. Мойсей // Народна творчість та етнологія. – 2011. – № 2. – С. 65-69.
5. Мойсей А. А. Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини / А. А. Мойсей. – Чернівці: ТОВ “Друк Арт”, 2010. – 320 с.
6. Мойсей А. А. Традиційна культура населення Буковини у наукових працях румунських дослідників другої половини XIX – початку XX ст. / А. А. Мойсей – Чернівці: Рута, 2005. – 303 с.
7. Павлюк С. П. Народна агротехніка українців Карпат другої половини XIX – початку XXст.: Історико-етнографічне дослідження / С. П. Павлюк– К.: Наукова думка, 1986. – 170 с.
8. Сергиевский М. В. Молдаво-славянские[SEP]этюды / М. В. Сергиевский. – М.: АН СССР, 1959. – 211 с.
9. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь. Культурно-історичний образок / С. Смаль-Стоцький. – Чернівці: з друкарні товариства “Руска рада”, 1897. – 293 с.

10. Старчук О. Буковинські говірки / О. Старчук // Буковина, її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, А. Жуковського, Т. Бринзана. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 20-31.
11. Француз К. Ucrainica. Культурологічні нариси / К. Француз. – Чернівці: “Книги – XXI”, 2010. – 288 с.
12. Die Bukowina. Allgemeine Heimatkunde=Буковина. Загальне краєзнавство / Переклад з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 488 с.
13. Manastyrski A. Die Ruthenen / A. Manastyrski // Die Österreich-Ungarische monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien: Verlag von Eduard Beiyer, 1899. – S. 228-271.
14. Simiginowicz-Staufe L. A. Die Volkergruppen der Bukowina. Etnograrhisch-culturhistorische skizzen / L. A. Simiginowicz-Staufe. – Czernowitz: Buchdruckerei H. Czopp, 1884. – 203 s.

ЭКСКУРСИЯ КАК ОДНА ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ФОРМ ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ

Пономарев Александр Стефанович

старший преподаватель кафедры гуманитарных наук

Национальный фармацевтический университет

г. Харьков, Украина

Вступление. Современная методика преподавания русского языка как иностранного опирается на компетентностный подход. Данный подход является одним из эффективных способов обучения РКИ, так как в центре его внимания стоит обучающийся как носитель основных компетенций, которые позволяют ему достигать результатов в личной и профессиональной жизни, общаясь на неродном языке, в условиях неродной страны и общества.

Успешность обучения иностранных студентов речевому общению во многом зависит от разрешения трудностей, связанных с проблемами их социально-культурной адаптации. Большое значение для межкультурного общения имеет то, как происходит процесс социализации студента-иностранца, как усваиваются нормы, правила и манеры поведения, обусловленные культурой нашей страны, отличной от той, в которой формировался студент.

Для расширения и углубления лингвострановедческих знаний большие возможности иностранным студентам представляет эффективно организованная внеаудиторная воспитательная работа. Главной целью внеаудиторной воспитательной работы в вузе является формирование отношения личности к избранной профессии, включая не только отношение к учебным дисциплинам, учебному времени, но и ко времени, свободному от занятий. Внеаудиторные формы работы вовлекают студента в особые виды межкультурных отношений, предполагающие активизацию навыков речевого общения и процесс межкультурного роста, на который он может опереться, осмыслить сходства и различия между своей и новой культурой.

Внеаудиторная работа выполняет ряд функций:

- социально-познавательная – организация быта, взаимоотношения и взаимодействия в студенческом общежитии, посещение врача, библиотеки, аптеки, магазина;
- учебно-познавательная – проведение викторин «Знаешь ли ты Украину?», «Знаешь ли ты Харьков?», олимпиады;
- художественно-познавательная – тематические уроки;
- информационно-познавательная – экскурсии по Харькову и в другие города Украины, культпоходы в театры, музеи, цирк.

Как правило, подготовка и проведение таких мероприятий занимает много внеаудиторного времени, но результаты, которые получают студенты в процессе языкового общения, оправдывают затраченные усилия и время.

Основная задача преподавателя – использовать такие формы внеаудиторной работы, которые бы активизировали умения иностранного студента общаться в социокультурном пространстве на уровне, способном достигать взаимопонимания, и реализовать заложенный в них воспитательный потенциал.

Цель работы – рассмотреть роль и функции учебной экскурсии с иностранными студентами, являющейся важнейшей формой внеаудиторной работы с иностранными студентами.

Материалы и методы. В рамках отведенных часов проведение экскурсий является одним из эффективных способов формирования у иностранных студентов лингвокультурологической компетенции, позволяет развить речевые навыки и умения студентов, сформировать страноведческие знания, расширить их кругозор, стимулировать интерес к изучению украинского и русского языков и культур. Экскурсии способствуют формированию у учащихся разных видов компетенций (лингвистической, лингвострановедческой и др.). Этот вид внеаудиторной работы вызывает у учащихся интерес, потому что страноведческие реалии – это часть традиционно-бытовой культуры всех народов, они близки студентам разных стран и помогают им лучше осознать себя в качестве языковой личности.

Результаты и обсуждение. Одной из таких экскурсий является в нашем городе учебная экскурсия по Харькову. Данная экскурсия погружает учащегося в контекст реальной бытовой ситуации, которая предварительно отрабатывается введением новых слов, в игровых ситуациях с помощью диалогов. На экскурсии диалог из игровой ситуации превращается в реальную бытовую, активизируя потенциальный словарный запас, устанавливая ассоциативные связи, укрепляя долговременную память. Учебная экскурсия должна включать в себя все виды речевой деятельности, языковые, речевые и коммуникативные упражнения. Отличительной чертой учебной экскурсии является также возможность отработать на практике грамматический материал, пройденный на занятиях.

Учебные экскурсии позволяют полнее реализовать коммуникативные потребности иностранных учащихся и имеют целью не только первое знакомство с расположением различных организационно-бытовых служб, но и усвоение в ходе экскурсии лексики, формул речевого этикета, новых слов, фразеологии, нужных для общения в общественных местах.

Будучи средством интенсификации, учебная экскурсия выполняет прежде всего информативную функцию, предоставляет фоновые сведения о жизни нашей страны, города, университета. По мнению А. А. Леонтьева, учебная экскурсия производит «погружение студентов в мир нашей культуры, в систему отношений в нашем обществе и повышает уровень страноведческой компетенции иностранных студентов».

Кроме того, учебная экскурсия выступает как одна из форм наглядности и в этом качестве выполняет функцию наглядной семантизации, поскольку при изображении предметной ситуации создаются условия для ускоренного запоминания новой лексики. Наглядно-чувственные образы, оформленные в виде речевых моделей, запоминаются значительно быстрее, чем в стандартной учебной ситуации.

Учебная экскурсия стимулирует речевые высказывания. В ходе экскурсии происходит организация программы речевого поведения, презентуются мотивационная и целевая функции речевого высказывания.

Особенностью учебной экскурсии является то, что она составляет органичную часть учебного процесса, включая в себя все виды речевой деятельности, языковые, речевые и коммуникативные упражнения.

Отличительной чертой учебной экскурсии является также возможность отработать на практике грамматический материал, пройденный на занятиях, осуществить «погружение» в жизнь города.

Темп и лексико-грамматические особенности подачи информации должны соответствовать уровню студентов. Зная этот уровень и лексический запас учащихся, можно сделать свой рассказ несложным и увлекательным. Таким образом, учебная экскурсия, являясь важнейшей частью учебного процесса, позволяет иностранным студентам погрузиться в социокультурную среду страны в целом и применить на практике уже полученные знания о языке. По содержанию – это обзорная экскурсия, т. е. она многотемна и многопланова. В ней используется исторический и современный материал. Строится такая экскурсия на показе самых различных объектов (памятников истории и культуры, зданий и сооружений, природных объектов и т. д.). В обзорной экскурсии события излагаются крупным планом. Это дает общее представление о городе, крае, области, республике, государстве в целом. Хронологические рамки такой экскурсии – время существования города с первого упоминания о нем до сегодняшнего дня и перспективы развития.

Работа по организации и проведению экскурсий традиционно складывается из трех составляющих: лексическая подготовка, организация и поведение самой экскурсии, обсуждение тематического материала экскурсии.

Проведение учебной экскурсии является частью комплексного подхода к проблемам обучения и воспитания и подчинено изучению программных тем. При этом преподаватель знакомит учащихся с определенными лингвострановедческими реалиями, включает эти реалии в конкретные речевые

ситуации. Таким образом, он не только корректирует, но и активизирует навыки студентов в употреблении некоторых предварительно семантизированных лексических групп: «герб города», «собор», «декоративная кладка» и др. Такая лексика закрепляется наглядно и, как правило, хорошо запоминается.

Обсуждение увиденного, впечатления об экскурсии активизируют интенцию студентов, обеспечивают восприятие речи в естественных условиях, подготавливают к заданиям, требующим самостоятельного решения речемыслительных задач.

Выводы. Участие иностранных студентов в учебных экскурсиях, как и во всех внеаудиторных учебно-воспитательных мероприятиях, расширяет круг их общения, предупреждает межкультурную интерференцию, формирует интерес к изучению русского языка, помогает их социокультурной адаптации, позволяет проявить свои лучшие личностные качества. При этом повышается мотивация, вызываемая чувством удовлетворения, которое получают учащиеся, успешно овладевая знаниями, умениями и навыками. Полное же удовлетворение приносит осознание того, что полученные навыки и умения можно сразу же применить на практике. Процесс обучения украинскому и русскому языкам становится творческим как для преподавателя, так и для студентов.

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

ЗНАЧИМІСТЬ МАСОВОГО СВЯТА У ДОЗВІЛЛІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Куцак Світлана Анатоліївна

асистент кафедри івент-менеджменту

та індустрії дозвілля

Київського національного університету культури і мистецтв

м.Київ, Україна

Вступ: У надскладних умовах, в яких опинилася сьогодні українська держава. Україна змушена розв'язувати проблеми кардинальної трансформації усього суспільного життя в ситуації військової агресії проти неї, одним з найнагальніших завдань сьогодення постає формування свідомого громадянина – члена української спільноти. Лише людина, глибинним духовним стрижнем якої є національна культура й європейські цінності, здатна усвідомлювати й плекати свою належність до національної спільноти, виборювати право нації на самоствердження та водночас толерувати Іншого.

Метою є виявлення особливостей значимості масових свят у дозвіллі сучасної України

Методологія дослідження полягає в застосуванні фактографічного, аналітичного, компаративного, історико-логічного методів, які надали можливість виявити форми і способи трансформації дозвілля в Україні систематизувати закономірності перетворення автентичних масових свят на сучасне дозвілля та виявити особливості функціонування масових свят.

Обговорення:

У сучасному світі, принаймні в західній його частині – країнах ЄС, США, Канаді, Австралії – феномен святкового дозвілля вже давно переосмислено і

піддано аналізу в значно ширшому контексті – як базову складову й водночас індикатор суспільного добробуту.

Відповідно, цілеспрямоване моделювання масових свят, актуальних і затребуваних з позицій поточних суспільно – політичних, соціально-економічних, культурних завдань, що стоять перед суспільством, як невід’ємної частини забезпечення культурно – дозвілєвої діяльності, фактично перетворилися на вагомий складник державної культурної політики, що потребує свого організаційного, наукового та методичного забезпечення й отримує його. Відповідним чином спрямовані дослідження не лише складного, багатовимірного, комплексного феномену дозвілля (Д. Годбі, К. Еджинтон, Т. Мак, К. Рожек, Р.Стеббінс, П. Чен та ін.), а й масових свят як одного з інструментів його здійснення. У такому ключі побудовано роботи Д. Джері (Австралія), А. Муда та Р. Крауса (США) Д. Перкумене та Д. Клейнієне (Литва), предметом яких є, серед іншого, і зв’язок суспільних змін та трансформацій свят у сучасній реальності і завдання, які мають розв’язувати на нинішньому етапі творці й організатори масового свята – фахівці в галузі організації дозвілля.

А отже, мусимо констатувати відсутність у вітчизняній науковій літературі досліджень з проблем створення, трансформацій, модифікацій та функціонування святкового дозвілля як невід’ємного інструменту державної культурної політики в галузі культурно – дозвілєвої діяльності і водночас – окремої сфери послуг, та потреб, умов і можливостей її організаційно-інформаційного, теоретичного, методичного тощо забезпечення.

Як відзначають у своїх публікаціях українські вчені – культурологи, педагоги, соціологи та філософи (І. Петрова, Т. Метельова, О. Любченко та ін.) услід за такими авторитетними дослідниками світового рівня як Р. Арон, Д. Белл, К. Еджинтон, Д. Келлі, Е.Тоффлер, Ф. Фукуяма, стрімкий розвиток інформаційних технологій, зміна в інформаційному, технічному та соціально-економічному забезпеченні функціонування індустріальних суспільств та їх перехід до постіндустріального стану, поява якісно нових за об’єктами

докладання зусиль і способами діяльності соціальних рухів (транснаціональних – мережевих, транспарентних і не інтегрованих вертикально) істотно вплинули і на саму дозвілєву діяльність людини.

Це, своєю чергою, означає докорінну зміну структури й характеру самого дозвілля, яке перетворюється на наскрізний елемент продуктивної, освітньої й навчальної діяльності людини та джерело формування соціального капіталу й консолідації спільнот, «життєвий стиль» і «життєву політику» (терміни К. Рожека), «спосіб побудови власної ідентичності, засіб підтвердження статусної належності» [4, с. 75] особи.

Саме з таких позицій і в такому контексті уможлиблюється інноваційний і продуктивний підхід до розуміння ролі й значення культурно – дозвілєвих програм як інструменту ефективного залучення особистості до сучасних дозвілєвих практик і реалізації комплексного потенціалу дозвілля в усьому розмаїтті його функцій – рекреаційної, компенсаційної, комунікативної, соціалізаційної, ціннісно-орієнтаційної, культуротворчої, пізнавальної, педагогічно-виховної [6].

Яке ж місце в реалізації сфери свободи / культури / дозвілля посідають культурно – дозвілєві програми?

За визначенням Л. Железної, святкове дозвілля є формою рекреаційно-розвиваючої діяльності, зміст якої включає в себе комплекс спеціально відібраних і синтезованих видів культурної активності особистості в просторі дозвілля [5]. Простір святкового дозвілля, його структура й особливості, визначають і межі варіативності комплексу видів активності – культурно-дозвілєвих програм. Зміна простору святкового дозвілля, відтак, потребує адекватних змін інструментарію організації дозвілля, змін у змісті і структурі пропозицій на ринку дозвілєвих послуг і ініціює такі зміни, що, експлікуючись у площину культурно-дозвілєвих програм, набувають ознак інноваційності.

Характеризуючи дозвілєві інновації І. Белецька визначає їх, як «такі явища цієї сфери життєдіяльності, яких не було на попередній стадії розвитку суспільства, але які виникли і знайшли свій прояв або в абсолютно нових

формах дозвілєвої діяльності, або в трансформаційних формах, що існували раніше...» [3, с.72].

З іншого боку, слід враховувати, що святкове дозвілля є продуктом, який потребує й має свого споживача. І як продукт, що реалізується у сфері дозвілєвих послуг, він потребує маркетингового супроводу та досліджень. На такий – ринковий – аспект проблеми звертають увагу теоретики й практики культурно-дозвілєвої сфери у країнах «західного світу», розв’язуючи її на основі розгляду цього «продукту» в контексті його значущості для соціального добробуту населення. Йдеться про створення соціологічних і статистичних «стартових умов» для формування інноваційної спрямованості у моделюванні святкової культури. Умов, які цілеспрямовано забезпечуються державною культурною політикою багатьох країн світу й уможливають своєрідні «маркетингові дослідження», необхідні для планомірного й цілеспрямованого розвитку культурно – дозвілєвих програм.

Таким чином зібрана, згрупована й структурована статистика має для організаторів культурно – дозвілєвої діяльності та творців святкової культури величезне значення, дозволяючи наочно виявити тенденції і перспективи змін споживацького попиту на культурно – дозвілєві послуги, побачити закономірності й залежності у динаміці таких змін. А отже, й орієнтуватися на перспективу. В аналітичному огляді вказується на можливі зсуви в культурно – дозвілєвих уподобаннях населення та їх кореляцію з демографічними змінами (зокрема, з тенденцією на прогресуюче старіння населення).

Такий підхід до аналізу структури дозвілєвої діяльності та її динаміки в країні уможлиблює й формування чіткого уявлення про державні потреби в різних її секторах та можливості ринкового попиту на ті чи інші дозвілєві послуги, що є основою для визначення перспективних напрямів моделювання святкових програм та їх пріоритетних форм, жанрів і сфер застосування. Відтак дослідження стану, динаміки й перспектив змін дозвілєвих уподобань різних соціальних суб’єктів є нагальною потребою розвитку як у цілому культурно – дозвілєвої сфери сучасного суспільства, так і її вагомому складника –

культурно-дозвілєвих програм, диференційованих залежно від соціальних, демографічних, регіональних тощо ознак споживачів культурних послуг.

Разом з тим, у вітчизняному статистичному і соціологічному масиві даних ми не знайдемо відповідних показників, які б формували обґрунтовану картину ринку дозвілєвих послуг в цілому та святкового дозвілля зокрема. Жодних аналогів комплексним аналітичним оглядам, наведеним вище, не існує. Дослідження святкової культури представлено окремими статтями соціологів, присвяченими розгляду якогось одного зрізу (переважно вікового і переважно молоді або ж іще вужче – студентської молоді), індикатори й маркери, за якими здійснюються виміри, мають довільний і часто суб'єктивний характер. Так, за останні 8 років лише декілька статей із наближеною тематикою надруковано в періодичних збірниках соціологічних й культурологічних досліджень «Соціальні виміри»: працю А. Домаранської «Стратифікація практик дозвілля» (2013 р.), О. Трофименко «Дозвілля української молоді» (2006) та І. Петрової «Культурно-дозвілєві практики населення сучасної України: тенденції та пріоритети» (2011).

На тлі здобутків незалежної України ігнорування потреб культурного розвою країни видається, м'яко кажучи, дивним.

Висновок : Певний прогрес у цьому сенсі все ж таки демонструє Державна служба статистики України, у річних статистичних звітах якої присутні деякі мінімальні кількісні показники, що стосуються культурно – дозвілєвої сфери: загальна кількість відвідувачів (на кожні 100 осіб) музеїв (з розподілом за регіонами – областями України з 2013 р., за профілем (з 2014 р.), театрів (з 2013 р. з розподілом за жанрами) і кінотеатрів по роках (з 2013 р.). До 2013 р. даних про диференціацію за ознаками відвідувачів (демографічними, регіональними, освітніми тощо) узагалі не було. Як не було й досі немає аналізу статистичних даних щодо святкової культури.

На загал, державні статистичні звіти у своєму масиві й досі зорієнтовані на інформацію, що характеризує установи культури та, певною мірою, їхню діяльність з погляду ефективності бюджетних витрат на них, однак практично

не характеризує культурно – дозвілєві уподобання та попит населення і тому є непридатною як орієнтир для цілеспрямованого впливу на розвиток культурно – дозвілєвої сфери. Натомість сучасні потреби розвитку української культури в цілому й адаптації культурно – дозвілєвих програм до сучасних вимог, зокрема, потребують згаданої супроводжувальної роботи, можливість здійснення якої перебуває поза межами власне і розробників програм, і культурологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белецька І. Сучасна соціокультурна ситуація у сфері дозвілля молоді / І.. Белецька // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. - Луганськ, 2010. - №9. - С.71-76.
2. Гаєвська Т. Народна обрядовість в незалежній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 17.00.01 - теорія та історія культури / Т.І. Гаєвська. – К., 2006. – 23 с.
3. Гайдукевич К. Масові свята: ретроспектива і перспектива // Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі : колективна монографія. – К.: Видавництво ЛПРА, 2017. – 328 с. – С. 28-47.
4. Железнова Л. Особенности разработки культурно – досуговой программы в учреждении дополнительногоо бразования детей / Л. Железнова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ppt-online.org/148585>.
5. Крипчук М. Проблеми створення масового театралізованого видовища (принципи художнього оформлення) / М. Крипчук // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. – 2011. – № 2. – С. 163-168.
6. Любченко О. Державна політика у сфері дозвілля як складова захисту національної культури: досвід Канади / О. Любченко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2017. – №. 2. – С.46-51.
7. Метельова Т. Трансформації ідентичності у світі, що глобалізується / Т.О. Метельова // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філософія. – 2012. – Вип. 11. – С. 222-232.

8. Петрова І. Культурологічні чинники розвитку дозвілля в Україні після соціалістичної революції / І. Петрова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – 2008. – № 4. – С. 21-26.
9. Петрова І. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. Петрова. – К.: Кондор, 2008. – 408 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОМСЬКОЇ ПІСНІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Рудніцька Олександра Олександрівна,
старший викладач кафедри режисури та акторської майстерності,
здобувач ступеня доктора філософії
кафебри культурології та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
м Київ, Україна

Вступ./Introduction. Українська культура багатогранна. Головним чинником для її формування є вплив культури національних меншин, що проживають на території України. Роми зробили значний внесок у розвиток музичної культури України. Про це свідчать існування цілих ромських музичних династій. Успішно працюють ромські музичні ансамблі на Закарпатті, й можна виокремити, що саме ромам завдячуємо за виникнення такого поняття в музиці як «ромський джаз». У статті ми зосередимось на дослідженні ромської пісні в контексті культурологічного виміру.

Мета роботи./Aim. Дослідити особливості ромської пісні у культурологічному вимірі.

Матеріали і методи./Materials and methods. Однією із професій, що приносила дохід для ромів, було музикування. Перші роми, котрі були вихідцями з Індії (в XI столітті) вже виконували за певну плату музичні твори. Варто зазначити, що роми, як кочівний народ, завжди пристосовувались до публіки, котра їх слухала. Роми виконували свої пісні, музику, танці, інтерпретуючи під музичну культуру тієї нації, перед якою виступали. Як припускає науковець Л. Черенков у своїй праці «Музыка в цыганской культурной традиции», саме таким чином виникло явище «ромська музика». Щоправда, варто розрізняти ромську музику для «внутрішнього споживання» від «комерційної» музики. Як стверджує Л. Черенков, музика, яку виконують роми для себе, є більш етнічною та націєтворчою. У той час як, так звана

«комерційна», виконується відповідно до смаку й побажання слухача, є більш стилізованою та носить розважальний характер.

Швейцарський ромознавець, дослідник ромської музики Ш. Ледеріх зробив спробу виокремити в ромській музиці п'ять основних характеристик, такі як: *багатоголосся, синхронність, фразеологія, гармонія, голос*.

Основна характеристика ромського *багатоголосся* полягає у тому, що майже кожна пісня має розклад на три голоси (часто на інструменти також). Зазвичай голос веде мелодію в терцію чи квінту, а інструмент (переважно гітара) лише відтворює ритм та гармонію.

За допомогою *синхронності*, або як дослідники ще називають «розподілу у часі», можна легко відрізнити ромського музиканта. У класичній музиці часто початок співу починається на сильну долю, роми ж починають співати зі слабкої долі.

Фразеологічна характеристика зумовлюється тим, що музичний твір при співі виконується із так званим ритмічним розтягуванням та інтонаціями. Твір виконується не з помірним спадом чи ростом динамічних відтінків, а з їх різкою зміною. Приміром, твір може початись голосно, потім різко впасти на тихіше виконання і знову піднятися до «forte». Такий прийом додає особливості, надриву ромській пісні.

Існує у музиці таке поняття як «ромська гама», воно й характеризує *гармонійну* особливість. Роми часто вдаються до модалізму, тобто в середині мажорно-мінорної тональності відбувається мелодичне чи акордове обернення з модальними тонами. Тобто при виконанні пісні в тому місці, де треба очікувати мажорний акорд, роми замінюють його мінорним. Варто зазначити, що такі композитори як Ф. Ліст, С. Рахманінов, Ф. Шопен, М. Мусоргський у своїх творах часто використовували саме «ромську гаму». А в опері «Кармен» Ж. Бізе використовує дві різновидності ромської гами: і мажорн, і мінорну, що надає їй особливого характеру та пристрасного звучання.

Манера виконання (*голос*) у ромів всіх груп грає важливу роль. Це і демонструє особливість ромської пісні. У кожного виконавця існує своя манера

виконання, яка багата імпровізаційними подачами та мелізматикою. Варто підкреслити, що одна й та сама пісня не буде виконуватись ромами однаково. Адже ключовою вартістю для ромів є не сама пісня, а манера виконання, сенс пісні, що відриватиметься по-новому з кожним наступним виконанням.

Особливою ромською піснею, що характеризує ромську культуру загалом, є ромський романс. Основою для ромського романсу є народні пісні країни, у якій вони живуть. Так, ромський естрадний співак Петро Чорний використовує у своїх композиціях прийом синкретизму, об'єднуючи при цьому дві культури і мови: українську та ромську. Для романсу, як зазначає науковиця Т. Чередниченко, властиві «емоційна насиченість, поєднання співучості та декламаційності...» (Чередниченко Т. «Цыганский романс»).

Виділимо декілька відомих фільмів, у котрих ромська пісня звучить за всіма характерними ознаками, перерахованими вище. У музичне оформлення радянського фільму «Циган» (1979) лягли такі ромські особливості музичного твору та засоби виразності, як: затакт, стрибкоподібна мелодія, гармонійні ознаки тощо. Композитором музики до фільму став Валерій Зубков.

У відомому радянському фільмі Ельдара Рязанова «Жестокий романс» (1984), знятий за мотивами п'єси О. Островського «Безприданниця», звучать авторські пісні із характерними ромськими особливостями. Так, відомі романси «Мохнатый шмель», «А на последок я скажу», «Под лаской плюшевого пледа», написані композитором Андрієм Петровим, мають очевидні ознаки гармонійної особливості, ромської манери виконання та перевагу слабкої долі над сильною.

Зосередимось на музичному та культурологічному аналізі одного із ромських сучасних романсів «Дві голубки», написаного композитором Ігорем Мельничуком на слова Ігоря Жука. Пісня є саундтреком до телесеріалу про ромів «У неділю рано зілля копала». Варто зазначити, що серіал вийшов в 2019 році, сценарій написаний відомою українською письменницею Іреною Роздобудько за однойменною повістю Ольги Кобилянської. Серіал знятий українською кінокомпанією «Star Media». Саундтрек «Дві голубки» є

авторською піснею, хоча він має потужні українсько-ромські мотиви й часто помилково вважають цей романс суто народним.

У пісні присутнє *багатоголосся*, вона виконується у два голоси, в терцію, що характерно для ромського виконання. Однією з особливостей багатоголосся у романсі «Дві голубки» є й те, що приспів виконується в українській народній манері, але із ромською мелізматиною, яка надає твору особливого колориту. Щодо характеристики *синхронності*, то пісня починається на сильну долю, проте інколи виконавиці, щоб додати ромського колориту, «запізнюються» на сильну долю й співають зі слабкої. Не можливо не помітити у пісні *гармонійну* особливість. Кінець другого куплету, за всіма законами гармонії, мав би закінчитись мінорним акордом, проте композитор написав мажорне завершення фрази, але початок приспіву починається знову в мінорній тональності. *Манера виконання* виконавиць демонструє не тільки особливість ромської пісні, але й суголосна українській. Властива ромському романсу мелізматика та імпровізація поєднана із відкритою, горловою подачею, що притаманна українській пісні. Такий симбіоз двох культур впливає на розвиток української культури та додає різнобарвності.

Результати і обговорення./Results and discussion. Ромська культура багатогранна та розмаїта, втім не є достатньо дослідженою, що актуалізує її дослідження. Найбільш відомими науковцями-дослідниками ромської пісні та ромського фольклору загалом були Ш. Ледеріх, Л. Черенков, І. Махотіна, Р. Деметр, Г. Цветков. У дослідженні нами вперше проведено аналіз ромської сучасної пісні в культурологічному вимірі та встановлено взаємозв'язок та вплив двох культур: ромської та української.

Висновки./Conclusions. Отже, особливість ромської пісні полягає, перш за все, в манері виконання, колориті ромської культури, у прагненні до свободи, індивідуальності виконавця ромської пісні, а також у намаганні виявити багатогранність музичного простору. У ромській музиці виокремлюють п'ять основних характеристик, такі як: багатоголосся, синхронність, фразеологія, гармонія, голос. Роми часто вдаються до модалізму. Усесвітньо відомі

композитори світового значення використовували у своїх творах «ромську гаму». Основою для ромського романсу є народні пісні країни, у якій вони живуть, що сприяє культурологічній інтеграції ромської культури в український мистецький простір.

ФОЛЬКЛОРНА ДИТЯЧА ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ У ЧАСІ ТА ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ

Садовенко Світлана Миколаївна,
професор, заступник завідувача кафедри
режисури та акторської майстерності Інституту сучасного мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
кандидат педагогічних наук, доктор філософії (PhD),
доцент, старший дослідник (с.н.с.), заслужений діяч мистецтв України
м. Київ, Україна

Введение./Introduction. Прагнучи у сьогодення відродити національну культуру та історію українського народу, дитячий музичний фольклор набуває особливого значення. Як «корінний пласт» (первинний, автентичний) народної художньої культури він є невід’ємною складовою української народної художньої культури. З моменту народження дитина потрапляє під різноманітний вплив. Найперше, це домашній уклад, сім’я, де батьки турбуються про дитину, пестять її. Саме в сім’ї починається ознайомлення дитини з історією своєї родини, вивчення свого родоводу, рідної мови, культури. У домашньому вихованні неоціненну допомогу надає нагромаджений віками досвід, який у кожного народу зберігся як найбільший скарб, що зветься духовністю. А це саме те, чого вимагають емоційні та інтелектуальні запити немовляти. Саме звідси починається моральне виховання дитини. «Мій дім – моя фортеця», – так кажуть англійці, маючи на увазі не товщину стін, а духовну і моральну надійність сім’ї, дому, родини.

Важливою складовою структури української народної художньої культури як комплексного феномену є художня творчість.

Українська традиційна народна художня творчість, завдяки своїй буттєвій автентичності та автохтонності традиційно-неолітичної культури, є ефективним історичним механізмом «підхоплювання традицій» (за терміном В. Гусєва), який найбільше чиниться у період дитинства через дитячий музичний

фольклор, який є ігровим і найбільш доступним для сприйняття у незрілому віці. Як ми вже зауважували, «у спрощеній формі через колисанки, забавлянки, утішки, дитячі пісеньки, казки, гумор тощо, дитячий музичний фольклор не тільки надає відомості про оточуюче середовище, суспільні цінності та культуру свого народу, але й стає підґрунтям для розуміння культурних цінностей інших народів» [1, с. 50].

Український дитячий музичний фольклор в його різноманітні форм, видів, функцій, призначень неможливий без дитячої художньої творчості. Фольклорна дитяча художня творчість виражає онтологічний статус індивідуального або колективного суб'єкта, що передає ментальність, архетипи та картину світу культури через діалог традицій та новацій на вертикальному рівні (в часі) та на горизонтальному (у просторі) – передає від покоління до покоління, від регіону до регіону та від субкультури до субкультури, одночасно шукаючи спільні знаменники їх взаємодії у життєсвіті художньо-естетичного.

Цель работы./Aim. Метою роботи є концептуалізація фольклорної дитячої художньої творчості як невід'ємної складової в структурі української народної художньої культури, *актуалізація* концепту «фольклорна дитяча художня творчість» у контексті культурологічного знання.

Материалы и методы./Materials and methods. Хронотоп національної народної художньої культури у діалектичній єдності традиційних та інноваційних моделей буття людини у просторі і часі завжди спирається на етнокультурні архетипи, що визначають характер домінуючих смислів, цінностей і символів культури – її картину світу, семантичне поле, аксіосферу, семіосферу. Інтегроване символічно-знаково-ціннісно-смысловое середовище національної народної художньої культури, її *Lebenswelt* (нім. – «живий світ»), є історичним підґрунтям моделювання хронотопу та часово-просторової єдності, яка сприяє взаємодії фольклорної дитячої художньої творчості та діалогу різних культур. Для концептуалізації фольклорної дитячої художньої творчості в контексті української народної художньої культури застосовано компаративний та конкретно-історичний методи. Використання герменевтичної

інтерпретації та формального методу сприяло розгляду концепту «фольклорна дитяча художня творчість» та визначення деяких його функцій у хронотопі сьогодення.

Теоретичні проблеми парадигматики фольклору, його функціонування у просторі та часі піднімалися у працях відомого українського етномузиколога С. Грици. Переосмислення українського музичного фольклору знайшло відображення у дослідях А. Іваницького. Перегляд ідей щодо українського музичного фольклору належить Л. Гумільову, І. Каганцю, Ю. Канигіну, А. Кифішину. Ю. Шилову та ін.

Питання дитячої художньої культури в контексті традиційної звичаєвості українців піднімалися Т. Гаєвською. Дослідження пісенного, обрядового дитячого фольклору Слобожанщини на матеріалах фольклорно-етнографічних експедицій 1992-2000 років проводилися фахівцями Харківського обласного центру народної творчості, зокрема В. Осадчою, а також іншими ОЦНТ.

Однак, питання щодо концептуалізації фольклорної дитячої художньої творчості як невід'ємної складової в структурі української народної художньої культури та щодо розгляду концепту «фольклорна дитяча художня творчість» у контексті культурологічного знання донині залишаються недостатньо дослідженими, що реально *актуалізує* підняту в статті проблему.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. У спеціалізованому сенсі фольклорна художня творчість є професійним мистецтвом, у стихійному (рефлекторному), аматорському та етнічному значеннях – *фольклор*.

Український дитячий музичний фольклор є особливою феноменологічною художньою реальністю, яка завдяки синкретичності та збереженій у генетичному коді інтонаційної основи музичного мовлення, поєднує світ дітей і дорослих, включає цілу систему поетичних і музично-поетичних жанрів фольклору, створює підґрунтя для емоційно-інтелектуального розвитку особистості та фольклорної дитячої художньої творчості.

Народна традиція виховання дітей вписується у відшліфований роками ритм селянського життя. Простір, так само як і час, дитина освоює у

заведеному самою природою порядку. До кожного етапу життя дитину необхідно готувати – це принциповий підхід у народному вихованні. Народні традиції виробили такі форми спілкування з дітьми, які вже з пелюшок уводять їх у «доросле» життя. Не перенавантажуючи малюків, приносячи їм насолоду і радість, дитячий музичний фольклор допомагає виявити творчий потенціал особистості, розкрити творчі здібності. Отже, використовуючи прихильність до творчості, спираючись на образність мислення, музичність та природні музичні задатки індивіда, дитячий музичний фольклор стає чинником розвитку фольклорної дитячої художньої творчості. Особливості фольклорної музичної мови дають змогу кожній дитині швидко запам'ятати і репродукувати композиційну побудову невеличких пісень-примовлянь, пестушок, забавлянок, які супроводжують різні дії з дитиною, володіють великими виховними і розвивальними можливостями.

Гра для дитини є основним видом діяльності, суттєвою рисою якої є добровільність. Гра є стимулом до художньої творчості. Тому дорослим треба дбати про такі умови пропонування ігор дітям, які будуть привабливими для них, враховуватимуть особливості дитячого віку, специфіку українського музичного фольклору як виду мистецтва і фольклорної дитячої художньої творчості на його матеріалі.

Найдавнішими є хороводні ігри. Вони творять основний компонент календарних обрядів. Найбільша кількість дитячого музичного фольклору, що дійшов до нас із давнини, зосередилася у весняному календарному циклі. Навесні, у добу передісторичної культури урочисто і гучно святкувався День Весни. Наші предки уявляли її в образі молодої, чарівної, у красі і юності діви Лади – доньки богині любові і кохання Лелі. Як цариці-володарці, Весні дозволено робити майже все, бо її любить батько – Сварич-Сонечко. Діві-весні прислуговують птиці небесні, легкі вітри, дрібні теплі дощі. Леля-весна посилає на землю своїх вітрів, сідаючи на крила птахів з душами прародителів і новонароджених дітей. Весна, осяяна Сонцем, уквітчана квітами, довгими косами, вінком із барвінку, привітана пташиними співами, вважалася

найчарівнішою порою року в Україні. Дівчина-весна і нині асоціюється з радістю, здійсненням бажань, найкращими сподіваннями, коханням і залишається довгоочікуваною гостею.

Найбільша кількість дитячих пісень, ігор, закличок, примовок, примовлянь тощо відокремилися із дорослого весняного обрядового фольклору і створила групу дитячих веснянок і гаївок, перетворивши їх на забави й розваги. Для веснянок, гаївок, гагілок, у тематиці яких домінують мотиви зустрічі весни, вітання весняних птахів, вирощування злакових і городніх культур, дерев, властиві закличні інтонації, гуртовий спів в унісон. Хореографічні та пантомімічні елементи, пройшовши крізь браму хронотопу від минулого до сучасності, супроводжують і нині виконання веснянок, гаївок, гагілок зображувальними й танцювальними рухами (кругові та змійкові кроки, імітація руками росту дерев та злакових і городніх культур тощо), тим самим впливають на розвиток фольклорної дитячої художньої творчості у сьогодення.

Одним із прикладів сучасного використання українського дитячого музичного фольклору може слугувати відома українська народна пісня «Вийди, вийди, сонечко», при виконанні якої необхідні супроводжувальні дії, які потребують саме фольклорної дитячої художньої творчості:

Вийди, вийди, сонечко, *(на слові «сонечко» руки підняти вгору)*

На дідове полечко, *(в один бік повести рукою)*

На бабине зіллячко, *(в інший бік повести рукою)*

На наше подвір'ячко. *(жест запрошення)*

На весняні квіточки, *(діти присідають і, піднімаючи вгору штучні квіти на дротиках, разом з квітками піднімаються, наче «ростуть»)*

На маленькі діточки, *(присідають, граються з квітами)*

Там вони граються, *(піднявшись, витягують руки вгору з квітами)*

Тебе дожидаються. *(жест запрошення, руки на пояс, три притупи)*

Там дід косить, *(плескають вертикальними рухами)*

Сонця просить *(руки підняти вгору)*

Хмару розбиває, *(плескають колоподібними рухами)*

Сонце здобуває. (руки підняти вгору)

Бий, дзвоне, бий! *(плескають)*

Хмару розбий! *(ще гучніше плескають, роблячи вертикальні рухи).*

Із дитячих розвивально-творчих веснянкових ігор найпоширенішими є «Перепілочка», «Дрібушечки», «Збирати мак», «А ми просо сіяли», «Подoliaночка», «Чижик», «Зайчик-чеберяйчик», гра-примовка «Равлик-павлик», парні ігри «Ладки, ладки», «Катерина і Василь», заклички та примовки-примовляння до Сонця: «Сонечко, сонечко, засвіти! Сонечко, сонечко, звесели! Сонечко, сонечко, Весну й Літо запроси!», «Вигрій, вигрій, сонечко», «Сонечко, сонечко, глянь нам у віконечко», «Сонечко, сонечко дивиться в віконечко, хвала тобі, сонечко, яснее, хвала!»; до Вітру: «Ой вітре-вітреньку, прижени хмароньку!»; до Дощику: «Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику!», або «Не йди, не йди дощику», «Дощику, дощику, перестань!»; до пташок: «Птахів закликаю із теплого краю, летіть, соловейки, на нашу земельку, летіть, ластівоньки, пасти корівоньки!» та багато інших.

Выводы./ Conclusions. У сучасних умовах соціокультурної реальності питання концептуалізації фольклорної дитячої художньої творчості як невід'ємної складової в структурі української народної художньої культури з точки зору його процесуального та діалогічного осягнення в контексті культурологічного знання є дійсно актуальним.

У давнину, спостерігаючи життя дорослих, діти імітували у своїх іграх календарні і сімейні обряди, виконуючи при цьому відповідні пісні. Значна їх частина перейнята з репертуару дорослих, особливо з обрядового фольклору та в сьогодення вони є плодами фольклорної художньої творчості самих дітей.

Ігровий жанр дитячого музичного фольклору історично пов'язаний з підготовкою молодого покоління до дорослого життя. У сьогодення, ілюструючи дії дорослих, цей жанр виконує культурно-етнічну та функцію соціалізації і розвиває фольклорну дитячу художнютворчість.

Через фольклорний арсенал культури надається найбільш повний вихід емоційної енергії і темпераменту дітей, набувається етнічний досвід. Практика

показує, що сьогодні, ознайомлюючи з циклічними фольклорними творами дітей різного віку, особливо дошкільнята з великим бажанням та емоційним інтересом запам'ятовують обрядові дійства і з великим задоволенням беруть участь у народних святах, які розпочинаються і завершуються разом з календарним роком.

Сучасні і традиційні форми фольклорної дитячої художньої творчості дозволяють з різним ступенем наповненості і завершеності реалізувати та відновити той духовний потенціал, що є в кожній людині і який може протистояти соціально-моральному руйнуванню та спустошенню. Цим, у першу чергу, обумовлена соціальна, психологічна, етична, смислотворча цінність фольклорної художньої творчості, її важлива роль в естетичному вихованні особистості, у відновленні її самості та перебудові її суб'єктності в умовах оголення травматичної реальності на тлі ілюзорних заспокійливих історій про неї. Творчість, у тому числі народна, не дарма у релігійно-філософському дискурсі (В. Соловйов, М. Бердяєв) вважається способом здійснення теургії – реалізації людиною божественних цілей, сумісної діяльності Бога і людини, богодії [2].

Отже, фольклорна дитяча художня творчість у часі та просторі української народної культури, різноманітні її форм, видів, функцій, призначень є тим привабливим явищем, яке потребує подальшої актуалізації і проведення ґрунтовних досліджень у культурологічній площині.

Література

1. Садовенко С. М. Дитячий музичний фольклор у просторі взаємодії національних культур // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: [Наук. журнал]. Київ: Міленіум, 2015. № 2. 224 с. С. 45–51.

2. Соловьёв В. С. Сочинения в 2 т. Москва : Мысль, 1990. Т. 2. / общ. ред. и сост. А. В. Гульн, А. Ф. Лосева; примеч. С.Л. Кравца и др. 822 [2] с.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

PECULIARITIES OF PHONETICAL ASSIMILATION OF UKRAINIAN AND RUSSIAN BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Zolotnytska Anna

teacher

Donetsk National Medical University

Kramatorsk, Ukraine

Introduction. In modern linguistics, one of the most pressing, complex and interesting problems remains the problem of borrowing words through linguistic contacts. In the current socio-linguistic situation in the world, which is characterized by the rapid development of intercultural communication in various spheres of human activity, it is especially important to study the spoken aspect of words used in communication. Very often such words are borrowings. Following I.V. Arnold, we interpret borrowing as a common element for two or more languages, on contact of which their language systems inevitably interact.

Over recent years, there has been a growing interest in the problems of "proper" pronunciation not only of native words, but also of foreign words. This can be attributed to the fact that in society there is a growing awareness of the need to possess the norms of literary pronunciation. Proper phonetic formatting of a word from another language is an important factor in successful intercultural communication, and therefore, it is important to find out the peculiarities of phonetic assimilation of Ukrainian and Russian borrowings in English.

The relevance of our study is due to the need to identify the features of the adaptation of foreign words to the phonetic language system, which accepts them in the context of tightening linguistic contacts in a globalizing world, and increasing attention to various aspects of intercultural communication.

The aim of the article is to identify the main tendencies of assimilation of Ukrainian and Russian borrowings in the phonetic system of English.

Materials and methods. 248 lexical items comprise the material of the study, selected as a result of the study of the 18th edition of D. Jones's Pronunciation Dictionary (2011). The issue of borrowing was investigated by scholars such as IV. Arnold, W. Weinreich, S.O. Kartsevsky, L. Bloomfield, L.P. Krysin, E.F. Volodarska, N.B. Sharipova, V.P. Sekirin, E. Haugen, G.I. Kadantseva, V.M. Aristova, L.P. Efremov, R.S. Ginsburg, B. Shulan and others.

In the works of national and foreign linguists there are obvious differences in terminology for the term "borrowing". Most authors use three English terms synonymously – "borrowing", "borrowed word" and "loan word". In addition to "borrowing", W. Weinreich also uses the term "transfer".

In the 5th edition of Longman's Dictionary of Modern English, the terms "borrowing" and "loanword" are considered synonymous, however, the analysis of the dictionary definitions of these concepts shows that the term "borrowing" has a broader meaning than "loanword", denoting both the borrowing process and the result of that process; in addition, this difference is determined by the breadth of application of the term "borrowing". An example is the definition taken from the Oxford Dictionary: "a word or idea taken from another language, person, source, and used in one's own language or work".

Unlike "borrowing", the term "loanword" means a directly borrowed word (lexical unit), vocabulary borrowing.

In the linguistic literature there is no unity in the understanding of the term "borrowing", because it often embeds the meaning due to the objectives and methodology of a particular study. In addition, contradictory views on the concept of interest to us are explained by different methodological attitudes of representatives of various schools and areas in linguistics. Thus, W. Weinreich, one of the founders of the theory of language contacts, considered borrowing as the initial stage of interference in bilingualism, where it serves as: 1) the transfer of language elements

of one language system to another; 2) interlingual identification of elements of two languages and linguistic mixing, linguistic deviations in bilingual language.

Some authors consider borrowing as a step in mixing languages as a result of language contacts.

L. Bloomfield singled out: 1) borrowing the concepts of culture; 2) internal borrowing, which occurs as a result of direct language contacts due to territorial or political proximity; 3) dialect borrowings that penetrate into the literary language from dialects.

From the point of view of structural linguistics, borrowing is a reproduction of models of one language in another, and the nature of this reproduction may be different at different levels of language.

R.S. Ginzburg defines borrowing as the process of learning words from other languages, as well as the result of this process.

Dictionaries of linguistics give both a narrow and a broad description of the term. "Large encyclopedic dictionary" edited by V.M. Yartseva describes borrowing as "... an element of a foreign language (word, morpheme, syntactic construction, etc.), transferred from one language to another due to language contacts, as well as the process of transition of elements of one language to another". L.P. Chrisin, one of the leading experts in the theory of language borrowing in the Russian language, adheres to a broad understanding of the term and calls borrowing "the process of moving various elements from one language to another". E.F. Volodarska describes borrowing as "a universal linguistic phenomenon, which consists in the acceptance by one language of linguistic material from another language due to extralinguistic contacts between them, which differ in level and form". In general, borrowing appears as a material, concrete result of language contacts at the phonetic, morphological, lexical, syntactic level.

Despite the variety of elements that are transferred from one language to another, the word, as a linguistic sign, remains the main object of borrowing. The word, having a nominative function, carries information about an object,

phenomenon or individual that it calls. Thus, from the point of view of semantics, both common and proper names can be borrowed.

Despite the large number of existing classifications (developed by such scientists as I.V. Arnold, L.M. Bash, R.A. Budagov, E.I. Dibrova, V.I. Zabotkina, L.P. Krisin, E.V. Kuznetsova, E. Haugen, N.M. Shansky, O.B. Shakhrai, etc.), in modern lexicology there is no single generally accepted typology of foreign language vocabulary. Some authors identify the concepts of "classification of borrowings" and "development of borrowings".

Most classifications of foreign vocabulary are based on such principles as: 1) the source of borrowing (etymological aspect); 2) the nature of borrowing; 3) the time of borrowing; 4) the functional status of a foreign word in the borrowing language (stylistic features of use); 5) structural features of borrowing; 6) the degree of adaptation of borrowing to the system of the recipient language, etc.

Results and discussion. The main purpose of our study was to identify the degree of assimilation of Slavic borrowings in the phonetic system of the English language.

Word assimilation is a process during which a word is mastered in new language conditions and its modification so that it meets the internal requirements of the language environment. The analysis of research on the problems of borrowing revealed that the biggest contradictions are in terms of the question of adaptation of foreign vocabulary, namely, the question of what to consider a decisive factor in the lexical and semantic development of the borrowed element. Following I.V. Arnold, it was found that the term "assimilation of borrowings" often means partial or complete compliance with the phonetic, graphic and morphological norms of the borrowing language and its semantic system.

The study found that the English stress is mixed, combining strength, quantity, and musical characteristics, with a predominance of the dynamic principle. Ukrainian and Russian word stress, which is also mixed, is defined by linguists as dynamic. Comparing the nature of stress in the studied languages, we can say that there is no complete coincidence of their word stress on the ways of distinguishing the stressed

syllable. Differences in the systems of word stress in the Slavic languages and the English language form the preconditions for the variability of accent models of Ukrainianisms and Russianisms, their acquisition of a stress different from the original, as well as a secondary stress uncharacteristic of Slavic words.

During the synchronic analysis of accent models of Slavic borrowings, it was found that most words have a low degree of variability; the lowest percentage of variance was found in groups of four-, five- and six-syllable words (for example, *presidium*, *Eugene Onegin*, *intelligentsia*). After analyzing the group of common and the group of proper names, it was found that the groups of two-syllable common names (67.8%) (for example, *dacha*) and two- and three-syllable proper names are the most consistent with the typical accent models of the English language (31,9% i 36,7% respectively) (for example, *Chekov*, *Medvedev*). These results confirm that shorter and simpler words are faster in the process of adaptation in the recipient language.

To identify signs of compliance with the phonological system of the recipient language, 4 criteria for evaluating compound words were identified: compliance with the system of accentuation, compliance with the system of stressed vocalism, compliance with the system of unstressed vocalism and compliance with the system of consonantism. Two criteria were singled out for one-syllable words: conformity to the system of vocalism and conformity to the system of consonantism. Such an evaluation system will allow to indicate a certain degree of adaptability of individual units, as well as to trace the dynamics of the process of adaptation of Ukrainianisms and Russianisms in the English language system. The analysis was conducted in a group of common and proper names on the material of the 18th edition of D. Jones's pronunciation dictionary (2011). According to the results of the analysis in the group of common names was found approximately 52.5% of words with almost complete degree of adaptation (for example, *shashlik*, *czarevna*). In the group of proper names, approximately 45% of words showed full compliance with the signs of assimilation (for example, *Molotov*, *Karpov*).

Conclusions. The study showed that the degree of assimilation of borrowed words can be represented in the form of conditional compliance with four main criteria: compliance with the system of accentuation; compliance with the system of stressed vocalism; compliance with the system of unstressed vocalism; compliance with the system of consonantism. This approach makes it possible to indicate a certain degree of adaptability of individual units, and also allows us to trace the dynamics of the process of adaptation of words in the system of the recipient language. The results of the analysis of the vocabulary material allowed us to conclude that the process of assimilation is fairly uniform in relation to all four isolated phonetic features in the group of common names and in the group of proper names. It was also found that assimilation processes are slower in the group of proper names compared to the group of common names. This can be attributed to the tendency to consolidate the authentic pronunciation of proper names due to the higher frequency of use in oral and written speech.

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ У ВНЗ

Бабай Людмила Володимирівна,

Старший викладач кафедри мовної підготовки
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
м. Харків, Україна

Професійне спілкування реалізується в мовній комунікації і є втіленням у мовленні форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів взаємодії, специфіки ситуацій, мети і завдань навчання. Професійне спілкування в цілому розглядається як інтелектуальне спілкування, що ґрунтується на комплексі професійних знань, умінь і навичок. Виховання фахівців нової генерації, висококваліфікованих, грамотних, з високим інтелектуальним потенціалом, які вільно володіють українською мовою, користуються нею у всіх сферах і особливо у професійній, можливе лише за умов належної підготовки. Поєднання загальних цінностей зі спеціальним їх проявом для окремої особистості – це шлях до кращого досягнення вищих духовних цінностей, до формування певних світоглядних концепцій.

У процесі спілкування люди здійснюють комунікацію засобами мови. За допомогою мови люди заявляють про свої потреби й інтереси, висловлюють свою думку. Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодії індивідів, груп, спільнот, під час яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками й результатами діяльності. Найзмістовнішим, ємним і виразним засобом людського спілкування є слово, мова. Уміння говорити й слухати, вести бесіду – важлива умова взаєморозуміння, перевірка істинності чи помилковості своїх думок, уявлень. Однак і „мова тіла” (погляд, жест, поза, особливості поведінки при розмові) може виявити ставлення до людини, характеризувати культуру співрозмовника.

Суспільство повинно цілеспрямовано впливати на особистість з метою прищеплення певних якостей майбутнім фахівцям культурних надбань,

використовуючи ті ідеали, переконання, цінності, які спроможні змінити не тільки конкретну людину чи групу осіб, а й усе сучасне суспільство, коли цінності старшого покоління інколи мають деструктивний характер. Побудова розвиненої держави – це ще й розвиток духовних цінностей. Однією з важливих духовних цінностей і є мова. Це таке знаряддя в культурі, освіті, науці, без якого і держави могло б не бути. Мова народу є невід’ємним компонентом його життя. Ми спілкуємося, надаючи перемогу усному мовленню. І це правильно, адже усне мовлення – універсальний засіб спілкування. Дуже важливо оволодіти словом, вміти правильно ним користуватися, навчитися переконувати словом. Майстерне володіння словом включає і культуру мовлення. А культура мовлення – це оволодіння нормами літературної мови. На заняттях з української мови ми повинні прищеплювати студентам любов до неї, до українського слова, студенти мають вільно володіти і свідомо користуватися нею. Мова не тільки формує свідомість і впливає на світогляд студента, а через них впливає і на поведінку особи та її вчинки. Становлення нової спільноти вимагає знання української мови, вивчення її історії. Сьогодні ми є свідками того, як у сферах нашого життя розширюється функціонування української мови. Лексика сучасної української мови весь час перебуває у русі. Нові слова входять у наше життя і прикрашають мову. Ці лексичні пласти не зробили слов’янські мови біднішими, а зробили їх рівноправними партнерами, бо слов’янські мови набули сучасного наукового та суспільного рівня завдяки цьому. Іншомовні слова засвідчують, що лексика дуже чутлива до змін у житті суспільства – політичних, економічних та культурних і водночас збагачує словниковий запас слов’янських мов. Високої мовної культури здатна досягти людина, яка наполегливо працює над словом, людина діяльна в думці. Наші громадяни мають навчитися національно мислити, усвідомити свої національні цінності, насамперед роль мови, і тоді Україна стане нарівні з високорозвиненими країнами. Кожний громадянин України незалежно від національності зобов’язаний знати і поважати державну мову, вміти

спілкуватися нею, володіти культурою мовлення. Державна мова повинна виконувати всі суспільні та культурні функції, бути мовою науки.

Державний статус української мови не означає її насильницького нав'язування представникам інших народів, для яких Україна стала батьківщиною. Турбота про їх національно-культурний розвиток – справа державної ваги в ім'я консолідації всіх народів на етапі перебудови. Україна є гарантом розвитку мов усіх національностей які проживають на території республіки. Водночас, вона сприяє відродженню, захисту, вивченню і поширенню української мови поза межами республіки, в тих країнах, де проживають українці. Кожна сучасна держава в процесі свого становлення й розвитку так чи інакше стикалася з мовним питанням. Як правило, рано чи пізно надавала перевагу єдиній державній, інакше кажучи, офіційній мові. Ця необхідність впливає із самої природи держави, з її суті й призначення. Адже держава принаймні сучасна, цивілізована, покликана не тільки забезпечувати захист населення певної території від зовнішніх посягань і підтримувати внутрішній порядок у країні. Вона творить єдине суспільство, злагоджений діючий організм, здатний цілеспрямовано сконцентрувати свої фізичні й духовні ресурси і, отже, саморозвиватися, самореалізовуватися.

Література

1. Вашуленко М. Проблеми культури мовлення в наукових дослідженнях із педагогічних наук / М. Вашуленко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Вид – во Нац. ун – ту «Острозька академія», 2012. – Вип. 22. – С. 174 – 181.
2. Масенко Л.Т. Між мовою і язиком / Л.Т. Масенко. – К.: ВД «Києво – Могилянська академія», 2011. – 135 с.
3. Мацько Л. Українська наукова мова (теорія і практика) / Л.Мацько, Г. Денискіна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2011 – 272.
4. Огар Е.І. До питання про сучасну мовну ситуацію в Україні [Електронний ресурс] / Е.І.Огар // Ї. – 2001. - № 20. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua>.

5. Семеног О. Культура наукової української мови / О.Семеног. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216 с.
6. Труб В.М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності / В.М.Труб // Мовознавство. 2010.- № 1. –С. 46-58.
7. Українська мова. Енциклопедія / редкол. В.М.Русанівський, О.О.Тараненко, М.П.Зяблюк та ін. – К.: Вид –во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2007.-856 с.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ РОЛЬОВОЇ ГРИ

Барановська Яна Володимирівна

студент

Житомирський державний
університет ім. Івана Франка
м. Житомир, Україна

Введення. Методичним змістом сучасного уроку іноземної мови є комунікативність. Навчальний процес має бути побудований на реальній основі. Мова в такому випадку розглядається як засіб спілкування.

Урок іноземної мови є діяльністю в різних видах спілкування. Перевага надається рольовим іграм, інтерактивним видам діяльності, проектній роботі. Комунікативний метод має свої особливості і характерні риси.

По-перше, учні повинні мати вибір. Запам'ятовування, переклад і переказ тексту не є актуальними на сьогоднішній день. Для комунікації необхідна певна нестача інформації, яку учень має потребу отримати в процесі спілкування, а інший її повідомити.

По-друге, зворотна інформація від співбесідника дає можливість учневі, що повідомляє інформацію, зрозуміти, що всі засоби, використанні ним, досягли мети.

По-третє, комунікативний метод має на увазі, що втручання вчителя в комунікацію учнів повинне бути мінімальним. Учитель не повинен перебивати, виправляти чи направляти комунікацію. Учневі необхідно дати час на те, щоб він згадав необхідні слова та висловив свою думку.

Досягти максимальних результатів в засвоєнні учнями навчального матеріалу не можливо без чіткої, гнучкої організації навчального процесу на уроці, від здатності учителя враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

Необхідною умовою для комунікативних підходів вивчення іноземної мови є створення сприятливих довірливих відносин між тими, хто спілкується. Саме акт спілкування забезпечується вмотивованістю мовлення, зверненням її до конкретної особи, ситуативність та емоційне забарвлення.

Учителі постійно шукають резерви підвищення якості та ефективності навчання іноземним мовам. А пошуках таких резервів було виявлено, що одним із них є рольова гра.

Мета роботи полягає у висвітленні особливостей формування мовленнєвої компетенції учнів середньої школи засобами рольової гри.

Матеріали і методи. Матеріалом для нашого дослідження слугувала науково-методична література та напрацювання вчителів іноземної мови з учнями середньої школи. Під час проведення дослідження були використані такі загальнонаукові методи дослідження наукова дедукція, системний аналіз й всебічне вивчення психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури для того, щоб обґрунтувати теоретичні засади й положення дослідження; педагогічне спостереження, моделювання процесів і ситуацій з метою з'ясування рівня ефективності формування англомовної комунікативної компетенції;

Результати і обговорення. Як вид мовної діяльності рольова гра має цілий ряд переваг:

- усуває психологічний бар'єр, що завжди існує, коли людина хоче говорити іноземною мовою та при цьому вважає, що для цього в неї недостатньо знань;
- створює атмосферу довіри між учнями та вчителем та між самими учнями;
- створює певний «мікросвіт», який сприяє введенню учня в мовне середовище;

- допомагає подолати природну замкненість деяких учнів, які не бажають розкритися як особистості, не хочуть розповідати про свої смаки, уподобання, справжні інтереси;
- в рольовій грі учень знаходиться в центрі уваги, тому це, в свою чергу, виховує впевненість в собі, допомагає побороти певні комплекси;
- рольова гра розширює значною мірою контекст діяльності учнів.

Рольова гра може практикуватися на всіх рівнях та етапах вивчення англійської мови.

Особливе значення рольової гри мають у навчанні діалогічної мови на початковому та середньому етапах. Підлітки намагаються бути схожими на дорослих, на своїх кумирів, при цьому стараються якомога краще здійснювати мовленнєві вчинки.

Рольова гра забезпечує спілкування на дорослому рівні, дозволяє учням проявити ініціативу, самостійність творчості.

Звичайно, для організації рольових ігор необхідний певний рівень навичок монологічного та діалогічного мовлення в учнів. При цьому необхідно розуміти, ніскільки цікавими, різноманітними можуть ігри зробити процес навчання іноземної мови.

В будь-який момент діяльності на уроці іноземної мови може внести елемент гри і навіть найбільш рутинне заняття може набути цікавої форми і захоплюючого змісту.

Рольові ігри вже стали традиційними на уроках англійської мови. Вони дають можливість на практиці ефективно реалізувати сучасні методи навчання. З їх допомогою можна:

- ✓ максимально збільшити час, впродовж якого учень говорить на уроці;
- ✓ максимально зменшити час, впродовж якого говорить сам учитель;
- ✓ здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня на уроці;

- ✓ максимально інтенсифікувати методи навчання, впроваджуючи інноваційні методи роботи такі як Smart Board, Project Work (мультимедійну дошку, проектну роботу).

Уроки, проведені в форматі рольової гри, завжди виявляються насиченими матеріалами, цікавими і різноманітними. Як правило учні з великим ентузіазмом і великою зацікавленістю готують матеріал, костюми.

Рольові ігри, проектні технології, дослідницькі роботи, монопроекти, уроки-вернісажі, уроки-мандрівки, уроки-виставки – це шлях до формування і впровадження високого рівня мовленнєвої компетенції кожного учня, на будь-якому етапі навчання.

Рольова гра повинна відповідати таким вимогам:

- 1) гра повинна стимулювати мотивацію навчання, викликати в школярів інтерес і бажання гарно виконати завдання, її варто проводити на основі ситуації, адекватної реальної ситуації спілкування;
- 2) рольову гру потрібно добре підготувати і чітко організувати з погляду як змісту, так і форми;
- 3) рольова гра повинна бути прийнята всією групою;
- 4) вона неодмінно проводиться в доброзичливій, творчій атмосфері, викликає в школярів почуття задоволення, радості;
- 5) гра організовується таким чином, щоб учні могли активно спілкуватися, з максимальною ефективністю використовуючи мовний матеріал, що відпрацьовується;
- 6) учитель неодмінно повинен вірити у ефективність рольової гри.

Роль учителя в процесі підготовки і проведення гри постійно змінюється. Якщо на початковій стадії роботи вчитель активно контролює діяльність учнів, то поступово він стає лише спостерігачем.

Рольова гра може зображувати елементарний комунікативний акт (покупка, поздоровлення, знайомство) і складний комунікативний акт, що складається із серії елементарних актів (вибір маршруту подорожі у бюро подорожей, у залізничній касі). Найбільш розповсюджені форми рольових ігор:

презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб по інтересах.

Важко посперечатись, що дитина завжди позитивно сприймає діяльність під назвою «гра». І, покладаючись на цей факт, вчитель, за допомогою гри, може досягти поставлених цілей уроку, створити певну базу, до якої схилитимуться школярі під час виконання тих чи інших завдань самостійно, в парах або колективно. Це і є однією із головних переваг застосування ігор на уроці. Саме так можна ефективно використати увесь час, що виділяється на навчання, усіма школярами. Адже, увесь клас буде, так чи інакше, задіяний в ігровій діяльності. Учні навчаються граючись. У грі діти виступають як головні герої власного сценарію. Слід зауважити, що педагогічне спостереження, як метод дослідження, дає змогу оцінити ефективність проведення ігор для розвитку діалогічних умінь школярів. Адже, обстановка гри є досить невимушеною, що забезпечує школярам виконання завдань у комфортних умовах. Це, в свою чергу, дозволяє дітям краще мислити, розвивати свої творчі та акторські здібності, включатися в роботу, бути зацікавленими під час навчального процесу. Така постановка роботи з діалогами дає можливість розвинути необхідні навички діалогічного мовлення.

Зауважимо, що ще К.Д. Ушинський радив втілювати у реальність окремі ігрові моменти, цікаві завдання аби зробити процес важкого навчання зрозумілішим і доступнішим для дітей.

Існує багато різних ігор, які можна застосовувати на уроках іноземної мови для школярів 5-9 класів. Головна мета цих ігор – розвивати навички мовлення. Діти повинні бути задіяні в таких ситуаціях, які спонукають їх до говоріння; це може бути розмова між комунікантами при вирішенні завдань (складання пазлу, опис картини представленої перед класом, пошук подібностей та відмінностей тощо).

Дослідження, проведене з теми, дозволяє зауважити, що величезна увага приділена саме застосуванню рольових ігор на уроках іноземної мови. Рольова гра може зображувати елементарний комунікативний акт (покупка,

поздоровлення, знайомство) і складний комунікативний акт, що складається із серії елементарних актів (вибір маршруту подорожі у бюро подорожей, у залізничній касі). Найбільш розповсюджені форми рольових ігор: презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб по інтересах.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, вважаємо за необхідне зазначити, що існує велика кількість ігор, спрямованих на розвиток діалогічних умінь учнів. Ігри є ситуативними мовленнєвими вправами, під час яких учні використовують вивчені лексико-граматичні структури, а також розширюють свою уяву та творчі здібності. Отже, використання ігор з метою розвитку діалогічних умінь учнів має багато переваг: залучення до роботи усього учнівського колективу, створення позитивної та дружньої атмосфери в класі, можливість для кожного учня проявити свої творчі здібності, навички та вміння, покращити вимову та розширити словниковий запас. Проте, найголовнішим є те, що учні навчаються діалогічному мовленню, вчать говорити іноземною мовою, а, головне, висловлюють власне бажання до спілкування на уроці.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Глушко Світлана Петрівна
здобувач вищої освіти ННІ іноземної філології
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Житомир, Україна

Згідно заявленою гіпотезою дослідження формування англомовної компетентності старшокласників буде ефективним, якщо використовувати автентичні відеоматеріали як засіб формування міжкультурної компетенції учнів старших класів в процесі навчання англійській мові, розробити і реалізувати в навчанні методику використання відеоматеріалів. Умовами для формування англомовної компетентності старшокласників є:

- наявність матеріалів, які відповідають цілям навчання англійської мови;
- комплекс вправ до навчальних матеріалів.

Відбір навчального матеріалу є надзвичайно важливим завданням в методиці викладання іноземної мови. Як вже було сказано вище, застосування відеоматеріалів під час навчання іноземної мови є доцільним, оскільки це дозволяє учням отримувати інформацію не тільки про мову, а й про культуру країни мови, що вивчається, розвивати навички адекватної інтерпретації стереотипних ситуацій іншомовного спілкування. Звідси і головне завдання вчителя на етапі роботи з автентичним матеріалом – підбір відеоматеріалу, який був би цікавим, інформативно-змістовним, цінними і доступним для розуміння, відповідав сучасній реальності іншомовного суспільства і створював би сприятливі умови для опанування учнями мовної поведінки носіїв мови, сприяв би їх знайомству з досвідом носіїв мови.

Успіх застосування відеоматеріалів під час навчання англійської мови залежить від ефективної організації роботи з ними. На етапі відбору матеріалу

доцільно визначитися з навчальними цілями і завданнями використання того чи іншого матеріалу. В рамках нашого дослідження метою використання автентичних відеоматеріалів є формування в учнів старших класів загальноосвітніх шкіл англомовної компетентності. Ця мета визначає вибір критеріїв відбору матеріалу.

Проаналізувавши ряд робіт різних авторів з даної теми, спробуємо сформулювати ряд принципів з відбору автентичних відеоматеріалів в контексті мети нашого дослідження.

Принцип відповідності теми пов'язаний з вибором відеоматеріалу, який відповідає тематиці занять в певний період навчання. Наявність в матеріалі тем і питань, винесених на обговорення під час заняття, сприяє отриманню знань міжкультурного плану, а також формуванню міжкультурних умінь і відносин. Однак слід пам'ятати про те, що інформація, представлена в автентичному джерелі, повинна бути актуальною і орієнтованою на інтереси і потреби учнів.

Принцип зовнішнього змісту висуває вимоги до тривалості відеоматеріалу і якості відеозображення. Принцип внутрішнього змісту передбачає релевантне мовне оформлення матеріалу. Мовний зміст матеріалу має відповідати рівню мовної підготовки учнів. Дотримуючись цього принципу, викладачеві необхідно проаналізувати лексичні одиниці і граматичні конструкції тексту, правильно оцінити корисність граматичного і лексичного матеріалу, виявити наявність мовного матеріалу, який відображає культурні особливості і національний характер носіїв мови.

В якості критеріїв відбору автентичних відеоматеріалів в рамках даного дослідження можна виділити наступні:

- тривалість відеоролика не більше 10 хвилин;
- тема матеріалу;
- міжкультурна важливість матеріалу;
- відповідність лексичного і граматичного оформлення тексту рівню мовної підготовки учнів;

- комунікативна корисність лексичних одиниць, граматичних і синтаксичних конструкцій;

- культуро специфічність мовного і тематичного оформлення матеріалу.

На основі вищеназваних принципів і критеріїв нами були відібрані автентичні відеоматеріали, які використовуються під час навчання англійської мови учнів старшої школи, з метою формування у них англомовної компетентності. Джерелом матеріалів є англомовні відеофільми, пісні і тексти, запозичені з автентичних друкованих та електронних джерел. В результаті було відібрано 6 різножанрових автентичних відеоматеріалів, які доповнюють теми міжкультурної спрямованості.

Керуючись критерієм відповідності темі, перед нами стоїть завдання відібрати ті відеоматеріали, які відповідають тематиці.

З точки зору критерію комунікативної корисності відбір відеоматеріалів для формування англомовної компетентності вимагає уважного вивчення змісту цих матеріалів. При відборі відеоматеріалів на основі цього критерію необхідно виділити:

- корисність лексичних одиниць: без еквівалентної лексики, фразеологізми, прислів'я, етикетні норми і кліше;

- корисність граматичних конструкцій (відеоматеріали повинні включати різноманітні структури);

- синтаксична корисність: прості і складні речення, скорочення, неповні та еліптичні пропозиції.

У контексті нашого дослідження розроблена методика формування англомовної компетентності старшокласників з використанням автентичних відеоматеріалів. Дана методика містить сукупність форм, методів і прийомів організації освітнього процесу з англійської мови.

В основу розробленої нами методики доцільно покласти інтегративний підхід, оскільки саме він видається нам найбільш ефективним і продуктивним.

В рамках нашого дослідження інтегративний підхід застосуємо з метою взаємопов'язаного формування міжкультурних умінь, а також умінь в різних

видах мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови у старшій школі. Отже, англійська мова, а саме її культуро специфічні елементи, і екстралінгвістична інформація, яка в них міститься, представляють системоутворюючий фактор в процесі формування міжкультурної та англомовної комунікативної компетенції. Таким чином, в ході навчання міжкультурного спілкування утворюється комплекс кроскультурних знань, умінь і особистісних якостей учнів, які інтегруються в складі міжкультурної та комунікативної компетенції і, як результат, виявляються безпосередньо в практичній діяльності (при спілкуванні англійською мовою).

З урахуванням обраного нами підходу і відповідно до мети нашого дослідження в основу методики покладено такі принципи:

- принцип культуровідповідності;
- принцип варіативності;
- принцип полікультурного самовизначення і самоактуалізації особистості;
- принцип толерантності;
- принцип діалогу культур.

У форматі розробленої нами методики використовувалися такі форми організації навчання англійської мови: практичні групові заняття, групові вправи, групова проектна діяльність, рольові ігри, самостійна, позааудиторна робота учнів під керівництвом вчителя, дискусії, вікторини та інші.

Розроблена методика формування англомовної компетентності за допомогою використання автентичних відеоматеріалів включає наступні засоби навчання: аудіовізуальні засоби навчання (автентичні аудіо- та відеоматеріали) і технічні засоби навчання (проектор, інтерактивна дошка, CD-програвач, ноутбук).

Вправи займають дуже важливе місце в навчанні англійської мови, оскільки є основою опанування будь-якими навичками. В основі розробленого нами комплексу вправ лежать зазначені вище принципи. Вправи націлені на паралельне і взаємозалежне формування міжкультурної компетенції та

англомовної компетентності за допомогою використання автентичних англомовних відеоматеріалів.

У методиці існують різні класифікації видів вправ. Це питання досліджувалося М.С. Ільїним, Б.А. Лапідусом, Є.І. Пассовим, І.В. Рахмановою, С.Ф. Шатіловим, В.Г. Редько. Можливо, найбільшого поширення набула класифікація вправ В.Г. Редько:

- за їх призначенням: мовні і мовні, рецептивні та репродуктивні, аспектні і комплексні, навчальні та природно - комунікативні, тренувальні та контрольні;

- за характером матеріалу: вправи діалогічного, монологічного мовлення і т.д .;

- за способом виконання вправ: усні і письмові, одномовні і двомовні, механічні та творчі, класні і домашні, індивідуальні, парні, хорові [3]. Робилися численні спроби вчених упорядкувати вправи в систему. Так, на думку К.Д. Ушинського, «систематичність вправ є перша і найголовніша основа їх успіху, і недолік цієї систематичності – головна причина, чому численні і довготривалі вправи дають вельми погані результати».

Таким чином, систематичність вправ має на увазі створення комплексу вправ, який буде мати сукупність різних вправ, що виконуються в певній послідовності для забезпечення максимально високого рівня опанування тим чи іншим вмінням. Природно, що вправи в рамках певного комплексу пов'язані між собою, що забезпечує його цілісність.

В основі розробки комплексу вправ до відеоматеріалів лежать наступні принципи:

- принцип обліку компонентів міжкультурної компетенції, згідно з яким вправи повинні бути спрямовані не тільки на ознайомлення учнів з фактами про культуру досліджуваної мови (тобто розвиток компонента «знання»), а й розвиток у них кроскультурних умінь і відносин. Процес формування вмінь міжкультурної компетенції тягне за собою розвиток якостей особистості, які необхідні міжкультурного комуніканта. Наприклад, толерантне ставлення до

культури країн мови, що вивчається і свого народу, міжкультурна адаптація, готовність і здатність використовувати і змінювати стереотипи, що склалися у зв'язку з придбанням нових знань і досвіду.

- принцип обліку етапів формування англомовної компетентності в учнів при вивченні англійської мови.

При створенні комплексу вправ відповідно до запропонованої нами методики ми використовували такі види вправ, запропоновані В.В. Сафоновою: загальнокультурні і лінгвокультурологічні [4].

Розглянемо ці види вправ, позначивши їх мету і привівши конкретні приклади.

Вправи загальнокультурного плану націлені на формування міжкультурних компонентів - «знання» і «відносини». Вони будуються на основі зіставлення національних культур для виявлення подібностей і відмінностей. Розроблені нами загальнокультурні вправи реалізуються переважно у формі дискусії.

Вправи лінгвокультурологічного плану мають на меті формування міжкультурних компонентів – «знання» і «вміння». У даних вправах реалізований принцип взаємопов'язаного формування міжкультурної компетенції та англомовної компетентності і вони орієнтовані на:

- збагачення уявлень про відмінності між еквівалентною, безеквівалентною і частково еквівалентною лексикою;
- формування навичок впізнання безеквівалентної і частково еквівалентної лексики в іншомовному усному мовленні в рамках досліджуваної тематики спілкування;
- розвиток умінь впізнавати і інтерпретувати культурно-історичні факти і події в усних текстах;
- розвиток вміння бачити культурні подібності та відмінності;
- розвиток умінь ініціювання та ведення міжкультурного спілкування.

Культуро-орієнтовані вправи націлені на формування всіх трьох компонентів міжкультурної компетенції: знань як когнітивного компонента,

умінь як стратегічного компонента і відносин як афективного компонента. Крім того, даний вид вправ використовується для культурологічного збагачення комунікативно-мовної практики учнів старших класів і націлений на навчання розумінню та інтерпретації вербальної і невербальної культуроспецифічної інформації відеотексту.

Отже, розроблений нами комплекс вправ для формування англомовної компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл з використанням автентичних відеоматеріалів відповідає алгоритму роботи з відеоматеріалом і включає вправи на зняття лексико-граматичних і лінгвокультурологічних труднощів, , а також вправи на перевірку розуміння змісту відеоматеріалу. Даний комплекс передбачає поетапне формування всіх компонентів міжкультурної компетенції і сприяє взаємопов'язаному формуванню англомовної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах: Посібник. Вид. 2-ге, доп. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2004. – 360 с.
2. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.
3. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи. Методичний посібник для вчителів іноземної мови //К.: Генеза, 2007.-136 с.
4. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. / Серия: О чем спорят в языковой педагогике / В.В. Сафонова.. – М.: Еврошкола, 2004. – 236 с.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Зуброва Ольга Андріївна

доцент

Процай Юлія

Студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. Проблеми визначення та оцінки якості навчання, ступеня сформованості англomовної мовленнєвої компетенції, рівня володіння видами мовленнєвої діяльності є одними з центральних у методиці викладання іноземних мов. У вітчизняній методичній науці ключовим поняттям, що відбиває зазначені аспекти і об'єднує різноманітні підходи до їх вирішення, є поняття «контроль», яке трактується як компонент навчально-виховного процесу, націленого на «визначення рівня знань, навичок і умінь студента і формулювання на цій основі оцінки за певний розділ програми, курсу або періоду навчання. Контроль знань, умінь і навичок студентів є одним із найважливіших елементів навчального процесу. Від правильної його організації багато в чому залежить ефективність управління навчальним процесом. Над розробкою даної проблеми працювали вітчизняні й зарубіжні методисти, такі як Б. Беляєв, І. Бім, Н. Гальскова, В. Коккота, О. Миролубов, Р. Мільруд, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, О. Петрашук, О. Петренко, Г. Рогова, В. Сафонова, О. Соловова, С. Фоломкіна, М. Buckby, J. Carroll, J. Clark, A. Harrison, S. Thornbury та ін.

Мета роботи./Aim. – охарактеризувати особливості тестового контролю рівня сформованості англomовної мовленнєвої компетенції студентів мовних спеціальностей.

Матеріали і методи./Materials and methods: аналіз психолого-педагогічної, мовознавчої, літературознавчої, методичної літератури з теорії навчання англійської мови; класифікація, узагальнення, порівняння, систематизація, аналіз та синтез. Матеріалом слугувало тестування рівня сформованості навичок говоріння, читання, письма та адитивних навичок.

Результати та обговорення./Results and discussion. Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної теорії та практики є пошук нових підходів до контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу. Правильно організований контроль дозволяє встановити рівень якості засвоєння знань, здійснити їх корекцію в разі потреби, оцінити процес та результати навчально-пізнавальної діяльності студентів, а також визначити шляхи її вдосконалення.

Формування англомовної мовленнєвої компетенції здійснюється протягом всього процесу навчання іноземної мови, в той час як контроль традиційно здійснюється в спеціально відведений час. Необхідна чітка організація процесу контролю для того, щоб в максимально короткий час оцінити найбільшу кількість учнів з дотриманням норм якості та об'єктивності результатів [4, с. 23].

Поняття мовленнєвої компетенції передбачає, що суб'єкт, засвоюючи мову середовища, в якому він знаходиться, будує не лише індивідуальну систему знань про мову (мовну компетентність), але і систему знань про правила використання мовних знаків (мовленнєву компетентність).

Мовленнєва компетенція передбачає засвоєння низки знань, а саме: сполучуваності мовних одиниць, точності вживання мовних одиниць, знання виражальних засобів мовлення та особливостей їх вживання залежно від форми мовленнєвого висловлювання, знання про використання мовних форм запежно від типу мовлення. Показником рівня мовленнєвої компетентності є рівень ознайомлення суб'єкта із правилами сполучуваності та виражальною можливістю мовних одиниць у мовному потоці.

Звернемося до структури мовленнєвої компетентності, яка за Ю. Ємельяновим [3, с. 16] включає такі елементи:

1) загальні здібності (здатність до навчання);

2) комунікативні знання, уміння, навички (вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки – звукове мовлення з використанням вербальних і невербальних елементів, писемне мовлення зі стилями самовираження і паралінгвістичної графіки) і власне невербальні засоби; організація індивідом міжособистісного простору на своїй території, згідно із соціальними нормами;

3) особистісні змінні: Я-концепція (її самототожність, самопідкріплення, стабілізація, самоставлення, образ тіла); пластична або ригідна установка (ставлення – самоставлення); екстернальність, інтернальність.

Мовна компетентність перетворюється в ефективний засіб для інтелектуального і загальнокультурного розвитку особистості майбутнього фахівця [1, с. 33].

Збагачення мовної компетенції студентів є освітньою стратегією, яка передбачає реалізацію сукупності дидактичних умов (форм, способів, прийомів, механізмів), що сприяють організованому засвоєнню особистістю мовних знань і досвіду і спрямовану на становлення лінгвістичної культури студентів мовних спеціальностей [4, с. 32].

Найбільш перспективним напрямком в методичній літературі визнається тестування, що дозволяє систематизувати знання студентів, виявити їх потенційні можливості і визначити причини труднощів. Незаперечною перевагою тестування визнається зменшення як емоційної напруги студентів, так і часу для перевірки результатів.

У зарубіжній методиці тестом називається будь-яка форма формального оцінювання в будь-якій сфері мови, яка здійснюється за умов, що забезпечують оцінювання особистісних досягнень в будь-якій даній області. У методиці викладання тест може трактуватися як комплекс завдань (О. Поляков, Н. Рибакіна) або як контрольне завдання або випробування (Н. Єлукіна), що

пред'являється з метою визначення рівня сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь. Всі методисти сходяться в таких обов'язкових характеристиках тесту, як стандартизованість, відповідність певним вимогам і можливість кількісного обліку відповідей студента. Основною одиницею тесту виділяють тестове завдання - мінімальну одиницю тесту, яка передбачає певну вербальну чи невербальну реакцію студента [6, с. 41].

Тест як засіб контролю має ряд переваг в порівнянні з іншими видами контролю: а) одночасно тестується велика кількість опитуваних; б) результати тестування встановлюються швидко, просто; в) результати використовуються для діагностики труднощів мовного матеріалу; г) у навчальному процесі можна застосовувати як тренувальну вправу. Основними характеристиками тесту є його кількісна оцінка (цим він відрізняється від традиційної контрольної роботи), практичність (що означає доступний зміст тестових завдань) економічність – мінімальні витрати часу для його виконання; а також валідність – можливість порівнювати результат тесту з зовнішнім критерієм.

Мета будь-якого тесту – це отримання інформації. Залежно від виду інформації, яку потрібно отримати розрізняють такі види тестів [3, с. 54]:

- тести загального володіння іноземною мовою;
- діагностичні тести;
- тести навчальних досягнень;
- тести розподілу за рівнем навченості (тести здібностей).

Інтерес до тестування як форми контролю пояснюється тим, що він носить поліфункціональний характер, пов'язаний не тільки з оцінкою рівня сформованості найважливіших компетентностей, що входять до складу комунікативної, а й з визначенням ефективності навчальної функції викладача мови, зі складанням коректуючої програми з ліквідації типових мовних і мовленнєвих помилок, які були відзначені під час тестування. Це також пов'язано з протиріччями, які ускладнюють навчальний процес з англійської мови.

Навчальний процес на мовних спеціальностях характеризується, виходячи з програмних вимог, що мають безліч протиріч, такими базовими компонентами: цілями і завданнями навчання в контексті навчального стандарту, програми навчання іноземної мови вузу і результатом, який не відповідає в повному обсязі сучасним вимогам; зростаючою роллю самостійної роботи студентів в процесі вивчення мови лінгвістичного навчального закладу і відсутністю управління цим видом навчальної діяльності; традиційними прийомами і засобами навчання англійської мови, які не дають високих і очікуваних результатів і впровадженням у навчальний процес інноваційних форм навчання для розвитку мовної компетенції студентів-лінгвістів [1, с. 78].

Тести навчальних досягнень складаються за програмою пройденого мовного матеріалу і використовуються для проведення поточного, проміжного і підсумкового контролю. Рівень Стандарту можна вважати досягнутим при правильному виконанні студентом не менше 60% тестів і тестових завдань з читання, аудіювання та письма. Завдання по говорінню можна вважати виконаними, якщо студент вирішує поставлені в них комунікативні завдання. При усно-мовленнєвій взаємодії студент може відчувати деякі труднощі, що вимагає від співрозмовника (викладача в ролі носія мови) використання повторів, перефразування і переструктурування висловлювань. Можливі паузи, пов'язані з пошуком способу передачі потрібного значення. У промові студента допустимі граматичні та лексичні помилки, що не порушують змісту висловлення [1, с. 43].

Студент повинен мати уявлення про систему англійської мови та може користуватися цим на практиці. Здатність студентів конструювати граматично правильні форми і синтаксичні структури, а також розуміти смислові відрізки в промові, організовані відповідно до норм, і використанням їх в значенні, в якому вони вживаються носіями мови. Однією з найголовніших цілей навчання англійської мови є формування мовної, комунікативної та лінгвістичної компетенції студентів. Лінгвістична компетенція в процесі викладання англійської мови включає в себе оволодіння формальними знаннями і

відповідними їм навичками, так само оволодіння лексиною, граматикою і фонетикою мови, що вивчається. Виходячи з основних цілей, ми можемо зробити висновок, що акцент викладання зміщується з мови на мову як систему.

Валідність тестів, що використовуються в якості форм контролю, посилюється за рахунок таких параметрів [5, с. 63]: пред'явлення матеріалу в контексті; використання автентичних матеріалів у рецептивних тестах; створення ситуацій, наближених до реального життя при контролі усно-мовних навичок і умінь; використання комунікативних завдань. Тести мають характеризуватися цільовою спрямованістю, завершеністю і орієнтованістю на досягнення результату (мовного продукту), особливо при контролі писемного мовлення.

Основна відмінність тесту від контрольної роботи полягає в тому, що він завжди передбачає вибір і проходить процедуру стандартизації. Тому відмітка, що виставляється за підсумками тестування, відрізняється більшою об'єктивністю, ніж оцінка контрольної роботи, винесена на підставі особистого судження перевіряючого. Загалом тест як метод педагогічного вимірювання забезпечує оцінювання навчальних досягнень студентів на рівні об'єктивного порівняння результатів кожного суб'єкта вимірювання з вимогами до навчання (нормативно-орієнтований тест) або критеріям засвоєння навчального предмета (критеріально-орієнтований тест). Ефективне використання тестування гарантоване за умови комплексного поєднання підходів до навчання. Дозоване введення тестових завдань тільки там, де це виправдано навчальною метою, має комбінуватися з тими видами завдань, що стимулюють мисленнєву діяльність студента, пробуджують його творчу енергію, сприяють формуванню мовної компетенції, тобто забезпечують повне охоплення всіх видів мовленнєвої діяльності [2, с. 14].

Висновки./Conclusions. Перш за все, при організації та плануванні контрольних заходів для тестування рівня сформованості англomовної мовленнєвої компетенції в рамках комунікативно-діяльнісного підходу

необхідно дотримуватися наступних положень: процес визначення рівня сформованості англомовних мовленнєвих умінь відбувається при здійсненні англомовної мовленнєвої діяльності в ході виконання студентами завдань; перевірка вмінь говоріння здійснюється шляхом реалізації цього виду мовленнєвої діяльності в штучно створених умовах, максимально наближених до ситуацій реального спілкування; об'єктом тестового контролю виступають мовленнєві вміння; тестування рівня сформованості англомовної мовленнєвої компетенції має бути орієнтоване на особистість студентів як користувачів англійської мови.

Література

1. Бердичевский А. Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе. М. : Высш. шк., 1909. 103 с.
2. Елухина Н. В. Контроль устного общения на иностранном языке / Иностранные языки в школе. 1998. № 2. С. 14-18.
3. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности. М. : Просвещение, 1995. 183 с.
4. Коряковцева Н.Ф. Теория обучения иностранным языкам: продуктивные образовательные технологии: учеб. пособие для студ. лингв. факульт. высш. учеб. Заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2010. 192 с.
5. Пассов Е. И. Методика как теория и технология иноязычного образования // Синтез традиций и новаторства в методике изучения иностранных языков. Материалы межвузовской научной конференции. 2004. В 2-х частях. Часть 1. Владимир : ВГПУ, 2004. С. 63-72.
6. Thornbury S. How to Teach Speaking. Harlow : Pearson Education Ltd., Longman, 2008. 157 p.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОВНОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Карпець Любов Анатоліївна

д.філос.н., проф.

Харківська державна академія фізичної культури

м.Харків, Україна

Вступ. Актуальність дослідження мовної освіти набуває сьогодні особливо гострого характеру. В умовах глобальної комунікації мова й мовна освіта формуються в певному соціальному контексті, згідно з яким мова реагує на зміни в суспільстві залежно від змін у змісті історичної епохи, а саме від характеру історичних обставин, за яких відбувається її функціонування. Слід зазначити, що розвиток особистості здійснюється за допомогою вивчення мови і в процесі засвоєння індивідом мови як засобу міжкультурної взаємодії та пізнання. Процеси, які відбуваються в суспільстві, розкривають вимоги, що висуває суспільство до мовної освіти в певний період свого розвитку. По-перше, це аксіологічні вимоги, тобто яким чином мова як явище культури відображає систему цінностей, що існують у суспільстві і є актуальними для певної культури, як у мовній освіті співвідносяться поняття, що належать до різних культур. По-друге, йдеться про епістемологічні вимоги: які способи фіксації усього перерахованого в тих або тих базових уявленнях, на яких здійснюється освоєння рідної та іноземних мов в процесі освіти. Важливим є також характер взаємодії мови, світогляду, мовної картини світу у зв'язку з вирішенням освітніх завдань, що стосуються оволодіння людиною іноземними мовами. «Вивчення іноземних мов, так само як і засвоєння мови дитиною, полягає не лише в набутті засобів взаєморозуміння, але і в пізнанні світу. Будь-який досвід здійснюється так, що в постійному комунікативному обміні наше пізнання світу безперервно формується" [1, с. 14].

Мета роботи – висвітлити сучасні тенденції мовної освіти в інформаційному просторі.

Методи й матеріали – описовий, статистичний. За основу взято матеріали досліджень мовних аспектів освітнього простору.

Результати й обговорення. Сучасне вивчення мови передбачає не лише розгляд її як засіб пізнання, необхідне також дослідження мовної освіти як способу організації та здійснення суспільного розвитку.

Соціально-історичні процеси в багатьох аспектах визначають свідомість людей, їх світогляд фіксується в мові. Світорозуміння, як частина світогляду, містить у собі сукупність певних завдань і уявлень про світ, який стосується як сучасного, так і минулого та майбутнього. Кожна національна мова – це особливий спосіб бачення світу. Перед людиною з уже сформованими цінностями і національними упередженнями, в новому для неї мовному середовищі виникає проблема переоцінки цінностей. Для розуміння мовної картини світу необхідно спочатку вивчити співвідношення цих двох світорозумінь. Однією з основних проблем при оволодінні іноземною мовою, для вирішення якої потрібна відповідна організація освітнього процесу, є зміна в свідомості людини картин світу, які по-різному відображені мовними засобами і несуть різне світоглядне навантаження. Рівень оволодіння іноземною мовою в певній мірі залежить від рівня оволодіння рідною мовою, якою людина вчиться мислити, і стандарти національного мислення природнім чином переносяться в систему стандартів мислення, які належать до іноземної мови, відбувається так званий процес транскulturації, культурний полілог, в процесі якого не повинно відбуватися повного синтезу, злиття, повного культурного перекладу, де культури зустрічаються, взаємодіють, але не зливаються. Процес виходить за межі мовної освіти. Мовна освіта як процес розкриття і поєднання світобачення має інтегративний характер, з урахуванням якого необхідно формувати навчальні програми, що дозволить адаптувати одне світобачення до іншого, розуміти, що різні мови сформовані на основі певних світоглядів. Зміст сучасної освіти в її сутнісній частині не відповідає завданням розвитку пізнавальних можливостей особистості. Наукові знання, для більш чіткого засвоєння, «розфасувалися» за різними дисциплінами і відображають

лише певну картину світу. Виникає можливість використання певних інтегративних технологій, створення цілісного образу національної культури і забезпечення можливості аналізу слова в контексті всієї культури в цілому, що вимагає встановлення міжпредметних зв'язків та інтеграції предметів, що вивчаються. Насамперед при організації інтеграції знання відбувається формування інтегрального освітнього поля, до якого входять знання сфери науки, що вивчаються і являють собою якісно високий рівень розвитку мовної діяльності суб'єкта освіти. Інтегративність мовної освіти є умовою успішного засвоєння наукових знань, отриманих при вивченні різних дисциплін, і розгортання комплексних наукових знань не лише для формування актуального світогляду, але й для формування необхідного комплексу професійних знань.

Зміни в мовній освіті детерміновані розвитком інформаційного суспільства. Активність інформаційних процесів змінює систему комунікації. Природна мова, на відміну від формальних мов, відображає зміст дійсності й передбачає сукупність знань, через яку вони можуть передаватися від однієї людини до другої. До того ж знання, розгорнуті за допомогою природної мови виокремлюються від процесу її розуміння змісту дійсності на основі формальної мови і також стають інформацією, яка і є засобом комунікації між людьми. Властивостями інформації є її мовна природа, а також неможливість її існування поза взаємодією об'єктів і збереження її обома об'єктами в процесі цієї взаємодії, а тому одним із ключових елементів інформаційного суспільства стає комунікація. Сучасний світ отримав назву глобального світу завдяки комунікації, інформаційним технологіям, що динамічно перетворюють простір життєдіяльності. Для людини стають необхідними нові навички, нові знання, нове мислення, що дозволяють адаптуватися до умов і реалій в інформаційному суспільстві. Метою мовної освіти уже не може бути лише освоєння мовних знань, умінь і навичок. Основним у мовній освіті повинно стати формування здібностей суб'єкта до участі в міжкультурній комунікації, що передбачає взаємний обмін ціннісними установками й орієнтаціями, знаннями й

світоглядними позиціями, що відбуваються в процесі міжкультурної взаємодії між суб'єктами.

Мовна освіта в умовах глобалізації має як позитивні, так і негативні тенденції розвитку. Глобальні зміни у світовому розвитку не можна ігнорувати. Світовий суспільний розвиток такий, що в ньому нерозривно й тісно переплітаються процеси все більшої глобалізації соціальних явищ з наявністю сильних тенденцій зі збереженням самостійності, національних інтересів окремих держав. Глобалізація на мовному рівні проявляється в тому, що соціально-політичні й економічні реалії суспільного розвитку впливають не лише на статус мов, але й на виконувани ними в суспільстві функції. З розширенням міжнародних зв'язків зростає необхідність не лише в глобальних знаннях, але і в мовних навичках, оскільки в основі економічної, політичної, культурної та інших форм глобалізації знаходиться глобальна комунікація.

Мовний освітній простір – це сукупність мов і суб'єктів освітнього процесу, що знаходиться у взаємодії один з одним. Особливим чином організовано мовний освітній простір вибудовується відповідно до історичного часу. Важливу роль для оптимального функціонування мовного освітнього простору відіграє ефективна освітня політика, особливо вимоги до реформ у сфері освіти. Організація фрагментарних знань у сучасній системі освіти залишається малоефективною доти, доки в основу освіти не буде покладено мову як засіб пізнання, як засіб комунікації рідною і нерідною мовами. Метою мовної освіти уже не може бути тільки засвоєння мовних знань, умінь і навичок. Основним у мовній освіті виступає формування здатності до участі в міжкультурній комунікації. Міграційні процеси, зумовлені розвитком інформаційного суспільства і глобалізацією, змінюють «архітектуру» мовного освітнього простору[2].

На мовну освіту в умовах інформаційного суспільства впливають, з одного боку, фактори власне освітнього простору, що виступає як загальне по відношенню до мовного простору, а з другого – специфічні умови формування мовного простору.

Мовна освіта визначається не лише багатством словникового запасу й граматичними можливостями, але й багатством духовного світу його носія – суб'єкта освіти.

Висновок. В епоху інтернету людське спілкування створює все більшу кількість мовних світів і використовує в них весь арсенал мовної співпраці, як позитивного, так і негативного. Інформаційний простір в рамках певного історичного часу є важливим фактором становлення свідомої людської діяльності завдяки сигніфікаційній функції мови.

Мова відтворює усі сфери життя суспільства і людини. І в такому баченні стає однією з універсальних освітньої реальності, засобом її існування, комунікативною дією, виразом професійної компетентності, емоційного стану, інструментом міжкультурних зв'язків.

Література

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: основы философской герменевтики [Текст] [пер. с нем., общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова]. Москва : Прогресс, 1988. 704 с.
2. Карпець Л.А. Освітня реальність інформаційного суспільства: монографія. Харків: Оберіг, 2015. 387с.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: АЛЬТЕРНАТИВА ЧИ ДОПОВНЕННЯ?

Клімова Анна

Викладач

Національний університет сільського господарства ім. Петра Василенка
м. Харків, Україна

Вступ. Актуальність та значущість теми дистанційного навчання у наш час не викликає сумнівів. По-перше, дистанційне навчання - це нова форма навчання, що існує в багатьох країнах водночас з іншими формами (очною, заочною, екстернатом). Однією з характерних ознак даного виду навчання є географічна роз'єднаність учасників навчання один від одного. Іншою відмінністю такого виду навчання є те, що для забезпечення навчального процесу використовуються сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології.

Ціль роботи. Під час порівняння точок зору різних авторів стало зрозумілим, що відбувається змішування термінів «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта», оскільки часто вони вживаються як синоніми чи близькі за сенсом терміни, це є неприпустимим та потребує їхнього уточнення та розділення.

Треба відзначити, що дистанційна освіта – це одна з форм організації навчального процесу, яка в деяких випадках замінює контактне навчання або доповнює його. Цілі дистанційного навчання визначаються залежно від предмету навчання, у випадку навчання мові – це формування певного ступеня комунікативної компетенції. В той же час постановка завдань не має принципових відмінностей від аудиторного навчання, так само маємо за мету досягти формування навичок різних видів мовної діяльності: читання, письмо, аудіювання, розвиток усного мовлення, лексико-граматичні та фонетичні навички. Крім того, дистанційна форма навчання надає змогу студенту формувати навички самоконтролю власних знань, адже використовується багато програм з автоматичною перевіркою завдань чи тестів. Що стосується змістовного матеріалу дистанційної освіти, то він залежить, певною мірою, від кінцевої цілі навчання (ділове, професійне чи повсякденне мовлення) та комунікативних здібностей студентів.

Матеріали та методи. Методи та принципи навчання мові не залежать від форм навчального процесу.

Основною ж характерною ознакою дистанційного навчання є інтерактивність, постійна систематична взаємодія всіх учасників навчального процесу (викладача, студентів). Таким чином, інтерактивність в дистанційному уроці реалізується на двох рівнях:

- взаємодія викладача та слухачів
- взаємодія слухачів між собою та з навчальними матеріалами, зокрема електронними.

Отже, *дистанційне навчання* – це цілеспрямований, організований, інтерактивний процес навчання на відстані, що здійснюється в межах загальної системи навчання з усіма притаманними їй компонентами: цілями, завданнями, підходами, принципами, змістом, методами, засобами здійснення навчального процесу, що передбачає постійну систематичну взаємодію всіх учасників навчального процесу за допомогою сучасних інформаційних та телекомунікаційних засобів.

Найефективнішою платформою для здійснення дистанційного уроку є відео конференція, де і викладач і студенти мають змогу бачити і чути один одного та водночас брати активну участь у процесі навчання. Але, нажаль, ця платформа є доволі недешевою, тому, зазвичай, використовують Skype, Zoom, Google Meet або інші комунікаційні джерела. Також для дистанційного навчання російській чи українській мові як іноземним пропонуються курси різної направленості – від елементарного рівня до предметних дисциплін.

Результати дослідження. Основний комплекс, що здатен максимально поліпшити дистанційну освіту та зменшити її недоліки, має містити в собі такі основні особливості та принципи:

- ефективне управління навчальною діяльністю студентів;
- зручна презентація навчального матеріалу;
- наявність розгорнутих коментарів, що направляють учбову діяльність студентів;

- національна зорієнтованість в презентації мовного матеріалу;
- наявність великої кількості аудіоматеріалів;
- мінімізація часу відеоконтакту з викладачем;
- обов'язкова методично-оптимальна система контролю.

Треба брати до уваги, що під час дистанційної освіти обсяг матеріалу, опанований учнями за один урок, може бути значно меншим, ніж під час традиційного заняття, тому введення нової інформації необхідно робити поступово та в меншому обсязі. Навчальний матеріал та підручники необхідно підбирати таким чином, щоб студент міг опановувати нові мовні одиниці без допомоги викладача, отже там має бути навчальний матеріал не лише мовного, а й соціально-культурного плану.

Формат навчання, що поєднує в собі дистанційну освіту офлайн та онлайн, передбачає наявність періодичних нетривалих відеоконференцій студентів та викладача. Методично-ефективними при цьому будуть завдання на техніку читання, що дозволяє визначити в ході поточного контролю сформованість у студента психофізіологічного механізму графемно-фонемного зв'язку та фонетичних навичок. Також доцільними будуть комунікативно-орієнтовані завдання з мовлення, що допоможуть розвивати навички та вміння усного монологічного та діалогічного мовлення. Завдання можуть бути підготовлені заздалегідь, але це не обов'язково.

Висновки. Отже, дистанційна освіта є сучасним доповненням або, у випадку вимушеної неможливості фізичного відвідування занять, достойною альтернативою аудиторним заняттям. Але, нажаль, на сьогодні не вистачає кваліфікованих авторів-методистів, які б в повному обсязі опанували новітні комп'ютерні педагогічні технології та здатні були б випускати підручники та посібники нового покоління, що повністю були адаптовані для віддаленого навчання. У зв'язку з цим ми поки можемо відчувати певні труднощі та витрачати чимало часу на розробку та підбір необхідного матеріалу. Але, враховуючи чималі переваги дистанційного навчання, багато науковців працюють задля розвитку цієї навчальної системи.

МАТЕРІАЛЬНЕ «Я» У СВІТОГЛЯДІ ЮРІЯ КЛЕНА (ЗА В. КРИМСЬКИМ)

Лазірко Наталія Орестівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури

Кицун Соломія Михайлівна,

студентка філологічного факультету

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Світогляд і творчість письменника – традиційна проблема української літературознавчої науки, що і сьогодні є актуальним предметом багатьох досліджень, адже погляди митця неодмінно позначаються на його працях. Творчість Юрія Клена нерозривно пов'язана з епохою та середовищем, що формували його саме як українського письменника, перекладача та дослідника літератури, адже «світогляд – система принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда» [6].

Творча постать Юрія Клена неодноразово ставала об'єктом наукового зацікавлення сучасників автора та дослідників ХХ – початку ХХІ століть. Бо ж він, за словами його сучасника, був «особливою і рідкісною людиною. Може, не тільки тому, що був визначним поетом, добрим знавцем літератури і чудовим викладачем свого глибокого й ґрунтовного знання, але й тому, що був щирим і правдивим українцем. Він же був чужинного походження. Хто взагалі впізнає в творчості Юрія Клена людину, яка носила прізвище Освальда Бургардта – людину чужинного походження? Тим рідніший і ближчий він нам, що пристав до нас цілий, без решти, не поділений на два «я», з яких одно було б нам чуже. Пристав до України всією душею і всю душу свою віддав Україні, всю працю свою і все своє життя. На праці для України застукала його смерть. Юрій Клен належав до рідкісних людей, він справді був особливою серед

українців людиною» [5, с. 18]. А «погляди Юрія Клена були важливим етапом підсумовування літературних, ідеологічних суперечок і протистоянь в українському письменстві періоду МУРу, вони є гострою відповіддю тим, хто намагався принизити та відкинути здобутки неокласицизму та вісниківського неоромантизму українському письменстві міжвоєнного двадцятиліття» [4]. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчать, що до проблеми осмислення літературознавчої діяльності Юрія Клена в різні часи зверталися О. Баган, М. Борецький, В. Брюховецький, П. Іванишин, Л. Кравченко, Ю. Ковалів, Н. Котенко, І. Набитович, І. Розлуцький, І. Руснак, Г. Сабат, О. Филипович.

Український науковець, письменник Володимир Кримський (справжнє прізвище – Білинський) у праці «Храм Грааля» (1948) звернувся до проблеми формування світогляду Юрія Клена, наголосивши на необхідності «з'ясувати всю багатогранність такого поетичного велетня, яким був ... Юрій Клен» [Кримський, 3]. «Храм Грааля» – доповідь, виголошена в Інсбруці з приводу смерті Юрія Клена, а згодом вийшла у видавництві «Звено» окремим виданням.

Метою цієї статті є аналіз «матеріального» як однієї зі світоглядних домінант Юрія Клена в рецепції Володимира Кримського.

Матеріали і методи. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри світової літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Рецепція та інтерпретація художнього твору/тексту».

Вирішення поставленої мети здійснювалося за допомогою комплексу методів: аналіз та систематизація наукової літератури, спостереження, порівняння, аналогія та узагальнення.

Результати і обговорення. У вказаному дослідженні автор розглядає світогляд Юрія Клена у декількох перспективах. Він виокремлює матеріальну, духовну, соціальну та національну складові, кожна з яких, на думку дослідника, формує сукупність переконань, які є визначальними у пізнанні та оцінці навколишнього світу, та норм, якими керується людина у своїй діяльності.

Важливим чинником у взаєминах зі світом, як вбачається В. Кримському, є «саме момент особистісного рішення ... у виборі його духовного світу» [3, с. 3].

Світогляд поета як особистості є «сплавом» духовних цінностей та ідей, що визначають творчий шлях та й усе життя людини. Аналізуючи ту чи ту складову поетового світогляду, автор декларує завдання, що постає перед ним – спонукати до глибокої оцінки кожної із них (*складових – автори*).

Першу частину свого дослідження – «Матеріальне «Я» і вдача» – В. Кримський розпочинає із аналізу тілобудови Юрія Клена, яку відносить до «лептоносного» типу (за Е. Кречмером). Ернст Кречмер – німецький психіатр і психолог, професор Тюбінгенського університету, директор неврологічних клінік у Марбурзі і Тюбінгену. Академік Академії наук НДР, почесний член багатьох наукових і медичних організацій. Його роботи неодноразово удостоювалися вищих міжнародних нагород. Відомий дослідженнями в області медичної психології і психотерапії, а також своєю теорією типології темпераментів у зв'язку з тілесною статуєю людини.

Відтак, зі слів автора, представникам вказаного типу притаманні «високий ріст, худощавість, стрункість будови тіла, вузька грудна клатка, слабо розвинені м'язи, бліда шкіра скоріє постаріння, нахил до туберкульозу» [3, с. 4]. І, як згадує науковець, усі, хто особисто знали Юрія Клена, погодяться, що «така характеристика відповідає його зовнішності» [3, с. 4]. Відомо також із розмови з лікарем про пневмонію, яка стала причиною смерті українського літературознавця.

Автор, аналізуючи теорію Е. Кречмера, стверджує, що є незаперечні докази приналежності Юрія Клена до «групи людей схизотимного типу», яким притаманна, на думку Д. Донцова, «втеча від усього простацького, вульгарного, вередливості щодо товариства (*odi profanum vulgus* – вислів Горація «ненавиджу натовп, непричетний до божественного слова, і геть жену»), ідеалізм, почуття дистанції до оточення, погорда до зовнішніх вигід, нездібність до компромісів, дуже розвинене почуття честі, завойовницький

дух, вміння командувати, холодність супроти «ближніх», ексклюзивне розуміння стилю і форми» [1]. Серед відомих людей такого типу автор називає Ф. Шиллера, Новаліса, Ф. Гельдерліна та Торквато Тассо.

Далі В. Кримський характеризує основні риси названого типу і однією з перших виокремлює «препатологічну стадію аутизму», для якої притаманні втеча від реальності та прагнення до усамітнення. Так, Юрій Клен «був переконаний, що наодинці лише свою мрію можна милувати», адже він є прихильником «затишної самоти», та уникає «матеріально-навколишнього, бо його не ваблять чаші і вуста, дрімота мрійного дозвілля і сто разів бачені міста» [3, с. 4].

Наступною рисою «схизотимного» типу є трагічний пафос, протест чистої душі проти «тісних задушливих кімнат», світу і повітря, що «душить, як важкий і мертвий чад», а результатом протесту проти цього стає створення героїчного пафосу, адже в уяві митця зринають герої минулих літ у панцирі залізного, ясному шоломі, «в якому багрянів вечірній плам'я» [3, с. 4]. Тому, стверджує дослідник, Юрій Клен захоплюється постаттю Жанни д'Арк, а в його уяві гуркочать грози, чути сурми та крик птахів. Сам же український поет почувається, немов серед хаосу, однак залишається спокійним і прагне вибудувати новий кращий світ.

Третьою основною рисою вдачі є, як стверджує В. Кримський, героїка та ідилія, які виникають внаслідок утечі в буколічну тишу, а далі й «утеча від життя», як часто закидали неокласикам. Серед тих, хто прагнули «втечі», – Ф. Гельдерлін («втік» у грецьку старовину), Т. Тассо і Новаліс шукав забуття в містичному християнському середньовіччі, а Юрій Клен прагнув збагнути шляхетність і героїзм християнської містики, результатом чого став «Храм Грааля». В. Кримський тут зауважує, що не всі зрозуміли і підтримали таке прагнення Юрія Клена до втечі.

Прагнення до вишуканого й естетичного стилю, стремління до шляхетності форм та ідей – «питоменні» риси Юрія Клена, який «все своє життя не

зрікся голосити високих засад поетичної творчості, що її проповідували свого часу київські неокласики взагалі, а Зеров, зокрема» [3, с. 5].

Завершує свою розвідку В. Кримський твердженням, що Юрій Клен не випадково обирає за мотто до усіх чисел журналу «Літаври» рядки М. Зерова: «Прекрасна плястика і контур строгий, / Добірний стиль, прекрасна колія», адже саме такий шлях розвитку поезії обирає український неокласик [3, с. 5]. Для Юрія Клена важливим було «викарбувати в пам'яті слова Рільке, найбільшого з ліриків, що радив не хапатися, а протягом життя збирати полин і солодкість, вбирати в себе спогади про дитячі радощі і смутки, про розлуку, ранки над морем, мандрівки під зоряним небом, ночі кохання і ночі, перебуті коло смертного одра» [2, с. 466].

Висновки. Отже, декларуючи необхідність з'ясування особливостей світоглядних особливостей Юрія Клена, автор стверджує, що в такий спосіб ми «знаходимо ключ до всієї творчості поета, бо, зрозумівши світогляд якої людини, проглянувши в цей спосіб мотиви дії, нам стають зрозумілі і самі діла» [3, с. 3]. Однак важливим у процесі пізнання авторської самобутності необхідно пам'ятати про те, що «людини не можна до кінця детермінувати в ніяких рамках» [3, с. 3]. Наступним етапом у вивченні авторського бачення світу та для створення цілісного портрету Юрія Клена як українського митця стане дослідження й інших складових, які згадує В. Кримський – матеріальна, духовна, соціальна та національна.

Список використаних джерел:

1. Донцов Д. Психічна вада. URL : <http://dontsov-nic.com.ua/psychichna-vdacha/> .
2. Клен Ю. Ще раз про сіре, жовте, і про Вістникову квадригу. Вибрані твори. Дрогобич, 2003. С. 464–471.
3. Кримський В. Храм Грааля. Зальцбург – Інсбрук: Звено, 1948. 20 с.
4. Лазірко Н. Ідейно-естетичні тенденції розвитку українського письменства середини ХХ століття в рецепції Юрія Клена. Проблеми гуманітарних наук:

Збірник наукових праць ДДПУ. Серія: Філологія. Дрогобич, 2017. Т. 32. С. 202–217.

5. Руснак І. До питання про місце народження Юрія Клена (Освальда Бурггардта). Філологічний дискурс. Випуск 3. 2016. URL : <http://fildyskurs.kgpa.km.ua/Files/3/18.pdf>

6. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (відп. ред.) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

МОВА ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Пасічник Аліна Ігорівна

Асистент

Харківський національний технічний

Університет сільського господарства

імені Петра Василенка

м. Харків, Україна

Введення. Мова – не лише самоорганізована система мовних одиниць, а, образно кажучи, національний мовний організм, що розвиваються, взаємодіючи з різними сторонами життя етноспільноти й відбиваючи у собі всі аспекти цього життя. Тим самим мову як духовне надбання етносу можна розглядати в проекції на його культуру, історію, філософію, народну творчість. Пізнаючи мову етносу в усіх її проявах і взаємозв'язках, пізнаємо й духовну природу її носія – народу, а разом з тим і його мовну картину світу.

Сучасна лінгвістика великою мірою успадкувала ідеї В. фон Гумбольдта. У мові, на його думку, віддзеркалюється певний світогляд, духовні якості носія мови, народу. Знаходячись між людиною й зовнішнім світом, кожна мова малює картину зовнішнього світу відповідно до особливостей того світогляду, що у ній відображений. Будучи посередником між світом та людиною, «мова в той же час являє собою й віддзеркалення, й знак» і тому не може бути зведена до сукупності довільно або випадково вживаних понять (переклад мій – П. А. І.) [3, с. 400]. Ми особливо виділяємо в лінгвістичній спадщині В. фон Гумбольдта його погляди на мову як на засіб відображення мовної картини світу [3].

«Мова створює свою власну картину світу, в ній відображаються та фіксуються не тільки знання про світ, але й хибне розуміння того ж самого світу, відчуття світу, процес та результати спостереження за світом, його оцінки, фантазії та мрії про світ, вигадки» (переклад мій – П. А. І.) [5, с. 25].

Ціль роботи полягає у дослідженні мовної картини світу з різноманітних позицій сучасного мовознавства, в тому числі й в етнокультурній парадигмі.

В. І. Постовалова уточнює, що мова безпосередньо бере участь у двох процесах, пов'язаних із картиною світу: у її надрах формується мовна картина світу, один із найбільш глибинних прошарків картини світу в людини; саме мова виражає й експлікує інші картини світу людини, що за допомогою спеціальної лексики входять у мову, вносячи до неї риси людини, її культуру. Завдяки мові, знання досвіду, отримане окремими індивідами, перетворюється в колективне надбання, колективний досвід [10].

Упродовж усього розвитку певного етносу формується світ людей, що говорять однією мовою, тобто мають спільну мовну картину світу як сукупність знань про світ, відтворених у лексиці, фразеології, граматиці тощо. Таким чином, роль мови полягає не тільки в передачі інформації, а й у внутрішній організації того, що підлягає повідомленню, мова визначає зміст повідомлення та його сприйняття.

Матеріали і методи дослідження. Високий рівень цікавості мовознавців до вивчення лексичного складу мови ніколи не спадав. Це пояснюється прагненням учених зрозуміти і вибудувати якнайповнішу мовну картину світу. А розуміння цілого ніколи не було можливим без розуміння частин: окремих слів, лексико-семантичних груп, мікрополів і, нарешті, семантичних і функціонально-семантичних полів.

Мовна картина світу досліджена у численних роботах як українських [7], так і зарубіжних лінгвістів.

У лінгвістичній літературі під поняттям «картина світу» розуміються два аспекти вивчення семантичного і лексичного складу. Згідно з першим поглядом, мовна картина світу – це загальна, інтегральна її картина, сукупність всього мовного змісту. Ця картина відносно постійна і повільно еволюціонує у часі. Згідно з другим поглядом, мовна картина світу – це специфічні риси семантики даної мови, які диференціюють її від інших мов. Питання

ускладнюється тим, що ні інтегральний, ні диференційний аспекти не отримали достатньо чіткого визначення.

Результати і обговорення. Важливим питанням, яке цікавить дослідників упродовж останніх двох століть, є питання про національну специфіку мови. Національна специфіка визначається насамперед внутрішньою формою мови, її можна спостерігати на рівні слів та полів. «Саме тут, – зазначає дослідник Г.А. Брутян, – при порівнянні широких семантичних зон, які утворюються цілими комплексами полів (або фрагментами «картини світу»), виявляються лакуни в одній мові порівняно з іншою» [1, с. 109].

Розмитість понять і значень ускладнює диференціацію мовної та концептуальної картин світу. Але сам принцип їх розрізнення залишається досить чітким та однозначним: елементами мовної картини світу є семантичні характеристики слів, одиницями концептуальної – поняття. Мовна картина світу більш рухлива, ніж концептуальна, і безпосередньо відбиває ті зміни, які відбуваються у навколишньому світі. Концептуальна картина світу визначається більшою стійкістю та універсальністю. Для мовної картини світу властиві прогалини, зумовлені її фрагментарністю та відкритістю меж. Ці лакуни на рівні полів і слів чітко спостерігаються при порівнянні.

Поняття «всесвіт» має конкретно-історичний зміст, охоплює натуральну і штучну природу, соціальні відносини, духовний світ людини, способи і продукти духовної творчості. Все це знаходить своє відображення у мові, складаючи повну картину світу, знання якої сприяє більш тісній взаємодії між народами світу, сприяє порозумінню й полегшує міжнародні взаємовідносини у сучасному світі. Цим зумовлена актуальність обраної теми даної роботи.

Висновки. Отже, кожна мова у всіх її проявах, в тому числі й у широкій лінгвокультурній парадигмі (включаючи й паремії як окремий, але виразний компонент) – явище неповторне, складова частина досягнення світової культури. Розуміння цього аспекту дуже важливе для позитивних міжнародних відносин, для взаєморозуміння між народами світу. Саме мова є невід'ємною

частиною у складному процесі інтерпретації людиною світу, обміні соціальним досвідом та знанням, а отже у відображенні мовної картини світу.

Список літератури:

1. Брутян, Г.А. Язык и картина мира [Текст] / Г.А. Брутян // Философские науки. – 1973. – № 1. – С. 108-109. – Библиогр.: с. 109.
2. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа [пер. с нем. О. Д. Радченко] / Вайсгербер Й. Л. – М. : Наука, 1993. – 80 с.
3. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / [пер. с нем. Г. В. Рамишвили, В. А. Звегинцева] / Гумбольдт фон В. – М.: Прогресс, 2000. – 400 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
5. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / Корнилов О. А. – М. : Логос, 2003. – 164 с.
6. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / Кочерган М. – К. :Дивослово, 2003. – 29 с.
7. Мартинюк А. П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англomовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття вч. степені д-ра філол. наук : спец. 10.02.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Мартинюк А. П. – К. : 2006. – 40 с.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: [учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001.– 208 с.
9. Попова З. Д. Очерки по конгитивной лингвистики /Попова З. Д., Стернин И. А.– С.-П. :Восток-Запад, 2007. – 160 с.
10. Постовалова М. В. Картина мира в жизнедеятельности человека / Постовалова М. В. – М. : Восток, 1999. – 98 с.
11. Рассел Б. Человеческое познание. Его сфера и границы / Рассел Б. – М. : Правда, 1957. 174 с.

12. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Е. Сепир – М. : Прогресс, 1996. – 150 с.
13. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Серебренников Б. А., Кубрякова Е. С., Постовалова В. И. – М.: Наука, 1988. – 243 с.
14. Степанов А.С. Изменчивый «образ языка» в науке XX века / Степанов А.С.– М.: Наука, 1995. – 50 с.
15. Штерн І. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник / Штерн І. – К. : АртЕк, 1998. – 160 с.

ПРОБЛЕМИ ДЕРИВАЦІЇ ВИХІДНОГО ЗНАЧЕННЯ СКЛАДНОСУРЯДНИХ СЛІВ АНТОНІМІЧНОГО ТИПУ ЗВ'ЯЗКУ

Рибалка Дар'я Олексіївна,

Студентка 4 курсу

Нечипоренко Богдан Юрійович,

к.філ.н, асистент

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. У руслі сучасної когнітивної лінгвістики проблеми дериватології китайської мови постійно перебувають у центрі лінгвістичних досліджень. Останнім часом на тлі існуючих ґрунтовних описів системи словотвору китайської мови (Лу Чживей, Гао Мінкай, Чжан Шилу, Люй Шусян, Жень Сюелян, Сунь Чансюй, Г. Ріхтер, Дж. Пакард, А. Семенас, А. Хаматова, І. Ошанін, Н. Коротков, В. Горелов та ін.) спостерігається зростаючий інтерес міжнародної наукової спільноти до питань лексико-семантичної і словотвірної деривації – як у внутрішньомовному, так і в порівняльному плані.

Мета роботи. Закономірність розвитку досліджень копулятивної моделі словоскладання у китайській мові дає поштовх для подальшого дослідження видів зв'язку між компонентами копулятивного комплексу, зокрема антонімічного типу. Аналіз основних різновидів семантико-морфологічних зв'язків між компонентами складносурядних слів та видів реляцій у них дозволить створити змістовне підґрунтя для подальшого цільового дослідження семантики у копулятивних комплексах, компоненти яких поєднано антонімічними зв'язками, проблематики їх перекладу іншими мовами та аналізу.

Матеріали і методи. У даній роботі пропонується розглянути такі методи лінгвістичного дослідження як словотвірний аналіз для встановлення механізму творення слова та його місця у словотвірчій підсистемі мови. За допомогою морфемного аналізу встановлено способи творення та типові моделі слів з

антонімічним типом зв'язку, утворених на основі морфологічного способу словотвору.

Окрім вищезазначених методів морфемного та словотвірного аналізу, маємо на меті застосовувати метод компонентного аналізу, який широко застосовується для аналізу лексики китайської мови. Він полягає у тому, що значення слова представлено у вигляді набору семантичних компонентів, який повинен бути мінімальним і у той же час достатнім для виведення значення слова. Для визначення набору компонентів були використані словникові дефініції тлумачних словників китайської мови.

Серед інших методів лінгвістичного аналізу, які ми використовуємо у даному дослідженні, слід виділити такі:

1) описовий метод (для опису складносурядних слів з антонімічним типом зв'язку, пояснення їхньої будови та функціонування);

2) структурний метод (для вивчення формальної та змістової структури слів із різними типами семантичних зв'язків) із елементами дистрибутивного аналізу (дослідження сполучуваності досліджуваних слів та їх лексико-семантичних зв'язків).

Результати і обговорення. Одним із найбільш вагомих здобутків сучасної дериватології китайської мови стало дослідження деривата як основної одиниці словотворення. Це явище можна прослідкувати в аналізі лексичних одиниць із високим ступенем антонімічних значень.

Семантичними реляціями називаються синтагматичні семантичні відносини, що встановлюються між значеннями слів в межах одного мовного відрізка – словосполучення чи речення, а відповідно до структури китайської мови і даного дослідження – складного двоморфемного слова. Семантичні реляції є тією інформацією, яку треба додати до значень слів, щоб отримати загальне значення цілого мовного відрізка. Зв'язок між значенням компонентів і його формальним значенням підпорядкований певним правилам, які закріплені в мові і відображаються у ній в конкретних висловлюваннях [1, с. 79].

Необхідно зазначити, що лексичні одиниці китайської мови, між компонентами яких існують антонімічні зв'язки, розподіляються на три морфолого-семантичні різновиди, у кожному з яких присутні ті чи інші семантичні реляції [2, с. 29].

Перший різновид характеризується поєднанням двох кореневих морфем, що позначають якості як постійні ознаки предметів. Створювані в результаті злиття цих коренів нові лексичні одиниці, наскільки дозволяє судити фактичний матеріал сучасної китайської мови, в переважній більшості випадків відносяться до лексико-граматичної категорії іменника.

Найпоширенішою у даному різновиді є реляція виведення фізичного параметра з його протилежних властивостей. [4, с. 60]. Назви фізичних величин в китайській мові походять від назви високого і низького ступеня параметра значення величин. За формою назви параметра є прикметник зі значенням високого ступеня параметра, до якого додається прикметник зі значенням низького ступеня параметра. Можна припустити, що такі поняття виникли тоді, коли ще не існувало виміру часу, відстані, ваги, довжини, щільності тощо. Відстань визначалася двома поняттями: «далеко» або «близько», вага визначався лише поняттями «легкий» або «важкий». Подібний семантичний механізм з'єднання антонімів для утворення назв параметрів є і в інших мовах, хоча можливо, він не поширений там в такій мірі, як в китайській [3].

Нижче наведено приклади складносурядних слів, найбільш характерних для даного різновиду копулятивного словоскладання із даною реляцією:

- 1) 大 dà великий + 小 xiǎo маленький = 大小 dàxiǎo величина, розмір;
- 2) 宽 kuān широкий + 窄 zhǎi вузький = 宽窄 kuānzhǎi ширина, розмір;
- 3) 粗 cū товстий + 细 xì тонкий = 粗细 cūxì товщина, розмір;
- 4) 高 gāo високий + 矮 ǎi низький = 高矮 gāo'ǎi висота, зріст;
- 5) 快 kuài швидкий + 慢 màn повільний = 快慢 kuàimàn швидкість.

Пропонуємо також розглянути також декілька слів, які представляють собою окремі випадки поєднання ад'єктивних морфем. Це складні слова, проте

на відміну від інших слів даного різновиду їх компоненти як і раніше в значній мірі зберігають свої первинні лексичні значення:

- 1) 巨jù величезний + 细xì маленький = 巨细jùxì велике і мале;
- 2) 强qiáng сильний + 弱ruò слабкий = 强弱qiángruò сила і слабкість;

Подані нижче слова мають найбільш високий ступінь узагальнення і переосмислення первинних лексичних значень їх компонентів.

- 1) 好hǎo хороший + 歹dǎi поганий = 好歹hǎodǎi добро і зло, а також – біда, нещастя;
- 2) 左zuǒ лівий + 右yòu правий = 左右zuǒyòu приблизно;
- 3) 横héng горизонтальний + 竖shù вертикальний = 横竖héngshù так чи інакше, все рівно;
- 4) 甘gān солодкий + 苦kǔ гіркий = 甘苦gānkǔ горе і радість, переживання; плюси і мінуси.

Другий різновид базується на поєднанні двох коренів, що позначають дії як змінні ознаки предметів. Слова, утворені в результаті зрощення цих кореневих морфем, також в більшості випадків відносяться до лексико-граматичної категорії іменника. Разом із тим, деякі з цих слів виконують також в порядку транспозиції функцію дієслова. Реляція підсумування дії та упредметнювання у цьому різновиді є найбільш вираженою. За допомогою даної реляції формуються:

- 1) назви предметів, за допомогою яких виконується певна дія, наприклад 开kāi відкривати + 关guān закривати = 开关kāiguān вмикач, кран;
- 2) назва упредметненої дії (або стану), що підсумовує певні характеристики дій чи явищ, наприклад 买mǎi купувати + 卖mai продавати = 买卖mǎimai купівля-продаж, торгівля [4, с. 59-60].

Нижче приведено інші слова цього різновиду:

- 1) 来lái приходити + 往wǎng йти (у напрямку від мовця) = 来往láiwǎng відносини, підтримувати зв'язки;

- 2) 得dé отримати + 失shī втратити = 得失 déshī інтереси, вигода;
- 3) 呼hū видихати + 吸xī вдихати = 呼吸 hūxī дихання, дихати;
- 4) 存cún існувати + 亡 wáng померати = 存亡 cúnwáng доля, життя і смерть.

Наступні декілька складносурядних слів, на відміну від інших слів цього ж різновиду, ілюструють відсутність необхідного ступеня узагальнення. До того ж морфеми, що їх утворюють, не втратили свої початкові лексичні значення.

- 1) 赏shǎng нагороджувати + 罚 fá карати = 赏罚 shǎngfá нагорода і покарання, премія і штраф;
- 2) 收shōu отримувати + 支zhī платити = 收支 shōuzhī доходи і видатки;
- 3) 兴xīng процвітати + 衰shuāi слабнути = 兴衰 xīngshuāi розквіт і занепад, підйом і падіння.

Третій різновид являє собою поєднання двох коренів, що позначають предмети. В результаті об'єднання цих кореневих морфем створюються лексичні одиниці, які зазвичай відносяться до лексико-граматичної категорії іменника.

- 1) 父fù батько + 母mǔ мати = 父母 fùmǔ батьки;
- 2) 儿ér син + 女nǚ дочка = 儿女 érnǚ діти;
- 3) 本běn корінь + 末mò верхівка = 本末 běnmò хід історії, події;
- 4) 原yuán початок + 委wěi кінець = 原委 yuánwěi усі подробиці (у справі);
- 5) 光guāng світло + 阴yīn темрява = 光阴 guāngyīn час;
- 6) 春chūn весна + 秋qiū осінь = 春秋 chūnqiū роки;
- 7) 矛máo спис + 盾dùn щит = 矛盾 máodùn протиріччя;
- 8) 天tiān небо + 地dì земля = 天地 tiāndì світ, природа.

У даній підгрупі найяскравіше представлені реляції підсумку та переосмислення. Пропонуємо розглянути їх детальніше.

Реляція підсумку – це семантичне відношення, що полягає у тому, що значення комплексу повністю покриває значення його компонентів. При цьому воно не включає у себе ніяких суміжних значень, а лише синтезує ті антонімічні значення, які притаманні компонентам комплексу. Таким чином, за наявності даної реляції загальне значення складного слова відповідає сумі значень компонентів. Тим не менш, це утворення слід вважати не лише сумою значень, а сукупністю, яка утворює єдине значення. Зазначене вище слово 光阴 guāngyīn «час» було переосмислене і представлене у вигляді сукупності 光 guāng, тобто світла і 陰 yīn – темряви, що метафорично пояснює зміну діб (дні міняють ночі). Так, беручи до уваги складне слово 父母 fùmǔ, його похідне значення передбачає не поморфемні значення «батько» і «мати», а їх сукупність у значенні «батьки». За таким же принципом визначається і значення 儿女 érnǚ, не лише як «син» та «дочка», а загальне значення «діти» [4, с. 53].

Слід зауважити на тому, що реляції підсумку у копулятивних комплексах поширені у термінах спорідненості між людьми, інакше кажучи – родинних зв'язках. Наприклад:

- 1) 姐jiě старша сестра + 妹mèi молодша сестра = 姐妹jiěmèi сестри
- 2) 爷yé батько + 娘niáng мати = 爷娘yéniáng батьки
- 3) 公公gōng свекор + 姑姑gū свекруха = 公姑gōnggū свекри, батьки чоловіка

Суть реляції переосмислення полягає у тому, що внаслідок об'єднання значень компонентів копулятивних комплексів може відбутися їх переосмислення і перенесення спільного загального значення у сферу явищу суспільного та приватного життя. Наочним прикладом цього явища є слово 薪水 xīnshuǐ, яке у сучасній китайській мові має значення «оклад, заробітна плата». Вихідними значеннями коренів 薪xīn – «дрова» та 水shuǐ – «вода». Із плином часу та розвитком суспільства ці два корені утворили вторинну

лексему, значення якої було переосмислене як «дохід», хоча власне доходи включали в себе не лише видатки на паливо та воду [4, с. 54-55].

Серед копулятивних комплексів, що були утворені на основі реляції переосмислення, виділяється група слів із немотивованим значенням. Джерелом їх появи є вислови, пов'язані з історичними фактами, міфологією та фразеологією. Так, наведене вище слово 矛盾 *máodùn* «протиріччя» виникло із притчі про торговця зброєю, а поширене у сучасній китайській мові 规矩 *guīju* «порядок, правило» тісно пов'язане із висловами 没有这个规矩 *méiyǒu zhège guījǔ* «так не прийнято» та 老规矩 *lǎo guījǔ* «старий порядок, еталон, стандарт».

Висновки. Завдяки виокремленим системотворчим одиницям стало можливим описати дериваційні системи на якісно вищому ступені їхнього аналізу та з глибшим проникненням у сутність деривації, порівняно із тим, як це здійснювалось раніше.

Були детально проаналізовані види семантичних реляцій, характерні для копулятивних комплексів з антонімічним зв'язком. Окрім цього у роботі було досліджено проблеми та перспективи у дослідженні антонімічних лексичних одиниць у перекладацькому аспекті.

Одним із перспективних напрямів дослідження деривації у китайській мові також є такий, що розглядає словотворення з погляду його ролі у формуванні концептуальної й мовної картини світу. На думку лінгвістів, деривація своєрідно впорядковує й організовує дійсність, створює відомі стереотипи для найменування реалій, які підведені під відповідні рубрики семантичних класифікацій, пов'язує новий досвід із вже існуючим.

Використана література:

1. Горелов В.И. Лексикология китайского языка Учеб. пособ. — М.: Просвещение, 1984. — 216 с.
2. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика М.: Эдиториал УРСС, 2000. — 352 с.

3. Семенас А. Л, О синтагматической семантике копулятивного сложения в китайском языке.Сб. «Исследования по китайскому языку». М., 1973, с. 68.
4. Семенас А.Л. Лексика китайского языка. Базовый учебник. — М.: Восток-Запад, 2005. — 310 с.
5. 任学良。汉语造词法。北京，1981年，291頁。

ВЕРБАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗМІ

Тюхай Альона Ігорівна

Студентка

Житомирський Державний Університет Ім. Івана Франка

м. Житомир, Україна

Один із предметів постійної турботи організації в конкурентному середовищі – це її імідж. Саме це слово означає « образ, відображення, подоба, зображення». Імідж – цілеспрямовано сформований образ , покликаний надати емоційно-психологічний вплив на кого-небудь з метою популяризації чи реклами.

І у людини, і у організації може бути і позитивний, схвалю вальний образ і негативний імідж. Імідж пов'язаний із сприйняттям: або ми позитивно сприймаємо носія іміджу, поведінка якого нами схвалюється, або ні. Імідж організації – це фактор довіри клієнтів до організації, фірми чи товару, фактор до росту числа продажів , кредитів, а значить фактор процвітання або занепаду фірми, благополуччя її власників та зайнятості працівників. При цьому імідж – явище динамічне і, як враження про людину, під впливом нових обставин, інформації та тривалого спілкування може змінюватися. Зазвичай , організацію турбує лише позитивний імідж, відповідний сприятливому відношенню до неї суспільства.

Імідж організації залежить не тільки її продукту чи послуги, а й від наявності в неї соціальної відповідальності, здійснення тих форм діяльності, які суспільство розцінює як позитивні, відповідні актуальним суспільним інтересам.

Імідж створюється тривалими і цілеспрямованими зусиллями у сферах PR -зв'язків з громадськістю (систематично планована діяльність, спрямована на формування потрібного громадської думки), реклами, відносин з клієнтами, етики поведінки, формування та підтримки репутації.

Імідж можна розділити на вербальний та невербальний. Вербальний імідж формується під впливом двох груп факторів. В першу групу входять фактори словесного характеру – активний словник, словниковий запас (лексика), мовленнєві помилки. Друга група – це паравербальні або паралінгвістичні характеристики: стиль і темп мовлення, гучність, висота и тембр голосу, інтонації, виразність мовлення, паузи, смислові наголоси, вміння слухати.

Вимоги, яким повинне відповідати мовлення: 1) правильність - відповідність прийнятим літературним нормам 2) точність – відповідність думкам мовця; 3) ясність – доступність для розуміння слухачем); 4) логічність – відповідність законам логіки; 5) простота – відсутність пихатості та неприродності; 6) стислість – відсутність зайвих слів та конструкцій; 7) чистота – відсутність не літературних, жаргонних вульгарних, іноземних слів, що вживаються без необхідності; 8) милозвучність – приємне звучання; 9) жвавість – виразність та образність.

Важливе значення для усного мовлення має пауза. Вона привертає увагу і дозволяє осмислити щойно сказане. Пауза повинна бути тривалістю в чотири секунди. Більш коротка не привертає увагу, довша змусить слухачів турбуватися про вас.

За допомогою вербального іміджу можна багато чого дізнатися про людину. Це виражається в голосі, в характерній манері розмовляти, в стилі мови і словесних зворотах, котрі співбесідник вживає під час розмови, в його словниковому запасі (можна донести до співрозмовника одну і ту ж саму думку різними словами). Також такий імідж залежить від вибору інтонації і вірно підібраних слів.

Імідж - крихке явище: досить клієнту один раз натрапити на неетичну поведінку співробітника фірми, як репутація фірми в очах клієнта різко падає і він сам, а іноді і його друзі, втрачені для фірми як клієнти. Тому імідж організації залежить від кожного працівника. Якщо працівники організації розцінюють ставлення до них як негативне , то це невдоволення позначається

на їхній поведінці, в ставленні до клієнтів, до ділових партнерів, що підриває зусилля організації по створенню позитивного іміджу. Головне для організації, яка бажає існувати довго та успішно – завоювати і утримати довіру суспільства.

Де формується імідж? У ЗМІ. Підтримка міцних зв'язків із ЗМІ є важливими для будь-якої організації зайнятої створенням та реалізацією позитивного іміджу. Через канали ЗМІ проходять важлива інформація та основні форми повідомлень, пов'язаних із діяльністю організації. Позитивний образ в більшій мірі формується штучно за допомогою засобів масової інформації, різних рекламних акцій, Інтернету. Позитивний імідж допомагає компанії отримати лояльне ставлення до себе, що веде до успішного продажу товарів чи послуг. Через вірно створений образ організація може розширити споживчу аудиторію, привабливість продукції як у постійних клієнтів так і у потенційних покупців, підвищити конкурентоспроможність, залучити нових бізнес партнерів та інвесторів, забезпечити підтримку із боку організацій та державних структур.

Найбільш зручною та привабливою в плані формування та реалізації позитивного іміджу є Інтернет. В ньому представлені всі види ЗМІ, соціальні мережі, в яких зареєстровані мільйони людей, дозволяють збільшити цільову аудиторію. Реалізуються позитивного іміджу через соціальні мережі здійснюється тому що даний спосіб дозволяє донести до великої кількості людей потрібну інформації про організацію. При цьому слід враховувати, що споживачі вже розділені на групи завдяки особливостям побудови соціальних мереж. Таким чином, можна привертати увагу тільки необхідного сегменту цільової аудиторії.

Імідж багато в чому – це саме медіа-образ, а не точний зліпок із реальності. І для будь-якої організації позитивний образ у ЗМІ є надзвичайно важливим, оскільки на ньому базується ставлення суспільства до організації.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПИСЬМОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА ОСНОВІ ВПРАВ

Шевчук Олена Миколаївна,
студентка 2 курсу
ННІ іноземної філології
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. На сьогоднішній день знання іноземної мови посідає неабияке місце у житті людини, адже в сучасному світі ми зустрічаємося з нею майже кожного дня. Ми починаємо вивчати іноземну мову з першого року навчання у школі, тому від правильної організації навчального процесу залежить подальша англомовна компетентність. Серед яких однією із головних виступає письмова компетентність.

Таким чином, варто з'ясувати, чому саме письмовому мовленню на уроках іноземної мови надається так багато переваг, воно є важливою ланкою, попри усне мовлення, для формування всебічно грамотної та компетентної в іншомовній комунікації особистості.

На погляд деяких видатних вчених, таких як, Л. С. Виготський, О. Р. Лурія, С. Л. Рубінштейн, писемне мовлення має чимало досить суттєвих особливостей. Перш за все, доцільно відзначити абстрактність писемного мовлення, яка виявляється у двох аспектах:

- писемне мовлення – це « мовлення в думці, в уявленні, мовлення, що позбавлене найістотнішої ознаки усного мовлення – матеріального звуку;

це мовлення без співрозмовника, отже воно потребує більшої свідомості, його необхідно продумувати і планувати [1, с.45].

Психолог С. Л. Рубінштейн неодноразово зазначав у своїй наукових працях, що співрозмовник і навіть мовчазний слухач допомагають регулювати усне висловлювання. Безпосередній контакт із співрозмовником сприяє

виявленню нерозуміння. Реакція слухача ніби довільно спрямовує мовця, примушує його зупинитися на тих чи інших аспектах більш докладно, пояснити їх тощо. Той, хто пише, повинен самотійно визначати такий спосіб побудови висловлювання, щоб воно було зрозумілим для читача [2, с.126].

Варто зазначити, що такі лінгвісти, як П. С. Дудик, М. Жовтобрюх, О. О. Нікольський, Н. Ю. Шведова також протиставляють усне і писемне мовлення за низкою параметрів. А саме, що специфікою усного мовлення, якщо порівняти з писемним, є те, що мовець (слухач) має у своєму розпорядженні цілий комплекс екстралінгвістичних факторів, яких позбавлений той, хто пише (читає): інтонація, паузи, модуляція голосу, міміка, пантоміміка, ситуативна обумовленість мовлення надають усним висловлюванням імпліцитного (прихованого) семантичного тла, що у писемному може бути виражений лише через лексико-граматичні засоби [3, с.352].

Отже, писемне мовлення, що відбувається за відсутності співрозмовника, є максимально розгорнутим, у ньому синтаксична розчленованість досягає свого найвищого максимуму. У писемному мовленні через відсутність співрозмовників рідко коли можливе розуміння з півслова, з предикативного судження. Співрозмовники при писемному мовленні перебувають у різних ситуаціях, що виключає можливість наявності в їхніх думках спільного підмета. Тому писемне мовлення у даному відношенні являє собою у порівнянні з усним максимально розгорнуту і складну за синтаксисом форму мовлення, в якій необхідно використати для висловлення кожної окремої думки набагато більшу кількість слів, ніж в усному мовленні.

Таким чином, врахування психологічних особливостей породження (сприйняття) писемного мовлення і лінгвістичних особливостей його оформлення необхідне для організації ефективного навчального процесу на уроках іноземної мови. На нашу думку, розвинутим можна вважати лише таке мовлення, що є одночасно правильним (відповідає прийнятим мовним нормам), багатим (різноманітним у використанні лексичного інвентаря та граматичних конструкцій) і зв'язним (логічним, послідовним, позбавленим

синтаксично незавершених одиниць). Отже, щоб сформувати в учнів мовлення такого рівня потрібно так організувати роботу, коли паралельно забезпечується вдосконалення навичок оформлення і змістовного наповнення писемних висловлювань учнів.

Мета роботи — проаналізувати матеріал та досвід роботи вчителя іноземної мови, загальні положення проблеми формування навичок письмової компетентності учнів на основі вправ та експериментально перевірити їх впровадження та використання у навчальному процесі середньої та старшої школи.

У ході дослідження використовувались такі групи методів:

- теоретичні — для вивчення й аналізу науково-педагогічної та психологічної літератури з даної проблеми, аналізу поняттєво-термінологічної системи;
- емпіричні — вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, проведення педагогічного експерименту;
- статистичні — для якісного та кількісного аналізу результатів експериментальної роботи.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що нами проаналізовано теоретичні основи формування письмової компетентності; узагальнено різновиди вправ, які цьому сприяють.

Практичне значення дослідження визначається тим, що нами апробовано різноманітні вправи на уроках іноземної мови, щоб перевірити, чи дійсно вони ефективні для формування навичок письмової компетентності учнів.

Об'єктом написання даної статті є формування навичок письмової компетентності учнів на уроках англійської мови, **предметом** — застосування вправ для формування навичок письмової компетентності. **Метою** даного матеріалу є розгляд певних положень проблеми формування навичок письмової компетентності учнів на основі вправ.

Слід зауважити, що планування курсу вивчення іноземної мови включає в себе багато різноманітних та важливих аспектів, серед яких – необхідність формування певних компетентностей у навчанні. Оскільки наша стаття присвячена саме формуванню письмової компетентності, тому зупинимося детальніше на цьому.

Компетентність у письмі розглядають як здатність і готовність тих, хто навчаються, здійснювати іншомовне письмове спілкування у сфері особистої та професійної комунікації, застосовуючи знання, вміння, навички, стратегії і досвід роботи з іншомовним текстом і знання про особливості побудови письмових висловлювань у культурі мови, що вивчається; як здатність створювати якісні письмові висловлювання, які характеризуються наявністю лінгвістичних (послідовність, чіткість, логічність, адресність) і екстралінгвістичних (комунікативні цілі, фонові знання, просторові умови спілкування) особливостей; як здатність реалізувати комунікацію в письмовій формі в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях спілкування відповідно до комунікативного завдання [4, с.127].

Означена компетентність передбачає, що мовець уміє планувати, здійснювати та коригувати власну комунікативну поведінку під час породження та варіювання іншомовного мовлення в різних типах письмових висловлювань відповідно до конкретної ситуації спілкування, мовленнєвого завдання, комунікативного наміру та відповідно до правил спілкування в цільовій національно-культурній спільноті.

Тому для формування такої компетентності, а загалом і навички (дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними) вчителів (як показує педагогічний практичний досвід) варто використовувати на уроці ряд письмових вправ.

Вправа – це метод навчання, який передбачає цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій чи операцій з метою формування відповідних умінь і навичок [4, с.148].

Як показують результати нашого дослідження, на уроках іноземної мови для формування письмової компетентності варто застосовувати саме такі види вправ, а саме:

- звуко-буквенний аналіз слова;
 - групування слів з однаковими звуками, але різними графемами;
 - групування слів на основі протиставлення графем;
 - диференціація подібних, але не тотожних графем;
 - списування за зразком;
 - списування з різними завданнями (підкреслити букву, буквосполучення, слова з однією і тією орфограмою);
 - групування слів з використанням картинок-орфограм;
 - складання слів із складів з використання схем;
 - написання слів за заданими першими літерами;
 - вправи на запитання-відповіді з частковою зміною мовного матеріалу;
 - на трансформацію мовного зразка;
 - на підстановку;
 - на розширення та скорочення;
 - диктанти.
 - диктант із самоконтролем;
 - пояснювальний диктант;
 - диктант вивченого напам'ять;
 - диктант-переклад;
 - написання листа другу (за даною програмою, ситуацією);
 - складання короткої анотації до статті і т.ін.;
 - опис картини, слайдів, міста, вулиці;
 - складання діалогу за темою;
- скорочення прочитаного тексту (його письмовий виклад) [3, с.347].

Висновки. Отже, проводячи роботу на уроці з використанням вище поданого матеріалу (види вправ), можна зробити висновки, що учні краще

оволодівають програмовим матеріалом, а саме з граматики. Це дає підставу тому, що застосування вправ є одним із ефективних методів у формуванні навичок письмової компетентності учнів на уроці англійської мови. Саме ці знання стануть у пригоді підростаючому поколінню у майбутньому. Адже бути грамотною особистістю, а ще й в іноземній комунікації вже являє собою великий крок на шляху до успіху.

Список використаної літератури

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2006. – 200 с.
2. Бойко М.І. Форми і розвиток писемної грамотності на уроках англійської мови // Англійська мова та література. – 2010. - №19-20. – 345 с.
3. Борецька Г.Е. Методика формування іншомовної компетенції у техніці письма // Іноземні мови. – 2012. - №1. – 412 с.
4. Коломінова О.О., Роман С.В. Сучасні технології навчання англійської мови у школі // Іноземні мови. – 2010.- № 2. –208 с.

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ МЕТОД Е ГУССЕРЛЯ

Дубініна Віра Олександрівна

канд.філос.наук, завідувачка кафедри

філософії та суспільних наук

Українська медична стоматологічна академія.

Вступ. Досліджуються сутності особливості феноменологічного методу Е. Гуссерля та психологія природної установки яка зводить психічне Я до деякої речі, що має своє місце і тривалість існування серед інших речей просторово тимчасового світу. Засновником феноменології є Е Гуссерль. Саме він описав систематичне і різнобічне розуміння феноменологічного методу, яке застосовують і в психологічному дослідженні. Е. Гуссерль завжди підкреслював, що феноменологічний напрям виник в процесі взаємодії філософії та психології за конкретний науковий метод дослідження.

Мета роботи. Дослідити та проаналізувати феноменологічний метод Е Гуссерля.

Матеріали та методи. Аналіз сучасного феноменологічного методу представлені у працях відомих українських філософів: Є.Бистрицького, І.Бичка, Б.Головка, В.Загороднюка, С.Кримського, А.Карпенка, В.Купліна, А.Лоя, В.Ляха, В.Малахова, В.Окорокова, В.Пазенка, М.Поповича, Є.Причепія, Л.Ситниченко, В.Табачковського та ін. Втім, актуальність та недостатня розробленість в українській філософії визначили вибір теми даного дослідження.

Результати та обговорення. Феноменологічний метод позбавлений так званої теоретичної основи, тобто штучної інспірації проблем і проблемних ситуацій, характерною ознакою якої є знаходження будь-яких маловідомих фактів і підгонка їх під заздалегідь задану «теоретичну схему». Навпаки, феноменологія вивчає всім відоме, а саме: сприйняття, пам'ять, уява і багато

інших модусів свідомості, перераховані (і не перераховані) Гуссерлем в статті «Філософія як сувора наука» [1, 13].

У природній установці з безсумнівною істинністю я висловлюю і бачу, що виявляю себе, як володіє тим-то і тим-то, як центр якогось оточення. З тієї ж очевидністю я впевнений, що там-то і там-то я неодмінно знайду то-то і те-то, в тому, що «я є» і що світ є і т.і. Іншими словами, досвід має свою правомірність, точніше, будь-який акт судження в природній установці «на основі досвіду» має свою цілком зрозумілу правомірність. Саме в силу цієї влади феномена очевидності досвіду людина займається наукою досвіду.

Ця наука, відповідно до твердого переконання Гуссерля, є наука природної установки, в розряд якої відноситься, перш за все, фізичне природознавство, та також і емпірична психологія.

Так само як природознавство описує і пояснює фізичний світ за допомогою закону причинності, так і психологія в тому ж контексті закону причинності пояснює і описує людські особистості з їх мінливими станами і актами і з їх мінливими схильностями (властивостями характеру і т.і.). При цьому психологія ігнорує явища, в яких особи є собі і іншим. Іншими словами, не відрізняється річ і явище речі. Річ – це фізичне, а не психічне. Але так як досвід знає тільки один світ, оскільки душі суть саме душі тіл, то психологія, заснована на феномені абсолютної очевидності досвіду, без найменшого сумніву вбудовує психічне Я в рамки об'єктивного часу, тому часу, якому належить також і просторовий світ, вимірюваному за допомогою годин та інших хронометрів. Це Я просторово-тимчасовим чином прив'язане до тіла, від функціонування якого залежать психічні стани і акти.

Висновки. Так психологія природної установки зводить психічне Я до деякої речі, що має своє місце і тривалість існування серед інших речей просторово тимчасового світу. Якщо в перших феноменологічних роботах Гуссерля цікавлять «первинні модуси свідомості», і феноменологію часу можна так само назвати феноменологією сприйняття, пам'яті і фантазії, то в останніх роботах в центрі уваги філософа - наукове мислення, оцінка направлення

європейської культури, тобто, проблеми спілкування, взаєморозуміння, інтерсуб'єктивності. Аналізуючи діалектику суб'єктивно-об'єктивних відносин в трансцендентальній феноменології Гуссерля, Г.Кехлер справедливо вважає, що його феноменологічна концепція в значній мірі є результатом «ідеалістичного гіпостазірованія суб'єктивності» [2, с 25].

1. Gusserl E. *Filosofiya kak strogaya nauka.* – Logos, kn. 1, 1911
2. Köchler H. *Die Subjekt-Objekt Dialektik in der transzendentalen Phänomenologie.* Meisenheim a. Glan: Hain, 1974. 6, 223 S.

ТЕХНОЛОГІЯ МАНІПУЛЯЦІЙ СВІДОМІСТЮ

Кудlach Віра Іванівна

к.і.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний

Університет нафти й газу

м.Івано-Франківськ, Україна

З розвитком суспільства та зростанням значення інформаційно-комунікативних технологій якісно змінюється взаємодія матеріального та духовного. Поширилось, утвердилось і набуло нового значення використання нових технік для наперед задуманого результату, названих технологією.

З'явилась нова буттєва сфера – інформаційно-комунікативні технології, що поєднують в собі матеріальне (наприклад, технічну структуру комп'ютера) та нематеріальне, інформаційне (за допомогою комп'ютера людина отримує потрібну їй інформацію, знання, смисли, образи, ідеї). Ланцюг зв'язку матеріального та ідеального розширився: матеріальна культура – техніка – інформаційно-комунікативні технології – духовна культура. Матеріальний світ став похідним від ідеального, духовного, тобто від певних ідей, смислів, цінностей, образів. Останні виробляються як продукти і породжують в людей потреби, які треба задовольняти.

Дослідники соціальних інновацій Бестужев-Лада, В. Дудченко, Є. Кучко, Ж. Тощенко вважають, що підсумком інноваційної діяльності є такі нові матеріальні та духовні явища, цінності, способи діяльності, образи і стилі життя, які оновлюють картини світу. Нововведенням на шляху до їх втілення часто перешкоджають люди-консерватори, слабкість і неефективність контролю і т.п. Сьогодні інноваційну діяльність очікують такі випробування як поява квазі - інновацій - антитеза соціальному оновлення, кентавр-ідеї, які можуть спотворювати, деформувати суспільне життя, пропагуючи та нав'язуючи орієнтації та установки, вигідні певним соціальним групам чи можновладцям.

Кентавр-ідеї з'являються як повний чи частковий розрив між реальністю та уявленням про те, що повинно або може бути; коли відкидають попередній досвід і водночас не знають що робити далі; при змішуванні наукових, політичних, ідеологічних підходів; у разі порушення міри щодо орієнтації чи сприйняття того, що здійснюється; при шизофренії свідомості; при заангажованості суб'єктів тієї чи іншої культури; при химеричному змішуванні різних світоглядів; у результаті «свідомої ірраціональності»; при втраті здорового глузду [3, 6-7].

За допомогою нових інформаційно-комунікативних технологій створюються нові смисли, ідеї, комплекси уявлень, нові цінності. Воюють не інформацією, а баченням світу, світоглядними концепціями, міфами про народи та товари, зашитими у складні комунікативні стратегії й тактики [1, 23]. Так створюються іміджі майбутніх президентів, прем'єр-міністрів, міністрів, депутатів. Маніпулюючи інформацією, образами конструюють майбутнього можновладця, створюють йому потрібний імідж. Така технологія маніпуляцій інформацією при створенні майбутнього іміджу називається іміджмейкерством. Конкуренція у світі речей і людських відносин доповнилась маніпуляцією у світі образів, ідей, смислів.

Науки про людину постачають засоби для управління нею, проектування її тілесності і психіки (технології психотренінгів, навчальні технології, технології піару, політичні технології). Наука прямує до створення постлюдини, з фізичною і психологічною досконалістю (краще сприймання інформації, прийняття рішення, швидший рух, більша раціональність, більша тривалість життя тощо) Такі перспективи викликають певні побоювання: «... Сучасні науки про людину можуть створити принципово новий рівень людського розвитку, але і вони при певних умовах можуть використовуватись для деградації людини, її розлюднення – в цьому випадку виявиться, що саме розвиток наук про людину приведе до того, що людина у звичному нам смислі зникне, загине» [2, 4]. Для того, щоб уникнути цього, слід звернути увагу на

людські цінності, орієнтувати інноваційну діяльність у науково-технічній, природничій сферах на гуманістичні ідеали.

Сьогодні більшість людей через карантин працює в онлайн-форматі. Онлайн-контакти через месенджери, фейсбук твітер, інстаграм, електронну пошту, платформи зума, вебекса, гугл зустрічей операціоналізуються, стають швидкими, миттєвими, швидкоплинними. Людині приходится переосмислювати щораз більші обсяги інформації, в неї виникають більше різнопланових завдань, вона більше переміщається, психологічно перевантажується.

Через інтернет-мережі люди стають більших чутливими до наочних візуальних образів, ніж до текстів та раціональних аргументів. В умовах онлайн-комунікації кожен активно намагається соціалізуватись в умовах дистанційної роботи. Разом з тим, спостерігаємо недостатність емоційної інформації, втому від значної енергозатратності підчас онлайн-зустрічей, почасти дратівливість і тривогу, тощо. За таких умов увага розсіюється, а ймовірність викривлення інформації підвищується [4].

Сьогодні ідеологію дедалі більше замінюють маніпуляцією, намагаючись формувати не добросовісного працівника, а безмежного у своїх примхах споживача, який хоче більше заробляти, менше працювати, розкішно жити і насолоджуватись життям. Технології тиску, насильства, «промивання мізків» одурманюють людину, позбавляють її права на правду та істину, прирікають її на різні ризики. Виникають проблеми захисту людської свободи від зливи спотвореної, фальшивої, злоякісної інформації, збереження цілісності особистості, її самодостатності і самоідентифікації, автономії, аутентичності, смислу існування.

Соціально-гуманітарні технології проводяться «зверху» владними структурами, наприклад, з метою маніпуляції людьми в процесі виборчих кампаній і «знизу» людьми, скажімо, для зміцнення здоров'я, психологічного вдосконалення. Модними стали різні тестування окремих людей в сім'ї, школі, в установах, корекція їх психофізіологічних реакцій, процесів, станів

поліпшення. Існують різноманітні індивідуальні та групові психотерапії. Функціонують тренінги спілкування і особистісного росту. Однак, нерідко зустрічаються розробники технологій, тренінгів низької кваліфікації, що може призвести до марної трати часу, даремного витрачання грошей, погіршення здоров'я та ін.

Таким чином, життєдіяльність суспільства залежить від здатності людини обрати новий тип розвитку, у якому поєднуються науково-раціональний, комунікативно-інформаційний способи життя, ефективні засоби для самореалізації особистості.

1. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. – К., 2019. – 384 с.

2. Лекторский В. Возможны ли науки о человеке? // Вопросы философии. – 2015. – № 5. – С. 3 – 15.

3. Тощенко Ж. Кентавр-идеи как деформация общественного сознания // Социс – 2011. – №12. – С. 3 – 11.

4. Брунова-Калисецкая И., Елигулашвили М. Учимся говорить заново: как эффективно общаться онлайн в условиях кризиса [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://focus.ua/economics/454106-kak-effektivno-rabotat-onlain-v-usloviiakh-krizisa?fbclid=IwAR1hon9fZ6Tmo6iU6DpKkf5F2VrB3Rzu2ODq5QT6dxGF2frlp3sA7L50_7A.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ FUZZY DEMATEL-МЕТОДУ

Балан Валерій Григорович,

канд. фіз.-мат. наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Всезростаючі складність та невизначеність зовнішнього середовища, його турбулентний та динамічний характер зумовлюють необхідність використання сучасних моделей менеджменту, і, зокрема, моделей стратегічного управління, які мають забезпечувати на основі глибокого й всестороннього аналізу зовнішнього оточення і внутрішнього середовища підприємства розробку стратегії розвитку та її ефективну реалізацію. Визначальним етапом цього процесу є формування місії та стратегічних цілей підприємства (чи його стратегічних бізнес-одиниць). Дана процедура є досить складною, неструктурованою та трудомісткою і потребує експертних міркувань та оцінок, які мають «розмитий», нечіткий характер.

Ціль роботи. Метою роботи є розробка методики формування стратегічних цілей підприємства з використанням інструментів нечіткої-множинної теорії.

Матеріали і методи. Особливості поставленого завдання зумовлюють використання інструментарію стратегічного аналізу [1] та теорії нечітких множин [4], які базуються на нечіткій інформації.

Одним із таких методів є Fuzzy DEMATEL Method [3], який дає змогу врахувати нечіткість інформації, одержаної від фахівців і експертів у процесі формування та оцінювання стратегічних цілей, оптимізувати їх кількість

шляхом виключення залежних і незначущих та визначити пріоритетність кожної з них. Для дефазифікації нечітких чисел, використовується BNP-метод.

Результати й обговорення. Стратегічні цілі конкретизують місію, виступають орієнтиром і мотивом поведінки всіх членів колективу. І, навпаки, місія є інтеграційним декларативним виразником цілей. Основними групами осіб, цілепокладання яких впливає на діяльність організації, є власники організації, її працівники, споживачі (покупці) продукції організації, партнери, місцеве співтовариство, суспільство загалом. Формулювання цілей певною мірою повинно відображати взаємодію з кожним із шести названих суб'єктів. Процедура розробки цілей організації полягає в тому, що, відштовхуючись від формулювання місії й враховуючи цільові настанови основних суб'єктів цілепокладання, цілі формулюються з урахуванням базових і стратегічних критеріїв (рис. 1) [1].

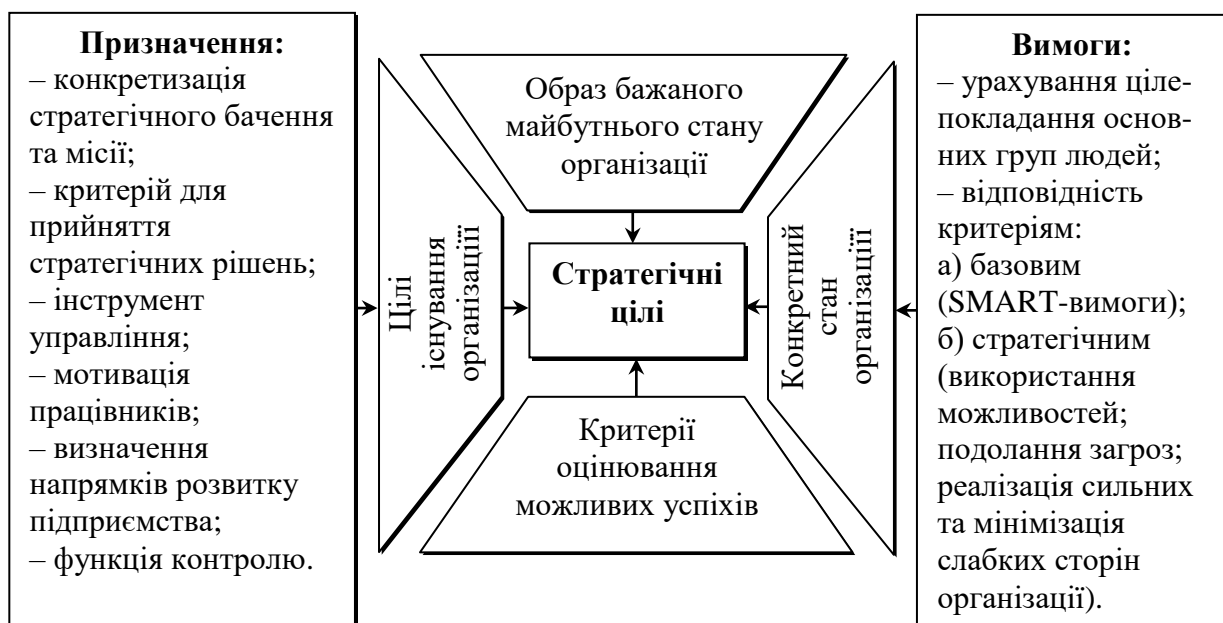

Рис. 1. Стратегічні цілі: функції та вимоги

Процес формування стратегічних цілей підприємства має два напрями:

- безпосередньо формування переліку стратегічних цілей;
- встановлення їх пріоритетності.

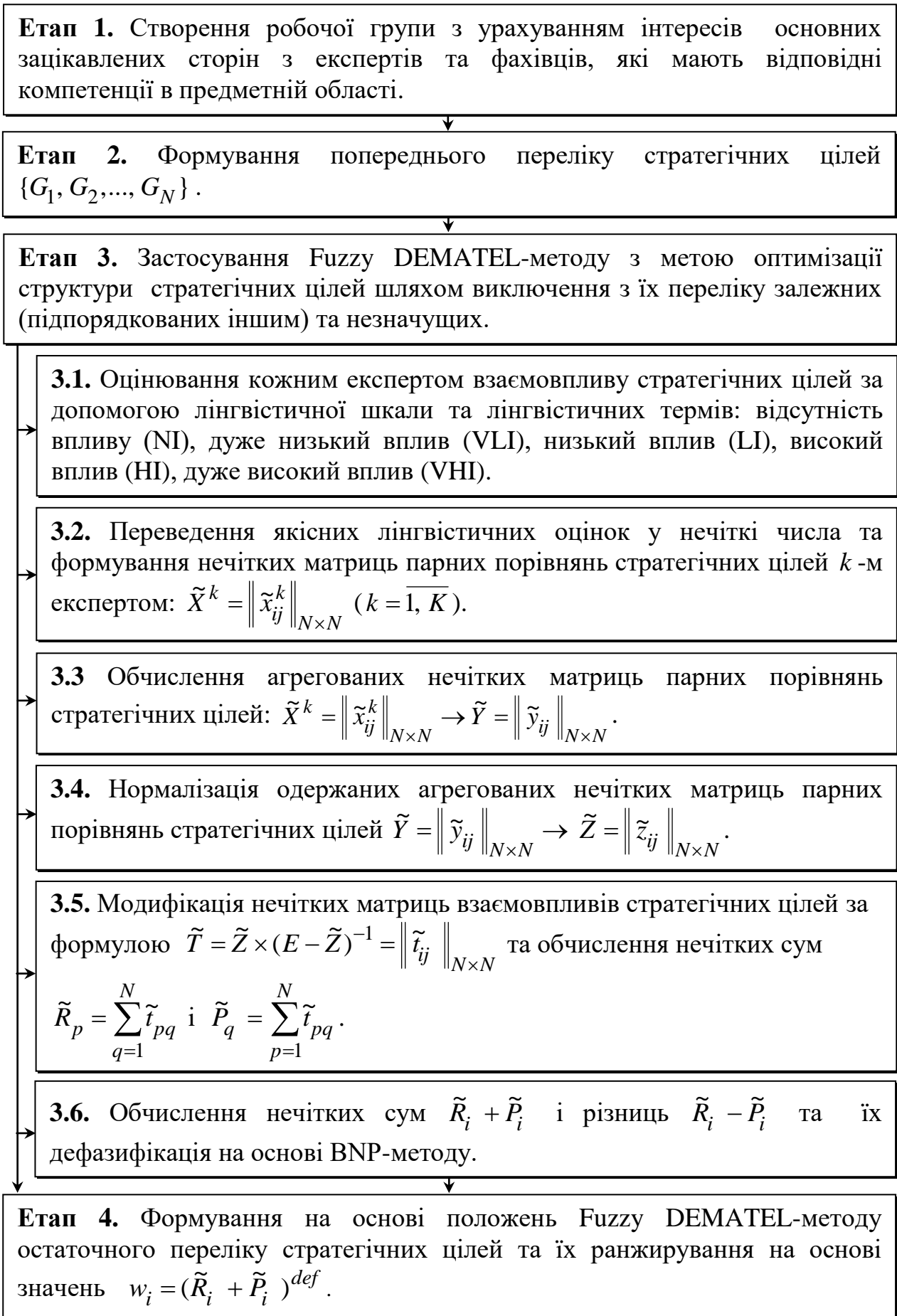

Рис. 2. Етапи методики формування стратегічних цілей підприємства

Ці два напрями відображені в розробленому автором методичному підході на основі використання інструментів нечіткої логіки, необхідність застосування якої зумовлюється нечіткістю інформації, одержаної від фахівців і експертів у процесі формування та оцінювання стратегічних цілей (рис. 2).

Зазначимо, що для оцінювання важливості стратегічних цілей на 4-му етапі окрім урахування значення $(\tilde{R}_i + \tilde{P}_i)^{def}$ в якості показника пріоритетності може бути використане наступне співвідношення [2]:

$$w_i = \sqrt{\left((\tilde{R}_i + \tilde{P}_i)^{def}\right)^2 + \left((\tilde{R}_i - \tilde{P}_i)^{def}\right)^2}.$$

Висновки. На думку автора дана методика з використанням нечіткого економіко-математичного моделювання є одним із найбільш дієвих та ефективних інструментів вирішення незапрограмованих, неформалізованих і складних стратегічних проблем в умовах невизначеності, якими характеризується сучасне бізнес-середовище. Подальші дослідження за даною темою можуть бути спрямовані на вдосконалення даної логіко-лінгвістичної моделі шляхом формування груп стратегічних цілей відповідно до потреб стратегічно важливих цільових груп із урахуванням їх вагомості та внесків в організаційний добробут підприємства з наступною перевіркою цих цілей за критеріями сумісності та підпорядкованості. Для визначення пріоритетності визначених цілей можуть бути використані сучасні методи багатокритерійного оцінювання на основі теорії нечітких множин, зокрема Fuzzy TOPSIS, Fuzzy COPRAS, Fuzzy VIKOR тощо.

Список літератури

1. Балан В.Г. Стратегічне управління. Практикум. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Наукова столиця, 2018. 524 с.
2. Dalalah, D., Hayajneh, M. & Batieha, F. (2011). A Fuzzy Multi-Criteria Decision Making Model for Supplier Selection, Expert Systems with Applications, 38(7), 8384-8391.

3. Deng, Q., Liu, X., Liao, H., (2015). Identifying Critical Factors in the Eco-Efficiency of Remanufacturing Based on the Fuzzy DEMATEL Method. Sustainability 7, 11, 15527-15547.
4. Zadeh, L.A., (1978). Fuzzy Sets as a Basis for a Theory of Possibility // Fuzzy Sets and Systems. Vol.1. №1, 89. 100 p.

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В СИСТЕМЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Беренда Сергей Васильевич,

Кандидат экономических наук, доцент

Адетунджи Опейеми Акинвале,

Студент

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Харьков, Украина

Введение. Актуальность данного исследования заключается в раскрытии и изучении сути управления рисками в медицинской отрасли. Самым большим препятствием для взаимодействия человека с медицинскими учреждениями являются внедрение и использование передовых технологий, возросший спрос на медицинский уход (особенно в эпоху Корона-вируса), невероятно усложнившиеся бизнес-процессы, быстрые изменения, чрезмерные требования потребителей услуг, бюрократическая сложность и выполнения различного рода обязательств. Вся эта нарастающая сложность, привела к тому, что вопросы управления рисками в системе здравоохранения вышли на передний план.

Среди известных авторов, занимавшихся проблематикой управления рисками в системе здравоохранения следует отметить Рот А. [1] и Ризон Дж [2].

Цель работы. Цель исследования - определение методов управления рисками и их применение в медицинских организациях.

Материалы и методы. В статье используется логико-теоретический метод системного анализа, метод индукции и дедукции. На основании которых выясняются современные особенности управления рисками в системе здравоохранения. Среди других методов исследования были использованы следующие: сравнительно описательные для изучения тенденций в управлении рисками в системе здравоохранения.

Результаты и обсуждение. Риск - это вероятность или/и угроза причинения вреда, травм и отсутствия ответственности из-за ряда недостатков, которые можно избежать с помощью превентивных мер.

Управление рисками - это процесс, который позволяет заблаговременно понимать отдельные события риска и общий риск, управлять ими, с целью максимизировать производительность путем смягчения угроз и оптимизации возможностей.

Человечество не всегда воспринимало и понимало концепцию «риска», равно как и не управляло им так, как мы это делаем сегодня.

Временная шкала начинается с математической головоломки, созданной итальянским математиком XIV века - Лука Паччоли, который сформулировал вопрос - как вы осуществите ставки в незаконченной азартной игре между двумя игроками, когда один из них впереди, еще в 1494 году, и заканчивается публикацией ISO 31000 в XXI веке.

Управление рисками - это процесс управления, который стимулирует экономически эффективное достижение целей организации; более того, как указывается в стандарте ISO 31000, - целью управления рисками является создание и защита стоимости [4].

Риски, угрозы и опасные ситуации всегда преследовали медицинские организации, заставляя предпринимать усилия для их минимизации. Это стало первостепенной задачей: либо предотвращать события, которые будут подвергать организации рискованным ситуациям, либо помогать им выявлять такие сценарии и избегать их. Однако искусство бизнеса само по себе подразумевает принятие рисков для достижения роста, даже когда они являются расчетными рисками. Риск может создавать ценность и играть уникальную роль в повышении эффективности бизнеса, поэтому необходимо разработать корпоративные стратегии управления рисками, чтобы помочь бизнесу определить, на какие риски следует идти [3].

Организация, стремящаяся внедрить процесс управления рисками, должна быть осведомлена обо всех типах рисков, с которыми она сталкивалась

или может столкнуться во время работы. Это может быть достигнуто путем рассмотрения всех прошлых реестров рисков и определения того, был ли какой-либо риск в прошлом локализован. Если в организации вообще нет реестров рисков, высшее руководство должно предоставить команде по управлению рисками достаточно информации о том, с какими рисками сталкивались в прошлом и каковы их источники. Или, если организация не сталкивалась с каким-либо риском в прошлом, необходимо определить потенциальные риски.

Очаги формирования рисков, существующие в традиционной структуре медицинских услуг, могут быть выделены по такому принципу:

- О - организационные;
- Т - технологичные;
- К - коммуникационные;
- С – структурные [1].

Результаты исследований материнской смертности в больнице LHMN, Лагос, Нигерия указывают на этот устойчиво высокий показатель и установили, что ключевыми факторами, определяющими повышение данного риска, являются акушерские и социально предрасполагающие факторы в больнице. К ним относятся акушерство, которое усугубляется недостаточным спросом на услуги, плохим предоставлением услуг и неадекватным оборудованием для обеспечения качественного медицинского обслуживания [5]. Поэтому необходима выработка адаптивных изменений, которые позволят добиться долгосрочного снижения материнской смертности во всей стране.

Выводы. Управление рисками в системе здравоохранения показывает, что рекомендуемый подход соответствует целеполаганию, а именно методике, основанной на четырёх динамических измерениях: проведение исследования, составление процедурной схемы, оценка опасности, доказательство и оценка риска. Снижение рисков на уровне медицинского предприятия, требует

внедрения современных CRM систем, как отправной точки для внедрения метода основанного на четырех динамических измерениях.

Список использованных источников.

1. Roth, A.V., 1993. World class health care. *Quality Management in Health Care* 1(3), 1-9.
2. Reason, J., 2002. Combating omission errors through task analysis and good reminders. *Quality and Safety in Health Care* 11 (1), 40-44.
3. Bigio, S., & d'Avernas, A. (2019). *Financial risk capacity* (No. w26561). National Bureau of Economic Research
4. ISO 31000:2018-RISK MANAGEMENT GUIDELINES [Электронный ресурс]. URL: <https://pecb.com/whitepaper/iso-310002018-risk-management-guidelines>
5. Onah H.E, Okaro JM, Umeh U., Chigbu C., Maternal mortality in health institutions with emergency obstetric care facilities in Enugu State, Nigeria. *Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 2005. 25(6): p. 569–574

ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И КРОССКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В НИГЕРИИ

Беренда Сергей Васильевич,

Кандидат экономических наук, доцент

Аени Олуваоин Розелин

Студент

Афолаби Дамилола Аиша

Студент

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Харьков, Украина

Введение. Актуальность этого исследования определяется глобализацией отраслей промышленности и услуг, которая охватила весь мир, и что привело к росту перетока предпринимательского капитала, и, следовательно, необходимости кросс-культурного управления, особенно в такой развивающейся стране, как Нигерия.

Нигерийские предприниматели все больше обращают внимание на кросс-культурные организационные мероприятия, которые стали важными, учитывая трудности, возникающие в связи с профессиональным культурным разнообразием.

Одним из известнейших специалистов в области кросс-культурных исследований является Г. Хофстеде [1], [2].

Цель работы. Выявление кросс-культурных особенностей в нигерийском бизнес сообществе.

Материалы и методы. В исследовании были задействованы сравнительный метод, метод индукции и дедукции, для влияния межкультурной управленческой деятельности в нигерийских организациях, на основе баз данных Hofstede insight [2].

Результаты и обсуждение. Кросс-культурные исследования влияния социальной культуры на менеджеров и организационное поведение определяет

развитие предпринимательских инициатив в международных компаниях во всем мире.

Содействующие области включают кросс-культурную психологию, социологию и антропологию, а также более широкие сферы делового и межличностного поведения и связанный с этим многонациональный кадровый бизнес. Общие вопросы включают глобальный смысл, в котором будет осуществляться управление, различные позиции иностранного руководителя, влияние культуры на организационную структуру и процедуры, а также региональное и глобальное управление [3].

Межкультурное управление может улучшить процессы принятия решений, так как принятие решений основано на культурных взглядах, восприятии и принципах, которые обеспечивают полезный вклад в развитие навыков организационного лидерства [4].

Вот с таким многогранным явлением мы сталкиваемся все больше и больше.

Если мы исследуем нигерийскую культуру через призму 6-D Model, мы можем получить хороший обзор глубинных движущих сил ее культуры по сравнению с другими мировыми культурами.

1. ДИСТАНЦИЯ ВЛАСТИ. Это измерение касается того факта, что все люди в обществе не равны - оно выражает отношение культуры к этому неравенству среди нас. Расстояние власти определяется как степень, в которой менее влиятельные члены учреждений и организаций внутри страны ожидают и признают, что власть распределена неравномерно.

Нигерия имеет высокие оценки в этом измерении (80 баллов), что означает, что люди принимают иерархический порядок, в котором каждый имеет свое место и который не нуждается в дополнительном обосновании. Иерархия в организации рассматривается как отражение врожденного неравенства, популярность централизации, подчиненные ожидают, что им скажут, что делать, а идеальный начальник - доброжелательный автократ. В сравнении Украина, которая набрала 92 балла, является страной, где те, кому

принадлежит власть очень дистанцируются в обществе. Будучи крупнейшей страной в Европе и находясь в течение почти века в составе Советского Союза, Украина развивалась как очень централизованная страна. Несоответствие между менее и более влиятельными людьми приводит к большой важности символов статуса.

2. ИНДИВИДУАЛИЗМ. Фундаментальная проблема, рассматриваемая в этом измерении, - это степень взаимозависимости, которую общество поддерживает среди своих членов. Это связано с тем, определяется ли самооценка людей в терминах «я» или «мы». В индивидуалистических обществах люди должны заботиться только о себе и своей непосредственной семье. В коллективистских обществах люди принадлежат к «группам», которые заботятся о них в обмен на лояльность.

Нигерия, набравшая 30 баллов, считается коллективистским обществом. Это проявляется в тесной долгосрочной приверженности члену «группы», будь то семья, расширенная семья или расширенные отношения. Лояльность в коллективистской культуре имеет первостепенное значение и отвергает большинство других социальных норм и правил. Общество способствует прочным отношениям, где каждый берет на себя ответственность за других членов своей группы. В коллективистских обществах правонарушение ведет к позору и потере лица, отношения между работодателем и работником воспринимаются с моральной точки зрения (как семейная связь), решения о найме и продвижении по службе учитывают внутригрупповые отношения сотрудника, а управление - это управление группами.

3. МУЖЕСТВЕННОСТЬ. Высокий балл (мужской) в этом измерении указывает на то, что обществом будут управлять конкуренция, достижения и успех, а успех определяется победителем / лучшим в своей области - системой ценностей, которая начинается в школе и продолжается в течение всей организационной жизни.

Низкий балл (женский) в измерении означает, что доминирующие ценности в обществе заботятся о других и о качестве жизни. Женское общество

- это общество, в котором качество жизни является признаком успеха, а выделение из толпы не вызывает восхищения. Фундаментальный вопрос здесь заключается в том, что мотивирует людей, желающих быть лучшими (мужское) или любить то, что ты делаешь (женское).

Нигерия получила 60 баллов по этому измерению и, таким образом, является мужским обществом. В мужских странах люди «живут для того, чтобы работать», от менеджеров ожидается, что они будут решительными и напористыми, акцент делается на справедливости, конкуренции и производительности, а конфликты разрешаются путем борьбы с ними. В этом измерении Украина является чуть ли не антиподом с 27 баллами.

4. ИЗБЕГАНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ. Измерение предотвращения неопределенности связано с тем, как общество имеет дело с тем фактом, что будущее никогда не может быть известно: следует ли нам пытаться контролировать будущее или просто позволить этому случиться? Эта двусмысленность приносит беспокойство, и разные культуры научились справляться с этим беспокойством по-разному.

Нигерия получает промежуточный балл 55 по этому показателю, который не показывает явного предпочтения. В то же время Украина демонстрирует показатель в 95 баллов, что свидетельствует о значительном отличии.

5. ДОЛГОСРОЧНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ. Это измерение описывает, как каждое общество должно поддерживать некоторые связи со своим прошлым, имея дело с проблемами настоящего и будущего, и общества по-разному расставляют приоритеты для этих двух экзистенциальных целей. Нормативные общества, например, которые низко оценивают это измерение, предпочитают поддерживать проверенные временем традиции и нормы, рассматривая изменения в обществе с подозрением. С другой стороны, люди с культурой, которая имеет высокие оценки, используют более прагматичный подход: они поощряют бережливость и усилия в современном образовании как способ подготовиться к будущему.

Нигерия имеет очень низкие оценки (13) в этом измерении, что означает, что ее культура является нормативной, а не прагматичной. Люди в таких обществах очень заинтересованы в установлении абсолютной Истины; они нормативны в своем мышлении. Они проявляют большое уважение к традициям, относительно небольшую склонность к сбережению в будущем и стремление к быстрым результатам. Здесь мы наблюдаем диаметрально противоположную позицию для Украины с 86 баллами.

6. СНИСХОДИТЕЛЬНОСТЬ. Одной из проблем, стоящих перед человечеством сейчас и в прошлом, является степень социализации маленьких детей. Без социализации мы не станем «людьми». Это измерение определяется как степень, в которой люди пытаются контролировать свои желания и побуждения в зависимости от того, как они были воспитаны. Относительно слабый контроль называется «потворством», а относительно сильный контроль - «сдержанность».

Говорят, что нигерийская культура с очень высокой оценкой в 84 балла является культурой «индугенции». Люди в обществах, оцененных в измерении Снисходительность с высоким баллом, обычно демонстрируют готовность реализовать свои импульсы и желания в отношении наслаждения жизнью и веселья. Они обладают позитивным отношением и имеют тенденцию к оптимизму. Кроме того, они придают большее значение досугу, ведут себя так, как им заблагорассудится, и тратят деньги по своему усмотрению.

И в этом измерении, мы также наблюдаем прямопротивоположные значение для Украины. Сдержанная природа украинской культуры хорошо заметна благодаря очень низкому балу 14 по этому измерению. Общества с низким показателем в этом измерении имеют тенденцию к цинизму и пессимизма. Кроме того, в отличие от снисходительных обществ, ограниченные общества не уделяют особого внимания досугу и контролируют удовлетворения своих желаний. Люди с такой ориентацией имеют представление о том, что их действия ограничены социальными нормами, и считают, что баловать себя достаточно неправильно. [2].

Выводы. Результаты выявили существенную связь между сообществом, с одной стороны, и организационной эффективностью, с другой. Сравнение бизнес-сообщества Украины и Нигерии продемонстрировали значительные отличия в таких измерениях как СНИСХОДИТЕЛЬНОСТЬ и ДОЛГОСРОЧНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ., менее значительные различия в измерении ИЗБЕГАНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ и МУЖЕСТВЕННОСТЬ и практически на одном уровне ДИСТАНЦИЯ ВЛАСТИ и ИНДИВИДУАЛИЗМ. Подобного рода дифференциация должна быть основой для определения специфики кросс-культурной коммуникации в Нигерии, а также Украине.

Список использованных источников.

1. Hofstede, G. J., Pedersen, P., & Hofstede, G. (2002). *Exploring culture: Exercises, stories and synthetic cultures*. Yarmouth, Me: Intercultural Press.
2. HOFSTEDE INSIGHTS [Электронный ресурс]. URL: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/nigeria,ukraine/>
3. Thomas, D. C., & Peterson, M. F. (2016). *Cross-cultural management: Essential concepts*. Sage Publications.
4. Adler, P. S., Forbes, L. C., & Willmott, H. (2007). 3 Critical management studies. *The academy of management annals*, 1(1), 119-179.

ПРИНЦИПИ ДІЛОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК БАЗИС МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Бочарова Наталія Олександрівна,

к.е.н., доцент

Ликова Анастасія Костянтинівна,

студент

Таврійський Державний Агротехнологічний університет ім. Д. Моторного
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Ділове адміністрування є важливим інструментом здійснення управління і базисом управлінської діяльності. Ділове адміністрування – відносно молода сфера наукового знання. Вона дуже швидко та активно розвивається. В Україні останніми роками збільшився інтерес до цих знань тому, що проблема підготовки кваліфікованих державних службовців стала вимогою сьогодні.

Мета роботи. Обґрунтувати понятійний апарат ділового адміністрування як складової системи управління та невід’ємний процес розвитку будь-якої організації.

Матеріали та методи. Вся теоретична та практична база ділового адміністрування ґрунтується на вивченні та запобіганні проблем, які пов’язані зі всіма сферами та діловими операціями, наприклад, бухгалтерський облік, маркетинг, фінансова складова тощо. Варто зазначити, що досягнення синергії у роботі організації є фундаментальною частиною для побудови ефективної структури управління та виробництва, а закон синергії дозволяє якомога краще вивчити специфіку роботи працюючого персоналу. Серед вчених, які вклали свій внесок у вивчення різних гілок ділового адміністрування та присвятили свої наукові роботи саме синергії, були Ю. Шрейдер, Р. Г. Баранцев, Г. Хакен, С. П. Курдюмов.

Результати та обговорення. Управління є складним суспільним явищем, яке наука трактує як функцію організованих систем, що забезпечує збереження

їх структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію їх програм, досягнення їх мети. Управління притаманне лише складним соціальним і несоціальним динамічним системам, атрибутом яких є самоуправління, тобто здатність до впорядкування системи, приведення її у відповідність до об'єктивної закономірності, що діє в даному середовищі, до оптимізації функціонування системи [1].

Відомий засновник школи наукового менеджменту Ф.У. Тейлор зазначав, що точно знати, що треба робити, як зробити найкраще з найменшими витратами, ставити та досягати поставлених цілей – це мистецтво, і не кожній людині воно під силу [2].

Адміністративний менеджмент, а у його складі і ділове адміністрування передбачають розробку і прийняття управлінських рішень, розподіл завдань між виконавцями і контроль за їх виконання.

Ділове адміністрування як будь-яка складна система включає в себе певні елементи, які можна побачити на рис.1.

Рис.1. Основні елементи ділового адміністрування

Основними функціями ділового адміністрування як базису механізму управління є:

1. Деталізація (виділення, вивчення, позиціонування тих, що становлять організації з метою дослідження);
2. Виконання (фактичне здійснення цілеспрямованого прийнятого рішення);

3. Регламентация (встановлення правил для дотримання жорстких меж, рамок);
4. Супровід (комплекс адміністративних заходів по побудові, здійсненню процедури постановки і досягненню мети);
5. Закріплення (надання офіційного статусу функціональному розподілу, що фактично склався);
6. Оцінка (умовне позначення результатів порівняння організації з еталоном, рівнем, очікуванням);
7. Забезпечення (проведення комплексу організаційно-методичних заходів сприяючих досягненню мети).

Таблиця 1

Основні функції управління

Функція	Визначення
Передбачати	Процес вивчення майбутнього і встановлення програми дій.
Організовувати	Процеси побудови подвійного організму підприємства: матеріального і соціального.
Розпоряджатися	Процес приведення в дію персоналу.
Узгоджуватися	Процес поєднання всіх дій та зусиль.
Контролювати	Процес спостереження за тим, щоб усе відбувалося згідно з встановленими правилами і відданими розпорядженнями.
Адмініструвати	Процес керування установою, організацією, підприємством.

Здорове функціонування соціального організму підприємства залежить від того, наскільки береться до уваги цілий ряд принципів, головними з яких є:

1. Поділ праці – це процес, мета якого збільшення обсягів і якості виробництва, шляхом поділу процесу праці за функціональними обов’язками.
2. Дисципліна – це суспільні відносини, сутність який полягає у дотриманні правил виробництва і організації.
3. Авторитет – це соціальна роль, з якою пов’язані відповідні якості співробітників: високий рівень управлінських рішень, вміння вирішувати

виробничі проблеми та конфлікти, адекватне прогнозування тощо.

4. Ієрархія – становить собою ряд керівних посад, починаючи з вищої влади і закінчуючи її нижчими агентами.

5. Справедливість – це поєднання доброзичливості з правосуддям, що дає змогу зменшувати суворість розпорядку, не виключаючи твердості, і стимулювати відданість та добру волю функціонерів.

Сучасне ділове адміністрування дуже тісно пов'язане з дефініцією «адаптивне управління». Адаптивне управління – це сукупність методів теорії керування, що дозволяють синтезувати системи керування, які мають можливість змінювати параметри регулятора або структуру регулятора залежно від зміни параметрів об'єкта керування або зовнішніх збурень, що діють на об'єкт керування.

Висновок. Отже, ділове адміністрування – це сучасна наука у сфері управління, головною метою якої є мобілізація всіх ресурсів підприємства: людських, фінансових, технічних, природних та інших, з метою досягнення поставлених цілей та забезпечення задоволення потреб споживачів.

Список використаних джерел

1. Забродська Г. І. Адміністративний менеджмент: Навч. посіб. – Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017.
2. Новіков Б. В., Сініок Г. Ф., Круш П. В. Основи адміністративного менеджменту: Навч. посіб. - К. Центр навчальної літератури", 2004. - 560 с.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

Бутков Олександр Романович,
Тихомирова Катерина Сергіївна
студенти

Глущенко Віктор Володимирович,
доктор економічних наук

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Міжнародні інститути являються одними з основних регуляторів світової економіки та міжнародних відносин. З кожним роком їх внесок, як інститутів світової економіки невідомо зростає. Майже всі країни світу, незважаючи на рівень економічного розвитку, взаємодіють у системі економічних зв'язків за допомогою фінансових інституцій.

Метою роботи є аналізу діяльності найбільших міжнародних фінансових організацій на території України за останні роки. Актуальність даної проблеми полягає в тому, що сьогодні міжнародні фінансові інститути широко впливають на більшість країн світу, насамперед на їх економіку, що являється дуже важливим через наростання кризового становища в багатьох державах.

Матеріали і методи. Під час підготовки роботи використовувалися різні джерела, зокрема наукові роботи таких авторів Примаченко І. В., Рошко С. М., Прохорова М. Е, Михайлик О. М. та інші. Також було проаналізовано законодавство України, а саме закони та укази президента, які регулюють правове поле даного дослідження.

Результати досліджень та обговорення. Тенденції валютно-кредитних відносин все більше актуалізують питання співпраці з міжнародними фінансовими інституціями. Україна в свою чергу заручається допомогою Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та

розвитку та Групою світового банку. Кожна з цих організацій проводить свою діяльність по всьому світу, надає як консультативно-рекомендаційну, так і валютно-кредитну допомогу.

Міжнародний валютний фонд має статус спеціалізованої установи ООН і його метою є урегулювання валютно-кредитних відносин між країнами-членами МВФ та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко - і середньострокових кредитів в іноземній валюті [3].

Україна стала членом МВФ відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 р [5].

За останні 6 років співпраця з МВФ активізувалася, Україна активно кредитується в цій міжнародній організації з різними цілями, отримуючи кредити за виконання різних умов, які ставлять МВФ (проведення реформ децентралізації, зменшення соціальних виплат та ін.). Нещодавно уряд зініціював прийняття нових законів про банківську діяльність та про відкриття ринку землі для отримання чергового траншу МВФ для стабілізації макроекономічної ситуації з зовнішнім боргом України та підтримкою національної валюти. Сума траншу має скласти 4 мільярди доларів США. Загалом у 2020 році уряд, центральний банк, підприємства і банки повинні виплатити \$17,059 млрд. З них \$13,060 млрд. — основна сума боргу, \$3,999 млрд — відсотки. Загальна сума, яку Україна має повернути МВФ у 2020 році, складає \$1,354 млрд. З них \$1,074 млрд. — це основна сума, а \$280 млн. — це відсоткові платежі [2].

Група Світового банку утворена з метою надання фінансової і технічної допомоги країнам, що розвиваються. Світовий банк представляє собою акціонерне товариство. Україна набула членства у Групі Світового банку у 1992 році відповідно до Закону України від 3 червня 1992 р. №2402-ХІІ. Закону

України від 3 червня 1992 р [5]. Україна, як акціонер Світового банку, має у своєму розпорядженні 0,77% акцій.

Серед міжнародних фінансових інститутів, Світовий банк являється другим, після МВФ, кредитором України. Фінансові та інші ресурси цієї організації використовуються задля підтримання державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформаторських рішень, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних планів та проектів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України.

За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 50 позик загальним обсягом 10,1 млрд. дол. США, з яких отримано 7,4 млрд. дол. США [4]. Велика частина цих коштів була позиками на реформування фінансового сектора і подальшого розвитку вітчизняної банківської системи. Сьогодні на етапі реалізації перебуває 12 проектів, метою яких є удосконалення інфраструктури, автомобільних доріг та безпеки руху, підвищення енергоефективності, покращення міської інфраструктури, модернізації системи соціальної підтримки населення України. Наразі в Україні реалізуються проект реабілітації гідроенергетики, на який виділено 114 млн. дол., проект із розробки насінництва (32 млн дол.); експериментальний проекту вугільній галузі (16 млн дол.); проект розвитку підприємств (310 млн дол.).

ЄБРР (European Bank for Reconstruction and Development) – міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки. Банк заснований у 1991 році. На сьогодні членами ЄБРР є 65 країн. Україна є членом ЄБРР з серпня 1992 року відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14.07.92 № 379 [1]. ЄБРР працює лише на комерційних засадах та надає кредити під конкретні проекти державним та приватним структурам для розвитку економіки (60% позичкових засобів спрямовуються у приватний і 40% - у державний сектор).

Проблемами даного співробітництва можна назвати залежність України від іноземних кредиторів, які постійно встановлюють нові умови для отримання чергового кредиту, такі як прийняття відверто непопулярних законів серед населення (закон про відкриття ринку землі та закон про банки і банківську діяльність), прийняття яких іноді суперечить конституції України; збільшення кредитного навантаження на наступні покоління. Останні кредити беруться для погашення попередніх, що дуже негативно впливає на економіку країни при дефіциті бюджету та від'ємному торговому балансі. Також міжнародні організації збільшують свій вплив на державні структури та підприємства, що не завжди йде на користь державі.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що Україна проводить активну роботу у співпраці з міжнародними фондами та банками, залучаючи їх ресурси та використовує їх в розвитку економіки. Уряд декомпонує загальні інфраструктурні, соціальні, промислові проекти, розробляє програми розвитку окремих галузей та залучає додаткові кредитні ресурси на їх виконання, а також для стабілізації національної валюти та нормалізування зовнішнього боргу. Але через часткове зловживання цими ресурсами, наростаючими відсотками, які наша країна має повертати в кожному році, поступово виникає складна ситуація, коли Україна вже має брати кредити на погашення попередніх боргів, що погано впливає на можливість економічного зростання та реалізації різних урядових програм, коливання курсу національної валюти. Саме тому потрібно переглянути та реструктуризувати зовнішній борг України для створення сприятливих умов для ведення ефективної політики НБУ, Міністерства фінансів та всього Банківського сектору, що дозволить економіці розвиватися.

Список літератури

1. Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по

- гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 р [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
2. Календар планових платежів за зовнішньою заборгованістю перед нерезидентами, надані Міністерством фінансів України та НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://bank.gov.ua/files/ES/Schedule.pdf>
3. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://www.imf.org/external/index.htm>
4. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>
5. Указ Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14.07.92 № 379. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92>

ГУМАНІСТИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Гончарова Вікторія Олексіївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Вступ. Відсутність реального розуміння нинішнього стану світового суспільства, зокрема українського, не виключає необхідність «чітко усвідомлювати, що ми живемо не в людиномірному суспільстві, а в суспільстві, наскрізь просякнутому технократизмом та ресентиментними явищами як його наслідком» [1]. Зараз вже можна стверджувати, що технократичне мислення досягло свого апогею ще з розвитком п'ятого технологічного укладу в економіці, прямим наслідком якого став розвиток «нової економіки» (неоекономіки). Остання – «це не особлива реальність, а глобальний проект трансформації традиційної людини, включаючи й homo economicus, у людину штучну, що живе тільки за законами віртуального світу», «створення людини-мутанта, яка буде служити економічному прогресу та радіти збереженням у неї залишкам людяності» [2]. Альтернативою технократичному виклику може стати гуманістична парадигма.

Мета роботи полягає в розкритті Мета статті – аналіз теоретико-методологічних засад ліберальної доктрини соціально-економічної трансформації України, її наслідків для українського суспільства.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених. Методи дослідження: аналітичний, описовий, порівняльний та узагальнюючий.

Результати та обговорення. Роль науки та техніки для людства була й є значущою. Однак у суспільстві розвиток науково-технічного прогресу вже давно являє собою досить суперечливу і неоднозначну проблему. Побічним результатом розвитку наукового та технічного мислення є погіршення етичної

поведінки людей, втрати ними духовних цінностей (А. Ейнштейн). Зародження технологічної ідеології спонукало людство «повертати річки вспять». Саме за допомогою науково-технічних рішень людина почала відчувати себе здатною здійснювати будь-які зміни у природі, суспільстві та в самій собі. Вважалося, що техніка – тільки засіб, а її користь чи шкода залежать від людини, яка її застосовує (К. Ясперс). Аргументувалися і протилежні погляди.

Узагалі мета виникнення технократичної концепції, як відповідь на проблему інженерів, була благою. Виявилося, що «у засадах технократизму лежить досягнення мети на якійсь одній ділянці суспільного життя без урахування всіх обставин, усієї сукупності можливих (як правило, негативних) наслідків» [1]. Так, технократичне мислення ставить завдання, які мають певні технічні рішення, але воно не розглядає світ у всій цілісності, багатогранності і суперечливості, і тому воно не в змозі прогнозувати окремі альтернативні наслідки прийнятих рішень, особливо ті з них, які можуть виникнути в областях, прямо не пов'язаних зі спеціальним предметом дослідження. Технократизм – «це некомплексність, а то й просто некомпетентність під час розв'язання нагальних соціальних, економічних і технічних проблем, байдужість до людської суб'єктивності, а то й нехтування нею в цьому процесі» [1].

Для технократа людина не є суб'єктом, а є простим об'єктом маніпулювання. Вона виступає лише в якості деякого фактора, який сприяє або заважає виробляти потрібну технологію. Технічна епоха «вимагає від людини фабрикації продуктів, і до того ж в найбільшій кількості при найменшій витраті сил. Людина робиться знаряддям виробництва продуктів. Річ стає вище людини» [3]. Цінність особистості лише декларується. «Нарешті, це соціальна інженерія, коли людина як дуже непростий складовий елемент соціуму розглядається на кшталт машиноподібного елемента системи буття, гвинтика, попри все розмаїття, різномірність самої внутрішньої природи як мікрокосму, в результаті чого відбуваються омасовлення, стереотипізація всіх складових людської життєдіяльності та індивідуального людського буття» [1].

Технократична цивілізація – це суспільство споживання. Нас привчили, що чим більше у нас речей, чим більше ми виробляємо – тим ми щасливіші. Все це відбувається тому, що «за ілюзією верховенства вільних споживачів неоекономіки стоїть антигуманна, жорстка та відчужена воля нових – інформаційно-технократичних структур, які диктують індивідуумам, що, скільки та за якою ціною споживати. Їх ідеологією служить «інженерний оптимізм» [2]. У результаті перенасичення матеріальних ми маємо дефіцит духовних потреб (С. Гроф) [4].

Протягом всієї історії людства процес господарювання відбувався відповідно закону техно-гуманітарного балансу, тобто «дотримувалася закономірна залежність між трьома змінними: технологічним потенціалом, якістю культурно-психологічної регуляції і внутрішньої стійкістю суспільства» [5]. Саме ціннісна раціональність тут виступає баластом рівноваги техносу та гуманізму, а духовно-культурні цінності – імперативом розвитку людського господарства.

Тому єдиною альтернативою технократичному виклику може стати гуманістична парадигма, яка оголошує життя людини найвищою цінністю, а всі матеріальні та нематеріальні ресурси спрямовані на те, щоб зробити це життя максимально комфортним і безпечним.

Важливо зазначити, що технократизм «включає в себе як поширене явище сцієнтистське обґрунтування проектів, не підкріплене достатньою мірою антропокультурною, соціокультурною та екологічною експертизою» [1]. Тому необхідно обов'язково науково-технічні проекти підкріплювати достатньо мірою обґрунтованими антропокультурною, соціокультурною та екологічною експертизами.

Висновки. Опанувати технократизм можливо лише за умови підтримання рівноваги між техносом та гуманізмом за допомогою в якості баласту ціннісної раціональності, включаючи духовно-культурні цінності як імператив розвитку людського господарства. Таким чином гуманістичний підхід стає імперативом постнекласичної економічної науки.

Список літератури:

1. Антропокультурні чинники європейського вибору України. Київ: Наукова думка, 2014. С. 6.
2. Шулевский Н. Неоэкономика – судьба мутантов. Философия хозяйства. 2016. Спец. выпуск, март. С. 127.
3. Бердяев Н.А. Смысл истории. М: «Мысль», 1990. С. 149.
4. Революция сознания: Трансатлантический диалог. С. Гроф, Э. Ласло, П. Рассел. М.: ООО «Издательство АСТ» и др., 2004.
5. Назаретян А.П. Воспитательный потенциал синергетики: гипотеза техно-гуманитарного баланса. Научный результат. Серия «Педагогика и психология образования», 2014. № 2. С. 98.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМУВАННЯ МІСЦЕВОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Гречаник Богдан Васильович

к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Поняття “соціально-економічний розвиток” уже давно увійшло в практику управління суспільними системами і стало одним з базових понять її теоретичних засад. При чому, характерним є те, що з кінця першої половини ХХ ст. воно було актуальним лише для прикладної сфери управління (спочатку на рівні окремих, як правило “проблемних” територіальних утворень, а згодом і на рівні держави), і лише у другій половині ХХ ст. розпочались (і доволі активно) процеси формування його “теоретичного підґрунтя”. Саме тоді, ринковоорієнтовані країни почали розглядати можливості свого подальшого економічного зростання — розвиток національної економіки, підвищення рівня її конкурентоспроможності, покращення добробуту громадян — виключно через призму соціально-економічного розвитку. Природно, що прагнучи досягнути якомога кращих результатів такого розвитку (як за темпами динаміки, так і за його масштабами) у світі почали з’являтися нові наукові підходи, практики, методи, а згодом і методики, які врешті-решт і сформували сучасну теорію управління соціально-економічним розвитком суспільних систем. Слід зауважити, що завдяки активному і системному використанню механізмів соціально-економічного розвитку, країнам Східної Європи вдалось за дуже короткий час досягнути такого рівня суспільного розвитку, який відповідав “європейським стандартам”, що і забезпечило їм можливість стати повноправними членами Європейського Союзу.

Зважаючи на те, що Україна сьогодні чітко визначилась з вектором свого розвитку, а проведення практично усіх реформ у країні зорієнтоване на досягнення “мінімально необхідного” рівня для можливого членства у ЄС,

питання ефективного управління процесами соціально-економічного розвитку вочевидь є актуальними.

Ціль роботи. Дослідження різних етапів соціально-економічного розвитку “успішних” країн, і насамперед країн Східної Європи (оскільки їхній досвід є найбільш актуальним для України) [1, 2], які, як уже зазначалось, за короткий час набули членство у європейській спільноті, ідентифікувало дві особливості у системі управління їхнім розвитком:

1. Соціально-економічний розвиток країни є не що інше як соціально-економічний розвиток “сумарно” усіх її територіальних утворень і адміністративно-територіальних одиниць (АТО). Звичайно, що такий розвиток усіх регіонів країни повинен відбуватись, по-перше — “в одному напрямі”, який визначений загальнодержавною стратегією розвитку, по-друге — “в єдиному “правовому” полі” (тобто на основі єдиних правил, положень і методів), і по-третє — він повинен бути “синхронізований” (тобто темпи зростання і розвитку окремих регіонів та районів не повинні суттєво відрізнятись між собою). При цьому слід зробити особливий наголос на тому, що недотримання або навіть неналежна увага хоча б до одного з трьох зазначених застережень не лише не забезпечить можливість соціально-економічного розвитку країни, а буде створювати прямі загрози національній безпеці країни.

2. Загальним (спільним) для усіх пострадянських країн Східної Європи у процесі набуття ними членства в ЄС було те, що всі вони спочатку розробляли свій так званий “національний план розвитку”, а потім поступово, неухильно його дотримуючись, виконували крок за кроком усі завдання передбачені ним. Очевидно, що кожна країна розробляла свій власний план розвитку (на основі своїх “стартових умов”, рівня соціально-економічного розвитку країни, ресурсних можливостей, національних особливостей тощо), який міг принципово відрізнятись (за змістом, основними етапами, їх кількістю, часовими характеристиками, інструментами та важелями впливу тощо) від аналогічних планів країн-сусідів, які також “вирішили” вступити до європейської спільноти. Однак, як уже зазначалось, спільним для усіх цих країн було те, що всі вони

спочатку розробляти особливу програму дій, а потім чітко її виконували. Інакше кажучи, в основі процесу набуття членства ЄС кожною без винятку східноєвропейською пострадянською країною лежав однаковий алгоритм дій.

Наведені вище узагальнення, які є ключовими особливостями управління соціально-економічним розвитком суспільних систем дозволяють сформулювати основну ціль і завдання даного дослідження — визначити суть та основні складові алгоритму програмування місцевого соціально-економічного розвитку.

Матеріали і методи. Аналіз особливостей управління соціально-економічним розвитком суспільних систем виявив, що в основі такого управління лежить певна програма, певний алгоритм дій, про що уже зазначалось вище. Слід зауважити, що в особливі періоди функціонування таких систем (виникнення непередбачених несприятливих ситуацій у зовнішньому чи внутрішньому середовищі, настання форс-мажорних обставин, проведення трансформаційних змін системи) потреба в таких програмах є критично важливою, оскільки від неї (від її наявності та якості розроблення) нерідко залежить можливість подальшого існування самої системи.

Подальше дослідження науково-прикладних розробок у сфері управління соціально-економічним розвитком суспільних систем [3, 4, 5] виявили, що в основі таких програм лежить “стандартний” алгоритм стратегічного управління, основними складовими якого є: 1) концепція; 2) стратегія; 3) тактика; 4) оперативне управління.

Візуалізація такого “стандартного” алгоритму управління розвитком, з урахуванням особливостей для сфери суспільних систем, представлена на рис. 1.

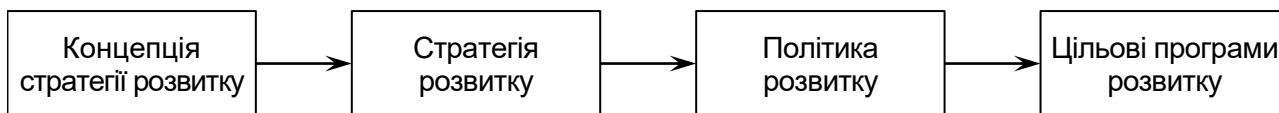

Рис. 1. “Стандартний” алгоритм управління розвитком суспільних систем

Недивлячись на всю очевидність такого алгоритму управління стратегічним розвитком, використання його в основі програмування соціально-

економічного розвитку суспільних систем, потребує деякого додаткового пояснення, зокрема того, що стосується основних складових алгоритму.

Класична теорія стратегічного управління трактує сутність концепції стратегічного управління як “ідею необхідності врахування взаємозв’язку та взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища при визначенні цілей суб’єкта управління” [6]. Для сфери прикладного застосування основних дефініцій теорії стратегічного управління, запропонуємо власне визначення цієї категорії: концепція — це “динамічна конструкція” майбутньої стратегії соціально-економічного розвитку, основне завдання якої полягає в тому, щоб “динамічно ув’язати” візію основних стратегічних цілей з внутрішніми можливостями (ресурсами) системи для їх досягнення, за допомогою специфічних інструментів (механізмів) взаємодії з зовнішнім середовищем. Інакше кажучи концепція повинна “об’єднати” основні цілі стратегії з “використанням” ресурсів системи, необхідних для досягнення цих цілей, “за допомогою” специфічних інструментів і механізмів її взаємодії з зовнішнім середовищем.

На основі проекту концепції далі відбувається розроблення стратегії соціально-економічного розвитку — “основного документа розвитку”, в якому чітко сформульовані основні цілі (завдання), розписані заходи для їх досягнення, окреслено ресурсне забезпечення.

Слід зауважити, що сьогодні у світовій практиці стратегічного управління суспільними системам процеси розроблення концепції стратегії соціально-економічного розвитку і самої стратегії зазвичай об’єднують [1]. В результаті “кінцевий” документ стратегії соціально-економічного розвитку включає в себе також і її концепцію.

Політика соціально-економічного розвитку, яка є третім елементом алгоритму програмування розвитку суспільних систем (рис. 1), є не що інше як тактика реалізації стратегії. Фактично це є така “щоденна рутинна” діяльність системи, яка повинна забезпечити її реалізацію розробленої (нею) стратегії розвитку. Ефективна (як за змістом програмного документа, так і за рівнем

організації її реалізації на практиці) соціально-економічна політика покликана досягнути основних цілей стратегії шляхом поступального еволюційного розвитку суспільної системи, напрям і основні цілі якої чітко визначені її стратегією розвитку.

Останній, четвертий елемент алгоритму програмування розвитку суспільних систем (рис. 1) — цільові програми — основний інструмент оперативного рівня управління, який часто називають “точковим” інструментом стратегічного управління розвитку суспільних систем (це пов’язано з тим, що його часто застосовують (у формі “проектів”) тоді, коли не вдається вирішити якусь давно існуючу проблему соціально-економічного розвитку “еволюційним” шляхом, тобто за допомогою основних інструментів політики розвитку).

Результати і обговорення. Наведене вище пояснення розкриває особливості загального алгоритму програмування розвитку суспільних систем. Саме такий алгоритм застосовувався (і застосовується сьогодні) для розроблення і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку країн, які займають перші місця у світовому рейтингу розвитку.

Очевидно, що ці країни застосовують схожий алгоритм і для програмування соціально-економічного розвитку їх регіонів. Однак у цьому випадку така “програма” є дещо “видозмінена”.

Основна відмінність алгоритму “програми” управління розвитком регіональних суспільних систем від описаного вище “базового” алгоритму програмування розвитку цілісної макросистеми, зумовлена тим, що регіон у системі загальнодержавного управління виступає як “суб’єктно-об’єкта” категорія (принагідно нагадаємо, що у цій системі управління держава має “незмінний” статус “суб’єкта” управління). Це означає, що регіон може виступати як об’єктом управління (у випадку якщо розробляється і реалізується загальнодержавна регіональна стратегія соціально-економічного розвитку), так і суб’єктом управління (у випадку якщо розробляється і реалізується регіональна стратегія соціально-економічного розвитку. Тобто коли регіон сам розробляє і реалізує свою регіональну стратегію розвитку).

Така двоїста природа категорії “регіон” у системі управління регіональним розвитком не могла не позначитись на алгоритмі “програми” управління його розвитком. Тому цілком природно, що така “програма”, враховуючи можливість зміни його “статусу” має бути більш “складною”, з точки зору кількості компонентів її алгоритму. Більш того, сам алгоритм такої програм повинен охоплювати два рівні — загальнодержавний і регіональний, а крім того, кожна його складова повинна бути “зв’язана” з іншою як “по горизонталі” (з складовими свого рівня), так і “по вертикалі” (з складовими іншого рівня).

Візуалізація такого алгоритму — програмування управління соціально-економічним розвитком регіону, представлена на рис. 2.

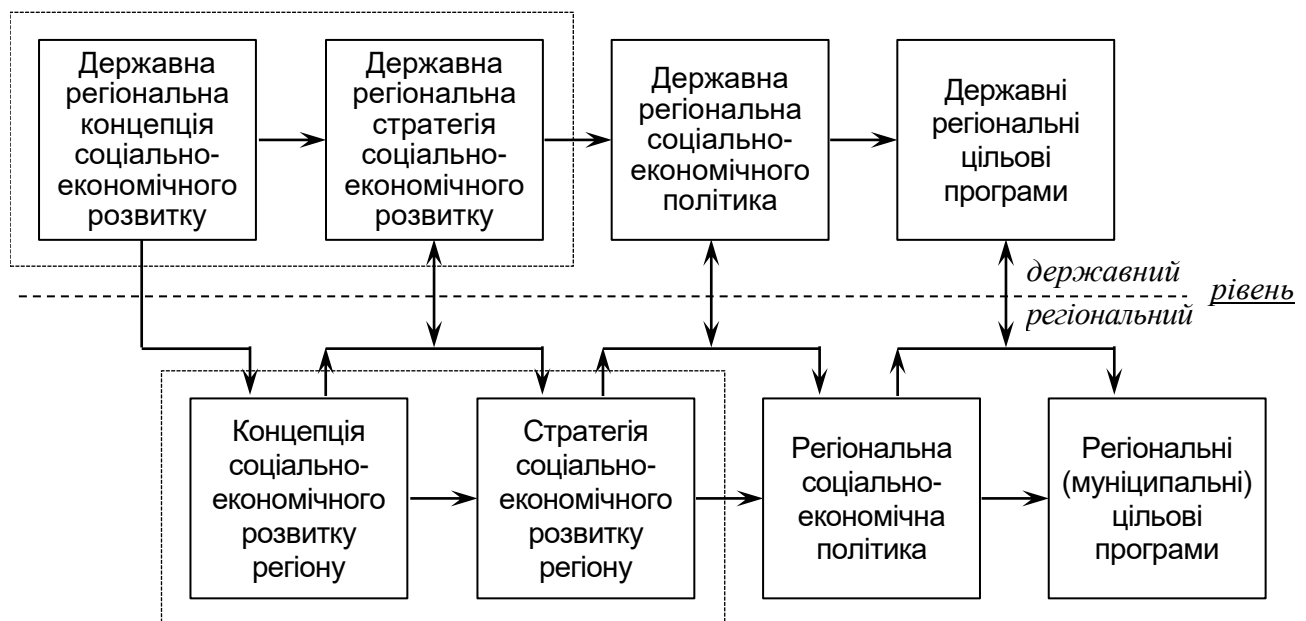

Рис. 2. Алгоритм програми управління соціально-економічним розвитком регіону

Висновки. На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі результуючі висновки та узагальнення:

1. “Управління соціально-економічним розвитком країн сьогодні здійснюється на основі “програмування” такого розвитку. При цьому, в основі такої “програми” лежить “стандартний” алгоритм управління, основними складовими якого є: 1) концепція стратегії розвитку; 2) стратегія розвитку;

3) політика розвитку; 4) цільові програми (або їх ще називають проекти розвитку, або “точкові” інструменти розвитку).

2. Поширеною нині практикою є об’єднання концепції та стратегії розвитку в один документ — стратегія соціально-економічного розвитку суспільної системи, що дозволяє оптимізувати процес її розроблення, а також підвищити її якість та ефективність реалізації стратегії.

3. Алгоритм “програми” управління соціально-економічним розвитком регіону формально, за його основними складовими, не відрізняється від алгоритму управління розвитком суспільної макросистеми. Однак за змістом, а також за організацією їх реалізації, ці формально “аналогічні” складові зазначених алгоритмів мають принципові відмінності.

4. Причиною таких відмінностей є “двоїста” природа категорії “регіон”, у системі управління його соціально-економічним розвитком. В результаті, кожна складова алгоритму управління регіональним розвитком повинна “ув’язуватись” не лише “по горизонталі”, з суміжними складовими цього алгоритму (тобто на регіональному рівня), але й “по вертикалі”, з “аналогічними” суміжними складовими загальнодержавного рівня.

Література:

1. Ніжнянські В. Формування політики регіонального розвитку: досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС. / В. Ніжнянські, Т. Потканські, П. Сегварі. — К.: Вид-во “К.І.С.”, 2007. — 164 с.

2. Слава С. Розвиток економічно-проблемних територій: міжнародний досвід. / С. Слава, Д. Амборські, П. Сегварі, М. Дацишин. — К.: Вид-во “К.І.С.”, 2007 — 144 с.

3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / за ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 768 с.

4. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: Монографія. / В.В. Мамонова. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. — 196 с.

5. Винницький Б. Моніторинг та оцінювання стратегій програм регіонального розвитку в Україні. / Б. Винницький, М. Лендель, Ю. Ратейчак. — К.: Вид-во “К.І.С.”, 2007 — 120 с.

6. Чичун В.А. Удосконалення стратегічного управління діяльністю підприємства / В.А. Чичун. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2011_7/27USU.pdf

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ІМІДЖУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дрокіна Марія Михайлівна

магістр

Васильєв Олексій Вікторович

д.е.н., професор

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. У зв'язку з зростанням впливу нематеріальних факторів на конкурентоспроможність промислових підприємств, діяльність останніх не обмежується тільки реагуванням на глобальні зміни зовнішніх та внутрішніх умов господарювання. Влив відповідних управлінських дій та різноманітність зовнішніх впливів відображається у ставленні контрагентів та відповідної аудиторії до підприємства, тим самим формує його імідж на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Мета роботи полягає у дослідженні змісту показників оцінки іміджу промислових підприємств.

Матеріали та методи. Питання визначення іміджу, його сутність та роль у забезпеченні ринкового успіху підприємства, аналізу його структури, розроблення теоретико-методичних засад оцінювання та управління іміджем були висвітлені у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема таких як: Л. Браун, С. Блек, П. Друкер, Ф. Котлер, І. Абрамова, Г. Даулінг, Д. Горбаткін, Н. Івашова, Т. Примаєв та були використані при написанні даної роботи.

Результати та обговорення. Формування іміджу промислових підприємств відбувається завдяки складовим елементам, які використовуються для управління іміджу. Підприємство, як частка складної системи діє на різних рівнях, таких як: соціокультурний рівень; галузевий рівень; рівень підприємства; рівень якості продукції та бренду товару.

Виходячи з фундаментальних цінностей та рівня розвитку соціальних груп формується соціокультурний імідж підприємства, який визначає основні напрямки розвитку підприємницьких структур, та відношення суспільства. Тому підприємствам потрібно аналізувати настрій оточення, відокремлюючи необхідні питання до їх діяльності.

Через доступні канали передачі інформації підприємство має великі потенційні можливості впливати на свій імідж. Використовуючи інформацію по певним аспектам діяльності, підприємство може оцінити свої сильні та слабкі сторони: якість обслуговування споживача, якість управління підприємством, його прибутковість, впровадження та використання сучасних технологій, соціальну відповідальність. На рівні продукту імідж підприємства формується з основних характеристик продукту та запропонованих послуг.

Рис. 1. Корпоративний імідж для різних груп громадськості

Створення фірмового стилю – це спосіб завдяки якому організація відокремлює себе та індивідуалізує від інших підприємств. При розробці фірмового стилю необхідно враховувати наступні принципи:

- міжнародні і галузеві аспекти;
- особливості національного і регіонального стилю;
- комерційне використання стилю, для збільшення числа представників цільових аудиторій;

- відточення існуючого фірмового стилю;
- ребрендинг компанії (створюється за необхідністю).

Відносна стабільність іміджу організації, її позиціонування на ринку може відрізнитись для різних громадських груп. Організація може сприйматись по-різному інвесторами, держструктурами, місцевою та міжнародною громадськістю. Синтез уявлень про підприємство різних груп громадськості створює більш загальне уявлення про організацію.

Питання розподілу оточення підприємства на групи було висвітлено в наукових роботах Г. Даулінга, який пропонує провести розподіл таким чином:

1. Нормативні групи: рада директорів, акціонерні товариства, галузеві органи та урядові органи. Основними функціями нормативної групи є впровадження правил та законів на підприємстві, загальна оцінка діяльності, встановлення нормативів, які розповсюджуються на діяльність співробітників.

2. Функціональні групи: дистриб'ютори, сервісні організації, профспілки, співробітники. Сприяння цієї групи безпосередньо впливає на розвиток виробництва, якість надання послуг споживачам та внутрішні аспекти повсякденної діяльності підприємства.

3. Дифузні групи: місцева громадськість, ЗМІ, групи за особливими інтересами. Основною функцією є підвищення уваги та зацікавленості до підприємства, інформаційна допомога захисту прав працівників або інших людей. Зацікавленість, дифузійна група, проявляє до можливості для працевлаштування, інтерес меншин, свободи інформації або конфіденційність інформації.

4. Споживачі, виконують одну з головних функцій та представляють важливу частину оточення підприємства. Вплив на процеси відтворення продукції в довгостроковій перспективі, будучи останньою ланкою в ланцюжку «виробництво-розподіл-поглиблення» продукту.

Розмежування громадських груп та їх зацікавленість в життєдіяльності підприємства поділяються на:

1. Органи державної влади. Зацікавленість органами державної влади

виражається в потребі та збереженні зайнятості населення, надходженні відрахувань і податків до державного бюджету та в відповідні фонди.

2. Органи місцевого самоврядування. Зацікавленість в надходженні податків до місцевого бюджету, допомога та вплив до розвитку об'єктів соціальної інфраструктури та вирішенні інших соціальних питань, пов'язаних з екологією, зайнятістю населенням, освіти, молодіжної політики та культури.

3. Власники (акціонери). Зацікавлені в отриманні винагороди у вигляді дивідендів, збільшені вартості акцій.

4. Керівництво. Виділяють інтерес до підвищення виробництва підприємства, підвищення навиків в даній сфері діяльності, влада, грошова винагорода, посилення бредну підприємства на міжнародному ринку.

5. Наймані працівники. Зацікавлені в гарантійній зайнятості, вирішенні соціальних питань за рахунок підприємства, підвищення навиків та затребуваності в даній сфері діяльності, грошовій винагороді та задоволеністю роботи.

6. Кредитори. Зацікавлені в отриманні відсотків за кредит та гарантії його повернення.

7. Споживачі. Зацікавлені в придбанні якісної продукції за певні кошти, задоволеністю потреб та в професійному обслуговуванні.

8. Профспілка. Проявляє зацікавленість у приєднанні та зростанні членів профспілки, залученням до соціального партнерства.

9. Постачальники. Зацікавлені в довгостроковій співпраці на вигідних умовах, платоспроможності підприємства.

Виділення тієї чи іншої групи залежить від рівня деталізації взаємовідношень між промисловим підприємством та оточенням. Якщо підприємство є провідним в країні, то його активна взаємодія з громадськістю повинна залучати більшу кількість груп суб'єктів взаємовідносин з високим ступенем деталізації. Для малих підприємств, які не ведуть активну громадську діяльність, досить виділення лише основних груп суб'єктів взаємодії (табл. 1).

Таблиця 1

Суб'єкти взаємодії та їх відношення з питань іміджу підприємства

Суб'єкти взаємодії	Статус підприємства по відношенню до груп	Цілі, інтереси, очікування групи по відношенню до підприємства
Споживач (кінцевий, проміжний, оптовий, роздрібний)	Виробник продукції	Виробництво, реалізація необхідного товару
Персонал	Роботодавець	Забезпечення зайнятості населення, виплата заробітної плати працівникам
Партнери (постачальники, обслуговуючі організації)	Контрагент, дистриб'ютор, гравець ринку	Виконання зобов'язань, виконання та дотримання угод
Інвестори (акціонери, нові інвестори)	Об'єкт інвестування	Виробництво та розподіл прибутку
Державні та муніципальні органи управління	Суб'єкт правового простору	Дотримання законодавства, сплата відрахувань і податків до державного бюджету
Населення	Частка суспільства	Участь в громадському житті, регіональна допомога

Отже, імідж промислового підприємства розглядається як сукупне уявлення його суб'єктами взаємодії, без якого неможливо існування комплексного іміджу промислового підприємства. Підприємство по-різному сприймається покупцями, працівниками, партнерами, інвесторами, державними і муніципальними органами управління, населенням, в силу того, що кожна з груп має різні цілі, інтереси і очікування по відношенню до підприємства (рис. 2.). Таким чином, при визначенні змісту іміджу промислового

підприємства слід враховувати всі імідже-утворювальні елементи до кожної групи суб'єктів взаємодії.

Основними елементами, які формують імідж підприємств в різних сферах діяльності промислових підприємств є:

- Банківська сфера: наявність серед персоналу іноземних фахівців, іноземні акціонери, робота по західним стандартам, прозорість та надійність банку, співпраця з західними страховими компаніями;
- Інвестиційні підприємства: важливість західних стандартів в роботі та популярність;
- Аудиторські та консалтингові компанії: чесність та відкритість до клієнта, конфіденційність, відкриті відносини, знання специфіки країни знаходження підприємства, розуміння та аналіз проблем країни, знання галузі бізнесу клієнта.

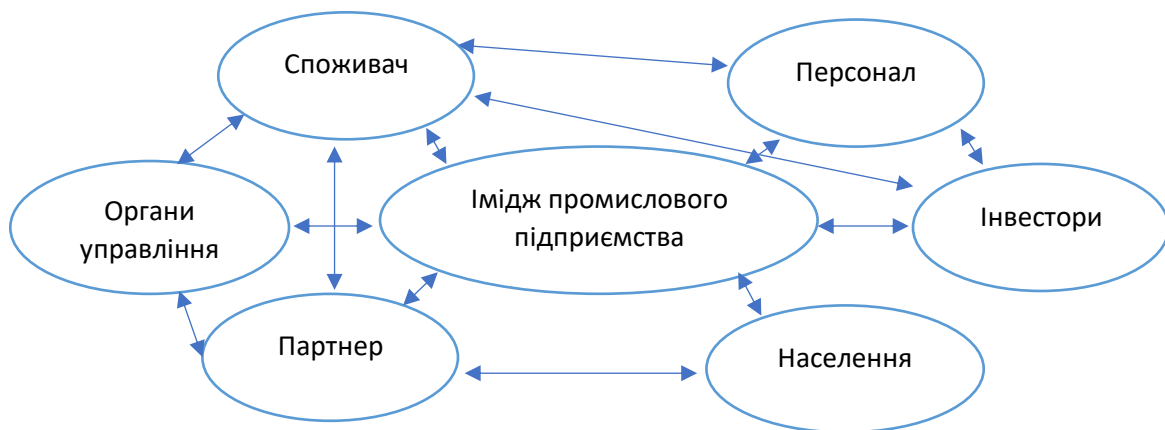

Рис. 2. Взаємодія суб'єктів впливу на імідж промислових підприємств

- Підприємство високих технологій: провідні позиції на ринку, унікальність продукції, співробітництво з провідними західними фірмами, експансія на західних ринка, залучення іноземних інвестицій, наявність власного виробництва та навички продаж;
- Підприємства у сфері зв'язку: впровадження західних стандартів, унікальність, новітність та велика доля ринку;

- Металургічні підприємства: масштаб бізнесу, модернізація виробництва, розширення спектру продукції, високий рівень обробки сировини, експансія на нові ринки;

- Підприємства агропромислового комплексу та харчової промисловості: масштаби бізнесу, міцна позиція на ринку, модернізоване технологічне устаткування, вищий знак якості продукту.

Висновки. В роботі було досліджено різноманітність видів і форм щодо неможливості універсального вибору іміджу підприємства, тому що вони є унікальними для кожної організації. Визначення елементів іміджу конкретного суб'єкта господарювання може проводитись за допомогою опитувань, створення фокус-груп з суб'єктами взаємодії та інших методів збору інформації. В процесі дослідження на основі аналізу, очікувань, цінностей підприємств, можна виявити ті елементи, за допомогою яких сприймається і оцінюється підприємство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. С. Класифікація підходів, завдань та методів оцінювання конкурентоздатності підприємства / І. С. Абрамова // *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. – Т. 99, Вип. Економіка. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С.91-95.

2. Горбаткин Д. Подходы к формированию имиджа организации в среде современных менеджеров / Д. Горбаткин / *Корпоративная имиджология*. URL: http://www.ci-journal.ru/article/82/200701image_organization. (дата звернення: 11.04.2020)

3. Даулинг Г. Репутация фирмы: создание, управление и оценка эффективности / Г. Даулинг ; пер. с англ. – М. : Консалтинговая группа «ИМИДЖ-Контакт», ИНФРА-М, 2003.

4. Івашова Н. В. Формування бренд-орієнтованої системи управління комунікаціями промислового підприємства : дис. к.е.н / Н. В. Івашова. – Суми : СумДУ 2010. – С. 232.

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЯПОНІЇ ТА КИТАЇ

Егізарян Емма Кароївна,

Студентка IV курсу

спеціальність «Менеджмент» економіко-правового факультету

Науковий керівник: к.е.н., доцент Литвиненко Катерина Олександрівна,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

М. Одеса, Україна

Вступ. Китай та Японія мали свої певні культурні традиції та історичні умови існування, а тому це проявляється на нинішньому етапі розвитку економіки та у більш вузькому значенні – влаштуванні корпоративного життя.

Насамперед дані країни вражають своїм розвитком, якого вони досягли за невеликий проміжок часу, а особливо Японія. Цьому, в деякій мірі, можна завдячувати корпоративному управлінню, яке визначає філософію притаманну азійським країнам та формує вектори напрямків їхніх прерогатив.

Мета роботи. Завданням даної роботи є розбір моделей корпоративного управління в Японії та Китаї, у ракурсі історичних та психологічно-ментальних традицій, та враховуючи їх, як наслідок виникнення нинішніх особливостей корпоративного управління в цих країнах.

Матеріали та методи. В першу чергу варто визначити чинники, які сприяли забезпеченню корпоративного устрою цих країн. По-перше, важливе місце займає розвиток країн після II світової війни, а також вплив на них з боку країн переможців. Найбільший вплив зазнала Японія, оскільки була основним агресором, а Китай зазнав вкрай низького впливу. По-друге, це ментально-релігійний світогляд. Так велике значення для країн східно-азійського регіону відіграли конфуціанство та синтоїзм. У конфуціанській етичній спадщині виділяються п'ять ключових елементів (цінностей), які були вміло перенесені азіатами у корпоративне управління: 1) ієрархія і гармонія; 2) групова орієнтація; 3) міжособистісні відносини; 4) положення в суспільстві («особа»);

5) особливе ставлення до часу як життєвому середовищі для досягнення кінцевої мети людини [1, с. 67].

Все це в комплексі сформувало модель корпоративного управління з власними особливостями: ставлення до робітників як членів сім'ї та їх довічного найму, розгляд корпорації як продовження конфуціанської родини, значній ролі банків в інвестуванні та акційних долях, інсайдерському характері ради директорів тощо.

Результати та обговорення. Пропонується визначити особливості корпоративного управління в країнах Східної Азії. У довоєнні роки в японській економіці функціонували фінансово-промислові конгломерати – «дзайбацу», власність яких була сконцентрована в руках певних сімейних кланів, однак після II Світової Війни почали об'єднуватися у промислові групи - кейрецу [2].

Головна ж унікальність японської моделі корпоративного управління полягає в тому, що в порівнянні з більшістю розвинених країн частка державного сектора в економіці країни незначна. Держава в Японії є направляючою і орієнтуючою силою розвитку економіки, але не керівною.

Японське корпоративне управління характеризується наявністю високого відсотка банків в складі акціонерів. Серед них виділяють так звані головні банки, які виконують найрізноманітніші функції (кредитора, основного акціонера, консалтингові послуги та ін.). Головний банк є першим або другим за обсягом кредитування в 85% найбільш великих японських корпорацій [3].

Також досить особливою є модель Китаю. В першу чергу тому, що основу корпоративного сектора як і раніше становлять державні акціонерні компанії та компанії з державним управлінням. Наприклад, в 2009 р. перші 34 позиції в національному китайському рейтингу займали виключно державні концерни [4, с. 55]. У Китаї підприємства, які належать державі в основному регульовані корпорації-гіганти [5, с. 31].

Приватні підприємства отримали свій розвиток в сучасному Китаї як реакція на політику «відкритих дверей». Основними механізмами [4, с. 54] створення подібних підприємств були і залишаються:

- 1) перетворення державних і колективних підприємств;
- 2) установа їх фізичними особами та підприємствами.

Великі підприємці Китаю також використовують свій підхід в управлінні людьми, і, як японці в «кейрецу», традиційно звикли розглядати співробітників своєї організації як «членів великої родини». Однак у відповідь китайські керівники багато вимагають від них. Президенти компаній часто починають зі скромного бізнесу і незабаром досягають великих вершин. Постійне самовдосконалення у японців і китайців входить в основу управлінської діяльності. Причому, китайські компанії постійно створюють альянси, розробляють велику кількість нових продуктів і не бояться інвестувати в різні сфери діяльності [5, с. 32].

Висновки. Таким чином, фактично ці країни мають свої особливості в побудові управління корпораціями та ТНК, залежно від політичного режиму, релігії, історичних передумов.

Корпоративне управління в Японії та Китаю має багато спільного. У традиційній культурі цих країн переважає система колективізму (сім'я і колектив сприймається як щось спільне).

В Японії корпоративна культура розвивається під вимогливим контролем держави на початкових етапах і послабленні державного впливу зі зростанням та зміцненням економічної ваги корпорації. Тут також притаманна наслідуваність на керівних ланках великих приватних компаній за сімейним зразком та сильний структурний зв'язок організації як другої сім'ї.

В цілому, японське управління (втім, як і китайське) робить акцент на поліпшенні людських відносин: узгодженість, групову орієнтацію та повагу моральних якостей службовців. Компанія в Японії сприймається співробітником насамперед як сім'я, де поважають гідність кожного співробітника.

Особливе місце займає Китай, який до наших днів не втратив головної ролі державного управління в економіці. У свою чергу в Китаї всередині корпоративне управління базується на чітко прописаних і регламентованих

державою правилах розвитку та схвалення будь-яких проектів, незалежно від форми власності. В іншому випадку корпорація буде приречена на невдачу.

Список використаної літератури

1. Минервин И. Г. Азиатский менеджмент: конфуцианское наследие и современность. Экономические и социальные проблемы России. 2015. №1. С. 66-106.
2. Управление современной компанией / под ред. проф. Б. Мильнера и проф. Ф. Лииса. М.: ИНФРА-М, 2001. 393 с.
3. Корпоративное управление: учебное пособие по специальности "Менеджмент организации" / под ред. В. Г. Антонова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Форум, 2010. 286 с.
4. Мецгер А. А. Органы корпоративного управления в китайских компаниях. Upravlenets. 2014. № 2. С. 53 – 60.
5. Романова Е. М. Особенности использования в России опыта корпоративного управления Японии и Китая. Российский внешнеэкономический вестник. 2017. № 12. С. 26 – 42.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Жук Петро Володимирович,
к.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України
м. Львів, Україна

Вступ. Проблематика розвитку гірських територій розглядалася нами у попередніх публікаціях [1; 2 тощо], у яких, зокрема, акцентувалося на об'єктивно зумовлених складнощах досягнення їх економічної конкурентоспроможності порівняно з рівнинними та потребі зовнішньої підтримки задля недопущення депопуляції гір й збереження етнокультурної спадщини горян. В Україні протягом останніх років дещо зроблено в напрямку розвитку інституційних засад й програмних інструментів підтримки гірських територій. Підготовлено й схвалено урядом Концепцію розвитку гірських територій українських Карпат (розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 232-р), на основі якої розроблено й Постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2019 р. № 880 затверджено Державну програму розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки [3]. Однак ці документи не передбачають запровадження ключового, на наш погляд, механізму, який забезпечуватиме економічну конкурентоспроможність гірських територій через активізацію створення у гірських місцевостях й населених пунктах нових робочих місць, - спеціального режиму інвестиційної діяльності на гірських територіях.

Мета роботи. Акцентувати увагу на необхідності й формі запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на гірських територіях України як інструменту забезпечення їх економічної конкурентоспроможності й подолання соціально-економічного відставання.

Матеріали й методи. У процесі роботи розглядалися інституційно-правові засади регулювання розвитку гірських територій – відповідні вітчизняні та зарубіжні законодавчі, нормативно-правові акти, концепції, програми, аналізувалися наукові публікації з проблематики ідентифікації гірських територій, інструментарію забезпечення їх економічного розвитку. Застосовувалися методи аналізу та синтезу, порівняння, екстраполяції тощо.

Результати й обговорення. Реалізовані в Україні та ЄС підходи й критерії щодо виділення/типології гірських територій різняться. У ЄС ідентифікація регіонів як гірських здійснюється відносно територіальних одиниць рівня NUTS-3 – тобто субрегіональних утворень категорії, до якої можна віднести вітчизняні адміністративні райони. За основу береться абсолютна висота місцевості над рівнем моря та перепад висот, а також фактори переважання місцевостей з визначеними перепадами висот чи проживання більшості мешканців на таких місцевостях в межах субрегіону рівня NUTS-3. Усі території з абсолютними висотами 2500 м і більше віднесено до категорії гірських. Регіони з територіями на рівнях від 1500 м. до 2500м.; 1000 – 1500 м.; 300 – 1000 м., а також з висотами до 300 м. над рівнем моря відносяться до гірських при наявності у їх межах більше половини облікових (оціночних) сегментів місцевості (квадрати розміром 1х1 км) з перевищенням визначених для кожного з цих рівнів перепадів висот, чи за умови проживання більше половини населення в межах облікових сегментів, у яких наявне перевищення визначених перепадів висот. Відповідна інформація опрацьовується через спеціальну програму з 3-D апроксимацією[4].

В Україні запроваджено гірську типологію не відносно адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня, а стосовно населених пунктів, яким за встановленими ознаками (висота розташування над рівнем моря, розчленованість рельєфу, крутизна схилів, забезпеченість жителів ріллею та сільгоспугіддями, суворість кліматичних умов) надається статус гірських [5].

Не вдаючись до критичного аналізу вітчизняного та європейського підходів до типології територій, зазначимо, що і в ЄС, і в Україні гірські

території та населені пункти переважно характеризуються нижчим рівнем соціально-економічного розвитку. Однак якщо у країнах ЄС створено дієву систему територіального економічного вирівнювання з використанням Структурних фондів ЄС та Фонду гуртування, яка націлена, насамперед, на розвиток проблемних територій, до яких відноситься більшість гірських регіонів, то в Україні можливості державної бюджетної підтримки гірських територій абсолютно неспівмірні з потребами. Крім цього, в Україні фактично діє механізм антистимулювання створення робочих місць у гірських місцевостях через необхідність виконання вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 648 «Про умови оплати праці осіб, які проживають у гірських районах» щодо підвищених на 25% тарифних ставок і посадових окладів працівникам підприємств, розташованих на території населених пунктів, яким надано статус гірських.

Для розв'язання цієї проблеми нами запропоновано запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на гірських територіях та розроблено проєкт закону про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у гірських зонах України, який був підтриманий низкою депутатів Верховної Ради України та зареєстрований за № 4102 від 18.02.2016 р. Відповідно до законопроєкту пропонуються податкові та митні пільги й часткове відшкодування інвестиційних вкладень у створення робочих місць у гірських зонах України в пріоритетних видах економічної діяльності, які відповідають специфіці гірських територій. Такий механізм може стати драйвером економічного зростання гірських територій на основі залучення інвестицій з недержавного сектору та реалізації можливостей державно-приватного партнерства. Однак, на жаль, законопроєкт не був прийнятий. Основною причиною цього, на наш погляд, є даліше панування в профільних органах виконавчої влади та політикумі хибних поглядів щодо недоцільності поновлення дії Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» у частині пільг інвесторам. Створені раніше у відповідності до цього Закону спеціальні

економічні зони та території пріоритетного розвитку в Карпатському регіоні України, зокрема у Закарпатській та Львівській областях, продемонстрували свою ефективність як інструмент забезпечення створення робочих місць і прискорення економічного розвитку. В Україні з 2005 р. розвиток спеціальних економічних зон був фактично зупинений. Разом з тим у сусідній Польщі – країні-члені ЄС за період з 2005 по 2015 рр. спеціальні економічні зони активно розвивалися, що дозволило за 10 років збільшити кількість створених у них робочих місць з 74,6 тис. до 287,3 тис. [6, с. 45].

Висновки. Економічний розвиток гірських районів в Україні потребує розумної трансформації державної політики щодо інструментів стимулювання інвестиційної діяльності на гірських й інших проблемних територіях, надання пільг інвесторам, як це практикується, наприклад, у Швеції [7]. При дуже обмежених можливостях державного бюджету інвестувати кошти у розвиток інфраструктури й економіки гірських районів України, подальше ігнорування дієвих інструментів залучення коштів недержавного сектору задля вирішення завдань господарського розвитку гірських територій призводитиме до повної втрати критичної маси соціально-економічної життєспроможності більшості територіальних громад гірських поселень Українських Карпат.

Сподіваємося, що пропоновані в роботі інструменти активізації економічного розвитку гірських територій України через запровадження на них спеціального преференційного режиму інвестиційної діяльності знайдуть свою практичну реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Кравців В. С., Жук П. В. Концептуальні засади розробки та реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат. Економіка України. 2013. № 1. С. 4-11.
2. Кравців В. С., Жук П. В. Розвиток гірських територій України у парадигмі європейського досвіду. Економіка України. 2018. № 5. С. 61-72.

3. Державна програма розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2019-%D0%BF/print#n12>.

4. Methodological manual on territorial typologies 2018 edition. Електронний ресурс: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf>

5. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80>

6. Войцеховська Ю.В., Мавріна А.О., Войцеховська В.В. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. Електронний ресурс: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/2742/visnyk2016-42-48.pdf>

7. Федюк В. Регіональний розвиток та підтримка гірських територій: шведський досвід для України. Можливості розвитку гірських територій в умовах реформи децентралізації: збірка матеріалів. С. 28-32. Електронний ресурс: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>

РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ: ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ

Заремба Ольга Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Корнієнко Юлія Дмитрівна,

студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Дебіторська заборгованість є важливим етапом аудиту будь-якого суб'єкта господарювання. Завдяки процедурам перевірки, запитам можемо побачити і підтвердити суми зобов'язань, що мають бути перевірені у ході аудиту, здійснити аналіз, проаналізувати як може підприємство покрити їх. Облік дебіторської заборгованості, запобігання випадків безнадійної, а також сумнівної дебіторської заборгованості насамперед є суттєвим для підприємства. Утворення резерву сумнівних боргів є одним з важливих аспектів, можна обрати спосіб розрахунку і методику, яка прописується в обліковій політиці.

Мета дослідження./Aim. Дослідити методи створення резерву сумнівних боргів; проаналізувати чому підприємство повинно нараховувати резерв сумнівних боргів; визначити, який борг вважається сумнівним; проаналізувати важливість нарахування резерву у ході аудиту дебіторської заборгованості; визначити методику проведення аудиту дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Заборгованість – це правовідносини 2 і більше суб'єктів, коли при їх взаємодії одного суб'єкта до іншого при передачі товарно-матеріальних цінностей, грошей та інших активів, надання послуг, робіт чи дії законодавчих документів, дає кредитору право вимагати погашення заборгованості, а дебітора зобов'язує її погасити.

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебітори - юридичні та фізичні особи, які через минулі події заборгували підприємству суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Мета проведення аудиту дебіторської заборгованості – це отримання необхідних доказів та підтверджень про правдивість та інформативність про дебіторську заборгованість відображену у фінансовому звіті суб'єкта господарювання.

Завданням проведення аудиту дебіторської заборгованості є:

1. перевірка наявності договорів з дебіторами, відповідність їх оформлення, змісту;
2. встановити реальність вказаної суми дебіторської заборгованості;
3. перевірити правильність визнання та оцінки дебіторської заборгованості відповідно ПСБО 10;
4. проаналізувати інформацію про дебіторську заборгованість, яка наведена в примітках на повноту, достовірність та розкриття;
5. перевірити правильність розрахунку, дотримання обраного методу визначення суми резерву сумнівних боргів;
6. перевірити своєчасність і повноту проведення розрахунків з дебіторами;
7. оцінити правильність класифікації дебіторської заборгованості в Балансі.

Джерела інформації для аудиту дебіторської заборгованості є: нормативні документи; облікова політика підприємства; накладні, касові документи; договори поставки; регістри синтетичного і аналітичного обліку; фінансова звітність та примітки; підтвердження від дебіторів тощо.

Дебіторська заборгованість буває: пов'язана або не пов'язана з реалізацією товарів та послуг, поточна, довгострокова, сумнівна, безнадійна. Саме у випадках сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості підприємство може створити резерв сумнівних боргів, тобто коли термін договору оплати прострочен або за інших причин, коли не було проплати. ПСБО 10 говорить, сумнівна заборгованість - це та щодо якої існує сумнів, що вона буде погашена.

Резерв сумнівних боргів – це сума витрат, які підприємство створює під сумнівну дебіторську заборгованість. Згідно з п. 7 ПСБО 10 резерв формується тільки під дебіторську заборгованість, яка одночасно відповідає таким критеріям:

- вона поточна;
- заборгованість не є придбаною заборгованістю або призначеною для продажу;
- це фінансовий актив.

Резерв сумнівних боргів не створюється під: довгостроковий дебіторський борг, поточну дебіторську заборгованість яка не є фінансовим активом, придбану дебіторську заборгованість та безнадійну – оплата якої ясно, що не відбудеться.

Методи, які аудитор використовує при перевірці дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів це: документальний метод (контроль наявності реєстрації укладених договорів, проаналізувати її відображення у звітності підприємства, у примітках, балансі), розрахунковий (перевірити правильність розрахунку і дотримання обраного методу визначення величини резерву сумнівних боргів, встановити реальність вказаної дебіторської заборгованості), аналітичний (оцінити правильність класифікації дебіторської заборгованості в балансі на довгострокову, поточну та безнадійну).

У фінансовій звітності резерв сумнівних боргів відображається таким чином:

1. у формі № 2 оборот Дебет 791 – Кредит 944 відображається за рядком 2180 «Інші операційні витрати» (п. 10 ПСБО 10),
2. у формі № 2-м такий оборот відображається також за рядком 2180;
3. у балансі за формою № 1 сума резерву (сальдо за Кредит 38) показується в тих самих рядках, що й дебіторську заборгованість, під яку від сформований, при цьому резерв зменшує показник відповідного рядка заборгованості (п. 2.27, 2.33 розд. II Методичних рекомендацій, затверджених

наказом Міністерства Фінансів від 28.03.13 р. № 433; п. 4, 7 ПСБО 10; пп. 2.8, 2.10 розд. II ПСБО 25);

4. у Примітках до річної фінансової звітності, затверджених наказом Міністерства Фінансів від 29.11.2000 р. № 302, резерв сумнівних боргів відображається в рядку 775 розд. VII.

Мають право не створювати резерв сумнівних боргів суб'єкти малого підприємництва, зазначені у пп. 2 п. 2 розділу I ПБО 25. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на цю ж дату.

При перевірці резерву сумнівних боргів є 2 методи нарахування резерву: метод застосування абсолютної суми заборгованості, метод застосування коефіцієнта сумнівності. Метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості доцільно застосовувати коли у підприємства багато дебіторів. За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується так: сума залишку дебіторської заборгованості на початок періоду множиться на коефіцієнт сумнівності.

Є 3 способи розрахунку коефіцієнта сумнівності :

1. знаходження питомої ваги у безнадійних доходах, для цього чистий дохід ділимо на суму дебіторської заборгованості визнану безнадійною за період;
2. класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення;
3. в сумі дебіторської заборгованості на початок періоду знаходження середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості за попередні 3-5 років.

Визначаючи коефіцієнт сумнівності треба брати сумнівну дебіторську заборгованість за відповідні терміни. Вважаємо, що будь-яке сальдо 36 може бути сумнівним. Коли купуємо щось у магазині в роздрібній мережі, 36 рахунок у продавця навіть не виникає, дебет 30 кредит 70, тому немає сумніву. Якщо договором передбачається оплата завтра або через якийсь період, завжди можемо сумніватися в оплаті контрагентом.

Якщо дебітор оплатив за товари чи послуги після дати балансу треба забрати витрати у вигляді резерву сумнівних боргів (ПСБО 6 в частині «Події після дати балансу»).

Відмінності між ПСБО 10 і Податковим кодексом є причиною не створювати резерв сумнівних боргів: включення витрат з нарахування резерву сумнівних боргів та списання безнадійної дебіторської заборгованості на витрати.

«Фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат на формування резерву сумнівних боргів до національних стандартів бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності; на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів» - Податковий кодекс. Деякі підприємства не нараховують резерв, щоб не проводити коригування фінансового результату до оподаткування.

Насправді важливо створювати резерв сумнівних боргів підприємства і підраховувати залишки по дебіторській заборгованості, оцінювати стан дебіторської заборгованості на кінець періоду, ПСБО 10 вказує ,що у звітності суму дебіторської заборгованості потрібно відобразити з урахуванням певної непогашеної частини дебіторської заборгованості.

Результати та обговорення./Results and discussion. Основні аспекти аудиту заборгованості: проблема її класифікації, оплати, оцінки дебіторської заборгованості, створення резерву сумнівних боргів, несвоєчасне списання заборгованості через неправильний розрахунок строків позовної давнини, несвоєчасне висування претензій постачальникам, відсутність аналітичного обліку по постачальниках, неоплачених у строк розрахункових документах. Розкриті поняття «дебіторська заборгованість», «зобов'язання», «резерв сумнівних боргів», «сумнівна дебіторська заборгованість».

Висновки./Conclusions. У ході аудиту дебіторської заборгованості аудитор керується методами перевірки стану заборгованості та резерву сумнівних боргів, згідно ПСБО 10. Перевіряє спосіб розрахунку, який

прописаний у обліковій політиці підприємства, використовуючи конкретні методи. Аудитору потрібно перевірити правильність розрахунку дебіторської заборгованості, в тому числі за вирахуванням резерву, підтвердити суми зобов'язань, застосовуючи різні аудиторські процедури, це має бути потім прописано у робочих документах аудитора, що дає змогу оцінити стан дебіторської заборгованості в цілому.

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Карман Тетяна Вікторівна

к.е.н., доцент

доцент кафедри обліку і оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний
університет ім. Дмитра Моторного
м. Мелітополь, Україна

Вступ. В умовах сучасних трансформацій та кризи в економіці України особливої актуальності та важливості набувають питання визначення економічної сутності та шляхів вирішення проблем формування амортизаційної політики. Низька ділова активність господарюючих суб'єктів та скорочення сектору підприємництва зумовлене падінням обсягів виробництва продукції та збільшенням витрат на її виробництво в усіх галузях народного господарства. Це, в свою черг, змушує суб'єкти господарювання шукати нові альтернативні шляхи фінансування, одним з яких є використання коштів фонду відтворення основного капіталу.

В процесі відтворення основного капіталу одним із найважливіших завдань є створення умов збереження, переозброєння та розвитку матеріально-технічної бази виробництва, що потребує цілеспрямованого регулювання оскільки впливає на ефективність виробництва та темпи впровадження науково-технічного прогресу. Тому, в умовах, що склалися, набуває актуальності питання ефективності використання основного капіталу вирішення якого залежить від досконалості амортизаційної політики.

Мета дослідження. Метою є дослідження теоретичних підходів до визначення економічної сутності амортизаційної політики підприємства, її основних складових та виявлення проблем щодо її формування.

Матеріали та методи. В процесі дослідження було використано матеріали державних нормативно-правових актів, наукові дослідження

провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Для узагальнення отриманої інформації, проведення її аналізу та формування висновків використовувалися діалектичний та абстрактно-логічний методи, метод аналізу та узагальнення.

Результати і обговорення. Дослідження економічної сутності амортизаційної політики не можливе без визначення сутності амортизації як відтворювального механізму. Отримання прибутку та підвищення рентабельності виробництва є основним результатом усіх суб'єктів господарювання. Отримання такого результату залежить від багатьох факторів. Одним із яких є ефективність використання основних засобів та швидкість їх оновлення, а відповідність темпів оновлення основних фондів темпам зміни техніки та технології забезпечує механізм амортизації.

Ще К. Маркс у своїй праці «Капітал» зазначав, що в процесі функціонування засоби праці «не входять до продукту або до тієї споживної вартості, створенню якої вони сприяють, а, навпаки, зберігають по відношенню до неї свою самостійну форму до повного їх зносу» [1, 178]. Він писав: «Хоча, як ми бачили, основний капітал «*in natura*» продовжує діяти в процесі виробництва, частина його вартості, яка визначається середньою величиною зносу, обертається разом з продуктом, перетворюється на гроші, складає елемент резервного грошового фонду, який служить для відшкодування капіталу, коли прийде термін його відтворення «*in natura*» [1, 192-193].

Отже можна сказати, що класична економічна теорія розглядає амортизацію, як відшкодування зношування засобів праці, пов'язане з поступовим перенесенням їхньої вартості на продукт, який виробляється з їх допомогою. Дослідження праць радянських учених-економістів показало, що амортизація розглядається як грошовий вираз вартості відшкодування основних фондів, як покриття витрат по відтворенню засобів праці, спожитих в процесі виробництва, по відтворенню основних фондів тієї ж потужності, та джерело накопичення [2, с.412; 3, с.19].

В сучасних джерелах сутність поняття «амортизація» зводиться до того,

що вона є процесом перенесення вартості усіх видів засобів праці на вартість виготовленої продукції з метою повного відшкодування зношування засобів праці. Така ж трактовка характерна і для західних економістів, які стверджують, що «Амортизація є грошовим виразом зносу засобів праці. Вона відображає процес перенесення уречевленої в основних засобах суспільної праці на вироби, що виготовляються з їх допомогою» [4, с.175]. Найпоширенішим визначенням даного поняття у вітчизняній літературі наступне: амортизація – це процес зниження вартості основних засобів внаслідок їх зношення та поступового їх перенесення на виготовлену продукцію з метою нагромадження коштів для їх відтворення.

Виходячи з наведеного зазначимо, що і до сьогодні відбувається полеміка щодо визначення сутності амортизації та її ролі відтворювальному процесі. Але це не єдине спірне питання. Виникає багато спорів щодо визначення та сутності амортизаційної політики, яка, на думку І.Й. Яременко, є складовою частиною загальнодержавної політики формування власних фінансових ресурсів. Амортизаційна політика – це процес розробки норм і правил нарахування амортизації, встановлення порядку використання амортизаційного фонду, такого твердження дотримується М. Білик. В економічній літературі також існує твердження, що амортизаційна політика являє собою сукупність, що здійснюються державою та спрямовані на забезпечення нормального режиму відтворення основних фондів, це на думку Л.В. Овод найбільш прийнятне визначення сутності амортизаційної політики, враховуючи сучасний стан розвитку економіки України.

Зважаючи на всі особливості амортизаційної політики виникає необхідність розглядати її комплексно, як дворівневу систему:

- з точки зору державного управління (на рівні держави);
- як складову облікової політики (на рівні підприємства).

На рівні держави до складових елементів амортизаційної політики відносяться: методи амортизації, використання єдиних методів оцінки основних засобів та нематеріальних активів, визначення об'єктів для нарахування

амортизації, надання суб'єктам господарювання права самостійно визначати терміни корисної експлуатації основних засобів, порядок проведення переоцінки основних засобів, порядок віднесення витрат на ремонт та поліпшення основних засобів, визначення порядку використання амортизаційних відрахувань. На рівні підприємства амортизаційна політика є частиною облікової політики та полягає у виборі та оптимальному поєднанні правил, способів та методів нарахування амортизаційних відрахувань.

Починаючи з 2007 року, коли підприємства почали використовувати для обліку і звітності міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), зазначеними вище стандартами, були встановлені нові вимоги щодо запровадження в обліку нової методології нарахування амортизації та формування амортизаційної політики. У відповідності до МСФЗ підприємствами самостійно встановлюються терміни корисного використання кожного об'єкта основних засобів, обираються методи нарахування амортизації з урахуванням очікуваного способу економічних вигід від його використання, визначення ліквідаційної вартості основних засобів.

З цього часу виникає ще більше розбіжностей щодо сутності амортизаційної політики як процесу розробки норм і правил нарахування амортизації та встановлення порядку використання амортизаційного фонду. Це заповнено значними розбіжностями у нормативних актах що регулюють процес нарахування та обліку амортизації. Виникають проблеми щодо вибору методу нарахування амортизації, строків корисного використання об'єктів основних засобів і багато інших.

Висновки. З урахуванням наведеного вище, та зважаючи на велику кількість практичних напрацювань щодо визначення амортизації та економічної сутності амортизаційної політики, існує низка суперечностей, які свідчать про те, що і досі чітко не визначено поняття «амортизація». Її розглядають і як грошове вираження зносу; і як процес перенесення вартості зносу на собівартість продукції; і як прийом або метод бухгалтерського обліку.

Зважаючи на трансформаційні процеси у вітчизняній економіці та

недосконалість нормативно-правової бази з регулювання процесів нарахування та обліку амортизації можна зробити висновок, що в процесі формування амортизаційної політики виникає низка проблем:

- проблема визначення термінів корисного використання основних засобів, яка полягає в існуванні великої кількості розбіжностей у нормативній документації щодо встановлення таких термінів;

- проблема не відповідності фактичних строків корисної експлуатації нормативним строкам корисного використання об'єктів;

- проблема вибору методу нарахування амортизації: П(С)БО 7 – «Основні засоби» для нарахування амортизації передбачено п'ять основних методів, тоді як М(С)БО 16 – «Основні засоби» для нарахування амортизації передбачено лише три основні методи. Та при визначенні методу нарахування амортизації, який планується використовувати необхідно враховувати не лише його переваги та недоліки, а і вплив даного методу на загальний фінансовий результат діяльності.

Підводячи підсумок зазначимо, що саме адекватно сформована амортизаційна політика сприятиме збільшенню доходів підприємства та забезпечить підвищення рівні його конкурентоспроможності на ринку і як наслідок забезпечить оптимальне оподаткування прибутку і сприятиме збільшенню доходної частини державного бюджету.

Список використаних джерел.

1. Маркс К. Капитал. Критика политэкономии. Т.1 / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1973. – 900 с.
2. Ельяшевич А. Б. Экономика социалистического машиностроения / А. Б. Ельяшевич, Е. М. Карлик. – М., 1957. – 452 с.
3. Кантор Л. М. Амортизация и ремонт в промышленности СССР / Л. М. Кантор. – М. : ГОСПЛАНИЗДАТ, 1949. – 104 с.
4. Маттерн К. Основне фонды в промышленности ГДР : (Экономический аспект) / К. Маттерн, З. Тайхойзер ; сокр. пер. с нем. – М. : Экономика, 1983. – 256 с.

ОСНОВИ ТЕОРІЇ МІЖОСОБИСТИСНИХ КОМУНІКАЦІЙ І ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УПРАВЛІННІ

Луцько Злата Віталіївна

Студентка IV курсу

спеціальність «Менеджмент» економіко-правового факультету

Науковий керівник: доц. Литвиненко К.О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. Актуальність даної теми обумовлена тим, що міжособистісні комунікації дуже важливі для успіху управління, так як рішення багатьох управлінських завдань будується на безпосередній взаємодії співробітників, і служать найкращим способом обговорення, вирішення питань.

Знання і врахування особливостей учасників комунікаційних процесів в організації дозволить підвищити їх ефективність, і, управлінську та організаційну ефективність в цілому. Саме міжособистісні комунікації використовуються менеджерами найчастіше, і велика частина їх робочого часу витрачається саме на них. [1]

Мета роботи. Метою дослідження є вивчення комунікацій, і їх використання в менеджменті, розробка ефективних комунікацій в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Робочий час менеджера передбачає різні види діяльності, але більшу частину свого часу він проводить у спішуванні. Спілкування приймає різні форми та має різні види: наради, зустрічі, телефонні розмови, робота з електронною поштою тощо. Комунікації супроводжують менеджера і наскрізь пронизують процеси планування, організації мотивування та контролю в фірмі.

Результати та обговорення. Комунікація - це процес обміну інформацією, знаннями, інтелектуальною власністю між різними особистостями, їх соціальними групами, спільнотами, організаціями.

Комунікації відіграють особливу роль в управлінні. Без комунікацій немає спілкування, а без спілкування не може бути і організації. Таким чином, комунікації виступають як визначальна умова для формування організації і її життєдіяльності. Шляхом комунікацій інформація передається керівникам, а рішення - їх виконавцям.

Міжособистісні комунікації - комунікації, здійснювані між людьми в ситуаціях «віч-на-віч» та в групах за допомогою слів і несловесних засобів спілкування. [2]

Класифікація управлінських комунікацій:

1) Формальні комунікації, які в свою чергу діляться на:

1.1) Вертикальні - це міжрівневі комунікації. Це такий тип комунікацій, при якому повідомлення курирує з одного рівня організації або соціальної системи на інший в рамках висхідній або низхідній спрямованості, тобто знизу вгору або навпаки.

1.2) Горизонтальні - це комунікації між різними підрозділами або відділами.

1.3) Комунікації між керівником і робочою групою.

2) Неформальні комунікації - це особисте спілкування в організації між двома або кількома людьми. [3]

Метою комунікацій є розуміння і осмислення переданої інформації. Часто інформація при передаванні може бути спотворена, що спричиняє неправильне розуміння її і, як наслідок, прийняття неправильного рішення. Тому ефективними є такі комунікації, за яких отримане повідомлення якомога ближче за значенням до первинного. Однак це ще не означає, що зміст повідомлення має однакове значення для всіх учасників комунікаційного процесу. [4]

Бар'єри на шляху ефективних міжособистісних комунікацій:

1) Сприйняття. Люди можуть інтерпретувати одну і ту ж інформацію по-різному в залежності від накопиченого досвіду. Розбіжність між основами суджень може ставати причиною виборчого сприйняття інформації в

залежності від кола інтересів, потреб, емоційного стану і зовнішнього оточення людей. Труднощі організацій в обміні інформацією приписані розбіжності людей за ознакою інтерпретації одержуваних ними повідомлень.

2) Семантика. Оскільки слова можуть мати різні значення для різних людей, то, що хтось має намір повідомити, необов'язково буде інтерпретоване і зрозуміле так само одержувачем інформації.

3) Невербальні комунікації. Використовуються будь-які символи, а не слова. Але найчастіше невербальна передача відбувається одночасно з вербальною і може чи підсилювати чи змінювати зміст слів.

4) Неефективний зворотній зв'язок. Зворотний зв'язок важливий, оскільки дає можливість встановити, чи дійсно ваше повідомлення прийняте одержувачем, витлумачено в тому сенсі, який ви спочатку йому надали.

5) Неефективне слухання. Ефективна комунікація можлива, коли людина однаково точний, надсилаючи та приймаючи повідомлення. Необхідно вміти слухати. [5]

Висновки. Від комунікацій залежить успіх організації. Вони важливі для існування і розвитку компанії. Міжособистісні комунікації - це необхідний інструмент ефективної взаємодії між людьми. Є два основних види комунікацій в управлінні. Але у них є одна кінцева мета, щоб одержувач сприймала і розуміла інформацію так само, як і відправник.

Список літератури:

1. Анашкіна Ю.І. Специфіка міжособистісних комунікацій в управлінні організацією. Сучасні проблеми науки та освіти. Нижній Новгород, 2014. – № 6.
2. Латфуллін Г. Р., Громова О. М. Організаційна поведінка: Підручник для вузів, 2-е видання. Санкт Петербург, 2015. 464 с.
3. Румянцева З.П. , Саломатін Н.А. Менеджмент організації: Навчальний посібник. Москва, 1995. 430 с.
4. Андрушкін Б.М., Кузьміно О.Є. Основи менеджменту. Львів: Світ, 2016. 296 с.
5. Басовский Л.Є. Менеджмент: Навчальний посібник. - М.: ИНФРА-М, 2003. 216 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСУ ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕКЛАМНИХ ЗВЕРНЕНЬ ПІДПРИЄМСТВА

Мартиненко С. В.

аспірант,
кафедра вищої математики,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

Вступ. Рекламне звернення є ядром процесу рекламної дії на споживача продукції підприємства. За допомогою рекламних звернень реклама доводиться до максимально великої цільової аудиторії або зосереджуватися на невеликому її сегменті [1, с.203]. Рекламне звернення підприємства являється формою пропозиції товарів і послуг з метою вплинути певним чином на цільову аудиторію споживачів продукції підприємства. За допомогою рекламного звернення формується визначене уявлення покупця про особливості товару чи послуги [2, с.133]. На думку вчених економістів з реклами, - рекламні звернення можна розглядати як форму комунікації, яка покликана перекласти якість товарів та послуг на мову потреб споживачів. Під рекламною комунікацією розуміється передача звернення від джерела інформації до її отримувача [3, с.107]. Отже, характер рекламного послання в сукупності з основними характеристиками цільової аудиторії багато в чому визначає вибір найбільш ефективного каналу комунікації. Тому формування функції реакції рекламного звернення та його чинники впливу на цільову аудиторію є актуальною проблемою.

Ціль роботи. Описати процес формування рекламного звернення підприємства та виокремити чинники впливу рекламного звернення на цільову аудиторію у каналі комунікації. Провести дослідження комплексу взаємопов'язаних елементів для реалізації рекламних звернень підприємства.

Матеріали та методи. Методологічну та теоретичну основу роботи складають підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до розробки економіко-математичних моделей рекламних звернень підприємства. У процесі виконання дослідження використовується аналітичний метод – при аналізі процесу формування функції реакції рекламного звернення та його чинників впливу на цільову аудиторію.

Результати та обговорення. Канал комунікації об'єднує всіх учасників процесу комунікації та носіїв інформації. Відповідна реакція на рекламні звернення – це набір відгуків споживача, що виникають в результаті контакту з рекламними зверненнями. Реакція споживача визначає результативність комунікації, ступінь досягнення рекламою цілі з врахуванням затрачених зусиль [4, с.312]. В Таблиці 1 представлено найбільш відомі в економічній літературі формулювання рекламних звернень підприємства.

Таблиця 1

Формулювання рекламних звернень підприємства

Автор	Формулювання
Ромат Є.В.[2]	<i>Рекламні звернення – це не персоніфікована (націлена на групи людей) мистецька форма передавання оплачуваної рекламодавцем інформації з використанням спеціальних носіїв, яка спрямована на інформування, нагадування та переконання наявних і/або потенційних споживачів щодо прийняття організації, її товарів, послуг чи ідей за допомогою різноманітних засобів.</i>
Голубков Є.П.[5]	<i>Рекламне звернення – це повідомлення комунікатора (виробника, продавця) адресатові (споживачам, посередникам), яке має конкретну форму (візуальну, текстову, символічну) і надходить до адресата за допомогою певного каналу комунікації з метою інформаційного або емоційного впливу на нього.</i>
Лук'янець Т.І. [6]	<i>Рекламне звернення – засіб представлення інформації рекламодавця споживачеві, який має конкретну форму.</i>
Н.В. Бутенко [7]	<i>Рекламне звернення – це засіб, через який трансформуються цілі рекламодавця.</i>
Миронов Ю.Б., Крамар Р.М.[8]	<i>Рекламне звернення – центральний елемент реклами, що представляє рекламодавця цільової аудиторії; фокусує більшість елементів рекламних комунікацій; сприяє залученню уваги потенційних споживачів та формування у них позитивного ставлення як до самого підприємства, так і до пропонованих ним товару; є основним інструментом досягнення цілей рекламної діяльності.</i>

Для підприємства метою рекламних звернень є забезпечення попиту на товари або послуги, представлені на ринку, шляхом залучення до їх споживання максимально можливої кількості потенційних споживачів [8]

Для реалізації процесу рекламних звернень підприємства повинен функціонувати комплекс взаємопов'язаних елементів, який представлено на Рис. 1.

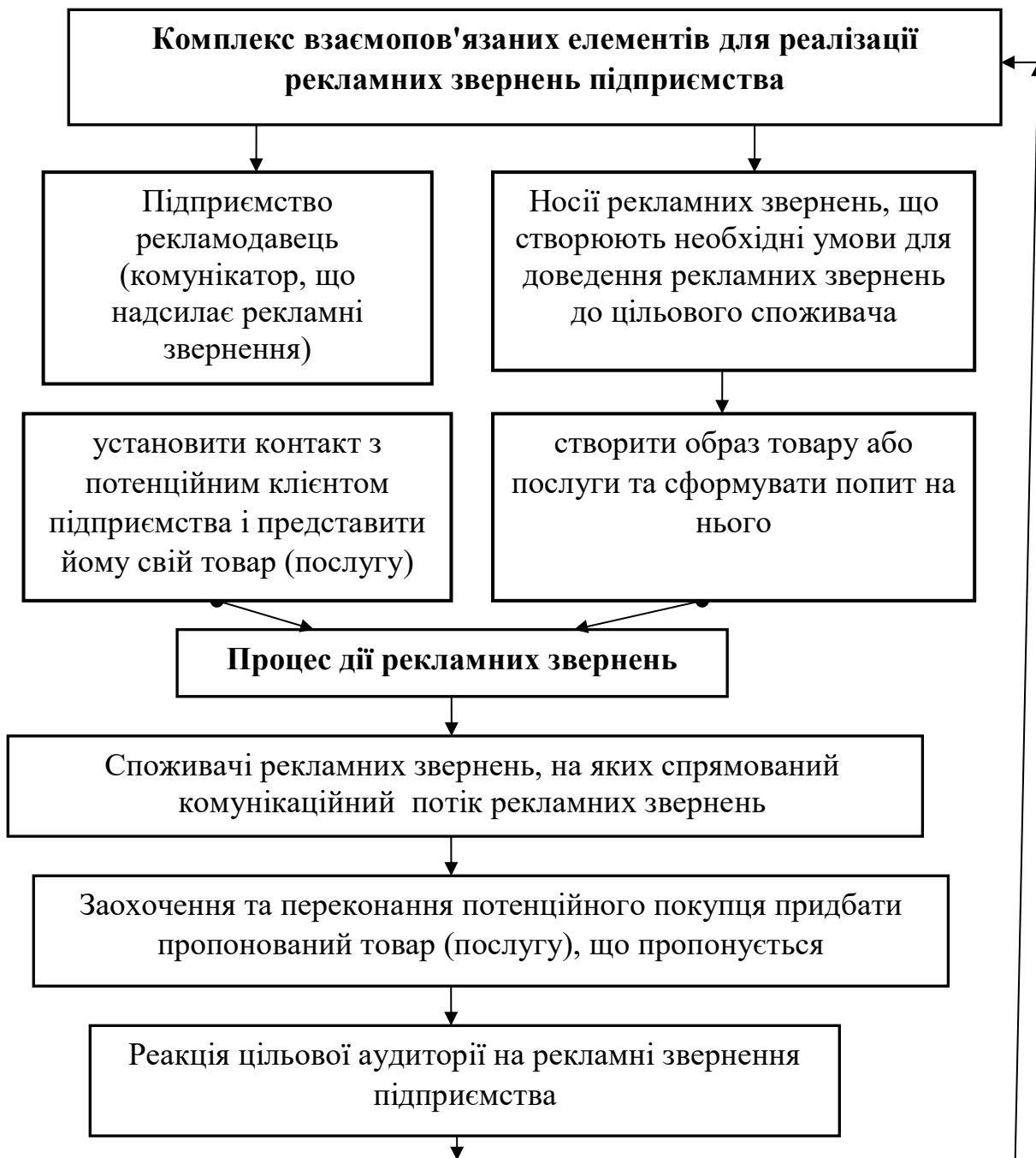

Рис.1. Комплекс взаємопов'язаних елементів для реалізації рекламних звернень підприємства

Джерело: складено автором на основі [2,6]

Рекламні звернення мають багато різновидів. Класифікувати їх можна за багатьма ознаками (за цільовою аудиторією; територією, яку вона охоплює; засобами передавання повідомлення; залежно від цілей та завдань тощо) (Рис. 2).

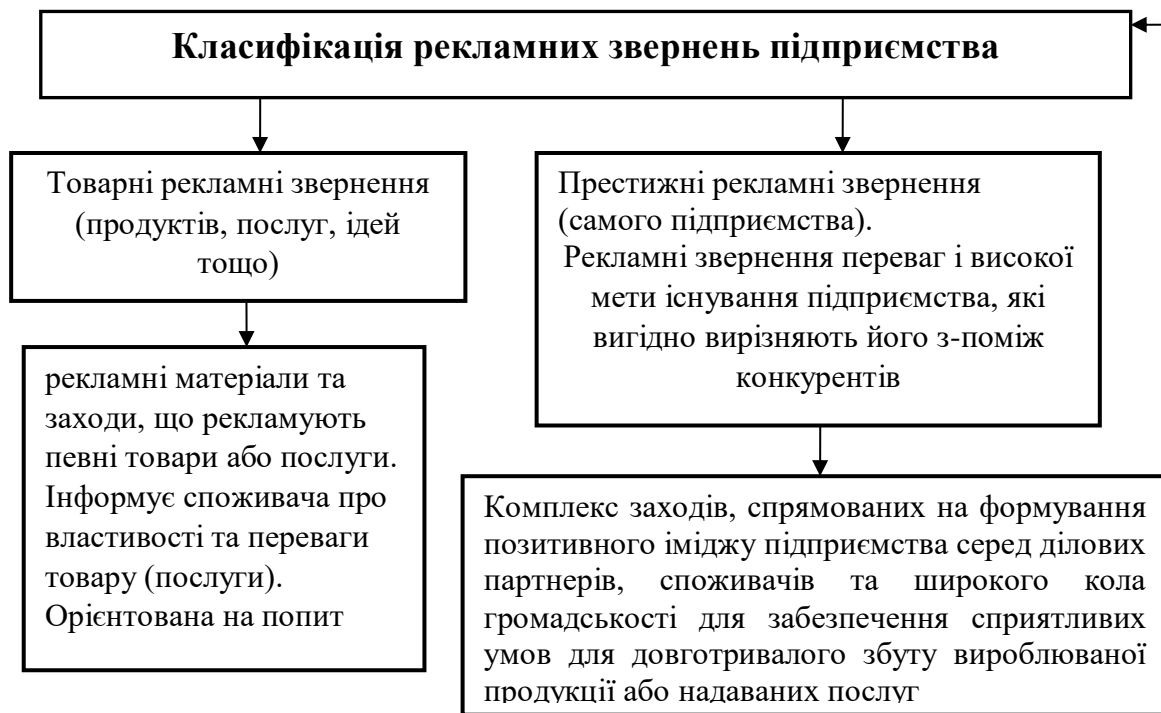

Рис. 2. Класифікація рекламних звернень підприємства*

Джерело: складено автором на основі [3, 4]

Висновки.

У сучасному рекламному процесі споживач є генератором зворотного зв'язку. Різні підприємства, залежно від масштабів їхньої діяльності, підходять до організації рекламного процесу по-різному: відділу маркетингу, свої рекламні служби, запрошення спеціалістів рекламних агенцій. Наприклад, рекламна агенція за замовленнями рекламодавців (замовників) реалізує креативні та виконавські функції, пов'язані зі створенням рекламних матеріалів, виготовляє оригінал-макети реклами, проводить комплексні рекламні кампанії та окремі рекламні заходи, здійснює зв'язок із засобами розповсюдження реклами, надає послуги з комплексних маркетингових досліджень.

Рекламні звернення є потужним засобом впливу на споживача, проте вони повинні бути у тісному взаємозв'язку з іншими елементами комплексу маркетингу.

Література.

1. Дурович А. П., Копанев А. С. Маркетинг в туризмі: Учеб. посібник / Під загальною ред. З. М. Горбилевої.-Мн.: «Економпрес», 1998.-400 с.
2. Ромат Є.В. Основи реклами : навч. посіб. / Є.В. Ромат. - К. : Студцентр, 2006. - 288 с.
3. Липчук В.В. Маркетинг: навч. пос. / В. В. Липчук, Р. П. Дудяк, С. Я. Бугіль, Я. С. Янишин. - Львів: „Магнолія 2006”, 2012. - 456с.
4. Дурович, А.П. Основы маркетинга: учеб. пособие / А.П. Дурович. – М.: Новое знание, 2004. – 512 с.
5. Голубков, Е.П. Основы маркетинга / Е. П. Голубков. – М.: Фин-Пресс, 2003. – 688 с. Беляев В.И. Маркетинг: основы теории и практики: учеб. / В.И. Беляев. – М. : КНОРУС, 2005. – 456 с.
6. Лук'янець Т.І. Рекламний менеджмент. Навч. посібник. — 2-ге вид., доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 440 с.
7. Бутенко. Н.В. Маркетинг : підручник. - К. : Атіка, 2008. - 300 с.
8. Миронов Ю.Б., Крамар Р.М. Основи рекламної діяльності: Навчальний посібник. - Дрогобич: Посвіт, 2007. - 108 с.

ЗАКОНОДАВСТВО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Мокляк Євген Володимирович

студент

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. Інформаційна безпека є складовою загальної безпеки і стрімко розвивається як у всьому світі, так і в Україні, глобальна інформатизація охоплює всі сфери — економічну, військову, політичну, промислову. Зокрема, розвиток та впровадження телекомунікаційних технологій стає невід'ємною частиною життєдіяльності людини і суспільства. Слід зазначити, що проблема захисту інформації є надзвичайно актуальною у ХХІ столітті, її досліджують багато зарубіжних і українських дослідників. Тему захисту інформаційного світового простору піднімали у своїх роботах Ботвінік О.В., Ворожко В.П., Гуцалюк М., Климчук С. та інші.

Мета роботи. Аналіз та оцінка інформаційного законодавства країн Європейського Союзу.

Матеріал і результати досліджень. Прикладом інформаційного законодавства є закони, прийняті країнами-членами Європейського Союзу, під які теперішні претенденти на вступ до ЄС переробляють або приймають доповнення до свого законодавства. У 1995 році Європейським Союзом була прийнята Директива щодо Захисту особистості з дотриманням режиму персональних даних і вільного руху таких даних. Директива спрямована на впорядкування практики захисту інформації в межах Європейського Союзу. Однією з вимог, адресованих державам-учасникам, є вимога прийняти закони щодо захисту персональної інформації як в публічному, так і в приватному секторі. Зазначені закони мають також включати тимчасове блокування переміщення інформації до держав — не членів Європейського Союзу, які не встановили «адекватного» рівня захисту інформації.

В доповнення цієї Директиви у 1996 році була прийнята Директива, яка забезпечує гармонізацію в державах — членах, умов, необхідних для того, щоб гарантувати еквівалентний рівень захисту фундаментальних прав і свобод, у тому числі специфічного права на секретність стосовно обробки персональних даних у секторі телезв'язку та гарантувати вільний рух таких даних, та обладнання телезв'язку та послуг у Співдружності. Положення Директиви регламентують також порядок обробки інформації та надання її за запитом. Передбачається обов'язкове знищення інформації або надання їй характеру анонімної після надання на запит, або після досягнення іншої мети, погодженої з абонентом. Обробка даних щодо рахунків може тривати лише до закінчення періоду, протягом якого по рахунках має бути сплачено. Можливість обробки торгівельних даних та інформації розрахунків має бути обмежена діяльністю осіб, які діють відповідно до повноважень постачальників публічно доступного обслуговування телезв'язку, запитами клієнта, виявленням шахрайства та вдосконаленням управління послугами телезв'язку. При здійсненні зазначеної діяльності, можливість обробки інформації має відповідати рівню необхідності такої обробки для досягнення встановленої мети. Персональні дані, що містяться в друкованих або електронних довідниках абонентів, які є доступним для громадськості або можуть стати доступними шляхом запиту, мають бути обмежені тією інформацією, яка дозволяє ідентифікувати конкретного абонента, якщо останній не дав згоди на публікацію додаткової інформації. Держави-учасники можуть дозволити операторам мереж зв'язку вимагати платні від абонентів, які бажають, щоб інформація щодо адреси або статі не була внесена до довідника, якщо встановлена сума буде помірною та не заважатиме здійсненню такого права. Країни-учасники можуть обмежити застосування цього положення до абонентів. Із метою реалізації чинної Директиви, держави-учасники мають гарантувати добровільне обладнання зв'язку не встановлені жодні примусові вимоги щодо певних технічних особливостей, які б могли перешкоджати вільному розміщенню обладнання на ринку та його обігу між Державами-учасниками. Відповідно до Директиви

щодо Захисту особистості з дотриманням режиму персональних даних і вільного руху таких даних 95/46/ЕС і конкретизуючої її Директиви від 1996 року, були внесені зміни до національного Законодавства держав-учасників Європейського Союзу [1]. Країни-учасники Євро-пейського Союзу мають у певному сенсі злагоджену систему захисту інформації, але в той же час вона є розгалуженою, тому що, як зазначалося вище, хоча існує Директива щодо Захисту особистості з дотриманням режиму персон-альних даних і вільного руху таких даних, яка в принципі врегульовує певні питання, але при цьому майже кожна країна ЄС має свої закони, положення, інструкції, щодо врегулювання питань безпеки інформації. Така система має і свої переваги, та свої недоліки. Недолік полягає у тому, що обмін інформацією між країнами ускладнюється через певні не співпадання у нормативних актах країн, про що було зазначено вище. Така ж проблема існує й у відносинах ЄС і України, оскільки інформаційне законодавство взагалі не співпадає з визначеннями понять у законодавстві Європейсь-кого Союзу[2]. Кожна країна - член Європейського Союзу перед тим, як стати повноправним членом цієї організації, повинна прийняти низку законів або привести у відповідність уже існуючі законодавчі акти під європейську систему законодавства.

Висновки. Можна зробити висновок, що для повноцінного існування країни в інформаційному просторі Європейського Союзу необхідно мати досить дійову правову базу. Такі умови створені для того, щоб країна-учасниця могла захистити свої інформаційні інтереси у будь-якому міжнародному співтоваристві, в якому вона є членом (Європейський Союз, Північно-Атлантичний альянс тощо). Україні потрібно вивчити досвід Європейського Союзу у законодавстві інформаційної безпеки для удосконалення власного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климчук С. Загальна характеристика законодавства про інформаційну безпеку ЄС, США та Канади / С.Климчук // Юстиніан, 2006. — № 11. —Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2462>

2. Климчук С. Проведення порівняльного аналізу законодавства у сфері інформації з обмеженим доступом України та країн-членів НАТО / С.Климчук // Юстиніан, 2007. — №4. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2461>

РИЗИКИ НА РИНКАХ ПРАЦІ

Наумова Марина Анатоліївна,

К.ф.-м.н., доцент

Біла Ірина Віталіївна,

Студентка

Донецький національний університет імені Василя Стуса
м.Вінниця, Україна

Актуальність теми дослідження. З початком нової економічної кризи, реформами в економічному секторі та зміною соціальних умов життя різко збільшилась кількість безробітних, що поставило під ризик ринок праці. Тому дослідження умов функціонування ринку праці та ризиків, які на ньому існують, є актуальним та потребує детального вивчення.

Метою роботи є дослідження ризиків, які трапляються на ринках праці, щоб розуміти причиннонаслідкові події в трудовому секторі, та знаходження найвразливішої ланки на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням сучасного стану ринків праці, їх аналізом та вивченням факторів, які на нього впливають займались багато закордонних та вітчизняних науковців, як: В. Кентон, В. Голднер, Е. Лібанова, В. Петюх, М. Савуляк —, які у своїх працях та статтях висвітлили сучасні проблеми та фактори, які впливають на ринок праці.

Виклад основного матеріалу. На макроекономічному рівні на попит та пропозицію впливають динаміка внутрішнього та міжнародного ринку, а також такі фактори, до яких відноситься імміграція, вік населення, рівень освіти, тощо. Попит та пропозиція також залежать від безробіття, продуктивності праці, загального доходу та валового внутрішнього продукту.

На мікроекономічному рівні взаємодія між фірмами та працівниками полягає в тому, що керівники фірм наймають чи звільняють працівників, підвищують чи зменшують заробітну плату, змінюють години роботи. Взаємозв'язок між попитом та пропозицією впливає на кількість годин, які

працівник провів на роботі, та на компенсацію, яку вони отримують у розмірі заробітної плати чи пільгової допомоги[1].

На думку багатьох експертів, ми живемо у «суспільстві високого ризику». Працівникам рекомендують дбати про себе та своїх колег, тому що уряд, спілки та корпорації більше не збираються брати на себе стільки ж ризиків, скільки раніше. Притому, уряд несе нові соціальні ризики, такі як національне медичне страхування. Корпорації, на яких робітники колись розраховували на стабільну кар'єру та щедрю роботу, запевняють, що більше такого не буде[2].

Ринок праці є одним з індикаторів, стан якого дозволяє судити про національний добробут країни, стабільність економіки та ефективність соціально-економічних перетворень всередині країни. Через механізм ринку праці встановлюються рівні зайнятості населення та оплати праці. На ринку праці важливим наслідком може стати безробіття – негативне явище суспільного життя, якого неможливо уникнути. Ринок праці характеризується тим, що одні тенденції постійно змінюють інші, зникають і з'являються професії.

На ринку праці є безліч ризиків, але всі вони поділяються на такі типи:

- Економічні ризики, характерною ознакою яких є відсутність чіткої ринкової інфраструктури;
- Політичні ризики, які характеризуються формуванням негативної думки у працівників на профспілки;
- Соціальні ризики, характеризуються зниженням рівня життя громадян країни;
- Психологічні ризики, характеризуються відсутністю перспективи подальшої трудової діяльності.

До економічних ризиків відносяться ризики, які пов'язані з економічною ситуацією в країні. До таких ризиків відносяться: неефективна бюджетна

політика, відокремленість фірм, відсутність чіткої ринкової інфраструктури, невідповідність політики реальному рівню життя населення.

До політичних ризиків відноситься ризики, пов'язані з політичною ситуацією в країні: формування негативної реакції у працівників на профспілки, відсутність ефективно діючої правової системи, неможливість практичної реалізації трудового права.

Соціальні ризики – це ризики, які пов'язані з соціальним становищем населення. До них відносяться: зниження рівня життя населення, зниження доходів громадян, зростання безробіття, соціальне розшарування, неможливість протидії соціальних конфліктів, посилення міграційних процесів.

Психологічні ризики – це перш за все ризики, пов'язані з трудовою діяльністю працівників. До них відноситься: зниження мотивації у працівників, відсутність чіткої перспективи у подальшій трудовій діяльності, неможливість самовираження у людини.

Науковці стверджують, що на найближче майбутнє на українському ринку праці очікуються політичні ризики. Багато робочої сили виїжджає закордон, тому що на українському ринку праці бізнес не може настільки підняти оплату праці, як це є за кордоном. Велику роль в цьому грає бажання змінити середовище, побачити щось нове, а не лише вища заробітна плата. На думку експерта, Наталії Шутки, посприяти залишенню висококваліфікованих та низькокваліфікованих робочих кадрів в країні змогли б вищі зарплати на рівні близько 20 тисяч гривень. Також є законодавчий ризик для тих підприємців, які працюють як ФОПи. Якщо буде припинено дію єдиного податку або ускладняться процеси контролю за підприємцями, це може нанести шкоди ринку праці, тому що зросте податкове навантаження. Також на ринок праці впливають і будь-які політичні коливання. Загалом політичні та соціальні ризики найбільш часто зустрічаються на ринку праці[3].

Безробіття можна віднести до одного з основних ризиків, властивих сучасному ринку праці. Зниження потреби в робочій силі в результаті модернізаційних перетворень призводить до зростання чисельності

безробітного населення. Сучасний ринок праці схильний до впливу різноманітних тенденцій суспільних змін, тому зростання чисельності безробітних може бути наслідком не тільки економічних, але політичних, демографічних, сезонних і технологічних факторів. Для країн з високим рівнем розвитку і впровадженням у виробництво інформаційної техніки і технологій останній фактор є найбільш істотним, що є загальносвітовою тенденцією.

Відсутність широкого кола здібностей і компетенцій, схильності до самоосвіти – збільшують ризики на ринку праці. З професійними якостями робочої сили тісно пов'язана її конкурентоспроможність на ринку праці. Чим більша конкуренція серед робочої сили, тим вище ризики останньої бути не прийнятою на роботу або втратити її. У сегменті низькокваліфікованої праці існує конкуренція, отже, ризики високі. Висока кваліфікація захищає працівника від конкуренції і ризиків, але лише частково[4].

Через демографічну проблему в 90-х роках, коли народилось дуже мало дітей, зараз на ринок праці виходить менша кількість працівників. Поширеними є такі форми роботи, як: фріланс, віддалена робота, часткова зайнятість. Роботодавці все більше шукають тих працівників та команд, з якими можна працювати віддалено на частковій зайнятості. Цього вимагає зростаюча конкуренція між роботодавцями за кандидата, а також очікування представників покоління Z та Y від місця роботи і від роботодавця.

Молодь залишається однією з найбільш вразливих соціально-демографічних груп економічно активного населення, представлених на ринку праці. Для цієї групи характерні як високі ризики безробіття, так і значні проблеми, пов'язані з пошуком відповідного робочого місця та працевлаштування. Молодіжну частину ринку праці відрізняють високі запити, пов'язані з умовами і оплатою праці та високими вимогами до кар'єрного росту. Вони хочуть працювати в сучасному секторі економіки, для якого характерні високі інформаційні технології, сприятливий санітарно-гігієнічний стан робочих місць, при цьому, рівень їх професійної підготовки та трудові компетенції не завжди відповідають вимогам роботодавців. Серед соціально-

демографічних груп молодь характеризується найбільш високим рівнем безробіття на ринку праці як в період кризи, так і в період стабільності. Скоротити рівень безробіття серед молодого покоління складно, якщо застосовувати лише інструменти регулювання ринку праці. Необхідно створювати нові сучасні робочі місця в регіонах з високим рівнем безробіття серед молоді, а для цього необхідно сформувати сприятливий інвестиційний клімат, розвивати виробничу і соціальну інфраструктуру, створювати додаткові стимули для малого бізнесу.

Висновки. Існує безліч причин, які повпливали на сучасний стан ринків праці. Наразі цей стан потребує реформ та удосконалення, які залежать від усіх тих ризиків, які спостерігаються в трудовому секторі. Насамперед необхідно поліпшити стан економічного, політичного та соціального сектору, щоб побачити позитивні зрушення на ринках праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лібанова Е.М. Кому вигідна дешева робоча сила?//Джерело тижня. – 2007. – №16.
2. Sanford M. Jacoby. Risk and the Labor Market Sourcebook of Labor Markets//Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York 2001. pp 31-60.
3. Шутка Н. Ринок праці сьогодні і до чого тут вибори URL: https://zik.ua/news/2019/04/15/rynok_pratsi_sogodni_i_do_chogo_tut_vybory_1552011
4. Paul Marx. Labour market risks and political preferences: The case of temporary employment/ European Journal of Political Research – 2013.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ Е-ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пенська Ірина Олександрівна

к.е.н., доцент

Балакірєва Каріна Дмитрівна

студентка

Національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Всесвітній розвиток інформаційних технологій, їх широке застосування у всіх сферах життя вимагають перетворення державних процесів відповідно до сучасних умов. Саме впровадження електронного урядування, зокрема – електронних адміністративних послуг, покликане поліпшити якість державного управління, перетворити архаїчні процеси на сучасні, змінити світогляд державних службовців і запропонувати нову якість державного сервісу для громадян та бізнесу.

Мета роботи. Визначення поняття та умов запровадження електронних адміністративних послуг в Україні. Проаналізувати впровадження та розвиток Е-послуг, як якісного інструмента державного управління.

Матеріали та методи. В процесі дослідження застосовані методи аналізу та синтезу, експертних оцінок та узагальнення.

Результати та дослідження. Електронне урядування, зокрема, впровадження електронних послуг – одна з вагомих складових реформи державного управління. Головна мета переведення адміністративних послуг в електронний формат – зробити державне управління ефективнішим. Адже переведення будь-якої адміністративної послуги в онлайн-формат вимагає її оптимізації, перегляду процесів взаємодії між органами влади, налагодження електронної взаємодії державних реєстрів тощо. Це скорочує паперовий документообіг, вивільняє час чиновників на виконання інших робочих завдань, зменшує фінансові витрати.

Окрім того, користування електронними послугами зручне для громадян та бізнесу. Оформити послугу з домашнього чи робочого комп'ютера значно швидше, ніж відвідувати офіси державних установ та заповнювати папери. А ще електронні послуги мінімізують корупційні ризики, адже нівелюють потребу в особистому контакті громадян та бізнесу з чиновниками.

У 2015 році коаліцією неурядових організацій проведено моніторинг впровадження інструментів електронного урядування в органах місцевого самоврядування, за результатами якого встановлено, що на багатьох сайтах міських рад прослідковується тенденція до збільшення кількості інформації щодо адміністративних послуг.

Лідерами за розвитком інструментів електронного урядування у ЦНАП у 2015 році стали одразу п'ять міст – Вінниця, Київ, Івано-Франківськ, Луцьк, Харків.

Електронна адміністративна послуга – адміністративна послуга, що надається суб'єкту звернення в електронній формі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [4, с.10].

У відповідності до ст.17 Закону «Про адміністративні послуги»: «Єдиний державний портал адміністративних послуг – це офіційне джерело інформації про надання адміністративних послуг в Україні, через яке забезпечуються надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Internet» [1].

Е-послуги надаються через Інтернет, тож доступні з дому чи офісу 24 години на добу та сім днів на тиждень. Таким чином, вони є зручнішими та швидшими за особисті візити. Це є актуальне не лише з точки зору своєчасного та якісного надання адміністративних послуг населенню, розвантаження працівників ЦНАП з метою виконання прямих функцій по прийому заявників, а й з точки зору виконання Концепції розвитку системи електронних послуг в

Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р.

У Харкові місцеві та регіональні ініціативи значно стимулювали розвиток електронних адміністративних послуг в Україні. Через Портал адміністративних послуг м. Харкова надаються електронні адміністративні послуги, які передбачають електронну ідентифікацію суб'єктів звернень з використанням електронних цифрових підписів (як правило для ідентифікації представників бізнесу) та BankID (для ідентифікації громадян).

Впровадили персональні кабінети для своїх мешканців, через які вони можуть в електронний спосіб записуватись на прийом до ЦНАПу, консультуватися або залишати відгуки та пропозиції щодо роботи ЦНАП. Реалізація цих заходів сприяє розвитку електронного урядування в Україні.

Перш за все в електронний формат місцева влада Харкова вважає переводить послуги, найбільш затребувані у суспільства та бізнесу та які мають вагомий антикорупційний ефект: отримання витягу про земельну ділянку, призначення субсидії, призначення допомоги при народженні дитини, реєстрація ФОП, декларативні послуги у будівництві

У 2019 році ще не менш 50 пріоритетних послуг були переведені в електронний формат. Зокрема, це послуги, які стосуватимуться виробництва ліків, водовідведення, сфери будівництва, оформлення водійських посвідчень тощо.

Для кожної електронної послуги доступні опис послуги, інформація про комплект документів, який необхідно подати для отримання послуги, інформація про вартість послуги, результат послуги, строк надання та можливі причини відмови у наданні послуги, відповідальний орган, нормативну базу.

Сфера відкритих даних має певний економічний ефект. Як показали дослідження, у низці країн Європейського Союзу – це мільярди доларів вливань в економіку. В Україні така оцінка зроблена за допомогою Проекту USAID / UK aid “Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS”. За підрахунками, економічна вигода для нашої країни від

розвитку сфери відкритих даних склала понад 700 млн дол. у 2017 році. За прогнозом дослідників, якщо відкриті дані будуть і надалі розвиватися такими темпами, ця цифра може зрости до 1,4 млрд дол. або 0,92% ВВП до 2025 року.

Висновки. В роботі розглянуто питання розвитку надання електронних послуг. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у тому, що актуальним стає запровадження в практичну діяльність органів влади дієвого інструмента державне управління – надання адміністративних послуг в електронному форматі.

Список літератури

1. Закон України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI від 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/5203-17>
2. Електронне самоврядування у місті Харкові. URL: <http://eu.infocity.kharkov.ua/>
3. Розпорядження КМУ «План заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019–2020 роки» № 37-р., від 30.01.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/37-2019-p>.
4. Електронні послуги / [Р.М. Матвійчук, С.П. Кандзюба]. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 60 с.

РАЙОНУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Проць Василь Ігорович,

Аспірант

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

Вступ. Утворення спроможних об'єднаних громад та передача їм великої частини повноважень з можливістю надання послуг, що раніше закріплювалося за районною владою, а також приклади деяких об'єднаних громад, що об'єднали в собі територію майже всього району, логічно ставить питання реформування районів. Нині в Україні налічується 490 районів з власними райрадами та адміністраціями. Уряд запевняє, що передача послуг населенню з рівня району на ОТГ відкине потребу їхати до райцентру. Проблемою є і диспропорції в існуючих районах. Так в районах з населенням менше 20 тисяч та в густонаселених районах по 100 і більше тисяч населення, навантаження на органи районної влади різне, хоча функціонал та структура органів співставні. Тобто, визначення балансу величини затрат державних ресурсів та місцевих потреб має стати одним з принципів районування. Як зазначається Міністерством регіонального розвитку, якщо на базовому рівні людині важливо мати змогу дістатись свого органу місцевого самоврядування, то на субрегіональному рівні ключовою вимогою є навпаки можливість територіального органу держави "дістатися людини". [4]

Мета роботи. Розпочата наприкінці 2014 року реформа децентралізації, покликана забезпечити створення спроможних ОТГ по всій території України до кінця 2020 року, в свою чергу поставила питання зміни адміністративно-територіального устрою. Якщо процес практичного формування ОТГ розтягнувся в часі вже на п'ять років, то процес утворення нових районів був лише на етапі теоретичних розробок та моделей, які а ж ніяк не могли передбачити нинішнього складу ОТГ. Тому метою дослідження є аналіз

принципів та порядку формування нових районів, а також проблемних питань, що при цьому виникають.

Матеріали і методи. Розподіл ресурсів та повноважень між центральною владою та місцевою завжди було актуальним питанням в Україні, при вирішенні якого з'являються нові виклики та протиріччя. Дана проблематика висвітлюється в працях вчених економістів: М.І. Карліна, О.П. Кириленко, І.О. Луїної, К.В. Павлюк, І.З. Сторонянська, С.І. Юрія, а також науковців при розробці моделей адміністративно-територіального устрою: Р.П.Безсмертного, І.Б.Коліушко, А.Ф.Ткачука. В процесі формування нових районів використовується міжнародний досвід, спираючись на який розроблялись методичні рекомендації Міністерства регіонального розвитку щодо критеріїв формування району. Проте через індивідуальність кожного району, остаточне рішення приймається після обговорення та узгодження широким колом експертів.

Результати і обговорення. В пропонованому президентом законопроекті "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" в системі адміністративно-територіального устрою України залишаються області, хоча проект 17.01.2020 був відкликаний, проте більшість експертів, представників органів місцевого самоврядування та урядовців під час обговорення варіантів змін адміністративного устрою погодилися з тим, що області як суб'єкти регіональної влади залишаються без зміни своїх назв, а головне – дійсних територіальних кордонів (меж областей). Питання зміни меж областей піднімалося для проведення вдалого районування. Для того щоб утворити райони приблизно однакові по площі території, та населенням (200-250 тис. осіб), потрібно було змінювати межі областей, щоб включити ОТГ різних областей в один адміністративний район. Тому питання критерію районування областей нині дуже актуальне, адже необхідно врахувати історико-культурні, природно-географічні, економічні, транспортні, інфраструктурні, особливості і взаємозв'язки кожного району, а також нерозривність території. При чому зробити це потрібно до початку виборчого

процесу місцевих виборів, що відбудуться 25 жовтня 2020 року. Вже на початку липня має бути затверджений перелік сформованих районів. Територія районів має відповідати територіальним межах ОТГ, перелік яких для кожного району формує уряд, з подальшим внесенням відповідного проекту закону до парламенту, адже рішення про створення і ліквідацію районів – виключне повноваження Верховної Ради України. Адміністративний центр та межі об'єднаної громади затверджується рішенням уряду відповідно до перспективного плану формування громад області, який складається обласною адміністрацією. Після чого ЦВК оголосить вибори до місцевих рад, у затверджених територіальних одиницях. За одним з варіантів вибори до районних рад в жовтні не будуть проводитися. Передбачається, що районних рад на рівні нових районів не буде, або будуть обрані у жовтні 2020 року тимчасово (до внесення змін до Конституції України у частині децентралізації) з мінімальними повноваженнями. Районні державні адміністрації будуть трансформовані у органи державної влади префектурного типу, тобто відповідатимуть за координацію роботи центральних органів виконавчої влади на території сформованих укрупнених районів. У відкликаному проекті змін до Конституції префект мав призначатися і зніматися з посади Президентом за поданням Кабміну, та його головною функцією мав бути адміністративний нагляд за додержанням законності на місцях. [3]

На думку І. Коліушко, вибори до рад в нових укрупнених районах слід проводити лише через 10 років, що потрібно передбачити у перехідних положеннях Конституції. Оскільки, голови діючих райдержадміністрацій та райрад та голови новостворених рад прагнутимуть контролювати ситуацію в районі, та брати участь в управлінні господарськими справами, частково перебираючи на себе повноваження об'єднаних громад. Разом з цим потрібно закріпити в Конституції статус новоутворених префектур, або повітів. Також одним із варіантів є зміна меж районів та одночасне зменшення їх кількості, що не суперечить Конституції, у разі, якщо статус нових субрегіональних одиниць не буде конституційно закріплено.

Процес формування районів має базуватися на загальних критеріях для всіх областей. В процесі численних експертних обговорень консенсусним рішенням щодо критеріїв районування є:

- 1) чисельність населення району повинна складати не менше 150 тис. осіб;
- 2) районним центром має бути місто з населенням не менше 50 тис. осіб, хоча є області де таким містом є лише обласний центр, тому мінімальна кількість жителів районного центру має складати не менше 10 тис. осіб;
- 3) цілісність та географічна нерозривність району. Всі об'єднані територіальні громади району утворюють географічно єдину цілісну територію. Не повинно виникати ситуації, коли до громади одного району можливо дістатися тільки через територію іншого району. Це означатиме, що така громада по суті відрізана від райцентру та інших громад цього ж району, що ускладнює логістику та здійснення спільних програм розвитку. Також, по можливості адміністративний центр району має бути рівновіддаленим від кордонів району для зручності та швидкості транспортного зв'язку й прийняття оперативних управлінських рішень. [2]

Виходячи з методичних рекомендацій щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня (ОСР) передбачаються параметри адміністративного центру ОСР – це населений пункт, визначений для розташування місцевого органу виконавчої влади, територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад. Зона доступності для якого може бути більшою чи меншою, ніж 60 кілометрів, з урахуванням якості автомобільних доріг або особливостей рельєфу. Межі ОСР встановлюються, як правило, на рівній відстані між їх адміністративними центрами по зовнішніх межах територій сільських, селищних, міських територіальних громад та не допускається формування територіальних анклавів та ексклавів. Наразі спірними є питання, яке ж саме місто в кожній області буде центром новоутвореного району, адже в ньому зосередяться не лише політичні функції,

але й економічний потенціал, та податкові надходження, зокрема ПДФО. Переконлива аргументація при виборі центру повинна зняти всі протиріччя . [1]

Новостворені органи субрегіонального рівня, крім зміни адміністративних меж матимуть інші повноваження, тому логічним буде і нова назва. Варіантами є округи, префектури або повіти. Велика частина експертів більш схильна до назви повіт, виходячи з того, що в різні періоди історії України ця назва використовувалась і є звичною, а округ використовується в законодавстві, як виборчий округ, військовий округ, та в інших сферах. Прогнозована кількість новоутворених повітів 100-115. Тимчасово окуповані території також потрібно реформувати з врахуванням особливостей даних територій, разом з якими сформується 123 повіти.

Створення повітів передбачає покращення виконання своїх функцій органами державної влади на місцях. Так, починаючи з 90-х років центральні органи оптимізували свою структуру регіональної юрисдикції, формуючи округи, управління, на базі кількох районів, зокрема: дорожні управління, прокурорські округи, управління податкової. При чому порядок оптимізації у кожного був свій. Тому, при формуванні повітів це потрібно враховувати. [2]

Висновки. Отже, утворені райони в майбутньому перетворяться на агломерації з визначеним центром економічного зростання, та сформують власну систему економічної спеціалізації виробництва. Велику вагу матимуть рішення кожної громади, та їх об'єднання навколо виконання програми розвитку району, яка по суті буде баченням уряду напрямку розвитку даної території з відповідними інструментами підтримки. Взаємодія та довіра при виконанні даних програм визначить успішність кожного району та децентралізації в цілому. Створення самодостатніх територіальних громад передумова формування самодостатнього району.

Список використаних джерел:

1.Методичні рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня. / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства

- України. Київ. 2019. // URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/Metod.recom_.rayon_.pdf
2. Коліушко І. Модель майбутніх районів не є істиною в останній інстанції. // URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12272>
3. Бойко О. Що таке реформа субрегіонального рівня адміністративно-територіального устрою в Україні. // URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12415>
4. Безгін В. Нові райони в Україні. Як і навіщо? // URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/04/7/7246761/>

ПОСЛЕДСТВИЯ BREXIT ДЛЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ, ЕС, УКРАИНЫ

Резникова Татьяна Александровна,
к.э.н., доцент кафедры международной
экономики и менеджмента ВЭД
Харьковского национального экономического университета
имени С. Кузнеця,
Харьков, Украина

Введение./Introduction. Brexit - как процесс выхода Великобритании из состава Евросоюза - одно из наиболее значимых событий в экономической жизни Западной Европы. Brexit несет в себе достаточно высокий риск как для будущего Великобритании, Европы, так и мира. В настоящее время в силу неопределенности протекания процесса окончательного расставания Великобритании с ЕС и последствий такого деструктивного события в кризисный период для Европы риск может увеличиваться для двух сторон. Потери экономики Британии после выхода из ЕС оцениваются разными экспертами на уровне от 3 до 9% ВВП [1]. А Правительство Великобритании подсчитало, что Brexit снизит рост Великобритании на 6,7% за 15 лет [8]. В зоне особого риска - промышленность, сельское хозяйство и финансовый сектор. ЕС, по оценке рейтингового агентства S&P, также снизит темпы своего роста на 1,2 – 1,5 % в ближайшие годы. Решение о Brexit было принято на референдуме летом 2016 года и осуществлено 31 января 2020 года. С этого времени Великобритания утратила представительство и право голоса в органах власти Евросоюза с политической точки зрения. Переходный период в экономике, в течение которого Соединенное Королевство продолжит оставаться частью единого европейского экономического пространства еще продлится. Проблема сложная и на длительный период.

Цель работы./Aim. Выявление причин Brexit для Великобритании, определение положительных и отрицательных последствий Brexit для Великобритании, ЕС и Украины для дальнейшего развития экономики Европы.

Материалы и методы./Materials and methods. Для достижения поставленной цели были использованы: анализ и синтез причин Brexit и их характеристик, приведших Великобританию к выходу из ЕС; системный подход и обобщение положительных и отрицательных последствий для определения дальнейших тенденций развития Великобритании, ЕС и Украины после Brexit. Для проведения исследования использовались статистические и аналитические материалы отечественных и зарубежных источников.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Brexit - как новое явление в деятельности Европейского Союза достаточно активно обсуждается экономистами, еврочиновниками, учеными, экспертами разных стран, мнения которых часто достаточно противоречивы. Большинство из них сходятся во мнении, что существуют два основных сценария проведения Brexit: «мягкий» и «жесткий».

В основе «мягкого» варианта осуществления Brexit лежит заключение соглашения между ЕС и Великобританией, которое предполагает: сохранение зоны свободной торговли товарами между ЕС и Британией, правила которой будут ужесточены незначительно; разработку упрощенного таможенного режима с применением Британией собственных тарифов для товаров, ввозимых на внутренний рынок, и тарифов ЕС для товаров, перемещаемых транзитом через страну в ЕС; порядок выхода Великобритании из-под юрисдикции Европейского суда с сохранением норм беспрепятственной торговли; отмену свободного передвижения людей, но с сохранением прав граждан ЕС и Великобритании на беспрепятственные поездки, учебу и работу на территории друг друга; выработку решения ирландской проблемы на основе «замораживания» Brexit и поиска в будущем наиболее приемлемого решения для всех участников. «Жесткий» Brexit включает: ужесточение миграционной политики с введением визового режима и полного контроля над границами; верховенство национального законодательства Великобритании внутри страны и прекращение действий норм ЕС; лишение банков и финансовых компаний сторон возможности свободно предоставлять свои услуги другой стороне;

заключение новых соглашений о доступе на зарубежные рынки, включая один из крупнейших в мире финансовый рынок Евросоюза.

Причины выхода Великобритании из ЕС разнообразны. Изучение различных источников [2 - 8] позволяет выделить основные из них, дать им характеристику, сгруппировать по направлениям, таблица 1.

Таблица 1.

Причины Brexit для Великобритании

Причины Brexit	Характеристика причин
Экономические	
Существенные ежегодные затраты на содержание структур ЕС	Более 0,5% из ВВП (около 14,4 млрд. USD в год)
Давление со стороны ЕС по снижению деятельности оффшорной системы Великобритании	Гибралтар, Сент-Винсент и Гренадины, Сент-Китс и Невис, острова Ангильские, Бермудские, Виргинские, Каймановы, Нормандские, Монтсеррат, Теркс, Кайкос, Мэн
Необходимость согласования с ЕС величины налогов, а не самостоятельно	Особенно величины налога на добавленную стоимость
Утрата прежнего интереса к общему рынку, ранее привлекательному и перспективному	Рост выгодности торговых отношений со странами Ближнего и Востока и Азии, хотя ЕС - один из главных партнеров Великобритании
Необходимость защитить собственных производителей от континентальных партнеров	Снижение конкурентоспособности британских товаров под давлением европейских конкурентов и законов ЕС
Организационные	
Недовольство миграционной политикой ЕС и нежелание принимать в значительном количестве мигрантов по квотам ЕС	Социальная инфраструктура и бюджет страны с трудом выдерживали нагрузку в виде около 1 млн. граждан Восточной Европы, и 3/4 млн. западных европейцев, а еще и прием мигрантов
Нежелание осуществлять контроль за мигрантами на чужой территории	Существование палаточного лагеря в Кале во Франции
Законодательные	
Усиление европейской бюрократии, увеличение барьеров для бизнеса в виде законов и правил ЕС	Принятие наиболее важных решений в рамках ЕС требует долгих согласований со всеми членами, множество ограничений, квот, проволочек
Не готовность делегировать принятие судьбоносных политических решений руководству ЕС	Страна с богатыми традициями британской политической культуры не приемлет перспективу полного политического объединения с ЕС
Нежелание подчиняться решениям судов на основе Законодательства ЕС	Несопоставимость законодательства ЕС и английского права (правовых систем большинства государств Британского Содружества)
Национальные	
Участие в Европейском Союзе поставило под угрозу национальную идентичность британцев	Ослабление контроля со стороны Великобритании за национальной и социальной политикой в интересах британцев

В данном исследовании выявлен целый ряд наиболее значимых причин взаимодействия ЕС и Великобритании, приведших к Brexit. Часто в эксперты выделяют из них такие, как слишком либеральная миграционная политика ЕС и существенные финансовые вложения Великобритании в ЕС. Хотя одной из наиболее важных, на наш взгляд, но менее афишируемых как самой Великобританией, так и ЕС причин Brexit, является противодействие Лондона мерам ЕС по деофшоризации мировой и европейской экономики. Это проявлялось в обвинениях Европарламентом Великобританию в укрывательстве и покровительстве ею оффшоров. В противовес такой политики Великобритании Евросоюзом были разработаны целый ряд документов: Директива относительно налогообложения бизнеса (EU Code of Conduct Group for Business Taxation); Рекомендации Организации по экономической кооперации и развитию в отношении экономического содержания деятельности компаний юрисдикций с низким налогообложением или не облагаемых налогами (OECD), Директива Евросоюза по борьбе с уклонением от уплаты налогов (ATAD). Европейский Союз настаивал либо на прозрачной работе оффшорных зон Великобритании, либо на их закрытии, то есть, чтобы вообще убрать эти «пиратские гавани». Для Великобритании это было недопустимо.

Последствия Brexit достаточно важны, как считает аналитический центр NewFinancial, уже 275 финансовых организаций из Великобритании вывели или выводят свои активы из страны: 100 финансовых институтов переезжают Дублин, 60 - в Люксембург, 41 – в Париж, 40 – во Франкфурт-на-Майне и 32 – в Амстердам. А размер перемещаемых из Великобритании активов по прогнозу экспертов достигнет 900 млрд. GBP (более 1 трлн. EUR). Банки, инвестиционные фонды переводят средств более, чем 800 млрд. GBP, управляющие компании уже вывели свыше 65 млрд. фунтов, страховые компании — 35 млрд. GBP [1]. Исследование разнообразных последствий Brexit [1 - 8] позволило выявить и систематизировать их, показав их значимость для Великобритании, ЕС, и Украины, таблица 2.

Таблица 2.

**Положительные и отрицательные последствия Brexit для
Великобритании, ЕС и Украины**

Отрицательные	Положительные
Для Великобритании	
Падение реальных доходов населения, курса валюты в течение ряда лет	Суммы взносов в ЕС теперь останутся в казне Великобритании
Снижение привлекательности лондонского финансового рынка, уход части капиталов на континент	Разработка национальной, социальной, экономической политики: промышленной, сельскохозяйственной, рыболовства в интересах британцев
Потеря части европейского рынка из-за нарушения производственных и логистических цепочек	Изменение британской законодательной системы путем удаления из нее европейских норм
Уклонение от уплаты налогов иностранными бизнесменами в Британии, предпочтение уплаты налогов в своих странах	Определение величины своих налогов, пошлин, квот; создание стимулирующих методов и иной системы администрирования налогами в стране
Увеличение затрат на связь с ЕС за право торговать со странами ЕС	Сохранение системы английских оффшорных зон
Миграция персонала в ЕС, «отток мозгов»	Получение контроля за своими границами
Отложенные проблемы с Шотландией и Ирландией, снижение привлекательности британского гражданства	Контроль за трудовой миграцией из ЕС и других стран, освобождение от квот по приему беженцев в страну
Для ЕС	
Выход крупной экономики и потеря взносов в ЕС со стороны Великобритании	Проведение проевропейской политики, усиление роли в ЕС Франции и Германии
Снижение экспорта в Великобританию и потери из – за разрыва логистики с ней.	Выведение капиталов многих компаний из Великобритании в ЕС
Убытки от новых таможенных пошлин с Британией	Усиление финансовых рынков Франкфурта – на Майне, Парижа, Цюриха, Мадрида
Для Украины	
Пересмотр экспортных квот и целого ряда изменений в торговле с Великобританией, сокращение размера инвестиций в Украину	Объемы торговли между Великобританией и Украиной незначительны, поэтому Brexit не окажет серьезное влияние на ее экономику
Политическая и экономическая поддержка Украины ЕС и Великобританией снизится в силу замкнутости их на свои проблемы	Визовый режим между странами Украиной и ЕС Украиной и Великобританией останется прежним
Возможны сокращения финансовых операций Украины на лондонском рынке, особенно биржевом, сложности с обращением и размещением украинских облигаций	Возможен рост поставок украинских товаров в Великобританию: мед, пшеница, кукуруза, соки, мясо птицы, солод (рост в 2019 году на 50 %)

Анализ данных таблицы 2 свидетельствуют, что реализация процесса Brexit для каждой из анализируемых сторон имеет как положительные, так и отрицательные последствия. Какие из них будут превалировать и окажет

значительное влияние на дальнейшее развитие Великобритании, ЕС и Украины сложно оценить на данном этапе, особенно количественно величину возможных потерь или доходов от Brexit в краткосрочной и особенно в долгосрочной перспективе. Предстоит продолжительный и сложный путь выхода Великобритании из ЕС, уровень его неопределенности достаточно высок. Надежд на то, что Brexit будет полезен украинской стороне - достаточно мало. Тем не менее, для Украины Brexit принесет меньше экономических потерь в виду итак незначительных объемов торговли, чем политических - в виде падения интереса к ней.

Выводы./Conclusions. Проведенное изучение, позволило выявить множество экономических, организационных, национальных, законодательных и причин, которые запустили процесс Brexit. Они накапливались постепенно, увеличивая неразрешимые противоречия между ЕС и Великобританией. Следует выделить противоречия в плане оффшорной системы Британии и ЕС. Каждая сторона по - своему видела особенности дальнейшего развития ЕС и Великобритании. Миграционный кризис и приближение финансового кризиса усилили центробежные силы, хотя участники понимали сложность, протяженность и возможные риски процесса выхода Великобритании из ЕС. Великобритания уже пострадала от Brexit. Экономика замедлилась, и многие предприятия перенесли свои штаб-квартиры в ЕС, снизились финансово – экономические показатели.

Исследование различных подходов в прогнозировании последствий Brexit для различных участников дало возможность выявить как положительные, так и отрицательные ожидаемые варианты разворачивающихся событий. Даже в самых оптимистических прогнозах Brexit несет в себе потери, как со стороны Великобритании, так и ЕС. А в ситуации с пессимистическим развитием событий в виде серьезной пандемии, следующего за ней экономического кризиса, высокий уровень неопределенности самого Brexit делает этот процесс еще более рискованным и требующим значительных ресурсов на его преодоления для ЕС и Великобритании. Для Украины

последствия Brexit показывают на необходимость надеяться на собственные силы, а не на кредиты, инвестиции, технологии, увеличении доли рынка от ЕС, и Великобритании. Все их силы и средства будут направлены на решение проблем, связанных с Brexit и кризисом.

Список литературы

1. Калмацкий М. Неопределенный выход: как брексит может сказаться на экономическом развитии Великобритании и ЕС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.russian.rt.com/business/article/611273-brexit-ekonomika-poteri>
2. Предпосылки и причины выхода Великобритании из ЕС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.cyberleninka.ru/article/predposylki-i-prichiny-vyhoda-velikobrita>
3. 5 тяжелых последствий Брексита для Прибалтики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/31012020-5>
4. Проблема выхода Великобритании из ЕС: причины и ключевые противоречия. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.cyberleninka.ru/article/problema-vyhoda-velikobritanii-iz-es-prich>.
5. Project Syndicate (США): потерянный рай Великобритании. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.inosmi.ru/politic>.
6. Выход Великобритании из ЕС: последствия для участников. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.immigrantinvest.com> › Знания
7. Брекситу быть - Британия проголосовала за новый. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.apostrophe.ua/article/world/europe/novyiy-parlament-dlya-brit>.
8. The implications of Brexit for the UK economy | EUROPP. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://blogs.lse.ac.uk/euorppblog/2020/02/04/the-implications-of-brexit-for-the-uk-economy/>

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СВОП РИНКУ

Резнікова Тетяна Олександрівна,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної
економіки і менеджменту ЗЕД
Харківського національного
економічного університету імені С. Кузнеця,
Харків, Україна

Введение./Introductions. Сучасні міжнародні фінансові ринки стають все більш суттєвою складовою успішного функціонування світової економіки. На них більшістю країн світу все активніше здійснюють так звані свопи (swar). Існує багатобічна система взаємного обміну валют через Банк міжнародних розрахунків в Базелі на базі операцій swar, які використовуються центральними банками країн для ефективних валютних інтервенцій. Міжнародна асоціація дилерів за swar International Swap Dealers Association (ISDA) і опублікувала стандартизований Кодекс, публікацію угод стандартного виду. У 2013 року ФРС США, ЄЦБ, Банк Англії, Банк Канади, Національний банк Швейцарії і Банк Японії домовилися перевести на постійну основу тимчасові угоди про валютні swar. Вони визначали правові стандарти та створили механізм координації, який дозволяє оперативно нарощувати ліквідність в країнах - учасниках в разі погіршення ринкової кон'юнктури і при серйозних збурень на валютних ринках.

Однак далі відбувається розширення кількості учасників міжнародного ринка, функцій і можливостей операцій swar. Зокрема, останнім часом посилюється роль Китаю на міжнародному ринку swar.

Мета роботи./Aim. Мета роботи - визначити тенденції розвитку міжнародного фінансового ринку свопів в умовах сучасної світової економіки.

Материалы и методы./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети були використані: аналіз для виявлення цілей своп операцій; синтез при розробці класифікації видів свопов на фінансовому ринку; системний підхід для виділення нових модифікацій сучасних свопів;

узагальнення особливостей використання свопів в Європі, Китаї, Україні; прогнозування подальших тенденцій розвитку міжнародного ринку своп. Для проведення дослідження використовувалися статистичні та аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних публікацій.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Своп (swap - обмін) - операція, яка об'єднує купівлю - продаж фінансових активів або зобов'язань на умовах негайної поставки з одночасним контрдоговором з іншими фінансовими активами або зобов'язаннями, це комбінація готівкової та термінової операцій.

У формі угоди swap банки здійснюють на міжнародному ринку обмін: валютами, кредитами, депозитами, цінними паперами, золотом або іншими цінностями. Місцем укладення міжнародних swap - контрактів є спеціальні установи - організатори ринку (великі банки), які контролюють виконання контрактів і здійснюють розрахунки, отримуючи за це певні комісійні. Найбільший ринок - валютні операції swap. Валютні swap операції проводяться в усіх провідних світових валютах.

Вивчення цілей валютної swap операції [1 - 6, 8] дозволило виявити наступні: тимчасового підкріплення своїх резервів центральними банками розвинених країн в іноземній валюті при проведенні валютних інтервенцій; поліпшення структури активів і зобов'язань банків; відсутності відкритих позицій банків (купівля покривається продажем) без ризику, пов'язаного зі зміною курсу валют; забезпечення фінансування довгострокових зобов'язань в іноземній валюті; економії на маржі при здійсненні зустрічних операцій з купівлі - продажу фінансових активів; хеджування довгострокового ризику; зміна валюти, в якій надходять доходи від інвестицій на іншу за вибором інвестора; забезпечення конвертації експортованого капіталу в іншу валюту.

Світовий фінансовий ринок видозмінюється, динамічно розвиваються операції swap, виникають на міжнародних ринках безліч різних модифікацій цих операцій. Вивчення їх видів [1 - 10] дозволило узагальнити swap операції за різними критеріями, таблиці 1.

Таблиця 1.

Класифікація swap операцій на міжнародних ринках

Операції swap	Характеристики операцій swap
Типи swap	
валютні swap	обмін зобов'язаннями за активами в різних валютах
відсоткові swap	обмін сумами нарахованих відсотків в різних валютах
валютно - відсоткові (cross currency interest rate) swap	обмін як сумами нарахованих відсотків і основною сумою (платежі можуть бути виражені в різних валютах і виконуються повністю)
диференційовані swap (quanto swap)	комбінацією властивостей процентного, валютного та свопу на цінні папери, коли платежі базуються на змінах процентних ставок в двох різних країнах.
Виконання swap	
класичний swap	комбінація операцій spot і forward
різновиди swap	у вигляді опціонних, валютно – відсоткових і так далі
Операції з активом	
swap типу buy / sell (b/s)	якщо в першій конверсійної операції валюта купується, а в зустрічний – продається
swap типу sell / buy (s/b)	якщо в першій конверсійної операції валюта продається, а в зустрічний - купується.
Термін здійснення swap	
простий swap (стандартний)	перша конверсійна угода укладається на умовах spot, а зустрічна операція на умовах forward (swap типу: spot / week, spot / month і т.д.);
swap - forward / forward	перша конверсійна угода укладається на умовах forward, зустрічна операція – теж на умовах forward на більш тривалий термін;
swap з датою валютування: spot	перша конверсійна угода укладається з датою валютування на умовах spot, а друге – те ж на умовах spot (swap типу: tom / next, tod / next, tod / spot)
Від ставок в валютних swap	
з фіксованими ставками (currency swap)	є комбінацією конверсійних угод з різними датами валютування, більше використовуються на ринку forex.
з плаваючими ставками	є обміном активів або зобов'язань в одній або різних валютах, використовуються переважно на ринку капіталів
База для розрахунку ставок при swap операціях	
360 днів	Для swap в USD, IPY, CHF, EUR та інші
365 днів	Для swap в GBP
Ризики swap операцій	
ризик неплатежу	за процентним свопом невисокий, реального руху коштів по основній сумі не відбувається; по валютному свопу більш значні, так як взаємні платежі здійснюються в повній мірі
ризик дострокового розірвання угоди	залежить від багатьох факторів, насамперед від величини договору

Виходячи з цього, слід констатувати, що за допомогою swap можна вирішувати найрізноманітніші проблеми в галузі державних і приватних фінансів. Swap здійснюються по електронною поштою в межах встановленого міжбанківським договором ліміту взаємних кредитів в національних валютах, за допомогою swap - ставок, вираженими в пунктах, які і називаються курсами swap або swap – ставками. Найчастіше угоди здійснюються в USD, EUR.

Досить новим інструментом на сучасному фінансовому ринку стала swap - лінія - це угода між Центробанками різних країн під час кредитної кризи 2008 року з метою стабілізувати ситуацію. Угода про застосування swap - лінії значно впливає на курси валют. Якщо Центробанк купує євро за долари, то продає вже за вартістю, збільшеною на swap - різницю [5]. Swap - лінії відкривають широкі можливості по емісії валют, надання кредитів іноземним банкам в валюті держави, так в євро для американських фінансових установ.

Ще одним новим інструментом на фінансовому ринку ЄС є кредитні дефолтні свопи (CDS). Вони використовуються для передачі ризиків між учасниками міжнародного фінансового ринку. Значний обсяг в 15 трильйонів USD відображає важливість цього ринку капіталу. Це дозволяє, з одного боку, знижувати кредитний, контрагентські або ризик країни для багатьох фінансових організацій, а також для інституціональних інвесторів і компаній. З іншого боку, інвестори можуть використовувати CDS для створення позицій, які потенційно більш привабливі з точки зору ризику/прибутковості, ніж покупка корпоративних або державних облігацій. CDS служать інструментом управління ризиками під час активного втручання центральними банками в функціонування не тільки валютного ринку, а й ринку державних облігацій.

Ринок повноцінних валютних і відсоткових swap как государственных, так и коммерческих, функціонує в розвинених країнах та Китає.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) поряд з Банками Англії, Канади, Японії, Федеральним Резервом і Швейцарським національним банком, створив мережу обмінних ліній, що дозволяють центральним банкам отримувати валюту один від одного. Станом на квітень 2020 року лінії обміну

використовувалися для кредитування в USD та CHF банками зони євро, а євро - банками Великобританії. ЄЦБ також встановив механізми надання євро центральним банкам Данії і Швеції, а також тимчасові механізми надання євро центральним банкам Латвії, Угорщини та Польщі, з Хорватією і Болгарією. ЄЦБ в 2019 продовжив угоду про валютний своп з Китаєм (350 млрд юанів і 45 млрд євро), що відображає зростаюче системне значення країни [6].

Все більш значущим сегментом фінансового ринку є ринок Китай. Як показали проведені дослідження, Китай за допомогою такого інструментарію, як swar продовжує рішення геополітичного завдання - посилення CNY (юаня) як світової валюти. За межами Китаю створено чотири розрахункових центру, де здійснюються міжнародні розрахунки в юанях: в Лондоні, Тайвані, Гонконзі і Сінгапурі, клірингові банки за розрахунками в юанях: Bank of China, Taipei branch, Singapore branch. Пізніше створени клірингові центри за розрахунками з CNY во Франкфурте, Куала - Лумпурі, а також Азіатський банк інфраструктурних і інвестицій (країни БРІКС). Укладені валютні swar: 200 млрд. CNY з Канади; 7 млрд. CNY з Катаром [3, 5, 7, 9]. Кількість фінансових установ по роботі з юанем зросла за 5 років з 900 до 10000 і зростає далі. Частка CNY в операціях з експорту та імпорту зросла до 10 - 12%, а операції з CNY оцінюються в 143 млрд. CNY. Установа в Північній Америці першого офшорного центру китайської валюти, підписання з Австралією меморандуму про юаневих розрахунках, формування відкритого взаємного доступу до ринку китайських акцій і здійснення перехресних торгів, зміцнення статусу Гонконгу в якості офшорного центру угод в CNY, діяльність офшорних юаневих центрів в Азії, Океанії, Америці і Європі привели до прискорення процесу інтернаціоналізації юаня у всіх частинах світу. Народний банк Китаю підписав swar - угоду з Центральним банком Австралії на суму в 200 млрд. CNY/30 млрд. AUD, з Росією на 150 млрд. CNY і 1,3 трлн. RUB, що розширило можливості взаєморозрахунків в нацвалюті. Нині обсяг валютних swar Китаю становить 1,5 трлн. CNY [7, 9].

Китай також активно співпрацює з Україною, Національний банк України (НБУ) і Народний банк Китаю відновили Двосторонній договір про валютний swap (15 млрд. CNY або 62 млрд. UAH) для валют CNY/UAH ще на три роки 10.12.2018 [10]. Як показав аналіз, в сучасних умовах валютний swap з KHP в CNY несе певні ризики для України. Український уряд обміняв частину CNY на USD, коли курс був нижче. Тепер для погашення валютного swap доведеться купувати дорогі USD за CNY. Фактично Україна крім проблеми девальвації UAH тепер змушена покривати збитки девальвації CNY. Тим більше, що тепер продаж українських товарів за CNY менш вигідна, українські експортери змушені продавати українські товари дешевше. Україна має swap договори в EUR і USD. Крім того, НБУ і Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) підписали договір обсязі до \$ 500 млн. про здійснення валютних swap операцій UAH /USD, що позитивно позначаться на кредитуванні бізнесу і на міжнародних резервах країни [11].

Висновки./Conclusions. Валютний swap на міжнародному ринку активно використовується багатьма країнами світу, особливо в Європі, Північній Америці, Японії Китаю. Це створює можливості проводити різні валютні swap в різних валютах і досягати позитивних результатів. Вивчення свопів дозволило систематизувати в представленій класифікації. Різноманіття видів swap і особливостей їх застосування на міжнародному ринку, необхідно врахувати багато чинників їх використання на тактичному і стратегічному рівні процесами управління на фінансовому ринку.

Банки розвинених країн, особливо ЄС, створили мережу обмінних ліній, що дозволяє центральним банкам отримувати валюту один від одного, для кредитування в USD та CHF банками зони євро, а євро - банками Великобританії; встановив механізми надання євро центральним банкам Данії і Швеції, Латвії, Угорщини та Польщі, з Хорватією і Болгарією і іншим.

Китай, що демонструє динамічне зростання на міжнародному фінансовому ринку, досить цілеспрямовано просуває свою національну валюту також через swap - інструменти по всьому світу, що робить CNY все більш

значущою міжнародною валютою. КНР за останній час створив в різних країнах клірингові центри, банки для розрахунків в CNY, укладені swap в CNY з різними країнами, що дало можливість збільшити частку розрахунків в CNY на 10 - 12%. Україна також уклала з КНР другий swap контракт, проте в сучасних умовах він виявляється не таким вигідним як хотілося б. Але можливо, в інших обставинах swap може посилювати розвиток торгівлі між нашими країнами. Незважаючи на спекулятивний характер операції, багато країн ризикують і використовують валютні swap як тактичний напрям виходу з кризи. І це зайвий раз доводить необхідність на міжнародних фінансових ринках професійного застосування з урахуванням можливих ризиків таких тонких інструментів, як swap.

Список літератури

1. Рогач О.І., Філіпенко А.С., Шеремет Т.С. та ін. Міжнародні фінанси. – К.:Либідь, 2003. – 784 с.
2. Князь С.В., Георгваді Н.В., Князь О.В та ін. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 364 с.
3. Касатонов В. Кризис денежной цивилизации. Что ожидать человечеству в будущем? М.: Издательство Книжный мир, 2017. – 252 с.
4. Эскиндарова М. А., Звоновой Е. А. М.: Издательство Кнорус. Мировые финансы, 2017. - 424 с.
5. EUR - USD cross currency - UniCredit Corporate & Investment. [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://equity.today/valyutnyj-svop-na-foreks.html>
6. European Central Bank. [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op228~bb3e50120a.en.pdf>
7. Dr. Jeffrey Lewis. Китайские валютные свопы и приближение конца эры доллара. [Електронний ресурс]. Режим доступа: [goldenfront.ru > articles > view > kitajskie-valyutnye-sv](http://goldenfront.ru/articles/view/kitajskie-valyutnye-sv).
8. Свопы из Европы. Как заставить Брюссель заплатить. [Електронний ресурс]. Режим доступа: [www.dsnews.ua > economics > ukrainskiy-uzh-kak-obe](http://www.dsnews.ua/economics/ukrainskiy-uzh-kak-obe).

9. План по юаню может обернуться против Китая. [Электронный ресурс].
Режим доступа: [www.profinance.ru › news › 2019/09/20 › buit-plan-p](http://www.profinance.ru/news/2019/09/20/buit-plan-p).
10. Украина и Китай возобновили валютный своп [Электронный ресурс].
Режим доступа: [www.epravda.com.ua › rus › news › 2018/12/10](http://www.epravda.com.ua/rus/news/2018/12/10)
11. НБУ и ЕБРР подписали договор о валютном свопе на \$500 млн.
[Электронный ресурс]. Режим доступа:
<https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/nbu-i-ebrr-podpisali-dogovor-o-valyutnom-svope-na-500-mln>

ФАКТОРИ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ

Каріна Геннадіївна Рудницька

курсантка 1 курсу

факультету економіко-правової безпеки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Ганна Валеріївна Соломіна

доцент кафедри фінансово-економічної безпеки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Особливості ціни та ціноутворення в багатьох секторах економіки пов'язані, перш за все, з особливостями галузевих ринків. Сучасний світ характеризується постійними змінами на ринку товарів та послуг; ринку праці та фінансовому ринку. Найважливіша умова подальших економічних перетворень у банківській сфері – доцільно встановлена та ефективна система ціноутворення. Вона є основою розробки економічних методів управління фінансами банку та сприяє підвищенню ефективності кінцевих результатів діяльності національних банків.

Метою дослідження є вивчення особливостей банківського ціноутворення на продукти.

Виклад основного матеріалу. Традиційно ціноутворення на банківські продукти та послуги розглядається з боку пропозиції, тобто самого банку, оскільки клієнту важко визначити вартість продукту чи послуги, яку він сплачує банку. Ціна пропозиції банківської послуги – це інструмент конкурентної боротьби за потенційних клієнтів та ринку збуту, регулятор усієї економічної діяльності банку.

Більшість вітчизняних вчених не вживають поняття “банківський продукт”, а для визначення предмета діяльності банку використовують категорії “банківська послуга” та “банківська операція” [1, с. 13].

Варто зазначити, що для здійснення процесу ціноутворення в ринковій економіці для банку потрібні певні умови. Основними з них є наступні:

економічної самостійності (банки, як і інші підприємства, з метою одержання додаткового прибутку можуть встановлювати надбавки та комісії до базової ціни), матеріальної зацікавленості (одержанням прибутку, що в практичній діяльності банку досягається, перш за все, внаслідок ефективного використання методів та засобів цінової політики), матеріальної відповідальності (наявність визначеної системи відповідальності за ведення і результати фінансово-господарської діяльності), забезпечення фінансовими резервами (необхідність покриття збитків шляхом власних коштів) [3, с. 7].

Особливістю ціноутворення в банку є відсутність чіткого взаємозв'язку споживчої вартості банківської послуги і її ціни. У цих умовах банк має можливість маневрувати цінами в досить широких межах, проводячи різну цінову політику для різних клієнтів (цінова дискримінація), використовувати ціни як важливий засіб залучення клієнтів і просування послуг [2, с. 44].

Безперечно варто приділити увагу факторам ціноутворення. Базовим фактором що впливає на ціну продукту, є витрати на його виробництво, а вже потім під дією ринкового механізму попиту і пропозиції, системи індивідуальних вподобань, що знаходять своє відображення у граничній цінності продукту, формується ринкова ціна товару [1, с. 6].

При розгляді факторів ціноутворення на банківські продукти потрібно зауважити, що вони поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносять: динаміку та еластичність попиту на банківські продукти та послуги; рівень цінової та продуктової конкуренції; територіальне розташування банку; частка ринку, що контролюється банком; коливання валютних курсів, біржових котирувань та корисність та цінність продуктів та послуг [3, с.8].

До внутрішніх факторів банківського ціноутворення відносять: інтереси та наміри акціонерів (власників) банків, які визначають цілі розвитку банку. У разі, якщо ціль розвитку банку – максимізація прибутку, то відповідно вартість всіх продуктів та послуг буде високою; якщо ж мета банку – збільшення ринкової частки, то встановлюватимуться низькі ціни в поєднанні з високою

культурою обслуговування клієнтів; рівень розвитку банку, структура власних, запозичених та залучених ресурсів, ступінь розвитку мережі філій, загальний рівень ризиків; структура ціни: матеріальні витрати, цінність, премія за прийнятий ризик, структура прямих та непрямих витрат банку [3, с. 8].

Не менш важливим поняттям «цінова стратегія банку» - це обґрунтований вибір з декількох варіантів певних банківських послуг і цін на них, що узагальнює модель дій щодо встановлення та змін цін.

Існують стратегії універсалізації; спеціалізації банку на певних сегментах ринку, продуктах, послугах, клієнтах тощо; ринкову корпоративну стратегію банку та її окремі складові – функціональні стратегії.

Висновки. Таким чином, існує велика кількість факторів, що впливають на ціноутворення банківських продуктів. Загалом є внутрішні та зовнішні фактори, серед них: рівень цінової та продуктової конкуренції, інтереси та наміри акціонерів банків, територіальне розташування банків тощо. Базовим фактором що впливає на ціну продукту, є витрати на його виробництво.

Список використаних джерел:

1. Ціноутворення на банківські продукти [Текст] : монографія / Н. Г. Маслак, О. А. Криклій. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 121 с.
2. Кузнєцова Л.В., Жердецька Л. В. Ціноутворення в банківській справі: Підручник. – Одеса, ОНЕУ. Видавництво «Атлант»2016., третє видання: доповнене та доопрацьоване – 378 с.
3. Ціноутворення на банківські продукти та послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/44038/mod_resource/content/1/Tema_7.PDF

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИЗМІ

Сак Павло Олександрович

студент

Національний транспортний університет

м.Київ, Україна

Вступ. Туристична сфера позитивно впливає на економічний розвиток країни і зайнятість населення. В багатьох країнах туризм – це основа економіки. Туризм приваблює бізнесменів, швидким терміном окупності капіталу, постійним зростанням попиту на туристичні послуги, високим рівнем рентабельності. Шалений успіх туризму зумовлений ще й тим, що в його основі лежить задоволення постійної потреби людства у відпочинку. Розробка турів, основу яких становить нова потреба споживачів у свіжому туристичному продукті, складає сутність базисних інновацій в туризмі. В умовах ринкової економіки усі туристичні фірми усвідомлюють необхідність розробки нових послуг аби бути конкурентоспроможним на туристичному ринку та не втрачати своєї актуальності за жодних умов.

Метою даного дослідження є висвітлення потреби інновацій у сфері туризму, на основі спостережень та актуальності даної проблеми.

Матеріали та методи. Проблема інновацій в туризмі знайшла відображення в роботах багатьох науковців : Зорін, В. Квартальнов, О. Любіцева, Давидова О.Г, Мазуркевич І.О., В.С. Новіков, Н.Н. Малахова, Д.С. Ушаков. При роботі використовувались логічний метод та метод спостереження.

Основна частина. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Особливістю інноваційної діяльності в туризмі є

створення нового або зміна існуючого продукту, вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, упровадження передових інформаційних і телекомунікаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності. Практичне застосування інновацій в туризмі дозволить не тільки підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства, а й оцінити доцільність впровадження нових видів послуг та їх ефективність. На сучасному етапі в міждержавних і національних системах управління туристичною діяльністю відбуваються інноваційні процеси; зокрема, спрямовані на освоєння та застосування інформаційних технологій обслуговування споживачів (електронна торгівля, розробка віртуальних маршрутів, бронювання готелів тощо). Крім того, удосконалюються маркетингові програми, спрямовані на зміцнення репутації та іміджу країни. Інноваційна діяльність у сфері туристичних послуг розвивається за кількома напрямками. Це насамперед розробка нового туристичного продукту, освоєння і використання нових туристичних ресурсів; зміни в організації виробництва і споживання (застосування передових принципів маркетингу і менеджменту); пошук нових ринків збуту продукції, а також використання нових технологій обслуговування. У сучасних умовах жорсткої конкуренції на ринку туристичних послуг довгостроковий успіх компанії нерозривно пов'язаний зі створенням туристичних маршрутів – унікальних за своїм змістом і насиченістю об'єктами туристичного показу.

Особливого значення набуває впровадження науково-обґрунтованого інструментарію інноваційного менеджменту з метою забезпечення ефективності і результативності даної сфери послуг. В умовах ринкової економіки всі туристичні організації усвідомлюють необхідність розробки нових товарів і послуг, відмінних від товарів і послуг конкурентів, і пов'язану з цим вигоду. Саме своєчасний вихід нового товару на ринок здатний залучити нових покупців та забезпечити зростання основних результативних показників господарської діяльності підприємства.

Щодо основних інноваційних підходів в туризмі можна виділити розробку нових туристичних маршрутів та напрямів, а саме тури в маловідомі місця, екотуризм, також - це інноваційні методи реклами, запровадження нових видів послуг та відкриття нових туристичних місць з використанням сучасних технологій, таких, як QR – код, 3D- технології, онлайн-трансляції, лазерні шоу та інше.

Висновки. Упровадження інноваційних технологій у практику підприємств індустрії туризму не тільки дозволить залучити додатковий туристичний потік, поліпшити економічні показники діяльності туристичних підприємств і підвищити їх конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому туристичному ринках, а й забезпечить підвищення якості обслуговування, більш повне задоволення їхніх потреб з урахуванням специфічних запитів окремих груп споживачів. Отже, інноваційний продукт у туристичній галузі є вимогою часу, що дозволяє не тільки підвищувати якість послуг, але і раціонально використовувати усі наявні ресурси як для туристів, так і для власників туристичного бізнесу.

ЯКІСТЬ МОЛОКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Степасюк Людмила Михайлівна,

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ. Стабільний розвиток ринку молока і молокопродуктів є заставою продовольчої безпеки і задоволення потреб населення в групі найважливіших продуктів харчування.

Молочна галузь України займає вагоме місце в структурі харчової промисловості, адже, молоко, як один з головних базових продуктів харчування є важливою складовою здорового раціону людини в якому містяться усі необхідні для людського організму поживні речовини в легкозасвоюваній формі. Особливість багатьох складових цього продукту полягає в тому, що вони унікальні й не зустрічаються в інших природних продуктах харчування.

Функціонування ринку молока залежить від багатьох факторів, найважливішими з яких є стан виробництва, наявність якісної сировинної бази, платоспроможність покупців, ринкова інфраструктура.

Розширення ринків збуту у вітчизняному та світовому економічному просторі, підвищення іміджу України та підприємств зокрема, вимагають прискорення процесу гармонізації національного законодавства відповідно до європейських та світових вимог. Для економіки в цілому підвищення якості продукції означатиме посилення позицій вітчизняних підприємств на внутрішньому та розширення можливостей для виходу на зовнішній ринки. Проте цілком логічно, що в теперішній ситуації дефіциту сировини, крім якості продукції переробників турбує проблема отримання її в достатній кількості.

Мета роботи. Дослідити тенденції виробництва молока в господарствах всіх форм власності та господарювання і обґрунтувати основні напрями активізації найважливіших механізмів підвищення його якості.

Матеріали і методи. Для написання тез були використані такі основні методи дослідження як: метод порівняння, абстрактно-логічний метод, метод аналізу та синтезу, розрахунково-конструктивний.

Результати і обговорення. Молочне скотарство вважають однією з найменш прибуткових і найбільш залежних від різних впливів (погодних, цінових, регулятивних, спекулятивних) галузей сільського господарства. Для того, щоб успішно його розвивати, потрібні значні капіталовкладення та час, адже такі інвестиції окуповуються повільно. Відповідно, галузь дуже чутлива до усіляких змін «правил гри» та до невизначеності. Тому не дивно, що поголів'я корів одним із перших потерпало унаслідок глобальних змін і катаклізмів, які за останні три десятиліття пережила Україна. Стрімке скорочення поголів'я великої рогатої худоби тривало із 1991 до 2000 років. За цей період ВРХ в країні поменшало із майже 25 мільйонів до приблизно 10 мільйонів голів (корів – із 8,5 до менш ніж 4 мільйонів). Далі темпи вирізання худоби уповільнилися і у 2010-му припинилися взагалі. У наступні три роки навіть фіксували незначне збільшення поголів'я. Потім – чергове падіння в 2014-2015 рр., і – здавалося б – початок безповоротного відновлення у 2016-му... Але позитивний тренд протримався лише зо два роки. У 2018 -2019 рр. знову зменшення. На сьогоднішній день поголів'я ВРХ становить дещо більше 3,1 мільйона голів, у тому числі корів – 1,8 мільйона [1].

Найбільшу кількість корів втратили сільськогосподарські підприємства, які забезпечують 80% всього молока, що надходить на переробку. Зазначимо, що до недавнього часу із ринку виходили в основному, невеликі за розміром підприємства з поголів'ям худоби до 50 голів, а починаючи з минулого року почали зникати й середні господарства, які утримували до 200 корів. Кожна така втрата – це мінус 5 тонн сировини у щоденному «молочному балансі» країни. Як наслідок, нині для потреб вітчизняної переробної промисловості

щодооби не вистачає близько 400 тонн молока. Тобто, відбувається простій виробничих потужностей 2–4 середніх за розмірами молокопереробних заводів, або десятка малих. Відповідно, молочна галузь ледь забезпечує щоденні потреби внутрішнього споживача. В результаті експорт молочної продукції зменшився на 16%, а імпорт польських та білоруських молочних товарів набирає обертів.

Тому важливими завдання сьогодення є забезпечення зростання обсягів виробництва молока та покращення його якості.

З цією метою з 1 січня 2019 року був прийнятий новий ДСТУ 3662:2018 Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови. Цей національний стандарт містить характеристики та технічні умови для здійснення закупівлі та приймання молока коров'ячого з метою його подальшого введення в обіг. Даний національний стандарт можуть застосовувати всі оператори ринку, які здійснюють виробництво, закупівлю та переробку молока, для упорядкування взаємовідносин між продавцем і приймальником щодо оцінювання якості закупівельного молока, для впровадження систем аналізу небезпечних чинників та контролювання в критичних точках, а також органи, для оцінювання здатності суб'єктів господарювання виконувати встановлені процедури та правила.

Вищевказаний стандарт є переглядом ДСТУ 3662:2015 Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови. Він уводиться зі скасуванням ДСТУ 3662-97 Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі, крім окремих вимог, чинність яких може бути подовжено протягом перехідного періоду, встановленого в наказі національного органу стандартизації за пропозицією заінтересованих сторін. Як тимчасова норма таке молоко підлягає прийманню відповідно до встановлених на підприємстві процедур та його можна переробляти за технологічною призначеністю згідно з чинною виробничою практикою та з дотриманням встановлених вимог щодо термічного оброблення [2].

Відповідно до нового стандарту змінилися вимоги до якості молока екстра, вищого та першого гатунків. Вимоги до молока 2-го гатунку

залишилися незмінними. Господарства населення, а також ті, хто виробляє молоко 2-го ґатунку, зможуть здавати його на підприємства до 1 січня 2020 року.

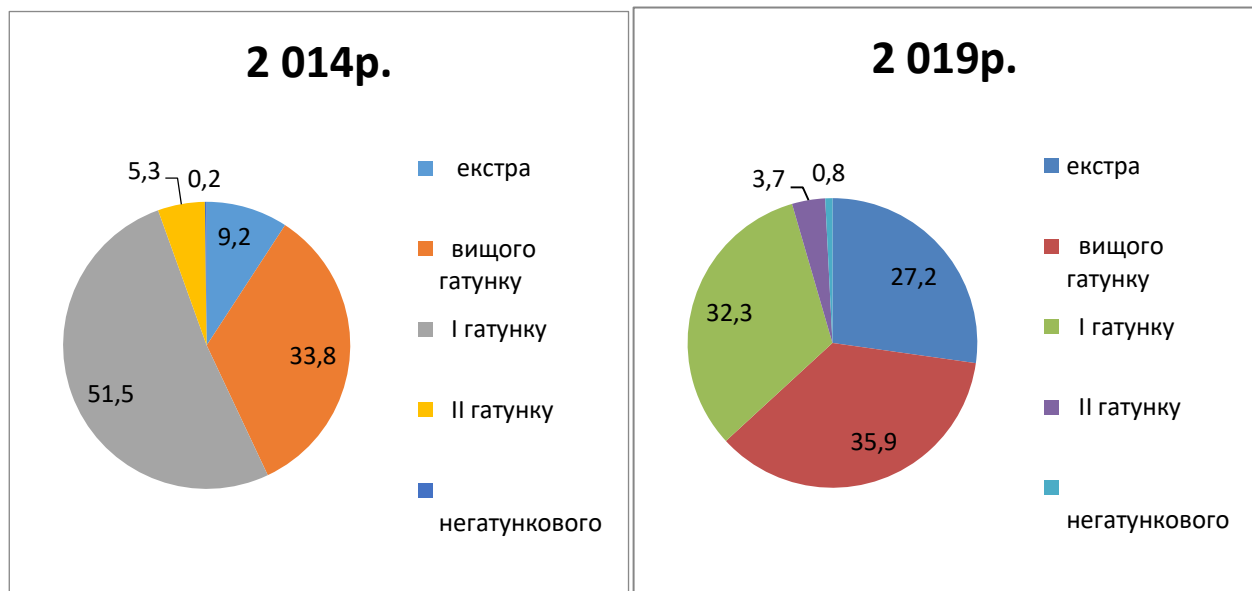

Рис.1. Структура якості молока-сировини в сільськогосподарських підприємствах

Аналіз структури якості молока в сільськогосподарських підприємствах свідчить, що незважаючи на негативні тенденції у молочній галузі саме дані господарства працюють над якістю виробленої сировини. Так, у 2019р частка молока екстра ґатунку складала - 27,2%, вищого - 35,9%, першого ґатунку - 32,3%, другого ґатунку - 3,7%, неґатункове сировинне молоко становило лише - 0,8%. Зазначимо, що в порівнянні з 2014р. відмічається збільшення частки молока екстра ґатунку (рис.1).

На відміну від сільськогосподарських підприємств в господарствах населення якість молока залишається в критичному стані, і практично не змінюється на протязі досліджуваного періоду. Так, у 2019р. частка молока екстра ґатунку взагалі була відсутньою, вищого — лише 0,1%, першого ґатунку - 12,0%, другого ґатунку — 83,2%, неґатункове сировинне молоко займало - 4,7% в загальній структурі. Тобто, особисті господарства населення реалізують молоко в основному другого ґатунку (рис.2).

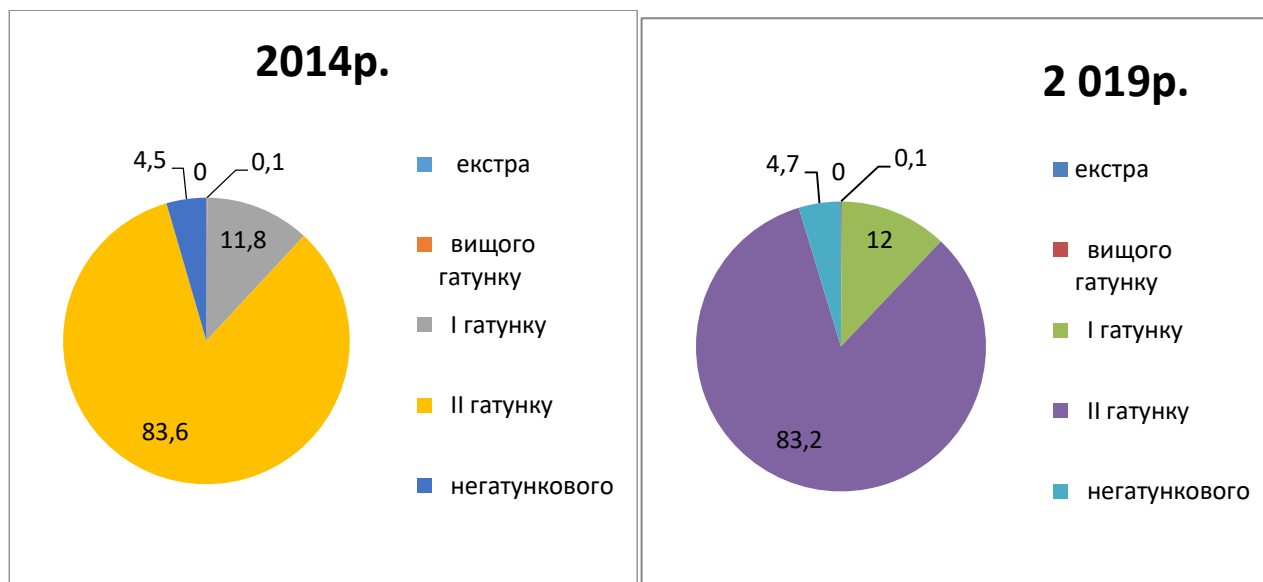

Рис.2. Структура якості молока-сировини в господарствах населення

Це пояснюється тим, що в даних господарствах, в основному використовується лише ручне доїння. Звідси потенційна та реальна можливість бактеріального забруднення молока. Крім того, додаються проблеми на етапах перевезення продукції, що потребує належної тари, спеціально обладнаних транспортних засобів тощо.

Висновки. Отже, дослідження сучасного стану молочної галузі України та аналіз основних проблем які гальмують її розвиток свідчить, що однією з основних причин складної ситуації є відсутність зваженої довгострокової державної політики, невизначеність з умовами відкриття ринку землі та відсутність упевненості у втіленні державою будь-яких протекціоністських заходів у цій сфері.

З вище наведеного видно, що якість сирого молока знаходиться на досить низькому рівні, що викликано рядом причин: недотримання товаровиробниками належних санітарно-гігієнічних умов при доїнні, зберіганні, транспортуванні молочної сировини; відсутність механізованого доїння; невчасне охолодження; неналежні умови вирощування та утримування молочного стада.

Тому, створення дієвої законодавчої бази для молокопереробних підприємств, збільшення виробництва молочної продукції, створення умов

здорової конкуренції та захист споживачів від неякісної продукції є важливими чинниками підвищення ефективності молочної галузі.

Список використаної літератури

1. В. Обух. Ще трохи – й «аграрна» Україна залишиться без власного молока. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2897471-se-trohi-j-agrarna-ukraina-zalisitsa-bez-vlasnogo-moloka.html>
2. Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови: ДСТУ 3662:2018. [Чинний від 2017-01-01]. К.: ДП «УкрНДНЦ». 2016. 16 с.
3. Про затвердження вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів: наказ Мінагрополітики від 12 березня 2019 р. № 593/33564. Офіційний вісник. 2019.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК НОВОГО ІТ-ПРОДУКТУ

Ткачук Вікторія Юріївна

бакалаврант

Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Ключовим чинником успішності нового продукту на етапі планування та інвестування є бізнес-пропозиція, яка дозволяє всебічно оцінити і обґрунтувати адекватність ринкової стратегії і можливості підприємця вдало організувати свій бізнес. Таким чином бізнес-план – це письмове викладення цілей проекту, шляхів їх досягнення та очікуваного кінцевого результату.

При започаткуванні нового бізнесу, виділяють наступні структурні одиниці бізнес-пропозиції: характеристику проекту та продукту, опис ринку та аналіз конкуренції; план продажів, ціноутворення та просування продукції; характеристику ключового персоналу компанії, прогноз фінансового стану проекту і обґрунтування його економічної ефективності, аналіз ризиків і заходів їх зниження, законодавчі аспекти реалізації проекту і, насамкінець, додатки у формі фінансових таблиць, договорів тощо.

Розробка бізнес-пропозиції для виведення на ринок ІТ-продуктів має особливості, які варто враховувати під час розробки.

Мета роботи./Aim. Визначити особливості формування бізнес-пропозиції для виведення на ринок нового ІТ-продукту.

Матеріали і методи./Materials and methods. При розробці базової структури бізнес-пропозиції ми послуговувалися методикою компанії з «Великої четвірки» міжнародних аудиторів - Ernst & Young. Під час аналізу особливостей формування пропозиції для ІТ-продукту використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Із загальнонаукових методів

застосовано: спеціальний метод, абстрактно-теоретичний, діалектичний, аналізу і синтезу, що були використанні при узагальненні теоретико-методологічних положень, опрацюванні практичних рекомендацій щодо стратегії виведення нового товару на ринок.

Результати і обговорення./Results and discussion. За результатами аналізу процесу розробки бізнес-пропозиції для створення мобільного додатку для зміни постачальника газу або електроенергії, визначено наступні особливості формування розділів бізнес-пропозиції.

Частина бізнес-пропозиції, присвячена аналізу ринку складається з опису галузі, оцінки ємності ринку, результатів сегментування ринку, вибору цільових обсягів продажів та цін на продукцію. Аналіз конкурентів включає перелік основних конкурентів в суміжних сегментах ринку, порівняльну характеристику конкурентів, порівняльну характеристику конкуруючої продукції. Специфічною рисою ІТ-продуктів є багатофункціональність, а відтак, при вивченні конкурентного середовища виникає потреба аналізувати кілька ринків та різних груп (потенційних) конкурентів. Помічними для аналізу ринку можуть стати, крім державних статистичних даних та результатів опитування, платформи Google Analytics, дані Google Play та AppStore, огляди програмного забезпечення.

Частина бізнес-пропозиції, присвячена характеристиці продукту включає перелік та опис продукту проекту, опис споживчих властивостей, їх відмінності від існуючих аналогів, аналіз життєвого циклу продукту та факторів, що впливають на нього, інформацію про права ініціатора проекту. Організаційний план для розробки і запуску продукту містить опис організаційної структури, приблизний план-графік реалізації проекту, матрицю «роботи–відповідальні за виконання», «чек-лісти» для повторюваних операцій, інструменти управління проектом. Для планування виробничої діяльності ІТ-продукту доцільним може вважатись застосування процесного підходу до управління, згідно розробок Джеймса Харрінгтона, Майка Ротера, Джона Шукаа, Майка Робсона, Філіпа Уллаха, Майка Хамерсона Чампі. В той час як класичні організаційні структури

(лінійна, функціональна, лінійно-функціональна та інші) відображають ступінь управління та координації в організаціях, бізнес-процеси відображають динамічну картину того, як підприємство створює продукт.

План маркетингу бізнес-пропозиції включає стратегію маркетингу (стратегію виходу на ринок та росту, канали збуту, стратегію реклами та просування, політику обслуговування), опис тактики маркетингу (служби продажів, організації процесу продажів, прогноз доходів від продажів продукту/послуг та видатків на рекламу та просування. Серед маркетингових інструментів для виведення на ринок ІТ-продукту доцільно розглянути комбінацію, яка дозволить найбільш ефективно залучити і утримати користувачів в рамках двох періодів – до випуску ІТ-продукту і після.

Фінансовий план відображає фінансові припущення, що прийняті під час розрахунку проекту, аналіз точки беззбитковості по проекту, обґрунтування потреби у фінансуванні, прогнозовані фінансові результати, фінансово-економічні показники проекту. Основними показниками оцінки економічної ефективності проектів є інтегральні показники – чиста поточна вартість (Net Present Value – NPV) і внутрішня норма окупності (Internal Rate of Return – IRR), а також показники строку окупності і прибутковості інвестицій. За умови високої прибутковості ІТ-продукції, розрахунок IRR може бути здійснений використовуючи кілька методів, включаючи класичну формулу (1.1). Ефективним лишається порівняння показника IRR з вартістю капіталу для компанії (WACC).

(1.1)

$$0 = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1 + IRR)^t},$$

де CF_t - грошові потоки за проектом протягом періоду t ,

n – кількість періодів,

IRR – внутрішня норма окупності.

Юридичний план є по суті пропозицією інвестору, разом з описом необхідних дозволів та ліцензій для реалізації проекту (переліку дозвільних документів, регулюючих організацій, порядку отримання, строків, витрат). Важливою частиною є також аналіз ризиків, який включає перелік основних факторів ризику, якісну та кількісну оцінку ризиків, стратегії запобігання, оцінку залишкових та вторинних ризиків, стратегії реагування на загрози та сприятливі можливості. На сьогодні існує кілька методів аналізу ризиків, серед яких можна виділити аналіз чутливості, сценарний аналіз й імітаційне моделювання. У випадку з IT-продуктом аналіз чутливості дозволяє виявити найбільш важливі чинники інвестиційного проекту, які впливають на його ефективність, і які потребують найбільш прискіпливого контролювання в процесі реалізації проекту. Ефективним є також імітаційне моделювання методом Монте-Карло, засобами MS Excel та MathCAD.

Висновки./Conclusions. В якості особливостей формування бізнес-пропозиції для виведення на ринок нового IT-продукту можуть бути використані розширений згідно функціональних характеристик продукту опис ринків та аналіз потенційних конкурентів; побудова організаційного плану за процесним підходом, формування плану просування продукції враховуючи передпродажний період; прогноз економічної ефективності проекту із застосуванням кількох підходів до визначення ключових показників, аналіз ризиків і заходів їх зниження методами імітаційного моделювання.

Використані джерела:

1. Кавасаки, Г. Стартап по Кавасаки: Проверенные методы начала любого дела / Гай Кавасаки: Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 331 с.
2. Купер, Б., Власковиц, П. Стратап вокруг клиента. – М.: Изд-во «Манн, Иванов и Фербер», 2011. – 136 с.
3. Кутенева И., Журавлева Н. Дизайн-мышление. Думаем по-новому. – М.: Корпоративный университет Сбербанка, 2013. – 203 с.

4. Остервальдер, А. Построение бизнес-моделей: Настольная книга стратега и новатора / Александр Остервальдер, Ив Пинье ; Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Альпина Паблишер, 2014. — 288 с.
5. Руководство Ernst & Young по составлению бизнес-планов / Брайен Форд, Джей Борнстайн, Патрик Пруэтт ; Пер. с англ. — М.: Альпина Паблишерз, 2010. — 258 с.

ЗАКОНОДАВСТВО ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Хмельницький О. О.

полковник, кандидат педагогічних наук

Леонов Денис Леонідович

студент

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодні в світі актуальним питанням є проблема захисту інформації та інформаційного простору. Її розглядають не тільки на рівні однієї країни, але і на саммітах глобальних співтовариств та організацій, таких як НАТО, ЄС, Велика вісімка тощо. Відбувається це, головним чином, тому, що до їх складу входять провідні країни світу (США, Російська Федерація, передові країни Західної Європи та Азії). Питання захисту інформації у США чи ЄС розглядається на найвищому рівні та підлягає постійному оновленню, як законодавчо так і програмно, адже від цього залежить безпека держави, її військові, економічні, соціальні та людські ресурси. Тому дуже важливо бути на передових позиціях у сфері захисту інформації, тому що «хто володіє інформацією, той володіє світом».

Мета роботи. Аналіз і оцінка сучасного інформаційного законодавства провідних країн світу.

Матеріал і результати досліджень. Країною з розвинутою системою захисту інформаційного простору є США. Американці перші, хто зрозуміли вислів про володіння інформацією, оскільки вони одними з перших у світі запровадили систему захисту інформації на законодавчому рівні. У Сполучених Штатах Америки закони, що стосуються сфери захисту інформації діють з 1974 року [1]. Законодавство у напрямку захисту інформації цієї країни, перш за все, визначає об'єкти правової охорони в інформаційній сфері, порядок реалізації права власності на інформаційні об'єкти, права і обов'язки власників, правовий

режим функціонування інформаційних технологій; категорії доступу окремих суб'єктів до певних видів інформацій, встановлює категорії секретності, поняття «конфіденційної інформації» та межі його правового застосування [1].

Разом із тим, слід наголосити, що інформація в США може бути захищена за допомогою правових засобів захисту інтелектуальної власності, й взагалі інформація розглядається як об'єкт права інтелектуальної власності, навіть, коли йдеться про масову інформацію. Зазначимо, що в США існують чотири основних закони з приводу інтелектуальної власності: закон про авторське право, патентний закон, закон про торгову марку, закон про торговий секрет [2]. Ці закони є федеральними і поширюються на всі штати.

Важливе значення в системі законодавства США в інформаційній сфері відіграють судові прецеденти. Особливий інтерес з приводу з'ясування питань регулювання інформаційних відносин становлять рішення саме щодо права власності та інтелектуальної власності на інформацію. Згідно законодавства США існує два види комерційної таємниці — це технологічна інформація (має самостійну економічну вартість внаслідок власної унікальності та за рахунок неможливості її одержання законним шляхом іншими особами, й які можуть отримати економічний еквівалент від її використання та розкриття) та ділова інформація (є об'єктом діяльності, що обґрунтовується за обставин, які вимагають її збереження в таємниці).

Слід зазначити, що персональна інформація, в Сполучених Штатах розглядається відповідно до концепції «privacy». Ця концепція реалізується через Стандарт CSA, який було прийнято у 1996 році. Цей нормативно-правовий документ використовується в Америці головним чином тому, що поширюється на всі країни-члени НАТО Стандарт CSA містить наступні принципи регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу персональних даних:

1. Відповідальність. Організація відповідальна за ті персональні дані, що знаходяться під її контролем, і має призначати особу або осіб, які відповідають за відповідність дій організації принципам законодавства .

2. Ідентифікація мети. Мета, задля якої збирається інформація, має бути ідентифікована організацією до початку процесу збирання інформації.

3. Згода. Усвідомлення та згода особи на збирання інформації про неї є обов'язковою умовою збирання, використання чи поширення (розкриття) персональних даних, крім випадків, де це недоречно.

4. Обмежене збирання. Збирання персональної інформації має бути обмежене до межі тієї мети, яка визначена (ідентифікована) організацією. Інформація може збиратися лише для справедливої та законної мети.

5. Обмежене використання, поширення, зберігання. Персональна інформація не повинна використовуватись або поширюватись не з тією метою, для якої вона була зібрана, окрім випадків згоди особи або вимоги закону. Персональна інформація не повинна зберігатися довше, ніж це необхідно для досягнення зазначеної мети.

6. Точність. Персональна інформація має бути точною, повною та сучасною, щоб досягти мети, задля якої інформацію було зібрано.

7. Безпека. Персональна інформація має бути захищена за допомогою забезпечення такого рівня безпеки, який відповідає вимогам «чутливості» (sensitivity) інформації.

8. Відкритість. Організація має зробити доступною для особи специфічну інформацію про її (організації) політичне та практичне відношення до управління персональною інформацією.

9. Особистий доступ. На вимогу особи вона має бути проінформована про існування, використання та поширення її персональної інформації, і такій особі має бути наданий доступ до інформації. Особа має бути в змозі перевірити точність і повноту інформації та виправити таку інформацію в разі необхідності.

10. Перевірка відповідності. Особа повинна мати можливість направити завдання з перевірки, що стосується відповідності принципам законодавства, особам чи особі, відповідальним за відповідність діяльності організацій принципам законодавства [2].

Слід зазначити, що інформаційне законодавство Сполучених Штатів Америки — це той орієнтир, на який повинні слідувати країни у своїх спробах збудувати хорошу базу інформаційного законодавства. У цій країні законодавці змогли створити систему законів стосовно безпеки інформації з такою лаконічністю та узагальненням, що занеобхідності реагування на проблему буде миттєве. Законодавча система США з безпеки інформації є однією з найнадійніших у світі, що робить її майже досконалою та такою, на яку всі повинні рівнятися.

Висновки. Прогрес кожної держави у нинішніх умовах невід’ємно пов’язаний з розвитком інформаційних систем та їх захистом. Інформація в нинішній період виступає цінним товаром на цьому ринку, і для того, щоб вона була конкурентоспроможною, необхідно використовувати новітні технології та вдосконалювати і розробляти сучасні засоби захисту інформації. У цілому, світ, в якому ми живемо, стає все більш комп’ютеризованим і інформаційно насиченим. Це явище нав’язує часом і однаково пронизує як комерційні структури, так і державні відомства, зокрема силові. У зв’язку з тим, що зараз різні держави активно взаємодіють одна з одною з економічних, політичних, оборонних і інших питань, очевидно стає і необхідність взаємодії інформаційних систем цих країн. Разом із тим потрібно, щоб при цій взаємодії повною мірою діяло законодавство цих країн, регулюючи нормативно-правові аспекти інформаційної безпеки, специфіка яких не завжди співвідноситься з особливостями нормативно-правової бази нерозвинених країн. Імовірно, цей принцип в майбутньому буде одним із найважливіших завдань у сфері застосування інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков К. Інформація організаційноправової сфери /К.Беляков // Право України. — 2004. — № 6. — С. 88-92.
2. Климчук С. Загальна характеристика законодавства про інформаційну безпеку ЄС, США та Канади / С.Климчук // Юстиніан, 2006. — № 11. —Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2462>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Хома Світлана Василівна,

к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Досліджуючи особливості надходження, використання та вибуття малоцінних матеріальних активів на вітчизняних підприємствах встановлено необхідність удосконалення обліку їх руху задля уникнення втрат цінностей та підвищення ефективності управління ними.

Малоцінні матеріальні активи є активами підприємства, що мають матеріальну форму та відрізняються, порівняно із іншими видами активів, невеликою вартістю.

Розрізняють два види малоцінних матеріальних активів:

- 1) малоцінні необоротні матеріальні активи (МНМА);
- 2) малоцінні та швидкозношувані предмети (МШП).

Застосування чинної методики обліку та розподілу малоцінних матеріальних активів на малоцінні необоротні матеріальні активи та малоцінні швидкозношувані предмети із їх подальшим обліком на рахунках 112 та 22 є доцільним у випадку можливості визначення терміну використання активу у момент оприбуткування на підприємство.

Проте на практиці визначення терміну експлуатації для кожного об'єкта може носити суб'єктивний характер і займати багато часу на прийняття рішення. Тому було б доцільніше в такому випадку використовувати критерій суттєвості, а точніше поріг суттєвості. Згідно визначення, поданого Міністерством фінансів України, поріг суттєвості – абсолютна або відносна величина, яка є кількісною ознакою суттєвості облікової інформації. Слід зауважити, що дане визначення спрямоване перш за все на відмежування інформації, яка може впливати на прийняття рішень на основі фінансової

звітності. Проте, вважаємо, що його можна застосовувати і при виборі вартісного критерію для розмежування оборотних і необоротних активів за умови, що об'єктивно неможливо визначити термін користування активу.

Також може виникати ситуація, коли до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів потрапляють активи, вартість яких є значною, а інформація щодо їх стану та руху суттєвою для прийняття управлінських рішень. Тому виникає потреба розмежування швидкозношуваних предметів на малоцінні і дорогоцінні. Для того, щоб з одного боку не втратити контроль над використанням матеріальних цінностей, а з іншого не залучати додаткову робочу силу у зв'язку із зростанням обсягів операцій, доцільно ввести вартісний критерій. Величина останнього може розраховуватись як процентне співвідношення до сукупних витрат на придбання швидкозношуваних предметів попереднього періоду або у відсотковому відношенні до вартісного критерію для малоцінних необоротних матеріальних активів.

Чинні рекомендації Міністерства фінансів України наголошують, що визначення величини суттєвості відбувається на розгляд керівництва підприємства. Проте вважають, що суттєвими слід вважати господарські операції з матеріальними активами, якщо їхня вартість перевищує величину у 5 відсотків від підсумку відповідно всіх активів. Можливий також варіант, коли поріг суттєвості доцільно визначати у межах 1-10 відсотків з урахуванням обсягів діяльності підприємства, характеру впливу об'єкту обліку на рішення користувачів та інших якісних чинників, які можуть впливати на визначення порогу суттєвості.

Для розмежування швидкозношуваних активів на малоцінні та дорогоцінні вважаємо за доцільне використовувати вартісну межу у розмірі 10% від встановленої вартості для малоцінних необоротних матеріальних активів. Підприємство може обрати вартісну межу між малоцінними та дорогоцінними швидкозношуваними предметами, що відрізняється від запропонованої, якщо це сприятиме більш достовірному відображенню облікової інформації на конкретному підприємстві.

Таким чином рекомендуємо запровадити поділ малоцінних матеріальних активів за методикою наведеною на рисунку 1.

Задля наочності у наведеному рисунку відобразимо ситуацію, коли підприємством обрано вартісну межу для малоцінних необоротних матеріальних активів у розмірі 6000 грн і відповідно 10% цієї суми (тобто 600 грн) для віднесення до малоцінних швидкозношуваних активів.

Відповідно до запропонованої класифікації малоцінних матеріальних активів пріоритетним є критерій розподілу, визначений національними стандартами обліку, тобто залежно від терміну використання незалежно від вартості активів. Коли ж термін експлуатації визначити важко, то предмети вартістю до 600 грн автоматично потрапляють до малоцінних швидкозношуваних предметів, від 600 до 6000 грн – до малоцінних необоротних матеріальних активів, більше 6000 грн – до основних засобів.

Рис. 1. Схема розподілу малоцінних матеріальних активів

Виходячи із вищезазначеного, також пропонуємо змінити назву рахунку 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» на 22 «Швидкозношувані предмети». У межах зазначеного рахунку виокремити два субрахунки:

1) 221 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», який призначений для обліку швидкозношуваних предметів із терміном використання менше одного року та вартістю менше визначеної у обліковій політиці підприємства для таких активів (у нашому прикладі - 600 грн.);

2) 222 «Дорогоцінні швидкозношувані предмети», призначений для обліку швидкозношуваних предметів із терміном використання менше одного року та вартістю, що дорівнює або більше визначеної у обліковій політиці підприємства для таких активів (у нашому прикладі - 250 грн.).

Одночасно із введенням такого субрахунку виникає об'єктивна потреба підвищити ефективність контролю над такими активами і з цією метою удосконалити їх облік.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні засоби: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 затвердж. наказом Міністерства фінансів № № 92 від 27.04.2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Чернобай Ліана Іванівна

к.е.н, проф., професор кафедри
менеджменту і міжнародного підприємництва

Томашевська Андріана Романівна

студентка

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. У даній роботі розглянуто розвиток національної економіки на прикладі Чеської Республіки в умовах інтеграційного об'єднання. Загалом, європейська інтеграція – це результат об'єднання європейських держав у політичній, юридичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Це доволі складний процес, в ході якого країна може стикнутись з різними проблемами, наприклад, залежністю у різних сферах від інших країн-членів та дотриманням процедур узгодження із загальними політиками об'єднання. Проте, інтеграція характеризується низкою переваг, до яких можна віднести розвиток потенціалу країни та піднесення її на міжнародній арені, політичні вигоди, підтримка в економічній, соціальній та культурній сферах тощо, які кожна країна набуває і розвиває індивідуально. Серед недоліків слід відзначити тривалість та затратність процесу інтеграції та доведення усіх сфер життєдіяльності країни до норм та стандартів ЄС.

Мета роботи. Виявити особливості економічного розвитку національної економіки у результаті інтегрування до Європейського Союзу (на прикладі Чеської Республіки).

Матеріали і методи. В ході написання даної статті було використано такі методи дослідження як аналіз літературних джерел та тематичної преси,

структурний, статистичний, логіко-історичний аналіз, опис, узагальнення наукової інформації, абстрагування, синтез власних висновків.

Результати та обговорення. 2004 рік ознаменувався для країни роком вступу в ЄС та початком нової сторінки в історії Чехії. Народ підтримував цю ідею, оскільки перед державою відкривались нові можливості. Варто одразу зазначити, що цей крок приніс користь не лише Чехії, а й самому Союзу, оскільки європейці отримати вільний доступ до історії країни та її багатого культурного надбання.

Першим кроком 20 грудня 1990р. стало проведення переговорів щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Чехословаччиною [1], яка була успішно підписана вкінці 1991р. Однак, переговори з Європейським Союзом довелося переформатовувати у зв'язку з розпадом Чехословаччини на дві незалежні держави, оскільки Угода про асоціацію підписувалась між ЧСФР та ЄС. Початок 90-х років XX ст. став для нової Чеської Республіки серйозним випробовуванням щодо збереження та розвитку власного виробничо-господарського потенціалу та виходу країни на міжнародні ринки. Однак, з 1993р. країна активізувала роботу щодо забезпечення відповідності своєї економіки та інших сфер життєдіяльності міжнародним вимогам вступу до ЄС. Наступним кроком стало підписання Європейської угоди про асоціацію між Чеською Республікою та ЄС [7] у жовтні 1993р. За два роки потому 10 квітня 1995 р. у Люксембурзі відбулась зустріч Ради з асоціації, до ключових питань якої було включено створення Білої книги [7] - підтвердження готовності Чеської Республіки до інтеграції в ЄС. Подальші кроки поступової інтеграції Чехії як однієї з країн Центральної і Східної Європи до Європейського Союзу відповідали Білій книзі, схваленій 3 травня 1995р. Європейською Комісією та прийнятій на саміті ЄС в Каннах 26–27 червня під назвою «Підготовка асоційованих країн ЦСЄ до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу» [7]. Рішення про початок переговорного процесу з Чеською республікою у складі шести країн Центральної і Східної Європи щодо вступу в ЄС було прийнято 13–14 грудня 1997р. в Люксембурзі на саміті Європейської

Ради. Документ отримав назву Agenda 2000 і стосувався так званої першої хвилі розширення [8]. Продовж цього часу в країні відбувались зміни, до влади приходили нові обличчя, декілька разів змінювався уряд і, у зв'язку з цим, вносились корективи до програми підготовки до вступу в ЄС.

Незважаючи на такий складний і тривалий шлях, Чеській Республіці вдалось стати членом ЄС. І хоч для країни завершився етап входження, розпочався новий етап виконання зобов'язань, які вона взяла на себе з отриманням членства.

Чеська Республіка отримала доступ до реалізації основних програм ЄС, насамперед, Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ) [9], а також «Східного партнерства» [10]. Для країни було створено передумови економічного розвитку, якими Чехія і скористалась: вихід на міжнародні ринки, покращення підприємництва, вирішення соціальних, економічних та інших проблем. Важливою подією після вступу до ЄС було входження Чехії до Шенгенської зони у березні 2008р. [2]. Це дало змогу чеським громадянам вільно пересуватись Європою та відкрило можливості навчання і працевлаштування в країнах ЄС.

Результати економічного розвитку країни за 2004-2018рр. представлені у табл.1.

2004 рік обрано базовим як момент вступу до ЄС. Як бачимо, ВВП, експорт та імпорт, починаючи з 2004 року, мають динаміку до збільшення. Динаміка основних макроекономічних показників представлена на сайті TRADING ECONOMICS [3], завдяки чому можна зробити висновки щодо ефективного розвитку Чеської Республіки.

Таблиця 1

Аналіз зміни основних макроекономічних показників
Чеської Республіки*

Рік	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
ВВП, млрд. дол. США	245,23	215,91	195,09	186,83	207,82	209,40	207,38	227,95	207,48	206,30	236,03	189,03	155,46	136,28	119,16
Абсолютне відхилення ланцюгові прирости	29,32	20,82	8,26	-20,99	-1,58	2,02	-20,57	20,47	1,18	-29,73	47,00	33,57	19,18	17,12	-
Абсолютне відхилення базисні прирости	126,07	96,75	75,93	67,67	88,66	90,24	88,22	108,79	88,32	87,14	116,87	69,87	36,30	17,12	-
Експорт, млрд. дол. США	192,27	173,19	154,85	151,01	171,70	160,98	158,36	162,82	137,03	121,63	150,09	125,97	101,30	84,40	68,76
Абсолютне відхилення ланцюгові прирости	19,08	18,34	3,84	-20,69	10,72	2,62	-4,46	25,79	15,40	-28,46	24,12	24,67	16,90	15,64	-
Абсолютне відхилення базисні прирости	123,51	104,43	86,09	82,25	102,94	92,22	89,60	94,06	68,27	52,88	81,33	57,21	32,54	15,64	-
Імпорт, млрд. дол. США	176,56	156,81	140,36	140,19	158,26	148,85	148,05	153,93	130,84	113,93	144,87	121,92	97,51	81,50	68,23
Абсолютне відхилення ланцюгові прирости	19,75	16,46	0,16	-18,07	9,41	0,80	-5,88	23,09	16,90	-30,94	22,95	24,41	16,01	13,28	-
Абсолютне відхилення базисні прирости	108,33	88,58	72,13	71,96	90,04	80,63	79,82	85,70	62,61	45,70	76,64	53,69	29,28	13,28	-

* - розраховано за [4]

Чехія на сьогодні – це високо розвинута країна, з великим потенціалом. Сільськогосподарський сектор у 2019р. склав 2% ВВП країни і 2,8% робочої сили. Послуги - відповідно 54,2% ВВП і зайнято майже 60% активного населення. На промисловість припадає 32,2% ВВП і зайнято 37,7% робочої сили [11]. Країна робить важливі кроки не тільки в розвитку власної економіки, але й вносить свою частку у підтримку світового господарства. Зокрема, Чехія активно включена до програм з досягнення Цілей Сталого Розвитку. Основний довідковий документ, що окреслює національне бачення ЦСР в Чеській Республіці, був прийнятий урядом у 2017р. та отримав назву Стратегічна рамка

Чехії 2030 р. („Чехія 2030 р.“) [5]. У 2018р. урядом було прийнято інші два важливі документи: План імплементації Стратегічної рамки Чеської Республіки 2030 та Порядок денний до 2030 року [5]. Це все підтверджує той факт, що Чехія зі вступом до ЄС знайшла своє місце на міжнародній арені та заявила про себе, як про сильну європейську державу.

Щодо перспектив економічного розвитку, то Міжнародним Валютним Фондом було озвучено прогнозне зростання реального ВВП Чехії у грудні 2019р. на рівні 2,450%, що є нижчим у порівнянні з останнім зареєстрованим значенням на рівні 2.958% у грудні 2018р. Рівень зайнятості в Чехії зріс до 75,20% у третьому кварталі 2019р. у порівнянні з 75% у другому кварталі 2019р. У довгостроковій перспективі прогнозується, що рівень зайнятості в Чеській Республіці буде становити 76,50% у 2021р. та 76,85% у 2022р. [3]. У той же час, прогнозується зростання реального ВВП Чехії у грудні 2024р. на рівні 2,535% [12].

Проте, на сьогодні країна як і весь світ стикнулася з пандемією коронавірусної інфекції. Чеській Республіці необхідно вносити зміни у свої програми розвитку, у тому числі – економічного, на поточний рік. Це, зокрема, стосується перерозподілу фінансування. Уряд оголосив надзвичайний стан та загальнодержавний карантин, що обмежує вільний рух та міжнародні поїздки для стримування поширення вірусу. Крім того, уряд впровадив цілу низку заходів для підтримки населення, збереження робочих місць та бізнесу.

Основні зміни в політиці станом на 8 квітня 2020 року включають:

- 1) уряд оголосив фінансовий пакет у розмірі 100 млрд. крон (3,7 млрд. євро, 2% ВВП);
- 2) уряд надав кредитну лінію для бізнесу через державний банк розвитку (CMZRB) в розмірі 10 млрд. чеських крон, а також надав гарантії 900 млрд. чеських крон (33,3 млрд. євро, або 16% ВВП);
- 2) чеський національний банк (CNB) двічі знизив облікову ставку: на 50 в.п. 16 березня і ще на 75 в.п. до 1% 26 березня. Він також збільшив частоту

операцій репо з одного до трьох разів на тиждень і знизив антициклічну буферну ставку капіталу на 75 пробілів до 1% з 1 квітня 2020 р.;

3) валютний курс і платіжний баланс без змін.

Висновки. За результатами аналізування розвитку економіки Чеської Республіки в умовах інтеграційного об'єднання можна відзначити позитивну динаміку економічного розвитку та виокремити такі переваги:

1) прогресуючий розвиток економіки; 2) стабільна грошово-кредитна політика; 3) збільшення можливостей ринку, вихід країни на нові ринки. Це можна побачити на основі діяльності її великих компаній. Одна з них - Škoda Auto. Автомобілі Škoda експортуються до більше, ніж 70-ти країн світу [6]; 4) зменшення або повна відміна торгівельних бар'єрів. Про це можуть свідчити збільшення експорту та імпорту, наведені у таблиці 1; 5) можливість вільного пересування між країнами-членами, доступ до навчання та працевлаштування в інших країнах союзу – оскільки відбулось приєднання Чехії до Шенгенської зони; 7) нові можливості для бізнесу – про це свідчить зростання ВВП; 8) мир та стабільність – це забезпечується участю Чехії в реалізації програм (СЗПБ) [9], а також «Східного партнерства» [10].

До проблемних моментів слід віднести:

1) значні витрати на досягнення відповідності усіх сфер економіки нормам та стандартам ЄС; 2) можливу еміграцію освічених та кваліфікованих кадрів в інші країни Шенгенської зони; 3) доцільність вступу до єврозони.

Загалом, Чеська Республіка за період свого функціонування у складі Європейського Союзу продемонструвала позитивний синергійний ефект, отриманий у результаті глибокого усвідомлення та узгодження цілей національної економіки та інтеграційного об'єднання, підсилення власних переваг та ефективного використання отриманих можливостей.

Джерела.

1. EUROPEAN AGREEMENTS WITH CZECHOSLOVAKIA, HUNGARY, AND POLAND [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_91_1033

2. Schengen: some basic facts [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_564
3. TRADING ECONOMICS [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/czech-republic/indicators>
4. Світовий атлас даних [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://knoema.ru/atlas/%D0%A7%D0%B5%D1%85%D0%B8%D1%8F>
5. European Sustainable Development Network [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sd-network.eu/?k=country%20profiles&s=single%20country%20profile&country=Czech%20Republic>
6. Škoda Auto [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%C5%A0koda_Auto
7. Official Journal of the European Union [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(02))
8. Agenda 2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_97_6
9. Common Foreign and Security Policy (CFSP) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp_en
10. European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/eastern-partnership_en
11. Економічний контекст Чехії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/czech-republic/economical-context>
12. Прогноз Чехії: Зростання реального ВВП [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/czech-republic/forecast-real-gdp-growth>

СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Шелега Маріна Миколаївна,

студентка спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»,
факультету управління та економіки,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Бучковська Яна Георгіївна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Вступ. Споживчий кредит займає важливе місце у соціально-економічному розвитку більшості країн. Його роль значно зростає в Україні в сучасних умовах, у тому числі, під впливом фінансової глобалізації та макроекономічної ситуації. За останнє десятиріччя кредити банків, надані населенню України збільшились у декілька разів. Унаслідок цього зросла роль кредиту у фінансуванні споживчих витрат населення, а відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП досягло рівня розвинених країн.

Споживче кредитування відіграє значну роль у забезпеченні соціальних потреб населення, формуванні платоспроможного попиту, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання доходів Державного бюджету. Споживче кредитування з кожним роком набуває все більшої актуальності. Це пов'язано з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а без розвитку банківської інфраструктури, насамперед споживчого кредитування, неможливий нормальний розвиток суспільства, а саме: всіх його верств населення.

Мета роботи полягає у розгляді сутності, основних тенденцій функціонування ринку споживчого кредитування України та визначення основних проблем, що перешкоджають його розвитку.

Матеріали і методи. У процесі роботи використовувались такі методи досліджень: абстрактно-логічний – для аналізу наукової літератури для

системної оцінки (при визначенні сутності споживчого кредитування домогосподарств), статистично-економічний – для оцінки ринку споживчих кредитів в Україні; системного підходу та узагальнення – для обґрунтування висновків і пропозицій щодо вдосконалення кредитування домогосподарств України та підвищення їх ефективності і зниження ризиковості.

При написанні роботи були використані офіційні статистичні дані, законодавчо-нормативні акти України, праці провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, періодична економічна література та інтернет-ресурси.

Результати і обговорення. В економічній літературі та нормативно-правовій базі на даний час немає єдиного підходу щодо визначення сутності споживчого кредиту. Згідно Закону України «Про захист прав споживачів», сутність «споживчого кредиту» (consumer loan; consumer credit) трактується як кошти, що надаються кредитодавцем (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування, під процент, на умовах строковості та платності [1].

Мочерний С. В. зазначає, що «споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору. Між банком та населенням може існувати й посередник, наприклад торгівельна організація, однак при цьому зміст споживчого кредиту не змінюється; споживчий кредит - це надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка» [2, с. 176].

Заслужовує на увагу й підхід, за яким споживчий кредит трактується як «невиробничий кредит, тобто не призначений для отримання додаткового прибутку, який надається для задоволення споживчих потреб населення (кредит фізичній особі) чи найманих працівників (кредит юридичній особі), під процент

у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості та сплачується за рахунок джерел, не пов'язаних з експлуатацією об'єкта кредитування» [3].

Отримувачем виступає окрема особа (член домогосподарства), та особливістю цього кредиту є задоволення споживчих потреб не обов'язково однієї особи, а загалом домогосподарства як інституційної одиниці. Він забезпечує прискорене отримання певних благ (товарів, послуг, робіт), які домогосподарство могло б мати (придбати) лише після накопичення необхідних для цього коштів. Тому по праву споживче кредитування носить соціальний характер, оскільки такі позики сприяють підвищенню якості життя людинності (передусім її незаможних верств), утвердженню принципів соціальної справедливості.

Відмінною рисою виділяють те, що він не спрямовується на виробничі цілі чи на придбання активів, а на кінцеве споживання. Споживче кредитування, зазвичай, надається для придбання товарів тривалого користування (автомобілі, меблі, складна побутова техніка), на споживчі цілі, на навчання, лікування тощо. Його можуть надавати банки, кредитні спілки, ломбарди, а також підприємства торгівлі чи сфери послуг.

Сьогодні існує досить широкий спектр банківських продуктів зі споживчого кредитування як на ринку світовому, так і України. Завдяки кредитуванню на споживчі потреби задовольняються потреби населення, підвищується платоспроможний попит фізичних осіб, життєвий рівень загалом, а також певним чином згладжується соціальна нерівновага суспільства.

Особливо актуальним споживчий кредит виступає перед молодим поколінням, якому для проживання хотілося б мати власне житло та можливість його обладнати. Він використовується не задля купівлі предметів розкоші, а елементарних засобів для існування, необхідних для нормального проживання як молодих сімей, так і інших верств населення. Якщо ми хочемо побудувати багату і високорозвинуту країну, то це можливо лише за тієї умови,

що кожен член нашого суспільства житиме в добробуті. Цю проблему в деякій мірі можна розв'язати за допомогою споживчого кредитування.

Зростанню споживчого кредитування сприяла максимальна зручність оформлення та надання кредитів домогосподарствам: розробка та впровадження новітніх процедур кредитування, поліпшення якості надання споживчих кредитів, прийняття до розрахунків неофіційних доходів населення (без документального підтвердження), прискорення швидкості оформлення кредитів. Така політика банків щодо доступності кредитних коштів призводить до змін у відношенні домогосподарств до такого процесу як кредитування. Все більша кількість населення перестають відчувати упередженість до кредитних коштів, змінюючи поведінку заощадження на споживчу.

Розвиток ринку кредитування домогосподарств в Україні стає дзеркальним відображенням зміни економічної ситуації не тільки в державі, а й у світі. Економічна нестабільність в країні, високі темпи інфляції, затяжні кризові явища на світових фінансових ринках та коливання курсу долара, зміни до банківського законодавства, спрямовані на подолання зростаючих кредитних ризиків та розривів ліквідності негативно вплинули на можливості кредитування банками домогосподарств.

За аналіз структури кредитів у 2017-2019 рр., що надаються домогосподарствам показує, що частка споживчих кредитів у загальному обсязі наданих кредитів домогосподарствам є зростає – з 62,2% у 2017 році до 75,4% у 2019 році (табл. 1). Частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, наданих домогосподарствам населенням для вирішення житлової проблеми через отримання та використання іпотечних кредитів за аналізований період, зменшується, з 35,8 до 22,1% відповідно. Загальна сума кредитів домогосподарств має зростаючу динаміку.

Таблиця 1

**Динаміка структури кредитів, наданих депозитними корпораціями
домашнім господарствам за цільовим спрямуванням у 2017-2019 роках**

Показник	Роки						Відхилення, %	
	2017		2018		2019		2018/ 2017	2019 / 2018
	млн.грн	%	млн.гр н	%	млн.грн	%		
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Споживчі кредити	101528	62,2	122066	70,0	151625	75,4	7,8	5,4
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	58549	35,8	48268	27,7	44458	22,1	-8,1	-5,6
Інші кредити	3255	2,0	3848	2,2	5019	2,5	0,2	0,3
Усього	163333	100	174182	100	201102	100	-	-

Складено автором на основі [4]

Слід відзначити, що найбільшим попитом серед населення користуються короткострокові кредити та кредити в національній валюті. Обсяг, наданих кредитів, за аналізований період, має зростаючу динаміку, що пояснюється прагненням фізичних осіб до вищого рівня життя. Надання переваги споживчим кредитам саме у національній валюті можна обґрунтувати нестабільністю курсу валют, їх стрімким зростанням та високими процентними ставками.

Сьогодні на ринку з'явилась нова тенденція – адаптація умов кредитів до можливих проблем у позичальника у зв'язку з нестабільністю економічної та політичної ситуації. Наприклад, дозвіл без санкцій пропустити один місяць платежу, закріплене на рівні кредитного договору. На ринку вже з'явилися програми кредитування з грейс-періодом і кредитними канікулами. У нинішніх умовах необхідно «модернізувати» діючі програми на предмет підтримки

клієнтів при виникненні фінансових проблем, а нові програми зорієнтувати на мінімізацію ризиків ще при видачі [5].

Споживче кредитування відіграє важливу роль для домогосподарств та в цілому для економічного зростання країни, тому подальший розвиток кредитування фізичних осіб в Україні має бути спрямований на:

- встановлення плаваючих ставок за кредитами, розмір яких буде переглядатися щомісячно та буде прив'язаний до облікової ставки;
- комплексний підхід до оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників із застосування скоринг-систем, що спростить процедури отримання споживчого кредиту;
- забезпечення функціонування всеукраїнського бюро кредитних історій, у якому мають бути сконцентровані дані про усіх потенційних позичальників;
- активне використання маркетингових технологій для забезпечення зростання обсягів споживчого кредитування, створення нових кредитних продуктів для фізичних осіб [6, с. 37].

Необхідність кредитування населення на споживчі потреби обумовлюється тим, що задовольняються їхні потреби, підвищується їхній платоспроможний попит, життєвий рівень у цілому, а також певним чином згладжується соціальна нерівновага суспільства.

Висновки. Узагальнююче вищесказане, ми можемо зробити наступний висновок щодо розвитку споживчого кредитування домогосподарств:

1. Споживчий кредит має велике соціальне значення та носить соціальний характер, оскільки такі позики сприяють підвищенню якості життя людей (передусім їх незаможних верств), утвердженню принципів соціальної справедливості, адже сприяє більш швидкому зростанню життєвого рівня населення;

2. Стимулює ефективність праці, адже кожен, хто взяв у кредит, намагається протриматися на своєму робочому місці як можна довше, щоб мати

можливість виплатити кредит і зарекомендувати себе перед кредиторами як чесна і сумлінна особа для подальших зав'язків:

3. Сприяє тому, що члени домогосподарств починають акумулювати кошти, формуючи заощадження для подальшого повернення кредиту;

4. Забезпечує прискорене отримання певних благ (товарів, послуг, робіт), які домогосподарство могло б мати (придбати) лише після накопичення необхідних для цього коштів, тобто пришвидшує обіг коштів, покращує розвиток роздрібної торгівлі.

Для домогосподарств кредитування є дієвим механізмом покращення життєвого рівня та зміни стандартів життя. Кредит не тільки сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а й породжує нові потреби, що безпосередньо впливають на зростання суспільного виробництва товарів і послуг. Активна робота банків у галузі обслуговування населення сприяє розширенню видів кредитних послуг, удосконаленню техніки кредитування фізичних осіб, підвищенню рівня прибутковості банків та покращення економічного становища країни.

Негативним виступає надмірна заборгованість за споживчими кредитами населення, яка дестабілізує фінансову систему, а також сприяє відтоку капіталу з країни внаслідок купівлі споживачами імпортних товарів, провокує знецінення доходів членів домогосподарств та впливає на зменшення заощаджень, чим в подальшому призводить до не благополучності значного шару суспільства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист прав споживачів» // Закон № 1023-ХІІ, редакція від 27.02.2020р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
2. Мочерний С. В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 304 с.
3. Дробик Л.О. Актуальні аспекти споживчого кредитування в Україні [Електронний ресурс] / Л.О. Дробик, А.В. Кононов, Є.В. Гагіна //

- Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу :
<http://www.economy.nayka.com.ua>
4. Національний банк України. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2019-10.pdf?v=4
 5. Черкашина К. Ф. Динаміка та структура споживчого кредитування українських банків в посткризовий період / К. Ф. Черкашина, К. Д.Лапшина // Ефективна економіка. – 2015. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3953>
 6. Голіната А. Ю., Томашевська А. М., Споживчий кредит і його роль у розвитку економіки країни. Матеріали науково-практичної конференції МЦНД. 2020. С. 34-38

КОНТРОЛЮВАННЯ І КОРИГУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Щебель Андрій Іванович,

Викладач кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій,
Львівський університету бізнесу та права,
м. Львів, Україна

Вступ. З позиції процесного підходу, контролювання і коригування є етапами технології управління, а з позиції функціонального підходу – загальними функціями менеджменту. Незважаючи на застосовуваний підхід загальновідомим є те, що контролювання і коригування взаємопов'язані, і їхнім призначенням є виявити відхилення фактичних значень показників, які характеризують об'єкт управління, від очікуваних значень, а також усунення цих відхилень. Проблема полягає у надто високій формалізації технологій моніторингу і коригування. Це є причиною складності застосування існуючих теоретико-методичних напрацювань в практиці управління конкретними об'єктами, наприклад – потенціалом підприємства.

Ціль роботи. Ціллю роботи є виділення етапів технології досягнення очікуваних результатів виконання організаційного управлінського рішення щодо реалізації потенціалу підприємства.

Результати і обговорення. У теорії і практиці сучасного менеджменту доволі популярним є функціональний підхід. У дослідженнях таких науковців, як Єршова Н.Ю. [1], Босак А.О. [2], Андрущенко І.Є. [3], Дідик А.М. [4], Кармазин В.Я. [5], Миронюк В.О. [6], Потетюєва М.В. [7] Георгіаді Н.Г. [8], Файвішенко Д.С. [9], а саме на засадах функціонального підходу досліджено економічні проблеми управління у вітчизняній промисловості, зокрема машинобудівній [1], [2], [3], [4] металургійній [5], а також у сфері транспорту [6], [7], проте є і наукові праці, які мають універсальний характер і стосується будь-яких промислових підприємств [8], [9]. У цих працях вищенаведених авторів функціональний підхід стосується в основному системи менеджменту

підприємства, але тільки фрагментарно зачіпає проблеми вироблення і реалізації управлінських рішень, які стосуються формування і раціональної реалізації потенціалу підприємства, зокрема процесу моніторингу і коригування.

Забезпечення раціональності управлінських рішень щодо реалізації потенціалу підприємства вимагають їхнього перманентного моніторингу і коригування. Контролювання і коригування є невід'ємними етапами вироблення організаційних управлінських рішень. Контролювання і коригування відбуваються під час реалізації організаційних рішень. Призначенням цих етапів є виявити відхилення значень фактичних показників, які характеризують реалізацію організаційних рішень від очікуваних значень, а також усунення цих відхилень. У технології вироблення організаційного управлінського рішення етап моніторингу його реалізації передбачає конкретизацію цілей моніторингу, вибір об'єкта моніторингу, методів і джерел отримання управлінської інформації, а також виконання моніторингу, тобто застосування обраних методів і технологій моніторингу. У результаті менеджери підприємства, які відповідальні за контролювання реалізації організаційного управлінського рішення щодо реалізації потенціалу підприємства повинні дійти однозначного висновку – рішення потребує коригування чи ні? У разі виявлення відхилень розпочинається процес коригування реалізації організаційного управлінського рішення. По великому рахунку, метою коригування є усунення відхилень фактичних показників, які характеризують реалізацію потенціалу підприємства від очікуваних (запланованих) значень цих показників. Проте, причиною виявлених відхилень є не лише дії чи бездіяльність виконавців рішень, а зміна об'єктивних обставин, в яких реалізовується потенціал підприємства. Йдеться про зміну ринкової кон'юнктури, характер зміни індексу цін, зниження або зростання відсоткових ставок на кредити, законодавчі нововведення, виникнення чи знання тарифних бар'єрів, товарних квот тощо. Тобто суб'єктивні і об'єктивні фактори, в яких формується і реалізовується потенціал підприємства вимагають перегляду

актуальності вставлених цілей і відповідності прийнятих рішень сучасним реаліям. Саме ці завдання виконуються під час конкретизації цілей коригування. Після того, як цілі і об'єкти коригування визначені відбувається вибір і застосування методів коригування реалізації потенціалу підприємства. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що в системі координат організаційного розвитку методи коригування слід розглядати в розрізі компонентів системи організаційного забезпечення раціональності реалізації потенціалу підприємства. З огляду на це, коригування може передбачати: створення і ліквідацію підрозділів, посад, функцій і повноважень, а також правил і процедур у системі управління потенціалом підприємства; перерозподіл функцій і повноважень, а також посад у системі управління потенціалом підприємства; уточнення цілей, функцій і повноважень, а також методів і технологій реалізації цілей у системі управління потенціалом підприємства. Застосовуючи положення теорії множин, зокрема систему аксіом Цермело-Френкеля (ZFC) розглянемо логіку технології коригування реалізації організаційного управлінського рішення щодо реалізації потенціалу підприємства. Для цього побудуємо матриці відповідності аксіом ZFC регулювальним рішенням (табл. 1) і операціям над множинами, що характеризують конкретні організаційні рішення (табл. 2).

Сутність застосування вищенаведених аксіом теорії множин і операцій над множин полягає у тому, щоб, попри постійну зміну факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ, в яких формується і реалізовується потенціал підприємства, побудувати логічно однозначну технологію досягнення очікуваних результатів виконання управлінських рішень із реалізації потенціалу підприємства.

Таблиця 1

Матриця відповідності аксіом ZFC регулювальним рішенням в системі організаційного забезпечення раціональності реалізації потенціалу підприємства

Коригувальні рішення			Аксіоми ZFC				
			Аксіома пари	Аксіома булеана	Аксіома об'єднання	Аксіома виділення	Аксіома регулярності
Створення	Підрозділів			•	•	•	•
	Посад			•	•	•	•
	Функцій і повноважень			•	•	•	•
	Правил і процедур			•	•	•	•
Ліквідація	Підрозділів				•		
	Посад				•		
	Функцій і повноважень				•		
	Правил і процедур				•		
Перерозподіл	Функцій і повноважень		•		•	•	•
	Посад		•		•	•	•
Уточнення	Цілей		•		•	•	•
	Функцій і повноважень		•		•	•	•
	Методів і технологій реалізації цілей				•	•	•

Таблиця 2

Матриця відповідності аксіом ZFC операціям над множинами в системі організаційного забезпечення раціональності реалізації потенціалу підприємства

Операції над множинами			Аксіоми ZFC				
			Аксіома пари	Аксіома булеана	Аксіома об'єднання	Аксіома виділення	Аксіома регулярності
Бінарн і	Різниця множин	Абсолютне доповнення множини		•	•		
		Відносне доповнення множини	•			•	•

		Симетрична різниця множин	•			•	•
		Доповнення множини	•	•		•	•
		Об'єднання множини	•		•	•	•
		Перетин множин			•	•	•
Унарні		Доповнення множини		•		•	•
		Формування булеана		•		•	•

Базуючись на наведеному вище інструментарії ZFC побудуємо таку технологію (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, ця технологія включає себе послідовність етапів, що пов'язані між собою на етапі виявлення відхилень, а також встановлення факту реалізації мети коригування. Логіка однозначного науково-обгрунтованого вибору коригувальних рішень забезпечено застосуванням матриць 1 і 2, які дозволяють виробити адекватну дорожню карту усунення відхилень виявлених на етапі моніторингу і досягнення тих значень показників, що характеризують ефективність реалізації потенціалу підприємства, які є актуальними на момент реалізації рішення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні в управлінні результативністю реалізації потенціалу підприємства широко використовується низка систем, метою яких є розроблення системи цілей і визначення конкретних методів їхнього досягнення, які б лінійно корелювались із показниками, які відображають стан реалізації потенціалу підприємства. Застосування пропонованої технології як варіанту специфікації у, наприклад у системі AMBITE, а також у поєднанні із факторним аналізом, який уможлиблюють системи MBO, KPI, BSC тощо сприятиме підвищенню рівня об'єктивної обробки і використання управлінської інформації під час моніторингу і коригування реалізації організаційних управлінських рішень в системі управління потенціалом підприємства. Це також дозволить ліквідувати обмеження щодо застосування якісного аналізу, а отже наблизити рівень відповідності обраних критеріїв прийняття коригувальних рішень фактичним умовам, які склались у середовищі перебування підприємства.

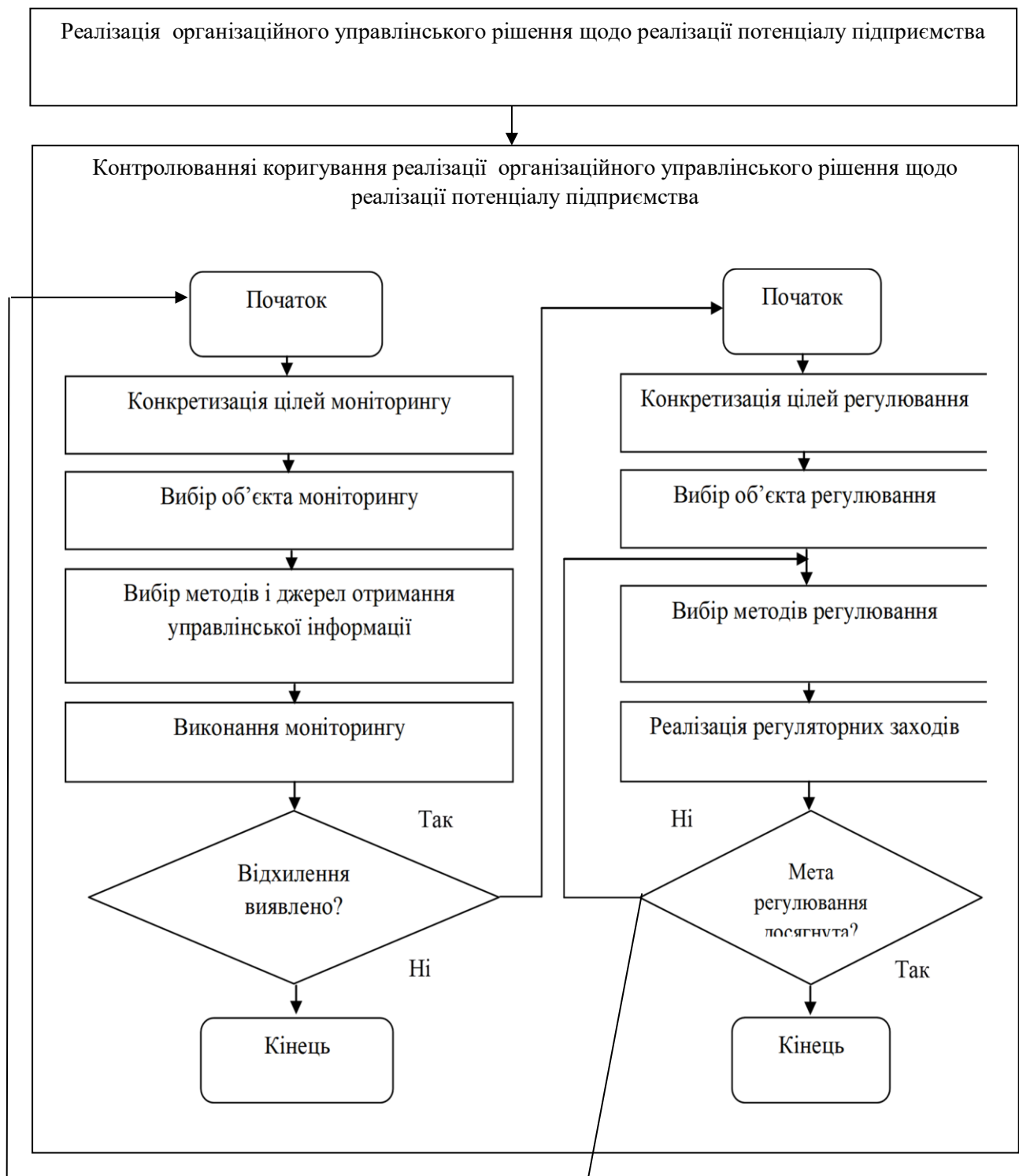

Рис. 1. Технологія досягнення очікуваних результатів виконання організаційного управлінського рішення із реалізації потенціалу підприємства

Список літератури:

1. Єршова Н.Ю. Діагностика у системі антикризового управління машинобудівними підприємствами: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н.Ю. Єршова ; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". — Х., 2009. — 20 с.

2. Босак А.О. Економічне оцінювання та розвиток комунікацій в управлінні машинобудівними підприємствами: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / А.О. Босак ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2007. — 23 с.
3. Андрющенко І. Є. Управління витратами машинобудівного підприємства на основі функціонально-процесного підходу: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / І. Є. Андрющенко ; ДВНЗ "Приазов. держ. техн. ун-т". — Маріуполь, 2011. — 20 с.
4. Дідик А.М. Управління витратами у машинобудівних корпораціях: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / А.М. Дідик ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2008. — 21 с.
5. Кармазин В.Я. Особливості управління металургійними підприємствами у процесі їх реструктуризації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / В.Я. Кармазин ; Нац. гірн. ун-т. — Д., 2008. — 17 с.
6. Миронюк В.О. Управління парком повітряних суден авіакомпанії: автореф. дис...канд. екон. наук : 08.00.04 / В.О. Миронюк ; Нац. авіац. ун-т. — К., 2009. — 20 с.
7. Потетюєва М. В. Формування витрат з перспективних видів економічної діяльності залізниць України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / М. В. Потетюєва ; Держ. екон.-технол. ун-т трансп. — К., 2010. — 17 с.
8. Георгіаді Н.Г. Формування систем менеджменту на засадах функціонального підходу: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02 / Н.Г. Георгіаді ; Держ. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 1999. — 18 с.
9. Файвіщенко Д. С. Оцінка ефективності брендингу на основі функціонального підходу: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Д. С. Файвіщенко ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. — Донецьк, 2011. — 20 с.
10. Бусленко Б.В. Управління результативністю використання потенціалу підприємства <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22187/1/74.pdf>

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

LEARNING ENGLISH FOR LAWYERS SPECIFICITY AND ITS PRACTICAL APPLICATION

Mylenkova Rimma Volodumirivna

PHD in Pedagogics, associate professor

Sira Maria Andriivna

Student

Sumy State University

Sumy, Ukraine

Introductions. A successful lawyer is a person, who is proficient and is able to pass his knowledge to his clients. If a lawyer is going to do this, he needs to develop his/her language skills, especially those of them, who are working abroad, with foreign companies, or if using English is directly relevant to their position in the civil service. That is why it is urgent to study the specifics of the legal English better and have more conscious approach to this issue.

Aim. The general English, as well as its course of studying significantly differs from professional English for lawyers and, obviously, worth careful studying. Speaking about not professional language course, it isn't hard to outline its components: vocabulary, grammar, practice English, test-talking and of course student's independent work with English sources, like books, films, music etc. The progress of such actions can be determined by the well-known levels of knowing English: Beginner, Pre-Intermediate, Intermediate, Upper-Intermediate, Advanced and of course Proficiency.

Let us start the considering some facts which confirm that English for lawyers (ESP) can be with difficulties outlined the progress by the same way. Many connoisseurs and even native-speakers can be confused of some unknown terms of the professional vocabulary. So it is important to pay attention to English-language

law publication to check the lexical stock of such terms. If more than 3 unknown words or phrases were noted, it would be better to start working with this drawback's liquidation. Now, we aim to explore the subject of learning such English and highlight its features.

Materials and methods. In our work we have used the following methods: analysis, synthesis, injury, abstraction, as well as referred to the primary sources of legal facts in the UK, and habitually summarized all the acquired information to write this work. Moreover, we turned to the official website of UK law (legislation.gov.uk).

Results and discussion. The research was presented at Foreign Languages Department in Sumy State University. In order to master the vocabulary of English for lawyers, working with this business should be persistent and selfless. If a lawyer is a beginner in English, it would be difficult to master such vocabulary, because it is necessary to use special foreign sources of information like courses, official online-lectures of famous foreign universities or just simple articles and sites, because they are always provided by native speakers.

It is not a secret that Ukrainian schools don't study English in specialized fields (ESP), what is quite understandable. Most universities provide students with opportunity of studying professional foreign language, but of course it will be hardly understandable for them if the overall level of knowledge is low. This is not only about language but also about basic professional terms. It is also obviously that the students just must have the basis of information in their brains about appropriate specialty.

One should note here that English for lawyers is not only the defined circle of terms, vocabulary and possessions, but also the understanding and masterly using different constructions and ability to find loopholes in the laws of other countries. All of the above is necessary to provide quality law and gain the authority of a professional lawyer.

Most English language courses for lawyers offer their services only to those who have at least an Intermediate level, which means that this student can without

difficulties build sentences, understand oral language and adequately express his opinions, but many of them find this level too low.

For the great majority of people law vocabulary is difficult to understand, and maybe for native speakers at the same level. It is distinguished by the unusual using of punctuation marks which are not typical for ordinary English. Perhaps we should also point out the fact that the diversity of such vocabulary was caused by influence of different nations. During the history of the United Kingdom, such languages as Celtic, Latin, Old English, that were used by the Anglo-Saxons and of course French, were prevailed between British

It would be unfair not to mention that fact that jargon is common in professional language, as well as terms that are incomprehensible for simple laymen. For example, the word «embezzlement», which means the illegal and gratuitous spending someone's property, such as selling, exchanging etc. or any own that was held by him in his charge. Such terms require detailed study and specific understanding.

One must admit that there are also words, which meanings significantly differs in law practice. For example, the term «fine». In just English it is a noun, a kind of a punishment for a crime. It means a pecuniary penalty for a certain amount of money to the government revenue. Such a charge is considered as one of the most lenient.

At the same time there are a special order of words and sentence constructions in the professional English that are difficult to understand for most beginners. To illustrate: «Civil legal services are available to an individual under this Part if they are civil legal services described in Part 1 of Schedule 1». Doubtless, the construction of the sentence is very different from the usual, so it is necessary to work on mastering it.

It is also worth mentioning that the pronouns are used to replace an adjective or a participle instead of a noun. For instance: «the same/said act».

There are also phrases, that are using only in jurisprudence. For example: «swear an oath», «abandon an action», «revoke» etc. Such phrases are quite

commonly used in the professional activity of a lawyer that is why every person should understand them.

Conclusions. All things considered, it is important to notice that English for lawyers has a lot of differences which are required for study. It is known that «success consists of going failure to failure without loss of enthusiasm». Thus the study process should take into account the specific features of law contexts and professional sphere.

HISTORY OF UKRAINE IN THE WORK OF ANDRIY KUZMENKO

Vinakurova Dariia

student of Faculty of Law

Dnipropetrovsk state university of internal affairs

Kuzmenko Anastasiia Oleksiivna

Candidate of Philological Sciences, Associated Professor

Dnipropetrovsk state university of internal affairs

Nowadays, Ukraine remembers the famous musician Andriy Kuzmenko, the leader of the Scriabin band, who died three years ago in a car accident. Andriy Kuzmenko's creative work unites the national idea, common cultural and historical values. The songs of «Scriabin» did not contain the eloquence of pathos and moralism, which, as common, is always hypocritical and false. On the contrary, Kuzma, lived his youth with a passion for punk music, deliberately perceived many of his texts, preferring to speak about serious social problems deliberately in a simple language - as if he looked at life through the eyes of an «ordinary» Ukrainian. It made his look comprehensible and close to the musician's compatriots.

Andriy Kuzmenko wrote his poems in Ukrainian, but never hid his sympathies with Russian-speaking rock music, and sang with his friends songs of Victor Tsoy, which every new generation of Ukrainian still consider to be their. Hometown criticism has never been forbidden to him. At the beginning of the nineties, when Ukrainian patriots rejoiced in the desired independence and the country was quickly plunged into crisis, he wrote a sad song about Ukraine, and the words sounded so relevant that the Lviv authorities forbade it to be put on the radio, considering Kuzmenko's poems to be an anti-Ukrainian propaganda.

This ability to speak the unpleasant truth, pointing to problems that our patriotic musicians usually prefer not to notice, has always been an iconic quality of the leader of the Skryabin band - although he did not give the Ukrainians any recipes of wonderful salvation. Kuzmenko went to politics only to make money in election

campaigns - and he has never hid it. He was actively involved in the music industry, promoting a doubtful product.

The song, named «Throwing», during the Orange Revolution, reflects the massive disappointment of the people who danced so cheerfully in 2004 to the music of the long-forgotten Gringo band. And right after the victory of Euromaidan, when the music community was in a patriotic euphoria that even covered musicians from Russia and Belarus – when Sergey Mikhalek sang about «warriors of light» and Dmitry Revyakin poetized the image of «commander Yarosh» - cynic Kuzma looked at the situation more reasonable. «Where to find the truth when brother to brother, I want to live here, not to shot», - he sang in February 2014, warning of the threat of civil war. And he pointed directly to the backstage beneficiaries of the vivid Kiev protest.

During the bloody ending of the «Maidan», Kuzma managed to write three songs, which can still be considered as the most significant anti-war works of modern musical culture. Yes, Kuzma took part in regular patriotic events, raised money for the ATO, congratulated the actions of right-wing pogroms and nationalist volunteers - in short, he did the same things as all other Ukrainian musicians did. However, his song with the characteristic name «Bitch War» sounded like outright «betrayal», causing discontent and criticism of the patriotic public.

The latest poems of Andriy Kuzmenko, especially the most famous «Letter to the Presidents», written on the eve of his death, represent such fierce poetic criticism of the Ukrainian authorities, that it has generated a popular conspiracy theory that Kuzma was assassinated by direct order from «above» in a specially done car accident. Moreover, it is worth noting that this song of «Scriabin» blames not only the current rulers of Ukraine, but all its leaders of the independence period, keeping in mind that the present tragedy is a direct consequence of the development of national-patriotic capitalism.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ДЕВЕЛОПЕРСЬКОГО ДОГОВОРУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Бляхарський Ярослав Станіславович,
старший викладач
Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова

Вступ. Розвиток правовідносин у сфері будівництві сприяє виникненню нових форм взаємодії між заінтересованими суб'єктами та використанню низки нових договірних конструкцій, раніше не відомих чинному національному законодавству та практиці господарювання. Проте, запозичення зарубіжного досвіду розвинутих країн та впровадження інноваційних елементів у підприємництві сприяло фактичному становленню девелоперської діяльності у сфері будівництва, під якою розуміється підприємницька діяльність, спрямована на організацію в інтересах замовника сукупності дій щодо розробки, безпосередньої реалізації та залучення до фінансування проектів, пов'язаних зі створенням чи якісним перетворенням об'єктів нерухомості, підвищенням їх ринкової вартості та інвестиційної привабливості шляхом комплексної підготовки земельної ділянки до подальшої забудови, будівництва нових чи реконструкції існуючих об'єктів нерухомості [1, с. 111-124].

В процесі досягнення кінцевої мети девелоперської діяльності укладається велика кількість договорів, спрямованих на забезпечення виконання поставлених завдань на кожному етапі будівництва. Проте в цьому дослідженні ми зупинимось на характеристиці тих договірних конструкцій, які використовуються для врегулювання відносин саме між замовником та суб'єктом надання девелоперських послуг. Особливістю договірних відносин в окреслених випадках є те, що ні чинне цивільне, ні господарське законодавство не містять жодних норм про договори такого виду і у зв'язку з цим виникає ряд питань про допустимість застосування на практиці девелоперського договору та визначення його юридичної конструкції. При цьому, проблематика

підсилюється тим, що у вітчизняній науковій літературі девелоперський договір не розглядається в якості самостійного предмету дослідження, що обумовлює цілковиту невизначеність в ході застосування такого договору для врегулювання правовідносин між суб'єктами господарювання у сфері будівництва.

Мета роботи передбачає розробку науково обґрунтованих положень для подальшого створення належного нормативно-правового регулювання договірних відносин у сфері девелоперської діяльності.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на результатах наукових напрацювань ряду вчених з пострадянських держав, зокрема таких як: Мазаєв П. А., Бакрунов Ю. О., Котлярів М. А., Бартенєв Д. А., Гауб Т. В., Панарін В. В., Сагайдак С. А., Сєгаєв І. М., Сидоров В. А., Юркіна О. Ю., Максимов С. Н., Голубова О. С., Петров І. І., Мазур І. І., Шапіто В. Д. та деяких інші. Серед вітчизняних науковців, які прямо чи опосередковано торкалися теми договірних відносин у сфері нерухомості можна назвати: Білоброву Т. О., Гладку О. М., Поліщук Є. А., Бондаренко Є. В., Яценко І. В., Іванова А. В., Рєзникову В. В., Фесун А. С., Рач В. А. та ін.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: діалектичний, формально-догматичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, узагальнення, системного та структурно-функціонального аналізу тощо.

Результати і обговорення.

Аналізуючи обсяг прав та обов'язків, якими зазвичай замовник наділяє суб'єкта надання девелоперських послуг, а також характер взаємовідносин між ними, можна справедливо дійти до висновку, що жоден з поіменованих в ЦК України [2] та ГК України [3] договорів повністю не відображатиме специфіки таких відносин. Адже останні містять в собі елементи багатьох договорів, зокрема агентського договору, договору доручення, договорів про надання послуг, підряду, управління майном тощо.

Незважаючи на очевидну комплексність та складність договірних відносин у сфері надання девелоперських послуг, у науковій літературі досить

часто висловлюється позиція про доцільність застосування в окресленій сфері саме конструкції агентського договору [4, с. 145-160]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 297 ГК України за агентським договором одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладенні угод чи сприяти їх укладенню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта і за його рахунок.

Разом з тим, договірне врегулювання відносин між замовником та суб'єктом надання девелоперських послуг характеризується низкою особливостей, які часто виходять за межі конструкції агентського договору. По-перше, замовник (суб'єкт, якого представляє агент) на практиці не дає суб'єкту надання послуг з організації будівництва (агенту) доручень на вчинення конкретних дій. Адже інтерес замовника полягає в досягненні кінцевого результату (отримання завершеного будівництвом об'єкта, капіталізації інвестицій, отримання найбільшого доходу тощо). Саме для цього він залучає професійного суб'єкта, який повинен бути вільним у виборі засобів досягнення кінцевого результату. По-друге, на відміну від агента в агентському договорі, суб'єкт надання послуг з організації будівництва безпосередньо виконує низку послуг, що виходять за межі сприяння в укладенні угод (здійснює діяльність щодо аналізу ринку нерухомості, складання концепції девелоперського проекту, розробки системи контролю, організація отримання комплексу дозвільних документів на будівництво тощо). По-третє, в реаліях українського ринку нерухомості суб'єкт надання девелоперських послуг у більшості випадків виступає також співінвестором будівництва, та може укласти низку договорів від свого імені та за власний рахунок, а також вподальшому реєструвати на себе право власності на обумовлену частину нерухомості у зведеному об'єкті будівництва. По-четверте, замовник зацікавлений у встановленні відповідальності суб'єкта надання девелоперських послуг за невиконання чи неналежне виконання третіми особами зобов'язань, що випливають з договорів, укладених за участі суб'єкта надання девелоперських послуг. Натомість ч. 2 ст. 303 ГК України виключає таку відповідальність

агента. Звісно, наведені аргументи про неспроможність комплексного врегулювання відносин між замовником та суб'єктом надання послуг з організації будівництва за допомогою виключно агентського договору не є вичерпними і їх перелік можна продовжувати й далі.

Аналогічною є ситуація складається з договорами доручення та поіменованими підрядними договорами у сфері будівництва, правові конструкції яких лише частково можуть задовольнити потреби замовника та суб'єкта надання девелоперських послуг у врегулюванні відносин між ними.

Вказане вище зумовлює об'єктивну необхідність пошуку нових договірних конструкцій в рамках наявного законодавчого регулювання. Так, залежно від мети договірної регулювання, обсягу та розподілу прав та обов'язків між замовником та суб'єктом надання послуг з організації будівництва, сторони, мають право самостійно визначати, який договір вони мають намір укласти. У зв'язку з цим слід виходити з положень ст. 6 ЦК України та принципу свободи договору (ст. 627 ЦК України), який дозволяє укладати поіменовані і непоіменовані договори, а також договори, що містять елементи різних видів договорів – змішані договори (ст. 628 ЦК України). При цьому, до відносин сторін у змішаному договорі будуть застосовуватись у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Користуючись такою можливістю, суб'єкти відносин з організації будівництва на практиці тяжіють до укладення розроблених ними самостійно змішаних договорів, які в повному обсязі врегульовують відносини між замовником та суб'єктом надання девелоперських послуг. Назви таких договорів у кожному конкретному випадку визначаються на розсуд сторін, виходячи з їх предмету та змісту. Найбільш поширеним є такі назви: «договір про організацію будівництва», «девелоперський договір», «договір про забудову земельної ділянки», «договір про передачу функцій замовника» тощо.

Використовуючи концепції непоіменованих або змішаних договорів, сторонам слід враховувати, що чинним законодавством встановлюються певні правила, за умови додержання яких виникатимуть договірні зобов'язання, або навпаки недодержання яких призводить до визнання договору недійсним або неукладеним. З огляду на вказане, для того щоб виникало договірне зобов'язання сторони мають відповідно до вимог чинного законодавства правильно сформулювати предмет та погодити істотні умови договору, а також укласти його в належній формі. При цьому слід враховувати, що до змішаних договорів у відповідних частинах застосовуються положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі.

Насамперед, слід відзначити, що девелоперський договір за своєю правовою природою є консенсуальним, оплатним, двостороннім та відноситься до договорів про надання послуг. Його мета передбачає встановлення однією стороною (суб'єктом девелоперської діяльності, девелопером) в інтересах іншої сторони (замовника) опосередкованих господарських зв'язків, необхідних для організації, управління та координування сукупності дій третіх осіб, спрямованих на створення чи якісне перетворення об'єктів нерухомості, підвищення їх ринкової вартості та інвестиційної привабливості.

До істотних умов такого договору слід відносити, насамперед, предмет. Послуги щодо комплексного забезпечення організації будівництва спрямованого на створення чи якісне перетворення об'єктів нерухомості з підвищенням їх ринкової вартості та інвестиційної привабливості, що включають складну систему юридичних та фактичних дій (девелоперські послуги) є предметом девелоперського договору. Тобто предмет такого договору в цілому має передбачати не безпосередньо будівництво чи якісне перетворення об'єкта нерухомості, а оплатну організацію в інтересах замовника повного комплексу юридичних та фактичних дій, спрямованих на забезпечення розробки та безпосередньої реалізації проекту будівництва силами третіх спеціалізованих суб'єктів за рахунок замовника та/або коштів залучених

інвесторів з можливим використанням власних фінансових потужностей суб'єкта надання послуг з організації будівництва.

Окрім предмету істотною умовою є також строк виконання девелоперської послуги та ціна договору. Виділення строку як істотної умови обумовлено, серед іншого, тим, що правовідносини, які виникають на підставі девелоперського договору тісно взаємопов'язані низкою інших правовідносин, обмежених часовими рамками. Віднесення ціни до істотних умов девелоперського договору продиктовано неможливістю застосування в таких договірних правовідносинах ч. 4 ст. 632 ЦК України, яка передбачає можливість визначення ціни договору виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору. Адже, в таких складних правовідносинах об'єктивно неможливо визначити аналогічні послуги та їх звичайну ціну.

До істотних умов, на нашу думку, слід також відносити положення щодо визначення очікуваного обсягу підвищення ринкової вартості та/або інвестиційної привабливості об'єктів нерухомості, створених чи отриманих в результаті їх якісного перетворення. Адже саме на досягнення такого результату спрямовано укладення девелоперського договору.

Необхідним є також узгодження між сторонами концепції та механізмів залучення до реалізації проекту грошових коштів інвесторів, особливо в тому випадку, коли конструкція девелоперського договору передбачає одночасну участь суб'єкта, який надає девелоперські послуги, як співінвестора. Тому окреслену умову слід також відносити до істотних.

Не менш важливим питанням, яке постає між замовником та суб'єктом надання девелоперських послуг є визначення змісту відповідного договору, з метою захисту своїх прав та інтересів, а також досягнення максимального ефекту від співпраці сторін. Для цього необхідно детально закріпити в договорі обсяг прав та обов'язків сторін на кожному з етапів реалізації девелоперського проекту, порядок взаєморозрахунків, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань тощо.

Оскільки повноваження суб'єкта надання послуг з організації будівництва досить широкі і діє він самостійно протягом тривалого часу, то необхідно передбачити обов'язок щодо надання звітів перед замовником щодо ходу виконання договірних зобов'язань, з поданням інформації про суми витрат, обсяги та вартість фактично виконаних робіт, ступеня завершеності окремих етапів проекту тощо, оскільки це є важливим засобом забезпечення інтересів замовника. Доцільно також передбачити чітку періодичність подання таких звітів з метою оперативного реагування в разі виникнення ускладнень у виконанні договірних зобов'язань сторін.

Висновки. Девелоперським є договір, в якому одна сторона (девелопер) зобов'язується від свого імені та в інтересах (замовника) забезпечити організацію та виконання третіми особами сукупності фактичних і юридичних дій, спрямованих на розробку, безпосередню реалізацію та залучення до фінансування проектів, пов'язаних зі створенням чи якісним перетворенням об'єктів нерухомості для підвищення їх ринкової вартості та інвестиційної привабливості, а друга сторона зобов'язується прийняти та оплатити такі послуги.

Девелоперський договір за своєю правовою природою є консенсуальним, оплатним, двостороннім і відноситься до договорів про надання послуг. Істотними умовами такого договору слід визнати предмет; строк надання девелоперської послуги; ціну; очікуваний обсяг (критерії) якісного перетворення об'єктів нерухомості, що забезпечить зростання їх вартості чи інвестиційної привабливості; концепцію фінансування (залучення інвестицій).

Список використаних джерел:

1. Бляхарський Я. С. «Девелопмент нерухомості» та «девелоперська діяльність»: зіставлення понять та їхні характерні ознаки. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2. С. 111-124.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.

4. Мазав П. А. Гражданско-правовые средства регулирования девелоперской деятельности в Российской Федерации: дисс. ... к. ю. н.: 12.00.03. М., 2011. 204 с.

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Єлісєєва Олена Сергіївна,
курсант I-го курсу факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
науковий керівник: **Філіпська Н.О.,**
к.ю.н., ст. викладач кафедри
конституційного і міжнародного права
факультету № 4 Харківського національного
університету внутрішніх справ

Вступ. Україна, як і багато країн світу, з метою збереження здоров'я нації вживає невідкладні заходи щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та недопущення подальшого загострення епідеміологічної ситуації на її території. Необхідною мірою для цього стало запровадження відповідними актами Кабінету Міністрів України та Президента режиму надзвичайної ситуації на всій території країни [1; 2; 3].

Незважаючи на те, що у багатьох державах світу (Болгарія, Італія, Словаччина, Молдова, Чехія, Іспанія, США, Ісландія, Румунія, Естонія, Сербія, Латвія, Швейцарія, Казахстан, Нова Зеландія) введено особливий правовий режим надзвичайного стану, в Україні навколо цього тривалий час велася дискусія. Президент, деякі парламентарії та урядовці не виключали можливості введення режиму надзвичайного стану за потреби. Показово, що багато інших країн, які ввели саме надзвичайний стан, тяжіють до жорстких обмежень прав людини на кшталт комендантської години. Тож, питання прав людини, їх гарантованого обсягу та дотримання під час надзвичайної ситуації є наразі актуальним та потребує вивчення.

Мета роботи. Основною ціллю статті є аналіз чинного законодавства України та його реалізації в умовах надзвичайної ситуації, а також визначення юридичної природи поняття надзвичайної ситуації; співвідношення дефініцій «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан» як особливих правових важелів

організації суспільного життя та забезпечення прав та свобод людини в умовах, зокрема, пандемії.

Відповідно до поставленої мети необхідно відзначити наступні завдання:

- окреслити проблемні питання забезпечення прав людини в умовах надзвичайної ситуації;
- дослідити нормативно-правову базу з питань забезпечення режиму надзвичайної ситуації з погляду її дії в умовах карантинних обмежень в Україні, спричинених поширенням інфекційної хвороби Covid-19;
- на підставі результатів аналізу чинного законодавства України зробити висновки та запропонувати можливі шляхи усунення виявлених питань у сфері прав людини.

Матеріали та методи. Теоретичною основою вивчення питання забезпечення прав та свобод людини в умовах надзвичайної ситуації стало законодавство України, а саме: Конституція України, Кодекс цивільного захисту населення, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», постанова КМУ № 211 від 11.03.2020 «Про запобігання поширенню на території України корона вірусу COVID-19» тощо.

Під час написання даної наукової роботи, аби отримати обґрунтовані результати, було використано систему методів, серед яких провідними є діалектичний (основними принципами якого є об'єктивність, всебічність, конкретність), формально-правовий (під час визначення поняття «надзвичайна ситуація»), метод системного аналізу тощо.

Результати і обговорення. Для дослідження даного питання необхідно перш за все звернутися до законодавства України, визначивши поняття та особливості надзвичайної ситуації. Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 2 Кодексу цивільного захисту населення 2012 року під надзвичайною ситуацією розуміється обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею,

стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. У ст. 5 даного документу законодавець дає класифікацію даного виду особливого стану у державі та поділяє їх за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат та матеріальних збитків. У ч. 2 зазначеної статті визначається класифікація надзвичайних ситуацій залежно від характеру походження подій що можуть зумовити їх виникнення, а саме: 1) техногенного характеру; 2) природного характеру; 3) соціальні; 4) воєнні. Залежно від обсягу наслідків та ресурсів, необхідних для їх ліквідації класифікує надзвичайні ситуації ч. 3 ст. 5, поділяючи їх на державний; регіональний; місцевий; об'єктовий [4].

Звернувшись до Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій, затверджених у 2018 році наказом МВС України, можна визначити, що відповідно до пп. 27-33 ситуація, що виникла в Україні у лютому-березні 2020 року, відноситься до категорії природного характеру. Це тягне за собою відповідні дії щодо запобігання розповсюдженню інфекційної хвороби з боку органів влади, закладів системи охорони здоров'я, митних, правоохоронних та інших органів. При чому, ці дії не обов'язково пов'язані із будь-якими обмеженнями основних прав і свобод людини [5].

Так, відповідно до постанови КМУ № 211 від 11.03.2020 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», карантинні обмеження стосуються заборони відвідування закладів освіти її здобувачами та проведення всіх масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Спортивні заходи дозволяється проводити без участі глядачів (уболівальників) [2]. До того ж, 13.03.2020 Президент України своїм Указом № 87 ввів у дію рішення Ради національної

безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», якими передбачено вжиття визначених заходів для низки вищих органів виконавчої влади (КМУ, МОЗ, МВС, ДСУ з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства) та рекомендація громадянам країни утриматися від відвідування держав, де зафіксовані випадки зараження COVID-19 [3].

В той же час, Кодексом цивільного захисту населення (ст. 21) чітко визначено обсяг прав і обов'язків громадян, іноземців та осіб без громадянства, які виникають під час дії режиму надзвичайної ситуації без зазначення обмежень їх прав і свобод [4].

Важливим є той факт, що органами і державної влади, і місцевого самоврядування можуть додатково прийматися рішення та вживатися заходи щодо організації та здійснення заходів з дезінфекції приміщень, доріг і тротуарів, допомозі малозахищеним верствам населення із залученням працівників соціальних служб, забезпечення громадського порядку, облаштування КПП задля санітарного огляду громадян та дезінфекції транспортних засобів тощо [2].

Під час режиму надзвичайної ситуації оперативно-рятувальна служба цивільного захисту може вводити тимчасову заборону або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зони надзвичайної ситуації, а також обмеження доступу громадян на окремі об'єкти і території. Також можлива зупинка діяльності суб'єктів господарювання, розташованих у зоні надзвичайної ситуації, та обмеження доступу населення до такої зони.

Важливо зазначити, що згідно із Конституцією України примусове відчуження об'єктів права приватної власності (ст. 41), використання примусової праці (ст. 43) допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. А ч. 2 ст. 64 прямо забороняє обмеження прав і свобод, які передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60,

61, 62, 63 Основного Закону [7]. Тож, лише надзвичайний стан є єдиним правовим способом обмеження деяких свобод і прав людини в надзвичайних умовах.

Карантинні обмеження, які діють в Україні з березня 2020 року, внесли деякі корективи у життя населення держави. Головним питанням умов карантину є обмеження права на свободу пересування, що на нашу думку є дещо неправомірним, оскільки таке обмеження, як ми вже з'ясували, можливе лише за умови встановлення в Україні надзвичайного стану. Цікаво, що в урядових постановах не міститься прямої заборони або обмежень можливості людини вільно пересуватися, окрім тієї категорії осіб, які знаходяться або на самоізоляції, або є хворими / носіями вірусу. Але, наприклад, припинення транспортних перевезень пасажирів значно обмежують їх права не лише на пересування, а й на працю. Особливо, на наш погляд, це стосується скасування приміських пасажирських перевезень (п. 9 ч. 2 Змін, що вносяться до постанови КМУ від 11 березня 2020 р. № 211), наслідком чого стало значне ускладнення або навіть неможливість потрапити на робочі місця в тому числі й тим категоріям працівників, які вкрай необхідні під час пандемії – медичним працівникам всіх ланок (лікарі, медичні сестри та молодший персонал), іншим категоріям працівників сфери обслуговування.

Висновки. Дослідження цього питання дає підстави зробити висновок, що згідно із Конституцією України та Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» (п.1 ч.1 ст.16) обмеження права на вільне пересування встановлюється лише в період дії особливого правового режиму – надзвичайного стану [6; 7]. Але таке обмеження можливе також за умови його закріплення на рівні закону. Правовим підґрунтям обмеження права на свободу пересування в Україні є Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» зі змінами, внесеними законом від 30.03.2020 № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Але таке обмеження встановлено лише

щодо осіб, котрі повернулися до України з країн, де зафіксовано поширення Covid-19. Така ж нечіткість формулювання норми права простежується і в ст. і 20 цього документу, де встановлюються обов'язки осіб, які є бактеріоносіями або хворіють на інфекційні захворювання [8].

Тож, на підставі дослідження чинних нормативно-правових актів, можна констатувати, що режим надзвичайної ситуації не може обмежувати конституційні права і свободи людей, але передбачає встановлення певних додаткових обов'язків, серед яких: дотримання правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях; до прибуття аварійно-рятувальних підрозділів вжиття заходів для рятування населення і майна; дотримання режимів захисту від епідемії, радіації тощо. В той же час, спираючись на власний досвід України та досвід інших держав, можна вважати цілком правомірним та виправданим запровадження певних обмеження, серед яких введення карантину; закриття та перехід освітніх установ на дистанційний режим роботи; особливі умови роботи громадського транспорту, в тому числі обмеження міжміського та приміського транспортного; обмеження роботи торговельних центрів та інших об'єктів торгівлі (крім продуктових магазинів і аптек); заборона проведення масових заходів, акцій та зборів. Запроваджені додаткові заходи, які можуть мати й обмежувальний характер, спрямовані на недопущення поширенню інфекції та збереження здоров'я нації.

Однак, слід наголосити, що реально діючі обмеження в Україні повинні мати адекватний, об'єктивний та законний характер. Вони мають бути чітко та однозначно закріплюватися у законодавстві України. Тож, ми вважаємо, що для забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини під час пандемії та карантинних заходів необхідно абсолютно співвідносити можливості обмеження прав і свобод в умовах надзвичайної ситуації та надзвичайного стану. Для органів виконавчої влади у такому випадку важливо не перебільшувати повноваження щодо законних обмежень прав громадян, що може спричинити їх безпідставне порушення або обмеження.

Список використаних джерел

1. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 338-р.// Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320>
2. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 // Офіційний вісник України, 2020 р. с. 296
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»: Указ Президента України від 13 березня 2020 року № 87/2020 // Відомості Верховної Ради України, 2020 р. с. 23.
4. Кодекс цивільного захисту населення: прийнятий Верховною Радою України 02 жовтня 2012 року № 5403-V // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
5. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 06 серпня 2018 року № 658 // Офіційний вісник України, 2018 р. с. 123.
6. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 березня 2000 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>
7. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України, 2010 р. с. 15.
8. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квітня 2000 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>

9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення
Закон України від 2018 року / Ліга Закон. Законодавство України. URL:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T400400.html

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зеленський Євген Сергійович,
викладач кафедри
“Тактико-спеціальної підготовки”
Никитенко Дмитро Сергійович
Курсант 2-го курсу ФПФОДР
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

У сучасних умовах активізувалася необхідність дослідження великого кола питань, пов'язаних з поліцейською діяльністю в рамках модернізації правоохоронної системи, оскільки необхідною функцією поліції є забезпеченням безпеки людини, попередження злочинів, підтримання громадського спокою та громадського порядку, тому дана проблематика потребує ґрунтовного аналізу та осмислення для надання практичних рекомендації для удосконалення системи підготовки поліцейських. Набір функцій, здійснюваний поліцією достатньо широкий, але основною функцією поліції, ми вважаємо, вміння своєчасно запобігти злочинам і різним правопорушенням, тобто застосування превентивної роботи під час виконання службових завдань.

Превентивна діяльність здійснюється поліцейськими в процесі профілактики та запобігання вчиненню правопорушень, в ході реалізації профілактичного контролю стосовно додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо дітей, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, організації роботи дозвільної системи, запобігання та припинення насильства в сім'ї тощо. Перелік превентивних заходів поліцією на цьому не обмежується, він є доволі невичерпним та необмеженим.

У спеціальній літературі базове поняття «попередження» відповідає дефініції поняття «профілактика», а базова категорія «подолання» – поняттю «перевиховання». Спираючись на словникове тлумачення даних термінів, такі парні поняття і категорії як «попередження» – «профілактика» і «подолання» – «перевиховання» розуміються нами як синоніми, що відображають зміст превентивної діяльності.

Сутність профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні, а по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні умов, які виключають протиправну поведінку» [1, с. 38].

Особистість працівника поліції це не лише уявлення його виключно як представника юридичної професії, який стоїть на стражі законності і порядку – це, насамперед, фахівець у якого є всі необхідні психологічні риси та компетенції, які демонструють його здатність ефективно виконувати покладені на нього професійні завдання. Така необхідна функція як превентивна, надасть поліцейському належні умови для виявлення індивідуумів з поведінкою, що відхиляється від загальноприйнятої та нормованої в суспільстві, допоможе визначити причини і умови відхилень, прискорить пошук шляхів і способів недопущення і запобігання розбіжностей у поведінці в цілому. Структура і зміст професійно важливих якостей працівника поліції визначаються умовами та вимогами професійної діяльності поліцейського. Специфіка превентивної діяльності правоохоронця визначається тим, що йому необхідно вступати у взаємодію з правопорушниками, що вже само по собі містить елементи негативного впливу на його власну особистість. При відсутності у поліцейського достатнього рівня психологічної стійкості йому можуть загрожувати професійне вигорання і професійна деформація.

Функціями профілактичної діяльності Національної поліції можуть бути:

1. стратегічне та поточне планування профілактики правопорушень;

2. виявлення проблемних аспектів профілактичної діяльності та розробки заходів щодо їх усунення;

3. виявлення осіб, схильних до девіантної поведінки, зокрема шляхом тісної співпраці зі шкільними та іншими закладами освіти, органами опіки та піклування, громадськими формуваннями, підприємствами, установами, організаціями тощо;

4. проведення роз'яснювальної роботи з особами, схильними до девіантної поведінки, застосування інших методів профілактичного впливу;

5. збір, обробка, узагальнення та аналіз статистичних даних щодо вжитих профілактичних заходів та рівня їх результативності [2, с. 158].

Таким чином, психологічні особливості здійснення превентивної діяльності, її розвиток на шляху професіоналізації проходить кілька етапів. Один з них – професійна підготовка як сукупність обґрунтованих рекомендацій, програм, моделей, методик, тренувань, методів і критеріїв оцінки придатності або компетентності поліцейського. У сукупності з іншими методиками, що розвивають спеціальні здібності і інші важливі професійні якості працівника поліції, необхідно робити ухил на формування компетенції поліцейських щодо застосування ними превентивної діяльності, яка сприятиме ефективному виконанню професійних завдань. Для ефективного здійснення превентивної діяльності необхідно організувати проведення занять по вивченню поліцейськими психологічних особливостей особистості громадян, з якими доведеться стикатися під час виконання професійних завдань, а також забезпечити відпрацювання методів психолого-педагогічної дії з даними категоріями населення. Такі заняття повинні проводитися фахівцем-психологом, які в свою чергу будуть націлені на розвиток необхідних професійно важливих якостей і формування психологічної стійкості в профілактичній роботі з громадянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки ; О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін. ; передм. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
2. Фелик В. І. Система функцій профілактичної діяльності Національної поліції України. *Порівняльне аналітичне право*. 2016. № 2. С. 156–158.

СУЧАСНІ ВИДИ ТА МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Карнаухов Олександр Вячеславович,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи і фінансів
м. Дніпро, Україна

Пихтіна Поліна Віталіївна
студентка V курсу факультету
ННІ права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи і фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ. В контексті сучасних подій України у сфері європейської інтеграції сьогодні питання більш детально обговорюється питання поваги до прав та свобод усіх громадян України. Безперечно, одним із головних завдань нашої держави є боротьба зі злочинністю, яка через суб'єктивні та об'єктивні обставини підвищується, про що свідчать дані Єдиного звіту Генеральної Прокуратури України про кримінальні правопорушення за 2020 р. [3]. Одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів є вдосконалення процесу виявлення та розслідування злочинів, здійснення яких неможливе без нових видів та методів криміналістичної тактики допиту. Саме тому дана тематика є актуальна та потребує подальшого дослідження.

Ціль роботи. Проблемні питання відповідно до обраної теми дослідження вивчали вчені-криміналісти В. Ю. Шепітько, А. М. Тимчишин, М. В. Салтевський, М. І. Порубов, В. В. Баранчук, Б. М. Дердюк та інші. Однак, незважаючи на їх наукову роботу, щорічно вносяться відповідні зміни до чинного національного законодавства й як наслідок виникає потреба у подальшому вивченні даного питання.

Матеріал та методи. Питання дотримання прав та свобод при проведенні допиту регулюється міжнародними договорами, згоду на які надано Верховною

Радою України та національним законодавством. Вагомими міжнародними нормативно-правовими актами є Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. Не менш важливе значення мають Конституція України від 28.06.1996 р., Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р., Кримінальний процесуальний кодекс (далі КПК) України від 13.04.2012 р. та інші.

Необхідно зазначити, що ст. 3 Конституції України проголосила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Згідно зі ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [4].

Науковець М. І. Порубов доречно характеризує допит як серію логічно пов'язаних між собою запитань, що ставляться слідчим у певній послідовності: хронологічній, логічній, тактичній, зворотній, психологічній [9, с. 70]. У свою чергу, В. Ю. Шепітько тлумачить «допит» як слідчу дію, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини [5, с. 252].

На жаль, КПК України не дає чіткого визначення поняттю «допит», ст. 224 якого зазначає лише порядок проведення допиту [6]. Предметом допиту є коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту [12, с. 149].

Право проводити допит згідно ст. 44 КПК України має слідчий – як суб'єкт, уповноважений проводити слідчі (розшукові) дії. Допит може бути застосований до особи, якщо вона має певний процесуальний статус. Слід звернути увагу, що є особлива категорія осіб, які потребують специфічні умови для допиту, а саме це малолітні (до 14 років) та неповнолітні (14 до 18

років). Допит малолітніх та неповнолітніх осіб проводиться за більш лояльних умов, через віковий та психологічний фактор із залученням психологів та законних представників [6].

Згідно до положень п.8 ст.128-1 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11.07.2003 р., ніхто в жодному разі не може допитувати священнослужителя, перекладача чи іншу особу з питань, пов'язаних з конфіденційністю сповіді [7].

Чинним законодавством виокремлено такі види допитів: одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України); щодо прямого та перехресного судового допиту свідків та потерпілого, який базується на принципі змагальності та був запозичений з норм права зарубіжних країн (положення ч.ч. 6-8 ст. 352 і ст. 353 КПК України). Законодавець виділяє чотири етапи порядку проведення слідчої дії, а саме: 1) з'ясування даних про особу допитуваного, роз'яснення порядку проведення слідчої дії; 2) роз'яснення його прав і обов'язків; 3) вільна розповідь; 4) відповіді на запитання слідчого, прокурора [6].

Водночас, вчений Л. В. Павліченко, визначає три етапи допиту: початковий, основний і завершальний. На початковому збирає усю можливу інформацію про допитувану особу, складає план проведення допиту і перелік питань, намагається передбачити можливі проблеми та намічає тактики ведення розмови [8, с. 186].

На основному етапі допиту слідчий пропонує допитуваному викласти усе, що йому відомо, у тій послідовності, яку він визначає, і з його власними оцінками (прийом вільної розповіді). При використанні цього прийому допитуваному надається можливість в оповідній формі детально, без обмежень часу викласти всю послідовність подій та одночасно застосовується поєднання форсованого та уповільненого темпів допиту, що не дозволяє допитуваному скрупульозно обмірковувати варіанти відповідей і концентрувати увагу на деталях, які характеризують неправдивість свідчень [2, с. 18], [8, с. 186].

Так, Л. В. Павліченко, вказує, що на завершальному етапі слідчий здійснює фіксацію даних, якщо їх не записували під час допиту. Слідчий робить висновки, ґрунтуючись на отриманій інформації [8, с. 187].

Результат та обговорення. Отже, під час допиту використовується певні тактики ведення допиту. Так, вчений М. В. Салтевський тлумачить тактику, як розробку загальних положень-принципів, вчення про версії, планування, засоби слідства, закономірності формування психологічних відносин, вчення про наукову організацію праці слідчого та суддів [10, с. 68].

Науковці С. В. Белан та Т. О. Луценко, пропонують використовувати такі види тактик допиту під час основного етапу: використання стану емоційної напруженості. Цей прийом базується на тому факті, що у стані емоційної напруженості в особистості суттєво знижується здатність повною мірою здійснювати свідомий контроль за змістом мовних повідомлень та своєю поведінкою; використання ефекту раптовості [2, с. 17].

У зарубіжних країнах на правовому рівні широко деталізований та закріплений гіпноз як тактика ведення допиту, наприклад, у таких державах як: США, Канаді, Ізраїлю, Великобританії. Гіпноз – це сноподібний стан особи, який насамперед характеризується зниженням активності та порогу чутливості, розмиття меж свідомості та підсвідомості. Під час такого стану особа за вказівками гіпнотизера може розповідати інформацію, яка буде важлива для розкриття злочину. Умовами проведення гіпнозу є доцільність такої процедури, наявність слідчих органів під час допиту, професіоналізм психолога (гіпнотизера), фіксація ходу процесуальної дії на матеріальних носіях та відсутність медичних показань. Обов'язковою умовою є згода допитуваного [13, с. 228-229].

На наш погляд, коли особа перебуває у сноподібному стані, тобто не відповідає за свої дії, то виникають сумніви у правдивості показань, які надасть особа.

На практиці слідчі широко застосовують юридичну психологію під час допиту. Юридична психологія досить вдало вирішує конфліктні ситуації між

слідчим та допитуваним. Розрядку конфліктної ситуації можна здійснити з допомогою прийомів емоційного впливу, зокрема: спонукання до каяття і роз'яснення кримінально-правових наслідків щирого каяття як обставин, які пом'якшують відповідальність; використання позитивних якостей допитуваного; використання особистісних відносин між співучасниками злочину; поглиблення психологічного контакту з допитуваним [15].

Для подолання конфліктної ситуації застосовуються психологічні методи, серед яких є психологічний контакт слідчого та особи, яка допитується. Так, науковець В. В. Баранчук сформулював етапи психологічного контакту, які повинні: регулювати процес установлення, підтримання та закріплення психологічного контакту; допомогти ліквідувати дію негативних чинників та усунути перекручення, що виникають із природи формування психологічного контакту; враховувати рівні формування психологічного контакту; дослідити можливості ефективного застосування тактичних прийомів його встановлення при проведенні допиту та ін. [1, с. 2].

Серед юридичної психології можна виокремити так звану фізіогноміку. Фізіогноміка – це вчення, за яким характер та психологічні властивості людини можна встановити через її риси обличчя – ніс, губи, брови, вуха тощо [14].

У 1971 р. відділом аналізу поведінки Академії ФБР США вперше було створено психологічний портрет злочинця у зв'язку з розслідуванням убивств, учинених з особливою жорстокістю. З того часу він увійшов у повсякденну практику роботи з розкриття тяжких злочинів. У 67% випадків створений психологічний портрет збігається з реальним виглядом злочинця [11, с. 133-134].

Висновки. Як висновок можна зазначити, що правильно організований та проведений допит сприяє отриманню доказової інформації по вчиненому злочину. На нашу думку, застосування юридичної психології й фізіогноміки є дуже ефективним, оскільки ці методи досить успішні у вирішенні конфліктних ситуацій між слідчим та допитуваним. Безперечно, необхідно удосконалювати національне законодавство в аспекті регламентації терміну «допит», адже у

чинному КПК України зазначена лише процедура проведення допиту, через що можуть виникати колізії права.

Список використаних джерел:

1. Баранчук В. В. Етапи формування психологічного контакту при допиті. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1-15.
2. Белан С. В., Луценко Т. О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. URL: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol6/002.pdf> (дата звернення: 04.05.2020).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення від 01.03.2020 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 04.05.2020).
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.05.2020).
5. Криміналістика: підручник / [за ред. В. Ю. Шепітька]. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Ін Юре, 2004. 728 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 04.05.2020).
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 04.05.2020).
8. Павліченко Л. В. Комунікативно-прагматичні аспекти дискурсу досудового слідства (на матеріалі різних видів допиту). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43(3). С. 184-190.
9. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии. М.: БЕК, 1998. 208 с.
10. Салтевський М. В. Криміналістика: [підруч.]: у 2 т. / Салтевський М. В. Х.: Консум, 1999-2001. Ч. 2: Методика і тактика. 2001. 528 с.

11. Скрябін О. М., Тонне Н. Д. Використання можливостей фізіономіки в тактиці проведення допиту в кримінальному процесі. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo06/part_4/28.pdf (дата звернення: 04.05.2020).
12. Тимчишин А. М. Тактичні особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про фальшивомонетництво. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 12. С. 148-153.
13. Узунова О. В., Кальонов О. О. Процесуально модель проведення допиту з використанням гіпнозу на досудовому розслідуванні. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_2/41.pdf (дата звернення: 04.05.2020).
14. Фізіогноміка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wikia/Фізіогномік> (дата звернення: 04.05.2020).
15. Шепелюк В. Л. Допит в конфліктній ситуації. *Наука і життя: українські тенденції, інтеграція у світову наукову думку*. 2009. N 20. Ч. 3. С. 57-58.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОПРОЕКТУ № 3128 ЩОДО ПІДСЛІДНОСТІ
ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНЬОГО
КОНТРОЛЮ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО
БЮРО УКРАЇНИ**

Крайник Григорій Сергійович,
к.ю.н., науковий співробітник
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В.Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна

Вступ. У проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підслідності окремих кримінальних правопорушень Державному бюро розслідувань» (реєстр. № 3128 від 26.02.2020 р., автори законопроекту – народні депутати України: О.М. Ткаченко, І.А. Шинкаренко, А.К. Славицька, Г.М. Мамка) пропонується низка змін до чинного законодавства України: 1) у Кримінальний процесуальний кодекс України (п. 8 ст. 3, п. 17 ст. 3, п. 2 ч. 1 ст. 38, ч. 1 ст. 41, ч. 2 ст. 41, п. 1 ч. 4 ст. 216, п. 3 ч. 5 ст. 216 – останній абзац – виключити, абз. 4 п. 3 ч. 5 ст. 219 – виключити); 2) у Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 5); 3) у Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (п. 5-1 ч. 2 ст. 27 - виключити); 4) у Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (п. 1 ч. 1 ст. 5) [1].

У пояснювальній записці до вказаного законопроекту йдеться про те, що що існуючі повноваження підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) містять ризики посягання на незалежність службових осіб НАБУ. Також там зазначено: «Вказане ставить під сумнів об'єктивність здійснення досудового розслідування щодо службових осіб НАБУ з огляду на те, що воно фактично здійснюється самим НАБУ. Крім того, такі повноваження підрозділу внутрішнього контролю Національного

антикорупційного бюро України містять і ризики посягання на незалежність службових осіб НАБУ».

Мета роботи – висвітлити положення щодо підслідності та ефективності роботи управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, надати пропозиції та зауваження щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підслідності окремих кримінальних правопорушень Державному бюро розслідувань» (реєстр. № 3128 від 26.02.2020 р.).

Матеріали та методи. Матеріали взято з офіційних сайтів НАБУ та Верховної Ради України. Використано порівняльно-правовий, статистичний методи, методи індукції, аналізу та синтезу.

Результати і обговорення. Відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України, у разі встановлення *підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, передбачених зокрема статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354, 364, 366-1, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу.*

Твердження авторів законопроекту № 3128, що існуючі повноваження підрозділу внутрішнього контролю НАБУ містять ризики посягання на незалежність службових осіб НАБУ не є обґрунтованим, тому що певні ризики є завжди, а якщо надати ці повноваження Державному бюро розслідувань (далі – ДБР) – подібні ризики виникнуть у них, більш того, з’являться нові ризики – витоку інформації, розголошення даних тощо. З поглядом авторів законопроекту № 3128, що об’єктивність здійснення досудового розслідування щодо службових осіб НАБУ сумнівна (з огляду на те, що воно фактично здійснюється самим НАБУ) не можна погодитися, оскільки: 1) немає виключного права УВК НАБУ розслідувати злочини власних співробітників; 2) досвід зарубіжних країн показує, що у багатьох країнах існують та ефективно функціонують відповідні підрозділи (наприклад, Офіс професійної дисципліни у ФБР, США); 3) обвинувачення співробітників управління внутрішнього

контролю (далі – УВК) НАБУ у необ’єктивності не можуть ґрунтуватися на припущеннях – ст. 62 Конституції України та ст. 17 КПК України; 4) з джерел, що є у вільному доступі (звіти НАБУ, УВК НАБУ, сайт НАБУ) можна зробити однозначний висновок про ефективність дій УВК НАБУ.

Розглянемо наведені аргументи більш детально. 1. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділ внутрішнього контролю ДБР наділено повноваженнями здійснювати оперативно-розшукову діяльність, так само як і підрозділи внутрішньої (власної) безпеки деяких інших правоохоронних органів, у тому числі підрозділ УВК НАБУ.

Крім того, у абз. 4 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України визначено, що «у разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, передбачених статтями 354, 364-370 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу».

Також чинним КПК України передбачено механізми ефективного та своєчасного реагування на можливі випадки упередженості з боку детективів (слідчих) НАБУ. Згідно п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК України, до повноважень керівника органу досудового розслідування належить відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативною прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування. У свою чергу, прокурор відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України уповноважений ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування. У ч. 5 ст. 36 КПК України передбачено також право

Генерального прокурора, керівника регіональної прокуратури, їх перших заступників та заступників своєю вмотивованою постановою доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування.

Отже, на підставі ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ч. 5 ст. 216 КПК України немає виключної підслідності НАБУ щодо власних співробітників, оскільки не виключається можливість працівників ДБР розслідувати відповідні злочини, якщо вони виявлені безпосередньо співробітниками ДБР або інших правоохоронних органів. КПК України (ч. 2 та 5 ст. 36, ч. 2 ст. 39) передбачено механізми ефективного та своєчасного реагування на можливі випадки упередженості з боку детективів (слідчих) НАБУ.

2. Досвід зарубіжних країн. У США існує Федеральне Бюро розслідувань, відоме найвищими професійними стандартами та якістю внутрішніх розслідувань. Його структурним підрозділом є Офіс професійної дисципліни (*Office of Professional Responsibility, OPR*). Там приймаються рішення щодо завершених розслідувань службових порушень або обвинувачень у злочині, який вчинили працівники ФБР.

У Республіці Польща в складі Центрального антикорупційного бюро (*Centralne Biuro Antykorupcyjne*) також є Управління контролю та внутрішніх справ (*Biuro Kontroli i Spraw Wewnętrznych*).

На рівні ЄС функціонує незалежний контрольний орган, відповідальний за протидію шахрайству та зловживанням у витрачанні коштів з бюджету Європейського Союзу – ОЛАФ (OLAF). Цей орган створено рішенням Європейської комісії у червні 1999 р. ОЛАФ складається з трьох директоратів. Директорат розслідувань має право проводити внутрішні розслідування (команда внутрішніх розслідувань) та зовнішні розслідування (команда

зовнішніх розслідувань). Команда внутрішніх розслідувань підпорядкована керівнику директорату.

Крім того, у вітчизняних правоохоронних органах існують подібні підрозділи внутрішньої безпеки, наприклад, у Офісі Генерального прокурора – Генеральна інспекція.

3. Обвинувачення, у тому числі співробітників управління внутрішнього контролю (далі – УВК) НАБУ, у необ’єктивності, не можуть ґрунтуватися лише на припущеннях – це впливає зі ст. 17 КПК України та ст. 62 Конституції України.

4. Щодо ефективності роботи УВК НАБУ. Згідно даних авторів законопроекту, можна зробити поспішний висновок, що у звітах НАБУ, що начебто містяться у відкритому доступі, за період з серпня 2015 року по грудень 2019 р. УВК НАБУ з серпня 2015 р. по грудень 2019 р. до суду скеровано лише 1 провадження. При цьому закрито 78 проваджень, направлено за підслідністю — 59.

Важливим напрямком роботи УВК є недопущення вчинення співробітниками НАБУ корупційних та інших протиправних дій. Детективи УВК активно поширюють знання і досвід у сфері запобігання і протидії корупції. Зокрема, у II півріччі 2018 року працівники управління стали спікерами на заходах із підвищення кваліфікації, організованих для Державної міграційної служби України. З 1.07.2018 р. по 31.12.2018 р. двох осіб - співробітників НАБУ притягнуто до відповідальності (вид відповідальності не уточнено), розпочато 2 оперативно-розшукові справи на підставі 14 службових розслідувань, 86 досліджень за допомогою поліграфу. У рамках роз’яснювальної роботи надано 200 індивідуальних консультацій з питань дотримання антикорупційного законодавства, 400 учасників, які пройшли онлайн-навчання курсу «Основи етичної поведінки працівників Національного бюро» та отримали сертифікати; 190 – кількість учасників навчань із питань антикорупційного законодавства [2].

На підставі перевірки 303 звернень та скарг громадян працівниками УВК НАБУ, 8 службових розслідувань, 44 спецперевірок при призначенні на посади, 115 досліджень за допомогою поліграфу тощо 8 осіб притягнуто до відповідальності (вид відповідальності не уточнено), розпочато 1 оперативно-розшукову справу за період 01.01.2019 по 30.06.2019 [2].

За період з 01.07.2019 по 31.12.2019 р. працівниками УВК НАБУ провели 8 перевірок на доброчесність, 8 службових розслідувань, 36 досліджень за допомогою поліграфу тощо, 8 осіб притягнуто до відповідальності (вид відповідальності не уточнено), розпочато 1 оперативно-розшукову справу. В рамках роз'яснювальної роботи надано 550 індивідуальних консультацій з питань дотримання антикорупційного законодавства; 266 учасників пройшли онлайн-навчання курсу «Основи етичної поведінки працівників Національного бюро» та отримали сертифікати [2].

Лише за 2019 р. надано понад 700 індивідуальних консультацій з питань дотримання антикорупційного законодавства; понад 650 учасників, які пройшли онлайн-навчання курсу «Основи етичної поведінки працівників Національного бюро» та отримали сертифікати; 190 – кількість учасників навчань із питань антикорупційного законодавства; 151 дослідження проведено за допомогою поліграфу тощо.

При цьому ті факти, що, наприклад, у 2019 р. співробітниками УВК НАБУ проведено лише 16 службових розслідувань, 8 осіб притягнуто до відповідальності (вид відповідальності не уточнено), розпочато 2 оперативно-розшукові справи, не свідчать про низьку ефективність роботи, оскільки працівники НАБУ – еліта правоохоронних органів, які мають високі ділові та моральні якості, гідну заробітну плату та цінують свою роботу. Нічого дивного в тому, що майже немає кримінальних правопорушень, вчинених працівниками НАБУ, немає.

Висновки. Відсутність кримінальних проваджень, які скеровані до суду з обвинувальними актами, а так само обвинувальних судових вироків щодо працівників НАБУ свідчить про успішну й ефективну профілактичну роботу

УВК НАБУ відповідно до вимог міжнародних стандартів. Зокрема, дієва система запобігання корупції у НАБУ підтверджена результатами незалежного експертного аналізу, проведеного на замовлення зарубіжних партнерів (Посольство США в Україні, Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні). Також у 2019 р. було НАБУ успішно пройдено сертифікаційний аудит відповідно до міжнародного стандарту «Anti-bribery management systems».

Отже, твердження авторів законопроекту № 3128 про вкрай низьку є ефективність роботи Управління внутрішнього контролю НАБУ, судячи зі звітів НАБУ за 2016-2019 роки, не відповідає дійсності. Перекоаний, що платники податків в Україні не мають платити за низьку ефективність роботи правоохоронних органів, але УВК НАБУ не є «слабкою ланкою», на якій слід економити кошти.

Викладене також свідчить про безпідставність висновків авторів законопроекту № 3128 щодо необ'єктивності та упередженості здійснення досудового розслідування щодо службових осіб НАБУ через наділення такими повноваженнями підрозділу УВК НАБУ.

Оскільки законопроект за реєстр. № 3128 від 26.02.2020 р. містить низку суперечливих та необґрунтованих положень, які несуть загрозу інституційній незалежності НАБУ, враховуючи викладене, не можна погодитись з необхідністю внесення відповідних законодавчих змін.

Література:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підслідності окремих кримінальних правопорушень Державному бюро розслідувань» (реєстр. № 3128 від 26.02.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68247)
2. Офіційний сайт НАБУ. URL: <https://nabu.gov.ua/sites>

ПОНЯТТЯ ЕЙДЖИЗМУ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Мормуль Анастасія Володимирівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

В сучасних умовах питання рівноправності й боротьби з дискримінацією стає ключовим напрямком у сфері захисту прав людини. Одним з аспектів цього питання є дискримінація за віковою ознакою, що у багатьох державах стала одним з факторів, що все частіше викликає занепокоєння. Необхідно визнати, що чинне українське законодавство всупереч міжнародним тенденціям не містить норм, що цілеспрямовано забороняють вікову дискримінацію.

Як відомо, населення країн, що розвиваються, залишається досить молодим, тоді як в розвинених країнах спостерігається загальне старіння населення. Ці зміни у віковій структурі населення планети обумовлюють важливість та актуальність цього дослідження щодо визначення поняття ейджизму у трудовому праві (на прикладі дискримінації людей старших 50 років).

Ейджизм – стереотипи та дискримінація щодо осіб або груп людей через їхній вік. Це – комплекс переконань, ставлень, норм і цінностей, які використовуються для виправдання упередженості та дискримінації за ознакою віку.

Заборону дискримінації за ознакою віку, а також за ознаками стану здоров'я, обмежених можливостей і сексуальної орієнтації прийнято відносити до другого покоління прав людини на рівне ставлення. В силу цього боротьба з віковою дискримінацією поки ще не є пріоритетним напрямком в розвитку міжнародно-правових та національних інструментів забезпечення рівноправності. Вона як і раніше трактується як новий напрямок боротьби з

дискримінацією, хоча і привертає підвищену увагу наукової спільноти останнім часом.

Феномен старіння робочої сили давно вивчається в розвинених країнах, які зіштовхнулися з ним ще в кінці XX ст. Численні емпіричні, в тому числі експериментальні дослідження показують, що продуктивність працівників, які виконують однакову роботу, не пов'язана з їх віком; більш того, для молодих співробітників частіше характерні випадки порушення технологій, що тягнуть за собою аварії, звільнення за власним бажанням тощо [1; с. 71].

Високий рівень дискримінації вікових працівників обумовлений побоюваннями роботодавців, що вони будуть працювати повільніше і гірше вчитися. Такі побоювання не завжди обґрунтовані: багато професій зараз не вимагають постійного фізичного напруження, продуктивність праці працівників старших вікових груп, особливо тих, які стежать за здоров'ям, знижується повільно [2; с. 145]. Але боротьба з ейджизмом – складна справа, що вимагає комплексного підходу. В останні роки антидискримінаційні закони (що захищають і молодих працівників) прийняті в ряді країн Європи, зокрема в Франції, Німеччині, Бельгії.

Ейджизм підтримує нерівність, веде до роз'єднання суспільства, конфліктів і ворожості. Ейджизм шкодить здоров'ю. Люди похилого віку, привчені негативно сприймати старіння і старість, живуть на 7,5 років менше, про що повідомляє Всесвітня організація охорони здоров'я. Вони більше страждають від стресів і серцево-судинних захворювань. Ейджизм веде до соціальної ізоляції літніх людей, відсутності спілкування і фізичної активності, деградації розумових здібностей. Таке явище шкодить економіці, залишаючи без роботи працездатних людей. Роботодавці побоюються літніх працівників, навіть якщо ті міцні здоров'ям, більш продуктивні, ніж молоді співробітники [3].

Конституція України в ст. 24 закріплює принцип рівності громадян. Стаття 2 Кодексу законів про працю України наголошує, що «Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження,

соціального та майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин» [4]. Та чи спроможні ці положення вберегти людину від вікової дискримінації?

Щоб відповісти на це запитання достатньо відкрити оголошення щодо вакантних місць у будь-яких компаніях. Переважна більшість таких оголошень містить вікові обмеження для кандидатів, хоча, як здавалося на перший погляд, такого роду трудові функції, як зазначені в оголошеннях, може виконувати особа незалежно від її віку.

Крім цього доцільно зазначити, що встановлення будь-якого вікового «бар'єру» в оголошеннях про вакансії заборонено відповідно до частини 3 статті 11 Закону України «Про зайнятість населення». Це означає, що такі обмеження є порушенням закону, а також є проявом вікової дискримінації, що є не припустимим з огляду на побудову в Україні правової держави.

Відбувається це як на рівні пошуку топ-працівників, так і на рівні виконання звичайних нескладних трудових функцій. До прикладу, майже всі проаналізовані нами оголошення щодо вакансій «продавця-консультанта» на одному з відомих інтернет-ресурсів для пошуку роботи містили положення, що передбачали віковий «ценз» для кандидатів на посаду «не старше 40 років».

Важливим залишається питання про посилення відповідальності за такого роду дискримінацію. Однак ми вважаємо, що одного посилення відповідальності у текстах законів недостатньо, адже для боротьби з віковою дискримінацією потрібні комплексні заходи, серед яких можна визначити такі: необхідні доступні програми перенавчання працівників старших вікових груп; стимулювання роботодавців до їх найму; нарешті, масштабна роз'яснювальна робота, що руйнує стереотипи про неспроможність більш дорослих працівників виконувати роботу на рівні з молодими фахівцями або навіть краще за них. Фрагментарна правка законів, в тому числі кримінальне покарання за необґрунтоване звільнення співробітників старшого віку, призведе лише до нових хитрощів роботодавців, демонстративного прийняття на роботу

декількох осіб літнього віку лише для уникнення відповідальності і погіршення становища літніх людей на ринку праці.

Отже, ейджизм на українському ринку праці – поки ще недостатньо досліджений феномен. Однак і об'єктивні тенденції старіння населення, що спостерігаються в останні десятиліття, динаміка зайнятості літніх працівників вказують, що названа проблематика стає все більш актуальною для дослідників.

В цілому політика навчання літніх працівників, зміна умов роботи останніх й переформатування трудових обов'язків може сприяти збереженню цінних для компанії лояльних співробітників, використання їх досвіду і знань.

Однак держава, зі свого боку, має реалізовувати спеціальні програми для працівників у віці в рамках концепції безперервної освіти; стимулювати роботодавців, які надають можливості навчання, у формі грантів або пільгового оподаткування тощо. У зв'язку з цим пропонуємо такі заходи щодо боротьби з ейджизмом: 1) внесення до КЗпП змін, спрямованих на регламентацію процедури притягнення до відповідальності за дискримінацію за віковою ознакою; 2) включення до Закону України «Про зайнятість населення» норми, яка б встановлювала необхідність запровадження спеціальних програм навчання для людей літнього віку з метою підвищення їх працездатності; 3) урядові ініціативи зі створення спеціальних стимулів для роботодавців у сфері протидії ейджизму.

Список використаних джерел:

1. Клепикова Е.А., Колосницына М.Г. Эйджизм на российском рынке труда: дискриминация в заработной плате. *Российский журнал менеджмента*. № 1. 2017. С. 69–88.
2. Коплина Л. В. Геронтологический эйджизм в учреждениях здравоохранения и социальной защиты и направления его преодоления. *Научные Ведомости*. 2015. С. 144–151.

3. Эйджизм – это... Что такое эйджизм простыми словами.
URL:<https://www.anews.com/p/120502083-ehjdzhizm-ehto-hto-hto-takoe-ehjdzhizm-prostymi-slovami/> (дата звернення 04.05.2020).

4. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

КОНЦЕПЦІЯ БЕЗТІЛЕСНИХ РЕЧЕЙ: РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ

Мосійчук Олена Миколаївна

Студентка 1 курсу юридичного факультету НУБіП України
м. Київ, Україна

Вступ. Концепція безтілесних речей є дуже важливим питанням в наш час так як вже відомо – без минулого немає майбутнього. Таке твердження стосується й юриспруденції. Таким чином, можемо стверджувати й те, що сучасна юридична наука просто була б неможливою без римського права. Саме тому робота присвячена не лише розгляду римського права, а й його зв'язку з сьогоденням через призму концепції «безтілесних речей», також, для порівняння ми згадаємо й категорію «тілесних речей», що є дуже важливою у розгляді даного питання.

Юристи часу Римської Імперії та Стародавнього Риму сформували певні норми й правила щодо юриспруденції в цілому, які ми і досі використовуємо в юридичній практиці. Проте, слід згадати також й те, що деякі з норм і положень не використовувались наступними століттями та епохами. Таке положення основ римської юриспруденції можна пояснити актуальністю розв'язань деяких питань, зміну устрою суспільства, розвитку та технічними революціями, адже досить очевидним є той факт, коли ми говоримо про історичні епохи, де в одному випадку одне покарання за той самий злочин цілком відрізняється і це є закономірно нормальним. Не можна забувати й про те, що основою римського права, насамперед, були норми моралі та моральності [1], [3],[6].

Потрібно детальніше зупинитися на речах, які притаманні виключно римському праву, а саме: поняття про батьківську владу, манципні та неманципні речі, формулярні процеси, безтілесні речі та ін.

Особливу увагу серед перерахованого приділяють такому поняттю як концепція «безтілесних речей». У наші дні з цим поняттям пов'язують гострі

дискусії знавців римського права. Ото ж, аби з'ясувати чому ця категорія римського права є значущою та водночас неоднозначною, слід визначити її значення, регламентацію та сучасне застосування у галузях права.

Мета дослідження: провести співвідношення системи поглядів на таке поняття як «безтілесні речі» між римським правом і сучасністю.

Задля досягнення мети використовувались наступні **методи дослідження:**

1. Загальнонауковий: синтез, аналіз та порівняння наукової літератури для теоретичного підґрунтя дослідження.

2. Метод порівняльного аналізу для порівняння різних нормативно-правових джерел.

Результати і обговорення. Слід зазначити, що сучасні відомості з римського права про категорію «безтілесних речей» відомі з Інституцій Гая. Гай – відомий римський юрист, котрий зазначав, що безтілесні речі – це речі, котрі ми не можемо відчувати. [1].

Як приклад, може слугувати спадщина, проте виникає питання, а як же те, що в спадщину включено «тілесні речі», себто ті, які ми можемо відчувати: земля, житло, раби тощо. Можемо зазначити, що на це не звертали увагу, адже безпосередньо саме право успадкування є безтілесним.

Концепція безтілесних речей включає в себе ще дві категорії такі як: *res incorporales* і *res corporales* у ході поділу майна загалом. Згідно з твердженням Гая, то в юриспруденції речі слід розглядати не в сенсі предметів зовнішнього світу, а саме в правовому значенні, які входять до складу майна.

Яка ж була причина поділу майна на тілесні та безтілесні? Панує думка, що цьому слугувало бажання пояснити особливі способи передачі саме безтілесних та тілесних речей, таким чином утворюючи чітку межу між цими поняттями [3], [4].

Процедура передавання безтілесних речей була досить зрозумілою та легкою. Так, пояснюючи цю процедуру, можемо зазначити, що вона

здійснювалася у форматі передачі прав, а не процедурою відчуження матеріальних речей, як це прийнято в передачі тілесних речей.

Інша ситуація склалася з тілесними речами які можна взяти в оборот.

Важливим питанням є зв'язок сучасності та римського права у контексті безтілесних речей. Ото ж й нині, як і раніше в Стародавньому Римі існує концепція, що якщо ми говоримо про майнові права, то слід розуміти, що ми купуємо річ, а не право власності, проте разом з тим, купивши річ, право власності автоматично стає нашим після придбання. Так можна описати речові права, проте, якщо сконцентруватися на зобов'язальних правах, то слід розуміти, що ці права є обороноздатними, але і серед цього є винятки. Наприклад, права, які пов'язані з персоною кредитора у сучасній галузі зобов'язального права [6].

Також, варто зупинитися на тому, що ж унаслідувало українське законодавство від римського права. Чудовим прикладом можна назвати сферу інтелектуальної діяльності та інформації. Такі відносини відображають, що дана діяльність та регулювання цієї діяльності базується на концепції безтілесних речей. Регулювання відносин даної сфери здійснюється на підставі окремих, особливих договорів між учасниками. Такі договори, як і всі інші, можуть підлягати пролонгації, припиненні дій та розриву. Також, за певних умов договори даної сфери можуть вважатися недійсними [6].

Слід наголосити на тому, що поділ речей на безтілесні та тілесні у римському праві є відображенням римської філософії, морально – етичної думки та звичаю. Так, прихильники концепції безтілесних речей Нерсисянц В.С. та Брагінський І. М. дотримуються філософсько-правової думки Гая та наголошують на тому, що передача безтілесних речей здійснюється шляхом передання прав, а не за процедурою відчуження майна, адже це є не властиво даній категорії[2].

Висновок. Враховуючи вищезазначене, влучно було б пригадати висловлювання Г.Ф. Шершеневича, який наголошував, що порядок виникнення, переходу, припинення, захисту речових прав розраховане саме на

їх матеріальний зміст, і тому поширення цих правил на зовсім іншу сферу може створити небажане змішання уявлень в теорії та практиці.

Список літератури:

1. Гай. Институции / пер. с латинского Ф. М. Дыдынского. М.: Юристъ, 1997. 368 с.
2. Дождев Д.В. Римское частное право: учебник для вузов. 2-е изд., изм. и доп. Москва, 1999. 784 с.
3. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : підруч. для вищ. навч. закл. Київ, 2014. 240 с.
4. Муромцев С.А. Гражданское право Древнего Рима: издание. Москва, 2003. 685 с.
5. Підпригора О.А. Римське приватне право: підручник. Вид. 3 –є, перероб. та доп. Київ, 2001. 440 с.
6. Про українське право / за ред. проф. І. Безклубого. Київ, 2015. 204 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДІАЦІЮ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Мустафаєва Саїда Мазахірівна

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Більшість громадян України працюють за трудовим договором, тому в результаті взаємодії між роботодавцем і працівником можуть виникати трудові спори. Для вирішення таких суперечок держава на виконання ст. 55 Конституції України гарантує кожному право на судовий захист своїх прав і законних інтересів. За статистикою кількість трудових спорів, що вирішується судами України з року в рік зростає, а за рейтингом найбільш розповсюджених правових конфліктів трудові спори займають третє місце. Чи є ефективним вирішення всіх трудових спорів в судовому порядку? Що таке медіація та як вона регулюється в трудовому праві України?

Мета роботи: дослідження питання медіації у трудовому праві.

Матеріали і методи: основою для роботи послуговували електронні та паперові джерела, наукові статті, Кодекс законів про працю України. Методи складають діалектичний метод, логічного аналізу та синтезу (зокрема при становленні дефініції, ознак відповідного правового явища), узагальнення та основні види індукції, дедукції та опису.

Результати і обговорення. Медіація – спосіб врегулювання спору при сприянні медіатора на основі добровільної згоди сторін з метою досягнення ними взаємовигідного рішення. Суть процедури полягає в тому, що медіатор надає сторонам певну допомогу, пов'язану з веденням переговорів, сприяє досягненню компромісу шляхом використання спеціальних знань, певної методики, професійного досвіду і психологічних прийомів. Питання застосування медіації до трудових спорів є досить важливим з огляду на

перезавантаженість суддів та рішення по справам, які не задовольняють сторони спору, а тому актуальність піднятих на сторінках тез питань очевидна.

Медіація існує так само давно, як існують будь-які конфлікти в суспільстві. Безумовно, з плином століть відбувалася трансформація принципів і способів медіації, але непорушною залишалася її мета – примирення сторін за участю незалежного посередника.

Відомо, що примирні методи врегулювання спорів застосовувалися ще з часів існування первісного суспільства. Необхідністю для залучення третьої нейтральної сторони для вирішення конфліктів було, перш за все, бажання вижити (окремих людей або групи, зокрема, первісних племен). Першими, хто став застосовувати дані методи примирення, були жерці й вожді, які таким чином зупиняли вбивства і насильство, що загрожували самому племені.

Використання посередників було розвинене в торгівлі фінікійців і в Вавилоні. У Стародавній Греції існувала практика використання посередників (*proxenetas*). Римське право, починаючи з кодексу Юстиніана (530-533 н. е.), також визнавало посередництво.

У стародавній Русі з допомогою посередників робилися спроби закінчити миром княжі сварки, міжусобиці. У цих випадках посередниками часто виступали представники духовництва. Досить активно медіація застосовувалася при вирішенні міжнародних суперечок. Називалося ця процедура по-різному: «посередництво», «клопотання», «пропозиція добрих послуг» [1].

Для того, аби окреслити можливість законодавчого закріплення медіації, необхідно проаналізувати досвід закордонних країн, що вдало імплементували таке положення до своїх національних законодавств.

Так, в Сполучених Штатах Америки медіація була вперше застосована у зв'язку зі страйком ще в 1898 році, коли Erdman Act зафіксував систему регулювання суперечок між організаціями — залізничними перевізниками та працівниками, зобов'язуючи сторони використовувати посередництво в цілях примирення. У 1947 році була створена Федеральна служба США по медіації і примиренню, що діє і до тепер. До завдань даної Служби входить надання

посередницьких послуг з метою врегулювання трудових спорів, як індивідуальних, так і колективних [2].

У Канаді медіація є обов'язковим елементом врегулювання трудового спору. Федеральна служба медіації та примирення Канади не тільки проводить процедури медіації, а й надає послуги з попередження спорів, проводячи тренінги з ведення колективних переговорів і по спільному врегулюванню конфліктів. При виникненні спору міністр праці може призначити медіатора в будь-який час за власною ініціативою або на вимогу однієї або обох сторін спору [3].

В Іспанії з 1998 року діє Конфедеративна служба медіації та арбітражу. Медіатор обирається сторонами спору зі списку посередників, сформованого об'єднаннями працівників і роботодавців, з урахуванням кваліфікації та професійного досвіду. Служба фінансується державою, але управляється соціальними партнерами [4, с. 118].

В українському законодавстві не існує поняття «медіації». Подібне до сутності цього поняття положення можна віднайти в Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Так, ст. 10 встановлює можливість залучення незалежного посередника для вирішення колективного трудового спору, проте очевидно, що такої правової регламентації недостатньо. З нашої позиції, медіація – це перш за все механізм вирішення індивідуальних трудових спорів, адже щодо колективних спорів вже існує Закон № 137 [5, с. 32].

До Верховної Ради України декілька разів надходили проєкти законів, які стосувалися медіації, серед таких можна викоремити проєкт Закону України «Про медіацію» № 3665. За словами Світлани Сергєєвої – адвоката і медіатора, такий проєкт містив дискримінаційні положення щодо кандидатів на посаду медіатора, що є не припустимим у сучасних правових реаліях. Декількома роками раніше проєкт подібного закону № 2480 навіть не було включено до порядку денного, а проєкт закону № 3665-1 - знято з розгляду.

Останній проєкт закону «Про медіацію», що передбачав і зокрема медіацію у трудових конфліктах, було знято з розгляду 4 березня цього року, а тому можливість подальшої регламентації цього питання поки що зависла у повітрі.

Безперечною видається необхідність розробки єдиного нормативно-правового акту, що міг би комплексно регулювати досліджуване питання, не залишаючи лакун (прогалин) у праві. При цьому, з нашої позиції, слід розглядати медіацію трудових спорів як механізм вирішення спорів у позасудовому порядку, при цьому в такому випадку суд почне працювати ефективніше, адже не повинен буде розглядати деякі категорії справ, що ймовірно підвищить якість прийнятих за компетенцією рішень.

Серед позитивних аспектів розробки такого акта та врегулювання трудових спорів за допомогою медіації, а не в судовому порядку, можна виокремити наступні.

По-перше, суди, в порівнянні з медіаторством, мають ряд недоліків. Зокрема, до таких недоліків можна віднести: строки давності звернення до суду і підсудність; строки розгляду справ (суд у кожній справі досліджує всі матеріали, що стосуються предмета спору, — перевіряє документи, викликає свідків, аналізує інші докази, які необхідні для прийняття об'єктивного і справедливого рішення); погіршення відносин між роботодавцем і працівником, між працівником і колективом організації; непередбачені судові витрати — як правило, працівник і роботодавець наймають представника для представництва інтересів в суді.

По-друге, компромісом є рішення суду, яке досягається шляхом тиску (правового примусу), і, як наслідок, підвищуються ризики невиконання прийнятого судом рішення. Між тим прийняття медіативної угоди знижує ризики такого невиконання, оскільки угода приймається в добровільному порядку.

По-третє, на практиці найчастіше трудові спори — спори про поновлення на роботі. При розгляді такого спору в суді суд розглядає справу з точки зору

правових позицій для винесення законного рішення, оскільки суд знаходиться в ієрархії з вищими судовими інстанціями й не може в довільній формі розглядати справи. Так, розглянувши всі матеріали справи, суддя приходить до висновку, що звільнення працівника є незаконним і, керуючись ст. 235 КЗпП, поновлює його на роботі.

Між тим істинним мотивом працівника для звернення до суду може бути не поновлення на роботі, а отримання фіксованої грошової суми. В такому випадку медіатор може виявити справжні цілі конфліктуючих сторін і в якості взаємоприйняттого рішення запропонувати їм медіативну угоду, в якій будуть враховані реальні інтереси як працівника, так і роботодавця.

По-четверте, процедура медіації є добровільною. На відміну від судів, в яких спори розглядаються незалежно від готовності сторін до взаємних поступок, процедура медіації передбачає, що сторони конфлікту відкриті для співпраці для досягнення більш вагомих цілей.

Незважаючи на відсутність детальної регламентації питання медіації в українському законодавстві, такий метод вирішення правових і трудових зокрема конфліктів починає набирати популярності. В Україні існує Громадська Організація «Національна асоціація медіаторів України» (НАМУ), членами якої є медіатори у різних категоріях справ, що визнаються Кодексом етики медіатора. Зручний сайт цієї організації допомагає знайти медіатора, а також приєднатися до спільноти як фахівець в цій сфері. Також медіаторів готують в Києві – Інститут миру і порозуміння, Одесі – Українська академія медіації, Харкові – Центр права та посередництва та в інших як великих, так і маленьких містах України, що вказує на зростаючу роль досліджуваного явища в сучасній Україні [6].

Висновки. Отож, вважаємо за необхідне розробку проекту Закону України «Про медіацію», який би визначав медіацію як імперативну досудову процедуру, встановлював її особливості в різних галузях права, в трудовому зокрема, проголошував необхідність внесення положень про медіаційні

процедури в колективні договори, подовжував строки звернення до суду, якщо особи попередньо зверталися до медіатора.

Не зважаючи на весь потенціал медіації у сфері трудових відносин, на сьогодні ця технологія на практиці використовується частіше при вирішенні корпоративних спорів, ніж трудових і існує, в першу чергу, як дорога і високопрофесійна консалтингова послуга для ключових працівників, директорів, топ-менеджерів або екстрених ситуацій, що тягнуть за собою високі репутаційні ризики роботодавця (нещасний випадок, мобінг тощо).

Для переважної більшості середньостатистичних і типових трудових конфліктів (з питань заробітної плати, преміювання, звільнення, дисципліни, скорочення персоналу та ін.) медіація поки ще залишається екзотичною і непрозорою процедурою, що застосовується в одиничних випадках.

Список використаних джерел:

1. История медиации. URL: https://5aas.arbitr.ru/process/history_media (дата звернення: 04.05.2020).
2. Michigan Civil Service Commission. Job Specification. Labor Mediator. URL: http://www.michigan.gov/documents/LaborMediator_12743_7.pdf. (дата звернення: 04.05.2020).
3. Collective Bargaining. Employment and Social Development Canada URL: <https://www.canada.ca/en/employment-socialdevelopment/services/labour-relations/collective-bargaining.html> (дата звернення: 04.05.2020).
4. Филипова И. А. Медиация в коллективных трудовых спорах: ограничения и возможности (с учетом зарубежного опыта). *Журнал российского права*. 2018. № 5. С. 113–124.
5. Швець Н.М. Право на страйк: особливості застосування та обмеження. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 30–37.
6. Сайт НАМУ. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/namu/> (дата звернення: 04.05.2020).

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У БОРОТБІ З ПОШИРЕННЯМ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ У СВІТІ

Никифорова Олена Анатоліївна

к.б.н., доцент

Костюк Юлія

курсант

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Актуальність теми: З новою "чумою ХХІ століття" борються не тільки лікарі та уряду, а й поліції майже всіх країн. Міжнародна поліцейська асоціація, в яку входить понад півмільйона людей з 70 держав на всіх континентах, займається не тільки правоохоронними проблемами, а й співпрацею поліцейських в рішенні багатьох, загальних для всіх, гуманітарних проблем.

Однак все поліцейські відділення будуть закриті для особистого прийому. Замість цього поліція просить громадськість використовувати спеціальні електронні адреси, призначені кожному з локальних відділень. При цьому поліцейські запевняють, що як і раніше будуть реагувати на злочини. Чергові командири будуть направляти патрульних офіцерів на події.

Німеччина

Існує спільна цільова група з кризових ситуацій Федерального міністерства внутрішніх справ і Федерального міністерства охорони здоров'я, яка об'єднує всі компетенції міністерств по боротьбі з національною загрозою коронавіруса - COVID-19. Саме місцеві поліцейські влади несуть відповідальність за дотримання карантину.

Як передбачено в статті 74 Закону про захист від інфекцій (Infektionsschutzgesetz), будь-якій особі, яка робить навмисні дії, може бути призначено покарання у вигляді тюремного ув'язнення на термін до п'яти років або штраф. Заборона, який не поширюється на сім'ї, вступив в силу з 23 березня

до великодніх канікул 19 квітня, і порушники можуть очікувати штрафи до 25 000 євро (26 908,75 доларів США).

Відповідно до припису "мобільна діяльність", ряд співробітників поліції Німеччини, чий функціональні обов'язки дозволяють нести службу в віддаленому режимі, можуть не бути присутнім на робочому місці. Близько 80% особового складу оснащені службовими ноутбуками, що дозволяє їм виконувати службові обов'язки віддалено тривалий час. Таким чином, забезпечена працездатність федеральних правоохоронних відомств в умовах надзвичайних ситуацій на тривалий період.

Перше, що потрібно, це скоротити соціальні контакти, за винятком співмешканців, до необхідного мінімуму. Друге - в громадських місцях, за винятком близьких людей, тримати відстань від оточуючих мінімум 1,5 метра.

Третє - в громадських місцях можна перебувати одному, з ще одним окремо живуть людиною або в колі співмешканців.

Четверте - можна ходити на роботу, доглядати за хворим, в магазини, до лікаря, на засідання, необхідні заходи і тести, допомагати іншим і займатися спортом на свіжому повітрі.

П'яте - заборонено влаштовувати публічні або приватні вечірки.

Шосте - ресторани, бари, кафе повинні бути закриті. Винятки: доставка їжі або їжа на винос.

Сьоме - послуги, де є потреба у тілесний контакт (перукарні, косметика, масажі, тату) повинні бути закриті. Необхідні медичні послуги дозволені.

Восьме - у всіх установах, особливо в публічних, важливо дотримуватися гігієни і зробити необхідні для цього заходи.

Ці заходи будуть діяти мінімум 2 тижні. А дотримання правил будуть контролюватися поліцією і при непослуху підуть санкції.

Італія – найбільш постраждала в Європі країна.

Італія використовує безпілотники для моніторингу ситуації під час карантину. Дозвіл на використання безпілотників триватиме доти, доки теоретично будуть зняті обмеження на поїздки в Італію. Є обмеження на

використання безпілотників: вони не можуть використовуватися поблизу цивільних аеропортів, а також максимальний допустимий вага безпілотника - 25 кілограмів.

Оштрафують на 3000 євро за перебування на вулиці без поважної причини, за винятком походу за продуктами або з роботи / на роботу. У постанові уряду говориться, що ті, хто порушує карантинні правила, можуть бути засуджені до тримісячного тюремного терміну або, можливо, до більш тривалого терміну за більш серйозні порушення.

Поліція в різних італійських містах з моменту початку карантину оголошує правила за допомогою мегафонів, закликаючи всіх залишатися вдома і триматися на відстані один від одного.

Схожі обмеження всюди. Ось, наприклад, Ісландія. Ісландська поліція складається з 9 незалежних підрозділів, розташованих по всій території країни, кожне з яких очолює комісар поліції. В структуру Управління поліції входить Національний комісар поліції. Під його управлінням перебуває Департамент з цивільного захисту і надзвичайних ситуацій. Це підрозділ спільно з Директоратом охорони здоров'я визначає рівні надзвичайної ситуації - всього три рівня. На даний момент оголошено 3-й рівень - надзвичайний стан. Директорат охорони здоров'я дає рекомендації міністерству охорони здоров'я, яке потім виносить розпорядження про обмеження переміщення, закриття громадських установ і порядок здійснення цих заходів.

Він керується рекомендаціями своїх штатних фахівців, епідеміологів. І ось що важливо - в разі необхідності ісландська поліція змушує примусово дотримуватися ці обмеження. Поки що такі примусові заходи від поліції не були потрібні. Ряд співробітників поліції самі піддалися тимчасовому карантину в міру отримання результатів тестів заарештованих осіб або осіб, які контактували з поліцейськими. На даний момент кілька співробітників поліції знаходяться на двотижневому обов'язковому карантині.

Ісландія - маленька країна, і в таких ситуаціях люди роблять те, що наказують офіційна влада. В одному приміщенні можуть перебувати не більше

20 осіб на відстані двох метрів один від одного. Через це багато підприємств закриваються. У супермаркетах і раніше можуть перебувати одночасно 100 осіб з дотриманням правила про двометровому відстані один від одного. Ісландський уряд також запропонувало колишнім працівникам охорони здоров'я зареєструватися в якості резервного персоналу. Це відноситься також до колишнім поліцейським, пожежним, фахівцям з надання невідкладної допомоги тощо.[1]

Що стосується України, то поліція теж приймає активну участь у боротьбі з поширенням коронавірусу. Діяти зрозуміло для громадян – це ще одна з особливостей виконання службових обов'язків працівниками поліції. У громадських місцях постійно виникають ситуації, що вимагають своєчасного втручання працівників поліції. І тут важливо чинити так, щоб оточуючі розуміли, що працівник поліції діє із знанням справи, виходячи з інтересів охорони громадського порядку та з метою забезпечення прав і свобод громадян. Але обов'язково при цьому виконуючи всі настанови та рекомендації МОЗ України щодо непоширення збудника COVID-19.[2]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Rothan HA, Byrareddy SN. The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *J Autoimmun.* 2020 May;109:102433. doi: 10.1016/j.jaut.2020.102433. Epub 2020 Feb 26.
2. Офіційний інформаційний портал Кабінету Міністрів України URL: <https://covid19.gov.ua/>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Пікуля Тетяна Олександрівна

к.ю.н., доцент

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Вступ. Проблеми функціонування та реалізації народовладдя розглядаються вітчизняними та зарубіжними дослідниками, адже народовладдя належить до тих суспільно-політичних явищ, які постійно підлягають якісним змінам в процесі історичного розвитку.

В сучасній Україні, соціологічні опитування показали відсутність довіри населення, як до влади, так і до громадських організацій, політичних партій, що є показником проблем функціонування інститутів демократії.

Існує потреба у формуванні чітких процедур обрання та переобрання представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, а також удосконаленні законодавство, яке регулює інститути безпосередньої демократії в Україні.

Мета роботи. На підставі аналізу сучасної соціально-політичної ситуації та чинного законодавства, встановити та запропонувати правові форми вирішення проблем правового регулювання окремих інститутів безпосередньої демократії в Україні.

Матеріали і методи. Застосовувався логічний метод, який дозволив забезпечити послідовність та аргументованість основних положень роботи. Герменевтичний метод тлумачення норм права чинного законодавства України. Використовувалися висновки загальнонаціонального дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, яке проводилось спільно з соціологічною службою Центру Розумкова.

З метою висвітлення теоретичних аспектів предмета дослідження використовувалися нормативно-правові та доктринальні джерела, зокрема

роботи вітчизняних і зарубіжних авторів в галузі теорії держави та права, а саме: О. Мурашина, І. Опришка, І. Панкевич, В. Погорілка, О. Тодики, В. Шаповала та інші, а також проекти законів, подані на розгляд до Верховної Ради України.

Результати та обговорення. Україна вже як двадцять п'ять років тому проголосила незалежність, з того часу країна взяла курс на побудову громадянського суспільства та демократичної правової держави. На жаль, цей процес відбувається дуже повільно, хоч і керівництво держави, народні депутати та чиновники різних рівнів стверджують, що зміни в законодавстві та впроваджені вже реформи сприяють розбудові громадянського суспільства та демократії в Україні, але єдине що ми бачимо це непорозуміння між владою та народом. З 6 по 11 грудня 2019 року в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих території Донецької і Луганської областей, було проведено загальнонаціональне дослідження Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Розумкова. Усього було опитано 2018 респондентів, віком від 18 років. Результати дослідження показали, що віра в успіх в реформи порівняно з 2018 роком дещо виросло, якщо тоді не вірило – 23%, то в 2019 – 13% , але все одно всього 13% респондентів впевнені в успіх реформ, а решта – 38 % має сумніви , або не вірить; 31% - мають певну надію. Показники дають зрозуміти , що процес реформування української державності відбувається не ефективно, а укріплення правової системи не дає очікуваних результатів. Влада не має цілісної програми розвитку держави, а за політичну, соціальну та економічну кризу в країні ніхто не несе відповідальність. Закріплені в розділі Конституції принципи народовладдя, розподілу влади, верховенство права і пріоритетність прав і свобод громадян не завжди мають своє реальне відображення. Політичні партії в основному лобіюють власні інтереси та вирішують своїх проблеми, замість проблем держави та населення. Але історичний досвід демонструє, що без активної участі громадян у найважливіші суспільно важливі відносини не можливо вирішити проблеми, що постають перед державою.

Преамбула Конституції свідчить про те, що Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року від імені Українського народу, є вираженням його суверенної волі. Стаття 5 Основного закону говорить про те, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а ч.3 ст.5 Конституції України стверджує: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; виключно народіві належить право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Таким чином стаття 5 Основного закону України закріплює принцип народного суверенітету, за яким влада народу України є первинною, єдиною та невідчужуваною, тобто органи державні органи та органи самоврядування реалізують владу в країні, яка походить від народу. Рішення Конституційного суду України від 11 липня 1997 № 3-зп констатує, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу. Конституційний суд України трактує положення ч.3 ст. 5 Конституції України, як: народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може реалізувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі. На наш погляд, дане положення свідчить про те, що конституційна реформа в Україні повинна, як обговорюватися з народом України, так і прийматись на всеукраїнському референдумі. Тільки народ України наділений правом на визначення конституційного ладу в країні, на відміну від посадових осіб, які не є первинним джерелом влади. Однак, слід зазначити, що Конституція не містить визначення поняття конституційного ладу, хоч і закріплює його. Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 1997 року № 3-зп лише зазначає принципи конституційного ладу в Україні, які закріплюються в розділах I, II, XIII Конституції України [2]. Також, в юридичній літературі немає єдиного трактування поняття конституційного

ладу, але існує одна позиція юристів, що суспільний лад держави не визначається лише наявністю Конституції України. Зумовлено це тим, що конституційний лад виступає державно-правовою категорією на відміну від суспільного ладу, який не може вважатись таким. Узурпація влади державними органами або посадовими особами заборонена, тобто право визначати і змінювати конституційний лад держави належить виключно українському народові, тобто держава, її органи або посадові особи мають права вносити зміни до Конституції України лише в порядок, визначений розділом XIII Конституції України. Отже узурпація державної влади – це неконституційне або незаконне її захоплення органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями тощо. Конституція України згідно ч.1 ст. 6 закріплює принцип здійснення державної влади на засадах поділу її на законодавчу, виконавчу та судову та положення, а також положення, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, що виступає певною гарантією від недопущення узурпації державної влади. Методи державного владування, форми безпосереднього народовладдя, форми представницької демократії, засоби здійснення діяльності політичних партій, громадських організацій, ЗМІ, а також права громадян на реалізацію права на владу, тобто участь в управлінні державними справами все це включає в себе політична влада сьогодні. Держава та громадянське суспільство повинні мати спільну мету, інтереси та ціннісні орієнтири, основою для реалізації яких є український народ. Громадянське суспільство як суспільство громадян, що є рівними в своїх правах, суспільство, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага, є базисом держави, де держава, в свою чергу, захищає демократичні принципи самоврядування всіх недержавних організацій, які безпосередньо формують громадянське суспільство.

Україна сьогодні являється лідером в Європі за кількістю офіційно зареєстрованих політичних партій. Станом на 1 січня 2020 було зареєстровано

349 політичних партій. На жаль, низка партій з цього великого списку реєструються з комерційною метою, що, можливо, пов'язано зі спрощеним механізмом реєстрації політичних партій. На нашу думку, це питання потребує вирішення, шляхом внесення змін до Закону «Про політичні партії», згідно з якими головним критерієм для реєстрації буде не підписи громадян та їх кількість, а число партійців та кількість партійних осередків через те, що підписи часто фальсифікуються, що не може бути об'єктивною умовою для надання права на діяльність певній політичній партії. Згідно з даними сайту Державної служби статистики України на сьогодні в Україні зареєстровано 26630 громадських організацій, близько 3600 організацій мають всеукраїнський статус. Їх значення неможливо переоцінити, адже багато з них є корисними для суспільства, бо направлені на захист, підтримку та реалізації інтересів своїх членів. Проте, інститут громадських організацій, на жаль, за даними соціологічних опитувань не викликає довіри у населення так за даними соціологічного опитування проведеного Центром Розумкова з 21 по 26 березня 2019 року рівень довіри до громадських організацій становить— 46%, а недовіри — 39%. Хоч за останні роки ці показники рухаються в позитивному напрямку і рівень довіри населення зростає, але все ж таки показник людей, які повністю довіряють громадським об'єднанням, так і залишається невисоким і становить — 11%. За відсутності довіри населення до громадських організацій та політичних партій можна казати, що в країні існують проблеми в розбудові громадянського суспільства. Важливою формою народовладдя є вибори органів державної влади та місцевого самоврядування. Однак, щоб побудувати дійсно демократичну державу, не достатньо лише інституту виборів. Громадяни повинні мати можливість контролю передвиборних обіцянок партій, а не тільки право вибору своїх представників. Було б доречно відродити та закріпити на законодавчому рівні практику наказів виборців, обов'язкових зустрічі депутатів з виборцями, задля гласного обговорення програми партій та кандидатів та інших форм взаємодії влади з громадянами. Законодавчі гарантії обліку громадської думки при формуванні та здійсненні державної політики, а також

додаткових механізмів реалізації права громадян на безпосередню участь в державному управлінні позитивно б сприяло функціонуванню державного механізму в цілому.

Висновки. Задля реального та ефективного забезпечення закріплених Конституцією України принципів, важливим кроком буде розробка законодавчої бази, яка б створювала реальні механізми участі громадян в управлінні державними справами, безпосередньої реалізації місцевого самоврядування, а головне, такої нормативної бази, яка б дійсно надавала гарантії виконання державою основного обов'язку – визнання, дотримання та захист прав і свобод громадян.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗГОДИ НЕПОВНОЛІТНІХ НА МЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ

Подвірна Олена Владиславівна

старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права Національного університету водного
господарства та природокористування

Жмаченко Юлія Юріївна

студентка 3 курсу Навчально – наукового інституту права
Національного університету водного господарства та природокористування

Анотція. На сьогодні питання права в галузі медичного права охорони здоров'я набувають все більшої актуальності. Це пов'язано із тим, що збільшується кількість судових позовів до медичних закладів про порушення лікарями прав пацієнтів. На жаль низьке інформування про медичне втручання, яке здійснюється над дієздатними дорослими особами є досить поширеною проблемою. Тоді, якщо виникає дане питання стосовно дорослої людини, то що можна казати за неповнолітню особу, яка вступає у правовідносини «лікар і пацієнт» .

Метта роботи. Проаналізувати стан та нормативне забезпечення щодо інформаційної згоди неповнолітнього на медичне втручання.

Матеріали та методи. Для вивчення даної проблематики були використанні наукові доробки фахівців-цивілістики, зокрема Лашкула З.В., Сізнцова Ю.Ю., Фершала Я.Ю., Малеїної М. Н., Самофал М. М та інш. А також нормативно-правове забезпечення даного питання.

Результати та обговорення. Волевиявлення особи головним чином базується на принципі інформованої згоди (вперше закріплений у «Біллі про права пацієнтів»), що ґрунтується на двох положеннях: кожен пацієнт має право знати про стан свого здоров'я; медична допомога має здійснюватись тільки на основі добровільної згоди [1].

Здійснення медичного втручання передбачає наявність згоди належним чином проінформованої особи, щодо якої відповідні заходи застосовуються. Протилежним праву на надання інформованої згоди на медичне втручання є право на відмову від нього, яке має лише повнолітня особа, що набула повної цивільної дієздатності, усвідомлює значення своїх дій та може ними керувати (ч. 4 ст. 43 Основ законодавства про охорону здоров'я [1,2], ч. 4 ст. 284 Цивільного кодексу України ЦКУ [3,4]).

Медико-правовий тлумачний словник визначає наступні види інформованої згоди:

1) рішення взяти участь у клінічному випробуванні, яке має бути складене в письмовій формі, датоване та підписане, приймається добровільно після належного поінформування про характер випробування, його значення, вплив та ризик, відповідним чином документально оформляються, приймається будь-якою особою, яка спроможна дати згоду в присутності щонайменше одного свідка;

2) процедура, за допомогою якої суб'єкт добровільно підтверджує свою згоду на участь у певному клінічному випробуванні після ознайомлення з усіма особливостями дослідження які можуть впливати на його рішення. інформована згода документально оформляється за допомогою підписання і датування форми згоди [5].

На сьогоднішній день, згода неповнолітнього на медичне втручання є не врегульована законодавчо на достатньому рівні. Тому, варто розглянути права неповнолітніх осіб, зокрема: право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій; право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я; право на інформовану згоду щодо застосування методів діагностики, профілактики та лікування та право відмовитись від лікування; право на таємницю про стан свого здоров'я, факт

звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні.

Одним із керівних принципів, що закріплено у Преамбулі Європейської конвенції про здійснення прав дітей є положення, що думкам дитини має приділятися належна увага». Відповідно до ст. 6 цієї Конвенції під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган, якщо внутрішнім законодавством дитина визнається такою, що має достатній рівень розуміння, надає можливість дитині висловлювати її думки, приділяє належну увагу думкам, висловленим дитиною» [5].

Отже, є вагомі підстави конкретизувати права дитини також в контексті надання окремих прав відносно її впливу на вибір чи обмеження методів медичного втручання в організм. Принаймні згода або відмова неповнолітнього має обов'язково братися до уваги при деяких втручаннях.

Виникає ще один проблемний аспект, щодо впровадження інформованої згоди неповнолітніх - згода на усі аспекти лікування має бути висловлена самостійно, а рішення прийняте без тиску третіх осіб. Відповідно до ч. 2 ст. 285 ЦК України батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного [6].

Виходячи з того, що недопустимим є застосування тиску до дитини та керуючись ст. 12 Конвенції, що закріплює право дитини, здатної сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, при цьому поглядам дитини має бути приділена належна увага відповідно до її віку і зрілості, необхідно надавати дитині можливість активної участі у вирішенні питань, що стосуються її здоров'я, зокрема і відмови від медичного втручання. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини (ч. 2 ст. 155 СКУ), але на практиці можливим є зловживання батьками своїми правами. В Україні існує судова практика примусового лікування дітей, у разі відмови батьків від медичного втручання щодо дитини. Більшість проаналізованих відмов законних представників від медичного втручання зумовлюється не ідейними переконаннями останніх,

аналежним виконанням їх батьківських обов'язків і частіше трапляється у так званих «неблагополучних сім'ях», в таких випадках суди найчастіше приймають рішення про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав чи про позбавлення батьківських прав і направлення дитини на лікування. Дедалі частішими на сьогодні стають випадки відмови законних представників від медичного втручання взагалі чи окремих видів медичного втручання за релігійними переконаннями. При вирішенні таких спірних ситуацій перед судом стоїть завдання визначення співвідношення права на свободу совісті та релігійних переконань законних представників та їх обов'язку діяти в найкращих інтересах дитини [7].

Відповідно до ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я лікар зобов'язаний пояснити пацієнтові в доступній формі стан його здоров'я, мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі наявності ризику для життя і здоров'я. однак відповідно до наказу Міністерства здоров'я України «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 02.06.2009 р. No 382 передбачено, що малолітнім відвідувачам до 14 років медичні послуги надаються з дозволу батьків, а неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років – з особистої згоди та з дозволу батьків (опікунів, членів родини) згідно з чинним законодавством.

Висновки. На підставі викладеного необхідно внести зміни до законодавства і надати неповнолітнім фізичним особам право на отримання достовірної та повної інформації про стан свого здоров'я, в тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я, тим самим мати змогу самостійно реалізувати своє право на вибір методів лікування, відмову від медичного втручання тощо.

Список використаних джерел

1. Лиссабонская декларация относительно прав пациента: принята 34-й Всемирной медицинской ассамблеей, Лиссабон, Португалия, сентябрь/ октябрь

- 1981 г. «Права человека и профессиональная ответственность врача». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016
2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993 р. № 4
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Малейна М. Н. Обязанность родителей заботиться о здоровье своих детей и отказ родителей от медицинского вмешательства в отношении своих детей в возрасте до 15 лет. Медицинское право: федеральный научно-практический журнал. М. Юрист, 2011. № 3.
5. Лашкул З.В., Сізінцова Ю.Ю., Фершал Я.Ю. Інформована згода: поняття, мета та значення у процесі реалізації прав та обов'язків медичних працівників і пацієнтів: навчальний посібник. Запоріжжя: вид-во «Кераміст». 2013. 189 с.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [текст] Станом на 1 травня 2012 року. За аг. Ред.. В.В. Богатиря . К. «Центр учбової літератури». 2012. 1024 с.

МИРОВА УГОДА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поліщук Марина Геннадіївна

Доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
М. Дніпро

Вступ. Одним із шляхів розпорядження правом на захист порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод чи інтересів є співпраця суду і сторін у процесі, в результаті якої спір про право врегульовується сторонами з допомогою визнання судом згідно з передбаченою процедурою укладеної між сторонами мирової угоди.

Метою даної роботи є проведення дослідження мирової угоди у виконавчому провадженні. Мирова угода являє собою письмову домовленість сторін, що укладається з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і стосується прав та обов'язків сторін та предмету спору.

Матеріали і методи. Переважна більшість цивільних та господарських спорів традиційно вирішуються в судовому порядку, а рішення судів виконуються в примусовому порядку органами державної виконавчої служби. При цьому процес, який триває до прийняття рішення судом, а також процес виконання цього рішення потребують значних витрат часу, коштів та зусиль сторін спору [1 стр.54].

Мирова угода в процесі примусового виконання існує як передбачена законом можливість сторін відмовитися від подальшого застосування процедури примусу і врегулювання спору самостійно. Особливістю цього інституту є відсутність спору між сторонами на момент укладення мирової угоди, оскільки він вже вирішений судом. Дане право закріплене у ч.3 ст.12 Закону України «Про виконавче провадження» [2стр.17]: сторони мають право укласти мирову угоду про закінчення виконавчого провадження, яка визнається судом. Згідно із п.2 ч.1 ст.49 цього Закону визнання судом мирової угоди між

стягувачем і боржником у процесі виконання тягне за собою закінчення виконавчого провадження.

Результати та обговорення. Враховуючи, що мирова угода, затверджена судом, передбачає її добровільне виконання з боку сторін виконавчого провадження, а Закон України “Про виконавче провадження” направлений на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), то у разі невиконання боржником умов такої угоди у добровільному порядку, стягувач має право подати до державної виконавчої служби у відповідності до статті 19 Закону заяву про примусове виконання ухвали, якою було визнано та затверджено мирову угоду [3стр.34].

Згідно із ч. 1 ст. 372 Цивільного процесуального кодексу України мирова угода, укладена між сторонами, або відмова стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення для визнання [4стр.27]. Так як суд є суб’єктом виконавчого провадження, то сторони можуть безпосередньо подавати заяву до суду. Суд мав би повідомити сторін і виконавця про час і місце розгляду заяви. У зв’язку з цим вважаю недоцільною вимогу ЦПК щодо обов’язкового подання заяви про визнання мирової угоди у процесі виконання до суду через державного виконавця [5стр.8].

Також хочу зазначити ще один недолік процедури розгляду заяви про визнання мирової угоди у процесі виконання: відсутність строку, протягом якого суд зобов’язаний її розглянути. На практиці така прогалина у законі призводить до зниження ефективності виконання.

Висновки. Отже, мирова угода у виконавчому провадженні - компромісна угода сторін (стягувана та боржника) про задоволення вимог стягувана за рахунок майна боржника, за якою може затверджуватись перехід права власності від боржника до стягувана. Мирова угода не може вирішувати питання про права та обов’язки сторін, які можуть виникнути у майбутньому, а також стосуватися прав та обов’язків інших фізичних чи юридичних осіб, які не

є сторонами виконавчого провадження. Укладення мирової угоди неможливе і в тих випадках, коли ті чи інші правовідносини чітко врегульовано законом і вони не можуть змінюватися волевиявленням сторін. Мирова угода, укладена у виконавчому провадженні, фактично скасовує раніше ухвалене судом чи винесене іншим органом рішення.

Список використаної літератури

1. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. Ятченко Є. О. -2015р.
2. Про виконавче провадження : закон України від 21 квітня 1999 р.№ 606// Відомості Верховної Ради України. -1999р.-№24. –Ст.207
3. Особливості визнання мирової угоди та примусового виконання ухвали. Притуляк В. М.
4. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>)
5. Компетенція суду щодо визнання мирової угоди на стадії виконання рішень у цивільних справах. Верба-Сидор О.Б. -2012р.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ

Терещенко Вероніка,

Здобувачка ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю
«Правознавство» Національної академії внутрішніх справ

Волонтер, хто ця людина? Чому в повсякденному житті останніх років ми чуємо про цих людей. Волонтер - фізична особа, в тому числі іноземний громадянин або людина без громадянства, яка вносить свій вклад в розвиток волонтерства, базуючись на принципах волонтерської діяльності.

Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять в багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності у нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадянських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави. Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів не тільки в країнах колишньої СРСР, а й на Заході, звідки, власне, і прийшов термін "волонтерство".

У волонтерстві визначальним є принцип добровільності, волонтер діє за покликом душі, з почуттям потреби реалізувати свою громадянську позицію. Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації історії людства наврядче знайдеться суспільство, якому не було б притаманні ідей добровільної та безкорисливої допомоги. І завжди знаходились люди, для яких самореалізація, само удосконалення були можливі лише через працю на благо інших. Слід сказати, що протягом віків релігія, церква, спонукала людей до благодійництва і волонтерства виховувала альтруїстичну свідомість.

До речі, термін "волонтерство" для такого виду діяльності в світі почали використовувати з 70-х років 20-ого століття, коли міжнародна асоціація добровольчих зусиль кожних два роки почала проводити Всесвітні конференції

волонтерів. На такі конференції в 1990 році у Парижі було прийнято Загальну декларацію волонтерів і визначено, що волонтерство - добровільна, активна, спільна чи особиста участь громадянина в житті людських співтовариств заради покращення якості життя, економічного та соціального розвитку. Декларація підтримує право на волонтерську діяльність для всіх чоловіків, жінок та дітей незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, соціального і матеріального становища. Адже благодійництво не передбачає особистої безпосередньої участі у суспільно важливій роботі (не потрібно чергувати, розвозити нужденним харчі і ліки, готувати). Благодійники, як правило обмежуються фінансовою допомогою, а також не рідко розраховують на різні пільги держави.

Волонтерська діяльність охоплює різні напрями діяльності, зокрема:

- надання соціальних послуг;
- допомога щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- допомога жертвам злочинів, біженцям;
- проведення заходів з охорони природного середовища, збереження культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури
- проведення заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів тощо.

На українських землях волонтерство розвивалося з 19 століття, коли створювались різноманітні громадські організації, що опікувалися лікарнями для малозабезпечених, притулками, безкоштовними їдальнями. Активно діяли організації Червоного Хреста, особливо під час російсько-турецької, російсько-японської та Першої світової війни.

З перших років незалежності в Україні волонтерство оживає і починає розвиватись. Початком цього процесу вважається 1992 рік, коли створюється служба "Телефон довіри", в якій працювали виключно волонтери. Згодом

виникають організації, що реалізують різні соціальні проекти допомоги важко хворим, багатодітним сім'ям, саодиноким людям похилого віку, особам з вираженими вадами. Активно розвивається напрям боротьби з розповсюдженням СНІДу та допомоги наркозалежним. У перші роки незалежності ефективно працюють напрями влонтерства під егідою релігійних організацій, особливо протестантських церков.

У квітні 2011 р. прийнято Закон України „ Про волонтерську діяльність ” від 19.04.2011 № 3236-VI. Цей важливий документ узаконив дії благодійників. З грудня 2013 по березень 2015 року 132 громадським об'єднанням надавався статус «волонтерської організації» відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність». У березні 2015 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» від 05.03.2015 № 246 -VIII. Законом, зокрема:

- скасовано необхідність надання організаціям статусу волонтерських організацій;
- передбачено здійснення волонтерської діяльності в зоні проведення антитерористичної операції (проведення бойових дій);
- передбачено надання одноразової грошової допомоги сім'ям волонтерів, як загинули в ході проведення антитерористичної операції, волонтерам, які потримали поранення;
- врегульовано питання добровільного страхування волонтерів, укладання договорів на провадження волонтерської діяльності лише за бажанням;
- визначено, що діти віком від 14 років можуть займатися волонтерською діяльністю за згодою батьків.

У 2016 році внесено зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність», якими розширено напрями цієї діяльності – волонтери пробації. Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої

відповідальності. Основним завданням волонтерів пробації є сприяння органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Але в своїй благодійності вони забезпечують всім необхідним і працівників, це наприклад, папір, канцелярські приладдя, антисептичні засоби, засоби індивідуального захисту.

Організацією Об'єднаних Націй було проведено дослідження на тему: «Волонтерський рух в Україні».

Майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, 9% українців почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямком діяльності волонтерів в 2014 році стала допомога українській армії та пораненим - цим займалися 70% волонтерів. До подій Майдана найбільш актуальними напрямками діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору. Найбільша група волонтерів – ті, які займаються волонтерством 1-2 рази на місяць.

Більшість волонтерів вказали, що займаються волонтерством самостійно, та не зазначили участь у конкретних волонтерських проектах. Більше половини волонтерів мають вищу освіту 43% волонтерів належать до середнього класу, серед всієї вибірки таких 35%. Волонтерами ООН проводилось опитування що до умов роботи українських організацій працюючих з волонтерами, метою якого є визначення потреб організацій, покращення потенціалу та популяризації заходів із вдосконалення законодавчих і політичних умов для волонтерської діяльності в Україні, а також привернення уваги української громадськості до волонтерства.

Список використаної літератури:

1. Електронний сайт <http://www.msp.gov.ua>
2. Закон України «Про волонтерську діяльність»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
3. Законом України «Про пробацію» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВІДСУТНОСТІ ДІЯННЯ ЯК ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ЧЕРЕЗ ДІЮ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ

Шупер Владислав Вікторович,

курсант факультету економіко-правової безпеки

Савенко Вікторія Петрівна,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Інститут непереборної сили з'явився у праві досить давно і відомий як надзвичайна і невідворотня за обставин, що склалися, подія. Категорія «непереборна сила» належить до найбільш загальних правових понять, тому що використовується не тільки у кримінальній, але у цивільній, адміністративній та інших галузях права. Непереборна сила є однією з підстав, яка виключає кримінальну відповідальність.

Законодавець виокремлює в рамках кримінального законодавства об'єктивні чинники, через які особа не в змозі забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Кримінального кодексу України «особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки» не підлягає кримінальній відповідальності [4]. Проте дане визначення причин неосудності, спричинене хронічним психічним захворюванням, тимчасовим розладом психічної діяльності, недоумством або іншим хворобливим станом психіки, не надає змоги врахувати вплив різних чинників на інтелектуально-вольову діяльність особи, при визначенні яких особа не підлягає кримінальній відповідальності.

Крім того, актуальним залишається питання стосовно належності поняття непереборною сили до окремої теорії – об'єктивної чи суб'єктивної. Щодо об'єктивної теорії, то вона деталізує дане питання з точки зору об'єктивної сторони злочину, підв'язуючи до того ж причинно-необхідні та причинно-випадкові зв'язки, вважаючи обставини непереборної сили причинно-обумовленими із протиправною поведінкою особи, викликану дією певних факторів. Суб'єктивна теорія тісно пов'язана із реальною неможливістю особи чинити інакше у ситуації, що склалася через дію чинників непереборної сили, тобто обставина непереборної сили не може бути попереджена ніяким піклуванням заподіювача.

Мета роботи. Звернути увагу на певну невизначеність у кримінальному праві, пов'язану із необхідністю більш ширшого та системного підходу дослідження інституту непереборної сили та самого поняття з використанням різних методів наукового пізнання. Саме тому тлумачення поняття непереборної сили як кримінально-правового не може здійснюватися шляхом наведення окремих прикладів різних ситуацій, які на теоретичному і практичному рівнях прийнято вважати непереборною силою, а також обставини, які спричиняють виникнення таких ситуацій. Цього замало для формування єдиної концепції та підвалин інституту непереборної сили, тому варто почати із формування дефініції. Крім того, вивести і дослідити модель непереборної сили.

Матеріали і методи. Зазвичай вплив непереборної сили на інтелектуально-вольову діяльність особи пропонують брати до уваги під час вирішення питання про наявність такої ознаки об'єктивної сторони складу злочину, як діяння. Фактично можна стверджувати, що особа, яка не забезпечувала свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою внаслідок непереборної сили і вона не є неосудною, то в діях відсутні елементи об'єктивної сторони діяння у кримінально-правовому значенні даного поняття [1].

Непереборна сила – чинник, який прямо впливає на інтелектуально-вольову діяльність особи. Сучасна наука кримінального права ставить його поряд з неосудністю і виникає питання стосовно віднесення непереборної сили до причин неосудності. На мою думку, така гіпотеза не є ефективною і правильною тому, що непереборну силу навряд чи можна вважати детермінантою неосудності. Таке твердження можна вважати лише *de lege ferenda*.

Непереборна сила у вітчизняному кримінальному праві належить до групи обставин, які виключають ознаки складу злочину, усуваючи підстави для кримінальної відповідальності за завдану шкоду. Характерною ознакою у вчиненому особою діянні буде відсутність волі даної особи, а також об'єктивної сторони злочину. До того ж, можна виключити суб'єкта і суб'єктивну сторону як взаємозалежних компонентів складу злочину, тому що особа внаслідок дії несприятливих обставин не могла бути суб'єктом, тому що не мала жодної форми вини стосовно дії або бездіяльності [2; 3].

Слід зауважити, що непереборна сила нерідко буває у причинно-наслідковому зв'язку із обставинами, що виключають злочинність діяння, зокрема, крайньою необхідністю. Обставини непереборної сили можуть створювати передумови для дій особи у стані крайньої необхідності тощо. Інститут непереборної сили у кримінальному праві має певні особливості, що пов'язані із його ознаками і спорідненістю із обставиною, що виключає злочинність діяння – крайньою необхідністю. Окрім надзвичайності і невідворотності, варто виокремити як ознаку непередбачуваність явища, що стало форс-мажорною обставиною, чинником непереборної сили. Цю ознаку не виокремлюють як ключову, проте її також варто враховувати при вирішенні питання свідомо-вольового контролю особи за власними діями.

Серед особливостей інституту непереборної сили доречно зауважити, що особа не завжди позбавлена можливості запобігти впливу на її свідомо-вольову діяльність різних явищ. Вона може запобігти їх впливу або уникнути негативних наслідків, якщо завчасно передбачає їх дію.

Об'єктивними чинниками непереборної сили можна назвати її джерела, якими можуть бути явища природи, технічні механізми, хвороба тощо. Саме вони спричиняють те, що особа вчиняє діяння не по своїй волі, внаслідок чого не може наставати кримінальна відповідальність. Зокрема, внаслідок дії чинників непереборної сили особа не може вчинити покладений на неї юридичний обов'язок. Наприклад, лікар не зміг з'явитися до хворого і надати йому медичну допомогу внаслідок повені або землетрусу, тому він не буде нести кримінальну відповідальність за бездіяльність за ст. 139 Кримінального кодексу України [4].

Між іншим, не підлягатиме кримінальній відповідальності особа, які вона виконала через дію факторів непереборної сили. Наприклад, під час зіткнення тролейбуса з вантажним автомобілем К. був викинутий з кузова автомашини і при падінні збив пішохода, заподіявши йому тілесні ушкодження. Громадянин К. не буде нести відповідальності за власні дії, тому що вони були викликані непередбачуваним йому силою [5, с. 121].

Результати і обговорення. Виходячи із вищевикладеного, доречно зауважити, що непереборна сила – це вплив сил природи, механізмів, устаткування, людей, звірів, інших об'єктивних чинників, через які особа позбавляється можливості діяти як належить відповідно до своєї волі і свідомості (хвороба, стихійне лихо)». Ключове слово тут «об'єктивні чинники», тобто таке визначення запропоноване прихильниками об'єктивної теорії. Але насправді все не так просто. Все-таки дана теорія не може повністю пояснити поняття непереборної сили, тому що відсутній причинний зв'язок між діяльністю особи та заподіяною нею шкодою. Якщо виходити із вищевикладеного визначення, то шкода заподіюється об'єктивними факторами. Дійсно, особа не могла передбачити обставини непереборної сили, проте шкода спричиняється нею самою, а зовнішні обставини сприяють цьому, тобто модель непереборної сили має трикутну форму: об'єктивні чинники – заподіяна шкода праву охоронюваним інтересам – особа, яка через вплив несприятливих об'єктивних чинників не вчинила покладеного на неї юридичного обов'язку.

Висновки. Таким чином, з використанням методу моделювання і абстрагування пропонуємо наступну модель непереборної сили, яка має трикутну форму: об'єктивні чинники – заподіяна шкода право охоронюваним інтересам – особа, яка через вплив несприятливих об'єктивних чинників не вчинила покладеного на неї юридичного обов'язку.

Список використаних джерел:

1. Бурдін В. Кримінально-правове значення непереборної сили. Радник. Український юридичний портал: *веб-сайт*. URL: <http://radnuk.info/statti/229-kruminal-pravo/15318-2011-01-23-01-15-28.html> (дата звернення: 20.04.2020).
2. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та ін. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Х., 2010.
3. Українське кримінальне право. Загальна частина За заг. ред. В. Навроцького. К., 2013.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 (редакція від 17.04.2020) № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 20.04.2020).
5. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид. перероб. і доповн. Х.: Право, 2010. 456 с.